:: LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
1 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2049 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱ՞Ն ԹԷ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱԿԱՍ

Ընթերցող մը գիտել կուտայ թէ միայն Դպրոցասէրը չէ որ ծանր տագնապի մը մատնուած է։ Թէ ուրիշ հաստատութիւններ ալ կան, աւելի կամ պակաս անձկութեան մատնուած, — Բարեգործական, Կարմիր Խաչեր, Աղքատախնամ, Հայր. Միութիւններ եւն.։

Մեր աչքէն չէր վրիպած այս իրականութիւնը, երբ մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնէինք Դպրոցասէրի պարագան։

Քանի մը շաբաթ առաջ, առիթ ունեցանք պարզելու «Համատարած Թշուառութիւնը»։ Շօշափեցինք բուն իսկ այն խնդիրը որու մասին կը խօսի ընթերցողը։

Եւ այդ ըրինք ոչ թէ սովորական ճշմարտութիւն մը կրկնելու, այլ մեր ճամբան գտնելու համար։

Մանաւանդ որ, տագնապը, թէեւ յամրընթաց, հետզհետէ աւելի վրդովիչ համեմատութիւններ կ'առնէ։

Ի՞նչ կ'ըսէինք, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Ընդհակառակն, այս տագնապը պէտք է մղէ մեզ աւելի լարելու մեր ճիգերը, աւելի սեղմելու գործակցութեան կապերը։ Եւ մանաւանդ, աւելի սրելու մեր հանրային գիտակցութիւնը»։ (Յառաջ, 12 Նոյ.)։

Ինքնապաշտպանութեան կռիւ է — մի՛ խրտչիք այս բառին կրկնութենէն։ Ասիկա ուրեմն, մեր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ոչ թէ վհատիլ ու կծկուիլ, այլ գիտակցօրէն, ուժգնօրէն կազմակերպել պայքարը։

Տագնապը պէտք է բազմապատկէ մեր ճիգերը։

Այսպէս, հիմնովին պիտի սարքին մեր բոլոր հաւաքական ձեռնարկները, եւ մենք պիտի գտնենք վայրերան ականատեսները փլատակներու։

Նոյն իսկ այս տագնապին մէջ, նիւթական կարողութիւնը չէ որ կը պակսի, այլ հոգեկան կորովը։

Պոլիսը Փարիզէն տասն անգամ աւելի դժնդակ պայմաններու մէջ կը գտնուի։ Եւ սակայն, մարդիկ ձեռք ձեռքի տալով, խնամատարութիւն կը պահեն, դպրոց եւ եկեղեցի կը հոգան։ Նոյն իսկ նոր դպրոց եւ եկեղեցի կը շինեն։ (Օրինակ՝ Նարլը Գափու, որ չքաւոր թաղ մըն է)։

Չկրկնենք, նորէն, ինչպէս թշուառ գաղթականներու պարագան։

Եթէ «յուսահատական» է Փարիզի վիճակը, հապա ի՞նչպէս կը դիմանան ու կը գործեն Յունաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի այնքան դժբախտ, ուժասպառ գաղթականները։ Առանց հաստատուն եկամուտ, կամ երկու գաւ կալուած ունենալու։

Տասը տարուան ընթացքին, իր անհատական եւ հաւաքական հարստութեան հարիւրին քանի՞ն տուած է Փարիզը, որպէս զի հաւատանք թէ պարպուա՛ծ է արդէն...

Ի՞նչ է տուած, օրինակ, Աբրահամ Ղուկասով մը, որ հարիւր հազարներ կը մսխէ ռուսական գետնի վրայ, բայց կը խուսափի հայկական պարտականութիւններէն։ Իր հանգուցեալ եղբօր յիշատակն իսկ մոռացութեան տալով։

Ո՞ր մեծագործ զոհողութեամբ կրնայ պարծիլ Գալուստ Կիւլպէնկեանը, որ իր սիրած Բարեգործականին անգամ լքեց ճակատագրական պահու մը, ոչնչապատում պատրուակներով։

Եւ դեռ ուրիշներ, ոսկի կոյտերու, արժեթուղթերու եւ կալուածներու վրայ թառած Կրեսոսներ, որոնց պարբերական փշրանքները հարիւր թերթի մէջ կ'արձանագրուին, տարին քանի մը անգամ...

Բայց թողո՛ւնք «հայ – լայֆ»ը եւ դառնանք խոնարհ խաւերուն։ Աշխատաւոր եւ արհեստաւոր ժողովուրդին։

Իսկապէս, այս պատուական զանգուա՞ծն ալ սպառեր է։ Ա՛լ կարողութիւն չունի՞ դիմանալու։

Ո՛չ եւ ոչ, բարեկամներ։ Մեր լալկան սովորութիւնը չի կրնար պարտկել բուն իրականութիւնը։

Կա՛ն բացարձակ թշուառներ եւ անճարներ։

Կա՛ն հազարաւորներ, որոնք վստահ չեն թէ պիտի կրնա՞ն իրիկունը անկողին մտնել կէս – կուշտ, կէս – անօթի։

Եւ կան որ, իսկապէս մաշած են տարուէ տարի, վեց ամիս աշխատելով եւ վեց ամիս գործազրկութեան նպաստի, բարեկամական աջակցութեան, տոկոսաւոր փոխառութեան ապաւինելով։

Բայց ասոնք հարիւրին 25—30 ալ չեն կազմեր։ Նոյն իսկ զեղչելով կիներն ու երախաները, անդին կը մնայ մեծամասնութիւն մը, որուն ձեռքը – ոտքը կը բանի։ Որ տուն – տեղ ունի եւ քիչ – շատ հաստատուն վաստակ։

Եթէ կարելի ըլլար վիճակագրութիւն մը կազմել, երեւան պիտի գար որ այդ մեծամասնութեան մեծագոյն մասը շատ ճղճիմ թուանշանով մը կը ներկայանայ, իբրեւ հանրօգուտ ազդակ։

Այդ մեծամասնութեան մէջ կարելի է համրել առ նուազն քանի հազար ձեռքեր որ կրնան ամսական տասը ֆրանք տրամադրել հանրային նպատակներու։

Խոստովանինք, վերջապէս, որ շատ – շատերուն քով տալու կարողութիւնը չէ որ կը պակսի, այլ տալու վարժութիւնը։

Եւ այս՝ կուսակցական կեանքէն մինչեւ բարեսիրականը։ Կրթականէն մինչեւ մարզականը։

Առ հասարակ թոյլ ենք, յատկապէս՝ հաւաքական ձեռնարկներու մէջ։

Զունենալով պետական միջոցներ, մեր գործերը կապած ենք ժողովրդական հիմքերու։ Գիտակցութեան եւ բարեհաճութեան։

Երբեմն հրաշքներ կը գործենք, իսկ յաճախ կ'անճրկինք ամէնէն տարրական պարտականութեանց առջեւ։

Օրը օրին կը վճարենք բնակարանի վարձքն ու պետական տուրքը, բայց շահ կը սեպենք խուսափիլ հինգ ֆրանք անդամավճարէն։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՀՄՈՒՏ ԱՂԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ...

Հանգուցեալ Պապը Ալիի սենեկապաններէն Մահմուտ աղա, որ 63 տարի վարած է այդ պաշտօնը, իր յուշերը պատմելով «Սօն փօսթա» լրագրի թղթակցին, ըսեր է.

— Գաբրիէլ էֆէնտի Նորատունկեանը թթու թշնամի էր Թուրքին եւ բացէ ի բաց կը գաւանանէր։ Ի՞նչպէս եղաւ որ ամէնէն փափուկ կացութեան մէջ (պալքանեան պատերազմ) անոր յանձնուեցաւ արտաքին նախարարութիւնը։

Ինչպէս կ'երեւայ, սենեկապան Մահմուտ աղան ալ «պէխպայէր» է Պապը Ալիի գործերէն։

Հոգ չէ թէ 63 տարի սենեակ աւլած, գորգ թօթուած ըլլայ։

Մեր գիտցածը՝ Գաբրիէլ էֆէնտին այդ շրջանին այնքան կորուկ ընթացք բռնած է որ, «Թիւրք օղլու Թիւրք» մը անգամ չպիտի համարձակէր։

Դեռ պատերազմը չպայթած, երբ պուլկարական դեսպանը ծանուցագիր կը ներկայացնէր, Գաբրիէլ էֆէնտին էր որ, կատաղի արհամարհանքով, կը ճամբէր դեսպանը։

Բառ առ բառ չեմ յիշեր իր խօսքերը, բայց գիտեմ որ մէկ իմաստ ունէին անոնք.

— Դուք ո՞վ էք որ...

Եւ Պուլկարները լեցուեցան արդար կայլայքով։

Իսկ Չէսրըլի ծրագրին առթիւ, դարձեալ Գաբրիէլ էֆէնտին էր որ, իբրեւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարար, ձգձգեց, ձգձգեց ... Եւ Թուրքը շահեցաւ դատը։

Ափսո՜ս որ այս գրուագները չյիշուեցան 80ամեակի բէյասեղանին առթիւ։

Անպատճառ սեւ կատու մը անցած է Գաբրիէլ էֆէնտիին եւ սենեկապան Մահմուտ աղային միջեւ։

ՎԱՐԱԶ

ԼՈՒՐԵՐ ԿՈՎԿԱՍԷՆ

«Իսթիքլալ», Ադրբէջանի ազգայնական օրկանը, որ կը հրատարակուի Պերլինի մէջ, կը գրէ թէ 120 գիւղացիներ փորձած են թրքական հող մտնել։ Այս առթիւ կռիւ մը ծագած է կարմիր զինուորներուն հետ։ Փախստականներուն մէկ մասը վիրաւորուած, միւս մասը ետ դարձած է։ Միայն 17 հոգի կրցեր են Արփա չայը (Ախուրեան) անցնիլ եւ Թուրքիա մտնել։ Թուրքերը գիւղերու մէջ տեղաւորած են փախստականները։

⁂ Միեւնոյն թերթը կը գրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը հազար ընտանիքներ բռնի տեղահանելով Թուրքեստանէն, փոխադրած է Ադրբէջան, որպէս զի բամպակ մշակեն Մուղանի դաշտին մէջ։ Մեծ մասը փախեր են, սնունդի պակասին եւ վատառողջ պայմաններու հետեւանքով։

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթէն կը տեղեկացնեն թէ գիւղացիները չեն ուզեր վճարել իրենց տուրքերը, առարկելով որ նիւթապէս շատ գէշ վիճակի մէջ կը գտնուին։ Գանձիչ պաշտօնեաները շատ անողորմ կը գտնուին եւ կը դիմեն բռնի միջոցներու, առանց նկատի առնելու գիւղացիներու թշուառ վիճակը։ Այս ընթացքին իբրեւ հետեւանք, Գարա Աղան գիւղին մէջ Քոսթանթին Սաիդ անուն գանձիչ պաշտօնեայ մը, երբ գիւղացիներու արջառները կ'ուզէր գրաւել, յարձակում կրեց գիւղի կիներէն ու աղջիկներէն, որոնք զինուած էին քարերով ու փայտերով։

Դէպք մը պատահած է նաեւ Աչքար գիւղին մէջ եւ գիւղացիներ յարձակում գործած են պաշտօնեայի մը վրայ։

ՍԹԵՐԼԻՆԻ ՆՈՐ ԱՆԿՈՒՄԸ

Սթերլինը կը շարունակէ իյնալ։ Առջի օր իյնաւ մինչեւ 80.52, — սակ մը որ տեսնուած չէ պատերազմէն ի վեր։ Յետոյ քիչ մը բարձրանալով հասաւ 80.90ի։

Տոլարը ամուր է եւ դէպ ի բարձրացում կ'երթայ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանքօ-ռուս համաձայնութիւնը

Գրած էինք թէ ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-ռուս ոչ – յարձակման դաշինքը։ Այս առթիւ ամփոփեցինք նաեւ դաշինքին գլխաւոր տրամադրութիւնները։

Ստորագրութիւնը տեղի ունեցաւ նոյ. 29ին, Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ։ Ֆրանսայի կողմէ ստորագրեց Պ. Էռիօ, իբրեւ արտաքին նախարար, իսկ Մոսկուայի կողմէ՝ դեսպան Տովկալեվսքի։ Այս առթիւ, նախարարութեան «Ժամացոյցի Սրահը» վերածուած էր շարժանկարի, ժապաւէնի վրայ առնելու համար ստորագրման արարողութիւնը։ Պ. Էռիօ կարճ բանախօսութեամբ մը գոհունակութիւն յայտնեց, որուն պատասխանեց խորհրդային դեսպանը, խաղաղասիրական հաւաստիքներով։

Բուն դաշինքին հետ, ստորագրուեցաւ «հաշտարար պայմանագիր» մը, որուն համաձայն ինչ վէճ որ ծագի երկու երկիրներուն միջեւ եւ չկարգադրուի դիւանագիտական ճամբով, պիտի յանձնուի հաշտարար յանձնաժողովի մը։ Յանձնաժողովին անդամները պիտի ըլլան երկու Ռուսեր եւ երկու Ֆրանսացիներ, իսկ նախագահը՝ ա՛յն երկրէն ուր կը գումարուի ժողովը։ Յանձնաժողովը պիտի գումարուի տարին մէկ անգամ։ Քննելի հարցերը պիտի հաղորդուին 15 օր առաջ։ Գումարումները փոխն ի փոխ պիտի ըլլան Փարիզի եւ Մոսկուայի մէջ։ Առաջինը պիտի գումարուի Մոսկուայի մէջ։ Որոշումները պէտք է առնուին միաձայնութեամբ։ Յանձնաժողովին տեղեկագիրը կրնայ հրատարակուիլ միայն երկու կողմերուն հաւանութեամբ։ Եթէ խնդիր մը միաձայնութեամբ չկարգադրուի, կրնայ յետաձգուիլ ուրիշ նստաշրջանի մը։ Իւրաքանչիւր երկիր պարտաւոր է իր կարծիքը յայտնել յանձնաժողովի առաջարկներու մասին, մինչեւ երեք ամիս։

Այս առթիւ խորհրդային դեսպանը նամակ մը յանձնեց, որով Ֆրանսական կառավարութենէն կը խնդրէ իմացնել Ռումանիոյ, որ պատրաստ է մինչեւ չորս ամիս վերսկսելու բանակցութիւնները, ոչ – յարձակման դաշինք մը կնքելու։ Նամակը կ'աւելցնէ թէ՝ խորհրդային կառավարութիւնը անգամ մըն ալ շեշտելով իր խաղաղասիրութիւնը, հաւատարիմ պիտի մնայ բռնութեան չդիմելու քաղաքականութեան, ինչպէս եւ Փարիզի դաշինքին (1928 օգոստ. 27)։

Այս յայտարարութիւնը պահանջուած է Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, եւ կ'ակնարկէ Պեսարապիոյ հարցին, որ փակուած է Ռումանիոյ համար, իսկ վիճելի կը մնայ՝ Մոսկուայի համար։

Պատերազմական պարտքերու քննութիւնը

ԱՆԳԼԻԱ ՈՐՈՇԵՑ ՎՃԱՐԵԼ

Անգլիական կառավարութիւնը լրացնելով իր պատասխան – ծանուցագիրը, հաղորդեց ամերիկեան կառավարութեան։ Թերթերը կը հաստատեն թէ որոշուած է կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, 95 միլիոն տոլար, եթէ Ամերիկա պնդէ։ Կ'ըսուի թէ վճարումը պիտի կատարուի ոսկի փոխադրելով։ Կասկած չկայ որ այս որոշումը ծանր հետեւանքներ պիտի ունենայ անգլիական հրապարակին համար։ Այս մտահոգութեամբ, կը խորհուի աւելցնել Անգլիոյ դրամատան պահեստը։ Միւս կողմէ, կը նախատեսուի խուսափեցնել ամերիկեան ներածումները։

Ֆրանսական պատասխանը պատրաստ պիտի ըլլար երէկ։ Խումբ մը երեսփոխաններ կը պահանջեն անմիջապէս քննութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը։ Առջի օր երկու երեսփոխաններ խօսք առին այս մասին, բայց կառավարութիւնը խնդրեց յետաձգել։ Եթէ պնդեն, վստահութեան խնդիր պիտի յարուցանէ։ Վարչապետը խոստացաւ բացատրութիւններ տալ Ծերակոյտի եւ Երեսփ. Ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովներուն առջեւ։

⁂ Երեսփ. Ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, Պ. Լուի Մառէն գիտել տուաւ թէ համաձայնութիւն գոյացած էր որ Ֆրանսա չվճարէ, եթէ չստանայ Գերմանիայէն։ «Եթէ իրաւական կապ չկայ պատերազմական պարտքերուն եւ հատուցումներուն միջեւ, կա՛յ փաստական կապ մը։ Լօզանի մէջ, Ամերիկայի ճնշման վրայ էր որ Ֆրանսա արտակարգ զիջումներ ըրաւ, որոնք կը դժուարացնեն իր նիւթական հաւասարակշռութիւնը։ Պէտք չէ ճնշումի, սակարկութեան միջոց դարձնել պարտքերը։ Վայրկեաններ կան ուր պէտք է «ոչ» ըսել գիտնանք։ 1918էն ի վեր Ամերիկայի վճարած ենք տասը միլիառ ֆրանք, այսինքն կէս միլիառ աւելի քան մեր առեւտրական պարտքին գումարը։ Պէտք չէ կատարուած իրողութեան առջեւ դնել ժողովը»։

Ելմտական յանձնաժողովի նախագահն ալ խօսք առնելով, խնդրեց որ կառավարութիւնը ո՛ր եւ է որոշում չառնէ առանց իր կարծիքն առնելու։ Բուռն գանգատներ յայտնեց նաեւ Պ. Ֆրանքլէն Պույյօն, անմիջական վիճաբանութիւն պահանջելով։

Գործազրկութիւնը մտահոգութիւն կը պատճառէ

Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ գործազրկութեան մասին, որ հետզհետէ կ'աւելնայ։ Տասը երեսփոխաններ խօսք ուզած էին, կրցան արտայայտուիլ միայն երեք հոգի։ Ընկերվարական երեսփոխան մը դիտել տուաւ թէ այս ամսու գործազուրկներու թիւը հասած է 254,895ի, մինչդեռ 1931ին 92,157 էր։ Կան նաեւ 9965 մասնակի անգործներ։ (Այս թիւերը կը պատկանին Սէնի նահանգին, — Փարիզ եւ շրջանը)։ Եւ այս թիւերը պաշտօնական են. իրականին մէջ գործազուրկներուն թիւը շատ աւելի մեծ է։ Բազմաթիւ բանուորներ կ'ապրին իրենց վաղեմի խնայողութիւններով, առանց նպաստ խնդրելու. իսկ գործի հրապարակը երթալով տագնապալի կը դառնայ։ Տրուած նպաստները անբաւական են։ Ընտանիքի հայր մը որ կին մը եւ երկու զաւակներ ունի 16 տարեկանէն վար, շաբաթը կը ստանայ միայն 108 ֆրանք, այրի մը՝ երկու զաւակներով՝ 84 ֆրանք, ամուրի մը՝ 42 ֆրանք։

Այս տեղեկութիւններէն յետոյ, հարցապնդող երեսփոխանը պահանջեց որ կառավարութիւնը դրամ գտնէ նպաստը աւելցնելու եւ մանաւանդ գործ ճարելու համար։ Եւ որովհետեւ տագնապը համաշխարհային է, առաջարկեց դիմել միջազգային լուծումներու, — միջազգային կազմակերպութեան մը ենթարկել արտադրութիւնը եւ անոր բաշխումը, ջնջել մաքսային պատնէշները, շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան, եւ դպրոցականներու տարիքը բարձրացնել 15ի։ Իբրեւ ազգային միջոց, ընկերվարական երեսփոխանը առաջարկեց ընտանիքի տէր մայրերուն ապրուստը ապահովել պետական միջոցներով, եւ անոնց տեղ գործի կանչել այր մարդիկ։ (Երկու միլիոն կիներ կ'աշխատին գործարաններու մէջ)։ Վերջապէս փաստերով հաստատեց թէ մինչ աշխատավարձը պակսած է 15—30 առ 100 համեմատութեամբ, ապրուստը աժանցած է հազիւ հարիւրին 8 համեմատութեամբ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթու ժանտախտէ վարակուած են այր մը եւ կին մը։

Պէյրութէն վերջ, այժմ ժանտախտի նոր դէպքեր սկսած են պատահիլ նաեւ Լիբանանի միւս գիւղերուն մէջ։ Դէպք մը Ֆիտարի եւ դէպք մըն ալ Շիխանի մէջ պատահած է։ Նոյնպէս վարակեալներն ալ փոխադրուած են հիւանդանոց։

Քաղաքապետութիւնը սկսած է պատուաստել այդ երկու գիւղերու բնակիչները։

ՏՐՈՑԿԻ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Յ

Քոփէնհակի թերթերը կը գրեն թէ շուէտական կառավարութիւնը արտօնած է Տրոցկիի՝ բանախօսութիւն մը կատարել Շուէտի մէջ, պայմանաւ որ Տանիմարքայի ճամբով վերադառնայ։ Տանիմարքա մերժած ըլլալով արտօնել անցքը, Տրոցկի որոշեց վերադառնալ Թուրքիա։

ԿԻՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱԿՍԻ՞Ն ...

Անգլիոյ առողջապահական վարչութեան մէկ տեղեկագրին համաձայն, Անգլիոյ կիներուն գերակշիռ թիւը, որ ընկերային մեծ վտանգ մը կը համարուէր քանի մը տարի առաջ, վերջերս իջած է զգալի քանակութեամբ։ Պատերազմէն առաջ կիներու թիւը այրերէն աւելի էր 13 առ 100 համեմատութեամբ, 1921ին՝ 28 առ 100, իսկ այժմ 4 առ 100էն վար է։

ԱՐԴԷՆ ԳՈՐԾԻ ՍԿՍԱՆ

Թէեւ գինեհատութիւնը տակաւին պաշտօնապէս ջնջուած չէ Մ. Նահանգներուն մէջ, բայց առեւտրականները՝ վստահ ըլլալով խորհրդարանին մեծամասնութեան վրայ, արդէն գին տալ սկսած են։ Մինչեւ անգամ կը յայտարարեն թէ պատրաստ են ապրանքը անմիջապէս յանձնելու։ Ռոմը կը ծախուի 1.50 տոլարի (լիտրը), ուիսքին՝ 2.75ի, քոնեակը՝ 4.25ի, շամփանեան՝ 7.75ի (200 ֆրանք), եւայլն։

ԿՈՐԿՈՒԼՈՎԻ ՄԱՅՐԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐ

Կորկուլովի մայրը, որ 81 տարեկան է, գնդակահարուեցաւ Չեկայի հրամանով, ամբաստանուած ըլլալով թէ հացահատիկ գողցած է հաւաքական տնտեսութեան մը շտեմարանէն։

Թշուառ կինը խոստովանեցաւ գողութիւնը, յայտնելով թէ ստիպուած էր այդպէս ընել, անօթի չմեռնելու համար։

Որովհետեւ մահապատիժ սահմանուած է հաւաքական տնտեսութիւններէն գողութիւն կատարողներուն, որոշուեցաւ գործադրել պատիժը։

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ՈՃԻՐ ՄԸ

Լիբանանի Քալաղուն գիւղին մէջ գազանային ոճիր մը գործադրուեցաւ, ընտանեկան վէճի մը պատճառաւ։ Էլ Հէյմէնի եւ Տիպ ընտանիքներու միջեւ սահմանի խնդրի մը առթիւ վէճ մը ծագած էր։ Գիւղացիները շատ կ'աշխատին հաշտեցնել, սակայն չեն յաջողիր։ Մուհամէտ Սաիտ էլ Հէյմէնի ուզածին պէս նոր սահման մը դրած էր եւ աւելի գայրացուցած իր հակառակորդները։ Այս վերջինները, սակայն, չհանդուրժելով յարձակած եւ քանդած էին Հէյմէնիի դրած սահմանը։

Ասոր վրայ Հէյմէնին եւ իր մարդիկը զինուած յարձակման դիմելով կը սպաննեն Տիպը։ Զոհին եղբայրներն ու պարագաները կ'որոշեն վրէժ լուծել եւ զինուած վիճակի մէջ կը յարձակին ոճրագործի տան վրայ։ Սակայն այս վերջինը երկու տուն ունէր. երբ անոր առաջին տունը գացին, ոչ ոք պատասխան տուաւ։ Ներս մտան եւ քարիւղի թիթեղ մը բանալով կրակի տուին։ Ամբողջ տունը մոխիր դարձաւ։ Յարձակողները յետոյ ուղղուեցան Հէյմէնիի միւս տան վրայ եւ սկսան կրակել, սակայն դարձեալ պատասխան չստանալով հոն ալ քարիւղ թափեցին եւ կրակ տուին։ Ասոր վրայ Հէյմէնիի կինը դուրս ելաւ եւ շատ աղաչեց, եւ յարձակողներու սպառնալիքին պատճառաւ մարեցաւ եւ քիչ վերջ մեռաւ։ Վեց ամսուան յղի էր։ Հէյմէնին դուրս ելլել տեսնուեցաւ, բայց իր վրայ տեղացող համազարկ գնդակներու տեղատարափին տակ մարմինը ծակ ծակ եղաւ եւ գետին փռուեցաւ։

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԴԵՄՔԵՐ

ԼԵՈ

2.— ԳՈՐԾԸ

Լէօն սկսել է գրել շատ վաղ, գրեթէ դպրոցական նստարանի վրայից։ Եւ ամբողջ կեանքում արտադրում էր արագ եւ առատ։ «Հարիւրաւոր գրուածքներ ունիմ, որոնք տպուած են», ասում է ինքը։

Այս «հարիւրաւոր գրուածքների» մեծ մասը օրուայ հարցերին նուիրուած յօդուածներ են, որոնք այսօր կենդանի արժէքից զուրկ են եւ կարող են սոսկ պատմական կամ կենսագրական հետաքրքրութիւն ներկայացնել։ Մի քանիսը կենդանի են եւ այսօր։ Ամբողջութեան մէջ Լէօի թողած գրական ժառանգութիւնը քանակով մեծ է, որակով՝ միջակ, յամենայն դէպս, ոչ – մնայուն։

Լէօի վայելած ժողովրդականութիւնն անցեալում արդիւնք էր ոչ այնքան նրա գրուածքների ներքին արժէքի, որքան ձեւի այն փաստի, որ Լէօն նախ՝ առաջաւոր բանակի ներկայացուցիչ էր եւ արծարծում էր երիտասարդութեան սրտին մօտիկ գաղափարներ, երկրորդ՝ իր աշխոյժ ու պայքարող, խարազանող ու ազմկայոյլ գրչով խփում էր հասարակութեան հոգու զգայուն լարերին։

«Մշակ»ի խմբագիր Ալ. Քալանթարի անլճիր, ոժգոյն եւ անհամ գրուածքների կողքին՝ Լէօի բուռն խառնուածքով, կծու, յաճախ թունալից կրքով համակուած յօդուածները փնտռւում ու կարդացւում էին, իրենց շուրջը աղմուկ ու վէճ էին յարուցանում։

Լէօն երեւացել է գրականութեան համարեա բոլոր բնագաւառներում. նա եւ՛ հրապարակախօս է, եւ՛ պատմաբան, եւ՛ քննադատ, եւ՛ վիպագիր, եւ՛ լրատու – ֆէյլետոնիստ եւ նոյն իսկ թատերագիր։ Եւ բոլոր այս ասպարէզներում էլ միջակութեան սահմանից չի բարձրացել։ Նրա գրուածքները չեն կարող դիմանալ ո՛չ միայն ժամանակի մաշող ազդեցութեան, այլ եւ սովորական գիտական քննադատութեան։

Թւում է թէ ամէնից մնայուն արժէքներ Լէօն թողած պէտք է լինէր հրապարակախօսութեան ասպարէզում, որովհետեւ նա նախ եւ առաջ հրապարակախօս էր. Նրա գրական – քննադատական, գեղարուեստական եւ պատմական գործերում էլ իշխողը հրապարակախօսական տարրն է։ Եւ սակայն հայ հրապարակախօսութեան մէջ ո՛չ մի նոր խօսք կամ ձեւ չի մտցրել նա։ Կուրօրէն, առանց քննական վերաբերումի եւ անկախութեան կրկնում է իր «անմոռանալի ուսուցչի»՝ Գր. Արծրունու գաղափարները, որոնք ոչ այլ ինչ էին, եթէ ոչ ազատախոհութեան (լիբերալիզմի) պատուաստումը հայկական հողի վրայ։ Օրը օրին ապրող, դէպքից դէպք մղուող, էկլէկտիկ միտք էր Լէօն՝ զուրկ ինքնուրոյն ստեղծագործական թափիչքից եւ ընկերային ամբողջական աշխարհահայեացքից։ Արծրունու մըշակականութիւնը որոշ աշխարհահայեացք էր. Լէօն այդ էլ չունէր. իր ուսուցչից նա առել էր միայն արտաքին ձեւը եւ մի շարք տպածոյ, այլ եւս ընդհանուր տեղիք դարձած, յաւուր պատշաճի մաքեր։ Այդ պատճառով, երբ հայ կեանքը զգալի չափով շրջուեց, առաջ եկան ընկերային ներհակութիւնների գաղափարական բանաձեւումներ, ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր, մանաւանդ, ազգային – քաղաքական յստակ մտածողութեամբ ու կուռ կազմակերպութեամբ, Լէօն չկարողացաւ իր տեղը գտնել եւ որպէս հրապարակախօս կորցրեց նախկին համն ու հոտը։ «Հորիզոն»ի եւ, առանձնապէս, վերջին «Մշակ»ի Լէօի մէջ այլ եւս ոչինչ չէր մնացել առաջուայ Լէօից։

Հիմնական, մնայուն արժէքներ չկան՝ Լէօի գրական արտադրութիւնների մէջ։ Նրա վէպերն ու պատկերները, մեծ մասամբ, անճաշակ հրապարակախօսութիւններ են, կամ կենդանութիւնից եւ ներքին անկեղծութիւնից զուրկ երկարապատում նկարագրութիւններ ու ճառեր։ Համեմատաբար յաջողուածը «Մելիքի Աղջիկ»ը պատմական մեծ վէպն է, որ եւ թատերախաղի է վերածուած հեղինակի ձեռքով։ Վէպի նիւթն է Ղարաբաղի անցեալ կեանքը, որ պատմուած է անվերջ ձգձգումներով եւ արհեստական ու վերամբարձ ոճով։

Աւելի յաջող չէ Լէօն եւ գրական քննադատութեան բնագաւառում։ Նրա մի շարք յօդուածները եւ նաեւ «Պատմութիւն Ռուսահայոց Գրականութեան» հատորը, որոնք մի ժամանակ գրական քննադատի համբաւ ստեղծեցին նրան, իրենց լուրջեամբ բնաւ չէին համապատասխանում այդ համբաւին։ Ինչպէս եւ միւս ճիւղերում, գրական քննադատութեան մէջ էլ Լէօն չունէր ղեկավարող աշխարհահայեացք, եթէ չհաշուենք, որոշ չափով, Դոբրոլիւբովեան օգտապաշտական դաւանանքը, որի արձագանգները ռուս գրականութիւնից անցել էին եւ Հայերին։ Լէօի գրական գնահատութեան չափանիշը գեղարուեստական անձնական վերաբերումն էր դէպ ի հեղինակը, մէկ էլ թայֆայական պատկանելութիւնը։ Այդ պատճառով, առաջնակարգ գրողներ Լէօի կողմից յայտարարուեցին անշնորհք գրչակներ եւ իրական անշնորհքութիւնները հռչակուեցին որպէս տաղանդներ։ Ժամանակը չար խաղ խաղաց գրական քննադատ Լէօի գլխին։

Լէօի մասին խօսելիս, ի հարկէ, գլխաւորապէս հաշուի պէտք է առնել նրա պատմական աշխատութիւնները։ Բայց այստեղ էլ անմիջապէս պէտք է ասել, որ նա ինքնուրոյն գիտական ուսումնասիրող չէր եւ պատմական առանձին աշխարհահայեացք կամ գաղափար չունի։ Նա նախ եւ առաջ ուրիշի հետազօտութիւնների վաստակների ու մտքերը հաւաքող, համադրող ու ժողովրդականացնող էր, աւելի կամ պակաս յաջող ծաղկաքաղ անող, կոմպիլատոր։ Նրա գրքերը սահմանուած են լայն զանգուածների ընթերցանութեան. գիտական պատմութիւնը նրանցից շատ բան չունի առնելիք։ Անգամ աղբիւրների օգտագործման տեսակէտից Լէօին կարելի չէ բացարձակ վստահութեամբ վերաբերուել։ Նա շատ է ենթակայական իր պատմական գնահատութիւնների մէջ։ Ոգու եւ միտումի տեսակէտից Լէօն հետեւում էր ազգային – յառաջդիմական ուղղութեան եւ իր գրքերով մեծապէս ծառայել է ժողովրդական զանգուածների ազգային – քաղաքական դաստիարակութեան։

Ինչպէս արդէն ասինք, Լէօի պատմական առաջին գործը «Վէ՞պ թէ Պատմութիւն» գրքոյկն է՝ գրուած 1886ին։ Այնուհետեւ նրա գրչի տակից լոյս տեսան «Դպրատուն», «Սուրբ Մեսրոպ», «Յովսէփ Կաթողիկոս Արղութեան», «Ստեփաննոս Նազարեանց», «Գրիգոր Արծրունի», «Հայկական Տպագրութիւն», «Հայոց Պատմութիւն» Ա. հատոր, «Հայկական Հարցի Վաւերագրերը» հատորները եւ մի շարք ուրիշ ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս Ս. Ոսկանի, Մ. Պէշիկթաշլեանի, Մ. Մամուրեանի, հայ պատմագրական շարժման մասին գրած յօդուածները։ Այդ բոլորի մէջ, ի հարկէ, ամէնէն մեծ արժէք ներկայացնողը «Հայկական Տպագրութիւն» երկհատոր աշխատութիւնն է, որ տպագրութեան պատմութիւնը լինելուց աւելի՝ մօտ երկու դարի Հայոց պատմութեան ամփոփումն է։ Ճիշդ է, այստեղ էլ Լէօն գրեթէ ոչ մի նոր բան չի տուել, բայց կարողացել է հաւաքել, համադրել ու կենդանի լեզուով պատմել հայ մշակոյթի ու քաղաքականութեան հետաքրքրական եւ մինչեւ այդ լայն շրջաններին անծանօթ դէպքեր։

Այնուհետեւ գալիս են «Գրիգոր Արծրունի» երեք հատորները, որոնք սովորական առումով կենսագրութիւն չեն, այլ մի մոլեռանդ աշակերտի խանդավառ, անզուսպ, չափ ու սահման չճանաչող ջատագովանք իր «անմոռանալի ուսուցչին»։ Այս հատորների մէջ Լէօն հաւաքել է ինչ որ կարողացել է Գր. Արծրունու կեանքի ու գործի մասին, բազմաթիւ քաղուածքներ է առաջ բերում նրա յօդուածներից, բայց որ Արծրունու ամբողջական դէմքը յստակ կերպով ներկայացուած լինի, — դժուար է ասել։

Լէօն չի մոռնել եւ Յովսէփ Արղութեանին, որի գործունէութիւնը, կատարած դերը ռուսական արքունիքում պէտք ունի դեռ լուսաբանութեան։ Լէօի աչքին Արղութեանը անթերի հերոս է եւ նոյն իսկ նրա այնպիսի սխալ ու կործանարար գործը, որպիսին Ղրիմի Հայերի բռնի արտագաղթն էր, Լէօին թւում է գրական ու գովելի։

Որոշ չափով աւելի առարկայական է Լէօն Ստ. Նազարեանցի երկհատոր կենսագրութեան մէջ։ Նրան համեմատաբար յաջողւում է պատկերացնել «Հիւսիսափայլ»ի հիմնադրի եւ Միք. Նալբանդեանի գործակցի դէմքը, ոչ չափով նաեւ՝ պատմական շրջանը։ Պատճառը [illegible] հասկանալի է. Ստ. Նազարեանցը իր կեանքով, գործով եւ գաղափարներով պարզ եւ գիւրըմբռնելի գործիչ էր. Նրա գործունէութեան գաւառը սահմանափակ էր։

«Հայոց Պատմութիւն» առաջին հատորի մէջ Լէօն ձեռնարկեց տալ Հայոց համագրական պատմութիւնը սկիզբից մինչեւ մեր օրերը. մի տեսակ նոր Չամչեան։ Առաջին հատորը իր մէջ ընդգրկում էր նախապատմութիւնը եւ սկզբնական շրջանի քննական նիւթը։ Մի հսկայ աշխատանք, որ պէտք է լինէր Լէօի պատմագրութեան թագը ու պսակը եւ որ սակայն մնաց անկատար։ Պատմագիտական քննադատութիւնը կարծիք չյայտնեց իր մասին։ Գիրքը լոյս տեսաւ պատերազմի ընթացքին եւ մնաց անծանօթ արտասահմանի հասարակութեան։

Անհրաժեշտ է յիշել եւ «Հայոց Հարցի Վաւերագրերը» ժողովածուն, հապճեպով եւ յաւուր պատշաճի կազմուած, թերի մի հատոր, որի մէջ սակայն պատահում են Հայոց նորագոյն պատմութեան համար արժէքաւոր նիւթեր։

«Ս. Մեսրոպ»ի եւ «Դպրատուն»ի վրայ կանգ չենք առնում. դրանք ժողովրդական, քարոզչական նպատակով գրուած, պարզ ու հանրամատչելի, փառաբանական գրքոյկներ են։ Չենք կարող զբաղուել եւ Լէօի եւ միւս պատմական ուսումնասիրութիւններով. նրանց մէջ էլ տիրողը նոյն հիմնական յատկութիւններն են, ինչ որ եւ միւս գրուածքների մէջ։

Բոլորովին առանձնայատուկ տեղ է գրաւում Լէօի գործերի մէջ «Անցեալից» հատորը, որ պատմական երկ լինելուց աւելի մարդկային վաւերագիր է՝ ամէնից առաջ Լէօ մարդը բնորոշող։ Այդ հատորի մասին ժամանակին շատ գրուեց արտասահմանի մամուլում. այսօր, թարմ հողակոյտի առջեւ, անցնինք վրայից լռութեամբ։ Ցիշենք, թերեւս, Լէօի իր խօսքը. «Երիտասարդութիւնը հասակի խնդիր չէ. — լինում են ալեւորական երիտասարդներ»։ Աւելի ճշգրիտ բնորոշում «Անցեալից» հատորին կարելի չէ տալ...

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՇԱՐԺԻՉ ԵՒ ՄՂԻՉ ՈՒԺԸ

Քաղաքական ո՛ր եւ է գործ յաջողցնելու համար, չի բաւեր միայն հաւատք ու խանդավառութիւն, աշխատանք ու բարեացակամութիւն, նուիրում եւ զոհաբերութիւն։ Շա՜տ ու շատ գործերու յաջողութեան առանցքը կը կազմէ դրամը։ Ի զուր չէ՛, որ անուանի զինուորականը, ամէն մէկ ձեռնարկի յաջողութիւնը պայմանաւորած էր երեք բանով. — Դրա՛մ, դրա՛մ, նորէ՛ն դրամ։

Կը կարծենք որ, ինչպէս միայն հաւատքով եւ զոհաբերութեան պատրաստակամութեամբ գործ չի վերջանար, նոյնպէս միայն դրամով եւ հարստութեամբ կարելի չէ նպատակ մը գլուխ հանել, երբ անոր չընկերանար խանդավառութիւնն ու նուիրումը։

Մենք շատ կը խօսինք ու կը գրենք մեր ինքնապաշտպանութեան խնդրին համար որ այլ եւս կենսական դարձած է, ու կարելի չէ զլուխը հողին մէջ թաղել։ Բայց, այս ինքնապաշտպանութեան հարցը կազմակերպելու եւ ամուր հիմերու վրայ դնելու համար դրամի պէտք կայ, նիւթական զոհողութիւններու։

Դրա՛մ, ինքնապաշտպանութեան համար, կրթական անմխիթար ճակատին վրայ, դրա՛մ, մշակութային խնդիրներու համար, դրա՛մ, ո՛ր եւ է ձեռնարկի յաջողութեան համար, դրա՛մ, իրաւունքներուդ եւ դատիդ հետապնդման համար։ Դրա՛մ, արտաքին ճակատին վրայ, թշնամիին դաւերուն ու դաւադրութիւններուն դէմ պայքարելու համար։

Մեր հարուստները, անոնք որ դէթ նիւթապէս պիտի կարենային օգտակար ըլլալ իրենց բազմաչարչար ցեղին, չեն ուզեր գիտնալ իրենց պարտականութիւնը եւ իրենց վիճակուած դերը, այլ տոտ — խենդ ձեւանալով կ'անգիտանան ամէ՜ն բան, նոյն իսկ չուզելով յիշել իրենց ազգութիւնը։ Հայ հարուստը, չա՛տ քիչ բացառութեամբ, մինչեւ ազգուրացութեան սահմանին հասած է, դրամապէս չօժանդակելու կամ օգտակար չըլլալու համար իր կորած ազգին։

Իսկ մեր աշխատաւոր դասը, որ իր զգացումներով եւ նուիրատուութիւններով աւելի՛ հարուստ է, քան բուն հարուստները, դժբախտաբար տիրող պայմաններուն հետեւանքով չիկրնար իր մաքէն ու սրտէն անցածը, փափաքածը կատարել։ Արդարեւ, դիւրին բան չէ, շատ համեստ օրապահիկով մը չարաչար աշխատանքի լծուիլ, տուն ու տեղ պահել, պահպանել։ Ցեղայ ունինք անգործութիւնը։

Մեր սրտով հարուստ, բայց նիւթական վիճակով աղքատ կամ համեստ դասակարգը ճնժամի մէջ կ'ապրի այս օրերուն։ Կը զգայ իր պարտականութիւնը, կ'ուզէ օգտակար ըլլալ, բայց չի կրնար, ի վիճակի չէ։

Իսկ այն զոհողութիւնները կամ նուիրատուութիւնները որոնք կ'ըլլան, երկրաչարժի մը, աղէտի մը, կամ ձեռնարկի մը առթիւ, երբեք պէտք չէ ենթադրել տան մեզի թէ, ինքնապաշտպանութեան անսպառ աշխատանքներուն եւ ընելիքներուն համար ալ տեւականօրէն կարելի է բուխ եւ յօժար պահել մեր գաղթական հայրենակիցներու ձեռքերը։

Այսօր, ունինք այնպիսի անձնուէր, ու թանկագին հայրենակիցներ, որոնք, իրենց կեանքը կը զոհեն, իրենց անձը կուտան, բայց ի վիճակի չեն նիւթապէս օգտակար ըլլալու։ Եւ արդարութեան սեռուհը կարծենք աւելի շատ ընդունակ է ֆիզիքական զոհողութիւններ ընելու, քան թէ դրամական։

Անշուշտ, այս զոհողութիւնները մէկը միւսին հետ կարելի չէ բաղդատել, այնքա՜ն մեծ են ու խորունկ երկուքին տարբերութիւնները։ Ու գիտենք թէ՝ դրամով չի գնուիր կեանքը կամ ֆիզիքական զոհաբերութիւնը։ Բայց, հայրենակիցը, հաւատարիմ իր ազգին ու պարտականութեան կուտայ ա՛յն, ինչ որ ունի։ Ճիշդ է նաեւ թէ՝ իր ունեցած ամէնէն թանկագին ու անփոխարինելի բանն է որ կուտայ, բայց ի՞նչ օգուտ երբ միայն սատով կարելի չէ դարման տանիլ, կարելի չէ գործ տեսնել։ Ահա թէ ինչո՛ւ մեր շատ մը առաջարկները չեն իրականանար, կամ եթէ իրականանան, կէս ճամբան կը մնան։

Շարժիչ ու մղիչ ուժն է որ կը պակսի, եւ ա՛յս է որ մեր թեւերը կը կոտրէ յաճախ, դարձնելով մեզ անգործունեայ եւ անպէտ։

Անշուշտ մեր մաքէն չանցնիր որ, առանց կազմակերպութեան, երկինքէն դումար մը, գանձ մը իյնայ, եւ ապա բոլորուինք կազմակերպուինք, այդ դրամով մեր գործերը վարելու համար։ Անշուշտ «Յառաջ»ի խմբագիրն ալ «Թիւրիմացութեան» չի վերագրեր մեր մտածումը, յայտարարելով որ, ինքնապաշտպանութեան գործը կազմակերպուելէ յետոյ դրամն ալ ինքնին կը հայթայթուի ու կը գոյանայ։

Երբ նկատի առնենք այսօրուան գաղթաշխարհի վիճակն ու պայմանները, այդ գումարը գոյացնելու ճամբաներն ու ակերը, այն ատեն կարելի է ըսել որ, շատ լուրջ հարց մըն է այս ալ, որ ... խօսքով եւ առաջարկներով չի լուծուիր։

Զանազան գաղութներու մէջ, գաղթներու լինելութեան պէտք կայ, որ նորահաս սերունդը չուծանայ, բայց դրամ չկայ։ Շատ մը գիւղեր ցրուած հայրենակիցներ ունինք, որոնք հայ խօսքի, հայ գրի կարօտը կը քաշեն, բայց ոչ բարեւագիր մը կրնանք ղրկել եւ ոչ ալ քանի մը գիրք ու թերթ, դրամ չկայ։ Մեր դատն ու իրաւունքը պաշտպանելու համար ստիպուած ենք ճամբորդութիւններ ընել ու գործի ձեռնարկել, դրամ չկայ։ Ո՛չ միայն մենք մեր դատը չենք կրնար ծանօթացնել օտարներուն, այլ եւ թշնամիին սրսկած թոյնին հակազդելու ուժերն միջոցներէն զրկուած ենք, դրամ չկայ։ Այսօր լաւ առիթ մըն է ներկայացած մեզի, որ ուրիշի մը միջոցաւ, մեր դարաւոր ու արիւնարբու թշնամին տկարացնենք, բայց դրամ չկայ։

Անշուշտ, ըսել չեմ ուզեր, ձեռնածալ պիտի նստինք, բայց ինչքա՜ն տարբեր կ'ըլլար մեր այսօրուան գործունէութեան դաշտը, եթէ մեզի չպակսէր «շարժիչ ու մղիչ ուժը»։

Ի՞նչպէս կարելի է այս «ուժ»ին ճամբաները բանալ ու ստանալ։ Կամ, արդեօ՞ք թիւրիմացութեան մէջ ենք եւ կարելի է առանց այդ «շարժիչ ու մղիչ ուժին» ալ աշխատիլ, գործել ու արդիւնքներու հասնիլ։

ՄԱԼԿԱՐԱՑԻ

ԾԻԾԱՂ

— Տօքթօր, հիւանդանոց չգացած 52 քիլօ էի, հոն վրաս գործողութիւն կատարեցին եւ խոշոր մսի կտոր մըն ալ հանեցին փորէս, հիմայ 53 քիլօ եմ ի՞նչպէս կ'ըլլայ.

— Հիւանդանոցի վիրաբոյժը խոշոր գործիք մը մոռցած ըլլալու է փորիդ մէջ.

**

Ծաղոտ մէկը վկայութեան կանչուած էր դատարանի մէջ։

— Երբ վիրաւորեալը տեսայ, գլխուս մազերը տնկեցան.

— Դատաւորը. Մի՛ մոռնաք որ երդում ըրիք շիտակ խօսելու։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

ԽՄԲ. — Գաղթականութեան հարցը ընկերային բարդ խնդիր մըն է, որ շատ քիչ զբաղեցուցած է հայ միտքը։ Առանց փորձելու քննել կենդանիներու գաղթին պատճառներն ու օրէնքները, գիտականները կ'աշխատին վերլուծել պատմական գաղթերը, զորս կատարեր են կարգ մը ժողովուրդներ։ Թելադրելու համար, որ մասնագէտներ ուսումնասիրեն հայ ժողովուրդին գաղթի պատմութիւնը դարերու մէջէն, բարգմանաբար կամ զանազան հեղինակներէ (Քօս, Կանար) քաղուածաբար պիտի տանք պատմութիւնը հրէական, յունական, իտալական, ֆրանսական, անգլիական եւ գերմանական գաղթերուն։ Իբրեւ ներածութիւն, տես հետաքրքրական յօդուած մը, զոր կը հրատարակէ Sciences et Voyages պարբերականը, Լէոն Ալպանսոյ ստորագրութեամբ եւ հետեւեալ խորագիրով. — ԵԹԷ ՎԵՐՋ ՏՐՈՒԻ ՄԵԾ ԳԱՂԹԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԸ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՐՁԱԾ ԿԱՐԾՈՒԱԾԷՆ ԱՒԵԼԻ ՑԱՃԱԽԱԿԻ։

—·—

Աշխարհի բովանդակ ժողովուրդներէն, — որոնք ներկայիս կ'ապրին երկրի վրայ, — ոչ մէկը կրնայ պնդել թէ բնիկ է (autochtone, այս բառին այն իմաստովը, զոր Յոյները տուած են, — ծնած այն հողին վրայ ուր կ'ապրի)։

Եւրոպացիները, Ասիացիները, Ափրիկեցիները, Ամերիկացիները եւ Ովկիանիացիները, բոլորը բոլորը, շատ քիչ բացառութեամբ, հաստատուած են հեռու իրենց բուն հայրենիքէն։

Իրենց հին նախահայրերը, հասնելէ առաջ հոն ուր հաստատուած են հիմա իրենք, տեղացիներ են անցնիլ հարիւրաւոր յաճախ հազարաւոր մղոններէ, ճամբան ձգելով մաս մը իրենցմէ, մեռած կամ կենդանի։

Ուրեմն, երկրի վրայ ժողովուրդներու եւ ցեղերու ներկայ բաժանումը արդիւնք է երկար եւ յամր գաղթի մը։

Դարեր ու դարեր տեւած են այդ գաղթերը։ Հազար ու հազար տարիներ, ինչպէս Թամէգա Գ. Փարաւոնին մէկ արձանագրութեան մէջ կ'ըսուի, «ծովերն ու ցամաքները չխաղաղեցան երբեք»։ Բաւական երկար ընդհատումներով, այս գաղթերը շարունակուեցան նաեւ Եւրոպայի մէջ նախապատմական դարերէ սկսեալ մինչեւ ԺԴ. դար (Ք. Ե.)։ Վերջին գաղթերէն մէկն էր թրքական յառաջխաղացումը դէպ ի Փոքր Ասիա եւ Եւրոպա, եւ միւսը՝ արաբական գաղթը դէպ ի հիւսիսային Ափրիկէ մինչեւ Մարոք։

ԺԶ. դարէն ի վեր, հին Աշխարհի ցեղագրական քարտէսը գրեթէ այլ եւս կը մնայ անփոփոխ։ Ընդհակառակն, Նոր Աշխարհի ցեղագրական քարտէսը հազիւ մէկ դար եղաւ, որ հաստատ կը մնայ, նկատելով որ ամերիկեան յառաջխաղացումը դէպ ի ծայրագոյն Արեւմուտք զադրեցաւ 1850ի մօտերը։

Սակայն այս կայուն վիճակը աւելի երեւութական է քան իրական։ Եւ թէ ժողովուրդներու մեծ գաղթերը, մասնաւորաբար զինուորական եւ աշխարհակալական գաղթերը վերջ գտան, արդի դարու մէջ ժողովուրդներու տեղափոխութիւնները դարձան կարծուածէն աւելի յաճախակի։

Արդարեւ, դեռ շատ ժամանակ պէտք է, որ բոլոր ժողովուրդները կարենան ու յաւէտ հաստատուիլ հոն ուր կը բնակին ներկայիս։

Փաստը ձեր աչքերուն առջեւ է, դուք ամէն օր կը տեսնէք թէ ի՞նչպէս քաղաքներու եւ գիւղերու շրջակայքը վրան կը զարնեն Գոհեմները, Գնչուները, բոշաները եւ գաղթականները եւ անհետ յանկարծ կը ցրուին ու կը մեկնին դէպ ի նոր հորիզոններ։

Զխօսինք «Թափառական ժողովուրդին» մասին։ Սակայն զնչուներէն զատ, հետեւելով քարտէսին՝ դուք պիտի տեսնէք ժողովուրդներ, որոնք կը շարունակեն իրենց տեղափոխութիւնը մեր աչքին առջեւ, — այնքան դանդաղ որ հազիւ կը նշմարենք, — խանգարելով երկրիս ցեղագրական քարտէսին պատկերը։

Նախ, ժողովուրդներ կան, որ կը տեղափոխուին՝ մնալով հանդերձ միշտ նոյն երկրին մէջ, տեղ կը փոխեն՝ բայց դուրս չեն ելլեր երկրին սահմաններէն։ Անոնց շարժումները կը նմանին ճօճանակի մը ճօճումին, որովհետեւ կը շրջին կարծես առանցքի մը շուրջ։ Կամ կը նմանին ովկիանոսներու շարժումին, — մակընթացութենէ յետոյ գծելով տեղատուութիւն մը։

Այս ժողովուրդները անկայուն հաւասարակշռութեան մէջ են, եթէ կարելի է այսպէս ըսել։

Սակայն կան նաեւ ժողովուրդներ, որոնք մեկնելով իրենց ծննդավայր հայրենիքէն, հեռացեր կը հեռանան առանց վերադառնալու յոյս ունենալու, ու կանգ կ'առնեն այն ատեն՝ երբ այլ եւս չեն կրնար երթալ աւելի առաջ կամ կը կարծեն գտած ըլլալ աւետեաց երկիրը։

Այն ժողովուրդները, որոնք կը տեղափոխուին պարբերաբար ընդարձակ երկրի մը սահմաններուն մէջ, կը զատուին «վաչկատուն ցեղեր» անունին տակ։

Երկրի բոլոր ժողովուրդներուն համար՝ վաչկատուն կեանքը շրջան մըն է, ուրկէ անցած են անպայման, հասնելէ առաջ իրենց կեանքի ներկայ ձեւին, — հողագործական կամ ճարտարագործական։

Այդպէս էին Կեղտ. եւ Արեւել. Եւրոպայի կարգ մը ժողովուրդները, Գերմանները եւ Սլաւները, որոնց տեղափոխութիւնը երկրին մէկ ծայրէն միւսը չէր վերջանար երբեք, ինչպէս կը նկարագրէին հին պատմիչները։ Այս ժողովուրդները, որ վաչկատուն էին, այլ եւս գաղթող դարձան պատմական արշաւանքներու շրջանին։ Այդ ժողովուրդներէն՝ Գոթերն ու Վանդալները, մեկնելով սկանտինաւեան թերակղզիէն՝ հասան ու կանգ առին Անտալուզի եւ Թունուզի մէջ։

Այդպէս էին նաեւ Երրայեցիները զեռ Պաղեստին չհաստատուած։

Անշուշտ այսօր ժողովուրդներու մեծ մասին համար փակուած է վաչկատուն կեանքի շրջանը։ Այսուհանդերձ այդ շրջանին մէջ կ'ապրին տակաւին Արաբները (Ալճերիա, Տրիպոլիս, Արաբիա), Սոմալիցիները եւ Տանաքիլցիները (արեւելեան Ափրիկէ), Քիրկիզները (Կեդր. Ասիա, որոնք կը տարածուին Սիպերիայէն կ'երթան մինչեւ չինական սահմանագլուխը եւ Արալու ծովէն Փամիր), Մոնկոլները, որոնք միակ տէրն են Գոբիի անապատին։

Ներկայ վաչկատուն բոլոր ժողովուրդները կը բնակին, — բաց ի Լապոնացիներէն, որոնք կը մնան Եւրոպայի ծայրագոյն հարաւակողմը, — անապատներու եւ տափաստաններու ընդարձակ գօտիի մը մէջ, որ ճեղքելի կը դրուէ հիւսիսային կիսագունդը, Ատլանտեան ովկիանոսէն մինչեւ Մանչուրիա, անցնելով Սահարայէն, Արաբիայէն, Պարսկաստանէն եւ ռուսական Թուրքեստանէն։

Բոլոր ասոնք խաշնարած են, որ կը տեղափոխուին՝ քշելով իրենց հօտերը, հարաւէն հիւսիս, լեռնէն դաշտ, արօտատեղի գտնելու իրենց անասուններուն։ Բոլոր ասոնք վրանաբնակ են, որոնք կը տեղափոխուին յաւիտենապէս՝ առանց կանգ առնելու որ եւ է տեղ։

Բայց եւ այնպէս այս տեղափոխութիւնները չեն խանգարեր երկրին ցեղագրական քարտէսը։ Որովհետեւ տարեշրջանն ընելով՝ վաչկատուն ժողովուրդները կը վերադառնան հոն, ուր էին տարի մը առաջ։

Իրական ու մեծ գաղթերն են, որ կարեւոր են։

**

Գաղթային բուն շարժերն են, որ ժողովուրդները, քիչ շատ մեծ բազմութեամբ, կը տանին հաստատելու հեռաւոր երկիրներ։

Արդ, գաղթային այս շարժերը լափազանց շատցած էին ԺԹ. դարուն։ Ու կը շարունակուին տակաւին այսօր, թէեւ աւելի նուազ։

Եթէ մարդկային գաղթերը նմանցնենք գետերու կամ հեղեղատներու, որոնց իրենց ջուրը կը թափեն ակունքէն շատ հեռու, այն ատեն պիտի նըկատենք որ ինչպէս անցեալին մէջ գոյութիւն ունէին, այնպէս ալ այսօր գոյութիւն ունին հսկայ չափանիշներ, ուրկէ կը հոսին մարդկային ալիքները, առատ եւ յորձանուտ։

Ժողովրդային յորձանքի այս շտեմարանները յաճախ լեռնային շրջաններ են, (ահա թէ ինչու ճիշդ է բարդատել մարդկային գաղթերը գետերու հոսանքին հետ)։

Փաստեր կրնաք գտնել նաեւ Եւրոպայի մէջ։ Մեր երկրին միջին լեռնաշղթան եւ Ալպեանները անցեալին մէջ կատարած են, եւ այսօր ալ որոշ չափով կը կատարեն մարդկային ալիքներ հոսեցնելու դերերը։

Մեծ աշխարհագիր, Վիտալ տը լա Պլաշ, խօսելով Ֆրանսայի միջին լեռնաշղթային մասին, զայն կ'անուանէր Ֆրանսայի վաճառական. բաժակը, իսկ քաղաքական բաժակ կ'անուանէր Փարիզեան աւազանը։

(1)

ՍՊԱՅԻՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մեր կուսակցական, հայրենակցական եւ զանազան միութիւնների կազմակերպած հանդէսները կրում են իրենց ուրոյն յատկանիշները, թէ հանդիսականների դիրքի ու վարքի եւ թէ հանդէսների գեղարուեստական բաժնի եւ գոյացած հասոյթի տեսակէտներից։ Մեծ նշանակութիւն ունին նաեւ հանդէսներ կազմակերպողների անձնական դիրքը, զանազան խմբերի հետ ունեցած կապերը եւ հանդէսի նպատակը։

Նոյնիսկ Հայրենակցական Միութիւնների կազմակերպած հանդէսները խորապէս կրում են իրենց հայրենակցական կնիքը։ Չէ՞ որ Հայաստանի գաւառների մէջ ծնած ու ապրած մեր ժողովուրդը ընդհանրապէս թէեւ կրում է զուտ հայկական կնիք, բայց մանրամասնութեանց մէջ զանազանւում է իր ոճով ու կացով, ընդունակութիւններով եւ մտաւոր կարողութիւններով։ Որպէսզի կարելի լինի գաղափար կազմել՝ ենթադրենք փարիզաբնակ մեր հայրենակիցների անհատական եւ հաւաքական կարողութիւնների, կենցաղի եւ հոգեկան եւ մտաւոր պահանջների մասին, պէտք է ներկայ լինել հայկական բոլոր հանդէսներին։ Այդ հանդէսների մէջ է որ կարելի է տեսնել հին ու նոր սերնդի, քաղաքացիի ու գաւառացիի, նախկին եւ ներկայի անհատների ու աշխատաւորների իւրացրած դրական եւ բացասական սովորութիւնները։

Փարիզի Նախկին Սպայից Միութեան անդամների ճնշող մեծամասնութիւնը իրենց կրթութիւնը ստացել են ռուսական միջավայրում եւ շատերը ծառայել են ռուսական բանակում եւ ապա հայկական։ Նրանք հարուստ ընտանիքից լինելով ժամանակին փարթամ կեանք են վարել։ Այս է պատճառը որ իրենց յաջողւում է շքեղ պարահանդէսներ կազմակերպելու միջոցով փարիզահայ մեծահարուստ պարոնների եւ տիկինների համակրութիւնն ու մասնակցութիւնը ապահովել՝ զգալի հասոյթով։

Այս անգամ տարեկան պարահանդէսը տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի ցամաքային, ծովային եւ սաւառնակային Սպաների Միութեան շէնք սրահներում, նոյեմբեր 25ի գիշերը։

Պէտք է ասել որ շատ շքեղ էր պարահանդէսը։ Մեծ մասամբ հայ հիւրեր գաւառակարգից էին, թէ պարահանդէսի աջակցողները եւ թէ հանդիսականները։ Բուֆէն շատ ճոխ էր, եւ մինչեւ լոյս առհագին դահլիճների շուրջը բազմածներին մատակարարեց ընտիր ուտելիքներ ըմպելիներ։

Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր եւ չափազանց ուրախ եւ զուարթ անցաւ։ Բացի զոյգ ճաղից, հերթով պարեցին, երգեցին, ու պարեցին, միայն հրաւիրուածները ինչպէս Ռուսաստանի յայտնի երգիչ Հաշիմ խանը (Պարսիկ), ֆրանսական եւ ռուսական երգերով, Թառխօս Ժորժը, երգչուհի Հեալեա Թումանեանը, երկու պարուհիներ եւ մի քանի ուրիշ արուեստագէտներ, այլեւ իրենց յօժար մասնակցութեամբ փայլեցրին մեր Սպայից Միութեան հանդէսը՝ տաղանդաւոր Տէր Աբրահամեանը եւ ռուսական հրեայ Ռաֆայէլը իրենց նուագախումբերով։ Շատ աւելի հաճելի է ունկնդրել արուեստագէտներին, երբ իրենք են իրենց յօժար կամքով գալիս մասնակցում հանդէսներին եւ խնճոյքներին։ Փարիզի լաւագոյն կաբարէների այս զոյգ նուագախումբերը շատ մեծ վարպետութեամբ երգեցին ու նուագեցին հայկական, ռուսական կտորներ։

Մեր հայլայֆ զաւակարգը, որ մեծ մասամբ արդէն օտարացած է, եւ իրեն սիրահար է ձեւացնում եւրոպական երգին եւ նուագին, կարծես առանց գեղարուեստական մեծ հաճոյքի չէր, որ լսեց Ռաֆայէլի նուագախումբի «Զէյթունի քայլերգը», եւ մեր յայտնի գերասանուհի Տիկ. Մ. Սուրաբեանի քաղցրահնչուն հայկական երգերը եւ տեսաւ Տիկ. Սուրաբեանի եւ Մուրազ-Բէկի (Հիւսիսային Կովկասից) Կովկասեան աքանչելի պարը։

Գեղարուեստական բաժինը սկսեց կէս գիշերից յետոյ, եւ տեւեց մի քանի ժամ, այս պատճառով էլ հանդիսականներից շատերը մնացին մինչեւ աքլորականչը, կերան, խմեցին եւ բաւականին դրամ թողեցին Սպայից միութեան հիւանդ եւ կարօտ անդամներին։

Լուսաբացին էր, որ միութեան անդամները, որ ամբողջ գիշերը սպասարկեցին հանդիսականներին, զինուորականներին յատուկ կարգապահութեամբ, բոլորւեցին մի երկար սեղանի շուրջ, իրենց մէջ ունենալով Տիկ. Սուրաբեանը եւ ընկ. Սա. Նաւասարդեանի պէս երգիչներին եւ Ժորժի պէս տաղանդաւոր թառխազին, եւ ստեղծելով հարազատ հայկական մթնոլորտ կազմակերպած եւրոպական պարահանդէսը վերջացրին ընկերական խնճոյքով։

Մեր Սպայից Միութեան սեպուհ պարտականութիւնն է կազմակերպել ընկերական եւ հրապարակային բանախօսութիւններ։ Ռազմական ճակատներում տարած մեր յաղթութիւնների եւ պարտութիւնների, ինչպէս նաեւ անցեալի եւ ներկայի զինուորական տեքնիքի եւ գիտութիւնների մասին, աշխարհիս 4 բոլորը ցրած մեր նախկին պատերազմիկներու պարտքն է իրենց յուշերով եւ աշխատակցութեամբ վերջին յիսնամեայ մեր ռազմական գործունէութիւնը գրի առնել, որպէսզի կարելի լինի կազմել ապագայում մեր ազատագրական շարժման լրիւ պատմութիւնը։

ԲԵՆՕ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի օր, Շան զ'Էլիզէի գեղեցիկ սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայոց Աղքատախնամին պարանցիկ ցերեկոյթը որ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր։ Սրահը ամբողջութեամբ լեցուն էր եւ կը կարծուի թէ նիւթական տեսակէտով հանդէսը տասը հազարին մօտեցող հասոյթ մը պիտի ձգէ ինչ որ գոհացուցիչ պէտք է նկատել ներկայ պայմաններուն մէջ։

Տիկին Գափամճեան, որուն հովանաւորութեան տակ դրուած էր հանդէսը, նուիրած է երկու հազար ֆրանք, իսկ «Մէվա» վաճառանիշին կողմէ նուիրուած գեղեցիկ «ֆօնօ» մը ամերիկեան ձեւով աճուրդի դրուելով բարձրացաւ 2,500 ֆրանքի եւ մնաց Տիկ. Զրէնկեանի վրայ։ Երկու գեղեցիկ նուագախումբեր փոխն ի փոխ պարի սիրահարները կ'առաջնորդէին ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, իսկ ընթրիքի ընթացքին Տէր Աբրահամեանի գեկավարութեան տակ նուագախումբը նուագեց ռուսական եղանակներ։ Եղան ընդմիջումներ եւս, որոնցմէ յիշենք երեք Ֆրանսացի արուեստագէտներու բեմական պարերը, Գ. Քանթարճեանի՝ ծանօթ գերասան Վ. Փափազեանի «Համլէթ»ի դերէն մասի մը շատ յաջող կերծումը եւ պարի երեւաւորդ ուսուցիչ Գ. Գարգեւ Եազմաճեանի ցուցադրութիւնը երկու արդիական պարերու —Paso-doble եւ Boston — որ հատուց իր տիկնոջ հետ։ Աւելցնենք թէ Տէր եւ Տիկին Պօղոս Լամէբեանի նախագահութեան տակ դրուած այս հանդէսին փարիզահայ քանի մը ծանօթ դէմքերու բացակայութիւնը նշմարելի էր։

Աղքատախնամը յառաջիկայ փետրուարին կուտայ իր տարեկան պարահանդէսը։

Բ.

Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է ԾԱԽԵԼ ԿԱԹԸ, ԿԱՐԱԳԸ ԵՒ ՄԻՍԸ

Պրավդա (23 նոյ.) կը հրատարակէ հրամանագիր մը, որ համաձայն կաթի, կարագի եւ մսի վաճառման վրայ դրուած արգելքին, կը պատժէ կարգ մը պաշտօնատարներ, որոնք «շեղած են օրէնքէ»։

Այսպէս, ուկրայնական Կոպիլով սովխոզին վարիչը Տալկօ, որ հոկտեմբեր ամսուան մէջ վաճառման հանած էր 568 կենդինար կարագ, հրամարեցուած եւ դատարանի է յանձնուած։

Նոյն բախտին կ'արժանանայ Լէնինկրատի շրջանին գիւղատնտեսական կայանին վարիչը Գրիգորիեւը, որ հոկտեմբեր ամսուան մէջ վաճառման հանած էր 16,800 լիթր կաթ։

Հրամանագիրը կ'աւելցնէ նոյնպէս, որ Կոպիլով սովխոզը պարտաւոր է 568 կենդինար կարագը եւ Լէնինկրատի գիւղատնտեսական կայանը 16,800 լիթր կաթը մատակարարել կարելով պաշտօնէութեան յատկացուած բաժնէն կամ աւելի կթելով կովերը։

Հրամանագիրը չի մոռնար ըսելու նաեւ, որ իրենց պաշտօնէն պիտի հրաժարեցուին եւ դատարանի յանձնուին ամէն անոնք, որ կը ծախեն սովխոզներու կարագն ու կաթը։

Սպառնալիքին ծանրութիւնը աւելի եւս հասկնալի կը դառնայ, երբ ըսենք թէ ըստ սովետական բարքերու, ուտելու հաց կը գտնէ ով որ կ'աշխատի։ Իսկ մէկը, որ պաշտօն չունի, անօթի կը մնայ։

ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐԻ ՄԹԵՐՈՒՄԸ

Իզվեստիա (15 նոյ.) կը գրէ թէ գետնախնձորի մթերումը այս տարի կատարուած է 56,2 առ հարիւր համեմատութեամբ միայն։

Ահա ցուցակ մը, որ կը ներկայացնէ մթերման պատկերը.—

Շրջան	առհարիւր
Հիւսիս	29,7
Կարելիոյ հանրապետ.	զէրօ
Լէնինկրատի շրջան	93,4
Զալադնայի շրջան	79,6
Մոսկուայի շրջան	76,3
Իվանովօ-Վոզնեսենսկ	53,5
Կորքիի շրջան	36,1
Ուրալի շրջան	36,4
Բաշկիրեան հանրապետ.	35,6
Թաթարական հանրապետ.	69,5
Կեդր. Վոլկա	29,6
Սեւ հողերու շրջան	71,3
Ստորին Վոլկա	24,6
Հիւսիս. Կովկաս	65,0
Ղրիմի հանրապետ.	52,5
Խազախներու հանրապետ.	45,7
Արեւմտ. Սիպերիա	87,1
Արեւել. Սիպերիա	91,5
Ծայրագոյն Արեւելք	32,9
Խ. Ս. Հ. Մ.	56,2

Ինչո՞ւ մթերման այս ձախողութիւնը։ Պաշտօնական թերթերը կը խոստովանին, որ պատճառներէն մէկն է վակոններու պակասը, միւս կողմէ քննիչ մարմինները կ'ամբաստանեն «օպորտունիստ» աշխատաւորները որ կը ջանան վիժեցնել հնգամեակը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բոլոր ազգային գրականութիւն

Պետական Հրատարակչականը Երեւանի մէջ լոյս ընծայած է քիւրտերէն լեզուով գրական ժողովածու մը։

Ժողովածուն գրի առնուած է կուրմանճի բարբառով։ Հրատարակութեան բուն նախաձեռնողը եւ պատրաստողը եղած է Հայաստանի Քիւրտերու Ընկերակցութիւնը։

Հատորին կողքը զարդարուած է գունաւոր նկարով մը։ Քիւրտ երիտասարդ մը սրինգ կը նուագէ եւ իրեն կ'ունկնդրեն երկու քիւրտ գեղուհիներ։ Հեռուն կ'երեւան թրաքթէօրներ՝ լերան ստորոտ։ Նկարիչն է Ա. Դաւարեան։

Ինչպէս յայտնի է, քրտական նոր տառերը վերջնական ձեւ առած, գիտուոր աշխատութեամբ Լազոյի եւ փրոֆ. Եղիազարեանի։ Ահա այս տառերով տպագրուած է գործը։

Ժողովածուին յառաջաբանը գրի առած է քիւրտ բանաստեղծ Ըմինէ Ըվտալ որ բացատրելէ ետք հրատարակութեան նպատակը, այս առաջին երկը կը նկատէ հիմ քրտական մշակոյթին։

Հատորը կը բովանդակէ 36 կտոր արձակ ու չափածոյ գրուածքներէ, մեծ մասով բանաստեղծութիւններ եւ քանի մը պատմուածքներ։

Ասլան Վէշտանի ունի երկու պատմուածք եւ քերթուած մը ինքնագիր քիւրտերէն։

Կան թարգմանութիւններ Ե. Չարենցի մէկ քերթուածին։ Ռոմանոսը մըն ալ ունի Օ. Սխեան։ Մնացեալ բոլոր բանաստեղծութեանց եւ պատմուածքներու հեղինակները քիւրտ գրողներ են։

Իսկ բանաստեղծ Ըզարէ Շըրօ քերթուածով մը գովքը կը հիւսէ Երեւանի։ Ուրիշ մը Շահումեանի ջրանցքին նուիրած է իր ներշնչումը։ Ուրիշ մը պատմուածք մը գրած է Թիֆլիսի կուրմանճիներու կեանքէն։

Մնացեալը գրեթէ ամբողջութեամբ կը շօշափեն շինարարական կեանքի վերաբերող տարբեր նիւթեր։

Դպրո՛ց, դպրո՛ց, դարձեալ դպրոց

— :-: —

Խորհ. Հայաստանի թղթակիցը կը գրէ.— Ստուգուելով հանդերձ որ կարգ մը նուաճումներ կատարուած են Մարտունիի շրջանին մէջ, դպրոցական շինարարութեան ճակատին վրայ, սակայն գործնական չեն շատ մը թերութիւններ։

Մարտունիի շրջանը, 1931 — 1932 ուսումնական տարեշրջանին կային նախակրթարանի 195 դասարաններ 5662 աշակերտով, 1932 — 1933ին 214 դասարան 8251 աշակերտով։ Դպրոցական ցանցին այս ընդարձակումը պահանջ կը դնէ շինել նոր դպրոցներ եւ պատրաստել ուսուցիչներ։ Ներկայիս անբաւական են թէ շէնքերը եւ թէ ուսուցիչներու թիւը։ Կարգ մը գիւղեր աւշագրութիւն իսկ չեն դարձներ այս հարցին։ Վ. Աղխամեան գիւղին մէջ, որ պէտք ունենայ 14 դասարան աշակերտութիւն, ոչ ոք կը մտածէ թէ գոցուած են դպրոցին պատուհանները ապակիները, կամ կոտրած։ Անհրաժեշտ է վերանորոգել դպրոցը։

Կրթական իշխանութիւնը շրջանին դպրոցական շինարարութեան համար գրկած է 3 վակոն տաղձ, բայց կը մնայ Ելենովկայի նաւահանգիստը։

Մրցորդուած է շրջանին մէջ (Մարտունի եւ Ներքին Գէօզալդարա) շինել երկու տիպար դպրոց։

Այրուբէն սորվելու համար արձանագրուած են չափահասներէն 2000 հոգի։

Ինչպէս ըսինք, քիչ է նաեւ ուսուցիչներուն թիւը։ Հեռուն ինկած այս շրջանը, ըստ կրթական գործավարութեան հրահանգներուն, պիտի ունենար 48 միջնակարգ եւ 10 բարձրագոյն կրթութեան տէր ուսուցիչներ, բայց քանի մը ուսուցիչ միայն կրցած են ղրկել։ Անոնց մեծ մասը թերուսներ են, միջնակարգ վարժարանէ շրջանաւարտներ չկան։

Ուսուցչուհիներու մեծ պահանջ կայ։ Շրջանը ունի միայն 7 ուսուցչուհի։

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՄՐԱՆՔԻ ԿՐԿՆԱՊԱՏԿՈՒՄ

— :-: —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 նոյ.)։

— «Ժողովուրդին համակրանքն ու մօտեցումը մեր կուսակցութեան, դժբախտաբար լաւագէս գնահատուած չէ ընկերներու կողմէ։ Մեր համբանքըն ու բարոյական ուժը կրկնապատկուած պիտի ըլլար ներկայիս, եթէ մարմիններ ու ընկերներ առանձին ուշադրութիւն դարձնէին իրենց շրջապատին վրայ, կենսունակ ու անձնուէր տարրերը ստորճանաբար առնելով շարքերէն ներս։

Մեր անտարբերութիւնը դէպի կուսակցութեան համբանքը խոշոր թերութիւն մը դարձած է։ Սեղմուած մեր կուսակցական պատեանին մէջ, կարծես գոհ ենք որ նորեր չեն գար խտացնել շարքերը ու երիտասարդացնել կուսակցութիւնը։

Ամերիկայի, Ֆրանսայի, Սուրիոյ եւ մասամբ միւս երկիրներու մէջ կուսակցական աճումը թէեւ դանդաղ, բայց անկէ կ'ունենայ։

Յունաստանի մէջ սակայն, մենք կեցած ենք հոն՝ ուր էինք 1927ին։ Ճիշդ է որ արտագաղթը (դէպի օտար երկիրներ) մեծագոյն արգելքը եղած է մեր թիւի բարձրացման, ճիշդ է որ 1925 — 1928, Յունաստանի զանազան շրջաններէն արտասահման մեկնած երկու հարիւր ընկերներուն տեղը բռնած են նորեր, նոյնքան ճիշդ է սակայն որ մեր մարմինները անհրաժեշտ աշխատանքն ու ճիգը չեն ըներ կրկնապատկելու ու եռապատկելու համար կուսակցական համրանքը։

Սկիզբէն ի վեր, միայն Աթէնքի շրջանն է որ այս ճակատին վրայ նուաճումներ կ'ընէ, թէեւ նեղ սահմանի վրայ։ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ մէջ կարծես անմիջական կարիք չեն զգար կանոնաւորեալ կազմակերպութեան վերածելու կուսակցութիւնը։ Սելոնիկէն մինչեւ Քավալա եւ մինչեւ Տէտէ Աղաճ հասնող ուժեր կան, որոնք կը սպասեն որ մեր կուսակցական մարմինները մօտենան եւ քաշեն զիրենք շարքերը։

Ուրիշ թերութիւն մըն ալ, ընկերուհիներու խումբեր չի կազմելու մեր յամառութիւնը։ Աթէնքի շրջանին մէջ կը նշմարուի ուժեղ բեկում մը։ Վերջին մէկ ամսուան մէջ մօտաւորապէս քառասուն ընկերուհիներ կազմակերպուած են։ Այս յաջողութիւնը ցոյց կուտայ թէ գործելու գետինը պատրաստ է ու կը պակսին միայն գործողները։

Ներկայ տարեշրջանը պէտք է ըլլայ հարուածային տարեշրջան մը կուսակցական բոլոր մարմինները իրենց ուշադրութեան առարկայ պէտք է դարձնեն համրանքին բազմապատկումը։ Կուսակցութիւնը պէտք է դառնայ զանգուածներու օճախ։

Իւրաքանչիւր մարմին պէտք է նշանարան դարձնէ իր համրանքին կրկնապատկումը մինչեւ յառաջիկայ շրջան։ Աւելի չի նշանակեր զուռը բաց թողուլ բոլորին առջեւ։ Կուսակցութեան դրօշին տակ հաւաքել անոնք որ ջիղ ու կորով ունին, գործելու եռանդ եւ հոգեկան բարձր տրամադրութիւն»։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կրկին եւ կրկին կը խնդրենք Պարսկաստանի մեր զանազան քաղաքներու բաժանորդներէն՝ փութացնել իրենց բաժնեգինները, ուղղակի մեզի, կամ Թաւրիզ, ընդհ. գործակալ ԽԱՉԻԿ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ մօտ։ (Տարեկան բաժնեգինը հաշուելով 200 ֆրանսական ֆրանք)։

Իսկ յատկապէս Թէհրանի գործակալին եւ բաժանորդներուն կը յանձնարարենք փակել իրենց հաշիւները, որոնք չափազանց ձգձգուեցան։ Մեր ներկայացուցիչին իրաւունք տուած ենք տեղին վրայ կարգադրել բոլոր անկանոն հաշիւները։

1933 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1ԻՆ ԱՆԽՏԻՐ ՊԻՏԻ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵՆՔ ԲՈԼՈՐ ՊԱՐՏԱԶԱՆՑ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ԹԵՐԹԵՐԸ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԽԱՐԻՆՈՑ Երեսփ. ժողովը ջնջեց անձնամեկնի հանգամանքը ուր համայնավար երեսփոխաններու ո՛րոնք բանտարկուած են, անտառած ըլլալով պետութեան ապահովութեան օրէնքին։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԶԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Զանչանի այս ատրճեան թեթեւամտութիւնները տաքթ կուսայրին կողմին, որպէսզի առիպուէր մեղմ չարէինք անոր հետ։ Շատ անգամ Զանչանի յայտնած մտքերուն կը համաձայնէր ու կ'ուզէր լուրջ ուշադրութեամբ հետեւիլ անոր բոլոր արժումներուն, վարուիլ այնպէս ժամանակը եւ հարկը կը պահանջէին։

Ինչպէս սովոր էր, Գեղամ խօսեցաւ ազատանդութենէ մը վերջ ճառ մը հայրենասիրութեան եւ գաղափարի, անսասան ու անփոփոխ համոզումի մասին, որ լաւագոյն կերպով տպաւորեցաւ աշակերտներու մտքին ու հոգեկանութեան մէջ...

Ատենը կը հոսէին արագ, յաջորդ հրաւէր հրաւիրելով, լեցուն, իրապաշտ, շաղշաղուն ու պերճախօս փառաւորով ալ...։ «Բոլոր ազգերու եւ ժողովուրդներու ազատագրական պատմութեան էջերուն մէջ արձանագրուած է կարգապահական հնազանդութեան խիստ օրէնքը, առանց սանձ՝ ազգ մը կամ ժողովուրդ մը չի կրնար տիրանալ իր սեփականութիւններուն։ Ուրեմն զաղտնապահութիւն, կարգապահութիւն ու գաղափարի անխախտ համոզումը, կը մարմնացնեն ցեղի մը ապրելու, ապրելու եւ յարատեւելու միակ յատկանիշը։ Երկաթէ կարգապահութեան շնորհիւ միայն կարելի է տիրանալ հողիններուն։ Ազգերու երազած ազատութեան ու անկախութեանը։ Այս օրը պէտք է ձեզի տալ այդ բարոյական դասը։ Պէտք է ըլլանք կարգապահ, հնազանդ, լուրջ եւ գործունեայ, ամենուեք ամէն բանէ առաջ մտածող, ինքնաքննող, այլապէս ժամանակի յարուցած ալիքներու տակ կը կորսուի՛ք»։

Սրահին մէկ անկիւնը քաշուած լուրջ եւ խորհող մարդու մը պէս մտիկ կ'ընէր Զանչան Արութ։ Գիտէր որոյս խօսքերն իրեն համար են, կը զգար որ իր յայտնաբերած մտքերն ու խօսքերը ուսուցիչին մէջ ջղագրգռութիւն մը, յեղաշրջում մը յառաջ բերած են, վերջապէս բան մը կար փոխուած։ Ու ինքնաբերաբար փարձեց երկու խօսք ըսել այս առթիւ, մտածեց, չափեց, ձեւեց մէկ բոպէի մէջ, սակայն յարմար ու տեղին չնկատեց իր գիտողութիւնները ընելու համար հոս, մարմնալ այդ ծանր ու չափազանց անտանելի եւ վիրաւորիչ խօսքերը, նկատելով որ ժամանակը եւ ապագան պիտի կրնան իրենց արդար ու անողոք վճիռը տալ։

Է.

Աշնանային մառյլ, ցուրտ ու տամուկ վերջալոյսին տակ՝ կողք կողքի՝ Զանչան եւ Արշալոյս, դպրոցական հաճելի խօսակցութիւններով, Տօնօյենց Սրթէն վար կ'իջնէին։ Արշալոյս ամէն օրուան ժպիտն ու շատախօսութիւնը կորսնցուցած կ'երեւէր այդ պահուն, ու ցուրտ տրամադրութիւնով համակուած կը շարունակէր իր ճամբան՝ Զանչանի հետ։ Զանչան անհուսապէս խանդավառ, կը քալէր ու մերթ ընդ մերթ կը քրքջար՝ երբ կը յիշէր դպրոցական պզտիկ դէպքը, կը մտածէր իր հաւաքական խօսքերուն համար, յանկարծ, նկատեց որ, Արշալոյսը, մառյլ կնճռներով ու մելամաղձոտ տրամադրութիւնով լեցուած, երբեք չէր ձայնակցեր իր զուարճութիւններուն։

— Արշալոյս, ինչո՞ւ այդպէս տխուր ես, հարցուց Զանչան։

— Ոչինչ, պատասխանեց Արշալոյս։

Զանչան յանկարծ կասեց որ, դասաւանդութեան պահուն, «սիրել» բայը խոնարհած ատեն՝ ըսած էր, «կը սիրեմ Արշալոյսը»։ Այդ մասին ներողութիւն խնդրեց Արշալոյսէն։ Զանչան Սրութ Վերի-Աղբիւրէն քալեց դէպի տուն։ Սիրոյ պզտիկ երգ մը շրթներուն, կը սուլէր եղանակ մը յարմարցնելով։ Մերթ բառերը յստակօրէն լսելի կ'ըլլար, յանախ կը կորսնցնէր երգին պարզ ու զուարթ եղանակը զայն շփոթելով այլազան երգերու եղանակներուն հետ։

Յանկարծ կը սկսէր արտասանել մտովին լաւ ձեւոքի եւ գլուխի շարժումներ ընելով։ Կը սիրէր Գ. Դուրեանի եւ Մեծարենցի գրուածքները։ Աղօթքի մը պէս գոց սորված էր անոնց բանաստեղծութիւններէն շատերը։ Չափազանց սրամիտ էր եւ դիւրին կ'ըմբռնէր։ Դերասանի պէս կ'արտասանէր, դէմքը, ձեւերն ու յուզերը հարազատօրէն կ'իւրացնէր, ամէնէն շատ սիրածը Գ. Դուրեանի «Թրքուհին» եւ Մեծարենցի «Սիրերգն» էր, քալած ատեն, խօսքի թէ ...ն ա ա անքի միջոցին, անպայման պիտի ըսէր այդ բանաստեղծութիւնները։

Գիշերն անուշ է, գիշերն ճերմակ-
գի՜ն,
Շաշիշով օծուն ու բալասանով...։

Չէ՛ այդ չէ. կ'ըսէր ինքնիրեն։ Ու նորէն կը սկսէր։ Այս անգամ ձայնը ու շարժուձեւերը հակառակ, խորախ ու առնական, նոր շեշտ մը ու աւիւն մը աւելցնելով.

Համբոյրներ կուգան ծովէն ու ծո-
վէն,
Համբոյր, լոյսէն՝ որ չորս դին կը
ծաղկի։
Այս գիշեր տօն է, հոգւոյս կիրակի,
Համբոյրներ կուգան ծովէն ու ծո-
վէն...։

Կը քալէ։ Յանկարծ նկատեց որ Կարօ ամուն Աղբիւրին պզտիկ աւազին քով կեցած՝ ջուրին յատակը ինկած իր կայծքարը կը փնտռէ։ Անտեսելով ուզեց յառաջանալ, երբ Կարամուն ջուրին մէջ տեսաւ մարդու ստուերը։

— Հա, էս դուն էս, Զանչան, խօսեցաւ Կարօ ամուն, — կրկին իր կայծքարին ինկած տեղը նայելով։

— Բարի իրիկուն Կարօ ամու, ես կարծեցի որ Մասօ ամուն է, ատոր համար չուզեցի կենալ։

Կարօ ամուն երբեք մտիկ չըրաւ Զանչանի խօսքերուն, այս անգամ փայտի կտոր մը առնելով սկսաւ խառնշտկել, մինչեւ որ կրցաւ գտնել զայն։

— Էս ինչ է որ կը փնտռես, Կարօ Ամու, նկատել տուաւ Զանչան։

— Հէ՛չ, չախմախը քարս ընկած էր տէ, էն էր կը փնտռէի, զառայ խօսեցաւ Կարօ Ամուն, քարը սրբելով թաշկինակին ծայրովը։ Հա՛, ի՞նչ էր պիտի ըսէի, աւելցուց կրկին,— վարժապետին հետ մահապէթդ ինչպէս է։

— Էս օր նորէն ծեծեց, պատասխանեց Զանչան։

— Ինչո՞ւ համար, չար բան մը ըրած ես կընէ, չէ նը ինչ տէք պիտի ծեծէր։

— Չէ՛, բան մը չըրի, ջոկած բան մը չըրի Կարամու։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂԹՈՒՆԻ

(Շար.)

Անգլիական վէճը՝ Քարիւղի մասին

Գրեցինք թէ պարսկական կառավարութիւնը ջնջած է Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը: Անգլիոյ նիւթական նախարարութիւնը մեծագոյն բաժնետէրն ըլլալով այս ընկերութեան, դանիէնը մօտէն քննութեան պիտի ենթարկէ խնդիրը: Արտաքին նախարարութեան բարձր պաշտօնատարներէն մէկը յայտարարեց այս առթիւ.

— Եթէ Պարսկաստան պնդէ իր որոշման վրայ, կառավարութիւնը շատ լուրջ պիտի համարէ խնդիրը:

⁂ Այս մենաշնորհը նախապէս տրուած էր 1901ին, ուրիշ անունով, եւ 1909ին փոխանցուեցաւ «Անկլօ – Փըրժիըն Օյլ Քըմփընի» ընկերութեան: Պարսկական կառավարութիւնը վերջերս կ'ուզէր վերաքննել պայմանագիրը, նկատելով որ մեծապէս պակսած է իր ստանալիք եկամուտը: Մանաւանդ որ, այդ եկամուտին վրայ հաշուած էր կարգ մը հանրօգուտ շինութիւններ եւ սպառազինութիւններ: 1930ի նիւտացոյցին մէջ կը նախատեսուէր 8 միլիոն տոլարի եկամուտ. ուրիշ հաշիւով մը Քարիւղէն պիտի ստանար յաւելուածական 1,014,545 տոլարի գումար մը: Անցեալ տարի Քարիւղին եկամուտը իջած էր 134,700ի: Այս տարուան սկիզբը, ընկերութեան 13,425,000 տոլարի սովորական բաժնեթուղթերու 7,500,000ը կը գտնուէր անգլիական կառավարութեան ձեռքը:

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ խորհրդային իշխանութեան դաւերուն հետեւանքն է մենաշնորհին ջնջումը:

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրօհանը բնակարանին մէջ, 9. rue Mme. Curié. Bagneux.

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc. Ներկայ կ'ըլլայ Ենթակոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դասախօսական ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. ՀրԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, rue Nationale. Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց: վարչութեան ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին պատանեկան միութեան սրահը: Գարսաւորիչ ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գուլվար Ստոփ Վռամեան Ենթակոմիտէն արտակարգ ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Եազըճեան եւ Զաւակունք եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ հեռագրական ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԽՈՒՄԱՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԾԱՆՕԹ.— մահազդին մէջ սխալմամբ գրուած էր Այրի Տիկին Մկրտիչ Եազըճեան փոխանակ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Եազըճեանի:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ տ'ԻԹԱԼԻԻՆԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր Թաղեցիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի շէնքին մէջ. 19 rue de Paris. Gentilly.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 63. Րիւ տը լա Րէփիւպլիքէն,49, բիւ Նաւիկնալ, Ա. յարկ. Օթէլ Նիմ: Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ մօրաքրոջս տղան, բնիկ Հաճընցի Աւետիս Աղազարեան Իզմիրի (Փարատիսօ) ամերիկեան գոլէճէն: 1923 Հոկտեմբերի սկիզբը տեսած եմ Մարսէյլ, որ Նիր Իսթ Ռըլիֆի միջոցաւ Յունաստանէն եկած էր: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէներուն.— Garabed Krimian (Tailleur). 109 rue Moncey. Lyon և կամ Vartan Krimian (Concierge), 34 rue des Frères Chappe. St. Etienne (Loire).

6րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին կը ներկայացուի

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ Հեղինակ՝ Ցուէյկէր. Ռէժիսէօր՝ Ն. Նիկողոսեան

Կը մասնակցին.— Տիկ.ներ Պետրոսեան, Լաթիֆեան, Պ. Պ. Թորոսեան, Կոթիկեան եւ Նիկողոսեան:

Տոմսերու գիները՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Տոմսերը կը ծախուին նաեւ ծանօթ վայրերը)

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3ԻՆ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ին

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը ներկայացնէ՝ **ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ**

(դրամ 3 արար՝ Ա. ԱՐԵԼԵԱՆԻ)

Կը մասնակցին.— Տիկ. Գայեանէ, Օրիորդ Տէր-Թովմասեան, Պ. Պ. Կոթիկեան, Թորոսեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան, Գազանճեան եւայլն.:

Եզտիկներու համար աթոռ չտրամադրուիր:

Տոմսերու գիներն են՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8ին

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի ԱՐՄԻԻ ֆանֆարը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (Չութակ):

Փետուել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵՐԱՆՏԻՈՅ «Ա. Յ. Գ.» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ: 24 rue St. Victor

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան եւ Ե. Գրիգորեան (արտասանութեամբ): Պ. Աբգար (Թառով):

Կը հրաւիրուին Սերաստիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր:

Մուտքը ազատ է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

«Զինուորը հրամանատարին սենեակին մտնելու առեն օգներ է անոր եւ փառահութեան ներշնչելով, պատմեր է այնպիսի բաներ՝ որոնք մեզ պէս խեղճ զինուորները արտօնուած չեն իմանալ: Ինծի՛ է իմացիր որ այս անգամ սխալ չկայ. — ու խնդաց ակռաները ցոյց տալով. — Այս խօսքը ուղղակի վերին հրամանատարի բերանէն է ելած: Հոկտեմբեր 1ին պիտի տեսնես: Ու իր ամբողջ գլուխը խորհրդաւոր կերպով շարժելով. — Այս արշաւանքը պատերազմական ամենահսկայ արշաւանքը պիտի ըլլայ եւ Լոնտոնը... փուֆ պիտի ըլլայ»:

Ու իր լայն ձեռքերով դերասանական շարժում մը ըրաւ:

—Կ'ըսեն թէ Մաթին 12 ցէփլինի կը հրամայէ, որոնցմէ երկուքը Պրուկէն պիտի ճամբայ ելլեն, մնացածները Հայրենիքէն: Մինչեւ Ծնունդ տուն պիտի վերադառնանք. հէ՞:

Գոհունակ դէմքով մը ինքնիրեն ժպտեցաւ.յետոյ խօսակցութեան նիւթը փոխելով.

— Եկուր, հոս նստէ. այդքան ամչկոտ մի՛ ըլլար: Մօտս եկուր. համբոյր մը չե՞ս տար:

Ցանկարծ գիս գրկելով սկսաւ երեսներէս համբուրել. եւ մինչ կ'աշխատէի ինքզինքս անոր ձեռքերէն ազատել՝ ահա դուռը բացուեցաւ: Ցինուորին ուսին վրայէն տեսայ որ սպայ մը մեզ կը դիտէր.

— Աս ի՞նչ կը նշանակէ, պոռաց սպան որոտալից ձայնով մը:

Ցինուորը կարծես գամուած՝ տեղի ցատկեց եւ յիմարի պէս սպային երեսը նայեցաւ:

— Բարեւի կեցիր երբ կը խօսիմ: Այս կնոջ հետ ի՞նչ կ'ընէիր: Տէ՛ր Աստուած ... դո՞ւք, օրիորդ:

Օդանաւային կայանի օրուան հերթապահ սպան էր, որուն ծանօթ էի: Գերմանիոյ կարկառուն օդանաւորդներէն էր, լաւ համբաւ շահած. շատ չէր ըներ տակաւին որ օդային կռուի մը առեն ծանրօրէն վիրաւոր՝ իմ դարմանատունէս հիւանդանոցը ամիս մը մնացած էր խնամուելու համար:

Բացատրեցի իրեն որ հոս եկած էի բժշկական պիտոյքներ յանձնելու:

— Այս պատահածին համար շատ կը ցաւիմ, օրիորդ. հաճեցէք ինծի հետեւիլ. — եւ դուռը գոցեց. յինաապետը ձգելով իր մտածումներուն հետ առանձին:

— Օրիորդ, երկար ժամանակէ ի վեր ձեզ տեսած չեմ: Եթէ լաւ էք ազատագրուած՝ եկէք եւ այս իրիկուն ինծի հետ միասին ընթրելու շնորհն ըրէք: Ինչպէս կը տեսնէք, այսօր հերթապահ եմ, եւ հետեւաբար դատապարտուած հոս առանձին ճաշելու. գէթ մինչեւ ձեզ հանդիպիլս այդպէս կը կարծէի:

Դարձաւ եւ ձեռքս բռնելով.

— Բարի պիտի ըլլաք. այնպէ՞ս չէ՞, օրիորդ:

— Շատ լաւ, պարոն տեղակալ, ձեզ հետ կ'ընթրեմ. բայց պէտք չէ ուշանամ, ըսի խնդալով:

Արդարեւ առիթուած էի տեսնալու. յինապետի բառերուն մէջ իրականութիւն մը կար անշուշտ: Եթէ հակառակ այս արշաւանքը այդքան շուտ պիտի կատարուէր՝ պէտք էր ուղեկոմ որ ազդարարագիրս կարելի եղածին չափ արագ Լոնտոն հասնէր, հարկ եղած զինադրութիւնը կազմակերպելու համար:

Օդանաւային կայանէն անցած ատենս ջանացի ամբողջ վայրին մանրամասն պատկերը մտքիս մէջ տեղաւորել: Ցանկարծ հարթավայրին եզերքը կարգով շարուած հինգ օդանաւեր ուշադրութիւնս գրաւեցին: Փայտէ նոր hangarի մը շինութիւնները վերջանալու վրայ էին:

Մեքենաները մէկ նստատեղիով սաւառնակներ էին, մարմինը քիչ մը լայն, արագութեան տիպար մը զոր ասկէց առաջ բնաւ տեսած չէի:

— Պարոն տեղակալ, կը տեսնեմ որ այստեղ լեցուեր է, ըսի ուրախ ձեռքով մը, սաւառնակները ցոյց տալով:

— Ա՛հ, փոքրիկ թռչուններ, օրիորդ, այո. զանոնք ներս առնելու ժամանակ չունեցանք տակաւին: Երէկ չէ առջի իրիկուն յանկարծ առանց կանխորոշ ազդարարութեան, երկինքէն վար իջան: Անոնք ուղղակի գործարանէն կուգան եւ առաջին անգամ մենք կը ստանանք:

«Զանոնք փորձելու գործը հրամանատարը ինծի յանձնեց. անոնց օգին մէջ զինագործականութեան մասին տեղեկագիրս դեռ նոր գրեցի, եւ ձեզ կարող եմ վստահեցնել որ հրաշալի գործ մըն է: Փոքր ու պատուական օդանաւեր են, օրիորդ, պատուական: Սաւառնելու համար ժայռի պէս կարծր են. ամենաթեթեւ հպումն անգամ կը զգան, եւ ինչ որ ամենակարեւորն է, Հոմանձայնականներու օդանաւերէն քսան մղոն աւելի արագ կը թռչին:

«Անիծեալ Անգլիացիները վերջերս ամպերուն մէջ մեծ յաջողութիւններ ունեցան. բայց կարծեմ ժամանակը հասած է այլ եւս որ նոր երգ մը երգենք»:

Պարզ էր որ տեղակալս բաւական հարբած էր, գինիք առաջուընէ կը ճանչնայի արդէն. — ու որոշեցի քաջալերել գինիք այդ գիշեր որ աւելի եւս խմէ:

Իր սենեակին դուռը բանալով, ըսաւ.

— Կը ցաւիմ, օրիորդ, որ առաջինակարգ ընթրիքով մը չպիտի կարողանամ ձեզ պատուել, յամենայն դէպս սակայն առատ ըմպելիք կայ:

Ճաշի միջոցին օդային կայանի մասին ուղղակի հարցում չըրի, այլ կողմնակի դարձուածքներով աշխատեցայ միտքը այդ խնդրին վրայ կեդրոնացնել. այնպէս որ ինքնաբերաբար սկսաւ խօսիլ:

Կայանին մէջ քանի՞ հատ նոր օդանաւ գտնուիլը, անոնց կարողութիւնները եւ ուրիշ կարգ մը օգտակար տեղեկութիւնները շուտով մը իմացայ:

Ետքոյ սկսաւ իր մասին խօսիլ. կը զգար թէ ինք քաջ մէկն էր, որուն իբր ապացոյց սկսաւ անէքտոտներ պատմել ու կրկնութիւններ ընել:

Այս ամբողջ խօսակցութիւններու ընթացքին մէկ բան միայն կատարեալ ուշադրութեամբ մտիկ ըրի, բան մը որ յուսացածէս աւելին էր արժանաւոր:

Որ այդ չարթնու ուրբաթ գիշեր ինքը որպէս առաջնորդ՝ թեթեւ օդանաւերով պիտի ուղեկցի ծանր ռմբարձակող օդանաւերուն եւ պիտի ռմբակոծեն Փոփերինկը, անգլիական բոլոր գիծերու բանակին, Հըլշամի ամենամեծ օդային կայանը: Եւ Գերմանացիի յատուկ լաւատեսութեամբ յայտարարեց որ այդ վայրը հիմնայատակ պիտի ռմբակոծեն:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 2 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
2 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2080 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

Երեւանի վարիչները կը յամառին Նոյեմբեր 29էն հաշուել խաւական մը որ իրականին մէջ կը սկսի դեկտեմբեր 2էն։

Արդարեւ, 1920 դեկտ. 2ին էր որ Հայաստանի իշխանութիւնը պաշտօնապէս յանձնուեցաւ բոլշեւիկներուն։

Աւելորդ է այստեղ գրի առնել այդ եղերական դէպքին մանրամասնութիւնները։

Անասելի աղէտ մը իր բովանդակ արհաւիրքով թառած էր Հայաստան աշխարհին վրայ։ Արտաքին եւ ներքին դաւեր, ձախող պատերազմը՝ Կարսի դուռներուն առջեւ, Եւրոպայի չնական դաւաճանութիւնը եւ Մոսկուայի կարմիր քրքիջը դաշն կապած՝ դըժոխքի մը վերածեր էին նորածին պետութիւնը։

Հարկ էր տեղի տալ, յանուն հայ ժողովուրդի փրկութեան։

Եւ տեղի տուին անոնք որ կը գտնուէին իշխանութեան գլուխ։

Տեղի տուին, ստանալով անհրաժեշտ հաւաստիքները՝ չափաւոր քաղաքականութեան մը։ Այլ եւ ուրիշ հաւաստիքներ՝ քաղաքական գետնի վրայ։

Ջերմանոցի մը մէջ խնամուած վարդի մը կեանքն ալ չունեցան այդ բոլորը։

Նորեկները ուզեցին Հայաստան աշխարհը կառավարել այնպէս ինչպէս անծայրածիր Ռուսաստանը։

Հայ գեղջուկի մէջքին — յաճախ վզին — կապած ռուսական կարմիր գօտին, քաշքշեցին զայն, գետնէ գետին զարկին, արօրէցին, ապստամբութեան մղելու աստիճան։

Ա՛յդ ալ տեղի ունեցաւ — տարերային պոռթկում մը — արիւն հոսեցնելով արդէն ուժասպառ ժողովուրդի մը երակներէն։ Մինչեւ որ նորեկներուն վարպետը ինք, Լէնին, հարկադրուեցաւ զգաստութեան կոչ մը ուղղել, եւ նոր մարզպան մը ղրկել։

Եւ անկէ ի վեր, Երեւանը կը կառավարեն բոլշեւիկները։ Տէրեր եւ համաձայն Մոսկուայի տասն անգամ տասնաբանեայ պատուիրանքին։

Տարեր գացին ու եկան, Միասնիկեանէն յետոյ։ Եւ իրարու ետեւէ հրապարակէն քշուեցան անոնք որ բուն դաւադիրները եղած էին։ Ցառաջապահները՝ Հայաստանի հանրապետութեան տապալման։

Հայաստանը, այսօր, կը գտնուի հայ բոլշեւիկներու ծայրագոյն թեւին ձեռքը։

Խանջեան եւ ընկ. այդ ծայրագաւառը, գիւղատնտեսական լեռնոտ երկիրը կը կառավարեն աւելի «բոլշեւիկօրէն», քան կը տեսնենք բուն Ռուսաստանի կամ Ուկրայնայի մէջ։

Ծանրադատելու՞ է, — ո՛ր եւ է նոր դասւանքի մէջ՝ առաջին մոլեռանդ նորընծաները մե՛նք պիտի ըլլանք։ Սկսելով՝ Գրիգոր Լուսաւորիչէն։

Եւ ահաւասիկ տասնըմէկ տարի է որ կարմիր բռնաշապիկ հագեր է Հայաստանը։

Ի՞նչ տուին, բոլշեւիկները, այդ երկար ժամանակամիջոցի ընթացքին։

Ամէնէն առաջ՝ խաղաղութիւն, — պիտի աղաղակեն բարեմիտները։

Ճիշդ է. ոչ մէկ պատերազմ՝ տասնըմէկ տարուան ընթացքին։ Որովհետեւ, ամէնէն առաջ, Մոսկուան ինքը կարօտ է խաղաղութեան։

Հայաստանը չունենալով ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն եւ նախաձեռնութեան իրաւունք՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ, ի հարկէ չէր կրնար չեղիլ ճամբէն։ Ինչպէս միւս բոլոր «հանրապետութիւնները»։

Ցետոյ, — շինարարութիւն։ Ամէնէն լուսաւոր կէտը՝ բոլշեւիկեան քաղաքականութեան։ Ինչպէս ամբողջ Ռուսաստանի, նոյնպէս Հայաստանի մէջ։

Մէկդի դնելով բոլոր չանդալից «ռէքլամ»ները, որոնց դիմաց նոյնքան թերացումներ կը մատնանշուին, արդարութիւնը կը պահանջէ առանց վերապահութեան արձանագրել այս գրական իրողութիւնը, — շինարարութիւն։

Անշուշտ Հայաստանը շատ աւելի պիտի օգտուէր, եթէ ունենար արթուն եւ լայնամիտ վարիչներ, միջավայրին պահանջներուն գիտակից եւ հասուն տարրեր։

Ոչի՛նչ. անժխտելի է վերաշինութեան ճիգը։

Ցետո՞յ, — ներգաղթ (վերջին պահուն)։

Այնքան հիմնական եւ ստիպողական պահանջ մըն է ներգաղթը որ, մենք ճարահատ քար կը դնենք մեր սրտին վրայ, չքըքրելու համար այդ անունով սարքուած ողբերգութիւնը։

Թո՛ղ կարելի եղածին չափ նօսրացնեն անճար գաղութները — ամէնէն առաջ անոնք — եւ մենք մեզի կը պահենք մեր «թշնամութիւնը»։

Քաղաքական գետնի վրայ՝ ոչինչ եւ ոչինչ։ Ոչ իրաւասութիւն ունին, ոչ ալ մօտէն կ՚անցընեն ո՛ր եւ է ձեռնարկ՝ յանուն Հայկական Դատին։

Եւ ընդհակառակն, մանաւոր հաճոյք մը կը զգան չնականօրէն ծաղրելով «վերջնապէս փակուած» հռչակելով զայն։ Ինչպէս կ՚ընեն Թուրքերը։

Իսկ ներքին կազմալուծման «պրոցէս»ը յառաջ կը տարուի արդարար։

Համայնացումը իր ծայրայեղական սահմաններուն հասած է Հայաստանի մէջ։ Ո՛չ գիւղ, ոչ գիւղացի, այլ միայն հասարակ ճորտեր։

Ստալինը ոչ մէկ տեղ այնքան հաւատարիմ ծառաներ գտած է որքան Երեւանի մէջ։

Թող փի՛ք Տապլվարը — հայկական գիւղը — բայց ողջ մնայ բանաձեւը։ Եւ «քեալլագէօզութիւնը»։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՕ — ԽՕ

Նորոյթ է խօ — խօն։

«Ազդակ»ի ընթերցողուհիներէն մէկը, նկատելով որ Պէյրութի մէջ ալ շատ տարածուած է խօխոյամոլութիւնը, կը հարցնէ թէ.

1— Ե՞րբ հնարուած է խօ—խօն։

2— Պէյրութի մէջ քանի՞ հոգի խօ—խօ կը խաղան, աղջիկնե՞րը աւելի կը խաղան թէ կիները։

3— Ի՞նչպէս կը բացատրէք տարածումը այսքան հասարակ ու ոգեղ խաղալիքի մը բոլոր խաւերու մէջ, առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան։

4— Ջուանին ծայրը անցուած տախտակէ կլոր անիւը բնազդուութեան ո՞ր օրէնքին համաձայն կ՚իջնէ ու կ՚ելլէ։

«Ազդակ» չի պատասխաներ առաջին հարցումին։ Մեր գիտցածովը, Ֆրանսայի գլխատուած վերջին թագաւորին տղան խօ — խօ կը խաղար, ինչպէս ցոյց կուտայ պատկեր մը, որ հիմա կը գտնուի Օֆսէռիթանգարանին մէջ։ Այդ խաղը *էմիգրէդ* կը կոչուէր։ Հիմա՝ *խօ — խօ*։

Երկրորդ հարցումին պատասխանելով, «Ազդակ» կը գրէ թէ Պէյրութի մէջ *խօ — խօ* կը խաղայ ամէն մարդ, որովհետեւ շատ աժան է։ «Ամէն քայլափոխիդ, ամէն մարդու ձեռքի մէջ։ Լակոտներ, բոպիկ ու ցնցոտի հագած լաճեր *խօ — խօ* կը խաղան։ Տարէցներ, որոնց շատերը 50ը անց, աղջիկներ, կիներ, պատանիներ, երիտասարդներ, վաճառականներ, բժիշկներ, փաստաբաններ, ամէն հասակի եւ տարիքի, ամէն արհեստի, կը խաղան փողոցը, խանութը, սրճարանները, ամէն ժամ։ Ուրեմն ամբողջ Պէյրութ *խօ — խօ* կը խաղայ։

Կ՚ըսեն թէ Հալէպ մրցանիշը կը կոտրէ։

Երրորդ հարցումին չի պատասխաներ «Ազդակ»։ Մենք կը յիշեցնենք որ հոգեկան հիւանդութիւն մըն է շատերու մօտ, ինչպէս կը գրէր Տոքթ. Քոլոյեան։

Չորրորդ հարցումին պատասխանելով, «Ազդակ» կը գրէ.— Տախտակէ փոքրիկ անիւ մըն է *խօ — խօն*, մօտ 50 սանթիմ տրամագիծով, արանքը բաց եւ ծայրէն կապուած մօտ մէկ մեթր երկարութեամբ բարակ չուան մը։ Բռնէ չուանին մէկ ծայրէն կամ անցուր մատդ եւ սկսէ շարժել»։

Ինչպէս կը տեսնուի, Պէյրութի *խօ — խօն* տարբեր է Փարիզի *խօ — խօէն*։ 50 սանթիմեր, մօտ *կէս արշին*։ Ուրեմն Պէյրութի մէջ, այր, կին, բժիշկ, լրագրող իրենց մատներէն կախած են *կէս արշինոց խօ — խօներ* ու կը ճօճեն զուարճանալով։

Պէյրութցիներուն մատները ո՞րքան երկար են եղեր որ կրնան ճօճել *կէս արշինոց խօ — խօներ*։

ԱՐԱՁ

ՊԱՏ ՄԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՒ ԱՌԱՆՑ ՎՆԱՍԻ

Անցեալ շաբթու, Նափոլիի Տոռնաբէնինա եկեղեցիին մէջ ամբողջութեամբ տեղափոխուեցաւ պատ մը, որ զարդարուած է պատմական որմանկարներով։ Պատին ծանրութիւնն է 70 թոն, իսկ մակերեսը՝ իբր 70 քառակուսի մեթր։ Որմանկարները շինուած են 17րդ դարու կիսուն, Ֆրանչէսքօ Սոլիմինայի կողմէ։ Պատին տեղափոխման աշխատանքները ամիսներ տեւեցին, իսկ բուն տեղափոխութիւնը հազիւ կէս ժամ։ Պատը 20 ոտք դէպ ի ներս տարուեցաւ, շնորհիւ ձեռագործ բեռնագլաններու։

ՑՈՅՑ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Պուքրէշի մէջ բուռն ցոյցեր տեղի ունեցան պատերազմի դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ։ Ցուցարարները անցնելով համալսարանական հիւպատոսարանին առջեւէն, քարերով ջարդուփշուր ըրին ապակիները եւ բացվածո քուրջեր նետեցին շէնքէն ներս։ Հիւպատոսարանի պաշտօնէութիւնը կառավարութեան պաշտպանութիւնը խնդրեց։ Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լոնտոնի մէջ մեծ յուզում պատճառած է Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը։ Որովհետեւ ըստ պայմանագրի ջնջումը փոխադարձ համաձայնութեամբ պէտք է ըլլայ, անգլիական կառավարութիւնը կը յուսայ թէ նոր բանակցութիւններով պիտի փակուի վէճը։ Եւ արդէն, պարսիկ կառավարութիւնը մենաշնորհը ջնջելով հանդերձ, հրաւիրած է ընկերութիւնը՝ նոր բանակցութիւններ կատարելու եւ նոր պայմանագիր մը կնքելու։ Ուրեմն, յոյս կայ որ ուղղակի եւ բարեկամական կարգադրութեամբ մը լուծուի խնդիրը։

Այս առթիւ Թէհրանէն կը գրեն «Թայմզ»ի —

Քարիւղի գիներու համատարած անկման հետեւանքով, Անգլեւպարսիկ ընկերութեան մենաշնորհէն Պարսկաստանի բաժինը 1931ին իջած էր 306,000 ստերլինի, մինչդեռ 1930ին 1,300,000 ստերլին էր։ Այս իրողութիւնը զայրոյթ պատճառեց կառավարութեան եւ Խորհրդարանին։ Ընկերութիւնը ուզեց վճարել, բայց կառավարութիւնը մերժեց։ Մամուլը արծարծելով խնդիրը, պահանջեց ջնջել մենաշնորհը։ Ընկերութիւնը կ՚ամբաստանուէր որ կը շահագործէ Պարսկաստանի բնական հարստութեան մեծ աղբիւր մը եւ կը զլանայ Պարսիկներուն արդար բաժինը։ Միեւնոյն քննադատութիւնները կ՚ուղղուէին անգլիական կառավարութեան դէմ, քանի որ բաժնեկից է ընկերութեան։ Անցեալ յուլիսին խորհրդարանին մէջ հարցում եղաւ թէ կառավարութիւնը ի՛նչ ընթացք պիտի բռնէ։ Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ ելմտական նախարարը բացակայ ըլլալով, չի կրնար մանրամասն բացատրութիւններ տալ։ Աւելցուց թէ կառավարութիւնը չափազանց դժգոհ է մենաշնորհին պայմաններէն։ Մենաշնորհը տրուած է այնպիսի ժամանակ մը երբ մարդ չէր կրնար նախատեսել քարիւղի արտադրութեան ապագան։ Պարսկաստանի վճարուած բաժինը ոչ համապատասխան է, ոչ ալ արդար։ Կառավարութիւնը փորձած է ազդել ընկերութեան վրայ, որպէս զի բարեփոխէ պայմանները, բայց մինչեւ հիմա ո՛ր եւ է արդիւնք ստացած չէ։

Մէկ շաբաթ վերջը, ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ Պարսկաստանի բաժինը հաշուելու մեթոտները կարգադրած է ընկերութիւնը ինք, առանց կառավարութեան հաւանութիւնն ստանալու։ Կառավարութիւնը ընդունած է անցեալին մէջ վճարուած բաժինը, բայց այդ պարագան չի պարտադրեր մեզ ընդունիլ ընկերութեան առաջարկած հիմքը։ Նախարարը աւելցուց թէ բանակցութիւններ կը կատարուին բարեկամական կարգադրութեան մը համար, եւ եթէ չյաջողին, պիտի հարկադրուին անհաճոյ միջոցներու դիմել, պաշտպանելու համար Պարսկաստանի իրաւունքները։ (Այդպէս ալ ըրին, ջնջելով մենաշնորհը)։

Պարսիկները կ՚ընդունին որ կառավարութեան բաժինը նուազեր ունենայ տարուէ տարի, բայց իրենց բուն միտքն է բարեփոխել ընկերութեան պայմանները եւ աւելի մեծ հսկողութիւն ապահովել ընկերութեան գործառնութեանց վրայ։

Տարակոյս չկայ որ ռուսական քարիւղի մրցակցութիւնն ալ ազդած է կացութեան վրայ։

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Երեսփ. Ժողովին ելմտական յանձնաժողովը առջի օր լուսաբանութիւններ ստացաւ վարչապետէն եւ ելմտական նախարարէն, պարտքերու վճարման հարցին առթիւ։ Այս առթիւ խնդրեց որ ժամանակ տան կառավարութեան, վերջացնելու իր բանակցութիւնները։ Բոլոր բացատրութիւնները լսելէ յետոյ, յանձնաժողովը որոշեց առ առաւելն մինչեւ դեկտ. 9 յետաձգել հարցապնդումները՝ Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Պ. Էռիօ յետոյ գնաց արտաքին գործերու յանձնաժողովին եւ այնտեղ ալ բացատրեց թէ ինչո՛ւ յարմար չի գտներ որ հարցապնդումները տեղի ունենան բանակցութեանց ընթացքին։ Վարչապետը յանձն առաւ չստորագրել ո՛ր եւ է թուղթ, առանց նախապէս առնելու յանձնաժողովին կարծիքը։ Այս յանձնաժողովն ալ հաւանեցաւ որ յետաձգուին վիճաբանութիւնները։

⁂ Անգլիական «Մաժէսթիք» շոգենաւը առջի օր ճամբայ ելաւ դէպ ի Նիւ Եորք, տանելով 1,987,025 ստերլինի ձոյլ ոսկի, որ տեղաւորուած է 192 սնտուկի մէջ։ Միւս կողմէ, ամերիկեան դրամատուն մը 1,140,000 ոսկի տոլար ստացած է, դարձեալ Անգլիայէն։ 1,500,000 ստերլինի ուրիշ բեռ մը ոսկի պիտի փոխադրուի «Փարիզ» շոգենաւով։

Այս փոխադրութեանց առթիւ հարցումներ ուղղուած ըլլալով, ելմտական նախարարը պատասխանեց թէ այդ գումարները կը պատկանին օտար հաստատութեան մը եւ կապ չունին պատերազմական պարտքերու վճարման հետ։

25 աքսորականներ փախան Սիպերիայէն

Քսանըմէկ ռուս աքսորականներ առաջնորդութեամբ մը 300 մղոնի վտանգաւոր ճամբորդութիւն մը կատարելէ յետոյ, Ճափոն հասան։ Բոլորն ալ փախած էին Վլատիվոստոքի աքսորավայրէն։ Ճափոնական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած էր խորհրդային իշխանութեան յանձնելու փախստականները, բայց անոր տալով Ճափոն բնակող Ռուսերու աղաչանքին, որոշեց չձերբակալել եւ թոյլ տալ որ հաստատուին Մանչուրիոյ մէջ։

Արիւնալի խռովութիւններ Լեհաստանի մէջ

Հարիւր Հրեաներ վիրաւորուած

Անցեալ շաբթու լեհ ուսանող մը սպաննուեցաւ Լվովի մէջ (Նախկին Լէմպէրկ), Հրեայ չարագործներու կողմէ։ Այս առթիւ բուռն ընդհարումներ պատահեցան լեհ ազգայնականներուն եւ Հրեաներուն միջեւ։ Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ, դադրեցնելով շատ մը հրէական եւ լեհական թերթեր, որոնք գրգռիչ հրատարակութիւններ ըրած էին։ Վարշաւայի համալսարանին վերատեսուչը պաշտօնանկ եղաւ եւ ուրիշ միջոցներ ձեռք առնուեցան. բայց անօգուտ։

Նոյ. 30 Թուակիր հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ գրգռութիւնը կը շարունակուի Լեհաստանի համալսարանական կեդրոններուն մէջ։ Հակահրէական ցոյցեր կատարուած են գրեթէ ամէն կողմ։ Խռովութիւնները ծանր էին մանաւանդ Վարշաւայի, Քրագովիոյ, Վիլնայի եւ Փոզնանի մէջ։ Այժմ փակուած են Վարշաւայի եւ Լվովի համալսարանները։ Արդէն իսկ աւելի քան հարիւր Հրեաներ վիրաւորուած են եւ խռովութիւնները կը շարունակուին։ Զօ-

(Ուրեմն շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՇԱԲԱԹԸ ՀԻՆԳ ՕՐ ԵՒ ԵՐԵՍՈՒՆ ԺԱՄ

Ամերիկայի աշխատաւորական դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, նախագահ Կրինի առաջարկով, բանաձեւ մը քուէարկեց որով կը պահանջուի անյապաղ ընդունիլ օրական վեց ժամ աշխատանք եւ շաբաթը հինգ օր։ Ուրեմն, շաբաթական 30 ժամ աշխատանք, փոխանակ 48ի։ Այս բանաձեւը առաջին անգամ պիտի ներկայացուի ամերիկեան կառավարութեան, երբ խորհրդարանը բացուի։

Պ. Կրին իր ճառին մէջ բացատրեց թէ երկիրը կը գտնուի ծանրակշիռ հարցի մը առջեւ, — կա՛մ կազմալուծել ճարտարարուեստը, եւ կամ գործ ճարել անոնց որ կրնան եւ կ՚ուզեն աշխատիլ։ Շեշտեց թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է գործ ճարել 50 միլիոն բանուորներու, շաբաթական 48 ժամ աշխատանքի հիման վրայ։ Պակսեցնելով շաբաթական աշխատանքը, պէտք չէ առիթէն օգտուիլ, աշխատավարձքն ալ կրճատելու. ընդհակառակն պէտք է խորհիլ յաւելման մասին։

«ԱՆՕԹԻՆԵՐ»Ը ԴԷՊԻ ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ

Այսօր – վաղը Ուաշինկթըն կը սպասուին 800 գործազուրկներ, որոնք ճամբայ ելած էին Նիւ Եորքէն եւ շրջականներէն, 100—200 հոգինոց խումբերով։ Անոնք պիտի միանան ուրիշ 2000 «քայլող»ներու հետ որոնք եկած են ուրիշ քաղաքներէ։ Իրը գունդեր կազմուած են այսպէս։ Բոլորը մէկ ցոյց մը պիտի կատարեն Խորհրդարանին առջեւ, որ կը բացուի երկուշաբթի օր։ Մանաւանդ պիտի պահանջեն ապահովագրութիւն գործազրկութեան դէմ եւ նպաստ՝ ձմրան համար, կանխիկ 50 տոլար՝ իւրաքանչիւր գործազուրկի եւ 10 տոլար ալ՝ ընտանիքի իւրաքանչիւր անդամին համար։

Ոստիկանութիւնը ազդարարած է թէ թոյլ չպիտի տրուի բանակիլ Ուաշինկթընի մէջ, ոչ ալ ուտելիք պիտի հայթայթուի։

«ՁՈՐՈՒԹԵԱՆ» ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Մ. Նահանգներու գինեհատութեան գրասենեակը 7769 ձերբակալութիւն կատարած է հոկտեմբերի ընթացքին։ 7143 հոգի դատապարտուած են։ Տուգանքներու գումարը կը հասնի 620,000 տոլարի։ Անցեալ յուլիսէն ի վեր դատապարտեալներու թիւն եղած է 17,402 հոգի։ Միւս կողմէ, պետական դատարանները իրենց կարգին դատապարտած են 1922 հոգի։ Յուլիսէն հոկտեմբեր գանձուած տուգանքներուն գումարն է 1 միլիոն 615,000 տոլար։ Պետական դատարաններն ալ իրենց կարգին տուգանք սահմանած են աւելի քան կէս միլիոն տոլար։ Վերջապէս, նոյն ժամանակաշրջանին բռնուած են 4683 գաղտնի թիքնաշարժներ կամ նաւեր, 6468 գրտարաններ, 711 գարեջրատուններ, իբր 4,533,400 լիտր գարեջուր եւ 2,266,000 լիտր ոգելից ըմպելի։

ԹՈՒՐԱՔԹԻ ՎՏԱՐՈՒԵՑԱՒ

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը կուսակցութեան շարքերէն վտարեց Պ. Թուրաքթին, որ տարիներով ընդհանուր քարտուղար եղած եւ գործօն դեր ունեցած է դէպ ի Հռոմ արշաւին մէջ։

Թուրաքթի ամբաստանուած է թէ անձնական նամակի մը մէջ՝ «ողբալի եւ անթոյլատրելի» արտայայտութիւններ ունեցած է մասնաւորապէս բարձրաստիճան անձի մը հանդէպ։ Այս վճիռը մեծ յուզում պատճառեց Հռոմի քաղաքական շրջանակներուն մէջ։

Թուրաքթի միեւնոյն ատեն խմբագիրն էր «Սթամփա» թերթին եւ այդ պաշտօնէն ալ արձակուելով, ժամանակ մը փոխադրուեցաւ անցեալ տարի։ Ֆաշական գերագոյն խորհուրդի վերջին նիստին մէջ, Թուրաքթի անունը մոռացութեան տուին, չնայելով որ խորհուրդին անդամ նշանակուած էր նոյն ինքն Մուսոլինիի հրամանով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԵ.

«ԽԱԼԻՖ»Ը ԱՄԷՆ ԲԱՆ. — ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ. — ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՈՒՄԸ՝ ԳԼՈՒԽԷՆ. — ԿԱԽԱՂԱՆԸ ԿԸ ԹՌՑՆԷ ՖԷՍԸ. — ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ. — ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ. — ՀԱԼԱԾԱՆՔ ՈՉ-ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԴԷՄ. — ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ՏԷՐ ՏԻՐԱԿԱՆ...

Մուսթաֆա Քէմալ այլեւս բացարձակ տէրն է Թուրքիոյ: Իր միահեծան իշխանութեան տակ կը գտնուի ամբողջ ժողովուրդը: Խալքը, որուն նախագահն է ինք, թէ քաղաքական կուսակցութիւն է եւ թէ վարչական հիմնարկութիւն: Ամէնէն հասարակ պաշտօնեայէն մինչեւ օրուան վարչապետը անդամ են անոր: Կուսակցութեան կոմիտէները կը հսկեն տեղական իշխանութեանց վրայ եւ իրենք են ...

... Թուրքիան, կ'ըսէ Մ. Քէմալ:

Այս առաջադրութեամբ, Քէմալ կը լծուի նոր աշխատանքի մը, տոգորուած այն հաւատքով զոր ունէր իր ժողովուրդին մասին: Դժուար էր ձեռնարկը, կ'ըսէ հեղինակը, որովհետեւ Թուրք ժողովուրդը բոլորովին անընդունակ էր յառաջդիմութեան: Տգէտ, թուլամորթ ու յոգնած, ...

...

Այնպէս որ, Մուսթաֆա Քէմալ ուրիշ քիչ կը հետաքրքրուէր հիմա պետական գործերով: Ցոգնած ու հիւանդ քաշուած էր Չան Գայա, շրջապատուած միայն քանի մը մտերիմներէ ու իր ցնծուհիներէն:

Ըմէթն էր երկիրը կառավարողը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԼՍԵՑԷ՛Ք...

— :-: —

Ֆրանսայի ամբողջ հայ գաղութը ցաւեցաւ այդ «մարդուն», լրագրող Ալպէր Լոնտրի մահուան առթիւ:

«Գիրք ու մոգիքս տէր մէկը, որ ծովամոյն կ'ըլլար ուրիշ շատերու հետ: Ի՜նչ ըսել որ, իր մահէն քանի մը ամիսներ առաջ՝ ...

...

Այսօրուան քու մեծարգած ժողովուրդիդ ազատատենչ զաւակներն էին, որ գրոհով, քու պատիւդ բարձրացուցին Արարատի բարձունքը, ...

...

Ձեր ցնդարանութիւնները թուղթի յանձնելէ առաջ, Ալպէր Լոնտր ու «Մարիան»ի խմբագիր, պէտք էիք մարել Ցաղթութեան Կամարին տակ մշ...

...

— Ամօ՛թ ձեզի, քաղաքակրթութեան առաջոյդ, կեղծաւոր ու անարժան «մշակներ»: Հազա՛ր ամօթ:

Ն. Ա. ՀԱՑՈՐԴԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Ա Ն Կ Ո Ւ Մ Է Ա Ն Կ Ո Ւ Մ

«Այսքան տանջանք թէ մոռանան մեր որդիք,
Թող ողջ աշխարհ կարդայ Հայուն ճախտարիթք»:

Մարթանեան արդէն հետեւորդներ ունի: Այսպէս պիտի գոչէր Գերման մը, եթէ հետեւէր չեխ մամուլի մէջ երեւցող յօդուածներու, որոնց մէջ Թուրքին ու Թուրքիոյ «փառք ի բարձունս» ...

...

ըը կ'ըլլէ յօդուածը կը տեղեկագրէ՝ իր ամբողջ հակաչեխ ոգիով, Երեւանի «Խորհ. Հայաստան» թերթը կը գրէ ըսելով.

գ) Նոյ. 10ին (1932), շատ տարածուած ու շատ լուրջ «Նարտանի Փոլիթիքա» օրաթերթին քաղաքական տեսութեան բաժնին մէջ տպագրուած է յօդուած մը, որ կը փառաբանէ նոր Թուրքիոյ անտեսական վերելքն ու խիստ բարեբար տնտեսական քաղաքականութիւնը, շնորհիւ «Կազի Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի»։

Այս չորս բառերու շարքը ամէն պարբերութեան մէջ կրկնուած գետնամած՝ երկիւղածութեամբը հաւատացեալ հայ քրիստոնեային՝ որ ուխտատեղիին մէջ՝ սրբութեան փոշին կը համբուրէ «զսրբութեամբ մեռնիմ» բացագանչելով, թերեւս կամ տող լեցնելու, կամ լորձնաշուրթին ատեանին մէջ Մարթախաններէն ու «Եփրատի» խմբագիրներէն վար չմնալու համար։

Եթէ ճիշդ է որ տեղիս Թուրք հիւպատոսարանին շրջանակէն՝ համաչափական անգամ ի, թրքամոլ փրոֆէսէօրի մը միջնորդութեամբ, առաջարկուեր է ուրիշ հայ փիլիսոփայութեան տոքթորի մը որ իրենց ի նպաստ գրէ, ու այս վերջինը մերժեր է, ուրեմն Թուրք հրէշանիշը մեր այս խաղաչապաշտ խրատուելն է ձեռք առեր։ Այլապէս ամօթալի ու անպատիւ այս նոյնները չէին կրկնուէր, քանի որ այսօրուան բոլոր Հայերը ընդվզումով առաջին ընթերցանքն առաջին անգամուն։

Ամէն ազգ իր փրոփականտը առաջ կը տանի։ Մենք ենք որ՝ թէեւ աշխարհի ամէն լեզուները խօսող ու գրող մարդիկ ունինք բանակներով, բայց ամէն բան լքած ենք։ Ճիշդ է որ մեծութիւնք մաստռումն ու կարծիքն տուած են։ Այս երկրին մէջ, օրինակ, կրնայ նոյն իսկ անիշխանական կուսակցութիւն կազմուիլ, բայց այն այն պահուն որ այդ կուսակցութիւնը, մեր անհատը, շարքերը, մամուլը երկրին ու հանրութեան շահին վնասող քայլ առնեն, կուսակ ոստիկանութիւնը ու բանտի ու դատի կ'երթան անխտիր բոլոր վնասակար տարրերը։ Մենք ոչ ոստիկանութեան, ոչ ալ գործադիր իշխանութեան եւ այլ համբային ուժերու բարիքն ունինք։ Բայց միթէ հանրային ո՞ւժ պէտք է՝ պատժելու համար «Եփրատի» անպայման խմբագիրներուն անլուր արարքը, կամ բոլոր անոնք՝ որ օգտուելով իրենց այս կամ այն սատացեալ դիրքէն ու առաւելութիւններէն, իրենց ամբողջ անցեալը չալկած՝ ամէն բան կ'ընեն՝ հաճեցնելու համար հոգեբանութիւնը մինչեւ ոսկորներուն ծուծը ծծուած ցեղ մը՝ որ դարձեալ իր տիրոջմէն կերակուր մը նշանին կը սպասէ։ Ա՜հ, եթէ գիտնայինք թէ Թուրքերն իրենք ինչպէս կը զզուին այս իսկ Հայերէն՝ որոնք իրենց լեզուները դուրս ձգած, շունի վազվզելէն իրենց կօշիկները կը լզեն՝ ով գիտէ ինչ զազիր ոսկորի մը համար։ Չորս տարի ամէն օր անոնց մէջ ապրած ու աշխատած ըլլալով՝ աղէկ գիտեմ թէ այդ զզուանքին մէջ մինչ բարձր են։

Կուսակցութիւններ ունինք որոնք իբրեւ կազմակերպութիւն իսկ ազգային՝ շահերուն վնասակար քայլեր կ'առնեն. անհատներ՝ որոնք կը մատնեն, ուրիշներ որոնք Հայ անունը կը ստորնացնեն։ Եթէ պատիժը հասած է կամ կը հասնի անանց, այդ կ'ըլլայ շատ ուշ, երբ արդէն իրենց ցանած ցորեն ծառ եղած, պտուղ տուած կ'ըլլայ։ Պէտք է որ՝ փոխանակ ջուր ծեծելու՝ այս ճամբուն վրայ գործնական քայլեր առնուին։ Ի՞նչ. մոռցուեցա՞ւ որ միակ Թուրք խմբագիր մը՝ Ալի Քէմալը՝ յանդգնած ըլլալով քէմալական շարժումին դէմ գրելու, քարակոծ մահացուցին։ Մենք եթէ քար չունինք, «Եփրատի» խմբագրին ու բոլոր նմաններու համար, Սոֆիայէն մինչեւ Փրակա, ուղղակի եւ ամբողջական բարոյական պոյքոթի ոյժ՞ն ալ չունինք։

Մեր անհման ժողովուրդը բիւրիցս տարաբախտ եղաւ իր այս չըլլալիք զաւակներուն խեղ, ու երբ կը խորհիմ «փրոֆէսէօր» պէյ Մարթախաններու, եւ անոնց լուսադրութիւններուն վրայ Հալէպէն մինչեւ Փրակա եւ այլուր, միտքս կուգայ մեր անհման ուսուցիչներէն մէկուն այնքան անգին խօսքերէն մէկը.

— «Տօ՛, պարոն, եթէ կ'ուզես աշխարհի գիտնականներուն գիտնականն ըլլալ, եթէ ախլաքսըզ ես, գիտութիւնդ չարիք պիտի ըլլայ միայն շրջապատիդ»։

Մեր ուսուցչին «ախլաքսըզ» բառն եղածին պէս կը պահեմ, որպէս զի մեր բոլոր ալթայապաշտ թէ խաղաչապաշտ հաթուչապաշտները հարցնեն բառին իմաստը նոյն այն Թուրքերուն, որոնց պարշապարը կը լզեն։ Ապահով եմ որ այդ Թուրքերն՝ իբրեւ զաւակները «աշխարհին քաղաքակրթութիւն պարգեւող ցեղի» մը, հարցնողներուն գուրծովն իսկ պիտի բացատրեն բառին ամբողջ տարողութիւնը։

«Մայրդ քար ծնէր, քեզ չծնէր», պիտի ըսէր սասուածօրէն բարի հայ կինը։ Բայց «անամօթին երեսն են թըքեր, անձրեւ կուգայ», ըսեր է։

Զզուանքի, զարշանքի նիւթ դարձող այս մեր խաղաչապաշտ «գիտնականը», «փիլիսոփայութեան տոքթորը», «բանասէրը», «Հայ լեզուի» ուսուցիչը, «մասնագէտ — փորձագէտը», «ակադեմական» ծիրանին վրան՝ աւելի գերազանց սահման մը տուած է անամօթութեան ժողովրդական ըմբռնումին։ Արդարեւ, ամենօրեայ ուրիշ ասորին գործի մը վրայ ընդվզած, երբ այս տողերը գրողն իրեն կը հարցնէր. «Դուն պատիւ չունի՞ս», առացաւ հետեւեալ պատասխանը բառ առ բառ. «Պատիւն ի՞նչ է, պատիւը ... եմ»։

Այս Հայերուն նախատինք կարդալը քիչ է, թող ողջ աշխարհը թքնէ։ Թքնելն ալ քիչ է, աւելի բան մը։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԴԷՊԻ ՊԵՏԱԿԱՆԱՑՈ՞ՒՄ... ՄԵՆԱՇՆՈՐՀՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑՈՒՄԸ

Գրած էինք թէ Էնքիւրի որոշած է մենաշնորհները միացնել։ Այժմ, Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Անատոլուի անօրէնութիւնները հետզհետէ կը միացուին։ Կեդրոնացման այս աշխատանքը կը տարուի «հարուածային կարգով»։ Ընդհ. տնօրէն Հիւսնի պէյ Սեւ ծովի եզերքներու տնօրէնութեանց մօտ կատարած քննութիւնները վերջացուցած եւ Սվազէն Էնքիւրի մեկնած է։ Նախարարութեան հետ այս խնդրի մասին շփում պիտի ունենայ եւ կրկին Սվազ պիտի վերադառնայ։ Վերջին ամսուան ընթացքին, Թոքատի, Սվազի, Սամսոնի, Տրապիզոնի, Զոնկուլտաքի եւ Գասթէմունիի տնօրէնութիւնները միացուած են։ Կարնոյ եւ Արտուինի ծխախոտի եւ աղի մենաշնորհներուն միացման հրամանը տրուած է։ Մենաշնորհներու ընդհ. տնօրէնի օգնականներէն Մուհիր Հիւսթէմ պէյ Ժոնկրա Գոնիա եւ Ատանա երթալով միացման գործը պիտի կատարէ։ Մալաթիա, Այնթապ, Տիգրանակերտ կը պահեն հին դրութիւնը։ Մինչեւ Դեկտեմբեր անոնք եւս պիտի միացուին եւ միացման գործը, այս կերպով, պիտի լրանայ։

ԿԵԴՐՈՆԱՑՄԱՆ ՆՈՅՆ ՃԻԳԸ

Եղած թելադրանքին վրայ, ափիոն արտադրողները եւս վաճառման միութիւն մը կազմեցին։ Ներքին կազմակերպութիւնը 6 գլխաւոր եւ 20 երկրորդական շրջանակ ընտրած է։ Քարտուղար Հիզամէթտին Ալի պէյ ժոնտրա քննութիւն մը պիտի կատարէ այդ շրջանակներուն մէջ։ Միութիւնը պիտի աշխատի համաշխարհային շուկաներուն մէջ ափիոնի գինը բարձրացնելու։

Էնքիւրի, վերջերս, ընդգրկած է կեդրոնացման այս դրութիւնը։ Ծոքենաւէ տէրերուն ալ նոյնը թելադրեց ու միացուց։

«ԱՐՏԱՍՄԱՆ ՏԵՎԻԶՆԵՐԸ Ի՞ՆՉ Կ'ԸԼԼԱՆ»

«Իմէնապաշտպանութիւն» բաժնին մէջ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէկ աշխատակիցը կը գրէ վերեւի խորագրով (21 Նոյ.).

— Տեվիզի մեր քաղաքականութեան մէջ, երկար ատենէ ի վեր, շատ տկար կէտ մը կայ։ «Ճիւմհուրիյէթ» քանի մը անգամներ պատկան մարմիններուն ուշադիր աչքերը այս շատ կարեւոր թերութեան վրայ հրաւիրել ուզեց, բայց չյաջողեցաւ։ Տեվիզի խնդրին շատ կարեւորութիւն կուտանք. բայց, մեր արտածելի ապրանքներով բնաւ չենք շահագրգռուիր։ Տրամաբանօրէն՝ արտածման փոխարժէքները որ եւ է ձեւով պէտք է երկիր վերադառնան, բայց եթէ մէկը տեվիզները հոս բերել չուզէ, այսինքն՝ ով որ մեր երկրէն դրամ դուրս հանել ուզէ, արտածումը իրեն համար բաց դուռ մըն է։ 100,000 ոսկի տանիլ ուզողը, 100,000 ոսկիի ապրանք արտածելով նպատակին հասած կ'ըլլայ։ Որովհետեւ, դրամը ապրանքի ձեւով եթէ ելլէ, մենք չենք հսկեր։ Այս ձեւով՝ մեր երկրէն դրամ չելլե՞ր միթէ։ Առոր հաշիւը շատ դիւրին է։ Արտածման ապրանքը տեվիզէն տարբերութիւն ունի՞։ Այդ պարագային ի՞նչ է այս անտարբերութիւնը»։

Երկրորդ ճամբան

Այս խորագրով Եուսուֆ Զիա պէյ կը գրէ.—

1932 տարուան առաջին օրէն մինչեւ օգոստոս վերջ, անցնող ութ ամսուան ընթացքին Թուրքիոյ մէջ գիտէ՞ք քանի գիրք տպագրուեր է, — գիտական, գրական, ընկերային, տնտեսական, պատմական, քաղաքական, մեծ ու պզտիկ՝ ընդամէնը 180 գիրք։

Ուրեմն, ո՛չ միայն չենք կարդար, այլ եւ չենք գրեր...

Ինչո՞ւ չենք կարդար, ինչո՞ւ չենք գրեր։ Պատճառը մէջտեղն է. — կարդալուն, գրելուն՝ վաստակ մը ըլլալը գիտնալնուս համար։

Ո՞ր ասպարէզն է որ համբաւն ու հարստութիւնը միասին կը բերէ։ Ահա Գարաքէօյի անունի պէօրէքճին... Ահա Գալըք Փազարի անունի սուրճ ծախողը... Ահա Գափալը Քափուի անունի չաքարավաճառը... Ահա Սիրքէճիի անունի հալվաճառը... Ահա անունի դերձակները, սափրիչները, ճաշարանապետները, մահալլէպիճիները... Անոնք բոլորը, իրենց համբաւներուն հիման վրայ, մէկ — մէկ, երկ — երկու, երեքական ապարթման կառուցած են։

Բայց, մեր ո՞ր անուանի գիտունը (?), ո՞ր անուանի բանաստեղծը, ո՞ր անուանի նկարիչը՝ իր համբաւը ժողքի մը նման իր ուսերուն վրայ կրած չէ...

Սուլէյման Նազիֆին՝ առանց վառարանի ձմեռնային սենեակի մը մէջ, անկուտի՝ հոգի տալը լսող, Մահմուտ Սատրքին առանց վարագոյրի պատուհաններով, առանց գորգի տախտակամածով, մերկ տան մը մէջ, պետութեան օժանդակութեամբը վերջին օրերը անցընելը գիտցող, Մէհմէտ Րէուֆին՝ պաշտօնական հիւանդանոցի մը անկիւնը աչքերը փակելը լսող սերունդ մը՝ այս անհաղթելի օրինակներուն առջեւ իսկ գրել կարդալու ցանկութիւն ապահելու համար, պէտք է ենթադրել թէ այդ բոլորը լուսանկարի չլուացուած թուղթի մը նկարներուն նման կը թռչին։

Գիրք, գրիչ... ի՞նչ զահմէթ, էֆէնտիմ, ի՞նչ զահմէթ... Եկէք խօտօ մը խաղանք։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷԼ. (Յառաջ).— Կրթական եւ կազմակերպչական աշխատանքներու ձախողումը ցաւոտ խնդիր է։ Այս միջոցիս կրկին հրապարակ է դրուած, դրդեցնելով ծնողքներու մտքերը։ Քանի մը տարիներ առաջ մեր այնքան թանկագին ժամանակները խլած էր՝ առանց արդիւնք մը ունենալու։

Մտադրութիւն չունիմ անցեալի տխուր փորձերը յիշեցնելու, որ շատ սուղի նստաւ այս գաղութին, ամբողջութեան եւ քայքայումի մատնելով հանրային ամէն ձեռնարկ, անմիաբանութեան պատճառով։

Կը բաւէ որքան քար անտարբերութիւն ցոյց տուինք վտանգին հանդէպ։ Արդէն ունինք երիտասարդութիւն մը 20—21 տարին թեւակոխած, որոնք գնդակ խաղալն ու հեծելանիւ նստիլը ազգասիրութիւն կը կարծեն եւ չունին ուրիշ խոհել ու ձգտում։ Անշուշտ բացառութիւններ կան եւ այսպիսիները շատ բան կը պարտին իրենց ծնողքներուն, որոնք իրենց կոչումին գիտակցութիւնն ունին։ Եթէ մնացեալը յամառաբար կը հեռանայ մեզմէ եւ մեր խօսքերը խորթ կը թուին իրենց, ո՞վ է պատասխանատուն։

Մե՛նք, որ չենք կրնար ձեռք ձեռքի տուած գործել՝ զոհելով մեր եսը։

Այն փոթորկալի շրջանէն ի վեր, որ այս գաղութը ունեցաւ, 3—4 տարի է անցեր եւ տակաւին անդրդուելի կը մնանք մեր դիրքերուն վրայ։ Վաղուան սերունդը պիտի դատապարտէ մեզ եթէ շարունակենք իրար չհասկնալ։

Ժամանակն է մաքուր ու անկեղծ սրտով աշխատանքի լծուելու ի սէր գաղութի համերաշխութեան ու մանաւանդ ի սէր նորահաս սերունդի դաստիարակութեան։

Հակառակ այս բոլորին, գիտեմ թէ պիտի գտնուին ոմանք, որ դիտել պիտի տան թէ Բարեգործականը այդ հոգը իր վրայ է վերցուցած։ Ո՛չ, այդպէսով չի փակուիր այս փափուկ հարցը, երկրորդ թէ երրորդ տարին է ինչ Բարեգործականը դասաւանդութիւնները կը շարունակէ։ Ոչ մէկ ըսելիք մեր շնորհակալութիւնը Բարեգործականին, բայց երբ գաղութը յօգուտ իր այդ դասընթացքներէն, այն ատեն ի՞նչ պէտք է ընել։ Վերջին երկու ժողովները, որ գումարուեցան Բարեգործականի տեղւոյս մասնաճիւղի հրաւէրով, տեսակ մը բողոքի խաղաղ ցոյցեր էին այն դիկտատորական վարչաձեւին դէմ որ դպրոցի հոգաբարձութիւնը ընդգրկած է չուզելով տեղի տալ ժողովրդի բուռն բողոքներուն։

Այն ինչ որ քանի մը տարիներ առաջ մեր ընկերները կը պահանջէին՝ ազատ քուէարկութեամբ ընտրել վարչութիւնները, ու ձախողեցաւ, ներկայիս ժողովուրդը ինքնաբերաբար կը պաշտպանէ ազատ քուէարկութիւնը եւ կը խոստանայ անկէ յետոյ դպրոցի նիւթական ու բարոյական պահանջներուն ընթացք տալ։

Չենք կարծեր որ Բարեգործականի կեդրոնը հակառակի ժողովրդի պահանջներուն եւ չուզէ յարգել անոր կամքը։ Ընդհակառակն կը սիրենք յուսալ որ իրենց ներկայացուցիչը ղրկելով պիտի աշխատին հարթել թիւրիմացութիւնները։

Սուտ է բացարձակապէս երբ կ'ըսեն թէ այս ժողովուրդը նախկինը մնացած չէ եւ կրթական ձեռնարկները չի քաջալերեր, եթէ սակայն ղեկավարները իր կամքին հակառակ չշարժին եւ առանց դրական արդիւնքի՝ կրկին եւ կրկին դրամ չպահանջեն։

Յուսալով որ վերջի վերջոյ պիտի իրականանան ժողովուրդին պահանջները, եւ պիտի վերածնի Մարսէյլի հանրային կեանքը, մեր ընկերները անկեղծօրէն իրենց օժանդակութիւնը չպիտի զլանան, բաւական է որ գաղութը օգտուի եւ նոր սերունդը փրկուի ստոյգ կորուստէ։

Օ. Կարապետեան

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր Կաթողիկոսը

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ նոր կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ (23 Նոյ.).

— «Նոյ. 12ի ընտրութեամբ Էջմիածինը կ'ունենայ իր անուանական գահակալը, որուն տակէն խլուած է բուն գահը, համազգային քուէն։ Սակայն ներելի պիտի չըլլար առկէ աւելին ըսպասել երկրի մը մէջ, ուր այնքան կատաղի հալածանք կայ եկեղեցիին ու եկեղեցականին դէմ։ Էջմիածինը ըրաւ այն՝ ինչ որ կարող էր ընել եւ ինչ որ իրեն թոյլ տրուեցաւ ընելու։ Այս մէկ հատիկ փաստը ինքնին բաւական պիտի ըլլար ժողովուրդի աչքին իր կոչումին վայել բարձրութեան վրայ պահելու այն անձը, որ այսօր գրաւած է բազմադարեան Աթոռ մը։

Մենք թեկնածու չունէինք։ Ու մենք ո եւ է ձեւով մասնակից չեղանք նոյ. 12ի ընտրութեանց, հեռուէն թէ մօտէն։ Այնուամենայնիւ, այս փաստը մեզ չի զրկեր իրաւունքէ մեր կարծիքը յայտնելու ընտրեալի մասին։ Խորէն արքեպ. Մուրադբէկեանը հայ եկեղեցականութեան առաջին դէմքը չէ ու հայ ժողովուրդի առաջին ընտրեալը չէ։ Եթէ ընտրութիւնները կատարուէին ազատ պայմաններու մէջ ու կատարուէին բովանդակ հայ ժողովուրդի մասնակցութեամբ՝ թերեւս այլ անձ գրաւէր կաթողիկոսական Աթոռը։ Սակայն այսօրուան պայմաններու մէջ աւելի լաւ արդիւնք սպասել — անկարելի միամտութիւն պիտի ըլլար։ Խորէն արքեպ. Մուրադբէկեան, որ նոյ. 12էն առաջին այլեւս պատմութեան անցաւ իբրեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, հայ եկեղեցականութեան պարկեշտ ու ժողովրդասէր անդամներէն մին եղած է։ Իրեն վիճակուեցաւ Տեղակալութեան ծանր բեռը, որ մնաց Գէորգ Ե. կաթողիկոսի մահով։ Երեւանի թեմի նախկին առաջնորդը, ձեռք — ձեռքի միաբանութեան հետ, կարողացաւ որոշ՝ քէնքյաղամերու մշակել Երեւանի հետ եւ դէթ չունքը պահել բազմանդարեան հաստատութեան մը, որուն դէմ ծառայած էին իրենց հունէն ելած բոլոր մութ ու պղտոր ոյժերը։ Ու կարողացաւ կեանքի կոչել նաեւ Նոյ. 12ը, դէթ ձեւապէս պահել կարենալու համար ցեղին ամբողջականութիւնը խորհրդանշող տիտղոս մը։ Կարելի չէ չյաղձալ, որ կեանքը նուազ դաժան ըլլայ իրենկատմամբ, քան եղաւ իր նախորդին հետ։ Այս խաւարամած շրջանին, եթէ նորընտիր կաթողիկոսը հոգմակոծուելով հանդիրձ կարողանայ պահել իր Աթոռն ու տիտղոսին քիչ — շատ վայել դիրքը՝ յաւալէս կատարած կ'ըլլայ իր գործը։»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

«Բացին մնաց ցուրտին»

ՄԱՐՍԷՅԼ, 26 Նոյ. — Այսպէս կ'ըսէր հայ գիւղացին, երբ կը խօսէր իր բարեկամին հետ։ «Արշալոյս»ի մէջ (19 Նոյ.) ձեռ Մշեցի Մուրատ Ալուշեան «զզուանքով» կը հեռանայ Դաշնակցութենէն, երբ թէ Դաշնակցական ընկերները զինք մատնած եւ գործարանէն հեռացուցած են իբրեւ համայնավար։ Այդ առասպելական «մատնութեան» մասին տեղեակ ըլլալով, պարտք կը համարեմ լուսաբանել։ Գ. Մուրատ Սարգիս Սարգսեան դուրս Տէօսնի գործարանէն ճամբուեցաւ ձեր հրատարակած թռուցիկին համար որով բանուորները կ'ըմբոստացնէիք գործարանին մէջ։ Նոյն «Հասոնագործներու» ընկերները եւ հայրենակիցները Մարսէյլի մէջ. Ա. Ֆ. Սէն Շառլի շաքարի գործարանին մէջ գործ տուին մաքուր ու տանելի, բայց դուք չաշխատեցաք եւ ձգեցիք հեռացաք։ Օգային կազի գործարանէն միեւնոյն պատճառաբանութեամբ։ Միւսները չեմ հաշուեր։ Այս դրամներս հոս հայրենակիցներուն խոստովանած էք հրապարակաւ։ Տէօսնի մէջ պատճառ եղաք եւ քանի մը հայրենակիցներու ընտանիքով փոխադրուեցաք ագարակներու մէջ աշխատելու հակառակ պէտք եղած գործիք ու կենդանիներ տրամադրուելուն, թողուցիք փախաք քայքայելով այդ ընտանիքները։

Տէօսնի Տարօն - Տուրուբերան Հայր. Միութենէն հօթը հարիւր ֆրանք առած ու կուլ տուած էք։ Մարսէյլի միութենէն ալ վեց հարիւր ֆրանք։ Անհատներու հաշիւը չեմ գիտեր։

Լաւ է որ քաշուիք ձեր պատռուածին մէջ։ Ձեզի չէ ինկած խօսիլ պարկեշտ բանուորութեան անունով, որովհետեւ դուք բանուոր չէք, այլ ծոյլ մակաբոյծ մը։ Բարով վայելէք ձեր նոր ընկերները։ Որչափ ալ աշխատիք կարմիր - կանաչ ներկուիլ, չպիտի կրնաք ժխտել այն 800-600 ֆրանքները, զորս զատաք միութենէն եւ հայրենակիցներէն։

Տոփասար

Ձ. Ռ. Մ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ձ. Ռ. Միութեան Վիէնի մեր մասնաճիւղէն հասած վերջին նամակէն կ'իմանանք, որ հարթուած է տեղւոյն ռամկավարներուն եւ մեր մասնաճիւղին միջեւ ծագած անհամաձայնութիւնը։ Այնպէս որ Ռամկավար Ակումբը 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէն ետք ժամը 2.30ին պիտի տայ իր հանդէսը եւ Վիէնի Ձ. Ռ. Միութիւնը նոյն Կիրակի երեկոյեան ժամը 7.30ին։ Երկու հանդէսներն ալ տեղի պիտի ունենան Ռամկավարներու Ակումբին մէջ։

Այս համաձայնութեամբ, Վիէնի Ձ. Ռ. Միութեան եւ Ռամկավար Ակումբին միջեւ կը վերահաստատուի ամէն համերաշխութիւն եւ Ձ. Ռ. Միութիւնը շուտով ցոյց կուտայ թէ գիտէ գնահատել բարեկամական որ եւ է տրամադրութիւն։

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.
Ձ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :o: —

— Մութլաղա պէշուէթիւն մը ըրեր. Գեղամ աղէկ վարժապետ է, Եվրոպա տեսած, շատեն քէչն հասկցող մէկն է։ Օրէնք կրօնք գիտցող է, ի՛նչ զայլաթներով բերինք Գալիսէն, գիտե՞ս... Է՛հ, էս օրուան զաւակներդ ինչ բան էր։

— Իշտէ էս օրուան զաւկին համար էր որ ծեծ կերայ, վրայ տուաւ Ձանձան, արտի զառնութիւնով. «Սիրելի» բայը խօնարհած ատեն՝ սխալեր եմ...

— Բայը ինչ է, ծօ՛, միջամտեց Կարապետ, բան ալ կը սիրուի՞ միթէ։ Բայը բէնչպօր գործիք է։ Ալ բան չկայ էս բաներու մասին դաս կուտայ (քիչ մը բարկացած), հիմակուան դպրոցներն ալ մաախարկութիւն է, չան, կատու. Թի, բայ, խազմա, ուրիշ բան չեն սորվեցներ...

— Էս բայը չէ, Կարապետ, էտ ըսած բայդ չէ՛...

Բայը այն է որ, նախադասութեան մէջ բան մը կ'ընէ։ գործողութիւնը իր վրայ կը վերջանայ, իրմով կ'ամբողջացուի.— Օրինակի համար՝ «դուն կը սիրես Սուրբիկը» «կը սիրես»ը բայ...

— Ո՛վ, ե՛ս, խենթ ես, կարանցուցիր կէնէս ի՞նչ... օղորմած հոգի Ատոմի մեռնելէն ետքը Սուրբիկին տանը ոտք չեմ դրած...

— Ես չըսի թէ Սուրբիկը կը սիրես, այլ օրինակի համար բանի խօսակցութեան մէջ բան մը որ իմաստ կուտայ՝ ան ալ բային շնորհիւ է,— «Դուն տղաը կը վարես» իմաստ ունի, բայց երբոր դուն ըսես թէ՝ «ես արտը...» բան մը չհասկցուիր։

— Չէ՞ որ բայով ալ բան մը կ'ընեմ, էաշի օր նոր Աղբիւր գացեր էի. Թաղէն մուկ հանելու համար, իշտը էտ բայը չըլլար նը, բան մը չէի կրնար ընել։

— Էտ բան ու մէկալ գրքի մէջի բայը տարբեր են, երկուքն ալ բան մը կ'ընեն— մէկը աշխատանքի մէջ, միւսը խօսակցութեան ընթացքին, աւելցուց Ձանձան։

— Հա՛... էտ պէս չըսե՛ս, ա՛յ տղայ...։

Մինչեւ որ բային դերն ու իմաստը հասկցաւ Կարօ Ամու, պէտերու մազերէն մինչեւ սրունքինը՝ քրտինքներու մէջ մնաց։ Ձանձան Արութ երբ բաժնուեցաւ Կարօ Ամուէն, մթութիւնը պատած էր արդէն։

—Վայ շան լակոտ, վայ, խօսեցաւ Կարօ Ամու, էրէկ չուվարները կը չափէր՝ էսօր էկեր ինծի դաս կուտայ — մաշած, հին օրերէն մնացած համրիչը ափին մէջ արագ-արագ քաշելով ինքն ալ կորսուեցաւ խաւարին մէջ...

Ը.

Վաղուց է, որ դպրոցի ընթացքը կատարեալ յաջողութեամբ աւարտած էր Ձանձան Արութ։ Որեւէ գործով մը կը զբաղէր։

Գարատ կը գնէր հոս հոն։ Որ եւ է ասպարէզի մէջ հիմնական տեսակէտ չունէր, ու չէր ալ ուզեր սեփական գործի մը լծուիլ, կամ արհեստ մը ձեռք ձգել։

— Է՛հ, քանի որ հիմա դպրոցը լմնցուցիր, էակից վերջն ալ արհեստ մը նայիր, սէնէթը աղէկ բան է, աղէկ, կը խօսէր էլմօ Կիրօն։

— Ճիշդ է, արհեստաւոր ըլլալ, սատանին եւ մնայուն գործի մը տիրանալը վաղուց է որ մտածած եմ, բայց...

— Ալ բայցը չկայ, սըխաղ էրէ օր բան մը, ձենը սէնէէթի մը տէր ըլլիս, օղուլ, — պատասխանեց Կիրամոն, օր կ'ըսեմ սէնէէթը աղէկ է նը, աղէկ է, խոյխին մուխտաճ չըլլիս, էլին դուռն չի մնաս, քենէ էտի աղէկ բան չկայ...։

— Ալ արհեստ մը պիտի սորվիմ, պատասխանեց Ձանձան։

— Օղորմած հայրդ, — տանտէ՛ սուրբը աչքիս դէմ է, — օրթալըղին բան մը կը գտնէր, առնել գործ մը կ'ընէր, հէչ օր չըլլէր, բամպակ կ'առնէր, սամի յուսան կը սուղէր, ու հաքին փարան կը ճարէր... Դուն պարապ պըթըլ կը պտըտիս... Սէնէէթը աղէկ է, աղէկ օր... ու չխօսեցաւ Կիրօ ամուն, ծխամորճը վառեց ու չխօսէ սուն գնաց։ Ձանձան Արութ քիչ մը ոգեւորուած էլմօ Կիրօյի շիտակ խօսքերէն, ըրաւ օգտակար թելադրանքէն, պահ մը անդրադարձաւ կեանքի մէջ արհեստ մը ընտրելու հարցին շուրջ ու լռեց։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂԱՄԻ

(Շար.)

Հերուն մէջ կան հրեայ երեւելիներ: Վարչական ամբողջ ոստիկանութիւնը շարժման մէջ դրուած է եւ հրէական թաղը կը պաշտպանուի զինուորներու կողմէ: Դաղարման զատապարտուած են հրէական այն թերթերը որ նկարագրած էին խռովութիւնները:

Գերմանական տագնապը միշտ անլոյծ

Պատերազմական նախարար Զօր. Շլայխէր, որուն յանձնուած էր հեղինակաւոր դահլիճ մը կազմել, խորհրդակցութեան հրաւիրեց Հիթլէրը, բայց մերժուեցաւ: Հիթլէր Միւնիխէն ճամբայ ելած էր դէպ ի Պերլին, բայց ուրիշ տեղ գնաց: Իր կուսակցութիւնը արտակարգ ժողով մը գումարելով, որոշած է ուժ չտալ Շլայխէրի դահլիճին:

Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դաստիարակչական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրոեանի բնակարանին մէջ, 9, rue Mme. Curie- Bagneux:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թադմիկ» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc: Ներկայ կ'ըլլայ Ենթակոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դաստիարակչական ժողովը այս կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, rue Nationale, Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց: վարչութեան ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին գատանեկան Միութեան սրահը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն, Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ստիպողաբար ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԱՎԻՆԵՕՆ-ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆԻ «Անդրանիկ» խումբի ընկերական դաստիարակչական ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ՝ ընկ. Գ. Հիւսեան: Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչը՝ ընկեր ԿԱԿՈՍԵԱՆ,

ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՌՕԻ ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին: Զեկոյց՝ 10րդ Շրջ. ժողովի: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է:

ՆՈՒԱՐԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վիէն, Հ. Լ.— 35:
Վիէն, Ս. Մ.— 45:
Վիէն, Ն. Խ.— 30:

Գ. ԼԵՒՈՆ ՉՕՐՄԻՍԵԱՆէ կը խնդրուի հանդիպիլ խմբագրատուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ ա'ԻԹԱԼԻՒԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր թաղեցիները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի շէնքին մէջ, 19 rue de Paris, Gentilly:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 68, Րիւ տը լա Ռէփիւպլիքէն,49, բիւ Նասիոնալ, Ա. յարկ, Օթէլ Նիմ: Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան' մեներ. ճիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

Վաղը Շաբաթ, կէս օրէ վերջ, ժամը 3.30ին քաֆէ վօլթէրի (փլաս տը Լ'Օտէօն) մէջ տեղի կ'ունենայ Հայկական Փոխադարձ Ապահովագրական Միութեան հիմնադիրներու ժողովը, որուն կրնան մասնակցիլ փափաքող ազգայինները:

Օրակարգ.— Վիճաբանութիւն եւ վաւերացում կանոնագրի. ընտրութիւն վարչութեան:

Նախաձեռնող յանձնախումբ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռեմ մօրաքրոջս տղան, ընկ. Հանընցի Աւետիս Աղազարեան Իզմիրի (Փարաթեօ) ամերիկեան գոլէճէն: 1923 Հոկտեմբերի սկիզբը տեսած եմ Մարսէյլ, որ նիւ Եօրք Թըլիֆի միջոցաւ Յունաստանէն եկած էր: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէներուն.— Garabed Krimian (Tailleur), 109 rue Moncey, Lyon և կամ Vartan 'Krimian (Concierge), 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire):

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ուշ ատեն օդային քովէն հեռանալով ուղղակի դեղարան հանդիպեցայ եւ տեղեկագիրս դրեցի. իմացնելով ցէփլինններուն Լոնտոնի վրայ կատարելիք արշաւանքն ու Փոփերինկը ռմբակոծելու մտադրութիւնը:

Փոփերինկի ռմբակոծման գիշերը Անգլիացիները Բիւմպէքի օդակայանին վրայ օդային հակայ յարձակում մը կատարեցին, — թերեւս Գերմանացիներուն յարձակումը սաղմին մէջ խեղդելու մտքով: Բայց Անգլիացիները քիչ մը ուշ հասան: Գերմանական օդանաւերը Թուլըրսի վրայով անցած էին արդէն, երբ իրարու հանդիպեցան: Մեր վերեւ կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ:

Գերմանացիները մթութենէն օգտուելով, անցան անգլիական օդանաւերէն եւ իրենց ճամբան շարունակեցին դէպ ի Փոփերինկ: Քաղաքը պատրաստուած էր եւ փարոսներով լուսավառուած: Պաշտպանողական գիծը անմիջապէս գործի լծուեցաւ: Գերման օդանաւ մը վար ինկաւ. իսկ մնացածները քանի մը հատ ուժանակ նետելով — որոնք մեծ վնաս մը չհասցուցին — հեռացան գացին:

Վերջապէս հասաւ հոկտեմբերը մէկի իրիկունը. — ցէփլինի արշաւանքին որոշուած ժամը: Օրերով կը կասկածէի որ մի գուցէ խաղ մը կամ զինուորի տարաձայնութիւնն եղած ըլլայ:

Հոկտեմբեր մէկի իրիկունը, ժամը 5ին սակայն, առաջին անթիւ իսկ ցէփլինի մեքենաներուն ձայնը առի: Աղետալից այդ ձայնը այլ եւս կասկած չէր վերցներ: Թէ անոնք մէ՞կ էին թէ երկու, չէի գիտեր, բայց պարզ էր որ ստացած տեղեկութիւններս ճիշդ էին: Թերեւս համբաւաւոր Մաթին այդ մեքենային մէջ էր, որ անգլիական մութ ծովերը այցելութեան կ'երթար, թշուառ բնակչութեան վրայ մահ եւ աւեր սփռելու...

Տարիներ վերջ, զինադադարէն միայն բախտը ունեցայ իմանալու ինչ որ տեղի ունեցած էր Լոնտոնի վրայ, յիշատակելի այդ գիշերուան մէջ. ուր միաժամանակ Մաթին ալ իր արժանի մահը գտած էր:

Այլ եւս պատմութիւնը թող ըսէ թէ Լոնտոնի պաշտպանութիւնը ինչքան լաւ կազմակերպուած էր, եւ թէ ինչպէս տեղակալ Թէմփըսթ Potter's Barին վրայ ձգեց L 31ը, որ ամբողջութեամբ այրեցաւ...

ԻԲՐԵՒ ԼՐՏԵՍ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՄ

—·—

ԾԱԾԿԱԳԻՐ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՍ ՍԵՆԵԱԿԻՍ ՄԷՋ ԿԸ ԳՏՆԵՆ

—·—

«Վիւրթէմպէրկի բանակին զինուոր մը ոստիկանութեան կողմէ ձերբակալուած է դաւաճանութեան մը հետեւանքով: Անոր քով գտնուած ատարկաներէն կը հասկցուի որ քաղաքի բնակիչներէն մէկուն կը պատկանին անոնք:

«Ի եւ է մէկը եթէ կը խորհի թէ յիշեալ առարկաներէն մին կը ճանչնայ, թող հաճի դիմել այս գրասենեակը, առաւօտ ժամը 10—12»:

Ըստ երեւոյթին այս անմեղ ազդարարութիւնն էր որ ձերբակալմանս պատճառ դարձաւ եւ Գերմանացիները լրտես ըլլալս իմացան:

1916 նոյեմբեր ամսու մէջ օր մը, կէս օրէ յետոյ զինուորական հրամանատարութեան գրասենեակին դուրսի կողմը տեսայ այս յայտարարութիւնը: Հրամանատարութեան շէնքը կը գտնուէր Թուլըրսի Grande Placeին վրայ, գերմանական զինուորական հիւանդանոցին մօտ, ուր երբեմն հիւանդապահուհի կը ծառայէի 1914 օգոստոսէն, — Գերմանացիներու Պելճիքան գրաւած թուականէն ի վեր:

Քանի մը օր առաջ ձեռքիս ոսկի ժամացոյցս կորսնցուցած էի, եւ անշուշտ պարագաներու տակ որ զայն գտնելու մասին պէտք էր քիչ մը աւելի զգոյշ ըլլալ: Պարագաները այնպէս բերած էին որ Թուլըրսի գերմանական զինամթերանոցը քանդէինք:

Բայց եւ այնքան վստահ էի, այնքան վստահ, ուա՛ղ, որ այդ գործին մէջ իմ մասնակցութիւնս Գերմանացիներուն կողմէ անյայտ մնացած ըլլալ կը կարծէի: Ու այս կերպով շափազանց վստահութիւնս ուղղակի ծուղակը իյնալուս պատճառ դարձաւ:

Յաջորդ առտու ժամը 10ին զինուորական հրամանատարութեան գրասենեակը գացի: Հրամանատարը լաւ կը ճանչնայի եւ բարեւեց զիս ժպտադէմ:

Երբ այցելութեանս պատճառը իմացաւ, կարծես կոնակէն զարնուած.

— Այդպէ՞ս. ատիկա ձե՞րդ պիտի ըլլար, բսաւ, պարապ դարակի մը մէջէն պահարան մը հանելով եւ ժամացոյցս սեղանին վրայ դնելով:

Հիմակ կը զարմանամ որ այդ միջոցին այնտեղ ուրիշ առարկայ չտեսայ:

Շնորհակալութիւն յայտնած ատեննս ըսաւ.

— Լաւ. ուրախ եմ որ գտնուեցաւ:

Գնումներէս վերջ տուն վերադարձիս տեսայ որ մայրս մտատանջ երեւոյթ մը ունէր:

— Ոստիկանները այս առաւօտ հոս էին, ըսաւ:

— Զի՞ս կը փնտռէի՞ն: — Զիս կիրակո՞ւր փնտռելու համար:

Մեր արձարանին խաղաղ պահերէն մէկն էր: Յանկարծ դիմացի սենեակէն ձայն մը լսուեցաւ: Վա՛յ, ես սկսայ դողալ:

Հրացաններու ձայներուն վարժուած էի. զի՛նուորներու անզգուշութեան հետեւանքով յաճախ դրան առջեւէն վար կ'իյնային անոնք: Բայց այս ձայնը տարբեր էր:

Ուղղակի արձարանէն ներս մտան անոնք: Կրցածիս չափ պաղարիւն պահելով, անոնց մօտ յառաջացայ: Արձարանին մէջ կեցած էին սպայ մը վաշտի բանակատեղիէն, երկու զինուորներ եւ ոստիկան մը, ապստամբ եւ սուսերամերկ:

— Օրիորդ, հրաման ունիմ ձեր կալուածին մէջ ամբողջական խուզարկութիւն մը կատարելու: Հաճեցէք ձեր բանալիները ինծի յանձնել, ըսաւ սպան կ'ոպտօրէն:

— Ձեր խուզարկութիւնը բան մը մէջտեղ չպիտի հանէ, պարոն, եւ վախնալիք ոչինչ ունիմ եւ կը յուսամ թէ յետագային զիս հանգիստ կը ձգէք:

Բանալիները առած ատեննս խոնարհեցաւ եւ իր մարդոց հետ անմիջապէս վերի սենեակները բարձրացաւ:

Եթէ մեր կեանքի անցեալ մէկ վայրկեանի մը կամ դէպքի մը վրայ յետադարձ ակնարկ մը նետենք, կը զարմանանք թէ ի՛նչպէս այդ տեսակ ու խալ քայլ մըն ենք առեր: Այսպիսի մարդկային թերութիւններ կրնան փոխել մեր կեանքի ամբողջ ընթացքը:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

■■■ LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

3 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2081 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅՈ՞ՐՔ Է ԱՐԴԵՕՔ...

Առջի օր, կը հաշուէինք թէ այս գաղութին մէջ կարելի է գտնել առ նուազն քսան հազար ձեռքեր որ կրնան ամսական տասը ֆրանք տրամադրել հանրօգուտ նպատակներու։

Եթէ նոյնիսկ վճարեն հինգական ֆրանք, նորէն կ՚ունենանք չօշափելի գումար մը։

Արդ, ներկայ դժնդակ պայմաններուն մէջ, կարելի չէ՞ կանգ առնել այս ծրագրին վրայ։

Բարեգործական, Կարմիր Խաչեր, Ազգասախնամ, Դպրոցասէր, Համազգային եւ նման հաստատութիւններ միանալով, չե՞ն կրնար շարժման մէջ դնել այդ քսան հազարը, իբրեւ եկամուտի աղբիւր։

Անշուշտ նախապէս բաժնելով եկամուտը։ Նախատեսուած 200,000ը կամ 100,000ը վերածելով առ հարիւր համեմատութեանց, համաձայն իրենց բարոյական ուժին եւ նիւթական պահանջներուն։

Առ հասարակ, մեր բոլոր կոչերը կ՚ուղղուին միեւնոյն հասցէներուն։

Ան որ կու տայ Ազգասախնամին, կու տայ եւ Կարմիր Խաչերուն, Դպրոցասէրին կամ Բարեգործականին։ Իսկ ան որ կորսնցուցեր է տալու սովորութիւնը, կը խուսափի բոլորէն ալ։

Մօտաւորապէս առաջարկուած հիմքն ունէր Հայրենիքի Տուրքը, որ այնքան արդիւնաւոր եղաւ Պոլսոյ մէջ, զինադադարի շրջանին։

Ճիշդ է որ Փարիզը չի կրնար բաղդատուիլ Պոլսոյ հետ։ Եւ որովհետեւ մենք նկատի ունինք ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութը, աւելի կը դժուարանայ գործադրութիւնը։

Եւ սակայն, ուրիշ բան է դժուարը, ուրիշ բան՝ անկարելին։

Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներուն մէջ ալ ունինք ազգային կազմակերպութեան կորիզներ։ Մօտաւորապէս գիտենք իւրաքանչիւր վայրի մարդահամարն ալ։

Ցետոյ, ամէն տեղի մէջ ալ կան մասնաճիւղեր այս կամ այն հաստատութենէն։ Եթէ մէկը չունի, միւսը անոր տեղը կը բռնէ։

Ուրեմն, իւրաքանչիւր հիմնարկութիւն պահելով իր անունը, անկախութիւնը, գործունէութեան ծրագիրը, գործակցութիւն պիտի հաստատէ միայն դրամ ճարելու համար։ Պիտի կեդրոնացնէ ճիգերը, կարելի եղածին չափ հաստատուն եկամուտ մը ապահովելու առաջադրութեամբ։

Անցեալ տարի, երբ Հ. Բ. Ը. Մ.ը մէջտեղ դրաւ իր շողշողուն ուղեգիծը, որ կը բաղկանար 31 յօդուածներէ, մենք անուղղակի շօշափեցինք այս խնդիրը։

Մաղելով այդ ուղեգիծը, կ՚եզրակացնէինք թէ կան չորս հիմնական աշխատանքներ, —

1. ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ (որբ, այրի, հիւանդ, չքաւոր եւն.)։

2. ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ (դպրոց, մարզական շարժում, հրատարակութիւն, մշակոյթ եւն.)։

3. ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ (ներգաղթ, վերաշինութիւն եւն.)։

4. ՏԵՂԱԻՈՐՈՒՄ (գաղթականներու իրաւական վիճակ, տնտեսական հոգեր եւն.)։

Եթէ կարելի ըլլար կեդրոնանալ այսպիսի ծրագրի մը վրայ, ոչ միայն շատ մը վէճեր կը դադրէին, այլ եւ դարման կը գտնէին բազմաթիւ թշուառութիւններ։

Բայց, մեր մէջ «ազգասէրներ» կան որ կը սարսափին ո՛ր եւ է կեդրոնական կազմակերպութենէ։

Վերջ ի վերջոյ ա՛յդ է միակ ելքը, քանի որ կ՚երկարաձգուի մեր պանդխտութիւնը։

Տնտեսական պայմաններն իսկ պիտի հարկադրեն այդ ճամբան բռնել։

Ուրիշ խնդիր, եթէ որոշած ենք յամրաբար լուծուիլ եւ փոշիանալ։

Մեր առաջարկը, առանց խանգարելու այդ ընդհանրական ծրագիրը, միջոց մըն է դիմաւորելու տնտեսական հոգերը։

Փաստ է, վերջապէս, որ պատահականութեան կապուած են մեր շարք մը հանրային կազմակերպութիւնները։

Դպրոցասէրը կը գալարուի անօրինակ տագնապի մը մէջ։ Կարմիր Խաչերը հազար հոգ ունին եւ հազիւ տասնին կրնան հասնիլ։ Բարեգործականը կը փորձէ եկամուտ ապահովել սովորական կոչերով։ Ազգասախնամին աչքը կիրակի օրուան գանձանակին վրայ է։

Եւ այսպէս ամէն տեղ։

Արժէ՞ր գոնէ խորհրդակցութիւն մը կատարել մեր առաջարկած հիման վրայ։

Չենք վիճիր մանրամասնութիւններու մասին։

Մեզի համար էականը՝ սկզբունքն է, — կեդրոնացում ճիգերու։ Թէ՛ բարոյական եւ թէ նիւթական։

Հասած ենք այնպիսի շրջանի մը ուր անհատական, անջատ, կղզիացեալ ձեռնարկները այլ եւս չեն կրնար դիմանալ։

Անհրաժեշտ է համախմբումի, գործակցութեան, փոխադարձ աջակցութեան ցանցեր հաստատել։

Այդպիսի փորձ մըն է որ կը թելադրենք։ Սկսելով տարրականէն։

Եթէ մեր ակնարկած կազմակերպութիւնները շարժման մէջ դնեն իրենց մասնաճիւղերն ու անդամները, ինչո՞ւ անկարելի պիտի դառնայ գործադրութիւնը։

Ցաճախ Միութիւններ ձեռք ձեռքի կու տան եւ հանդէսներ կը կազմակերպեն, հասոյթը իրենց միջեւ բաժնելու համար։

Ծնո՞րք է, հանդէսի փոխարէն, կազմակերպել անդամավճարի դրութիւնը։ Միացեալ ճակատով եւ բազմաթիւ ձեռքերով հաւաքել այն ինչ որ կը հաւաքուի անջատ – անջատ եւ իրար խաչաձեւելով։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԵՍ ԳՐԱԳԷՏ ՉԵՄ ՈՒԶԵՐ»

Էրիկ – կնկան նորօրինակ դատ մը՝ Պերլինի մէջ։

Ամուսինը՝ գրագէտ։ Կինը՝ սալոնական։

Կը վիճին, կը հաշտուին։ Նորէն կը խռովին։ Եւ նարահատ՝ ամուսինը շունչը կ՚առնէ դատարան։

— Կ՚ուզեմ ազատիլ կինէս, որ պայքար կը մղէ իմ գրականութեանս եւ գիրքերուս դէմ, փոխանակ խրախուսելու։

Նոյնքան ... ջախջախիչ փաստեր ունի տիկինը։

— Ես երբ ամուսնացայ քեզի հետ, դեսպանատան պաշտօնեայ էիր։ Լայն ապարէզ ունէիր։ Կրնայիր մինչեւ նախարարութեան հասնիլ եւ հանգիստ, փառաւոր կեանք մը կը վարէինք։ Ո՞վ բսաւ քեզի որ գրոց – բրոց դառնաս։

Այսքա՞ն միայն։

— Պարոն դատաւոր, այս մարդը խզած է ամուսնական դաշինքը, քանի որ, երբ ամուսնացանք, դիւանագիտական պաշտօնեայ էր։ Ինծի չըսաւ թէ կէս ճամբան պիտի մնայ եւ գրագէտ պիտի ըլլայ։

×

Ուրեմն, միայն մեր խաւարեա՞լ ժողովուրդին աղջիկները չեն որ դեսպանցու, նախարարցու, բժիշկ, փաստաբան կամ «փայրիքաբոյ» կը փնտռեն։

Ահա քաղաքակիրթ Գերմանիոյին ալ՝ նոյն ճամբուն վրայ։

— Քեզի ո՞վ ըսաւ որ գրականութիւն ընես, անմի՛տ։ Քիչ մըն ալ բսպասէիր եւ դեսպան, նախարար կը դառնայիր...

Իրաւո՞ւնք ունի տիկինը։ Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ, փոխանակ վէպ գրելու, դիւանագիտական ծանուցագիր խմբագրէր Պ. գրագէտը։

Անշուշտ գրականութեան մէջ ալ պիտի ձախողի այս մարդը, քանի որ չէ կրցեր հասկնալ իր կնոջ — ո՛ր եւ է կնոջ — հոգին։

Պիտի ձախողի մանաւանդ անոր համար որ, իր գիրքերը տարածելու համար անգամ պէտք զգացեր է իր կնոջը «ռէքլամ»ին։

Խեղկատակ վարժապետ։

Կարելի՞ է հնազանդութիւն ուխտել այսպիսի տիրացուի մը։

ՎԱՐԱԶ

ՉԵԿՈՅՑ ԿԱԹՈՂ.

ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փարիզի պատգամաւոր Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան վերադարձած ըլլալով էջմիածինէն, այս կիրակի եկեղեցական արարողութեանց աւարտումէն յետոյ, տեղեկութիւններ պիտի տայ կաթողիկոսական ընտրութեան մասին։

ՄԱԿԱՆՈՒՆ ԿԸ ԲԱՇԽԵՆ

Թուրքիոյ մէջ օրինագիծ մը պատրաստուեցաւ, բոլոր Թուրքերուն մականուններ բաշխելու համար։

Բարեփոխեալ մասեր կ՚արգիլեն նոյն մականունին մէկէ աւելի ընտանիքներու համար գործածութիւնը։ Մականունները թուրքերէն լեզուի կանոններուն պէտք է համապատասխանեն։ Կառավարութիւնը ի հարկին մէկ – մէկ մականուն պիտի տայ չունեցողներուն։ Օրէնքին հրատարակութենէն վերջ մուխթարները պիտի հսկեն անոր գործադրութեան։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ԿՌՈՒԻՆ ՄԱՆՉՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Մինչ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ ճառեր կը խօսին եւ բանաձեւեր կը խմբագրեն, Մանչուրիոյ մասին, Ճափոն կը գործէ զինու զօրութեամբ։

Դեկտ. 1ին, 20,000նոց ճափոնական բանակ մը յարձակողական սկսաւ չինացի ապստամբներուն դէմ, եւ 130 քիլոմեդր յառաջացաւ 24 ժամուան մէջ։

Ուրեմն, Ճափոն արդէն թափելով, աւելի պիտի ամրապնդէ իր տիրապետութիւնը Մանչուրիոյ վրայ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱՒ

6000 ԲԱՌ՝ ԸՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԹԷ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՎՃԱՐԵԼ

Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ իր պատասխանը՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին։

Չափազանց երկար է այս պատասխանը, աւելի քան վեց հազար բառ, եւ կը բաղկանայ տասը գլուխներէ։

Ծանուցագիրը կը բացատրէ թէ՝ պատերազմիկ պետութիւնները սպառած ըլլալով իրենց միջոցները, ստիպուեցան դիմել փոխառութեանց, որոնք աւելի շատ եղան ապրանքի ձեւով։ Արդ, եթէ այդ փոխառութիւնները մեծ օգնութիւն ընծայեցին Դաշնակիցներուն, միեւնոյն ատեն մեծ շահ տուին Մ. Նահանգներու վաճառականութեան։ Ամերիկայի արտաքին առեւտուրի հաշուեկշիռը կը ցուցնէ թէ 1915էն 1919 հասոյթի յաւելումը 600 միլիոն տոլարէն բարձրացած է չորս միլիառ տոլարի։ Դաշնակիցները տնտեսական աճապին ճիգ թափած ըլլալով, չկրցան անմիջապէս վճարել պարտքերը, բայց 1923—24 համաձայնութիւններ կնքուեցան եւ առժամեայ վիճակ մը հաստատուեցաւ։ (Տօըսի ծրագիր)։ Քանի մը տարի վճարումները շարունակուեցան, կարծուեցաւ թէ կարելի է վերջնական կարգադրութեան մը յանգիլ եւ խմբագրուեցաւ Եընկի ծրագիրը։ Հազիւ անոր մելանը չորցած, տագնապը պայթեցաւ, կատարեալ անանկութեան մը մատնուեցան փոխատուները որոնք հինգ տարիէ ի վեր Եւրոպա կը թափէին իրենց դրամագլուխները եւ մարդիկ սկսան քաշել իրենց դրամները։ Ամէն բան վեր ի վայր շրջուեցաւ մանաւանդ 1930—1931ին։ Մինչեւ հիմա՝ վճարումներուն հետեւանքը եղաւ, դրամական տեսակէտով, դեղին մետաղին անյարմար բաշխումը, որ իր կարգին, տնտեսական դետնի վրայ, յառաջ բերաւ գիներու անկում։ Ցետոյ, ամէնէն ուղղակի եւ ուշագրաւ հետեւանքներէն մէկն եղաւ ոսկեդրամի դրութեան լքումը՝ Անգլիոյ կողմէ։ Եւ վերջապէս, ծանրագոյն հետեւանքներէն մէկն եղաւ խանգարել վաճառականութիւնը եւ ճարտարագործութիւնը այնպիսի երկիրներու որոնք պատերազմին չէին մասնակցած եւ կապ չունէին միջազգային պարտքերու հետ։

Ամերիկայի ելմտական նախարարը ինք կը խոստովանէր, 1924ին, թէ միջկառավարական վճարումները անկարելի են, եթէ պարտական պետութիւնները ի գործ չդնեն իրենց վճարման ամբողջ կարողութիւնը։ Ոչ միայն այս սկզբունքը չյարգեցին, այլ եւ վճարման կարողութեան սահմանն ալ անցան։

Ցատկապէս Անգլիոյ մասին խօսելով, ծանուցագիրը կ՚ըսէ թէ ան ամէն պարտաւորութենէ ազատուած չըլլար, եթէ ջնջուին պատերազմական պարտքերը։ Ինչ որ ստանայ Դաշնակիցներէն, պիտի յատկացնէ կատարուած փոխառութեանց, բայց ունի սակայն ներքին պարտքեր, իբրեւ հետեւանք պատերազմին։ Եւ այդ պարտքը աւելցած է տոկոսին անկումով։ Անգլիա մինչեւ հիմա վճարած է 75 միլիառ ֆրանք, իսկ իր պարտականներէն հազիւ տասը կէսը ստացած է։ Մ. Նահանգներու եղած ընդհ. պարտքին մէջ Անգլիոյ բաժինն է 40 առ հարիւր, մինչդեռ ինք մինակը վճարած է Դաշնակիցներու ստացած գումարներուն 80 առ հարիւրը։

Ծանուցագիրը յետոյ իրարու կը կապէ հատուցումներն ու պարտքերը եւ դիտել կու տայ որ եթէ Ամերիկա պնդէ դեկտ. 15ի վճարման վրայ, պիտի խախտի Լօզանի մէջ կնքուած համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ այդ առթիւ հաստատուած վստահութիւնը։

Ու վերջապէս, կանգ առնելով դեկտ. 15ի պայմանաժամին վրայ, ծանուցագիրը դիտել կու տայ թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է օտար դրամ (տոլար) գնել եւ փոխադրել, իսկ ոսկիով վճարումը մեծապէս պիտի վնասէ Անգլիոյ Դրամատան պահեստին, որ արդէն անբաւական է սեղանաւորական մեծ կեդրոնի մը պահանջներուն։ Հետեւաբար, մէկ ելքն է ընդհատել վճարումները եւ բանակցութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը։

⁂ Ֆրանսական պատասխանն ալ ղրկուեցաւ Ուաշինկթըն։ Հիմնական կէտերուն մէջ մեծ տարբերութիւն չունին երկու ծանուցագիրները։

Երեսփ. ժողովի անցեալ օրուան նիստին մէջ, կարգ մը երեսփոխաններ նորէն առաջարկեցին անմիջապէս վճարանութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը։ Բայց Պ. Էրիօ վստահութեան խնդիր հանեց եւ համաձայնեցան որ վիճաբանութիւնը յետաձգուի դեկտ. 9ին։

Ալէքսանտրէթի սանճագը Թուրքիո՞յ պիտի կցուի

Սուրիոյ «Էլիֆ Պա» թերթին Ալէքսանտրէթի թղթակիցը կը գրէ նոյ. 20 թուականով.—

Բսի – բռութները շատցան եւս Ալէքսանտրէթի Սանճագին Թուրքիոյ կցումին շուրջ։ Եւ օրէ օր հաւանական կը նկատուի Թուրքերու ժամանումը։ Այս պատճառաւ ժողովուրդին մէջ վհատութիւն կը տիրէ եւ անորոշ վիճակ մը գոյութիւն ունի։

Կարելի չէ առանց զայրոյթի եւ յուզումի յիշել այս պարագան եւ հաշտուիլ նման կարգադրութեան մը հետ։ Ալէքսանտրէթ շատ հին ժամանակներէ ի վեր մէկ մասը եղած է Սուրիոյ եւ անոր կարեւոր դուռը։ Մանաւանդ որ Ալէքսանտրէթի սանճագը Տաւրոսեան լեռներու բնական սահմանով մը զատուած է Թուրքիայէն եւ ոչ մէկ կապ ունի Թուրքիոյ հետ։

Բաց ի այդ, Ալէքսանտրէթ միակ դուռն է Սուրիոյ առեւտուրին համար եւ ամենաբերրի հողն է։ Եթէ Ալէքսանտրէթի սանճագը բաժնուի Սուրիայէն, այս վերջինը կը դադրի գոյութիւն ունենալէ իբրեւ տնտեսական ու քաղաքական Միութիւն։

Սուրիացիները չեն կրնար ազատութիւն ու խաղաղութիւն ձեռք բերել, եթէ այժմէն ամէն միջոց ի գործ դնելով Ալէքսանտրէթի սանճագը չազատեն Թուրքիոյ երախէն։

Ի՞նչ պայմաններով պիտի պարպուի Սուրիան

ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՄԸ ՊԱՏՃԷՆԸ ... ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՂԲԻՒՐԷ

Թրքական թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնը՝ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի մասին.—

Ատենէ մը ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի վարիչներու միջեւ։ Այս առթիւ պատրաստուած է դաշնագրի նախագիծ մը, զոր վերջերս Սուրիոյ մարզպան Պ. Փոնսօ իր հետ Փարիզ տարած եւ ներկայացուցած է կառավարութեան։

Դաշնագրի նախագիծը հետեւեալ պայմանները կը պարունակէ.—

1) Սուրիոյ մէջ կազմուած է անկախ կառավարութիւն մը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԽՐԱԽՃԱՆՔ ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ

Թէհրանէն կը հեռագրեն նոյ. 30 թուականով.— Ոստիկանութեան հրամանով, Թէհրանը լուսազարդուեցաւ երէկ եւ այս գիշեր, եւ ռմբէշտաները ծրի տրամադրուեցան ժողովուրդին, ի պատիւ Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման։ Առջի գիշերուան խրախճանքները խանգարուեցան ձիւնամրրիկին հետեւանքով։

Ամէն ինչ հանդարտ է Ապատանի մէջ, ուր կը գտնուի քարիւղի զտարանը, ինչպէս եւ նաւթահորերուն մէջ, եւ աշխատանքը կը շարունակուի սովորականին պէս։ Կառավարութիւնը ուրիշ միջոցներ ձեռք առած չէ։ Շահը Մազանտարան պիտի երթայ դեկտեմբեր 6ին, ներկայ ըլլալու համար Թիւրքմէն ձիարշաւին։ Այստեղ զրոյց կը շրջի թէ անգլիական կառավարութիւնը ինքը թելադրած է որ ջնջուի քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը, որպէս զի նամբան հարթուի, արմատական փոփոխութիւններ մտցնելու համար նոր պայմանագրին մէջ։

⁂ Պարսկաստանի ելմտական նախարարը երկար ճառով մը ուղղելով Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան տնօրէնին, կը բացատրէ մենաշնորհին ջնջման պատճառները։ Գլխաւոր առարկութիւնը այն է թէ կառավարութիւնը ինքզինքը պարտաւոր չզգար վաւերական համարել մենաշնորհ մը որ տրուած է այնպիսի ատեն մը երբ Պարսկաստան չունէր սահմանադրական կառավարութիւն մը։ Կառավարութիւնը երկար սպասեց, որպէս զի ընկերութիւնը բարեացակամօրէն վերաքննէ մենաշնորհին պայմանները, որոնք պէտք եղածին պէս չեն ապահովեր Պարսկաստանի շահերը։ Ընկերութիւնը շարունակ կը խուսափէր բանակցութեան մտնելէ եւ կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ջնջել մենաշնորհը։ Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը պատրաստ է ընծայել ընկերութեան, նպաստաւոր պայմաններ առաջարկելու որոնք ապահովեն Պարսկաստանի եւ ոչ թէ միայն ընկերութեան շահերը։ Նամակը կը յիշեցնէ մենաշնորհին մէկ յօդուածը որուն համաձայն վէճերը պէտք է կարգադրուին իրաւարարութեամբ։

ՑԱՌԱՋ.— Թերեւս աւելորդ չըլլայ յիշեցնել թէ՝ Ապատանի նաւթահորերուն մէջ (Հարաւ. Պարսկաստան), կ՚աշխատին բաւական թիւով Հայ բանուորներ, որոնք անորոշութեան մատնուած են։

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Սուրիական թերթերը կը գրեն.—

Հալէպի սահմանապահ ուժերու վերահսկիչ ենթասպայ Պաժիօն լուր կ՚առնէ որ մաքսանենգները Թուրքիայէն Սուրիա փախցնել կ՚ուզեն կարգ մը ապրանքներ։ Իսկոյն ձիաւորներու ուժ մը առնելով հետը, կը մեկնի հետապնդելու համար զանոնք։ Հալէպէն վեց քիլոմեդր հեռու, Պ. Պաժիօն կը հանդիպի մաքսանենգներու խումբին եւ կը հրամայէ անոնց կենալ. սակայն մաքսանենգները դիմադրութիւն ցոյց կու տան եւ կը սկսի ընդհարումը։ Մաքսանենգներէն մէկը ստացաւ երեք գնդակ եւ անշունչ գետին փռուեցաւ, սակայն իր ընկերները աւելի բուռն կռիւի մը սկսան։ Ենթասպայ Պաժիօն ուսէն ու մէջքէն վիրաւորուեցաւ։ Ենթասպային հետեւորդները տեսնելով որ չպիտի կրնան յաջողիլ, վիրաւորը կ՚առնեն եւ կը փախչին։

Մաքսանենգները կորսնցուցած են իրենց հետքերը, մինչեւ որ նոր ուժեր հասնին։

Ենթասպային վիճակը շատ ծանր է։

Միեւնոյն օրը, ուրիշ ընդհարում մը տեղի ունեցած է Վերին Ճէզիրէի մէջ։ Աւազակներ կ՚ուզեն սուրիական սահմանը անցնելով մաքսանենգուած ապրանքներ բերել. սակայն սահմանապահ ուժերը կը դիմադրեն եւ զօրաւոր ընդհարում մը տեղի կ՚ունենայ, որու միջոցին կը վիրաւորուին երեք աւազակներ եւ զինուոր մը։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՊԱՐԱՊ ՄՆԱՑՈՂ ԳԼՈՒԽՆԵՐԸ»

Յառաջ, Թուրքիոյ յատուկ բաժնին մէջ, Սամսոնէն Ճումհուրիէթի ուղղուած թղթակցութիւն մը արտատպած է: Թղթակցութեան երկրորդ մասը կը վերաբերի տեղւոյն կրթական վիճակին: Այդ թղթակցութիւնը Սամսոնի ու շրջակայքին յատուկ ըլլալով հանդերձ, խօսուն արտայայտութիւնն է ամբողջ Թուրքիոյ կրթական վիճակին: Թղթակցին գնահատումով՝ «հոս (Սամսոնի մէջ, Վ. Ի.) կրթական գործը չատ յառաջացած է»:

Ուրեմն, բաղդատմամբ ուրիշ նահանգներու, Սամսոնը աւելի լաւ կրթական վիճակ ունի:

Արդ, նոյն թղթակիցը կ'ըսէ.— «Կուսակալութեան մէջ 116 վարժարան եւ 205 ուսուցիչ կայ»:

Նախ, հարկ է կենալ այս թիւերուն առջեւ: Ի՞նչ կը պարզեն անոնք: Որ՝ ամէն մէկ դպրոցի, միջին հաշւով, երկու ուսուցիչ չիյնար: Անշուշտ, կան գիւղեր, ուր մէկ ուսուցիչ բաւարար է: 50ը յատկացնենք անոնց: Մնացեալ 66ին կը պատկանին, ուրեմն, 155 հոգի: Այս վարժարաններուն մէջ կան լիսէ, առեւտ. վարժարան, բարձր. նախակրթարան (տե՛ս, Յառաջի մէջ եւս լոյս տեսած «Թուրքիան ինչպէս որ է» թղթակցութիւններու չարքին Սամսոնի բաժինը), անհատական վարժարան եւայլն: Անշուշտ, գիւղաքաղաքներուն մէջ եւս կան ամբողջական նախակրթարան՝ չորս բաժանումով: Իսկ այս հաստատութիւնները 2—3 ուսուցիչով չեն կրնար ըլլալ: Կը հետեւի, ուրեմն, որ կրթական տեսակէտով «չատ յառաջացած» Սամսոնի եւ շրջականներու վարժարանները կամ բաւարար չափով ուսուցիչ չունին եւ կամ իրենց աստիճանները լրացնող բաժանումներն ու կարգերը պակաս են: Բայց թղթակիցը կ'ըսէ, արդէն, որ՝ «Ա. բաժանումներու մէջ 80—90 հոգի խռնուած են»:

Այս վերջինը աւելի հասկնալի է: Թուրքիոյ մէջ, առհասարակ, երբ «դպրոց» կ'ըսեն ու զայն կ'աստիճանաւորեն — նախակրթարան, բարձր. նախակրթարան, երկրորդական կամ լիսէ,—զայն չեն ըմբռներ իր ամբողջութեանը մէջ: Հոն, նախակրթարաններու մեծ մասը, գաւառին մէջ անշուշտ, կամ մէկ բաժանում ունին, կամ երկու: Իսկ գիւղերու ճնշիչ մասը ծաղկոց մը ունի, պարզապէս:

Սամսոնը, բաղդատաբար լաւագոյնը, իր թիւերով կը վկայէ այդ պարագան:

Նկատի ունենանք նաեւ այն պարագան, որ «ուսուցիչ» որակուածները եւս աստիճանական նոյն թերութիւնը ունին: Այդ պաշտօնին համար, կրթական անհրաժեշտ սակը ի զօրու չէ Թուրքիոյ մէջ: Ընթերցողը խորապէս կը համոզուի այս մասին, եթէ ձանձրոյթը յանձն առնէ կարդալու Հայրենիքի ամսագրի նիւթեր տարուան սեպտեմբերի եւ հոկտ.ի թիւերուն մէջ լոյս տեսած մէկ գրութիւնս՝ —«կրթական եւ մտաւոր գործը Թուրքիոյ մէջ»:

Կրթական տեսակէտով առաւելութիւն վայելող Սամսոնի կուսակալութիւնը ունի եւ ուրիշ «յառաջդիմութիւն մը» — «273000 բնակիչ եւ 32000 ուսման տարիքով տղայ ունի Սամսոնի նահանգը, բայց՝ դպրոց կը յաճախեն միայն 8500 տղաք» — կը չարունակէ թղթակիցը:

Կենանք եւ այս թուանշանին առջեւ: Ուրեմն, Ճումհուրիէթի լաւատեղեակ թղթակցին իսկ խոստովանութեամբ, Թուրքիոյ հանրապետութեան կրթականօրէն յառաջացած նահանգին ուսման տարիք ունեցող տղոց միայն մէկ չորրորդը վարժարան կը յաճախէ: Միւսնե՞րը: Մնացեալ 23.500 նոյ բաւա՞կը: Վերյիշեցէք, նորէն, այս էջերուն մէջ արտատպուած թղթակցութեանց չարքը, ու դուք զանոնք պիտի գտնէք բոպիկ՝ փողոցներն ի վար գլգլացող առուներուն մէջ, դաշտի ճամբաներուն վրայ, մահակը ձեռքին՝ հօտային քով, խաներու դուռները, եւ կամ, ապահովաբար, գործատուններու մուրին ու ծուխին խառնուած...:

Եւ ասիկա ծովեզերեայ Սամսոնն է, — 116 դպրոցներով, ուր Հայերէն ու Յունարէն մնացած չէնքեր կան, որ քիչն տակն է Պոլսոյ, իր կաղինի եւ, շրջականներու մէջ, ծխախոտի բերքով նիւթապէս ալ համեմատաբար աւելի լաւ, քան — բաց ի Իզմիրէն ու Ատանայէն — միւս նահանգները: Իսկ այս վերջիններուն վիճակը ինքնին կը հասկցուի, արդէն...:

Անցնող տասը տարիները, հակառակ եղած աղմուկին ու մեծխօսկութիւններուն, կրթական տեսակէտով նկատելի փոփոխութիւն չբերին Թուրքիոյ մէջ: Նոյն իսկ, դեռ մինչեւ այսօր, այդ ուղղութեամբ որոշ ծրագիր չունի Էնգիւրին: Իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած զինուորական ու քաղաքական, ինչպէս նաեւ՝ ներքին տնտեսական ու ընդդիմադրական ճակատին, Ըահէթի դահլիճը չկրցաւ նորոգել կրթական Թուրքիան: Ինչ որ եղաւ ու կ'ըլլայ Պոլսոյ եւ ուրիշ քանի մը քաղաքներու մէջ, բնաւ չէ թէ կ'ըլլայ Թուրքիոյ մէջ: Նոր գործավարը եւս, որ եկաւ իբրեւ թէ վճռական չէչտով ու ... «հարուածային կարգով», չկրցաւ որ եւ է նոր ծրագիր: Ու հազիւ գրաւած իր աթոռը, գոհացաւ ըսելով.— «Իմ գալէս առաջ ներկայ տարուան պիւտճէն քուէարկուած էր արդէն»...: Ու հիմա, իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է հարազատ Թուրքերէնի մը ստեղծման գործին վրայ, զօրաշարժի ենթարկելով մասնաւորապէս ուսուցիչները, որոնք հազիւ կը հասնին կամ կը բաւեն դպրոցական գործերուն, ու, ամբողջով թօշակ չեն ստանար, ինչ որ ցաւոտ կողմերէն մէկն կը կազմէ Թուրքիոյ կրթական գործին:

Կարելի է անվարան ըսել, որ յառաջիկայ տարի եւս Թուրքիա անկարող պիտի ըլլայ բարեփոխել իր կրթական վիճակը: Որովհետեւ, ոչ ցանկութիւնը ոչ ալ ընդունակութիւնը վճռական դեր կը խաղան այդ գործին մէջ: Խաղանը դրամն է. պիւտճէն: Իսկ Թուրքիա, այդ կողմէն, անճար է: Անճար է այնքան ատեն, որ իր պիւտճէին կէսը պիտի չարունակէ — ու պիտի չարունակէ, — իր բանակին յատկացնել: Իր հազարաւոր գիւղերն ու քաղաքները դպրոցական չէնքերու կը կարօտին: Ուսուցիչները՝ ամսականի: Իսկ Էնգիւրին ձեռքերը լուացած՝ քուէարկելով գիւղական օրէնքը, որ գիւղացիին կը թողու իր դպրոցին չինութիւնն ու հոգը: Այն գիւղացիին, որ պարտքերու տակ կը խեղդուի, չորս կանգուն «էնթարիէ»ցու առնելու ի վիճակի չէ եւ ստիպուած է ամէն օր բան մը ծախել իր ունեցածներէն...:

Զուարճալի չգոյութիւնն էր, դարձեալ, որ նոր գործավարին «կտրուկ» մէկ հրամանը անցոր պարծուց նոյն իսկ Պոլսոյ մէջ: «Յառաջ» արձագանգ եղած էր այն լուրին թէ՝ Րէչիտ Կալիպ պէյ Էնգիւրիէն հեռագրով հրահանգած էր Պոլիս՝ «մէկ հատիկ տղայ դուրս չձգել դպրոցներէն՝ տեղ չկայ ըսելով»: Այդ լուրը առնող Եոնուս Նատիի թերթը, սակայն, իր 3 նոյեմբերի թիւին մէջ կը գրէ.

— «...Այս հրահանգը հարիւրաւոր աշակերտներ ուրախացուց: Բայց, գործավարութեան այս հրահանգը երբ Կրթական Տեսչութեան հաղորդուեցաւ, դպրոցները դիմող տղաքը յուսախաբ եղան: Անոնց՝ «տեղ չկայ, չենք կրնար ընդունիլ» ըսեր ու ճամբեր են»...:

Պատճա՞ռ: Դրամ չկայ, որ տեղ եւ ուսուցիչ նային: Լ.

Սամսոնի թղթակիցը կը խօսի ուրիշ ցաւէ մըն ալ: Գրքերու պարագային: «Ամիսէն աւելի է որ լիսէին դասերը սկսած են, դեռ բոլոր գրքերը տպագրուած չեն»:

Փոյթ չէ: Խավա՞չ, խավա՜չ...:

Այդ ցաւէն կը խօսէր, անցեալները, ե՛ւ Փէյեամի Սաֆա, յիշելով որ, անցեալ տարի, կարգ մը տեղեր, յունուարին տպուեցեր են գիրքերը...: Եթէ Սամսոնը այդպէս է, հապա Կարի՞նը, Վա՞նը Տիգրիսն ու Արտահա՞նը...:

Այս առթիւ յիշեմ որ ներկայ տարեշրջանին համար կարգ մը գիրքեր փոխել ուզեր էին: Օգոստոսին յայտարարուեցաւ՝ որ հեղինակները իրենց գործերը ներկայացնեն: Յայտարարութիւնը, սակայն, տուին Եշ. օր մը, ուրբաթ փակ էին պաշտօնատուները. եւ, Շբ. օր կը լրանար պայմանաժամը...:

Իսկ գիրքերու սղութիւնը ուրիշ պատմութիւն մըն է: Ու՝ հաւուն եւ հաւկիթին հէքեաթին նման բան մը, — «չա՞տ սպասի որ ամփոփնայ, թէ՞ ամփոփնայ որ չատ սպասի»...:

Ու այժմ, իրողութիւնը այն է, որ նոր Թուրքիոյ 10րդ տարեդարձի այս օրերուն, Եուսուֆ Զիա, համալսարանի դասախօս մը, իր տեսակէտին մէկուն մէջ կը խոստովանէր թէ «չենք կարդար, չենք կարդար... ու գլուխները պարապ կը մնան»:

Հոգ չէ՞. կը բաւէ որ թնդանօթին բերանը լեցուն է: Բայց մանաւանդ, Տօլմա Պաղչէն նախընթացը առաւ ճառերով քաղաքակրթութիւն ստեղծելու եւ ... գլուխ ուռեցնելու:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ

ԻԲՐԵՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ

— :•: —

Վերջին տասնամեակի գաղթահայ պատմութիւնը տխուր է այլապէս: Գաղթահայութիւնը իր խոշոր մեծամասնութեամբ տեւականօրէն վտանգուած կը զգայ ինքզինքը, մասնաւորաբար Սուրիոյ, Յունաստանի եւ պալքանեան միւս երկիրներու մէջ: Քաղաքական մեքենայութիւններն ու դաւերը, յայտնի և անյայտ հակահայ գրգռութիւնները, տնտեսական տագնապն ու բնական դարձած աղքատութիւնը, անապահով եւ վտանգաւոր վիճակ մը ստեղծեր են մեր ազգակիցներու համար: Մեր մամուլի ամենօրեայ տեղեկութիւնները այս հարցերու չուրջ, պերճախօս են այս տեսակէտէն:

Եթէ անկեղծ եւ ճիշդ են եղեր ցարդ այս ուղղութեամբ եղած հրատարակութիւնները, մեր իսկ թերթերու — մանաւանդ «Յառաջ»ի, «Յուսաբեր»ի եւ «Նոր Օր»ի — վստահաբար կրնանք հանել հետեւեալ եզրակացութիւնը, —

ա) Գաղթահայութիւնը մեր ակնարկած շրջաններէն մէկ մասին մէջ ենթակայ է բացարձակ վտանգի: Պարզ խօսքով, կեանքի ապահովութիւնը գոյութիւն չունի մեր ազգակիցներուն համար: Ուրեմն եւ վտանգ ֆիզիքական գոյութեան դէմ:

բ) Տնտեսական տագնապը իր ծանրութեամբ ինկած է այդ նոր շրջաններու գաղթահայութեան մեծամասնութեան վրայ: Թշուառութիւնը եւ աղքատութիւնը կը հիւծեն ու կը մաշեցնեն բազմութիւններ, որոնք զուրկ են որ եւ է իրական եւ լուրջ խնամատարութենէ:

գ) Անգործութիւնը տեւական բացառնալիք մըն է, որմէ մասնաւորաբար հայ փախստականը կը տուժէ ո՛չ միայն նիւթապէս, այլ եւ բարոյապէս:

Աւելի դատ աւելորդ է յիշել եւ կրկնել մանրամասնութիւնները այն սարսռազդեցիկ նկարագրութիւններուն, որոնք կը պատկերացնեն կեանքը Մակեդոնիոյ որբերուն — Յունաստանի եւ Սուրիոյ գաղթակայաններուն:

«Յառաջ»ը եւ մասնաւորաբար իր խմբագիր ընկերը ախոյեանը հանդիսացեր են այս թշուառապատում իրականութեան պատկերացումին:

Բայց այսքանով պէտք չէ որ վերջացնենք. որովհետեւ քաղաքական եւ տնտեսական անապահովութենէն զատ, գաղթահայը ունի նաեւ ուրիշ սպառնալիք մը, — այս անգամ համեմատաբար աւելի ապահով եւ յառաջադէմ երկիրներու մէջ:

Ըսե՞նք որ ապազգայնացման վտանգն է այս սպառնալիքը. թերեւս աւելի ծանր եւ վտանգաւոր մեր ազգային գոյութեան պահպանման տեսակէտէն:

Ես չէ որ պիտի փորձեմ նոր բան մը աւելցնել այս սպառնացող վտանգներու մասին, մանաւանդ, երբ այնքան չատ են այս մասին տեղի ու անտեղի աղմկողները:

Առանց մեր կողմէն որեւէ նոր միտք մը աւելցնելու իրականութեան վրայ, կրնանք անվերապահօրէն սա ճշմարտութիւնը թէ գաղթահայութիւնը վտանգուած է ծանրօրէն, Սուրիայէն մինչեւ Ամերիկա որքան ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս, նոյնքան եւ առաւել բարոյապէս:

Առանք, ինչպէս ըսինք, մեր մամուլի ամենօրեայ մտահոգութիւնները, ապա եւ եզրակացուցած ճշմարտութիւններն են:

Ո՞վ էր, ո՞ր մէկ ուժը եւ միջոցը որ պիտի դէմ կենար այս սպառնալիքին:

Հայ քաղաքական եւ բարեսիրական կազմակերպութիւննե՞րը, ստարնե՞րը, «Հայաստան» երկիրնե՞րը կամ վերջապէս Ազգերու Դաշնակցութեան գաղթականական կազմակերպութի՞ւնը:

Ընդունինք վերջապէս որ ո՛չ մէկը, ո՛չ միւսը, ո՛չ մենք եւ ո՛չ ստարները չեն կրնար կամ չեն ուզեր ազատել գաղթահայը իր բազմազան վտանգներէն: Վկայ՝ տասը տարուան փորձը, երբ համեմատաբար աւելի հանդուրժելի էինք, քան ներկայիս եւ սակէ ետք:

Այս բոլորը մէկ յայտարարի վերածելով, բնականօրէն ներգաղթին է որ պիտի դիմենք առանց վերապահութեան, այս անգամ բացառաբար բոլոր հաշիւներու մէջ նախընտրութիւնը տալով օրուան անմիջական պահանջին:

Առաջին պարագային եթէ քաղաքական հեռաւոր հաշիւներն ու նկատումներն էին ձեւակերպողը ներգաղթի պահանջը, հոս արդէն գաղթահայը, իր օրուան սպառնալիքներէն ու դժուարութիւններէն փրկելու մտահոգութիւնն է որ չեշտ կը դնէ ներգաղթը լայն համեմատութեամբ իրականացնելու պահանջին վրայ:

Երկու պարագաներու մէջ ալ, հայ քաղաքական միտքը տակաւին չգտաւ ուրիշ գործնական միջոց մը, ուրիշ ծրագիր մը՝ բանաւոր ու ընդունելի մեր համազգային չահերու տեսակէտէն: Այս ալ ապացոյց չէ՞ որ ներգաղթը կը մնայ միակ իրական, միակ բնական միջոցը, մօտեցնելու համար գաղթահայը իր իրական հայրենիքին, իբրեւ բնական հանգրուանը հասնելու համար ամբողջացած ու վերջնապէս ազատագրուած հայրենիքին...

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՖՐԱՆՍԱՆ ՊԻՏԻ ՊԱՐՊԷ՞ ՍՈՒՐԻԱՆ

Էտուար Էլոէ, որ ծանօթ է Արեւելքի մէջ իր ճամբորդութիւններով եւ օրագրողի իր պրպտումներով, այս խորագրին տակ «Ժուռնալ»ի մէջ կը ճնէ «Փոնսոյի ճամբորդութեան պատճառները» (1 դեկտ.).

— Շրջագայութիւնը, զոր վերջերս կատարեց Փոնսօ, Սուրիոյ ֆրանսական մարզպանը, հետաքրքրութիւն չարժեց մեր մէջ:

Ընդհակառակն, մեր բոլոր դրացիները մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցան այդ շրջագայութեան:

Նաւ նստելէ առաջ՝ քանի մը չաբաթ իր ներկայութիւնը Դամասկոսի մէջ, մանրամասն տեսակցութիւնը, Հռոմի մէջ, Մուսոլինիի հետ, երկար ունկնդրութիւնը, զոր Պապը չնորհեց իրեն, դէպքեր էին որ բաւական ուշադրութիւն գրաւեցին զանազան շրջանակներու մէջ:

Փութով անցնիլը Փարիզէն, ուր հազիւ 24 ժամ մնաց, Ժընեւ մեկնիլը, հանդիպումները զորս ապահովաբար ունեցաւ այնտեղ, յետոյ իր անմապաշտպանը անմիջապէս ճամբայ ելլելու դէպ ի իր պաշտօնատեղին, պարագաներ են որ առօթութեան պիտի հրաւիրեն դէպքերուն հետեւող ամէն մարդ, որքան ալ բարեմիտ ըլլան անոնք:

Թերեւս այդ պարագաներէն հետեւցնեն թէ Ֆրանսա կը պատրաստուի հիմնապէս փոխել սուրիական իր քաղաքականութիւնը: Կամ ընդհակառակն տենդագին կ'աշխատի պաշտպանել իր գրաւած դիրքերը:

— Ֆրանսա կ'ուզէ ամբողջապէս կառչիլ հոն ուր է, կ'ըսեն ոմանք:

— Ֆրանսա կը պատրաստուի ձգել հեռանալ, կ'ըսեն ուրիշներ:

Ու պիտի շինուին զանազան կարծիքներ, մինչ չատ պարզ է ճշմարտութիւնը եւ կը բացատրուի քանի մը բառով:

Ահա ճշմարտութիւնը, — Ֆրանսա, որ, ինչպէս Սուրիոյ նոյնպէս այլուր, ուրիշ հոգ չունի բայց միայն յարգանք համաձայնագրերու մասին, չի գոհանար եւ չպիտի դաւէր, մինչ այդ համաձայնագրերուն տառին եւ ոգիին մէջ մնալով, գործադրել յանձնառութիւնները զորս ստորագրած է:

**

Ծանօթ է թէ ինչպէս կը գործէ «հոգատարութեանց» դրութիւնը:

Ընդհ. պատերազմէն յետոյ, քանի մը պետական մարդիկ, որոնք խաղաղութեան դաշինքը կնքելու պաշտօնն ունէին, քիչ մը չատ գինովցան իրենց առաքելութեան կարեւորութեամբը: Նոր առաքեալներ կարծեցին իրենքզիրենք եւ հանդիսաւորապէս երդուեցան թէ արդարութիւն պիտի չնորհէին աշխարհի:

Հետեւելով այս գեղեցիկ երդումին, որոշեցին որ ապագային ոչ մէկ ժողովուրդ իրաւունքը ունենայ ճնշելու ուրիշ ժողովուրդ մը: Եւ այսպէս փշրուեցան դարաւոր լուծեր եւ, օրինակի համար, Ջեխոսլովաքիա եւ Լեհաստան, որոնք ջնջուած էին, երկար ատենէ ի վեր, քարտէսին վրայէն, յանկարծ վերագտան ազատութիւնը:

Համայնական ազատագրութեան այս վեհանձն ճիգին մէջ, չուտով նշմարուեցաւ որ կարգ մը ժողովուրդներու անմիջական ազատագրութիւնը ամենանուաստ չնորհը պիտի ըլլար իրենց:

Արդարեւ, Հեռաւոր երկիրներու մէջ կ'ապրէին ցեղախումբեր, որոնք կիսավայրենի վիճակ մը ունին: Լաւագոյն մարդկութիւնը մի՞թէ չէր թելադրեր, որ քաղաքակիրթ ազգերը հսկեն, այնքան ժամանակ որքան անհրաժեշտ է, այս ցեղախումբերուն բարեչրջութեան վրայ:

Եւ ահա հարցը կը փոխէր իր ձեւը, առանց փոխելու իր նկարագիրը: Նոյնը չէին տուեալները, թէեւ կը յանգէին նոյն լուծման:

Կարգ մը երկիրներու մէջ կը բնակին ցեղեր՝ մէկը միւսէն տարբեր, գոյութիւն ունին կրօնքներ՝ մէկը միւսէն տարբեր, եւ չահեր՝ մէկը միւսին հակառակ: Օտար տիրապետութիւն մը նոյն իշխանութեան տակ էր առած բոլոր այս այլատարր ցեղերը: Յանուն բարձրագոյն սկզբունքներու՝ արուեստական այս շրջանակը քանդելով, որոշ էր թէ ազատագրուած ժողովուրդներուն համար անհրաժեշտ էր անցընել պետական աշկերտութեան շրջան մը, երկար հանգրուան մը նախ քան ազգ դառնալը:

Ասկից զատ, անոնք ստիպուած էին ոչ միայն ստեղծել կառավարական մեքենայ մը, այլ եւ ուժեր գտնել՝ պահպանելու համար խաղաղութիւնը երկրին մէջ եւ պաշտպանելու համար երկրին սահմանները, ի հարկին:

Այդպէս կը ներկայանար հարցը մասնաւորաբար Սուրիոյ համար (որ կը բաղկանայ սահմանակից կարգ մը նահանգներէ, Լիբանան, Ալէվիներու պետութիւն) եւ Միջագետքի համար, որ կը կոչուի Իրաք:

Աշխարհ բերելէ յետոյ այս նորեկ պետութիւնները, անհրաժեշտ համարուեցաւ փորձ խնամատարներ գտնել անոնց:

Տեսականին մէջ, Ազգերու Դաշնակցութիւնն էր որ ստանձնեց անոնց պատասխանատուութիւնը: Բայց գործնականին մէջ, իր անդամներէն ոմանց յանձնեց անոնց հոգատարութիւնը:

Անգլիա ստանձնեց Իրաքի հոգատարութիւնը, եւ Ֆրանսայի տրուեցաւ պաշտօնը հսկելու Սուրիոյ աճումին:

**

Սուղ բան է կնքահայր ըլլալը: Ու այնքան ալ հաճոյալի չէ:

13 տարիէ ի վեր կը գտնուինք Սուրիոյ մէջ: Հսկայ գումարներ ծախսեցինք այնտեղ: Եւ չատ արիւն թափեցինք:

Այս ամէնը ձրիաբար: Եւ երբեք օգուտ քաղելու յոյսով:

Հոգատարութեան ենթակայ երկիր մը գաղութ մը չէ երբեք: Ոչ ալ թեւարկեալ երկիր մը (protectorat): Այլ երկիր մըն է պարզապէս, որ կը գտնուի խնամատարութեան տակ եւ հոգատարը յանձն կ'առնէ զայն առաջնորդել մինչեւ չափահասութիւն: Ուրիշ բան չըրինք մենք, մնալով Դամասկոսի, Պէյրութի, Լաթաքիէի եւ Սուէյտիոյ մէջ, բայց միայն յարգել մեր յանձնառութիւնը:

Այո՛, նախապէս պատրանքներ ունեցանք: Երբ բարձրագոյն մեզի կանչեցին, խանդավառութեամբ երկրին բնակչութիւնը գրեթէ ամբողջովին երբ մեզ կը հրաւիրէր, մենք կարծեցինք թէ այս նորածին պետութիւններուն հետ պիտի կապուէինք փոխադարձաբար նպաստաւոր յարաբերութիւններով:

Տնտեսապէս չուտով հասկցանք մեր սխալը: Անդամատելով Կիլիկիայէն եւ Մուսուլի շրջակայ հողամասերէն, այսինքն զրկուելով բամպակէն ու քարիւղէն, հոգատարութեան ենթակայ երկիրները չէին ներկայացներ ուրիշ չահ մը, բայց միայն բարոյական:

Բարոյական այդ չահը պաշտպանեցինք մեր կարելի միջոցներով: Սակայն չատ ալ դիւրին չեղաւ: Որովհետեւ այս երկիրներուն մէջ, այն որ կը կառավարէ, դժգոհութիւն կը պատճառէ այսօր մէկուն փառք միւսին, եւ այսպէս կը դառնայ նշաւակ թշնամի նետերու: Մեզմով կ'եղբայրանային երբ հեռու էինք իրենցմէ:

Ով որ բարձր կ'ուզէ պահել իր պատիւը եւ յարգը, թող հեռուներ մնայ եւ չերեւի: Մինչ կը չահին բացակաները:

Մենք ստիպուեցանք յաղթահարել կարգ մը արգելքներ: Վերջապէս, գէշ աղէկ կատարեցինք պարտականութիւնը, որ մեր վրայ էր դրուած:

Զանազան խռովութիւններէ յետոյ, երկու տարիէ ի վեր Սուրիա ունի սահմանադրութիւն մը, (կարգը յետոյ պիտի գայ Տիւրզիներուն եւ Ալէվիներուն): Խորհրդարան մը, որուն ընտրութիւնները կանոնաւորութեամբ տեղի ունեցան անցեալ յունիսին, իր նիստերը կը գումարէ Դամասկոսի մէջ: Խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն մը կայ, որ կը թուի թէ կայուն է՝ ամուր պահելու համար կառավարութիւնը:

Այս մարդիկը հիմա կը զգան որ չափահաս են: Ծանրապէն կը պնդեն պահանջելով որ ազատագրութիւն շնորհուի իրենց անյապաղ, ինչպէս հոգատար Անգլիա ազատագրեց վերջերս իրենց դրացիները: Մեծ հանդիսութեամբ՝ Իրաք անդամ ընտրուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան:

— Շատ լաւ, կը պատասխանենք այս անհամբերներուն: Շատ ուրախ պիտի ըլլանք ազատելով ձեր դաստիարակութեան հոգէն: Սակայն այդ հարցը կախում չունի միայն ու միայն մեր կամքէն: Ընտանեկան խորհուրդ մը կայ, որ Ազգերու Դաշնակցութիւն կը կոչուի: Եթէ ան կը հաւանայ թէ դուք ձեզ կրնաք կառավարել, ի՞նչ աւելի լաւ: Բարի յաջողութի՜ւն:

Սակայն, խնամատարի մեր հաշիւները ներկայացուած ատեն, պիտի կուտանք որ մեր պաշտպանեալներուն աճման եւ զարգացման վրայ հսկելու խղճմտանքով՝ հիմներ ենք զանազան հաստատութիւններ, որոնց կամաւ ու կամայ կապած ենք նիւթական, քաղաքական եւ բարոյական չահեր: Մենք կ'ուզենք որ պահպանուին այդ չահերը գրաւոր համաձայնութեամբ մը: Այդպէս ըրաւ Անգլիա՝ երբ քաշուեցաւ Իրաքէն: Երբ լքեց հոգատարութիւնը, այն երկրին հետ, որուն աճման համար այնքան մեծ ճիգեր թափեց, կնքեց համաձայնագիր մը, որ իրեն զանազան ապահովութիւններ կուտայ:

**

Եւ չատ բնական է այս: Դժբախտութիւն է, սակայն, որ մարդիկ կան, ամենահասարակ բաներն իսկ հրէշային համարելու պատրաստ, երբ խնդիրը Ֆրանսայի մասին է:

Անկախ Սուրիոյ հետ երկու կողմերու համաձայնութեամբ կնքուած դաշինք մը կը թուի թէ ենթադամութիւն է, աշխարհակալութիւն է, ի՞նչ գիտնամ, դեռ ի՞նչ հրէշային է:

— Կը թողուք հոգատարութիւնը, բայց թեւարկութիւն մը կը հաստատէք փոխարէն, կ'ըսեն դժգոհները:

Երբեք նման մեղադրանքներ չեղան Անգլիոյ, երբ Իրաքի հետ կնքեց դաշնագիրը, որ կը ճշդէ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները: Այդ մեղադրանքները չատ անհեթեթ են սակայն:

Հոգատարութիւնը մեզի տուաւ ծանր, տաղտկալի եւ արիւնոտ պարտականութիւններ: Եթէ մօտ կը թուի ժամանակը, երբ մենք իր ճակատագրին պիտի յանձնենք Սուրիան՝ առանց որ եւ է խղճահարութեան, որովհետեւ որ մենք պարտաւոր ենք, այնքան ժամանակ, որքան չպիտի ուզէինք, հսկել Ալէվիներու եւ Լիբանանի պետութիւններուն վրայ:

Բայց գէթ իրաւունք ունինք պահանջելու, որ երաշխիք տրուի մեզի թէ պիտի կրնանք աշխատիլ խաղաղութեամբ:

Եթէ դուք հանդիպիք Փոնսոյի, որ մեծ լռակեաց մըն է, ապահովաբար պիտի մերժէ ձեզի խօսիլ այս հարցերուն մասին: Սակայն արգիլուած չէ ենթադրել, որ այս բարդ հարցերը կազմեցին նիւթը այն խօսակցութիւններուն, զորս ան ունեցաւ Մուսոլինիի եւ Պապին հետ, (Սուրիոյ մէջ կաթոլիկները, իբրեւ ազգային փոքրամասնութիւն, կարեւոր դեր մը կը խաղան): Նոյնպէս կասկածէ դուրս է, որ ան խօսակցութիւններ ունեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատար Յանձնախումբին անդամներուն հետ: Երեք — չորս ամիսէն, կը յուսանք որ հրապարակային առաջարկներու ձեւով ներկայացնեն արդիւնքը այն խօսակցութիւններուն, որ գաղտնի կը մնան տակաւին:

ՏՐՈՑԿԻ ԿԸ ՊԱՏՄԷ...

—.—

Քոփէնհակի մէջ Տրոցկի վերջապէս կատարեց իր դասախօսութիւնը, որուն խօսքը կ'ըլլար քանի մը տարիէ ի վեր:

Խօսեցաւ գերմաներէն:

Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց, որ զինք հրաւիրած են դասախօսելու, յետոյ յայտարարեց թէ նպատակ չունի քաղաքականութիւն ընելու, այլ միայն գիտական վերլուծում մը պիտի կատարէ ռուսական յեղափոխութեան մասին, որուն կարգ մը դէպքերը սխալ բացատրուած են:

Տրոցկի կոմունիստ է եւ կոմունիստ կը մնայ: Այս պարագան փաստ մը կը նկատէ ան, որ արդար ըլլայ ռուսական յեղափոխութեան մասին իր քննադատութեան մէջ: Մանաւանդ իր [illegible]:

Թէ ինչու յեղափոխութիւնը ծագեցաւ Ռուսիոյ մէջ եւ ոչ ուրիշ տեղ՝ Պատասխանը ժողովրդական առած է, որ կուտայ. «Շղթայի մը վրայ տկար օղակն է, որ կը փրթի»: Ռուսիոյ մէջ, իբրեւ խառնատիպ երկիր (pays du type mixte), գոյութիւն ունէին յետամնաց գիւղեր ու ճարտարարուեստ գործեալ քաղաքներ: Ամէն անգամ որ յեղաշրջում մը տեղի կ'ունենար, կը քանդուէր հանգրուան մը: Ահա հոս զարգացութեանց խնդիրն մէջ — կարգ մը շրջաններու մէջ, ուր գոյութիւն չունէին նոյնիսկ խճուղիներ

ուղղակի չինեցին երկաթուղիներ։ Նոյն պարագան ճարտարարուեստ-թեան մէջ։ Շրջաններ, ուր ճարտարարուեստի նշոյլը չկար, յանկարծ դարձան ճարտարարուեստական կեդրոններ

Այսպէս էր, որ կը յեղաշրջուէր Թուսիա։

Գալով դասակարգերու յեղաշրջման, Տրոցկի յայտնեց թէ կազմուած էր քաղքենի դասակարգը, առանց արմատ արձակելու ժողովուրդին մէջ։ Ընդհակառակն, ռուս ժողովուրդին մէջ, բանուորները յառաջապահը դարձեր էին յեղափոխութեան

Բանուորներուն կողքին, Թուսիա ակայ շտեմարան մըն էր գիւղացիներու։ Եւ երբ նկատի ունենանք, որ հողերու բաշխում մը չափազանց անարդար էր երկրին մէջ, հասկնալի կը դառնայ թէ ինչու յեղափոխութիւն ծագեցաւ Թուսիոյ մէջ։

1917ի աշնան գիւղացիները ընդվզում մը ցոյց տուին։ Քաղքենի դասակարգը յօժար էր կատարելու հողային բարեփոխութիւն մը։ Սակայն գիւղացիները կարեւորութիւն չտուին եւ միացան բանուորներուն։ Այս բանուորական շարքերն էին, որ գլուխն անցան գիւղացիական շարժման։ Եւ 4 միլիոն բանուորներ, 100 միլիոն գիւղացիներու գլուխն անցած, կազմեցին նոր ուժ մը։ Յեղափոխութեան համար գիւղացիները դարձան մարդկային շտեմարաններ, հարստահարուած ազգութիւններն ալ կը կազմէին ուրիշ նոր շտեմարաններ։ Եթէ Թուսերը 70միլիոն կը հաշուէին, 90 միլիոնի կը հասնէր թիւը այն ճնշուած ազգութիւններուն, որոնք կ՚ապրէին ռուսական սահմաններուն մէջ։

Ահա թէ ինչու քաղքենի դասակարգը որոշ էր, որ պիտի կորսնցնէր կոիւը

Տրոցկի րսաւ թէ 1905ին նախատեսած էր դէպքերը, որ տեղի պիտի ունենային Թուսիոյ մէջ։ Կոմունիստ կուսակցութիւնը եւս մեծ դեր կատարեց ոչ միայն այդ կռուին զեկավարութեան, այլ եւ դէպքերու պատրաստութեան մէջ։ 1917ին Լէնին, Ֆինլանտայի մէջ իր աքսորավայրէն, կը յայտարարէր թէ տագնապը հասունցած է։ Եւ հոկտեմբերին կոմունիստ կուսակցութիւնը նետուեցաւ յեղափոխութեան մէջ։ Եւ քաղեց դէպի յաղթանակ, պայքարին բայց եռանդագին կամքով

Այստեղ Տրոցկի կը սկսի պաշտպանել յեղափոխութիւնը ու կը քննադատէ անոնք որ կը թերագնահատեն զայն։

Պարիկներու պատմութիւնն է միայն, որ կարճ կը տեւէ։ Եթէ կը շարունակուի յեղափոխութիւնը, պատճառն այն է որ հակայ յեղաշրջում մը կը կատարուի։ Ոմանք կ՚ըսեն թէ յեղափոխութեան ծախած զոհերը աւելի արժէք ունէին քան ինքը յեղափոխութիւնը։ Դժուար է խօսիլ այս մասին։ Այսուհանդերձ, յեղափոխութեան արժէքը իրապէս գնահատելու համար նախ պէտք է սպասել, որովհետեւ ժամանակն կը պահանջուի գործին համար որ կը կատարուի։ Դարեր տեւեց դրամատիրական շրջանը, ու կործանեցաւ ընդհ. պատերազմին։ Սակայն չենք կրնար պահանջել յեղափոխութենէն, որ տասը տարուան մէջ դրախտ մը շինէ երկրի վրայ։ Ինչպէս Հայնէ կ՚ըսէր, «խենդերն են որ պատասխանի կը սպասեն»։ Խելացիները կը համբերեն ու կը տեսնեն։ Եւ յետոյ ո՞վ են անոնք, որ կը հարցնեն թէ յեղափոխութեան զոհերը աւելի արժէք կը ներկայացնեն քան ինքը յեղափոխութիւնը։ Անոնք չե՞ն, սակայն, որ կը պանծացնէին ընդհ. պատերազմը։ Իսկ ո՞վ աւելի կ՚արժէր ամերիկեան Անջատման կռիւներուն մէջ, զոհե՞րը թէ գերիներու տէրերը։

Հոկտեմբերին յեղափոխութիւնը հետեւանքներ ունեցաւ, որոնք շատ աւելի խորերը կ՚երթան։ Մանաւորապէս անփականութեան իրաւունքի հարցին մէջ։ Սակայն պէտք է սպասել ժամանակ մը, որպէսզի պարզուի կացութիւնը։

Խորհրդային Թուսիոյ տնտեսական զարգացման անդրադառնալով, Տրոցկի րսաւ որ եթէ 100 ընդունինք 1913 տարուան տնտեսական ցուցանիշը, 1920ին արդիւնաբերութեան նուազումով՝ ցուցանիշը կ՚իջնէ մինչեւ 25, իսկ 1925ին կը դառնայ 74, 1929ին՝ 200, եւ վերջապէս 1930ին՝ 300։

Համայնացումը գրեթէ վերջացած է ճարտարարուեստութեան մէջ, բայց հաւաքական ճարտարարուեստութեան կազմակերպութիւնը կը պահանջէ վերադնահատութիւն մը։ Այսուհանդերձ հաւաքական աշխատանքը այնքան հզօր թափով մը կը կատարուի, որ աննախընթաց յաջողութիւն մը արձանագրուած է։

Տրոցկի չմոռցաւ նաեւ խօսիլ մշակութային յեղափոխութեան մասին, կարեւոր համարելով յեղաշրջել նաեւ բարոյական եւ մտաւորական մշակոյթը։

Տրոցկի, վերջացնելու առեն, յաջողութիւն եւ տեւականութիւն մաղթեց ընկերվարական նոր քաղաքակրթութեան, որուն առաջին հանդրուաներն է, րսաւ, Սովետը։

Բանախօսութենէն յետոյ հնչեց Ինտէրնացիոնալը եւ ունկնդիրները մեկնելու արտօնութիւն առացան այն ատեն, երբ հեռացած էր Տրոցկի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԽԱՐԲԵՐԴԻ ԵՒ ՅԱՐԱԿԻՑ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ

■■■

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 Նոյ.— Երիտասա՛րդ հայրենակիցներ

Առաջին անգամն է որ Խարբերդցի երիտասարդները, տասնեց տարուան ցրուածութեան եւ յուսահատութեան խոր- թեան, ձեռք ձեռքի, կուգանք մէկ ակղանի շուրջ՝ ունենալով մեր առանձին ծրագիր — կանոնագիրը՝ որ բղխած է ներկայ տիրող պայմաններու այլեւ ցութենէն, եւ կը համապատասխանէ շրջապատին։

Ջախջախիչ համեստ է մեր նպատակը եւ չափազանց յստակ պիտի ըլլայ մեր գործունէութիւնը։ Մեզ հետաքրքրողը նոր սերունդի փրկութեան կենսական գործն է, եւ մեր հետապնդումն ու աշխատանքը պիտի ըլլայ նոր սերունդի փրկութիւնը։ Ուրախ ենք յայտարարելու որ Ա. Բ. Խորհրդակցական ժողովներէն վերջ, 40է աւելի երիտասարդներ հաւաքուած են վերոյիշեալ նպատակի շուրջ, բոլորն ալ դիտակից սպառնացող վտանգին, ու պատրաստ զոհաբերելու նիւթապէս և բարոյապէս։ Թէեւ բաւական դժուարին է մեր ձեռնարկը, բայց մենք լիայոյս ենք որ Խարբերդի երիտասարդութիւնը մեզի հետ է եւ նաեւ մեզի հետ պիտի լծուի աշխատանքի, չխնայելով իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը։

Բոլոր Խարբերդի եւ յարակից գիւղերու երիտասարդութիւնը կրնայ մասնակցիլ այս Միութեան — կուսակցականը նաեւ չէզոքը։ Մանաւորապէս այն չէզոք տարրը որ մինչեւ այժմ ինքզինքը հեռու է պահած այս կամ այն կուսակցական կազմակերպութենէն, հիմա կրնայ իր քար անտարբերութիւնը թօթուել, տէր եւ տիրական դառնալով այս Միութեան, եւ, իբրեւ ազգին մէկ զաւակը, կատարել իր ազգային պարտականութիւնը։

Այս ազգային պարտականութիւնն է նոր սերունդի փրկութեան գործը եւ այդ գործը կը պահանջէ աշխատանք- ուժ եւ համերաշխութիւն։ Այդ ուժը ունենալու համար, անխտիր կը դիմենք ամէն մէկ Խարբերդցի երիտասարդի՝ բերելու իր մասնակցութիւնը։

Խարբերդցի երիտասարդ,

Դուն ըլլաս Հնչակեան, դաշնակցական, ռամկավար կամ համայնավար, համոզուէ որ այս երիտասարդական շարժումը հեռու պիտի մնայ որ եւ է քաղաքական կազմակերպութեան ազդեցութենէն եւ պիտի ստեղծէ նախ համերաշխութիւն բոլորին միջեւ։

Կը բաւէ, երիտասարդ հայրենակիցներ, յանուն մեր նահատակներուն եւ կորուստի մատնուած սերունդին, թող վերջ գտնեն այն վէճերը՝ որոնց հետեւանքը, տասը տարուան ընթացքին, եղած է պարտութիւն, ամէն ճակատի վրայ։

Նոր սերունդին փրկութիւնը եւ տիրող ներկայ տնտեսական տագնապը կը պահանջեն որ մենք բոլորս միասնանք, հաւաքենք մեր ցրուած ուժերը, մէկ մարդու նման սկսինք աշխատիլ, իրարու օգնելով։ Ահա այս միջոցով է որ մենք կը հաւատանք ձեռք բերել յառաջիկայ մեր ձեռնարկներու յաջողութիւնը։

Այս կոչին բուն նպատակը պիտի ըլլայ բոլոր մեր երիտասարդութիւնը հաւաքել այս շարժման շուրջ եւ բոլոր Խարբերդցի եւ յարակից հայրենակիցներէն խնդրել որ իրենց նիւթական եւ բարոյական միջոցներով օժանդակեն այս Միութեան ձեռնարկներուն։ (ԿՑՆ.Ք)

«Անուշ»ը Լիոնի մէջ

-- :-: —

ԼԻՈՆ, 27 Նոյեմբեր.— Թատրոնի նկարագրութեան առթիւ խուսափած ենք մատնանշել դերասաններու կամ «սամաթէօր»ներու թերութիւնները, եւ քաջալերական խօսքերով փակած խնդիրը։ Բայց պարագաներ կան ուր կարելի չէ անուշի կապել։

«Անուշ»ը Լիոնի մէջ։

Եւ էմիլ Զօլայի սրահն ենք շաբաթ երեկոյ։ Ըստ յայտարարութեան հանդէսը պիտի սկսէր ժամը 8.30ին։ Ժամանակը շատոնց անցած է, ժողովուրդը անհամբերութեան նշաններ ցոյց կուտայ։ Եւ ներկայացումը կը սկսի ժամը 10ին քառորդ անցած...։ Կենդանի պատկեր մը Կոմիտասի երգչախումբի օրիորդներուն կողմէ, յաջող եւ յուզիչ, սակայն երկար չի տեւեր։ Վարագոյրը կը գոցուի, եւ երկրորդ վարագոյրին կը սկսի «Անուշ»ի օփերեթը։ Բացի խմբերգներէն ու առաջին վարագոյրի երգչախումբի անդամուհիներու գեղջկական գերէն, ամէն ինչ անհասկնալի է։ Կատարեալ լաբիւրինթոս։

«Անուշ»ը կազմակերպողները նկատի չառի՞ն որ մէկ-երկու փորձով կարելի չէ բեմ հանել այս դժուարին խաղը։ Եթէ գիտէին, ինչո՞ւ համար չյետաձգեցին, որպէսզի դերակատարները աւելի լաւ սորվին իրենց դերերը։

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 12ին։ Ոչ կարգ կար ոչ կանոն, ոչ առաջին եւ ոչ ալ վերջին։ Ժողովուրդը ցրուեցաւ չափազանց դժգոհ։

Մ. Տէր Պետրոսեան

ԿԵԱՆՔԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ՏԷՍԻՆ, 29 Նոյ. (Ցառաջ).— Շնորհիւ Հ. Յ. Դ. Նորակազմ Ժողովրդային Տան եւ անոր Թատերասրահին, զաղութիս կազմակերպութիւններն ու միութիւնները ազատեցան Տ. Լ. Տ. Ա.ի եւ սինէմա Նովէլթիի սրահները վարձելու դժուարութիւններէն — վերջինը մինչեւ 500 Ֆր. վարձքով։ Յաճախ վարձելն ալ անկարելի կը դառնար զանազան պատճառներով։ Իսկ այժմ երբ Ժողովրդային Տունը տրամադրելի է բոլորին համար, գրեթէ ամէն կիրակի և տօն օրերը պարապ չեն անցնիր։ Տան հանդիսասրահ բացումէն մինչեւ այսօր երեք ներկայացումի, մէկ պարահանդէսի եւ մէկ հարսանիքի տրամադրուած է սրահը եւ սակէ վերջն ալ գրեթէ մինչեւ յունուարի կէսը վարձուած է։

Նոյ. 27ին Տէսինի մէջ առաջին անգամ ըլլալով բեմադրուեցաւ բանաստեղծ Յ. Թումանեանի «Անուշ» օփերան, ղեկավարութեամբ դեր. Թրազոշին եւ մասնակցութեամբ «Կոմիտաս» երկսեռ երգչախումբին։

Հակառակ անոր որ խաղի ղեկավարութեան կ՚օժանդակէր նաեւ դերասանուհի Տիկ. Ե. Բաղալը՝ «Անուշ»ը չբեմադրուեցաւ այն յաջողութեամբ որուն կը սպասէինք։ Անոնք՝ որ տեսած էին Տէր եւ Տիկին Սուրաբեաններու խաղացած «Անուշ»ը, այս անգամ հիասթափուեցան եւ դժգոհ մեկնեցան. Անյաջողութեան բուն պատճառը դարձաւ դերերու անյարմար բաշխումն էր։ Եւ եթէ չըլլար ընկ. Ա. Գ. Մելքոնեանի ղեկավարութեամբ՝ «Կոմիտաս» երգչախումբի եւ նուագողներու մասնակցութիւնը, ինչպէս եւ իր տքնաջան աշխատանքը, կարելի է ըսել որ խաղը պիտի անցնէր բոլորովին անյաջող։ Գ. Վ. Ջանոյեան (Սարօ)ն որ խաղի գլխաւոր առանցքը կը կազմէր, բոլորովին անյարմար էր իր դերին։ Ձեռքերու աւելորդ եւ անյարմար ձեւերով, թշուառութիւնէն կքած մարդու մը տեսքով եւ տարօրինակ անյարմարութեամբ սիրուն եւ «փըքուռ» սիրահար մը ըլլալէ շատ ու շատ հեռու էր։ Կ՚երգէր այնքան, որքան իր ձայնը կը բաւէր։ Օր. Խ. նոյնպէս անյարմար էր իբրեւ մայր, իր ձայնի տկարութեան պատճառաւ եւ ներկաները ոչ մէկ բառ հասկցան։ Գ. Թրազոշը (Մօսի) իբրեւ վրէժխնդիր Մօսի, իր դերը տարաւ յաջողութեամբ եւ յուզումով։ Տիկ. Ե. Բաղալ (Անուշ) մինչեւ խելագարութեան տեսարանը յաջող էր, սակայն է. արարուածին, որ խաղի ամէնէն զգայուն մասն էր, փոխանակ երեւնալու խեղական խելագար Անուշի տեսքով եւ տարազով, ներկայացաւ նորահարսի մը նման։ Գ. Ա. Աւետիսեանը՝ (Անգարդ) եւ Գ. Կ. Քոլամանեանը (ծերուկ հովիւ) յարմար եւ յաջող էին իրենց դերերու մէջ։ Ա. վարագոյրի կենդանի պատկերը (հուրիներու պարը) յաջող եւ տպաւորիչ էր։

Սարոյի եւ Մօսիի զոհեմարութեան տեսարանը որ տեղի ունեցաւ հայկական հովուական-գաւառային, իսկ երգչախումբի հայկական տարազը, ալ ու կանանչ հագուած մեր սիրուն հայուհիներուն երեւալը բեմին վրայ, երգելով Համբարձման վիճակը հանելու համար, իսկապէս յաջող եւ տպաւորիչ էին. եւ ներկաներուն յիշեցուց իրենց հարազատ հայրենիքի թարմ եւ անուշ յիշատակները։

Հ Նոյեմբեր ամսուան ընթացքին, երեխաներու մէջ կոկորդի հիւանդութիւն ծագած ըլլալով, կառավարութեան հրամանով տեղիս երկու դպրոցներն ալ — (պետական եւ Լիսէչքի) փակուեցան 20 օրուան համար. Նոյեմ. 20էն մինչեւ Դեկտ. 15։

Հ Մանօթ «Հօկճի» Արրօն, անդամները Ֆրանսայէն մեկնեցաւ Հայաստան երթալու համար։ Ինքզինքը խեղճ ձեւացնելով, նախապէս շատ մը միամիտներէ մեծաքանակ դրամներ առած էր իբրեւ փոխ եւ աճապէս մեկնած։ Վերջին պահուն պահանջատէրերը լուր տուին ոստիկանութեան որ վար դնէ ուստոյ ուրացողը։ Սակայն ուշ էր արդէն։ Այժմ միջնորդներուն օձիքէն բռնած են դրամ տուողները։

Վ. Խճունի

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՂԹԱ՞ՆՔ ԹԷ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Արեւ»ը Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը, ողջունելով նոր կաթողիկոսին ընտրութիւնը, կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (22 Նոյ.).

— «Ուրախ ենք լսելով որ թէ Գահիրէի եւ թէ Աղեքսանդրիոյ Քաղաքական Ժողովները յառաջիկայ Դեկտեմբեր ամիսը նշանակած են «Էջմիածնի Ամիս», որպէսզի մեր գաղութը իր լուման տայ Էջմիածնի հանգստանակութեան համար։ Վստահ ենք որ Նորընտիր Հայրապետին գահակալութեան առթած գոհունակութիւնը պիտի կրկնապատկէ տալու տրամադրութիւնը Մայր Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն, որոնք ինչ ալ ըլլայ տնտեսական ներկայ կացութիւնը, իբրեւ պատրուակ պիտի չծառայեցնեն «տագնապ»ը, խուսափելու համար հայեւոր եւ ազգային կրկնակ պարտականութենէ մը։ Էջմիածնի հանդէպ մեր վերաբերումը, սէրը եւ հոգածումը՝ դէպի Մայր Աթոռ, պիտի կազմեն այն կռուանը, զոր Նորընտիր Գահակալը պիտի ունենայ արժեցնելու համար իր կոչումը։

Եգիպտոսի օրինակը պէտք է թելադրական ըլլայ մեր միւս գաղութներուն համար ալ եւ պէտք է ամէն կողմ Դեկտեմբեր ամիսը հռչակուի «Էջմիածնի Ամիս», որուն ընթացքին ոչ միայն նուիրահաւաքութիւններ ըլլան, այլ եկեղեցիի եւ դպրոցի բեմերէն պէտք է բացատրուի Էջմիածնի դերը անցեալին՝ օտար տիրապետութեանց եւ ներկային՝ հայկական իշխանութեան հովանիին տակ։

Վստահ ենք նաեւ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը, որ թերեւս շատ դժուարութիւններու յաղթելով կրցաւ ի գլուխ հանել տալ կաթողիկոսական ընտրութիւնը, ինքն ալ իր կողմէ պիտի դիւրացնէ Նորէն կաթողիկոսին պաշտօնավարութիւնը, շարունակելով իր պաշտպանութիւնը՝ Էջմիածնի հաստատութեան վրայ եւ տալով դիւրութիւններ վանքին պարենաւորման եւ այլ կենսական պիտոյքներուն հայթայթման տեսակէտով։

Երանի՜ թէ կարելի ըլլար Նորընտիր Կաթողիկոսին տրամադրութեան տակ դնել նոր Վեհարանը, որ պարագաներու բերումով եւ նկատի ունենալով Հայաստանի բանակին զինուորներուն համար շէնքի պակասը, չկրցաւ ցարդ տրամադրուիլ Էջմիածնին։ Հիմա որ շինարարութիւնը Հայաստանի մէջ տարուէ տարի կ՚աւելնայ, թերեւս ժամանակը եկած ըլլայ, որ կաթողիկոսութեան իբրեւ բնակարան շինուած շէնքը յատկացուի իր նպատակին։ Համաձայնաբար արտասահմանէն գացած պատգամաւորները բրած են նոյն խնդրանքը եւ եթէ Սովետական անկարելիութիւն մը չկայ, չենք կարծեր որ Հայաստանի կառավարութիւնը բնդառաջ չերթայ այս փափաքին։

Որովհետեւ Էջմիածինը, ինչ որ ալ ըլլայ, կապ մըն է Հայաստանի հետ՝ արտասահմանի հայութեան համար։ Հայաստանի կառավարութեան վերաբերմունքը հանդէպ Էջմիածնի, մեծապէս պիտի անդրադառնայ արտասահմանի հայութեան վերաբերմունքին վրայ հանդէպ մայր հայրենիքին, եւ սակէ օգտուողը դարձեալ Հայաստանի ժողովուրդը եւ Հայաստանի կառավարութիւնը պիտի ըլլան»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԷՆՍԷՆ.— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան Վէրօէնի Մանկապարտէզի Վարչութիւնս՝ իր երախտագիտական շնորհակալութիւնները կը յայտնէ յարգելի Տէր եւ Տիկին Վալանթէն Աշճեանի, որ մանկապարտէզին վեց աշակերտներ ար ձանագրած են։

Նաեւ մասնաւոր երախտագիտութիւն «Յառաջ»ին, մանկապարտէզիս զարգացման բերած իր օժանդակութեան համար։

(Կնիք)

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Նախընտրեց կօշկակարը լլալ, քանի որ այդ արհեստը կը համապատասխանէր իր ֆիզիքական կարողութեան։ Ցանկարծ ինքզինքը երեւակայեց խանութի մէջ նստած՝ հերիւնն ու լուանը ձեռքին կը կարէր ու կարէր, կօշիկներ ամէն ձեւի ու տեսակի։ Իսկ Արշալոյս նկած էր իր կօշիկին լափը տալու... — Չէ, այդ արհեստը լաւ չէ... Ես լպուտ (հալած) պիտի ըլլամ։ Նուրբ ու դիւրին գործ։ Ճերմակ ձիւնի պէս սպիտակ քուլաները աղնելու, փրփո՛ւր փրփուր ընելու...։ Օ հ, ինչ լաւ է թակին հանած ձայնը. — Պը՛ք պը՛դ, պը՛ք, պը՛դ ..

Լպուտ պիտի ըլլամ, հաւ Աղեղը պիտի շալկէր, փառաւոր գօտին կապած՝ պիտի շրջէր գիւղէ գիւղ, թաղէ թաղ, տունէ տուն։ Պիտի երթար էկնօ Կիրոյի բամպակը աղնելու։ Անշուշտ Արշալոյսն ալ պիտի գար՝ աղնուած բամպակը փաթթելու, քուլա շինելու, ու հպարտ ու գոհ պիտի հնչեցնէ աղեղին ու թակին ձայնը աւելի հզօր, աւելի ազդեցիկ։ Զմրան իրիկունները, բամպակ աղնելը, երբ դուրսը, սառնաշունչ քամին զարհուրելի կերպով կ՚ոռնայ երկնքի դէմ, բուխերիկներէն ու երդիքէն ներս խուժելով։

Այն ատեն Ջանջան գոհ եւ ինքնավստահ իր բազուկին՝ ժամերով պիտի զարնէր թակը լարին, հաճելի ու դրաւիչ ձայն մը ձգելով սենեակին մէջ, մերթ ալ նայելով Արշալոյսի դէմքին՝ որ լուռ ու անձայն՝ ջերմի մը պէս կը տագնապեցնէր իր ամբողջ էութիւնը...

Այս մտորումներուն մէջ էր տակաւին, երբ անծանօթ ձեռքի մը ծանրութիւնը զգաց իր ուսին վըրայ։ Ետ դարձաւ, նայեցաւ շեշտակի, հինգ րոպէ լեռայ միայն ճանչցաւ որ Ճըղըզ-Մկօն էր, իր հին ու կարտած, գունաթափ աղայով, Սուլթան Սիւլէյմանի օրերէն մնացած ծաղաւոր ֆէսովը, եւ ժամանակն նշանաւոր դարձած շալվարով «անխուսափելիք (թութունի քէսէն)» ալ մէջքին ագուցուած։

Այս բոլորը տեսնելէ վերջ, Ջանջան նոր զգաց որ հինգ տարի առաջ տեսած էր զայն հեղ մը, Չէթքարի քով, մութ ու անձրեւոտ օր մը...

— Հա՛, էտ դուն էս, Մկամու, խօսեցաւ Ջանջան Արութ քունէն նոր արթնցողի մը պէս, աչքերուն թանձր կոպերը բանալով։

— Բարե՛ւ, բարե՛ւ, Ջանջան, պատասխանեց Մկամուն։ Ըսի հեղ մը Տէր Պետրոսին հանդիպիմ, վաղուց հոն գացած չէի։ Պէտք աւելը չէ, բան մը ունիս։

— Ի՜հ, մարդ միշտ միեւնոյնը չըլլար, խորհուրդներ, մտածումներ մարդս կը յեղաշրջեն, կրկնեց Ջանջան, տխուր կերպով։ Մենք ալ մարդ ենք, պէտք է մեր ապագան խորհինք, վերջապէս գործ մը, զբաղմունք մը ունենանք, այսպէս պարապ պտտելով բան չըլլար, Մկամու... Էլին դուռը ինչ՞ւ մաշիմ, փառք Աստուծոյ կարողութիւնս տեղն է, քիչ-շատ ձեռքէս որեւէ բան մը կուգայ, ալ ինչ՞ու իմ անձնական գործս պիտի չունենամ...

— Օր էսպէս է, ա՛լ ինչ բանի կը նայիս, օպարմած հոգի պապըտ քարէն-երկըթէն գործ կը հանէր, դուն ըլ էնոր տղան էս, չէ՞... Տղաս, էս աշխարհքին մէջ սէքնէթը (արհեստ) աղէկ բան է... Սէքնէթլար էղիր։ Սէքնէթ ունեցողը մինչեւ կէս օր անօթի մնացեր է, պէ սէքնէթլօրը՝ տէ իրիկուն... օր սէքնէթը առնելըդ կ՚ըսեմ նը, աղէկ է, տղաս, Ջանջան... հա..

Կիսատ ձգեց խօսքը, յուզուեցաւ՝ որովհետեւ ինքն ալ եկեր աշխարհէն կ՚անցնի կ՚երթայ, առանց արհեստ մը ունենալու.

— Այո՛, այո՛, վճռապէս յայտնեց Ջանջան Արութ, ամէն բան պարապ է, գործ, գործ մը, սանկ արհեստ մը սորվիլը անհրաժեշտ է։

Բ.

Օրերը կը սահէին, արագ, անդարձ։

Գիւղական կեանքը ամառնային երկար օրերուն, հաճելի եւ ուրախ տրամադրութիւն մը ստեղծած էր գիւղացիներուն մէջ։

Ջանջանի կեանքին մէջ ո՛չ մէկ փոփոխութիւն, գործունէութեան տրամադրութենէն յառաջ եկած չէր տակաւին։ Օրէ օր կը հիւծէր, կը մաշէր ինք իր մէջ, լուռ, ներքին յուզումներուն ու պօռթկացող անձնչերուն անձնատուր։ Ո՛չ ոք չէր գիտէր անոր թաքուն պատճառները։ Դարձած էր սակաւախօս լռակեաց, աշխատանքի եռանդէն զուրկ, անջիղ, անտրամադիր՝ որեւէ գործ ընելու։ «Պիտի ընեմ, պիտի սորվիմ արհեստ մը», կ՚ըսէր ինքնիրեն, բայց գործնականին մէջ ապարդիւն կը մնար։ Ներքին թելադրական ձայնէն մղուած՝ յաճախ կ՚առանձնանար, կ՚երթար բնութեան գիրկը, գալարագեղ կանաչներու կամ հսօսդ առուակներու եզերքը, իր տրտմութեան հոգիին մրմունջը ողբալու, պատմելու։ Կը սիրէր բարձրանալ լեռներու գագաթէն, բարձր ու երկնասլաց, ուրկէ անդին երկինք եւ երկիր՝ զոյգ սիրահարներու պէս իրար գրկած՝ կ՚երջանկանան պահիկ մը։ Ջանջանն ալ կ՚ուզէր այդպէս ըլլալ, կ՚երազէր այդ մենաւորիկ պահերը Արշալոյսի հետ... Ինքն ալ պիտի վայելէր սիրոյ անարատ քաղցրութիւնը, պիտի պատմէր անոր հէքեաթը կեանքին ու սիրոյ, իր խռկումներուն, յորդագեղ ըղձանքներուն։ Այս տրամադրութիւններուն տակ, մոռցած էր ամէն ինչ, եւ՛ արհեստ, եւ՛ «սէքնէթ» եւ՛ իր գիտութիւնը։

— Տղա՛ս բան մը չըրիր, տղայ, — կը խօսէր Կիրօ ամուն։

— Հա՛, պիտի սկսիմ վաղը արհեստիս, բամպակ զզել։ Մինչդեռ, արհեստին վերաբերեալ գործիքներ տակաւին պատրաստ չէին։ Դեռ անփորձ էր ինքը բամպակ զզելու մէջ։ «Պիտի»ներով կը ջանար համոզել գիւղացիները։

×

Արշալոյսի հանդէպ ունեցած սէրը, ուժգնօրէն բռնած էր գինքը։ Ամէն պարագայի տակ, աշխատանքի մէջ թէ պարապ ժամանակ, անմիջապէս կը մտաբերէր, կը հրճուէր, կը մխիթարէր իր սրտփացող հոգին, ջանալով սփոփել իր յուսաբեկ սիրտն ու կամքը։

Դարձած էր սիրոյ կատարեալ խենդ մը, հետզհետէ խենէշ ու անբարեխտ կեանք մը ապրելով։ Փողոցներն ինկած՝ կ՚երգէր սիրոյ շունչ բուրող տաղեր ու երգեր։ Երբեմն կը սուլէր, մեղմ, տխո՛ւր եղանակ մը կազմելով։ Ներքնապէս ուժեղ, գրեթէ անզիմադրելի կերպով մը գինք կը գգետնէր, կը խորտակէր իր խորհուրդներու սօսեղէն մեհեանը։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

2) Սուրիա կ'ընդունի այն բոլոր ծախքերը զորս Ֆրանսացիները ըրած են Սուրիոյ մէջ, գրաւման օրէն ի վեր։

3) Բոլոր գիտական խորհրդականները ու զինուորական ուսուցիչները Ֆրանսացիներէ պիտի ընտրուին։

4) Ֆրանսացիներէ բաղկացեալ ջոկատ մը պիտի պահուի Սուրիոյ մէջ, սահմանները պահպանելու համար։

5) Սուրիա իր մաքսային հասոյթները ցոյց պիտի տայ արտաքին յանձնառութեանց փոխարէն։

6) Առանց Ֆրանսայի հաւանութեան Սուրիա ոև է օտար պետութեան հետ դաշնագիր պիտի չկնքէ։

7) Սուրիա իրաւունք պիտի ունենայ օտար պետութեանց մօտ դիւանագիտական ներկայացուցիչներ կարգելու, պայմանաւ որ Ֆրանսայի հաւանութիւնը առնէ։

8) Ներկայ դաշնագրին տառապարութենէն սկսեալ երեք տարուան ընթացքին, Ֆրանսա պիտի պաշտպանէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունիլ Սուրիան եւ այս պահանջը իրականացնելու համար ամէն ջանք պիտի թափէ։

Փարիզ եւ գաւառներ

ՓԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆ «Արծիւ» խումբի դասախօսական ժողովը այսօր, Շաբ. երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկեր Տիգրան Տէրօեանի բնակարանին մէջ, 9, rue Mme. Curie. Bagneux։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թազմիկ» խումբի ժողովը այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Յարութիւն Խաչատուրեանի բնակարանը, 30 rue du Parc։ Ներկայ կ'ըլլայ Կեդրոնական Կոմիտէի անդամ ընկեր Խաչիկ Մկրտիչեան։

ԱՆԻԷՐ-ԳՈՒԱ-ԿՈԼՈՆԳԻ Առժամեայ Մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մասիս եւ Մուրատ խումբերը վաղը կիրակի երեկոյ, ժամը 8.30ին, գէջոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Մուրատ» խումբի դասախօսական ժողովը վաղը, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ։ Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գուլվար Օտտօի Վռամեան Ենթակոմիտէն ատենագրաբար ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացականները նկատի պիտի առնուին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 6 Դեկտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԱՆԻՒՆՍՕՆ-ՍԷՆ-ՍԱԹՈՒՐՆԷՆի «Անդրանիկ» խումբի ընկերական դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. Գ. Հիւսեան։ Ներկայ կ'ըլլայ Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ ընկեր ԿԱԿՈՍԵԱՆ։

ՍԱԼՈՆ ՏԸ ԺԻՌՕԻ ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին։ Չեկողաց՝ 10րդ Շրջ. Ժողովի։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131, rue Cambronne, métro Vaugirard. Տեղի կ'ունենայ մտքերի փոխանակութիւն՝ «Հինի եւ նորի հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ» զեկոյցի առթիւ։

Մուտքը ազատ է։

Դասախօսութիւն

Կ. Պոլսոյ Ազգ. Կեդր. Վարժարանի Նախկին Սանուց Միութեան կողմէ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Maison de la Mutualitéի Լ սրահին մէջ, 24 rue St. Victor։ Կը դասախօսէ՝ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԻՍԿԻԿԵԱՆ, Լիբանանէ եւ-լէթրը Սարպոնէն, նիւթ ունենալով՝ Պատասխանատուութեան գաղափարը արդի ընկերաբանութեան մէջ։

Մուտքը ազատ է

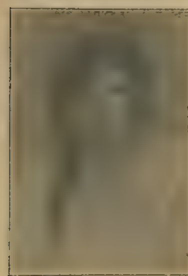

Պ. Բենիամին Արթինեան, Տիկ. Եսթեր Թորոսեան, Պ. Սահակ Թորոսեան, Պ. Մակար Վարդապետեան, Պ. Բենիամին Վարդապետեան, Պ. Աճարոն Թորոսեան, Պ. Յարութիւն Թորոսեան, Պ. Համբար Վարդապետեան, Պ. Միսաք Հայպէշեան, Պ. Միսաք Արթինեան, Պ. Վարդեվառ Խաչատուրեան, Պ. Հրանդ Մարգարեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, աղջկան, զարմիկին, հարսին, քենիին եւ ազգականուհին՝

ՏԻԿ. ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Նոյ. 18ին Սէնթ Անթուանի մէջ, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ, ձգելով 4 տարեկան զաւակ մը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Նոյ. 20ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատունը։

Սէնթ Անթուան (Մարսէյլ), 30 Նոյ.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թուրքիզ, Գործ.— 1000 Ֆր.։
Մարսէյլ, Գործ.— 880։
Մարսէյլ, Յ. Գ.— 140։
Մարսէյլ, Ն. Կ.— 280։
Մարսէյլ, Կ. 40։
Մարթիկ, Օ. Թ.— 70։
Փէզընա, Ա. Ճ.— 120։

Նոր բաժանորդներ

Վիլմոնպլը, Կ. Ե. — 35։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն։
Սէն Սաթուրնէն, Լ. Օ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն։
Տեկին Գ.— Սկսանք ղրկել Նոյեմ. 30էն։
Միրամոն, Ռ. Ս.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 1էն։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

Վաղը Շաբաթ, կէս օրէ վերջ, ժամը 3.30ին քաֆէ վոլթէրի (փլաս տը Լ'օտէօն) մէջ տեղի կ'ունենայ Հայկական Փոխադարձ Աջակցական Միութեան հիմնադիրներու ժողովը, որուն կրնան մասնակցիլ փափաքող ազգայինները։

Օրակարգ.— Վիճաբանութիւն եւ վաւերացում կանոնագրի, ընտրութիւն վարչութեան։

Նախաձեռնող ցանձնախումբ

ԿԱՂԱՆԴԻ եւ **ԾՆՆԴԵԱՆ** առթիւ մի' մոռնաք գոհարավաճառ-ժամագործ ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի հասցէն՝ 264, Fbg. St. Martin, Paris (10e)։ Արժէքաւոր նուէրներ եւ 100ին 10 զեղչ։ (Métro: Louis-Blanc)։

ՎԱՐՁՈՒ ԷՆ Square de Neuilly-St. James Նէօյիի կամուրջին եւ Պուա տը Պուլօնի մօտ, գեղ. յարկաբ. ամէն յարմ., 3 եւ 4 փ. 10—15,000 Ֆր., 5 փ. 13—20,000 համ. մինուխ-մեծ խոհ., ծառաներու՝ խոհ. տաքց. անե. վերելակ, կառատուն։ Այցելել՝ 7, 9 եւ 9bis rue Casimir-Pinel եւ 11 Bld. de la Seine. Մանր. ծանօթ. Verdonnetի 68 rue Boursault Փարիզ (17), հեռ.- Marc. 77—16, փափաք. կը ղրկուի պատկեր. գրքոյկ։

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը

ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ին

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը ներկայացնէ՝ ԶԱՑԻ ԶԱՄԱՐ

(դրամ 3 արար՝ Ա. ԱՐԷԼԵԱՆի)

Կը մասնակցին.— Տիկ. Գայեանէ, օրիորդ Տէր Թովմասեան, Պ. Պ. Կոթիկեան, Թորոսեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան, Գազանճեան եւլն.։

Պզտիկներու համար աթոռ չտրամադրուիր։

Տոմսերու գիները են՝ 3 եւ 5 ֆրանք։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱԳԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ Ե Ի

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8ին

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի ԱՐՇԻԻ ֆանֆառը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (ջութակ)։

Փնտռել մանաւոր յայտագիրը։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Կը խօսին՝ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ «Ա Ե Գ» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ։ 24 rue St. Victor

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան եւ Ե. Գրիգորեան (արտասանութեամբ)։ Պ. Աբգար (թառով)։

Կը հրաւիրուին Սեբաստիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր։

Մուտքը ազատ է

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

4 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ Թիւ 2082

Խմբագիր՝ ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱԿԱՌԱԿ ԲՈԼՈՐ ԽՈՉԸՆԴՈՏՆԵՐՈՒՆ

— «Եւ քանի որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան Սփիւռքին մէջ, առանց հաստատուն յենարանի, անընդհատ զարնուելով հարթիչ գլանին, — արդա՛ր է անգամ մ՝ըեւս արձանագրել ու փաստաբանել մեր երկունքն ու վաստակը։ Վերելք մը աննախընթաց եւ ստեղծագործ։ Ոչ միայն «Հայրենիք» ամսագրով, այլ եւ ուրիշ բազմազան արտայայտութիւններով։ Գաղթերական, գիրք, թերթ»։

Այս խօսքերը գրի առինք, անցեալ կիրակի, «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին առթիւ, որ լրացաւ նոյեմբերին։

Հարկ է անգամ մը եւս կանգ առնել այս լուսաւոր իրականութեան վրայ։ Ուշադրութեան յանձնել ոչ միայն երեւցածը, այլ մանաւանդ այն որ չերեւար, չի տեսնուիր։ Որ կը վրիպի հասարակ աչքերէն, բայց կա՛յ ու կը տեւէ։

Անդաղտնապահութիւն մը՝ հեղինակին համեստութիւնը վիրաւորելու գնով։

Ց. Օշականն է որ կը պատմէ, անձնական նամակի մը մէջ.

— «Անցեալ օգոստոսէն մինչեւ հոկտեմբեր գրեր եմ տպուելու համար, պատրաստ, 800 էջ «Մնացորդաց», 600 էջ «Պարթեւեան» (նոր վէպ մը), 350 էջ պատմուածք (երեք կտոր)։ Ամէն մէկ գիրք գրուած է առ նուազն չորս անգամ։ 1800×5=9000 էջ։ Կը հասկնա՞ս յիմարութիւնը ուրե՛ր կը տանի մարդը։ Մարդ իր ամբողջ օրը նուիրէ, չի կրնար տարիէն ընդօրինակել այդ թղթալեզը։ Ըրի սակայն։ Ցաւերէ ամիսէն 7ը տզաքը առին. երկուքը՝ հիւանդութիւնը։ Օրին՝ դասերս։ Ու գիշերնե՛րը ողջ ըլլան։ Կարենայի՛ ազատիլ հացի հարցէն, կուտայի ժամանակս ամբողջ, պալքաբեան յայնքով…»։

Այս մէկ պարագան — թերեւս ամէնէն եղերականը — բաւական է, գաղափար կազմելու համար միւսներու մասին, հին թէ նոր։

Ո՞վ իմացաւ, ո՞վ հետաքրքրուեցաւ իմանալու թէ՝ ի՛նչ պայմաններու մէջ կ'արտադրեն անոնք որ, ահա տասը տարիէ ի վեր, իրենց տուրքը կուտան գրականութեան եւ գեղարուեստի։ Առ հասարակ հայկական մշակոյթին։

Տարբերութիւնը մեծ չէ հիներէն մինչեւ նորերը։

Շատ քիչեր կան որ, իրենց գիրքին կամ խառնուածքին շնորհիւ ապահոված ըլլալով հասուն աղբիւրներ, կրցած են կապուիլ միայն եւ միայն իրենց կոչումին։

Եւ ասոնք ընդհանրապէս հիներ են։

Միւսները, ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, իրենց երկունքին վերեւ, ունեցած են ամէնօրեայ հացի քստմնելի մղձաւանջը։ Ստիպուած են մտածել նախ այդ մասին, անխնայ տրորելով ե՛ւ կոչում, ե՛ւ ներշնչում ե՛ւ տաղանդ։

Առաջ ալ այդպէս է եղած մեր գրականութեան պատմութիւնը։ Նախ արհեստ մը, պաշտօն մը, — յետոյ գրականութիւն եւ գիրք։

Բայց այսօր տասնապատիկ աւելի դառն են պայմանները։

Առաջ, գոնէ, տուն – տեղ ունէինք։ Հաստատուն էր ժողովուրդին վիճակը, եւ համախումբ՝ անոր բնակութիւնը։

Այսօր, ցիր ու ցան բազմութեանց կէսը չի գիտեր թէ մինչեւ ո՛ւր փռուած է միւս կէսը։

Եւ գրագէտն ալ, տարուբեր՝ հոսանքին հետ, չի գիտեր թէ ո՛ւր պիտի ըլլայ իր վաղուան կայքը։

Առաջ, ուսուցչութեան կ'ապաւինէր գրագէտը։

Այսօր՝ պատրաստ է հրամանի տակ ծառայել ո՛ր եւ է գործարանի կամ արհեստանոցի մէջ, եւ իրիկունը գլուխը բարձին դնել օտարոտի պանդոկի մը անկիւնը։ Շատ մը տեսակէտներով նման՝ այն «ղարիպ»ներուն որ Պոլսոյ խաները կ'ապաստանէին։

Նոյն իսկ անոնք որ մասնագիտութիւն մը, արհեստ մը ունէին, գտա՞ծ կ'ապահովեն քիչ – շատ անկախ դիրք։

Եթէ Համաստեղը բացառութիւն եղաւ, անգին առ նուազն երկու տասնեակ ունինք որ հասարակ բանուորութեան դատապարտուած են։

(Բանուորութիւն չէ՞ — գրագէտին համար — դաս տալ նախակրթարանի մէջ, լուր թարգմանել, փորձ կարդալ լրագրական սեղաններու վրայ, գրագիր դառնալ առեւտրականի մը…)։

Մէկ խօսքով, անհանդուրժելի, ընդվզեցուցիչ, սպառիչ են այն պայմանները ուր կ'արտադրէ գաղթահայ գրագէտը։

Եւ սակայն, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, ոչ տենդը կանգ առած է, ոչ ալ կամքը։

Եւ մենք գիտենք որ, մինչեւ հիմա եղած լաւագոյն հրատարակութեանց առ նուազն մէկ երրորդին չափ ալ պատրաստ ձեռագիր կը գտնուի շատերու բարձին տակ, անձնական դարակի մը անկիւնը կամ խմբագրատան մը դզրոցին մէջ։

Բաղդատեցէք այս պայմանները Երեւան հաստատուած կամ անոր շնորհաբաշխ անիւին կապուած «վաստակաւոր»ներու կացութեան հետ, եւ դուք հանեցէք եզրակացութիւնը։

Անշուշտ, միեւնոյն առեն դէմ դիմաց դնելով արժէքներն ալ։

Ժամանակին, մարդիկ ամիրաներ եւ մեկենասներ կը ճարէին, եւ իրենք դառնալով «տրուպ ծառայ», կ'երգէին ու կը թխէին անոնց շուքին տակ։

Այսօր, ոչ իսկ Իզմիրեանց կտակի մը սփոփանքն ունի գաղթահայ տաղանդը, գոնէ ձեռագիրը փրկելու համար։

Ռուս գրագէտը կը մնայ գրագէտ եւ իր գրիչով կ'ապրի շնորհիւ հայ միլիոնատէրին։ Իսկ հայ տղան որ գրել գիտէ, պէտք է «ըրթուչ» ընէ, տետրակ բռնէ, առեւտրական նամակներ գրէ կամ «քլիշէ» ընէ, որպէս զի ապրի։

Եւ երբ յաջողեցաւ գիրք մը նետել հրապարակ, պէտք է փառք տայ, եթէ փրկեց տպագրութեան ծախքը։

Այսպէ՛ս է մեր իրականութիւնը։

Եւ սակայն, շատ քիչերը կը բռնեն դասալքութեան ճամբան։

Վկայ՝ վերջին տասը տարուան երկունքն ու վաստակը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՋՂԱԳՐԱԿԱՆ

Ինծի բսին թէ՝ կը գրէ թուրք գրող մը՝ աշխարհի ամէն կողմերը արձակուած ելեկտրական ձայնի ալիքները կը տարածուին մթնոլորտին մէջ, մեր չորս բոլորը կը շրջապատեն, եւ ռատիօ մտիկ չըրած առեն անգամ, մեր մարմնէն անցնելով մեր ջիղերը կը խաղցնեն։

Այս լուրը առնելէս ի վեր, կ'ըսէ գրագէտը, հետաքրքրական երեւոյթներ կը պարզուին մէջս։

Նաեւ իմ մէջ։

Այսպէս, յանկարծ, երբ առանց պատճառի խնդալս բռնէ եւ ջիղերս թուլնան, ինծի այնպէս կուգայ թէ Գ. Ա. Ջօղանեան Օմար խայեամի մասին նորէն սկսած է խօսիլ, ու հարկ պիտի ըլլայ որ Լեւոն Մեսրոպ կուժ մը օճառ եւ *մօչըլըպա* մը ջուր առած կրկին մտնէ «Յառաջ»ի խմբագրատունէն ներս։ Բայց, չմոռնա՛յ պարսկական… *քէօֆն*։

Երբ յանկարծ մէջս ուժգին ցնցումներ զգամ, իրարանցումներ, ջղագրգռութիւն եւ կոտրել – թափելու պահանջ մը, կ'եզրակացնեմ, անմիջապէս, որ աշխարհի որ եւ է մէկ անկիւնը դաշնակցական հանդէս մը տեղի կ'ունենայ եւ ճառ մը կը խօսի ընկեր մը, ու ես իր ձայնի տարածուն ալիքներուն ենթարկուած եմ…։

Երբ խիթ կամ փորի ցաւ ունենամ, ինծի այնպէս կը թուի թէ ռամկավար խմբագիր մը Դաշնակցութեան դէմ յօդուած մըն է գրած, բարձրաձայն կը կարդայ, ու իր ձայնին ստեղծած ալիքները թափանցած են մարմնէս ներս։

Ու երբ, «Յառաջ»ի մէջ երեւցած սա կամ նա գրութիւնս «աչքէ անցուցած» առեն, ականջէս զի՛լ ձայն մը անցնի, պահով, անկասկած ու վստահ կ'ըլլամ, որ՝ ճիշդ այդ պահուն ուրիշ մէկ ձեռագիրս շարող գրաշարը՝ չափազանց արագ գրուածքէս զայրացած՝ կո՛ւշտ ու կուռ կը… քալէ կոր՝ բառի՛ս ալ, գրածի՛ս ալ, եւ *խըզըր* առած Շ.-ին վրայ, «եղբայր», կը գոչէ, քանի հեղ ըսինք, գրէ, թող քիչ մը մաքուր, քիչ, քիչ եւ քիչ մը… կարծ գրէ սա՝

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Լիբանանի Մամուլի Տեսչութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը տեղեկացնէ թէ Նոյ. 14էն մինչեւ 20ը, վեց օրուան ընթացքին պատահած են 7 ժանտախտի եւ մէկ ժանտատենդի դէպքեր։ Անցած տարի միեւնոյն շրջանին ութ տարափոխիկ հիւանդութեան դէպքեր պատահած էին։ Այս վեց օրուան միջոցին մեռած են 50 հոգի։ Անցած տարի 38 էր մեռնողներուն թիւը։

Վատի Աբու Ճէմիլ թաղամասին մէջ ժանտատենդի նոր դէպք մը պատահեցաւ։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԱԹԷՆՔԻ ՄԷՋ

Շաբաթէ մը ի վեր գործադուլ հռչակած են Աթէնքի հանրակառքի եւ կացի պաշտօնեաները։ Բանթողները քարի կոյտեր դրին թրամուէյի գիծերուն վրայ եւ պառկեցան, որպէս զի կառքերը չկարենան բանիլ։ Ցետոյ ջարդուփշուր ըրին բանող հանրակառքերուն ապակիները։ Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան։ Ոստիկանութիւնը բիրեր եւ ջրհաններ գործածեց, ցուցարարները ցրուելու համար։ Փաստաբանները եւ ատօրեպաններն ալ կը սպառնան գործադուլ հռչակել։

ՏՐՈՑԿԻ Քոփէնհակէն նամբայ ելաւ, Թուրքիա վերադառնալու համար։

Ուրեմն, ամբողջ իր յոգնութիւնը վերջ գտաւ նաւով մը, որուն ամփոփումը երատարակեր էինք առջի օր։

ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ մէջ ընկղմեցաւ խորհրդային սուզանաւ մը, որ ունէր 18 նաւաստիներ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՆ ԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ ԻՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ՊՆԴԵԼՈՎ ԹԷ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՎՃԱՐԵԼ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ հրատարակութեան տուաւ իր պատասխանը, պարտքերու վճարման մասին։

Այս ծանուցագրով, Փ. Էռիօ գիտել կուտայ թէ դեկտ. 15ի վճարման յետաձգումը խնդրելով, օգտուած կ'ըլլայ նախագահ Հուվըրի ծրագրէն։ Ցետոյ կը յիշեցնէ Լօզանի համաձայնութիւնը որուն հետեւանքով դադրեցաւ գերմանական հատուցումներու վճարումը։ Այս պայմաններուն մէջ, արդար չէ՞ որ Մ. Նահանգներն ալ իրենց կարգին յետաձգեն դեկտ. 15ի վճարումը, որովհետեւ թշուառութիւնը եւ գործազրկութիւնը կ'աւելնան ամէն կողմ։ Միւս կողմէ, Ֆրանսա Լօզանի համաձայնութիւնը ստորագրած է այն յոյսով որ մօտերս ընդհանուր կարգադրութիւն մը կ'ըլլայ պատերազմական պարտքերու մասին։ Վերջապէս, ծանուցագիրը կը պարզէ Ֆրանսայի դանձին ծանր վիճակը։ Եթէ ոսկի կը հոսի դէպ ի Ֆրանսա, այդ հետեւանք է աշխարհի բացառիկ կացութեան։ Ցետոյ, այդ ոսկին չի պատկանիր Ֆրանսայի գանձին, ան հարստութեան տեւական աղբիւր մը չէ Ֆրանսայի համար, այլ գրաւականը՝ ֆրանսական թէ օտար աւանդներու։ Անոր բնականոն վերաբաշխումը կարելի պիտի ըլլայ միայն վստահութեան վերահաստատումով։ Պարտքերու վճարումը դժուար է, որովհետեւ այս միջոցին, մէկ երկրէն միւսը մեծ քանակութեամբ ոսկի փոխադրել, կը նշանակէ սաստկացնել տիրող քաոսը։

Ծանուցագիրը կը վերջացնէ յիշեցնելով դեկտ. 15ի վճարումը յետաձգելու եւ պարտքերու խնդիրը նոր քննութեան մը ենթարկելու անհրաժեշտութիւնը, եւ այս առթիւ կոչ մը կ'ուղղէ ամերիկեան ժողովուրդին։

⁂ Լուրի մը համաձայն, Ամերիկա չպիտի պատասխանէ ոչ անգլիական, ոչ ալ ֆրանսական նոր ծանուցագիրներուն։

Երկու պատասխաններն ալ չեն կրցած փոխել ամերիկեան կառավարութեան տրամադրութիւնները

Անգլիա խիստ միջոցնե՞րու պիտի դիմէ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ՝ կառավարութիւնը արդէն իսկ միջոցներ նախատեսած է Ամերիկայի դէմ։ Եթէ նախագահ Հուվըր պնդէ դեկտ. 15ի վճարման վրայ, Անգլիա պիտի պատասխանէ թէ պատրաստ է վճարելու, եւ պիտի գործադրէ անհրաժեշտ միջոցները, ստերլինը պաշտպանելու եւ երկրին վաճառականութիւնը ապահովելու համար։ Ամէն բանէ առաջ պիտի սահմանափակուի ամերիկեան ապրանքներու ներածումը։ Այս առաջադրութեամբ, ծանր մաքսատուրքեր պիտի հաստատուին ամերիկեան ապրանքներուն դէմ։

Անգլիական մամուլը առանց բացառութեան կը գնահատէ վերջին ծանուցագիր – պատասխանը, վեր հանելով անոր չափաւոր այլ վճռական շեշտը։

⁂ Այս առթիւ քանի մը թուանշաններ՝ ծանուցագրին սեղմանօրինական – տնտեսական մասէն։ 1923ին, երբ հաստատուն վիճակի մը վերածուեցաւ Անգլիոյ պատերազմական պարտքը, տարեվճարն էր 33 միլիոն ստերլին, կամ մօտաւորապէս կէսը՝ Անգլիայէն Ամերիկա դրկուած ապրանքի փոխարժէքին (60 միլիոն ստերլին)։ 1933էն սկսելով, տարեվճարը նորկայ սակով պիտի դառնայ մօտ 60 միլիոն ստերլին, մինչ անգլիական արտածումները դէպ ի Ամերիկա՝ այս տարի դժուար թէ անցնին 16 միլիոն ստերլինը։ Ամերիկայէն Անգլիա եղած ներածումներն ալ նոյնքան նշանակալից անկում կը ցուցնեն։ 1923ին այդ ներածումներուն արժէքն էր 211,000,000 ստերլին, մինչ 1932ի առաջին ինը ամիսներուն եղած է 59,000,000։ Երկու երկիրներուն միջեւ առեւտուրը 1923էն ի վեր տարեկան 300,000,000էն իջած է 100,000,000 ստերլինի։

⁂ Անգլիական ոսկին ուշագրաւ ելեւէջներ կ'ունենայ ամէն օր։ Ուրբաթ օր բարձրացաւ մինչեւ 83.25ի, յետոյ զանազան ելեւէջներով փակուեցաւ 82.40ի։ Իսկ տոլարը միշտ հակամէտ է բարձրանալու։

Զօր. Շլայխէր վարչապետ Գերմանիոյ

Լման երկու շաբաթ զանազան փորձեր կատարելէ յետոյ, Նախագահ Հինտէնպուրկ պատերազմական նախարարին յանձնեց նոր դահլիճին կազմութիւնը։ Զօր. Շլայխէր հաւանեցաւ եւ արդէն իսկ իր աթոռը գրաւած է պաշտօնատան մէջ։ Իր գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ վերահաստատել ներքին խաղաղութիւնը։ Վարչապետական պաշտօնատունէն հետեւեալ զեկոյցը հաղորդուեցաւ մամուլին. — Նոր դահլիճը պիտի շարունակէ նախորդին քաղաքականութիւնը՝ զինուորական հարցի մասին, քանի որ չէ փոխուած պատերազմական նախարարը։ Ուրեմն, պիտի պահանջէ սպառազինութեանց հաւասարութիւն։ Գերմանիա չպիտի աւելցնէ իր զինուորական ծախքերը, այլ պիտի վերակազմէ բանակը, միեւնոյն ծախքերով, բայց աւելի կանոնաւոր եւ արդիական։ Նոր դահլիճը հակառակ չէ Ֆրանքօ-գերման մերձեցման։ «Բայց, ամէն յաջող առնուածեան համար անհրաժեշտ է պայմանագիր մը։ Ո՞ւր է այն նօտարը որ պիտի խմբագրէ այդ պաշտօնագիրը, առանց վիրաւորելու մէկ եւ միւս կենակցին արժանապատուութիւնը։ Իրաւունքներու հաւասարութիւնը, որ պայման է արդի առնուածեան համար, անհրաժեշտ է նաեւ միջազգային դաշնագիրներու համար։ Երբ հաստատուին այդպիսի պայմանագրի մը հիմքերը, ապայակոյտէ ապայակոյտ խօսակցութիւնները կ'ըլլան մնացեալը։ Ֆրանսայի յիշատակարաններուն ճակատը կը գտնուի գեղեցիկ նշանաբանը մը զոր Զօր. Շլայխէրի դահլիճը սիրայօժար պիտի դարձնէ իր արտաքին քաղաքականութեան ծրագիրը, — «Ազատութիւն, Հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն»։ Առջինը եղած առջեւը չունինք։ Մենք ունինք ազատութիւն, այն օրէն ի վեր որ ֆրանսական զօրքը պարպեց Հռենոսը։ Թող ճանչնան հաւասարութիւնն ալ, եւ եղբայրութիւնը ինքնին կուգայ»։

Պարիկ Մէճլիսը փակուեցաւ վերջում

Պարսկաստանի Երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը։ Կառավարութիւնը յայտարարեց թէ պատրաստ է բանակցութիւններ կատարելու, նոր պայմանագրի մը համար։

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԱՆԴՐԴՈՒԵԼԻ ԿԸ ՄՆԱՅ

Վերջին լուրերու համաձայն, ամերիկեան խորհրդարանը, որ կը բացուի երկուշաբթի օր, երբեք տրամադրութիւն չունի յետաձգելու դեկտ. 15ի վճարումը։ Այս է ընդհանուր տպաւորութիւնը, անգլիական եւ ֆրանսական ծանուցագիրներու քննութենէն յետոյ։ Երեսփոխանները եւ ծերակուտականները չեն ուզեր տեղի տալ, նկատելով որ ելմտացոյցը 750 միլիոն տոլարի բաց մը կը ցուցնէ, երկրուն պարտքը կ'աւելնայ եւ ներքին առեւտուրը սաստկացած է։

ԸՆԴՀ. ՆԵՐՈՒՄ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահ Մուհամմէտ Ալի պէյ էլ Աապտ ստորագրեց հրամանագիր մը, որով ներում կը շնորհէ այն բոլոր բանտարկեալներուն, որոնք բանտարկուած էին 1926ին Գ. Տը Ժուվընէլի կողմէ ստորագրուած հրամանագիր – օրէնքի տրամադրութեան համաձայն։ Այդ օրէնքը պատժի ենթակայ կը յայտարարէր առանց արտօնութեան կազմակերպութիւններ հիմնողները եւ զաղտնի հաւաքոյթներ ընողները։ Նմանապէս կը ներուին այն բոլոր բանտարկեալները, որոնք, 1932ին, Գ. Փոնսօյի կողմէ տնօրինուած օրէնքի մը հիման վրայ բանտարկուած էին։

Այս նոր հրովարտակով, ուրեմն, ազատ կ'արձակուին այն բոլոր բանտարկեալները որոնք վերջին ընտրութեանց եւ ցոյցերու միջոցին ձերբակալուած էին։ Կ'ենթադրուի որ մօտ 500 ամբաստանեալներ եւ բանտարկեալներ այս հրամանագրով ազատ կ'արձակուին։

ՆՈՐ ԱՒԱՐ ԳՏԱՆ

Թուրք թերթ մը կը գրէ. —

Տարիներէ ի վեր Իզմիրի մէջ գործող օտար ընկերութիւն մը, Իզմիրի գրաւումէն առաջ իր աշխատցուցած հարիւրաւոր թուրք, հայ, յոյն գործաւորներուն դիզուած օրականները եւ բանուորական օգնութեան սնտուկին հազարաւոր ոսկիներու հասնող գումարը խուսափելով պետական գանձուն չէ յանձնած, եւ հակառակ անհետացած անձերու իրաւունքը պետութեան փոխանցուելու օրէնքին, ընկերութիւնը այդ մասին ո եւ է լուր չէ տուած կառավարութեան։ Ելմտական գործավարութիւնը յանձնախումբ մը կազմած է, քննելու համար այսօրինակ դիրքը։ Բայց ընկերութեան տոմարներուն մէջ այդ մասին ո եւ է արձանագրութիւն գտնուած չըլլալով, քննութիւնները կը խորացուին։ Ընկերութեան տնօրէնը յայտնած է թէ նախկին ընկերութիւնը լուծուած է, մինչդեռ «Սոն Փոսթա» կ'ըսէ թէ այդ ընկերութիւնը նախապէս Պելճիոյ հպատակ նոյն ընկերութեան բաժնետէրերն են որ ըրին. պատերազմին թրքահպատակութիւնը ընդունած են ու զինադադարին ալ դարձեալ նոր անունով մը գործելէ վերջ, Իզմիրի գրաւումէն յետոյ ստացած են նոր անուն մը։

ԿԱՐԴԱԼԸ ՏԱՐԱԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Նոր տարիէն դէպ կարդալ չգիտցող գիւղացիներուն կարդալու հաճոյքը ճաշակեցնելու համար, Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը որոշած է գիւղացիներու յատուկ պատկերազարդ թերթ մը հրատարակել։ Այս թերթը պիտի տպագրուի։ Անկէ զատ գիւղացիներու կարդալու փափաքը աւելցնելու համար գիւղացիներու յատուկ գրադարաններ պիտի հաստատուին։ Գիրքերը եւ թերթերը արագ կերպով մինչեւ յետին գիւղերը տարածելու համար թղթատար. օրէնքին մէջ փոփոխութիւններ պիտի մտցուին։ Լեզուական հետազօտութիւնը բաւական յառաջացած է, յետոյ նախակրթարաններու յատուկ դասագրքեր բուն թուրքերէնով պիտի տպագրուին։ Երկրին բոլոր կողմերը կարդալու փափաքը աւելցնելու համար ծրագիր մըն ալ կը պատրաստուի ձայնասփիւռէն, շարժանկարէն եւ ձայնագրէն օգտուելու։ Այդ նպատակով շարժուն սինէմաներ եւ գրադարաններ եւս պիտի հաստատուին։

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի հանրապետութեան նախագահ Գ. Շարլ Տէպպաս, հրամանագիր մը ստորագրեց, որով կ'արգիլէ վիճակահանութեան եւ բախտախաղի բոլոր տեսակներուն մուտքն ու առուծախը Լիբանանի մէջ։ Ցետ այսու ոչ տեղական եւ ոչ ալ օտար «Լոթարիա»ի տոմսեր պիտի ծախուին։ Հակառակորդները պիտի պատժուին համաձայն պատժական օրինագրքի մասնաւոր յօդուածին։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

ԻԿՈՆԻՈՅ ԵՒ ՊՈԼՍՈՅ ՍՈՒԼԹԱՆՆԵՐՈՒՆ ՕՐՈՎ

ԽՄԲ.— Ազատ Արուեստագէտներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, անցեալ շաբթու Պ. Արմ. Սաքըզեան, որ խորապէս հմուտ անձնաւորութիւն մըն է, Բարեգործականի մատենադարանին մէջ ֆրանսերէն դասախօսութիւն մը կատարեց այս խորագրով։

Դասախօսը մեզի յանձնած ըլլալով իր ձեռագիրը, կը թարգմանենք նոյնութեամբ։

Հարկ է ուշադրութեամբ կարդալ այս տեսութիւնը, այն պահուն երբ Թուրքերը ամէն ստեղծագործութիւն կը վերագրեն իրենց, ժխտելով ո՛ր եւ է օտար մասնակցութիւն։

Հայերը գեղարուեստական տեսակէտով առաջնակարգ դեր կատարած են Սելճուքներու ինչպէս Օսմանցիներու օրով, որոնք իրարու յաջորդած են Անատոլուի մէջ եւ իրար խառնուած։

Համաձայն ԺԳ. դարու Վենետիկի նշանաւոր ճամբորդին, Մարքօ Փոլոյի վկայութեան, Հայերը եւ Յոյները վաճառականութեամբ եւ ճարտարագործութեամբ կը զբաղէին Թիւրքմէնիստանի մէջ, որոնց գլխաւոր քաղաքներն էին Գոնիա, Սըվազ եւ Կեսարիա, իսկ Թիւրքմէնները կը զբաղէին խաշնարածութեամբ։

Ճարտարապետի յատկութիւնները զորս Հայերը երեւան բերած էին Անիի մէջ, պահպանուեցան մինչեւ մեր օրերը։ ԺԳ. դարու վերջերը, Վանայ լճին ափերը, Ախլաթի մէջ շինուեցան իսլամական դամբարաններ, հայկական դրեթէ դասական ոճով։ Սըվազի մէջ ալ գոյութիւն ունէր նմանօրինակ դամբարան մը, Շահնա Քումպէթի։ Նոյն տարուան առաջին կիսուն շինուած Տիվրիկի մզկիթը, որուն մայր դուռը այնքան ինքնատիպ զարդարանք մը կը ներկայացնէ, նմանապէս հայկական գործ մըն է։ Էվլիա Չէլէպի կը հիանայ մարմարագործին երփներանգ գծանկարին վրայ եւ կ'ըսէ թէ ոչ մէկ մզկիթ կրնայ բաղդատուիլ անոր հետ, մէջն ըլլալով Յաթիհի կողմէ Աթէնքի մէջ շինուած մզկիթը։

Գոնիայի մէջ կը գտնուին Ինճէ Մինարէլի մէտրէսէն եւ Լարենտայի Դըրան մզկիթը, որոնք հայկական նկարագիր ունին իրենց զարդարանքով եւ երկուքն ալ կը կրեն ստորագրութիւնը Քէլուքի (Kélouk), որ հայկական անուն է, ինչպէս կը խոստովանին Մաքսվան Պէրքէմ եւ Յալիլ Էտհէմ։ Մէտրէսէին մինարէն, իր բարձրութեամբ եւ պերճութեամբ Պոլսոյ մինարէներուն նախատիպարն է։

Սէլահէտտին, իսլամական ճարտարապետութեան հեղինակը, կ'ընդունի թէ հայկական նպաստը բաղկացուցիչ մասը կը կազմէ սելճուքեան ճարտարապետութեան։

Քէօփրիւլիւզատէ Մէհմէտ Ֆուատ պէյ կը վկայէ թէ Անատոլուէն քրիստոնեայ նկարիչ մը որ մեծ համբաւ կը վայելէր, Այն-էլ-Տէօվլէ, Սուլթանուհի Կիւրճի Խաթունի հրամանով Ճէլալէտտին Ռումիի կենդանագիրները շինած էր եւ թէ նոյն շրջանին կ'ապրէր ուրիշ հռչակաւոր հայ նկարիչ մը։

Գալով գորգերուն, Մարքօ Փոլօ կ'ըսէ թէ Հայերը եւ Յոյները աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ եւ ամէնէն նուրբ գորգերը կը շինէին Թիւրքմէններու երկրին մէջ։

Արաբական աղբիւրներ Թուրքերէն խալը (գորգ) բառը կը ստուգաբանեն իբրեւ համառօտագրութիւնը Էրզրում քաղաքի արաբական անունին, Կալիքալա եւ հաւանաբար այդ քաղաքին մէջ հնարուած է հանգուցաւոր գորգը։

Մարքօ Փոլօ կ'ըսէ նաեւ թէ Հայերը եւ Յոյները զանազան գոյներով մետաքսեայ կերպասներ կը շինէին, շատ գեղեցիկ եւ ճոխ եւ մեծ քանակութեամբ։

Անցնելով Թուրքիա, Էվլիա Չէլէպիի մէկ հատուածէն կ'եզրակացնենք թէ Հայերը մեծ տեղ կը գրաւէին իբրեւ ճարտարապետ։ 1634ին, նախաթոռութեան վէճի մը առթիւ, որ ծագած էր ճարտարապետին եւ գլխաւոր նուագապետին միջեւ, այս վերջինը կ'ըսէ թէ ճարտարապետներու ամբողջ արհեստակցութիւնը կը բաղկանայ հայ եւ յոյն սրբապիղծներէ։ Այս վիճակը գոյութիւն ունեցած պէտք է ըլլայ նախընթաց դարէն։ Մեծ Սինանը, որ առնուած էր Կեսարիայէն, իբրեւ Ենիչէրի, կը պատկանէր հայ ընտանիքի մը, ինչպէս կը հաստատէ Կայսերական Դիւանի մէկ փաստաթուղթը, որ հրատարակուեցաւ Ահմէտ Րէֆիք պէյի կողմէ։ Արդարեւ, իր ազգականներուն մէջ կը գտնուի Նշան անուն մէկը։

ԺԸ. դարուն, գլխաւորաբար Ռափայէլ եւ իր աշակերտներն են, հայ կառուցանողները որ Թուրքիա մտցուցած եւ իւրացուցած են Ֆրանսական ոճերը, ինչպէս կը հաստատէ Էտհէմ փաշայի «Օսմանեան ճարտարապետութիւն»ը։ Այդ ոճերը, մանաւանդ Լուի ԺԵ.ինը, յետոյ պիտի տարածուէին ամբողջ Թուրքիոյ մէջ։ Անոնցմէ կը գտնենք Պրուսայի, Գոնիայի եւ Կեսարիոյ մէջ։ Գործածուելով նաեւ մանր արուեստներու մէջ, այդ ոճերը յառաջ բերին ճշմարիտ վերանորոգում մը, պարսկական զարդանկարչութիւնը սպառած ըլլալով։

ԺԹ. դարուն, Պալեանները, ճշմարիտ հարստութիւն մը ճարտարապետներու, Սուլթաններու ծառայութեան մէջ, շինած են Կ. Պոլսոյ գլխաւոր յիշատակարանները,— պալատներ, մզկիթներ եւ «Թիւրպէ»ներ (դամբարան)։ Կարապետ աղա, Նիկողոս պէյ եւ Յակոբ պէյ շինած են Տոլմա Պաղչէի պալատը, Չրաղանի պալատը (այրած), Օրթաքէօյի մզկիթը, Սուլթան Մահմուտի դամբարանը, Աք Սէրայի մզկիթը եւն.։

Արրայ Թոռերինի, ԺԸ. դարու հեղինակ մը, կը պատմէ թէ Սուլթաններու կենդանագիր նկարիչները Պարսիկներ էին մինչեւ ԺԶ. դարու վերջը, իսկ միւսները բոլորն ալ հայ նկարիչներ։ Նոյնիսկ իրենց անուններով կը յիշէ ԺԸ. դարու նկարիչները, հայերն որդիները,— Բարսեղ, Ռափայէլ եւ Մանասէ կամ Մինաս։ Ռափայէլ, որ երեք Սուլթաններու նկարիչն էր, մեծ համբաւ կը վայելէր եւ իր գործերէն մաս մը պահուած են Թոփ Գաբուի պալատը։

ԺԹ. դարուն, Սուլթան Մահմուտ Բ.ի, Աբտիւլ Մէճիտի եւ Աբտիւլ-Ազիզի փղոսկրի երեք մանրանկարիչները, Ռուբէն Մանաս, Սեպուհ Մանաս եւ Յովսէփ Մանաս, կը պատկանէին միեւնոյն ընտանիքին, ինչպէս նախորդ դարու նկարիչները։ Լուսանկարիչ արուեստագէտ Վիչէն Աբդուլլահն ալ, ինչպէս կը վկայէ Յալիլ Էտհէմ, Սուլթան Աբտիւլ Ազիզի մանրանկարիչն էր։ Այդ հեղինակին վկայութեամբ, Պոլսոյ թանգարանին մէջ կը գտնուին քանի մը մանրանկարներ, ստորագրուած՝ Մաթամէներու կողմէ։

Հայ գծագրիչ մը, Հօճա Պօղոս, կազմած է 31 Սուլթաններու ալպոմը, գունաւոր վիմագրութեամբ։ Առաջին անգամ ան ժողովրդականացուցած է այս պատկերագրութիւնը, մեծ յաջողութեամբ։

Հայերը գորգի ամէնէն վարպետ հիւսողներն եղած են Թուրքիոյ մէջ։ Սըվազի վարպետ—հիւսողներն էին որ հրաւիրուեցան, երբ հիմնուեցաւ Հէրէքէի արքունի գործարանը։ Նմանապէս Հայերը շինած էին, Գանքարայի մէջ, հինաւուրց «Կէօրտէս»ներու նմանագործութիւնները, որ հիացում կը պատճառէին հնագէտներուն։

Կայ նոյն իսկ յատկապէս հայկական գորգի տեսակ մը, որու մասին գրած եմ «Անահիտ»ի մէջ, 1932ին։

Հայերը միշտ զբաղած են ասեղնագործութեան մէջ, եւ ժանեակի մասնաւոր տեսակ մը, «օյա»ն, «հայկական ժանեակ» կը կոչուի, ինչպէս Ֆրանսայի մէջ։ Էլյըս Հանըմ իր «Հարէմի Յիշատակներուն» մէջ կը յիշէ ոսկիէ եւ մարգարիտէ գլխանոց մը զոր իրեն համար գործած էր Սամաթիացի Հայուհի մը, կը գովէ զայն իբրեւ հրաշալիք մը եւ կ'ըսէ թէ իր կեանքին մէջ երբեք չէր տեսած այդքան կատարեալ գործ մը։ Այս նուրբ ձեռարուեստներուն հետ, կան շատ ճաշակաւոր հին ասեղնագործութիւններ, ինչպէս Վանի բարձերը եւ «հայկական խճանկարներ»։

Հայերը միշտ նախասիրութիւն ունեցած են ոսկերչութեան արուեստին մէջ։ Դեռ ԺԶ. դարուն Գերմանացի մը, Ֆոն Կէբլար, որ Պոլիս կը բնակէր, կը հաստատէ բազմաթիւ հայ ոսկերիչներու գոյութիւնը։ ԺԷ. դարուն, Էվլիա Չէլէպիի յիշած չորս փորագրիչներուն, գրուագիչներուն եւ կիտուածանկարիչներուն (արծաթի վրայ) երկուքը Հայեր են։ ԺԸ. եւ ԺԹ. դարերուն Կ. Պոլսոյ ոսկերիչներու արհեստակցութիւնը գրեթէ ամբողջովին կը բաղկանար Հայերէ, եւ Սուլթաններուն ոսկերչապետները, քանի մը բացառութիւններէ զատ, կը պատկանէին Տիւզեան գերդաստանին, ԺԸ. դարուն եւ ԺԹ. դարու առաջին կիսուն։ Պոլսոյ վերջին կիտուածանկարիչներն ալ Հայերը կը մնային։

Համբանք չունին ոսկերչական անանուն արտադրութիւնները, ինչպէս հայկի, հարսանեկան արկղիկ, քըսիտուն (ըսքըք), «գարփ» եւն.։ Անոնք շինուած են Լուի ԺԵ. ոճով՝ ԺԸ. դարուն, եւ Լուի ԺԶ. ոճով՝ ԺԹ. դարուն։ Վանի ոսկերիչները, որոնք իրենց անունները կը փորագրէին իրենց գործերուն վրայ, մասնագէտ դարձեր էին դրուագումի մէջ։

Եթէ հայկական կամ յունական արձանագրութիւններով յախճապակիներ հաւաքած են մէկ ԺԷ. դարէն եւ եթէ այս ճարտարարուեստը մինչեւ վերջին ժամանակներս կը գտնուէր Քէօթահիայի Հայերուն ձեռքը, պէտք չէ հայկական այդ արուեստը նոյնացնել անկման շրջանի վարպետաց արտադրութեանց հետ։ Թուրքիոյ յախճապակին, որ շատերու կողմէ ամէնէն հինը կը համարուի, պատարագի բաժակ մըն է հայկական արձանագրութեամբ — Քէօթահիացի Աբրահամ — որուն թուականը կը համապատասխանէ 1510ին։

Հայերը երբ իրենց ազգային թատրոնը կը ստեղծէին Կ. Պոլսոյ մէջ, անցեալ դարու վերջերը, միեւնոյն ատեն կը հիմնէին թրքական թատրոնը, որուն դերասանները, դերասանուհիները եւ թատերապետները բոլորն ալ Հայեր էին։ Թրքական օփերէթն ալ հիմնուեցաւ Տիգրան Չուհաճեանի երաժշտութեամբ։

Ինչ կը վերաբերի բուն թրքական երաժշտութեան, ԺԸ. դարու վերջերը, Թամբուրին կը յիշէ մասնաւորապէս յոյն Անաստասը եւ Հայ Սահփանը, իբրեւ նոյն շրջանի ամէնէն հռչակաւոր ջութակահարները, ինչպէս եւ Ռափայէլ անուն Հայը զոր կը կոչէ գիտուն երաժիշտ մը։ Պոլսէն թղթակից մը, որ մասնաւորապէս իրազեկ է, ինծի կը գրէ թէ երբեք չէ գտնուած Նիկողոսի պէս երաժիշտ մը։ Վերջապէս, թրքական երաժշտութեան խաղերուն (նօթա) հնարիչը, վերջին դարուն, եղած է նոյնպէս Հայ մը, հռչակաւոր Պապա Համբարձում։

ԱՐՄԵՆԱԿ ՍԱՔԸԶԵԱՆ

ՁՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ԽՕՍԵՑԷՔ, ՄԻ՛ ԿԱՐԴԱՔ...

Սամուէլ, ա՛յ Սամուէլ ... տունդ չգտնուի....

Հաւա՛ր.. կրակ մաղեցիր մեր գլխուն ... պատճառ եղար որ նորերը ...

Ա՛խ այս նորերը ...

Այս միջոցին նման եմ անմիտ գիւղացիին որ իր պարտէզին մէջ խոր փոս մը կը բանայ, վրան խիտով կը ծածկէ, եւ կը սպասէ որ գողացին յաջորդ օրը անոր մէջ իյնայ։ Աւա՛ղ, այդ գիւղացին, յիմար եւ մոռացկոտ, կէս ժամ չանցած իր փորած թակարդին վրայ կոխեց եւ բա՜ֆ ... իր ձեռքով փորած փոսին մէ՛ջ...։

Նման եմ աղուէսին որ ձագերու ծաղրին առարկայ դարձաւ։

— Երբ գետնէն քար առնող մէկը տեսնէք, թռէ՛ք, կը խրատէր ան։

— Հապա քարը առաջուց պահած ըլլա՛յ ...։

Եւ քարը պահած էին։ Ո՞վ կրնար խելքէ մտքէ անցընել ... ա՛խ այս նորերը։

Բայց պատմեմ որ հասկնաս։

Գիտես որ անդամ եմ «Փարիզի Հայ Համայնագիտական Ակումբին»։ Ըսէ՛, Միրզա, «յիմա՛ր, քու ինչ գործդ է այս անդամութիւններն եւ իրաւունք կ'ունենաս։

Կարդացիր նաեւ առաջարկս որ մարդիկ հանդէսներու եւ ժողովներու մէջ կարդան կէս ժամ, ինչ որ պիտի խօսէին երկուքուկէսէն աւելի տեւող կուռ բանախօսութեան մը մէջ։

Արդ, անցեալ գիշեր, դասախօս մը, Յանդարեան, նիւթ ունենալով «Հին եւ նոր ուղեւորներ», կը սկսի.

— Նկատի ունենալով մեր զոյգ Միրզաներու դրած հրապարակային առաջարկը՝ կարդալ քան թէ խօսել, ահա գրել եմ, որպէս զի գոնէ մէկն ու մէկը դրանցից ներկայ գտնուի։ Տեսնո՞ւմ էք, ի զուր իմ աւելիքը գրաւոր եմ պատրաստել։ Ներկայ չէ գոնէ մէկը այդ անպիտան, եւ խայտառ...։

Այդ վայրկեանին ներս մտայ եւ Յանդարեան շարունակեց անայլայլ.

— Այդ խայտառ...պէտք Միրզաները, Սամուէլ եւ իր բարեկամը իրապէս սիւներն են մեր գրականութեան, մէկը Փարիզում, միւսը Պարսկաստանում։ (Ծափեր)։

Մեր գովեստը իմացայ, բայց գլխի չընկայ թէ բանը ինչո՛ւմն էր։ Նրանութիւնը կը ճառագայթէր դէմքէս, թէ իմ և թէ քու հաշուից։ Դարձնելով անշուշտ ծիծաղելի, թէ՛ գիս, թէ՛ քեզ։ Այս գնա ուրի՞շ....

Յանդարեան իր դասախօսութիւնը փակեց, բանալով վիճաբանութիւնը։

— Հինգ տարի է, եզրակացուց, ի զուր հարց եմ տալիս թէ մեզանում որոնք հին կարաւանին, եւ որոնք նոր կարաւանին ուղեւորներն են։ Թէ իրապէս կա՞յ արդեօք նոր կարաւան։ Եթէ կայ, ապա ուրեմն ի՞նչ է նրա ընորոշիչ յատկութիւնը, հարստութիւնը, ուղտերու եւ ջորիներու թիւը, ուղեւորութեան նպատակը, բեռնուած հանդերձանքները, ուզում եմ ասել հէտապնդները, «մանկլիկները» կը ցանկէ՞մ էս բառն աւելին չէր, որ ասեմ, իսկ չինարէն չեմ իմանում։ Արդ, նոյն հարցերը հիմի կրկին եմ տալիս։ Վիճաբանութիւնը բացուած է։

Հազիւ խօսքը վերջացուցած, ոտքի ցատկեց յայտնի բանաստեղծ եւ «Բիթի իմ Բալիկ» թերթի հիմնադիր Փայլակեան։ Մէկ ոտքը նետեց նախագահական սեղանին, միւսը աթոռի բազկին (վերջին տեղեկութեամբ այդ դիրքը առած է չմնալու համար «Հիմի մը» Պարոնեանի բանաստեղծին, որ նման աթոռ մը մէջ, սեղանին վրայ կեցաւ)։

Եւ...։ Ահա այստեղ է սարսափելին...։

Քու խորհրդովդ, Միրզաջան, թելադրած էի որ մարդիկ գրաւոր ճառեն կամ դասախօսեն։ Բայց մտքէս կ'անցնէ՞ր որ գրաւոր ձեւն ալ պիտի հասցնէին ծայրայեղութեան եւ մարդիկ գրաւոր պիտի խօսակցէին, գրաւոր պիտի վիճաբանէին, գրաւոր պիտի ուտէին եւ գրաւոր ... քնանային։

Ներկաներու ապշահար նայուածքին տակ, Փայլակեան թղթածրար մը հանեց գրպանէն եւ սկսաւ կարդալով վիճաբանիլ։

Միրզա՛, վա՛յ ինծ... եւ վա՛յ քեզ։ Ո՞րտեղէն թելադրեցիր այս «զաւր» մարդ կարդալը։ Եթէ խօսելով վիճաբանէր, թերեւս կէս ժամ աւելի իր կարծիքին երկայնը։ Հիմա աւելի դէզ մը թուղթ ձեռքին մէջ, կեցեր է մեր գլխուն։ Ալ ուշ էր որեւէ ճողոպրելու վազէր եւ եա առնէր կարդալու մասին «պետապետ» յօդուածս։ Իսկ եթէ բոլոր կարծիքները պիտի փոխանակուին կարդալո՞վ... Միրզա, վայ ինծ, վայ ինծ...։

Գիտի պոռայի.

— Աստուած եա կ'առնեմ։ Ի սէր Աստուծոյ խօսեցէք որքան որ կ'ուզէք։ Այս ձեւով կրնաք ստեղծել կարդացուած վիճաբանական ժողովներ, որոնք մեծ պահեր գրաւեն։ Մի՛ կարդաք, խօսեցէք....։

Բայց որովհետեւ չկրցայ կարդալով պոռալ, Փայլակեան սկսաւ պոռալով կարդալ.

Փայլակեան.— Կ'ուզեմ ձեզի սորվեցնել թէ ինչ է հինը, ինչ է նորը։ Այս մասին մեծ յօդուած մը գրած եմ «Բիթի իմ Բալիկ»իս մէջ, որուն աշխատակիցները մէկ-մէկ Պեղասոսի ասքեալներ եղան։ Կը ցաւիմ, մոռցայ այդ յօդուածս բերել որ ամբողջութեամբ կարդայի։ (Ունկնդիրներու մէջ յուզում։ Ինճիրիեա՝ մեռնի՛ կարդալ բայց շինողը)։ Հոգ մի ընէք, սակայն, յաջորդ անգամ չեմ մոռնար (աւելի մեծ յուզում)։ «Նորը այն է որ

ԹԱՏՐՈՆ

«ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ» (ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ, ԵՐԵՔ ԱՐԱՐ)

Կիրակի ցերեկ, Միւթիւալիթէի ընդարձակ թատերասրահին մէջ դերասան Շահխաթունի ներկայացուց Ռովէթթայի մէկ թատերախաղը, Բարեկամներ։

×

Նախ գործը։

Ոչինչ կայ այստեղ, որ մատնէ թէ իտալական է խաղը։ Անուններ միայն։ Ու գործողութիւնը եւս ինչուած է միջոցին մէջ։ Այսուհանդերձ idée de dominationը, որ կը բաբախէ հերոսին հոգիին մէջ, անմիջապէս կը յիշեցնէ պատմութիւնը լատին ցեղին։ Արդարեւ հռովմէական շրջանէն մինչեւ աշխարհակալութիւն, մինչեւ ներկայ Փաշական օրերը, Իտալիա դասական երկիրն է աշխարհակալութեան։ Այստեղ անհրաժեշտ է խոստովանիլ, որ աշխարհակալութեան ըմբռնումը կը փոխուի շրջանէ շրջան։ Երէկ աշխարհակալութիւն կ'անուանէինք ցանկութիւնը տիրապետելու բոլոր ցամաքներուն վրայ։ Այսօր աշխարհակալութիւն կ'անուանենք ցանկութիւնը տիրապետելու մարդկային բազմութիւններու վրայ, ժողովուրդներու հոգիին վրայ։ Այս ձեւով կուսակցութիւնները կը կազմեն տեսակ մը ձեւափոխութիւնը աշխարհակալական ցանկութիւններուն։ Լեզուաբանի լեզուին մէջ, տարօրինակ պիտի թուի նման բացատրութիւն մը, բայց փիլիսոփայական լեզուի մէջ սովորական ճշմարտութիւն մըն է բանիլ այսպէս։ Արդարեւ փիլիսոփաները զանազան բացատրութիւններ տուած են տիրապետելու ցանկութեան, որ հոգին իսկ է մարդոց։ Թոմաս Հոպս կ'անուանէր իշխանութեան սէր, Տիւվէրժիէ որ Հօրան՝ իշխանապետութեան ոգի, Նիցչէ՝ «Զօրութեան Կամք» (La volonté du puissance, der Wille zur Macht), Էրնէսթ Սէյիէր՝ պարզապէս աշխարհակալութիւն, Լատինները՝ libido dominandi։

Եւ այս վերջինն է լաւագոյն բացատրութիւնը։

Անիկա, որ փորձեց գրականութիւնը բացատրել զգայարանական — բնախօսական վարդապետութեամբ, տարբեր ձեւով չպիտի մտածէր անշուշտ պատմութեան։

Արդարեւ պատմութիւնը շրջաններ ունի, երբ կը տիրապետեն մարդկային այս կամ այն զգայարանքները։

Եւ ի՞նչ աւելի հետաքրքրական նիւթ, քան վերլուծումը հելլենական քաղաքակրթութեան, Վերածնունդին, ԺԷ. եւ ԺԸ. դարերուն։ Ժամանակ մը կարծուեցաւ թէ Ֆրոյտիզմը եւ մարքսիզմը, մէկը սեռային գործարանով եւ միւսը ստամոքսով, յաջողեցան բացատրել ամէն բան, թէ այլեւս ըսելիք չունէինք մարդկային [illegible]։ Սակայն եթէ հզօր են այդ երկու libidoները, սեռային կամ ստամոքսային, նոյնքան հզօր է ուրիշ passion մը, որ կենդանական նախատարրն է։ Այդ կիրքը «յաճախ կը միանայ մարդկային միւս կիրքերուն, խոյանք եւ [illegible] տալու համար մեր գործունէութեան» (Էրնէսթ Սէյիէր)։ Այդ «կիրքը» կը կոչուի libido dominandi։

Իմ ըմբռնումովս, Ռովէթթայի թատերախաղին նիւթն է պայքարը երկու libidoներու միջեւ, libido dominandi եւ libido estomacal։

Հերոսը կը փորձէ, իր libido dominandiով մղուած, ոտնալ վե՛ր, խոյանալ բազմութիւններու՛ վրայ, սաւառնիլ ամբոխին վերեւ։ Հպա՛րտ է, որ իր հետեւորդները բազմաթիւ են, արդէն 120,000 հոգի։ Եւ ան տակաւին կ'երազէ հարիւր հազարներ աւելցնել իր բանակին, առաջնորդել բանուորներու զանգուածը բոլոր հոգիներուն։ Մեզ չի հետաքրքրեր ծրագիրն այդ կուսակցութեան. Ցեմար ու սովորական բացատրութիւններ, թէ ազատութիւն, եղբայրութիւն, հաւասարութիւն, աշխատանք կը խոստանայ,— փիլիսոփային է միայն տրուած ծիծաղիլ այս եւ նման բոլոր ծրագիրներուն վրայ։

Հերոսը, Ֆրանչէսքօ Քօրնարոլօ, գինով է արդէն իր յաջողութիւններով եւ յաղթանակով։ Մինչ իր հակառակորդները կ'աշխատին դրդել ամբոխը, լարել հերոսին բարեկամները, շահագործելով պատմութիւնը հերոսին ստամոքսի հին հոգերուն։

Եւ այս է արդէն խաղին ամբողջ նիւթը։ Ֆրանչէսքօ Քօրնարոլոյի բարեկամները կ'ամբաստանեն զինք թէ դրամ առնցած է իր նախկին կնոջմէն, որ հիմա կը պարէ ստոր երկիրներու զբօսարաններուն մէջ։ Կը լքեն Ֆրանչէսքօ Քօրնարոլօն, սակայն ի վարձատրութիւն իր հին ծառայութիւններուն, մեծ գումար մը կը նուիրեն իրեն։ Քօրնարոլօ կը մերժէ՛ իր աղջիկը, չա՛տ կը սիրէ զայն։ Եթէ մինակ ըլլար ինք, որ կը նահանջէ հիմա, թերեւս մերժէր։ Բայց ապրի՛լ կ'ուզէ իր աղջկան համար, ապրի՛լ կ'ուզէ եւ իր աղջիկը։ Ու կը տկարանայ Ֆրանչէսքօ, կ'առաջարկէ աղջկան,— ընդունի՛լ։ Կը մերժէ աղջիկը։

Թատերագիրը, որ կը նկարագրէ կիրքերու այս պայքարը եւ շատ խանդավառ կը թուի բազմութեան ուժին, տիրապետութեան գաղափարին մասին, կարծես չի հաւատար թէ հզօր է այս թաքուն կիրքը։ Ու բեմին վրայ, պայքարող կողմերուն վերեւ, կը դնէ մէկը, որ կը ծիծաղի խաղաղ։ Մարինօ կը կոչուի այդ, պայքարի հին մարդ մը, հանգչած մարդ մը, պարտեալ մը։ Սկեպտիկ է ան, ու երբ Ֆրանչէսքօ կը գոռայ իր ուժին լիութեանը մէջ, Մարինօ գիտել կուտայ թէ շուտով ստամոքսին հոգը,— դրամը,— պիտի գայ յաղթել, ինչպէս յաղթեր էր իրեն։ Մարինօ, որ կը ներկայացնէ նահանջականութիւնը (défaitisme), հեղինակն է կարծես, որ կասկածով կը նայի յաղթանակին։ Կասկածով կը նայի գեղեցիկ երազներու ցանկութեան, որովհետեւ գիտէ թէ ստամոքսի հասարակ ու տգեղ հաշիւները պիտի, ի վերջոյ, տկարացնեն պայքարը՝ վարկաբեկելով։

Բայց այս խաղը կարելի է վերլուծել նաեւ ձեւաբանական մեթոտով։

Երկկողմնազոյգ տռամներն մըն է հենքով։ Հեղինակը, սկեպտիկ, [illegible] կը բարձրացնէ տռամներն մէկ երեսին՝ վար իջեցնելու համար միւս երեսին։ Վերջերս սովորութիւն դարձաւ գործածել բացատրութիւն մը,— grandeur et décadence,— որ շատ կը պատշաճի այս խաղին։ Արեւելեան վարդապետութիւն մը կ'ուզայ այս, որ մարդոց կեանքը կը նմանցնէ յարատեւ ելեւէջի մը։ Մարդիկ պիտի բարձրանան ու իյնան,— յաւիտենական օրէնքն է այս։ Ծելացիութի՞ւն է, ուրեմն, բարձրանալ,— ալանալ դէպի նոր քաղաքակրթութիւն։ Ռովէթթա բեմ կը հանէ Տոն Կուէյմօ, որ կ'իջնէ լեռներէն, քաղաքներու աղմուկին անհաղորդ, ու կը հրաւիրէ Ֆրանչէսքօ Քօրնարոլոյի աղջիկին սիրահար Աննա Սանթէրը՝ վերադառնա՛լ լեռ, դէպի իրենց խաղաղ գիւղը, փոքրիկ ճամբաներու եւ թուփերու մտերմութեան, հեռո՛ւ քաղաքակրթութենէն.

×

Իբրեւ թատերախաղ։

Տկար է գործուածքը։ Այո՛, կ'ըղձանք բարախօսուած հռովմէական ոգին, որ երկար թմրութենէ մը յետոյ ահա քանի մը տարիէ ի վեր կը թափահարէ։

Արծիւն է, որ անհունին եւ հեռաւորութեան կը կանչէ, երբ իտալացի [illegible] նել օդանաւը, մեքենան, շոգեկառքը։ Ահա Ռովէթթա նմանօրէն կ'երգէ ուժը բազմութիւններուն, որ պիտի գան, բայց իր ձայնը արձագանգ չի տար, վասնզի գործողութիւնը գրած է նեղ սենեակի մը մէջ։ Եւ ամբողջ խաղարկութիւնը պիտի նմանցնէր մենախօսութեան մը։ Գլխաւոր հերոսն է միայն, որ կը գոռայ, կը հրճուի, կը ճամարտակէ, կը հեւայ։ Ո՞ւր են հակառակորդները,— բեմին ետեւը։ Բարեկամնե՞րը,— շուքեր են, որ կ'երեւան բեմին վրայ։ Հեղինակը քիչ մը սիրաբանութիւն կը բերէ Աննա Սանթէրով, քիչ մը հին բարոյական՝ Մաֆիայով, որոնք մանրամասնութիւններ են, անձ իսկ չեն։

×

Խաղարկութիւնը։

Դերասան Ա. Շահխաթունի, իբրեւ Ֆրանչէսքօ Քօրնարոլօ, իբրեւ բանուորական կուսակցութեան մը պետը, որ բազմութեան մը ճակատագիրն ունի իր ձեռքին մէջ, գեղեցիկ էր իր dynamismeով։ Ուժի եւ կորովի աղուոր ճառագայթումով մը. Վերջապէս իր գինովութեանը մէջ՝ եսակը բազմութեան մը ունենալու, հզօր բանակի մը առջեւէն քալելու ու ներս յաղթական մուտք մը գործելու։ Առաջին եւ երկրորդ արարներուն մէջ, ան կը ճախրէ յաճախ հպարտ, երբեմն [illegible]։ Երրորդ արարին, երբ լքուած է ի սպառ, եա յիշեցի իր յուսահատութիւնը, իր տխրութիւնը, իր կծկուիլը [illegible] մէջ։

Լաքքա կը խաղար փոքրիկ դեր մը, Տոն Կուէյմօ, բայց ի՛նչ աղուոր ու կենդանի տիպար մը գծեց։

Ա. Գմբէթեան Մարինօն էր, սկեպտիկը, որ պարտուած է եւ փիլիսոփայութեամբ կը նայի աշխարհքի բաներուն վրայ.

Տիկ. Սուրաբեան եւ Օր. Անահիտ, ինչպէս «Բարեկամները»... բայց թատերախաղին հեղինակը զլացած էր անոնց՝ խաղալու իրենց իրաւունքը։

Բեմը շատ ներկայացուած էր, մասնաւորապէս շատ աղուորիկ էր ձայնագիրով (phonographe) ներկայացուած մը ամբոխին աղմուկին եւ փոթորիկին քամիին։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

հինը չէր կ'ըսէ յայտնի Փիւթիւրիսթ ժան Գուժօն։ Իսկ մեր Ռոբը Փիւթիւրիզմ ալ չէ։ Երեւակայեցէք ք.մեքենայի դարուն մէջ կ'ապրինք։ Հիմա մեքենայով կը կորուի նոյնիսկ «փառարմանք». Ուրեմն կայ նախա – փառարմանական, ըսել կ'ուզեմ նախա – մեքենայական եւ յետ – մեքենայական շրջան։ «Ուրիշ շրջան չկայ» վճռած է Մէթրը Թառէ։

Կը նայիմ նախագահին՝ Վառվառեանի նախագահական երեսին։ Վառվառեան, որ կը նախագահէ իբրեւ նախագահ այս գլխուպին, (կրկնութեան կարգ չկայ, առաջինը բաւ է, երկրորդը՝ իրեն հետ ծնած եւ շուքին պէս ամէն տեղ իրեն հետ մտնող–ելլող արտօրոս) ինծի կը նետէ չանթահարող ակնարկ նայուածք մը, որ կը նշանակէ.

— Անզգա՛մ... քու պատճառովդ...

Չհասկնալու կը զարնեմ։

Փայլակեան—(շարունակելով կարդալ) մեքենայի շրջանին պէտք անհետանան հին ձեւերը, հին ըմբռնումները Մարդիկ Փարիզի մէջ առաւօտ լուսաբացին պէտք ունին։ Պէտք թողին. Չինաստան, կէս օրուան ճաշ ընելու։ Իրիկունը՝ Փարիզ, «Փառի – Սուառ» աչքէ անցընելու համար։ Ո՛չ կը մնայ կարօտը, բաժանման ուրախութիւնը, տխեղներդ կրկին տեսնելու վիշտը։ Զգացումները պէտք հային. ինչպէս պէտք կորսուին գեղեցիկ մթնոլորտը(?), վարդին եւ ոտքի տակ, գիւղանկարը, էշը, գոմէշը, ձին, սիրոյ զգացումը, առեղծուածը(?), փափուկ խաւարն, մեկնի մէջն(?), կորիզին ատաղձ, լուսին ... Փարիզի Ձին, վը՛զ՛զ՛զ... վզ։ Չինէն Փարիզ, վը՛զ՛զ՛զ ... վը՛զ։ (Ձեռքի մէջ շարժումով օդը պատռելով) վը՛զ՛զ՛զ... վը՛զ (եւ Վառվառեանի խոզաշնական ակնոցը բացնելով) վը՛զ՛զ՛զ... վըզ։

Նախագահ. — Նո՛, եթէ հաճէիք խօսիլ օրուայ նիւթին...։

Փայլակեան. — Հիմա հոդ պէտք գամ։ Պէտք անցնիմ Չինաստանէն, ինչ պէտք առնեմ նախամեքենային իրայ։ Ցետոյ յետ – մեքենային վըրայ։ Ցետոյ պէտք գամ նորերու մեծ ալիքներուն։ Ցետոյ... մոռցայ (շարժում), հոգ մի ընէք, յաջորդ անգամ կը բերեմ։ (Աւելի մեծ շարժում)։ Սան փառքս կ'ըսէ որ մարդիկ ժամանակ չպիտի ունենան նոյն իսկ մտածելու, ո՞ւր մնաց գրելը։ (Ինքնիրենն՝ ա՛խ, բարի ժամանակներ, արդեօք արդ – բացօք պիտի տեսնե՞մ այդ օրը որ մարդիկ անկարող ըլլան գրելու եւ կարդալու)։ Գրել կա՛րճ, հառա՛չ, ատ նորը։ Կայծակ Սաղմանատար էջէ. «Շատ մը վերջակէտ, դիմել Յառաջին։ Ցօղուածի տեղ բառ մը։ Գիրքի տեղ նախադասութիւն։ վը՛զ՛զ՛զ... վը՛զ..

Նախագահ. — Նո՛ւ, զգուշացէք, ձեռներ, ակնոցս եւ ձեր գլուխը ուզեմ եմ փառնկուած համարել...։

Փայլակեան. — Հո՛դ պէտք գամ։ Նոր մէջ Շահէն Արթունեան, զոր գըրողէտ չեմ համարեր, ոանի կարճ եւ սառ ան։ Բայց նոր մըն է։ Անցնինք Փիւթիւրիզմին, որուն համար Մարինէթթի կ'ըսէ... (անհանգիստ շարժումներ, աղմուկ)։ Եթէ չէք ուզեր, ես արդէն ըսի թէ ինչ է նորը։ Եթէ հասկնալու կարողութիւնը ունենայէք...

Նախագահ. — Կ'ընդմիջեմ ձեր գեղեցիկ գրուածքը, շնորհակալութիւն։ Կարաս կը ծնէ սպառնիչ ձայնուածք մը, որ կը նշանակէ՝ զահրումար դու ես պատճառը)։ Խօսքը Օր. Սիլլային կուտամ

Օր. Սիլլա կը յառաջանայ եւ ... ո՛վ զարհուրելի վայրկեան, ո՛վ իմ անտէր, անիծեալ յօդուածս...։ Օրիորդը, «դորասածին մէջէն, ներկաներու սարսափահար նայուածքին տակ դուրս կը քաշէ... ի՞նչ, Միրզա, ի՞նչ, գուշակէ։ Դաշո՞յն, ատրճա՞ն, կա՞ց։ Ա՛խ երանի թէ ատոնցմէ մէկն ու մէկը, հազա՜ր երանի եթէ ատոնց ամէնը միանգամայն ըլլային...

Թուղթե՜ր... Միրզաջան... թը – ուխ – թե՜ր...

Պէտք հարցնես թէ օրեր առաջ նորերը ինչո՞ւ կը գիտնան թէ ինչ պէտք ըսէ դիմացինը, ինչ ուղղութիւն պիտի առնէ վիճաբանութիւնը։ Ինչպէս գուշակեցին եւ գրեցին իրենց պատասխանը։ Մի հարցներ, «կօրպէկօր ըլլիս», Միրզա՛, ուրկէ՞ հանեցիր, ինծի թելադրեցիր կարդացէ՛՛ք դրութիւնը.

Կարդացէ՞ք... Ա՛ռ քեզի կարդացէք։ Եւ կը սկսի կարդալ։

Օր. Սիլլա. — Շատ կը սխալի Փայլակեան։ Թրօքատէրօ ասում է. «Փիթիւրիզմը մեռած է»։ Ձեզ ասում եմ որ չկայ հինը։ (Ոտքը գետին զարնելով)։ Ո՞ւր է հինը, հարց եմ տալիս, ո՞ւր է։ Դրանք բոլորը անհետացան, մեռան, կորան, գտէք դրանց կոռուանքը, եթէ կարող էք։ Մեքենան յաջորդել է էշին և գոմէշին։ Ջը՛խք... ջը՛խք..

Խանզարեան. — Հապա ի՞նչ եղաւ այն էշը որ ձեր գրչի տակից փախաւ եւ Թովմաս Խանի բակից ձէնը դուրս եկաւ...

Օր. Սիլլա. — Ասե՛մ, զը՛նգ ... զը՛նգ... մեռե՛ա՛ւ... մեռե՛ա՛ւ .. զը՛նգ ... զը՛նգ։ Նորերս ուրեմն, ջը՛խք... ջը՛խք...։ Մեր նորերից Շ. Շամփուրի գրուածքները լիքն են մեքենայի ձայներով. ուրեմն փաստ է որ նոր է։ Սխալ է Փայլակեան։ Մոտէրնիզմը, հասկանո՞ւմ էք (Ախոռագահական սեղանը ծեծելով՝ հովանոցի երկարութեամբ «նոր» մատիտովը), լըսո՞ւմ էք, գլխներից մտնո՞ւմ է, մօտէրնիզմը ոչ թէ Արեւելքից արեւմուտք է գնում, այլ վերադառնում է Արեւելք։ Մեր կոնսիէրժն ասում է որ «շատ եմ սիրում արմաւը»։ Ուրիշ սըխալ՝ Փայլակեան ասում էր «մեքենան մեռցուց անհատը»։ Ես ասում եմ (ոտքը գետին զարնելով) անհատը մեռցո՛ւց մեքենան։

Փայլակեան. — Ես ըսի որ հիմա օդանաւով մսացու ոչխարներ եւ եզեր կը փոխադրուին կոր, հետեւաբար...

Խանզարեան. — Ձեր երկսից ո՞րն ա մոտէրնիզմի ճշմարիտ...։

Նախագահ. — Նո՛ւ, չի կարելի։ Խօսքը միշտ Օր. Սիլլային է պատկանում։ Օրիո՛րդ, եթէ կարելի է ձեր խօսքը օրուայ նիւթի հետ կապէիք...։

Օր. Սիլլա. — Դա հնութիւն ա։ Օրուայ նի՛ւթ, ի՞նչ նիւթ, ո՞ւր է, կա՞յ, չկա՛յ, մեռա՛ւ... գնա՛ց...։ Հա՛, ասում էր Շահէն Արթունեան եւ Օնկարան իրենց գրուածքների մէջ մեքենայի ձայն չեն տալիս, բայց էշի ձայն էլ չեն տալիս, ուրեմն նոր են։ «Մնաց է ակադեմականութիւնը, կաֆէ – կրէմիզմը, Սօրպօնիզմը» ասում է Պէռ Լաչէզ։ Իսկ Մարիուսն ասում է որ մօտէրնիզմը եօթը գլուխ ունի։ Ես համրել եմ առանձեօթը։ Այդ առանեօթ գլուխներն են, առաջին. — (ընդհանուր աղմուկ, Օր. Թիպս կը մարի. Օնկարան օգնութեան կը փութայ, Բոցաշ եւ Մինաս Արդարեան Նօթեր կ'առնեն «Ես»ի համար, Կիւրեանն այս Սիտոին մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը շարժի, Օբէն գլուխը վեր կ'առնէ ծայրէ ծայր կարդացած լրագրին վրայէն, Օր. Կարմիրեան կը ժպտի, Թաթօ կույլայ եռ.)։ Քանի որ չէք կարող հասկնալ (մեծ ծիծղ) կը վերջացնեմ։ Գիտցէք միայն, մի օր հնութեան դիակների վրայ Զարյաթն ենք պարելու, եւ...։

Նախագահ. — Նո՛ւ, ընդմիջում եմ։ Շատ լաւիկն էք... խօսքը ձեր գըրուածքի մասին է, Օրիորդ, յաջորդին կրկին կը շարունակէք (ինծի անըզգա՛մ...)։ Խօսքը Սանասուրեանինն է։

Սանասուրեան (որ գրպանէն թուղթ չի հաներ, որով Ներկաները շունչ կը հանեն) — Կ'ուզեմ ըսել որ հարցը ըստ էութեան քննուելու վիճակին մէջ մացուելու է։ Դուն կ'ըսես՝ մեքենայ։ Քեզի կ'ըսեմ, ի՞նչ մեքենայ, ի՞նչ էշ։ Հապա ուրեմն դուն որ նախօրօք եւ անցեալին մէջ ականջները տեսար եւ վիզը չտեսար։ Վիզը տեսար եւ փորը չտեսար։ Փորը տեսար եւ պոչը չտեսար։ Պոչը տեսար եւ...

Նախագահ. — Նո՛ւ, կ'ընդմիջեմ։ Կրնաք շարունակել եթէ աւելի վար չիջնէք։

Սանասուրեանի քովէն աթոռ կը փախցնեմ եւ կ'իյնամ նախագահին մօտ։ Բայց հազիւ տեղաւորուած, ուզիս սարսափելի հարուած մը։ Նախագահ Վառվառեան ականջս ի վեր՝ «իշտէ ադ քո յիմար յօդուածը «կարդացէք», մի խօսացր տեսա՞ր մի։ Նախագահական աթոռի վրա՞յ եմ թէ կրակի վրայ։ Անզգա՛մ...։ Ես մարդիկը մինչեւ առաւօտ կարդալու են, հասկըցա՞ր, կար–դա–լու–են»։ Սատանայով նախագահական նոր հարուած մը, կը նախընտրեմ վերադառնալ Սանասուրեանի մօտ որ կը շարունակէ։

Սանասուրեան. — Մօտէրնիզմ, այսինքն մօտա։ Նարեկացի կարճ ոչ ունի, նոր մըն է ուրեմն։ Իսկ մօտան նորաձեւութիւնն է։ Կիները միթէ չէ՞ որ առաջ մինչեւ իրենց կրունկը շըջազգեստ կը հագնէին։ Ցետո՞յ՝ Մօտա։ Ծունկը(?) բարձրացաւ մինչեւ արբունք, յետոյ ծունկ, յետոյ...։

Նախագահ. — Նո՛ւ, ընդմիջում եմ... մնացէք էդ տեղ եւ մի բարձրանաք...

Սանասուրեան. — Ընդհակառակն։ Ժիւփը(?) սկսաւ իջնել ծունկէն սրունք, սրունքէն կրունկ։ Գալ տարի կրնայ բարձրանալ կրունկէն սրունք, սրունքէն....

Նախագահ. — Արգիլուա՛ծ է...։ Արդէն պարոնայք, հինգ վայրկեան է մնացել կէս գիշերին։ Եթէ ուզենաք եւ կամենաք որ վաղը գիշեր ալ շարունակուի... այո՞, լա՛ւ ուրեմն։ Այժըմ չորս բալէ կը նուիրեմ Միրզա Սամուէլի բարեկամին։

Միրզա Ս.-ի բարեկամը. — Շնորհակալութիւն չորս բալէին համար։ Շատ իսկ է, որովհետեւ պիտի խօսիմ, չպիտի կարդամ։ «Զալէթ» ըսի կարդացէ՜ք ըսելով։ «Արզ ըլլի», յաջորդ նիստին նախընտրելի է որ ամէնքըս ալ խօսինք։ Եւ խօսինք, քիչ մըն ալ օրուան նիւթի մասին, եթէ յարմար կը դատէք, թէեւ քիչ մը շեղած կ'ըլլանք ընդունուած օրէնքէն։ Ցաւերներով կը ծծուի այս հարցը թէ մեր մէջ նորը ինչո՞վ կը զանազանուի հինէն։ Ո՞վ է նոր եւ ինչու է նոր։ Ո՞վ է հին եւ ինչու է հին։ Զահրումարը հագուստ կամ կօշիկ ըլլար դիւրին էր ջոկելը, բայց որովհետեւ ոչ մէկն է ոչ միւսը, մնացեր ենք «Մաթալ»։ Ահա այսօր այնքան փղձկացի եմ որքան տարիներ առաջ։ Այս նորը հարցին մէջ այնքան բաբբարոս...։

Փայլակեան եւ Օր. Սիլլա (բռունցքները բարձրացուցած, վրան վազելով). — Եւ ցեխոտ բաբբարոս ալ կը մնաս։ Անկարելի է որ հասկնաս թէ Սինկէր կարի մեքենան...։ Ձեր հասկացողութիւնը մեռո՛ո՛ւ ա, մեռո՛ո՛ւ. . գնա՛ց ռոմանթիզմը, գնա՛ց... Մաշգի Աբբաստ ասում է «ռոմանթիզմըն, հասկանո՞ւմ ես, լսո՞ւմ ես...

Նախագահ. — Իբր նախագահ ժողովը փակուած եմ համարում։

X

Ահա՛, Աղա Սամուէլ, համոզուեցա՞ր թէ երբ քեզ նման մէկ յիմար քար մը գլորէ, ինծի նման քառասուն խելօք զայն չեն կրնար տեղէն շարժել։

Ստիպուած, «Յառաջ»ի չորրորդ էջը պիտի վարձեմ գալ կիրակի եւ յայտարարեմ չվճարուած աղջերու խոշոր գիրերով.

— «Ո՛վ հայ Կիկերոններ, հիներ եւ նորեր, Միրզա Սամուէլը նախա–մեքենական շրջանէն մնացած էշ մըն է, նոյն տապանէն ուղղակի Գարակասան փախած։ Մի հաւատաք իր խօսքին։ Ծառեցէք եւ խօսեցէք փոխանակ կարդալու։ Խօսեցէք նոյն իսկ երբ կը վիճաբանիք կամ բարեւ կուտաք։

Խօսեցէ՛ք, մի կարդաք»։

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Գրական Ակումբի 5րդ տարուան Բ. գրական երեկոն նուիրուած էր հայկական դրամագիտութեան։ Դասախօսն էր յայտնի բանասէր Գ. Կ. Բասմաջեան, որ կոկիկ հասարակութեան մը առջեւ, խօսեցաւ մօտ երկու ժամ։

Գ. Կ. Բասմաջեան 1885էն ի վեր, յման 47 տարի է որ անդադար կը պրպտէ ու կը գտէ Հայոց պատմութեան հետ կապուած բազմաթիւ բանասիրական հարցեր։ Իսկական «աշխարհական վանական» մը, քաշուած Փարիզի հեռաւոր լաւկեաց(?) մէկ անկիւնը, շրջապատուած իր շատ հարուստ մատենադարանովը, մէկ կողմէ կ'ուսումնասիրէ Ամիրառվլաթի ձեռագիր աշխատութիւնները, միւս կողմէ կը հոկէ ծանօթ գիտնական հանդուցեալ Մորկանի «Դրամագիտութիւն» երեք հատորէ բաղկացած ծանրակէկ անտիպ աշխատութեան սրբագրութեան։ Մօտերս հրապարակ պիտի ելլէ այս գործը եւ անոր յառաջաբանը գրելու պատիւը կը պատկանի Գ. Բասմաջեանին։ Բացառիկ երեւոյթ, քանի որ հայ պատմա-բանասիրական աշխատութիւններու յառաջաբանները առ հասարակ օտար գիտնականներու վստահուած են։

Այս անխոնջ պատմաբանը, ցարդ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուով մօտ ունի 35 հատոր աշխատութիւններ։ Նոյնպէս խմբագրած է իր «Բանասէր» հանդէսը որ սկսաւ լոյս տեսնել 1899ին եւ շարունակուեցաւ անընդհատ տասը տարի։

Անցեալ Շաբաթ իրիկուն, Գրական Ակումբի մէջ Գ. Կ. Բասմաջեան հայկական Դրամագիտութեան եւ ընդհանուր կերպով դրամներու ծագման վրայ խօսելէ ետք, հայ դրամները բաժնեց տասնըմէկ շրջաններու եւ ծանրացաւ իւրաքանչիւրին վրայ, տալով չափազանց հետաքրքրական ծանօթութիւններ։

1.— Նախամեսրոպեան շրջան, 2.— Մեսրոպեան շրջան, 3.— Հռովմէական շրջան, 4.— Պարսկական, 5.— Բիւզանդական, 6.— Արաբական, 7.— Մոնկոլեան, 8.— Սելճուկեան, 9.— Ռուբինեան, 10.— Օսմանեան, 11.— Նոր Շրջան (Հայաստանի Հանրապետութիւն)։

Նախամեսրոպեան շրջանին մէջ կ'ամփոփուին այն դրամները՝ որոնք կոխուած են հայ գիրերու գիւտէն առաջ եւ բուն երկրին մէջ։

Մեսրոպեան շրջանին մէջ կը մտնեն հայ գրոց գիւտէն ետք Հայաստանի մէջ տպուածները յանունաւ՝ ինչպէս՝ Տիգրանի եւ Արտաւազդի դրամները։

Հռովմէականին մէջ կ'իյնան Հայաստանի գրաւումէն յետոյ կոխուած լատինատառ դրամները։

Պարսկական շրջանին մէջ՝ Արշակունի եւ Սասանեան Պարսից կողմէ Հայաստանի գրաւումէն ետք տպուածները։

Բիւզանդական շրջանին՝ Բիւզանդիոնի Կայսրերու կողմէ կոխուած այն դրամները, որոնք կապ ունին Հայոց հետ։

Արաբական շրջանին մէջ շատ դրամներ կան, որոնց վրայ արաբական տառերով գրուած է «Արմինիա»։

Մոնկոլեան շրջանին՝ Հայաստան Մոնկոլներու տիրապետութեան տակ եղած ժամանակ անոնց կողմէ տպուած դրամներն են։

Սելճուկեան շրջանին՝ Գոնիայի սուլթաններու եւ Հեթում Ա. Թագաւորին հետ միասին տպուած երկլեզուեան (արաբերէն եւ հայերէն) դրամներն են։

Ռուբինեան շրջանին դրամները ամբողջովին հայատառ են եւ կը կազմեն առաջին ճայատառ դրամները.

Օսմանեան շրջանին մէջ կ'իյնան Հայաստանի զանազան մասերուն մէջ կոխուած օսմանեան դրամները։

Նոր շրջանի դրամներն են Հայաստանի Հանրապետութեան թղթադրամները։

Դասախօսը իր հետ բերած էր հարուստ հաւաքածոյ մը լուսանկարներու, եւ երբ կը ներկայացնէր իւրաքանչիւր շրջանի դրամները՝ ցոյց կուտար նաեւ նմոյշներ։

ՀԱՅԿԱՇԷՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Ֆրանսական թերթ մը կ'ողբայ որ հետզհետէ կը կորսուի ժողովրդական արուեստը։ Գիւղերուն խաղը, արուեստին միւթիք(?) խանդավառութեամբը բարախառն հոգիներ կ'աշխատին կենդանի պահել ճարտարութիւնը իրենց մատներուն, մինչ մեքենան կը մտնէ գիւղերէն ներս եւ կը սպանէ ժողովրդային արուեստի յամեցած աշխատանքը։

Արդարեւ, արուեստի ի՛նչ ինքնատիպ աշխատանքներ կան, որոնք տեղի կուտան մեքենական ճարտարագործութեան խուժումին առջեւ. Նոյնիսկ վերջանցած(?) գիւղական արուեստագէտներն իսկ սկսած են հետեւիլ քաղքենի արուեստին։

Բլուգօ, որ տնօրէնն է Կալլիէրայի Թանգարանին եւ նախաձեռնողը գիւղական ժողովրդական արուեստներու նուիրուած առաջին համագումարին, կը գտնէ ժողովրդային արուեստի շիջման պատճառները եւ այս առթիւ կը գրէ.

— Ժողովրդային արուեստը զարգացման 3 հանգրուաններ ունեցաւ.

1.— Գիւղացիին դանակը կամ գրչածակ(?) ասեղը նախ աշխատեցան զարդարելու համար իրենց ընտանեկան օժիտին կահ-կարասիները եւ առարկաները։

Այս հանգրուանի արուեստը Ֆըրանսայի մէջ կորսուած է գրեթէ բոլորովին։

2.— Ցետոյ կազմուեցան արհեստանոցներ, նախնական գործիքներով։

Այս հանգրուանի արուեստը կը դիմադրէ տակաւին։

3.— Գիւղական արհեստանոցները միանալով իրարու, սկսան աշխատիլ քաղքենի յաճախորդներու համար գիւղական ոճով։

Այս հանգրուանի արուեստը քակած է կրել քաղքենի արուեստին թափանցումը։

Գիւղական արուեստին շիջումը հետեւանք է բազմաթիւ պատճառներու,— մեքենային տիրապետութիւնը, զինուորական պարտաւորիչ ծառայութիւն, հաղորդակցութեանց միջոցներու դիւրութիւն։

Ու մինչ գիւղական արուեստը կը շիջի Ֆրանսայի մէջ, ընդհակառակն յարութիւն կ'առնէ, ինչպէս ցոյց կուտան քննութիւնները, Սուէտ(?), Հունգարիոյ, Չեխիոյ մէջ, ուր գիւղական արուեստը կը շփոթուի ազգային արուեստին հետ։

Այսուհանդերձ կարելի է յուսալ, որ գիւղական կամ ժողովրդային արուեստը վերածաղկի նաեւ Ֆրանսայի մէջ, քանի որ բանուորներու թիւը մեծ է ճարտարագործութեան պահանջէն, եւ մեծ թիւով կիներ, աղջիկներ, ծերունիներ անգործ են։ Կարելի է զանոնք գործի լծել, աշխատցնելով տեղական արուեստներու մէջ։

Բլուգօ կը խորհի արհեստանոցներ բանալ բանուկ ճամբաներու երկայնքին, որպէսզի դիւրին ըլլայ քաջալերել գիւղական արուեստը։ Եւ նորէն գիւղերու հովիւները իրենց դանակով փայտէ գեղեցիկ աղաւնիներ շինեն, բրուտները՝ հրաշալի անօթներ, աղջիկները՝ ժանեակներ, վերջապէս վերածաղկի ժողովուրդին արուեստագէտ հոգին։

Աւա՜ղ, մենք Հայերս ի սպառ կորսնցուցինք գիւղական մեր արուեստները։

ԱՒԵԼՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՄԸՆ ԱԼ...

Ցարեգլուխի մօտաւորութեան առթիւ, կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն՝ ՓԱԿԵԼ ԻՐԵՆՑ ԱՌԿԱԽ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ։

Այս պարագան կը յիշեցնենք յատկապէս անոնց որ մասնաւոր նամակներ ստացած են մէկէ աւելի անգամներ։

Ահա լաւագոյն առիթը —տարեգլուխ— ո՛ր եւ է նոր յետաձգումէ խուսափելու։

1933 յունուարէն այլեւս թերթ չպիտի ստանան անոնք որ առկախ հաշիւներ ունին։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

— Տեսէ՛ք, պարոն սա լեռան գագաթին մօտ շատ հին գիւղ մը կայ, ըստ աւանդութեան 5—600 տարուան. կ'ուզէ՞ք հոն ելլել տեսնելու համար։

— Իմ խելքս գլուխս է, պակասամիտ մարդոց գիւղը այցելել չայծեր(?), որ գացեր երկաթուղիի կայարանէն այդչափ հեռու հաստատուեր են։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Կեանքիս մէջ բնաւ անփոյթ եղած չեմ բայց հազիւ երկու մարդոց սանդուղներէն վեր բարձրանալը իմացայ, սարսուռ մը զգացի։ Առատն մէջտեղականիս լուսացարանին ետեւ, պատին վրայի թուղթին մէկ ճեղքուածքին մէջ երկու բարակ եւ ոլորուած թուղթեր — ծածկագիր տեղեկագիր գրած էի։

Վերը խուլ ոտնաձայներ անվերջանալի փնտռտուքի մէջ էին անշուշտ։ Անտարբերութիւնը անտանելի կը դառնար

ձեւի — ճերմակ կտրած ու անշարժ սպասեցի, մինչ յուսալով որ անկողիններուն տակի փնտռտուքով պիտի գոհանային.

Վերի աղմուկը յանկարծ դադրեցաւ։ Սանդուղները թնդացնելով սկըսան վար իջնել։ Սպան ներս խուժեց։ Վերաբերումը փոխուած էր։ Վայրի երեւոյթով մը ու յաղթանակէն յափշտակուած(?), գոչեց.

— Տեսա՞ք, օրիորդ, թէ լուացարանին ետեւ ի՛նչ գտայ։ Անմիջապէս մեզ հետ հրամանատարին գրասենեակը պէտք է գաք, ուր բոլորովին պիտի դատապարտուիք։ Մեր ուզած առնելը ձեզ գնդակահարելու բաւական փաստեր ունինք։

Պահակներէն շրջապատուած ու գըխարաց անցայ փողոցներէն։ Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ եւ այր թէ կին եկան մեր անցքը դիտելու։ Գերման զինուորներ իրենց օթեւաններուն առջեւ հաւաքուած՝ կը հայհոյէին ու կը վիճէին։

Հասանք զինուորական բանտը։ Խըցիկ մը բացուեցաւ. յետոյ նրբանցքին մէջ զինուորական կօշիկներու ձայներ։

Կոշտ անկողնիս վրայ նստայ։ Լըռութեան վերջաւորութիւնը այս էր. առատն անշուշտ հրացանազարկ պիտի ըլլայի։ Կարծես «պատրաստ» կենալու համար կրունկներու շառաչիւնը եւ զէնքերու շաչիւնը կ'իմանայի։

Ի՞նչպէս ձերբակալուելուս մասին չէի կրնար մտածել։ Ի՞նչ արժէք ունէր։ Կարողութեանս ներածին չափ ծառայած էի հայրենիքիս եւ ... Գերմաններուն. անոնց հանդէպ ալ պարտականութիւնս կատարած էի. — ատիկա չէին կրնար ուրանալ... Բայց ի՞նչ կ'արժէր. ի՞նչ կ'արժէր։

Նրբանցքին մէջէն պահակին տափաձայնը եկաւ ականջիս. յամր բայց հաստատ քայլեր։ Ցուրտ էր, միայնակ եւ մութ։ Առատն պիտի գնդակահարուիմ...

Եւ փղձկելով լացի...

X

Յաջորդ առտու ձմեռնային արեւը խցիկիս մէջէն դէմքիս վրայ իյնալ ճառագայթներէն արթնցայ։ Ցետոյ դուրսը պահակին ձայնը առնելով ոտքերով(?) լռեցուցայ(?)։

Ի վերջոյ խցիկիս դրան վրայի փոքր պատուհանը բացուեցաւ ու մարդկերու խօսակցութիւն մը խմացայ։ Գերմանական գաղտնի ոստիկանի մը դէմքը — զոր առաջ մէկ – երկու անգամ տեսեր էի, — ներս ծկլաց ու գլխով բարեւեց։ Պատուհանը դարձեալ գոցուեցաւ։

Քանի մը վայրկեան ետքը պահապանը դուռը բանալով, ամախով թէյ եւ ափսէի մը մէջ դրուած անշահ սեւ հացի կտոր մը դրաւ քովս. դուրս ելաւ եւ դուռը գոցեց։ Մեքենաբար կուլ տուի ճաշս։ Այսպէս երեք օր շարունակուեցաւ։

Չորրորդ օրը առաւօտուն ընդարմացած վիճակէս ուշքի գալով, խմացականութիւնս յառաջ կերպով գործել սկսաւ։ Լքջօրէն սկսայ մտածել։ Ինծ համար այլ եւս ազատումի յոյս չէի տեսներ. բայց որոշեցի անոնց ալ իմ դառով գրադելու առիթը չտալ։ Չէի գիտեր թէ երկու տարուան գործունէութեանս ո՞րքան բան իմացած էին։ Ինծի հանդէպ գտնուած փաստը արդեօք ժամացոյցս եւ տեղեկագրե՞րը էին միայն։

Ամէն բանէ աւելի, սակայն, որոշեցի գործակիցներս չմատնել, որովհետեւ վստահ էի որ Գերմանները ինձմէ ամէն գաղտնիք կորզելու համար բոլոր միջոցներու պիտի դիմէին։

Անստուգութիւնը գնդակահարուելէն աւելի լաւ թուեցաւ ինծ։ Ուստի այդ վայրկեանէն սկսայ՝ որոշեցի ծոմ յայտարարել եւ այդպէսով խեղդել վերջ տալ։

Կէս օրէ յետոյ գաղտնի ոստիկանը խցիկս եկաւ։

— Մէկ – երկու օրէն պիտի մեռնիք, բաւ հաճելի սկզբնաւորութիւնով մը, հետեւաբար ճշմարտութիւնը խոստովանեցէք։ Ձեր ընկերները կը ճանչնանք. անոնք ձեր մեղսակցութիւնը խոստովանեցան արդէն։

Եւ կեցած ինծի նայեցաւ։

Գիտէի որ մարդը կը ստէր. լուռ մնացի։ Ամբողջ կէս ժամ զիս ծուղակը ձգելու համար ամէն միջոց փորձեց. նոյն իսկ սպառնաց մայրս ձերբակալել տալ։ Ցետոյ համբերութիւնը սպառած՝ գոչեց բռունցքը երեսիս զարնելով.

— Խօսեցէք. սպաննելու անգամ եթէ գիտնամ, պիտի ստիպեմ որ ամէն բան ըսէք։ Այս գործին մէջ ձեր գործակիցները որո՞նք էին։

Գլուխս թօթվեցի եւ դողդոջ քայլերով գացի անկողնիս վրայ նստայ։ Հրամայեց ոտքի կենալ. դէմքը գրեթէ իմինիս կը դպչէր։

— Պէտք ըսէ՞ք թէ պիտի ստիպէք զիս տարբեր միջոցներու դիմել։ Մարդիկ, մանաւանդ կիներ՝ խօսեցնելու կերպեր շատ ունինք։

Դարձեալ բառ մը չարտասանեցի։ Աչքը վրաս այլ լար մը զիս ձգեց եւ բարկութեամբ դուրս ելլելով դուռը գոցեց։ Ասիկա վրէժի երրորդ աստիճանն էր։

Ալ անկէց ետք մէկ վայրկեան անգամ հանգիստ չունեցայ։ Այդ գիշեր տասն հուազն քսան անգամ ներս մտաւ, — բարկացայտ, անիծելով եւ սպառնալով։

Օրերն իրարու կը յաջորդէին։ Ծոմս կը շարունակէի։

Այդ գաղտնի ոստիկանը օրական երեք անգամ եւ ամէն գիշեր քանի մը անգամ անդրի(?) մը պէս վրաս կ'իջնէր։ Երբեմն, իր հանգիստ ընելու պարագային, միւսը որ աւելի հանդարտաբարոյ ոճ մըն էր եւ ձեռքերուն մէջ նըւաղ խիստ, զայն կը փոխանորդէր։

Անօթութիւնէս քունս ալ փախած էր։ Առաջինը աչքերս հազիւ բացած՝ գաղտնի ոստիկաններէն մէկը կատաղի աչքերով, վրաս կը յարձակէր, իսկ միւսը ականջիս կը փսփսար։

Կը զգայի որ բոլոր այդ սարսափի ազդեցութեան ներքեւ անպայման պիտի յիմարանայի։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԻՒԵԱՆ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակաները

Յ.

ՀՐԱՋԴԱՆ խումբի ժողովը, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32. Ave. des Gobelinsի սրճարանին վերնայարկը: Պարտադիր ներկայութիւն:

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ - ՔՈԼՈՆՊԻ Առժամեայ Մարմինը, ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մասիս եւ Մուրատ խումբերը այսօր, կիրակի երեկոյ, ժամը 8.30ին, Պէքոնի կայարանին դիմացի ծանօթ հաւաքատեղին, ներկայանալ անդամատոմսով:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մուրատ խումբի զասախօսական ժողովը այսօր, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ, Կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ: Կը հրաւիրուին շրջանիս բոլոր ընկերները:

Գաւառ

Վիէնի «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին 6 Դեկտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խումակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՍԵՒԱՍՏԻՈՅ «Ա. Յ. Դ.» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Mutualitéի շքեղ սրահին մէջ: 24 rue St. Victor

Կը խօսին Պ. Ա. ՎՏԱՐԱՆԴԻ եւ ՏՈՔԹ. Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Սեբաստիոյ եւ Շրջանի հայրենակիցները անխտիր:

Մուտքը ազատ է

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղեկավարութեամբ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Այսօր կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — *Կը ներկայացուի*

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ *Հեղինակ՝* Յրէյէր *Թէժիսէօր՝* Ն. Նիկողոսեան

Տոմսերու գիները՝ 3 եւ 5 ֆրանք

ՋՈՒԱՐԹ ՕՐ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ ԱՄԵՐԻԿԱՑԷՆ ԺԱՄԱՆԱԾ

ՅԱՅՏՆԻ ԿԱՏԱԿԵՐԳԱԿ ՀԱՅԿ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆԻ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ

ԻՐ ՌՆԱԿՈՆ ՏԱՐԱԶՈՎ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ

Սիրուած կատակերգութիւն 3 արար

Ներկայացման երրորդ արարին պիտի պարեն հուրիներ, որոնց պիտի մասնակցի ծանօթ պարուհի SÉNIE HANOUM.

ԴԵԿՏ. 11 ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 3ԻՆ

Maison de la Mutualité

24, Rue St. Victor **Métro: Maubert Mutualité**

ԳԻՆԵՐԸ՝ Ա. ԿԱՐԳ 15, ԵՐԿՐՈՐԴ՝ 10 ՖՐԱՆՔ

(Անգործներու համար մասնաւոր տեղ 5 ֆր.)

Տոմսակները կը ծախուին հետեւեալ հասցէներուն եւ ներկայացման օրը՝ ժամը 12էն թատրոնի կիշէն՝

Grand Café-Restaurant Bosphore, 74 rue Sedain (11e), Restaurant Hadjian, 4 rue de la Chaussé d'Antin, Epicerie K. Nalbandian, rue Défense (Issy-les-Moulineaux), Coiffeur Stépanian frères, 8 rue Domat (5), Barkèv Kourouyan (Coiffeur), 88, rue Etienne-Dollet (Alfortville), Restaurant Floria, 61, rue Mr. le Prince (6e), Restaurant Aram, 8, rue de la Sorbonne (5e), Maison Vahé Itchkalatzian, 9, rue Jouye-Rouve (2e), Nigoghossian, Café Étoile Bleue, (Arnouville-les-Gonnesses), Méridional, 8 rue de Châteaudun.

ՀԱՅԿ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ (Հօճայի դերին մէջ)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

::: LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	260 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

6 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2085 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲԻՆ ՀԵՏ ՁՈՒԳԸՆԹԱՑ

...փոխանցման փափուկ շրջան մը կ'անցընէ Սուրիան։

Ֆրանքեւթուրք համաձայնութեան կնքումէն ի վեր, առելի ...ն ու ձեւ կը ստանայ հողատարութեան վերացման խնդիրը։

Սուրիոյ մարզպանը Ժընեւ կը գտնուի այս միջոցին։ Եւ, ինչ... կը հաստատեն օրուան հեռագիրները, սովորական տեղեկա...գիր մը չէ որ ներկայացուցած է, այլ ուղղակի կը շօշափէ հողա...տարութեան վերացման խնդիրը։ Թերեւս դաշնագրի նախագիծն ...։

Միւս կողմէ, Սուրիոյ արաբական թերթերը կը շարունակեն ...նդալից լուրեր նետել հրապարակ։

Այսպէս, անցեալ օր, այդ լրագիրներէն մէկը՝ «Էլիֆ Պա», ...երին վրդովումով կ'արձանագրէր թէ «օրէ օր հաւանական կը ...դառնայ Թուրքերու ժամանումը Ալէքսանտրէթ» (Իսքէնտէ...րուն)։ Թէ ժողովուրդը վհատութեան մատնուած է։ Ու կը բա...ցագրէր.

— «Կարելի չէ առանց զայրոյթի եւ յուզումի յիշել այս պարագան եւ ...ցոտիլ այդպիսի կարգադրութեան մը հետ։ Ալէքսանտրէթ շատ հին ժամա...նակներէ ի վեր մէկ մասը եղած է Սուրիոյ եւ անոր կարեւոր դուռը։ Մանա...ւանդ որ Ալէքսանտրէթի սանճաքը Տաւրոսեան լեռներու բնական սահմանով մը ...զատուած է Թուրքիայէն եւ ոչ մէկ կապ ունի Թուրքիոյ հետ։ Ատկէ զատ, Ա...լէքսանտրէթ միակ դուռն է Սուրիոյ առեւտուրին համար եւ ամենաբերրի ...մը. Եթէ Ալէքսանտրէթի սանճաքը բաժնուի Սուրիայէն, այս վերջինը կը ...դադրի գոյութիւն ունենալէ, իբրեւ տնտեսական եւ քաղաքական միութիւն։ Սուրիացիները չեն կրնար ազատութիւն եւ խաղաղութիւն ձեռք բերել, ...եթէ այժմէն ամէն միջոց ի գործ դնելով Ալէքսանտրէթի սանճաքը չազատեն ...Թուրքիոյ երախէն»։

Անշուշտ կարելի չէ իրարանցումի մատնուիլ, զանազան ըսի...ներով եւ ենթադրութիւններով։

Ֆրանքեւթուրք համաձայնութիւնը կը շօշափէ կալուածներու ...եւ երկաթուղիներու խնդիրը։ Ֆրանսա կարեւոր զիջումներ ըրած ...երկու խնդիրներուն մէջ ալ, ոչ միայն զոհելով հայկական իրա...ւունքները, այլ եւ Թրքական իշխանութեան յանձնելով հողաչերտ ...մը։

Բայց, նոյնքան ծայրայեղութիւն պիտի ըլլար օրօրուիլ միա...միտ լաւատեսութեամբ։

Կիլիկիոյ պարպումն ալ ըսի — ըսանքերով մարմին առաւ։

Ուրեմն, առանց կապուելու յոռետես կամ լաւատես լուրե...րուն, ըսենք թէ՝ միշտ ալ հաւանական են անակնկալները՝ քաղա...քական կեանքի մէջ։ Մանաւանդ «արեւելեան կողմն աշխարհի»։

Մնաց որ, Ֆրանսայի ներկայ կառավարութիւնն ալ միշտ կը ...պիտի կարելի եղածին չափ կարճ կապել արեւելեան տաղտուկնե...րը։ Էռիօները, Փօլ Պօնքուրները եւ Ֆրանքլէն Պույեօնները շուտ ...կը մոռնան Սուրիան, գերմանական ահաւոր մղձաւանջին առջեւ։

Ո՞ր եւ է դեր ունի՞նք մենք, այս անցուդարձին հանդէպ։ Այս ...կամ այն պատասխանատուութեան դիմաց։

Չունենք դեր, բայց ունինք տարրական պարտականութիւն մը, ...որ բախտին ձգուած է, եթէ ոչ մոռացութեան տրուած։

Կ'ակնարկենք հայ — արաբական յարաբերութեանց։

Ֆրանսան հողային նոր զիջումներ կ'ընէ՞ թէ ոչ. հողատա...րութիւնը 1933ի՞ն կը վերջանայ թէ հինգ տարիէն, — ատոնք խն...դիրներ են որոնց մէջ մենք դեր չունինք։

Բայց, մեր միտքէն չպիտի հանենք հիմնական խնդիր մը, — ...որ եւ է պարագայի մէջ, մեր շահերը կապուած պիտի ըլլան Ա...րաբներու շահերուն։ Մենք պիտի քալենք բնիկներուն հետ։

Մենք սովորական իմաստով հիւրեր չենք Սուրիոյ կամ Լիբա...նանի մէջ, այլ քաղաքացիներ։

Արդ, երբ այդ երկրամասին դէմ ոտնձգութիւն կը կատարուի, ...երբ թշնամին կը սպառնայ Իսքէնտէրունի կամ Անտիոքի, մենք ...պիտի ունենանք մէկ հոգ, — Սուրիոյ հողային ամբողջութեան ...պահպանումը։

Անշուշտ մենք չենք որ պիտի փրկենք վտանգուած գաւառնե...րը, եթէ Սուրիոյ կառավարութիւնը կամ կոմիտէն յօժարին Թուր...քին յանձնել զանոնք։

Բայց երբ անոնք արդար վրդովումով կը ծառանան այդպիսի ...պատասխանատուութեան մը դէմ, մենք ալ, իբրեւ քաղաքացիներ, ...պարտաւոր ենք հաւաքաբար եւ առանց վերապահութեան կանգ...նիլ անոնց կողքին։

«Հասկնալի է», — պիտի առարկեն բանգէտներ։

Ցաւալին շա՜տ բաներ կան որ հասկնալի են եւ անվիճելի։ Բայց, երբ կարգը գործի կուգայ, տասը բերան եւ քսան ճակատ ...միանգամայն կը բացուին։

Այնպէս որ, թող աւելորդ չհամարուի ուշադրութեան յանձնել ...այս «հասկնալի»ն, ճիշդ այն պահուն երբ փոխանցման փափուկ ...շրջան մը կ'անցընէ Սուրիան։

Մեր ուղեգիծը պիտի ըլլայ Արաբին հետ զուգընթաց՝ երբ ...վտանգուած են անոր կենսական շահերը։

Մեր բախտը կապուած է բնիկին հետ։ Մեր քայլերը պիտի ...համապատասխանեն անոր քայլերուն։

Ինչպէս ամէն տեղ, ի սփիւռս աշխարհի։

Այս տեսակէտը խորապէս ըմբռնելէ յետոյ, իրաւասու շրջա...նակներուն կը մնայ գտնել գործունէութեան ձեւերը, առանց վե...րապահութեան յայտնելով մեր պատրաստակամութիւնը։

Անգամ մը եւս, — աչքերը դէպ ի Արեւելք։

Բայց ոչ թէ ձեւականօրէն, այլ գործնապէս։

Աչքերը դէպի Արեւելք՝ ամրապնդելու համար կապերը արաբ ...իշխանութեան եւ ժողովուրդին հետ։ Փարատելու համար արտա...ռուելի թիւրիմացութիւններ, որ կրնան մոխիր ցանել տալ ճակա...տագրական պահուն։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԻՍ» ՄԸ ԵԻՍ ...

Թուրքիան ջուրի եւ... եկամուտի ճամբայ ըրին Ամերիկայի ու Եւրոպայի լրագրողները, գրագէտները, մասնագէտները, միսիոնարները ու Միսերը։

Ահա հատ մըն ա'լ, ֆանի մը օրեր առաջ։

Լուսանկարի գործիքը ուսէն կախուած, եւ *ֆիլօֆ* – տափատը ոտքը անցընողը՝ վօսփոր է, իրիկուան՝ բէյասեդանի եւ գիշերը մտերիմ շրջանակի մը հետ... շփման մէջ։

Յետոյ, շքեղ հինաշարժով մը, անց մը Տոլմա Պաղչէ, Այա – Սօֆիա, Մեծ – Շուկան, ֆանի մը փոխադարձ այցելութիւն, ու ա'ռ քեզի — «Տպաւորութիւններ քէմալական Թուրքիայէն»։

Ու բանաձեւը միշտ միեւնոյնն է, — «Թուրք կիները, այժմ, փողոցը, իրենց այրերուն հետ քով քովի, առանց քօղի կը շրջին։ Այրերը Եւրոպացիներէ տարբերութիւն չունին։ Շատ գոհ մնացի. կրկին պիտի այցելեմ, սիրտս հոս կը թողում ու այնպէս կ'երթամ»։

Չենք գիտեր թէ եկող ու գացողները ուրիշ ի՞նչ բաներ կը թողուն ու ինչ բաներ կը տանին։

Իրողութիւնը այն է որ Քէմալը միշտ կը փառաբանուի, յեղափոխութիւնը կը մեծարուի ու Թրքուհին, իր ծարիրած աչքերով ու եկուն մարմնով, զովասանքի առարկայ կը դառնայ։

Իսկ, ըստ երեւոյթին «եղպատտա՞ր» այս «տպաւորութիւններ» — քաղուած *միայն* Պոլսէն — անգամ մը եւս կուգան ապացուցանելու որ Եւրոպացին նորէն կը շարունակէ խաբել, այն տարբերութեամբ որ առաջ կ'ծու կը խօսէր ու կը «քալէր», այժմ անուշ կը խօսի ու «կը քաշէ»։ Եւ, ինչ որ մեզի համար յատկանշական է՝ քօղին վերցած ըլլալէն, այրերուն հետ քով – քովի քալելէն, գլխարկ կրելէն զատ ուշագրաւ ոչինչ կը գտնեն, ու, իրենց այդ «գտնատանք»ով ըսել կ'ուզեն թէ՝ այնքան գէշ գաղափար ունէին Թուրքերու մասին, որ այդ նորութիւնները նկատելով... ապշահար մնացած են։

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Փէշթայի դատարանը վերջերս դատապարտեց տասը անձեր, որոնք մասնակցած էին համայնավարական դաւադրութեան մը։ Համալսարանի փրոֆէսէօր Մածա դատապարտուեցաւ վեց ամիս բանտարկութեան, ուսուցիչ մը՝ չորս տարի եւ երկու ամիս բերդարգելութեան։ Միւս ութ ամբաստանեալները դատապարտուեցան 3—12 ամիս բանտարկութեան։ Միւս կողմէ, համայնավարական նոր բջիջ մը երեւան հանուած ըլլալով, տասը հոգի եւս ձերբակալուեցան։

ԿԱՆՏԻ ՆՈՐԷՆ ԾՈՄ ԿԸ ԲՌՆԷ

Կանտի դեկտ. 3էն սկսաւ ծոմ բռնել, բարկանալով բանտակիցի մը հանդէպ ի գործ դրուած խտրութիւններէն։ Յետոյ ընդհատեց ծոմը, բայց շատ տկարացած է։ Վերջին տասը օրուան միջոցին վեց լիպրա պակսած է։

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԷՄ — Գ. Պէրնըրդ Շօ, անգլիացի թատերագիր – բանաստեղծը Պաղեստին մեկնեցաւ։ Իր մեկնումէն առաջ, երէկ իսկ հրապարակ հանեց նոր գիրք մը, «Սեւամորթուհի մը որ Աստուած կը փնտռէ»։ Ինչպէս միշտ, այս գրքին մէջ ալ Գ. Շօ կը շեղի ընկալեալ սովորութիւններէն, եւ գիրքը մեծ զայրակղութիւն պիտի պատճառէ քարեպաշտ շրջանակներու մէջ։

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ՑԱԾԱՆԱՒԵՐ եւ երկու թորփիլանաւեր պիտի շինուին Իտալիոյ մէջ, համաձայն Մուսոլինիի հրամանին։ Ցածանաւերը պիտի ունենան 7000ական թոն տարողութիւն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՓԱՐԻԶԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐ

Դ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆԻ ՁԵԿՈՅՑԸ

Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցին պատարագէն ետք, Գ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան դասին մէջ կայնած եւ շրջապատուած քահանայից դասէն, շատ զուարթ տրամադրութեամբ մը խօսեցաւ, պատմելով թէ ինչպէս գնաց Էջմիածին եւ ինչպէս մասնակցեցաւ կաթողիկոսական ընտրութեան։ Գ. Կիւմիւշկէրտան շատ խանդավառուած էր Հայաստանի վերաշինութեան վերելքին ի տես։

Ըսաւ թէ «երկիր մը ուր առաջ *մաշա* իսկ չէին կրնար շինել, հիմա մեքենաներ կը շինեն կոր». թէ Հայաստանի կառավարութիւնը չէր հետաքրքրուեր կաթողիկոսական ընտրութեամբ եւ ընտրելիին անձով, եւ *Եւրոպայի Հայ գաղութներուն գոհացում տալու նպատակով* էր որ ուզած էր աջակցիլ այդ ընտրութեան. կառավարութիւնը ինքը թեկնածու չունէր երբեք եւ ձգած էր որ ուզածնին ընտրեն։ Խորէն Արքեպիսկոպոսի համար մասնաւոր յարգանք մը ունին, որովհետեւ անիկա իր կորովը ու հաստատամտութիւնը ցոյց տուած է զանազան առիթներով։ Ըստ Գ. Կիւմիւշկէրտանի Էջմիածնի շրջանակին մէջ երկու որոշ ընտրելիներ կային, բայց երբ տեսեր են որ Փարիզ Խորէն արքեպիսկոպոսի կողմնակից է, անոնք ալ իրենց քուէները կեդրոնացուցեր են անոր վրայ։

Իմնէեան եպիսկ. որ իր գեկայցը վերապահած է Մանչէսթրի (իբր իր նամբու ծախքը տուողը), առանձին տեսակցութեան մը մէջ ըսաւ.—«Եսհայաստանի ներկայ վիճակը կը նմանցնեմ աղքատ ուսանողի մը որ հինգ տասը տարի ամէն զրկանքներով կ'աշխատի, *մանսարդի* մէջ կը բնակի, ապրելու համար ճաշարանի մէջ պնակներ կը լուայ, բայց երբ օր մը վկայականը գրպանը կը դնէ, փառաւոր շէնքի մէջ կը հաստատուի, սպասաւորներ եւ պաշտօնեաներ կ'ունենայ, երջանիկ կ'ապրի»։

Գ. Զօպանեան Հայաստանի մէջ ամէն տեղ եառ կը խօսի։

Ամերիկեան Խորհրդարանը բացուեցաւ երէկ

ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԱԿԱՐԳ՝ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐ

Ամերիկեան խորհրդարանը բացուեցաւ երէկ, 5 դեկտեմբեր։ Օրակարգը շատ խճողուած է։ Նախագահ Հուվըր այսօր պիտի կարդայ իր աւանդական պատգամագիրը, ուշադրութեան յանձնելով պատերազմական պարտքերու խնդիրը եւ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի յետաձգման առաջարկները։ Կը կարծուի թէ նախագահը միայն պիտի ներկայացնէ եղած առաջարկները, առանց ուժ տալու անոնց։ Բայց հաւանական է որ յանձնարարէ մասնաւոր յանձնախումբի մը քննութեան յանձնել պարտքերու խնդիրը, թէեւ խորհրդարանը տրամադիր չէ ընդունելու այդ առաջարկը։ Յետոյ, պիտի առաջարկէ 700 միլիոն տոլարի խնայողութեան ծրագիր մը, որ անհրաժեշտ է հաւասարակշռելու համար պիւտճէն։ Հաւանական է որ նոր տուրքեր հաստատուին։

Օրակարգի միւս կարեւոր խնդիրներն են զինեհատութեան օրէնքին բարեփոխումը եւ գործազրկութեան տագնապը։

Խորհրդարանէն դուրս խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, որպէս զի Եւրոպան կարենայ վճարել դեկտ. 15ի մասնավճարները, առանց նոր տագնապ մը յարուցանելու։ Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ պատահութիւն պիտի ընծայուի փոխառութիւն կնքելու Մ. Նահանգներուն մէջ։ Նիւ Եորքի կարեւոր դրամատուները կը թելադրեն որ շարունակուի վճարումներու յետաձգման քաղաքականութիւնը, այլապէս տագնապը պիտի սաստկանայ։

⁂ «Անօթիներու վաշտերը» Ուաշինկթըն հասան երկրին զանազան մասերէն։ Աւելի քան տասը հազար զինուորներ կը հսկեն բարեկարգութեան։ Արշաւողները կը սպառնան բռնի գրաւել խորհրդարանի շէնքը։ Ցուցարարներուն նախագահը յայտարարեց.

— Եթէ Հուվըր փորձէ մեզ լռութեան դատապարտել զինուորներով, ջարդ պիտի պատահի եւ խորհրդարանի պաղատան արիւնով պիտի ներկուի։

Շլայխէր կ'ամրացնէ իր դիրքը

Զօր. Շլայխէր վերջնապէս կազմած ըլլալով Գերմանիոյ նոր դահլիճը, բանակցութիւններ կը կատարէ զանազան հոսանքներու եւ մասնաւորապէս Հիթլէրականներու հետ, որպէս զի դժուարութիւններ չյարուցանեն խորհրդարանին մէջ, որ կը բացուի այսօր, երեքշաբթի։ Իբրեւ երեցագոյն անդամ, պիտի նախագահէ Հիթլէրական մը, Զօր. Լիցման, որպէս զի նորէն չստիպուին հրաւիրել համայնավար մը, Տիկին Կլարա Ցէտկին։ Նոր վարչապետը որոշած է յետաձգել կամ ցրուել խորհրդարանը, բայց յուսեր որ առաջին օրէն իսկ անվստահութեան քուէ առանայ։

Գերմարքէն ի վեր, առաջին անգամ է որ Գերմանիոյ մէջ վարչապետը այսքան լայն իրաւասութիւններ կ'ունենայ։ Արդարեւ, Զօր. Շլայխէր թէ վարչապետ է, թէ պատերազմական նախարար եւ թէ լիազօր Փրուսիոյ։

Սուրիոյ խնդիրը Ժընեւի մէջ

Գ. Փօնսօ, Սուրիոյ մարզպանը, որ Ժընեւ կը գտնուի, հողատարութեանց յանձնախումբին ներկայացուց իր տեղեկագիրը՝ կատարուած աշխատանքներու մասին։

Տեղեկագրէն կ'երեւայ որ, Ֆրանսա կը ձգտի հետզհետէ վերցնել հողատարութիւնը եւ անոր տեղ հաստատել դաշինք մը, նման Իրաքի եւ Անգլիոյ միջեւ կնքուած դաշնագրին։ Այս կերպով, Սուրիան ալ յուսով անդամ պիտի դառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան։

Օգտուելով Փօնսոյի ներկայութենէն, տապարէզ իջած է նաեւ Շէքիպ Արսլան պէյ, Սուրիա – պաղեստինեան կոմիտէին նախագահը, որ Ժընեւ կը գտնուի եւ մինչեւ հիմա բուռն պայքար մղած է Ֆրանսայի հողատարութեան դէմ։

Կարելի՞ չէ արգիլել քիմիական պատերազմը

Զինաթափութեան խորհրդաժողովին կողմէ նշանակուած յատուկ մասնախումբ մը, որ պաշտօն ունի ծրագիր ներկայացնելու քիմիական եւ մանրէական պատերազմի արգիլման մասին, մասնագէտներու ժողովի մը յանձնած էր այս խնդիրը։ Մասնագէտներու ժողովը երկար ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, ներկայացուց իր տեղեկագիրը, որ կ'եզրակացնէ թէ գործնական միջոցներ չկան արգիլելու քիմիական եւ մանրէական պատերազմը։ Այնպէս, չկան յատկապէս քիմիական պատերազմի սահմանուած ռումբեր եւ պայթուցիկներ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ?

Մոսկուայէն կը հեռագրեն. — Գործավարներու խորհուրդը եւ Կեդր. Կոմիտէն հրամանագիր մը հրատարակեցին, որով Մոսկուայի շրջանին եւ թաթարական հանրապետութեան հաւաքական տնտեսութեանց անդամներուն եւ անհատ հողագործներուն իրաւունք կուտան ազատօրէն առեւտուր ընելու ցորենի եւ անոր բոլոր տեսակի արտադրութեանց վրայ։ Այս արտօնութիւնը կը տրուի անոր համար որ այդ երկու շրջանները պայմանաժամէն առաջ իրականացուցած են արմտիքի մթերումը եւ ապահոված գարնան սերմնցումը։ Կառավարութիւնը այս ձեւով կ'ուզէ գրգռել միւս շրջաններուն եռանդը։

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԸ ՇՂԹԱՅՈՒԻ

Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը նոր օրինագիծ մը պատրաստեց, որ աւելի կը խստացնէ կրօնական միաբանութեանց օրէնքը։ Բոլոր կաթոլիկները գրգռուած են։ Դժգոհութիւն կը տիրէ նաեւ չափաւոր հանրապետականներուն մէջ։

Նոր օրէնքով, բոլոր կրօնական միաբանութիւններուն կ'արգիլուի կրթարաններ հաստատել ուղղակի կամ անուղղակի։ Բացառութիւն պիտի կազմեն միայն դպրոցները։ Եկեղեցիներու կամ կրօնական միաբանութեանց պատկանող բոլոր այն շէնքերը որ անհրաժեշտ չեն իբրեւ աղօթավայր, պիտի ծախուին եւ արդիւնքով պետական արժեթուղթեր պիտի գնուին։ Բարեսիրական հաստատութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան յայտնելու իրենց եկամուտի բոլոր աղբիւրները, այլապէս պիտի փակուին առժամաբար կամ մշտապէս։ Բոլոր կրօնական շէնքերը, եկեղեցիներու յարակից ըլլան թէ ոչ, տուրք պիտի վճարեն։

⁂ Վալիպցիոյ կառավարիչը 500ի – զէթա տուգանքի դատապարտեց ոսխի եւ Նարինջի հինգ վաճառականներ որոնք միապետական վիճառանիշեր կը գործածէին։

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ

Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութիւնը բողոքագիր մը յանձնեց Պարսկաստանի ելմտական նախարարին, անընդունելի գտնելով մենաշնորհին ջնջումը։ Ընկերութիւնը նկատի առնելով՝ իր կրելիք վնասները, յոյս կը յայտնէ թէ որոշումը ետ պիտի առնուի։

Ինչպէս գրեցինք, Իրանի Երեսփ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց մենաշնորհին ջնջումը, այնպէս որ ընկերութեան բողոքը ուշ մնացած է։ Միայն թէ՝ կառավարութիւնը պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու։

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ զինուորներուն մէջ դժգոհութիւն կը տիրէ, իրենց ընտանիքները երեսի վրայ մնացած, մանաւանդ սնունդի նեղութեան մատնուած ըլլալով։ Կառավարութիւնը ստիպողական հրահանգներ դրկեց բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը, որպէս զի քննութիւն կատարուի այդ ընտանիքներուն մէջ։

ԿԵՐԵՆՍԿԻ ճառ մը խօսեցաւ Պերլինի մէջ, ռուս տարագիրներուն համար։ Ժողովը չէր ծանուցուած եւ ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, ո՛ր եւ է դէպք չպատահեցաւ։ Նախկին վարչապետը յայտարարեց թէ մօտալուտ է խորհրդային իշխանութեան անկումը, որուն պիտի յաջորդէ ճշմարտապէս ազգային կառավարութիւն մը։

ԵՐԿՈՒ ՀՍԿԱՅ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ապսպրեց Համամերիկեան օդանաւային ընկերութիւնը։ Իւրաքանչիւրը 50 ճամբորդ պիտի առնէ եւ աւելի արագ թաց եւ մեծ պիտի ըլլայ քան ո՛ր եւ է առեւտրական օդանաւ։ Շինութեանց յատակագիծը քննած է գնդ. Լինտպէրկ։

ՉՈՒԻՑԵՐԻՈՅ դաշնակցային խորհուրդը որոշեց արձակել համայնավար պետութեան պաշտօնեաներն ու բանուորները։ Մինչեւ հիմա 105 համայնավարներ ձերբակալուած են Ժընեւի մէջ, իբրեւ հետեւանք նոյ. 9ի խռովութեանց։ Տասը օտարականներ ալ արտաքսուած են։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԶ.

ԱՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ. — «ՈՒԱԶԱՆ ՄԸ ՇԻՆԵՑԷՔ». — ԻՐ ՇՐՋԱՊԱՏԸ՝ ՑՆԾՈՒՀԻՆԵՐ ԵՒ «ՄՏԵՐԻՄՆԵՐ». — «ԵԹԷ ԱՆ ՄԵՌՆԻ, ՄԵԶ ԿԸ ԿԱԽԵՆ». — ԱՆԱՍՆԱԿԱՆ ԿԵՆՑԱՂ՝ ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԵՏ. — ԻՐ ԿԵԱՆՔԸ ՄԻՇՏ ՎՏԱՆԳԻ ՏԱԿ. — ՔԵԼ ԱԼԻՆ ՄՏԵՐԻՄ, ԲԱՑՑ ԵՒ ՓՈՐՁԱՆՔ...

Քառասունեւհօթը տարեկան է Մ. Քէմալ 1928ին։ Խորշոմներով ծածկըուած իր դէմքը վայրագ արտայայտութիւն մը ունի շատ անգամ։ Նայուածքը ծակող ու սպառնական։ Անգոյն մազերը, հետզհետէ աւելի ցանցառ, լայն տեղ կը բանան ճակատին։ Ո՜րքան հազուադէպ է անոր ժպիտը ու կարճատեւ։ Վատառողջ է չարունակ. կը տառապի անքնութենէ եւ յուսահատութեան տագնապներ կ'ունենայ յաճախ։ Երիկամունքներուն ախտը շատ ազդած է իր վրայ։ Աչխոյժ է երբեմն երխասարդի մը չափ ու երբեմն ալ դողդոջուն՝ հիւանդկախ ծերունիի մը պէս.

Սակայն հակառակ այդ բոլորին անսպառ է իր եռանդն ու աշխատելու կորովը։ Ծոթը դիշերուան մէջ խըմբագրած էր իր համբաւաւոր ճառը որուն ընթերցումը Ազգային ժողովին առջեւ՝ տեւեց ճիշդ վեց օր։

Մ. Քէմալ երբեմն օրերով դուրս չէր ելլեր Ձան Գայայի դղեակէն։ Օղին, Թղթախաղը եւ իր անխուսափելի ցնծուհիներն ու գոյնզգոյն «մտերիմները» կը գրաւէին իր ժամերը, իր գիշերները. Երբեմն անքնութենէն տժգոյն ու անհանգիստ կը ցատքէր տեղէն, կը նստէր իր Նժոյգը ու արեւածագէն շատ առաջ կ'երթար իր նոր ագարակը որ շինել տուած էր հովիտի մը գիրկը։ Շատ կը սիրէր ան իր ագարակը. վաղուան բարգաւաճ ու հարուստ հայրենիքին մանրանկարն էր ան իրեն համար։

Կասկած չկայ որ հակառակ իր թերութիւններուն եւ եսասիրութեան Քէմալ հայրենասէր մըն էր, կը գրէ Արմսթրօնկ։ Իր բամծներուն կամ բլամծներուն մեծ մասը անտրամաբանական էին, կեղծ ու յիմար, բայց մեծ էր իր հաւատքը իր գործին ու յաջողութեան մասին։

Դրամի չգոյութիւնը ու մանաւանդ ժողովուրդին Թոյլ ու չքաւոր վիճակը մեծ արգելքներ էին անոր առջեւ։

Շատ փոխուած էր Մ. Քէմալ. աւելի Նիւթապաշտ էր ու պերճանքի ու ճոխութեան սիրահար։ 1921ին կը պարծենար իր աղքատութիւնով. իր ամբողջ ունեցածը տուած էր ազգին եւ չուայլ էր ու առատաձեռն։

Կծծի եւ ագահ մէկն էր ան հիմա. կը սիրէր հարուստ ըլլալ ու կը զբաղէր նոյնիսկ առեւտրական գործերով։ Անքնութիւնը գինքը դարձուցած էր աւելի յամառ, անտանելի ու վայրագ կոտ։ Երախայի պէս էր շատ անգամ։

Օր մը, առտուն կանուխ կ'երթայ իր ագարակը։ Տաք էր օդը եւ ջուրի նուազութիւնը զգալի էր ամէն տեղ։ «Աւազան մը շինեցէք» կը հրամայէ ան, «եւ անմիջապէս»։ Գերմանացի երկրաչափը որ իր գործերը կը տեսնէր ընդհանրապէս, Պոլիս էր այդ օրը. «Կանչեցէք, աւազան կ'ուզեմ եւ հիմա կ'ուզեմ»։ Երեսունեւվեց ժամ վերջ կը հասնի երկրաչափը. կը սակարկէ անոր հետ Հրեայի պէս։ «Ծովուն չափ պէս աւազան մը շինել տանք փաշա՛», կը Թելադրէ մէկը։ «Ո՛չ», կ'ըսէ Քէմալ ու կը սկսի հայրենասիրութեան մասին ճառել ագարակին մէջ ներկայ եղողներուն. յետոյ դառնալով Գերմանացիին, կը հրամայէ.

— «Աւազան մը պիտի շինես հիմա Մարմարայի ձեւով. ուշադրութիւն ըրէ՛ որ ստոյգ ճիշդ ըլլայ»։

Կը կատարուի հրամանը. ահագին գումար կը ծախսէ Քէմալ այդ քէյֆին համար, Թէեւ յառաջացծէն դուրս ձգել կուտայ Նիկոմիդիոյ խորշը.քանի մը ոսկի խնայելու համար։

×

Մ. Քէմալ երկու խումբի բաժնած է իր շրջանակը։ Մէկ կողմէն Ըսմէթ, Ֆէվզի եւ Ապտիւլ Հագգը՝ ելմտական նախարարը եւ քանի մը ուրիշներ որոնք տեղեակ կը պահեն զինքը քաղաքական ու վարչական գործերուն։ Իսկ միւս կողմէն իր ներկուած աղջիկներն ու «անձնական բարեկամները», ուրիշ խօսքով, իր վայելքի ընկերները։

Կը ճանչնանք արդէն իր աղջիկները. իրենց մարմինը վաճառքի հանած ատռաականոցներու դարշելի էգերն են անոնք։ Իսկ իր «անձնական բարեկամները» գրեթէ նոյնչափ զզուելի — փողոցներէն հաւաքուած համբաւաւոր սրիկաներ ու աւազակաբարոյ մարդիկ բոլորն ալ։ Անաւասիկ Քէլ Ալին՝ իր սիրելի դատաւորը, պարծենկոտ ու հէլտասէր Զէրքէզը որ միմոսի դեր կը կատարէ դղեակին մէջ. անհաւասիկ անբարոյական ու դռեհիկ լրագրող մը եւ սա միւսը, սեւամորթ Թուրքը որ վարպետ է հայհոյելու արուեստին մէջ։ Ասնաեղ են նոյնպէս Ճէմալ անունով զինուորական մը որ օգնական եղած էր Քէմալին Համիտեան օրերուն. Միւֆիտ Լութֆին, ուրիշ բարեկամ մը Սուրիոյ ճակատէն եւ Նուրին որուն հետ զէնքի ընկերներ եղած էին Տրիպոլսոյ մէջ։

Որքան կը զուրգուրան այս մարդիկը Մ. Քէմալի վրայ։ «Կը վախնամ երբ չի քնանար ու կը խմէ. երբ տըժգոյն է իր դէմքը եւ հիւանդկախ. կը վախնամ երբ ճամբորդելու մասին կը խօսի, որովհետեւ առանց անոր մենք չկանք այլեւս։ Քնացած ատենը կը հսկեմ իր վրայ որպէսզի ապահով ըլլամ Թէ հանգիստ է անիկա. եթէ ան մեռնի Ըսմէթն ու Ֆէվզին մեզ կը կախեն»։ Այսպէս կը խօսի իր մտերիմներէն մէկը։

Մուսթաֆա Քէմալ շատ կը սիրէ շողոքորթութիւնը որուն պակասը բարեբախտաբար զգալի չէ Ձան Գայայէն ներս։ Որքան ուրախ է ան, երբ իր շուրջիններն սարկօրէն կը չափազանցեն իր փառքը, կը շոյեն իր ինքնասիրութիւնը եւ գերիներու պէս հլու հըլնազանդ կը հպատակին իր հրամաններուն. անոնց պաշտամունքը իր անձին, կը կազդուրէ զինքը իր յուսահատ վայրկեաններուն։

«Աշխարհի եւ պատմութեան ամէնէն մեծ զինուորն է ան», կը բացագանչէ կայլիկ մը։

«Արեւն է ան որ փայլ կուտայ աշխարհին ու կը լուսաւորէ մեր կեանքը», կը յարէ աւելի վարպետ շողոքորթ մը։

Մուսթաֆա Քէմալ չի կրնար հանդուրժել որ իր շուրջինները ուրախ վուարթ տրամադրութեան մէջ ըլլան երբ ինք տխուր է։ «Եթէ ես խմեմ, դո՛ւք ալ պիտի խմէք. եթէ ես լամ, դո՛ւք ալ պիտի լաք», հասկցուցած է ան բոլորին։

Զափազանց ազատ էր իր մտերիմներուն կենցաղը, բայց ո՛չ Մ. Քէմալի համար որ կը խմէր ու կը զըւարճանար անոնց հետ։ Դղեակին զարշահոտ սրահներուն մէջ այդ աւազակաբարոյ մարդոց առնչած մթնոլորտը, ամէն իրիկուն, համապատասխան էր իր ճաշակին։ Գիշերներ կը լուացնէր այդ վատահամբաւ աղջիկներուն, այդ արիւնարբու սրիկաներուն հետ. ի՜նչ երանելի ժամեր կը վայելէր ան մասնակցելով այդ զզուելի ջոլիրին տարփոտ ու անասնական հաճոյքներուն։

Քէմալի Ներքին կենցաղին խայտառակութիւնը կամ դղեակին զայթակղեցուցիչ մթնոլորտը գաղտնիք չէր ժողովուրդին համար. առավ իսկ աւելի ժողովրդական էր ան, կ'ըսէ հեղինակը. «Թուրքերը կոպիտ Արեւելցիներ ըլլալով, շատ լաւ կը հասկնային Քէմալը. իրենց փնտռած մարդն էր ան — անգութ, անառակ, վայրենի ու ոխակալ, բայց եւ այնպէս ուժեղ եւ վճռական։ Իր մոլութիւնները ազգային մոլութիւններ էին. հեշտասիրութիւնը Թուրք նախահայրերուն ամէնէն հին պարծանքն էր. անոնք կը Նախընտրէին անոր կոշտ ու կոպիտ առնականութիւնը՝ Թոյլ ու անավարի ասաքինութիւններէն»

×

Արմսթրօնկի այս տողերը գրայնացուցեր են Թուրքիոյ Ցախէին վարչապետը՝ Ըէւուֆը եւ խալիտէ Էտիպ հանըմի էրիկը՝ Տօքթ. Ատնանը որոնք «Օպզէրվըր»ի մէջ (կիրակի, 27 նոյ.) հրատարակեցին բողոքագիր մը։ Այս երկու երեւելիները ուրիշ սրբագրութեան մը կարգինթիւմ կուտան «Գորշ Գայլ»իւթեղինակին թէ իր մատնանշած մոլութիւնները ազգային մոլութիւններ չեն Թուրք ժողովուրդին մէջ։ Մոլութիւնը կամ առաքինութիւնը ազգային յատկանիշներ չեն ընդհանուր առումով, կը բացատրեն անոնք. քամէն տեղ աղէկն ալ կայ, գէշն ալ. Թերեւս Արմսթրօնկ գէշերուն հանդիպած է. իր վերագրումները համաձայն չեն այն տպաւորութեանց զորս ուրիշ պատմագիրներ, ի մէջ այլոց Անգլիացիներ, կրած են Թուրք ժողովուրդէն»

Ի՜նչ խեղճ ու կրակ արդարացում. այդ պատմագիրներն ու այդ Անգլիացիները — խօսքը ձեզի բարեկամ եղողներուն մասին է, Լ'էօտի պէս եւ Աստոնի պէս — երբեք անաչառ չեն եղած։ Այնքան վարպետ էք ձեր նախընթացին երեւելի եւ աններելի վատոյլեամբ Եւրոպացիներուն շուայլելու արուեստին մէջ, որ շատով ձեր ցանցին մէջ կ'իյնան բոլոր այն անպարկեշտները որոնք ոսկի կուզան ձեր ամբողջ հայրենիքը։ Այդ վարպետութիւնը արդէն ապացոյցը չի տար արդեօք ձեր ազգային նկարագրին։

×

Բացատրեցինք մեր նախորդ նամակներուն մէջ թէ Մ. Քէմալ չափազանց կասկածամիտ էր եւ կը վախնար նոյն իսկ իր շուրջիններէն։ Վտանգաւոր էր իր դիրքը, կը գրէ Արմսթրօնկ. անապահով կը զգար ինքզինքը Քէմալ եւ արտասովոր միջոցներու դիմած էր ինքնապաշտպանութեան համար։

Հանրատուն մըն էր դղեակը. այդ կիներուն եւ այդ արիւնարբու մարդոց կենակցութիւնը իր երդիքին տակ տեւական սպառնալիք մըն էր իր կեանքին. վէճ մը, կռիւ մը բաւական էին իրարանցում առաջացնելու համար դղեակէն ներս. պատրուակ կը փնտռէին իր փողոցի բարեկամները, ատրճանակ մը կամ դաշոյն մը գործածելու համար. ի՜նչ պիտի ըլլար երկիրը եթէ փամփուշտ մը վրիպէր երկու զինով կռուազաններու միջեւ եւ ծակէր Քէմալի կուրծքը։

Հետեւեալ դրուագը բաւական պերճախօս է այդ տեսակէտէն։

Իրիկուն մը Մուսթաֆա Քէմալ Թուղթ կը խաղար շրջապատուած իրեններէն։ Ցանկարծ փոթորիկի նման արահէն ներս կը մտնէ համբամնօթ Ալին՝ իր հակառակորդներուն չուանը քաշող դահիճը, որուն հանդէպ որոշ համակրութիւն ունէր Կազին։ Ալի կռուած էր Ըսմէթին հետ որ մերժեր էր պաշտօն տալ կառավարութեան մէջ իրեն եւ իր մէկ բարեկամին։ Եկած էր հաւանաբար լուծելու իր վրէժը, որովհետեւ վարչապետը վիրաւորեր էր իր արժանապատուութիւնը. Ըսմէթ երբեք չէր սիրած Քէմալի բարեկամները եւ չէր քաշուեր զանոնք որ եւ է ձեւով։

Ալի եկած էր խնդրելու Քէմալի միջամտութիւնը. միեւնոյն ժամանակ կը սպառնար Ըսմէթին — եթէ բան մը պատահէր Քէմալին, ինք պիտի մաքրէր Ըսմէթին հաշիւը, կը բացատրէր ան որոշ բացայայտութեամբ. Ըսմէթ, հակառակ իր խոյութեան, խմացեր էր այդ սպառնալիքը, բայց չէր համարձակեր սաստել զայն Մ. Քէմալի ներկայութեան։

Դինով է Ալի. ինկած աթոռ մը վըրայ կը շարունակէ պարպել քանի մը զաւաթ եւս եւ այդ վիճակին մէջ չի մոռնար տակաւին իր ուզած պաշտօնը պահանջել, այս անգամ ուղղակի Քէմալէն. եւ ի՜նչ հայհոյանքներ Ըսմէթին.

Կը հասնի Քէմալի համբերութիւնը. կը յանդիմանէ իր «սիրելի բարեկամը» որ ձեռքը ատրճանակին տանած կը պատրաստուէր կրակելու։ Ներկաները կը քաշկռտեն զինքը արահէն դուրս. անհագին աղմուկ, իրարանցում։ «Աւէ՛ք ատրճանակը ձեռքէն եւ առանձին ձգեցէք», կը հրամայէ Քէմալ դուռին մէջէն. յետոյ կը յառաջանայ քանի մը քայլ, կուղայ Ալիին քով եւ սուր ու սպառնալից ակնարկ մը կը նետէ անոր աչքերուն, կարծես պիտի յարձակի վրան ու բզքէ այդ Թշուառականը։ Ալի սարսափահար կը փախչի։

×

Ալի մէկն է միայն Մուսթաֆա Քէմալի մտերիմ ընկերներէն ու Թերեւս լաւագոյնը. իրմէ աւելի վատերը կան դղեակին մէջ։

Այս աւազակաբարոյ մարդոց մտերմութիւնը տեսակ մը զբօսանք է Քէմալի համար դղեակէն դուրս զանուող իր բազմաթիւ հակառակորդներուն դէմ. Թիկնապահի դեր կը կատարեն անոնք իր շուրջը. երբեմն է անոնց հետ եւ ապահով։

Ապահո՞վ է իսկապէս, ո՛չ։ Իրաւ է որ Մուսթաֆա Քէմալ պաշտպանուած է իրական Թշնամիներէն, սակայն արիւնարբու ոճրագործներու այդ վոհմակը իր դղեակին մէջ յարատեւ սպառնալիք մըն է իր կեանքին. կին, Թղթախաղ, օղի ու ատրճանակ արամաղրելի են իր բարեկամներուն օրը քանիշրոր ժամ. շնորհ մը, զաւաթ մը աւելի կամ պակաս կրնան մէկ ժամէն միւսը յեղաշրջել Թուրքիան։

Ու Կազին ծանօթ է այդ իրողութեան.

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Դ.

Սիրելի Զապէլ,

Տարուան մէջ ո՛չ մէկ օր այնչափ շատ չեմ յիշեր քեզ, ինչպէս ամէն տարի միեւնոյն օրը, հին անուշ յիշատակներու գուրգուրանքովը։ Եւ վստահ եմ որ դուն ալ նոյնը կ'ապրիս ամէն անգամ։

Այսօր առի վերջին նամակդ։ Ամբողջ կեանք մըն էր այն, բարդ պատմութեան մը ոգին, որ արագ տողանցը կ'ընէր տասնեւչորս տարիներու

«Համեմատաբար այս խիստ կարճ ժամանակամիջոցի պատմութեան եւ ապրումներու բարդութիւնները Թերեւս տասնեւչորս դարեր իսկ բովանդակած չըլլան իրենց մէջ համարժէք չափ մը», կ'ըսես, եւ երկչոտ ակնարկ մը նետելով մարդկութեան կրած ֆիզիքական Թէ բարոյական անընդհատ տառապանքներուն վրայ՝ սարսափահար կը յարես.

— «Ո՜նչպէս կը տոկայ մարդ էակը. արդեօք բթացա՞ծ են զգացումները եւ կամ հիւա՞նդ է»։

Ժպիտի նման դառն կնճիռ մը կ'ուրուագծուի դէմքիս վրայ։ Ճիշդ չէ՞ արդեօք այդ եզրակացութիւնդ եւ կամ հարցման մէջ իսկ չէ՞ բուն ցաւին խորութիւնը։

Ինչո՞ւ սակայն խորհրդածութիւններու այդ անելին մէջ սուզիլ։ Սուզէ՛ բոլոր խորհուրդներու խորը, զայն լուսաբանելու բնածին ցանկութեամբ, եթէ ուժը կը զգաս մէջդ, բայց ո՛չ Թէ աւելի վհատուած դուրս ելլելու, եւ մեր ունեցած արդէն իսկ քիչ մը շըՆորհէն եւ խելքէն ալ հոն մաս մը Թողած ետ դառնալու համար։

Մի խնդար բառերիս վրայ։ Մեր կարողութեան սահմանին մէջ գտնուածները անխափ կ'ըմբռնեն նը ու կ'ըմբռնե՞նք որ, փափաքինք Թափանցել նաեւ մարդկային սովորական մտքի հասողութեանէն վեր գաղտնիքներու խորքը։ Զանոնք լուծելո՞ւ համար, Թո՛ղ սիրելիս։ Ըստ իս, ընկերային հարցերու էութեան ծոցին մէջ է անոնց լուծումը։ Մենք նամակներ միայն կը գրենք իրարու։

Եթէ այդչա՛փ խորանաս ամէն հարցի մէջ եւ ա՛յդ տարիքիդ...։ Բայց ի՞նչ կ'ըսեմ, կրնա՞ս խորանալ, ո՛չ, արդէն իսկ մակերեսային հոգեր չեն ունեցածներդ եւ ի զուր մի՛ փախչիր սա տխուր կեանքէն անհրաժան քիչ մը արեւէն ու երգերէն։ Ան, ամէն բանէ անկախ՝ կը շարունակէ արդէն իր ընթացքը եւ կը տանի մեզ իր հոսանքին հետ։ Ցնծանելու համար իր հետ խլած տարած չոր տերեւներուն եւ չիգիտութեան՝ գաղափարի մը նուիրուած անհատը այդ հոսանքին հետ կը գիմէ գէպ ի իր լուսաւոր կէտը, մինչ կրաւորական տարրը կը վարուի այդ նոյն հոսանքէն եւ կը քշուի յարգի պէս։

Վարդի Թերթը կամ մեռնող ոսկի տերեւը որ անկամ կը տատանի ժամանակի արընթաց ծփանքն ի վար՝ յիշատակ մը չունի՞։ Իր կանաչ եւ առոյգ տերեւներուն մէջ վառ ու զգեցիկ վարդ մըն էր ան. կեանք ու աչք տուած էր աչքերու եւ երջանկութեան մեծ հմայք՝ հոգիներու։ Սիրոյ զինովութեան խորհրդանիշն էր ան։

Եթէ կը մեռնի հիմա, բայց իր գեղեցկութեան յիշատա՞կը։

Վա՛յ անոր որ յիշատակ մը չունի, որ չի կրնար վերյիշել քաղցր օրեր, մեծ օրեր։

Եւ դուն, Զապէլ, միթէ դուն ալ չե՞ս ունեցած յիշատակներու ամէնէն գեղեցիկը, ապրումներու ամէնէն խորը։ Ինչո՞ւ միայն տխուր գոյները կը տեսնես

Եթէ լոյսը ճանչցած չըլլայիր, պիտի կրնայի՞ր խաւարի սարսափն ըմբռնել եւ քու մէջդ մղուած զգալ զայն փարատելու.

Կը մոռնա՞ս այն անպատում երջանութիւնն որ միասին վայելեցինք այն օրը։ Մի՛ ըսեր Թէ յուսախաբութիւնն աւելի դառն եղաւ եւ մինչեւ հիմա կը խոցէ ամէնուս սրտերը։ Ճիշդ է, սակայն մեր բոլոր ցաւերուն մէջ այն լուսաւոր յիշատակն ալ կը մնայ անջնջելի։

Հոն, մեր պատմական սենեակին մէջ, հո՛ն ուր եկողներէն շատերը գացին անդարձ..., Նստած դասս կուտայինք, երբ յանկարծ Թնդանօթի արտակարգ որոտներ լսեցինք, գուրսը անսովոր եւ զուգուած ժխոր մը եւ օդին մէջ փափուռըք մը գաղտնի չանկը։ Քեզ հետ մէկ շունչով չորրորդ յարկը բարձրացանք, վերնայարկի պատուհանը, ուրկէ Գանտիլլիէն մինչեւ Կղզիները Ծովային գեղեցիկ տեսարան մը կը պարզուէր, ու պայծառ օդին մէջէն, հեռուն որոշակի կ'երեւային հսկայ մաւթ զանգուածներ որոնք Կղզիներուն կողմէն կը յառաջանային դէպ ի մեզ, վեհապանծ լեռներու նման.

Ուշինչ հասկցանք նախ, բայց երբ ապշահար մեր շուրջը կը դիտէինք, գուշակելով որ անսպասելի նորութիւն մը կը սաւառնէր օդին մէջ, մեր տան եւեւի մեծ շէնքերէն մէկուն պատուհաններէն սկսաւ սպրդուիլ Ֆրանսական դրօշ մը որ կարծես չորս տարուան խոր քունէ մը կ'արթննար գինովի մը պէս եւ քնաթաթախ աչքերը չէր կրնար բանալ լոյսին։

Իրականութի՞ւն էր Թէ երազ։ Մեր սիրտը պիտի պայթէր հրճուանքէ մը որ բառ չունէր։ Զորս տարի պատերազմի սարսափներու եւ ահռելի անստուգութիւններու մահացնող անձկութիւններէն վերջ, յանկարծ խաւարէն լոյսը կը նետէին մեզ եւ գինովցեր էինք երջանկութենէ։

Ի՜նչ առատաձայլին է երջանկութիւնը, նոյն իսկ անոնց յիշատակը...։

«Դարձեալ, միեւնոյն օրը, բարձունքի մը վրայ եմ կեցած», խորհեցայ, բարձրադիր եկեղեցիի մը առջեւ տարածուած դարաւանդի մը երկաթ վանդակորմին կթնած։ Վարը, աչնան երանգներով գեղազարդուած ընդարձակ համայնապատկեր մը, Soissy-ն, Montmorency-ն, Enghien-ը, Deuilը եւն., ցրուած պարտէզներու եւ դարաստաններու զառիթափին վրայ, տերեւաթափ կամ մշտադալար ծառերու եւ Թուփերու մէջ պրկուած իրենց գեղեցիկ վիլլաներովը, հին դղեակներովը, եւ հեռուն հորիզոնին վրայ, մոխրագոյն շղարշներու մէջ պարուրուած՝ ուրուագիծերը Փարիզին, ցորեկը սեւ եւ գիշերը լո՛յս Փարիզին։

Տասնչորս տարի վերջ, եւ ամէնէն հեռու, օրերով հեռու եւ մինա՛կս, եւ ո՞ւր, դեռ մինչեւ ո՞ւր...։ Իսկ դո՛ւն ո՞ւր մնացիր, սիրելի՛ Զապէլս, եւ արդեօք ո՞րս աւելի բախտաւոր ենք...։

Ամպոտ ու տրտում օր մը եւ Թէեւ մշուշ մը արցունք կը մաղէ։

«Բախտաւոր մարդկութիւնը այսօր հանգիստաւոր տօնը կը կատարէ Զինադադարի տարեդարձին։ Մենք ալ այդ մեծ հաւատքով ողջունեցինք զայն գրկարաց, չգիտնալով որ պատրանքն ինք սեղմեր մեր կուրծքին», բսի մտքովս քեզ, հեռուէն։

Բայց աչքերս ակամայ գացին հոն, հեռուն, դէպ ի Արեւելք, մեր տունը, այն բարձր պատուհանին վրայ, դէպ ի սքանչելի կապոյտ երկինքն ու ծովը, նկարագեղ ափունքները եւ այն մեծ ու շարժուն զանգուածները... Գինով եւ բազանքի մը քաղցր շունչը պահ մը ոգեւորեց շուրջս. կ'ուզէի զէթ լոյսի արագութեան մը տեւողութեամբ տեսնել զայն կրկներեւոյթի մը պէս եւ ծով մը նկատել վարի համայնապատկերը։

Ցիշատա՛կ մը ապրելու համար։

Կ'ըսես Թէ, ինձ հետ ապրեցար այն մեծ օրուան խրախճանքի բողէն։ Հապա ե՞ս։ Եւ այս տարի շատ աւելի փնտռեցի քեզ

Զկրցայ երկար առանձին մնալ խոհերուս հետ եւ լեռան բարձունքին մօտ կառուցուած այդ հին եկեղեցիէն ներս ուղեցի մտնել։ Գիխաւոր դուռը գոց էր։ Կէս օրն անցած էր։ Կողմնակի բաց դրան վրայ Ֆրանսական զինանշանը եւ իրենց դրօշակները կը հակէին։ Ան կողմը բակին մէջ փոքր աղջիկներ ու մանչեր ծառերէն ինկող եւ օդին մէջ պարող չոր տերեւները հալածելու մրցումը կը խաղային, վազվզելով եւ ուրախ ճչիւներով։

Անոնց ներկայութիւնը բաւ էր բընակչութիւն մը կայ հոն։ Այնչա՛փ լուռ եւ ամայի էր վայրը այդ ժամուն, որպէս Թէ աշխարհէ կտրուած ըլլար։

Տասնեւվեցերորդ դարուն շինուած եւ քանիցս նորոգուած այդ եկեղեցիին մեծ դրան ներքը, երկու կողմերը լայն խորշեր կան եւ ձախ կողմի խորշին մէջ երկու դամբաններ, իւրաքանչիւրին վրայ մարմարեայ արձաններ մարդահասակ փռուած, մէջտեղը՝ հրեշտակ մը կանգուն եւ Թեւերը տարածած երկու Նեջող անդրիներուն վերեւ։ Մեծերը կախուած սեւ մարմար շրջանակներով եւ ճերմակ մարմարի վրայ փորագրուած արձանագրութիւններ պատմութիւնը կ'ընեն հայրենասէր ժողովուրդի մը։

1831ին Լէհաստանի ապստամբութեան պարտութենէն վերջ Ֆրանսա ապաստանած լէհ տարագիրներու կողմէ յաւերժացած են անոնք, ծանուած ազատութեան հերոսներուն, եւ հոն, Մոնմօրանսիի բարձունքին վրայ Թառած այդ եկեղեցիին մէջ հանգչողները ծերակուտական մը եւ զօրավար մըն են։

Զինադադարի տարեդարձին այցի գացի փայտաքանդակ դռներով այդ դարաւոր եկեղեցիին մէջ հանգչող դամբաններուն։

Հայրենիքէն տարագիր եւ անոր կարօտովն իրենց աչքերը փակած այդ փառաաւորներուն այցի գացի, որպէս յարգանք բոլոր անոնց որ ինկան ազատութեան պայքարի ճամբուն վրայ։

Գրեթէ մէկ դար յետոյ, հայրենակից բազմ ուրիշ ժողովուրդ մը տարագիր կ'ապստամբէր միեւնոյն երկիր

Հիմա ինչպէ՞ս հանգիստ կը ննջեն այդ արձանները։

Անոնց աչքերը փակուեր էին ստրկութեան մէջ, բայց ազատութեան հաւատքը ամուր դրոշմուած իրենց հոգիներուն մէջ, հաւատք մը՝ նուած իրենց ժողովուրդին ապագային վրայ։

Եւ հո՛ն, արծիւի այդ բոյնին մէջ ապահով են անոնք, եւ քանի...

Բայց հանգիստ են արդէն իրենց յաւիտենական նինջին մէջ

Ազա՛տ է անոնց հայրենիքը եւ այդ հերոսներուն հոգիները Թեւ գացեր են սաւառնելու իրենց ազատ ժողովուրդին մէջ, գացեր են անոնց մօտ որոնք իրենց կեանքին գնովն այդ պահեցին խէժային նուիրական ճրագը եւ կատարեցին իրենց նախահայրերուն մեծ ուխտը։

Այլ եւս հոն են անոնք։ Իրենց մարմար պատկերները միայն մնացեր են այստեղ, օտարութեան մէջ, պանդուխտի կարօտներուն եւ ցաւերու յուշերովը փռուած։

×

Ո՞ւր այցի երթամ մերիններուս.

Օտար տարագիրներու դամբարաններուն այցի գացի, խունկի եւ աղօթքի սրբավայրի մը մէջ, մերիններուն հանդէպ մեծ ուխտ մը կրկին ոգեկոչելու համար։

Եւ կոչելու բոլոր հոգիով։

Այս եկեղեցին դարեր շարունակ Թո՛ղ կանգուն մնայ տակաւին, բայց այլ եւս ո՛չ մէկ օտար ցամաքարած չըլլայ իր ծոցին մէջ ընդունելու նահատակ բազմութիւններ մեր չարչարուած բեկորներուն։

Շո՛ւտ փախչինք այս ափերէն, որչափ ալ հիւրընկալ ըլլան անոնք, եւ մեր հայրենի տան մէջ գտնենք ամէն հանգիստ ու անդորր։

Եւ հո՛ն միայն տօնենք մեր իրական Զինադադարը եւ մեր բուն խաղաղութիւնը։

ԱՆԱՀԻՏ

ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

—··—

Ներգաղթի ձեւանիրպուած եւ բանաձեւուած պահանջը 1921էն ասդին կը գտնենք ամէն օր եւ ամէն առիթով կրկնուած բոլոր գաղութներու կողմէ։

«Բացէք դռները» կարգախօսը դարձաւ եւ խորհրդանիշը այս այլապէս օգտակար եւ բովանդակալից պահանջին։ Մեր՝ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան ձայնը այս պահանջին մէջ եղաւ աւելի ուժեղ եւ վճռական — հակառակ ամէն կարգի բանսարկութեանց եւ տգեղ դաւերու։ Եւ մանաւանդ անկեղծ ու առանց ղանազան մուլթ ու կեղծիքի հաշիւներու։

Եւ սակայն, հակառակ այս բոլորին, Հայաստանի վարիչները, մասնաւորաբար այս խնդրին մէջ չփութացին տեղի տալ։ Եւ սա հասարակ որ եւ է փութկոտութիւն ալ ցոյց չտուին, ներգաղթը գործնականացնելու մասին։ Աւելին ըլլալով՝ անոնք որոշ ժամանակ մը — 1924-ին — կարծես Թէ ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ է որ գործնական քայլ առին։

Ներգաղթի փոխարէն սրբագրեցին արտագաղթի փաստակար կորստաբեր քաղաքականութիւնը։ Ոչ միայն քաշկլեցին արտագաղթը, այլ եւ բռնի միջոցներով Հայաստանէն հազարաւոր արտաքսեցին Խորհրդային Միութեան զանազան շրջանները։ Սոլէ շրջանը խոշոր Թիւ մը կը ներկայացնէ Հայաստանէ արտագաղթողներուն։

Ցակաւին առավ ալ չէր բացայայտ Հայաստանի կառավարութեան վտանգաւոր քաղաքականութիւնը այս կարեւոր խնդրին մասին։

Երբ ան զանազան ծիծաղելի պատճառաբանութիւններով կ'ուզէր արդարացնել արտագաղթի իր քաղաքականութիւնը, գիտակցաբար սրբերու եւ հայկական հողին նկատմամբ Թիւն ունեցող գաւառներու հանդէպ նոյն ատեն անհերքելի

նարութեամբ» եւ ծայրայեղօրէն «ձախ» ու ախտավարակ հոգեբանութեամբ կը հիւրընկալէր Թաթար եւ Թուրք բնակչութիւնը, հարեւան երկիրներէն: Այս քաղաքականութիւնը այն արդիւնքը տուաւ, որ Հայաստանի հայ բնակչութեան մէկ կարեւոր մասը հեռացաւ Հայաստանէն, իսկ ատոր փոխարէն Հայաստանը «վեհանձնօրէն» տեղ տուաւ աւելի քան ութսուն հազար Թրքութեան:

Ու սակայն այն օրերուն, երբ Թուրքիան կը խորհէր Թուրք նոր տարրերու վերաբնակութեամբ կենդանացնել իր համատարած անապատութիւնը:

Մինչ տարագիր եւ Թափառական հայութիւնը արիւն կուլ կուտար, անկիւն մը մուրալով իր հայրենի երկրին մէջ:

Ոչ ոք արդարացուց բոլշեւիկեան այս անիծապարտ քաղաքականութիւնը, բարեկամ թէ հակառակորդ:

Եթէ ուրիշները զսպեցին իրենց զայրոյթն ու ցաւը, այս մասին, մենք Դաշնակցականներս, օգտագործեցինք այս առիթը իր բոլոր հնարաւորութիւններով:

Մեր պաշտօնական ժողովներն ու զանազան ձեռնարկները մատացութեան չտուին բոլշեւիկեան այս անհամի խաղը: Մեր մամուլը — ի պատիւ իրեն — ուժգնութեամբ եւ ապալրջութեամբ խարազանեց այս ֆատակար քաղաքականութիւնը, կրկնելով ու առաջադրելով Ներգաղթի պահանջը արտագաղթի տեղ:

Ու ոչ մէկ կուսակցական շարքերէն, մասնաւորաբար մեր կուսակցական մամուլէն, «խաղ» կամ «անօգուտ պայքար» կը նկատէր մեր այդ օրերու կեցուածքը Ներգաղթի մասին: Երէկ ինչպէս եւ այսօր, կը թուի ընդհակառակն, որ մեր կուսակցութեան վերջին տասնամեայ շրջանի աշխատանքներու մէջ առանձին կարեւոր տեղ մը պէտք է տալ մեր այս ուղղութեան, իբրեւ դրական երեւոյթ:

Առանց ընկրկելու ակնյայտնի դժուարութիւններու դէմ, եւ առանց զգուշելու ձախորդ պայմաններէն, մեր գիծը մնաց իր հիմնական ուղղութեան վրայ, որպէս արտայայտութիւնը հայ հասարակական կամքին, պահանջը Հ. Յ. Դաշնակցութեան.

Ներգաղթի մեր պահանջին դէմ ցցուող այս խոչընդոտը միակ չէր իր տեսակին մէջ: Ուրիշ բազմաթիւ դժուարութիւններ ալ կը մատնանշուէին, գլխաւորաբար մեր Հայաստանէն:

Խորհրդ. իշխանաւորները մեր պահանջին կը հակադրէին երկրի աղքատութիւնը, սակաւահողութիւնը, բնակարանային տագնապը: Արդար կամ ոչ, լուրջ պատճառաբանութիւններ էին ասոնք եւ բաւական ուժեղ զէնքեր պայքարելու համար Ներգաղթի պահանջին դէմ:

Նոյնքան զօրաւոր բացասական ազդակ մըն էր Ներգաղթին դէմ խորհրդային վարչաձեւը: Եթէ համայնավար վարդապետութեան այս այլանդակուած գործնականը դժուարամարսելի է հայութեան համար ընդհանրապէս, գերազանցապէս անմարսելի է արեւմտահայութեան համար.

Դաշնակցութիւնը գնահատելով սակայն այն իրական դժուարութիւնները, որոնք կրնային յառաջ գալ այս գետնի վրայ, «բացէք դռները» պահանջին միացուց միշտ ողջմիտ եւ արդար քննադատութիւնը:

Ան իր մամուլով եւ հրապարակային այլ արտայայտութիւններով փորձեց լայնօրէն ծանօթացնել Հայաստանը, այնպէս ինչպէս որ կը ներկայանար, իր բոլոր լաւ ու գէշ գծերովը, գլխաւորաբար երկու կարեւոր նկատումներով. —

ա) Քննադատութեան ճամբով ազդել համայնավար իշխանութեան ծայրայեղութիւններու վրայ, սանձել անոնց անպատասխանատու արարքներն ու քայլերը:

բ) Իրական Հայրենասիրութեամբ, մղել գաղթահայը դէպ ի Հայաստան — ոչ թէ ամէն ինչ վարդագոյն ներկայացնելով, այլ իր իրական պատկերովը: Գաղթահայը իր հայեացքը դէպ ի Հայաստան ուղղելով, պէտք էր որ ճանչնար զայն իր բոլոր դժուարութիւններովը, ծանր ու յաճախ ընդվզեցուցիչ այլ արտայայտութիւններովը: Այս ձեւի ծանօթացումը պէտք էր ծառայէր գաղթահայութեան ներքին գիտակցական կապին, եւ ոչ թէ զգացական տրամադրութիւններու խաբացման:

Ընդհանուր ձեւով այսօր կրնանք ըսել թէ մեր աշխատանքը այս ուղղութեամբ կարեւոր նուաճումներ է կատարած: Դաշնակցական հրապարակագրութիւնն ու բեմը կրցած են ներկայացնել Հայաստանը իր իրական գծերուն մէջ, առանց կոյր եւ վնասակար «հայրենասիրութեան»:

Մեր այս աշխատանքին հետեւանքով այսօր իրաւունք ունինք պնդելու եւ յայտարարելու, որ ոչ մէկ գաղթահայ կրնայ ինքզինք անտեղեակ նկատել Հայաստանի իրական կացութեան: Աւելին ըլլալով, կրնանք պնդել, որ այսօր ամէն մարդ գիտէ մեր երկրի բոլոր դժուարութիւնները, յաճախ մանրամասնուած գոյներով:

Ամփոփելով այս ամէնը, մենք իրաւունք ունինք կրկնելու թէ՝

Ներգաղթի պահանջը իր առաջին իսկ օրէն եղած է մեզի համար որպէս քաղաքական կարեւոր պահանջ մը, որու շուրջ համախմբուած կը նկատենք գաղթահայութիւնը իր ճնշիչ մեծամասնութեան մէջ:

Այս պահանջին հետ, մենք չափազանց իրատեսութեամբ ծանօթացեր ենք Հայաստանի ներքին եւ արտաքին բոլոր դժուարութիւններուն, հակառակ բոլոր դիտումնաւոր վարդագոյն նկարագրութիւններուն եւ խոստումներուն:

Որով, Ներգաղթի հակառակ տրամադրութիւնները, երեւան եկած՝ համեմատաբար փոքր դժուարութիւններէ, պէտք չէ որ արդարացուին Հայաստանի պայմաններուն անծանօթութեան պատճառաբանութեամբ: Մենք կամովին ու գիտակցաբար ընտրեցինք Ներգաղթի քաղաքականութիւնը, նկատի ունենալով մեր անմիջական պայմաններէն յառաջ եկած պահանջները հետ նաեւ հայկական դատի ապագան:

Այս պայքարին մէջ մեր դէմ գտանք համայնավար կուսակցութեան հակառակ քաղաքականութիւնը, որ սակայն ոչ միայն չազդեց մեր վրայ, այլ եւ աւելի քան ուժգնութեամբ մղեց մեզ «բացէք դռները» պահանջը կրկնելու:

«Բացէք դռները» կրկնեցինք տարիներ շարունակ, թոյլ տալու համար որ գաղթահայն ալ իր տեղն ունենայ հայ երկրին մէջ, որ ան եւս իր տեղացի եղբօր հետ մասնակից ըլլայ որքան երկրի վերաշինութեան, նոյնքան եւ այդ ճամբուն անխուսափելի բոլոր դառնութիւններուն եւ դժուարութիւններուն:

Հայրենիքին մէջ, փոխանակ անկէ դուրս, մենք զրկանքն ու տառապանքը նախընտրեցինք, եւ այս գիտակցութեամբ ալ կրկնեցինք շարունակաբար — «բացէք դռները»:

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ԾԱՆՕԹ.— Այս շարքի առաջին մասին մէջ (30 Նոյ.), Գ. էջ, վերէն վար 18րդ տող, «կը մեղմէր» պիտի ըլլայ՝ կը ԽՏԱՑՆԷՐ:

36,000 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ՁԵԶ ԿԸ ՆԱՅԻՆ

(ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ)

Ներկայ դեկտեմբեր ամսուան առաջին կիրակիէն սկսեալ, ամբողջ մէկ ամիս, Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան ղեկավարութեամբ, պիտի կատարուի «Մշակոյթի Կիրակի»ի նուիրահաւաքութիւնը, Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ, յօգուտ Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ նպաստաւորուած եւ ղեկավարուելիք շուրջ 100 կրթական հաստատութեանց եւ ազգ. մշակոյթի ձեռնարկներու:

Հայրենակիցնե՛ր,

Մի՛ մոռնաք որ, Սուրիա, Յունաստան, Պուլկարիա ապաստանած հայութեան ծոցին մէջ 30,000 հայ մանուկներ, 6—16 տարեկան կ'ուսանին ու կը դաստիարակուին եղկելի պայմաններու մէջ: Հասնի՛նք անոնց փրկութեան: Սատարե՛նք մեր գաղթահայ վարժարաններու կրթական մակարդակին բարձրացման:

Մասնակցելով «Մշակոյթի Կիրակի»ի հանգանակութեան, մենք սատարած պիտի ըլլանք օտար ափերու վրայ հազարաւոր հայ տաղանդներու բողբոջումին եւ ուռճացումին, հզօր նկարագիրներու զարգացումին, եւ ազգին ու հայրենիքին բարգաւաճման ու փառաւորման սպասարկու կենսախայտ սերունդի մը գոյացումին:

Չմոռնանք նաեւ որ միայն Ֆրանսայի մէջ շուրջ 6000 մանուկներ 6—16 տարեկան, հայ լեզուի կարօտը կը քաշեն: Հաւաքաբար միջոցներ ստեղծենք որպէս զի Եւրոպայի գաղութներուն մէջ ալ հայ լեզուն, ազգ. գիտակցութիւնն ու հայրենանուէր տրամադրութիւնները մշտավառ փոխանցուին սերունդէ սերունդ, ինչ որ պիտի իրականանայ գլխաւորաբար հայ լեզուի եւ ազգային պատմութեան դասընթացքներուն ընդհանրացումով:

Մասնակցելով «Մշակոյթի Կիրակի»ի հանգանակութեան, բարեգործութենէ վեր բան մը ըրած պիտի ըլլանք: Կատարած պիտի ըլլանք ճշմարտապէս քաղաքացիական պարտականութիւն մը, դիւրացնելով գաղթահայութեան անեղծ պահպանումը, յառաջդիմական զարգացումն ու բարձրացումը:

Կատարենք մեր պարտականութիւնը:

Հ. Բ. Ը. Միութեան
Փարիզի Մասնաժողով

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ այն բարիտակամ բաժանորդին որ պարբերաբար «Ծիծաղներ» կը հաւաքէ ու կը ղրկէ, առանց անունը յայտնելու:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԲԱԼՈՒԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Իբրեւ Միութեանս հիմնադիր եւ վեց տարուան անդամ եւ քարտուղար, կը հարկադրուիմ հրապարակաւ կոչ ուղղել Միութեան սրտցաւ այն անդամներուն որոնք հիմնադրութենէն մինչեւ վերջ հաւատարմօրէն գործեցին եւ որ վերջերս զանազան պատճառներով լքեցին ու հեռացան:

Պէտք խնդրէք որ գան բոլորուիլ Միութեանս շուրջ, շարունակելու համար մեր գործը միեւնոյն ծրագիր-կանոնագրով: Նաեւ կը հրաւիրեմ վարչական կազմը որ գան խորհրդակցութեան մը համար Պ. Միսաք Ամիրխանեանի սրճարանին ներքնասրահը.

1.— Կարգադրելու համար գրքերու եւ գրադարանի հարցը: 100 կտորէ աւելի արժէքաւոր գիրքեր մէջտեղը մնացած կը կորսուին եւ կը փտին: 2.— Գոյքերու հարցը: 3.— Վարչական փոփոխութիւն: Ընթացիկ հարցեր: Եւայլն....:

Միութեան մը կազմալուծման պատասխանատուութեան, ըստ Միութեանս որ եւ է ազգօգուտ եւ բարենպատակ ծրագիր – կանոնագրի ԺԳ.րդ յօդուածին:

Եթէ միութիւնը շարունակէ անտարբեր մնալ եւ հաշիւ չպահանջէ. իբրեւ վարիչ քարտուղար պիտի ստիպուիմ մօտս եղած գոյքերը անձամբ տնօրինել: Ի հարկէ միշտ նկատի ունենալով ծրագիր-կանոնագիրը: Կարծեմ լաւագոյնն է այս դասն եւ յուսալքումի օրերուն նորէն բոլորուիլ տաքուկ վառարանի մը շուրջ եւ հոգեկան եւ մտային սնունդ հայթայթել: Սթափինք: Շարժումը կեանք է:

Միսաք Ա. Խրալեան

ԽՕՍՔԷՆ ԳՈՐԾԻ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 30 Նոյ. (Յառաջ).— Յաւէտ պատմութեան կը յանձնենք 1932ը, իր այնքան սեւ պատկերներով.

Բայց ուրախառիթ լուր մը: Ցաւ-րին բոլորովին չխանգարած նորակազմ Կարմիր Խաչը. Հրապարակ կուգայ: Գրած էի արդէն.

— Եւ՝ այն հաւատքը ունիմ որ Կարմիր Խաչը իր երիտասարդ անդամուհիներով մեծ մղում պիտի տայ հայկական դաստիարակութեան: Արդէն՝ խօսքէն գործի անցան հպարտօրէն: Ապրի՛ք:

Դաստիարակութի՛ւն, որո՞ւն համար:

— Սա՛, օտարին պարտէզին մէջ, օտար լեզուով սնունդ առացող, սեւաչեայ պզտիկներուն որ ամէն բանէ առաջ, հայերէն այբ, բէն, գիմ, ճանչնալ կ'ուզեն, հայերէն կարդալ կ'ուզեն, երգել կ'ուզեն, գարնան ազուոր ծիծեռնակներու նման, մեր այս ու այն հանդէսներու բեմերէն թռչիլ կ'ուզեն:

Այս բոլորը, ո՞վ պիտի տայ, կամ ո՞վ պիտի տար, որպէսզի անոնք թեւ ունենային թռչելու, եւ մեր տարագիր սրտերը ուրախութեան արցունքներով լեցնելու:

Եթէ չըլլար հայ Կարմիր Խաչը...

Մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Տիկին Գուլամճեանը եւ ընկ. Ա. Տ. Տէմիրճեանը, իրենց հանգիստի ժամերը ի զոհ դնելով աշխատանքի լծուած են, յանուն հայ գիրին եւ հայ մանուկներու փրկութեան:

Ես անձնապէս տեսայ, քսանեւհինգ մանուկներու եւ պատանիներու մէկէնմէկ մուտքը, դէպի Կրթասիրացին սրահը, ուր իւրաքանչիւրը թեւաւոր աղաւնիի պէս սրահին աթոռներու վրայ թառեցաւ: Ի՜նչ հրճուանք, բոլորը կ'աղաղակէին, հայերէ՛ն, հայերէ՛ն:

Արդ, դո՛ւք սիրելի եւ ազնիւ հայրեր եւ մայրեր, պիտի ուզէ՞ք որ այս քսանեւհինգ գոյնզգոյն թռչունները այս ձմրան մօտալուտ ցուրտին, դո՛ւրս վռնտուին, ու մեռնին մեր մայրենի քաղցր լեզուի կարօտէն:

Պիտի ուզէ՞ք:

Արթնցէ՛ք բոլորդ ձեր անտարբերութեան վնասակար քունէն, ձեռք կարկառեցէ՛ք Հայ Կարմիր Խաչին, թէ նիւթապէս, թէ բարոյապէս, որպէսզի ան աւելի լայն միջոցներ ունենայ, տարբեր ցաւերու եւ վէրքերու եւս դարման գտնելու:

Ս. Վրիժապահ

ԿԵԱՆՔԸ ՍԷՆ ՍԱՆԹՈՒՐՆԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆ ՍԱԹՈՒՐՆԷՆ, 29 Նոյ. (Յառաջ).— Այս գիւղը Ավինեօնէն տասը քիլոմեթր հեռու, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ, ունի զանազան գործարաններ Թուղթի, իւղի եւն.: Այս տեղ ալ բաւական թիւով Հայեր կան որ հաստատուած են 1926էն ի վեր: Մեծ մասը Թուղթի գործարանները կ'աշխատին: Ամէնքն ալ գոհ են իրենց վիճակէն: Երիկ մարդոց օրականը 16էն մինչեւ 24 ֆրանք է, իսկ կիները կտորի վրայ կ'աշխատին: Գործատէրը ամէն գործաւորի ձրի տուն եւ պարտէզի համար հող տրամադրած է: Ութը ամիս առաջ Վալանսէն եւ Սէն Շամոնէն եկած բաւական թիւով Հայեր հոս գործ առին: Հակառակ տնտեսական տագնապին, մինչեւ հիմա ոչ մէկ գործաւոր արձակուած է: Իմանալով որ հոս գործ կայ, շարան շարան կուգան գործ ուզելու Գործատէրը տեսաւ որ ամէն օր հինգով տասնով դուռ կը զարնեն, ուստի ազդ մը փակցուց, յայտնելով թէ օտարականներուն համար գործ չկայ: Ասոր վրայ երթեւեկը դադրեցաւ:

25—30 երիտասարդներ ունի գաղութը, բայց ոչ մէկ կազմակերպութ[իւն]. Գործատէրը ընդհանուր գործաւորի վրայ ձգուած է: 25 — 30 պզտիկներ ալ Ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն. Փորձեցինք Ազգ. Միութիւն մը կազմել, բայց անօգուտ: Քով քովի եկանք 9 Դաշնակցական եւ համակիր երիտասարդներ եւ կազմեցինք խումբ մը «Անդրանիկ», աջակցութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէին.

Լ. Օվիկեան

ՍՈՒՐԲԻԿ ՀԱՆԸՄ ԻՐ ԱՄՈՒՍՆԻՆ

— Այդ ի՞նչ վիճակ է, գլուխդ արիւն մէջ, վրադ գլուխդ պատռուած, որո՞ւ հետ կռիւ ըրիր, այդեօք ա՞ն ինչ վիճակի է:

— Անոր ալ գաւազանը կոտրեցայ:

ՄԱՄՈՒԼ

«Սուրիա եւ Մենք»

— :-: —

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Ֆրէզնոյի «Մշակ»ը կը շեշտէ (15 Նոյ.).

— «Այս է անունը այն գրքոյկին, որ վերջերս շրջաբերութեան դրուած է Գահիրէի մէջ (Եգիպտոս), հայերէն տառերով, Ա. Նիկոլ ստորագրութեամբ

Եգիպտոսի «Արեւ»թամկավար թերթը մէկէ աւելի անդրադարձումներով կը գրէ թէ Ա. Նիկոլը յայտնի մանկավարժ, բանաստեղծ եւ գրագէտ Պ. Նիկոլ Աղբալեանն է: Եգիպտոսի «Յուսաբեր» թերթը դատապարտելէ ետք «Արեւ»ի այդ անհեռատես եւ ոճրածին վերագրումները, ցոյց կուտայ թէ այդ խաղը սարքուած է Էնկիւրիի մէջ:

Էնկիւրին տեսնելով որ 120—150,000 Հայեր Սուրիոյ մէջ աշխատանքի լծուած, տուն տեղ եղած են Կիլիկեան բնաշխարհին մօտ, եւ ստեղծած սեփական տնտեսութիւն, անոր մէջ տեսած է ու կը տեսնէ քաղաքական վտանգաւոր խաղեր: Արդ, կանխելու համար իր երեւակայութեան մէջ գոյութիւն ունեցող արհաւիրքը, փորձած է Հայու մը անունին տակ հրապարակ նետել դաւադրական ու չինծու գրքոյկ մը:

«Սուրիա եւ Մենք» գիրքը նպատակ ունի գրգռել միմիայն Սուրիոյ Արաբները Հայերուն դէմ: Այդ գիրքը կը գրէ.— «Ահա այսօր Սուրիոյ մէջ տեսնուած հայկական գոյութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ հաշակաւոր Արտաշէս գերդաստանին փաւակները»:

Ի՞նչ անկում է այս:

Ո՞րքան սարկութիւն: Վասակները, Վեստ Սարգիսները եւ Նասեանները շատ աննշան, շատ փոքր կը մնան այդ ահաւոր մատնութեան առջեւ: Թշնամին՝ դրսէն, թշնամին՝ ներսէն, Թշնամին՝ հայրենիքին մէջ. Թշնամին՝ գաղութներու եւ հիւրընկալ երկիրներու մէջ կը գործէ ու ծրագիրները կը մշակէ ափ մը հայութիւն ալ հնձելու, իսկ մենք կը քնանանք անփոյթ անտարբերութեամբ, ծոյլ ծոյլ բաղձանքներ փայփայելով միմիայն.

Ո՞ր հայ ձեռքն էր որ սիրտ ըրաւ գրիչ բռնելու, Մեսրոպեան սուրբ տառերը սրբապղծելու: Ո՞ր մէկ սարկային մատներն էին որ գծեցին այնքան դիւային խօսքեր, արիւնի, ջարդերու, հուրի մատնելու հարիւրաւոր անգամ մահերէ, հալածանքներէ ազատուած բազմութիւնները, որոնք հիւրընկալ երկրի մը մէջ հազիւ կարողացան ապրեցնել իրենց արիւնոտ վէրքերը:

Թուրքին կ'ակնկալուի ամէն ստորնութիւն, դիւանագիտական ու դիւային ամէն տեսակ սադրանքներ. բայց տեսնել թէ հայ թերթ մը, այն ալ հայ քաղաքական կուսակցութեան մը օրկանը, ապիկարութեամբ եւ կուսակցամոլութեամբ տարուած Թուրքին կը ձայնակցի, այդ ընդվզեցուցիչ է, մտահոգիչ է եւ յացնող:

«Արեւ» այնքան պարզամիտ ու ապիկար չի կրնար ըլլալ որ չի տեսնէ թէ Էնկիւրիի կողմէ եւ Քէմալական գործակալներու ձեռքով յղացուած ու տարածուած քաղաքական խաղ մըն է ան: Ի՞նչ է նպատակը ուրեմն երբ «Արեւ» ալ դիտա մը ըրածի պէս երկար բարակ կը հրատարակէ այդ վտանգաւոր հրատարակութիւնները, եւ կարծես մեղադրելի աթոռին վրայ դնելով Ա. Նիկոլ անունին տակ ծածկուած երեւակայական անձը, իր սլաքները կ'ուղղէ մէկու մը որ տարբեր է հաւատքով եւ կուսակցական բռնումներով»

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Այս բոլորէն վերջ՝ դուրս կը թափէր բառերու հեղեղ մը, մելամաղձոտ, տժգոյն, անիմաստ խօսքեր՝ բռնի ճիգի մը տակ իրարու յարմարցուած:

Շրթներուն վրայ հնացած երգ մը կար, կցկտուր, տաք ու բարախառն խօսքերով: Արեւածագէն առաջ, զով ու պայծառ առաւօտ մը դուրս ելած «Առաւօտ Արշալոյսին, ինչ մամ կուգաս պարտիզումնը կ'երգէր: Ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար երգին անճոռնի եղանակին: Շատեր գիտէին որ Ջանջանն է, անոր կոշտ ու տհաճ ձայնը: Յետոյ ընդհատելով երգին շարունակութիւնը, կը սկսէր բարձր ձայնով մենախօսել: «Ա՜խ, Կիրամու, Կիրամու, սիրտս կ'այրի, հոգիս կը պղպջայ, մինչեւ ե՞րբ ես հալումաշ ըլլամ դրանդ սեմին: Ճամբաները մաշեցան ոտքերուս տակ, աչքերները քունս կորսնցուցած՝ թարթիչներն ալ խելացնոր՝ կը շրջիմ աջու ձախ: Ա՜խ, Կիրամու, դանակով մը սիրտս ճեղքէ՛, ճեղքէ՛, ու տես թէ ինչեր կան, ինչե՜ր... Սիրտս կայծ մը կայ հոն, վայելքի քաղցր իրականութիւն մը: Վախնամ թէ սիրտս ցաւէն մեռնիմ, կորսուիմ աշխարհի երեսէն... Ես բաժնուելուս կեանքիս հաւատարիմ ընկեր՝ Կուրժէյն, ուրացայ անոր գոյութիւնը, ատեցի անոր հետ անցուցած օրերս, քու թանկագին աղջկանդ համար, բայց ւա՜ղ...»

— Ծօ՛, Ջանջան, հերիք չէ՞, դեռ շատ պիտի խօսի՞ս, պոռաց վերէն, Փուլիկ Խաչօն:

Ջանջան Արութ անծանօթ ձայնին վրայ պահ մը ընդհատեց մենախօսութիւնը, ու լուռ, գրեթէ անձայն քայլերով յառաջացաւ դէպի Վերի-Աղբիւր:

— Ի՞նչ կը խօսէիր հապէս վերէն վարէն, ձայնեց դիմացէն Մարէ պաճին, որ կուժը ջուր լեցնելով զբաղած էր:

— Ա՜խ, Մարէ պաճի, էս սիրտս, էս սիրտս կ'ըսես թէ կրա՛կ կայ... Կը վառի՛, կը վառի՛, բայց դուրս չի գար.. Երանի՛ թէ դպրոց գացած, Արշալոյսը տեսած չըլլայի: Ի՞նչ չափ մնացեր, գեղեցկացեր է... Էն ինչ աչքեր, ի՞նչ յօնքեր ունի, կարծես Աստուած եօթն օր եօթը գիշեր իր հետ է խաղցեր: Հապա քերա՛նը... վարդի կոկոնի պէս կարմրեր է...

Մարէ պաճին լուռ ու ջերմեռանդ հաւատացեալի մը պէս քարացած մտիկ կ'ընէր Ջանջանի խօսքերը, կը կարծէր թէ ան նորէն ամէն օրուան պէս խենդութեան նոպաներու է բռնուած:

— Եթէ թեթեւ ժպիտ մը ստանայ իր դէմքին վրայ, շարունակեց Ջանջան, այտերը կը փայլին մեծ ու թանկագին փողաւորի պէս ձիւնապիտակ... Ես վառեցայ, այրեցայ այդ գեղեցկութեան վրայ...:

— Քանի օր է որ եէպէս է, փախցուր, պատասխանեց Մարէ պաճին, երկար սպասումէ վերջ:

Ջանջան պահ մը ինկաւ անել մտքերու մէջ:

— Կ'ըսեն որ Ջանջանը հարուստ չէ, ո՞վ աղջիկ կուտայ անոր, շարունակեց Մարէ պաճին:

— Ո՞վ կ'ըսէ, Մարէ պաճի:

— Ձե՞ր գիւղը, Ջանջան, գեղին գեղով կը զրուցեն:

Երկար չխօսեցաւ Մարէ պաճին, լեցուն կուժը, ուսին նետեց ու թեթեւ մը հեռացաւ:

Ժ.

Կեանքը սովորականին պէս կը զարթնուր գիւղին մէջ: Ամբողջ գիւղը դաշտային աշխատանքի էր լծուած: Ծերուկներու հսկայ դէզեր կը բարձրանային խոզաններու մէջ, ինչպէս ամպերու երկար կարաւանը երկինքի վրայ: Մաճկալին ու ալեւորին երգի փշրանքները կը լսուէին ամէն կողմէ: Բոցաշունչ արեւը կրակ կը թափէր դաշտի եւ ճամբաներու փոշիին մէջ: Դպրոցական արձակուրդը վաղուց սկսած էր արդէն, ու դպրոցականներէն շատերը կ'օգնէին իրենց հօր կամ մօր աշխատանքներուն, որոնք ծանրաբեռնուած էին կալ ու կալի այդ օրերուն:

Արշալոյս իր հօր մէկ հատիկ աղջիկ զաւակն էր:

Օժտուած բարի եւ տաքցնող շնորհներով ու որդիական կատարեալ հնազանդութեամբ, կ'օգնէր հօրը գրեթէ բոլոր աշխատանքներուն, անոր ցաւին ու տրամունակ հոգիին, բեկրանքի ու հրճուանքի չէնչող պահերուն բաժնեկից ըլլալով: Հայրը, Էլմօ Կիրօն, գիւղին մէջ յայտնի դէմք մըն էր. անոր մօտ ամէն ոք իր յարգանքն ու մեծարանքը ունէր: Պատուի տէր, թշուառին ու անկեալին, զրկուածին ու հարստահարուածին, մուրացիկին ու հարուստին վիճակէն հասկցող մէկն էր: Իր ապրած կեանքի ընթացքին, ուրիշ հաւան «քըշտօ» բռած չէր, բայց երբ իր իրաւունքը յափշտակէին կամ արժանապատուութեան դէմ որեւէ խնդիր յարուցուէր՝ հոն պէտք էր արիւն թափել:

Այլ խօսքով պատասխանողիր մարդ էր Կիրամուն:

Տան մէջ կատարեալ միհակութիւն կը տիրէր: Էլմօ Կիրօն իր մշակներով կ'աշխատէր՝ կալին մէջ:

Միայն Արշալոյսն էր որ, խարխուլ, գրեթէ փլչելու մօտ «քէօշկ»ին վրայ նստած՝ փոքրիկն Վահանի շապիկը կը կարկտէր ու կ'երգէր մեղմ ու ուրախ եղանակ մը:

Մեր դրանը խնկի ծառ, գիւլիւմ ջան,
Ձեր դրանը խնկի ծառ, գիւլիւմ ջան,
Ոսկի պլպուլ վրէն թառ, գիւլիւմ ջա՛ն,
Երթար ու գար շորոր տար, սիրուն ջան,
Էն իմ եարին բարեւ տար, գիւլիւս ջան...

Արշալոյս բռնկած սիրոյ խանդէն, կ'երգէր աւելի աշխոյժ ու եռանդագին: Ձայնը կը ծաւալէր, կ'արձագանգէր սենեակի պարապութեանը մէջ, յաւաքեկ թռչունի մը պէս զարնուելով պատէ պատ: Կարծ ասեղը իր ջերմավառ մատներուն տակ արագօրէն կը սուրար: Անցնող վայրկեանները իրեն համար երկար տարիներ կը թուէին:

Մեծ անձկութեամբ կը սպասէր բաղձանքներու անակնկալ յայտնութեան: Կուրծքին տակ բան մը կը խլրտէր, կը զգար որ բան մը փոխուած է իր ներսիդին, ու պահ մը կը տարուէր սիրոյ հովերգութեան ծփանքէն: Ներքին անդիմադրելի ուժեղ ցանկութիւն մը կը զգար, կ'ուզէր որ մէկը գայ, խօսի իրեն հետ, պզտիկ, աղուոր, հաճելի ու օտարական նիւթերու շուրջ: Անկասկած մտիկ պիտի ընէին զինքը, պիտի բանար իր հոգւոյն ծալքերը մտերիմ շունչի մը տակ ու պիտի խօսէր մեղմ, զգոյշ, ծանր ու տպաւորիչ բառեր... Մթութեան մէջ պլպլացող ճրագին նման տակաւ առ տակաւ իր սիրտը կը հատնէր:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՕՒՆԻ

(Շար.)

Հետեւաբար, կարելի չէ արգիլել անոնց չինութիւնը: Գալով քիմիական նիւթերուն, անոնց մէջ կան որ միայն եւ միայն քիմիական պատերազմի յատուկ են, ինչպէս «իփէրիթ»ը: Բայց, անոր արգիլումը մեծ խոչընդոտ մը չէ քիմիական պատերազմին պատրաստութեան համար: Այդ նիւթերը դիւրաւ եւ արագութեամբ կրնան ճարուիլ ճարտարարուեստութեան միջոցաւ, օգտուելով նախանիւթերէն եւ բաղկացուցիչ տարրերէ որ կը գտնուին վաճառականութեան մէջ: Գալով այն բազմաթիւ նիւթերուն որոնք թէ խաղաղասիրական եւ թէ զինուորական նպատակներու կը ծառայեն, անգլիացիները կ'ըսէ թէ անհնար է գործնապէս արգիլել անոնց չինութիւնը, ներածումը եւ արտածումը»: Ետոյ, մեծ արժէք չունի արգիլել զինուորներու քիմիական մարզանքը, որովհետեւ դիւրին է անմիջապէս վարժեցնել, երբ որոշուի քիմիական պատերազմ մղել: Հետեւաբար, ժամանախումբը կը ցաւի որ չի կրնար գործնական միջոցներ առաջարկել, քիմիական պատերազմին պատրաստութիւնը արգիլելու համար: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ալ ըլլայ խաղաղութեան ատեն, անկարելի չէ քիմիական ճարտարարուեստութիւնը վերածել պատերազմական ճարտարարուեստի, երբ սկսին թշնամութիւնները: Ո՛ր եւ է հակակշիռ կրնայ ուշացնել քիմիական պատերազմին երեւումը, եւ ոչ թէ արգիլել:

Աթէնքի գործադուլը եւ ուրիշ խռովութիւններ

Շաբաթ օր վերջացաւ Աթէնքի հանրակառքերու գործադուլը: Մինչեւ այս վախճանը, ծանր ընդհարումներ պատահեցան բանուորներուն եւ ոստիկաններուն միջեւ: Միեւնոյն ատեն, առեւտրական եւ պետական պաշտօնեաներն ալ իրենց գանգատները ներկայացուցին կառավարութեան, որ միջոցներ ձեռք առած է, ամէն պատահականութեան առջեւ պատրաստ գտնուելու համար: Վենիզելոս յայտարարութիւն մը ուղղելով ժամուլին, կը յայտնէ թէ իր կուսակցութիւնը առանց վերապահութեան ուժ պիտի տայ բոլոր այն միջոցներուն որ կը ձգտին պահպանել պետութեան հեղինակութիւնը:

⁂ Երկու համայնավար երեսփոխաններ ձերբակալուեցան, գործադուլի գլխաւոր ըլլալով բանուորները: Ասոնց մին ալ ձերբակալուած էր 15 օր առաջ, արգիլուած զէնք գործածելուն համար: Ասոնց չորս հոգի ալ բանտը կը գտնուէին, երբ ընտրուեցան (25 սեպտ.): Համայնավար երեսփոխաններու թիւն է 10: Ընդհ. դատախազը հրամայեց ձերբակալել 14 ատրպատա պաշտօնեաներէ բաղկացեալ մարմին մը, որ կը փորձէր գործադուլի մղել իր պաշտօնակիցները: Գործադուլի ընթացքին Աթէնքի հանրակառքերու երթեւեկը ապահովեցին օգնական աշակերտներ:

Ազգ. տնտեսութեան նախարարը օրէնսգիծ մը պատրաստած է, որուն համաձայն մէկ տեսակ հաց պիտի չինուի ամբողջ Յունաստանի համար: Այս հացը պիտի խառնուի չամիչով եւ գործածութիւնը պարտաւորիչ պիտի ըլլայ: Խիստ պատիժներու պիտի դատապարտուին այն հացագործները որ չեն համակերպիր նոր օրէնքին:

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԻ-ԿՈՆԷՍԻ, ԳՈՒՍ-ԳՈԼՈՆՋԻ բոլոր ընկերները Société Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ: Մուտքին պիտի ցուցնել կոմիտէներուն ներկայացուցիչները:

ՀՐԱԶԴԱՆ խումբի ժողովը, այս երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Gobelins-ի սրճարանին վերնայարկը: Պարտադիր ներկայութիւն:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԻՈՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը վաղը, Չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ ճաշարանը: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ԼԻՈՆԻ «Զաւարեան» խումբի ժողովը 8 դեկտ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ ճաշարանը: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը 9 դեկտ. Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ ճաշարանը: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻ

Հալէպէն Պ. Գօղոս Ղուկասէն նամակ ունի Պ. Ա. Փանոսեան: Դիմել Յառաջի վարչութեան:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Մէկ բան միայն զիս հանդարտեցուց: Ընկերներս ապահով եղած պէտք է ըլլային, այլապէս այս դաշտին ոստիկանները զիս հարցափորձելու մէջ այդքան առաջ չպիտի երթային:

Հինգ շաբաթներ այսպէս անցան: Այդ ժամանակամիջոցին մեծ մասը հիւանդանոցը անցուցի, ծոմս ու երբորդ կարգի շարչարանքս զիս բոլորովին ուժաթափ ըրած էին:

Օր մըն ալ Կանոտ զինուորական մեծ բանտը փոխադրուեցայ: Հոս բացարձակ խաւար կը տիրէր: Ենթադրեցայ որ մահուան մէկ քայլ աւելի մօտեցած էի:

Չորրորդ օրն էր արդէն, երբ խցիկիս մէջ տեղակալ մը երեւցաւ եւ դուռը ետեւէն գոցուեցաւ: Ձեռքին մէջ կարգ մը թուղթեր ունէր:

Ոտքի ելլելով սկսայ անոր նայիլ:

— Նստեցէք, օրիորդ, բսաւ մեղմութեամբ, եւ կարճ դադարէ մը յետոյ.

— Գրաւեալ վայրերու ընդհ. հրամանատարութեան կարգադրութեամբ, մէկ շաբթուան ընթացքին զինուորական ընդհանուր դատարանին առջեւ պիտի դատուիք: Ես ձեզի պաշտպան փաստաբան — սպայ նշանակուած եմ, օրիորդ:

— Ես պաշտպան փաստաբանի պէտք չունիմ: Դատիս պաշտպանութիւնը կը մերժեմ: Ըսէք ինծի, տեղակալ, իմ վրայ ծանրացած յանցանքը ի՞նչ է եւ ի՞նչպէս ձեռք անցուած է:

— Լաւ. ըսեմ ձեզի: Դէպքը որ ձեր ձերբակալումին պատճառ դարձաւ, հետեւեալն է. — Թուլլըրսի փողոցներէն անցնող զինուոր մը, օր մը տեսաւ որ խումբ մը գիւղացական տղաք գետինը, իրենց գտած ծակի մը շուրջ կը խաղային: Այդ վայրին վրայ առաջները զինուորական մթերանոց մը կը գտնուէր, որ վերջերս խորհրդաւոր պարագաներու տակ այրեցաւ: Այս ծակը, բառ երեւոյթին մասնաւոր կափարիչով մը գոցուած էր: Անոր տակը գաղտնի անցք մը կար որ դէպ ի Թուլլըրսի հիւանդանոցը կ'առաջնորդէր, եւ ուրտեղ դուրս ելլելու անցք մըն ալ կար: Հող՝ ձեռքի ոսկիէ ժամացոյց մը գտնուած էր եւ որովհետեւ անոր վրայի սկզբնատառերը նոյն հիւանդանոցին մէջ ծառայող հիւանդապահուհիի մը անուան սկզբնատառերն էին, այսինքն ձերինը, օրիորդ, ձեր վրայ կասկած ծագեցաւ: Բայց կրնայ ըլլալ որ ժամացոյցը ուրիշի մը պատկանի:

«Դուք գիտէք թէ այդ ժամացոյցին տէրը ստուգելու համար իշխանութիւնները ի՛նչ քայլեր առին»:

Գլուխս ծանրօրէն շարժեցի:

«Ցիմար, յիմա՛ր, ի՛նչպէս պահանջեցիր այդ ժամացոյցը», հարցուցի ես ինծի:

— Եթէ չէք կարծեր որ կրնամ ձեզ օգտակար ըլլալ՝ կը մեկնիմ, օրիորդ, աւելցուց սպան: Ինչ որ ըրիք, կը հաւատամ որ ձեր հայրենիքին օգտին համար ըրիք: Բարի յաջողութիւն կը մաղթեմ, օրիորդ:

Խոնարհելով դուրս ելաւ: Ես գարձեալ մնացի խորհուրդներուս հետ մինակ:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻՄ

— —

«ԻԲՐԵՒ ԼՐՏԵՍ
ՊԻՏԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԻՔ»

—. —

«Լրտեսին ճակատագիրը մահ է»:

Առո՛նք եղան միակ միխիթարիչ խօսքերը Կանոտ զինուորական բանտի դաժանադէմ պահակ կնոջ, հինգշաբթի առտու կոտր մը սեւ հաց ու թէյ բերած միջոցին:

Արթնցայ, աւելի քան ուրախ՝ որ վերջապէս բոլոր այս տխուր երազարձութիւնները վերջ պիտի գտնէին: Գիտէի որ դատավարութիւնը լոկ զաւեշտ մը պիտի ըլլար, թէ՝ մահուան պիտի դատապարտուէի: Ուստի եթէ պիտի գնդակահարուիմ, թող շուտ վերջանայ, առանց երկար ատեն մտածելու:

Ժամը 10ի ատեններն էր: Խցիկիս առջեւ ոտնաձայներ լսեցի. դուռը բացուեցաւ:

— Օրիորդ, մեզ հետեւեցէք:

Գերման սպայ մը առջեւս կեցած էր անոր ետեւ երկու զօյգ զինուորներ, իրենց աչքերը սեւեռ դարձուցած, անուշադիր:

Անցքին մէջէն, քարէ սանդուղներէն վեր բարձրանալով, վայրկեանի մը մէջ ինքզինքս գտայ ութ սպայի առջեւ, որոնք երկար սեղանի մը շուրջ նստած էին. սեղանին մէջտեղը բազմած էր ինեներորդ սպան, նախագահը:

Դատաւորներս աչքէ անցուցի: Զօրանոցքի գացողի պէս մաքուր հագուած էին. երկու երիտասարդ սպաներ ուշադրութիւնս գրաւեցին, որոնց մէկը ակնոց ունէր:

Երկու ուրիշ սպաներ երկար սեղանէն հինգ քայլի չափ հեռու նստած էին: Երեւս հրամայական կարճ արարողութիւնը վերջացաւ. ու երբ զիս բերող պահակները սրահէն հեռացան՝ այս սպաներէն մէկը ոտքի կանգնեցաւ:

Զաւեշտը բացուած էր: Ոտքի ելլողը ընդհանուր դատախազն էր:

Անոր ամբողջ խօսակցութեան ընթացքին ինծի այնպէս կը թուէր թէ երազ կը տեսնէի: Ամէն բան սուտ կու գար: Նո՛յն իսկ հիմա չեմ կրնար հաւատալ թէ մահուան դատապարտուելու գացած էի:

Դատախազը կարճահասակ, չատ ինքնատիպ մէկն էր. պողպատանման գորշ աչքերով եւ դէմք մը՝ զուրկ գութէ եւ զգացումէ:

Զայրոյթով սկսաւ զիս դատապարտել, իբրեւ պատասխանատու իր հարիւրաւոր զէնքի ընկերներուն մահուան. եւ վերջաւորութեան, երբ դատարանէն մահապատիժս կը պահանջէր, բսաւ.

— Մարթա Քնօքէրթ, թէեւ Գելժիոյ հպատակ, բայց իբրեւ Գերմանիոյ կայսերական կառավարութեան սահմաններուն մէջ գտնուող անձ մը, Գերմանիոյ զինուորական պատժական օրէնսգրքին դէմ գործած է: Ինչպէս Գերմանացիները, նոյնպէս եւ բոլոր օտար հպատակները այս օրէնքին ենթակայ են: Իր յանցանքը մատնութիւնն է որուն պատիժն է մահ:

Շուրջս նայեցայ: Գութի կամ կարեկցութեան ոչ մէկ հետք տեսայ. եւ որ տարօրինակն է, միայն սպիտակահեր, մաքուր երեւոյթով ծերունի զօրավարը, դատարանին նախագահը, առանց զինուորական չքանշաններու, աւելի համակրելի թուեցաւ ինծի:

Ընդհանուր դատախազը սկսաւ շարունակել իր բարկաճայթ ձայնով.

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

7 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2084 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԵՒ–ՄՈՒԹ ԱՄՊԵՐ...

Մէկ շաբաթէն միւսը, աւելի մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ քաղաքական հորիզոնը։

Մռայլ՝ բոլոր այն խնդիրներուն մէջ որ սեղանի վրայ են, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա։

Արդէն իսկ դատապարտուած է զինաթափութեան խորհրդաժողովը, եթէ անակնկալ մը չպատահի։

Անցեալ շաբթու եւ մինչեւ երէկ, չորս պետութեանց ներկայացուցիչները գլուխ գլխի տուին Ժընեւի մէջ, ճամբան հարթելու համար։

Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց յատուկ ծրագիրները ներկայացուցած ըլլալով, օգնութեան կանչեցին Մ. Նահանգներու պատուիրակն ալ, որպէսզի միջին ճամբայ մը գտնէ։

Խօսակցութիւնները տեղի ունեցան առանձնասենեակներու մէջ, եւ չարունակուեցան ճաշասեղաններու վրայ։ Ամերիկեան պատուիրակը մէջտեղ դրաւ ծրագիր մը որ փոխանակ փութացնելու կամ դիւրացնելու, աւելի կը դժուարացնէ խորհրդաժողովին գումարումը։

Իսկ հինգերորդ պետութիւնը, Գերմանիան, որուն ընթացքէն կախում ունի խորհրդաժողովին բախտը, կը շարունակէ ձեռնպահ մնալ, հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն։

Լման տասնեւհինգ օր դահլիճի տագնապ ունենալով հանդերձ, Գերմանիան չյաջողեցաւ այս ճամբուն վրայ։ Իսկ հիմա որ իր վարչապետն է Զօր. Շլայխէր, սպառազինութեանց հաւասարութեան ամէնէն թունդ ջատագովը, անշուշտ աւելի բարձր պիտի խօսի։

Նախընթաց օր Պ. Մաքտօնալտ ճաշի հրաւիրած էր նախարարը, անուշ–անուշ ըմպելու եւ ... համոզելու համար։

Լուրերը կ'ըսեն թէ Գերմանիոյ ներկայացուցիչը ոչ միայն չէ արտասանած ո՛ր եւ է բարենշան խօսք, այլ եւ զարմանք յայտնած է որ ամերիկեան ծրագրէն կը ճառեն, փոխանակ ուղղակի պատասխան տալու Գերմանիոյ պահանջին։

Կը նշանակէ թէ Գերմանիան վերջ ի վերջոյ ինքնագլուխ պիտի գործադրէ ինչ որ խօսած կամ գրի առած է մինչեւ հիմա։

Հետեւա՞նքը,— աւելի թանձրացնել մթնոլորտ մը որ արդէն անշնչելի դարձած է։

Գերմանիան չուզեր փախցնել թանկագին պատեհութիւնը։ Ան գիտէ որ, ոչ միայն ճեղքեր բացուած են դաշնակիցներու ճակատին վրայ, այլ եւ նոր փորձանք մը կը սպառնայ անոնց, պատերազմական պարտքերու հարցին առթիւ։

Ամերիկան մերժեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խնդրած յետաձգումը, եւ դեկտ. 15ի վճարումները պիտի կատարուին, աւելի կամ պակաս մեղմացուցիչ պայմաններով։

Բայց այդ վճարումը ինքնին դուռ պիտի բանայ նորագոյն բարդութեանց։

Նախ որ, տակնուվրայ պիտի ըլլայ միջազգային տնտեսական-նեղանաւորական հրապարակը։

Մասնաւորապէս Անգլիան վճարումը պիտի կատարէ ոսկեղէնը կճրտելով, եւ փոխադարձ միջոցներու պիտի դիմէ Մ. Նահանգներուն դէմ, իր դրամը եւ առեւտուրը պաշտպանելու համար։

Յետոյ, դեկտ. 15ի վճարումը կատարած ատեն, Մեծն Բրիտանիա պիտի մերժէ 1933 Յունիս 15ի մասնավճարը, մինչեւ որ նոր քննութեան մը չենթարկուի պարտքերու յետաձգման, կրճատման կամ ջնջման խնդիրը։

Մնաց որ, քիչ մը ամէն տեղ, հանրային կարծիքը խորապէս վրդովուած է Մ. Նահանգներու չոր մերժումէն։

Ամէն տեղ ալ, Ամերիկան կը նմանցնեն Շայլոքի մը, որ կ'ուզէ քամել Եւրոպայի երակները։

Ֆրանսայի պաշտօնական թերթերը պաղարիւն են տակաւին։ Բայց ահաւասիկ լուրջ թերթ մը, «Ժուռնալ տէ Տէպա», որ Պ. Հուվըրի երեսին կը նետէ իր մէկ խօսքը, արտասանուած՝ երբ դեռ նախագահ չէր.

— «Ամերիկան հարուստ է, բարգաւաճ եւ հզօր՝ իբրեւ հետեւանք պատերազմին. Մենք առասպելական միլիոններ շահեցանք, որոնք մեծ մասով կազմուած են Եւրոպայի արցունքներէն եւ թշուառութենէն։ Այն դրամը որ մեզի եկաւ այդ աղբիւրէն, մեզի չի պատկանիր։ Մենք անոր աւանդապահները չենք։ Եւ եթէ Մ. Նահանգները ժխտեն այս ճշմարտութիւնը, խստօրէն պիտի պատժուին իրենց եսասիրութեան համար»։

Մէկ խօսքով, Ֆրանսան իր մէկուկէս միլիոն մեռելներուն արիւնը կը յիշեցնէ։ Իսկ Մեծն Բրիտանիան, աւելի գործնական, թուանշաններով կ'ապացուցանէ թէ իր հարկատուները քամելով է որ կը վճարէ պատերազմական պարտքերը։

Այս խնդիրը, իր բարդ հանգամանքով, աւելի ծանրակշիռ է քան զինաթափութեան խորհրդաժողովին գումարումը կամ ձախողումը։

Ծանրակշիռ՝ ոչ միայն տնտեսական, այլ եւ քաղաքական տեսակէտով։

Ըսինք միայն մէկ պարագայ,— Մ. Նահանգները կը մերժեն իրենց առնելիքներու խնդիրը կապել գերմանական հատուցումներու հետ։ Իսկ Եւրոպան երկու խնդիրները չի բաժներ իրարմէ։

Հետեւաբար, գերմանական հատուցումներու հարցը, որ թաղուած էր Լոզանի մէջ, նորէն պիտի արծարծուի, եթէ Ամերիկան պնդէ իր պահանջին վրայ, առանց ո՛ր եւ է վերաքննութեան։

Ուրիշ խօսքով, նորէն Վերսայլի դաշնագիրն է որ սեղանի վրայ պիտի դրուի, դէմ դիմաց հանելով Ֆրանսան եւ Գերմանիան։

Իսկ այս պարագան՝ սեւ–մութ ամպերու մէկ մասն է տակաւին...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՔԼԻՇԷ»Ն

— :-: —

Մեծ ժողովուրդներու հարուստ մամուլին ամենօրեայ այս հիւրը դեռ անհաշտ է մեր թերթերուն հետ։ Անմանց՝ քաղաքավին անծանօթ, նոյնիսկ։ Գիրը՝ սիւնակներուն մէջ, ու երեւակայութիւնը՝ մեր գանկերէն ներս դեռ տիրացած են փոխարինել զայն։

Նախագահը՝ Սպիտակ Տանը համար, թաւալգլոր անկումը շոգեկառքի մը՝ անդունդն ի վար, Էռիօ՝ իր ծխամորճով, Պէրնար Շօն՝ իր ցցուն մազախուրձով, փիփառը իր օդաչուով՝ տեղ չունին մեր թերթերէն ներս։

Երբեմն, միայն, երբ յամին 1932ին «Վեհափառ»ը կ'ընտրուի, երբ յուշարձան մը կը ծրագրուի Անդրանիկին, կամ «արեւելքցի ու խաբդախամիտ» հայ մը կը ներռսանայ՝ Եւրոպայի մայրաքաղաքներէն մէկուն մէջ, մեր խմբագրութիւնները նար նարակ կ'ընեն ու «քլիշէ»ն կը դնեն, մեր ժողովուրդին ճանչցնելու համար ... ինքզինք։

Նկարուն այս «քլիշէ»ներու զրկանքին փոխարէն, մենք թերթեր ունինք, որոնք հարուստ են, սակայն, նկարագրութեան ... «քլիշէ»ներով։

Փառաքանո՞նք է, քծնո՞նք, կամ տպաւորութի՞ւն,— «քլիշէ»ն պատրաստ է։ Բանաձեւը պատրաստ է։ Ու խմբագիրը, մետաղեայ քլիշէներու գզրոցին տեղ, բացա՛ծ է, արդէն, իր ոսկրեայ դարակը՝ «քլիշէ» եղած խօսքերը առնելու համար։

Ինչ որ յատկանշանական է, մինչ թէքնիքին բրածը կը մաշի ժամանակէն, մերոնց քլիշէները կը դիմանա՛ն դարերուն, բարքերուն, ըմբռնումներուն՝ Գումգափուի հարսնեւորէն մինչեւ Բարեգործականի տնօրէնին կամակոր ... ճկունութեամբը վահանուած։

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

25.000 ՀՈԳԻ ԱՆՕԹԻ ԵՆ ՔԱՎԱԼԱՅԻ ՄԷՋ

Քավալայէն կը հաղորդեն թէ, բանուորական դասակարգը, տիրող սաստիկ անգործութեան հետեւանքով ողբալի կացութեան մը մատնուած է։ Անօթութիւնն ու թշուառութիւնը կը ճնշեն Քավալայի բնակչութեան մեծագոյն մասին վրայ։

Բացարձակապէս անհրաժեշտ դարձած է հանրային ճաշարաններուն վերաբացումը։ Նախապատրաստական արձանագրութիւններ կը կատարուին։ Ցարդ արձանագրուած են 6500 ընտանիքներ՝ այսինքն, մօտաւորապէս 25.000 հոգի, որոնց, օրական գէթ մէկ ժամ կերակուր տալու համար, իսկական գումարներու պահանջ կայ։

Քաղաքապետական խորհուրդը, քննելով այս ծանրակշիռ կացութիւնը, որոշած է պարտաւորիչ եւ միանուագ տուրք մը սահմանել բոլոր առեւտրականներուն, արհեստաւորներուն եւ պաշտօնեաներուն վրայ։ Տուրքի քանակութիւնը պիտի տատանի 50էն մինչեւ 15,000 տրախմիի միջեւ։ Այս տուրքին հասոյթը, որ պիտի յատկացուի հանրային ճաշարաններու սպասարկութեան, կը կարծուի թէ մէկուկէս միլիոն տրախմիի պիտի հասնի։

ՈՐՋԱՏՈՒՄԸ ՕՐԷՆՔՈՎ

Գերմանիոյ բժիշկներու ընկերակցութիւնը խնդրեց ներքին նախարարէն՝ կարելի եղածին չափ շուտով օրինագիծ մը ներկայացնել, որպէսզի որձատումը (ամլացում) օրինական դառնայ որոշ պարագաներու մէջ.

ԲԱԶՄԱԿՆՈՒԹԻՒՆԸ պիտի արգիլուի Չինաստանի մէջ, համաձայն նոր օրինագծի մը։ Այս կարգադրութեամբ, չորս միլիոն կիներ բացը պիտի մնան։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ կ'աւելնայ Անգլիոյ մէջ։ Համաձայն վերջին տեղեկագրին, նոյ. 21ին գործազուրկներու թիւն էր 2,799,806, ինչ որ կը նշանակէ 52,800 աւելի՝ հոկտ. 24ի վրայ, եւ 184,691 աւելի՝ բաղդատելով անցեալ տարուան նոյն ժամանակամիջոցին հետ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ԹԱՂՈՒԻ՞

Ժընեւի մէջ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին չորս պետութեանց միջեւ, ելք մը գտնելու եւ Գերմանիան զինաթափութեան խորհրդաժողովին տանելու համար։

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի պատուիրակները երկարօրէն քննեցին ամերիկեան պատուիրակին ծրագիրը, որ կը ձգտէր յետաձգել Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքի խնդիրը։

Վերջին լուրերու համաձայն, Գերմանիոյ պատուիրակը, ծանօթանալով ամերիկեան ծրագրին, յայտարարած է թէ ինք հրաւիրուած էր հաւասարութեան խնդիրը քննելու, եւ ոչ թէ Ամերիկայի առաջարկները լսելու։ Երէկ վերջնական որոշում պիտի տրուէր։ Հաւանական չէ որ Գերմանիան տեղի տայ։ Այն ատեն, կը մնայ յետաձգել զինաթափութեան խորհրդաժողովը, մինչեւ որ մթնոլորտը պարզուի։

Պերլինի մէջ շատ յոռետես են Ժընեւի խորհրդակցութեանց արդիւնքի մասին եւ հիմնակուրնէ կը յայտարարեն թէ տեղի չպիտի տան։ Եթէ զինաթափութեան խորհրդաժողովը ձախողի, Գերմանիան պիտի վերստանայ իր ազատութիւնը, վերակազմելով իր բանակը։

⁂ Ամերիկեան ծրագիրը կը թելադրէր պայմանագիր մը կնքել, արձանագրելով տասը ամսուան ընթացքին ճշդուած կէտերը,— արգիլել՝ օդային ռմբակոծութիւնները, ծանր հրետանին, հրասայլերը, սահմանափակել զինուորական եղմապոյցը, արգիլել քիմիական եւ մանրէական պատերազմը, հակակշիռ հաստատել եւ վերջապէս կազմել զինաթափութեան մնայուն յանձնաժողով մը, որ պիտի գործէ մինչեւ 1936։ Այս թուականէն յետոյ կարելի է հրաւիրել զինաթափութեան խորհրդաժողովը, որ պիտի քննէ սպառազինութեանց հաւասարութեան (Գերմանիա) եւ ապահովութեան (Ֆրանսա) խնդիրները։

Ոչ Անգլիան տրամադիր է ընդունելու այս ծրագիրը, ոչ ալ մանաւանդ Ֆրանսան։

Բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ ձախողման դատապարտուած է զինաթափութեան խորհրդաժողովը։

Նորէն մերժուեցաւ խմելու իրաւունքը

ԲԱԶԿԱՏԱՐԱԾ ԿԻԱՂՕԹԷԻՆ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ...

Մ. Նահանգներու խորհրդարանը, որ վերաբացուեցաւ երկուշաբթի օր, իր առաջին ժողովին մէջ իսկ զբաղեցաւ «թաց» ու «չոր»ի հարցով, եւ 144ի դէմ 271 ձայնով մերժեց ջնջել գինեհատութեան օրէնքը։ Վիճաբանութեան ժամանակ տրուած էր միայն 40 վայրկեան։ Քանի մը երեսփոխաններ առաջարկեցին 2–3 ժամ, բայց մերժուեցաւ։ Բայց, իբրեւ զիջում, որոշուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ տպել այն ճառերը որ ... պիտի արտասանուէին։ Օրէնքը փոխելու համար, անհրաժեշտ էր 2/3ի մեծամասնութիւն։ Բայց այս քուէարկութիւնը չի նշանակեր թէ միանգամ ընդմիշտ թաղուած է գինեհատութեան օրէնքին ջնջումը։ Ներկայ խորհրդարանին շրջանը կը լրանայ յառաջիկայ մարտին, իսկ նոր խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կը կազմեն «թաց»երը, եթէ ոչ թացիկները։

⁂ Ինչպէս ուրիշ պարագաներու մէջ, այս առթիւ ալ տեղի ունեցան խեղկատակ եւ իսկ ամերիկեան այլանդակութիւններ։ Մինչ խորհրդարանը կը քննէր խնդիրը, հարիւրաւոր կիներ ծունկի եկած էին շէնքին առջեւ եւ կ'աղօթէին Աստուծոյ որ թոյլ չտայ ջնջել գինեհատութեան օրէնքը։ Աւելի մոլեռանդներ կ'ուխտէին ասեղ պահել մինչեւ իրենց մահը, եթէ կրկին արտօնուէր ոգելից ըմպելիներու գործածութիւնը։ Հոգեւոր հովիւներ, խորհրդարանի բարձրավանդակներուն կանգնած, ճառեր կը խօսէին եւ Աստուծոյ անէծքով կը սպառնային այն երեսփոխաններուն որոնք գինեհատութիւնը ջնջելու ամբարշտութիւնը պիտի գործէին։ «Աւելի լաւ է մեռնիլ քան ոգելից ըմպելին ընդունիլ», կ'աղաղակէր երեսփոխան մը։ Իսկ ուրիշներ կը պոռային.

— Գարեջուր կ'ուզենք, գարեջուր...

Գրիգոր ինքզինքը խեղդե՞ց թէ սպաննուեցաւ

Երկուշաբթի առտու ժամը 8ին, երբ երկու կիներ հեծելանիւ նստած կ'անցնէին Փիւթոյի կամուրջէն, տեսան որ մարդ մը փռուած է գետնին եւ ո՛ր եւ է շարժում չ'ըներ։ Անմիջապէս լուր տուին ոստիկանապահին, որ օգնութեան փութաց։ Մարդը վէրք մը ունէր ձախ քունքին վրայ ուրկէ քիչ մը արիւն հոսած էր. իսկ վիզէն ամուր կապուած էր փողկապ մը։ Անմիջապէս լուր տրուեցաւ ոստիկանութեան, որ հաստատեց թէ անծանօթը կը կոչուի Գրիգոր Հանի Անտոնեան, ծնած՝ 1899ին, Էնկիւրիի մէջ եւ նոր ֆրանսական հպատակ դարձած։ Կը բնակէր Փիւթօ եւ անգործ էր երկար ատենէ ի վեր։

Անտոնեան ձերբակալուած էր կիրակի օր, Քլիշանքուրի մէջ գողութեան համար, բայց յետոյ արձակուած, երկուշաբթի առտու ոստիկանութիւն ներկայանալու պայմանով։ Այխատանքի արկածի մը հետեւանքով, կէս աշխատավարձ կը ստանար եւ մօտերս 7000 ֆրանքի հատուցման մը կը սպասէր։ Իր բնակած պանդոկին մէջ լաւ տեղեկութիւններ չունին իր վարքուբարքի մասին. Ծանօթ էր եւ անձնատուր՝ Փարիզի շուայտութեանց։ Քանի մը օր առաջ երկաթ մը գրած էր ազգականի մը, աղքատ ֆրանսերէնով, ուր կ'ըսէր թէ ձանձրացած է կեանքէն, ամէն հաճոյք վայելած է 20,000 ֆրանք ծախսելով, եւ ա՛լ չուզեր ապրիլ։

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ անձնասպան եղած է, փողկապը վզին կապելով եւ ցուրտէն սառելով։ Բայց ոստիկանութիւնը կը կասկածի նաեւ ոճիրէ մը։

Տօքթ. Փօլ, որուն յանձնուած է Գրիգորի դիազննութիւնը, յայտարարեց թէ, առանց դիակը տեսած ըլլալու, կրնայ ըսել թէ կարելի է անձնասպան ըլլալ փողկապով մը։

Խանութները փակեցին բողոքելով տուրքերուն դէմ

Փարիզի արուարձաններէն Տրանսիի խանութպանները, հարիւրին 98 պատասխանելով իրենց սէնտիքայի կոչին, խանութները փակեցին երկուշաբթի օր եւ փակ պիտի պահեն մինչեւ ուրբաթ։ Բացառութիւն կը կազմեն միայն հացագործները։ Այս որոշումը տրուած է իբրեւ բողոք տուրքերու ծանրութեան դէմ։ Անհաւատական մը կը պատմէ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը գրեն թէ կիմաւայցի բացը կոյւնել ցցելու համար, կառավարութիւնը որոշած նոր տուրքեր սահմանել.

Այսպէս, կալուածային տուրքի եւ արհեստաւորքի դրութեանց մէջ մտցուելիք փոփոխութիւններէն զատ, կ'իմացուի թէ նոր տուրք պիտի հաստատուի նաեւ ծխախոտին վրայ։ Համաձայն մշակուած ծրագրին, որ արդէն իսկ հաղորդուած է սիկարէթի գործարանատէրներուն, այս նոր տուրքը պիտի կիրարկուի հետեւեալ կերպով.—

Ասկէ վերջը 40 տուփ սիկարէթի պարունակութիւնը պիտի դրուի 50 տուփերու մէջ։ Այսպէս, 22 սիկարէթներէ բաղկացած տուփ պիտի ունենայ երկու սիկարէթ պակաս եւ այս համեմատութեամբ պիտի պակասցուին նաեւ փոքրիկ տուփերու պարունակութիւնները։

Սիկարէթի գործարանատէրները սակայն կառավարութեան, որ չկիրարկէ իր ծրագիրը, որովհետեւ ատիկա, հասոյթները աւելցնելու տեղ պիտի պակսեցնէ զանոնք, քանի որ այդպէսով սիկարէթի սպառումն է որ պիտի պակսի։

Հակառակ այս խորհուրդներուն, կառավարութիւնը կը յամառի իր տեսակէտին մէջ, որովհետեւ կը կարծէ որ խիստ միջոցներով կարելի է կուրծք տալ ներկայ տագնապալի տնտեսական վիճակին։

ՏՐՈՑԿԻԻ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔՆԵՐԸ

Տրոցկի Անվերս հասաւ կիրակի օր։ Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին եւ ոստիկաններ կը հսկէին քարափին վրայ։ Ոչ մէկը կրցաւ մօտենալ նաւուն եւ ոչ ալ Տրոցկիի հետեւորդներուն թոյլ տրուեցաւ ցամաք ելլել. Նաւը Տէօնքէրկ մեկնեցաւ կէս օրին. Տրոցկի ուղղակի Պոլիս պիտի վերադառնայ։

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ

Շաբաթ առտու անձնասպան եղաւ Քոմէտի Ֆրանսէզի տաղանդաւոր դերասանուհիներէն օր. Մարսէլ Ռօմ.

Ջղային հիւանդութեան մը մատնուած ըլլալով, երկար ատեն է ի վեր քաշուած էր ասպարէզէն եւ կը գտնուէր Վէզինէի հիւանդանոցին մէջ։ Վերջերս վիճակը բաւական բարւոքած էր եւ կը յուսար ելլել հիւանդանոցէն։ Ուրբաթէն շաբաթ լուսնալու գիշերը դերասանուհին որ առանձին սենեակ մը եւ հիւանդապահուհի մը ունէր, կը փախչի առանց լուր տալու, բոլոր դուռները բաց թողլով եւ միայն առնելով դրամը, թուղթերը եւ թեթեւ պայուսակ մը։ Հիւանդանոցին պատուհանէն կախուած էր։ Դժբախտ արուեստագիտուհին մագլցելով 1.60 մեթր բարձրութեամբ երկաթ փեղկը, կը ցատկէ ցեխին մէջ եւ օգտուելով մութէն, կ'երթայ Շաթու։ Հասնելով Սէնի կամուրջին վրայ, վրայէն կը նետէ վերարկուն, շրջազգեստը, մուճակները, եւ «քօմպինէզօն»ով կը նետուի գետը։ Հեռուէն տիկին մը տեսած եւ անմիջապէս լուր տուած էր, բայց ուշ էր։

Օր. Մարսէլ ուրիշ անգամ ալ անձնասպանութիւն փորձած էր, պատուհանէն վար նետուելու պատրաստուելով։

Շատ գնահատուած էր իր խաղարկութիւնը ոչ միայն իբրեւ դերասանուհի, այլ եւ իբրեւ շարժանկարի աստղ։

ՌՈՒՍԱՆԵՑԱՆ ԼԷՆԻՆԻ ՀԱՄԱՐ

Պելկրատի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց Նուկօսլավիոյ զինուորական պաշտօններու երեք յայտնի պարագլուխները, որոնք ամբաստանուած են թէ համայնավարական քարոզութիւն կ'ընէին եւ կռնսաստէին ապահովութեան օրէնքին դէմ։ Ասոնց մէկը փավլիչ, փիլիսոփայութեան վկայական առած է Փարիզէն, երկրորդը, Իվանովիչ, իրաւաբանութիւն ուսանած է, իսկ երրորդը, Ճիվանովիչ, նկարիչ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ՈՐ ՏԱՌԱՊԱԾ Է ՄԵԶԻ ՊԷՍ

ՉԵԽԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ.— ԱՆՈՆՔ ԱԼ ԿՐԱԾ ԵՆ ՕՏԱՐ ԼՈՒԾԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԸ.— ԱՆՈՆՔ ԱԼ ՈՒՆԵՑԵՐ ԵՆ ՕՏԱՐԱՑՄԱՆ ՎՏԱՆԳԸ.— ԻՍԿ ԱՅՍՕՐ ՈՒՆԻՆ «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ» ՄԸ ՈՐ ՀՐԱՇՔՆԵՐ ԿԸ ԳՈՐԾԷ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ...

Տարօրինակ եւ ուշագրաւ է նմանութիւնը որ գոյութիւն ունի Հայ եւ Չեխ ժողովուրդներուն պատմական զարգացման մէջ:

Մեզի նման, անոնք ալ, դարերով կորսնցուցած իրենց անկախութիւնը, ապրեր են հպատակ օտարին եւ դատապարտուած օտար շահերու ծառայելու:

Եթէ մեր ազնուականութիւնը իբր դասակարգ կորսուած է՝ մարելով Բիւզանդիոնի, Հունգարիոյ կամ Լեհաստանի մէջ թէ այլուր, Չեխերն ալ կորսնցուցած են իրենց ազնուականութիւնն իբր դասակարգ, որովհետեւ այս վերջինը ժամանակին հետ ու ազնուականի յատուկ դիւրութեամբ գերմանացեր է, թողլով մատի վրայ համբուելիք անուններ, ինչպէս մեր մէջ:

Այնպէս որ՝ հին աշխարհին մէջ եթէ կան երկու ազգեր՝ որոնք լիովին իրարմէ ռամկավարացած են, այդ ալ Հայերն ու Չեխերն են:

Մեզի պէս անոնք ալ կազմած են հպատակ — բաղկացուցիչ տարրը այլացեղ, այլալեզու խառնիճաղանճ կայսրութեան մը:

Եթէ մենք նկատուէր ենք օսմ. ասիական կայսրութեան ամէնէն ժրաջան, ամէնէն գործունեայ եւ ստեղծագործ տարրը, Չեխերն ալ եղած են ամէնէն աշխատունակ, շինարար, գործունեայ, ժիր տարրը աւստրիական կայսրութեան, եւ իրենց բնակած հողամասը շուտով դարձեր է ճարտարարուեստով եւ առեւտուրով հարուստ հողամասն ամբողջ այդ կայսրութեան: Ասով իսկ, ինչպէս մեր քրտինքին արդիւնքը տուրքի, կաշառքի ու կողոպուտի ձեւով գացեր է լեցնելու տիրողներուն գանձարանը, նոյնպէս Չեխ հողամասն եղած է ամէնէն կարեւոր հարկատուն Վիեննայի արքունիքին:

Աւելին: Եթէ Հայերս կը դաւանինք եղած ըլլալ Արեւելքի մէջ ամէնէն քաղաքակրթուած տարր մը ու ջահակիր արեւմուտքի մշակոյթին, Չեխերն, իրապէս, այս ցեղախումբին ամէնէն աւելի քաղաքակրթուած տարրն են՝ ու անոր ամէնէն արեւմտեան հատուածը:

Եթէ Հայերս եղած ենք դպրոցասէր ու գրապաշտ, նոյնն են եւ Չեխերը... Նոյնիսկ այս նմանութիւնը կը հասնի մինչեւ անթիւ թերթերու պարբերականներ ունենալուն մէջ:

Մեր երկիրը տարաբախտ եղած է իր դիրքով, իբր անցքի ու միացման գիծ Ասիոյ եւ Եւրոպայի միջեւ, Հիւսիսի եւ Հարաւի միջեւ, որով նաեւ հայութեան հետ կապ չունեցող կռիւներու մէջ իսկ ոտնակոխ, Չեխ երկիրն ալ՝ աւելի փոքր չափանիշով՝ նոյն դիրքն ունի Եւրոպայի սրտին վրայ, ու քանիցս թատր եղած իրեն բոլորովին օտար արշաւանքներու: Օրինակ, երեսնամեայ պատերազմներու ելքին՝ Չեխ երկիրն ունեցած է այն աւեր ու անասպատ վիճակը զոր Հայաստանն ունեցեր է 11 — 12 դարերու սելճուք — թուրք հորդաներու անցքերէն ետք, նմանութիւնները, մեր ու անոնց ճակատագրին միջեւ, հոս կանգ չեն առներ: Ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս մեր մայր հողին վրայ ունէինք շրջաններ ուր Հայը փոքրամասնութիւն կը կազմէր, օտար Թուրքին, Թաթարին, Քիւրտին մեր հողին վրայ բնակութիւն հաստատելովը, Չեխիոյ մէջ ալ՝ շատ ընդարձակ եւ կարեւոր շրջաններ կան՝ ուր Չեխը մնացեր է փոքրամասնութեան մէջ՝ եկած հոն տեղ գրաւած Գերմաններուն համեմատութեամբ, ու աստր իբր հետեւանք մեզի նման անոնք ալ ունեցած են օտարախօսի խնդիր, փոքրամասն շրջաններու չեխութեան պահպանման խնդիր եւն. եւն.:

Նոյնիսկ անոնք ալ մեզ նման Փրանսասէր ու ռուսասէր են եղած, նոյնիսկ անոնք ալ հաւատացեր են «Քեռիին» բերելիք փրկութեան: Մեր Լուսինեաններուն դէմ անոնք ալ ունեցեր են Փրանսական տունէ թագաւորներ:

Բայց երկու բանով անոնք տարբեր են մենէ: Նախ՝ չեն գաղթեր մեզի պէս, այնքան դիւրութեամբ եւ այնպէս զանգուածային ելքերով, ու ապա, իրենց հպատակ վիճակին տեւողութեան ընթացքին, շարունակ, Չեխ երիտասարդները եղեր են զինուոր կայսրութեան բանակին, որով զէնքի ինքնապաշտպանութեան աւանդութիւնը պահպանուեր է, մինչդեռ մեր երկրին մէջ հարստացող իսկ Հայը կորսնցուցեր էր այն փրկարար բնազդը՝ թէ դիզուած հարստութիւնը խնամելու համար՝ պէտք է որ ունենայ նաեւ ուրիշ հարստութիւն մը, զայն պահպանող միջոցը, զէնք ու զինուորութիւն.

×

Այսօրուան նիւթս կը շօշափէ, սակայն, բազմաթիւ նմանութեան եզրերէն մէկը միայն: Այսինքն փոքրամասնութեան մէջ մնացող Չեխերուն սերունդէ սերունդ պահպանումը:

×

Մեզի տիրողները կ'ուզէին մեզ հատցնել՝ ջարդով, բռնի թրքացումով, մեր կիներու խլումով, մեր տղոց անգիտակից տարիքի մէջ թրքացումով: Աւստրիական կայսրութեան մէջ ալ՝ տիրող Հապսպուրգներու տունը վարեր է գերմանացման քաղաքականութիւն՝ իբր ամէնէն հաւատարիմ գործակալ համագերմանութեան: Մեր մէջ եթէ բռնութիւնն ու տանջանքը կը գործէին՝ իբր միջոց, հոս մշակոյթի մը զէնքերը եւ մեծ պետութեան մը կազմին վարչական ամբողջ ճամբաները: Եւ որովհետեւ կառավարութիւնն իր ամբողջ ուժով մինչ կողմ կանգներ է Գերմանին ու գերմաներէնին, ազնուականութեան գերմանացումէն ետք ժողովուրդն ալ անվտանգ չէ կրցեր մնալ, թէեւ գոնէ օրինապէս Չեխերը պահեր են իրենց համալսարանը, դպրոցները, նաեւ իրենց երկրին տեղական խորհրդարանն (ազգ. ժողով) ունենալու իրաւունքը եւայլն.

Հետեւեալ ամբողջ թաղեր, գիւղեր վախէ ու շահէ դրդուած իրենց տղաքը գերման դպրոցներ ղրկել սկսեր են, ուր միայն հակաչեխ ու հակասլաւ դաստիարակութիւն մը անոնց կուտար ուրացողի մասնայատուկ դաժանութիւնը կեանքին մէջ: Ճիշդ ինչպէս որ մենք քիչ բան քաշած չենք մեզմէ դարձած Թուրքերու ձեռքով: Այստեղ է որ սկսեր ու շարունակուեր է, ու մինչեւ օրս ալ կը գործէ մասնաւոր շարժում մը՝ որուն նպատակն ու ձգտումը ուղղակի այն են ինչ որ այսօր գրուած են հայութեան առջեւ, եւ որոնց իրագործումը իբր նպատակ ընդգրկեր է՝ վերջապէս ու բարեբախտաբար մարմին առած Համազգայինը — չթողուլ որ կորսուի սերունդը, իր [illegible] կլանուի, ձուլուի:

Ուղղակի անհատական — մասնաւոր ձեռնարկ եղող այս շարժումը պաշտօնապէս սկիզբ կ'առնէ 1890ի [illegible], իբր զուտ մասնաւոր — անհատական իրաւունքի ու օրէնքի ենթակայ ընկերակցութիւն, առանց հանրային իրաւունքի ու հանրային որ եւ է մարմնի, կազմակերպութեան հետ կապ ունենալու, կը հագնի «Մաթիցէ Շքոլսքա» (Matice skolska) անունը: Եթէ տառացի թարգմանենք, պիտի նշանակէր՝— «Մայր դպրոցական», Դպրոցի մայր: Հիմնադիրները ոչ ամիրա եղած են, ոչ հարուստ, ոչ աղա, ոչ փաշա, այլ աշխատաւոր, արհեստաւոր ու պաշտօնեայ Չեխեր:

×

Մաթիցէ Շքոլսքային անդամներու թիւը այժմ արդէն միլիոնով կը հաշուեն: Ան դարձած է զուտ ժողովրդական ու ժողովուրդի սրտին մօտ շարժում: Կը մատակարարէ պատկառելի տարեկան պիւտճէ մը (աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն տոլար), եւ ի վիճակի է ուսուցիչ ու դպրոց պահելու նոյնիսկ այնպիսի տեղեր ուր, գերման հոծ բնակչութեան քովն ի վեր միայն 5-6 Չեխ ընտանիք, Չեխ պզտիկ գոյութիւն ունի:

Հրաշք մեզի համար, քանի որ Ֆրանսայի թէ Ռումանիոյ, Սուրիոյ մէջ կամ այլուր, ունինք մեր տարագիրներու բազմութիւնները, ուր մեր տղաքը կեր են օտար դպրոցի, յաւէտ կորսուած:

×

Ինչպէս կարելի է եղեր այսպիսի հրաշք գործել

Ըսի որ «Մաթիցէ Շքոլսքայի» անդամները միլիոններով կը հաշուեն: Այսինքն իսկապէս ժողովրդական կազմակերպութիւն մը դարձած է ան: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ չէ սպասեր որ Բարեգործականը բանայ, կամ այսինչ մեծահարուստը կտակ ընէ կամ նուէր տայ: Ցարատեւ փրոփականտի եւ նպատակին բացատրութեան քովն ի վեր, ամբողջ տարուան անդամավճար որոշուեր է ամէնէն յետին վաստակաւորին մատչելի գումար մը: Այսօրուան արժէքով՝ Մաթիցէ Շքոլսքայի տարեկան անդամավճարի սակն է մօտ 75 սէնթ, ուրեմն ոչ իսկ մէկ տոլար: Աւելին կայ, Երեւակայեցէք սրճարաններու մեծ սրահներ՝ ուր իրիկունները ամբոխը՝ խումբ խումբ, զոյգ զոյգ կը հաւաքուի, զուարճանալու, նուագ լսելու, կարդալու, շաղակրատելու, ու ահա շրջան կ'ընէ կնքուած գանձանակ մը, վրան «Մաթիցէ Շքոլսքա» անունը կամ սկզբնատառերը: Որ ճէնթլմէնը պիտի դժկամակի բան մը ձգելու հոն, մանաւանդ տիկիններու եւ օրիորդներու ներկայութեան: Հանրային վայրերու մէջ, ամենուրեք նման գանձանակներ կը շրջին լուր թէ կիրակի ու տօն օրերուն: Արդիւնքը դուք հաշուեցէք: Միլիոններու 75 սէնթնոց անդամավճարը կ'ընէ միլիոններով տոլար, իսկ մեծ թիւով նետուած 5 ու 10 սէնթնոցները կ'ընեն հարիւր հազարներ:

Ուրիշ ժողովրդական միջոց մը: Ցայտնի է որ այսօր, ամենուրեք, նամակի վրայ կպցուած դրոշմները կը կնքուին մեքենայով: Ահա թէ ինչու Թղթատարական միջազգային միութիւնը կը յանձնարարէ որ միշտ դրոշմաթուղթերը փակցուին պահարանին վերի աջ կողմի անկիւնին մօտ: Արդ, անթիւ են անոնք որ պիտի ուզէին իրենց նամակին տալ աւելի եւս գաղտնի, անձնական հանգամանք ու կնքել նամակին ետեւի կողմը, կամ կնքելու երկար բարակ տաղտուկէն ազատելու համար հոն փակցնել նամակադրոշմ. «Մաթիցէ Շքոլսքան» գոհացում կուտայ այս փափաքին: Նամակին աւելի գոց ու մտերմիկ հանգամանք տալու փափաքը, թղթատարական վարչութեան յանձնարարութիւնը միաժամանակ գոհացած կ'ըլլան գործածելով անոր հրապարակ հանած դրոշմաթուղթերը: Այս վերջինները շատ աժան են, 10 հալերնոց եւ 20հալերնոց, արդ մէկ սէնթը կ'արժէ 33 հալեր, որով թէ մէկը, թէ միւսը ոչ իսկ մէկ սէնթ կ'արժէ, ոչ ալ երկու տեսակը միասին: Դրոշմներուն տպագրութիւնը ոչ միայն գեղարուեստական է ու խնամոտ, այլ եւ միշտ ազգասիրական — հրահանգիչ: Տղաք որ հակառակ շրջապատի հալածանքին չեխ կը մնան, մեծ ուսուցիչներու դէմքեր, կամ ազգ. պատմութեան պատահարներ, կամ երկրին ամէնէն գեղեցիկ տեսարանները, կամ մայրեր որ իրենց Չեխ ուսուցիչ կը փնտռեն եւայլն: Մեր «Համազգային»ին համար անօգուտ չըլլար գիտնալ թէ 1931 — 32 շրջանին «Մաթիցէ Շքոլսքայի» այդ չնչին գնով ծախու հանած դրոշմներու զուտ հասոյթը (տպագրութիւն, ուրիշ ծախքեր հանելէ ետք) երկու միլիոն 570 հազար քուրոն եղեր է, տոլարի հաշուով աւելի քան 78.000 տոլար:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

(Մնացեալը յաջորդով)

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԳԼԽԱՒՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ ՍՆԱՆԿ ԵՆ

Նիւ Եորքի քաղաքապետական խորհուրդը 3,500,000 տոլար քուէարկեց, իբրեւ գործազրկութեան նպաստ, բայց անմիջապէս յայտ առաւ այն դրամատուներէն որոնցմէ փոխառութիւն պիտի կնքէր, թէ մէկ տոլար իսկ չեն կրնար տալ: Այս մերժումին վրայ, որոշուեցաւ կրճատումներ կատարել պաշտօնէութեան մէջ: Քննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 1922էն 1929 հարիւրին 53—90 աւելցած են քաղաքին զանազան պաշտօնատուներու ծախքերը, իսկ հարիւրին 87 թոշակները:

Ֆիլատելֆիոյ քաղաքապետական խորհուրդը որոշեց 1922ի մակարդակին վերածել ծախքերը, գոցելու համար 20 միլիոն տոլարի բացը: Այս առթիւ պիտի ճամբուին քանի մը հարիւր պաշտօնեաներ: Իբր 23,000 պաշտօնեաներ թոշակ չեն ստացած Նոյ. 15էն ի վեր, սնտուկը դրամ մնացած չըլլալով.

Շիքակոյի քաղաքապետական խորհուրդն ալ միլիոնաւոր տոլար պարտք ունի քաղաքին 14,000 ուսուցիչներուն եւ ոստիկաններուն, հրշէջներուն եւ ուրիշ պաշտօնեաներու:

ԾԻԾԱՂ

Պարոն Յակոբ արձանագործին տապանաքար մը կ'ապսպրէ, իր կնոջ գերեզմանին համար, խնդրելով իրմէ անմոռանալի ցաւ պատճառող [illegible] ընելով.

— Ուրեմն քարին վրայ արձանագրեմ «անմոռանալի» բառն ալ:

— Ոչ, բարեկամ, աւելի [illegible] մի՛ տար, քարին վրայ տեղ չի մնար: Դուն միայն անունը եւ մահուան թուականը գրէ, կը բաւէ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— :-: —

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Սպիտակ աղաւնին վերադարձաւ վերջապէս ու նորէն տարածեց իր թեւերը Պուքրէշի Հայերուն գլխուն:

Բարի եկաւ, հազար բարով:

Գոնէ այդպէս ցոյց կուտան արտաքին երեւոյթները: Ո՛րքան պիտի ուզէինք որ այլեւս չերթար, մնար միշտ մեր քով առաջուան պէս ու մենք մոռնալով հին քէներն ու կիրքերը, նուիրուէինք մեր շինարար աշխատանքին եւ փոխանակ մեր ակռաները իրար դէմ կճրտելու, մեր զէնքերը ուղղէինք ուրիշ կողմ — հասարակաց թշնամիին դէմ, ճերմակ ջարդին դէմ որ դամոկլեան սուրի մը պէս կախուած է մեր գլխին ու կը սպառնայ անվերջ:

Արդարեւ, Պուքրէշի երկուքի բաժնուած Հայերը հաշտուեցան եւ ցնծութիւն է ամէն կողմ:

Կը յիշեն անշուշտ ընթերցողները թէ ինչ ցաւալի վիճակի հասած էր մեր գաղութը անվերջանալի վէճերու եւ երկպառակութեանց երեսէն: Քանի մը անձեր էին որ կազմակերպեցին այս խառնակ վիճակը ու իւղ կը լեցնէին կիրքերուն վրայ: Անոնք շատ քիչ կը շահագրգռուէին թէ գաղութը այս ձեւով ուր կ'երթայ:

Բարեբախտաբար շուտ սթափեցաւ ժողովուրդը եւ տեսաւ թէ իր գործը որու հետ է:

Հաշտութեան բանակցութիւնները սկսան եկեղեցին մէջ պատահած ամօթալի եւ ցաւալի դէպքէն անմիջապէս յետոյ: Այլեւս կարելի չէր շարունակել այսպէս, պէտք էր վերջ մը տալ [illegible] համեմատութիւններ առած այս երկպառակութեան:

Զիջումները, այո՛, եղան փոխադարձաբար: Իւրաքանչիւր կողմ իր կարելին բրաւ որպէս զի վերջ դնէ այս ներքին պայքարը որ մեր ուժերը ջլատելէ զատ ուրիշ բանի չէր ծառայեր: Խոհեմութիւն էր որ վերջապէս յաղթանակեց:

Ալ հիմա Պուքրէշի մէջ «այլոց»ին ու Դաշնակի իրարու ծուռ չեն նայիր ու չեն հայհոյեր: Երբ իրարու հանդիպին, կը բարեւեն սիրալիր, ձեռք կը սեղմեն ու երբ խօսին ազգին գործերուն մասին, ամէնէն առաջ գաղութի իսկական շահերն է որ նկատի ունին.

Է՛հ, այո՛, նորէն կան մարդիկ, բուն խառնակիչները թիւով 2-3, որոնք չէին ուզեր որ խնդիրը այսպէս վերջանար: Անոնք կ'ուզէին որ մենք իրար ուտէինք անվերջ, մինչեւ որ հատնէինք ու իրենք ալ հանգիստ սրտով քաշուէին անկիւն մը:

Ո՛ւր չկան որ այսպիսի տիպարներ:

Հիմա ամէն մարդ կը սպասէ պատգ. բացառիկ ժողովին, ուր բոլոր վիճելի խնդիրները պիտի քննուին: Անոր տրուած որոշումը յարգելի պիտի ըլլայ բոլորին համար:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Կ'արժէր որ իսկապէս բացառիկ հանդիսաւորութեամբ տօնուէր այս միութեան տասնամեակը, բացառիկ այն պատճառաւ որ տասը տարի առաջ հիմնուած այս միութիւնը իր ամբողջ ուժն ու կորովը վատնեց հայ նորահաս սերունդին մարմնին ու հոգին դաստիարակելու համար: Ան ալ օտար ափերու վրայ:

Ուրիշ ազգերու համար տասը տարին ոչինչ է: Անոնք հարիւրամեակներ կը տօնեն, բայց մեզ պէս աստանդական ու ցիր ու ցան ժողովրդի մը համար տասը տարին բացառիկ նշանակութիւն ունի:

Կիրակի, 27 Նոյեմբերին, Լիտերթաֆլի շքեղ սրահներուն մէջ հաւաքուած հասարակութիւնը, եկաւ իր հրճուանքն ու հիացումները յայտնելու իր յարգանքի խօսքն ըսելու այս միութեան, որու դերը եւ կատարելիք գործը մեր ժողովուրդի ճակատագրին համար՝ բացառապէս անհրաժեշտ է:

Հոս ալ Հ.Մ.Ը.Մ.ը քանի մը տարիէ ի վեր տխուր շրջան մը կանցընէ ու այս՝ հետեւանք քանի մը այսպէս կոչուած, ղեկավարներու անհեռահայեաց վերաբերմունքին՝ հանդէպ միութեան անդամներուն, անդամներ որոնք արդէն սերտ թելերով կապուած են Հ.Մ.Ը.Մ.ի, փոքրիկ մաքրագործում մը միութեան ղեկավար շրջանակին մէջ եւ վստահ եմ որ ան նորէն առաջուան թափը պիտի առնէ: Շատ է թիւը անոնց, որ խորշելով կոպիտ եւ ոչ-եղբայրական վերաբերմունքէ, հեռացած են միութեան շարքերէն ու կը զլանան իրենց աջակցութիւնը եւ կամ շատ վերապահ կը շարժին:

Ուրիշ դիտողութիւն մը.— Հ.Մ.Ը.Մ.ը ըլլալով հանդերձ մարզական, պէտք չէ զլանայ հայ պատանին դաստիարակել ազգային ու առողջ սկզբունքներով, բան մը որ երկար ժամանակէ ի վեր այստեղի ղեկավարներուն մտատանջութեան առարկան ըլլալէ դադրած է.

Պէտք է հասկնանք, վերջապէս թէ Հ.Մ.Ը.Մ.ը դեր մը ունի հայ ժողովուրդի քաղաքական ազատագրութեան փշոտ ճամբուն վրայ — գոնէ այս առաջադրութիւններով ու մտահոգութիւններով է որ ճամբայ ելան միութեան հիմնադիրները: Ժամանակի ընթացքին պատահական մարդիկ հասնելով Հ.Մ.Ը.Մ.ի ղեկավարութեան գլուխը, մոռցան կամ շատ քիչ զբաղեցան այս այնքան կենսական խնդիրով, շատեր անգիտակցաբար, քշուած հոսանքէն, իսկ ուրիշներ յետին միտումներով: Մեծ եղաւ չեխոսլովաք Սոքոլներու դերը այդ ժողովուրդի ճակատագրին մէջ: Մեծ պէտք է ըլլայ նաեւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի դերը մեր ժողովրդի ազատագրական պայքարին մէջ. Այս պարագան լաւ պէտք է հասկնան Հ.Մ.Ը.Մ.ի ղեկավարները, եթէ կ'ուզեն որ Միութիւնը իսկապէս դեր մը ունենայ հայ կեանքին մէջ ու արդարացնէ իր գոյութիւնը

Հանդէսը որ տասնամեակի առթիւ կազմակերպուած էր, չունեցաւ բաղձացուած յաջողութիւնը. Ամբողջ գործը ձգուած էր մէկ — երկու ժրաջան անդամներու ուսին: Եղան, սովորականին պէս —քանի մը արտասանութիւններ արիներու կողմէ — քանի մը հատ ալ կենդանի պատկերներ: Հանդէսին ներկայ էր Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ռումանիոյ շրջանի պատուոյ նախագահ հայագէտ Գ. Թրանքու — Եաշ, նախկին նախարար, որ խօսք առնելով գրուատեց Հ.Մ.Ը.Մ.ի կատարած գործերը եւ ուրախ զգաց որ իրեն առիթը տրուեցաւ ներկայ ըլլալու արենակից ժողովրդին մէկ հանդէսին: Հասարակութիւնը բուռն երկարատեւ ծափերով իր գոհունակութիւնը յայտնեց յարգելի նախագահին:

«ԱՐԱԶ»Ը ԵՐԿՕՐԵԱՅ

Մօտ տարիէ մը ի վեր հոս կը հրատարակուի «Արազ»ը, Ռումանահայ գաղութին անկեղծ զգացումները արտայայտող այս թերթը, նախ շաբաթը մէկ անգամ: Շուտով, սակայն, իր գտած խանդավառ ընդունելութեան իբր հետեւանք, հրատարակիչները վերածեցին զայն շաբաթը երկու անգամ. իսկ նոր տարիէն սկսեալ պիտի հրատարակուի շաբաթը երեք անգամ:

«Արազ»ը միակ լուրջ թերթն է որ ունեցած է երբեւիցէ Ռումանահայ գաղութը ու այդ իսկ պատճառաւ ժողովրդի քաջալերութեան արժանացաւ: Երկօրեայի վերածելու պարագան անոր լաւագոյն ապացոյցն է

«Արազ»ը եղաւ այն թերթը որ առանց յետին մտքերու ի դերեւ հանեց զանազան հակառակորդներու խաղերը մեր գաղութին գլխուն ու կը շարունակէ իր արթուն պահակի դերը անայլայլ:

Քիչ ժամանակուան մէջ «Արազ»ի շուրջ հաւաքուեցաւ Պուքրէշի մտաւորական ընտրանին: Երիտասարդ ուժեր փարեցան անոր. ու իրենց տուած աջակցութեամբ «Արազ»ը դարձուցին հետաքրքրական եւ օգտակար հրատարակութիւն մը:

Կը մաղթենք որ «Արազ» վերածուի ամենօրեայի, մեծ պակաս մը լրացնելով Ռումանահայ գաղութին մէջ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Մեր գաղութը շատ քիչ անգամ առիթ ունեցած է հիւրասիրելու վաստակաւոր հայ դերասաններ:

Մարութեանէ ետքը ոչ մէկ գիտցաւ ձանձրոյթը յանձն առնել անգամ մը մեր կողմերը գալու: Մենք որ մնացած ենք իսկական թատերական կեանքէ: Հոս ալ երբեմն կուգան դերասանի նմանող մարդիկ, որոնք չնչին յաջողութիւններ ընելով ու կողոպտելով ժողովուրդի դրամը կը հեռանան:

Զափրաստի Ռումանիա այցելութեան լուրը խանդավառութիւն ստեղծեց տեղիս թատերասէր հասարակութեան մէջ եւ անհամբեր կը սպասէ անոր առաջին ներկայացման:

Վստահ ենք որ Զափրաստ, մեր անզուգական կատակերգակը, խանդավառ ընդունելութիւն պիտի գտնէ հոս:

Կ'իմանամ թէ «Րաֆֆի» միութիւնը իր նորակառոյց ընդարձակ սրահը պիտի դնէ երիտասարդ դերասաններու տրամադրութեան տակ, անմիջապէս որ շինութեան վերջին աշխատանքները աւարտին ու տեղի ունենայ բացումը (հաւանաբար դեկտ. 11ին).

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ԱՒՍՏՐԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԱՆԳԼԻՈՅ

Ֆութպոլի միջազգային մեծագոյն մրցումը

(ԱՅՍՕՐ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7ԻՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ)

Բրիտանացիները(*) իբր Ֆութպոլի խաղին հիմնադիրները, անոր ներկայ օրէնքները հնարողները, աշխարհի մէջ ճանչցուած են այս համաշխարհային խաղին վարպետները, լաւագոյն խաղացողները: Իրենք են որ արտածած են, կամ հոն ուսանելու գացող օտարներ են որ իրենց երկիրը ներմուծած են Ֆութպոլը: Մէկ խօսքով, ներկայիս մեծ յաջողութիւններ ունեցող երկիրներու խաղին կառուցման մէջ բրիտանացի մարզիչները մեծ դեր կատարած են:

Ֆութպոլին օրէնքները ամէն տեղ միեւնոյն են, սակայն ազգէ ազգ, միջավայրէ միջավայր զայն խաղալու ոչ թէ ձեւը, այլ ըմբռնումը կը տարբերի: Սկովտիացիները որոնք հիւսիսային, այսինքն պաղ (արիւն) ժողովուրդ մըն են, հիմնադիրներն են խաղակերպի մը որ ճանչցուած է իրենց անունով եւ որ Ֆութպոլի խաղը վերլուծած—կամ աւելի ճիշդը դրած է չափագիտական գետնի մը վրայ: Գնդակը կ'երթայ մէկ խաղացողէն միւսը առանց ճիգի. խաղացողները գրեթէ չեն վազեր դէպի գնդակը, այլ այս վերջինն է որ իրենց կուգայ կարծես: Դանդաղ են խաղացողները —կամ գոնէ այդ տպաւորութիւնը կուտան — բայց ոչ գնդակը, քանի զայն իրարու կը ղրկեն ոչ թէ հպելով՝ այլ ուժգին զարնելով: Ուրիշ խօսքով իրենց իւրաքանչիւր փասը շիւթ մըն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ գնդակը խիստ արագ կ'ընթանայ: Հետեւաբար, որքան մեծ պէտք է ըլլայ խաղացողներուն արժանիքը, որ կայծակի մը արագութեամբ եկող գնդակը անմիջապէս կը կեցնեն, իրենց ընելիքը կ'որոշեն, կը շուարեցնեն իրենց հակառակորդը եւ կը ղրկեն գնդակը իրենց այն խաղակցին որ ամէնէն նպաստաւոր դիրքին մէջ կը գտնուի: Նոյնիսկ վերջապահները (պէք) գնդակը հեռուն չեն ղրկեր, այլ կուտան իրենց առջեւ գտնուող ընկերոջ մը:

Անգլիացիներու խաղը մեծ տարբերութիւն չունի Սկովտիացիներու խաղէն, ինչ որ հասկնալի է: Բայց անոնք աւելի դիւրաշարժ են եւ աւելի վարպետ՝ թեքնիքի տեսակէտով. Իրենց մօտ այնպէս, որ հակառակորդը [illegible] սահմանին մէջ ուսով հրելու (երբ գնդակին տէր է) դրութիւնը լայնօրէն կը գործածուի: Անգլիացիներու եւ Սկովտիացիներու ազգային խումբերուն միջեւ կատարուած մրցումները անգամ մը առաջիններուն, ուրիշ անգամ մը Սկովտիացիներու յաղթանակով կը վերջանան, առանց որոշ գերակշռութեան մը: Ուրիշ խօսքով, այդ երկու դպրոցները իրար կը լրացնեն:

Լատին ցեղին պատկանողները՝ իրենց աշխարհագրական դիրքի՞ն թէ բնատուր տաքարիւնութեան շնորհիւ Ֆութպոլը կը խաղան տարբեր կերպով: Իտալացիներն են որ այս դպրոցին լաւագոյն ներկայացուցիչները՝ Սպանիացիներուն հետ: Իրենց խաղը լաւ թեքնիքի մը վրայ հիմնուած ըլլալով հանդերձ, շնորհիւ իրենց շատ փայլուն արագաշարժութեան է որ ստացած են յաղթանակներ նոյնիսկ մեծ փորձառութիւն ունեցող խումբերու վրայ: Արագութիւն մը եւ մեծ դիւրաշարժութիւն մը որ հակառակորդը կը շուարեցնեն եւ կը խանգարեն անոր խաղը: Հոս Ֆրանսայի մէջ, փորձով տեսած ենք թէ ինչպէս այդ ընդունակութիւնները երբեմն նժարին դէպի այս կողմ հակելուն կը ծառայեն: Ճիշդ է թէ այս գնացքով խաղի մը մէջ խաղացողը երկու կամ երեք անգամ աւելի ճիգ եւ ուժ կը վատնէ քան անգլիական դպրոցին մէջ՝ ուր աւելորդ ամէն վազք կամ ճիգ զանց կ'առնուի. Ըսուեցաւ թէ Ուրուկուայցիները որ 1924ին եւ 1928ին երկու անգամ Միջ. Ողիմպիականներու Ֆութպոլի ախոյեանութիւնը շահեցան — ի բացակայութեան Բրիտանացիներու եւ Աւստրիացիներու— վերեւ յիշուած երկու խաղակերպը իւրացուցած էին եւ հե-

(*) Հոս փակագիծ մը բանալ անհրաժեշտ է բացատրելու համար թէ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ մարզական տեսակէտով անկախութիւն մը կը պահեն Անգլիացիները, Սկովտիացիները, Իռլանտացիները եւ Կալլէսցիները. հետեւաբար անգլիացի բացատրութիւնով պէտք չէ հասկնալ ամբողջ Մեծն Բրիտանիան, այլ անոր մէկ մասը:

տեւարար կատարեալ Ֆութպոլը իրենք է որ կը խաղային. ճիշդ չէ այդ պնդումը, մինչեւ որ Աւստրիա յաջողի յաղթել Անգլիոյ, որուն դէմ երբեք չէ մրցած։

Բաւնք թէ Բրիտանացիները աշխարհի մէջ ընդունուած էին իբր այս համաշխարհային խաղին իրական վարպետները, եւ իրենց գերակշռութիւնը ոչ մէկ վէճ կը վերցնէր մինչեւ այն ատեն երբ իրենց ազգային խումբերը սկսան պարտութիւններ կրել Եւրոպայի մէջ. Անգլիոյ եւ Սկովտիոյ ազգային ներկայացուցչական խումբերը քանի մը տարիէ ի վեր պարտութիւններ կրեցին Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Սպանիոյ, Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ։ Աւելի՛ տեղն բամ եմ թէ ինչպէս այս կարգի մրցումները իբր տարեկան գրասպասոյտի[?] աւիթ մը նկատուելով Բրիտանացիներու կողմէ, անոնց արդիւնքները կարելի չէր իբր ճշմարտութեան պատկերը ընդունիլ, մանաւանդ որ անոնք Ֆութպոլի եղանակին Անգլիոյ մէջ փակումէն յետոյ է որ տեղի կ՚ունենային, Մայիսին միայն— քանի որ Սեպտեմբերէն Ապրիլ Բրիտանական բոլոր խումբերը զբաղած են իրենց ախոյեանութեան կամ բաժակի մրցումներով եւ ոչ մէկ թուական ազատ ունին. նոյնիսկ Անգլիոյ եւ իր դրացիներուն (Սկովտիա, Իրլանտա եւ Կալլէս) ազգային խումբերուն միջեւ կատարուած մրցումները ընդհանրապէս չորեքշաբթի օրերը տեղի կ՚ունենան, շաբաթ օրերը վերապահուած ըլլալով պաշտօնական միջխմբային խաղերուն, իսկ կիրակին ալ ըլլալով բացարձակ հանգիստի օր մը։

Ուրեմն, հակառակ եւրոպական խումբերուն կողմէ տարուած յաղթանակներուն՝ ճիշդ չէր բրիտանական գերակշռութիւնը խախտուած նկատել։ Բաւնք թէ ինչու։ Մեծ վարպետներուն հաւասարած ըլլալու համար պէտք էր Ա.—իրենց դէմ մրցիլ Ֆութպոլի եղանակին ընթացքին եւ ոչ թէ վերջը եւ Բ.— իրենց հողին վրայ իսկ վերանորոգել Եւրոպայի մէջ ձեռք բերուած յաջողութիւնները։ Բայց ինչպէ՞ս.

Չէր բաւեր պատրաստ ըլլալ Անգլիոյ մէջ իսկ մրցելու իրենց դէմ։ Մեծապէս պահպանողական այս ազգը, պահպանողական էր նաեւ Ֆութպոլի մէջ, այսինքն հետ՝ Ֆութպոլի մէջ մեծ յառաջդիմութիւններ ունեցած ազգերուն գոյութիւնը ընդունելէ ինք կ՚արգիլէր կատարեալ մեկուսացման մը մէջ։ Կարեւորութիւն չէր տար յախտանքով եղած մարտահրաւէրներուն։ Սակայն բրիտանական խումբերուն Եւրոպայի մէջ կրած անյաջողութիւնները, որքան ալ մեղմացուցիչ պարագաներով շրջապատուած ըլլային—սաքի հանդէպ հանրային կարծիքը եւ մանաւանդ մարզական մամուլը, եւ տարիներ տեւող սաիպումներէ վերջ Ֆութպոլֆէտէրէշըը որոշած ըլլալ կը Թուի ամէն տարի տարբեր օտար ազգային ներկայացուցչական խումբ մը ընդունիլ Անգլիոյ մէջ իսկ, Ֆութպոլի եղանակին ընթացքին— եւ ոչ թէ վերջը։ Այսպէս անցեալ տարի Սպանիա էր որ գնաց Լոնտոնի մէջ 0—7ով ծանր պարտութիւն մը կրելու, այս տարի Աւստրիա է որ ընդունուած է, իսկ յառաջիկայ տարուան համար Հունգարիոյ խօսք կ՚ըլլայ։

Այսօր (7 դեկտ.) է որ պիտի տեղի կ՚ունենայ Լոնտոնի մէջ Աւստրիա—Անգլիա մրցումը։ Թէ ինչո՞ւ Աւստրիան ընդունուեցաւ եւ ոչ ուրիշ երկիր մը.— Նախ անոր համար որ ան 1931ին Սկովտիոյ ազգային խումբը Վիէննայի մէջ պարտութեան մատնած էր 5—0ով, եւ յետոյ Աւստրիա երկու տարիէ ի վեր ոչ մէկ պարտութիւն կրած է եւ շահած է կեդրոնական-Եւրոպայի ազգային ներկայացուցչական խումբերուն միջեւ կատարուած մրցաշահանդէսը՝ իր ետին ձգելով Իտալիան, Հունգարիան, Չեխօսլովաքիան եւ Զուիցերիան, ինչ որ աննշան յաջողութիւն մը չէ. ան յաղթած է Գերմանիոյ՝ 6—0ով, Զուիցերիոյ 8—1ով, Իտալիոյ 2—1ով, Հունգարիոյ 8—2ով, Շուէտի 4—3ով, եւ հաւասար մնացած անգամ մը Հունգարիոյ եւ անգամ մըն ալ Չեխօսլովաքիոյ հետ։ Աւստրիա ոմանց կողմէ կը նկատուի Եւրոպայի ախոյեան խումբը եւ իր կողմէ Անգլիոյ դէմ տարուած յաղթանակի մը փայլը պիտի տարածուի նաեւ ուրիշ երկիրներու վրայ։ Ահա թէ ինչու այսօրուան մրցումը կը նկատուի շատ մեծ եւ բարեւոր դէպք մը, որուն համար ամիսներէ ի վեր կը խօսուի Ֆութպոլի միջազգային շրջանակներուն մէջ։ Աւստրիոյ մէջ այսօրուան մրցումը օրուան խնդիր է երկար ատենէ ի վեր։ Եթէ պատահի որ Վիէննացիները յաղթեն Անգլիացիներուն, վերադարձին անոնք պիտի ընդունուին իբր ազգային հերոսներ։ Այսօր հոն ամբողջ կեանքը, առեւտրական ու հանրային գրեթէ դադրած է, սպասելով անթելին տալիք լուրերուն։

Բայց միայն Աւստրիոյ մէջ չէ որ այսօրուան մրցումը անսովոր հետաքրքրութիւն մը արթնցուցած է, ոչ ալ միայն Անգլիոյ մէջ՝ ուր հարիւր հազար հոգի պարունակող մրցավայրին մէջ չորս շաբթէ ի վեր տեղ մը իսկ մնացած չէ —այլ եւ տարբեր երկիրներու մէջ՝ ինչպէս Ֆրանսա, Պելճիքա, Հոլանտա, Գերմանիա, եւն., եւն., ուրկէց մասնաւոր կառախումբեր ճամբայ ելած են, 36 ժամ տեւող առաջ ճամբորդութիւններ կազմակերպուած են հարիւրաւոր Ֆութպոլի սիրահարներու Թոյլ տալու համար դիտելու այս մրցումը։ Կան նաեւ մեծ խումբեր (Ֆրանսայի մէջ՝ Ռուան, Պելճիքայի մէջ՝ Անվէրս, Հոլանտայի մէջ Այաքս) որոնք իրենց խաղացողները Լոնտոն կը տանին դասի մը ներկայ գտնուիլ տալու համար, որովհետեւ այնպէս կ՚ենթադրուի թէ Անգլիացիներու եւ Աւստրիացիներուն այս օրուան մարտնչումը իր տեսակին մէջ հիանալի բան մը պիտի ըլլայ, թէքնիք տեսակէտով։

Աւստրիոյ խումբը, կազմուած Հիւկօ Մայցլի կողմէ — որ Ֆութպոլին «Մուսոլինին» է հոն— ոչ մէկ քննադատութեան առարկայ է, մինչ Անգլիոյ մէջ շատ գոհ չեն իրենց խումբին կազմութենէն։ Անցեալներ փորձեցինները հմայող «Արսէնալ»ի խաղացողներէն միայն մէկ հոգի առնուած է։ Միւս կողմէ իրաւ է թէ ժեռարժէք խաղացողներու անսպառ շտեմարան մը ունին Անգլիացիները եւ կրնան միեւնոյն օրը համարժէք քանի մը խումբ մէջտեղ հանել։

Աւստրիացիները եթէ յոյս մը ունին այսօրուան մրցումին յաղթական դուրս գալու, չեն ըսեր։ 2 կամ 3 կօլով պարտութիւն մը մեզ համար պատուաբեր պիտի ըլլայ կ՚ըսեն, եւ ասիկա ընդհանուր կարծիքն է, որովհետեւ եթէ թէքնիքի տեսակէտով իրենց հակառակորդներէն գերակշիռ իսկ ըլլան, կան տարբեր տուեալներ որ կ՚ազդեն մրցումի մը արդիւնքին վրայ, ինչպէս խաղավայրը, կլիմայի տարբերութիւնը, մթնոլորտը, հանդիսատեսները։ Ամէն պարագայի մէջ, Աւստրիոյ խումբին համբաւաւոր յառաջապահներու գինը պիտի կրնայ, կը կարծենք, մէկէ աւելի անգամներ խորտակել Անգլիոյ խումբին պաշտպանողականը։

Ժ. ԾԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Եղբայրական Աջակցութիւն «Դպրոցասէր»ին

—..—

..Խմբագիր «Յառաջ»ի,

ՌԸԹԷԼ, 3 դեկտ.— Թէեւ հայաշատ կեդրոններէն հեռու, Ռըթէլի շատ փոքր հայ գաղութը, իր պայմաններու ներած չափով մասնակցած է ազգօգուտ զանազան ձեռնարկներու եւ մասնաւոր գուրգուրանք է ցոյց տուած կրթական գործերու վերաբերեալ օգնութեան կոչերուն։

Առկէ առաջ, «Յառաջ»ի մէկ խմբագրականին պատասխանելով, Ռըթէլի հայութիւնը ինքզինք «Համազգային»ի մասնաճիւղ յայտարարեց ու կանոնաւորաբար կը վճարէ իր ամսավճարները։ Այս անգամ ալ, նորէն «Յառաջ»ի արտացոլ[?] գոյց խմբագրականներուն ընդառաջելով, «Համազգային»ի Ռըթէլի մասնաճիւղը առանձնաց նաեւ «Դպրոցասէր»ին օգնելու պարտականութիւնը՝ մնայուն անդամ արձանագրուելով խմբակին։ Առ այդ ներփակ «Յառաջ»ին կը յղենք 160 Ֆր.ի մանդափոստ մը, որմէ 30 Ֆր. իբրեւ դեկտեմբերի ամսավճար եւ 130 Ֆր.՝ փոխարժէքը 26 վիճակահանութեան տոմսերու։

Ռըթէլի հայերը իրենց համեստ մասնակցութեան գիտակցութիւնը ունին եւ իրենց ղրկած քանի մը ֆրանքներով ազգային «մեծ պարտականութիւն» մը կատարած ըլլալու յաւակնութիւնը չեն սնուցաներ։ Այսուհանդերձ «Յառաջ»ի կոչին — ներկա՛յ, կը պատասխանեն «Յառաջ»ի միջոցով, յուսալով որ ուրիշներ ալ իրենց օրինակին պիտի հետեւին, «Դպրոցասէր»ի պէս կարեւոր հաստատութիւն մը կանգուն պահելու համար կամքով։

Ս. Սիսլեան

×

... Խմբագիր «Յառաջ»ի,

ՄԻԼԱՆ, 2 դեկտ.— Օրը օրին հետեւելով «Յառաջ»ի լուրերուն, ցաւով կը տեղեկանանք «Դպրոցասէր»ի տագնապալից նիւթական վիճակին։ Վստահ ենք սակայն որ բոլոր գիտակից հայրենակիցներու օժանդակութեամբ, լուսաւոր միջոց մը գտնելը պիտի չուշանայ։

Շատ գովելի կը գտնենք «Դպրոցասէր»ի ձեռնարկած երկու ծրագիրները։ Առաջինը՝ քսան հազար տոմսերու (իւրաքանչիւրը 5 ֆրանքի) վաճառումը, իսկ երկրորդը՝ ամսական բաժանորդներ ճարել։ Այս երկու ծրագիրներուն ալ կատարեալ յաջողութիւն մաղթելով հանդերձ, պիտի բաղձայինք կարելին ընել այս երկրորդ ծրագրին յաջողութեան, մինչեւ իսկ եթէ պէտք ըլլայ զոհել առաջին ծրագիրը, քանի վստահ ենք թէ ճարելով բաւականաչափ տեւական եւ պարտաճանաչ բաժանորդներ, աւելի ապահով եւ արժանաւոր միջոցը գտած պիտի ըլլանք, որուն շնորհիւ «Դպրոցասէր»ը պիտի ունենար իր տարեկան որոշ պիւտճէն։

Կատարելապէս գաղափարակից ըլլալով ձեր 26 եւ 30 նոյ. խմբագրականներուն, կը կարծենք թէ հայ հասարակութիւնը, մանաւանդ «Հայ Կին»ը անմիջապէս գործի պէտք է ձեռնարկէ, յաջողցնելու համար «Դպրոցասէր»ի երկրորդ ծրագիրը։

Ինչպէս կը յիշէք ձեր 26 նոյ. խմբագրականով, ըլլալով մէկը այն հազարաւոր ընտանիքներէն, որոնք ընդ առաջ պիտի գան իրենց նուիրատուութիւններով, կը ներփակենք մեր փոքր լուման (60 Ֆր.ի չէքով) եւ կը խնդրենք որ ազնիւ ըլլայիք զայն յանձնելու «Դպրոցասէր»ի վարչութեան, իբր մեր վեցամսեայ բաժանորդագրութիւնը

Այս առթիւ պիտի թելադրէինք «Յառաջ»ի մէջ բանալ «Դպրոցասէր»ի ամսական բաժանորդագրութեան ցանկ մը, մտածելով թէ՝ այսպէսով բոլոր գաղթահայութիւնը, միշտ աչքի առջեւ ունենալով նոյն ցանկը եւ մօտէն տեղեկանալով հարցի նուիրականութեան ու կարեւորութեան, կը փութացնէ իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը։

Անշուշտ, ամէն հայ ընտանիք եւ անհատ, նկատի առնելով մօտ երկու հարիւր կարօտեալ փոքրիկներուն ազգային հոգիով դաստիարակութիւնը ու նաեւ «Դպրոցասէր»ի ազգին մատուցած զանազան օգուտները, պիտի չի վարանայ իր կարելիովը աջակցելու չտեսնելու համար մեր ազգային այնքան կարեւոր հաստատութեան կործանումը եւ մեր փոքրիկներուն կրելիք թշուառութիւնը։ Յաջողցնելով «Դպրոցասէր»ի ամսական բաժանորդագրութեան ծրագիրը,, ո՛չ միայն պիտի փրկենք «Դպրոցասէր»ը, այլ եւ անգամ մը եւս պիտի հաստատենք թէ՝ հայ ժողովուրդի կամքին եւ յարատեւ աշխատանքին առջեւ ո՛չ մէկ ծրագիր կրնայ ձախողիլ։

ԽՄԲ.— Կը խնդրուի Դպրոցասէրի վարչութենէն՝ ստանալ այդ գումարները, համապատասխան ընկալագրով։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հինգ երիտասարդներ մկրտուեցան

— ·—

ՎԻԷՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ).— Անցեալ ամսու հինգ երիտասարդներ միացան տեղական կոմիտէին։ (Մէկ երկուքը նախկին ընկերներ որ չէին կրնար յաճախել ժողովներուն)։

Նորեկները օրինական քննութենէն յետոյ նոյ. 26ին իրենց երդումը կատարեցին։ Իրենց ձեռքերը բարձրացնելով դէպի Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշը, միաբերան կրկնեցին.— Կ'երդնունք մեր պատւին, կեանքին եւ Աստծու վրայ՝ հաւատարիմ մնալ այս դրօշին, մինչեւ անոր գաղափարի իրականացումը։

Այս արարողութենէն վերջ խօսք առաւ ընկ. Աշոտ Իսահակեան որ բացատրեց Դաշնակցութեան սկզբունքը եւ «գործելակերպը»։ Այս բացատրութիւններէն վերջ, դառնալով նորեկ ընկերներուն, շեշտեց.— Դաշնակցութիւնը երկաթէ կարգապահութիւն կը պահանջէ, պարզ ընկերներէն մինչեւ զոհաբերութիւնը ու գերագոյն ժողովը։

Դաշնակցութիւնը շատ դաժան է իր ընկերներու հանդէպ, ձեր նիւթականէն մինչեւ ձեր կեանքը կը պահանջէ, եթէ հարկ ըլլայ։ Դաշնակցութեան մէջ եսերը, անհատական շահերը եւ զանազան «թայֆա»ներ, գոյութիւն չեն կրնար ունենալ. Իւրաքանչիւր դաշնակցական, անհատ թէ խումբ կամ որ եւ է մարմին պարտաւոր է ենթարկուիլ Գերագոյն Ժողովի կամքին։

Այս հինգ ընկերներէն զատ ուրիշ քանի մը երիտասարդներ եւս փափաք յայտնած են միանալու մեր շարքերուն եւ կը սպասեն Կոմիտէին կարգադրութեան։ Բոլորն ալ վրէժը իրենց աչքերուն մէջ, 20-25 տարեկան երիտասարդներ են, որոնք խումբ խումբ կը դիմեն դէպի հայ ժողովուրդի մեծ կուսակցութիւնը։

Անմիտներ բոլոր աշխարհի, միացէք, Դաշնակցութիւնը կը քայլէ ․․։

Գ. Մանուկեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՆՈՅ. 29»Ը ԿԸ ԽԱՆԳԱՐՈՒԻ

—..—

ՏԵՍԻՆ, 4 դեկտ. (Յառաջ).— Շատերու նման ես ալ փորձութիւնը ունեցայ խաբուելու եւ երէկ երեկոյեան գացի անմիջա— Նովէլթիի սրահը, լսելու եւ տեսնելու համար «Արուլալա-Մահարի»ի հեղինակը, որուն անունը խոշոր տառերով գրուած էր յայտարարութեան մը վրայ, «Հօկճրի»ներու կողմէ, նոյ. 29ի տօնին առթիւ։

Օրուան նախագահը հանդէսը բանալով, յայտնեց որ «վերջին պահուն իմացանք թէ՝ քաղաքացի ընկ. Իսահակեանը հիւանդ է եւ չի կրնար ո՛չ մի տեղ բանախօսութեան երթալ, իր փոխարէն պիտի խօսի Լինձի մը»։

Գեղարուեստական անհամ բաժինէն յետոյ, վերջի պահուն տեղւոյն վրայ կազմուած հաւաքածոյ մը— բեմ ելաւ ոմն Արզումանեան, որ սկսաւ իր սովորական Թութակէն մաղձը թափել հայ ազգայնական կուսակցութեան հասցէին. ընդգծելով եւրոպական դրամատիրութիւնը, իտալական Ֆաշիզմը, Սպանիոյ եւ Լեհաստանի յեղափոխութիւնները, որոնք չեն կրնար նմանիլ ռուսական հոկտեմբերեան մեծ յեղափոխութեան, որուն արդիւնքը կը վայելէ այսօր մեր խորհրդային Հայաստանը։ Ճիշդ է որ նոյ. «29ը հայ ժողովուրդի ազատագրման թուական չէ, բայց թուականն է դրամատիրական կարգերու տակ հեղեղուող հայ բանւորութեան»։

Սակայն խօսքը կոկորդը մնաց, երբ այդ պահուն սրահի տէրը — Ֆրանսացի — զինքը բեմէն վար բերաւ եւ հանդէսը փակեց, ըսելով թէ «հոս փոլիթիքայի տեղ չէ»։ Դուրս ելլելու ատեն տեսանք որ նախապէս սրահը այցելող եւ մեկնող ոստիկաններ դրան վրայ կը սպասեն.

Առաջին անգամ չէ այս խայտառակութիւնը, բայց ո՞վ է զգաստացողը։

Վիհունի

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր Կաթողիկոսը

▪▪▪

Թէհրանի Ալիքը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Նոր կաթողիկոսին ընտրութեան առթիւ (24 Նոյ.).

— «Խորէն արքեպիսկոպոս Մուրադբէգեանն է, հայութեան հանրածանօթ բարձր հոգեւորականներից մէկը՝ Երեւանի նախկին բազմամեայ գործունեայ Առաջնորդն ու կաթողիկոսական տեղակալը։

1915—16ի դժնդակ տարիներին, երբ բազմահազար թրքահայ գաղթականութիւնը, խուճապի ենթարկուած, հազիւ ազատուած թրքական անլուր հալածանքներից, սովահար, մերկ, անապաստան լցուել էր Էջմիածին ու Երեւանի գաւառները, Երեւանի Առաջնորդն էր, որ մի հազուագիւտ եռանդով ու ջերմ հոգատարութեամբ օգնութեան ձեռք կարկառեց թշուառ հայ փախստականներին։

Այդ ծանր օրերին Խորէն արքեպիսկոպոսը հանգիստ չունէր։ Երեւանի Առաջնորդարանն էր հայ գաղթականական հասարակական մարմինների օժանդակողը, խորհրդատուն ու խրախուսողը։

Երեւանի Առաջնորդարանի հայաշունչ ու մարդասիրական մթնոլորտում էին նախագծւում, դարբնւում ու ընթացք առնում գաղթականական բարդ ու դժուարին գործին վերաբերեալ ձեռնարկներն ու անելիքները։

Հէնց այդ պատմական օրերին էր, որ Խորէն արքեպիսկոպոսի համազգային ժողովրդականութեան հիմնաքարերը դրուեցին։

Ապա կաթողիկոսական տեղակալի փափուկ պաշտօնի ներկայ պայմաններում այնքա՛ն յաջող վարելն ու կաթողիկոսական ընտրութիւնների յաջողացնելը՝ — արդէն իսկ անհերքելի փաստեր են նրա հեռատեսութեան, խելքի ու ճկուն բնաւորութեան։

Նա եղաւ մէկը մեր փոքրաթիւ բարձրաստիճան հոգեւորականներից, որ չգնաց Մագիստրոսների, Ղլըճեանների, Մայիլեանների, Զօհրաբեանների ուղիով ու չի զոհաբերեց ազգային գերագոյն արժէքներն իր անձնական նեղ փառամոլութեան․․․։

Չի պատկանելով երբեք որեւէ քաղաքական կուսակցութեան, հոսանքի, խմբակցութեան, միշտ հետապնդելով միմիայն հայ ժողովրդի ու Հայաստանի գերագոյն շահերը, նա մնաց նոյն խոհուն հոգեւորականն նաեւ Խ. իշխանութեան ժամանակ՝ նրա իւրայատուկ քաղաքական ու ընկերային կարգերով»։

Փիլսոփացի մը կը տեսնէ որ մէկը ծառէն կախուած է, չուանը կուրծքէն անցուցած,

— Աս ի՞նչ է, ինչո՞ւ կախուեր ես։

— Անձնասպան ըլլալու միտք ունիմ։

— Անձնասպան ըլլալու համար չուանը վիզէն կ'անցընեն։

— Այդ փորձը ըրի, բայց շնչառութիւնս կանգնեցաւ։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :·: —

Կուրծքին արագ բաբախումը կը մատնէր մօտալուտ յայտնութիւններ. կը զգար թէ լռութեան մէջ մէկը կայ որ զինքը կը լրտեսէ։ Ու տարուած զարմանազան խորհրդածութիւններէ, կը մնար գլխիկոր՝ թառամած վարդի պէս։ Դուրսը խլրտացող աղմուկներէն ընդոստ վեր ցատկեց, հոգոցին հայեցաւ ու կրկին նստաւ իր տեղը։

— «Կը սիրեմ Արշալոյսը, կը սիրեմ Տիրուհին, կը սիրէ Սուրբիկը», — կը խոկարկէր Զանչան, տակաւին դողէն ներս չմտած։

— Աստուա՛ծ իմ, Զանչանը հո՞ս... բացագանչեց Արշալոյս նուաղկոտ ձայնով մը։

— Այո՛, իմ հոգեհատորս, եկայ՝ գէթ վերջին անգամ քու սիրափայլ դէմքիդ շողը երեւակայութեանս պաստառին վրայ ուրուագծելու, ինծ հետ դէպի անծանօթ հեռուները տանելու... իմ որբ ու չուառական կեանքս ունի շատ մը յղի անակնկալներ՝ որոնք ժամանակի եւ տարիներու ընթացքին պիտի ծնին արագ կամ տարտամ նպատակներ իմ քայլերուս առջեւ...

— Զգո՛յշ, Զանչան, մարդ չիմանայ, Աստուած վկայ հայրս կտոր կտոր կ'ընէ զիս, խօսեցաւ Արշալոյս, ձեռքի շապիկը կամաց մը վար ձգելով։

— Օ՛ սիրելիս, բնաւ մի տարակուսիր այդ մասին, ո՛չ ոք չի լսեր մեր սիրոյ հարազատ մրմունջները։ Քեզի կը բանամ մտածումիս ու հոգւոյս գոց դռները։

Զանիմ ցաւակից ընկեր մը, որ թեւերը լայն բացած գուրգուրաբար վրաս։

Արշալոյս պահ մը յուզուեցաւ Զանչանի խօսքերէն ու յետոյ ճիգ մը ըրաւ իր հոգւոյն փլուզումը վերաշինելու։

— Ես քեզ սիրեցի այն օրերուն, երբ դուն քու համարձակ ու խնդումերես կատակներովդ մեր գիւղացին սրտերը կ'ազդուէիր[?]։ Տարիներ են անցեր այդ օրերու վրայէն ու հոգին քու սէրդ անմար ու անեղծ կը պահեմ կուրծքիս տակ, լուռ ու առանձնական պահերուն, քեզմով կը հալածեմ սրտիս ջերմութիւնը...

Այս՛ քեզ կը սիրեմ մեծ ու խորունկ սէրով, տաք ու անվերապահ համակրանքով։

Ու սիրոյ ճնշիչ լռութեան մէջ արտասուքի երկու խոշոր կաթիլներ գլորեցան այտերէն, մարգարիտի պէս։ Երկար (ա՛խ) մը քաշեց ներսէն ու ամփոփուեցաւ։

— Բնաւ մի սպրդիր իմ սիրունիկս, մենք պիտի ունենանք երջանիկ ապագայ մը։ Կեանքի թուալումը[?] ունի իր զանազան անակնկալները.

Սիրատենչ պապակով բաժնուեցան իրարմէ, համբոյրներու տաք շուայլումով։

×

Ամբողջ գիւղը աշնանային տենդագին աշխատանքի մէջ էր։ Մայրամուտի պահուն, երբ արեւը կը կորսուէր լեռներու ետին, արօտ ու տաւարքէ[?] տեղ մը թողլով մեր աչքերուն դիմաց, հեռուէն, ճերմակ ու սպառ[?] ճամբաներէ կը լսուէր միօրինակ ու խլացուցիչ ճռինչը սայլերու, կանչը հեզահամբոյր աղջիկներու։ Աշնանային այդ պահուն, երբ պահ մը հոգին կը վերբանայ այս նիւթական աշխարհէն ու արտի կեանքը այլազան հովեր կը զգենու,—օ՜հ, ինչ հրաշալի ստեղծագործութիւն մայր բնութեան եւ ի՛նչ անխոստիկ գեղանկարներ։

ԺԱ.

— Բարեւ Սուլթան, ուսկի՞ց կու գաս էսպէս։

— Աստծու բարին, հէյ, Մսուրատենց տունէն, խօսեցաւ Սուլթան։

— Ինչ կայ որ։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, կ'ըսէ էն խենդ Զանչանին մէջէլէն...

— Ինչո՞ւ, ինչ է ըրեր։

— Էլմօ Կիրօյենց տունէն էլեւ[?] տեսեր են։

— Բա վա՛յ ի տեսեր։

— Էսթերին բանը, գեղն գեղով կը կալեն...,

Ու այսպէս ամէն անկիւնէ կը լսուէին զանազան աւելցուած ու յերիւրածոյ խօսակցութիւններ՝ յաճախ սուտ, գռեհիկ ու չափազանցուած կերպով։ Էլմօ Կիրօն ալ լսած էր պատմութիւնները, հասկցած էր ամէն ինչ, սակայն լուռ համբերութեամբ մը կը սպասէր դէպքերու սպառնալիքական վախճանին։ Օրերը կ'անցնին միապաղաղ, նոյն հնացած պատմութիւններով. առանց որ եւ է հիմնական փոփոխութիւն կամ նորութիւն բերելու։ Երգի մը պէս կը կրկնուէր հինը, եղածը աւելի չափազանցուած, ուռուցիկ խօսքերով համեմուած։

Ականջալուր կը սպասէր ամէն օր, սիրտը կը հատնէր անորոշ ու տարտամ կարծիքներու բեռան տակ։

Միշտ կը յուսար որ իրողութիւնը անպայման օր մը երեւան կ'ելլէ, սուտերն ու յերիւրածոյ կեղծիքները կարճատեւ կ'ըլլան, ժամանակը ամէն ինչ կը լուսաբանէ։ Աւելի շատ կը հետաքրքրուէր Արշալոյսի նիստ ու կացով, շարժուձեւերով, գաղտնի կը հետեւէր անոր ներքին եւ արտաքին գործերուն, բայց տակաւին որ եւ է արատ, կատարուած իրողութիւն չէր նշմարեր անոր վրայ։ Սրտին ու երակներուն արագ բաբախումը, ունեցած կանխակալ կարծիքները, կը հասցնէին իր համբերութեան չափն ու կշիռը։ Ամէն անգամ կը վճռէր որ իր այս միտքը աղջկան յայտնէ, բոլ, պատմէ գիւղին մէջ շրջան բռած զրոյցներն ու եղելութիւնները, սակայն կը զսպէր իր յամառ համբերութիւնը, կը ջանար մեղմել ըմբոստացող հոգիին ձայնն ու խղճմտանքը։ Ու կ'ենթադրէր որ, այս բոլոր զրոյցները չար նախանձի արդիւնք են, զրպարտութիւններ են, հիւսուած իր աղջկան շուրջ... բայց համբերեց ու սպասեց...

ԺԲ.

Մութ ու խոնաւ սենեակի մը խորը, կարմիր գինիի սեղանին շուրջ հաւաքուած կը խօսէին Միլօն, Մարէ պապին ու Թաղական Գիգօն։

— Օր չէ՛ կ'ըսեմ ձը, չէ է Միլօ, էս տանս աղջիկս չեմ կարգեր, — կը խօսէր Էլմօ Կիրօն, կէս գինով։

— Ցգան խելացի, գիր-կարդալ գիտցող, պօյը, պօսը տեղը մէկն է, ալ ինչո՞ւ չտաս, — խօսեցաւ Թաղական Գիգօն ծանր այլ լեցունկեկ բառերով։

— Դուն տղան վաժառուն[?] գրիր, գրել-կարդալ սորվեցիր, հիմա ըլ նաղ կ'ընես, — կրկնեց Մարէ պապին։

ԼՆԻՌՆ ԳԵՂՄՈՒՆԻ

(Շար.)

— Արտօնագրի տուրքը, որ Փարիզի մէջ 2000 ֆրանք է 4000 ֆր. վարձքի համար, ժնդի կը նստի 4500 ֆրանքի, որուն 800ը միայն պետութեան կամ նահանգին գանձը կը մտնէ։ Տասը հազար ֆրանք վարձքի համար մեզմէ մէկը պարտաւոր է վճարել 13,000 ֆրանք, մինչդեռ Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ 18,000 ֆրանք վարձքի դիմաց կը վճարեն 3000 ֆրանք։

Քաղաքապետութիւնն ալ իր կարգին կը գանգատի թէ՝ արուարձանին բնակչութիւնը 4500էն (1914) 55,000ի բարձրացած ըլլալով, սպառած են հասոյթի աղբիւրներ գտնել։

Յոյցին կը մասնակցին 1200է աւելի խանութպաններ։

Թուրքիոյ օդանաւային համագումարը

Թուրքիոյ օդանաւային համագումարը բացուեցաւ անցեալ շաբթու։ Վարչապետ Ըսմէթ փաշա այս առթիւ ճառ մը խօսելով, շեշտեց օդանաւերու անհրաժեշտութիւնը. «Վերջին երկու տարուան մէջ Միջերկրեայ Արեւելքի մէջ օդային ուժերը կարեւոր աւերներ առաջ բերած են ու ամէն կողմ օդանաւային ռազմափորձեր տեղի կ'ունենան, օդային պատուաքէն տորմիղներով։ Յառաջիկայ պատերազմներուն մէջ մեծ դեր պիտի կատարեն սաւառնակները, որոնց դիմադրել պէտք է։ Անհրաժեշտ է նաեւ պաշտպանել անոնց դէմ մեր ժողովուրդը, քանի որ Եւրոպայի մէջ սկսած է այդ գործունէութիւնն ալ։ Իւրաքանչիւր քաղաքացի պէտք է գիտնայ ինքզինքը պաշտպանելու ձեւը, օդանաւային անակնկալ յարձակման դէմ։ Զէնքերու կազմութեան համաժողովին յաջողութիւնը վտանգելով հանդերձ, անհրաժեշտ է ինկատի առնել օդանաւին դերը։ Մեր մէջ ազգին ջանքերով յառաջ գացած է օդանաւորդութիւնը։ Օդանաւային միութեան հիմնուելէն, այսինքն եօթը տարիէ ի վեր, ժողովուրդը 40 միլիոն ոսկիի մօտ դրամ տուած է օդանաւի համար։ Օդանաւը միեւնոյն ատեն քաղաքակրթութեան միջոց մըն է եւ Թուրք օդանաւորդը պարտաւոր է իր գիտութիւնն ու արուեստը ցոյց տալ։ Հակառակ բոլոր միութեանց հասոյթի նուազման, օդանաւային միութեան հասոյթը չէ պակսած։ Ասիկա ժողովուրդին հետաքրքրութեան ապացոյցն է»։

Յ. Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊԻ* կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ *ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ։*

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին, «Խաժակ» ակումբը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԻՈՆԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այսօր, Չորեքշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ ճաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԼԻՈՆԻ «Զաւարեան» խումբի ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ ճաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը 9 դեկտ. ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ ճաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Կարեւոր

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան 1933ի *ԳՈՅԱՄԱՐՏ* օրացոյցի Ա. տպագրութիւնը սպառած ըլլալով, Բ. տպագրութեան ձեռնարկած ենք, որ լոյս պիտի տեսնէ դեկտ. 24ին։ Փութացէք այժմէն ապսպրել մեր հասցէին N. Gagossian. 49, rue Nationale. Marseille.

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄԱԳԻՐ

Հ. ԱՐՍԷՆ ՍՈՒՔՐԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ (1882 – 1932)

տեղի պիտի ունենայ Salle des Sociétés Savantesի մէջ
28, Rue SERPENTE, PARIS

Այս Հինգշաբթի գիշեր ժամը ճիշդ 9ին

Կը նախագահէ՝ Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ծ. Վ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Բացման խօսք՝ ՏՕՔԹ. Գ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ, Հ. Սուքրեանի գրած Հայ Բժշկական Պատմութիւնը՝ Գրագէտ բժիշկներ, ՏՕՔԹ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ։ Փակման խօսք՝ նախագահին կողմէ։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ **ԺՈՐԺ ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ**
10 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ
Salle des Concerts du Conservatoire
2bis, Rue du Conservatoire - Paris
(Métro: Poissonnière կամ St. Denis)

Լօկաթէլլի, Լալօ, Ֆիւրլանի (*Mélodies orientales* առաջին անգամ Փարիզի մէջ), Տիրան Ալիքսանեանի (*Կռունկը*), Զաքարեան, Ժ. Սինանեան, Թարթինի, Փիէրնէ, Լոկար Մանաս (*Sonate en mi majeure*), Փականինի եւ այլն։

ԳԻՆԵՐԸ 5 — 30 ՖՐԱՆՔ

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ
ԵՐԱԺՇՏԱՀԱՆ ՃՈՒ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ
(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *10,000* երգերու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

Կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԺՇՏՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։*

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ-Սամուէլ, *51*, rue Mr. le Prince, Paris (6), Գ. Մերիկեան, *13*, rue des Dominicaines, Marseille, Լ. Ճերահեան, 37, rue des Dominicaines, Marseille, *Կամ ուղղակի հրատարակիչին*՝ Արամ Ժամկոչեան, 299, rue de Lyon, Marseille

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber. Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ։

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Ալֆորվիլի *Արարատ* երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի իրիկունները, խորհրդարանին մէջ։ Ալֆորվիլի *Բիւրակն* երգչախմբի փորձերը՝ Երեքշաբթի իրիկունները Ակումբին մէջ։

Սիփանի երգչախումբի փորձերը Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, Ուրբաթ իրիկունները։ Կը պատրաստուինք *Անուշի* եւ *Սիփանի* հանդէսին համար։ Անդամ-անդամուհիներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է։ Անդամագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել փորձերու իրիկունները։

ԱԶԴ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Պետական Հայ Կարմիր Խաչի Օգն. մասնաճիւղը որոշած է՝ Փարիզի եւ շրջակայ հայաշատ կեդրոններուն մէջ բժշկական ամսական դասախօսութիւններ սարքել Փարիզի Հայ Բժշկական Միութեան անդամներու կողմէ։

Այն թաղերը, որոնք կը փափաքին ունենալ նման դասախօսութիւններ, կրնան գիմել ուղղակի Պետ. Հ. Կարմիր Խաչի կեդրոնը, 15 rue Jean Goujon, *Paris (8)*.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած՝
Հ. Յ. Դ. ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
Ղեկավարութեամբ՝ ընկ. Ս. ՉԷԼԷՊԵԱՆԻ եւ մասնակցութեամբ՝ Տիկ. ՄՕՆԱՅի եւ Տիկ. ՏԷՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

Կը ներկայացուի Գ. ԴՈՒԻՐԵԱՆԻ
ՍԵՒ ՀՈՂԵՐԸ
կամ
ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԱՆԿՈՒՄԸ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը *8.30ին*
Հ. Յ. Դ. թատերասրահին մէջ։

Գիներ՝ 5 և 4 ֆրանք

Սրահին ջերմութիւնը ապահովուած է

ՆԱՐԻԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թրիէսթէ, Վ. Յ.— 50.
Շարվիլօ, Թիւր.— 96.
Տէօին, Թր.— 60.
Մարսէյլ, Թէմ. 100.

Նոր բաժանորդ

Սէն Թ'Ուէն, Կիւ.— 15 ֆր.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 3էն։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, Մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան ժահեր. հիւանդութեան եւ վարակ։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹեւեկի ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

8 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2055

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՌՈՒԱԿՆԵՐ՝ ԿԱԹԻԼ — ԿԱԹԻԼ

Ճիշդ ժամանակին հասաւ նոր աշխատակցի մը Թղթակցութիւնը՝ Փրակայէն։

Թղթակցութիւն մը որ սաւիթ կուտայ կրկին արծարծելու հիմնական խնդիր մը.— Մեր հանրային հաստատութեանց փրկութիւնը՝ ժողովրդական միջոցներով։

Ո՛րքան հրահանգիչ իրողութիւններ այդ յօդուածին մէջ, որուն առաջին մասը հրատարակուեցաւ երէկ, իսկ վերջինը լոյս կը տեսնէ այսօր։

Ուրեմն, Չեխերն ալ, որ ունեցած են իրենց գերութեան եւ հալածանքի օրերը՝ հզօր կայսրութեան մը, նախկին Աւստրիա–Հունգարիոյ լուծին տակ, 1890էն ի վեր կը պահեն սքանչելի կազմակերպութիւն մը, «Մաթիցէ Շքոլսքա»— Մայր Դպրոցի։

Այդ կազմակերպութիւնը սկիզբ առած է շատ համեստ պայմաններու մէջ, իբրեւ մասնաւոր ձեռնարկ։ Իսկ այսօր արդէն կը համրէ միլիոնաւոր անդամներ եւ տարեկան նիւթացոյցը կ'անցնի մէկուկէս միլիոն տոլարը։

— «Հիմնադիրները ոչ ամիրա եղած են, ոչ հարուստ, ոչ ազա, ոչ փաշա, այլ աշխատաւոր, արհեստաւոր ու պաշտօնեայ Չեխեր»։

Կազմակերպութեան գլխաւոր նպատակն է եղած՝ սերունդէ սերունդ պահպանումը չեխ ժողովուրդին, հայրենիքին մէջ եւ հայրենիքէն դուրս։

Ան իր փրկարար բազուկը երկարած է ամէն ուր որ չեխական համրանք մը գտնէ է, նոյն իսկ 5–6 ընտանիք։ Հայրենիքի գերմանախօս բազմութեան մէջ խրած թէ ի սփիւռս աշխարհի։

Ինչպէս իր հիմնարկութիւնը, իր տարեկան անդամավճարն ալ եղած է չափազանց համեստ,— 75 սէնթ (օրուան սակով՝ 20 ֆր.)։

Մէկ խօսքով, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն կանգուն մնացած է եւ հրաշքներ գործած է, իր անդամավճարներով։

Ունեցած է նկամուտի ուրիշ աղբիւրներ ալ, ինչպէս կը նկարագրէ մեր աշխատակիցը։ Բայց ատոնք յաւելուածական, օժանդակ միջոցներ են։ Բուն հիմքը՝ անդամավճարն է եղած եւ այդպէս ալ կը մնայ։

Արդ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները, անկարելի՞ է կանգ առնել գործունէութեան այս ձեւին վրայ։

Դեկտեմբեր 3ին, ճիշդ այս հարցը գրած էինք, աչքի առջեւ ունենալով Դպրոցասէրի եւ ուրիշ հաստատութեանց յարաճուն տագնապը։

— «Բարեգործական, Կարմիր խաչեր, Աղքատախնամ, Դպրոցասէր, Համազգային եւ նման հաստատութիւններ միանալով, չէ՞ն կրնար շարժման դնել այդ քսան հազարը իբրեւ եկամուտի տեւական աղբիւր։

Անշուշտ նախապէս բաժնելով եկամուտը։ Նախատեսուած 200,000 կամ 100,000 փրանքը վերածելով առ հարիւր համեմատութեամբ, համաձայն իրենց բարոյական ուժին եւ նիւթական պահանջներուն։

«... Հասած ենք այնպիսի շրջանի մը ուր՝ անհատական, անջատ, կցկտուր ձեռնարկները այլ եւս չեն կրնար դիմանալ։

«Անհրաժեշտ է համախմբումը, գործակցութեան, փոխադարձ աջակցութեան ցանցեր հաստատել»։

Այս ծրագիրը առաջարկած ատեն, մենք նկատի ունէինք նախ մեր գաղութը։ Վաթսուն հազարի վրայ կը հաշուէինք առ նուազն քսան հազար հոգի, որ կրնային ամսական հինգ–տասը ֆրանք յատկացնել հանրօգուտ ձեռնարկներու։

Աչքի առջեւ ունեցանք Ֆրանսան ոչ թէ իբրեւ բացառութիւն, այլ իբրեւ օրինակ։ Ինքնին հասկնալի է որ նոյն ծրագիրը կրնայ փորձուիլ ամէն տեղ։

Ուրեմն, անգամ մըն ալ կը հարցնենք,— ցնո՞րք է այս։

Եղերական համեմատութիւններ չունինք մեր այսօրուան կացութեան։

Ո՛րքան ալ ցրուած, կեդրոնական կապէ մը զրկուած ըլլանք, ունինք բազմաթիւ եւ բազմազան ազդակներ, գործնական եղանակներ եւ միացման կէտեր։

Ցաւոք, վերացական սկզբունք մը չէ որ մէջտեղ կը դնենք, այլ կը մատնանշենք հաստատութիւններ որոնք արդէն հրապարակի վրայ են եւ ունին իրենց յատուկ ցանցերը։

Ունինք ազգային գոյնզգոյն կեդրոններ եւ բազմաթիւ թերթեր, որոնք շարժման մէջ կը դնեն ցիրուցան զանգուածները։

Ունինք, վերջապէս, կենդանի օրինակներ, անդամավճարով պահուած հաստատութիւններ, այսօր աւելի համատարած։

Ի՞նչպէս պահուեցան Միացեալն ու Ազգանուէրը։ Ի՞նչպէս կը պահուին, այսօր, քաղաքական կուսակցութիւնները, Հայր. Միութիւնները եւ ուրիշ այնքան կազմակերպութիւններ։

Մեր առաջարկած դրութեամբ, միակ նորութիւնը պիտի ըլլայ տասը ձեռքով դիմել հազար, տասը հազար, հարիւր հազար հասցէի, փոխանակ մէկ ձեռքով յիսուն դուռ զարնելու, ուրիշով մը՝ հարիւր, երրորդով մը՝ հարիւր յիսուն եւն.։

Մատնանշուած հաստատութիւնները բոլորն ալ կը խօսին ժողովուրդի սիրոյն։

Բայց, անոնց ամէն մէկը իրեն յատուկ հասարակութիւն մը ունի։ Մէկը միւսով չի հետաքրքրուիր։ Ոչ դիմողը, ոչ ալ տուողը։

Եւ այդ բոլոր «հասարակութիւնները» համախմբելով, ողորմելի փոքրամասնութիւն մը միայն կ'ըլլէ, իբրեւ հանրօգուտ ազդակ։ Մնացեալը, մեծամասնութիւնը կը մնայ անմասն, եթէ ոչ անտեղեակ։

Մեր միտքն է՝ կարելի եղածին չափ շատ մարդիկ շարժման մէջ դնել, եւ կազմել եկամուտի համատարած առուներ։ Կաթիլ, կաթիլ, բայց միշտ հոսուն։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՐՈՑԿԻԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

— :-: —

Դժուա՞ր է ճշդել,— Տրոցկիի կարմիր ընկերնե՞րը աւելի «մարդավարի» շարժեցան իրեն հանդէպ, թէ Եւրոպայի դեղին քաղքենիները.

Երբ աքսորի դատապարտուեցաւ, ոչ մէկ երկիր յանձն առաւ հիւրընկալել, բացի «ընկեր» Թուրքիայէն։

Տրոցկին հիւանդ է եւ կ'ուզէր Եւրոպայի ջերմուկները երթալ։

Մերժեցին բոլորն ալ, Ֆրանսայէն մինչեւ Չեխոսլովաքիա, ուր կը գտնուի Քարլովայան (նախկին Քարլսպատ)։

Տրոցկի դասախօսելու հրաւիրուած էր Քոփէնհակ, ընկերավարական — թշնամի — երիտասարդութեան կողմէ։

Ամբողջ ոդիսական մը՝ իր ճամբորդութիւնը Պոլսէն մինչեւ Տանըմարքա։

Խեղճը անցագիր չունէր եւ թուրքերը տուին թուղթի կտոր մը։

Երբ Պիրէոն հասաւ, ցոյցեր կազմակերպեր էին ե՛ւ համակիրները ե՛ւ թշնամիները։ Բայց, ոստիկանութիւնը կը հսկէր, եւ Տրոցկի խցիկէն դուրս չելաւ։

Նափոլիի մէջ՝ նոյնպէս։ Երբ Մարսէյլի ջուրերը հասաւ, յայտնի եւ գաղտնի ոստիկաններ կը սպասէին քայափը։ Ինչպէս եւ ցուցարարներ,— թէ՛ բարեկամ, թէ՛ թշնամի։

Բայց Ֆրանսայի Ապահովութեան տեսչութիւնը խաղի բերաւ բոլորն ալ։

Առտուն կանուխ, դեռ շոգենաւը քարափ չհասած, մակոյկով մը դուրս հանեց Տէր եւ Տիկին Տրոցկին եւ չորս հետեւորդները. ցամաք հանեց անծանօթ անկիւն մը, եւ ինքնաշարժի մը մէջ թխելով, քշեց Լիոն։

Լիոնի կայարանին մէջ, Տրոցկի սպասեց Փարիզի շոգեկառքին, միշտ ընդ հսկողութեամբ։

Հազիւ Փարիզ հասած, ոստիկաններ վակոնէն հանեցին «վտանգաւոր» խումբը եւ կալանքի մը պէս նետելով ինքնաշարժին մէջ, քշեցին դէպի Հիւսիսային կայարան, եւ գաղտնօրէն տեղաւորեցին վակոնին մէջ։

Ձերկարեմ։ Տրոցկի միշտ միեւնոյն «պաշտպանողական» արարողութեամբ հասաւ Քոփէնհակ, տեղաւորուեցաւ անծանօթ շէնքի մը մէջ, դասախօսութիւնը կատարեց ընդ հսկողութեամբ։

Ուզեց Շուէտ եւ Նորվեկիա երթալ, բայց մերժեցին, եւ Անվէրսի ճամբով — միշտ ընդ հսկողութեամբ — հասաւ Տէօնքէրք, անկէ՝ Փարիզ։

Հազիւ մէկ շոգեկառքէն ելած, պատրաստ ոստիկաններ առաջնորդեցին դէպի Մարսէյլի կառախումբը։ Անկէ՝ գիշերանց շոգենաւ, որ դէպի Պոլիս ճամբայ կ'ելլէ այս առտու։

Անշուշտ Կարմիր Բանակի հիմնադիրը գիրք մըն ալ այս մասին պիտի գրէ, Իշխանաց Կղզիներէն, ակամայ կրկնելով հակայեղափոխական խօսք մը.

— Աւա՜ղ փառացս անցաւորի...։

ՎԱՐԱԶ

16 ՏԱՐԵԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻ ՄԸ ՋԱՐԴ ՈՒ ՓՇՈՒՐ ԵՂԱՒ

— . —

Տասնըվեց տարեկան Իտալուհի մը, Կապի Անճէլինի, որ օդանաւով ճամբայ ելած էր դէպի Հնդկաստան, վար ինկաւ թանձր մշուշի մը հետեւանքով եւ ջարդուփշուր եղաւ։ Օրիորդը դեկտեմբեր 3ին Պէնկազիէն ճամբայ ելած էր ուղեկցութեամբ զինուորական օդանաւի մը եւ Գահիրէ կը սպասուէր երեքշաբթի օր։ Զինուորական օդանաւին մեքենավարը աչքէ կորսնցուց օրիորդին օդանաւը, թանձր մշուշին հետեւանքով, եւ ճամբան շարունակելով մինչեւ Թոպրուք, իջաւ սպասեց։ Անմիջապէս խուզարկութիւններ կատարուեցան եւ դեկտ. 5ին միայն տեղացի հետազօտիչներ վատի կէլտայի մէջ գտան օդանաւին բեկորները եւ օրիորդին դիակը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Դեկտ. 15ի պարտքերը պիտի վճարուին

Գ. ՀՈՒՎԸՐ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔՈՎ ՓԱԿԵՑ ԽՆԴԻՐԸ...

Մ. Նահանգներու խորհրդարանի առջի օրուան նիստին մէջ, նախագահ Հուվըր կարդաց իր պատգամը՝ ընդհանուր կացութեան մասին. Ինչպէս կը սպասուէր, թեթեւ ակնարկ մը նետեց պատերազմական պարտքերու յետաձգման հարցի մասին եւ անցաւ ուրիշ խնդիրներու։ Ցայտնեց թէ եւրոպական կառավարութիւնները խնդրած էին ընդհատել դեկտ. 15ի վճարումները, բայց, «Մեր կառավարութիւնը տեղեկացուց թէ չենք կրնար ընդունիլ եւ ես իմ կողմէ յայտարարեցի թէ պիտի յանձնարարեմ խորհրդարանին՝ միջոցներ գտնել, գիւրացնելու համար փոխանակութեան դժուարութիւնները, երբ հարկ ըլլայ»։

Ցետոյ ընդհանուր խօսքեր ըրաւ տնտեսական տագնապի գինաթափութեան եւն. մասին, իսկ յատկապէս ծանրանալով Մ. Նահանգներու տնտեսական կացութեան վրայ, ըսաւ թէ ծախքերը պիտի կրճատուին մինչեւ 830 միլիոն տոլար, հանրօգուտ շինութիւնները յառաջ պիտի տարուին եւ պիտի պահպանուի շաբաթը հինգ օր աշխատելու դրութիւնը, որ հաստատուեցաւ անցեալ տարի։ Ցետոյ պարզեց ամերիկեան դրամատուներու ծանր կացութիւնը

— «Դրամատուներու հարիւրին 10ուկէսը սնանկացաւ 1931ին, մինչդեռ տնտեսական ուրիշ ձախողած ձեռնարկներու համեմատութիւնը հազիւ հարիւրին 1ուկէս է։ 1930 յունուար 1էն ի վեր 4665 դրամատուներ որոնց աւանդներու գումարը կը հասնի 3,300,000 տոլարի, դադրեցուցած են իրենց վճարումները։ Նոր քննութիւններ բացուած են եւ կը կարծենք թէ կարելի պիտի ըլլայ դարման մը գտնել։ Անգլիան աւելի ծանրօրէն ազդուեցաւ տագնապէն, բայց ոչ մէկ դրամատուն սնանկացաւ։ Կը նշանակէ թէ մեր սեղանաւորական դրութեան ձախողումը հետեւանք է իր իսկ յօրինուածքին»։

⁂ Խորհրդարանը յետաձգեց իր նիստերը։ Վերարացման՝ Գ. Հուվըր պիտի կարդայ երկրորդ պատգամագիր մը, յատկապէս շօշափելով պարտքերու խնդիրը եւ մասնաւորապէս անգլիական ծանուցագիրը։ Ֆրանսականը նկատի չպիտի առնուի, որովհետեւ տիրող կարծիքն այն է թէ Ֆրանսա կրնայ վճարել առանց դժուարութեան, քանի որ ոսկիի պահեստ ունի եւ տնտեսապէս ալ՝ բարգաւաճ կացութիւն։

⁂ Անգլիոյ վարչապետը եւ ելմտական նախարարը Փարիզ կը գտնուին երկու օրէ ի վեր, եւ կը խորհրդակցին Ֆրանսական կառավարութեան հետ, դեկտ. 15ի վճարումներուն համար։ Ազգայնական թերթերը գոհ չեն այս «Միացեալ ճակատէն» եւ գիտել կուտան թէ եթէ Անգլիան վճարէ իսկ, Ֆրանսան պատճառներ ունի չվճարելու։

⁂ Վաղը, ուրբաթ, Ֆրանսայի երեսփ. ժողովը վիճաբանութեան պիտի ենթարկէ պարտքերու խնդիրը։ Գ. Էռիօ որոշած է վստահութեան խնդիր յարուցանել, եթէ աննպաստ որոշում տրուի։

Նոր դիտութիւններ պիտի տրուին Իրաքի 40,000 Ասորիներուն

Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի (5 դեկտ.).— *Այսօր Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը քննեց Իրաքի 40,000 ասորի փախստականներուն տեղաւորման խնդիրը։ Նուրի փաշա էս Սայիտ, Իրաքի ներկայացուցիչը, յայտարարեց թէ՝ մինչեւ հիմա կարելի չէ եղած գլուխ հանել տեղաւորումը, քանի որ Ասորիները կ'ուզէին համախումբ բնակիլ Մուսուլի նահանգին մէկ լեռնային շրջանին մէջ, բայց կառավարութիւնը կը յուսայ յառաջիկայ ամրան գործադրել Հոգատարութեանց Ցանձնաժողովին յանձնարարութիւնները և տեղաւորում ապահովել տակաւին առանց հողի մնացած բազմաթիւ Ասորիներու համար, հոգ տանելով որ բոլորովին ցիրուցան չըլլան ընտանիքները։ Իրաք հակառակ ըլլալով հանդերձ վարչական ինքնօրինութիւն տալու Ասորիներուն, առարկութիւն չունի որ անոնք տեղաւորուին իրենց ծննդավայրին մէջ կամ Իրաքի մօտ ո՛ր եւ է երկրի մէջ։ Կառավարութիւնը որոշած է ապահովել Իրաքի բոլոր բնակիչներուն խաղաղութիւնը եւ անդորրութիւնը։*

Սըր Ճօն Սայմըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, հարցուց թէ ի՞նչ են եղած առաջարկները եւ շեշտեց թէ Ասորիները տարիներով պատսպարուած, կերակրուած եւ զգեստաւորուած են անգլիական կառավարութեան ծախքով, թէեւ Մեծն Բրիտանիա պատասխանատու չէ եղած որ անոնք պատերազմին մասնակցին Դաշնակիցներու կողքին։

Անգլիական ծանուցագիր մը Պարսկաստանի

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ հարցապնդումներ եղան Անգլօ-պարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ։ Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը պատասխանեց թէ կառավարութիւնը օրը օրին տեղեկութիւն ստացած է, թէ մենաշնորհը վերջնապէս տրուած էր 60 տարուան համար, սկսելով 1901էն, առանց ջնջում նախատեսելու։ Դեկտ. 2ին Թեհրանի անգլիական դեսպանը կառավարութեան հրահանգով բողոք մը ներկայացուց, յայտնելով թէ ի հարկին օրինական միջոցներու պիտի դիմէ, պաշտպանելու համար իրենց հարցար եւ անվիճելի շահերը։ Միեւնոյն ատեն հաղորդուեցաւ թէ թոյլ չպիտի տրուի ո՛ր եւ է վնաս հասցնել ընկերութեան շահերուն եւ գոյքերուն։

Այս յայտարարութեններէն վերջը, ուրիշ երեսփոխաններ ալ հարցումներ ուղղեցին, իմանալու համար կառավարութեան միտքը։

Պաշտօնեաներու տագնապը Խ. Միութեան մէջ

Երկու նոր հրամանագիրներ հրատարակուեցան Մոսկուայի մէջ, պարենաւորման նոր դրութեան մասին։ Մէկ հրամանագիրը գործարաններու վարիչներուն կը յանձնէ ճարտարագործական բանուորներու ուտեստի բաշխումը զոր մինչեւ հիմա կը կատարէին բանուորները իրենք։ Միեւնոյն ատեն իրաւունք կուտայ խաղութեանց դիմելու գործէ փախչողներուն դէմ, կտրելով յանցաւորներուն ուտեստը։ Մահապատժի պիտի ենթարկուին անոնք որ կը փորձեն գործածել պատժուած բանուորներու ստացած ուտեստը։

Երկրորդ հրամանագրով —ինչպէս գրած էինք արդէն— Մոսկուայի շրջանի եւ Քաղաքական համագործութեան բոլոր գիւղացիներուն իրաւունք կը տրուի անմիջապէս պարտ չունեցող մէջ ծախելու իրենց ցորենը, ալիւրը եւ հացը, առանց սպասելու մինչեւ յունուար։ Թէեւ գրուեցաւ որ իբրեւ վարձատրութիւն եղած է այս շնորհը, բայց իրազեկներ կը հաստատեն թէ բուն պատճառը այն է որ ուտեստի նեղութիւնը ծայրագոյն չափերու հասած է Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ, ուր մարդիկ ստիպուած են պոչ բռնել յաճախ 10—12 ժամ, եւ նոյնիսկ այդ պայմաններին ստիպուած են ձեռնունայն վերադառնալ, իրենց յատուկ խանութին մթերքը սպառած ըլլալով։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Փարիզի Անդրէասի եւ շրջանի (Շապին Գարահիսար) Հայրենակցական միութիւնը 200 փրանք կը նուիրէ Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան համար.

Շինութեան յանձնախումբէն կը խնդրուի ստացագիր հանրապատասխան ընկալագրով.

Խռովայոյզ վիճակ Ցունաստանի մէջ

— · —

ԿԱՐՄԻՐ ՎՏԱՆԳ ?

Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 6 թըւականով.— Փոխադրութեանց պաշտօնեաներու գործադուլը տարածուեցաւ Ցունաստանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, հասնելով հետ քաշելով մասնաւորապէս ազօրեպաններ, փռապաններ եւ հիւսուածեղէնի բանուորները.

⁂ Երէկ ընդհարումներ պատահեցան բանբողներուն եւ ոստիկանութեան միջեւ։ Հացթուխ մը սպաննուեցաւ, իսկ ուրիշ քանի մը հոգի ալ ծանրապէս վիրաւորուեցան։ Բանբողները կրակ բրին հանրակառքերուն եւ ապահովութեան անօրէնին վրայ։ Ոստիկանութիւնը պատասխանեց զենքով պարպելով օդին մէջ։ Խռովութիւնները վերսկան համալսարանին մէջ, համայնավար եւ ազգայնական ուսանողներու միջեւ։ Երկաթուղիի պաշտօնեաներն ալ կը պատրաստուին գործադուլ հռչակելու։ Պետական պաշտօնեաներու գործադիր մարմինը, որ ձերբակալուած էր, ազատ արձակուեցաւ։

Վարչապետ Գ. Ցալտարիս մինչեւ այսօր ժամը 6 պայմանաժամ տուաւ, աշխատանքները վերսկսելու։ Անսաստողները պիտի կորսնցնեն իրենց գործը։ Ներքին Նախարար Գ. Մէթաքսաս յայտարարեց.

— Կը գտնուինք համայնավարական շարժումի մը առջեւ զոր կառավարութիւնը պիտի ճզմէ ուժգնօրէն։

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒՆ

Հողագործութեան անկման հետեւանքով. Եգիպտոսի այն հողագործները որ փոխ դրամ առած էին դրամատուներէ, չէին կրնար վճարել իրենց պարտքերը, որով գրաւումի կ'ենթարկուէին իրենց կալուածները։ Այս վիճակը այնքան ծանրացած է որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ միջամտել։ Բանակցութիւններ կը կատարուին Քրէտի Ֆոնսիէ Էժիփսիէնի, կալուածական եւն. դրամատուներուն հետ, հողագործները փրկելու համար։ Կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ վճարել փոխատուութեանց յետնեալ վճարները, իսկ դրամատուները 30 տարի պիտի երկարաձգեն գրաւի պայմանաժամը եւ հարիւրին 9էն 5%ի պիտի զեղչեն տոկոսը։

Դրամատուներուն պահանջը վճարելու համար, կառավարութիւնը կը խորհի 3,000,000 եգիպ ոսկիի գանձատոմս հանել։ Այս կարգադրութիւնը առժամապէս պիտի թեթեւցնէ կացութիւնը, բայց կասկածելի է որ երբեք միլիոն ոսկին բաւէ, որովհետեւ յետնեալ պարտքերը այդ գումարը կ'անցնին, իսկ այս տարուան հաշիւը առանձին գումար մը կը կազմէ։

ՊԱՂՏԱՏ–ՀԱՅՖԱ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

Սուրիոյ մարզպանութեան շրջանակներուն մէջ կը հաստատուի այն լուրը թէ Պաղտատ — Հայֆա երկաթուղիի շինութեան աշխատանքները պիտի յետաձգուին ուրիշ թուականի մը։ Այս յետաձգումին պատճառ Վարչական խորհուրդի անդամներուն մէջ ծագած անհամաձայնութիւնն է գծի առեւտրական կարեւորութեան մասին։

Շինութեան ծախքերը պիտի հասնին 12 միլիոն սթերլինի։ Ու տնօրէնները վստահ չեն որ ճամբորդներու երթեւեկը մէկ կողմէ Պարսկաստանի եւ Իրաքի եւ միւս կողմէ Սուրիոյ եւ Պաղեստինի միջեւ գալու եւ բերելու մէկ շահ մը պիտի ապահովէ, տարեկան կանոնաւոր ծախքերը հանելէ յետոյ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՑԷՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ՈՐ ՏԱՌԱՊԱԾ Է ՄԵՋԻ ՊԷՍ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դեռ ուրիշ գործնական եւ ժողովրդական միջոց մը մեծ հասոյթ կը բերէ «Մաթիցէ Շքոլսքա»յին, առանց բերան ծռելու հարուստի ու բարեգործի Մեծ տօներու առթիւ կը կատարէն հանգանակութիւններ: Փողոցները, սրճարաններն ու գինետուները, ամէն տեղ երիտասարդներ ու օրիորդներ դրամ կը ժողվեն կնքուած գանձանակներով, ի հարկին նաեւ ծաղիկ կամ ուրիշ պարգեւիչ մը բաժնելով: Բայց այդ տղաքն ու աղջիկները որպէս զի աւելի եռանդով աշխատին ու արդիւնքը բազմապատկուի, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն, անոնց աշխատանքը կը վարձատրէ, անոնց բաժին կը հանէ հաւաքուած գումարէն սաչափյա հարիւր: Դարձեալ չեխ առեւտրական տուներ (մանաւանդ շէն սըօօնները) երբեմն կ՚ունենան «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի շաբաթ: Այսինքն կը բանան մէկ շաբաթ տեւելիք մրցահրաւէր մը, թէ Թերթերու մէջ, թէ տեղին վրայ կը յայտարարեն որ ամբողջ շարժումին զուտ շահը յատկացուած է «Մաթիցէ Շքոլսքա»յի նպատակներուն: Այդ շաբթուան կատարելիք իր գնումները ո եւ է չեխ կին կ՚երթայ ընելու այդ վաճառատունէն, ճիշդ ինչպէս ո եւ է գիտակից հայ մայր պիտի ընէր, եթէ օր մը նման ազդ մը կարդար «Հայրենիք»ի մէջ, թէ այս ինչ հայ վաճառատունը իր այս ինչ օրուան կամ շաբթուան զուտ շահը «Համազգային»ին պիտի յատկացնէ: Այսպիսի պարագաներու մէջ՝ նման ձեռնարկ մը շատ բարերար ուէքլամ է ինքնըոյ առարկայ վաճառատան ի նպաստ:

Դարձեալ խիստ գործնական հասոյթի միջոց մըն է հետեւեալը.— Ցայտնի է որ Նոր Տարուան, Ծնունդի կամ ուրիշ մեծ տօներուն առթիւ իրար քարթով մը շնորհաւորելու սովորութիւնը գոյութիւն ունի քրիստոնեայ երկիրներու մէջ: «Մաթիցէ»ն կը ցրուէ առաջուընէ ամէն տուն տրցակ մը շատ սիրուն ու չինիչ պարունակութեամբ շնորհաւորութեան քարթեր, պահարանի մը մէջ, հետը մօնէ օտար մը, ու պզտիկ կոչ մը, որ նաեւ կը յայտնէ թէ՝ ով որ չուզեր գնել, կրնայ քարթերը նորէն փոստով «Մաթիցէ»ին դարձնել: Բայց որովհետեւ քարթերը սիրուն, գինը՝ զուտ ը ըն- ուելիքներէն աժան է, ամէն մարդ անոնց օստով գումարը նամակատուն կը ձգէ:

Նոր ու նպատակայարմար միջոց մը եւս.— «Մաթիցէ»ն կը պատրաստէ գեղեցիկ պիտակներ (էթիքէթ) որոնցմով վաճառատուները ցուցադրած ապրանքներու գիները կը նշանակեն: Պիտակները սիրուն են, իրենց գինը վաճառատան համար աւելի ձեռնտու քան եթէ սովորական հայթայթիչը տանային: Աւելին՝ այս պիտակներու գործածութիւնն վաճառատան համար նպաստաւոր ուէքլամ է: Կրնաք երեւակայել սպառումն ու հասոյթը երբ աչքի առջեւ բերէք այն պարագան որ այսօր ո եւ է իր գործը գիտցող վաճառատուն ոչ մէկ ապրանք կը ցուցադրէ առանց գիները նշանակելու:

Այսօր իսկ, երբ Չեխերը պատմութեան մէջ քիչ անգամ գտնուած բախտաւորութեամբ մը — քանի որ իրենց երկիրն ոչ պատերազմի թատր եղաւ, ոչ հոն ծառ մը փճացաւ, ոչ ալ տուն մը փլաւ— իրենց անկախութեան վերստին տիրացած են, «Մաթիցէ Շքոլսքա»ն կը գործէ միշտ նոյն թափով, թէեւ կրթական նախարարութիւնն ու կառավարութիւնը այլ եւս Չեխին համար են: Պատճառը պարզ է, հինգ տղու համար կառավարութիւն մը չի կրնար պիւտճէ յատկացնել ու վարժարան պահել, ու այդ հինգ տղաքը գերմանացումէ ազատելու գործը միշտ կը տանի «Մաթիցէ»ն, իսկ այդ պէտքն ու գործը կայ ու կը մնայ, որովհետեւ հանրապետութեան մանաւանդ սահմանամերձ հիւսիսի ու արեւմուտքի շրջաններու հոծ գերման բնակչութեան մէջ սփռուած չեխ պաշտօնեաներու, գործի մարդոց, կամ գիւղացիներու տղաքը շատ փոքրաթիւ են՝ կառավարական միջոցով չեխ պահելու համար:

Հնդկաստանէն մինչեւ Պրազիլիա, Հապէշիստանէն մինչեւ Քանատա, խումբ խումբ տարագրուած Հայերը վազը մեռը չեն: Զանոնք վաղն ալ մերը պահելու ճիգով կազմուած Համազգայինը այդ գեղեցիկ նպատակին իրականացման կրնայ հասնիլ՝ յիշուած դրութեամբ ժողովրդականացումով մը: Այդ պարագային, բոլոր Հայերն անոր անդամը կը դառնան, որովհետեւ անոնցմէ միայն չնչին գո-

հողութիւններ պիտի պահանջուին իբր անդամավճար: Քանինե՜ր հազար անմիտ ծախսեր կ՚ընեն որոնց գումարը նման անդամավճարի մը հարիւրապատիկը կ՚անցնի: Նման ժողովրդականացում մը կը բերէ լայն նիւթական միջոց, որով եւ գործի աւելի մեծ չափ ու կարելիութիւն: Այլապէս, ապաւինելով բարեգործի, հարուստի ու բարեգործականի, մեծ գործը կը մնայ տկար լծակներու վրայ, կամ կը սահմանափակուի կամ կը վիժի:

Այդպիսի ժողովրդականացում մը կարելի է: Ցիշուած միջոցներու կիրարկումին առընթեր համահայ մամուլի մասնակցութիւնը, փրոփականտը անհրաժեշտ է. մինչդեռ մեր թերթերուն մէջ ամբողջ տարուան ընթացքին մինակ մէկ կամ երկու անգամ «Համազգային»ին յիշատակութիւնը կ՚ըլլայ: Հոս, ծաղկուն, բարգաւաճ ու քանդումէ զերծ մնացած այս հանրապետութեան մէջ, պետական միջոցներու զուգահեռ իր պարտականութիւնը շարունակող «Մաթիցէ»ին համար ամէն լուրջ թերթի մէջ մասնաւոր սիւնակ կայ, որ օրը օրին կը խօսուի, կը խօսուի ու կը գրուի գործին վրայ, զայն կենդանի կը պահեն հազար ու մէկ ձեւերով:

Վերջացնելէ առաջ անօգուտ չէ նաեւ յիշել որ մեզի բախտակից այս ժողովուրդը «Մաթիցէ»ին առընթեր ունի ուրիշ յար ու նման կազմակերպութիւն մըն ալ «Սփօլէք Քօմէնսքի» (ընկերակցութիւն Քօմէնսքի):

Քօմէնսքի իսկական անունն է արգիական մանկավարժութեան ամէնէն հին հիմնադիրներէն մէկուն, զոր աշխարհը կը ճանչնայ իր անունին լատին Ա. Քամենիուս ձեւին տակ:

Ըսի որ Չեխերը միշտ տարբեր են անով որ զանգուածաբար իրենց երկիրը չեն ձգած ու հեռացած:

Բայց երբ ամէնէն գործունեայ տարրը նախկին հսկայ կայսրութեան, եւ իբրեւ այդ կայսրութեան ճարտարարուեստին ու առեւտուրին ամէնէն աւելի նպաստող տարր, անոնցմէ շատ մեծ թիւ մը գործի ու պաշտօնի բերումով հաստատուեր են Վիէննա, ուրիշ մեծ աւստրիական քաղաքներ, նաեւ Պերլին եւ այլուր, ինչպէս մենք Պոլիս, Իզմիր, եւն.:

Արդ Քօմէնսքի ընկերակցութիւնը որ կը գործէ բոլորովին նման միջոցներով, ինչպէս «Մաթիցէ»ն, իր գործունէութեան իբր կալուած ունի արտասահմանի Չեխ տղոց պահպանումը: Այլապէս ոչ նպատակի, ոչ ալ պիւտճէ հայթայթելու միջոցներուն մէջ տարբերութիւն կայ: Եթէ «Մաթիցէ»ին գպրոցները հանրապետութեան հողերուն վրայ սակայն այլալեզու բնակիչներու ալ տարածուած Չեխ տղաքը կը դաստիարակեն, «Քօմէնսքի»ին դպրոց, ուսուցիչ ու ազգային ոգի կը պահէ Վիէննայի մէջ, հարիւր հազարներով Թրիէսթէ, կամ Ամերիկա գտնուող աւելի կամ պակաս թուով չեխ գաղութներուն մատաղ սերունդին մէջ:

ԳԵՂԱՄ ՇՕՂԱԿԱԹ

ՏԻՏԱՂ

Սարգիս աղա իր զաւկին.

— Ալ ծանձրացայ քու վիճակէդ, այդ զեղխութեան եւ ծուլութեան մէջ ապրելէդ, ալ քեզի տալիք դրամ չունիմ. ինծ համար դուն մեռած ես:

— Շատ լաւ. հայր. այն ժամանակ յուղարկաւորութեանս դրամը տուր:

×

Պոյտար Գէորգ սովկալի խմող էր: Օղին ջուրի գաւաթով կը խմէր.

— Շատ լաւ, Գէորգ աղա, կը խըմես ու կը խմես, բայց ի՞նչու աչքերդ կը գոցես խմած միջոցին:

— Երբ գաւաթը կը տեսնեմ, ջուրը կը յիշեմ եւ չեմ ուզեր անարատ օղիիս հետ ջուր խառնել:

×

— Ձեր հիւանդութիւնը շատ ծանր է եւ վտանգաւոր: Ամուսնացա՞ծ էք:

— Ոչ, տօքթօր:

— Բարեբախտութիւն մը կնոջ համար:

— Բայց տօքթօր, ես ինծի համար կանչեցի ձեզ, ո՛չ թէ անգոյ կնոջս համար:

— Քեզի համար կանչեցիր, բայց քեզ ալ ուրիշ տեղէ կանչելու վրայ են:

— Մենք երեք եղբայր ենք. երկուքը՝ ապուշ, մէկը՝ խելացի:

— Ի՞նչ կ՚ըսես: Կը խաչի՞ս ինծի ներկայացնել եղբայրդ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

ՁՈՐՍ ԲԱՆԱԽՕՍՆԵՐ ԿԸ ՊԱՐԶԵՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 25 Նոյ. (Ցապաղած) — Նոյ. 12ի իրիկունը՝ խուռներամ բազմութիւն մը խանդավառօրէն բռնած էր «Ժողովրդային Տան» ընդարձակ սրահները:

Բեմը կը զարդարէին հայկական, ֆրանսական եւ լիբանանեան դրօշները: Ճակատի վրայ զետեղուած էին Քրիստափորի, Ռոստոմի եւ Զաւարեանի մեծադիր նկարները: Բեմին խորքը՝ ելեկտրական լոյսերու ճառագումին տակ կը տեսնուէր Դաշնակցութեան զինանշանը:

Պատկերը խրախուսիչ էր: Ուրախութիւն եւ ժպիտ դէմքերու վրայ. Դաշնակցական երիտասարդութիւնը եկած է տօնելու կուսակցութեան 42րդ տարեդարձը, իսկ անկուսակցականները՝ լսելու Դաշնակցութեան խօսքը.

Կը նախագահէր Աւետիք Սահակեան (Հայր Աբրահամ) որ Հայաստանի Խորհրդարանի անդրանիկ նախագահն եղած է: Բուռն եւ երկարատեւ ծափահարութեանց մէջ հանդէսը բանալով, առաջարկեց յոտնկայս յարգել յիշատակը Դաշնակցութեան հիմնադիրներուն եւ անթիւ ու անհամար զոհերուն: Սրահը լուռ ոտքի կեցաւ:

— «Այսօր տօնում ենք Դաշնակցութեան 42րդ տարեդարձը: Ցանկալի է ժողովուրդի եւ մեզ համար, այս տօնը տօնել հայրենիքում. մենք կը հաւատանք թէ Դաշնակցութիւնը արժանի կը լինի դրան: Հին սերունդը կ՚երթայ, նորը կուգայ եւ այդ նորը կը տեսնէ լաւ ու երջանիկ օրեր:

Երիտասարդնե՛ր, մեր կուսակցութիւնը հիմնուած օրից մինչեւ այսօր իր կատարած աշխատանքները ձեզ կը փոխանցէ: Մինչեւ Դաշնակցութեան ծնունդը, հայ ժողովուրդը սարուկ էր, քանի մը պետութիւններու լուծին տակ: Մեր պաշտօնի հիմնադիրները ամէն դժուարութեան յաղթելով, կազմեցին ուժեղ կուսակցութիւն, որուն նպատակն էր ստեղծել հաւաքական ազգ, գիտակից ու ազատ: Դաշնակցութիւնը սովրեցուց հայ ժողովուրդին պէնք գործածել եւ մտածել ինքնապաշտպանութեան մասին:

Ժողովուրդը շուտով հասկցաւ թէ բռնակալ ուժը միակն է, որ կարող է ապահովել իր գոյութիւնը: Անկէ յետոյ է որ ժողովուրդը իր ծոցէն հանեց Գէորգ Չաւուշներ, Սերոբներ եւ միւս բազմաթիւ հերոսները: Ցետոյ մենք ունեցանք մեր պատմութեան լուսեղ էջերէն՝ Պանք Օթօմանը, Խանասորի արշաւանքը: Ու ամէնէն վերջ, Վանի հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի պատմական դիմադրութիւնները... — Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի դիւցազնամարտերը, որոնց մէջ Հայը կռուեցաւ ոչ թէ ինքնապաշտպանութեան, այլ հայրենիքի փրկութեան համար:

Դժբախտաբար շուտով կորսնցուցինք Հայաստանը, իրականութիւնը դարձեալ երազ դարձաւ ու մենք թափառականի ցուպը մեր ձեռքը՝ դարձեալ ինկանք արտասահման:

Մեր հակառակորդները թէեւ տէր են մեր հայրենիքին, բայց անկախութեան գաղափարը վառ կը մնայ ժողովուրդի հոգում:

Տարագիր հայութիւնը այլ եւս համոզուած է որ պէտք է ազատ կեանք եւ հայրենիք ունենալ: Գլուխ հանգչեցնելու համար, անհրաժեշտ է ունենալ սեփական քարի կտոր: Անիկա կարելի է միայն անկախ Հայաստանում: Մենք չենք յուսահատած, հայրենիքի գաղափարը ամրօրէն դրոշմուած է մեր մէջ, այն գիտակից համոզումով, որ առանց սեփական հայրենիքի, չկայ ոչ պատմութիւն, ոչ գրականութիւն, ոչ յառաջդիմութիւն եւ ոչ ալ ազգահաւաքում:

Երիտասարդնե՛ր, Դաշնակցութիւնը ձեզ է յանձնում Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի աւանդը: Դուք զինուորներ էք, կուսակցութեան յոյսը ձեր վրայ է, դուք ժառանգորդներն էք գործի մը, որ ծանր պարտականութիւն կը դնէ ձեր վրայ»:

Բեմ բարձրացաւ ընկեր Գասպար Իփէքեան: Խօսեցաւ խանդավառ ու խրախուսիչ:

Ընկերը սահմանաւորելով՝ իր նիւթը, ըսաւ, որ ինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան անցեալ ու ընդարձակ պատմութիւնը պիտի չառայ եւ ոչ ալ անոր ապագայ գործունէութեան մասին գործնական առաջարկներ պիտի ընէ: Այլ կը կեդրոնանայ, միայն այն գործունէութեան վրայ, զոր Դաշնակցութիւնը ունեցած է հայ ժողովուրդի անմիջական դրկիցներուն եւ այլ բախտակից ժողովուրդներու հետ:

— «Ահա ձեզ, ընկերներ, Ռուսաստանը: Հայութիւնը յանձին Հ. Յ. Դաշնակցութեան, կռուեցաւ, պայքարեցաւ ռուս ժողովուրդի կողքին, ռուսական ճնշիչ իրաւակարգի դէմ: Տապալեցան այդ կարգերը, եկաւ Ռուսաստանի յեղափոխութիւնը եւ յքեց մեզ: Զուգեցին Հաշուըի առնել այն հազարաւոր կամաւորները, որոնք արիւն թափեցին ռուս զինուորի կողքին, ռուսական զէնքի յաղթութեան համար: Հաշուըի չառին նոյն իսկ այն յեղափոխական աջակցութիւնը, զոր Դաշնակցութիւնը ցոյց տուաւ ռուսական յեղափոխութեանը: Ու մեր հողերը յանձնեցին մեր դաժան թշնամուն՝ Թուրքիոյ:

«Բարձրացաւ պարսկական յեղափոխութիւնը: Դաշնակցութիւնը պարսիկ յեղափոխականներու հետն էր այս անգամ: Մեր անձնուէր ընկերներով, մեր ռազմամթերքով ու պաշարով կռուեցանք պարսիկ ազատականներու կողքին եւ տապալեցան պարսկական հին կարգերը: Կ՚ուզէինք որ պարսիկ ժողովուրդը ազատագրուի:

Ձեզ յայտնի է, ընկերներ, թէ ինչպէս մեր լեգէոնականները համաշխարհային պատերազմի ընթացքին կռուեցան դաշնակից զօրաբանակներու շարքերուն մէջ, անոնց զէնքի յաջողութեան համար: Հեռաւոր երկիրներէ համախմբուած հայ երիտասարդութիւնը հերոսութիւններ ցուցադրեց, Հայաստանի ազատագրութիւնը միշտ աչքի առջեւ ունենալով:

Ձեզ օրինակ նաեւ Պալքանեան պատերազմը, որ մղուեցաւ արիւնարբու Թուրքիոյ դէմ: Հայ զինուորներն այս անգամ ալ կռուեցան, պարտութեան մատնելով Թուրքիան: Եւ պարտուեցան Թուրքերը, ջլուեցան Պալքանեան թերակղզին: Ու այսպէս, ուր կռիւ է եղած, Ռուսաստան, Պարսկաստան, Պալքաններ եւ այլուր, մասնակցած է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, միշտ այն հեռանկարներով, որ կը պայքարի ոչ միայն հայ ժողովուրդի, այլ եւ բոլոր ճնշուած ժողովուրդներու ազատութեան համար: Մեր կուսակցութիւնը չէ խնայած իր արիւնը ազատագրական ճամբուն վրայ:

Եւ հետեւանքը — մենք այսօր դարձեալ հասած չենք մեր նպատակին, հաստատուած չէ հայ ժողովուրդի անկախութիւնը, ամբողջացած չեն մեր հողերը, համախմբուած չէ հայութիւնը մեր հողերուն վրայ: Մեր Հայրենիքի մէկ մասը Թուրքիոյ գերիշխանութեան տակ է, իսկ միւս մասը գրաւուած է Ռուսերուն կողմէ: Թէ Ռուսաստանը եւ թէ եւրոպական պետութիւնները բնաւ հաշուի չառին այն զոհողութիւնները, որ բրաւ մեր ժողովուրդը: Անոնք ընդհակառակն, ատկարկեցին Հայոց արիւնը միջազգային խորհրդաժողովներու մէջ եւ փոխանակեցին զայն քարիւղով, զանազան մուրթ ու անյայտ շահեր հետապնդելով: Իւրաքանչիւր կառավարութիւն աշխատեցաւ մեծ պատառ թռցնել ընդհանուր աւարէն եւ մեզ լքեցին բոլորը՝ առանց բացառութեան:

Անցեալ դառն փորձը ունինք մեր առջեւ: Թունցինք այս փաստերը դառնացած, խորին կսկիծով, սրտէ ներ մեր ապագայ գործունէութեան ընթացքին մեր յոյսը ուրիշներու վրայ չդնենք, այլ մեր վրայ, չափենք մեր ուժերը, կշռենք, պատրաստուինք եւ գծենք գործունէութեան այնպիսի ուղիներ, որ կարողանանք ապահովել մեր ժողովուրդին գերագոյն շահը եւ յաջողութեամբ պսակուի Հայոց ազատագրական շարժումը»:

Ապա տեղի ունեցաւ երիտասարդներու «Գոհէմական» նուագախումբը՝ նուագեց «Մեր հայրենիք»ը, զոր ներկաները ունկնդրեցին յոտնկայս: Մէջ ընդ մէջ հանդէսի սեւօրութեան ընթացքին, «Մայր Արաքսի»ն, «Տալուորիկ»ը, «Ցառաջ նահատակ»ը, «Պանք Օթօման»ը:

Օր. Զեփիւռ Աղէլ իր մեղմօրոյշ սոլոներով փայլ տուաւ հանդէսին: Անակնկալ մը եղաւ Պարսկաստանէն քաղաքս նոր հասած ծանօթ երգչուհի Տիկին Աղաբաբեանի ներկայութիւնը: Ներկաներու բուռն պահանջին վրայ, տիկինը չնորհալի ձայնով երգեց «Ցար յանդ մարմանդ»ը եւ պարսկերէն երգ մը:

Ցուցիչ շեշտերով եւ մաքուր առոգանութեամբ արտասանեցին Օր. Ա. Գույումճեան «Սուրբ կայծերուն առջեւ»ը եւ Ընկ. Գ. Գօյանեան «Ցոյսին համար»ը: Ընկ. Կ. Պատուհասեան գեղեցկօրէն երգեց «Մօզը յաղթած»ը:

Ցետոյ նախագահը խօսքը տուաւ Ընկ. Նիկոլ Աղբալեանին.

Մանօթ դէմք է: Բոլորը գիտեն որ բանախօսելու համար չէ որ բեմ կ՚ելլէ, այլ ճշմարտութիւններ պարզելու:

Ընկեր Ն. Աղբալեան կը խօսի: Ժողովուրդը շունչը բռնած կը հետեւի իր խօսքերուն, որոնք ցայտաղբիւրէ վազող ջուրերու պէս ջինջ են: Տանթէական շունչ մը բեմին վրայ:

(Խմբ. Թղթակցութիւնը երկար ըլլալով, ընկ. Աղբալեանի ճառը յետաձգեցինք վաղուան):

Հանդէսին ներկայ էր նաեւ Սուրիոյ խորհրդարանի անդամ ընկ. Մովսէս Տէր Գալուստեանը, որ նախագահի եւ ժողովուրդի փափաքին վրայ, խօսք առաւ եւ պատմական օրինակներով բացատրեց մեր երիտասարդ սերունդի հայրենասիրական առողջ բնազդը: Այդ բնազդի մղումով է, որ հայ երիտասարդութիւնը կը համախմբուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշին տակ, կը մարզուի, կը կռուի, իբրեւ հայրենիքի զինուորներ.

Ցիշեց թէ՝ ինչպէս պատերազմի օրերուն հայ լեգէոնականները կը մարզուէին Կիպրոսի մէջ: Անոնցմէ ոմանք միշտ կը տրտնջային թէ՝ իրենք կռուելու եկած են եւ ոչ թէ մարզանքի: Վերջապէս հասաւ կռուի ժամն ալ: Եւ առաջին զասալիքները եղան մարզանքէն դժգոհները: Մեր կուսակցութիւնը հիմա այդ մարզանքի շրջանը կ՚անցընէ: Մենք կը տեսնենք, ժամանակին փախուստը անոնց որ ներկայիս կը քրթմնջեն եւ գործ կը պահանջեն: Դաշնակցութիւնը, բաւ ընկեր, հայ ժողովուրդի արթուն պահակն է: Այդ պահակին վրայ հիմա հաչողներ կան: Կուգայ ժամանակը երբ մեր կուսակցութիւնը կ՚ազատագրէ հայ ժողովուրդը եւ այդ հաչողներն ալ. Պէտք է տոկալ, մարզուիլ, ամրապնդուիլ եւ պատրաստ ըլլալ այն օրերուն համար, երբ չեփորը կը հնչէ:

Ներկայ խուռն բազմութիւնը ջերմ ծափերով իր գոհունակութիւնը յայտնեց հանդէսին բոլոր մասնակցողներուն:

«Մշակ բանուոր» քայլերգով փակուեցաւ տօնակատարութիւնը:

ՀԱՑ ՏՂԱՑ

ՋՐՈՅՑ ԵՂԲՕՐՍ ՀՈԳԻԻՆ ՀԵՏ

— :—: —

ՆՈՒԷՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Իմ անմոռ, կարիճ, անվախ ու խիզախ եղբայր, կենդանութեանդ շատ եմ խօսեր քեզ հետ, խրատեր, թելադրեր, յուսադրեր ու քաջալերեր եմ քեզ: Իսկ այսօր, որ դուն չկաս, թոյլ տուր որ խօսիմ քու հոգիիդ հետ, պատմեմ թէ ի՞նչպէս թաղեցին քեզ, եւ ի՞նչպէս քու անկեղծ ու կեղծաւոր բարեկամները լացին ու խնդացին:

Դուն քաջ գիտէիր թէ, դառն է ապրիլ ներկայ պայմաններուն տակ, անգլուխ, անհայրենիք, մանաւանդ անգործ: Դուն կը զգայիր ու կը տեսնէիր թէ մեզի նման հազարաւորներ կը ծիւրին այս փարթամ քաղաքներու սալայատակներուն վրայ, գործարաններու եւ արհեստանոցներու մէջ, մոլութեանց ու սայթաքումի ճամբուն վրայ: Եւ դուն, իմ անգին եղբայր, այդ հազարաւորներու մէջէն, ոչ առաջինն ես եւ ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլաս: Քանի այսպէս կը մնանք լքուած երկրէն ներս, ու դուրս գտնուող մեր բոլոր մեծաւորներու կողմէ, քանի չունինք հարազատ հայրենիքի մէջ, հարազատ երդիք մը, պիտի թօռմինք զեռ չծաղկած, թաքախտով, արիւնով այլասերումով:

Սակայն քու մահուանդ անօրինակ էր եանխոսափելի, ոչ միայն ծնողքիդ եւ եղբայրներուդ համար, այլ՝ ամէն անոնց, որոնք քեզ ճանչցած են քիչ մը մօտէն, լսած են քու կարճ եւ ազդու խօսքերը, տեսած են պարթեւ հասակդ ու տիրական քալուածքդ, ու մանաւանդ նայուածքը՝ անուշ աչքերուդ որոնք ուրախութեան եւ խինդի պահուն, գրաւիչ եւ խօսուն էին, իսկ վիճաբանութեան ու բարկութեան վայրկեաններու, խայթիչ եւ տիրական:

Հապա ընկերասիրութի՞ւնդ ու ազգասիրութի՞ւնդ, անսահման էր եւ անբացատրելի: Ու անոր համար է որ անսասանեցիր ինծ, Տէսնին Դաշնակցութեան տան առջեւ: Դեռ աչքիս առջեւն է մահաբեր ինքնաշարժը, որուն մէջ նստած սեւ ու զզուելի մազերդ հովին՝ վերջին մնաս բարովդ ըսիր ձեռքերս սեղմելով:

.. Եւ օր մը վերջ քու սիրած բարեկամներդ քեզ կը ձգեն մահուան անկողինը...

Դէպքէն վերջ անհուն ցաւով կարողանալով ու տոկացիր, քանի վէց ժամ սպասելով քու մայրէկին որ պէտք էր գար քեզ համբուրէր ու օրհնէր, եղբայրներուդ, որոնք պէտք է արիւն տային տկարացող քու մեծ սրտին, կամ լսէին երկու անկեղծ խօսք դէպքի մասին:

Սպասեցիր դուն անհամբեր ու յուսահատ, մեղադրելով մեզ բոլորս, փակեցիր աչքերդ սիրուն, կայծկլտուն:

Քու այդ անկեղծ բարեկամներդ, մահդ միայն զուժեցին, մեզ զրկելով անշնչացած մարմինդ իսկ տեսնելէ: Այո, մենք զրկուեցանք քու դիակը գրկելով, փակ աչքերդ համբուրելէ:

Գիտցիր նաեւ որ արկածի մանրամասնութիւնները ոչ ոք գիտէ բացի այդ երկուքէն, որոնք՝ ոչ մէկ ճիգ ատացած են, քեզ հետ մէկտեղ ինքնաշարժին մէջ ըլլալով:

Փառայեղ էր քու թաղումդ եւ տխուր: Դպրոցն այն օրը փակուեցաւ. Սէն-Ժէրոմը ցնցուեցաւ: Աշակերտներ, պատանիներ, մարզիկներ, Դաշնակցական, Հօկ, Ռամկավար՝ արցունքոտ աչքերով ու գլխիկոր, կը հետեւէին սնտուկի մը, որ ուսամբարձ շրջեցաւ ամբողջ գիւղը.

Այդ սնտուկը միայն տեսանք, որուն մէջ, կ՚ըսէին թէ դուն ես ննջած: Անտուկ մը, թարմ ու ճերմակ ծաղիկներով զարդարուած:

Թաղումէդ վերջ, հեռագիրներ ու նամակներ, ընկերներէդ եւ մարզական միութենէն որոնք կ՚ըսեն.—

«Մկրտիչը, անգամ մը միայն տեսանք հոս մեր մարզատօնին առթիւ, մարզիկի մը վայել, բնական համեստութիւն մըն էր ինք: Ան մարզարան կ՚երթար ոչ թէ ցուցադրութեան համար, այլ՝ մարզական ոգիով եւ գործին ունեցած գիտակցութիւնովը՝ որուն պակասը խիստ զգալի է մեր մէջ:»

Ու յետոյ ուրիշ մարզասէր մը, որ աւելի մօտէն կը ճանչնայ քու արիւնդ.

— «Ան միջոցիս որ ընտանիքներն ու ազգերը գերազանցապէս կը տառապին դաղթական կեանքի ճնշումէն, ուր ամէն հայ անհատ քառապատիկ արժէք ունի, ո՞ւր կը մնայ Մկրտիչի պէս կարիճի մը կորուստը: Անոր գոյութիւնը կեանք եւ միխիթարութիւն կը սփռէր իր շուրջը»:

Ու ահա մէկը, մաքուր Դաշնակցականներէն, ողբալով հաւատք ու կորով ներշնչել ինծ, կ՚ըսէ.

— «Ես այն հաւատքը ունիմ, որ քու տկուն բնաւորութիւնը չընկճուիր այս թախծագին ու անզարմանելի կորուստին առջեւ եւ նոյն հաւատքով ու կրկնակի եռանդով կը շարունակես այն գործը, որուն նուիրուած էր սիրելի եղբօրդ հետ միասին»:

Այո՛, ես պարտիմ շարունակել ոչ միայն իմ գործը, այլ՝ քուկդ ալ միասին: Ես կը յիշեմ քու երդումդ: Ձեռքդ դնելով ատրճանակիդ վրայ ուխտեցիր վրէժ լուծել քեզ այսպէս թափառական դարձնող ցեղէն, ու կեանքիդ գնով իրականացնել կուսակցութեանդ ծրագիրը:

Ուխտդ մնաց ուխտ մեզ՝ ողջ մնացողներուս համար, ու ինծ պէս շատեր քու ընկերներէն, կրկնեցին եւ թարմացուցին իրենց խոստումը սրբազան.

Ու ես, այսօր նստած գերեզմանաքարիդ վրայ, արցունքոտ փունջ մը վարդ նուիրելով քեզ, կ՚ուղեմ քու հոգին տալ նոր սերունդին, ըսելով

— Եղէք Մկրտիչի պէս կորովի եւ համարձակ, մարզասէր, ընկերասէր ու ազգասէր, բայց մի՛ ըլլաք պարզամիտ, լաւ ճանչցէք ձեր ընկերները, ու գիտցէք զանազանել չարն ու բարին:

Ս. ՄԻԼՏՕՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան ինդաստ կազմակերպուած ցերեկոյթին կարգադիր յանձնախումբը կուգայ իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնել ազգօգուտ թերթիդ՝ այս ձեռնարկին յաջողութեան համար իր ցոյց տուած անվերապահ խանդավառ վերաբերումին առթիւ.

Պարտականութիւն է մեզ համար յատուկ շնորհակալութիւններ յայտնել համանուն ազնիւ բարերար Գ. Արմենակ եւ բարձումեանի, որուն նիւթական բարոյական օժանդակութիւնները վայելեցինք եւ որուն շնորհիւ հանդէսը անցաւ շքեղ եւ արդիւնաւոր:

Պարտաւոր ենք նաեւ այս ձեռնարկը ժողովուրդին սեփականութիւնը դարձնել, բայց նկատելով որ նուէր բաշխումութիւնները տակաւին կը շարունակուին եւ ամէն օր կը ստանանք նոր նուէրներ, ստիպուած ենք զանոնք յառաջիկային:

(Կցիք)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Զորագէսի շինութիւնը աւարտած

Խորհ. Հայաստան կը գրէ թէ Նոյ. 5ին կատարուած է Նորաշէն Զորագէսի ելեկտրակայանին բացումը։ Այս առթիւ տեղի ունեցած են հանդիսութիւններ։ Ներկայ էին Անդրկովկասի կառավարութեան ներկայացուցիչները եւ 3000 ժողովուրդ։ Խօսած են ճարտարապետ Աստուածրեան, Անանեան, Մախարաձէ, Կիրիլով, Խանջեան, Սուլթանով, Նիկոլայեւ. Կարդացուած են հասած ողջոյնները Կալինինէն, Միկոյեանէն, Մուսաբեկովէն։

Զորագէսը մկրտուեցաւ Ստալինի անունով։

Նոյն օրն իսկ Զորագէսին ելեկտրական հոսանքը հաղորդուեցաւ Ալլահվէրտիի հանքերուն։

* Լոռիի շրջանին մէջ փոքրիկ գետ մըն է Զորագէսը, որ կը գտնուի Երեւանէն 300 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ։ Այս գետակին վրայ ելեկտրակայան մը հիմնելու ծրագիրը մշակուեցաւ առաջին անգամ 1927ին։ Ըստ ծրագրի, պիտի ունենար 31 հազար ձիու ուժ։ 1928ին կը ձեռնարկուի գործնական աշխատանքի, երբ միայն կը հասկցուի թէ որքան ծանր ու դժուարին աշխատանքի մը լծուած է կառավարութիւնը։ Խիստ կլիման եւ վայրենի բնութիւնը արգելք կ'ըլլային աշխատանքներուն։ Եւ կը ձախողի առաջին քայլը։ 1928ին գարնան՝ կը յորդի գետը եւ կը քշէ կը տանի ժամանակաւոր կամուրջը։ Պահ մը յուսահատութիւն կը տիրէ, բայց կը վերսկսին աշխատանքները եւ 4 տարուան յամառ ճիգերէ վերջ կ'աւարտի ելեկտրակայանին շինութիւնը, Դեբեդի նեղ ու խոր կիրճին մէջ, Քոլագերան կայարանէն երկու-կէս քիլոմէթր հեռու։

Ջրաելեկտրակայանը տարեկան պիտի հայթայթէ 86 միլիոն քիլովաթ ուժ։ Ան այժմ այդ ուժէն պիտի օգտուին Ալլահվէրտիի հանքերը եւ յետոյ Ղարաքիլիսէի ելեկտրաքիմիական գործարանը, որ դեռ կը շինուի։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Նոյեմբերի երկրորդ կէսին յիսունսեւ Մարիէտա Շահինեանի գրական գործունէութեան քսանըհինգամեակը։ Մոսկուայի գրական կազմակերպութիւնները, Իզվեստիայի խմբագրութեան հետ, մտադիր են կատարել յոբելեանը։ Տիկին Շահինեան ռուսերէն կը գրէ։

* Խորհ. Հայաստան 15 Նոյեմբերի թիւով քանի մը տողով կը հաղորդէ կաթողիկոսական ընտրութիւնը։ Ու նոյն թիւով կ'աւելցնէ.—

Դիլիջանէն Թուքէն Սարգսեան հրաժարած է իր քահանայական կոչումէն։

Ապարանի շրջանի Քարվանսարայ գիւղէն Չէյլո Նեմօ հրաժարած է կրօնական իր կոչումէն։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարուէ տարի կ'աւելնայ, կը գրէ Խորհ. Հայաստան, թիւը ազգային փոքրամասնութեանց դպրոցներուն։

Այս տարի Հայաստանի բոլոր շրջաններուն մէջ բացուած են նախակրթարաններ. 18 ռուսական դպրոց (3005 աշակերտ), 221 թրքական դպրոց (12,134 աշակերտ), ասորական 2 դպրոց (84 աշակերտ), յունական 1 դպրոց (87 աշակերտ), քրտական 34 դպրոց (1836 աշակերտ), խառն 70 դպրոցներ (11,917 աշակերտ)։ Այս վերջին կարգէն են հայ-ռուսական, հայ-քրտական, թուրք-ռուսական դպրոցները

Բացուած են նաեւ երկրորդական վարժարաններ։ 4 ռուսական (379 աշակերտ), 18 թրքական (746 աշակերտ), 1 ասորական (30 աշակերտ), 1 քրտական (55 աշակերտ), 16 խառն (3509 աշակերտ).

Դպրոց կ'ուզեն

Այս տարի կարելի չեղաւ սեպտեմբեր 1ին բանալ Հայաստանի բոլոր նախակրթարանները, հակառակ վերէն տրուած բոլոր հրահանգներուն։ Ու տակաւին ալ կան շրջաններ, որոնք կը գանգատին թէ դպրոց չունին... որ բանան։

Անցեալ անգամ ներկայացուցեր էինք կարգ մը շրջաններու տրտունջը, առնելով Խ. Հայաստան թերթէն։ Մասնաւորաբար Մարտունիի շրջանն էր, որ աննախանձելի վիճակ մը կը ներկայացնէր։ Երեւանի թերթերը դարձեալ խօսելով Մարտունիի շրջանի դպրոցական գործին թերութիւններուն մասին, պատասխանատուութեան կը կանչեն գիւղական խորհուրդները։

Այսպէս Զոլախաչ, Ալիղոլու, Ալուչալու, Վ. Քէօլաղռան, Վ. Գեօղէլդարա գիւղերը դպրոց կ'ուզեն։ Որովհետեւ Ալիղոլու գիւղին դպրոցին մէկ սենեակը ախոռ չինած է գիւղական խորհուրդը, իսկ միւս սենեակներուն այս կամ այն անկիւնը կը ծառայէ իբրեւ . . արտաքնոց, որ բաց է եւ մատչելի բոլորին համար, կը գրէ Խ. Հայաստանի թղթակիցը։ Իսկ Ալուչալու, Վ. Քէօլաղռան գիւղերուն դպրոցները յանձնուած են իրենց տէրերուն, գրասեղանները փոխադրուած են գիւղական խորհուրդին գրասենեակը... առ ի ցուցադրութիւն։ Զոլախաչի դպրոցը անտէր ձգուած ըլլալով, չէնքը փճացած է, գրասեղաններն ալ ... հիւր գացած են գիւղացիներուն տուները։ Վերջերս, կ'ըսէ Խ. Հայաստանի թղթակիցը, գրասեղան մը գտնուեցաւ ունեւոր գիւղացիի մը տունէն։

Ու եթէ կան գիւղեր, որ դպրոց ունին, ուսուցչութիւնը զրկուած է վառելափայտէ, որպէս զի տաքնայ։ Ահա թէ ինչո՛ւ ուսուցիչները կը հեռանան գիւղերէն։

Նոյն կացութիւնը Ապարանի շրջանին մէջ։ Ղարաբուլաղի դպրոցին մէկ սենեակը դարձած է գիւղատնտեսութեան գրասենեակ, միւսը՝ բուժակայան, երրորդը՝ գիշերելու տեղ բժիշկներուն համար։ Ու երբ դպրոց կը պահանջուի աշակերտութեան համար, գիւղական խորհուրդի նախագահը կ'ըսէ.— Սպասեցէք, հօ՛, դպրոցը չփախաւ։

Նոյն պատկերը Աշնակ, Սաչլի, Զամրլի գիւղերուն մէջ։

Մասնագէտներ կը պահանջեն

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ աշխատանքի գործավարը յայտարարութիւն մը ընելով ներկայացուց այն դժուարութիւնները, որոնց հանդիպած են սովետական ծրագիրները։ Մասնաւորաբար նոր մասնագէտներ պատրաստելու հարցն է, որ մտահոգութիւն կը պատճառէ իշխանութեան։ Նորեր չեն հասնիր, եւ նոր պատրաստուածները իրենց պաշտօնին բարձրութեան համապատասխան չեն։

Տնտեսական կեանքի զարգացումը, երկրին անող պահանջները կը թելադրեն գործի լծել մեծ թիւով մասնագէտներ բոլոր ասպարէզներու մէջ։ Առողջապահական գործավարութիւնը կը պահանջէ 75,000 բժիշկներ եւ հիւանդապահներ, կրթական գործավարութիւնը՝ 200,000 ուսուցիչներ, առեւտրական հաստատութիւնները՝ 65,000 պաշտօնեաներ, փոխադրական միջոցներու վարչութիւնը 125-000 կառավարներ։

Տեսնուած ըլլալով որ կարգ մը հաստատութիւններ մեծ թիւով աշխատաւորներ ունին առանց երբեք համապատասխան չափով մը օգտուելու անոնցմէ, հրահանգ տրուած է սքեմ տալ անվարժներուն, առանձնելով ծախքերը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԶՈՄ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 4 դեկ.— ԶՈՄերու կազմակերպած հանդէսը տեղի ունեցաւ շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ։ Սրահը լեցուած էր առաւելապէս երիտասարդներով, լսելու համար ԶՈՄերու երկու անխոնջ ընկերներու դասախօսութիւնները։

Ընկ. Վարդան Զուլֆերեան իրեն ուղղուած հրաւէրին պատասխանելով ստանձնած էր օրուան նախագահութիւնը։ Նախ հակիրճ բառերով վեր հանեց ԶՈՄերու կատարած աշխատանքը։ Թէրեւս ԶՈՄերը հանդիպած են խարխափումներու, բայց անշեղ կը քալեն իրենց ճանապարհէն։ Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ «Արծիւ» փանֆարին կողմէ «Մեր հայրենիքով», եւ գեղարուեստական բաժինը կատարուեցաւ բաւական յաջող, եղան արտասանութիւններ, երգեր, նուագներ։

Օրուան առաջին բանախօսն էր ընկ. Շ. Նարդունի։ Միութեան մասին պահ մը խօսելէ յետոյ, անդրադարձաւ մեր ազգային ներկայ կացութեան, որ կը ներկայացնէ, ըսաւ, երեք հոգեբանական վիճակներ, 1.— Յարձակողականութիւն (offensivisme), 2.—Նահանջողականութիւն (défaitisme) եւ 3.—Պաշտպանողականութիւն (defensivisme)։

Յարձակողականները, որ կը բաղկանան երիտասարդներէ եւ արկածախնդիր հիւանդներէ, կը շարժին ներքին մղումներով, հիւանդագին բնախօսութեամբ մը։ Անոնք հերոս ըլլալ կ'ուզեն, երեւալ։ Ու կ'ըսեն. «Ազգը կը կործանի, երթանք զարնենք Թուրքը»։ Մեր պատմութեան մասին իրենց գիտցածը կը բաղկանայ ամբոխավարներու քանի մը խօսքերէն, Թուրքը այսպէս ըսաւ, այնպէս ըրաւ։ Այս մարդոց համար, կարծես աշխարհի վրայ միայն Հայերն ու Թուրքերը կան։ Ընկեր Նարդունի յայտարարեց թէ հայկական դատը միայն ու միայն Հայուն եւ Թուրքին միջեւ կարգադրուելիք խնդիր մը չէ։ Ու ցոյց տուաւ աշխարհակալ երեք մեծ պետութիւններու մրցակցութիւնը, որուն զոհերը կը մնանք։ Hypochondriaqueները, պէտ՝ շարունակ յորտնջանք մենք մեզմէ, ամէն բանի մեղքը մեր մէջ փնտռելով ու ողբալով։ Ճանչնանք մեր թշնամիները եւ կշռենք մեր ուժը։

Նահանջականները կը բաղկանան մտաւորականներէ եւ վաճառականներէ։ Ջախջախուած է անոնց հոգին։ Յուսահատած են ամէն բանէ, ու թէեւ չեն սիրեր պայքարը, բայց կը պայքարին վարակելով ուրիշները իրենց հոգեկան հիւանդութեամբ։ Անոնց դէմ իբրեւ հակազդեցութիւն յառաջ եկան յարձակողականները։ Երկուքն ալ վնասակար վիճակներ են։

Պաշտպանողականները գգաստամիտ եւ ժամանակի հաւասարակշռութիւն ունին։ Անոնք իրատեսներ են, կ'աշխատին վերադարձնել ոչ միայն իրենց ուժերը, այլեւ թշնամին։ Ու կը հաւատան թէ, մեր այս կացութեան մէջ, փրկութեան միակ միջոցը պաշտպանողական գիծ մը առնելն է։ Պաշտպանել ինքզինք եւ դիմադրել՝ կը նշանակէ կռուիլ ու տեւել։ Մեր պարտքն է ուրեմն դիմանալու պայքար մղել։ Եւ ատոր համար առաջարկեց բարձրացնել հայ ժողովուրդին տնտեսական դիմադրական կարողութիւնը։

Մեր սխալները ալ ինչ կ'արժեն մեր անկումին մէջ, մեր անկումին գլխաւոր պատասխանատուները մեծ պետութեանց շահերն եղան։ Բայց այսուհետեւ չենք ուզեր պատասխանատու ըլլալ՝ աշխատանք չտանելով տնտեսական գետնի վրայ։ Կազմակերպել գաղութները։ Անհրաժեշտ է գաղութը։ Առանց գաղութի՝ կը կորսնցնենք Երեւանն ալ։ Գաղութն է, որ balancer պիտի ընէ Արարատեան ժողովուրդին գոյութիւնը։ Այսպէս եղած է մեր պատմութիւնը սկիզբէն ի վեր։ Ու գաղութը կազմակերպելու համար առաջարկեց ստեղծել տնտեսական վանքեր՝ պարագկներ, ինչպէս կ'ընէ ռուս գաղութը։ Դէմ արտայայտուեցաւ սեփական տնտեսութեան գաղափարին, որ կործանիչ կը մատնէ գաղութը։ Ստեղծել գաղութներու մէջ հաւաքական տնտեսութեան ձեռնարկներ, իբրեւ պայքար ձուլման դէմ, իբրեւ դարման օտար երկրի չկապուելու, իբրեւ պայքար գործազրկութեան դէմ, եւ վերջապէս դիմադրելու յաւազան մը նոյն մինչեւ որ հնչէ ժամը։

Ու այստեղ յարձակեցաւ Բարեգործականի վրայ, որ միակ պատասխանատուն պիտի ըլլայ՝ եթէ կործանի կամ կորսուի գաղութը։ Այս մարմինն է, որ անշարժ կը պահէ հայ ժողովուրդին հարստութիւնը, փոխանակ աշխատցնելու տնտեսական գետնի վրայ, ազգամիութեամբ կը զբաղի, թողլով որ գաղութը մեռնի տնտեսապէս։

Երկրորդ բանախօսն էր Գ. Ա. Շահխաթունի, որ օրինակ մը բերելով, ըսաւ.— Պատերազմի ընթացքին ձի մը ծերանալով ինկած էր պառաւ կնոջ մը ձեռքը։ Երբ օր մը ձին ծանր կերպով բեռնաւորուած տունը կը վերադառնար՝ կը լսէ զինուորական փողի մը ձայնը։ Եւ հակառակ իր յոգնութեան ու ծերութեան՝ ձին կը ոստնու, կը սրէ ականջները եւ կարծես կ'երիտասարդանայ...։ Ես ալ արեւմտահայ մըն եմ, որ ծառայեր եմ հայրենիքիս։ Իսկ այսօր ինկած եմ օտար սեմերու մէջ։ Բայց երբ ԶՈՄերը ձայն կու տան, սրեմ իմ ականջներս եւ մտնեմ նրանց։ Իմ կուսակցութիւնը ԶՈՄերու Միութիւնն է, չէ՞ որ ես ալ կորսնցուցեր եմ իմ հայրենիքս. ես ալ իրենց պէս որբ եմ. ԶՈՄերը ունին մէկ իտէալ, որ Հայրենիքի գաղափարն է։ Երբ օրը գայ, պիտի բռնեն Թուրքին օձիքէն ու պիտի ըսեն, — Տո՛ւր իմ իրաւունքս։

Գ. Ա. Շահխաթունի երկու արտասանութիւն ալ ըրաւ, այնքան յուզիչ, այնքան բնական, որ ձայնը մեղմացուցած ժամանակ ահագին սրահին մէջ ձայն չշուկ մը իսկ չէր լսուեր ու ժողովուրդը խանդավառօրէն կը ծափահարէր մեր անձնուէր արուեստագէտը։

Հանդէսը փակուեցաւ փանֆարի «Մշակ Բանուորով»։

Մ. Տէր Պետրոսեան

Կեանքը Ռընաժի մէջ

ՌԸՆԱԺ, 5 դեկտ. (Յառաջ) — Այս օդաւէտ գիւղաքաղաքը կը գտնուի Լիոնի եւ Կրընոպլի երկաթուղիի գծին վրայ։ Ունի երեք արհեստական մետաքսի, մէկ թուղթի եւ մէկ երկաթի գործարաններ։ Թուղթի եւ մետաքսի գործարանները թէեւ տագնապէն ազդուեցան, բայց գործադուլ չարձակեցին։ Միայն աշխատանքի ժամերը կրճատեցին։

Բայց այս տարուան մարտէն սկսեալ այս գործարաններու գործերը հետզհետէ բացուեցան, եւ մայիս ամսուն արդէն սկսան շաբաթը վեց օր լրիւ աշխատցնել, օրը 9 ժամ։ Երկաթի գործարանը ուր կ'աշխատին մեր հայրենակիցները, շատ քիչ ազդուած է գործազրկութենէն։ Բոլոր գործաւորները գործի մէջ են։ Կ'աշխատին շաբաթը 4 օր, օրը 7 ժամ։ Մեր փոքրաթիւ գաղութն ալ չորս անգործներ ունի յանուար 10էն ի վեր։ Այս անգործ չորս Հայերուն մէջ կան որ ծանրաբեռնուած են 2 — 3 փոքրիկներով։ Կառավարութենէն նպաստ չեն ստանար։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ ասոնց վիճակը։ Ո՞ւր երթան եւ ո՞ւր դիմեն։ Փարիզի ազգայիններ, ի՞նչ կը մտածէք այս մասին։

Ռիւի մէջ Հայեր չունինք, բայց կան բախտակից Ռուսեր 60–70 հոգի։ Բոլորն ալ կ'աշխատին Թուղթի գործարանը։ Իրենց մէջ ալ կան 10 անգործներ։ Կառավարութենէն նպաստ չեն ստանար։ Գրալէս գիւղաւանին մէջ ունինք չորս տուն Հայեր, բոլորն ալ կ'աշխատին մետաքսի եւ կօշիկի գործարանները։ Անգործ չունին եւ իրենց վիճակը լաւ է։

Վահան Խաչատուրեան

ՄԱՄՈՒԼ

Պայքար ձրի ընթերցանութեան դէմ

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ պարզելով ձրի ընթերցանութեան չարիքները, կը թելադրէ (20 Նոյ.)

— «Աւելորդ չենք նկատեր քանի մը դիտողութիւններ ընել ձրի ընթերցանութեան վատթար սովորութեան վրայ, որուն վերացումը անհրաժեշտ է՝ ոչ միայն «Հայրենիք» օրաթերթի եւ ամսագրի, այլեւ մեր ամբողջ մամուլի պահպանման ու զարգացման համար։

Պէտք է, որ մեր բոլոր հայրենակիցներն ալ վերջապէս հասկնան, թէ մեր թերթերը կը հրատարակուին ահագին նիւթական եւ բարոյական զոհողութիւններով։ Հետեւաբար, ամէն մարդ որ կ'օգտուի անոնցմէ, պարտաւոր է գէթ այնքան մը փոխհատուցում ընել, որ հնարաւորութիւն տուած ըլլայ տնտեսական այս անօրինակ դժուարութեանց մէջ շարունակելու մեր թերթերու հրատարակութեան ազգօգուտ գործը։

Մեր պահանջածը մանաւանդ շատ համեստ, շատ պզտիկ բան մըն է միայն, այն՝ որ զոյգ «Հայրենիք»ներու ամէն ընթերցող բաժանորդ գրուի եւ ձրիաբար չօգտուի իր դրացիին կամ բարեկամին թերթերէն։ Հաւատացած ենք, որ օրական 2 սէնթ մեր օրաթերթին եւ ամսական 35ական սէնթ ամսագրին համար վճարելը այնքան ալ դժուարին բան մը չէ զանոնք կարդացողներուն համար։ Պէտք է, որ ամէն խղճմիտ եւ հայրենասէր հայ ընթերցող վարժուի վերջապէս մեր թերթերէն ստացած բարոյական իր անգնահատելի անուղղակի փոխարէն՝ գէթ պզտիկ դրամական զոհողութիւն մը ընելու։

Անհրաժեշտ է, որ մեր բոլոր գաղութներու մէջ այսուհետեւ կազմակերպուած պայքար մղուի ձրի ընթերցանութեան քայքայիչ երեւոյթին դէմ, որ շատեր անմեղ բան մը կարծելով՝ կը քաջալերեն, առանց գիտնալու, թէ ատով իրենց սիրուած թերթերու հրատարակութեան, պահպանման եւ զարգացման գործը չափազանց կը դժուարացնեն եւ երբեմն նոյնիսկ անոնց փակման պատճառ կը դառնան։

Մեր այս դիտողութիւնները կը վերաբերին ոչ միայն մեր թերթերը ձրիաբար կարդացողներուն, այլ նաեւ այն բաժանորդներուն, որոնք իրենց ստացած թերթերը ամիսներով, երբեմն եւ տարիներով ձրիաբար կը տրամադրեն իրենց դրացիներուն, բարեկամներուն կամ ազգականներուն, առանց աշխատանք թափելու որ անոնք եւս բաժանորդագրուին։ Մեր դիտողութիւնները չեն վերաբերիր միայն այն բաժանորդներուն, որոնք կարճ ժամանակի մը համար սիրայօժար կերպով իրենց ստացած թերթերը կու տան իրենց ծանօթներուն կամ բարեկամներուն այն նպատակով, որ անոնք կենդանի գաղափար մը կազմելով մեր թերթերու բովանդակութեան մասին՝ անմիջապէս բաժանորդագրուին զոյգ «Հայրենիք»ներուն»։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Վիէն — Պալ-Աղբիւրին — Ձեր հարցուցած անձն է Տիվրիկի Խուրնավուլ գիւղէն Նշան Մարտիրոսեան, որուն մասին սիրով կ'ունենանք ուրիշ մանրամասնութիւններ տալու։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ՋԱՆՋԱՆ ԱՐՈՒԹ

— ։—։ —

Ծղին հալէն, վախէն, խելքէն, բոլոր անցուդարձէն տեղեակ էր, աղջիկը տուր տէ՛ թող էրթըն չալվին, էէթըմ էն... էէթըմ, խօսեցաւ Միլօն, քիչ մը հանդգնեցեր չէշտով։

— Չէ՛, չէ՛ պատասխանեց Էլմօ Կիրօն, գինիի փարչը քաշելով, Թաղմոր (մինչեւ) Վահանա չմեռէ, իմ գործերու ձեռք՝ չտամ, աղջկանս կարգուիլ չկայ։

— Կիրօ, էյլէկով աղջիկդ տո՛ւր, տուր փառօք հարսնիք մը ընենք, վրայ տուաւ Թաղական Գիգօն։

— Օ՛խ, ի՛նչ ըլ անուշ է այս մուպարէկ գինին, — պատասխանեց Էլմօ Կիրօն, ջանալով մոռցնել անոնց պահանջները, խմէ՛ Միլօ, խմեցէք Մարէ, Գիգօ. էս գինին վերի էգուն խաղողէն է։

— Հա Էլմօ, հա, խմենք էս հեղն ալ Ջանջանին ու Արշալոյսին կենացը, — ըսաւ Մարէ պաճին։ Ու գինիի գաւաթները կը շխկային սեղանին վրայ, գլուխները տաք ու երեսները կարմրաւուն, գետ կ'ուզէին ձնկել կենաց գինին։

— Աղջի Այշօ, ձայնեց Էլմօ Կիրօն։

— Ի՞նչ կայ, հայրիկ խօսեցաւ Արշալոյս ներսէն։

— Գինի... գինիին փար... չը... բեր... բե՛ր... կրկնեց Կիրամուն։

— Չէ՛, ալ հերիք է Կիրօ, — միջամտեց Թաղական Գիգօն։

Գինիի զօրաւոր ազդեցութեան տակ, Էլմօ Կիրօն աղջիկը տալու հաւանութիւն յայտնեց։

X

— Ես օր գիտեմ, էս բանը էսանջուց եղած էր, Մնօ, կը խօսէր Ծըզըգ-Մըկոն, փողոցին մէկ ծայրէն անկիւնը։

— Ես ըլ էտպէս թէխմին կ'էնիմ, Մկօ. — յիշցի Կիրօն աղջիկը հէր հալ չէր տար, մութլախա՛ բան մը կայ։

— Է՛հ, հիմա աղջիկը տուած է, հարցուց Մնօն, հետաքրքիր։

— Եա՛, — պատասխանեց Մկամուն, — Միլօն, Գիգօն, Մարէ պաճին աղջիկ ուզել էին գացեր էսէլ օր, խօսքը մէջերնին՝ Մնօ, խմեր, խմեր սառխօշ էղեր էն, ասնա ինչպէս կ'ըլլի. Կիրօյի բերնէն կը փրցնեն, ու կ'ըսէ, «հայտէ աղջիկս տուի գնացէ»։

— Է՛հ, հարսնիքը ե՞ր պիտոր էնին։

— Չիտեմ, զար կալը կուտը հանեն, էնկուց վերջ հարսնիքը կ'էնեն, — պատասխանեց Ծիլիկ Մնօն։

Երկու խօսակիցները կամաց մը հեռացան անկիւնէն։

Գիւղացիները բոլորն ալ գիտէին որ Ջանջանը նշանուած է, Կիրօյի տան վրայ պիտի երթայ։

— Ինչո՞ւն ըլլի նշանածդ, խօսեցաւ Կիրամուն։

— Բարով մնաս, պատասխանեց Ջանջան համեստութեամբ։

— Ըրիր չըրիր, մարդավարի հասար, Ջանջան, յանկարծ տան վրայ պիտոր էրթըս եղեր, աւելցուց Կարօ Ամուն։

Չէ, Կարամու՛ չէ, ատոր կը խօսին էս բաղները, ես ինծի իմ պապենական տանս մէջ պիտի բնակիմ։

— Հա, օղուլ, հա, ինչո՞ւ յոտանդող պապուդ օճախը մարի, աղէկ կ'ընես, աղէկ, ինչո՞ւ էրթըս Կիրօյի դուռը մաշես, մշակներուն հետ պառաւ բանես, դու քու մալիդ մէջ, քու գործիդ՝ հայէ քընը էսեր աղէկը չկայ,— կը խօսէր Կարամուն, քիչ մը նախանձոտ կերպով։

— Ես ալ այդպէս մտածած եմ, պատասխանեց Ջանջան։

— Է՛ն, հարսնիքը ե՞րբ պիտի էնես։

— Դեռ յայտնի չէ հիմա՛, Կարամու, հայրենք անմիջականը երբ պիտի որոշէ։

— Հա՛ օղուլ, հա՛, դուն քու մալիդ. քու... կը խօսէր նորէն Կարամուն, մաշած համրիչի ուլունքները ձեռքին մէջ դարձնելով։

Հեղ մը նայեց, փողոցին մէկ անկիւնէն ուրիշ մը կը խօսէր Ջանջանին հետ։

— Ջանջանը ալ մարդու պէս է մտեր, մեծցեր էր, քիթը բարձր կը բռնէ։

— Հարկաւ, էտպէս պէտք է ընէ, կը պատասխանէր երկրորդ խօսակիցը։

— Մեզ ալ հարսնիքի պիտի կանչէ՛ս, Ջանջան, ձայնեց Եղիօ պառաւն, գիւղին ամէնէն սաղաւախօս կիներէն։

— Որ հարսնիքը էնեմ, էն ատեն քեզ պիտի կանչեմ, կը խօսէր Ջանջան, ուրախ տրամադրութիւնով լեցուած։

Ամէն անկիւնէ կը լսուէին զանազան խօսակցութիւններ Ջանջանի մասին։

Ջանջան առաջուան փափախամիտ տղան չէր այլ եւս։ Իր միտքը հետզհետէ կը յղկուէր։ Նոր ու հիմնական տեսակէտներ տեղ կը բռնէին իր գանկին տակ։ Ինքն ալ, վերջապէս, կ'ըմբռնէր թէ ներքնապէս ու արտաքնապէս փոփոխութիւն մը կրած է, լուրջ ու հասուն մտածողութիւնը արմատապէս ընդունած, ապագայի տխուր կամ խանդավառ եւ երջանիկ հեռանկարը իմաստ ունենալով։ Ու կը զգար որ, ամէն ինչ փոփոխակի է, անցողիկ։ Մէկ բան միայն իրեն զարմանք պատճառած էր։ — Յաճախ անդրադարձեր կ'ունենար թէ ի՞նչ է գաղտնիքը ամուսնութեան։ Սերունդներ եկեր ու անցեր են աշխարհի վրայէն, ծեր, երիտասարդ կամ գնացեր։ Ո՛չ ոք տակաւին չէ կրցեր լուծել ամուսնական կեանքի գաղտնիքը, առեղծուածը։ Իր ըմբռնումով, ամուսնութիւնը միայն հեշտանքի ու կիրքի յագեցում է, հաճոյանք, հեշտասիրութիւն... ուրիշ ոչինչ։ Կարդացեր էր շատ մը փիլիսոփայական գիրքեր, բնատնտեսական-բարոյականի մասին խօսող զանազան ուսումնասիրութիւններ, բայց իր ցանկութիւններուն գոհացում չէր գտեր տակաւին։ Բնական օրէնք մըն է, որուն մարդիկ կը հաւակնէին։ Վերջի վերջոյ ինքն ալ կուգար այն համոզումին եզրակացութեան թէ առանց ամուսնութեան մարդ էակին համար կեանքը անապատ մըն է։ Պէտք է այդ անապատին մէջ ստեղծել դալարագեղ ովասիս մը, իր բոլոր օգտակար ու հաճելի հրաշալիքներով։ Այս ընդհանուր անդրադարձումէն յետոյ, պահ մըն ալ կը հետաքրքրուէր իր ապագայ ամուսնական կեանքով։ Պիտի ամուսնանայ, տուն տեղ պիտի ըլլայ, կ'ըսէր յաճախ ինքնիրեն։ Երախաներ պիտի ունենայ, — Սուրէն, Մուշեղ (հօր անունը) Անահիտ անուններով պիտի մկրտել զանոնք։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Փարիզ եւ արուարձաններ

Ց.

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՄԲԻ կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: ԿԱՐԵՒՈՐ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ։

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէն արտակարգաբար ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple: Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԼԱՆՍԷԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Բացականները նկատի պիտի առնուին։

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խոզեանի գործակատան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

Լիոնի «Թոստոմ» խումբի ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը. Ներկայանալ անդամատոմսով։

Պ. Մարգ և Օր. Էլիզ Պաքրճեան, Տէր եւ Տիկ. Մ. Սիմաւոնեան, Այրի Տիկ. Կ. Սիմաւոնեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Արթինեան եւ Զաւակունք, Պ. Գոնչէկիւլեան, Այրի Տիկ. Պարտիզպանեան եւ Զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Գ. Երիցեան եւ Զաւակունք, Պ. Աբրահամեան, Այրի Տիկ. Զավուշեան եւ Զաւակը, Տէր եւ Տիկ. Սիրապեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկ. Մ. Պաքրճեան և Զաւակունք, Տէր և Տիկ. Թ. Ունճեան եւ Զաւակունք, Տէր և Տիկ. Բաքաշեան ցաւօք սրտի կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր, աներհօր, փեսին, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏՕՔԹ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՔՐՃԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 6 Դեկտ. la Garenne-ի իր բնակարանին մէջ՝ 2, rue Jules-Ferry։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, Հինգշաբթի առաւօտ, ժամը 11.30ին իր բնակարանին մէջ եւ մարմինը պիտի ամփոփուի la Garenne-ի գերեզմանատունը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kleber։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Կարեւոր

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան 1933ի ՅՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյցի Ա. տպագրութիւնը սպառած ըլլալով, Բ. տպագրութեան ձեռնարկած ենք, որ լոյս պիտի տեսնէ դեկտ. 24ին. փութացէք այժմէն ապսպրել մեր հասցէին N. Gagossian. 49, rue Nationale. Marseille։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— «Միրել, եզրակացութիւն ամբաստանեալին յանցանքները պիտի ապացուցանեմ, իր վասնզի մեր գերազանց պաշտօնեայ հրեշտակի մը վերաբերութեան տակ, ու իր սաղայելական ծրագիրները իրագործելու համար Թուլըրբսի զինուորական հիւանդանոցին մէջ ծառայութեան մտաւ: Աւելի աւելի մեծ պաշտպանութիւն կրնա՞յ ըլլալ: Գթութեան գործ մը. անշուշտ այդպիսի մէկէ մը կարելի չէ կասկածիլ:

«Նկատեցէք սակայն որ, այս կինը մի՛շտ ալ ճակատին մօտերը ծառայած է: Ճակատը ուր ամենաթարմ եւ ամենակենսական լուրերը պիտի հայթայթէր:

«Իր ծննդավայր Ռէքսթրուզպէք գիւղէն հեռանալով եւ լաւ գիտնալով զինուորական ժամադրութիւններու հսկայական առաւելութիւնները, յաջողեցաւ իր ծնողքը Թուլըրբսի «Բուրիյան» արճարանին սեփականատէր դարձնել:

«Պաշտօնեայ հրեշտակին դերին տակ ծպտուած, տեղի ի՞նչ աւելի յարմար ընտրութիւն կրնար կինը՝ որ հրապուրէր ու ճարպիկ, քաղելու եւ տարածելու համար զինուորական տեղեկութիւնները: Այսպիսիներու ներկայութեան մարդիկ անշուշտ գաղտնիքներ դուրս կուտան:

«Կասկած չկայ որ սկիզբէն իսկ այս կինը վտանգաւոր եւ անխոնջ լրտես մը եղած է եւ մեր հարիւրաւոր զինակից ընկերներու մահուան պատճառ դարձած.

«Մերձակայ չէզոք պետութենէ մը գաղտնի հասած անթել ծածկագիրէ մը յայտնի կ՚ըլլայ որ գաղտնի տեղեկութիւններու հեղինակը կամ աղբիւրն է «Լ» — այն միեւնոյն սկզբնատառը որ տեսնուեցաւ դատապարտեալի ննջասենեակէն գտնուած ծածկագիր տեղեկագրին տակ: Այնքան խորամանկ է որ բանտին մէջ եղած միջոցին ոչ մէկ թուղթ ստորագրեց, եւ մինչ մերժեց յայտնել թէ այդ տեղեկագրերը որո՞ւ պիտի երթային:

Քաչ մը լռութենէ յետոյ շարունակեց.

— «Զի համաձայնիր ըսել, բայց վկաներ պիտի կանչեմ որոնք իր [illegible] պիտի [illegible]: [illegible]

կնոջականութիւն չպէտք է թուլացնեն մեր կամքն ու որոշումը:

«Արդարութեան առեւանին առջեւ կեցող այս ոճրագործին մէկ պատիժ միայն կայ — Մահ»:

Երբ ան նստաւ, սրահին մէջ կատարեալ լռութիւն տիրեց: Նախագահը առջեւի թուղթերուն վրայ նայեցաւ. յետոյ խօսքը ինծի ուղղելով.

— Շատ ծանր կերպով ամբաստանուած էք, օրիորդ Մարթա Քնօքէրթ: Ի՞նչ պատասխան ունիք:

— Ըսելիք ոչինչ ունիմ, պատասխանեցի Ֆլամերէն լեզուով, որովհետեւ ամբողջ դատավարութեան ընթացքին մերժեցի գերմաներէն խօսիլ:

— Թշնամիին տեղեկութիւններ հաղորդելու համար ձեր գործակիցները որո՞նք էին: Թուլըրբսի մէջ որո՞ւ հետ աշխատեցաք: Ճի՞շդ է թէ շատ համբաւաւոր լրտեսի մը — Լիւսէլ Տէլտոնքի — հետ գործակցած էք:

Այս բոլոր հարցումներուն գլուխս միայն շարժեցի:

— Խօսեցէք, [illegible]

— Այս անթել ծածկագիրը կրնա՞ք լուսաբանել. կամ կրնա՞ք ըսել թէ՝ հեղինակը «Լ» ո՞վ է. դո՞ւք էք:

Դարձեալ լուռ մնացի:

Ցետոյ նախագահը ընդհանուր դատախազին դառնալով, ըսաւ,— վկաները կանչեցէք:

Առաջին վկան վաշտի կեդրոնատեղիէն սպայ մըն էր... այն սպան որ զիս ձերբակալած էր.

— Թուլըրբսի վաշտէն գաղտնի գործակալը: Վերջերս ինծի հրամայուած էր կանոնաւորաբար այդ շրջանէն թշնամիին հասած գաղտնի տեղեկութիւններուն վրայ ուշադրութիւն դարձնել: Առաջին առթիւ քանի մը շաբաթ վերջ կարգ մը ծածկագիր լուրեր ձեռք անցուցի: Բայց այս լրատարները մերժեցին խօսիլ:

«Ծածկագրերը կարդացուելէ յետոյ յայտնի եղաւ որ անոնք ստորագրուած էին L գիրով: Նախ մտածեցի թէ անոր հեղինակը կին մըն էր [illegible] ուր տեղեկագիր գրկողը Լիւսէլ Տէլտէնքը չէր կրնար եղած ըլլալ:

Ցաջորդ քայլս եղաւ Լիւսէլ Տէլտոնքի խնդիրին նախնական տեղեկագրերը քննել, իր ընկերներու մասին տեղեկութիւններ առնելու համար: Տեսայ որ Մարթա Քնօքէրթ, որ Թուլըրբսի գերմանական հիւանդանոցին մէջ կը ծառայէր, անոր հետ գործակցած է, թէեւ այդ մասին ուղղակի փաստ չկար եւ որուն վարքի մասին իշխանութիւնները նպաստաւոր տեղեկութիւններ տուած էին:

Մարթա Քնօքէրթին խորհրդաւոր Լ-ը ըլլալը բացարձակապէս չհասկցայ.

Ցետոյ մանրամասնօրէն սկսաւ պատմել ժամացոյցիս ներքնուղիին մօտերը գտնուիլը, ուր զինուորական մթերանոցին քանդումը ծրագրուած եւ գործադրուած էր. յետոյ նկարագրեց սենեակիս խուզարկութիւնը եւ հոն գտնուած երկու ծածկագիր տեղեկագրերը, [illegible]

Նախագահը ինծի նայելով կերպով ըսաւ.

— Այս տոմսերուն վրայի գրուածքը ձեր ձեռագի՞րն է:

Ու սկսաւ ձեռքերը բանալ — զոյգ

Դարձեալ մերժեցի պատասխանել:

Ու յետոյ.

— Իմ խօսելուս ի՞նչ պէտք կայ, գոչեցի յուզումս զսպելով: Այս տեսակ ... մարդու մը վկայութեան [illegible] շնորհիւ իմ յանցապարտութեանս մասին շատ մը ապացոյցներ լսեցիք: Այս սրահը մտնելէ առաջ արդէն գիտէի թէ դատապարտուած եմ. աւելորդ հանդիսաւոր այս կատակերգութիւնը խաղալու պէտք չկար: Ո՛չ այս դատավարութիւնը եւ ոչ ալ անոր տուած վճիռը կ՚ընդունիմ

Թարգմ. Ա. ՀԱՔԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	[illegible] տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 9 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
9 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2056 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՊԱՐԱՊ ՎԱԽՏԻ ԽԱՂԱԼԻ՞Ք», ԹԷ...

Այսօր արտատպած ենք «Պայքար»ի մէկ խմբագրականին ամփոփումը, հիմնական, կենսական հարցի մը մասին։

Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, բացատրելով թէ Արեւելքի խնդիրը փակուած չէ, եւ, ընդհակառակն, «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը», կը հարցնէ սրտառուչ միամտութեամբ մը.

— «Միզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով։ Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ կերպով պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք որ եւ է պատահականութեան հանդէպ։

Ասիկա մահու եւ կենաց խնդիր մըն է արտասահմանի հայութեան համար» : («Պայքար», 22 նոյ.)։

Բարի՛ առաջեկար, խնամի՛ «Պայքար»։

Եւ կարծես խղճահարելով, ռամկավար պաշտօնաթերթը գիտել կու տայ.

— «Երբ մենք այս տեսակ խնդիրներու մասին խօսինք, ոմանք մեզ կը հարցնեն թէ ի՞նչ պէտք է ընել, որ եւ է ծրագիր կամ առաջարկ ունի՞նք։ Կը փութանք պատասխանել։ Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար, առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է միտքերու հանդարտութիւն ու խաղաղութիւն»։

«Շիտակ խօսքին ո՞վ ի՛նչ կ՚ըսէ», պիտի բացականչէր հայ գիւղացին։

«Պայքար»ի ակնարկած «ոմանք»ը մենք ենք։ Ամբողջ Դաշնակցութիւնը։

Արդարեւ, ամէն անգամ որ ռամկավարները «անկործնելի իրաւունքներ»էն կամ՝ «Մեծ Տեսիլք»էն կը ճառեն, միշտ ալ կը հարցնենք.

— Այդ բոլորը լաւ։ Բայց, իբրեւ գործնական քաղաքականութիւն, ի՞նչ կ՚առաջարկէք։ Ունի՞ք ո՛ր եւ է ծրագիր, գործնական առաջարկ։

Եւ այս՝ ոչ միայն հրապարակաւ, թերթէ թերթ, այլ երբ պատեհութիւն ունեցած ենք խօսելու գլուխ գլխի, կանանչ կամ կլոր սեղանի մը շուրջը։

Այսօր, դարձեալ միեւնոյն հարցումը կ՚ուղղենք, հաւատալով որ ռամկավարներն ալ, վերջապէս, կը խոստովանին թէ անել է այս ճամբան։ Թէ յիմար կոյսերու վիճակին պիտի մատնուինք, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»։

Եւ հարցումը, այս անգամ, կ՚ուղղենք մասնաւոր ուժգնութեամբ։ Շեշտակի։

Որովհետեւ — գաղտնիք չէ — 1931 օգոստոսէն սկսելով, վե՞ց թէ ութ ամիս գլուխ գլխի խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են Դաշնակցութեան եւ ռամկավար – ազատական Կեդր. վարչութեան միջեւ, ճիշդ այն հարցերու մասին որոնց քովէն քսուելով կ՚անցնի «Պայքար»ը։ Նոյն իսկ բանաձեւեր մշակուած են։

Արդիւ՞նքը, — Թող «Պայքար»ը եւ իր պաշտօնակիցները բարի ըլլան հարցնելու իրենց Կեդր. վարչութեան։

Այդ խօսակցութեանց ընթացքին, մոռացութեան չէ տրուած ո՛ր եւ է խնդիր, գաղութներէն մինչեւ Հայաստան եւ Հայկական Դատ։

Եւ, ինչո՞ւ չըսել, սրտաբաց մէջտեղ դրուած են բոլոր ցաւերն ու դառնութիւնները։

Արդի՞ւնքը, — նորէն կը յանձնարարենք հարցնել «ձեռնհաս իշխանութեան»։

Ու մինչ կը սպասուէր որ մթնոլորտը նօսրանայ, պայծառանայ, մենք ռամկավար մամուլին մէջ կը տեսնենք միեւնոյն գրգռիչ մեղադրանքները՝ Դաշնակցութեան դէմ։

Միայն իրենց պաշտօնաթերթին, «Ազդակ»ի վերջին վեց ամսուան հաւաքածոն կը բաւէ, ջուրը ձգելու զանազան պատրուակներ կամ չքմեղանքներ։

Ահա նոյն ինքն «Պայքար»ը, իր այդ խմբագրականով.

— «Իսկ Ներկայ Հայաստանի դէմ որոշ հոսանքի մը կողմէ մղուած անիմաստ ու քինախնդիր պայքարը, այնպիսի շփոթութիւն ու մթնոլորտ մը ստեղծած է, որու մէջ անկարելի է որ եւ է լուրջ ծրագրի ու գործի մասին խորհիլ»։

Կը նշանակէ թէ՝ Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը կա՛մ «ալէխապէր» է անցուդարձէն, եւ կամ իրենց ապիկարութեան մեղքը կ՚ուզէ պարտկել պատռտած թմբուկներով։

Վերջ տուէք այս խեղկատակութեան, պարոններ։

Երեւանը ինք պէտք եղածէն աւելի ուժ եւ միջոցներ ունի, ճակատելու համար մեր «անիմաստ ու քինախնդիր» պայքարին դէմ, եւ չի կարօտիր ռամկավարներու հաճոյակատար ծառայութեան։ Մինչեւ անգամ կ՚արհամարհէ զայն։

Արդէն լրացաւ տասը տարին։ Եւ, ինչքան ալ ձեզի հաճոյք պատճառէ այդ անճոռնի յանկերգը — «անիմաստ ու քինախնդիր պայքար» — այլ եւս արգահատանք, նոյն իսկ ծիծաղ կը շարժէ։

Հազար քարի զարնէք ձեր գլուխը, դուք չպիտի կրնաք ապացուցանել թէ «անիմաստ» է այն պայքարը որ կը մղուի Երեւանի անպարտկելի, բարբարոսական չարիքներուն դէմ։ (Բարիքներն ալ չենք ծածկած)։

Եւ, հազար աղբիւրէ ջուր բերելով, դուք պիտի չկրնաք հաստատել ձեր զզուելի որակումը, — «քինախնդիր»։

Դուք եթէ լուրջ հայրենասիրութիւնը կը շփոթէք դերասանութեան եւ կեղծիքին հետ, իրաւունք չունիք միեւնոյնը պահանջելու մեզմէ։

Բայց, թողո՛ւնք այս բոլորը եւ հարցնենք.

— «Պայքար»ն ու իր պաշտօնակիցները իսկապէս լուրջ մտահոգութեա՞մբ է որ կը հարցնեն. «Ի՞նչ պիտի ընենք»։ Թէ՞, պարզապէս իբրեւ «պարապ վախտի խաղալիք»։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԳՐԱՇԱՐԸ... ԿԸ ՑՕՐԱՆՋԷ

Ի՞նչ գիտեր, ի՞նչ գիտեր կը հեծեծեն գրաշարները, ձեռագիր շարած ատեն։

Եւ յաճախ ալ՝ ի՞նչ փորձանքներ։

Պէտք է տպարան մը գտնուիլ, տեսնել նոր շարուած, սրբագրութենէ չանցած ո՛ր եւ է ձեռագիր, հասկնալու համար։

Դուն կը գրես՝ *խոստացուց*, Գ. գրաշարը կը շարէ՝ *խորացուց*։

Ուրիշ ատեն կը գրես՝ *խոստացուց*։ Ան կը շարէ՝ *խաստացուց*։

Աշխատակից մը, որուն ձեռագիրը կրնայ մրցիլ բեւեռագրի մը հետ, անցեալ օր կը գանգատէր թէ մեռցուցեր են իր գրութիւնը։

Գրած է եղեր՝ «գաղափարը խտացուց»։

Գ. գրաշարը, անշուշտ խորապէ՜ս թափանցելով իմաստին, շարեր է, — «գաղափարը ՄԵՌՑՈՒՑ»։

Երէկ, նորահրաշ գիտի մը հանդիպեցայ «Յառաջ»ի մէջ։

Յաճախ օտար տառերով բառեր կը գտնուին ձեռագրի մը մէջ։

Գրաշարը, որպէս զի չստիպուի փոխել շարող մեքենան, կամ պրպտել օտար տառերու արկղիկը, թէն իրեն արտօնուած կուտայ օտար բառը կարդալ... հայերէն։

Յաճախ կը յարմարի այս ճարպիկութիւնը։ Բայց երբեմն ալ կը դառնայ... Բաբելոնեան։

Մանաւանդ, եթէ սրբագրիչը անծանօթ ըլլայ օտար լեզուի հնչիւնին. կամ փախցնէ աչքէն։

Այս փորձանքին հանդիպած էր, երէկ, Փրակայի աշխատակցին յօդուածը (Բ. էջ, Ա. սիւնակ)։

Թղթակիցը գրած է chain-storeներ — «չէյն սթոր»ներ։ Գրաշարը շարած է, ֆրանսերէնի հետեւողութեամբ, «չէն սթոռ»ներ։

Թղթակիցը գրած է «money-order» — «մընի օրտըր»։ Գրաշարը, միշտ ֆրանսերէն հեգելով, շարեր է... «մօնէ օտր»։

Բայց, շատ չտեսնենք այս չարատանք աշխատաւորներուն մեղքը։

Այստեղ, Փարիզի մէջ, Ֆրանսացիները անգլիերէն բոլոր բառերը կը կարդան ֆրանսերէն հնչումով։

Եւ Singerը (Սինկըր) կը դառնայ *Սէնժէ*, High-lifeը՝ (հայ–լայֆ) *հիկլիֆ*։ Լորտ Պայրընի անունով կոչուած փողոցը՝ «Պիռօն» (Byron), «Փարամաունթ»ը՝ *«Փարամուն»*, «սկաուտ»ը՝ *«սկուտ»* եւն.։

ՎԱՀԷ

ՀԻՆ ՏԱՌԵՐՈՎ «ԵԱՖԹԱ» ՄԸ

Մալաթիայէն կը գրեն «Միլլիէթ»ի — Ամէն տեղ եղածին պէս, հոս ալ, նոյ. 25ի ուրբաթ օրը, Մալաթիոյ ամէնէն մեծ եւ նշանաւոր ենէին Թաշ մեծ մզկիթին մէջ «էզան»ը, «քութպէ»ն եւ «գամէթ»ը թուրքերէն կարդացուեցան։

Նոյն օրը իրիկունը մինարէի դրան վրայ արաբական խոշոր տառերով «եաֆթա» մը կախուած էր։

Քննութիւն բացուելով, ձերբակալուեցաւ գուշակ մը, Պաղտատցի Շէյխ Հաճի Օսման էֆ. եւ հաստատուեցաւ թէ «եաֆթա»ն գրողը այդ Հաճի Օսմանն է։ Անոր վրայ յիշեալը դատական իշխանութեան յանձնուած եւ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է իրեն դէմ։ Ընդհ. դատախազ Բագրըպէյ չէ արտօնած որ այս վնասակար մարդը դրկուի բանտ, ուր կը գտնուին աւելի քան 500 բանտարկեալներ եւ դրկուած է Սարայ թաղին մէջ գտնուած երկրորդ բանտը, Իսմայիլ էֆ. Մէնեմէնը, ուր կը գտնուին 70 հոգի։ Քննութիւնները կը շարունակուին։

ՎՐԷԺ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ

Սօֆիայի սերպիական դեսպանը ծանուցագիր մը յանձնելով պուլկարական կառավարութեան, յայտնեց թէ իբրեւ հատուցում սահմանագլուխի վրայ պատահած դէպքերուն, առժամապէս թոյլ չպիտի տայ որ պուլկար հպատակները մշակեն սերպիական սահմանին մէջ գտնուած իրենց հողերը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲՈՒՌՆ ԴԷՊՔԵՐ ԳԵՐՄԱՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Բանի մը հոգի ծանրապէս կը վիրաւորուին

Անսովոր դէպքեր պատահեցան Գերմանիոյ Երեսփ. ժողովի դեկտ. 7ի նիստին մէջ։ Հիթլէրականները օրինագիծ մը առաջարկած էին, ճշդելու համար թէ ո՛վ պիտի վարէ հանրապետութեան նախագահութիւնը, եթէ բուն նախագահը մեռնի կամ հրաժարի։ Համայնավար երեսփոխան մը անդադար կը խանգարէր նախագահը (հիթլէրական). այն աստիճան որ, փոխ – նախագահը ստիպուեցաւ քանի մը անգամ միջամտել։ Ցանկարծ համայնավարները սկսան պոռալ, — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Ունկնդիրներու սրահին մէջ ալ մէկը ձայնակցեցաւ։ Բարապանները պահանջեցին որ դուրս ելլէ։ Համայնավարները կը շարունակէին պոռալ. — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Ձայնակցող ունկնդիրն ալ կը շարունակէր աղմկել։ Ուրիշ ունկնդիրներ օձիքէն բռնելով դուրս հանեցին։

Վարը, բուն ժողովասրահին մէջ ժխորը կը շարունակուէր։ Համայնավարները անխնայ կը նախատէին Հինտէնպուրկը եւ փոխ – նախագահը պահ մը ընդհատեց նիստը, երբ դուրս հանուած ունկնդիրը նորէն երեւալով, պոռաց ստենտորեան ձայնով մը, — «Անկցի՛ Հինտէնպուրկ»։ Վարէն ալ անդադար կը ձայնակցէին։ Այն ատեն, 20—30 հիթլէրականներ խոյացան դէպ ի ունկնդիրներու բաժինը, դաս մը տալու համար խռովարար անծանօթին։ Համայնավար երեսփոխաններն ալ խուժեցին անոնց ետեւէն։ Եւ տեղի ունեցաւ անխուսափելին։ Բոլորը իրար խառնուած, սկսան լուսանքներ արձակել, իրարու երեսին թքնել։ Կոզամարներ, մոխրամաններ, սեղանի եւ աթոռի ոտքեր, վերջապէս ինչ որ կար ձեռքի տակ՝ աջ ու ձախ կը նետուէին։ Քանի մը հոգի հեռախօսի գործիքները քաշելով նետեցին իրենց հակառակորդներուն վրայ։ Ջարդուփշուր եղաւ նոյն իսկ մեծ հայելի մը։ Կեդրոնական նրբանցքին մէջ 40—50 հիթլէրականներ կոկորդ կոկորդի բռնուած էին նոյնքան համայնավարներու հետ։ Ծանր սեղան մը այնքան բարձր նետուեցաւ որ, ջարդուփշուր ըրաւ ձեղնաջահ մը, եւ ինկաւ հիթլէրական երեսփոխանի մը գլխուն, խոր վէրք մը բանալով։ Երկու գաղտնի ոստիկաններ ալ, որոնք եկեր էին բարեկարգութիւնը վերահաստատելու, ծանր վէրքեր ստացան։

Նիստը վերաբացուելէ յետոյ, վիճաբանութիւնները շարունակուեցան եւ ժողովը քուէարկեց հիթլէրականներուն բանաձեւը որ կ՚ըսէ. — Եթէ հանրապետութեան նախագահը չկարենայ կատարել իր պաշտօնը, զայն փոխանորդաբար կը վարէ Լայփցիկի Գերագոյն Ատեանին նախագահը։

Այս կարգադրութեամբ, ազգայնականները այլ եւս չեն կրնար իշխանութեան գլուխ բերել Կայս. գերդաստանին մէկ անդամը, ինչպէս ծրագրած են։

Անգլիա կը պահանջէ որ ներում խնդրեն

Անգլիական կառավարութիւնը պահանջեց խորհրդային իշխանութենէն՝ ներում խնդրել «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթի նոյ. 13ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութեան մը համար, որ Մեծն Բրիտանիան կ՚ամբաստանէր թէ իր գործակալներուն հրահանգած է ի հարկին կեղծ փաստաթուղթեր շինել, ապացուցանելու համար Գ. Միջազգայինի եւ խորհրդային կառավարութեան գործակցութիւնը։

Այս առթիւ վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ։ Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը յայտարարեց թէ Գ. Միջազգայինը վերջերս հրահանգներ ղրկած էր Անգլիոյ եւ Հնդկաստանի համայնավար կուսակցութեանց, առաջինին պատուիրելով նոր բջիջներ կազմել, իսկ երկրորդին՝ ուժ տալ տուրքերը չվճարելու շարժումին։ Մոսկուայի անգլ. դեսպանը տեղեկագիր մը ղրկած էր այս հրահանգներու մասին, եւ երբ գիտցուեցաւ, «Իզվեստիա» այդ յօդուածը հրատարակեց։ Անգլիա վերջին անգամ ըլլալով կ՚ազդարարէ որ Մոսկուա դադրեցնէ այս կարգի հրատարակութիւններն ու արարքները, որպէս զի կարելի ըլլայ վերահաստատել առեւտրական յարաբերութիւնները։

Պարտքերու խնդիրը

Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովը երկուշաբթի օրուան յետաձգեց ծրագրուած վիճաբանութիւնը՝ պարտքերու վճարման մասին։ Գ. Էրիօ շաբաթ օր բացատրութիւններ պիտի տայ խորհրդարանի արտաքին եւ ելմտական յանձնաժողովներուն առջեւ։

Գ. Մաքտոնալտ եւ Անգլիոյ ելմտական նախարարը Փարիզ կը գտնուին տակաւին, խորհրդակցելու համար այս փուշոտ հարցի մասին։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։

Դեկտ. 15ին Ֆրանսայի վճարելիք գումարն է 19.261.000 տոլար։ Կառավարութիւնը չորս ձեւեր ունի աչքի առջեւ, այս հարցի մասին, — 1. Վճարել դեկտ. 15ին. — 2. Վճարել առանց վերապահութեան. — 3. Վճարել վերապահումներով. — 4. Գումարը յանձնել Պալի Միջազգային դրամատան, իբրեւ աւանդ, մինչեւ որ համաձայնութիւն գոյանայ։ Ջորս պարագաներուն ալ, կառավարութիւնը ստիպուած է նկատի առնել թէ՛ երկրին վիճակը եւ թէ միջազգային պայմանները։

Զինաթափութեան քննուկը

Ժընեւի մէջ խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին չորս պետութեանց միջեւ, բանաձեւ մը գտնելու եւ Գերմանիան գոհացնելու համար։ Ֆրանսա սկզբանց վրայ գրած է նոր բանաձեւ մը, որուն համաձայնութիւն յայտնած են Անգլիա, Ամերիկա եւ Իտալիա։ Բանաձեւը կ՚ըսէ. — Զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ Գերմանիոյ և հաշտութեան դաշնագիրներով զինաթափ եղած միւս պետութիւններուն տալ հաւասար իրաւունքներ, այնպիսի կարգ ու սարքի մը մէջ որ ապահովէ հաւասար ապահովութիւն՝ բոլորին համար։

Ուրեմն, հաւասար իրաւունքներ բոլորին՝ հաւասար ապահովութեամբ։

Գերմանիոյ ներկայացուցիչը վերջնական պատասխան չէ տուած այս մասին, եւ հրահանգներ կը սպասէ իր կառավարութենէն։ Իրազեկներ կը պնդեն թէ այս բանաձեւն ալ գոհացուած չի ըներ Գերմանիոյ, եւ եթէ բանակցութիւնները ձախողին, Պերլին ինքզինքը ազատ կը զգայ վերազինուելու իր բանակը։ Այս հարցին առթիւ, թերթերը կը յիշեն վարչապետ եւ պատերազմական նա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՈՉ ԹԷ «ԱԼԼԱՀ», ԱՅԼ «ԹԱՆՐԻ»

Պոլսէն կը գրեն անգլ. թերթերու. — Կառավարութեան հրամանով, «Ալլահ» (Աստուած) բառին տեղ այսուհետեւ պիտի գործածուի թրքական «Թանրի» բառը։ Ցառաջիկայ Ռամազանէն սկսելով, «էզան»ը եւ իսլամական հաւատամքը պիտի արտասանուին ոչ թէ արաբերէն, այլ թուրքերէն։ «Ալլահ ու էքպէր»ի տեղ պիտի ըսուի «Թանրի ուլուտըր»։

Էվգաֆի տեսչութիւնը, որ վերահսկիչն է բոլոր մզկիթներուն, եւ այժմ կցուած է կառավարութեան, ժողովի հրաւիրած է խումբ մը «հաֆըզ»ներ, որպէս զի նոր բանաձեւին վարժեցնեն «մուէզզին»ները։

ՌՈՒՍԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՈՒԺԸ ԿԱՃԻ ԱՆԸՆԴՀԱՏ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ իտալացի զօր. Նոպիլէ շինութեանց վարիչ նշանակուած է օդանաւերու նոր տարմիղի մը, որ պիտի բաղկանայ 22—25 կտորէ։ Իեր հաար շինուած են արդէն։

Խորհրդային իշխանութիւնը մեծ եռանդով կը զարգացնէ օդանաւային փոխադրութիւններու ցանցը։ 1922ին օդային գիծերու երկայնութիւնն էր 1200 քիլոմեթր, 1928ին բարձրացաւ 11,442ի, 1929ին՝ 17.542ի, 1930ին՝ 29,281ի, իսկ 1931ին՝ 35,531 քիլոմեթրի։ Միւս կողմէ, տարուէ տարի կ՚աւելնան առեւտրական, ճամբորդի եւ բեռներու փոխադրութիւնները։ Այսպէս, 1922ին օդանաւերով կտրըւած ճամբան կը հասնէր 134,000 քիլոմեթրի, 1928ին բարձրացաւ 2 միլիոն 497,700ի, 1929ին՝ 3,561,900ի, 1930ին՝ 4,879,400ի եւ 1931ին՝ 6 միլիոն 115,000ի։ Միեւնոյն շրջանին, ճամբորդներու թիւը եղաւ 270.932, 11,985, 14,875 եւ 22,455։ Իսկ փոխադրուած ապրանքներու ծանրութիւնը՝ 13,700, 247,988, 287,556 359,559 եւ 662,724 քիլօ։

1932ին, քաղաքային օդանաւորդութիւնը նոր ուռում մը ունեցաւ, որուն շնորհիւ տարուան վերջը գիծերուն երկայնութիւնը պիտի հասնի 50 — 55,000 քիլոմեթրի, թռիչքներու երկայնութիւնը՝ 10.000,000ի, ճամբորդներու թիւը՝ 40,000ի, իսկ ապրանքներու ծանրութիւնը՝ 2 միլիոնի (մէջն ըլլալով թղթատարը)։ Օդային գիծերու երկայնութեան տեսակէտով, Խ. Միութիւնը երկրորդն է աշխարհի մէջ, առաջինն ըլլալով Մ. Նահանգները։

Հնգամեայ ծրագիրը քաղաքային օդանաւորդութեան համար նախատեսած էր 108 միլիոն ռուբլիի գումար մը։ Իրականին մէջ, առաջին չորս տարիներուն գոյացած է 300 միլիոն ռուբլի։

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԳՈՐԾԱԴՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ըստ Ֆրանքօ-թուրք վերջին համաձայնութեան, Թուրքերու եւ Սուրիացիներու կալուածներուն կարգադրութեան համար Սուրիոյ մարզպանութեան մէջ կազմուած է առանձին գրասենեակ մը։ Այս գրասենեակի պետն է Գ. Քրիզար որ հին ու նոր բոլոր թուղթերն ու թղթակցութիւնները ստացաւ Պ. Ճէնարտիէն։

Այս գրասենեակը պիտի զբաղի հետեւեալ խնդիրներով.—

1.— Կալուածներու շուրջ գոյացած համաձայնագրի գործադրութիւնը։

2.— Ֆրանքօ-թուրք համաձայնագրի մէջ յիշուած յօդուածներու շուրջ բացատրութիւններ պիտի տայ այն Սուրիացիներուն ու Լիբանանցիներուն, որոնք կը շահագրգռուին այդ խնդրով։

3.— Սեփականատէրերը մեռած կալուածներու ժառանգութեան խնդիրը։ (Թուրքիա՞ թէ՝ Սուրիա տէր պիտի դառնայ նման կալուածներուն)։

Անցեալ շաբթու թրքական հպատակութիւնը ընդունող Սուրիացիներէն 12 հոգի դիմում կատարած են այս գրասենեակը։

Էնկիւրիի մէջ ալ բացուած է առանձին գրասենեակ մը, միեւնոյն նպատակով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԷ.

Մ. ՔԷՄԱԼ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ՎԵՐ.— ՏԱՌԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ.— ՄՈՌՑԷ՛Ք ԱՐԱԲԵՐԷՆԸ.— ԽԱՂԻ ՄԷՋ ԱԼ ԲԱԽՏԱՒՈՐ.— ԱՐՈՒԵՍՏ ՄԵՐԿՈՒԹԵԱՆ.— Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻՆ «ԺԻԿՈԼՕ»ՆԵՐԸ.— ԽՈՒԼ ՊԱՅՔԱՐ ԸՍՄԷԹԻ ԴԷՄ.

Մուսթաֆա Քէմալ սկսած էր ձանձրանալ այլ եւս Ջան-Գայայի միօրինակութենէն։ Կ'ուզէր ճամբորդել. կ'ուզէր նոր կեանք, նոր մարդիկ տեսնել։

Հիւանդ էր շարունակ եւ սակայն կը խմէր միշտ։ Ալքօլամոլութիւնը իր դրոշմը դրած էր անոր դէմքին վրայ։ Երկու անգամ մարած էր դրեթէ բարախումէ։ Բժիշկները օդափոխութեան մը անհրաժեշտութիւնը զգացուցած էին իրեն, արգիլելով խմելը։

Աւելին կար։ Մուսթաֆա Քէմալ կը տեսնէր որ կորսուած էր կապը իր եւ ժողովուրդին միջեւ։ Հիմա քիչ կը զբաղէր պետական գործերով. Հետզհետէ պիտի մոռցուէր իր անունը։ Ըսողներ կային նոյն իսկ որ խամաճիկ մըն էր այլ եւս եւ Ըսմէթ եւ միւս գործավարները խլած էին իշխանութիւնը անոր ձեռքէն։

Եւ յանկարծ, կը սթափի Քէմալ։ Ոչ մէկը իրաւունք ունի գրաւելու իր դիրքը։ Ինքն է ամենազօր իշխանը Թուրքիոյ, ինքն է կեդրոնը ամէն բանի։ Մուսթաֆա Քէմալ ամէն բանէ վեր։

Այնպէս որ, իր գոյութեան ապացոյցը տալու եւ ժողովուրդին ուշադրութիւնը իր վրայ դարձնելու նպատակով, կ'որոշէ երթալ Պոլիս՝ դղրդագին բարենորոգումի մը ծրագիրը իր մտքին մէջ։

Ի՞նչ էր այդ բարենորոգումը։ Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փոխէր թրքական տառերը, պիտի յեղաշրջէր միտքը Թուրքիոյ մէջ։

Ժողովուրդին հազիւ հարիւրին տասը կարդալ-գրել գիտէր Քէմալի հայրենիքին մէջ, կը գրէ Արմսթրօնկ։ Արաբական տառերը մատչելի էին միայն մտաւորական ու կրօնաւոր դասակարգին։ Եւրոպական գրականութիւնը փակուած էր ժողովուրդին առջեւ, իսկ Արեւմուտքը բոլորովին անծանօթ էր Թուրք գրականութեան ու լեզուին։ Շատ քիչ թիւով Թուրքեր կը սորվէին օտար լեզուները։

Մուսթաֆա Քէմալ պիտի բարեկարգէր Թուրքիան այդ տեսակէտէն։ Ամէն մարդ դպրոց պիտի երթայ, ամէն մարդ պիտի սորվի ու զարգանայ։

Քէմալ սկսած էր չափաւորել իր գինովութիւնը, իր խաղամոլութիւնը։ Շատ չէր զբաղեր հիմա իր ներկուած աղջիկներով։ Մասնագէտներու օժանդակութեամբ սկսած էր ուսումնասիրել եւրոպական լեզուներու այբուբենը։ 1924ին պոլշեւիկները լատին տառերը սորվեցուցած էին Կեդրոնական Ասիոյ կարգ մը ցեղերուն։ Քէմալ պիտի հետեւէր անոնց օրինակին։

1928ին ամրան, Մուսթաֆա Քէմալ կը հասնի Պոլիս, տասը տարուան բացակայութենէ յետոյ։ Ի՛նչ փառայեղ ընդունելութիւն Վոսփորի գեղածիծաղ ափերուն վրայ։

Իր շքախումբով կը հաստատուի Տօլմա Պաղչէի սուլթանական պալատին մէջ ու կը սպասէ յաւագոյն պատեհութիւններու, հրապարակելու համար այս նոր բարենորոգման ծրագիրը։

Ընդունելութիւն մը կը սարքուի պալատին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր երեւելիները – Երեսփոխան, պաշտօնատար, կրօնաւոր, լրագրող, մտաւորական, ուսուցիչ, վաճառական եւ բարձր դասակարգին պատկանող տիկիններ։

Սրահին մէկ անկիւնը կը բարձրանայ պատուանդան մը։ Սեղանին շուրջ նստած են գործավարները, Ազգային Ժողովի Նախագահը եւ ինքը՝ Քէմալ։ Գրատախտակ մը կայ անոր քովը եւ քանի մը կաւիճի կտորներ։

Քէմալ ոտքի կ'ելլէ յանկարծ ու կը խօսի ճառ մը, բացատրելով լատինական տառերու եւ արաբականին տարբերութիւնը։ Դասատուի մը պէս ցոյց կու տայ գրատախտակին վրայ բաղդատութիւնը այդ երկու սիստէմներուն։ Բազմութենէն կը կանչէ երկու հոգի եւ գրել կու տայ անոնց Թուրքերէն բառեր՝ լատիներէն տառերով։ Ի՛նչպէս կը հեգնէ Քէմալ անոնց անճարակութիւնը ու կատակելով կը խնդացնէ բոլորը։

Ուշադրութեամբ կը հետեւին իր խօսքերուն, իր նիւթին որ հետաքրքրական չէ շատերուն համար, ոչ իսկ տանելի այդ հեղձուցիչ տաքին։ Բայց ո՞վ պիտի համարձակէր հարեւանցի ունկնդրել Կազիին

Երեւելիներու այդ բազմութիւնը առանց վարանումի, առանց որ եւ է դիտողութեան կը հաւանի տառերու փոփոխութեան։ Մնացածը դիւրին էր Քէմալի համար

Կազին կը պտտի երկրին մէկ ծայրէն միւսը, միասին առած գրատախտակն ու կաւիճը։ Դասընթացքներ կը հաստատուին Պոլսէն մինչեւ Անատոլուի յետին գիւղերը եւ ժողովուրդը կը սկսի հեգել նոր այբուբենը։ Սրճարաններու կամ մզկիթներու պատերուն տակ հաւաքուած, Թուրք ամբոխը լատիներէն տառերը կը սորվի։ Ստիպուած է սորվիլ, որովհետեւ Մուսթաֆա Քէմալի խօսքը պատգամ է։

Պատիժ կը սահմանուի թերացողներուն, — պաշտօնէ եւ հպատակութենէ զրկում, աքսոր, բանտ։

Այո՛, Մէհմէտ աղան, Հասան պէյը կամ Նաֆիզէ հանըմը լատիներէն տառերով պէտք է գրեն իրենց անունը ... Կեցցէ՛ քաղաքակրթութիւնը։

Քէմալ օրուան մարդն է դարձեալ։ Ըսինք թէ չափաւորած էր իր գեղխ կեանքը, բայց ո՛չ տեւականօրէն։ Կարեւոր աշխատանքներու առթիւ երեսի վրայ կը թողուր իր աղջիկները, սակայն անոնցմէ եկած հեշտանքը մոռցնել տալու չափ ալ ուժեղ չէր իր յիշողութիւնը։ Ջան-Գայա թէ Վոսփոր միեւնոյն էին իրեն համար։ Վայելքը անպակաս էր, ո՛ւր ալ երթար։

Տօլմա Պաղչէի այդ պաշտօնական ընդունելութեան գիշերը Քէմալ ճաշի հրաւիրած էր երկու օտար դիւանագէտներ։ Այնտեղ էին իր ծանօթ «մտերիմները» ու հոմանուհիները։ Ալքօլ, կին ու թղթախաղ մինչեւ արշալոյս։ Քէմալ, բախտաւոր նոյն իսկ խաղի մէջ, ահագին գումար մը շահած էր։ Թղթադրամներու առատ դէզ մը կը բարձրանար իր առջեւ։ Կը վայլէ՞ր իր դիրքին, իր անունին գրպանել այդ դրամները։

Քէմալ արհամարհանքով անդին կը հրէ դէզը—«առէ՛ք մէջէն ձեր կորսնցուցածները», կ'ըսէ իր խաղընկերներուն, Արեւելքցի իշխանաւորի մը յատուկ շեշտ մը տալով իր բառերուն։

Տառերուն փոփոխութիւնը բաւական չէր արդիականացնելու համար Թուրքիան։ Քէմալ պիտի բարեկարգէ քանի մը բաներ։ Գրականութեան կապուած է նաեւ արուեստը։ Պէտք է քաջալերել զայն

Քէմալ առաջին առիթով իր արձանը շինել կու տայ։ Երկսեռ վարժարան մը կը հաստատէ Էնկիւրիի մէջ, մերկութեան արուեստին զարկ տալու համար։ Կ'ընդհանրացնէ եւրոպական երաժշտութիւնը. վիէննական վալսերն ու խափշիկներու ֆօքս-թրօթը ա՛լ անհրաժեշտութիւն էն քաղաքակրթուած Թուրքին համար։ Քէմալի հաճոյքով պարը քաղաքակրթութեան չափանիշն է։ Ամէն մարդ պէտք է պարէ։ Կը հաստատուին պարի դասընթացքներ ուր լաւ ընտանիքներու տղաքներ կը պատրաստուէին յաջող ժիկոլօներ ըլլալու արհեստին։

Մ. Քէմալ որդեգրած էր կարգ մը որբուհիներ։ Չար լեզուներ տարբեր նպատակներ կը վերագրեն այդ «հայրենասիրական» ժեստին։ Քէմալ ո՛չ միայն հրապարակէն քշած էր արեւելեան երգերը այլ եւ արեւելեան պարը՝ «զէյպէկ»ը որ այլ եւս չէր պատշաճեր Էնկիւրիի քաղաքակրթուա՜ծ հասարակութեան։

Որքա՛ն բարկացեր էր Քէմալ օր մը, տեսնելով որ եւրոպական պետութեան մը ներկայացուցիչը պարել չէր գիտեր։ «Ուրեմն, Եւրոպան իր քթին կը խնդար, այդ անճարակը Էնկիւրի ղրկելով...»

X

Քէմալի սրտին մօտ էր Թրքուհիներու վերջնական ազատագրութեան հարցը։ Շատոնց քնջած էր չարշաֆն ու եաշմաքը։ Թրքուհին կը հագուէր քրիստոնեայ կիներուն պէս, կը մասնակցէր հասարակական շարժումներու եւ անդամ էր նոյն իսկ Խալքին։ Բոլոր ազատ ասպարէզները բաց էին անոր առջեւ — բժիշկ, փաստաբան, դատաւոր։ Իր քրոջը՝ Մաքպուլէի եւ որդեգիր աղջիկներէն մէկուն ջանքերով օրինագիծ մը քուէարկել տուած էր Ազգային Ժողովին մէջ՝ անչափահաս երախաներու պաշտպանութեան մասին։ Գինետուները, վատահամբաւ սրճարանները եւ որոշ շարժանկարներ արգիլուած էին անոնց համար։ Տարին մէկ շաբաթ դպրոցական երախաները՝ իրենք պիտի կառավարէին երկիրը

Օրուան մարդն էր Կազին, ինչպէս յիշեցինք քիչ առաջ։ Սակայն խուլ շարժումներ տեղի կ'ունենային պետական շրջանակներէն ներս։

Ըսմէթ աստիճանաբար կը տարածէր իր տիրապետութիւնը վարչական գործերուն մէջ։ Իրականին մէջ ինքն էր գործադիր իշխանութիւնը։

— «Ըսմէթ չունէր ո՛չ Մուսթաֆա Քէմալի ուղեղը, ո՛չ ալ անոր տաղանդը։ Շատ մը բաներու մէջ չափազանց տխմար սխալներ գործած էր որոնցմէ կրնար խուսափիլ խելք ու փորձառութիւն ունեցող մէկը։ Խօսք մտիկ չէր ըներ. Խրատը ընդդիմութիւն էր իրեն համար։ Մեծ հաւատք ունէր իր կարողութեան վրայ. ծայրայեղ ազգայնամոլ մըն էր ու կ'ատէր բոլոր օտարականները, բայց բացարձակօրէն պարկեշտ էր եւ յարատեւող, յամառ ու կամքի տէր, ինչպէս Մ. Քէմալ։ Ըսմէթի տեսակէտով, Մ. Քէմալ պետութեան ներկայացուցիչն էր, իսկ ինք գործադիր իշխանութիւնը։ «Կազին պետութիւնը կը ներկայացնէ. երկիրը վարողը կառավարութիւնն է», կ'ըսէր Ըսմէթ։ Ու Մ. Քէմալ կը պատասխանէր. «Ես եմ կառավարողը»։

Արմսթրօնկ կը պատմէ որ շատ անգամներ անոնք կը կռուէին իրարու հետ ու Ֆէվզին հաշտարարի դեր կը կատարէր։ 1930ի ամրան Մ. Քէմալ հրաման կ'ընէ որ կառավարութիւնը առժամաբար փոխադրուի Պոլիս։ Ըսմէթ կը հակառակի։ Մ. Քէմալ հրաման կ'ընէ որ օտար երկիրներէ վերադարձող իր ներկայացուցիչները զեկուցում տան ուղղակի իրեն։ Ըսմէթ կը հրահանգէ որ անոնք նախ ներկայանան պատկանեալ գործավարութեանց։ Մ. Քէմալ կրթական նախարար նշանակել կ'ուզէ իր ծանօթներէն մէկը։—Ո՛չ, կ'ըսէ Ըսմէթ ու պաշտօնը կը յանձնէ անուս եւ գիւղացի մէկու մը։ Մուսթաֆա Քէմալ կը պահանջէ որ ամէն տեղեկագիր ուղարկուի իրեն անձամբ։ Ըսմէթ կը պնդէ որ ամէն խնդիր պէտք է անցնի նախ իր բովէն

Քէմալի «մտերիմները» իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ ու կը սկսին միջամտել քաղաքական ու վարչական խնդիրներու։ Ըսմէթ չափազանց դժգոհ է այդ վիճակէն։

Իսկ Քէմալ ինքզինքը կ'ուտէ այս ընդդիմութեան համար։ Կապուած է մանաւանդ անոր համար որ, չի կրնար շարժիլ առանց Ըսմէթին։

Ի՞նչպէս պիտի լուծէ Քէմալ այս երկուորի կացութիւնը։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԱԼ ՉԵՆ ԱՃԻՐ

Հռոմէն կը հաղորդեն թէ երկրին բոլոր թերթերը ահազանգ կը հնչեցնեն, յայտարարելով որ չաճիր ժողովուրդը։ Մինչեւ հիմա Իտալիան այն պատրանքն ունէր թէ շատ կ'աճի։ Վերջին վիճակագրութիւնները, ընդհակառակն, կը հաստատեն, որ աճում չկայ երբեք։ Ու թերթերը կը հրաւիրեն պետութիւնը, որ պայքարի այս վտանգին դէմ, դպրոցներով, քարոզութիւններով, վերջապէս ամէն կարգի միջոցներով, եւ պատժելով անոնք որ կը կեղծեն բնութիւնը։ Ու կ'առաջարկեն վարձատրել բազմանդամ ընտանիքները, տուգանքի դատապարտել ամուրիները։ Եթէ, կ'ըսեն, Եբրայեցիները ամուլները եւ ամուրիները կը դատապարտէին կրօնական օրէնքներով, եթէ Սպարտացիները տուրքէ զերծ կը համարէին հինգ զաւկի տէր ծնողները, եթէ Աթենացիները քաղաքացիական իրաւունքներէ կը զրկէին անզաւակ քաղաքացիները, նոյնպէս այսօր ալ պէտք է նման կարգադրութիւններու դիմել, որպէսզի անհետ [illegible] ընտանիքը եւ անոր ժողովուրդը։

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.— Ահա ամփոփումը այն ճառին զոր արտասանած է ընկ. Ն. Աղբալեան Պէյրութի մէջ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ եւ որուն ընաբագրութիւնը հրատարակած էինք երէկ։

— «Դաշնակցութեան 42ամեակն է, որ կը տօնենք եւ դեռ պիտի տօնենք յետագային ալ։ Դաշնակցութեան պատմութիւնը՝ Հայոց պատմութիւնն է վերջին 40 տարուան ընթացքին։ Դաշնակցութեան պատմութիւնն ու Հայոց պատմութիւնը իրարմէ զատել կարելի չէ։ Այդ ժամանակի ընթացքին մեր պատմական բոլոր դէպքերը կատարուած են կամ մեր կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ եւ կամ առնուազն անոր գործօն մասնակցութեամբ։ Այդ գործունէութիւնը բազմակողմանի է։ Դաշնակցութիւնը գործեր է կատարած բոլոր ասպարէզներու մէջ՝ յեղափոխական, հրապարակագրական, գրական, կրթական — մշակութային եւ նոյն իսկ դատական։ Հայ ժողովուրդը իր դատերը յանձնած էր Դաշնակցութեան։ Մեր կուսակցութիւնը 42 տարի գործելուց յետոյ էլ կենդանի է եւ դեռ գործեր ունի կատարելիք.

Ի՞նչ է իր յարատեւութեան գաղտնիքը։ — Իր հիմնական գաղափարը, է հետապնդումն ընկերվար կարգերի՝ ազատ հայրենիքի մէջ։ Այս գաղափարը ինքնին տեւական է, որովհետեւ չկան ոչ ընկերվար կարգեր եւ ոչ ալ ունինք ազատ հայրենիք։ Մեր այս հիմնական գաղափարն իր մէջ ամփոփում է երկու էական կէտեր՝ ընկերվարութիւն եւ ազատ հայրենիք։ Մէկ կամ միւս գաղափարի գերակշռութիւնը մեզ համար ընդունելի չէ։ Բայց կայ մեզանից դուրս գերակշռութեան հարց։ Հայրենի՞ք թէ ընկերվարութիւն։ Նրանք որ ասում են «հայրենիք» եւ մոռանում են ընկերվարութիւնը, քաղքենի են։ Նրանք, որ ասում են «ընկերվարութիւն» եւ բացասում են հայրենիքը — միջազգայնական են։ Դրանց միութիւնը՝ ազգային — ընկերվար՝ մեր կուսակցութիւնն է։ Միայն ընկերվար ասողները — անջատուած են, մեծամասնական են. նրանք ազգ եւ հայրենիք ստորադասած են ընկերվարութեան։ Միայն հայրենիք ասողները անկազմակերպ են, մութ է նրանց միտքը։ Միթամբ բազմութիւն է՝ գաղափարի պարզութիւն չունի.

Կայ նաեւ պատմա—կենսաբանական ազգասիրութիւն՝ անկերպարան։ Մէկ տարրը միայն որոշ է, արմատական հոգեւորականութեան գլխաւորութեամբ։ Նրա ըմբռնումով ազգը եկեղեցին է։ Միւսները՝ աջով ձախը ջնջող։ Այդ տեղ են մեր կուսակցութեան բոլոր անկուսակցական հակառակորդները։ Կուսակցականներու մասին չէ մեր խօսքը որոնք հաշիւ չեն։

Այս խումբի իտէալը ներկայ Եւրոպան է, որի դժգոհ տարրը նրա համար անհնար է։ Նրա համար ժողովուրդը հօտ է, չփոթի զէնք։ Ինքն է ազգը։ Այս տարրը ապագան չի տեսնում։ Նրա համար մարդկութեան իտէալը ստորադաս է իր շահին։ Այս խումբի լաւագոյն մասը հակած է դէպի Դաշնակցութիւնը, որի ծրագրի մէջ գտնում են հայրենիքը, բայց մերժում են ընկերվարութիւնը, [illegible] մեզ համար [illegible], իսկ իր համար [illegible] կը կանգնել կուսակցութեան, որովհետեւ գործած է [illegible] բայց ոչ ղեկավար։ Սրանք պարկեշտ ու գործօն Հայեր են՝ քաղքենի մտայնութեամբ։

Բաւ չէ գաղափարը. Դաշնակցութիւնը կազմակերպութիւն է, որ նուաճում է գաղափարի իրագործման։ Ոչ թէ գաղափարի, այլ կազմակերպութեան տանն է այս։ Կազմակերպութեան առիթով է խօսուած գաղափարի մասին։ Կազմակերպութիւնը պատուաստուած է կարգապահութեամբ։ Ուր կարգապահութիւն չկայ — կազմակերպութիւն չկայ։ Հետեւապէս, չի կայ հանրային գործ։ Մինչեւ իսկ անհատական գործ։ Կարգապահութիւնը անձնականի ստորադասումն է հետապնդած նպատակին։ Այնտեղ ուր անձի շահն ու գործիքն է գլուխ բարձրացնում, չի կարող կազմակերպութիւն լինել, որովհետեւ անձնական շահ ամէն ոք ունի, ուստի բախումն անխուսափելի է։ Գալիք խումբերը, անձերը, հետեւանքը՝ թուլացում, քայքայում, չքացում։ Միայն կամաւոր ու գիտակից զոհողութիւնն է, որ գործեր է փրկում։ Ոչ այս ու այն անձի օգտին զոհ, որ բերում է դառնութիւն, այլ հանուր նպատակի համար, որ առնչւում է ազնուութիւն եւ անձնուիրութիւն։ Այս է ոգին Դաշնակցութեան։ Ուստի յարատեւած է գաղափարը կանգուն պահած է կազմակերպութիւնը եւ սա՛ գաղափարը։ Բանաւոր ու գրաւոր խօսքը անցեալ է որոշ մտայնութիւն, կարծիք, վերաբերում, գործ եւ կատարած է Հայոց պատմութիւնը։

Այսօր երկու ուժեղ կազմակերպութիւն կայ, հին ու նոր — եկեղեցին դասաւոր եւ Դաշնակցութիւն [illegible]։ Երկու մտայնութիւն կայ՝ կրօնա-բարոյական եւ քաղաքական-[illegible]։ Մէկը անհասանելի բարոյական աշխարհին եւ անձի փրկութեան հետամուտ, միւսը՝ անհասանելի քաղաքական արժէքին եւ ազգի փրկութեան հետամուտ։ Բարեպաշտ ու առաքինի հայ ունենալ՝ մէկի խօսքն է։ Մէկը անհատական անմահութիւն [illegible] փրկութեան մէջ. միւսը՝ ազգային իշխանութիւն՝ հանրային ինքնագործունէութեան մէջ։ Մէկի իտէալը սուրբ է. միւսինը՝ հանրային ընկերվար անդամը

Ազատ, առողջ եւ ընկերվար հայութիւն իր հայրենիքում, այս է մեր իտէալը, որ նոր է եւ աշխարհիկ։

Բարեպաշտ հայութիւն — այս է եկեղեցու իտէալը, որ հին է եւ անդրաշխարհիկ։

Մենք ձգտում ենք աշխարհիկ տարրի գիտակցութեան եւ ղեկավարութեան։ Նրանք՝ հոգեւոր տարրի։ [illegible] թէ ինչո՞ւ հետամուտ են [illegible] մեզ. որովհետեւ մենք ազգային ենք, հայրենասէր եւ նայում ենք դէպի ընկերվար ապագան։ Նրանք ազգային են, կրօնածիսական իմաստով եւ նայում են դէպի բարեպաշտ անցեալը. իսկ քաղքենին՝ եսական է եւ շահախնդիր։ Նա մտածող չէ մարդկութեան ապագայի եւ եթէ երբեմն հայրենիք է ասում՝ անսանձ շահագործում է երազում այնտեղ։ Մենք աշխատաւորի կուսակցութիւն ենք։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Եթէ կը կարծէք որ Գերմանիոյ զէնքի ուժը կրնայ ջլատել ստնահարուած պելճ ազգին բարոյական կորովը՝ շարաչար կը սխալիք, պարոններ։ Պէտք է ձերբակալէք, բանտարկէք եւ սպաննէք այր թէ կին, անգամ երախաները, որոնք Պելճիքայի մէջ ազատութեան ոգիովը ծնած են»։

Եւ բարկութեամբ շարունակեցի.

— Ես ինքզինքս կը նկատեմ իբրեւ պատերազմի դաշտին վրայ կռուող զինուոր մը, հասարակ պատերազմիկի մը իրաւունքներով, դէմ յանդիման ասպատակողի մը որ կ'աւերէ ու կը կողոպտէ եւ որ իրեն յարմար օրէնքներ կը դնէ։ Դուք Գերմանացի էք, ես Պելճիքացի։ Դուք ընկճող էք, ես ընկճուած. հետեւաբար շատ բնական է որ իմ հայրենիքիս մէջ ես կարելի եղած բոլոր միջոցները գործածեմ, նուաճելու համար առանց զզուելի ձեռքնայ մը որ կը փորձէ մեր ամենասիրելի հայրենիքը ոտքի տակ առնել։ Թէեւ այս կառավարութիւնը գաղտնի պահուած է, ինչպէս պիտի գաղտնի պահէք ձե՛ր գերեզմանս, բայց երբե՛ք չկարծէք որ իմ մահս առանց ուշադրութեան պիտի անցնի, որովհետեւ ինչպէս որ արեգակին վաղը առաւօտ ծագելուն վստահ եմ, այնպէս ալ մահուանս վրէժը հազար անգամ աւելի լուծուելուն բնաւ կասկած չունիմ։

Կեցցէ՛ Պելճիքան։ Կեցցե՛ն Համաձայնականները։

Դատարանը թնդաց բարկացայտ բացագանչութիւններով եւ նախագահը կիսով չափ ոտքի ելաւ։ Մատանիզ՝ երկու բարձրաստիճան սպաներուն հետ խորհրդակցելէ ետք ոտքի ելլելով խօսքը հանրութեան ուղղեց.

— Դատարանս չորս օր վերջ իր վճիռը պիտի հաղորդէ։ Տարէք բանտարկեալը եւ սրահէն հեռացէք, հրամայեց։

Գերման բանտապահուհիս ինծի ըսաւ թէ յիմարութիւն ըրած էի. թէ ամէն յանցանք պէտք է ընդունէի եւ անոնց գութը հայցէի։

Այս տեսակ դատարանի մը գթութեան ապաւինի՛լ։ Դատավարութեան ամբողջ ընթացքին անոնց դէմքերուն վրայ կարեկցութեան հետքն անգամ չնշմարեցի։

Ու հիմակ արգելափակուած եմ խուցիկիս շատ մութ պատերուն մէջ, եւ կը սպասեմ այն քանի մը կարճ բառերուն, որոնք զիս հրացանաձիգ խումբի մը հետ դէմ առ դէմ պիտի բերեն։

Սպասումի վերջին չորս օրերը աւելի գէշ էին։ Վճռին հաղորդուելո՞ւն սպասել... Զարհուրելի քաւարան էր։

Ամէն առտու խցիկիս երկաթ ձողերուն մէջէն արեւակը կը դիտէի։ Քառասունեւութ ժամուան կեանք մը ունէի։ Յաջորդ առտու միայն քսանըչո՞րս պիտի մնայ։

Հակառակ ատոր, տակաւին, կերայ, քնացայ եւ գործեցի։ Մարդկային էակ մը այսքան վաղաժամ եւ գաղտագողի, տեւութենէ պիտի հեռացուի եւ ձմրան այս անձրեւին տխուր հողին տակ պիտի թաղուի...

Վերջապէս գերման սպան կարգ մը զինուորներով եկաւ։ Դուռը բացուեցաւ. սպան քաղաքավարի բարեւելով, ըսաւ.

— Պատրաստուեցէք, օրիորդ, ձեր վճիռն իմանալու։ Քաջութի՛ւն։

Կարծես երազի մէջ ըլլար, դարձեալ առաջնորդուեցայ այն սենեակը, ուր դարեր առաջ դատավարութիւնս տեղի էր ունեցած։ Նախագահը, փոքր սեղանի մը առջեւ, դատարանին երկու բարձրաստիճան սպաներուն հետ նստած էր։ Զինուորները հեռացան եւ մահաշունչ լռութիւն տիրեց։

Նախագահը յամրաբար ոտքի ելլելով, ձեռքը թուղթ մը առաւ եւ խօսքը ինծի ուղղեց.

— Մարդկային էակ մը դատապարտելը սարսափելի բան է, մանաւանդ երբ դատապարտեալը կին մըն է. բայց դուք ամիսներ տեւող ձեր վտանգաւոր գործունէութեամբ իմ շատ մը հայրենակիցներուս մահուան պատճառ դարձաք։ Դատարանին վճիռը այն է որ դուք մահուամբ պիտի պատժուիք։ Վճիռին գործադրութեան վայրը եւ թուականը յետոյ պիտի որոշուի։

Սպայ մը, որ մինչեւ այդ վայրկեանը քարացած էր կեցած, սենեակը դղրդացնելու աստիճան ուժգին պոռաց.

— Դատավճիռը, յանուն Կայսերական Վեհափառութեան, պատուի առէ՛ք։

Հաստատ քայլերով խցիկս վերադարձայ։ Ինծի այնպէս կը թուէր թէ ես ուրիշ մէկն էի որ մահուան դատապարտուած կնոջ մը դէմքը կը դիտէի, դաժան պահակներով պաշարուած։

Ողբերգական զաւեշտը վերջացած էր....

ՌԱԶՄԱԴԱՇՏԻՆ ՎՐԱՅ

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՊԱԳԱՅ ԱՄՈՒՍԻՆԻՍ ՀԵՏ

Մահուան դատապարտութեան տակ ապրիլը արտակարգ ու սարսափելի բան է։ Հակառակ ատոր, ծակին, վճիռին հաղորդուելու եւ գործադրութեան կարճ ժամանակամիջոցին կարծեմ շատ վախ չզգացի։

Կեանքս կ'անցնէր արթնատեսիլներու օրերով, [illegible] տխուր անձրեւով, խցիկս լեցնող ողորմելի ճաշով եւ օրհնաբեր քունով։

Գերմանացի երէց մը, ազնիւ մարդ մը, ինծի այցելեց։ Անոր ներկայութեան մարդերէն եւ Աստուծմէ ներողութիւն խնդրեցի։ Երէցը ուրիշ անգամ մըն ալ անսպասելիօրէն դարձեալ մօտս եկաւ։

— Զաւակս, բնաւ չեմ փափաքիր ձեզ սին յոյսերով օրօրել, բայց կարծեմ մահապատիժէն խուսափելու հաւանականութիւններ կան։

Անորոշ ու տարտամ կերպով անոր նայեցայ։ Մահուընէ ազատիլս բնաւ միտքէս չէր անցուցած։ Դատավարութեանս ընթացքին պատերազմական ատեանի սպաներուն եւ անոր նախագահի դէմքերուն վրայ պաղ ստամբակութիւն միայն նշմարած էի։ Անոնց դահիճներէն ալ յետաձգման շնորհը չէի սպասեր։

Միտքս, որ քարի պէս սառած էր, սկսաւ ցաւատանջօրէն գործել, շարժիլ եւ մտածել, չկարողանալով պատասխանել։

— Հանդարտեցէք, զաւակս, զգուշացուց երէցը։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

ապագայի կրօնը եւ եռակամի բըռնցքը։

Բարեպաշտ Հայը կարող է ամէն տեղ ապրիլ եւ եռակամ Հայը ամէն տեղ շահիլ։ Միայն ազատ Հայն է, որ տեղ չունի, որովհետեւ հայրենիք չունի, ուր կարենայ ազատ եւ ընկերվար կեանք ստեղծել։ Ուստի մենք ենք ազատ հայրենիքի գաղափարի կրողը։ Թուլացնել այս կազմակերպութիւնը, կործանակէ վտանգել հայրենիքի գաղափարը, ստեղծել փոշիացած բարեպաշտ հայութիւն կամ աշխարհատարած առեւտրական, այսինքն դառնալ դէպի ետ, 18, 17, 16, 15րդ դարերը։

Միայն ընկերվար հայրենիքի գաղափարն է որ բարձր է եւ լայն։ Նա ազգային չէ, որովհետեւ ձգտում է ընկերվար կարգերի, աշխարհական չէ, որ ինք ամփոփ է եւ իրաւարար։ Աշխարհին ընդունում է մակէս ընկերվար Դաշնակցութիւն.

Այս կազմակերպութիւնը անբաժան է հայութեան եւ շահ մարդկութեան։ Նա ապրած է իր գաղափարով եւ կարգապահութեամբ։ Այս երկու սիւները պէտք է անխախտ մնան։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Զ. Ռ. Մ.ի ճամփէն

— :-: —

ՎԻԷՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ). — ԶՌՄի Վիէնի մասնաճիւղը, օգտուելով իրենց կեդրոն. վարչութեան նախագահ Շ. Նարդունիի, եւ յայտնի դերասան Շահխաթունիի այցելութենէն, կազմակերպած էր գեղարուեստական հանդէս մը, որ տեղի ունեցաւ կիրակի երեկոյեան ժամը 8ին, ռամկավարներու սրահին մէջ։

ԶՌՄի Վիէնի մասնաճիւղը, այս վերջին 2—3 տարուան ընթացքին, ամէնէն փայլուն հանդէսն էր որ կազմակերպած էր։ Իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին դերասան Շահխաթունի, երգչուհի-դերասանուհի Տիկին Բաղալ եւ ջութակահար ընկ. Ա. Մելքոնեան (Լիոնէն)։

Ճակատագրի անուր օր նորն օրը կէս օրէն վերջ ժամը 3ին ռամկավարներու բանախօսութիւնը տեղի ունեցած էր, եւ կիրակի գիշերը անյարմար ժամանակ է Վիէնի համար, գիտակից հասարակութիւնը խուռներամ փութացած էր սրահ։ Մինչեւ անգամ քաղաքը եւ շրջակայքն գտնուող հայրենակիցներ, (հանդէսի վայրէն 3 քիլոմեթր հեռու), եկած էին իրենց ընտանիքներով, գիշերը ոտքով վերադառնալու պայմանաւ, եւ հակառակ անձրեւոտ օդին։

ԶՌՄի անդամներէն, Ս. Գալուստեան, իբրեւ նախագահ, հանդէսը բանալով, հրաւիրեց փոքրիկներու երգչախումբը, որ երգեց «Մեր Հայրենիքը»։ Հանդիսականները ունկնդրեցին յոտնկայս։ Յետոյ, քանի մը խօսքերով բացատրեց հաւաքոյթին նպատակը, եւ ցաւ յայտնեց որ Սէնթին «Արծիւ» ֆանֆարի խումբը չկրցաւ իր մասնակցութիւնը բերել, հանդէսին անյարմար ժամու մը տեղի ունենալուն պատճառաւ։

Ընկ. Շ. Նարդունիի ճառէն կ'ամփոփեմ.

— Խանդավառութիւն սփռելով մեր ճամբուն վրայ, երէկուընէ ի վեր կը մեկնինք Լիոնէն Վալանս, Վալանսէն Վիէն եւ գիշերս կը մեկնինք Փարիզ։ Մէկ հանդէսէն միւսը, մէկ սրահէն միւսը, թեւածելով մեր գաղթական եւ աշխատաւոր բազմութիւններուն վրայ։ Մէկ հանդէսը չաւարտած՝ անցանք միւսին Լիոնի ծափահարութիւնները չդադրած, մեր ականջներուն կը հասնէին Վալանսի ծափահարութիւնները։ Այս առտու, երբ կ'արթննայինք Լիոնի մէկ պանդոկին մէջ, Շահխաթունի կը տարածէր ձեռքերը ու կ'ըսէր — «Ի՞նչ երջանիկ եմ, որ գտած կը գտնուիմ, հեռու Փարիզէն»։ Արդարեւ հրճուանք կը պատճառէր մեզի ժողովուրդը, որ կը տեսնէինք մեր առջեւ, զոհաբեր եւ անկեղծ։ Վալանսի բեմին վրայ՝ խաղալով կ'ըսէր Շահխաթունի. «Ես, յոգնաբեկ արուեստագէտ, ահա կ'երիտասարդանամ ու կ'ոգեւորուիմ՝ կանգնելով հայ բեմի վրայ»։ Եւ յիշեցի Արշակ Բ. մեր թագաւորը, որ պահ մը ընկճուեցաւ յետոյ Պարսից թագաւորին առջեւ, երբ կը կոխէ ափ մը հայկական հողի վրայ, կը խայտայ Հայու արիւնը և կը յոխորտայ դարձեալ։ Մենք, ձանձրացած եւ յուսաբեկ երիտասարդներս, յանկարծ կը զօտեպնդուինք՝ երբ կը կանգնինք հայ ժողովուրդին բազուկներուն վրայ։ Եկեր ենք այցի ձեզի, հայ ժողովուրդ, որպէսզի դուն եւս կոխես մեր բազուկներուն վրայ եւ յոխորտաս Արշակ Բ. նման, հոգ չէ թէ տարագիր եւ գերեվարեալ։

Մեր պայքարը այսօր այս է միայն։ Գօտեպնդել ժողովուրդը, զարմանել հիւանդութիւնը, որ կը խաթարէ հայ ժողովուրդին դիմադրական կարողութիւնը։ Դիմադրել, — այս է օրուան նշանաբանը։ Դիմադրել եւ սպասել։ Որովհետեւ ոչ ոք պատերազմ կ'ընէ մեզի համար, եւ ոչ ոք կը խզէ ներկայ կեղծ հաշտութեան վիճակը՝ հակառակ մեր բոլոր ազնուութիւններուն եւ ճարտարութիւններուն։ Հետեւաբար հիւանդներ կը համարեմ բոլոր անոնք, որ նիզակ կը ճօճեն թուղթի վրայ, եւ իրենց կամքախօսական ու բնախօսական թերութիւններէն մեկնելով՝ աժան քննադատութիւններ կ'ընեն օրն ի բուն։ Զերծ է Զ. Ռ. Միութիւնը այս հիւանդութիւններէն, ատոր համար է, որ իր օրկանը չզբաղեցաւ երբեք ոչ համայնավար, ոչ Դաշնակցական քաղաքական գործունէութեան քննադատութեամբ։ Վասնզի գիտէ թէ մենք զոհերն ենք մեծ պետութեանց մրցակցութիւններուն, որոնք կը վարագուրուին երբեմն սուտ վարդապետութիւններով։ Ֆրանսական աշխարհակալութիւնը իրեն վարագոյր ընտրած էր ռոմանթիզմը, համաշխարհային դրամատէրներու վերջին ինդէ. պատեհ բաղմը իրեն վարագոյր ընտրած էր ուիլսոնիզմը, ռուսական աշխարհակալութիւնը իրեն վարագոյր ընտրած է համաշխարհային յեղափոխութիւնը, բոլշեւիզմ անունով։

Այս աշխարհակալութեան մրցակցութեան մէջ, մեր լաւագոյն դիրքն է սպասել որ պայթի փոթորիկը։ Պիտի ըլլա՞յ պատերազմը, — իրենց փողը շատ լեցուցած աշխարհակալներն են, որ մարդասիրութեան համար հիմա խաղաղութիւն կ'երգեն, — ու երբ ծագի պատերազմը, այն ատեն, հայ ժողովուրդ, մեզի կը մնայ ըսել — կամ վրան, կամ տակը։ Այլեւս չենք ուզեր որ թափառական մնանք։ Անբաւարարացուցիչ է տարագրութիւնը։ Մայրը Արեւելքէն աւելի գտան՝ պիտի նզանանք, որ մեռած չենք, ինկած չենք քաշքարար, եթէ նորէն մեզի չտրուի մեր օճախը։ Ու մինչեւ որ հնչէ զինուորական փողը, կազմակերպուինք, ոչ թէ նօսրացնենք գաղութը, այլ ստուարացնենք եւ զօրացնենք։ Զահ չերթանք հայ գաղութը տկարացնելու աշխարհակալութեան փորձերուն։ Քանի հայ գաղութ կայ, մեր դատը հզօր պաշտպանելիք մըն է անիրաւողներուն դէմ, եւ կռուան մը՝ Երեւանի գոյութեան համար։ Կազմակերպենք գաղութները, — ատոր երիտասարդական մէկ փորձն է, որ կը կատարէ ԶՌՄը.

Յետոյ խօսեցաւ Գ. Շահխաթունի. — «Զինուորական վարժարան կ'երթայի հեռաւոր հիւսիսի մէջ, կորուած հայրենի եւ մայրենի շրջապատէս։ Շաբաթ երեկոները կը ճառագայթէր հոգիս, որովհետեւ կը մեկնէի օտար վարժարանէն երթալու համար մերիններուն մօտ։ Ու կը տիրէր հոգիս կիրակի երեկոյ, երբ պարտաւոր էի վերադառնալ օտար ընկերներուս մօտ, վարժարան։ Կիրակի երեկոյ է հիմա, ու տխուր եմ, որովհետեւ պիտի ձգեմ ձեզ, իմ բալիկներս, իմ ազնիւ հայրենակիցներս, ու պիտի երթամ Փարիզ, օտարներու մէջ։ Երէկուընէ ի վեր հրճուանքի մէջ էի, որ միշտ հայերէն կը լսէի, հայ երգեր մտիկ կ'ընէի, Հայու խոշոր աչքերը կը դիտէի, վաղը նորէն կարօտը պիտի ունենամ բոլոր այս տեսածներուս։ Երախտապարտ եմ ձեզի, որ մեզի առիթ կուտաք զգալու մեր անկեղծ ծոցին մէջ եռանդ եւ ուժ առնելու։ Երանի՜ թէ միշտ նման առիթներ ունենայի։ Ձեր հայրենի աւանդութիւններով տաքցած այս մթնոլորտը մեզ կը փրկէ, ինչպէս ձեզ կը փրկեն մեր արուեստագէտներուն շնորհալի ձիրքերը։ Ուրեմն այնպէս ընենք որ չբաժնուինք իրարմէ, սիրենք իրար, Հայեր»։

Գեղարուեստական բաժինին մասնակցողները, բոլորն ալ, յայտնի եւ կարող ուժեր էին։ Ընկ. Յ. Մաթոսեան, որ նշանաւոր է Վիէնի մէջ իր արտասանութիւններով, շատ յաջող կերպով արտասանեց ընկ. Ա. Ահարոնեանի «Հայրենիքդ իմ, Ներիր ինձ»։ Ընկ. Աւ. Մելքոնեան նոյնպէս յաջողապէս, սրահի խոր լռութեան մէջ, ջութակով նուագեց «Կիլիկիան» եւ «Հայաստանը»։ Տիկ. Բաղալ, երկու անգամ բեմ բարձրանալով երգեց չորս գեղեցիկ կտորներ. — «Ցէ ծամանս», «Մի լար, բլբուլ», «Մանիշակ» եւ Կոմիտասի «Գութանը»։ Երկու գեղեցիկ արտասանութիւններ ըրաւ Գ. Շահխաթունի։ Եւ բոլորն ալ արժանացան բուռն ծափերու։

Ժամը տասնեւ կէսն էր արդէն։ Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելով հանդիսականներուն, փակեց հանդէսը։ Ժողովուրդը գոհ սրտով մեկնեցաւ սրահէն։

< Ինչպէս գիտէք, միեւնոյն օրը ռամկավարները եւս ունէին բանախօսութիւն մը։ Բանախօսն էր, Գ. Հրաչ Երուանդ։ Շաբաթներ առաջ յայտարարուած էր թէ պիտի խօսի ռամկավարութեան, պաշտօնաւորութեան եւայլնի մասին։ Բայց սրահին մէջ ժողովուրդը անակնկալի եկաւ, տեսնելով որ Խ. Հայաստանի 12երորդ տարեդարձէն որ կը տօնուի։ (Հոկտեմբերէն աւելի ճարպիկ շարժեցան, անոնցմէ առաջ տօնելով)։ Հանդիսականները ապշած էին։

Բանախօսը Լիոնի մէջ խօսած էր 40-50, իսկ Ցէյսինի մէջ՝ 20-25 մարդոց ներկայութեամբ։ (Առաջինը ունի չորս հազար, երկրորդը՝ երեք հազար ժողովուրդ)։ Այնպէս որ երբ Վիէնի մէջ 100-150 հոգի կը տեսնէ, որուն կէսը Դաշնակցականներ կամ համակիրներ էին, ապա զգանէն կը կտրի եւ քերծին եկածը դուրս կու տայ։ Այս տարուան ընթացքին երրորդ թէ չորրորդ անգամն էր որ մեզիքի նման կը շրջի գաւառները, բայց ի զո՛ւր։ Երիտասարդութիւնը շատոնց գտած է իր ճամբան.

Գալ-Աղբիւր

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը

Անցեալ շաբթու, Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տօքթ. Քօլոլեան, իր բնակարանին մէջ գիտնականի հրաւիրեց Միութեան անդամ բժիշկները, խորհրդակցութիւն մը ունենալու համար նոր ծրագիրներու մասին։

Փրփրուն շամփանեայով, կարկանդակով ու պաղով հարուստ սեղանի մը շուրջ, զուարթ ու մտերմական խօսակցութեան մը հետ, միտքերու փոխանակութիւն կատարուեցաւ բժշկական-առողջապահական ժողովրդային դասախօսութեանց շարքի մը կազմակերպման մասին։

Այն ձեւով, որ այդ դասախօսութիւնները առկից առաջ տեղի ունենան Փարիզի մէջ, պիտի կատարուին այսուհետեւ Փարիզի արուարձաններուն մէջ։ Արնուվիլ, Ալֆորվիլ եւ Պանեօ արուարձաններու հայ գաղութին կողմէ խնդրուած ըլլալով իրենց տրամադրած սրահներուն մէջ առողջապահական պարբերական դասախօսութիւններ տալ, Տօքթ. Քօլոլեան յայտնեց թէ Փարիզի Տիկնանց Միութեան Կարմիր Խաչը կը ստանձնէ դասախօսներ դրկել, եւ առաջին առթիւ Արնուվիլ կը դրկէ Տօքթ. Շ. Այվազեանը՝ խօսելու բժշկական նիւթի մը մասին, Գ. Սեդրակ Քարեանը՝ Կարմիր Խաչին ծրագիրներու եւ կատարած գործին մասին։ Դասախօսութեան կը նախագահէ Գ. Յակոբ Գոյաճեան։

Յետոյ խորհրդակցութիւնը շարունակուեցաւ Բժշկ. Միութեան յառաջիկայ շրջանի գործին մասին, քննուեցաւ Միութեան տեղեկագիր ամսաթերթը զարգացնելու հարցը, եւ ճշդուեցաւ Բժշկ. Միութեան Փարիզի մէջ տալիք դասախօսութիւններուն շարքը։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Վերջերս Ամերիկայի մէջ մեռաւ Ընկ. Բարոյեան։ Նախ քան իր աչքերը փակելը, մեր տարաբախտ ընկերը խորունկ հաւատք մը արձակած է որ տարօրութեան մէջ կը մեռնի։ Յետոյ կտակած է իր կտակը — 100 տոլար Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վեթերաններու Ֆոնտին, 100 տոլար ալ Հայ Կարմիր Խաչին։

Յետոյ, ընկերը, տեսնելով որ անզօր է հայրենի հողը գրկելու, մահուան անկողնին մէջ լալագին խնդրած է իր կնոջմէն ու ընկերներէն, որ զինք թաղեն՝ իր կուրծքին վրայ դրած «Հայրենիք» թերթը, զոր իր ամբողջ կեանքի ընթացքին սիրած է հոգեին։ Բարոյեան այնուհետեւ կը փակէ իր աչքերը. իսկ ընկերները սիրով ու երկիւղածութեամբ կը կատարեն անոր վերջին խնդրանքն ու կտակը։

ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸՆԵՆՔ

— :-: —

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Ո՞վ կրնայ ըսել թէ ներկայ կացութիւնն ու պայմանները ամուր ու հաստատուն են ու պիտի չփոխուին երբեք։ Ակնարկ մը նետեցէք Միջաւոր Արեւելքի յետոյն կամ քանի հնդիկ տարբեր աշխարհուան քարտէսին վրայ. ո՞վ կրնար մտքէ անցընել թէ այսքան մեծ ու արմատական փոփոխութիւններ պիտի ըլլան։ Կարելի՞ է գտնել մէկը, մինչեւ անգամ Թուրքիոյ վերածնութեան ամէնէն ամուր հաւատացող մը, որ կարենայ ըսել թէ Արեւելեան խնդիրը միանգամ ընդ միշտ փակուած է Լօզանի Դաշնագրով ու ամենեւին պիտի չվերաբացուի, թէ Թուրքիոյ մէջ ներքին խնդիրներ, փոփոխութիւններ պիտի չպատահին։ Այսպիսի ենթադրութիւն մը պատմութեան դէմ հակասութիւն ու ինքնին անհեթեթ չէ՞։

Ոչ ոք, ոչ մէկ ոյժ՝ Քէմալական «յեղաշրջում» կամ Լամէթական եւայլն հնարամտութիւններ, չեն կրնար կասեցնել դէպքերու բնական ու պատմական ընթացքը. Արեւելեան խնդիրը, որ փակուած կը համարուի այսօր, հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը, ինչպէս աւելի առաջ քանիցս փակեալ հռչակուած է հանդիսաւորապէս եւ միշտ վերաբացուած է։

Հարկ չկայ այս մասին երկար խորհրդածութեանց ու գուշակութիւններու։ Մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով։ Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմաւորենք դէպքերը եւ անպատրաստ ու անխորհուրդ կերպով պիտի զարնե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք որեւէ պատահականութեան հանդէպ։

Ահիկա մահու եւ կենաց խնդիր մըն է արտասահմանի Հայութեան համար։

Երբ մենք այս տեսակ խնդիրներու մասին խօսինք, ոմանք մեզ կը հարցնեն թէ ի՞նչ պէտք է ընել, որեւէ ծրագիր կամ առաջարկ ունի՞նք։ Կը փութանք պատասխանել։ Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է մտքերու համերաշխութիւն ու խաղաղութիւն։ Այսօր դժուար է գտնել հայ գաղութ մը, անկիւն մը, ուր եկեղեցի, դպրոցի, Թաղականի ու տիրացուի խնդիր ու պայքար չլլան, եւ այն տարրերու կողմէ, որոնք ամէնէն բարձր կը գոռան ազգային իրաւունքներու պաշտպանութեան անունով։ Յետոյ, ամէն օր այս դժբախտ ժողովուրդին գլխուն կը զարնուին իր գործած ու չգործած մեղքերը եւ ամէն կողմէ ու ամէն տեսակ վտանգներու ահազանգը. Ջղագրգիռ վիճակի մը մատնած է հայութիւնը, իսկ ներկայ Հայաստանի դէմ որոշ հոսանքի մը կողմէ մղուած անիմաստ ու քինախնդիր պայքարը, այնպիսի շփոթութիւն ու մթնոլորտ մը ստեղծած է, որու մէջ անկարելի է որեւէ լուրջ ծրագրի ու գործի մասին խորհիլ։

Հերիք այս ջղագրգռութիւնը, թող հանդարտին ու խաղաղին միտքերը, որպէսզի կարենանք մեր գլխուն ճարը խորհիլ»։

ԽՄԲ. — Կարդալ այսօրուան խմբագրականը։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ընթաշրջանի սկաուտական Գործադիր Մարմինը ընտրուած է հետեւեալ կերպով.

Խմբապետներ. — Մ. Սերոբեան՝ ատենապետ, Դ. Յովհաննէսեան՝ փոխ ատենապետ, Վ. Մանուկեան՝ ատենադպիր, Վ. Խաչեան՝ փոխ ատենադպիր, Ե. Անտիլեան եւ Զ. Հայնէսեան՝ խորհրդականներ։

Կը խնդրուի բոլոր միութիւններէն ու կազմակերպութիւններէն որ եւ է սկաուտական խնդրոյ մը համար դիմել միայն Գործադիր Մարմնի ատենապետին առնուազն 15 օր առաջ։

Հասցէ. — V. Manoukian, 6 rue Gérard Toutin, Deuil (S. et O).

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

- :-: —

Տունին մեծը ինքը պիտի ըլլար, պիտի հրամայէր, բարեհաճ երեխան, ու նոյն իսկ պիտի ծեծէր տունին անդամները, եթէ երբեք իր խօսքը մտիկ չընէին, իր պատուէրները չգործադրէին. Տունին ամբողջ հողը պիտի տանէր, դաշտի աշխատանքին պիտի նայէր, զաւակները ուսումնական պիտի ընէր։ Ու պիտի, պիտիններու երկար շարք մը գտնէին տակ, կը յուսար թէ օր մը զաւակը պիտի իրականացնէր անկատարը։ Ու կը քալէր ակամայ, աչքը կը ճաթէր կարծես զանազան խոհերու ճնշման տակ, լուռ ու անխօս կը յառաջանար։ Յանկարծ զգաց որ Մարտօյենց բարտիներուն է մօտեցեր։ Կանգ առաւ, դիտեց շրջապատը, հեռուն, մշուշոտ հորիզոնները նեղ ու անսահման, բարտիներուն հասակը երկնաւոր։ Տերեւներու խարշափման ձայն մը լսեց, ինքզինքը հաւաքեց ու երբ կը պատրաստուէր առաջին մէկ ծառ ոտք ցատքելու եւ ձայնին ուղղութեամբ յառաջանալու, կրկին նոյն ձայնը լսեց, այս անգամ աւելի յստակ, աւելի բացորոշ։

Դարձաւ դէպի պարտէզին աջ կողմը, կաղամախիներէն անդին, ծառախիտ եւ ծածուկ անկիւնը, տեսաւ վարդենիներու շարժիլը։ Մօտեցաւ դողդոջաքայլ, կը քալէր մատներուն վրայ, անձայն, անշշուկ, ներքին հէւքն ու շունչը ամուր զսպած, սրտին զարկերակը կը բաբախէր արագ ու ուժգին։ Աղջիկ մըն էր, իրեն համար կարծես թէ անծանօթուհի մը։ Բայց երբ աւելի մօտեցաւ, ու ձեռքը կամաց մը անոր ուսերուն դպաւ, այն ատեն միայն ճանչցաւ։

Արշալոյսն էր, որ հեռուէն հեռու Ձանձանի քայլերուն ուղեկցելով, գաղտագողի անկէ առաջ եկեր էր Մարտօյենց պարտէզին վարդերը հաւաքելու։

— Վա՜յ, դուն հո՞ս, բացականչեց Ձանձան, իր աչքերուն չհաւատալով։

Արշալոյս յանկարծակիի եկած մարդու մը պէս տժգունեցաւ, այլայլեցաւ պահ մը, սակալով ձեռքի մեղմ ու զգոյշ հպումէն։

— Այո՛, Ձանձան, եկայ վարդի փունջեր հաւաքելու, պատասխանեց Արշալոյս, քեզի նուէր տալու համար։

Ու տուաւ պզտիկ ու հասուն վարդ մը, որ գեղ կոկոն կը նմանէր։

— Շնորհակալ եմ, սիրելիս, պատասխանեց Ձանձան, երբ դուն հոս ես, այդ վազանցուկ վարդերը ինծի համար անարժէք են։ Բայց երբ դուն քովս չես, ես սիրով կ'ընդունիմ։

Վարդը առաւ, հոտոտեց, յետոյ համբուրեց ու այտերուն քսեց։

— Տես, Արշալոյս, որքան լաւ կը հոտի, դեռ աղէկ բացուած չէ, կոկոն է։ Մեզի նման։

— Այո, խօսեցաւ Արշալոյս, ու գլուխը հակեց կուրծքին վրայ։

Գոհ մը լռութիւն տիրեց զոյգ երկչոտ սիրահարներուն միջեւ։

— Արշալոյս, խօսեցաւ Ձանձան, հայրդ ի՞նչ որոշեր է, ե՞րբ պիտի ըլլայ մեր հարսանիքը։

— Բան մը չեմ գիտեր այդ մասին, պատասխանեց Արշալոյս, միայն այսչափ գիտեմ որ մինչեւ կալերը չվերջանան, դաշտային աշխատանքները չվերջանան, հարսնիք ընելու մտադրութիւն չունենար հայրս։

Ձանձան աւելի մօտեցաւ, ձախ ձեռքով բռնեց Արշալոյսի աջ ձեռքը, յետոյ աջ ձեռքն ալ նետեց անոր ծածրակին ետեւի կողմէն ու գրկեց զայն իր կուրծքին բազուկներուն մէջ ու քսաւ։

— Բայց մինչեւ ե՞րբ այսպէս սպասենք։ Հաւատա, գիշերները յաճախ անքուն կը լուսցնեմ։ Շարունակ քեզ կ'երազեմ։ Փափուկ ու անուշ վարսերդ, աչքերդ, ամբողջ, ձեռքերդ, ճակատէդ արտասուքներով վար կը կախուին ուսերէդ։

Աւելի պինդ գրկեց, առաւ իր լայն թեւերուն մէջ ձանձնակի մը պէս, ու համբուրեց առատ, առատ ու կրքոտ համբոյրով, այտերէն, մազերէն ու ծնօտէն...

— Չէ՛, ա՛լ կը բաւէ, Ձանձան, խօսեցաւ Արշալոյս զմբամակ ձայնով մը։

Արշալոյսի այտերը վարդի նման կարմրած էին համբոյրներու տակ։ Ու բաժնուեցան իրարմէ։

— Արշալոյս, վաղը նորէն... վաղը... հասկցա՞ր, կը խօսէր Ձանձան, երբ այլեւս բաւական հեռացած էին։ Արշալոյս վրան գլուխը շարժեց, չորս դին նայեցաւ, վարդի փունջերը ձեռքը՝ կամաց մը հեռացաւ փոքրիկ ձորամէջէն։

Իսկ Ձանձան՝ Ս. Փառսամեանի բլրակէն անցաւ Զաթալ-Աղբիւր։ Երբ գիւղ մտաւ, արեւը մարը մտեր էր արդէն։

ԺԳ.

Արշալոյսին հետ յաճախակի հանդիպումները գաղտնաբար, անոր կանացի զգացումներուն ու սիրոյ առաջ վերաբերումը՝ Ձանձանի վրայ խոր ազդեցութիւն թողած էին։ Ձանձան արտասովոր բան մը կը զգար իր կուրծքին տակ, նորութիւն մը տեղ կը բռնէր իր մտածումին մէջ։ Ժամերն ու վայրկեանները դարձեր էին տեսակ մը «հազար ու մէկ գիշերներ», երկար ու տաղտկալի։

Ու կ'ենթադրէր որ ներքին սուր ցաւ մը զինքը օրէ օր կը տկարացնէ։ Բայց մը պէս կ'այրէր ներաշխարհը, ինչպէս հրայ ճարակ դարձած տուն մը։ Զոհ մը կ'անդրադառնար որ իր ամբողջ էութիւնը ենթարկուած է սիրոյ այդ այրող, խանձող հուրին...։ Հազար անգամ կը չափչփէր, կը մտածէր խորապէս, աւելի կարճ ու կտրուկ միջոց մը, հնարք մը ստեղծելու, — ամուսնութիւնը, հարսնիքը փութացնելու, բայց եւ այնպէս կը մնար զարմանազան մտքերու բաւիղին մէջ, անորոշ, տարտամ ու մթին խորհուրդներու ճամբուն վրայ։ Ամէն անգամ որ կ'ուզէր քիչ մը ինքզինքը մխիթարել, յեցուն, հաւատաւոր եւ ուսուցիկ բառերով, խաբել իր երեւակայութիւնը, բան մը սակայն, ներքին ուժեղ ու անդիմադրելի պոռթկում մը ծայր կուտար անակնկալօրէն ու կը փշրանցնէր իր ենթադրութիւններն ու առասպելական դարձած յոյսերու տաճարը...։ Ու գիտէր որ օրերը ծանր ու արտասովոր երեւոյթի մը պատրանքը կ'առնէին հետզհետէ։ Ժամերն տակաւ առ տակաւ կը մօտենար իր վախճանին, ուր պէտք էր այլ եւս կանգ առնել։

Այդ օրերուն բուռն փափաք մը կը զգար ընթերցանութեամբ զբաղելու, — սիրոյ շունչ բուրող գրքերով ու զանազան պարբերականներով։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

խաբար Զօր. Շլայխէրի մէկ խօսքը. — «Ամէն պարագայի մէջ»։ Այսինքն, նոր կառավարութիւնը «ամէն պարագայի մէջ» պէտք է ապահովէ եւ պիտի ապահովէ Գերմանիոյ պաշտպանութիւնը.

ԱՅՍ ՄԷԿԸ Կ'ԱՆՑՆԷ՞Ր ՁԵՐ ՄԻՏՔԷՆ...

Պուլոնեքի մէջ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց հրէշ մայր մը, որ չարաչար մեռցուցած է իր երեք տարեկան զաւակը։

Չարաչար, բայց ի՞նչպէս...

Պզտիկը, Փիէռ Նէս, միշտ կը խոշտանգուէր եւ մանկապարտէզին մէջ միակ երախան էր որ չէր խնդար։ Առջի օր, տղեկը աղտոտած էր զգեստը։ Հրէշ մայրը վայրագօրէն վրան խոյանալով, ծեծեց, հագուստները հանեց եւ պաղ ջուրին մէջ խօթեց, որպէս զի ... մաքրէ։ Ջուրին մէջ, չինեց կողինա խողանակով մը եւ սեւ օճառով։ Երբ ջուրէն հանեց, տղեկը կիսովին մեռած էր ցուրտէն, ցաւէն եւ սարսափէն։ Մայրը յետոյ մերկ երախան դրաւ կիզիչ ջերմատաքցնի մը վրայ (radiateur), ամուր մը կապեց եւ դուրս ելաւ։ Անմեղ երախան ծամծմելով մինչեւ զարհուրելի ցաւէն։ Մարդ — մարդասանք չկար տանը մէջ։ Իբրեւ հետեւանք, երեք օր տառապելէ յետոյ մեռաւ, ծանրապէս այրած ըլլալով յետոյքէն եւ սրունքներէն։

Հրէշ մայրը, 22 տարեկան եւ հայրը, 27 տարեկան, նախ ուրացան ամէն բան, բայց յետոյ խոստովանեցան։

ԱՆԳԼԻԱ ՅԱՂԹԵՑ ԱՒՍՏՐԻՈՅ

Դեկտ. 7ին տեղի ունեցաւ ֆութպոլի մեծ մրցումը, որու մասին յանձորէն գրած էր մեր մարզական աշխատակիցը։

Անգլիական խումբը յաղթեց աւստրիական խումբին, 3ի դէմ 4 նշանակէտով։

Մարզական մասնագէտները դիտել կու տան թէ Անգլիացիները երկու նշանակէտները շահեցան բախտի բերումով, եւ թէ անգլիական գերազանցութիւնը լրջօրէն վտանգի տակ է։ Մրցումին ներկայ էին 42.000 հանդիսականներ։

ՀԱ՞Յ ԷՐ ԱՐԴԵՕՔ

Զորեքշաբթի օր, առեւտրական վէճի մը հետեւանքով, Վէրնոնի մէջ Ֆրանսացի մը սպաննեց Պոլսեցի Ժորժ Վառեանը։ Թերթերը կը գրեն թէ այս մարդը Թուրք էր, ինչ որ կը նշանակէ Թրքահպատակ, եւ խաբած էր Ֆրանսացին, առեւտրական պայմանագրի մը առթիւ։ Մարդասպանը, ճշմարտ Ֆրանսացի, կը յայտարարէ թէ «Թուրքը» իր գրասենեակը եկած էր, բայց փոխանակ ո՛ր եւ է զիջում ընելու, արհամարհեց եւ կոկորդին փարեցաւ, ինք ալ ատրճանակը քաշելով, զարկի փոթ։

Փարիզ եւ շրջակայքներ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆԲԻ կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente. մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ, այս կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ ԿԱՐԵՒՈՐ ՉԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ։

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէն արտակարգ ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ, երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԼԱՆՍԷԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ընկերական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 5ին Օթէլ Թէրմինիւսի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Բացականները նկատի պիտի առնուին։

ՍԷՆ - ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խոզեանի գործատանը մէջ։ Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԼԻՈՆԻ «Ռոստոմ» խումբի ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի Քրիստափոր, Ապառաժ, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները, այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Խաժակ ակումբին մէջ։

Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի եւ Ռոստոմ ենթակոմիտէի հաւաքական դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարան-ընթերցասրահին մէջ, 49 Rue Nationale։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. Ազգին Մարտիրոսեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն Մարկրիտի համազասպ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Հիւսեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Կարտանի ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։ Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան։

Իսկ Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատանեկան Միութեան բացման հանդէսը։ Կը խօսի ընկ. Գ. Հիւսեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ուաօ խումբի դասախօսական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ՝ ընկ. Ստեփան Միլտոնեան։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber. Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի անդամ - անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ։

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

Առնովիլի Արարատ երգչախումբի փորձերը տեղի կ'ունենան չորեքշաբթի իրիկունները, խորհրդարանին մէջ։ Ալֆորվիլի Բիւրակն երգչախմբի փորձերը՝ երեքշաբթի իրիկունները Ակումբին մէջ։

Սիփանի երգչախումբի փորձերը միւթիւալիթէի սրահին մէջ, Ուրբաթ իրիկունները։ Կը պատրաստուինք Անուշի եւ Սիփանի հանդէսին համար։ Անդամ-անդամուհիներու մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է։ Անդամագրուիլ փափաքողները կրնան դիմել փորձերու իրիկունները։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած՝

Հ. Յ. Դ. ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ՝ ընկ. Ս. Զէլէպեանի եւ մասնակցութեամբ՝ Տիկ. Սօնայի եւ Տիկ. Տէր Սարգիսեանի,

կը ներկայացուի Գ. ԴՈՒԻՐԵԱՆԻ

ՍԵՒ ՀՈՂԵՐԸ

կամ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ԱՆԿՈՒՄԸ

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին

Հ. Յ. Դ. թատերասրահին մէջ։

Գիներ՝ 5 եւ 4 ֆրանք

սրահին ջերմութիւնը ապահովուած է

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ընկեր Ս. Միլտոնեան, եղբայրը՝ Յակոբ, ծնողքն ու բոլոր ազգականները, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն՝ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի, Լիոնի եւ Կրընոպլի կոմիտէներուն, Սէն-Ժէրոմի «Վրէժ» խումբին եւ քաղաքանութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի շրջանի վարչութեան եւ Մարսէյլի մասնաճիւղին, Հ. Երաժշտական միութեան, Հ. Էսարանական Միութեան, Լաւիօթայի ընկերներուն, Կ. Սասունիի, Ա. Իսահակեանի, Աշոտ Արծրունիի, Կարօ Ուշաքլեանի, Կ. Մոմջերեանի, Կ. Մասլաքեանի, Գ. Պօյաճեանի, Ս. Առաքելեանի, «Յառաջ»ի եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ նամակով ու ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի եղբօր ու որդւոյն

ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 23 տարեկանին, 1 Նոյ. երեքշաբթի առաւօտ Ավինեօնի հիւանդանոցին մէջ, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 4 Նոյ. ուրբաթ, Սէն-Ժէրոմի մէջ։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՔ

ՅՍԱՅԵԱՆՔ

Գօրտօ, Գործ.— 314։

Թալիւէն, Տիկ. Գ.— 35։

Գօքէռ, Քաղ.— 35։

Կրընոպլը. Մ. Թ. Սկսանք զրկել Դեկտ. 6էն։

Լիոն, Գործ.— 268։

Լիոն, Օր. Մ. Ա.— 70։

Գրինոպլ, Ե. Կ.— 35։

Ռուան, Գործ.— 220։

Լիոն, Հ Թ.— 100։

Սէն Ռաֆայէլ, Գ. Տ. 50։

Սէն Շամոն, Գործ 133.35։

Նոր բաժանորդներ

Հուլի, Մ'կր 35։ Սկսանք զրկել Դեկտ. ...էն։

Հրապարակային ժողով

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Վաղը Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին Grande Salle des Horticulteurs, 84 rue de Grenelle. Métro Bac. Tram. 14, 19, 20

Կը բանախօսէ Հայաստանէն նոր վերադարձած և Կաթողիկոսական ընտրութեան Փարիզի պատգամաւոր Գ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆ

Նիւթ ունենալով «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ, պիտի ցուցադրուին Հայաստանի նորագոյն պատկերներ։

Տոմսերը պիտի ծախուին հանդէսին օրը Ա. կարգ 15 ֆր., Բ. կարգ 10 ֆրանք, ուսանողաց 5 ֆրանք։ Զուտ հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի ներգաղթին։

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

17 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ

Կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**

Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու

ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ։

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Կովկասեան պարեր։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԺՕՐԺ ՍԻՆԱՆԵԱՆԻ

ՎԱՂԸ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Salle des Concerts du Conservatoire

2bis, Rue du Conservatoire - Paris

(Métro: Poissonnière կամ **St. Denis)**

Լօկաթէլլի, Լալօ, Ֆիւրյանի (*Mélodies orientales* առաջին անգամ փարիզի մէջ), Տիրան Ալիքսանեանի (Կռունկը), Չաքարեան, Փ. Սինանեան, Թարթինի, Փիէրնէ, Էտկար Մանաս (*Sonate en mi majeure*), Փականինի եւայլն։

ԳԻՆԵՐԸ 5 — 30 ՖՐԱՆՔ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ՃՈԽ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ 10,000 երազներու

Ցչգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

կը բովանդակէ նաեւ՝ ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ - Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince, Paris (6e) Գ. Տէրիկեան, 13, rue des Dominicaines, Marseille, Լ. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille, կամ ուղղակի հրատարակիչին՝ Արամ Ժամկոչեան, 290, rue de Lyon, Marseille

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԼԵՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ոսկի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան — Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 ենտաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կու տան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց ժ Գլխի ցշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ալիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 թուով երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները ու վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զգացնող ընկերը եւ արժան խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանք. փրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Զուից., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ հատուցում արժէքով։

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.28

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	-
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 10 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

10 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2087 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ՃԱԿԱՏ՝ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ

Անգամ մը եւս դէմ դիմաց՝ «Պայքար»ին եւ բոլոր ռամկավար թերթերուն հետ։

Որովհետեւ, խաղալէս լուրջ հարց մըն է որ կ'արծարծուի։

Եթէ նոյն իսկ Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը հարցը մէջտեղ նետած ըլլայ իբրեւ «պարապ վախի խաղալիք», կ'արժէ նորէն քրքրել։

Գոնէ «ի պէտս զարգացելոց»։

Քաղաքագիտութեան դասեր չտանք իրարու։ Ճիշդ է. ոչ միայն արեւելեան հարցը «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը», այլ եւ ամբողջ աշխարհը կը գտնուի նոր փոթորիկի մը սպառնալիքին տակ։

Մռա՞յլ է հեռանկարը, ո՛ր տեսակէտէն ալ քննենք, — քաղաքական, տնտեսական, յեղափոխական։

Հաշտութեան դաշնագիրները ուրիշ բանի չծառայեցին, եթէ ոչ նոր հանգոյցներ ստեղծելու, որոնց օղակներուն տակ ի զո՛ւր կը ճչան, կը գալարուին ե՛ւ ազգերը ե՛ւ պետութիւնները։

Ահա զինաթափութեան հարց, պատերազմական պարտքերու թնճուկ, տնտեսական տագնապ, — բոլորն ալ պայթուցիկ, ծփուն ականներ՝ խաղաղութեան ճամբուն վրայ։

Ահա բոլշեւիզմ, ֆաշականութիւն, հիթլէրականութիւն։ Նոյնքան հրավառ նիւթեր, պատրաստ՝ կրակի տալու հաստատուած կարգ ու սարքը։

Եւ յարաճուն, սպառնագին, ծաւալուն ցասումը հալածական, իրաւազուրկ ժողովուրդներու, որոնք ազդանշանի մը, աջէն կամ ձախէն գլորած քարի մը կը սպասեն, պոռթկալու համար։

Ու մեր կացութիւնը՝ անանուն։

Այս բոլորը ի հարկէ կը պահանջեն կազմակերպութիւն, պատրաստութիւն եւ ծրագիր։

Այո՛, «մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով։ Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ կերպով պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ, թէ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք որ եւ է պատահականութեան հանդէպ»։

Ժամանա՞կն է որ տանք բացորոշ պատասխանը՝ այս հարցումին։ Այս «մահու եւ կենաց» հարցին։

×

Եթէ չենք սխալիր, ռամկավարները, իբրեւ ողջամի՛տ քաղաքագէտներ, այս կարգի բոլոր հարցերուն լուծումը վստահած են Հայաստանի կառավարութեան։

Պետութիւն ունինք, անոր կ'իյնայ «պատշաճը տնօրինել»։

Ա՛յս է, երկու բառով, անոնց գործնական քաղաքականութիւնը։

Բնաւ չենք ուզեր թէ կ'արհամարհեն ուրիշ — միջազգային — ազդակներ։

Բայց, ահա տասը տարիէ ի վեր բռնած են ճամբայ մը որ մէկ իմաստ ունի, — Անելիք չունինք։

«Պայքար»ի խմբագրականը ազդանշա՞նն է նոր տեսակէտի մը, թէ ազգասիրական մարզանք։

Շա՛տ պիտի ուզէինք որ առաջինն ըլլար։

Աւելորդ է վէճի բռնուիլ Երեւանի մասին։

Ան, եթէ իսկապէս պետական իշխանութիւն ըլլար, ազատ եւ անկախ, անշուշտ ամէնէն իրական եւ տիրական դերը պիտի կատարէր, պատեհ ժամուն։

Բայց, ան չունի քաղաքական ո՛ր եւ է իրաւասութիւն։

Աւելին ըլլալով, ան կը մերժէ ճանչնալ ո՛ր եւ է Հայկական Դատ, իբրեւ «բուրժուա – նացիոնալիստական կոնցեպցիա»։

Հակառակ այս անողոք իրականութեան, մենք ալ կ'ընդունինք թէ Երեւանը կրնայ գործօն դեր կատարել այս կամ այն պարագային, իր կռնակն ունենալով Մոսկուան։

Բայց այս պարագան, այս անորոշ հեռանկարը բաւակա՞ն է, որպէս զի մենք ձեռնածալ նստինք, բազկատարած աղօթելով եւ անոր իմաստութեան ու շնորհին ապաւինելով։

«Դարձեալ առանց ծրագրի եւ անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպատակ ու անխորհուրդ պիտի գործե՞նք՝ վայրկեանի տպաւորութեան տակ»։

Ո՛չ, «Պայքար», ո՛չ։ Պէտք է ե՛ւ ծրագիր ունենանք, ե՛ւ պատրաստ գտնուինք։

Աղէտէ աղէտ գլորուեցանք, յաճախ գործելով «վայրկեանի տպաւորութեան տակ»։

Անձնասպանութիւն է, եթէ այս անգամ ալ աչքերը գոց փոսն իյնանք։

Իսկ ծրագիր ունենալու եւ պատրաստ գտնուելու համար, անհրաժեշտ է, ամէն բանէ առաջ, միացեալ ճակատ։

Պիտի մոռնա՛նք — պէ՛տք է որ մոռնանք — հին ու նոր կիրքեր, կուշկուռ կապած քինախնդրութիւններ, եւ գլուխ գլխի պիտի տանք, որպէս զի դառն անակնկալի մը չմատնուինք, ճակատագրական պահուն։ Երբ «նոր պատեհութիւններ ներկայանան»։

Միացեալ ճակատ՝ ամէն բանի մէջ, բայց մանաւանդ ա՛յս հիմնական հարցին հանդէպ։

Ո՛չ մեր լրագրական պայքարը, ոչ այս կամ այն գաղութին բանկային կռիւը, ոչ դրօշակի կամ «Մեր Հայրենիք»ի արհեստական վէճերը, ոչ մեր եւ ձեր վերաբերումը Երեւանի հանդէպ չպիտի մթագնեն մեր հայեացքը՝ այս մահու եւ կենաց խնդրին առջեւ։

Համաձա՞յն էք այս հիմնական տեսակէտին։

Եւ եթէ համաձայն էք, ինչո՞ւ չէք հարցներ ձեր կեդրոնին, թէ «բանը ինչո՛ւմն է»։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼ ԿՈՒԶԵՍ, ԿԱՎՌՕ՛Շ

Առտեն մը ի վեր, հո՞վ մը կը փչէ «Կավռօշ»էն։

Հով մը պաղպաջուն եւ մոլորեցուցիչ։

Խօսքս երգիծական բաժնի մասին չէ։

«Կավռօշ»ը յաճախ տեղ կուտայ լուրջ գրութիւններու, քաղաքականութիւն խաղալով։

Արդ, առտեն մը ի վեր այլանդակ հով մը կը փչէ այդ լուրջ սիւնակներէն։

«Կավռօշ» գուրգուրանքով եւ ջերմ յանձնարարականներով «տեսութիւններ» կը սահեցնէ եւ տեղ կուտայ այնպիսի գրութեանց, որոնք ոչ միայն յօնքի մը մէկ մազը չեն կրնար շտկել, այլ եւ երկու աչքը մէկէն հանելու կը ծառայեն։

Նոյ. 20ին, «Կավռօշ»ի մէջ լայնօրէն տեղաւորուած էր թրքահաւան շշուկ մը, Աքթաֆի ճէպէլի, որ ուրիշ երկու Հայերու հետ տիրաբար կատարեց թուրք լեզուական համագումարին զաւեշտական բաժինը։

Այդ փախուկը, շաղիքները բերնին՝ կը պատմէր. (միշտ ալ խօսքը արտասահմանի Հայերուն ուղղելով).

— «Երբ խօսքս աւարտեցի, ուսուցիչ մը՝ Նուրի Օկուզ, ձեռքս սեղմեց. եւ բարձր ձայնով ըսաւ. «Պէյ զարմէչլէրիմ...»։ Բոլոր Թուրքերուն սրտէն կը խօսէր անիկա. «Եղբա՛յր ենք մենք». այս խօսքին մէջ կը խտանայ Թուրքին զէպ ի Հայը տածած զգացումներուն արտայայտութիւնը։ Եւ գիտենք որ երբեք կեղծաւոր չէ Թուրքը»։

«Կավռօշ»ի վերջին թիւին մէջ (11 դեկտ.), նորէն նոյն շշուկը, շռնդալից կոչականով մը, — «Լսէ՛, հայ ժողովուրդ».

— «Ուրեմն Թուրքիոյ Հայոց պատերազմութիւնը լիբիտէ՞ պիտի ընենք։

«Այո՛, աւելորդ օրգան մըն է ան։

« ... Երբ Պատրիարքարանի նման անձնական սապատ մը մեր համայնքային օրկանիզմին վրայ կը կրենք գետ ու ազգ. Սահմանադրութիւն ըսուած կանոնագրութեան — իբրեւ աղատարար գօտիի մը — կառչած կը մնանք, լայիք «կղերուհիները» ժխտած չէ՞նք ըլլար»։

Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, Կավռօ՛շ։

Ցոֆք. Գասապեաններու ձայնատուր խողովա՞կն ես դուն, թէ Փարիզ հաստատուած ազատ խմբագիր։

«Թէոլի՞մ» ըլլանք։ Եղած – չեղածը Թուրքի՞ն յանձնենք, անոր ոտքին փոշիները համբուրենք եւ ոսկոր մը կրծելու ազատութի՞ւն ստանանք։

Ինչո՞ւ բաց չես խօսիր եւ «կը սրսկես»...

ՎԱՐԱԶ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՀԱՄԱՐ

Բարեգործականի գրասենեակէն կը հաղորդեն.—

Ներգաղթի հինգերորդ կարաւանին մեկնումը, 1150 գաղթականներով, ուշացուած ըլլալով ներկայ ամսուան ընթացքին, գաղթականներուն ծախքերուն համար Ժընեւի Նանսէնեան Միջ. Օֆիսին ղրկեցինք 400 անգլ. ոսկի։

Ասկէ զատ, Միութեանս ծախքով պիտի փոխադրուին Ֆրանսայէն 50 գաղթականներ, որոնց 17ը Հապուցի։ Նոյն գաղթականները Մարսէյլէն իրենց հետ պիտի տանին նաեւ Միհրան Չերազի աճիւնը, որ Մարսէյլի մէջ դիակիզուելով, սափոր մը մէջ ամփոփուած է եւ պիտի թաղուի Նուպարաշէնի մէջ։

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ ելմտացոյցի յանձնաժողովը թելադրած է ծախել այն որմերը եւ գեղարուեստական հնութիւնները որոնցմէ քանի մը օրինակներ կը գտնուին։ Արդիւնքը պիտի յատկացուի պարտքը վճարելու։ Կը կարծուի թէ քանի մը հարիւր միլիոն տրախմի պիտի գոյանայ այս վաճառումէն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մոսկուա մերժեց ներում խնդրել

Ինչպէս գրած էինք, անգլիական կառավարութիւնը պահանջած էր որ խորհրդային իշխանութիւնը ներում խնդրէ, «Իզվեստիա» պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած անուանարկիչ գրութեան մը առթիւ։

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը մերժած է այդ պահանջը, յայտարարելով թէ չի կրնար ստանձնել լրագրական յօդուածներու պատասխանատուութիւնը։ Կ'աւելցնէ թէ «Իզվեստիա»ն կը հրատարակուի խմբագրական մարմնի մը կողմէ որոնք խորհրդային իշխանութեան պաշտօնեաները չեն։

Բրիտանական մամուլը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ՝ եկած է ժամանակը որ կառավարութիւնը վճռական ընթացք բռնէ Մոսկուայի հանդէպ։ Կը բացատրէ թէ խորհր. կառավարութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը միեւնոյն բաներն են եւ կը գտնուին միեւնոյն կոմիտէներուն իշխանութեան տակ։ «Մոսկուայի կառավարութեան կ'իյնայ ապացուցանել թէ կ'ուզէ՞ բարեկամական յարաբերութիւններ պահել մեզի հետ թէ ոչ»։

Ամերիկայի երկրորդ ծանուցագիրը նոյնքան ժխտական է

ՄԱՆՐ – ՄԱՆՐ ԿԸ ՀԱՇՈՒԵՆ ԻՐԵՆՑ ԱՌԱԾՆ ՈՒ ՏՈՒԱԾԸ

Երէկ հրատարակուեցաւ ամերիկեան կառավարութեան պատասխանը՝ անգլիական երկրորդ ծանուցագրին։

Նոյնքան ժխտական է այս պատասխանը, որ կը բաղկանայ 1500 բառէ եւ ստորագրուած է արտաքին նախարար Պ. Սթիմսընի կողմէ։ Իմաստը շատ պարզ է, — «Նախ վճարեցէք, յետոյ կը վիճինք»։ Ծանուցագիրը կ'ընդունի թէ պատերազմական պարտքերու բեռը ծանրացած է, իբրեւ հետեւանք տնտեսական տագնապին, բայց կը մերժէ անոնց ջնջումը։ Եթէ պարտքերը քննութեան ենթարկուին, պէտք է հատուցման ուրիշ շօշափելի ձեւեր գտնել, ապահովելու համար ամերիկեան շուկային, երկրագործութեան եւ աշխատանքի արտադրութեանց։ Ամերիկայի տեսակէտով, պատերազմական պարտքերու խնդիրը սերտօրէն կապուած է զինաթափութեան հարցին եւ զինարշաւին հետ որ մեծագումար ծախքեր կը հարկադրէ։ Գալով Անգլիոյ այն դիտողութեան թէ պատերազմական պարտքերու բեռը պատճառ եղած է համաշխարհային տագնապին, ամերիկեան ծանուցագիրը դիտել կուտայ թէ փոխ տրուած գումարներուն առ նուազն մէկ երրորդը յատկացուած է մթերքներու գնման (ուտեստ, ծխախոտ եւն.) որոնք պատերազմէն յետոյ ծախուած են չափակից կառավարութեանց կողմէ եւ նշուած դրամի վերածուելով, այդ պետութեանց սնտուկները լեցուած են...

Ծանուցագիրը վճռապէս կը հերքէ այն պնդումը թէ Լօզանի համաձայնութեան մէջ, ամերիկ. կառավարութիւնը լռելեայն ընդունած էր թէ պարտքերու խնդիրը եւ հատուցումներու հարցը սերտօրէն կապուած են իրարու հետ։ Անգլ. կառավարութիւնը, յառաջ քշելով վճարման դժուարութիւնները, կը մոռնայ թէ ամերիկացի շրջիկները 1924էն 1930 Եւրոպայի մէջ ծախսած են երեք միլիառ 300 միլիոն տոլար։ Միեւնոյն շրջանին, գաղթականները Եւրոպա ղրկած են մէկ միլիառ 495 միլիոն տոլար։ Հետեւաբար, Ամերիկան աւելի մեծ գումար հայթայթած է, քան այն մէկ միլիառ 173 միլիոն տոլարի գումարը որ վճարուած է նոյն ժամանակաշրջանին, պատերազմական պարտքերու փոխարէն։ Գալով այն առարկութեան թէ Ամերիկան պատերազմական պարտքերու միջոցաւ քաշած է աշխարհի ոսկին, նոյնպէս վիճելի է։ Երբ վճարումները սկսան, Ամերիկայի ոսկիի պահեստն էր իբր չորս միլիառ 28 միլիոն տոլար. իսկ այսօր՝ չորս միլիառ 338 միլիոն տոլար։ Իսկ այս գումարին մէկ մասը օտար առնելիք է, որ կապ չունի պարտքերու վճարման հետ։ Աշխարհի ոսկիի պահեստին անարդար բաշխման պատասխանատուն Եւրոպան է, որուն պահեստը երեք միլիառ 18 միլիոն տոլարէն (1924) բարձրացած է 6 միլիառ 963 միլիոն տոլարի։ Միեւնոյն ատեն ծանուցագիրը կը յիշեցնէ թէ՝ Ամերիկան վեհանձնօրէն հարիւրին 5էն 3ուկէսի իջեցուց Անգլիոյ պարտքերու տոկոսը։

Ուրիշ բազմաթիւ առարկութիւններէ յետոյ, ամերիկեան ծանուցագիրը յոյս կը յայտնէ թէ խորհրդարանը դիւրութիւններ պիտի ընծայէ դեկտ. 15ի վճարման ձեւի մասին, որպէս զի տագնապ մը չծագի ոսկիի փոխադրութեան հետեւանքով։

Անգլիա պիտի վճարէ, իսկ Ֆրանսա՞

Հինգշաբթի օր, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները եւ ելմտական նախարարները չորսուկէս ժամ խորհրդակցութիւն կատարեցին Փարիզի անգլիական դեսպանատան մէջ, դեկտ. 15ի վճարումներու մասին։

Եզրակացութիւնը այն է թէ երկու երկիրները համախորհուրդ պիտի գործեն պարտքերու հարցին մէջ, բայց իւրաքանչիւրը ազատ պիտի ըլլայ իր դիրքը ճշդելու դեկտ. 15ի պայմանաժամուն առթիւ։

Անգլիա որոշած է վճարել եւ պիտի վճարէ ոսկիով։ Լոնտոնի մէջ հաշիւ կ'ընեն թէ ստեռլինը աւելի քիչ պիտի ազդուի ոսկեդրամի պահեստին նուազումով, քան եթէ տոլար գնուի։ Այս վճարումը վերջինը պիտի ըլլայ, համաձայն 1923ին կնքուած պայմանագրին։ Իսկ այնուհետե՞ւ, — նոր քննութիւն պիտի պահանջէ։

Ֆրանսա տակաւին վերջնական որոշում չէ տուած, սպասելով խորհրդարանին վճռաբանութեանց (երկուշաբթի)։

Ֆրանսան ալ իր ծանուցագրին պատասխանը ստացաւ Ամերիկայէն

Գերմանիա միշտ կը հարցնէ

Նոր քայլ մը՝ զինաթափութեան ճամբուն վրայ։

Իբրեւ պաշտօնական Ժընեւի մէջ, չորս մեծ պետութիւններու միջեւ կատարուած խորհրդակցութեանց եւ առաջարկուած բանաձեւին, գերմանական ներկայացուցիչը երկու մանուածապատ հարցումներ ուղղեց որոնք աւելի կը բարդացնեն սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը։ Առաջին հարցումը այն է թէ՝ յառաջիկայ խորհրդակցութեանց ընթացքին, հաւասարութեան սկզբունքը պիտի կիրարկուի՞ ամէն տեսակէտով. հետեւաբար, հաւասարութիւնը իբրեւ մեկնակէտ պիտի ծառայէ՞ զինաթափութեան խորհրդաժողովին, զինաթափ եղած պետութեանց համար։

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ՞ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹԵՄԻՆ

Պուքրէշի «Արագ»էն մէջ կը կարդանք (4 դեկտ.).—

Թեմական խորհուրդը ասկէ առաջ դիմած էր Դաւանութեանց նախարարութեան, խնդրելով որ, ինչպէս ուրիշ դաւանանքներու համար՝ նոյնպէս ալ ի նպաստ հայ եկեղեցիին գումար մը նախատեսուի պետութեան յառաջիկայ տարուան պիւտճէին մէջ։ Թեմական խորհուրդը իր դիմումին մէջ կը յիշէր որ թէեւ հայ – լուսաւորչական թեմին ճանաչման օրէնքին մէջ կ'ակնարկուի թէ պետութիւնը պարտաւոր չէ որ եւ է նպաստ տալու նորակազմ թեմին, բայց հայ թեմական իշխանութիւնները պայմանական կերպով հրաժարած չէ այդ նպաստէն, այնինչ Քիշնեւի յարքունիս գրաւուած թեմական կալուածներուն յետս վերադարձումը տեսակ մը պայման նկատած են պետութեան վրայ ուրիշ կերպով բեռ չըլլալու համար։

Թեմական խորհուրդի այս դիմումը յանձնուած ըլլալով դաւանութեանց նախարարութեան ընդհանուր քննչութեան եւ իրաւաբանական մարմնին նախաքննութեան, այն երկու մարմիններն ալ օրինաւոր եւ հիմնաւոր գտած են Թեմական խորհուրդի դիմումը, նկատելով որ հայ – լուսաւորչական թեմի ճանաչման օրէնքին այդ չորրորդ յօդուածը որով պետութիւնը պարտաւոր չի նկատուիր նպաստ տալու հայ թեմին, ոչ միայն հակառակ է դաւանութեանց օրէնքի բացորոշ տրամադրութիւններուն, այլ նոյն իսկ առաւել Սահմանադրութեան՝ որ պարտաւոր կը կացուցանէ պետութիւնը իր քաղաքական եւ նիւթական աջակցութիւնը ընծայելու օրէնքով ճանչցուած բոլոր դաւանանքներուն։

Թեմական խորհուրդի դիմումը, հետեւաբար, յղուած է պիւտճէի յանձնաժողովին, որուն կ'իյնայ խորհիլ հնարաւորութեանց մասին։

Աւելցնենք այս առթիւ որ Թեմական խորհուրդը պետութենէն խնդրած է տարեկան 2.400.000 լէյի նպաստ մը, կարենալ հայթայթելու համար թեմին կեդրոնական պաշտօնէութեան, եւ հայ եկեղեցիներու քահանաներուն ու դպիրներուն ռոճիկը, այդ առթիւ ներկայացնելով թոշակներու նախագիծ մը՝ որ յարմարեցուած է միւս դաւանանքներու պիւտճէին մէջ նշանակուած գումարներուն, պահելով ամէն համեմատութիւն։

«ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԵՆ ԳԱՐ»

Այս խորագրին տակ, Պոլսոյ «Ազգամար»ը կը գրէ.

— «Լսուի կը տրուի թէ այս տարի Պոլիս ուրիշ տարիներէ նուազ զբօսաշրջիկներ պիտի գան. Միջերկրականի նաւահանգիստները հանդիպելիք զբօսաշրջիկի 200 շոգենաւերէն հազիւ 8—10ը մեր նաւահանգիստը պիտի հանդիպին։ Մինչդեռ այս 200 շոգենաւին բոլորն ալ Փիրէա պիտի հանդիպին»։

Այս լուրը երէկուան թերթերուն մէջ կարդացինք։ Պատճառը խիստ պարզ է։ Պոլիս եկող զբօսաշրջիկները, քաղաք մտնել ելլելու համար իրենց կրած դժուարութեանց պատճառաւ, կը զզւան իրենց եկած ըլլալուն եւ գալիքին համար, եւ ասկէ կը փախչին, անգամ մըն ալ հոս ոտք չկոխելու համար երդում ընելով.

Այո՛, կը փախչին, եւ իրենց գացած տեղերն ալ բոլորին կը պատմեն այս զարմանահրաշ դժուարութիւնները. «Ամա՞ն, կ'ըսեն, Թուրքիա մի՛ երթաք»։

Մինչդեռ, բոլորովին հակառակը. Փիրէա եւ Աթէնք մտնելը այնքան դիւրին է որ, այս տարի Միջերկրականի գալիք 200 շոգենաւերուն բոլորն ալ պիտի հանդիպին հոն...

Վստահ ենք որ, երբ շարունակէ այս վիճակը, այնինչ Պոլիս քաղաքը ոտք կոխելը այնպիսի տառապանք մը ըլլայ, որ քաղաքակիրթ մարդոց զզուանք առթէ, յառաջիկայ տարի ուր շոգենաւ ալ չպիտի գայ հոս։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԸ.

ՖԷԹՀԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ. — «ԲՈԼՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ԱԶԳԵՐԸ ՍԵՐԱԾ ԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ». — ԱԴԱՄՆ ՈՒ ԵՒԱՆ ԱԼ ԹՈՒՐՔ ԵՆ. — ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — ԿՌԻՒ՝ ԻԶՄԻՐԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ. — ՔԷԼ ԱԼԻՆ ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԷ...

Մուսթաֆա Քէմալի եւ Ըսմէթի անհամաձայնութիւնները կը յանգին առաւել զօրաւոր պայքարի մը որ, ինչպէս պիտի տեսնենք, պիտի ունենայ դաւեշտական վախճան մը։ 1930ի ամրան Փարիզի դեսպանը, Ֆէթհի պէյ նամակ մը կը գրէ Կազիին, որուն մէջ կը բացատրէ թէ Թուրքիա Ըսմէթի վարչութեան տակ կը քալէ դէպի անդունդ։ Գետական գանձը պարապ է, պաշտօնէութիւնը կանոնաւոր չի վճարուիր, կառավարութիւնը կորսնցուցած է իր ժողովրդականութիւնը եւայլն։ Նամակէն քանի մը օր վերջ կը հասնի դեսպանը։ Քէմալ Եալովայի ջերմուկները գացած էր ամառուան արձակուրդի համար։ Այնտեղ հրաւիրած էր նաեւ Պոլսոյ «ընտրեալ դասակարգին» մեծ — աղաները եւ զանոնք հիւրասիրելու համար պարահանդէս մը սարքած էր Ֆէթհիի եկած օրը։

Քէմալ շատ ուրախ — զուարթ էր այդ իրիկունը — օղին, շամփանեան, ու պարը փոխած էին իր այլապէս մռայլ տրամադրութիւնները.

Հիւրերուն մեկնումէն ետք, իր քով կը կանչէ Ըսմէթը, Ֆէթհին եւ քանի մը ուրիշ երեւելիներ, մտերմական խօսակցութեան մը համար։ Արտասովոր ոգեւորութեամբ կը բացատրէ անոնց թէ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները սերած են Թուրանեան կամ Թրքական արիւնէն։ Սխալ է, կ'ըսէ, գիտուններու այն տեսութիւնը թէ Թուրքերը ծագումով աւելի մօտիկ են Ճափոնական կամ չինական ցեղերուն. ինք հաստատած է որ անհեթեթ են բոլոր այդ տեսութիւնները։ Եւ ի՞նչ հեգնանքով կը խօսի այդ գիտուններուն մասին։ Անգլիացիները Թրքական ծագում ունին, որովհետեւ Kent բառը (Անգլիոյ հարաւ-արեւելեան նահանգներէն մէկը) յառաջ եկած է Թուրքերէն Թաշ — Քէնթէն, նոյնպէս Անգլիոյ Ouse գետը իր անունը առած է Սեւ Ծովու եզերքը ապրող Եօզ ցեղէն։ Ֆրանսացիները, Գերմանացիները եւ նոյնիսկ Ամերիկացիները ծագումով Թուրք են կ'ըսէ Մուսթաֆա Քէմալ(*)։

Ներկաները լռութեամբ մտիկ կ'ընեն զինքը եւ կը հաւատան իր ըսածներուն։ Կարելի չէր հակաճառել իրեն հետ։ Արմսթրօնկ գիտել կուտայ թէ Մուսթաֆա Քէմալ կը մոռնար երբեմն որ ինք մաս կը կազմէ այս աշխարհին։ Բնական էր իր այդ ինքնավստահ կեցուածքը, քանի որ «ինք առանձին էր այն պատուանդանին վրայ որուն շուրջը բոլորուած երախտապարտ ու հմայուած ժողովուրդ մը այլանդակ շողոքորթութիւնով խունկ կը ծխէր իր առջեւ»։

Պատգամ էր իր խօսքը, բայց ինչպէս շատ մը պատգամներ, պարապ ու անմէջ։ Ոչնչութիւն էր մանաւանդ իր այդ գիշերուան պատգամը։

Այս մտերմական խօսակցութեան ընթացքին ներկաները կը շօշափեն նաեւ քաղաքական խնդիրներ։ Քննադատութիւն, քիչ մը վէճ, քիչ մը զանգատ, եւ կը տաքնայ մթնոլորտը։

— «Ի՞նչու այս խնդիրները Ազգային Ժողովին առջեւ չէք բերեր», կը հարցնէ յանկարծ Քէմալ։

—«Կառավարութիւնը չի թոյլատրեր որ եւ է վիճաբանութիւն Ազգային Ժողովէն ներս կամ դուրս», կը պատասխանեն ոմանք։

Քէմալ բացատրութիւն կը պահանջէ Ըսմէթէն որ լուռ նստած էր։

— Քաղաքականութեան մասին խօսելու տեղը չէ հոս, կ'ըսէ Ըսմէթ, քննադատութեանց կամ հարցապնդումներու կը պատասխանեմ միայն Ազգային Ժողովին մէջ. Ֆէթհին կամ ուրիշ որ եւ է մէկը թող կազմակերպէ սահմանադրական ընդդիմութիւն մը եւ կռուին ինծի հետ»։

Ըսմէթ քէն ըրած կը մեկնի հաւաքոյթէն։ Խօսակցութիւնը կը շարունակուի անոր բացակայութեան։

Գաղտնիք մը չէ այլեւս Մ. Քէմալի համար ժողովրդական խաւերու դժգոհութիւնը տիրող վարչութենէն։ Աւելի լաւ, ուրեմն առիթը եկած է թօթուելու համար Ըսմէթը, որ սկսած է կօշիկէն վեր բարձրանալ։ Քէմալ պիտի հիմնէ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը — Ազատական – Հանրապետական կուսակցութիւնը։ Այդ ձեւով՝ խորհրդարանական կառավարութեան մը դիմակին տակ պիտի նուիրագործէ միանգամ ընդմիշտ Ֆալքի տիրապետութիւնը ու փառաւոր դաս մը պիտի տայ Ըսմէթին։ Այս դաւեշտը պիտի բեմադրէ ինքը՝ Քէմալ։ Այս քաղաքական մեքենայութիւնը բացառիկ պատեհութիւն մը պիտի ըլլայ մանաւանդ փորձելու համար Թուրք ժողովուրդին պետական հասունութիւնը։

Թուլամորթ ժողովուրդի մը գլխուն վրայ նստած, Մ. Քէմալ ուսուցիչի դեր կը կատարէ 1924էն ի վեր։ Հաւատք ունէր ան իր հայրենակիցներուն վրայ ընդհանրապէս, բայց համոզուած չէր տակաւին անոնց վարչական կարողութեան ու քաղաքական ուժին։ Երբ իրեն կը հարցնէին թէ ի՞նչ պէտք կար խորհրդարանական ընտրութեանց, քանի որ միայն իր թեկնածուները պիտի ընտրուէին միշտ, Քէմալ կը պատասխանէր որ այդ ընտրութիւններուն նպատակն էր վարժեցնել ամբոխը քուէ տալու գործին եւ անոր մանրամասնութիւններուն, որպէս զի երբ առենը գար, ժողովուրդը ինք իր միջոցներով ընտրէր իր վարիչները։

Սքանչելի՛ արդարացում իսկապէս։

×

Կը հիմնուի, ուրեմն, Հանրապետական – Ազատական կուսակցութիւնը, որուն առաջին անդամներն են 10—12 երեսփոխաններ ինչպէս նաեւ Ֆէթհին, Մ. Քէմալի քոյրը՝ Մաքպուլէն եւ երեք հոգի իր մտերիմներէն։ Քէմալ առանց վարանումի կը հասկցնէ թէ ժողովուրդը կրնայ անդամակցիլ կուսակցութեան։

Մուսթաֆա Քէմալ մէկ կողմէն կ'ուսումնասիրէ Անգլիոյ քաղաքական կուսակցութիւններու ներքին կազմակերպութիւնը եւ խորհրդարանական սիստեմը, միւս կողմէ դաս կուտայ Ըսմէթին ու Ֆէթհիին։

Ի՞նչ էր այդ դասը։ Ահաւասիկ. —

Ազգային Ժողովին մէջ կամ անկէ դուրս՝ երկրին մէկ ծայրէն միւսը, Ըսմէթի եւ Ֆէթհիի կուսակիցները պիտի յարձակին իրարու վրայ։

Խորհրդարանին մէջ այդ երկու էֆէնտիները կրնան իրարու հայհոյել իրենց ուզածին չափ, բայց դուրսը պիտի մնան իրարու բարեկամ, պիտի ճաշեն իրարու հետ։ Չէ՞ որ երկուքն ալ կ'աշխատին հայրենիքի փառքին համար։

Պատրաստ է Մուսթաֆա Քէմալ։ Զաւեշտին առաջին արարուածը կը սկսի Իզմիրի մէջ։ Այնտեղ է Ֆէթհին, ազդանշանը տալու համար։ Բայց ենթադրուածին չափ ալ դիւրին չէր ձեռնարկը։ Ժողովուրդը ընդդիմութիւն ցոյց կուտայ Ֆէթհիին։ Կը ձերբակալեն իր համախոհները, թոյլ չեն տար անոր որ խօսի։

Մուսթաֆա Քէմալ կուգայ Իզմիր, Ըսմէթի ընկերակցութեամբ, որպէս զի անձամբ հսկէ անցուդարձին։ Կը հրամայէ անմիջապէս որ ազատ ձգեն Ֆէթհին եւ նոյն իսկ դիւրութիւններ տան անոր։ Քէմալ դաւեշտը ամբողջացնելու համար, կը հաւաքէ վարձուած բազմութիւն մը, որպէս զի ծափահարեն Ֆէթհին իր բանախօսութեան ընթացքին։

Ապշած են ամբոխին ու պետական պաշտօնէութիւնը։ Անհասկնալի է երեւոյթը։ Կառավարութիւնը ի՞նչպէս կը թոյլատրէ այս սարքուած ընդդիմութիւնը. աճայի՞պ... Ո՛չ, իրենք պիտի լռեցնեն այդ ըմբոստները։

Եւ կը սկսի ծեծկռուքը Իզմիրի փողոցներուն մէջ։ Կռիւ, հայհոյութիւն, բանտ։

Մուսթաֆա Քէմալ կը դիտէ՜...

×

Երկրորդ արարը տեղի կ'ունենայ Էնկիւրի՝ Ազգային Ժողովին մէջ, Քէմալի ներկայութեան։

Առաջին անգամ խօսք կ'առնեն ընդդիմադիրները։ Ահաւասիկ, կ'ըսեն անոնք, վեց տարի է որ Ֆալքը կը կառավարէ երկիրը եւ ստեղծած է կացութիւն մը որ խակապէս եղերական է. տնտեսական քայքայումը կը սպառնայ հայրենիքին. հասոյթները կը նուազին, ծախքերը անհամեմատօրէն աւելի բարձր են. կառավարութիւնը շինել կուտայ երկաթուղիներ որոնց պէտք չկայ։ Մենաշնորհներ հաստատուած են՝ կառավարութեան անդամներուն անհատական շահերը գոհացնելու համար. արտածում չկայ. Թղթադրամը կ'իյնայ։ Երկիրը օտար դրամագլուխի պէտք ունի, բայց ո՛չ ոք կը վստահի մեզի, շնորհիւ Ըսմէթի օտարականներու դէմ ունեցած ատելութեան։

Ժողովուրդը դժգոհ է Ըսմէթի անձեռնհաս ու անճարակ վարչութենէն. Մէկ խօսքով, Թուրքիա կեցած է անդունդին եզերքը։

Նոյն թափով կը պատասխանէ Ըսմէթ եղած մեղադրանքներուն եւ փոթորիկ մը կը պայթի Ազգային Ժողովին մէջ։ Նորէն կռիւ, նորէն հայհոյութիւն, նորէն ծեծ երեսփոխաններուն միջեւ։

Այս թոհուբոհին մէջէն յանկարծ առջի կը ցատքէ Մ. Քէմալի սրտակից բարեկամը՝ դատաւոր Քէլ Ալին։

— Այս ի՛նչ դաւադրութիւն է, կը պոռայ. տե՛ս Մուտրոսի դաշնագիրը ստորագրող մարդը՝ Ֆէթհին եւ ահա Լոզանի դաշնագիրը ստորագրողը՝ Ըսմէթը։ Ա՛լ ինչ կը վարանիք ձեր ընտրութիւնը ընելու համար այս երկուքին՝ դաւաճանին եւ իրական հայրենասէրին միջեւ։ Երբ Ֆէթհի վարչապետ էր, Քիւրտերը ապստամբեցան. Ըսմէթի օրով ջախջախեցինք այդ ապստամբութիւնը»։

×

Ըսմէթ եւ Ֆէթհի սքանչելի կերպով կը կատարեն իրենց յանձնուած դերերը ու թեւ թեւի, խաղալով — խնդալով կը մեկնին սրահէն, ինչպէս պիտի ընէին, օրինակ, Մաքտօնըլտ ու Լոյտ Ճորճ...

Իրենց կուսակիցները կը շարունակեն, սակայն, ծեծկռուքը. ըմբշամարտը — ապտակ, բռունցք, նոյն իսկ ատրճանակ։

Մուսթաֆա Քէմալ նախագահական աթոռին մէջ բազմած, կը դիտէ՜...

Տարբեր արդիւնք կը սպասէր ան իր ձեռքով սարքուած այս կատակերգութենէն, բայց հոգ չէ, քանի որ շիտակ ճամբուն վրայ է ան եւ ուշ կամ կանուխ պիտի գան իրական հակառակորդները։

Ինչպէս յիշեցինք, Քէմալ գիտէ թէ տարր մը կայ երկրին մէջ որ դժգոհ է Ֆալքի կամ Ըսմէթի վարչութենէն։ Իր գլխաւոր նպատակն էր զգացնել այդ բանը Ըսմէթին որպէս զի ան չափաւորէր իր յաւակնութիւններն ու ինքնավստահ կեցուածքը։ Եւ յաջողեցաւ մասամբ։

Ինչ կը վերաբերի Ֆալքի տիրապետութեան, սպասեցէք, Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փրկէ անոր վտանգուած արժանապատուութիւնը։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) Այս շօշափումներուն աւելի պերճախօս մէկ օրինակը կարդացի Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ, քանի մը օր առաջ։ Թերթին թղթակիցը խօսելով Տօլմա Պաղչէի համաժողովին մասին, զարմանքով կը յիշէ թուրք գիտուններու այն տեսութիւնը թէ Ադամ եւ Եւա թուրք էին... որովհետեւ առաջինը թուրքերէն կը նշանակէ մարդ, իսկ երկրորդը տուն (տառով վէ էվ)...

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Անդարմանելի դարձան ինքնաշարժի արկածները։ Հետզհետէ կը շատնայ թիւը անոնց, որ զոհ կ'երթան ճամբու այս հրէշին։

Ամէն շաբաթ վիճակագրութիւն մը եւ ահազանգ մը թէ զոհերու թիւը կը շատնայ՝ բաղդատմամբ նախընթաց շաբթուան զոհերու թիւին։

Ֆրանսա 1926ին ինքնաշարժին զոհ տուած էր 2.089 հոգի։ 1927ին՝ 2.284 հոգի։ 1928ին՝ 2.859 հոգի։ 1929ին՝ 3.589 հոգի։ 1930ին՝ 3.936 հոգի։ 1931ին՝ 4.061 հոգի։ Վեց տարուան մէջ 18.818 հոգի։ Ասոնք միայն մեռածներն են։ Կայ նաեւ վիրաւորներու բանակը։

Անգլիոյ մէջ այդ վեց տարուան ընթացքին ինքնաշարժի տակ մեռած են 38.045 հոգի, ու խորհիլ, որ Անգլիոյ ճամբաները աւելի մաքուր են, աւելի կանոնաւոր։

Դարման մը գտնելու համար այս «չարիքին», մասնագիտական քննութիւններ կատարուեցան, համագումար տեղի ունեցաւ, «ճամբու օրինագիրքեր» մշակուեցան. արագութեան վրայ արգելքներ դրուեցան, բայց եւ այնպէս օգուտ չըրաւ։

Ճիշդ է որ, շնորհիւ այդ կարգադրութիւններուն, զոհերու թիւը պակսեցաւ եթէ համեմատութեամբ զննենք կառքերու հետ։ Այսպէս, 1926ին Ֆրանսա ունէր 974.428 ինքնաշարժ։ Եւ նոյն տարին՝ մահերու համեմատութիւնն էր՝ 10.000 կառքի դէմ 21 մահ։ 1931ին Ֆրանսա ունէր 2.177.552 ինքնաշարժ։ Եւ նոյն տարին՝ մահերու համեմատութիւնը կ'իջնէ (միշտ 10 հազար կառքի դէմ) 19ի։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

ՊԵԼՃԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— · · —

ՊՐԻՒՍԷԼ, 5 Դեկտ.— Երեք չորս շաբաթէ ի վեր յաջորդաբար մղուած տենդագին պայքար մը յետոյ, աւարտեցան Պելճիոյ Թաղապետական, երեսփոխանական, ծերակուտական եւ գաւառական ժողովներուն ընտրութիւնները, կաթոլիկ եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն յաղթանակով։

Կէս դարէ ի վեր Պելճիոյ մէջ չէր տեսնուած ընտրական այսպիսի կատաղի պայքար մը։ Ամէն կուսակցութիւն շարժման մէջ դրած էր իր տրամադրելի բոլոր ուժերը, եւ միթինկներով ու փրոփականտի ամէն տեսակ միջոցներով ջանք թափած՝ կարելի եղածին չափ մեծ թիւով քուէ շահելու համար։

Կաթոլիկ կուսակցութիւնը, որ պահպանողական ու կրօնամոլ տարրերու խմբակցութիւն մը եւ Պելճիոյ բնակչութեան դրամատէր ու հարուստ դասակարգը կը ներկայացնէ, երկար տարիներէ ի վեր մեծամասնութիւն կազմելով խորհրդարանին մէջ, կը վարէ երկրին ճակատագիրը։

Այս պահպանողական կուսակցութեան դէմ դիրք բռնած են ձախակողմեան տարրերը, որոնց մէջ ընկերվարական կուսակցութիւնը պատկառելի ուժ մը կը ներկայացնէ, իր ծոցին մէջ համրելով գործաւորներու ահագին բանակ մը։

Այս երկու կուսակցութիւններուն միջեւ չափաւորողի դերը կը կատարէ ազատական կուսակցութիւնը, բաղկացած ազատամիտ ու քաղքենի տարրերէ, որոնք թէեւ թիւով բաղդատաբար քիչ են, սակայն անոնց մասնակցութեամբ է որ կը կազմուին դահլիճները, բերելով իրենց գործակցութիւնը տիրող խոշոր կուսակցութեան, կաթոլիկ կամ ընկերվարական։

Այս երեք կարեւոր կուսակցութիւններէն զատ կան նաեւ «ֆրոնթիստ»ներ եւ բոլշեւիկներ, որոնց թիւը խիստ աննշան է.

Աւելի կամ նուազ չափով ամէնուն ծանօթ ըլլալով պահպանողական, ընկերվարական եւ ազատական կուսակցութիւններու ընդգրկած սկզբունքներն ու կատարած դերերը քաղաքական եւ ընկերական մարզերու մէջ, աւելորդ կը նկատենք անդրադառնալ այդ նիւթին վրայ։ Սակայն մասնաւորելով մեր խօսքը Պելճիոյ համար, ըսենք թէ կան հարցեր, որոնք կը լուծուին ազատական եւ ընկերվարական կուսակցութիւններուն գործակցութեամբ, ինչպէս Ֆլաման եւ վալոն լեզուներուն հարցը, կաթոլիկ վարժարաններուն տրուած պետական նպաստի խնդիրը, եւայլն, եւ հարցեր՝ որոնց լուծումը ու պահելու համար անհրաժեշտ է ազատականներու եւ կաթոլիկներու գործակցութիւնը մասնաւորապէս ընկերային խնդիրներու շուրջ։

Պելճիա, հակառակ զարգացած եւ քաղաքակրթական բարձր մակարդակի վրայ գտնուած ըլլալուն, թունդ կաթոլիկ երկիր մըն է։ Կրօնական այս մոլեռանդութիւնը խոր արմատ նետած է ժողովուրդին մէջ Սպանիացիներուն տիրապետութեան օրէն սկսեալ։ Երկար դարերէ ի վեր պետութիւն եւ կրօնք անբաժան ըլլալով իրարմէ, կղերական դասակարգը նիւթապէս ու բարոյապէս նպաստաւորուած եւ առաւելակշիռ դիրք մը գրաւած է երկրին տնտեսական ու քաղաքական կեանքին մէջ։ Այդ առաւելութիւններուն շնորհիւ, կրօնական հաստատութիւններն ու վարժարանները, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմեն շնորհիւ Ֆրանսայէն եւ Սպանիայէն վտարուած կաթոլիկ կրօնական միաբանութիւններուն, ժամանակի ընթացքին մէջ պատրաստած են սերունդ մը, որ եղած է պահպանողական ու մոլեռանդ կաթոլիկ.

Անցնող կառավարութիւնը, բաղկացած կաթոլիկ ու ազատական տարրերէ, աւելի կամ նուազ պատասխանատու ըլլալով պետական պիւտճէին անձուկ վիճակին, ինչպէս նաեւ երկրին մէջ տիրող տնտեսական տագնապին ու անկէ առաջ եկած ծայրայեղ անգործութեան, ժամանակէն առաջ ստիպուեցաւ հրաժարիլ եւ տեղի տալ նախարարական հրաժարումի։ Այս անորոշ կացութիւնը փարատելու համար էր որ որոշուեցաւ փութացնել խորհրդարանական ընտրութիւնները, հինին պայմանաժամը տակաւին աւարտած չըլլալով։ Միջանկեալ ըսենք թէ Պելճիոյ մէջ ընտրութիւնները կը կատարուին ընդհանուր քուէարկութեամբ, եւ կիները կը մասնակցին միայն թաղապետական ընտրութիւններուն։

Ահաւասիկ երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն արդիւնքը.—

Կաթոլիկ նախապէս 76 երեսփոխան, շահ 3 աթոռ = 79։

Ընկերվարական՝ նախապէս 70 երեսփոխան, շահ 3 աթոռ = 73։

Ազատական՝ նախապէս 28 երեսփոխան, կորուստ 4 աթոռ = 24։

Ֆրոնթիստ՝ նախապէս 12 երեսփոխան, կորուստ 4 աթոռ = 8։

Բոլշեւիկ՝ նախապէս 1 երեսփոխան, շահ 2 աթոռ = 3։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԹԱՒՐԻԶԻ ՇՈՒԿԱՆ

— · · —

ԹԱՒՐԻԶ, 23 Նոյ. (Յառաջ).— Երկու ամսից աւելի է ինչ, Թաւրիզի առեւտրական շուկան՝ գործի եւ հում նիւթերի — թոյլ վիճակում կը գտնուի։

Դրա պատճառը պիտի փնտռել արտասահմանի զանազան շուկաներում անկէ առաջ արտադրուած ապրանքներու կուտակման եւ մասնաւորաբար կարմիրներու կողմէ պարբերաբար աժան ապրանքներ ծախելու, այսինքն «տըմփինկ»ի մէջ։

Օրինակ, վերցնենք սուզայի առեւտուրը։ Ըստ տեղում ստացուած տեղեկութեանց, Համբուրգում շատ աժան գներով սուզա են ծախած՝ հարիւր քիլօն, որ մի ժամանակ 12-14 դոլար արժէր, ծախուած է 3-4 դոլարով, իսկ այդքանը Թաւրիզ-Համբուրգ ճանապարհածախսի ծախքերէն քիչ մը աւելի է։ Ասոր հետեւանքով էլ, տեղիս մի շարք վաճառականներ լուրջ կորուստներ կ'ունենան։ Ասով հանդերձ սուզայի գները թէ Մարաղայում, թէ Ուրմիայում եւ թէ տեղումս զգալի անկում չեն ունեցած, գլխաւորաբար անոր համար, որ այս տարի սուզան, - ցրտերի պատճառաւ քիչ բերք տուած է եւ համեմատաբար եղած պահանջներին հազիւ կարողանայ բաւարարել.

Պարսկական սուզան, ինչպէս տեղական ուրիշ մթերքներ էլ կը յայտնեն, միշտ ունի իր պահանջը Եւրոպայի մէջ եւ գլխաւորապէս կը մրցի Թուրքիոյ եւ այլ շրջանների սուզայի հետ։

Գալով պարսկական գորգի առեւտուրին, ոչ մի զգալի փոփոխութիւն այս երկու ամսուայ մէջ։ Ակնկալուած բարեփոխութիւնները տակաւին չզգացուեցան։ Ամերիկեան տնտեսական տագնապին եւ վերջերս էլ նախագահական ընտրութեան պատճառով, տակաւին [illegible] չէ պէտք եղած պահանջը, բայց կը յուսացուի, որ յառաջիկային գործերը կը բարւոքուին եւ նորէն կը վերսկսի կանոնաւոր պահանջը պարսկական գորգերի։

Ամերիկեան տնտեսական տագնապը եւ Հուվըրի օրօք ընդունուած մաքսային սակացոյցը հարաւային Պարսկաստանի, մասնաւորապէս Սուլթանապատի շուկայի «Սարուխ» տեսակի գորգերին աւելի պահանջ տուած էր, բայց Ատրպատականի շուկայի գորգի արտադրութեան պահանջը թուլացուցած էր։ Վերջին օրերս աշխուժութիւն է զգացւում գորգի գնումների մէջ, իսկ եթէ Ամերիկան իր սակացոյցը թէկուզ փոքր տոկոսով պակասեցնելու լինի, այն ժամանակ Ատրպատականի գորգի շուկան նախկին վիճակը կը գտնէ։

Շարք մը գորգի վաճառականներ մեծ յոյսեր ունին, որ Ռուզվելտի ընտրութեամբ սակացոյցի խնդիրը փոփոխութեան կ'ենթարկուի։

Ատրպատականի գորգի, մասնաւորաբար Թաւրիզ տեսակի ապրանքների գները եւ որակը աւելի բարձրացնելու համար, Կենտրոնի (Թեհրանի) կարգադրութեամբ Թաւրիզի քաղաքապետը յատուկ մասնագէտներ իր մօտ հրաւիրելով խորհրդակցութիւններ կատարած է։ Արդէն մարդիկ են նշանակուած թէ տեղումս եւ թէ շրջաններում, գորգ գործողների վրայ հսկելու։

Ըստ տեղական թերթերի, Ստոքհոլմի մէջ պարսկական գորգերի, մասնաւորաբար Ատրպատականի ցուցադրութիւն է տեղի ունեցել եւ մեծ աղմուկ ու յաջողութիւն է գտած։ Գորգ գնողներ այժմ շուկայում կան Եւրոպայի զանազան քաղաքների, մասնաւորաբար Լոնտոնի, Պոլսի, Համպուրկի, Ստոքհոլմի, Ցիւրիխի շուկաների, ինչպէս նաեւ Սուրիայի եւ Եգիպտոսի համար։

Վերջին տարիներս Սուրիան բաւական մեծ քանակութեամբ գնումներ կը կատարէ Թաւրիզ միջակ տեսակի գորգերի։ Լոնտոնի շուկայի համար գնողներից աչքի է ընկնում Եզովբաս Պէնլեան առեւտրական տունը, որ թէ այստեղ իր ներկայացուցիչ Գ. Ցակոբ Ամէնճեանի միջոցով եւ թէ հարաւային Պարսկաստանի շուկաներում քիչ ընդհատումներով տնտեսական այս տագնապի շրջանին իր սովորական գնումները շարունակաբար կատարած է, երբ օտար աւելի մեծ ֆիրմաներ երեք տարուց ի վեր դադրեցուցած են իրենց գնումները։

Լոնտոնի յայտնի «Օթոման Կարպէթս» ընկերութիւնը իր մասնաճիւղը երկու տարուց աւելի է հաշուեյարդարի է ենթարկած։ Իսկ O. S. M. մեծ ընկերութիւնը որ ճիւղեր ունի ամէն տեղ, բացի իր սեփական «դազգահներով» պատրաստած գորգերէն — որ տարէց-տարի նոյնպէս կրճատման ենթարկած է — շուկայէն առձեռն գնումներ գրեթէ կատարած չէ։ Կասուէլի Եղբայրներ ընկերութիւնը իր «դազգահներով» պատրաստուող գորգերը եւ թէ շուկայում կատարուող գնումները դադրեցուցած է, ուրիշ ամերիկեան յայտնի ֆիրմաներու նման։

× Օտար դրամներու արժէքը համապատասխանում է դրսի շուկաների ելեւէջներին։ Տոլարն ու Ֆրանքը իրենց արժէքը պահում են անփոփոխ, իսկ ստերլինը ինչպէս եւրոպական սակարաններում, նոյնպէս եւ այստեղ ունեցաւ ելեւէջներ եւ տողերս գրելու պահուն 107-108 ռէալի շուրջն էր. Ֆրանքը 119 ռ. տոլարը 30 ռէալ։

ՂԱԼԷՑԵԱՆ

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ.— Ֆաշական վարչաձեւին կատարած կարեւոր գործերու շարքին, պէտք է յիշել նաեւ Մուսոլինիի «բնակարաններու քաղաքականութիւնը», որ ընկերային տեսակէտով մեծ իմաստ ունի։

Զինադադարին, Իտալիոյ բնակարաններու թիւը կը գտնենք անբաւական ժողովուրդի կարիքներուն, եւ վարձքերը տարապայման գումարներու հասած։

Մուսոլինի իր քաղաքականութեամբ կը հետապնդէ երկու նպատակ։ Տալ քաղաքացիներուն առողջ եւ աժան վարձքով բնակարաններ։ Խնդրին կատարեալ եւ արմատական լուծումը լի է դժուարութիւններով, որոնք անցեալին գրեթէ անյաղթելի կը նկատուէին։

Ֆաշականութիւնը կը լծուի աշխատանքի լրջութեամբ ու յամառութեամբ։

Դիտելով այս օր ձեռք բերուած արդիւնքը, չէ կարելի չհիանալ կատարուած գործին վրայ։

Ի՞նչպէս կատարուեցաւ այս գործը։

Նախ տասը հազար բնակչութիւնէ անցնող քաղաքապետութիւնները հրաւէր կը ստանան պատրաստելու իրենց քաղաքին կանոնաւորիչ յատակագիծը։ Այս աշխատանքը կը կատարուի ճարտարագէտներէ ու ճարտարապետներէ որոնք ծանօթ են իբր մասնագէտ այս նիւթին եւ որոնց այս օր urbanista անունը կը տրուի։ Ասոնց շարքին իբր եւրոպական համբաւ ունեցողներ կարող ենք յիշել Բիաչէնթինին, Պրացինին, Ճիովաննոնին, Ասչիէրին, Բօրթալուփփին եւ Մորփուրկօն, առաջին երկուքը իտալական Ակադեմիայի անդամ, իսկ երրորդը Հռոմի ճարտարապետական վարժարանին տնօրէնը։

Ցատակագիծերու վաւերացումէն յետոյ, քաղաքապետութիւնները կը գնեն այն շէնքերը որոնց քանդումը նախատեսուած է ըստ նոր յատակագծին ու կը սկսին բանալ նոր ճամբաներ, հրապարակներ ու հանրային պարտէզներ, լայնցնելով ու մեծցնելով հինները։ Այս աշխատանքին զուգընթաց մեծ թափով կը սկսին նոր շէնքերու կառուցումը։ Պետութիւնը իր հաշւոյն կը կառուցանէ պետական նոր շէնքեր (նամակատուն, հեռագրատուն, երկաթուղիի կայարան, դատարան, զօրանոց եւն.) եւ ասոնց կողքին իր պաշտօնեաներուն համար բնակարաններ։ Նոյն աշխատանքը կը կատարեն նաեւ քաղաքապետութիւնները, իսկ դրամատէրերը նախաձեռնութիւնը կ'առնեն բնակչութեան պահանջները գոհացնելու։ Այս վերջինները հաճոյքով կը տրամադրեն իրենց դրամը այսպիսի շահաբեր գոր-

...նի մը, քաղաքերուն մասնաւորապէս ...ին օրէնքին որ նոր կառուցուած շէնքերը 25 տարուան համար ազատ կը ...ին ...ական տուրքերէն

Շնորհիւ այս քաղաքականութեան, այսօր Միլանոյի մէջ 4500—3200 լիրէթի տարեկան վարձքով, արդի բոլոր յարմարութիւններն ունեցող երեք սենեակնոց յարկաբաժին մը ամենամեծ դիւրութեամբ կարելի է գտնել։

Նկատելով որ կառուցուած շէնքերը բարձր վարձքով մատչելի չեն բանուոր ժողովուրդին, Մուսոլինի կը կազմէ ամէն քաղաքի մէջ մասնաւոր ընկերութիւն մը, որուն պարտականութիւն կուտայ աժան ու առողջապահական տեսակէտով գոհացուցիչ բնակարաններ շինել։ Պատրաստուած ծրագիրները կը յաջողին շնորհիւ քաղաքապետութիւններու ու դրամատուններու աջակցութեան։ Առաջինները հողը կը տրամադրեն պէտք եղածին, իսկ դրամատունները շինէին տոկոսով մը՝ անհրաժեշտ դրամագլուխը։

Իտալական ամէն քաղաք այսօր շրջապատուած է նոր նոր թաղերով, որոնք կառուցուած են շնորհիւ վերոյիշեալ հաստատութիւններուն, եւ ուր տարեկան 1200—1500 լիրէթի վարձքով մը կարելի է երկու սենեակէ եւ խոհանոցէ բաղկացած յարկաբաժին մը գտնել բոլոր յարմարութիւններով։ Հոսող ջուրը, բաղնիքը, ելեկտրական լոյսը, այսօր այլ եւս աւելորդ զարդեր չեն նկատուիր։

Տասը տարուան ընթացքին, միայն դրամատէրերու նախաձեռնութեամբ շինուած են երեք միլիոն սենեակ, որ կը ներկայացնեն միջին հաշուով 30 միլիառ լիրէթի շարժում մը։

Այս հսկայ գործը բաց ի ընկերային արժէքէն, շատ բարերար ազդեցութիւն ունեցած է երկրին ճարտարարուեստին վրայ։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԷՅՐՈՒԹԷՆ

ՍԻԱՄԱՆԹՕ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

Դասախօսութիւն Համազգայինի Ընկ.)

— :-: —

ՊԷՅՐՈՒԹ, 27 Նոյ. (Յառաջ). — «Համազգային» Ընկերութեան Ինտակալ Մարմնի ջանքերով, ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս դասախօսութիւններու շարք մը բացուած է։

Նոյ. 19ի շաբաթ երեկոյեան, Հայ Ճեմարանի սրահին մէջ առաջին դասախօսութիւնը կարդաց մարմնի ատենապետը՝ ընկ. Գասպար Իփէքեան՝ Սիամանթոյի մասին։

Յարգոյ դասախօսը մտերիմ ընկերն է եղած Հայ մեծանուն բանաստեղծին։ Ատոր շնորհիւ յաջողապէս ներկայացուց Սիամանթոյի կեանքը, ընդհանուր գծերը եւ բանաստեղծի հոգեկան խոր ապրումները։

Սիամանթօն — Ատոմ Եարճանեան ծնած է 1878ին Ակնի մէջ։ Տասնըչորս տարեկանին Պոլիս երթալով, երկու տարի աշակերտած է Գում Գափուի Մէրճանեան վարժարանը։ Ետոյ փոխադրուած է Պէրպէրեան վարժարանը, ուր ուսած է մինչեւ բարձրագոյն դասարանը։ 1896ին Պոլսէն մեկնած է Եգիպտոս եւ կարճ ժամանակ մնալէ յետոյ, անցած է Ժընեւ, ծաղկաբանութիւն սորվելու համար։ Այնուհետեւ Փարիզ երեք տարի հետեւած է Սորպոնի համալսարանի գրական ճիւղին։ Ետադարձին Պոլիս վերադառնալով, 1909ին Պոլսէն մեկնած է Պոսթըն եւ աշխատած «Հայրենիք»ի խմբագրութեան մէջ։

Ընկեր դասախօսը այս հակիրճ կենսագրականը տալէ յետոյ, նկարագրեց նիւթական այն աննախանձելի կացութիւնը, որ ունեցած է հայ տաղանդաւոր բանաստեղծը՝ իր կեանքի ընթացքին։ Ազդած է այդ Սիամանթոյի վրայ տաւելապէս այն պատճառով, որ թոքերը տկար էին։

Ատոմ Եարճանեան — Սիամանթօն, այդ «դալկադէմ, ճերմակ, փղոսկրէ կարծես կերտած» բանաստեղծը գրական գործունէութիւնը սկսած է «Նոտորած» քերթուածով, որ տպագրուած է Սուրէն Պարթեւեանի «Վաղուան Ձայն»ի մէջ։ Յաջորդաբար աշխատակցած է «Անահիտ»ի, «Դրօշակ»ի, «Բազմէպ»ի, «Բանբեր»ի, «Շիրակ»ի, «Ալիք»ի, «Նոր Հանդէս»ի, «Ազատամարտ»ի, «Հայրենիք»ի եւն.։

«Դիւցազնօրէն»ը՝ Սիամանթոյի բանաստեղծութիւններու առաջին հաւաքածոն, հրատարակուած է 1901ին։ 1905—1908 հրատարակուած է «Հայորդիներու շարքը»։ Այնուհետեւ հրատարակուած են «Կարմիր լուրեր բարեկամէս»ը, (Մատենաշար Ազդակ), «Հայրենի հրաւէր»ը եւն.։

Սիամանթոյի բանաստեղծութիւններէն մաս մը թարգմանուած ու հրատարակուած են օտար լեզուներով՝ ֆրանսերէն եւ անգլիերէն։

Կենսագրականի հետ զուգընթաց, ընկ. Գ. Իփէքեան պատմեց յուշեր Սիամանթոյի կեանքէն։

Դասախօսութեան երկրորդ մասը նուիրուած էր Սիամանթոյի բանաստեղծութեան վերլուծման։ Ընկ. Գ. Իփէքեանը շեշտեց անոր քաղաքական դաւանանքը, վրէժխնդրութեան ոգին, հայրենասիրութիւնը, հայրենիքի կարօտը, հայրենիքի ազատագրութիւնը դաժան թշնամիէն։ Առանձնապէս կանգ առաւ այն կէտին վրայ, որ Սիամանթօն ընդգրկած է հայկական իրականութիւնը, երգած է հայ ժողովուրդի տառապանքը. աստուածացուցած է կռիւը եւ կռուողները, յեղափոխականները եւ պաշտած է հայ ժողովուրդի ազատագրական շարժումը, որուն նուիրաբերած է իր կեանքը։ Սիամանթօն ալ, ինչպէս մեր ընտրանին, նահատակուած է 1915ի ընդհանուր տարագրութեան ճամբուն վրայ։

Դասախօսութեան ընթացքին ընկեր դասախօսը մէջ ընդ մէջ կարդաց Սիամանթոյի կտորներէն։ Ընկ. Իփէքեանի աշխատանքը խնամուած էր։

Հայ Ճեմարանի երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ իրենց ուսուցիչ եւ ծանօթ երգահան Պ. Համբարձում Պէրպէրեանի, յաջողօրէն երգեց Բ. Կանաչեանի «Տալիլօ» եւ Ա. Մանուկեանի «Տիրակեր Ջան» խմբերգները։ Մելանոյշ ձայնով մեներգեց Օր. Զեփիւռ Ապէլ։ Ցուցէ՛ շեշտերով Սիամանթոյէն կտոր մը կարդաց Պ. Տիրան Անէմեան։ Մաքուր առոգանութեամբ արտասանեցին՝ Հայ Ճեմարանի աշակերտուհիներէն Օր.Ներ Հ. Իփէքեան, Ա. Պէրպէրեան եւ Ա. Գալուստեան։

ՀԱՅ ՏՂԱՅ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կարմիր Խաչի ճաշկերոյթը

— · —

ՆԻՍ, 7 Դեկտ. (Յառաջ). — Անցեալ Շաբաթ իրիկուն տեղի ունեցաւ Հ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղի հանդէսը որ կը գերազանցէր մինչեւ հիմա եղած հաւաքոյթները

Որոշուած ժամանակէն առաջ ժողովուրդը խռնուած էր հանդիսավայրը։ Բազմութիւնը փակած էր անցուդարձը։ Բացումը կատարեց Տիկ. Ս. Պէրպէրեան (օրուան նախագահը Տիկին Համբարձումեան կամքէ անկախ պատճառով մը կը բացակայէր)։ Հնչեց «Մեր Հայրենիք»ը դաշնակի ընկերակցութեամբ սիրայօժար մասնակցութեամբ մանկապարտէզպանուհի Օր. Մաքիի։ Արտասանութիւն մը փոքրիկն Զորեանէ. պարերգ մը փոքրիկներէ՝ Ժամկոչեանէ եւ Թորիկեանէ։ Արտասանութիւն մը Օր. Գուռնարիկեանէ, մեներգ մը «Մանէ ճախարակ» Տիկ. Իբրանոսեանէ, արտասանութիւն մը Օր. Գայսերլեանէ, ինչպէս նաեւ զաւեշտ մը Պ. Հափեանէ եւ Տիկ. Իբրանոսեանէ։ Իսկ հայկական հին տարազներով հայկական պարերը այնքան լաւ խաղացին Հ.Կ. Խաչի անդամուհիները որ ժողովուրդին պահանջով կրկնեցին։

Մայր Արաքսիի կենդանի պատկերի դերին մէջ Օր. Ա. Գայսէրլեան արժեցաւ։ Արտասանութիւն մը Տիկ. Ս. Համբարձումեանէ «Հայաստանին». ուրիշ զաւեշտ մը «Գրիգոր»ը Տիկ. Իբրանոսեանի եւ Պ. Մեսրոպեանի կողմէ։ Կովկասի պար մըն ալ Օր. Ժամկոչեանէ։ Դերակատարները բոլորն ալ իրենց դերերուն մէջ յաջող էին. մանաւանդ որ մեծ մասը առաջին անգամ բեմին վրայ կ'երեւար։ Հայկական պարերը սորվեցնելու աշխատանքը տարած է Տիկին Իբրանոսեան, Հ. Կ. Խաչի ատենադպրուհին, որ իր վարձատրութիւնը ստացաւ ջերմ գնահատանքի արժանանալով։ Կովկասեան պարը հանդէսին աղ ու պղպեղն էր։

Օրուան բանախօսը ընկեր Պ. Թիւլպէնտճեան բացատրեց Կարմիր Խաչին գործը եւ ներկաները հրաւիրեց որ ուժ տան անոր։

Ամէնէն վերջ բեմադրուեցաւ Հ. Կ. Խաչի կենդանի պատկերը, մասնակցութեամբ Տիկ Ներ՝ Մեսրոպեանի, Իբրանոսեանի եւ Զօրեանի։ Սեղանի ծածկոց մը աճուրդի դրուեցաւ եւ հասոյթ գոյացաւ 231 ֆր.։

Հանդէսը վերջանալուն սկսաւ պարը որ տեւեց մինչեւ կէս գիշերէ վերջ։ Ժողովուրդը այնքան գոհ մնաց որ չէր ուզեր բաժնուիլ տարամ... Փափաքելի էր որ Հ. Կ. Խաչի Վարչութիւնը միշտ անպակաս ընէ այս կարգի հանդէսները։

Ընդհանուր հասոյթ.— Տոմսակներէ գոյացած՝ 1100։ Նուէրներ.— Տիկին Պէօլէեանէ՝ 100, Պ. Գափաֆեանէ՝ 50, Հ. Մ. Մ. Վարչութենէ՝ 20, Պուֆէէն գոյացած՝ 87.30, Աճուրդէն գոյացած՝ 251 ֆրանք։ Ընդհ. գումար՝ 1608.30 Ֆր.։

Վ. Պէրպէրեան

Յ. Գ.— Կ. Խաչի ատենապետուհի Տիկ. Ժամկոչեան հիւանդ ըլլալով կը բացակայէր, եւ սակայն իր անկողնին մէջ իսկ, մինչեւ վերջը բոլոր կարգադրութեանց հսկած է որպէս զի յաջող անցնի հանդէսը։

ՏԱՂԱՆԴԱՒՈՐ ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ

Les Dernières Nouvelles de Strasbourg (1 Դեկտ. Թիւով) կը գրէ —

Palais des Fêtesի մէջ տրուած ժողովրդական նուագահանդէսին (concert), Օր. Նինա Շէքիրճեան (Ժընեւ) ընտիր դաշնակահարուհին տրուած էր իր նուագով հաւասարապէս բաժնելու երեկոյթին յայտագիրը։ Արդարեւ յայտագրին չորս թիւերէն երկուքը կատարեց այս արժէքաւոր արուեստագիտուհին։

Օր.Նինա Շէքիրճեանի ոճը կը մատնէ անժխտելի դասական ամբողջական դաստիարակութիւն մը։ Կը թուի թէ անկեղծութիւնն է իր արուեստին առաջին տարրը։ Օր. Նինա Շէքիրճեան գիտցաւ իր լրութեան հասցնել, աւարտման որոշ բծախնդրութեամբ մը, César Franckի հրաշալի variations symphoniquesը։ Զգայուն, նրբերանգ եւ չափաւոր արտայայտիչ էր նուագումը այդ եղանակին, որ միսթիք հմայք մը ունի եւ անկորնչելի բուրում մը։

Լիցթի Fantaisie Hongroiseը նուագելով, դաշնակահարուհին գիտցաւ արժեցնել իր խառնուածքին ուժգնութիւնը, երանգներու իր գիտութիւնը։ Եւ իր բարձրաթռիչ mécanismeը հրաշք գործեց՝ երբ հասաւ վերջին պարբն։ Երկար ծափահարութիւններու արժանացաւ Օր. Նինա Շէքիրճեան եւ քանիցս բեմ հրաւիրուեցաւ։ Նոյն իսկ քանի մը հոգի չափազանցեցին իրենց հիացման մէջ, — խանդավառութիւնը լաւ է, բայց չափազանցութիւնը յաճախ գէշ ճաշակ մը կը մատնէ։

Le Journal d'Alsace et de Lorraine, նոյն թիւով կը գրէ —

Գովենք առանց վերապահութեան Օր. Շէքիրճեանը, Ժընեւի այս երիտասարդ դաշնակահարուհին, ծագումով Հայ, որ ամբողջական mécanismeով մը եւ իրական երաժշտականութեամբ նուագեց Լիցթի գեղեցիկ Fantaisie Hongroiseը, ինչպէս նաեւ Ֆրանքի Variations symphoniquesը։ Հասարակութիւնը, հմայուելով դաշնակահարուհիին թարմութենէն եւ տաղանդէն, ցոյց տուաւ իր ամէնէն գգուական վերաբերումը հանդէպ Օր. Նինա Շէքիրճեանին։

ԽՄԲ.— Սթրազպուրկէն փրոֆ. Ալիքսանեան (Գիտութեանց Կաճառ) մեզի կը տեղեկացնէ թէ ուրիշ բազմաթիւ թերթեր ալ, գերմաներէն, մեծ գովեստով կ'արտայայտուին հայ դաշնակահարուհիին տաղանդին մասին։ Օր. Նինա Շէքիրճեան աղջիկն է փրոֆ. Շէքիրճեանի, որ, ինչպէս գրած էինք, վերջերս դասախօս նշանակուեցաւ Ժընեւի բժշկական համալսարանին։ Տաղանդաւոր դաշնակահարուհիին մայրն ալ նոյնպէս դասախօս է նշանակուած Ժընեւի Երաժշտանոցին։

ՄԱՄՈՒԼ

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

— :-: —

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ (24 Նոյ.)։

— «Ֆրանքօ-թրքական այս դաշնագրով հայ ժողովուրդը կը ստանայ երկրորդ ամենամեծ եւ անդարմանելի հարուածը զինադադարէն վերջ։ Առաջինը — Ֆրանքլէն — Պույիոնի կնքած դաշնագիրը — ամբողջ Կիլիկիահայութիւնը անտուն ու անհայրենիք թափառական դարձուց, իսկ այս երկրորդը թրքահայութիւնը կը զրկէ իր բազմամիլիոն ոսկիներ արժող սեփական կալուածէն եւ կ'արդարացնէ թրքական ուժը։ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ տարիներէ ի վեր շարունակուող բանակցութեանց միջոցին, որքան գիտենք, ֆրանսացի պատուիրակները չէին հրաժարեր հայապատկան կալուածներու կարգադրութեան խնդիրէն եւ կը պնդէին որ Լօզանի դաշնագրի տրամադրութեանց համաձայն հովանաւորեալ երկիրներ ապաստանող Հայերը ընդունած են սուրիական հպատակութիւնը եւ կը նկատուին տեղացիներ, հետեւաբար կարելի չէ անտէր թողուլ անոնց Թուրքիա ունեցած կալուածներու խնդիրը։

Թուրք պատուիրակները, սակայն, չէին ուզեր բանակցութեանց միջոցին Հայերու խօսքը ընել, ինչպէս կը հասկցուի ներկայ դաշնագրէն, ֆրանսացի պատուիրակները, որոնք դեռ մինչեւ տարի մը առաջ արդար եւ իրաւացի կը նկատէին հայապատկան կալուածներու կարգադրութիւնը եւ անզիջող կը մնային, տեղի տուած են թրքական պահանջքին առջեւ եւ բոլորովին ջնջած հայկական կալուածներու խնդիրը իրենց օրակարգէն, համաձայն Թուրք պատուիրակներու եւ կառավարութեան փափաքին։ Նոյն իսկ խօսք իսկ չէ եղած եկեղեցապատկան կալուածներու, որոնց մասին այնքան մեծ հաւաստիքներ կը տրուէին մեզ մինչեւ վերջ։

Այս դաշնագրով, սակայն, լուծուած կարծել կալուածներու խնդիրը, սխալ է։ Ետ պատերազմեան դաշնագիրներու ուժն ու արժէքը ծանօթ է բոլորին, մանաւանդ երբ ստորագրող կողմերէն մէկը Թուրքիան է։ Ատոր բազմաթիւ ապացոյցները ցոյց տուաւ քեմալական կառավարութիւնը, չյարգելով իր խոստումն ու ստորագրութիւնը։ Որոշ է որ ֆրանսական կառավարութիւնը այս երկու դաշնագիրներու մէջ ալ ցոյց տուած է շատ մեծ զիջողութիւններ. անծանօթ է մեզ թէ՝ ուրիշ համաձայնութիւններ, յայտնի կամ գաղտնի, կնքուա՞ծ են երկու կառավարութեանց միջեւ եւ ի՞նչ պայմաններով։ Ֆրանսայի հանդէպ ուրիշ պարտաւորութիւններ ստանձնա՞ծ է Թուրքիան։ Այս ենթադրութիւնները ճիշդ ըլլան թէ սխալ, մէկ բան յայտնի է որ Ֆրանսա շատ վեհանձն եւ առատաձեռն գտնուած է Թուրքիոյ հանդէպ եւ լիուլի գոհացուցած անոր պահանջները

Այս երկու դաշնագրով վերջացած չեն ֆրանքօ-թրքական բանակցութիւնները։ Դեռ խօսակցութիւնները կը շարունակուին ամենակարեւոր խնդրի մը լուծման, Թուրքօ-սուրիական սահմանի գծման շուրջ։ Եթէ ճիշդ են տարաձայնութիւնները, Թուրք կառավարութիւնը նոյն անզիջող յամառութեամբ կը պնդէ Աղէքսանտրէթի սանճագին Թուրքիոյ կցման համար. Թուրք մամուլը կատարուած իրողութիւն կը նկատէ Աղէքսանտրէթի կցումը։ Ամէն պարագայի տակ մօտ ատենէն կը լուծուի նաեւ այդ խնդիրը, Թուրքօ-ֆրանսական համաձայնութիւնը կատարեալ դարձնելու համար»։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Երբեմն ալ կը տարուէր բանաստեղծական հովերով։ Երեւակայութիւնը թռիչք կ'առնէր յանկարծակի ...կէր ճախրել բարձրագոյն ոլորտներու մէջ։ Ու կը սկսէր գրել, տափականութիւններով լեցուն կտորներ, մեծ դժուարութեամբ իրարու յարմարցուած, նոյն իսկ ոտանաւորներ, որոնց մէջ բառն ու անխուսափելի տաղաչափները վարձակալներու պէս դրուած էին իրենց տեղը։ Իր մշակած գրական սեռը կը նմանէր այն մարդուն, որուն հագուստները [...] ու անյարմար միօրինակութիւն մը ունին։ Անմիջապէս կը զգաս որ կեղծ են այդ հանդերձները, ու անվայել։

Յաճախ իր գրած գծայլելի՝ քերթուածները կը բաղդատէր Պ. Դուրեանի գրուածքներուն, ու ինքը նոյնպէս կը զգար ու կը հաւատար թէ Դուրեանին հաւասար արժէք մըն է. գրական անսպառ արտադրող, անխոնջ քերթող... Ու կը կարդար Դուրեանի բանաստեղծութիւնները իր գրութեան հետ համեմատելով

Երեկոյ է. բոցավառ է հորիզոն,
կառք մը կ'անցնի դաշտի պէս յամրընթաց,
Դեղուցի մը ընկողմանած տրոփէ հոն,
վերջալոյսի աղջիկ մէ սա, ո՛վ Աստուա՛ծ,
եթէ նայի՝ կ'ըսես— «հիմա կը մարի»

Քիչ մը խոր շունչ առնելէ յետոյ, կը պատրաստուէր իր շնաշխարհիկ քերթուածը կարդալու։ Կը հազար, կոկորդը լաւ մը կը մաքրէր, մէկ քանի հեղ վիզը աջ ու ձախ կը ծռէր, ու ձեռքերը կուրծքին վրայ ծալլած՝ ճիշդ Ռ. Զարդարեանի նկարին պէս եւ կը սկսէր բարձր ու ուժեղ ձայնով արտասանել իր ինքնատիպ քերթուածը...

Ամէն անգամ երբ կուգամ
Սիրոյ վայրն այդ պաշտելի,
վարդ ու դալար փռուած չորս դին
Ու դուն հակած կը փըթթես վարդ շուշան
կարծես թէ իմ հոգիիս պարտէզն ըլլայ ան,
— Հէ՜յ աղջի՜կ, անգգամ...»

Այն ատեն միայն տարբերութիւնը կը հասկնար իր եւ Դուրեանի գրութեան, երբ նկատի կ'առնէր որ՝ ո՛րեւէ թերթ կամ պարբերական չէին հիւրընկալեր իրեն գրութիւնները, ու կ'իյնար յուսահատ։ Հիասթափուելով իր շատ մը շողշողուն ծրագիրներուն մէջ անգամ, Դեռ կը յուսար եւ հաւատար թէ ապագային պիտի գնահատուին իր ճիգն ու եռանդը հայ գրականութեան ասպարէզին մէջ։

Մանրածանր օրերու ապաւարութեամբ հասնակուած, դարձեալ կը խօսէր զանազան վիճելի խնդիրներու շուրջ, կը ջանար հնարաւոր միջոցներ որոնել, կարենալ ազատելու համար մտքերու այդ ծանրաբեռն ու լաբիւրինթոսային վիճակէն։

X

Աշնան լիութեան օրերն էին։ Ծառերու կատարէն դեղնորակ տերեւները կ'իյնային խարշակահար։ Արեւի փշուր մը ճառագայթը օրհնութիւն էր։ Զող ու զարհուրելի քամին կը վժժա՛ր սաղարթներու մէջէն։ Բուք ու անձրեւ...։ Փոքրիկ ու ցած կրպակի մը տակ հեւակարկառութիւն կ'ընէր։ Գոհունակութեան անհուն ժպիտ մը կը ցոլար իր դէմքին վրայ։ Արտասովոր եռուզեռ մը կար իր հոգւոյն մէջ։ Մերթ կը քալէր թեւը հերելով ծակէն՝ անոտկ մը մըմռնջ հանելով, մերթ ալ կը նայէր հեռուն, հանդիպակաց լեռներուն ու ժայռերուն, գիտելով խոլոտգար քամին զարհուրելի ոռնոցները,— ո՜ւյ, ո՜ւյ...։

Թեթեւ սրախոսութիւն մը գիտէր կը զգայէր, կը հրճուեցնէր մանկան մը պէս։ Ետոյ ծանր ու տպաւորիչ լռութիւն մը կը պարփակէր իր ամբողջ էութիւնը։

Իր բոլոր սրախօսութիւններն ու սխրութիւնները կարճատեւ կ'ըլլային։ Ամպի մը պէս կ'անցնէին իր հոգիին երկինքէն։ Այս բոլորը սակայն, չէին վհատեցներ զինքը, աւելի քան երբեք հաստատ ու վճռական կը սպասէր իր լաւագոյն օրերուն որ պիտի գան, պիտի գան անպայման, ինչպէս կ'արտասանէր ինքը յաճախ։ Ցուրտ ու մելամաղձոտ այդ օրերուն ամէն օր իր աշխատանոցին մէջ էր։ Կալերուն մէջ, հոս հոն գետ կը թափին յորդ եւ ցախի դէզեր, խոտեր,— դանդաղ եւ տնտնացող մարդոց պէս։ Մայլ մեղկութիւն մը, ներքին թուլութիւն մը կը սողէր զիրենք [...] ամէնէն յետամնացն ու ալ լրացնողը։ Տաս քիչ կը խառնուէր գիւղացիներու աշխատանքներուն, երբեմն միայն կ'երթար իր [...]։ Նշանուելէն ի վեր երկու անգամ միայն գացեր էր իր նշանածին տունը։ Ներքին ամօթանք մը կը զգար։ Ու կարծես որ մէկը պիտի յանդիմանէ զինքը։

Հովը կը սուլէր աւելի ուժգին, աւելի զարհուրելի։ Մելամաղձոտ տրտմութիւն մը բռներ էր իր հոգին։ Ու բան մը անհեթեթ կը յորձանքէր իր էութիւնը։ Հառաչանք խորատելով ու ծռալելով իր հոգւոյն պարապութեանը մէջ, [...]։ Հին հեշտօրոր կը խաղար բարտիներու մէջ, կապոյտ լճակի երեսին վրայ, թեթեւ խաղք մը թողլով հոն...։

ԺԴ.

Դեկտեմբերի ցուրտ ու անձրեւախառն օր մըն էր։ Մինչեւ սենեակին մէջ թափանցող հով մը կը պտտցնէր դուռը, դրդիկներէն ու պատուհաններէն իր վժժոցը թափելով...։ Փոքրիկ վառակ մը կը վառէր գիւղին ստորոտէն։

Զապինական հինաւուրց լուրերին տակ, քանի մը երգիչներու պըլպլացող լոյսերուն ներքեւ՝ Ջանջանի հարսնիքն էր, որ կը կատարուէր բացառիկ կերպով։ Հոն էին գիւղին ծերերն ու երիտասարդը, կին ու աղջիկ. թաղական ու տիրացու, Ռէսն ու քահանան, բոլոր, բոլոր գիւղը մէկ տան մէջ հաւաքուած՝ Ջանջանի հարսնիքը կը կատարէին։

— Էս կը խմեմ էս բաժակը Ջանջանին կենացը, կը մաղթեմ մէկ բարձի վրայ ծերանան, իրարու սուխամ ըլլին, ցաւ ու չառ չտայ Տէրը...

Հարսնեւորները, ամէ՛նքը, խմէ՛նքը կը պոռային։

— Թա՛, մեղա՛յ, խմենք ըլ իրարու խոմիչ կուգանն։

— Հա, անուշ, հա՛..., կը խօսէին հարսնեւորները...

— Ես գիտեմ օր կրակի պէս կը վառէին էրկուքն ալ,— կը խօսէր ուրիշ մը։

— Խաէ՛, խաէ՛, կարմիր գինին Թամա հարսին ու փեսին կենացը,— կը խօսէր Միքօ Ամուն։

— Հա Միքօ՛, հա՛։ խմենք գինին Ջանջանի եւ Արշալոյսի արեւշատութեան համար, մաղթելով որ էլմօ Կիրոյի աղջիկը գեղին մէջ էն առաջին հարսը ըլլի։ Սեւերես լացէ Կիրօն։

— Բաղդաւոր է Ջանջան, բախտաւոր են գիւղացիները, որ էնոր մէ՛նծ, փառաւոր հարսնիքը կը վայելեն։

— Խմենք ու խաղանք թամլու, կը խօսէր ու կը ցատքոտէր ձրղըղ Մկօն։

Ուրախութեան ու խանդավառութեան մթնոլորտին մէջ կը շարունակուէր հարսնիքը մինչեւ առաւօտ...։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(ՎԵՐՋ)

Գէրուկ կինը.— Բժիշկը կ'ըսէ թէ առնուազն քսան քիլօ պէտք է կորսնցնեմ։

Նիհար կինը.— Լաւ, ի՞նչ միջոց ձեռք առիր։

Գէրուկը.— Ամէն օր կ'երթամ ու կը մարզիմ։

Նիհարը.— Մինչեւ հիմա ի՞նչ կորսնցուցիր։

Գէրուկը.— Վեց վար՝ 1500 Ֆր.։

Յ.

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ *ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍԻ, ՓՈՒԱ-ԳՈԼՈՆԳԻ* կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները Sociétés Savantes D. սրահին մէջ, 28 rue Serpente. *մէթրօ* Օտէօն եւ Սէն Միշէլ, վաղը Կիրակի, կէս օրէ յետոյ, ժամը 2ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: *ԿԱՐԵՒՈՐ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐ.*

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Կոմիտէին ընդհ. ընկերական ժողովը, այսօր Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին Դաշնակցութեան Ակումբը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ԼԱՆՍԷԻ եւ ՌԸՆԱԺԻ ենթակոմիտէներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ իրենց հաւաքատեղին: Ներկայ պիտի ըլլայ Կոմիտէն:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ խումբի ընկերական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 5ին Օթէլ Թէրմինիւսի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով: Բացականները նկատի պիտի առնուին:

ՍԷՆ-ԺԻՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Խոզեանի գերձակատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի Քրիստափոր, Ապառաժ, Ռոստոմ *խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ:*

Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը կարեւոր է:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քրիստափոր խումբի եւ Ռոստոմ ենթակոմիտէի հաւաքական դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարան-ընթերցասրահին մէջ, 49 Rue Nationale: *Կը դասախօսէ՝* ընկ. Ազգին Մարտիրոսեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն Մարկրիտի համադասայ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Հիւսեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Կարապետ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Գ. Հիւսեան:

Իսկ Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Պատանեկան Միութեան բացման հանդէսը: Կը խօսի ընկ. Գ. Հիւսեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ատօ խումբի դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 6ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ՝ ընկ. Ստեփան Միլտոնեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքավայրը, 49 rue Nationale.

Դաշնակահարուհի *Օր. ՃԱՄԳԱՉ կազմակերպած է ցերեկոյթ մը վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին,* Maison Gabriel Gaveau*ի մէջ,* 57 Ave. de Malakoff, *մէթրօ* Victor Hugo: *Պիտի նուագէ իր փոքրիկ աշակերտները:*

Հրապարակային ժողով

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Այսօր Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին Grande Salle des Horticulteurs, 84 rue de Grenelle, Métro: Bac, Tram. 14, 19, 20

Կը բանախօսէ Հայաստանէն նոր վերադարձած և Կաթողիկոսական ընտրութեան Փարիզի պատգամաւոր Գ. ԼԵՒՈՆ ԿԻՒՄԻՒՇԿԷՐՏԱՆ

Նիւթ ունենալով «ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Տեղի պիտի ունենան արտասանութիւններ, պիտի ցուցադրուին Հայաստանի նորագոյն պատկերներ:

Տոմսերը պիտի ծախուին հանդէսին օրը Ա. կարգ 15 ֆր., Բ. կարգ 10 ֆրանք, ուսանողներու 5 ֆրանք: Զուտ հասոյթը պիտի յատկացուի Հայաստանի ներգաղթին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գ. Մարգ եւ Օր. Լիլիզ Գաքրճեան եւ իրենց պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն այն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ՏՈՔԹ. ԳՐԻԳՈՐ ԳԱՔՐՃԵԱՆի գառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի յառաջիկայ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Շաբաթ օր, ժամը 4ին, 71, Ave. Kléber. *Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն անպայման ներկայ գտնուիլ:*

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Գործ.— 815.35.
Մարսէյլ, Գ. Գ.— 280.
Մարսէյլ Ռ.— 140.
Ալէնսոն, Նազ.— 70.
Լա Սիոթա, Գործ.— 65.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (29)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ինքնարուխ խնդուքս զսպելու համար, բոլոր ուժս գործածեցի, եւ նըկատեցի որ բանտի համազգեստիս թեւերը ջղայնացած կերպով կը պատռէի: Երէցը քանի մը յուսադրիչ խօսքեր ընելով մեկնեցաւ: Անկողնիս վըրայ նետուեցայ եւ աշխատեցայ միտքըս ամփոփել:

Երէցը ճիշդ կ'ըսէր: Գեղեցիկ մըտածում որ ինծի ջերմութիւն պարգեւեց, որովհետեւ մեծիկս յետաձգման մասին մինչեւ պաշտօնապէս յայտարարուիլը եթէ բան մը չլսէի, թերեւս խելագարուէի:

Ցաջորդ առտու դարձեալ միեւնոյն գործողութիւնները կատարուեցան, բայց այս անգամ տարբեր իմաստով մը: Դարձեալ ոտնաձայներ եւ զէնքերու չախչախը սալայատակին վրայ:

Խցիկիս դուռը դարձեալ բացուեցաւ եւ զիս դատարան առաջնորդող սպան երեւցաւ ու ժպտալից ըսաւ.

— Հաճեցէք մեզ հետեւիլ, օրիորդ, դատարանը ձեզ կը սպասէ:

Կարճ անցքէն դարձեալ դէպ ի քարէ սանդուղները, նրբանցքը եւ ահա այն սրահը ուր մէկ երկու օր առաջ դատավճիռս մըճահարուեց լսած էի: Այս անգամ հոն միայն երկու սպաներ կային: Վախս չուտով փարատեցաւ:

Պաշտօնական շեշտով մը նախագահը դարձեալ կարդաց վճիռս, որով մահուան կը դատապարտուէի:

«Մահուան դատապարտուիլ» բառերը լսած միջոցիս, սարսափը զիս դարձեալ պատեց:

Ցետոյ նախագահը ինծի դառնալով ըսաւ.

— Գիտէ՞ք թէ ինչ պիտի ըսեմ: Գըրաւեալ շրջաններու ընդհանուր հրամանատարը շնորհը ըրած է ձեր մահուան դատապարտութեան վճիռը ցկեանս բանտարկութեան վերածելու: Այս կարգադրութիւնը եղած է անոր համար որ ձեր գնահատելի գործունէութիւններուն համար Երկաթ Խաչի պատուանշանը ստացած էք. նմանապէս Թուլըրսի իշխանութիւնները մասնաւորաբար ի նպաստ ձեզի արտայայտուած են: Ըսելիք բան մը ունի՞ք:

Գլխով ըրի: Այդ վայրկեանին բառ մը անգամ չէի կրնար արտասանել: Զիս սրահէն դուրս հանեցին: Խնդիրը վերջացած էր: Թէեւ մահուընէ այսքան շուտով ազատուիլս այնքան ալ չուրախացուց զիս:

Ցկեանս բանտարկութեա՞ն դատապարտուած էի:

Սկսայ այդ ուղղութեամբ մտածել: Թէեւ առանձնացած տխուր տարիներուս ընթացքին այդ մասին մտածելու շատ ժամանակ պիտի ունենայի: Բայց այս պահուն ամբողջ էութիւնս սրտագաշարժ էր եղած:

Անպայման օր մը Գերմանացիները պիտի պարտուէին, անոնք չէին կրնար պատերազմը շահիլ, եւ եթէ նոյն իսկ ժամանակ գտնեն զիս Գերմանիոյ մըթին բերդերէն մէկին մէջ տեղափոխելու, ես դարձեալ քաղաքական բանտարկեալ մը կը մնայի եւ հետեւաբար վրէժխնդիր Համաձայնականներու մանրազնին հարցաքննութեան պիտի ենթարկուէի:

Ուրեմն սկսայ ձանձրանալի կեանք մը անցընել. երկաթեայ վարչաձեւ մը, առանց գութի եւ զգացումի, բայց յուսալից՝ չուտափոյթ փրկութեանս համար:

Առտուն կանուխ արթննալով, սկըսայ խցիկս մաքրել: Ցետոյ բերին առտուան թէյս, սեւ թթու հացի կտոր մը, Աստուած միայն գիտէ թէ ինչով պատրաստուած:

Փախուստի փորձ մը ընելու ծրագիրն անգամ չունեցայ. այնքա՜ն յոգնած էի: Մեր ամենօրեայ ճաշը գլխաւորաբար կը բաղկանար ճակընդեղէ եւ լուբիայէ պատրաստուած թանձր ապուրէ մը. որովհետեւ անգլիական պաշարումը Կեդրոնական Եւրոպան խեղդած էր: Գետնախնձորը պերճանք կը համարուէր:

Թէյն ու սուրճը եւ անխուսափելի սեւ թթու հացը զիս այնպէս մը ըրին որ սկսայ գիրնալ, թէեւ շատ տկար էի: Իմացայ որ Գերմանացիները մեր խմելիքին մէջ քափուր կը դնեն, որ մարմնին ծանրանալուն կը նպաստէ եղեր:

Շաբաթներ եւ ամիսներ կը սահէին: Ժամանակը արեւին գիրքէն կը հասկնայի. իսկ եղանակը տաքէն ու պաղէն: Շարունակ ապագայիս խորհուրդներովը կը չարչարուէի. փայլուն յոյսերս փոխադրուած էին ծանր յուսահատութիւններու նոպաներով:

Ցաճախ հոգիս տխրօրէն կը բողոքէր. «Ո՞վ Աստուած, մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ե՞րբ»: Սիրտս ձանձրոյթէս ու ներքինէս կը պայթէր:

Բանտարկեալներու պատմութիւններ կան, որոնց համեմատ իբր թէ անոնք առնէտներու, մինչեւ իսկ սարդերու հետ կ'ընտելանան. շատ ճիշդ է: Ես գիտեմ առնէտ, որովհետեւ բանտին մէջ իմ բարեկամս ալ առնէտ մըն էր:

Առաջինը կը քաշուէր, քանի մը ամիսէն սակայն սկսաւ ափիս մէջէն ուտել: Մոխրիմ արարած մը, փոքրիկ աչքերով, զորս չուրջը կը դարձնէր կասկածանքով: Ու երբ օր մըն ալ չեկաւ, յուսահատօրէն լացի: Հաւանաբար սպաննուած էր, վասն զի զինքը անգամ մըն ալ չտեսայ:

Սիրտ մաշեցնող կեանքս սովորականին պէս կ'անցնէր: Կը խորհէի որ մենք բանտարկեալներս՝ կորսուածներու լեգէոնն էինք: Մարդ արարածը ասկէց աւելի ծանր տանջանք չէր կրնար ունենալ:

Տարիներ վերջ — գէթ ինծի այդպէս թուեցաւ — առտու մը եկեղեցիի զանգակներու զօղանջէն արթնցայ: Բակը, ուր առաջ լռութիւն կը տիրէր, այդ օրը ջղագրգիռ ձայներով լեցուած էր: Օդին մէջ տարօրինակ ու անըմբռնելի իրարանցում մը կար:

Միտքիս մէջ լոյսի նշոյլ մը ցոլաց ջղային սարսուռ մը զիս պատեց: Ձայները աւելի կը բարձրանային: Զանգակները կը զօղանջէին անընդհատ:

Բանտին նրբանցքին աջեւ ոտնաձայներ: Դուռներուն փականքները բացուեցան եւ տեսայ վեց զինուորներ, որոնք կանգնած էին իրենց ալ քերը լայն բացած ու հերարձակ:

— Պատերազմը վերջացաւ: Այո՛, հա՛, այո՛, դուչէյմին անոնք, ու դուռը դարձեալ գոցելով հեռացան:

Դէպ ի դուռը խոյացայ: Ո՛չ. փակուած էր: Պատերազմը վերջացած էր թէեւ, բայց ես տակաւին բանտարկեալ մըն էի:

Արդեօք Գերմանիա՞ն շահեցաւ պատերազմը: Փարիզ գացի՞ն: Ո՛չ, կ'ըսէր բանականութիւնս: Այդպէս չէր կրնար եղած ըլլալ: Ցիմարացուցիչ բան է սակայն, բանէ մը լուր չունենալ. կարելին ու անկարելին երազ խառնել:

Թարգմ. Ա. ՀԱՔԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.20

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

11 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2058 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԵԼ ՃԱԿԱՏԸ

— Մ է կ ճ ա կ ա տ՝ ա ւ ե լ ի ք ա ն ե ր բ և ք։

Ի՞նչ կը նշանակէ այս։

Բառերն անգամ իրենց բուն իմաստը կորսնցուցած են մեր մէջ։ Ինչպէս ամէն ժողովուրդի մէջ։ (Փարիզի թերթերը սկսած են վիճաբանիլ թէ ի՛նչ կը նշանակէ «զինաթափութիւն» բառը…)։

Մէջտեղն է մեր գրած նիւթը. — Հայկական Դատ։

Ուրեմն, մէկ ճակատ՝ այդ հիմնական հարցին մէջ։ Ուրիշ ամէն բան ստորադասելով անոր։

Բայց, «Հայկական Դատ»ն անգամ զանազան իմաստներ ունի մեր մէջ։

Երեւանցիներուն համար, չատոնց թաղուած, պատմութեան անցած է այդ խնդիրը։

Անոնք ոչ միայն չեն ընդունիր այդպիսի պահանջ, այլ եւ կը ծաղրեն զայն, հալիւ բառը լսած։

Նուրբ «դիւանագիտութի՞ւն» է։ «Խորհուրդ խորի՞ն»։

Երանի՜ հողիով աղքատներուն։

Հարցը այն է որ, Երեւանը երբեք չէ զբաղած այդ հարցով, եւ ուժգին պայքար կը մղէ բոլոր անոնց դէմ որ այդպիսի հարցեր կը յուզեն։

Ժամանակին հետ, կրնա՞յ փոխուիլ այդ գիծը։

Հաւանական է։ Քաղաքականութեան մէջ անշարժ, անփոփոխ բան չկայ։

Քաղաքականութիւնը անիւ մըն է որ անդադար կը թաւալի։ Գլան մը, աւելի ճիշդ՝ լողքար մը, որ միշտ ճամբայ կը փոխէ։

Ներկայ պայմաններուն մէջ, Երեւանը երբեք չի կրնար զբաղիլ Հայկական Դատով։ Իրաւունք, ուժ չունի զբաղելու։ Ինքն ալ յայտարարած է բարձրաձայն։

Երեւանը կապուած է Մոսկուայի չարժանիւին։ Իսկ Մոսկուան, ինչպէս 1918ին, այսօր ալ թանկագին կը համարէ հարեւան Թուրքիոյ զինակցութիւնը։ Առ նուազն բարեկամութիւնը։

Մոսկուան գիտէ որ խառնակ է աշխարհը։ Հրաբուխի վրայ։ Ուրեմն անհրաժեշտ՝ հարեւան երկիրներու բարեկամութիւնը։ Գոնէ բարեացակամ չէզոքութիւնը։

Աշխա՛րհ է. նոր պատերազմի մը պարագային, Թուրքիան կրնայ իր ճակատագիրը կապել ուրիշ աշխարհակալ պետութեան մը, եւ դառնալ Ռուսաստանի դէմ։

Մոսկուան չի կրնար պաղարիւնով դիտել այդպիսի պատահականութիւն մը։

Հետեւաբար, դէմ է այն բոլոր պահանջներուն եւ ձեռնարկներուն որ կը վնասեն հարեւան Թուրքիոյ։ Հայկական Դատէն մինչեւ քրտականը։

Եւ, ընդհակառակն, ամէն ստորնութեան կը դիմէ, Թուրքիան հրապուրելու, զայն իր կողքին պահելու համար։

Անշուշտ Ռուսաստանն ալ իր շահերն ունի, եւ երբեք չպիտի հանդուրժէ Թուրքիոյ զօրացման, որ կրնայ փորձանքներ բանալ իր իսկ գլխուն, աջակցութեամբ արեւմտեան պետութեան մը։

Բայց, այսօրուան եւ երկար ժամանակի համար, որոշ է իր ճամբան։ Հաստատ եւ անյեղլի։

Ուրեմն, ո՞րն է այն ազդակը որ պիտի հետապնդէ Հայկական Դատը։

Եւ յետոյ, ի՞նչ կը նշանակեն այդ երկու բառերը, — Հայկական Դատ։

Միտք չունինք ակադեմական բանավէճ մը սարքելու։ Ոչ ալ ապարդիւն բանալու զոյնզգոյն բանդիտութեանց։

Պարզապէս արթնութեան կոչ մըն է որ կ'ուղղենք։

Միշտ ալ կատարած ենք այդ պարտականութիւնը։

Բայց, այսօր աւելի քան երբեք ստիպողական կը համարենք յիշեցնել։ Կրկին եւ կրկին։

Որովհետեւ, փաթորիկներ կը պատրաստուին։ Եւ, այսպէս կոչուած արեւելեան խնդիրը «հարկաւ պիտի վերաբացուի օր մը»։

Արդ, մենք հողային պահանջներ ունինք Թուրքիայէն։ Եւ անոր հետ կապուած բազմաթիւ խնդիրներ։ Մէկ խօսքով՝ արեւան գաւառ Հաստուցում։

Ի՞նչպէս պիտի ձեւակերպենք այդ պահանջը, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»։

Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ, — Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան, մօտաւորապէս պատկերացնելով հողային տարածութիւնն ալ։

Այնքան հող, որ նոր հայրենիքը կարենայ ապրիլ իբրեւ ազատ պետութիւն, համախմբելով ցիրուցան բազմութիւնները եւ ապահովելով իր աշխարհագրական, տնտեսական, ռազմական պահանջները։

Այդ պահանջը իրականացնելու համար ալ, ունի որոշ բանաձեւեր, վաւերացուած՝ իր ընդհ. ժողովներէն։

Բանաձեւեր՝ որոնք աշխատանքի բազմազան ձեւեր կը պարտադրեն։

Ի՞նչ կ'ըսեն ռամկավարները։

Անոնք ալ չեն ժխտեր Հայկական Դատը։

Բայց, չունին թանձրացեալ բանաձեւ եւ գործունէութեան յստակ ծրագիր։ Նոյն իսկ նախահաշիւ՝ այս գործին համար։

Անոնք Հայկական Դատը կ'ըմբռնեն իբրեւ «անկորնչելի իրաւունքներ»։ Աւելի բանաստեղծական բառով մը՝ «Մեծ Տեսիլք»։

Բայց չունին գործնական ուղեգիծ՝ զայն հետապնդելու համար։

Հնչակեաններու մասին չենք խօսիր, որովհետեւ անոնք բաժնուած ըլլալով զանազան խմբակներու, ապահովաբար իրենք ալ չեն գիտեր թէ ո՛րն է իրենց տիրական, հարազատ ուղեգիծը։

Արդ, երբ կ'ըսենք մէկ ճակատ՝ պէտք է նախ այս հիմնական կէտի մասին համաձայնինք։

Չէ՞ որ ռամկավար «Պայքար»ն ալ կը հարցնէ. — «Դարձեալ առանց ծրագրի եւ անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը»։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի՞ՆՉԵ՛Ր ԸՆԵԼ ԿՈՒՏԱՑ ՔԱՐԻՒՂԸ

Մեծն Բրիտանիան խռոված է այն օրէն ի վեր որ Պարսկաստան ջնջեց Անգլօպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը։

Օրը օրին տեղեկութիւններ՝ թերթերու մէջ։ Շաբաթը քանի մը անգամ յայտարարութիւն՝ խորհրդարանի բեմէն։

Եւ տխրասիկ երկրորդ ծանուցագիրը, աւելի վճռական։

Պարսկաստան պաղարիւնով կը բացատրէ թէ իրաւունք ունէր ջնջելու մենաշնորհը, եւ պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու։

Մէնլիսն ալ միաձայնութեամբ հաստատած է կառավարութեան որոշումը։

Անօգուտ։ Լոնտոն կը պահանջէ խոտանել ջնջումը։ Յարգել իր «արդար իրաւունքները»։

Այսպէ՛ս է աշխարհը։

Երբ քարիւղի հոտեր կան, կարելի՞ է խաղաղութեան եւ բարեկամութեան մասին մտածել…

Մեծ պատերազմէն տարիներ առաջ, Ֆրանսան ալ այսպիսի խնդիր մը ունեցաւ Թուրքիոյ հետ։

Երկու եղատակներ, Լոռանտօ եւ Թիւպին, քանի մը հարիւր հազար ոսկի առնելիք ունէին։

Սուլթանը չէր ուզեր վճարել։ Սպառնալիք. վերջնագիր։ Եւ առտու մը Միջերկրականի ֆրանսական նաւատորմիղը գրաւեց Միտիլլին, ցամաք հանեց զինուորները, եւ սկսաւ գանձել մաքսատան հասոյթները, ի հաշիւ առնելիքին։

Անշուշտ պայմանները փոխուած են հիմա։ Այսօրուան Իրանը ոչ սուլթանական Թուրքիա է, ոչ ալ կը նմանի երէկուան հիւանդ Պարսկաստանին։

Եւ սակայն, քարիւղը անդիմադրելի է եւ ամենակարող։

Հարիւր հազար մարդ ջարդուէր, մարդիկ այսքան իրար չպիտի անցնէին։

Նոյն իսկ ամօթ պիտի սեպէին ծանուցագիր խմբագրել այդպիսի «աննշան» դէպքերու համար։

Բայց քարի՛ւղը, վեհափառ Քարիւղը շարժման մէջ կը դնէ ոչ միայն թուղթը, այլ եւ փամփուշտը…

ՎԱՐԱԶ

ՆՈՐԷՆ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻ ՄԸ…

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ Փրոթօկէրովի կուսակիցներէն Տէրմէնճիեւ, որ ձերբակալուած էր Մակեդոնացի երեսփոխան Ֆիլիփովը վիրաւորած եւ անոր պահակը սպաննած ըլլալուն համար, բանտին մէջ սպաննուեցաւ Անէեվ անուն Մակեդոնացիի մը կողմէ։ Այս վերջինը վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր, զէնք գողցած ըլլալուն համար։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՊԱՍՏԸՆԿԱԼ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ Նոյ. 30ին հասած էր 5,358,000ի, ինչ որ կը նշանակէ 92,000 յաւելում Նոյ. 15էն ի վեր։ Գերման քաղաքներու համագումարը իր կարգին կը հաշուէ 2 միլիոն 600,000 գործազուրկներ որոնք նպաստ չեն ստանար, հետեւաբար դուրս կը մնան պաշտօնական ցանկէն։

ԷՏԻՐՆԷԷՆ ՊՈԼԻՍ ասֆալթէ ճամբայ մը պիտի շինուի, 150 մղոն երկայնութեամբ, աջակցութեամբ ինքնաշարժի անգլիական ընկերութեան մը։ Իր տեսակին մէջ առաջին ճամբան պիտի ըլլայ այս, Թուրքիոյ համար։

ՎԱՃԱՌԱՄԱՐՏԻՆ ԴԷՄ (տըմփինկ) պայքարելու համար, օրինագիծ մը ներկայացուեցաւ Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովին։ Օրինագծին համաձայն, կառավարութիւնը պիտի կրնայ արժէքին վրայ 50 առ հարիւր մաքսատուրք հաստատել ո՛ր եւ է օտար ապրանքի դէմ եւ ուրիշ միջոցներ ձեռք առնել, ներածումը սահմանափակելու համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պարտքերու խնդիրը կնճռոտեցաւ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԻՐՔԸ ԱՆՈՐՈՇ Է ՏԱԿԱՒԻՆ

Ուրբաթ օր, վարչապետ Պ. Էռիօ ներկայանալով Երեսփ. ժողովի եւ Ծերակոյտի ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովներուն, երկար բացատրութիւններ տուաւ պատերազմական պարտքերու վճարման մասին, որ փափուկ հանգամանք ստացած է, իբրեւ հետեւանք Ամերիկայի ժխտական ընթացքին։ Իր գեկոյցը լրացուց ելմտական նախարարը։ Երկուքն ալ զանազան առաջարկներ ըրին դեկտ. 15ի վճարման մասին, բայց չըսին թէ ո՛ր առաջարկը պիտի ներկայացնեն Երեսփ. ժողովին, որ յատկապէս այս հարցով պիտի զբաղի վաղը, երկուշաբթի։ Բայց, տրուած բացատրութիւններէն երեւան եկաւ որ, կառավարութիւնը կ'ուզէ կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, որոշ վերապահումներով.

Իրիկուան դէմ, առաջի մը պէս՝ պայթեցաւ նոր իրողութիւն մը։

Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնաժողովը 26 ձայնով եւ 9 ձեռնպահներով կը մերժէր դեկտ. 15ի վճարման սկզբունքն անգամ։ Իսկ արտաքին գործերու յանձնաժողովը 2ի դէմ 25 ձայնով կը մերժէր ո՛ր եւ է վճարում՝ նոյն իսկ վերապահումով, համաձայն անգլիական տեսակէտին։ Բայց, աւելի դիւանագէտ, բաց դուռ մը կը ձգէր։ 3ի դէմ 21 ձայնով կ'ընդունէր վճարման սկզբունքը, եթէ վերապահումները միակողմանի չըլլան. այսինքն, եթէ Մ. Նահանգները նախապէս ընդունին միջազգային խորհրդաժողովի մը գումարումը։

Երէկ առտու երկու յանձնաժողովները խառն նիստ մը գումարեցին, միացեալ բանաձեւ մը քուէարկելու համար։

Ամերիկա Ֆրանսայի դիմումն ալ մերժեց

Կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ Մ. Նահանգներու երկրորդ ծանուցագիրը՝ իբրեւ պատասխան Ֆրանսական երկրորդ ծանուցագրին։

Այս պաշտօնագիրն ալ, աւելի կարճ, կը պահանջէ վճարել դեկտ. 15ի պարտքը, միեւնոյն ատեն պատրաստակամութիւն յայտնելով խորհրդարանին առաջարկելու որ քննութեան ենթարկէ մէջտեղ գրուած տնտեսական խնդիրները. Բայց այդ քննութիւնը չի նշանակեր պարտքերու ջնջում։ Այդպիսի քննութեան մը ատեն, անհրաժեշտ է շօշափելի հատուցումներ գտնել, շուկայ եւ ասպարէզ բանալու համար ամերիկեան արտադրութեանց։ (Այս պայմանը գրուած է նաեւ անգլիական ծանուցագրին մէջ)։

Ծանուցագիրը կը կրկնէ թէ Ամերիկացիներու աչքին՝ սերտ առնչութիւն ունին պարտքերու խնդիրը եւ զինաթափութիւնը, քանի որ զինարշաւը անընդհատ նոր բեռներ կը բարդէ ամբողջ աշխարհի շալակին։ Ընդունելով հանդերձ կարգ մը դժուարութիւններ, ամերիկեան կառավարութիւնը Ֆրանսայի համար ծանր բեռ մը չի նկատեր դեկտ. 15ի վճարումը եւ կը յիշեցնէ թէ անոր վճարումով նպաստաւոր կացութիւն մը պիտի ստեղծուի յետագայ քննութեան մը համար։

⁂ Ինչպէս գրած էինք, Անգլիա որոշած է վճարել։ Այս առթիւ նոր ծանուցագիր մը պիտի ղրկէ Ամերիկայի, բացատրելով թէ ո՛րքան անհրաժեշտ է նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը։ Միեւնոյն ատեն, պիտի յայտնէ թէ կարելի չէ անջատել պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրները, ինչպէս կը պնդէ Ուաշինկթըն։

Անգլիոյ մէջ ալ կը պահանջեն որ Երեսփ. ժողովի քննութեան ենթարկուի պարտքերու խնդիրը, բայց կառավարութիւնը կ'ուզէ յետաձգել մինչեւ դեկտեմբեր 15։

Հաւասարութեան խնդիրն ալ բարդացաւ

Գրած էինք թէ չորս պետութեանց ներկայացուցած բանաձեւին առթիւ, գերմանական ներկայացուցիչը երկու ուշագրաւ հարցումներ ուղղած է, որպէս զի կարենայ վերջնական պատասխան տալ։ Այս հարցումներուն առթիւ, միւսները բացատրութիւններ պահանջեցին «իրաւունքներու հաւասարութիւն» բացատրութեան մասին։

Գերմանական ներկայացուցիչը իբրեւ պատասխան յանձնեց յուշագիր մը, որ մեծ տարբերութիւն չունի անցեալ օգոստ. 29ի ծանուցագրէն եւ ուր Գերմանիա կը պարզէ թէ ինչ կը հասկնայ սպառազինութեանց հաւասարութիւն ըսելով.

Բայց յուշագիրը կը պարունակէ քանի մը ուշագրաւ կէտեր։ Այսպէս, կը պահանջէ որ Ֆրանսա յայտարարէ թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկն է Գերմանիոյ եւ զինաթափ եղած միւս պետութիւններուն տալ իրաւունքներու հաւասարութիւն, բոլորին ապահովութիւնը ամրացնող կարգ ու սարքի մը մէջ։ Յետոյ, Գերմանիա այնպէս կ'ըմբռնէ թէ հաւասարութիւնը բոլոր տեսակէտներով գործնական ձեւ պիտի առնէ յառաջիկայ պայմանագրին մէջ եւ պիտի դառնայ մեկնակէտ՝ խորհրդաժողովին ապագայ վիճաբանութեանց համար։

Մէկ խօսքով, Գերմանիա կը պահանջէ ջնջել Վերսայլի դաշնագրին 5րդ հատուածը (զինաթափութիւն), եւ Գերմանիոյ նոր յանձնառութիւնները արձանագրել նոր պայմանագրին մէջ, ինչպէս միւս պետութեանց համար։ Գերմանիա ո՛ր եւ է բացառութիւն չընդունիր ոչ իրեն, ոչ ալ իր զինակիցներուն համար։

Պ. Մաքտոնըլտ երբ տեղեկացաւ յուշագրին, յայտարարեց թէ չեն կրնար ըստ էութեան զբաղիլ դրուած խնդիրներով, որոնց քննութիւնը կ'իյնայ զինաթափութեան խորհրդաժողովին։ Իսկ Փօլ Պոնքուր, Ֆրանսայի առաջին պատուիրակը դիտել տուաւ.

— Մեզի համար իրաւունքներու հաւասարութիւնը զինաթափութեան խորհրդաժողովին նպատակներէն մէկն է, եւ ոչ թէ անոր մեկնակէտը։ Նոյնպէս, ապահովութեան կազմակերպումը առաջադրուած նպատակ մըն է, եւ ոչ թէ նախապայման՝ խորհրդաժողովին մասնակցելու։ Եթէ Գերմանիոյ պատուիրակին պէս տրամաբանէինք, պէտք էր նախ քաշուէինք վիճաբանութիւններէն, սպասելով որ պետութիւնները ապահովեն մեզի համար անհրաժեշտ դրութեան մը կիրարկումը։

Եւ խնդիրը մնաց առկախ…

Անգլօպարսիկ վէճը

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովի հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարարութեան խորհրդականը յայտարարեց թէ նոր ծանուցագիր մը ուղղած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ ԱԼ ԿԱՊԱՆՔԻ ՏԱԿ

Սօֆիայէն կը գրեն.— Գաղտնի խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենան Ազգերու Դաշնակցութեան ելմտական խորհրդական Շառօնի եւ վարչապետ Մուշանովի միջեւ, Պուլկարիոյ վրայ ելմտական հսկիչ հաստատելու համար։ Թէեւ արդիւնքը գաղտնի կը պահեն, բայց կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը բացարձակապէս կը մերժէ հսկիչները։ Պ. Շառօն միջին բանաձեւ մը գտած է, որուն համաձայն յարգելով հանդերձ պետութեան արժանապատուութիւնը, ազդու բարենորոգումներ պիտի կատարեն Պուլկարիոյ ելմտական վարչութեան, տուրքերու հաւաքման եւ ծախքերու կրճատման վրայ։ Մինչեւ հիմա կատարուած բանակցութիւնները արդիւնք տուած չըլլալով, Ազգերու Դաշնակցութիւնը յատուկ պատուիրակութիւն մը ղրկած է, որ քննութիւն պիտի կատարէ տեղին վրայ։ Պատուիրակութիւնը կը պնդէ ելմտական հսկիչներուն վրայ, քանի որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը յանձնառութիւններ ունի Պուլկարիոյ փոխատուներուն հանդէպ։ Այս անօրինութիւնները անհրաժեշտ դարձուած են նաեւ անոր համար որ, Պուլկարիոյ ազգ. դրամատան խորհրդականը (յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան) անպաստ տեղեկագիր մը գրած է, որուն ուժ կուտան անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները։ Ասոնք հրահանգ տուած են Սօֆիայի իրենց դեսպաններուն որ ծանուցագիր մը յանձնեն պուլկարական կառավարութեան։ Իտալիա տակաւին կը վարանի։ Պուլկարական կառավարութիւնը իր յոյսը դրած է բոլոր ընդդիմադիրներուն եւ հանրային կարծիքին վրայ։

Կարմիր շնորհ մը եւս

«ԴՐԱՄԸ ՏՈՒՐ, ԵԼԻՐ ԳՆԱ»

Խորհրդային կառավարութիւնը որոշեց դիւրութիւններ տալ անոնց որ կ'ուզեն փրկանքով թանտէն ազատել իրենց կարգ մը ազգականները կամ տեղափոխել արտասահման։ Ներկայիս խորհրդային քաղաքացիներու համար փրկանքի գինն է 500 տոլար կամ անոր համարժէքը՝ օտար դրամով, բաց ի երկաթուղիի տոմսակէն։ Այն ընչազուրկները որ կ'ուզեն հեռանալ խորհրդային երկրէն, այս գումարին կէսը կը վճարեն, միշտ օտար դրամով։

Փրկանքի այս առեւտուրը երկար ատենէ ի վեր կը գործադրուէր Չեկային կողմէ, եւ ժամանակ մը կարեւոր աղբիւր էր օտար դրամի։ Չեկան պարզապէս կը ձերբակալէ այնպիսի մարդիկ որ արտասահմանի մէջ ազգական ունին կամ կրնան օտար դրամ բերել տալ, եւ, առանց որ եւ է յանցանքով ամբաստանելու, կը նշանակէ վճարելի փրկանքը, եւ բանտարկուած կը պահէ, մինչեւ որ փրկանքը վճարուի։ Մեծ մասամբ ինչ ճարուած օտար դրամ է, երբեմն մէջ ճարուած օտար դրամէ, երբեմն ալ՝ դուրսէն եկած չէ։ Կարգ մը պարագաներու մէջ հազարաւոր տոլարի փրկանք կը վճարուի արտասահմանի մէջ, խորհրդային մասնաւոր գործակալներու։ Այսպիսի բոլոր պարագաներուն մէջ Չեկան յարգած է իր խոստումը, դրամին ստացումէն յետոյ արձակելով կալանաւորը։

Նոր կարգադրութիւնը կը վերաբերի մասնաւորապէս բանտարկուած խորհրդային քաղաքացիներու, բայց նաեւ ազատ մարդոց։ Կառավարութիւնը 15 հասցէներու ցանկ մը հրատարակած է, որոնց դիմելով կարելի է մանրամասնութիւններ ստանալ ազգականներ ազատելու համար բուն Ռուսաստանէն, Ուկրայնայէն, Սպիտակ Ռուսիայէն, Ղրիմէն, Կովկասէն կամ Սիպերիայէն։ Գիները միեւնոյնն են բոլոր տեղերուն համար, համաձայն պրոլետար կամ ոչ — պրոլետար ծագումին. իսկ երկաթուղիի ծախքերը կը տարբերին հեռաւորութեան համեմատ։

"ԳԱՒԱԹ ՄԸ ՋՈՒՐԻ ԲԱՐԻՔՆ ԻՍԿ ՉԻ ՄՈՌՑՈՒԻՐ"

Դեկտ. 9ին լրացաւ ծննդեան հարիւրամեակը Նորվեկիոյ մէկ զաւկին, Պիորնսոնի, որուն գործերը համաշխարհային գրականութեան անցած են այլ եւս։ Մեր գրական հանդէսներուն կ'իյնայ անդրադառնալ անոր գործին.

Այս տողերուն նպատակն է հաղորդել թէ ինչպէս մեզի բախտակից, այլ հիմա մեծ չափ ու չուտ բախտաւոր երկիր մը կը յարգէ յիշատակը այն բոլոր օտար բարեկամներուն, որոնք արդարութեան ու պաշտպանութեան նպաստ մը բերած են իր սեւ օրերուն։

×

Օրէ օր աւելի խորացող մեր հեղգութիւնը, անհոգութիւնը, ոչ միայն մեզի նոր բարեկամներ չինելէ հեռու է, այլ եղածներն ալ կը պաղեցնէ, ու վաղը՝ հաղուադէպ այդ եղածներուն մահը պիտի թողու հայ ցաւին ու դատին համար անտարբեր ու անարձագանգ մտաւորականութիւն մը՝ միջազգային բոլոր մարզերուն մէջ։ Լաւ է, յուսադրիչ է, ուրախացնող, որ մենք մեզի միայն վստահելու, սեփական ուժի ու արժէքի միայն հաւատալու դարձ մը կ'ունենանք վերջապէս։ Թերեւս փրկարար դարձ մը։ Բայց ատոր երբեք վնաս չէ բարեկամութիւնը ամէն ազգի մարդերու՝ որոնց ձայնըն ու միտքը կշիռ ունին աշխարհի գործերուն մէջ։ Ընդհակառակն, նման բարեկամութիւններու յենած, մեր դարձը աւելի դիւրին ու աւելի չուտ կրնայ իր փրկարար դերը կատարել։

Չեխոսլովաքիան այսօր՝ բարի նախանձ առթող լուծումովն իր դատին, ազատ ու անկախ հանրապետութիւն է, 1918 հոկտ. 28էն ի վեր։ Կայսրներու, պրոֆեսորներու, կոմսուհիներու, հրապարակներու կամ հանրային պարտէզներու անուններ, մէկիկ-մէկիկ հասնող սերունդներուն ականջին տեւապէս կը ներփողեն յիշատակը բոլոր այն անձերուն՝ որոնք թէեւ օտար երկրի զաւակ՝ իրական հասկացողութիւնն ունեցան այս երկրի ցաւերուն։

Աւելին, ամերիկացի Ուիլսընի կամ ֆրանսացի Ernest Denisի արձանները՝ անպայման որ ազնիւ կայծ մըն են նոր բարեկամութիւններու. որովհետեւ, չէ՞ որ ամէն մարդ փառասէր է, կ'ուզէ պատմութեան անցնիլ, ու երբ միջոցն արդար դատ մըն է....։

Մենք հեռու ենք արձան կանգնելու կամ պողոտայ ու կայարան մկրտելու հնարաւորութենէն։ Լաւ. ի՞նչ բան կ'արգիլէ, սակայն, հոգերուս յարգանքի, պզտիկ այլ գրաւիչ ուշադրութիւններու ընծայումը։

1907ին է որ Պիորնսոն աշխարհին իր առաջին խօսքը կ'ըսէ ի նպաստ այս երկրի գործերուն. քանի մը բառ պատմութիւն անհրաժեշտ է, բացատրելու ազատութիւնն իր ժեսթին։

×

Չեխերն ու Սլովաքները կը կազմեն այս հանրապետութիւնը, ուրկէ՝ Չեխոսլովաքիա անունը։ Դուրսէն երկու տարբեր ազգեր պիտի թուէին։ Իրականին մէջ անոնք իրարու մէջ այնպէս են ինչպէս Հայն ու Վաչիկը, Սեբաստիոյ կամ Զէյթունի հայութիւնը, կամ Մնձուրի, Երզնկայի հայութեան դէմ՝ Տէրսիմի քրտացած հայութիւնը, չմոռնալով սակայն որ Չեխն ու Սլովաքը կը խօսին նոյն լեզուն՝ կարգ մը հնչական փոփոխակներով։ Ու մինչ Չեխերուն լեզուն աւելի երկար մշակումի շրջան մը ապրեր անցեր է, Սլովաքներունը՝ քիչ մշակուած ու աւելի անիշխանական մնացած է, նաեւ անով որ Սլովաքիան առաւելապէս լեռնային շրջան է, բաղդատած հանրապետութեան միւս շրջաններուն հետ։

Իբր թէ գոյութիւն ունեցող տարբերութեան մէջ դեր ունի նաեւ կրօնական ազդակը։ Չեխերը ամէնէն հին աւետարանականներն են՝ բաղդատած ձեւերով։ Չէ՞ որ իրենք տուած են Լութերէն առաջ, Եան Հուսը՝ որ ծառացաւ պաշտօնական կաթոլիկ եկեղեցիին խաթարումներուն դէմ։ Սլովաքները սակայն հաւատացող կաթոլիկներ են մեծ մասով։ Անշուշտ որ այս պզտիկ գիծերը չարաչար օգտագործուած են աւստրօ-հունգար իշխանութեանց կողմէ, միշտ ի վնաս ե՛ւ Չեխին ե՛ւ Սլովաքին. — Բաժանեա զի տիրեսցես — հետեւանքը մինչեւ օրս զգալի է։

1848էն ետք՝ Հապսպուրգները, միշտ գործիք գերմանացումի, երկար ատեն, քանի մը տասնեակ տարիներ, գերմանացումի չափ պիրկ քաղաքականութիւն մը կը գործադրեն կայսրութեան ժողովուրդներուն հանդէպ, առանց խնայելու Հունգարներուն։ Այս վերջինները ամէն գնով կը դիմադրեն, յենլով իրենց պատմական-պետական իրաւունքներուն, եւն.։ Հունգարները գերմանացնելու այս ճիգէն կը ծնի Հունգարներու վերջնական բաժանումը, Աւստրօ-Հունգար կայսրութեան երկիշխան վարչաձեւը (dualisme), ըստ որու մինակ միապետին անձով ու արտաքին յարաբերութեան օրգաններով է Հունգարիան ենթակայ է Վիէննայի, այլապէս կը կազմէ ուղղակի առանձինն պետութիւն, սեփական օրէնսդրութեամբ։ Այս բաժանումին մէջ, Սլովաքներու բնակած լեռնաշրջաններ կ'իյնայ Հունգարներուն։ Անոնք ալ իրենց կարգին կը սկսին մշակութային հալածանքի ենթարկել Սլովաքները։ Հունգարացնելու այս ճիգը մինչեւ հոն կը հասնի որ ինը հարիւրի առնինները Սլովաքներուն կ'արգիլեն սեփական լեզուով դպրոց եւ ուսուցում, դատարանէ ու պաշտօնատունէ չատոնց զայն վտարած ըլլալով արդէն, իսկ եկեղեցիներու մէջ միշտ լատիներէնը պահած ըլլալով։

Այսպիսի պահու մըն է որ Պիորնսոն, սլովաք գրագէտ-իրաւաբանի մը հանդիպելով եւ անոր բարեկամանալով եւ լուսաբանուելով, միջազգային մամուլին կը գրէ պարզաւ մը՝ վայել իր հոչակին ու հաշտ իր խղճին, ուր կը յիշեցնէ Մաճառներուն՝ իրենց իսկ բռնած ճամբան՝ գերմանացումի դէմ ու ապա, մինչեւ իր մահը չի դադրիր դատապարտելէ ժողովուրդները ապազգայնացնելու ձգտող ամէն բռնութիւն, կեդր. Եւրոպայի մէջ մասնաւորապէս, եւ առ հասարակ ամենուրեք։

×

Ամբողջ Նորվեկիա կը պանծացնէ Պիորնսոնի յիշատակը դեկտ. 1—8 տեւելիք տօնակատարութիւններով, որոնց գենիթն ու փակումը եղաւ դեկտ. 8ի օրը։ Այդ օրուան հրաւիրուած էին բոլոր սկանտինաւեան երկիրները, մինչդեռ Սկանտինաւիայէն դուրս մեծ ու փոքր պետութիւններէն միայն ու միայն Չեխոսլովաքիան է հրաւիրուած։ Պատճա՞ռը։ Որովհետեւ այս երկիրն իր անկախութիւնը գտնելով՝ իր ազատութեան համնելու գինովութեան մէջ ու մինչեւ օրս չէ մոռցած երախտիքը Պիորնսոնի ու իր ազնուական նմաններուն։ Անոնց բերած նըպաստը անցած է հանրապետութեան պատմութեան դասագրքերուն մէջ։

Չեխոսլովաքիան սակայն չբաւականացաւ պատուիրակութիւն ղրկելով։ Ամբողջ հանրապետութեան մէջ դեկտեմբեր 4—8 հոչակուած են Պիորնսոնի Օր։ Բոլոր դպրոցներու մէջ բացատրուեցաւ Պիորնսոնի գրականութիւնը, արժանիքները, ազդեցութիւնը, ու մանաւանդ իր այս երկրին բերած ազնիւ նպաստը։ Հանրապետութեան գլխաւոր քաղաքներու կարեւոր թատրոններ ներկայացուցին Պիորնսոնի խաղերը։

Դեկտ. 8ի օրը Չեխոսլովաք անթելը ամբողջապէս ծառայեց երկիրը կապելու ուղղակի Օսլոյի, ու մանաւանդ, ականջալուր ըլլալու հոն, Պիորնսոնի հայրենիքին մէջ կատարուած պաշտօնական հանդիսակատարութեանց։ Փրակայի Ժողովրդային Տան սրահներուն մէջ՝ կրթական նախարարին նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ պաշտօնական երեկոյթ, Նորվեկիոյ ու Չեխոսլովաքիոյ ազգ. քայլերգներով

Գէ՞տք է աւելցնել հետեւեալը։ Այն սլովաք երիտասարդը, որ, այդ օրերուն Վիէննայի համալսարանի ուսանող, կը թարգմանէ Պիորնսոնի յօդուածներուն առաջինը, անոր պարագայ Հունգարներուն, ու այդ իսկ պատճառով կը դատուի, կը բանտարկուի, կը զրկուի ակադեմական իրաւունքներէ, այսօր չեխոսլովաք հանրապետութեան ներկայացուցիչն է Պիորնսոնի հայրենիքին մայրաքաղաքը։

Աւելորդ է անշուշտ ըսել նաեւ թէ չեխ ու սլովաք մամուլը ամէն օր գրեց, թարգմանեց, ու տպեց գործերն ու պատկերները իրենց այս բարեկամին, որուն գործերն ամբողջութեամբ չատոնց թարգմանուած են հոս։

×

Ու կը խորհիմ, հայ հանդէսի մը մէջ կարդացած ըլլալով, թէ «Տրապիզոնցի Անթառամ»ին հեղինակը ուղղակի զարմացեր է որ հայ գրագէտներէն ու վարիչներէն ոչ իսկ հետաքրքրութեան ու քաջալերութեան խօսք լսեր է, ո՞ւր մնաց շնորհակալութիւն։

Լա՞ւ է որ մեր ուժերուն միայն վստահինք։ Բայց, անտես առնել կամ թերագնահատել օտար իրական բարեկամութիւններու արժէքը, մանաւանդ մեր պատմութեան այս պահուն, պիտի նշանակէր հետզհետէ նոր զէնքեր տալ մեր թշնամիներուն ձեռքը։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՆԱՂԱՐԷԽԱՆԱ

Սիրելի Սամուէլ.— Կը ներես որ վերջին նամակէդ քանի մը տող արտագրեմ, «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն գաղափար տալու համար ոճիդ բարձրութեանը վրայ.

«Թէ որ մեզ հարցնելու լինես, ապրում ենք իշավարի կեանքով։ Կեր — գործիր — քնիր, քնիր — գործիր — կեր։ Շատ բաղդ ունէք, էլի, ընկել էք Փարիզ։ Զրոյցները կարդալիս, մերոնց հետ հաճոում ենք ու ասում. «Տէ՛ս, ոնց սեւացնում ա Փարիզը որ չլինի մենք էլ գնանք։ Ուզում ա Փրանքի ջիլօն մենակն ուտի։ Ա՛յ տուէդ չքանդուի...»

Ղորթն ասած, հաւատա էինք մտածում մինչեւ էս քանի օրը, երբ մարդկերոց մի բան մեր քաղաքից անցկացաւ։ Խօսք ու զրոյց։ Դու մի ասեր ռամկավար է եղել։ Պարսկահայերս շատ էինք լսել, բայց չէինք տեսել հայի էս տեսակն։ Ինքան էլ վատը չէր. եթէ մի քիչ յաւել բրդոտ լինէր, արժէր երկու թիւմէն, իբրեւ ազուէս։ Պոչը դրինք ատամների մէջն ու էնպէ՛ս քչեցինք։ Մի տեսնէիր, սակայն, ոնց էր փչում Դաշնակների դէմ...։ Բայց ազրէքջան, խոստովանո՛ւնք, քեզ մի բան ասե՛մ։ էն օրից որ էսանի-մուռաձն տեսել ենք, մեր միտքը ծուռել ա։ Փարիզն էլ քեզ, դրախտն էլ, մեջի հուրի — փէրիքն էլ քեզ։ Ցաւել լաւ ա մնանք էս անտէր չօլերի մէջ, քան թէ Նազարէխանայի տակ Աստուծոյ որն թամաշա անենք դրա նմանների երեսին։ Թերեւս ուղարկուած ծիժուռ-նաշն վատն էր։ Ասա իրենց, լաւն ուղարկեն, եթէ ունեն։

«Նազարէխանայի մասին հարցրել ես։ Այժմ չկայ մեր քաղաքում Սաւուծ են զաղարել են ուրիշ տեղերանք էլ։ Ինչի՞ ես հարց տալիս։ Ջլինի՞լ ուզում ես մի հատ շինել Փարիզում։ Աբերջա՛ն, չես ամաչո՞ւմ, մեզնից դողացար խայտառակուածին և Ֆարամուշխանան, հիմի էլ ուզում ես թողնել մեր Նազարէխանա՞ն։ Ի՛նչ չուտիկն են Փարիզի Հայերը։ Մեզ նմանները տկլորելու համար էսքանն էլ շատ ա։ Ա՛յ ձեր էդ Փարիզն էլ, նրա ջաղլիկ...»։

Ձեմ չարունակեր։ Բոլորովին պիտի փոխուէր տպաւորութիւնը զոր քու մասիդ կազմել տուած էի «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն, իբրեւ մարդավարի մարդ։

Գալով Նազարախանային, քանի մը չուանչ «ղայլան» քաշէ մինչեւ իրենց բացատրեմ այդ բառին նշանակութիւնը։

Պարսկական չատ մը քաղաքներու մէջ անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր դեռ մնացած է արեւին ծագումը եւ մայրամուտը ողջունելու սովորութիւնը «ի ձայն փողոյ, թմբկի, սրնգի եւ ամենայն ազգաց արուեստականաց»։ Արեւապաշտութենէն մնացած տարաշխարհիկ ծէս մը, զոր կը կատարեն քանի մը մարդիկ, թառած քաղաքին վրայ իշխող կամարի մը կամ քաղաքադրան դարպասին վրայ։ Այդ կամարը կը կոչուի Նազարէխանա։

Վերջալոյսէն քիչ առաջ կրնաք կենալ անոր մօտ եւ տեսնել վերը թառած նուագածուները, ծպտուած այլանդակօրէն, իւրաքանչիւրին ձեռքը նախապատմական չափոր մը, երկար փողեր, ծնծղաներ եւ թմբուկներ. Լաւագոյն է, սակայն, այդ չնաշխարհիկ տեսարանը դիտելով բաւականանալ, եւ հեռանալ նուագախումբը փչել չսկսած. Վա՛յ ձեզի եթէ Նազարէխանային մօտը գտնուեցաք արեւին կարմրած գունտը հորիզոնն ի վար գլտորելու դժբախտ վայրկեանին.

Շեփորներու, ծնծղաներու, ահաւոր թմբուկին եւ փողերու խժալուր ճիչը եւ գոռոցը վերէն վրադ կը թափի, բոլոր ջիղերդ փրցնող «քաքոֆոնիա»ով. Իւրաքանչիւր փողահար կը ջանայ գերազանցել եւ խեղդել քովինին ձայնը, այտերը տարապայմանօրէն ուռեցուցած, աչքերը կոպիճներէն դուրս, արտադրելով ճիչ մը որ պէտք է զատուի ամէնէն եւ ուղեղներու մէջ մխուի անտեսանելի նիզակի մը նման։

Այս միջանկեալէն ետք, Միրզաջան, որ քեզի համար նորութիւն չէ, դառնանք մեր զրոյցին։

Որքա՞ն կը սխալիս կարծելով թէ մարդիկ պէտք ունին Փարիզի մէջ Նազարէխանա հիմնելու։

Քանի որ գրեր ես ձեր պարտէզէն անցած աղուէսի մասին, ստիպուած եմ խօսքդ լրացնել եւ նկարագրել մեր կողմերու Նազարէխանան զոր հիմնած են մեր ռամկավար աչքի — լոյսերը

Զերինին նման «վոսալլա» մըն է ռամկավարներու Նազարէխանան։ Երկու սիւներու վրայ կեցած կամար մը Սիւներէն մէկը «վերակազմուած» հնութիւն մըն է, միւսը «ռամիկ» ոճին հարազատ նմոյշը։ Այդ է պատճառը որ ամբողջ չէնքը երբեմն մէկ, երբեմն միւս ոտքին վրայ հակած է ինչպէս ծերացած հաւ։

Այդ կամարին վրայ թառելու համար մարդիկ պէտք է ի ծնէ ժառանգած ըլլան «լուրջ»բառով շինուած բոլոր տխրօրութ բառդութիւնները «լրջամիտ», «լրջախոհ», «լրջակեր», «լրջաճաշակ», «լրջաշուրթն», «լրջալորձունք» եւն.։

Այս մարդիկը, աղա Միրզա, հակառակ որ դեռնամած կը պաշտեն արեւապաշտութիւնը, կը ոռնան անցեալէն, կ'ուրանան պատմութիւնը, կռուած են ներկայէն եւ կը ջանան սրունդ դտնել մշուշապատ «ապագայի» փչրանքներուն մէջ։ Զերիններուն նման արեւապաշտ են, միայն թէ կ'երկրպագեն Եգիպտոսի ոսկերուս «արեւ»ին, զոր վերջերս յաջողեցաւ իրենց ա՛ն, որ իրենց մէջ ամէնէն արժէքաւորն էր, եթէ ոչ ուրիշ յատկութիւնով, գոնէ իր ֆիզիքական արտակարգ նմանութիւնովը Եգիպտացի Ղպտիներուն։

Վերջապէս, ինչ երկարեմ ու «պաչեղ» տանիմ, սիրելի Սամ, ռամկավար Նազարէխանային վրայ թառած մարդիկը համբաւաւոր են իբրեւ մէկ-մէկ քաջ — նուագար, երբ հարցը բաղդուներ խորտակելու մէջ է... գանհուրեկի «ղայլաքար»ով։

Այս հակիրճ բայց թանկարժէք տեղեկութիւններէն յետոյ, քեզի կը մնայ իրիկուն մը կենալ առանց Նազարախանային առջեւ։

Բաղդուիթի՛ն.

Ահա կը սկսի իրենց նուագախումբը, գերազանցելով ձեռինը իր գիլ ձայներով, անկապ ճիչերով, ողով ուռած այտերով եւ գլուխներով, դուրս ինկած, ծակ — աչք աչքերով, անիմաստ եւ իրար հակասող կանչերով....

Արդէն, այս նուագախումբին մէջ ժահացու մեղք է որ եւ է առիթով միեւնոյն ձայնը արտաբերել ընկերոջ մը հետ։ Ալ ո՞ւր մնաց իրենցմէ դուրս նուագողը։ Իսկ մինչեւ հիմա ոչ ոք մեղանչած է այս կանոնին դէմ։ Ու եղբօրակայել որ միամիտներ կան դեռ հաւատացող, թէ կարելի է այդ անկապ ճիչերը ներդաշնակել, համաձայնեցնել, եւ միաձայն նուագել։

Ձէ, Միրզա, իմ կարծիքովս այդ խելօքները աւելի քիչ եռանդ եւ ժամանակ պիտի վատնէին եթէ փորձէին ուղտին չարլսթօն պարել տալ, կամ Թէրլիկպաշեանին... խմբագիր ըլլալու արուեստը սորվեցնել։

Դեռ նոր միտքս ինկաւ։ Այս Նազարխանային գեղամարն է ...։ Բայց ա-

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

"ՄԱՐՇԷՃԻ"

— [illegible] —

— Trois paires pour cent sous! Approchez-vous, mesdames!

Ցակոբ վերջին մասը ցուցամատովը ուժգին կը չեչտէ պարապին մէջ, իրանը կէս մեզր դէպ ի առաջ նետած, ութսունըհինգ սանտիմանոց անկիւնով մը, եւ գլուխը մէկ աջ, մէկ ձախ ճօճելով։

Չորեքշաբթի է օրը։ Դեկտեմբերի դաժանօրէն ցուրտ առաւօտ մը։ Ջերմաչափի նայելու պէտք չկայ։ Զէրօյէն չա՞տ վար ըլլալու է, քանի որ կը մաի Ցակոբ, վերարկուին լայն օձիքը ականջներուն, ոտքերը փայտէ կօշիկներուն մէջ եւ սոխի պէս հագուած։

Ցակոբ անընդհատ կը փչէ տաքր մատներուն եւ միաժամանակ ու յաջորդաբար, ձախը աջին եռեւէն, ոտքերովը գետինը կը ծեծէ, թելադրելու համար մեզի, կարծես, պատկերը ձիուն, որ կը վրնջէ եւ աղբին մէջ փոսեր կը բանայ, պայտերուն տակ, երբ կ'ուշանայ իր գարին։

Գո՛րծ ըլլար գոնէ։ Քանի մը զոյգ ծախէր գոնէ։ Քառասուն ֆրանքի գանձում չըրաւ տակաւին։ Ճիշդ է թէ, առ հասարակ, չորեքշաբթին մեռած օր մըն է իրենց համար, ու դեկտեմբերի առաջին երեք շաբաթները մեծ բան մը յուսալու չէ։ Եւ մի մոռնաք համայնակուլ տագնապը։

Ու նկատելի է որ «մատամ»ները հիմա քանի մը հեղ կը կարկտեն նոյն գուլպան։ Ցնտպատերազմեան ճոխութիւնը առանկ բան չէր ճանչցած։ Այսօր սակայն, բացառապէս, թմրած եւ իրենք զիրենք իրենց վերմակներուն տակ մոռցած ըլլային կարծես...

— Bas de laine! Deux francs quatre vingt quinze la paire...!

Պէտք չէ ցոյց տալ անցորդներուն որ պարապ էք։ Բանով մը զբաղելու է։ Ի հարկին կարելի է բանալ, երկարել, ծմրթկել գուլպաները, անմիջապէս յետոյ վերստին ծալլելու համար Կարելի է տուփերը հիւսիսէն հարաւ, արեւելքէն արեւմուտք տեղափոխել։

Բայց մանաւանդ բնաւ չկարդալ։ Օրուան թերթին անգամ աչք մը չնետել, երբ «մարչէ» կ'ընէք։ Նախնական այս դասերը Կեսարացի Գասպարէն առած էր Ցակոբ, եւ այսօր, չորս տարի յետոյ, հլու աշակերտի մը նըման որ իր պարտականութիւնները կէտ առ կէտ կը կատարէ, հաւատարիմ կը մնայ ան, կիրարկումին առնոց, «մարչէնիերութեան առաջին գիտելիքներուն»։

×

Այս որքա՞ն արագ են վազեր չորս տարիները։ Դեռ երէկ ըլլար կարծես։ Լաւ կը յիշէ Ցակոբ։ Աշնանամուտ էր։ Երկու ձեռք փոխնորդին ծրարը անուրին տակ, թղթապանակը եւ դրամապանակը պարապ, Փարիզ կը հասնէր՝ անծանօթը եւ անորոշը իրեն կոռուած։

Բոլորովին ալ վհատ եւ անյոյս չէր սակայն։ Հեռուէն հեռու լսեր էր իր ուսուցչին, Պարոն Գասպարին յաջողութիւններուն մասին։ Ի՞նչ փոյթ, եթէ հրապարակի լեզուն ջնջած է «Պարոն»ը, կանչելու համար «Կեսարացի Գասպար» պարզապէս

Բերաններ կը հաւատային եւ կը վստահեցնէին թէ կէս միլիոն մը կը բանէ ան ներկայիս, Կեսարացի Գասպար, վարժապետ «փարչառը»ն, որ չատերուն, բայց մանաւանդ առաջարկի մարդոց ծիծաղին, ծաղրին եւ արգահատանքին արժանի եղած էր, երբ եօթը տարի առաջ, պայուսակ մը գուլպայով «մարչէնիերութեան» նետած էր

Առաջին օրն իսկ, Ցակոբ կը գտնէր իր ուսուցչին հասցէն, չնորհիւ քնարերգակ եւ երգիծաբան վիպասանին, որ վաղեմի բարեկամն է եղեր՝ ուսուցիչ — գրագէտ Կեսարացի Գասպարին

Ան էր։ Իր ուսուցիչը։ Գրեթէ անփոփոխ։ Տարիները կարծես թէ բնաւ չեն բանած անոր վրայ։ Քանի մը թել սպիտակ նետած են մազերուն, դէպ ի ականջները։ Ու այդչափ։ Դառնօրէն ժպտադէմն է մնացեր ան։ Մունկին՝ գէղ մը հարիւրնոց։ Ու ձեռքին՝ մատիտ մը։ Տիկինը մեւուքս գուլպաներուն գիները կը գնդատեղէր

Ուսուցիչը համբուրելէ վերջ նախկին աշակերտը, չեշտակի, կտրուկ եւ վճռական՝

— «Մարչէնիերութիւն ըրէ, սիրելիս։ Գուլպայ ծախէ։ Զատամախս։ Եւ ուրիչ բանի եռեւէ չըլլաս։ Քեզ կը ճանչնամ։ Լուրջ ես։ Կորովի. Աշխատասէր։ Ցարատեւ։ Հաշիւը գիտցող։ Կամքի տէր։ Ու կը կրկնեմ, լուրջ ես։ Դուն պիտի յաջողիս։ Սկսէ այս գործին։ Ու գիտցիր որ ուրիչի մը այսպէս պիտի չխօսէի։

Ու երկիւղած եւ խանդավառ վերադարձով մը, ուսուցիչը կը համբուրէ զոյգ մը գուլպայ, եւ աւելի բարձրաձայն այս հեղ՝

— Ոսկի է, ծօ՛, ոսկի։ Հաց է, հա՛ց։ Ուրկէ՞ կ'ուտենք որ մեր «պիֆթէք»ը։ Մի՛ վարանիր։ Ես կ'օգնեմ։ Կը սորվեցնեմ քեզի։ Եկուր ինծի հետ «մարչէ»ներս։ Քանի մը օրէն քեզ տեղեակ կ'ընեմ ամէն ինչի։ Դրամականը թող չմտահոգէ քեզ։ Կրնաս ինծի կոթնիլ։

Աշակերտը արտասուքի մօտիկ կ'ընէր։

Ու զարմեցաւ ուսուցիչը՝

— Ի՞նչ. պիտի քաշուի՞ս։ Պիտի ամչնա՞ս։ Մի՛ մոռնար որ խոշոր — խոշոր ծրարներ պիտի չալկես։ Կ'ընե՞ս։ Մէկդի հպարտութիւնը, սին արժանապատուութիւնը։

Ինչո՞ւ պիտի ամչնար Ցակոբ։ Չէ՞ որ աքսորի երեք տարիներուն, շաբաթը անգամ մը, կանոնաւորաբար, իր «խանըմ»ին «պօղչա»ն բաղնիք տարած էր։ Ո՞րն է որ պիտի չկրէ։

Շաբաթ մը յետոյ, Ցակոբ իր երկու «մարչէ»ները ունէր արդէն, չնորհիւ իր ուսուցչին։ Շաբաթ մը աշկերտութիւն բաւական եղած էր, որպէս զի Ցակոբ սորվէր՝ ծախելը, գնելը, «փօսթիչ» ընելը։ Որպէս զի ճանչնար ապրանքը, տեսակը, գոյները։ Որպէս զի զանազանէր բուրդը բամպակէն, մետաքսը գերձանէն։

— Ա՛խ, Ցակոբ, եթէ քու ֆրանսերէնդ ունենայի... քանի մը միլիոնին դրամ չէի ըներ այսօր, կը սիրէր կրկնել Կեսարացի Գասպար։

Շաբաթ մը ամբողջ, ամէն առաւօտ կանուխ, աշակերտը ուսուցչին հետքին՝ վազեր էր, Գուրմէ, Մոնմօրանսի, Բլիշի։

— Գուրմէի «մարչէ»ն ուրիշ է, Ցակոբ։ Գիտե՞ս ինչու։ Հը՛... օդանաւորդները հոս՝ Փարիզի լաւագոյն բաժերը կը պահեն իբրեւ հոմանուհի։ Իսկ այս գինե՞րը։ Դեռ չա՛տ միամիտ ես, տղաս։ Այդ կիները քառորդհինգնոց գուլպային յիսուն կը վճարեն։ Քանի մը զոյգ գուլպայ ծախեցի՞ր առանց, կը տեսնես որ անհոգին «պըլէթ» ըրեր ես։ Հինգ ֆրանքնոց «թափօնաթ»ներով ի՞նչ կ'ըլլայ որ։

Ու երբ հանրակառքը Մոնմօրանսի կը բարձրանար՝

— Գիտես հարկաւ, Ցակոբ, որ Ժան Ժագ Ռուսօ, հոս, այս գեղեցիկ բնութեան ծոցը գրեց իր «Քոնթրա սօսիալ»ը։ Զգէ սա թերթը եւ քիչ մը չուրջդ դիտէ։ Տե՛ս, ի՞նչ գեղեցիկ դղեակներ։

Ու կ'անցնին օրերը, չաբաթները, ամիսները եւ տարիները։ Ու արդարեւ, ինչպէս որ նախատեսած էր ուսուցիչը, կը յաջողի Ցակոբ։

Երկու տարուան մէջ կը չակէ մէջքը։ Կ'ամուսնանայ։ Կը չինէ տուն մը Սարսէլի մէջ, որուն երկուորեակները՝ Հայկակ եւ Հայկուհի, Ցակոբի ձագուկներն են։

Ցակոբ երախտամոռ մը չէ։ Չի կրնար ուրանալ։ Իր ուսուցչին, Կեսարացի Գասպարին կը պարտի բոլորը, բոլորը։ Ամուսնութիւնը։ Զաւակները։ Տունը։ Դրամը։ Վարկը։ Եւ «մարչէնիէռութիւնը»։

×

— Des socquettes pour bébé...!

Ու Ցակոբ քիթին տակէն կ'աւելցնէ.

—Rien à faire, այսօր։ Pas de chance.

Եւ կը սկսի ապրանքները դանդաղօրէն տեղաւորել կառքին մէջ, չափելով մէկտեղ ժամանակը որ չորս տարուան արժէք կը ներկայացնէ։ Չորս տարի՛։ Թափուր են այդ տարիները, ինչպէս թափուր է այսօր Ցակոբի հոգին, հակառակ իր նիւթական յաջողութեանց։

Կը քաշքշէ պարզապէս գոյութիւնը, ինչպէս սովոր է քաշքշելու, չորս տարիէ ի վեր, լայնքին եւ երկայնքին, գուլպաները, երբ կ'ուզէ ապացուցանել գնելու տրամադիր եւ անտրամադիր «մատամ»ներուն որ հաստատուն են եւ նուրբ են, ազնիւ են, առաջին ընտրութիւն են անոնք, իր ծախած գուլպաները։

Երջանիկ չէ Ցակոբ։ Ու անմխիթար է։ Որովհետեւ ուրկէ՞ ուր ինկած է։

Հինգ տարի մանկավարժութիւն, հոգեբանութիւն եւ իմաստասիրութիւն ուսանիլ։ Սորվիլ ուսուցանելու նորագոյն եւ լաւագոյն մեթոտները։ Թանգավառուիլ, վերանալ անոնցմով։ «Ուսուցումը հիմնաւորել աղուն հոգեբանութեան վրայ» նիւթը մշակել։ Զայն իբր թեզ պաշտպանել գիտուններու հոյլին առջեւ։ Երազել, երազե՛լ որ պիտի գաղութներու մէջ, գէ՛ խուռն հաւաքէ ուսուցիչները, անոնց փոխանցէ համալսարանէն առածները, որպէս զի բարձրանայ հայ ուսուցչութեան մակարդակը, որպէս զի բացուին նոր մանկապարտէզներ արդիական հիմունքներով, որպէս զի վերջապէս, «վարժապետ» բառը թօթափէ իր հայկական իմաստը։ Զրկուած ըլլալ կարիճի ճերմակ փուշին ծըծելու, աշակերտներու տաք չունչը րմբոշխնելու վայելքէն։ Կորսնցնել խցիկի մը անչուք սեղանին գիրքերը, լաւագոյն բարեկամները կեանքին։

Ու ամէնուն, ամէնուն հաւատարիմ մը համոզուած ըլլալ որ ինք, Ցակոբը միմիայն կոչուած ուսուցչութեան, իր այդ սիրական ասպարէզին, կեանքին անողոք հանգամանքներովը հարկադրուի ապաւինիլ «մարչէնիէռութեան» նորակերտ եւ եռալեզու այս բառին, — «մարչէ»ն՝ ֆրանսերէն, «ճի»ն՝ թուրքերէն եւ «ութիւն»ը հայերէն

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ հասած անօթութեան վաշտերը արտօնութիւն ստացան թափօր մը կազմելու քաղաքին մէջ, պայմանաւ որ դուրս չելլեն ոստիկանական շղթայէն։ Ցուցարարները փոխեցան թափօր կազմելով եւ պոռալով — «Գործազուրկն առաջ հաց կ'ուզենք»։

մորդ է առումը տալ, պէտք է զուշաւոր ըլլալ։ Բառեր կան որ հող տեւող «դաքոֆոնիա»ն եւ փայլուն իրերանհամակարգութիւնը իր այսօրուան հրաշալի արուեստ բարձրութեան հասած է շնորհիւ մեր Արշակին։

Համանակ։ Կը տեսնե՞ս, աղաջան, «մոտերնիզմ»ի հով կը փչէ գրչէս՝ բառ մը եւ վերջակէտ։ Ոչ կուզայ որ այդ մէկ բառն ալ երկուքի բաժնեմ եւ գրեմ՝ համանակ։ Ա՛ն։ «Փոխանակ՝ «համանական»ի որ գրելու բոժանթիք ձեւն է» կը պնդէ «մոտերնիստ» բանաստեղծ Ագաթանգեղոս։

Ըսի՝ համանակ, որովհետեւ պէտք չէ մոռնալ նաեւ մեր Արշակի նախորդը՝ «սարափ» — բանաստեղծ, ընթրիք – հայհոյող, «ճշմարտախօս» – հրապարակագիր, վաշխառու – պատմաքեալ, անհասկնալի – հայախօս մեծվաճառ, որ քիչ աշխատանք չթափեց ... Նազարալեանի տիպար անձնաձայնութեան սկզբունքի վերածելու համար։ Մինչեւ այն ատեն ոմն որ հիմա, երբ իրիկուան Նազալէնն կը սկսի, այդ կամարէն կը լսես շփոր մը որ կը ճչայ. «վրէ՛ժ... հաշիւ թուրքին...» եւ ուրիշ մը՝ «լեզու գտնենք, ձեւքը պագնենք հանիին կամ՝ «ո՛վ մենծ Տեսիլք... ո՛վ խմա Հայաստան» եւ

«Ո՛վ խրբաՈիկ Իսկիտար, ես քեզի
թող չեմ խտալ
Հնչէս սիրով կապուեցայ, բաժնուելուս ճար չիկայ»։

Կամ՝ «գաղան... բարբարոս» եւ «միասուն «անրաբեսացակամը» են...

Հասկցա՞ր, Միրզա, եւայլն։

Որովհետեւ առանց այս փրկարար վերջաբանին ստիպուած էի խօսիլ այն նաւագածուներու մասին որոնք ականջ խուլցնելու համար չեն վարանիր իրենց «արիւնագարժային» կոչերուն խառնել պղտոր աղբիւրներէ իրենց ուղեղին մէջ մտած սուրիական կոծերը, բարդելով, աւելցնելով, ցուցակագրելով, մատնանշելով, ցուցանիշով եւ ձասամբ նաբին...

Ժամանակին հայ լեզուին մէջ մէկ բառ կար այդ արարքին բոլոր սառորգեղիները որակող։ Բայց այնքան գործածեցին այդ մէկ բառը, որ հիմա երբ պէտքը կը ներկայանայ այդ մէկ բառը դուրս բերելու եւ գեղագործի պիտակի նման փակցնելու թունաւոր ճիչին վրայ, կը մնանք «մաթալ»։

Այդ խարազանող բառը մաշած եւ իր արժէքը կորսնցուցած է այլ եւս։ Նազարալեանի միւս փողահարներուն եւ թմբկահարներուն կ'իյնայ կամ նոր բառ մը կերտել իրենց ընկերոջ արարքը որակող կամ դիմել վճռական միջոցին՝ կից մը եւ իրենց Նազարալեանէն վար, թաւալգլո՜ր...։

X

Հասկցա՞ր հիմա, աղա Սամիւէլ, թէ պէտք չունինք ոչ ձեր քաղաքի Նազարէնեանի թոցնելու, ոչ ալ Փարիզի մէջ անոր նմանը կանգնելու։

Ինչ որ կայ լեռալի կը բաւէ, բան մըն ալ աւելի, գլուխ առնելու եւ ըղուելի դարձնելու համար աշխարհի, բայց մանաւանդ հայ կեանքի բոլոր Նազարէ խամախները

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՊԻՈՐՆՍԹԻԷՐՆԷ ՊԻՈՐՆՍՈՆ

Նորվեկիա Դեկտեմբեր 8ին մեծ հանդիսութիւններով տօնեց ծննդեան հարիւրամեակը իր մեծ զաւկին, որ կը կոչուի Պիորնսթիէրնէ Պիորնսոն։

Ծնած է 1832ին, Կվիկնէ։ Զաւակն է պաստուելիի մը։ Մանկութիւնը անցուց խաղաղ գիւղի մը մէջ, ներշնչուելով ու լեցուելով Նորվեկեան հրաշալի բնանկարներուն հովուերգական, յաճախ վայրի տպաւորութիւններով։ Շրջապատուած էր գիւղացիներէն, որոնց կը պատմէր սակա (սկանտինաւեան դիցաբանական աւանդութիւններ)։

1850ին գնաց Քրիսթիանիա, միջնակարգ կրթութիւն ստացաւ անտեղ եւ նստուեցաւ այն վէճերուն մէջ, որոնք երկուքի կը բաժնէին իր հայրենակիցները։ Միանա՞լ թէ չմիանալ Շուէտի հետ։ Պիորնսոն միացման կողմն էր, թէեւ յառաջային առաջինը պիտի ըլլար, որ պիտի աշխատէր խզել այդ միացումը։ Վերջապէս պայքարի իր այդ շրջանին էր, որ Պիորնսոն պաշտպանեց մայրենի լեզուին ու թատրոնին անկախութիւնը, ազատագրելով դանիական լեզուէն ու թատրոնին ազդեցութենէն, որ կը տիրապետէր տակաւին, թէեւ Նորվեկիա շատո՜նց (1814) բաժնուած էր Տանըմարքայէն։ Եւ վերջապէս Պիորնսոն կառեցաւ ռոմանթիզմին դէմ, թատրոնը տանելու համար դէպի հոգեբանական հարցերու վերլուծում մը։ Այստեղ իրեն կը միանար Իպսէն, թէեւ ռոմանթիզմով տարուած էր քիչ մը այս վերջինը։

Հետզհետէ հասունցաւ Պիորնսոն, եւ անսուն չեղաւ ոչ միայն երբեւ քնարերգակ, վիպագիր, բանաստեղծ, այլ եւ հռետոր, հրապարակագիր եւ քաղաքական դէմք։

Հայրենասիրութեան իր պարզուկ վարդապետութենէն քալեց մինչեւ համասկանտինաւեան վարդապետութիւնը, դղջունելով նոյնիսկ համագերմանականութիւնը։ Իր առաջին երգերը կը փառաբանէին հայրենի հողը։ Այդ երգերով Պիորնսոն կը զգուշացնէր Նորվեկիացիները հեռուներու արկածախնդրութենէն։ Ու ցոյց կուտար թէ ի՛նչքան գեղեցիկ է եւ հերոսային ամէնօրեայ ճիգը, զոր կը թափին Նորվեկիոյ գիւղացիները իրենց հողերուն վրայ։ Զափազանց ժողովրդականութիւն շահեցան այդ երգերը,— երկի՛ր մը կայ անտեղ, յաւիտենական ծիւներուն մօտիկ...։ կամ ժողովո՜ւրդ մը կայ, որ կեանքի կռիւ կը մղէ անդադար... եւ կամ Այո՛, մենք կը սիրենք այս հողը..., (այս վերջինը ազգային քայլերգ դարձած է հիմա)։ Բանաստեղծութիւններէ զատ, համաշխարհային համբաւ ունին իր վէպերն ու թատերախաղերը,— յիշենք՝ սնանկութիւն մը, Թագաւորը, Նոր ամուսնացեալները, Ուժերէն վեր, Աշխարհագրութիւն եւ սէր, Ձկնորսին աղջիկը եւ ուրիշ գործեր։ Առաջին անգամ, այս սեռի իր գործերուն մէջ կը պնդէր անցեալը, ետքն է որ սկսաւ ներկայացնել արդիական հարցերը։

Հետոյ, սովոր էր խօսելու յանուն արդարութեան։ Այդպէս է որ պաշտպանեց դատը Սլովաքներուն, զորս կը հարստահարէին Մաճառները։ Այդպէս է որ համակրանք ցոյց տուաւ Լեհերուն, Ռութենացիներուն եւ ճնշուած փոքր ժողովուրդներուն։

Հայերս կը ճանչնանք զինքը շնորհիւ տիկին Ինկա Նալպանտեանի, թանկագին սրտով այս Նորվեկուհիին, որ Ազգատամարտի մէջ խօսեցաւ Պիորնսոնի մասին։ Ազգատամարտ հրատարակած էր նաեւ Պիորնսոնի լուսանկարը,— գլուխը ետեւ ցցած, ճակատը պայծառ, ղեկավարի տիրապետող աչքերով։ Արդարեւ մեծ հեղինակութիւն կը վայելէր ու գիտէր ինքզինք պարտադրել ամէնուն։ Իր գործերէն եղած են հայերէն հատուկտոր թարգմանութիւններ։

Մեռաւ 26 Ապրիլ 1910ին Փարիզի մէջ։

Ամառուընէ ի վեր Նորվեկիա նուիրուած էր Պիորնսոնի յիշատակին պանծացման։ Թատրոնները միայն Պիորնսոն կը խաղային։ Իսկ 8 Դեկտեմբերին, Ազգային Թատրոնը ներկայացուց «Երբ նոր գինին կը խմորուի», եւ միւս թատրոնները՝ «Ուժերէն վեր» (որ կը համարուի իր գլուխ գործոցը, որուն Իպսէն չկրցաւ հաւասարիլ, ըստ ոմանց), և «Թագաւորին եղբայրները» (ողբերգութիւն մը, որ նոր գտնուեցաւ իր թուղթերուն մէջէն), եւ «Սիկուրտ Նորաալֆարը» (որ խաղցուեցաւ բացօթեայ, ամառը)։ Այս խաղերը բեմ կը հանէր իր որդին՝ Պիորն Պիորնսոն։ Իսկ իր աղջիկներէն մին՝ Տիկ. Սիկուրտ Իպսէն նուագոյթներու մէջ երգեց հօրը եղանակաւորած բանաստեղծութիւնները։ Տիկ. Պիորնսոն, այժմ 98 տարեկան, իր տանը մէջ կը հետեւէր այս հանդիսութիւններու արձագանգին։

Կառավարութիւնը ցուցահանդէս մըն ալ սարքած էր, ներկայացնելու համար Պիորնսոնի ձեռագիրները ու նամակները։

Նորվեկիա այս վերջին տարիներուն երկրորդ անգամն է, որ կը պանծայ իր մեծ զաւակներով,— արդարեւ երէկ էր որ կը տօնէր Իպսէնի յիշատակը, արուեստագէտ մը աւելի մեծ՝ իր ստեղծագործութիւններուն խորութեամբ։

ԼՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այս միջոցիս վիճաբանութիւն մը կը կատարուի Փարիզի երաժշտական պարբերականներուն մէջ այն մասին թէ պէ՞տք է ծափահարել նուագոյթներու պահուն.

Ընդհանրապէս ընդունուած է ծափահարել՝ երբ կ'աւարտի երաժշտութիւնը։

Վիճաբանողները հարցը կը բաժնեն այսպէս.— Որոշելու համար թէ ունկնդիրները ի՞նչպէս պէտք է արտայայտեն իրենց գնահատութիւնը, երկիւղած լռութեա՞մբ թէ ծափահարութեամբ, անհրաժեշտ է ճշդել նուագին նկարագիրը.

Եթէ կրօնական գործ մըն է, այն ատեն պէտք է թողուլ որ աւարտի նուագը, որպէս զի չայլայլի երկիւղած յուզումը ունկնդիրին հոգիին մէջ։ Դարձեալ, եթէ հին գործ մըն է, տարուն հեղինակը այլ եւս չի սպասեր որ եւ է խանդավառ արտայայտութիւն, ձգել որ աւարտի։ Նոր գործերն են, որ կը պահանջեն ունկնդիրին գնահատութիւնը, նոյն իսկ նուագման պահուն։ Եւ ոմանք կան, որ կը թողուն ծափահարել համաձայն ունկնդիրին impulsionին։

Վակնէր բոլորովին դէմ էր ծափահարութիւններուն։ Եւ 7 հոկտ. 1791ին նամակի մը մէջ կը գրէր թէ շատ ուրախացաւ որ երկիւղած լռութիւն մը տարածեց իր երաժշտութիւնը։

«Լուռ ծափահարութիւնը» մեծագոյն գնահատութիւնն է կ'ըսէր ան։

ՄԱՂԹԱՆՔ

Մուզուիմ, սուզելով
Եւ քեզ անխռով,
Նոյն լայն ջուրերուն
Ծրփուն, փըրփըրուն
Ծոցին մէջ մաքուր
Հեշտանքով մ'անլուր։

Յուզուիմ, յուզելով
Եւ քեզ իմ սիրով,
Նոյն այդ ջուրերուն
Նըման սըրսըփուն
Աղուոր դողերով
Գիրգ գգուանքներով

Սիրուիմ, սիրելով
Եւ քեզ գըրգանքով,
Ջուրերու ձայնին
Նուագարանին
Անեղծ Ցըպտով
Երգուած երգով։

Լուսնամ, լոյս տալով
Եւ քեզ այս սիրով,
Ու բոցն ցնչտանքի
Մեր աչքէն կաթի
Ու մարգարտանայ
Մեր խորքն անխռնայ՝

Նոր արեւշաղախ
Աշխարհին այս խաղաղ.
Ըլլայ արփաւէտ
Ցարիներ յաւէտ,
Նոյն իսկ սպիտակ
Մեր շիրիմին տակ։

Փարիզ — ՆԱԶԵՆԻ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՄՊՐՈՍՑԻՆԵՐԸ ՁԵՆ ԼՈՒԱՑՈՒԻՐ

Միլլիյէթի թղթակիցը կը գրէ Իմպրոսէն (23 Նոյ.) թուականով.—

Այս կղզին Թուրքերը կրաւեցին Քանունի Սուլթան Սիւլէյմանի օրով, Հոտրս կղզիին հետ։ Պալքանեան պատերազմին Յոյներուն ձեռքն անցաւ, իսկ ընդհ. պատերազմին Անգլիացիները ռազմախարիսխ շինեցին։ «Եավուզ» եւ «Միտիլլի» զըրահաւորները դուրս կ'ելլեն Նեղուցներէն, Թուզու նաւահանգիստին մէջ կ'ընկղմեն երկու անգլիական նաւեր, մեծ վնաս կը հասցնեն նաեւ անգլիական ռազմախարիսխին։ Երբ Անգլիացիները լքեցին Սէտիւլ Պահրը, թուրք բանակը հեռարձակ թնդանօթներ տեղաւորեց Սէտիւլ Պահրի մէջ եւ ռմբակոծեց Իմպրոսը։ Այս պատճառով Անգլիացիները իրենց ռազմախարիսխը փոխադրեցին Մուտրոս։

Ամէն տարի անգլիական պատերազմական նաւերը անգամ մը կուգան այցելել Իմպրոս կղզին, որ հիմա կը գտնուի Թրքական գերիշխանութեան տակ։

Քաղաքամէջը նոր կառավարատուն մը շինել տուաւ, ճամբաներ բացաւ, ամբողջ կղզին ունի հիմա հինգ դպրոց։ Կեդրոնի դպրոցին մէջ աշակերտներէն 126ը մանչ են, 116ը աղջիկ։ Գիւղի դպրոցներուն ուսուցիչները քրիստոնեաներ են։ Դասաւանդութիւնները յունարէն կը կատարուին։ Դպրոցին ծախքերը ժողովուրդն է որ կը հոգայ։ Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն, Աւստրալիայէն հայրենակիցներ դրամ կը ղրկեն դպրոցին։

Ամբողջ կղզիին բնակչութեան 10 առ հարիւրը միայն թուրքերէն կը խօսի։ Ցաւալի է, որ ծնողքները իրենց զաւակներուն ալ կ'ուզեն յունարէն լեզու սորվեցնել դպրոցներուն մէջ։

Ժողովուրդը աղէտ է եւ մոլեռանդ։ Գիշերները ձէթ կը վառեն, քնանալու ժամանակը երբ գայ՝ կը փչեն ու կը պառկին։ Կիրակի գիշերները գինետուներուն մէջ եւ տօնական օրեր իրենց տան մէջ ճրագալոյց կ'ընեն։

Բաղնիք չունին։ Ժողովուրդը սովորութիւն չունի լուացուելու։ Ծերերը, վախնալով որ մկրտութեան իւղը կը սրբուի, ծնունդէն մինչեւ մահ այլ եւս ջուր չեն մտներ։ Երիտասարդները օտար երկիր կը մեկնին, աղջիկներն ալ Պոլիս կ'երթան սպասուհի ըլլալու։ Ժողովուրդը ոչ մէկ նորութիւն կը սիրէ, վախնալով որ նոր նոր տուրքեր կը դրուին։

ԵՕԹԸ ՏԱՐԵԿԱՆԻՆ ԾԵՐԱՑԱԾ ՏՂԱՆ

.1829 մարտ 14ին. Սթէֆօրտշայրի մէջ (Անգլիա) ծնաւ Չարլզ Չարլզուըրթ, որ չորս տարեկանին տիրացաւ չափահասութեան եւ ունեցաւ մագ-մօրուք. իսկ եօթը տարեկան հասակին մէջ՝ 80 տարեկան ծերունիի կերպարանք ստացաւ ու մեռաւ։

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՕՐԸ ՖԻԼԻՊԷԻ ՄԷՋ

Ֆիլիպէ (Յառաջ).— Քանի մը տարիէ ի վեր, Պատգ. Ժողովի որոշման համաձայն, Նոյեմբերի վերջերը կը տօնուի Պուլկարիոյ մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Օրը։ Ֆիլիպէի մասնաճիւղը այս առթիւ կազմակերպած էր ցերեկոյթ մը՝ «Թրաքեիոքա Նունաքի» սրահին մէջ։ Ընդարձակ սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր։ Բացումը կատարուեցաւ Միութեան երկսեռ երգչախումբին կողմէ, որ երգեց «Մեր Հայրենիք»ը եւ պուլկ. ազգ. քայլերգը։ Պարիկները բըլին շրջանակով մարզանքներ։ Եղան մեներգ, արտասանութիւն, իսկ մարզիկներու կողմէ բուրգեր եւ ազատ մարզանքներ՝ սկաուտներու կողմէ։ Բանախօսեց Տեղ. Վարչութեան անդամ Պ. Ներսէս Աստուածատուրեան, շեշտելով այն դերը որ վիճակած է այս ընդարձակ ու համահայկական միութեան։ Յետոյ ներկայացուեցաւ «Անտառին մէջ» խաղը, սկաուտներու կեանքէ։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԵՐԳԻՉ ՄԸ

Ֆիլիպէ, 28 Նոյեմբեր (Յառաջ).

Բնիկ Ֆիլիպէցի Պ. Էմմանուէլ Փափազեան տարի մը առաջ մեկնած էր Միլանօ, մարզելու համար իր ձայնը։ Երէկ երգահանդէս մը տուաւ Զինուորական Ակումբին մէջ։ Ֆիլիպէն հաւաքած էր իր «Ընտրանին», կային եւ օտարներ՝ բաւական թիւով։ Անշուշտ Պ. Է. Փափազեան յանդուգն փորձ մը կ'ընէր, ու ներկաները գիտէին թէ իր արուեստը կատարելագործած երգիչ մը չէ տակաւին։ Այսուհանդերձ, ներկայացաւ իբրեւ քնարական թէնոր մեղմ տաք, փափուկ ու թաւշեայ ձայն մը, ոչ ուժով։ Իր յայտագրին մէջ կ'երեւէին իտալերէն երգեր, ինչպէս եւ պուլկարերէն եւ ազգային երգեր։ Պ. Է. Փափազեան դեռ շատ երիտասարդ է ու իր ձայնը, զգալի մարզումին հետ զոր երեւան բերաւ երէկ գիշեր, հետզհետէ պիտի ունենայ ապահովաբար, ուժգնութիւն մը, որուն ակնկալութեանը համար իրաւունք ունի ինք՝ իբրեւ դեռ քսանամեայ երգիչ մը։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Երիտասարդ եւ շնորհալի դաշնակահարուհին, Օր. Ճամպազ, որ այսօր նուագոյթ մը կուտայ Փարիզի մէջ, անդամ ընտրուած է Union des Femmes Artistes Musiciennesի եւ Coucours Internationalի։

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Անստորագիր գրութիւնները նըկատի չեն առնուիր։

Խմբագրութիւնը միշտ ալ կրնայ գաղտնի պահել ո՛ր եւ է անուն, եթէ պայման դրուի։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ ԱՂՋԻԿՆԵՐ (Madchen in uniform)

Շարժանկարի արուեստը իր փոխանցման շրջանին մէջ ըլլալով, ստիպուած ենք յաճախ անդրադարձումներ եւ խորհրդածութիւններ ընելու ամէն անգամ որ որեւէ արժէքաւոր ժապաւէնի մը մասին կը խօսինք։ Շարժանկարը հաճոյքի կամ ժամանցի չի ծառայեր միայն։ Ներկայիս անոր դերը ընկերային է։ Մեծերուն դպրոցն է ան։ Այս պարագան շատ լաւ ըմբռնած են Ռուսերը եւ Գերմանները։ Եւ իրապէս արժէք ներկայացնող ժապաւէններ տեսանք որոնց մէկն է «Համազգեստով Աղջիկները»։

Ճշմարիտ եւ իսկական շարժական պատկեր մըն է այս, այնքան բնական եւ մարդկային որ մեծ յոյսեր կը ներշնչէ շարժանկարի ապագայի մասին։ Ահա ժապաւէնի նիւթ մը որ յատուկ է այս նոր արուեստին։ Թէ բեմայարդարը եւ թէ խաղարկութիւնը նկատի առած են շարժական պատկերի ոգին եւ կատարելապէս յաջողած։

Ցանկանչական է որ, ազդուելով շարժանկարի անհախընթաց յաջողութենէն, միեւնոյն սիւժէն թատրերգութեան վերածուեցաւ եւ խաղացուեցաւ, փարիզեան յառաջապահ թատրոններէն մէկուն մէջ։ Արդիւնքը բացարձակապէս անյաջող եղաւ։ Բոլոր քննադատներն ալ միեւնոյն կարծիքը ունեցան թէ այս գործը բեմական արուեստին համապատասխան չէ։ Ուրեմն անգամ մը եւս զգացին բոլոր շարժանկարի վարպետները թէ բեմ եւ ժապաւէն, տարբեր եւ ինքնուրոյն արուեստներ են, իրարմէ անջատ նպատակներ կը հետապնդեն, ուրեմն տարբեր պահանջներ ունին։

Քննադատներէն մէկը վերջերս ծանր յօդուած մը գրեց ամերիկեան շարժանկարին դէմ, տարակելով թէ շնորհիւ իրենց անհաշուելի միջոցներուն, շարժանկարը իր նպատակէն շեղեցաւ, հարստութեան մէջ խեղդեցին արուեստին ոգին, այսինքն բնականութիւնը։ «Les Annalles»ի մէջ Ժորժ Տիւհամէլ իր միեւնոյն գաղափարը կը պաշտպանէ։

Յետոյ տպաւորութիւն ձգելու մարմաջը.— Գոռոզ պատկերացում մը, խօլական վազք մը դէպի այլանդակ maquillageը, մանաւանդ ամէն բան խոշորացոյցով զգալու եւ ապրելու հանդարտը տարին շարժանկարը դէպի անստուգութիւն։

Ճիշդ է որ խօսուն շարժանկարը յեղաշրջեց հինը եւ անկիւնաքարը դրաւ նոր արուեստին, որուն պահանջները գոհացնելու համար, ամէն տեղ արուեստագէտները կը փնտռեն իրական շարժանկարի ստեղծագործումը։ Ճիշդ է Ժ. Տիւհամէլի գրածը թէ «մարդիկ կը յոգնին ամէն բանէ, բացի մարդկային ոգի կրող արուեստէն» եւ արդէն մարդկայինը ունկնդիրին համար հոգեկան պահանջ է։ Անհախնթական եղած է գաղափար ընթացքին ամէն տեսակ ստեղծագործութիւններու մէջ եւ արուեստի մաս կազմած է մարդկային շունչը որ բնաւ յուսախաբ չըներ։

Շարժանկարին՝ ինչպէս արուեստի բոլոր մարզերուն մէջ բարձրագոյն օրէնքն է վերապահութիւն, համեստութիւն եւ ամօթխածութիւն։ Դժբախտաբար մինչեւ հիմա շարժանկարին մէջ կը պակսէր այս խեղճ երրորդութիւնը։ Հոլիվուտը մանաւանդ հետամուտ Ռուսերէնէն մեծ տարաւ դէպի կեղծ անբնականութիւն, շողշողուն cartonnageը, մեծցուց ամէն պարզութիւն, գլխու պտոյտ տուող ճոխութիւնը։ աւելորդ ցուցամոլութիւնը մեծ հարուած տուաւ այս արուեստին որ ունենալով տարբեր տուեալներ, կը կարօտէր աւելի խնամքի, բնական արդուզարդի եւ գիտակից բեմադրութեան։

«Համազգեստով Աղջիկները» գերմանական ժապաւէն մըն է, որուն մեծագոյն արժանիքը թէ բեմական եւ թէ խաղարկութեան բնականութիւնն է, այսինքն իսկական շարժանկար մը։ Այս գործին մէջ դերասանները բռնազբօսիկ չեն, ոչ ալ արցունքները կլիսէրինի կեղծ կաթիլներ։

Մանուէլա Մայնհարտն, 14 տարեկան անուշիկ որբուհի մը, մօրքոյրին առաջնորդութեամբ կը մտնէ գիշերօթիկ դպրոց մը։

Տնօրէնուհին, խիստ եւ անգութ կին մը, ինքն իրեն միակ նպատակ դրած է վարժեցնել աշակերտուհիները զինուորական կեանքի ու պատրաստել ապագայ չարքաշ մայրեր գերման բանակին համար։ Հոգ չէ թէ խեղճ աղջիկները զրկուած մայրական գուրգուրանքէն, ընտանեկան հանգիստ կեանքէ, պահանջ կը զգան պատանի հոգիներու յատուկ հոգերգական մտերմութիւններու։

Ուսուցչուհիներէն մէկը, Օրիորդ Ֆէրնպուրկ շատ լաւ կ'ըմբռնէ այս նուրբ էակներուն ալպեիկ խանդավառութիւնը եւ իր գուրգուրոտ վերաբերումով կը գրաւէ բոլորին ալ եւ կը դառնայ անոնց միակ սիրոյ առարկան։

Տնօրէնուհին կը հակառակի Օր. Ֆէրնպուրկի մանկավարժական ձգտումներուն, զանոնք խստօրէն կը քննադատէ եւ կը պահանջէ վերապահութիւն ու լրջութիւն, որպէսզի յարգուին եւ վախ ազդեն։ Պայքար, ուրեմն, երկու հակոտնեայ բարքերու եւ նկարագիրներու միջեւ։

Մանուէլա այս խիստ եւ անկարեկից մթնոլորտին մէջ կը տառապի, եւ իր քնքուշ հոգին բովանդակ խանդոտ զգայականութեամբ կը տարուի Օր. Ֆէրնպուրկով եւ կը բանկի անկարելի եւ խորունկ երազանքներով։ Օր. Ֆէրնպուրկ ամէն երեկոյ կը համբուրէ իր աշակերտուհիները ննջարանին մէջ եւ երբ կը հասնի Մանուէլային, արդէն խեղճ աղջիկը անհամբեր եւ սրտատրոփ կը փաթթուի եւ ուղղակի շրթունքներէն կը համբուրուին անոգանըն...

Դպրոցին մէջ ներկայացում մը կը սարքուի, Շիլլէրի մէկ գործը։ Մանուէլա իր մանչու դերին մէջ հիանալի է եւ կանխահաս։ Իր բնական եւ անկեղծ խաղարկութիւնը խանդավառ ծափեր կը խլէ բոլորէն, մանաւանդ ընկերուհիները գինով կ'ազդեն՝ զարթն, ձեռնամբարձ կը տանին խնճոյքի սրահը, կը խմեն մրգօղին որ զօրաւոր է։ Մանուէլա կը գինովնայ։ Բեմին վրայ զգացած էր։ Թէեւ իր ներքին յորդառատ ապրումները զգալի էին, սակայն կը բացուի, հոգին կապերը քակուած կը խօսի, կը ճռէ, կը խոստովանի իր մըրկահար եւ մշտահոս գուրգուրանքը Օր. Ֆէրնպուրկի հանդէպ, իր կրակոտ սէրը հանդէպ իր ուսուցչուհիին եւ հպարտ է որ ինքն ալ սիրուած է անկէ։ Օրիորդ Ֆէրնպուրկիոր մը, իր շապիկը նուէր տուած ըլլալը Մանուէլային, յուրջ վատ է չէ՞ միթէ։ Մանուէլա անգիտակից հրճուանքով կը խոստովանի այս բոլորը։ Տնօրէնուհին կը կազմէ անարգական միջադէպին համար։ Մանուէլա կը մարի կ'իյնայ. զայն հանգստարան կ'առաջնորդեն։ Տնօրէնուհին զերազգրուած է Մանուէլայի ախտաւոր զգացումներէն, անոր երեսին կը նետէ անուոր զգուանքը իր զառամեալ բարոյականին եւ կ'արգիլէ միւս աղջիկներուն անոր հետ խօսիլ, զայն ներկայացնելով իբրեւ միքրոբ մը։

Մանուէլա կը մնայ միայնակ ու լքուած. կը խորհի իր ախուր ճակատագրին վրայ, կը նախընտրէ մեռնիլ քան թէ հեռու մնալ Օր. Ֆէրնպուրկէն որ կը սիրէր ենթագիտակցական ալինքի սէրով մը որուն ուժգնութենէն կը սարսռար իր աղուսաւոր հոգին։

Մանուէլա մատնուած սարսափելի յուզումներու, կը բարձրանայ սանդուղներէն վեր եւ կը նետուի պարապին մէջ։ Ընկերուհիները իրարանցումի մատնուած, ճիշդ ատենին կը հասնին կը հասնին եւ կ'ազատեն յուսահատ Մանուէլան։

Տնօրէնուհին գլխիկոր, գաւազանին կռթնած, կը հեռանայ ուսուցչուհիներուն եւ «համազգեստաւոր աղջիկներուն» սարսափահար նայուածքներուն տակ եւ առաջին անգամ ըլլալով կը կորսնցնէ իր հըպարտ խստութիւնը եւ արհամարհական կեցուածքը։

Դժուար է լաւագոյն կերպով ներկայացնել այս ժապաւէնը, որուն նիւթը հոգեբանական բարդ նրբութիւններ ունի։ Պատանի հոգիներու ալեկոծումը պատկերացուած է հոն այնքան յաջող ապրումներով։ Կեանքի այն շրջանն է ուր մարմնական տեքը անգիտակից բանկումներ կ'ունենայ եւ կը խառնուի հոգեկան խորհրդաւոր թռիչքներու։

Սովորութիւն դարձած է նման նիւթեր Ֆրէօյտիզմով բացատրել, բայց որքան բիւրեղացած անմեղութեամբ արտայայտուած է այս գործին մէջ, ձգելով ունկնդիրին վրայ ամենախոր տպաւորութիւն։

Դերակատարները անթերի բնականութեամբ տարին մինչեւ վերջ։ Մէկ երկուքէն զատ բոլորն ալ սիրողներ են։

Ահա՛ ժապաւէն մը որ կ'արժէ տեսնել։ Իսկական շարժանկար մը որ գերման ստեղծագործութեան փառքը հիւսեց, զինեց ամէն երկրի մէջ, տալով այս նորագոյն արուեստին իսկական դոյն եւ արժէք։

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

է Պարսկաստանի, Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ։ Եթէ մինչեւ դեկա. 15 եռ չառնուի որոշումը, Անգլիա խնդիրը պիտի յանձնէ Լահէի դատական Ատեանին, եւ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, իր շահերը պաշտպանելու համար։ Խորհրդականը աւելցուց թէ կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ յարմար դատած միջոցները ձեռք առնել։ Արխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ «յարմար դատած միջոցները» կը նշանակե՞ն նաեւ զինեալ գործողութիւն։ Խորհրդականը յայտարարեց թէ չի կրնար պատասխանել թէական հարցումներու։

Պարսկաստան կարճ ծանուցագրով մը լուսաբանութիւններ կուտայ մենաշնորհի ջնջման մասին, շեշտելով որ քանիցս դիտել տուած է թէ այդ մենաշնորհին պայմանները չեն համապատասխաներ երկրին օրինաւոր շահերուն եւ թէ գոհ չէ ընկերութեան ընթացքէն։ Ծանուցագիրը կ'աւելցնէ թէ կառավարութիւնը ինքզինքը պատասխանատու չի նկատեր ընկերութեան կրելիք վնասներուն համար, եւ պատրաստ է նոր բանակցութիւններ կատարելու։

Անգլ. կառավարութիւնը «բոլորովին անգոհացուցիչ» համարելով այս պատասխանը, ղրկած է երկրորդ ծանուցագիրը, որուն ամփոփումը տուինք վերը։

7րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

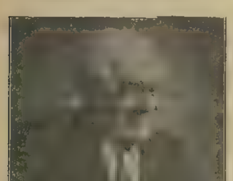

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail
Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

18 Դեկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

«ՓՕԹԱՇԻ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏԻ» Թարգ. Ց. ԳԱՐԻԲԵԱՆԻ

Ռոմանթիկ կլասիկ ողբերգական գործը (3 արար)
3 ժամ անընդհատ ծիծաղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան　　Հերթ. բեմ. Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ. Օրիորդներ՝ Մելինէ, Թորոսեան, Գ. Գ. Անտոնեան, Գազանճեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մեծատուրեան, Նիկողոսեան, Գերճիկ, Սրապեան, եւայլն։

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերը նախօրօք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը, Ճաշարան Ֆլօրիա եւ սովորական վայրերը։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ

ԴԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Sociétés Savantesի մէջ
8 Rue Danton　　Metro St. Michel et Odéon

կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ
Դերմանայի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՅԵՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տռամ երեք արար
եւ
ՍՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ
կատակերգ. մէկ արար　　ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕԻ

Կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՆԱՀԻՏ, Տիկ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ՑԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերը ամէն տեղ եւ «Կավրոշ»ի մօտ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.266

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.-

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՍՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

13 Décembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2069 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԻՃԵԼԻՆ ԵՒ ԱՆՎԻՃԵԼԻՆ

Ուրեմն, որպէս զի անպատրաստ չգտնուինք նոր դէպքերու հանդէպ, պէտք ունենանք որոշ ծրագիր։ Ինչպէս նաեւ՝ ուղեգիծ մը սիստեմատիկ աշխատանքի։

Որքան գիտենք, ռամկավարները ունին երազներ ու իղձեր — «Մեծ Տեսիլք» — բայց չունին ծրագիր գործնական աշխատանքի։

Ոչ իսկ բանաձեւ ու նախահաշիւ՝ ի նպաստ Հայկական Դատին։

Անշուշտ, ոեւէ մէկը իրաւունք չունի պահանջելու որ անոնք ալ ընդունին Դաշնակցութեան հանգամանքը, եւ գործեն միեւնոյն մեթոտներով։

Տեսակէտները միշտ ալ ազատ են, հոսանքէ հոսանք։

Բայց, իբրեւ հաւաքականութիւն, ունինք հիմնական խնդիր մը, որու մասին տեսակէտի ազատութիւնը կը նշանակէ խուսափում՝ աշխատանքէ։

Ի՞նչ է այդ խնդիրը։

— Գլուխ գլխի խորհուրդ եւ ձեռք ձեռքի աշխատանք՝ չկորմնցնելու համար նոր նուաճումներ։

Մենք հրաշքի հաւատացողներէն չենք։

Բայց գիտենք որ, ինչքան շատ ուժ ունենանք, ինչքան աւելի կապուինք հաւաքական եւ տեւական աշխատանքի, այնքան աւելի կը հարթենք ճամբան, այս օրուան եւ վաղուան համար։

Վէճ ունի՞նք մեր դատին էութեան մասին։

Ոչ — բացի բոլշեւիկներէն։

Վիճելին՝ դատը ձեւակերպելու եղանակն է։ Եւ զայն հետապնդելու մեթոտը։

Արդ, ժամանակն է որ այդ մասին ալ հասկացողութեան մը գան մեր բոլոր հոսանքները։

Ի՞նչ պիտի պատասխանենք մենք մեզի եւ ուրիշին, «եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով»։

Չենք ժխտեր։ Քաղաքական փոթորիկներու ընթացքին, կրնանք շատ մը անակնկալներու հանդիպիլ։

Դէպքեր կրնան ծագիլ անկախ մեր կամքէն եւ հակառակ մեր բոլոր նախատեսութեանց։

Ինչ որ ալ ըլլայ, մենք պիտի ունենանք մեր հիմնական ծրագիրը։ Այլ եւ աշխատանքի նախագիծ եւ նախահաշիւ։

Բոլորը կեդրոնացած՝ մէկ ուղղութեամբ, — հարթել ճամբան՝ Հայկական Դատի լուծման։

Մեր «Միացեալ»ը եւ ռամկավարներուն «Տեսիլք»ը այստեղ չպիտի ժխտեն իրար, այլ գործնական աշխատանք պիտի թելադրեն, իբրեւ հետանկար։ Եթէ կ'ուզէք, իբրեւ նուազագոյն պահանջ։

Եթէ աշխատանքի տեսակները կը տարբերին, այդ չի նշանակեր թէ նպատակներն ալ պիտի տարբերին, կամ պիտի խաչաձեւեն իրար։

Այլապէս, կը դառնանք ոչ թէ քաղաքական հոսանք, այլ հօտ կամ «աշիրէթ»։

Տասը տարի ունինք մեր ետին։ Այլեւս կորմնցուցած ենք չքմեղանքի ո՛ր եւ է պատրուակ։

«Փայլքար»ը, ո՛րեւէ ծրագրի մասին խորհելու համար, կը պահանջէ «միտքերու հանդարտութիւն եւ խաղաղութիւն»։

Այդ երանելի օրն ալ կուգայ միմիայն ա՛յս տեսակ հասկացողութեամբ եւ գործակցութեամբ, ոչ թէ սպասելով որ Հոգին Սուրբը իր շնորհները թափէ գաղութներուն վերեւ։

Տասը տարի վիճեցանք Երեւանի մասին, եւ այսօր գիրքերը ճըզուած են։

Ինչ փոփոխութիւններ ալ կատարուին, Դաշնակցութիւնը կը մնայ գաղափարական հակառակորդ։ Ընդդիմադիր։ Առանց ո՛րեւէ գործնական շարժումի։

Իսկ ռամկավարները ուխտած են միալ «անկաշառ բարեկամ» (բացառութիւն մը զոր ամէնէն առաջ Երեւանցիները կը ծաղրեն)։

Այս հիմնական տեսակէտէն դուրս, չկայ տարբերութիւն Ներքաղթի, վերաշինութեան, մշակոյթի զարգացման եւն. մասին։

Ոչ վիճինք այս մասին, ոչ ալ հարցնենք թէ ո՛վ ի՛նչ տուած, օգնած է Հայաստանի։

Որովհետեւ, գոեհիկ հաւատաքննութիւն մը պիտի դառնար այդ յանկերգը։ Ոչ միայն անօգուտ, այլ եւ գրգռիչ։

Դաշնակցութիւնը կրնայ ներկայացնել վերջին տասը տարիներու ընթացքին ընծայած նիւթական աջակցութիւնը։ Հոդ չէ թէ բացառիկ պարագաներու մէջ տրուած։

Իսկ եթէ ուրիշ բանով չկարենայ պարծիլ, կրնայ փաստերով եւ թուանշաններով պատմել թէ ի՛նչպէս եղաւ որ Երեւանի Թերախան, իրար հաւասարակշռող բնակչութեամբ Նահանգը դարձաւ Հայաստան։ Ժողովրդական բառով մը՝ Հայնոց։ Երկիր մը, ուր նորեկները պատրաստ ժողովուրդ գտան կառավարելու, առանց օտար՝ թշնամի զանգուածի մը սպառնալիքին։

Այնպէս որ, աւելորդ է ջուր ծեծել այս գետնին վրայ։

Թող իւրաքանչիւր կուսակցութեան ընդհ. ժողով ինք գատէ իր վարած քաղաքականութեան չարն ու բարին։

Իսկ երբ որոշումները կը տրուին եւ հիմնական տեսակէտները յայտնի են, բոլոր հոսանքներուն ալ պարտականութիւնը պիտի ըլլայ գտնել միջոցներ՝ հասարակաց հարցերը հաւաքաբար հետապնդելու։

Այդ հարցերուն հարցն է Հայկական Դատը, որ կը նշանակէ ո՛չ միայն ամբողջացում Հայաստանի, այլ եւ փրկութիւն գաղութներու։

Եւ քանի որ արտաքին ազդակներն ալ վճռական դեր պիտի ունենան այդ հարցին լուծման մէջ, մենք, ամէն ժամանակէ աւելի, պարտաւոր ենք արթուն կենալ, մէկ ճակատ կազմել, եւ պատրաստ գտնուիլ։

Մէկ խօսքով՝ գործել անընդհատ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ...

Պոլսոյ ազնուապետական թաղը, Բէբէք, տէրտէր մը ունի — ամէն մեղքիս վրայ աւագերէց — որ տարիներէ ի վեր իր վրայ խօսիլ կուտայ։ Ցանախ տարին քանի մը անգամ։

Վաթսունհինգ տարեկան մարդ է Տէր Սահակը։ Ունի ամուսնացած զաւակներ ալ։ Եւ սակայն...

Անցեալ տարի, խոստովանանքի պահուն, ահ ու սարսափի մատնած էր բարեպաշտ կին մը, փիլոնազարդ խայտառակութեամբ։

Այս տարի, երեւի շատ աւելի ծանր յանցանք մը գործած է (թերթերը կը վախնան պատմել) եւ մասնաւոր ատեան մը Պատրիարքին նախագահութեամբ գումարուելով, հետեւեալ տրակոնեան վճիռը արձակած է.—

1. Հինգ տարի դադրեցնել քահանայագործելէ։

2. Զեղչել նկատել անոր տրուած աւագութեան տիտղոսը, լանջախաչ եւ ծաղկեայ փիլոն կրելու արտօնութիւնները եւ աթոռակալի պաշտօնը։

3. Պարտաւորել զինքը այս հինգ տարուան շրջանին ամէն առաւօտ եւ երեկոյ ժամերգութեանց առեն անխափան ներկայ գտնուիլ Բէբէքի Ս. Յարութիւն եկեղեցիին պահարանը եւ ապաշխարել։

Վճռագիրը կ'ըսէ թէ բուն պատիժը ասպարէզէն քշելն էր։ Կարգալուծութիւն։ Բայց տէրտէրը իր մեղքերը խոստովանած եւ լալագին ներում խնդրած ըլլալով, դատաւորները այս պատիժը սահմանած են։

Չեմ գիտեր բարեպաշտներ ի՛նչ կը խորհին այս վճիռին համար։

Եթէ ես ըլլայի դատաւոր, տէրտէրին աջ ձեռքը կապելով ուրիշ բշատականի մը՝ Գուսան «վարդապետ»ի ձախ ձեռքին, երկուքը մէկ կը ղրկէի Մարմարայի ամայի կղզին — Ինսիզ Ատա —, ուր թէ շունները ալ կուտային, եւ թէ մարդակազմութեան դաս։

ՎԱՐԱԶ

Մանրամասնութիւններ ԿԱԹՈՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ը թղթակցութիւն մը ստացած ըլլալով Էջմիածինէն, կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (7 դեկտ.).—

Ընտրութեան կը մասնակցէին 80 պատգամաւորներ, որոնց մէջ կային Հայաստանի եւ Կովկասի ներկայացուցիչները, պետական պաշտօնատարներ, բժիշկներ, իրաւագէտներ, մտաւորականներ. իսկ արտասահմանէն միայն վեց պատգամաւորներ, (մէկը՝ եկեղեցական)։ Նախնական քուէարկութեան մէջ տեղապահ Խորէն արք. ստացաւ 51 քուէ, Մեսրոպ արք. (Մաղաքիա) 12 քուէ, Մատթէոս արք. 10, Բագարատ արք. 2, Գարեգին արք. 2, Թորգոմ պատրիարք 1։ Այս քուէարկութենէն յետոյ, Մեսրոպ արք. ետ առաւ իր թեկնածութիւնը, որով թեկնածու մնացին Խորէն եւ Մատթէոս արք.ները։ Վերջնական քուէարկութեան առաջինը ստացաւ 60 քուէ, երկրորդը՝ 19։ Որով Խորէն արք. հռչակուեցաւ կաթողիկոս։

Յաջորդ օրը կատարուեցաւ Գերագոյն խորհուրդին ընտրութիւնը։ Անդամ ընտրուեցան Մեսրոպ, Մատթէոս, Գարեգին եւ Գէորգ արք.ները։ Սակայն Մեսրոպ եւ Մատթէոս արք.ները հրաժարական տուին եւ անոնց տեղ ընտրուեցան Արտակ եւ Արսէն (Ղլտճեան) եպիսկոպոսները։ Պիտի ընտրուին նաեւ երկու աշխարհական անդամներ։

Վաւերը նիւթապէս խեղճ վիճակի մէջ է։

ՆՈՐ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ

Համայնավար կուսակցութեան 16րդ համագումարը որոշեց 1933ին ձեռնարկել շարքերու մաքրագործման։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՍԵՂՄԷ

Յունական թերթերը կը ծանուցանեն թէ կառավարութիւնը որոշած է աւելի սահմանափակել օտար ապրանքներու ներածումը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիա եւ Ֆրանսա համախորհուրդ որոշեցին վճարել Դեկտ. 15ի պարտքերը

ԲԱՅՑ, ՈՐՈՇ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄՆԵՐՈՎ

Իբրեւ արդիւնք Փարիզի մէջ կատարուած խորհրդակցութեանց, Ֆրանսան ալ որոշեց վճարել դեկտ. 15ի պարտքը։

Ինչպէս գրած էինք, Երեսփ. Ժողովին ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովները հակառակ բանաձեւեր քուէարկած էին։ Շաբաթ եւ կիրակի օր նախարարական խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ, միաձայնութեամբ որոշեց կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, բայց որոշ վերապահումներով։ Երէկ այս որոշումը հաղորդուեցաւ Երեսփ. Ժողովին, որ շատ փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ։

Պէտք է խոստովանիլ որ կառավարութիւնը իսկապէս անելի մատնուած է։ Հանրային կարծիքը հակառակ է վճարման, քանի որ դադրած են գերմանական հատուցումները։ Իսկ Ամերիկայի պնդումը եւ Անգլիոյ զիջումը այլապէս կ'ազդեն կառավարութեան վրայ, որ կը զգուշանայ միջազգային բարդութիւններէ։

Նախկին պատերազմիկներու դաշնակցութիւնը կիրակի օր մեծ ժողով մը գումարեց Փարիզի մէջ, բողոքելու համար դեկտ. 15ի վճարման դէմ։ Այս առթիւ խօսք առին միութեան ընդհ. քարտուղարը եւ ուրիշներ, որոնք բոլորն ալ գիտել տուին թէ՝ Ամերիկան ինք պատճառ եղած ըլլալով գերմանական հատուցումներու դադարման, իրաւունք չունի իր առնելիքները պահանջելու։

Ժառերէն յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ եւ մասնաւոր պատուիրակութեան մը միջոցաւ յանձնուեցաւ վարչապետին, որ արդէն այդ հարցով կը զբաղէր։ Բանաձեւը, յանուն 3,500,000 նախկին պատերազմիկներու եւ պատերազմի զոհերու, կրկնելով իր բողոքը, կը յայտարարէ թէ պիտի շարունակէ պայքարը ամբողջ երկրին մէջ, պարտքի մը դէմ որուն վճարումը աւերեալ երկիրներու ուսերուն պիտի բեռցնէ պատերազմին ամբողջ տնտեսական բեռը։

Պ. Էռիօ ընդունելով պատուիրակութիւնը, յայտարարեց թէ ինքն ալ կ'ըմբռնէ գործին ամբողջ էութիւնը եւ ժամանակին մաքառած է պարտքերու վաւերացման դէմ, բայց հիմա կառավարութեան գլուխն ըլլալով, հարկադրուած է ուրիշ անկիւնէ մը դիտել գրուած առարկութիւնները։

Ինչպ՞էս պիտի վճարէ Անգլիա

Անգլիական կառավարութիւնը եւ Ամերիկայի ուղղած նոր ծանուցագրին մէջ կը յայտնէ թէ՝ պատրաստ է վճարելու դեկտ. 15ի գումարը. բայց, ոչ թէ իբրեւ վերսկսում 1923ի համաձայնութեամբ որոշուած տարեվճարներուն, այլ իբրեւ թերհաշիւ՝ վերջնական վճարման վրայ։ Ծանուցագիրը կրկին եւ կրկին կը յիշեցնէ թէ անհրաժեշտ է նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը, ինչպէս թելադրած է Մ. Նահանգներու նախագահն ալ։ «Կառավարութենէ կառավարութիւն պատերազմական պարտքերու վճարման այս դրութիւնը՝ այնպէս ինչպէս գոյութիւն ունէր նախագահ Հուվըրի նախաձեռնութենէն առաջ (1931 յունիս 20), չի կրնար շարունակուիլ առանց աղէտ մը յառաջ բերելու։ Բրիտանական կառավարութիւնը այս անգամ կը վճարէ, որովհետեւ ժամանակ չկար բանակցութիւն կատարելու եւ ամերիկեան կառավարութիւնը յայտարարեց թէ այդ վճարումով պիտի դիւրանայ ամբողջ պարտքերու հարցին գոհացուցիչ քննութիւնը»։ Ծանուցագիրը ընդունելով վճարման այս ձեւին բացառիկ հանգամանքը, կրկին եւ կրկին կը յիշեցնէ թէ անհրաժեշտ է բանակցութեան սկսիլ մօտ ժամանակի մը մէջ, համաձայնութեան մը յանգելու համար յառաջիկայ յունիս 15ի պայմանաժամէն առաջ, «որպէս զի կարելի ըլլայ կանխել կառավարութեանց միջեւ կնքուած բոլոր համաձայնութեանց ընդհանուր փլուզումը»։

Ամերիկա անմիջապէս պատասխանեց այս ծանուցագրին։

∴ Տոլար չգնելու համար, Անգլիա որոշեց հետեւեալ ձեւով կատարել դեկտ. 15ի վճարումը. — Անգլիոյ Դրամատունը կառավարութեան անունով պիտի զատէ եւ մէկդի պիտի դնէ որոշ քանակութեամբ ձուլ ոսկի, ի հրաման Մ. Նահանգներու Դաշնակցային Պահեստի Դրամատան, որ զայն պիտի ընդունի յանուն ամերիկեան կառավարութեան։ Ձոյլերը մաս – մաս Ամերիկա պիտի փոխադրուին կամ պիտի մնան ի պահ, մինչեւ որ հաղորդուի Մ. Նահանգներու որոշումը։

ԱՄԵՐԻԿԱ ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԵՐԺԵՑ

Ամերիկեան կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանելով անգլիական ծանուցագրին, յայտնեց թէ չի կրնար իբրեւ թերհաշիւ ընդունիլ դեկտ. 15ի վճարումը (95 միլիոն տոլար), այլ կը համարէ իբրեւ շարունակութիւնը նախկին համաձայնութեան։ Այս պատասխանը տրուած է այն պատճառաբանութեամբ թէ միայն խորհրդարանը իրաւունք ունի բարեփոխելու 1923ի համաձայնութիւնը եւ թէ պայմանաւոր վճարում մը ապօրէն է։

Անշուշտ ֆրանսական ծանուցագրին ալ միեւնոյն պատասխանը պիտի տրուի։

Սպառազինութեանց հաւասարութեան վէճը հարթուեցաւ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

Շաբաթ օր կարելի եղաւ միջին բանաձեւ մը գտնել, սպառազինութեանց հաւասարութեան մասին։ Հինգ պետութիւններ, — Անգլիա, Ամերիկա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Գերմանիա ստորագրեցին համաձայնագիրը, որուն շնորհիւ Գերմանիան յանձն առաւ մասնակցիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին։

Ստորագրութենէն յետոյ, հետեւեալ գեկոյցը հաղորդուեցաւ մամուլին.—

1) Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ կառավարութիւնները յայտարարեցին թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին իբրեւ ուղեցոյց ծառայելիք սկզբունքներէն մէկը պէտք է ըլլայ իրաւունքներու հաւասարութիւն տալ Գերմանիոյ, ինչպէս եւ դաշնագրով զինաթափ եղած միւս պետութեանց, բոլոր ազգերուն ապահովութիւնը ամրապնդող կարգ ու սարքի մը մէջ եւ թէ այս սկզբունքը պէտք է արտայայտուի խորհրդաժողովին եզրակացութիւններն ամփոփող պայմանագրին մէջ։ Այս յայտարարութիւնը կը նշանակէ թէ բոլոր պետութիւններու սպառազինութեանց կրճատումները պէտք է արձանագրուին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

Անգլեւպարսիկ վէճը

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ մամուլը կը շարունակէ խստօրէն քննադատել անգլիական կառավարութեան ընթացքը, Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան վէճին առթիւ։

Շահը արքունի ժողով մը հրաւիրած է, խորհրդակցելու համար։ Կը վախցուի որ անգլիական գործակալներ բմբոստութեան մղեն ցեղախումբերը այն շրջաններուն մէջ ուր անգլիական ընկերութիւնը շահեր ունի։ Խորհրդակցութիւն կատարուեցաւ նաեւ ելմտական նախարարութեան գերման խորհրդականներուն հետ։ Երբ ժողովը վերջացաւ, բազմութիւնը ծափահարեց նախարարները։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 3ի տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 256,575, որոնց 192,857ը այր եւ 63,718ը կին։

Նախընթաց շաբթու այս թիւն էր 255,411։ Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը աւելցած են 1164 գործազուրկներ։ Անցեալ տարի միեւնոյն շաբթուն գործազուրկներու թիւն էր 104,280, ուրեմն այս տարի աւելցած են 152 հազար 295 հոգի։

Դեկտ. 3ին Սէնի նահանգին (Փարիզ եւ շրջանը) գործազուրկներու թիւն էր 142,648։ Նախընթաց շաբթու այս թիւն էր 143,161։ Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը պակսած են 513 հոգի։

Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին Սէնի նահանգին նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 64,338. Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը՝ 78,310 գործազուրկներ աւելցած են դեկտեմբերի առաջին շաբթուն։

Աւելորդ է յիշեցնել թէ այս թիւերը պաշտօնական հաշիւներէ քաղուած են եւ իրականութենէն շատ վար կը մնան, քանի որ հարիւր հազարներ կա՛մ նպաստ չեն ստանար կամ լման չեն աշխատիր։

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵՑ

Ուրբաթ օր, Փարիզի գործազուրկները թափօրներ կազմեցին քաղաքէն դուրս, պահանջելով գործ կամ հաց։ Կազմակերպիչները որոշած ըլլալով նոր ցոյց մը կատարել բուն քաղաքին հրապարակներուն վրայ, ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Արգիլուեցաւ նաեւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի (արքայական) մէկ ցոյցը՝ խորհրդարանին առջեւ, պարտքերու վճարման առթիւ։ Ցուցարարները անտատած ըլլալով արգելքին, ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ։

ՍՈՒՐՃԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ

Պրազիլիոյ կառավարութիւնը հրամանագրով մը արգիլեց սուրճի մշակութիւնը, երեք տարուան համար։

Բերքը չափազանց շատ ըլլալով, գիները իջած են։ Վերջերս մեծաքանակ մթերք փճացնելու ստիպուեցան։

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Շաբաթ առտու ռումբ մը պայթեցաւ Գահիրէի մէջ, Եգիպտոսի անգլ. մարզպանին պաշտօնատան պարտէզին պատուհանին առջեւ։ Անձի կորուստ չկայ, իսկ նիւթական վնասները աննշան են։ Այս մահափորձը կը յիշեցնէ նախկին մարզպան Սըր Լի Սթէքի սպանութիւնը 1924ին։ Արդի մարզպանը այդ պաշտօնը կը վարէ 1929էն ի վեր եւ շատ բարեկամներ ունի Եգիպտոսի զանազան կուսակցութեանց մէջ։

ԱՄԷՆ ՕՐ ՄԷԿ ՀԱՑ...

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ առջի օր անծանօթ մը ատրճանակով սպաննեց Մակեդոնացի ծանօթ ընդդիմադիր մը որ կը պատկանէր Փրոթոկէրովի խմբակին։ Մարդասպանը յաջողեցաւ փախչիլ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԹ.

ԴԺԳՈՀՈՒԹԵԱՆ ԱԼԻՔԸ. — ԿՂՊՈՒԱԾ ԲԵՐԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ. — «ՈՒՏԵԼԻՔ ՏՈՒԷՔ». — ՆՈՐԷՆ ՀԱՅԵՐԸ... — ՄԵՆԷՄԷՆԻ ԴԷՊՔԸ ԵՒ ՎԱՅՐԱԳ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԽԱԼՔԻ ՁՏՈՒՄԸ. — ԹՈՒՐՔ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԿԸ ԳԵՐԱԶԱՆՑԷ ԲՈԼՈՐԸ...

Ազգային Ժողովին իբարանցումը ազդանշանն էր ընդհանուր դժգոհութեան, որ հետզհետէ կը ծաւալէր եւ կը պարզամբ ժողովրդական խաւերուն մէջ։ Զայրոյթ եւ խուլ հակառակութիւն մը օրուան վարչութեան դէմ որ պատրուակի կը սպասէր պայթելու համար։ Մ. Քէմալի խորամանկութիւնը պիտի ստեղծէր այդ պատրուակը.

Թուրքիա կը պատրաստուէր քաղաքապետական ընտրութեանց։ Ֆէթհիի շարժումը անուղղակի քաջալերելու նպատակով, Մ. Քէմալ յանկարծ կը ջնջէ գրաքննութիւնը որ գոյութիւն ունէր տասը տարիէ ի վեր եւ կ'արտօնէ խօսքի ազատութիւնը։ Կը հրամայէ նոյն իսկ որ ամէն քաղաքացի ազատ է իր քուէն տալու իր ուզած թեկնածուին։

[illegible] Մ. Քէմալ եռացող ջուրին վրայէն վերցուց կափարիչը, կը գրէ Արմսթրօնկ.

Դժգոհներու թիւը կը սկսի աճիլ ամէն օր. առաջ ցանցառներ կը փսփսային հոս — հոն. հիմա աւելի բարձր կը խօսին։ Թերթերը համարձակ յօդուածներ կը հրատարակեն կառավարութեան դէմ, հաւաքոյթները կը կազմակերպուին։ Ոստիկանութիւնը չի կրնար միջամտել։ Ամէն մարդ ըսելիք մը, գանգատ մը ունի։ Թուրք ժողովուրդը՝ տասը տարուան լռութեան յաջորդող այս անսպասելի ազատութեան յետոյ գտած էր [illegible] բազմութիւն մը, որ բուռն հեղումով կ'արտայայտէր իր ատելութիւնը օրուան վարչութեան դէմ. Աւելի է, ամբողջ Թուրք ազգը, առանց դասակարգի խտրութեան։

Առեւտրականներն ու խանութպանները կը գանգատէին թէ ո՛չ դրամ կայ հրապարակին վրայ, ո՛չ ալ վարկ՝ շնորհիւ Ըմէթի վնասակար քաղաքականութեան։ Պետական մենաշնորհները չեն նպաստեր վաճառականութեան, իսկ տուրքերու յաւելումը մեծ խոչընդոտ մըն է առեւտուրի զարգացման դէմ. պետական պաշտօնեաները ամէն առթիւ աւելի անպարկեշտ են։ Առաջ գոնէ մարդ գիտէր թէ ո՛ր պաշտօնեային պէտք էր տալ կաշառքը. հիմա պարզ առեւտրականը բախտաւոր է նիւթապէս գոհացնել տասնեակներով պաշտօնեաներ, գործ մը յաջողցնելու համար։ Ի՞նչպէս կրնան մաքառիլ անոնք ներկայ օրէնքներուն եւ այդ անտանելի պաշտօնէութեան հետ։

Տարբեր չէ կացութիւնը նաւատէրերուն եւ արտածումով զբաղողներուն համար — ծովային օրէնսդրութիւնը իր անիմաստ սեղմումներուն պատճառաւ, պիտի փութացնէ անոնց կործանումը. մաքսային եւ անցագրային պաշտօնէութիւնը անպարկեշտ է եւ անձեռնհաս. օտար նաւեր կը խուսափին մտնել թրքական նաւահանգիստներէն ներս, որովհետեւ կը վախնան զանազան դժուարութիւններէ, ինչպէս նաեւ տուգանքէ ու գրաւումէ։ Պոլսոյ, Իզմիրի եւ Տրապիզոնի նաւահանգիստները պարապ են այսօր եւ Աթէնքն է որ կը կատարէ անոնց դերը։

Նոյն գանգատները նաեւ գրասենեակներէն ու զանազան խոշոր հաստատութիւններէն — հաստատութիւնները կը նուաղին, օտար դրամագլուխը կը հեռանայ երկրէն. փոխատուութիւն ընել կարելի չէ, որքան ատեն որ պաշտօնի վրայ է ստորաբանաց Ըմէթը որ նոյն իսկ կը մերժէ վճարել Թուրքիոյ հին պարտքերը։ Պետական պաշտօնէութիւնը դժգոհ է, որովհետեւ կանոնաւոր չստանար իր թոշակը։

Ամէնէն աւելի դժգոհ է գիւղացին. Կառավարութիւնը ինչե՛ր խոստացած էր իրեն — դրամ, հացահատիկ, նոր ճամբաներ, մեքենաներ, ոռոգում. ո՛չ մէկ խոստում չէ յարգուած. տուրքերը չափազանց բարձր են եւ հարկահաւաքները անգութ։

Օգուտը ի՞նչ է, կը հարցնէ գիւղացին, հանրապետութեան, նոր տարազին, նոր կենցաղին, նոր այբուբենին, երբ ինք անօթի է եւ իր ոչխարն ու կովը աւելի լաւ կ'ապրին քան ինք։ Այստեղ՝ պարապ, հոգս՝ ցամաք, ի՞նչ ընեմ այդ նոր գաղափարները, ուտելիք տուէք ինծի, կը պոռայ գիւղացին.

Առանձին դասակարգ մըն են նաեւ կիները այս շարժումին մէջ։ Ազատագրուած են անոնք, այո՛, բայց ի՞նչ կ'արժէ այդ ազատութիւնը, երբ ամէն բան աւելի սուղ է հիմա — սնունդ, հագուստ, [illegible], վարձք։ Աւելի լաւ չէի՞ն Սուլթաններուն օրով։

Մէկ խօսքով, Թուրքիոյ բոլոր դժգոհ տարրերը՝ առեւտրականն ու գործաւորը, գիւղացին ու պաշտօնեան, բարենորոգումներու թշնամի Թուրքն ու շէրիաթի կրօնամոլը, բոլորը, բոլորը կը հաւաքուին «թոյլ եւ հեզահամբոյր» Ֆէթհիի շուրջը որ գործիք մըն էր պարզապէս Մ. Քէմալի ձեռքին մէջ, ծանօթ կատակերգութիւնը յաջողցնելու համար

X

Անկասկած վտանգաւոր էր կացութիւնը։ Մինչեւ հիմա ժողովուրդը խորունկ հաւատք ունէր Գազիին վրայ։ Որքան ատեն որ կար ան, ամէն բան կրնար կարգադրուիլ։

Սակայն ամբոխին հոգեբանութիւնը սկսած էր յեղաշրջուիլ։ Այդ պաշտամունքը, այդ կոյր հաւատքը Մուստաֆա Քէմալի անձին հանդէպ, շատ բան կորսնցուցած էր կարծես իր զօրութենէն։ Եթէ փրկուէր ան, պիտի փրկուէր նաեւ Թուրք հանրապետութիւնը. ազատումն էր ան որուն վրայ կանգնած էր հայրենիքին ապագան։

Մամուլը սկսած էր յարձակիլ Ըմէթի վրայ։ Մ. Քէմալի անունը որ սրբութիւն էր առաջ, խառնուած էր վարչապետին դէմ ուղղուած մեղադրանքներուն։ Մահափորձեր կատարուած էին անոր դէմ։ Շարք խռովութիւններ պատահած էին զանազան տեղեր. Գործադուլ հռչակած էին Իզմիրի Թուղի բանուորները։ Ըմբոստութիւն մը պայթած էր Թուրքիոյ հարաւային սահմանին վրայ որուն մէջ մաս ունէին հայ յեղափոխականները... (Մե՛կ տուած է այս տեղեկութիւնը Արմսթրօնկին որ, ինչպէս կը տեսնէք, առիթը չի փախցներ կծելու համար հայ ժողովուրդը)։

Նոր ապստամբութիւն մը սարքած էին Քիւրտերը. Ալիէ փաշայի 15,000-նոց բանակը չէր կրցած ցրել ապստամբները որոնք հուր ու արիւն կը սփռէին իրենց ճամբուն վրայ։

Ըմբոստացած էին գիւղացիները եւ չէին վճարեր տուրքերը. իսկ Իթթիհատի մնացորդներն ու կրօնաւորները լծուած էին խլրդային աշխատանքի՝ վերականգնելու համար հին վարչաձեւը. Անհաւատարմութիւն մը նշմարելի էր նաեւ պետական պաշտօնէութեան մօտ։

Այս դժնդակ կացութիւնը կը յանգի Մէնէմէնի ըմբոստութեան, [illegible] դեկտեմբերին։

Շէյխ Մէհմէտ անունով տերվիշ մը առիթէն օգտուելով ինքզինք կը հռչակէ «Մէհտի», այսինքն առաքեալ մը որ եկած է փրկելու համար Թուրք ժողովուրդը Մուստաֆա Քէմալի անօրէն իշխանութենէն։ Միթինկ մը կը կազմակերպէ ան քաղաքին գլխաւոր հրապարակին վրայ եւ կը պարզէ իր տեսակէտները ջղագրգիռ բազմութեան։

Թուրք սպայ մը կը փորձէ վար քաշել Շէյխը պատուանդանէն։ Ամբոխը կը յարձակի անոր վրայ եւ մոլեռանդ շէյխը կտրտած գերանդի մը ձեռք՝ կը սկսի կամաց կամաց սղոցել երիտասարդ սպային գլուխը։ Բազմութիւնը կը ծափահարէ։ Ոստիկանները կը միջամտեն, բայց ծեծ կ'ուտեն կատղած ամբոխէն։ Կառավարիչը կը կանչէ հեծելազօրքի 43րդ գունդը։ Զինուորները կը մերժեն կրակել ըմբոստներուն վրայ։

Ապստամբութիւնը կը ծաւալի երկրին ամէն կողմ — Պոնիա, Անտալիա, [illegible], Արտվին, [illegible] կատաղի կռիւ կը մղեն Մ. Քէմալի բանակներուն դէմ. «Կոյր մարդուն [illegible]» [illegible] գաղափար մը հիմնած են անոնք ուր կը պատեն գերի բռնուած Թուրքերը եւ յետոյ կը սպանեն վայրագօրէն։

Կարճ. Թուրքիա եւ հանրապետութիւնը վտանգի մէջ են։

X

Մուստաֆա Քէմալ կը տեսնէ վտանգը։ Ո՛չ, Թուրք ժողովուրդը տակաւին պէտք եղած պատրաստութիւնը չունի ինքզինքը [illegible] համար. շա՛տ կանուխ է դեռ։

Մէկէն կը շպրտէ ան իր ցնծութիւնները, Թղթախաղը, օղին ու ռաքին կը դարձեալ։ Ենկիւրիի «Գորշ Գայլը» ցոյց պիտի տայ իր ակռաները անգամ մը եւս։ Իշխանն է ան վայրենի ու նախնական ժողովուրդի մը. նոյնքան վայրագ ու պզտիկ պիտի ըլլայ նաեւ ինք։

Քէմալ պատերազմական վճռով կը յայտարարէ անմիջապէս, կը վերահաստատէ խիստ գրաքննութիւն մը եւ կ'արգիլէ Ազատ Խօսքը։

Կը պատժէ կառավարութեան դէմ գրող խմբագիրները։ Կը հաշտուի Ըմէթի՝ այդ [illegible], յամառ, խոստապահ զինուորականին հետ, որովհետեւ պէտք ունէր անոր։

Ուժեղ զօրաբանակ մը կը ղրկէ Քիւրտերուն դէմ եւ կախել կուտայ ապստամբութեան հեղինակները։ Կը ջախջախէ հարաւային սահմանագլուխի ըմբոստները եւ «երկրէն կ'արտաքսէ իր ձեռք անցուցած Հայերը»։ Խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնէ համայնավարներուն դէմ եւ կը պատժէ Իզմիրի ապստամբները. Կամուրջին գլուխը կախաղան կը բարձրացնէ Մահափորձին հեղինակները. Կը ձերբակալէ Պոլսոյ Տէրվիշներուն շէյխը՝ ութսուն տարեկան ծերունի մը որ իր հետեւորդներուն հետ, կը պատժուի մահապատիժ [illegible] [illegible] կը ջարդուին Մ. Քէմալի հրամանով։

X

[illegible]

Ամբողջ Թուրք ժողովուրդը Մ. Քէմալի ափին մէջն է դարձեալ. Բանակը, ոստիկանութիւնը, պաշտօնէութիւնը, ամբոխը մեծով – պզտիկով իրենց գլխուն վրայ կը զգան անոր բռունցքը։

Մ. Քէմալ ամենազօր տէրն է Թուրք հայրենիքին եւ միակ հերոսը զոր կը պաշտեն կոյր հաւատքով ու երկիւղածութեամբ.

Ինք անձամբ պիտի կառավարէ երկիրը։ Ա՛լ տարակոյս չունի այդ մասին։

Աւելորդ կը դառնէ այլ եւս ընդդիմադիր կուսակցութեան մը գոյութիւնը եւ կը լուծէ զայն։ Ֆէթհին, որ յիմարօրէն պատճառ եղած էր այդ շարժման, կամացուկ մը կը քաշուի քաղաքական ասպարէզէն, խուսափելու համար [illegible]։

Քէմալ կը կազմակերպէ Մեջլիսը որ պետական – վարչական օրգան մը չէ միայն, այլ ժողովուրդը քաղաքակրթելու [illegible] փոխելով ծերացած եւ թառամած անդամները որոնք երեսփոխաններ էին միեւնոյն ատեն

Նոր ընտրութեանց ձեռնարկելով, երեսփոխան կը նշանակէ ինքնաբերաբար չափ գիւղացիներ, արհեստաւորներ ու խանութպաններ, ինչպէս նաեւ [illegible] երկու անկախներ որոնք իրաւունք պիտի ունենային քննադատելու կառավարութիւնը, [illegible] իր հրահանգներուն։

Ժողովուրդը [illegible] քաղաքականութիւնով, կ'ըսէ Քէմալ 1932ի գարնան. «երկրագործութեամբ եւ առեւտուրով թող զբաղի ան. եւ պիտի իշխեմ 10—15 տարի եւս։ Առիկէ վերջ թերեւս պիտի ազատ ձգեմ զինքը, որպէս զի արտայայտուի ուզածին պէս»։

Մ. Քէմալ ժամանակակից [illegible] մը՝ տարօրինակ կատարելի մըն է, կ'ըսէ հեղինակը։ Իր զինուորական հանճարով ու անգութ վճռականութիւնով, որոնք չեն ճանչնար դժուարութիւններ, հաւատարմութեան եւ բարոյական սկզբունքներու տկարութիւնը, ան կրնար ըլլալ Թիմուրլէնկ մը կամ Ճինկիզ խան մը. Մեծ է ան, որովհետեւ մեծ է իր [illegible] «Թուրք ժողովուրդին սքանչելի ապագային» մասին

— «Ճանչցած եմ բոլոր ազգերը, կ'ըսէ Քէմալ, ուսումնասիրած եմ բոլորն ալ, հո՛ն ուր ժողովուրդ մը նկարագիրը երեւան կուգայ ամէնէն աւելի — պատերազմի դաշտին վրայ, կրակին տակ, մահուան հետ ճակատ ճակատի. բայց երդում կ'ընեմ, իմ ժողովուրդս, որ մեր ազգին հոգեկան զօրութիւնը կը գերազանցէ բոլոր միւս ժողովուրդներուններ»։

Ամբարտաւան չէ մը՝ նաեւ իր հետեւեալ խօսքերուն մէջ.

— Ձեռքէն բռնած պիտի առաջնորդեմ ժողովուրդս, մինչեւ որ ան ապահով զգայ իր քայլերը ու սորվի ճամբան. այն ատեն կ'ազատեմ իմ գործս։

Մ. Քէմալ մենատէրն է Թուրքիոյ, որպէս զի Թուրքիան մենատէր չունենայ, — կ'եզրակացնէ Արմսթրօնկ իր վերջաբանին մէջ։

Ինչպէս տեսանք, Grey Wolfը կենսագրութիւնն է Մուստաֆա Քէմալի եւ հարեւանցի պատմութիւնը Թուրքիոյ [illegible] տարօրինակ է իր ամբողջութեան մէջ։ Թերեւս ճիշդ մը բռած է հեղինակը [illegible] երեւալու համար։ Եւ սակայն, [illegible] ունի Քէմալի տաղանդին ու գործին մասին։ Քէմալի արտասուր նկարագիրը մանրամասնութիւն է անոր համար Արմսթրօնկ անգլիացի է եւ թրքասէր։

Ամէնէն ուշագրաւն այն է որ Թուրքիոյ քաղաքական պատմութեան [illegible] այս [illegible] պատմութեան մէջ, հեղինակը բացարձակապէս լուռ է հայկական հարցին մասին. Դիտումնաւո՞ր է արդեօք այդ լռութիւնը։ Հաւանաբար, որովհետեւ անկարելի է խօսիլ Թուրքիոյ վրայ ու մոռնալ հայ ժողովուրդի դատը։ Արմսթրօնկ՝ Հարպաս Երզնկացի՝ աչքերն ու ականջները փակած է, որպէս զի չտեսնէ Հայը ու չլսէ անոր անունը։ Business is business...

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԻՑՏ ՆՈՅՆ ՊԱՀԱՆՋԸ

Տարիներ անցան, մեր պահանջը Ներգաղթի մասին միշտ մնաց մէկ պահանջ։ Եկաւ ատեն մը սակայն շուրջ մէկուկէս տարի առաջ երբ Հայաստանի կառավարութիւնը նախաձեռնեց [illegible] թոյլատրել [illegible] հայ աշխատաւորներու մուտքը Հայաստան։

Բնականաբար այս որոշման բոլոր ներքին գրգիռներն ու մութ ծալքերը, բնականաբար չէինք կրնար ամբողջապէս գոհունակութեամբ ընդունիլ [illegible]. Գիւղաբար մեզի համար անհասկնալի էր այն օտարոտի վերաբերմունքը, որ կար այդ ընդհանուր կարգադրութեան մէջ։ Օտարոտի այն իմաստով, որ արտասահմանի հայ աշխատաւորն էր որ կ'արտօնուէր մտնել Հայաստան եւ ոչ Հայը. Աւելի ճիշդը, գործարանի մը [illegible] ընդունելութեան [illegible] նման եղաւ կարգադրութիւնը, փոխանակ երկրի մը կառավարութեան կոչն ըլլալու իր տարագիր ու հալածական եղբայրներուն։

[illegible] քար դնել մեր սրտին վրայ եւ գոհանալ եղածով, իբրեւ [illegible] մը։ Նոյնիսկ, հակառակ ծանուցուած սահմանափակ թիւին, ու [illegible]

Վերջին [illegible] սպասել [illegible] կրկին ու կրկին յիշեցնել եւ կրկնել Հայաստանի ներքին կացութիւնը, ընկերային ու քաղաքական խորք պայմաններն ու միջավայրը, եւ այն անխուսափելի պարագաները որոնք կրնային առաջին օրէն նկատելի դառնալ բոլորին։

Այդ օրերուն պէտք է ընդունինք, սակայն, որ վճռականութիւնը վարակիչ էր բոլորը. բոլոր խումբերն եւ [illegible] պէտք էր փախցնել։ Պէտք էր օգտուիլ պատեհութենէն, փրկել տասը հազար Հայ, ի գին բոլոր զոհողութիւններուն։

Եւ մանաւանդ, առաջին անգամ պէտք էր փրկել Մակեդոնիոյ որբերը, որոնց թշուառութիւնը աննկարագրելի էր։

Մնացեալը յայտնի է բոլորին։

Գիտենք որ այս ձեռնարկին մէջ, [illegible] ծանուցուած անհրաժեշտ պահերէն. Գիտենք որ խորհրդային իշխանութիւնն ու իր արտասահմանեան մանկլաւիկները ազնուական ո՛չ այնքան տասը հազարի փրկութեան զգացումով, որքան այդ ասիկով ի՛նչպէս իրենց յառաջ եկած արտամղուր [illegible]։

Դաշնակցութիւնը այդ պատարագով մէկ անգամէն ցցուցնելու իրենց կոյր մոլուցքին մէջ, անոնք այնքան գինովցան, որ ի վերջոյ չկրցան պէտք եղածին պէս օգտագործել նոր արտահայտութիւնները։

Այս բոլորէն դուրս եւ այս բոլո-

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Ե.

Սիրելի՛ Գոհար,

Աչքերուդ մէջ չարաճճի ժպիտով կը տեսնեմ հեռուէն, ամէն անգամ որ գրած նամակներս կը կարդաս։

Հակառակ փոթորկոտ եւ տառապալից կեանքիդ, միշտ ալ պահեցիր հոգեկան սրամիտ եւ զուարթ գիծ մը։ Արեւմտահայ բնածին հոգիդ ներդաշնակօրէն կ'ընթանար կենսուրախ մանկութեան մը հետ, գորովով գեղուն մթնոլորտի մը մէջ։

Քեզ համար եւս արեւոտ երկինք մը պիտի բացուի, սիրելի՛ քոյր։ Վստահ եմ այս մասին, բայց ինչ որ մեծ դրոշմած եմ մէջդ՝ քու անընկճելի կորովդ է, դիմադրական այդ ուժդ։

Գիտեմ, դարձեալ սրտիդ խորքէն պիտի խնդաս այն ծիծաղով որ մութ երկինքին մէջ անմռաս արեւ մը կը մնայ միշտ, եւ պիտի ըսես թէ ինչո՞ւ այս տողերը կը գրեմ եւ ի՞նչ կապ ունին գիրքերու մասին տուած հարցիդ հետ։ Բայց կարելի՞ է ո եւ է երեւոյթ կամ գործարանաւորութիւն զատել, որ առանձին կեանքով մը միայն ապրէր, բոլորովին անկախ զինք շրջապատող իրերէն եւ երեւոյթներէն։

X

«Գիրքերու օգտակարութիւնն եւ անոնց ազդեցութիւնը մեր վրայ», — այս նիւթի մասին խօսակցութիւններ ունեցեր էք ձեր մէջը, փափաքելով իմ կարծիքս ալ իմանալ. Կը կատարեմ ահա խոստումս։

Տեղեակ չեմ ձեր եզրակացութիւններուն եւ գուցէ կրկնութիւն մը պիտի ըլլան ինչ որ պիտի գրեմ։

Նկատի կ'առնէք անշուշտ գիրքերու ընտրութեան մէջ ընթերցողին տարիքի հարցը [illegible] օգտակարութեան տեսակէտէն։ «Լաւ օգտակարութեան» կ'ըսեմ՝ որովհետեւ երբեմն մեծերն ալ փոքրերու հրճուանքով կը կարդան մանկական վէպերն ու հէքեաթները, մենք փոքրերս ոչինչ կը հասկնանք մեծերու յատկացուածներէն

Նոր չէ գիրքերու օգտակարութեան անվիճելիութիւնը։ [illegible] անոնց պատուաստուած չարիքները որոնք ինքնին կը հասկցուին, երբ միայն օգուտներու մասին կը խօսուի։

Երեւակայեցէ՛ք մարդկութեան վիճակը եթէ մինչեւ հիմա առանց անոնց մնացած ըլլար։ Եթէ դարերու [illegible] հագի՜ւ կրցաւ այս վիճակին հասցնել մեզ, այս ողորմելի՛ վիճակին, եւ ուրկէ ազատելու համար խելագար թափով մը շարունակ կը դիմենք դէպի յառաջդիմը, հապա՛ եթէ չըլլար գիրն ու գրականութիւնը։

Թողունք սակայն ենթադրական դժբախտութիւններն ալ, ներկան բաւական է իր ծանր հոգերով...

Շատ բան կը սորվեցնեն մեզ գիրքերը, գրել կարդալ սկսած օրէն մինչեւ վերջը։ Բացի անհրաժեշտ գիտելիքներէն անոնցմով կը ծանօթանանք բոլոր աշխարհներուն, ամէն միջավայրերուն, քաղաքակրթեալ թէ վայրենի ժողովուրդներուն եւ իրենց բարքերուն, ազգերու, քաղաքակրթութեան եւ գեղարուեստի պատմութեան, բոլոր գիտութիւններուն եւայլն։

Ամենադիւր եւ ամէնէն համբերատար ուսուցիչներն են անոնք եւ մշտահոս աղբիւրներ։

Քսան տարիէն աւելի է շարժանկարն ալ գտնուեցաւ, գիրք մըն է, իրական, կենդանի եւ պատկերալից։ Անուրանալի է անոր օգտակարութիւնը եւ մեծ հիացումի արժանի, իբրեւ միշտ գիտական կատարելագործութեան դիմող նորութիւն. Բայց այն տարբեր անտ է, այն բեմն է կեանքի եւ զանազան գրքերու, մինչ վերջինները մեզ հետ են, մեր տանը մէջ, մեր քովիկը, ուր որ ալ ըլլանք, մեր անբաժան մտերիմը, մեր հաւատարիմ բարեկամը։

Ձէ՞ որ բարեկամութիւնն ալ յարաբերական է եւ ամէն մարդ իր նմանն իրեն արժանի կը գտնէ եւ կը փնտռէ զայն։

Ամէն ընթերցող իր ճաշակին համաձայն գործեր կ'որոնէ եւ կամ իր կոչման եւ ուսումնասիրած ճիւղին համապատասխան գրուածքներ։

Եւ մարդկային միտքը կ'ամբարէ անվերջ եւ ամէն անգամ կը զգայ որ բան մը կ'աւելնայ իր էութեանը մէջ։ Եթէ լուրջ վէպ մըն է կարդացածը, կ'ապրի անոր բոլոր անձնաւորութիւնները, սէրերը, կարօտները եւ ցաւերը, կ'ապրի հերոսին բոլոր հոգեբանութիւնը եւ թերեւս շատ աւելի հզօր քան հեղինակը կրցած է պատկերացնել։ Ուզելով նոյնանալ բոլոր զգացողութիւններուն եւ մեծութիւններուն՝ կ'անհետին այլ եւս իրական կեանքի միջակութիւնները եւ այս վերացումով միայն կը սաւառնի ամէն իրականութեան վերեւ։

Քիչ մը վերջ սակայն եթէ բնականօրէն իջնէ այդ երազանքէն եւ կրկին տեսնէ իրական կեանքը, իրը, եւ եթէ հիասթափումը տխուր ալ ըլլայ՝ բայց այդ գեղեցիկ զգացումներու ապրումը, հոգիներու մեծութեան առթած հմայութիւնը շատ բան թողած են իր մէջը, երբ անոնք իր հոգւոյն ճամբէն շատոնց անցած գացած են արդէն։ Ժամանակի եւ յարատեւ ընթերցումը միշտ աւելի կը կերպարանաւորեն ու կը խորացնեն այդ անջնջելի դրոշմները, կ'ամբողջացնէ նկարագիրը եւ կը կազմուի մարդը։

Մանաւանդ երիտասարդ տարիքի ապրումներն են ասոնք։

Այս բոլորը սակայն կը կատարուին ոչ միայն գիրքերու լուրջ ընտրանքովը, այլ թէ ո՞վ է ընթերցողը։ Մի՞թէ ամէն ընթերցող կարող է բան մը խորացնել նոյնիսկ ամէնէն չնչին գրուածքներէն, եթէ այդպէս ըլլար՝ մէկ մէկ տաղանդներ պիտի դառնայինք, ոչ մէկ չարիք գոյութիւն պիտի ունենար երկրի վրայ ու երեւակայեալ դրախտը պիտի ապրէինք

Ոճրագործները եւ մարդասպանները ալ չե՞ն կարդար լաւ գիրքեր։ Միլիոնատէր մարդոց կեանքին հետ խաղացող դիւանագէտնե՞րն ալ չեն. կարդար։ Ձէ՞ որ այս վերջինները ամէնէն աւելի կը վայելեն գիտութեան, գեղարուեստի եւ բնութեան հրաշալիքներն ու բարիքները, ինչպէս ամէն հարուստ։

Նոյնպէս անհամար մարդիկ չե՞ն կարդար ամէն օր, պարզ ժամանցի համար, առանց ո եւ է խորհրդածութեան, առանց տեսնելու....

Հայ տիկին մը կը ճանչնամ որ [illegible] կարդացած է եւ շարունակ կը կարդայ, նոյնպէս եւ լուրջ օրաթերթեր եւ ամսագրեր, բայց երբեք չէ դադրած միշտ փառամոլ, շահախնդիր եւ չար ըլլալէ եւ ընդհակառակն աւելի վարպետօրէն բիրացուցած է այն բոլոր նրբութիւնները որով կիները գիտեն գրաւիչ դառնալ եւ աւելի լաւ կեղծել։

Կան նաեւ հայ տիկիններ որոնք հազիւ քանի մը գիրք կարդացած են եւ բնաւ յաւակնութիւնը չունին ուսեալ ըլլալու, բայց մարմնացումն են այն բոլոր հիանալի կատարելութիւններուն որոնք գիրքերու նիւթ կը կազմեն։ Սքանչելի կին եւ մայր են եւ ընտանեկան երջանկութեան պահպանման բծախնդրութեան հետ՝ կը [illegible] բոլոր յառաջդիմական ձգտումները եւ յաճախ իրենք են որ կը ստանձնեն նախաձեռնութիւնը, միշտ աւելի կատարելագործուելու եռանդով։

Այսպէս արիւն եւ խառնուածք ունեցողներու համար է ահա գիրքերու օգտակարութիւնը — մանկագիտական գիրքերու մասին չէ խօսքս —, եթէ ոչ չարաշահութեան ալ կրնան նպաստել անոնք, ինչպէս որ օձը մեղր չի կրնար քաղել ծաղիկէն, անհատն ալ իր ներքին մաղձուն համաձայն կը վերաբերուի ամէն բանի, ինչպէս եւ ամէն մարդու հետ.

Սիրելի՛ քոյր, կրցա՞ր այժմ ըմբռնել թէ ինչո՞ւ խառնուածքի հարցով մը սկսաւ նամակս.

Գիրքերու օգուտը կախում ունի մարդու հոգեկան արժէքներէն եւ ոչ թէ միայն իմացականութենէն, նոյնիսկ եթէ շատ սուր ըլլայ ան։

Ու քեզ նմանները միայն կրնան իրական օգուտ մը քաղել անոնցմէ, ինչպէս կեանքի ամէն դասերէ։ Եւ ի՞նչ հպարտութեամբ կը խոստովանիմ որ քեզ չեն այդպիսիները. Եթէ [illegible] անխուսափելի թափ մը կը մնան ձեր հոգիները, նման այն հսկայ ժայռերուն որոնք դարեր շարունակ կեցած են ծովերու ափին եւ ամեհի կոհակներու փրփրադէզ կատաղութիւնն ի զուր կը ծեծեն անոնց կուրծքը, բայց անոնք կը մնան անսասան, աւելի մաքրագործուած ու յղկուած նայելով երկնքին եւ հպարտ ծիծաղով կը բարեւեն արեւը՝ երբ ան կ'ելլէ երեւալ ամպերուն մէջէն։

Ուրեմն, ամէն բանէ առաջ ունենալ դաստիարակութիւն մը եւ ունենալ նկարագիր մը պէտք է կազմել, եւ եթէ նոյն իսկ ժառանգական ըլլայ ան՝ միշտ ալ պէտք ունի կրթութեան եւ ժամանակի ազդեցութեան եւ պահանջին համապատասխանելու ճիւղին. [illegible]

Իսկ այս բոլորը գիրքերէն անկախ եւ գիրքերուն հետ միանգամայն.

ԱՆԱՀԻՏ

...րն անկախ. [illegible] աշխատանքիը կը մնար իրականն աշխատանքը. [illegible] խախտեր մազի համար այն էր որ գաղթահայութեանն որոշ թիւ մը որ քաղքավայրն երկիր պիտի մանէ, ու ճանեւարար որքան շատ, որքան շատ, այնքան աւելի լաւ։

Մէջտեղ նետուած ծրագրի գործադրութիւնը չը արմաւցուց մեզ։ Ցղարմացուց նաչնպէս այն իրողութիւնը, որ չրանի մը ամսէն տասը հազարի փոխադրութիւնը չվերջացաւ մէկուկէս տարիէն։ Եւ առանց տասը հազարի հասնելու։

Զարմացան եւ սրտնեղացան առաջին մեկնողները, աւելի քիչը՝ [illegible]

Այ անսկեյան գանդաղ գործադրութիւնէն, մինչ առաջին կարաւանով մեկնողները արդէն իրենց «բարեկեցիկութիւններով» հարուստ անակնկալները կը ծանուցանէին [illegible]

Ի. [illegible], նորէն մեկնումի պատանքը կրկինցին ու կը կրկնեն տակաւ, անշուշտ մինչև իրենց ներկայ անտանելի [illegible] նորէն թելադրուած չաս է. այս անոնք աշխատ է որ կը տարուրին կործիքներն ու արժանքութիւններ Ռ կ է արգար եւ ուղիղ ճամ[illegible] բանալը, Հայաստան մեկնո՞ղը, մեկնողն ու փախչո՞ղը, թէ՞ մնացողը։

Ըստ երեւոյթին բոլորն ալ, — առանձին մեր մամուլի մէջ մասին, որոնց մէջ է նաեւ «Յառաջ»ը Պոլսէկանէ, բոլորին ալ համակիր [illegible] բոլորին ալ պաշտպանն։

Այսպէս օրինակ, «Յառաջ»ը ոչ մէկ ձեւով անոր կուտայ նկրդալթի փնտռական պահանջին, ան խառոցն կը [illegible] գաղթի կազմակերպիչներու գանդաղութիւնը։ Իսկ Վերջերս անաղանդ է արձակեր Հայաստան ներգաղթող եւ անկէ փախուստ [illegible] փարատանքներուն [illegible] թշուառ թեան մասին։

Զեւն ակալուի «Յառաջ»ին եւ այն մյուս օրկաններու, իրենց այս ազդութեան մէջ։ Հարցում մը որու լուծման համար պէտք է նկատի անենալ նախ մեր ազգային, աւելի ճիշդը գաղթահայ իրական կեանքի եւ ապա մեր կուսակցութեան անժամանակ քաղաքականութիւնը, որմէ դուրս չենք կրնար նայիլ սրեւէ առարկութեամբ։

Բայց այս հարցերու լուծման համար թող ներողամիտ ըլլայ մեր ընկեր խմբագիրը եթէ քիչ մը աւելի պարզ եւ անփարայարկ չէշտ գենք մեր առաջադրած խնդիրներու [illegible]

Ս. ԽԱԺՈՒԿ

Սփիւռքի յոբելեանը Զիպրոսի մէջ

ՖԻԼԻՊԷ, 5 դեկտ. (Յառաջ). — Անկէ առաջ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ՝ մշակութային միութիւններու [illegible] մար Սփիւռքի յոբելեանը. Եղած կարգադրութեան համաձայն, յոբելեանը տօնուեցաւ երէկ, «Թրաքիայի Եումաքչի սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ Երուանդ եպսկ. Փէրտահճեանի, որ բացումը կատարեց եւ զրուատեց ընդ բանաստեղծուհին ու «Աղգանուէր Հայուհեացի» հիմնադրուհին։ Մխիթարեան վարժարանի տնօրէն Հ. Հ. Ոսկեան ներկայացուց Սիպիլի կեանքը։ Օր. Հ. Ժամագործեան յաջողապէս արտասանեց «Ալջի՞ն Հայ [illegible]

Քասարթէթ մը վերջ Պ. Պ. Թորգոմ Մէջիկեան եւ Գեղամ Շարոյեան ընթերցումներ րրին յոբելեարէն։ Յետոյ, Պ. Ց. Աղասեան կարդաց խոհանուած ու խառնուած ուսումնասիրութիւն մը՝ «Գրագիտուհիին ու հանրային գործիչի մասին։ Բասն ծափերու արժանացաւ՝ Օր. Ե. Պօղոսեան իր երգով (Կարմիր Վարդը), եւ [illegible] Յանձեան։ Ի վերջոյ, Տիկին Թ. Նազարէթեան կարդաց Սիպիլի մէկ ճառը։

Նոյն օրը Սիպիլի յոբելեանը տօնուեցաւ նաեւ Սաֆիրայի մէջ, Ալֆանս Ֆրանսայի սրահը, բոլոր մշակութային միութիւններու մասնակցութեամբ։

ՅԱՌԱՋ.— Իսկ Փարիզի մէ՞ջ։ Ո՞ր եւ է կապ չունի՞նք Սիպիլի հետ։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՐՍԱՆ, 5 դեկտ. (Յառաջ). — Կիրակի կէս օրէ վերջ տեղի ունեցաւ Գի[illegible] թեան դպրոցական հանդէսը։ Ժա[illegible] կը խուռներամ բազմութեամբ, այնպէս որ սրահին մէջ շարժելու տեղ չէր։ Կիրառուած Հանդէսին բացումը կատարեց տնօրէնուհի Օր. Ա. Փա[illegible] Քաղթակահար Պ. Սարգէն Փափազեանը նուագեց «Մ'արսէյեզը»։ Յետոյ [illegible] թիւններ, մենախօսութիւններ եւ [illegible] աշակերտներու կողմէ։ Բոլորն ալ յաջողապէս սորված էին իրենց բա[illegible] կերպով բացատրեց «Հասում»ը եւ «Դաստիարակութիւն» բառերուն իմաստը եւ շեշտեց որ ասոււմէն առաւել անհրաժեշտ է նոր սերունդը կրթել, դաստիարակել բարոյապէս, անոնց սորվեցնելով յանձնարն նկարագրի մը բոլոր յատկութիւնները «Կան մարդիկ, որոնք մտաւորապէս հարուստ զարգացած անձեր, ընդունակ են, բայց նկարագրի եւ ազգային կրթութեան եւ դաստիարակութեան տեսակէտով թերի։ Մէջբերումներ րրաւ ռուսական եւ անգլիական ազգերու կեանքէն ու ազգերու բարոյական նկարագրի յատկանիշներէն։

Թեյասիրաց իրագնել մեծ ժողո[illegible] վարդեներու հոգեկան ու բարոյական յատկութիւնները եւ հաւաքաբար լծուիլ ազգային-կրթական գործին, որ միակ նպատակն է Նորահաս սե[illegible]

Հանդէսի ընթացքին Չութակահար Պ. Ս. Փափազեանը (ուսուցչու[illegible]) բռնանուր եւ «Լոտզ Ամորեր» գնահատելի կարողութեամբ։ Դպրոցականներու կողմէ բեմադրուեցաւ «Տրդատ Թագաւորի գարձը» օպերէտութիւնը։

Այսքան դժուարին խազարկուեթեան մը յաջողութիւնը կը պարտինք ուսուցչուհիին աքնաջան աշխատանքին։ Օր. Ա. Փափազեան կարող մանկավարժուհի մըն է, [illegible] բութենէն մեծապէս օգտուած է գաղութը։ Կը մաղթենք աւելի մեծ [illegible]

Միջնարարին քարոզ մը խօսեցաւ Պոլսեցեան եպսկ., շօշափելով նոր սերունդին փրկութեան հարցը։ «Կրթական փառարաններն են որ կրնան մեր տարադիր նոր սերունդը հայ շունչով թրծել, ծեծնել ազգային մարոր նկարագրով։ Մեր ժողովուրդի թերութիւնը այն է, որ չի կրնար հաւաքաբար աշխատանք տանիլ, կրթական եւ ազգային խնդիրներու վերաբերմամբ, բայց եւ այնպէս սաղնալ եւ ցաւատանջ վայրկեաններու կարող է մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնիլ եւ կատիլ թշնամիին դէմ։ Այս փաստը մենք տեսանք 1918ի պատմական ճակատամարտներուն, երբ մեր թշնամին մեր վրայ կը ծառանար, այդ ժամանակ խտրութիւն չկար կուսակցական եւ յարանուանական։

Յետոյ Կրթասիրացի կողմէ տաճարի դրուեցաւ Ս. Մեսրոպի նկարը եւ ձեռագործ բարձ մը, որ բարձրացաւ 215 ֆրանքի. եւ շահեցաւ [illegible] կատակախաղով մը։

Լևոն Գևորգեան

Յ. Գ. — Հօկերու կողմէ ներկայացուեցաւ «Երկիր Նաւյերի» չարժանկարը Միրոն Հայաստանի բնական եւ շինարարական աշխատանք[illegible]

[illegible]

Ամերիկայի նոր ամուսնացած զոյգ մը, լերան մը վերելքը ընելու ժամանակ, ամուսինը կը գլտորի եւ ձորը կ'իյնայ։ Զորը ձիւնոտ ըլլալուն, ազատարարներուն մէջ[illegible]

— Կինս ալ ազատեցէք, պարոններ։

— Պարոն, ձեր կինը, լերան վրայ է. միայն դուք ինկած էք։

— Վա՛յ. բնակ է ինծ հետեւած չէ կինս։ Շատ լաւ։

Երբ իրար կը գտնեն այր եւ կին։

— Ինծի նայէ, սիկին, դուք մեր ամուսնացած օրը խօսք տուիք ամէն տեղ ամէն ժամանակ ինծի հետեւելու. հիմա կը տեսնեմ որ ձեր խօսքը դրժած էք։ Ուրեմն պէտք է ամուսնալուծութիւն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԱՆԳԼԻԱ — ԱՒՍՏՐԻԱ ՄՐՑՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋ

— —

Անցեալ չորեքշաբթի օրուան մրցումը որուն մասին խօսած էինք «Յառաջ»ի մէջ, ունեցաւ սպասուած մեծ յաջողութիւնն ու հետաքրքրականութիւնը։ Միայն արդիւնքն է որ նախատեսութեանց չհամապատասխանեց, քանի որ ամէնէն լաւատեսներն անգամ երկու «կօլ»ի տարբերութիւն մը կը տեսնէին ի նպաստ Անգլիոյ, մինչ վերջնական արդիւնքը եղաւ 3ի դէմ 4 եւ հաւանական էր որ 4ով 4ի հասնէր, եթէ մրցումը քանի մը վայրկեան եւս [illegible] ներու յարձակողականները նեղը գրած էին Անգլիացիներու պաշտպանողական գիծը։

Ըստ էինք թէ մեր կարծիքով Աւստրիացիներու յառաջապահներու համբաւաւոր գիծը պիտի կրնար մէկէ աւելի անգամներ խորտակել Անգլիա[illegible]

Եթէ Աւստրիացիները մրցումը սկր[illegible] մասին խաղացին, հաւանական է որ արդիւնքը աւելի նպաստաւոր ըլլար իրենց։ Բայց երբ մրցումը սկսաւ, անոնք քիչ մը մրցման կարեւորութենէն եւ մրցավայրին մթնոլորտէն տպաւորուածի տպաւորութիւնը ունէին եւ իրենց բնորոշանիշ, նշանաւոր Հիւլէն — արհեստով հազուագիւտ եւ ֆութպոլիստ, որովհետեւ Աւստրիոյ մէջ «փրոֆէսիոնէլ» մը չի կրնար ապրիլ միայն գնդակ խաղալով ինչպէս Անգլիոյ մէջ — եւ վերջապահները սխալ ար[illegible]

«Ուէմպլէյ»ի համբաւաւոր խաղավայրը իր բոլոր ճարտարութիւնը մէջտեղ հանելով անգլիական յառաջապահներու գիծը մեծ գնալ մը ունեցաւ եւ երբ առաջին խաղամասը վերջացաւ՝ անգլացիները առաւելութիւնը կը պա[illegible] քի դուրս խաղամասը թնելով, քանիներկու խաղացողներուն ձեռքերը սեղմեց եւ մրցումը վերսկսաւ Աւստրիացիներու յարձակողականով, որոնք յաջողեցան նշանակել մը չանել։ Անգլիացիները փոխադարձեցին եւ արդիւնքը եղաւ 1—3, բայց Աւստրիացիները աւելի փառաւորութեամբ կը խաղային եւ շահեցան նշանակէտ մը եւս, ինչ որ կ'ընէր 2—3։ Անգլիական պաշտպանողականը դրեթէ չաւոսած էր եւ մեջնապահներու գիծը ժամանակ չունէր մտածելու իր յառաջապահներուն մասին, սակայն գոլով փառնքը, անոնք յարձակողականի անցան եւ արդիւնքը եղաւ 2—4 ի նպաստ իրենց։ Հետասար մնալու ատարիքական յոյսերը ի դերեւ կ'ելլէին, բայց անոնք չյուսահատեցան եւ դարձեալ յարձակելով յաջողեցան նշանակէտ մը [illegible] նէն քանի մը վայրկեան առաջ։

Հակառակ արդիւնքին, պէտք չէ կարծել թէ անգլիական յաղթանակը բախտի բերումով ձեռք բերուած է. Անգլիացիներն է որ խաղին յատկոյն երեւոյթները սահմանած են, իրենց է որ լաւագոյն բէքսերը եւ հաֆպէքերը ունեցած են եւ իրենց յաղթանակը ամէն կերպով օրինաւոր է։ Տարբեր թէ [illegible] րի եւ Կըմերոնի պէս փայլուն խաղացողներու շնորհիւ յաջողեցան հաւասարիլ Անգլիացիներուն։ Այս վերջիններ այս եւս չպիտի արհամարհէին իրենց Եւրոպացի հակառակորդները եւ [illegible] թիւնը յղջորէն փառնդուած է։ Իրաւ է թէ դեռ կան Անգլիացիներ որոնք այս տարի թերեւս Անգլիացիներէն առաւել են Բրիտանացիներուն [illegible] ութիւնը պիտի մնայ մէջ խաղացողներու քանակին մէ[illegible] րափնէ եթէ Աւստրիացիները մեծ խումբ մը համեմ էին դէպի. Ինն, չէին կրնար քանի մը համարժէք խաղացողներ եւս գտնել, մինչ Անգլիոյ մէջ, ինչպէս բան էինք, անոնք բազմաթիւ են։

Աւստրիացիները կրնան հպարտ ըլլալ թէ արժանաւորապէս ներկայացուցին աշակերտներուն խաղը մեծ վարպետներուն առջեւ, անոնց հա[illegible]

Փ. Ե.

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՒԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

— —

Այս խորագրով խմբագրական մը մէջ, «Աւստարէզ» կը շեշտէ (18 նոյ.).

— «Կար ժամանակ մը, որ Թուրք ղեկավարները իրենց երկրի սահմաններուն մէջ միայն, գաւառով թէ բա[illegible] ճակատ կազմած կ'ին մեզի դէմ Թուրքիայէն դուրս հայ գաղութներու մէջ անոնք համարձակութիւն չունէին գիմելու յարձակողականի։ Սակայն այսօր, արդէն բացայայտ է որ անոնք բուն յարձակողականի սկսած են, թէ դուրսը, մանաւանդ[illegible] քիոյ սահմաններէն հայ գաղութներուն մէջ։

Այս երեւոյթը արդիւնքն է մեր անփութութեան եւ պառակտուած վիճակին։

Թուրք ղեկավարները, անոնց գործակալները եւ բազմաթիւ փորձկանները կ'օգտագործեն մեր պառակտուած վիճակը եւ հրապարակ կը բերեն նոր բանոր դէմքեր։ Ու որքան աւելի [illegible] քան աւելի պիտի բազմանան Թուրքիոյ յարձակողական դէմքերը մեզի դէմ։

Այս ողբալի կացութեան հետեւանքով Թուրքիոյ ձեռքին մէջ գործիք կը դառնան նաեւ կարգ մը հայաստան արբեկաներ, երկրորդ սերունդի թիւնը Հմայեակ Արամեանցներու, Յարու[illegible] րու եւ Հիւսայէթներու։ Եթէ այս վերջիններ իրենց չարագործութիւններ կը կատարէին միշտ սարսափի մը [illegible] կեշր որ մը պիտի ցցուէր իրենց գլխոյ, միւսները կը գործեն արձն հաւարձակ, առանց քաշուելու, [illegible] նին։ Անոնք նոյն իսկ կր պաշտպանութիւն արտասահմանի հայութեան մէկ մասին կողմէ.

Այս սրիկաները այնքան առաջ գացած են որ, մամուլի մէջ անգամ մեկնցի ծառայերու համարձակութիւնը կ'ունենան։

Անոնցմէ մին, Սամուել Թամամճեան անուամբ գարշելի մը, Հմայեակ [illegible] ցի գաղափարական ընկերը [illegible] «Հայրենի» Թուրք թերթին հոկտեմբեր 12ի համարին մէջ կը հրատարակէ յօդուած մը, ուր կ'ըսէ —

[illegible] տարը այդ գոյութեան անի.

«1. Հայաստանի Հայերը, 2. «Դաշնակցութեան» Հայերը, 3. «Ռամկավար» Հայերը, 4. «Հնչակ» Հայերը, 5. «Բարեգործական» Հայերը, 6. Դաշնակներու դէմ միացած Երևանցի սփիւռքին Հայերը, 7. «Գրիգորեան», այսինքն հայ եկեղեցին կապուած Հայերը, 8. «Կաթողիկէներ», 9. [illegible]

Եւ ասէ յետոյ խորէ ... դ կուսայ մեզի չզրպել քաղաքացիութեամբ, քանի որ չենք գիտեր թէ ո՞ր ազգին համար ինչ կը պահանջենք։ Կը թելադրէ որ բոլոր ալ «Կաշնակի» նման ընդունինք թէ «օրգինական Թուրքիա մը կայ, եւ Թուրքիան հին Թուրքիան չէ»։

Լրբութեան օրինակ մըն է միայն ասիկա, որուն նման գարշանքներ ամէն օր կը փսխեն Թուրք թերթերու վրայ, հայանուն կամ կէս հայանուն ստորագրութիւններով՝ արձակ ու համարձակ։

Այս փառանուն սրիկաները չենք շրփոթեր Թուրքիա մնացած հայ գաղութին հետ։ Զանոնք կ'արժանացրենք միայն իրենց պղալի անուններով։

Անշուշտ առանց տարբերակները կը գտնուին նաեւ արտասահմանի մէջ, Թուրքիոյ կամ անոր գաղթակցին իրենց վարձկաններ, որոնք բոլորն ալ, նկար կամ [illegible] համարձակութիւն կ'առնեն մեր անտարբերութենէն եւ պառակտուածի ալքէն։

Այս երեւոյթները ապացոյցներ են որ Թուրք ղեկավարներու դաւերը յառաջդիմութիւններ կատարած են նաեւ՝ Թուրքիոյ մէջ եւ թէ դուրսը՝ հայ գաղութներուն մէջ»։

ՆԻՒԱԳ.

— Հայրիկ, մայրիկ երէկ մեռաւ, ի՞նչ կ'ըլլամ.

— Ի՞նչ պիտի ըլլամ, տղաս, հողին տակ կը փտիս, փոշի կը դառնաս։

— Ուրեմն Արաբները ածուխի փոշի՞ կ'ըլլան.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՈՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

...Սարսյ է արդարեւ, երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր վարժուած ենք այլեւս անակնկալին։ Ցաւերանքը մեր իրականութեան է գրեթէ։ Ու մեր դատողութիւնը կ'ըղձեր անհասանականին դէմ, ոչ մեր զգայնութիւնը ճիգ մը կ'ընէ տրտասելու մեր ներքին անյաւակցութեան։ Կ'երթանք, աւելի ճիշդը, կը տարուինք այսպէս պատահարներու ուղղութեամբ, հովին քչած ուղտափուշերուն նման Անընդհատ՝ զարմանալու կամ տատամսելու. Անճարակ նաեւ՝ մեր հակառակին կամ հաշիւներուն մէջ...

(Ահա թէ ինչո՛ւ վարձու սենեակ մըն է մեր հոգին, ուր կ'ապաստանին խենդեր, [illegible] հանճարներ, անանձ խաւարում [illegible] վերջապէս բոլոր անոնք, որ ուրիշ ունին վճարելիք, այսուհանդերձ ամէն այցէ վերջ, ծուէն ծուէն. մաս մը կը տանին հիւրընկալ խուցին պատերէն, հիմքերէն, մեր հոգիէն .. ինչո՛ւ զարմանալ եթէ խախխալ ենք, անհաստատ. եթէ մեր ոտքին տակէն կը փախի մեր անցեալը, մեր ապագան...

Եւ ահա թէ ինչո՛ւ, ամենեւին ապշութեան ամենաթեթեւ զգայութիւնը չունեցայ, երբ ճեպընթացը, մթին փապուղիէն դուրս ելած պահուն, դիմացս, այո՛, ճիշդ դիմացս, տեսայ Զինքը.

Հեռաւոր պատահար մը չէ սակայն ինչ որ կը պատմեմ։ Եր զգամ որ երեւակայութիւնը խարդախ է ու վերին աստիճանի ճարպիկ։ Ան գիտէ գեղեցկացնելու, թարմացնելու զազտնիքը։ Կինեւ, որ անցեալին մէջ մաս կազմեցին մեր կեանքին, անոր կրակը կը գիմեն անհետացնելու իրենց դէմքի խորշոմները...։ Ո՛հ, երեւակայութի՛ւն, քու դիւային հայելիներուդ առջեւ ի՛նչ հմայքները կը վերադառնան պայծառ ճշմարտութիւններ... վ'երկարին, կը կարճնան. անհեթեթ կարութիւններով կը խեղութիւնն ու մենք կը մնանք կեցրնիր, առանց դիտնալու թէ պէտք է խնդա՞լ թէ լալ, հաւատա՞լ թէ ատարակուսիլ. (Թէեւ իրենց եղերուն մէջ, ծիծաղն ու արցունքը, առօղջն ու պատրանքը այնքա՛ն մօտ են իրարու, այնքան շփոթուած իրարմով...)

Ապա ուրեմն բաղեցին նման աճող, ինծ պարուրող յիշատակ մը պատմելու փորձը չէ ասիկա. ամենեւին. մօտաւոր անցեալի ճամբորդական հանդիպում մը պարզապէս... Բացառի՛կ, անհասանական զուգադիպութի՞ւն մը արդեօք... Թերեւս... բայց ես կրնամ համրել օրերը. կը վերակենդանացնեմ դիպուածը իր մանրամասնութիւններով. կը տեսնեմ տակաւին Զինքը. դիմացս, այնպէս ինչպէս երեւակայած էի շատ հեղ, կեանքի եւ խաչափ նոյն գիծերով, նոյն խորհուրդներով, որոնցմէ զատ չէր կրնար ըլլալ Ան ընաւ, ընա՛ւ...

Խաչափնթեր ածղանիս կամ նիւրին քաոսը աւելի որքա՛ն ինքզինքս մաքրեմ, ընական ու անխուսափելի կը գտնեմ. որքան կ'ըմբռնեմ ինքզինքս, կը շօշափեմ, կ'իւրացնեմ, նոյնքան ալ այն հանդիպումը ճակատագրական կը թուի ինծ. պա՛րզ, ինչպէս բնականը, բնական՝ ինչպէս ներքին տրամաբան[illegible]

[illegible] Կիրակի առաւօտ մըն էր։ Նիսէն կ'իջնէի Մարսիլիա...

Թէեւ այդ առտուան, կամ ա[illegible] կերը մեղսակցութիւն մը չունի կեանքիս այդ դրուագին մէջ, բայց անհնար է ինծ գտնել այդ օրուան ժամերը իրարմէ։ Ամէնէն տարբեր ու անկապ երեւոյթները կուգան կը կառչին, կը թնճկուին իմ դուտ անձնական ապրումներուս. ասիկա կեանքիս օրէնքն եղած է միշտ, եթէ ոչ անէծքը...

Ուրեմն կը թուէր ինծ այդ պահուն թէ ճեպընթացը կանգ առած է տեղ մը ու չուրջս կը հոսի տաւոտօրէ Կապոյտ մշուշներու ծովու մը վրայ թողած էի ինքզինքս կարծէք նաւակի մը օրօրումին... պղունզին նման որ կը ծծէ ջուրը, ես թաթխուած էի մինչեւ յատին խորշերը զգայական տարօրէն տրամադրութեամբ... Ինչ որ շօշափելի չէր, կը լուծուէր, մերձաւորը՝ կը խուսափէր... Հաւանաբար վիշերային անգնութիւնս, զարթօնքի ընդարմացումը, կամ մշուշապատ իրականութիւնը չուրջս. գիտ դրած էին վերին աստիճանի ինքնամոռացութ, ինքնամոռաց վիճակի մը մէջ... դգացումներս կը չփոթէի տպաւորութիւններուս հետ. ու չէի կրնար տարորոշել իրարմէ մտածումներս արտաքին [illegible]

Ահա ծովի պատառ մը ձախիս. բայց ծո՞ւզ է, երա՞զ թէ [illegible] Հնա՛ռ, ահա լեռներ՝ հեղուկ ձեւերով, թրթռուն, հովի նման... Վերջապէս ահա մարդկային ափը՝ կարմիր կղմինտրներու տակ... կիսախուփ արտեւանունքիս հիւսկէնին վրայ տեսարանները կը քանդուին, [illegible] բաններ կը քակուին, թեթեւ, անմի[illegible] զունավառ զոյգ մը կը կախուի վար, վար. կ'երերուկայ պահ մը ներքին ալիքներուս վրայ ու յետոյ հօ՛փ, կը ցնդի. կ'անհետանայ, ոչինչ կը թողու իրեն...

Այդ զգայախաբ թմրութեա՞ն անձնատուր էի արդեօք, երբ մթին փապուղիէն հազիւ դուրս ելած, (բայց ո՛ւր էր. Աստուած իմ, այդ փապուղին... որքա՜ն տեւած էր այդ խաւարպատութիւնը...) յանկարծ դիմացս դրտայ, այո, ինքն իսկ։

Յանկա՞րծ... կը խաբուիմ ապահովարար այս պահուս։ Այն առեն իր անսպասելի ներկայութիւնը ինծ թուեցաւ բոլորովին բնական. աչքերս հազիւ շփելու պէտքը զգացի, այնքան համոզուած էի թէ մենք կը ճամբորդենք արդէն երկա՛ր, երկար ատենէ ի վեր... հետեւաբար չուզեցի իսկ գիտնալ թէ ո՞ւր կրնար բարձրացած ըլլալ, անիկա այս գնացքով. ո՞ւր կրնար գրաւած ըլլալ այս տեղը, պատուհանին մօտ, ճիշդ դիմացս...

Արտաքինն անգամ գիս յանկարծակիի բերելու բնոյթը չունեցաւ երբեք։ Կրնա՞ր անիկա տարբեր ըլլալ, տարբեր՝ իր դիմագծով, պաճուճանքով, ու այն անբացատրելի ցոլացումով, որ քիչ մը ամէն ոք կը կրէ իր չուրջ... Անիկա յար եւ նման Այն էր, զոր կրնայի ընդունիլ կամ երբեւիցէ երեւակայել...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

նախատեսուած պայմանագրին մէջ։ Բացորոշապէս հասկնալի է որ իրաւունքներու այդպիսի հաւասարութեան կիրարկման եղանակները պիտի քննուին խորհրդաժողովին մէջ։

2) Այս յայտարարութեան հիման վրայ, Գերմանիա հաղորդեց թէ պատրաստ է վերագրաւելու իր տեղը զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ։

3) Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ կառավարութիւնները պատրաստ են հանդիսաւորապէս եւ բոլոր եւրոպական պետութեանց հետ վերստին յայտարարելու թէ՝ ո՛չ մէկ պարագայի մէջ չպիտի փորձեն բռնի ուժով լուծել ո՛ր եւ է վէճ, ներկայ թէ ապագայ, իրենց միջեւ։ Այս յայտարարութիւնը պիտի ըլլայ առանց կաշկանդելու ապահովութեան հարցին ամբողջական վինարանութիւնը։

4) Մ. Նահանգներու, Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հինգ կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ վճռած են գործակցիլ, զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ, միւս մասնակցող պետութեանց հետ, անյապաղ մշակելու համար պայմանագիր մը որ յառաջ պիտի բերէ սպառազինութեանց շօշափելի սահմանափակում մը, յառաջիկային նոր կրճատումներ կատարելու առաջադրութեամբ։

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, 32 Ավընիւ Կոպըլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿ Կ'ԵԼԼԷ

«ԿԱՎՌՕՇ»Ի 1933Ի ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Բացարձակապէս «օրիժինալ» եւ ծայրէ ծայր զուարթ հատոր մը

Ի ՊԱՏԻՒ «ԿԱՎՌՕՇ»Ի 25ԱՄԵԱԿԻՆ

ԳԻՆ՝ 30 ՖՐԱՆՔ

Կավռօշէն փանթէզիստ օրացոյցով

կեդրոնատեղի *Կավռօշ*, 208bis, rue Lafayette, *Paris (10e)*

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսին, Գործ.— 300,
Վիէն, Մ. Մ.— 35,
Վիէն, Գ. Ա.— 35,
Շաթու, Թ. Գ.— 70,
Փարթլէնա, Տէր Ա.— 5 տոլար,
Փավիյոն սու Պուա, Մաթ.— 50,
Լա Գօքքա, Տոյ.— 10,
Ալֆորվիլ, Տօքթ. Ք.— 140,

Նոր տարին կը մօտենայ, փութացէք անգամ մը այցելել՝

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ՀԱԼԱՃԵԱՆ

7, Rue de Tracy Tel. Louvre 28-23

(Métro: St. Denis եւ Réaumure)

Նոր Տարիի առթիւ ստացած ենք արեւելեան չոր միրգեր, ընտիր օղի եւ թարմ նպարեղէններ։

Փութացէք օգտուիլ առիթէն, բացառիկ զեղչ Նոր Տարիի առթիւ բոլոր ապրանքներու վրայ։

Ուշադրութիւն մեր գիներուն՝

1.	Սուրճ	9	Ֆր. Լիվր
2.	Քաշէր պանիր	8	Ֆր. Լիվր
3.	Կեսարիոյ պաստրմա	12.50	Ֆր. Լիվր
4.	Ճերմակ պանիր	6	Ֆր. Լիվր
5.	Ձիթապտուղ	3	Ֆր. Լիվր
6.	Ընտիր օղի	19	Ֆր. Լիթր

Անգամ մը այցելեցէք՝ համոզուելու համար։

Livraison à domicile

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Գ. Գէորգ Գալըֆեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գավուֆեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կ. Կիւլպէնկեան (Լոնտոն), Տէր եւ Տիկին Յ. Շահպէնտէրեան (Մանչեսթր), Տէր եւ Տիկին Գ. Շահպէնտէրեան (Մանչեսթր), Տէր եւ Տիկին Վ. Գալըֆեան, Այրի Տիկին Ե. Գալըֆեան, Այրի Տիկին Գ. Գալըֆեան, Այրի Տիկին Գ. Գալըֆեան, (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Գ. Կիւլպէնկեան (Նիւ Եորք), Գ. Ա. Կիւլպէնկեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Ունեան (Լոնտոն), Տէր եւ Տիկին Յ. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Յ. Դաւիթեան (Աղեքսանդրիա), Գ. Գ. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ե. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր և Տիկ. Տօքթ. Քէշիշեան (Պոլիս), Տօքթ. Յ. Քէշիշեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ե. Շահպէնտէրեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Քէշիշեան (Պոլիս), Տօքթ. Յ. Քէշիշեան (Աղեքսանդրիա), Տէր եւ Տիկին Ա. Սարգիսեան (Հալէպ), Գ. Մ. Սալէրեան ինչպէս նաեւ Գավուֆեան, Քէհեաեան, Աստուրեան, Պալեան ընտանիքները եւ զաւակները եւ իրենց պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, զոքանչին, մեծ մօր, քրոջը եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ՄԱՐԻՋԱ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆի

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 72 տարեկան հասակին մէջ, դեկտ. 9ին Ուրբաթ օր, իր բնակարանին մէջ, 9ter Rue Allée Jardin Anglais, Le Raincy:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, Զորեքշաբթի առաւօտ, ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Rue Jean Goujon: Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Père Lachaiseի գերեզմանատունը։

Մասնագ չստացողներէն կըխնդրուի ներկայս իբր այն նկատել։

ԿԱՂԱՆԴԻ եւ ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ մի՛ մոռնաք գոհարավաճառ-ժամագործ *ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի* հասցէն՝ *261, Fbg. St. Martin, Paris (10e)*: Արժէքաւոր նուէրներ եւ 100ին 10 զեղչ։ (*Métro: Louis-Blanc*)։

Բացէ կիրակի օրերը։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ։ Տարրալուծում։ 93 Rue d'Angoulème, Métro: Couronne, խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ 123 Bld. Sébastopol, մէթրօ Réaumur, խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ։

Տօքթ. Լ. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ԲԺԻՇԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08 - 23: *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14 - 17,*

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine): *Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 10 - 12,*

Կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ։

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ   Հեռաձայն Danton 52- 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen.

Յանձն կ'առնէ կատարել Գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ Գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու։

Կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց։

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30, Allemagne.

ՀԱՑ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme   Métro: Tolbiac

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կաղանդի առթիւ նուէրներ։ Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք։

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու գիտութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *Թոնսթանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ։*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն։ Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN„

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulème

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

Նոր Տարիի առթիւ նուէր մը

ՄԻ՛ ՄՏԱԾԷՔ ԹԷ ԻՆՉ ՆՈՒԷՐ ԳԻՏԻ ՏԱՔ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ուղղակի դիմեցէք **Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ**

26, rue Lesage, Paris (19)   Métro: Belleville

Tél. Ménil. 61 - 85

Ուր պիտի գտնէք ամէն տեսակի *հայերէն, յունարէն եւ թուրքերէն* նոր ստացուած փլաքներ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Saciétés Savantes*ի մէջ*

8 Rue Danton   Metro St. Michel et Odéon

Կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ

Գերմանացի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՅԷՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տ ռ ա մ ե ր ե ք ա ր ա ր

եւ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

կատակերգ. մէկ արար   ՀԱՆՐԻ ԳՈՐՖՈՒ

Օր. Ա ն ա հ ի տ

Կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ՔՆԱՐ, Գ. Գ. Լ. ՑԱՐՈՒԹ. ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տ ո մ ս ե ր ը ա մ է ն տ ե ղ ե ւ « Կ ա վ ռ օ շ » ի մ օ տ

Հայ «Տրամ-Օփերէք» խումբը

ղեկավարութեամբ

Ս. ՍՈՒՐԱՔԵԱՆԻ

Մասնակցութեամբ

"ՍԻՓԱՆ„

ՆՐԴԶԱԽՈՒՄԲԻ

Հայկական մեծ օփերա

ՅՈՎ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԱՆՈՒՇ

օփերա 4 արար 6 պատկեր

8 Յունուար կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 2.45ին

Maison de la Mutualité

ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Métro: Maubert - Mutualité

Տ ո մ ս ե ր ը ա յ ժ մ է ն կ ը ծ ա խ ո ւ ի ն ս ո վ ո ր ա կ ա ն տ ե ղ ե ր ը

Ծախու է *առեւտրական մեկնումի պատճառաւ կեդրոն թաղամասի մէջ հօշկակարի խանութ մը՝ բոլոր կազմածներով (մեքենայ, գործիք եւայլն.) միասին։ Բնակարան՝ 2 սենեակ, խոհանոց։ Վարձք՝ 3000 ֆրանք, պայմ՝ 6 տարի։ Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Տէր Յակոբեանի,* 14 rue Medéah, *Paris* (14),

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ   (30)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Յուսահատութենէս լացի ու ողբացի, դրան զարկի ուժաթափ, յետոյ մահճիս վրայ ինկայ ընկճուած։

Ժամ մը վերջ մարդիկ վերադառնալով, բանտին ներքնանցքին դրան փականքները բացին։ Դուրս խուժեցինք. կէս–խելագար մարդեր ու կիներ եւ խառնուեցանք Գերմանիոյ ցամաքային եւ ծովային զինուորներուն։ Ամէն ոք կը վազէր։ Ոչ մէկը զէնք ունէր։ Քաղաքին մէկ անկիւնէն հրացանի պայթիւն մը լսուեցաւ։ Կը նշանակէր որ դիրք բռնած էին։

Կատարեալ քաոս էր։ Զինուորներ եւ քաղաքացիներ ամէն կողմէ կը վազէին. խումբեր՝ փողոցի անկիւններուն մէջ կը պարէին ու կը պոռային. կէս գինով մարդիկ սրճարանները աւարի կուտային եւ ըմպելիի տակառները փողոց կը հանէին։

Բանտի կոշտ զգեստիս ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց։ Միակ մտածումս էր փախչիլ, պահուըտիլ։ Պահուըտիլ ուր որ ալ ըլլար։

Կանուխ փողոցներէն աննպատակ վազեցի. յետոյ քաղաքէն դուրս ելայ եւ իյնալով, ելլելով, լալով ու հեկեկալով ճամբաս շարունակեցի։ Սկիզբները ինծի հետ շատեր ճամբայ ելան, բայց վերջը ես առանձին մնացի։

Ետեւէս տարօրինակ լեզուով ձայներ իմացայ։ Յետոյ անգլիական խօսակցութիւն ըլլալը հասկցայ. Գօտպատէ կլլանոցներով մարդիկ, խաքի գոյն զգեստ հագած, ճամբէն կը յառաջանային։ Տեսայ ուրիշ խումբ մը որ ճամբուն միւս եզերքը, դաշտերուն մէջէն կը քալէր։ Անգլիական յառաջապահ խումբն էր։

Ետեւս դառնալով կատաղի կերպով անոնց մօտ յառաջացայ։ Ցեխով թաթխուած զինուորները կարծելով որ իրենց վրայ պիտի յարձակիմ՝ ապշահար կանգ առին։ Ամէնէն մօտս գտնուող զինուորին թեւերուն մէջ ինկայ, որ զէնքը վար ձգած միջոցին քիչ մնաց սուինը ինծի մխուէր։ Ուղեղս բզզիւններով լեցուած էր։

— Սպայ մը, սպայ մը, գոչեցի ու ինքզինքս գայայ։

Ենթասպայ մը զիս ճանչցաւ։

— Ես Բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան կը պատկանիմ, մրմնջեցի։ Երկու տարի առաջ ձերբակալուեցայ։ Առկից ի վեր բանտն էի։ Դրամ չունիմ, բան մը չունիմ... Ծնողներս Թուլըրս կը բնակին։ Զիս հոն տանելու միջոց մը չէ՞ք կրնար գտնել։

— Օրիորդ, նախ պէտք է բան մը խմէք դուք, պիտի կազդուրուիք, ըսելով ուիսքիի շիշ մը երկարեց։

Անմիջապէս դէպ ի Կանա վերադարձուցին զիս...

Մեծ երջանկութիւնները մեծ դժբախտութիւններու չափ կսկծալի կ'ըլլան։ Ազատութեանս օրերուն սիրտըս ուրախութենէն կը խեղդուէր։

Գերմ. ձայները ինծի աւելի անուշ կը թուէին։ Վերջապէս ապահով բարեկամներուս մէջն էի։

Թուլըրս վերադարձիս, մեր ինքնաշարժը հօրս սրճարանին առջեւ կեցաւ։ Թուլըրս որքա՜ն փոխուած էր. Աստուա՜ծ իմ։ 1916ին թողած ժամանակս բաղդատմամբ նուազ աւերուած էր։ Հիմա տանիքաւոր տուն գրեթէ չէր մնացած։

Քանդումը սոսկալի էր եղած։

Փոխան գերման դէմքերու, հիմա փողոցներուն մէջ կը տեսնուէին երկնագոյն համազգեստը Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի զինուորներուն խաքիին։

Թուլըրսի գրեթէ բոլոր բնակչութիւնը, որ մինչեւ պատերազմին վերջանալը մառաններուն մէջ էր պահուըտած՝ դուռին առջեւ հաւաքուած էր, զիս դիմաւորելու համար. այնպէս որ մեծ դժուարութեամբ կարողացայ մօրս մօտ յառաջանալ։ Զարմացած յուզուած, զիս դուրսէն դիմաւորելու էր եկեր։

— Փառք քեզ, Տէ՜ր, գոչեց, լալով ու խնդալով միաժամանակ։ Իմացանք թէ գնդակահարուած ես, թէ Գերմանիա աքսորուած ես եւ բանտին մէջ մեռած ես եւն.։

Յետոյ բոլոր եղբայրներուս պատերազմէն ողջ վերադարձը իմացայ, որ կատարեալ հրաշք մը թուեցաւ ինծի. թէեւ երկու կրտսերները մշտապէս խեղանդամ պիտի մնային։

Ամէն օր նոր անակնկալ մը կ'ունենայինք. — Բարեկամներ որոնց սուգը օրերով պահած էին իբրեւ կորսուած, տուն կը վերադառնային հրաշքով մը ազատուած։

Որքա՜ն յիշեցինք «Գանթին Մաջ», գերմանական հիւանդանոցի վեհանձն հրամանատարը, թիւ 63ը, դժբախտ Ֆաշինէլը եւ մնացեալ բոլորը, բարեկամ թէ թշնամի, որոնց մասին յուշերուս մէջ խօսեցանք։

Գիւղին բնակիչներէն բոլորը դարձեալ հոն վերադարձան։ Անոնք կուգային երկաթուղիով կամ հետիոտն եւ կամ էշերով. ունեցած չունեցածնին կռնակներուն վրայ բարձած։ Համաձայնական իշխանութիւնները անոնցմէ շատերուն օգնեցին՝ կառք եւ ինքնաշարժ տրամադրելով. իսկ ծեր կիներու կապոցները զինուորները ուրախութեամբ իրենց ուսերուն վրայ կրեցին։

Ընտանիքներ իրենց աւերակ տուներուն առջեւ տխուր մը կանգնած մնացին. վայրկեան մը յետոյ սակայն դարձեալ ուրախ էին, եւ երգելու պատրաստ։

Ամենազօր Գերմանիան ծունկի գալու չափ ջախջախուած եւ իր բանակն ալ հեռացած էր։ «Գրաւեալ Շրջաններ»ը Պելճիքա եղան դարձեալ։

Բայց ամէն պարագայի, միշտ ալ պիտի յիշեմ այն կարգ մը ազնիւ պաշտօնեաները, ինչ դասակարգի ալ պատկանին անոնք — որոնք գութ ալ ունէին հետս եղան։

Գերմանական բանտային կեանքը աչքերս լրջօրէն տկարացուցած էր. այնպէս որ ամիսներով բժշկական խնամքի տակ մնացի. այլապէս վախկար թէ կուրանայի։

Բրիտանական Գաղտնի Գործակալութենէն ինծի ղրկեցին պատւոյ արժանաւոր թուղթերը եւ բանտին մէջ գտնուած միջոցիս գանձելի մնացած ամսականներս։ Ինծի հաղորդուեցաւ նաեւ որ Սըր Տըկլըս Հէյկի կողմէ պաշտօնական յիշատակութեան եմ արժանացած եւ անգլիական շքանշան մըն ալ պիտի ստանամ։ Ֆրանսական եւ պելճ. կառավարութիւններն ալ ինծ պատուեցին Պատուոյ Լեգէոնով նշաններով։

Ուէսթբուրգէքի մեր հինաւուրց տունը պիտի վերաշինուէր. ուստի անոր աւերակներուն ուխտի գացի։ Աղիւս աղիւսի վրայ չէր մնացած։ Նշանատախտակ մը միայն վերադարձող ուխտաւորներուն կ'իմացնէր որ հոս էր Ուէսթբուրգէք գիւղն էր։

Ծպտուն մարգերն ու բացատաները, ուր մեր մանկութիւնը անցուցած էինք, անապատային երեւոյթ մը ստացած էին։

Խումբ մը անգլիացի զինուորներ ճամբուն եզերքը կը հանգչէին. երիտասարդ սպայ մը, տեսնելով որ հոն կեցած մնացած էի՝ մօտս գալով մեղմ ձայնով մը հարցուց թէ ժամանակին այդտեղ բնակա՞ծ էի։

Այդ երիտասարդ սպան քիչ առնէն ամուսինս եղաւ...

Մէկ տարուան ընթացքին Ուէսթբուրգէք մեր հին տունին տեղը արդէն նորը կանգնած էր. ու նոր պարտէզին ծաղիկները կ'աճէին ուրախ ու գեղեցիկ ինչպէս 1914ին։

Պատերազմը վերջացած ու հոն ինծ համար երջանկութիւն էր բերած...

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԷԼԵԱՆ

(ՎԵՐՋ)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արեան. եւ նոր մեթոտ, զարմ. արտից եւ կանանց մորթի, արեան ամեններ, հիւանդութիւն եւ վարքի։ Ամեն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

14 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2060 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Մ. ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Երէկ հրատարակեցինք վերջինը՝ այս յօդուածաշարքին: Թարգմանութիւնն է անգլերէն հատորի մը որ կոչուած է մեծ աղմուկ հանելու:

Այդքան լայն տեղ տալով այս հրատարակութեան, մեր նպատակն էր ոչ թէ «արեւելեան» հետաքրքրութիւններ գոհացնել, այլ երեւան հանել Նոր Թուրքիոյ յաջողութեան գլխաւոր գաղտնիքը:

Արդարեւ, Արմսթրոնկի գրքին սկիզբէն մինչեւ վերջը, ինչ որ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ, այդ կէտն է:

Մեզի համար երկրորդական են հեղինակին համոզումներն ու տեսութիւնները:

Գ. Արմսթրոնկ հիացող մըն է Մ. Քէմալի, եւ Թուրքիոյ վերածնութեան: Ու միշտ ալ ամբաստանող դիրք մը բռնած է «հպատակ» ժողովուրդներու, մասնաւորապէս Հայերու հանդէպ:

Քանի մը տարի առաջ, ուրիշ գիրք մը հրատարակեց, — «Վերածնեալ Թուրքիան եւ Սուրիան»: Ուղեւորի տպաւորութիւններ, ուր նորէն առիթը գտած էր գանհօրէն սեւցնելու, վարկաբեկելու հայ ժողովուրդին մնացորդները:

Բայց թողունք այդ բոլորը եւ պրպտենք ինչ որ հրահանգիչ է «Գորշ Գայլ»ին մէջ. (Գօզ Քուրթ):

Փաստերու եւ մանրամասնութիւններու տեսակէտով, չափազանց հարուստ է Գ. Արմսթրոնկի գիրքը: Փաստեր, որոնք վէպի մը տպաւորութիւնը կը ձգեն, եւ սակայն մեծագոյն մասով կը համապատասխանեն բուն իրականութեան:

Հեղինակը վարած ըլլալով դիւանագիտական պաշտօններ, ամէն դիւրութիւն կը վայելէր յետին մանրամասնութիւններն իմանալու եւ ստուգելու:

Քանի մը անգամ ճամբորդած է դէպ ի Թուրքիա: Իսկ բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան եւ օտար դեսպանատուներու տեղեկագիրները, ինչպէս եւ ականատեսներու պատմութիւնները անշուշտ որ անմատչելի չեն եղած իրեն:

Մնաց որ, կան բուն իսկ թրքական աղբիւրները, Մ. Քէմալի անմիջական շրջապատէն: Փախստական մտերիմներն ու «ընկերուհիները»: Կամ անոնց յուշերը:

Այնպէս որ, աւելորդ է վիճիլ վաւերականութեան մասին:

Եւ յետոյ, բազմաթիւ դէպքեր դեռ երէկուան պատմութիւն են:

Բայց, կրկնենք, այդ բոլորէն վեր, մեզի համար էականը այն հոլովոյթն է որ յանդեցաւ քէմալական յաղթանակին եւ զոր այնքան պատկերալից դրուագներով կը նկարագրէ հեղինակը:

Մ. Քէմալ ասպարէզ կ'իջնէ երբ Թուրքիան անդունդին ափն էր հասած: Պարտութիւն, տնտեսական քայքայում, օտար գրաւում եւ ընդհանուր յուսաբեկութիւն:

Մռա՛յլ է հեռանկարը, բայց «Գորշ Գայլը» — այս պարագային Թուրքիոյ ոգին — կը գտնէ ափ մը հաւատաւորներ, եւ կուտայ ճակատագրական որոշումներ:

Ինքնահաւան, իշխանատենչ, անբարոյական, թաթխուած՝ արեւելեան բոլոր մոլութեանց մէջ, — այս մարդը կանգ չառներ ո՛չ եւ է խոչընդոտի առջեւ: Համոզելով, սպառնալով, կազմակերպելով, մարմին կուտայ ուխտի մը որ կը դառնայ աղբիւր վերանորոգման եւ յաղթանակի:

Անշուշտ, արտաքին ազդակներն ալ կ'օգնեն:

Առանց կարմիր — կանանչ գինակցութեան եւ միւսներու՝ դէպի — ճերմակ աշխարհակալներու դիւային խաղերուն, դժուա՞ր թէ ենկիւրին կարենար յոխորտալ այսօրուան կեցուածքով:

Եւ սակայն, ի՞նչ կ'արժեն արտաքին ազդակները, երբ գուն չունիս ուղեգիծ եւ ուխտ, չունիս կամք ու հաւատք: Երբ ծրագիրներ կ'որոճաս, բայց պատրաստ չես: Երբ գոհարներ կը թափես, բայց մոմիաներու կամ ժայռերու կը հանդիպիս:

Հակառակ մեր բոլոր ամբաստանութեան, պէտք է խոստովանինք թէ Թուրքը գերազանցեց մեզ, այս տեսակէտէն:

Աւելի մռայլ, աւելի ահաւոր է եղած մեր ազատագրական պայքարը: Կատարեալ դիւցազնամարտ:

Գահելով բոլոր համեմատութիւնները, կրնա՞նք պարծիլ մեր դիտակցութեան պայծառութեամբ եւ հաւաքական կամեցողութեամբ:

Ճակատագրական վայրկեաններու մէջ, ծանրակշիռ վրիպումներ չե՞նք ունեցած մեր ակադեմական վէճերով, ճեռնպահութեամբ, դասալքութեամբ, ազգի – ազգի խաչաձեւումներով կամ ճամարտակութիւններով: Մինչ թշնամին կը գործէր:

Այսօր իսկ, երբ քիչ – շատ բնականոն վիճակ ունինք, եւ խորապէս ցնցուած ենք աննախընթաց վերիվայրումներէն, նոյն անկերպարան կերպարանքը չե՞նք ներկայացներ:

Ունի՞նք պայծառ տեսութիւն՝ գոնէ հիմնական հարցերու մասին:

Ունի՞նք ուխտ, գոնէ եղածը պահելու, եթէ անկարող ենք նոր նուաճումներ կատարելու:

Միայն գաղութներու հոգեկան վիճակը աչքի առջեւ բերելով, կրնանք առանց դժուարութեան տալ այս հարցերուն պատասխանը:

Լման տասը տարի, չկրցանք լեզու գտնել տարրական հարցի մը, գաղութներու փրկութեան մասին:

Եւ բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ՝ տակաւին տասը տարի ալ պիտի շարունակենք ջուր ծեծել, արիւն պղտորել, իմաստութիւն ծախել, — բայց մատ մատի չզարնել:

Այո, չունինք Թուրքիոյ հնարաւորութիւնները, բայց աչք ու մի՞տք ալ չունինք:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Իզմիրի «Հսնաֆ եւ Էհալի» դրամատունը օրացոյց մը պատրաստած է, փոխելով ամիսներու անունները.

Այսպէս, նոյեմբերը մկրտած է «Ճիւմհուրիյէթ այը» (Հանրապետութեան ամիս), յունուարը՝ «Կազի այը» (Կազիին ամիսը) եւն.:

Հրատարակուած լուրէն կ'երեւի որ թուրք դրամատունը չէ կրցած թրքացնել տարուան 12 ամիսները:

Թէեւ զրկուա՛ծ՝ թուրք հայրենակցութենէ, կը փութամ օգնութեան հասնիլ Իզմիրի դրամատան:

Ու կ'առաջարկեմ թրքացնել ոչ միայն ամիսները, այլ եւ տարիները եւ տարուան եղանակները:

Այսպէս, յուլիսը (1908) կարելի է կոչել «Իթթիհատ այը»: Մարտը (1909) «Չէրիաթ այը»: Մայիսը (1915) «Թէհճիր այը» (Տեղահանութեան ամիս): Օգոստոսը (1924) «Լոզան այը»: Փետրուարը (1925) «Քիւրտ այը» (ապստամբութիւն Շէյխ Սայիտի): Սեպտեմբերը (1925) «Տար ադան այը» (կախաղանի ամիս): Եւն.:

Ինչո՞ւ գարունը չմկրտել «Էչգըյա մէվսիմի», ամառը՝ «աստրըմ Քէսէրիմ մէվսիմի», ձմեռը՝ «Էմվալը մէթրուքէ մէվսիմի» (լքեալ գոյքերու եղանակ), աշունը՝ «թալան մէվսիմի»:

Միայն 1908էն առաջին պատահած դէպքերը յիշելով, Իզմիրի դրամատունը կրնայ թրքացնել ոչ միայն ամիսները, տարուան եղանակները եւ շաբթուան օրերը, այլ եւ փառքի ու պարծանքի տրձանագրութիւններով օծել տարուան 365 օրերը:

ՎԱՐԱԶ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ «ՊԻՏԻ»ՆԵՐԸ

Թուրքիոյ կրթական գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւնը բրած է. —

« Ցարդ ժողովրդական վարժարաններէն 2 միլիոն 400,000 հոգի վկայական ստացած են: Ուսման տարիք ունեցող երիտասարդութեան հազիւ հարիւրին 15ը դպրոց կը յաճախէ: Պիտի աշխատինք որ դպրոցական ուսման ծրագրերը այնքան խնդրուած չըլլան, որպէս զի տղաք խրտչին ուսումէ: Ուսուցիչներու թիւը պակաս ըլլալով ամէն գիւղի բաւարարութիւն չեն կրնար տալ: Միջնակարգ վարժարաններէ շրջանաւարտներուն վկայագիր տալով կը խորհինք անոնք գիւղերու մէջ ուսուցիչ անուանել: Այս կերպով գիւղերու հանրային կարգ մը գործերն ալ անոնք կրնան վարել, բայց պայման է որ այդ ուսուցիչին ապրուստը եւն. գիւղէն հոգացուի: Մեր ձեռքն եղած ուսուցիչներուն, չորս ամիս մէկ գիւղին մէջ եւ չորս ամիս ալ ուրիշ գիւղի մը մէջ պաշտօնավարել պիտի տանք:

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

Կրէկոր Շթրազէր, Գերմանիոյ հիթլէրականներուն քաղաքական վարիչը, հրաժարական տուաւ, չհանդուրժելով Հիթլէրի քմահաճոյքներուն: Ուրիշներ ալ քաշուեցան եւ կուսակցութիւնը ծանր տագնապ մը կ'անցընէ այժմ: Հիթլէր որոշեց ինք ստանձնել կառավարութեան քաղաքական ղեկավարութիւնը: Այս առթիւ, կոչ մը հրատարակեց իր սովորական ճոռոմաբանութեամբ, — «Ցնոր տեօրինութիւն պիտի վարեմ իմ կուսակցութեանս քաղաքականութիւնը: Ինծի օգնական կը նշանակեմ նախկին զօրավար Լէյը: Դեկտ. 14ին պիտի հաղորդեմ նոր ուղեգիծը, աւելցնելու համար ազգային – ընկերվարական շարժման գործունէութեան ուժը»:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Կիրակի օր հարսնիք մը տեղի ունեցաւ օդանաւի մէջ, Մատրիտի օդանաւային կայանին վերեւ: Փեսան էր օդաճնաւորդ Քոփիմոս: Այս առթիւ հարսը հռչակուեցաւ «օդանաւի թագուհի»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ինչպէս պիտի լուծուի պարտքերու խնդիրը

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ՎԻՃԱԲԱՆԻ ԵՐԿՈՒ ՕՐԷ Ի ՎԵՐ

ԷՌԻՕ ԱՌԱՋԱՐԿԵՑ ՎՃԱՐԵԼ, ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄՆԵՐՈՎ

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը միշտ կը մնայ առկախ, թէեւ վաղը վերջին օրն է (15 դեկտ.):

Երէկ գրած էինք թէ՝ իբրեւ պատասխան Անգլիոյ վերջին ծանուցագրին, ամերիկեան կառավարութիւնը վճռապէս կը մերժէ իբրեւ առհաւատչեայ ընդունիլ 95 միլիոն տոլարի գումարը:

Ամերիկայի այս մերժողական պատասխանը արուեցաւ անսովոր արագութեամբ: Ուաշինկթընի անգլիական դեսպանը հազիւ յանձնած էր ծանուցագիրը, երբ Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը անմիջապէս պաշտօնատուն երթալով, խմբագրել եւ հեռագրել տուաւ պատասխանը: Հազիւ հինգ ժամ անցած էր ծանուցագրին ստացման եւ պատասխանին առաքման միջեւ.

Հակառակ այս ժխտական պատասխանին, իրազեկներ կը հաւատան թէ Մ. Նահանգներուն մէջ ալ հետզհետէ կը ծաւալի պարտքերու վերաքննութեան տեսակէտը: Կառավարութիւնը ստիպուած էր ժխտական պատասխան տալ, որովհետեւ չի կրնար խախտել սահմանադրութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի Ամերիկայի անապարանքին, դարձեալ իրազեկներ կը բացատրեն թէ ստիպուած էր այդպէս շարժիլ, որպէս զի Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին որոշումէն առաջ, յայտնի ըլլար ամերիկեան կառավարութեան տեսակէտը

Ֆրանսա եւ Անգլիա միեւնոյն տեսակէտն ունին այս հարցին մէջ, եւ կ'ըսուի թէ պիտի պնդեն վերապահումներու մասին, հակառակ Ամերիկայի ժխտական պատասխանին: Ամերիկեան ծանուցագրին ժամանումէն անմիջապէս յետոյ, Գ. Էռիօ Կաէ տը Լիոնի կայարանը փութալով, խորհրդակցեցաւ Գ. Մաքտօնըլտի հետ, որ Ժընեւէն կուգար: Իսկ երկու օրէ ի վեր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները հեռախօսով տեղեկութիւններ կը հաղորդեն փոխադարձաբար, իրենց բռնելիք ընթացքի մասին: Հաւանական է որ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ ալ հարցապնդումներ տեղի ունենան այսօր, չորեքշաբթի: Թէեւ կառավարութիւնը չուզեր կաշկանդուիլ:

⁂ Երկուշաբթի օր, Գ. Էռիօ լայն բացատրութիւններ տուաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ, կատարուած բանակցութեանց մասին, շեշտելով դեկտ. 15ի վճարումը կատարելու անհրաժեշտութեան վրայ, բայց միեւնոյն ատեն առաջարկելով որոշ վերապահումներ:

Վարչապետը նախ համառօտ ակնարկ մը նետեց անցեալին վրայ: Յիշեց թէ Ամերիկան թանկագին ծառայութիւններ մատոյց պատերազմի ամէնէն տագնապալի շրջանին եւ թէ 75,000 Ամերիկացիներ մեռան ռազմադաշտին վրայ: Բայց, պատերազմէն ի վեր, թիւրիմացութիւններ ծագեցան Մ. Նահանգներուն եւ մեր միջեւ, սկսելով հաշտութեան դաշնագրէն: Ամերիկան չվաւերացուց դաշնագիրը: Յետոյ, Ամերիկան մերժեց անդամակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան: 1929ին համաձայնութիւն գոյացաւ պարտքերու վճարման մասին, եւ այդ օրէն մեզի համար բացորոշ էր թէ իրարու հետ կապուած են պատերազմական պարտքերը եւ հատուցումները: Յետոյ, Ամերիկայի պահանջով, հաստատուեցաւ Եընկի ծրագիրը: Յետոյ, Նախագահ Հուվըրի պահանջով, յետաձգուեցան վճարումները, փութալով փրկելու համար Գերմանիան:

Ինչ ստացած եւ վճարած է Ֆրանսա

Իր ճառին սկիզբէն մինչեւ վերջը, Գ. Էռիօ ուզեց ապացուցանել թէ բոլոր կարգադրութեանց մէջ, հատուցումները եւ պարտքերը միշտ իրարու կապուած են: Այս առթիւ, յիշեց նաեւ շարք մը թուանշաններ: Ամերիկա Ֆրանսայի փոխ տուած է, պատերազմի ընթացքին, 1970 միլիոն տոլար, իսկ զինադադարէն յետոյ՝ 1027 միլիոն: Ապրանքներու գինն է 400 միլիոն տոլար: 1926ի համաձայնութեամբ, Ֆրանսայի պարտքը նշանակուեցաւ 4025 միլիոն տոլար, այսինքն իբր 100 միլիառ փրանք: Այս պարտքին փոխարէն, Ֆրանսա վճարած է, համաձայնութենէն առաջ՝ 400 միլիոն տոլար. համաձայնութենէն յետոյ՝ 87 միլիոն: Ֆրանսա Անգլիոյ կը պարտի 653,127,000 ստերլին, որ սակը 125 հաշուելով կ'ընէ 81 միլիառ փրանք: Արդէն վճարած է 287 միլիոն տոլար: Գալով դեկտ. 15ի պայմանաժամին, Ֆրանսա պիտի վճարէ 19,261,000 տոլար, Անգլիա՝ 95,550,000, Իտալիա՝ 1,245,000, Պելճիքա՝ 2,125,000 տոլար: Պելճիքա տակաւին որոշում տուած չէ, իսկ Իտալիան պիտի վճարէ, նոր համաձայնութիւն մը պահանջելով 1933 յունիս 15ի մասնավճարին համար:

Ի՞նչ պիտի ընէ Ֆրանսան: Երեք տեսակ լուծումներ կան աչքի առջեւ: 1. Վճարել՝ առանց վերապահութեան: Կառավարութիւնը չընդունիր այդ տեսակէտը: 2. Պարզապէս մերժել դեկտ. 15ի վճարումը: Կառավարութիւնը այդ ալ չի կրնար ընդունիլ: Ծայրագոյն անխոհեմութիւն պիտի ըլլար 500 միլիոն փրանքի համար վտանգել կարգադրութիւն մը որ սահմանուած է 60 տարուան համար, մանաւանդ որ տակաւին մեր առջեւ չունինք վերջնապէս հաստատուած իշխանութիւն մը: (Կ'ակնարկէ Մ. Նահանգներու նախագահական փոփոխութեան): Յետոյ, պէտք է նկատի առնենք թէ ինչեր կրնան պատահիլ Մ. Նահանգներուն մէջ, եթէ մերժենք յարգել մեր ստորագրութիւնը: «Այնտեղ սարսափելի նախապաշարումներ կան մեզի հանդէպ, անպատկառ մամուլ մը եւ գարշելի մարդիկ որոնց ազդեցութեան դէմ պէտք է պայքարիլ: Կուտակուած նախապաշարումները չծանրացնենք ոսկիի վէճերով: Եթէ վճարելու մերժումը քանդէ գոյացած համաձայնութիւնը, նորէն պիտի իյնանք սարսափելի վէճի մը մէջ որ եօթը տարի տեւեց»: Կը մնայ երրորդ լուծումը, — վճարել՝ վերապահումներով: Կառավարութիւնը ա՛յդ կ'առաջարկէ ժողովին: Ֆրանսա պէտք է յարգէ իր ստորագրութիւնը, դնելով որոշ պայմաններ:

Այս ճառէն յետոյ, վիճաբանութիւնները յետաձգուեցան յաջորդ օրուան (երէկ): Իսկ Գ. Էռիօ ժողովի նստաւ. ելմտական եւ արտաքին յանձնաժողովներուն հետ եւ ժողովի հրաւիրեց դաշինքը, որոշելու համար վերապահումները:

Երեսփ. Ժողովը երէկ ցերեկ ձեռնարկեց ընդհանուր վիճաբանութեանց, եւ շարունակեց մինչեւ ատտու: Բուռն արտայայտութիւններ եղան այս առթիւ:

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա պիտի պնդէ իր գրած վերապահումներու մասին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՆՈՑ. 29»Ը ԾԵԾՈՎ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ

Վիէն, 12 դեկտ. (Ցառաջ) — Դեկտեմբեր 11ին, երէկ, կիրակի օր կէսօրէն վերջ, Սէքըլը Կաթոլիկ սրահին մէջ, Հօկ. — Հնչակ — ռամկավար հաւաքուած, պիտի տօնէին Նոյ. 29ը: Արուն նախաձեռնութիւնը առանձնած էր Հօկի քանի մը հոգինոց մասնաճիւղը:

Որոշուած էր ողջոյնի խօսք տալ երկու Հայր. Միութիւններու ներկայացուցիչներուն: Երկուքն ալ թափթփուք հնչակեաններ էին:

Առաջինը՝ փախուկ մը, կը հրաւիրուի բեմ, բայց փոխանակ իր ողջոյնի խօսքը ընելու, ձեռքը բռնած հակադաշնակցական թերթ մը, կը սկսի լուտանքներ թափել Դաշնակցութեան հասցէին.

Օրուան նախագահը անտեղի կը գտնէ եղածը: Մարդուկը նորէն խօսք կ'ուզէ, բայց կը պատասխանուի թէ հոս վիճաբանական ժողով չէ: Բեմ կը բարձրանայ Երկրորդը, նոյնպէս թափթփուք հնչակ մը, եւ կը հրամայէ, որ նախագահը եւն. բոլորն ալ վար իջնեն բեմէն որպէս զի ինք խօսի: Կը պատասխանուի թէ իրաւունք չունի այդպիսի պայման դնելու, քանի որ բեմը Հօկին կը պատկանի: Կրկին կը հրամայէ: Այս անգամ թեւէն բռնելով բեմէն վար կ'իջեցնեն: Մինչ այդ, արդէն սրահին մէջ բանակռիւը սկսած էր Հօկերու եւ հնչակներու միջեւ: Հետզհետէ կը տաքնայ բանակռիւը եւ կը վերածուի դուրս ու գնբոցի: Ներկաները կը սկսին սրահէն հեռանալ. եւ իրենք ալ հանդէսը վերջացած համարելով կը մեկնին:

Օրուան բանախօսը — Լիոնէն բերուած Առափազարցի ապտալ մը — առանց իր պարտականութիւնը կատարելու գլխիկոր կը վերադառնայ, եւ, այսպիսով կը վերջանայ Նոյ. 29ի «տօնակատարութիւնը»:

ՀԱՑԻՆ ԳԻՆԸ 1.75

Ցորենին գինը իջած ըլլալով, հացին քիլոն որ 1.80 էր, այսօրուընէ սկսեալ պիտի ծախուի 1.75ի:

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՎԻԼՀԷԼՄ Բ.Ի ԴԷՄ ?

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Վիլհէլմ Բ.ի բնակած դղեակի մէկ աշտարակին մէջ (Հոլանտա) բռնուեցաւ մարդ մը, ձեռքը ատրճանակով եւ դաշոյնով: Քննութիւն կատարուելով, հաստատուեցաւ թէ անծանօթը քանի մը օրէ ի վեր հոն եկած էր:

ԿԻՆ ՄԸ՝ 180,000 ՖՐԱՆՔԻ ԱԴԱՄԱՆԴՈՎ

Ֆրանքօ-պելճ սահմանին վրայ ձերբակալուեցաւ կին մը, որ վրան պահած էր 180,000 փրանք արժողութեամբ ադամանդ: Անվէրսէն կուգար: Կը կարծուի թէ ադամանդի միջնորդ է Անվէրսի եւ Ամսթէրտամի գործարանատիրոջ մը հաշուոյն: Ադամանդները վար դրուեցան, իսկ տիկինը բանտ առաջնորդուեցաւ:

ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ, ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ

Չինացի զօրավար մը եւ բազմաթիւ զինուորներ Մանճուրիայէն Սիպերիա ապաստանած ըլլալով, Ճափոնական կառավարութիւնը պահանջեց իրեն յանձնել բոլորն ալ: Գ. Քարախան, արտաքին գործերու փոխ – գործավարը, նախ պատասխանեց թէ պիտի քննէ խնդիրը, իսկ երկրորդ ծանուցագրով մը բացարձակապէս մերժեց:

ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՎՃԱՐՄԱՆ ԴԷՄ

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդին անդամներէն 34 հոգի բանաձեւ մը առաջարկեցին, պարտքերու վճարման դէմ:

Տնտեսական փրկութեան կամիտէն հեռագիր մը ուղղեց Պ. Էռիոյի, յայտնելով թէ անկարելի է տոկալ տուրքերու յաւելման եւ առեւտուրի ջըլատման որ յառաջ պիտի գան պարտքերու վճարման հետեւանքով:

Ուրիշ բազմաթիւ միութիւններ ալ նոյնիմաստ հեռագիրներ եւ հանրագրութիւններ կը տեղացնեն:

Իսկ նախկին պատերազմիկներու Միութիւն մը առջի օր ծանուցագիր մը գրաւ Ամերիկայի անծանօթ զինուորի գերեզմանին վրայ, հետեւեալ մակագրութեամբ.

— «Դուն չուզեցիր այս բանը...»:

ԱՐԵՒԵԼՔԸ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԴԷՄ

3. ԱՐԱԲԻԱ ԸՆԴԴԷՄ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

Հայերին մնում է վաղօրօք օգուտ քաղել իւրեանց դրութիւնից:
Մ. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

Եթէ Արաբիա դիրք բռնեց Եւրոպայի դէմ, առաջ կարեւոր պատճառներէն մէկն էր նաեւ սիոնական շարժումը:

Մոսկուայի ակնոցով, ինչպէս Ֆրանսա կ'օգտագործէ Հայերը՝ զանոնք տեղաւորելով եւ, այսպէս, տեղ գրաւելով Սուրիոյ մէջ, այնպէս ալ Անգլիա կ'օգտագործէ Հրեաները՝ զանոնք տեղաւորելով եւ, այսպէս, տեղ գրաւելով Պաղեստինի մէջ: Բնոյ է թէ Մոսկուա ի՛նչ նպատակներու կը վերագրէ Հայոց տեղաւորումը Սուրիոյ մէջ Ֆրանսացիներու կողմէ եւ Հրեաներուն տեղաւորումը Պաղեստինի մէջ ւելով Պաղեստինի մէջ: Որոշ է թէ ինչո՞ւ փորձ ցաւ կը զգայ Մոսկուա՝ տեսնելով որ Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ կը զօրանան եւրոպական երկու աշխարհակալ պետութիւններ: Բայց մեր յօդուածաշարքին այս գլուխին մէջ մեր պարտականութիւնն է խօսիլ միայն այն ընդվզումին մասին, զոր ցոյց կուտան Արաբները հանդէպ Եւրոպայի, մասնաւորաբար Անգլիոյ, դայն համարելով սիոնական շարժման միակ հրահրիչը: Ըսենք միայն թէ Մոսկուա աղուոր առիթ մը գտաւ կրակը խառնելու:

Մօրիս Միւրէ խստութեամբ կը քննադատէ անգլիական այդ քաղաքականութիւնը, որ պատճառ դարձաւ Արաբներուն ըմբոստութեան, ի մեծ ուրախութիւն Թուրքերուն. «Սիոնական փորձը, զոր Մեծն Բրիտանիա կատարեց Պաղեստինի մէջ, մէկն է այն շատ ծանր սխալներէն, զորս գործեց ան վերջին տարիներուս: Լորտ Պալֆուրի նման արժէքաւոր պետական մարդ մը ինչպէ՞ս իր անունը կապեց այդ յիմար ձեռնարկին»: Եթէ Անգլիա յիմարաբար ուզեց Հրեաները տեղաւորել Պաղեստինի մէջ, ուր Արաբները բնակչութեան 93 առ հարիւր կը կազմէին, կատարելու համար էր խոստում մը, զոր տուած էր պատերազմի ընթացքին: Ցաղթելու համար Գերմանիոյ, Անգլիա պարտաւորուած էր դիմել ամէն միջոցի եւ յենակներու: Եթէ պէտք ունեցաւ հինգի Արաբներուն օժանդակութեան, նոյնքան եւ թերեւս աւելի անհրաժեշտ էր իրեն համար նիւթական աշխարհի թագաւորներուն—Հրեաներուն— ծառայութիւնը: Կ'արժէ՞ր, սակայն, կը հարցնէ Մօրիս Միւրէ, այսքան սուղ գնել որ եւ է ծառայութիւն: Արաբական հարցը այդչափ խորն է եւ փտանգաւոր՝ աւելի բարդացնելը:

Տեսնենք թէ ինչպէս ծագեցաւ այս հարցը.

2 նոյեմբեր 1917ին, պատասխանելով Լորտ Ռոշիլտի մէկ հարցումին, Լորտ Պալֆուր կը յայտարարէր.

— Բրիտանական կառավարութիւնը հաճու աչքով կը դիտէ հրեայ ժողովուրդին տեղաւորումը Պաղեստինի մէջ եւ իր կարելին պիտի ընէ՝ օգնելու համար անոնց, այն վերապահութեամբ միայն, որ ոչինչ կատարուի որ վնասէ Պաղեստինի ոչ–հրեայ համայնքներու քաղաքացիական եւ կրօնական իրաւունքներուն, ոչ ալ այն իրաւունքներուն եւ քաղաքական կանոնադրութիւններուն, զորս Հրեաները կը վայելեն ուրիշ երկիրներու մէջ»:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս խոստումը շատ ու շատ կը հակասէր Արաբներուն խոստացուած անկախութեան: Ճիշդ է թէ Անգլիա, ընդհ. պատերազմի շփոթութեան մէջ, երբեք [illegible], ընդհակառակն աջ ու ձախ եւ շատ վեհանձնաբար խոստումներ շռայլեց: Եկաւ խոստումներու գործադրութեան ժամանակը: Եւ Անգլիա պարտաւորուեցաւ, ի հեճուկս Արաբներուն, Աւետեաց Երկիր փոխադրել հրեայ գաղթականներու հսկայ զանգուած մը, բերելով կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայէն: Ուրիշ աւելի մեծ սխալ մըն ալ այն եղաւ, որ, Լոյտ Ճորճի կողմէ, Պաղեստինի մարզպան նշանակուեցաւ Հէրպըրթ Սամուէլ, Հրեայ մը իր ծագումով, սիոնիստ մը իր ուղեղիծով: Կրնա՞ր միթէ անաչառ ըլլալ այս մարզպանը: Ոչ միայն աչօք բացօք կողմնակալութիւն ցոյց տուաւ Հրեաներուն, այլ եւ քիչ մը երես տուաւ հրէական ընկերվարական ցանկութիւններուն:

Ո՞վ էին այդ Հրեաները, — գերմանացած գաղթականներ, թշնամի Աւստրիոյ, որոնք աւելի ընկերվարական էին քան Հրեայ: Իրենց ծրագիրներով եւ աշխատանքով, ամէն օր կը գրգռէին Արաբները, որոնք Լոնտոն կը ղրկէին պատուիրակութիւն պատուիրակութեան վրայ, ներկայացնելու իրենց բողոքը: Բայց ո՞վ մտիկ կ'ընէր, Լոնտոնի մէջ, անոնց բողոքը: Ջուղեցին խել լսել: Լորտ Պալֆուրին վիճակեցաւ, 1925ին կատարած իր ճամբորդութեան առթիւ, խիստ ցոյցերուն մէջէն նշմարել Արաբներուն սպառնալիքը: Այսուհանդերձ Լոնտոն չյօժարեցաւ առնել քայլ մը ետ: Եւ սիոնականները շարունակեցին վիրաւորել Արաբներուն հոգին: Sir Alfred Mondը չէ՞ր, որ կը յայտարարէր. — «Պաղեստինը շատ աւելի միջերկրականեան երկիր մըն է քան արեւելեան: Պաղեստին էապէս ճերմակ ցեղի մարդոց երկիր մըն է»: Կը մնայ պատերազմ յայտարարել Արաբներուն դէմ: Ձեռնոց էր որ կը նետէին սիոնականները, եւ Արաբներ ի վերջոյ վերցուցին ձեռնոցը:

Այդ օրէն ասդին թշնամութիւնը սիոնականներուն եւ Անգլիացիներուն դէմ նուիրական զգացում մըն է Արաբներուն հոգւոյն մէջ: Այդ օրէն ասդին Արաբները ատելութեամբ կը նային Եւրոպայի:

Եւ, ինչպէս ըսինք, մութին մէջ կանգնած՝ կայ մէկը, որ կը հրահրէ ատելութիւնը: Մոսկուա Պաղեստին ղրկեց իր մարդիկը սիոնականի պատմուճանով՝ Արաբները գրգռելու համար... սիոնականներուն եւ Անգլիացիներուն դէմ: Արդարեւ, Հրեաները որ կը գաղթէին Եւրոպայէն դէպ ի սիոնական օջախը, վարակուած էին բոլշեւիկեան գաղափարներով: Ռուսերուն կը մնար օգտուիլ այս պատեհութենէն՝ հարուածելու համար Անգլիան իր սեփական զէնքովը: Ո՛չ, Մոսկուա չի կրնար հանգիստ քնանալ, քանի կը զօրանայ Անգլիան արեւելքի սահմաններուն վրայ: Ոչ թէ միայն անոր համար որ Մոսկուա կ'աշխատի դայթեցնել Անգլիոյ ոտքերը Հնդկաստանէն, այլ եւ անոր համար, որ Ռուսիա տակաւին կ'երազէ «տաք ծով» իջնել: Անոր համար չէ՞ր, որ Անգլիա գրաւեց Կիպրոս կղզին, — հաւասարակշռելու նպատակով Ռուսիոյ վայրէջքը դէպ ի հարաւ – արեւմուտք: Հիմա ուրիշ հողեր ալ կան, — երկու աշխարհակալները իրարմէ կը վախնան ու իրար կը լրտեսեն՝ պաշտպանելու համար քարիւղի իրենց հորերը, մէկը իր Բաքուն, միւսը իր Մուսուլը:

Եւ երկու աշխարհակալները կ'աշխատին արաբական եւ հրէական խռովութիւններով, — Արաբն ու Հրեան գզուըտցնելով, — մնալ իրարու, ինչպէս ժամանակ մը ըրին Արարատէն մինչեւ Տաւրոս՝ գզուըտցնելով Հայն ու Թուրքը:

Եթէ Անգլիա տակաւին խիղճի կը թուի առ ոչինչ համարելով արաբական ըմբոստութիւնը, կը թուի Մոսկուա սատանայօրէն կը ժպտի՝ տեսնելով Արաբները, որ կը կանգնին Եւրոպայի դէմ ու ժանիք կը սրեն:

Առնենք, որ վերջին եւ չորրորդ գլուխով մը քննենք մեր գիրքը այն պայքարին մէջ, որ արեւելք կը բանայ արեւմուտքի դէմ. —Հայերը ընդդէմ ... որո՞ւ (Եւրոպայի՞ թէ Ասիոյ):

Ամէնէն կարեւոր գլուխն է այս մեր յօդուածաշարքին

ԱԶԱՏԱՆ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ ԱԼ...

— · —

Աւստրիոյ փաշականները որոշեցին հանրաքուէ կատարել, պահանջելով 1. Դիկտատուրա հաստատել. — 2. Ջնջել բոլոր կուսակցութիւնները, ազգային խորհուրդը եւ Վիեննայի քաղաքապետական խորհուրդը. — 3. Հրաւիրել կայսերական խորհուրդ մը, դիկտատորութեան միջոցաւ եւ մասնակցութեամբ քաղաքներու արհեստակցութեանց. — 4. Քաղաքական ազդեցութիւններէ ազատ պահել զօրքին իշխանութիւնը, դպրոցները եւ ոստիկանները. — 5. Պարտաւորիչ եւ ընդհանուր զինուորութիւն հռչակել. — 6. Մահապատիժ հաստատել. — 7. Աւստրիան փաշական պետութեան վերածել:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

Շաբաթ, դեկտ. 10ին, տեղի ունեցաւ Բարեգործականի կազմակերպած բանախօսութիւնը Հայաստանի մասին: Դժբախտաբար շատ քիչ բազմութիւն էր եկած ունկնդրելու Գ. Լ. Կիւմիւշկէրտանին: Մի երկու տասնեակ Բարեգործականի անդամներ, նոյնքան էլ Հօկի անդամներ եւ մի քանի պատահական հետաքրքրուողներ: Սրահի երեք քառորդին աւելին դատարկ էր:

Գ. Լ. Կիւմիւշկէրտանը, որ Հայաստան էր գնացել կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ, վերադարձել է շատ խանդավառ տպաւորութիւններով: Իր զեկուցումը բանախօսը կարդաց գրաւոր, ուր ներկայացրեց «Հայաստան ինչպէս որ է»:

Թէեւ համայնավարութիւնը հակոտնեայ է հայրենիքի գաղափարին, բայց ըստ Գ. Կիւմիւշկէրտանի, հայ համայնավարներն աւելի քան հայրենասէրներ են եւ Հայաստանի մէջ կը տիրէ ազգային ոգին: Շինարարութիւնն ուժեղ թափով առաջ կը տարուի եւ այդ տեսակէտից Խորհրդային Միութեան մէջ Հայաստանն առաջին տեղը կը գրաւէ: Երկիրն ունի իր սեփական բանակը, համալսարանում կը դասախօսեն հայերէն լեզուով եւ, առ հասարակ, ժողովուրդը շատ գոհ է իր վիճակէն: Եթէ 25—30 տարի էլ այսպէս շարունակուի, ապա Հայաստանն ինքնաբաւ կը դառնայ թէ տնտեսապէս եւ թէ ֆիզիքապէս:

Գ. բանախօսը ներկայ է եղած Խորհրդային 15ամեակի առթիւ կազմակերպուած զօրահանդէսին եւ Զօրագէսի կայանի բացման: Նրան շատ յուզել է այն, որ Ալլրէքշանդր Մուսաբէկովն իր ողջոյնի ճառը վերջացրել է Հայերէն բացականչութեամբ՝ «Կեցցէ՛ Հայաստան»... Նոյնպէս յուզուել է յարգելի բանախօսը, երբ Թուրքիոյ ներկայացուցչի առջեւից շարան – շարան անցել է հայկական կարմիր բանակը եւ ինքն աշխատել է թափանցել Թուրքի հոգու մէջ եւ իմանալ, թէ ի՞նչ կ'ապրեր ան այդ վայրկեանին... Գ. Կիւմիւշկէրտանին յուզել են նաեւ հայկական երգերը, հայ կենցաղը եւ այն, թէ ինչպէս ժողովուրդը կը համբուրէր նորընտիր կաթողիկոսի քղանցքը:

Որպէս թերութիւն, Գ. բանախօսը մատնանշեց այն, որ Հայաստանի վարիչներն իրենց ուժերէն վեր տնտեսական ձեռնարկների կառուցման կը դիմեն եւ այդ ասպարէզում կը գործեն առանց մեթոտի ու հաշուի: Երկրորդ բացասական երեւոյթն այն է որ ժողովուրդը կ'ապրի սակաւի ազատ պայմաններում. եւ առօր յանցանքը ոչ թէ տիրող կարգերին կամ իշխանութեանն է, այլ բուն ժողովրդինը, որն անուղղայ է եւ բնածին ազատ...

Անաչառ գտնուելու համար, Գ. բանախօսը քննադատեց նաեւ բուրժուական կարգերը եւ առանձնապէս մեղադրեց արտասահմանեան հայ բուրժուազիային, որ հարկ եղած չափով չեն հետաքրքրւում Հայաստանով եւ պէտք եղած օգնութիւնը չեն հասցնում երկրին:

Գ. Կիւմիւշկէրտանն իր հետ բերած է փոքրիկ ծրարներով Հայաստանի հող եւ քարեր, որոնք բանախօսութիւնից յետոյ աճուրդի դրուեցին՝ ի նպաստ Ներգաղթի: (Գոյացաւ 7000 ֆրանք):

Հայաստան վերադարձած գաղթականութեան մասին ոչինչ չյայտնեց: Միայն հասկացուեց, որ Նուպարաշէնի վրայ կ'աշխատին Ցունաստանէն եկած 200 Հայեր:

Ի հարկէ, այդ զեկուցումով չտրուեց Հայաստանի իրական կացութիւնը: Դա պատշաճ ոճով կազմուած «բարեկամ»ի տեղեկագիր էր: Խորհրդային մամուլին հետեւողը շատ աւելի բազմակողմանի իրազեկ է Հայաստանի կացութեանը, քան մի քանի օրով հոն այցելած ո եւ է մէկը: Բայց Գ. Կիւմիւշկէրտանի զեկուցումը հետաքրքրական է մի այլ տեսակէտից:

Գ. բանախօսը ներկայացուցիչն է ու արտայայտիչը հայ քաղքենի դասակարգի: Եւ նրա տպաւորութիւններն ու մերձեցման ձեւը ներկայ Հայաստանին ուշագրաւ է այդ տեսակէտից:

Նախ եւ առաջ, բոլոր տեսակի Կիւմիւշկէրտաններն ոչ միայն յստակ գաղափար չունին երկրի ներկայ կացութեան մասին, այլ եւ հեռաւոր ծանօթութիւնն անգամ չունին Հայաստանի ու հայ ժողովրդի մօտակայ անցեալի մասին: Այդ երեւաց, երբ բանախօսը փորձում էր «ներկայ Հայաստանը դիտել անցեալի լոյսի տակ»: Գ. բանախօսն իր համախոհներով այն կարծիքին են, որ անցեալում Հայաստանը եղած է աւերակների մի կոյտ, որ այնտեղ ոչ մշակոյթ է եղած, ոչ արդիւնաբերութիւն եւ ոչ էլ տնտեսական որ եւ է ստեղծագործութիւն: Հետեւաբար, ինչ որ կայ, խորհրդ. իշխանութեանն ենք պարտ: Անրով լսեց... հայերէն դասախօսահը դղրդաց ծափերից, երբ բանախօսը յայտարարեց, թէ համալսարանում իր ականջներով լսեց... հայերէն դասախօսութիւն: Մէկ համալսարան, որ հիմնուել է խորհրդային կարգերից շատ առաջ եւ շատ բնական է, որ Հայը պէտք է հայերէն խօսի:

Երկրորդ, Գ. Կիւմիւշկէրտանի գլխում մի կատարեալ շփոթ է տիրում համայնավարական սկզբունքների, հայրենիքի գաղափարի, ազգերի եղբայրութեան եւ այլնի շուրջ: Դրա համար էլ նա հայ համայնավարի մէջ միաժամանակ տեսնում է եւ հայրենասէրը եւ ազգային ոգով տոգորուածը եւ համայնավար միջազգայնական սկզբունքներ իրականացնողը: «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» համայնավարական նշանաբանը, Գ. Կիւմիւշկէրտանի գլխի մէջ ձեւափոխւում է՝ հակառակ իմաստը ստանալով:

Երրորդ, նկատելի է, որ Գ. Կիւմիւշկէրտանի պատկանած դասակարգը եւ բուն ժողովրդի մէջ որ եւ է ներքին կապ գոյութիւն չունի: Հայ ժողովուրդը դրանց համար միայն հայ երգը երգող, կաթողիկոսի քղանցքը համբուրող եւ «անուղղայ ազատ» մէկ զանգուած է: Դրամատէր դասակարգի համար աշխատաւոր ժողովուրդը միշտ հանդիսացել է շահագործման մէկ աղբիւր եւ դրա համար է որ նրանք կամ չեն նկատում եւ կամ շատ բնական են համարում այն վայրագ շահագործումը, որին ենթակայ է Հայաստանի աշխատաւորութիւնը հնգամեակի եւ կոլխոզացման քաղաքականութեան հետեւանքով: Իսկ եթէ ժողովուրդի մէջ դժգոհ տարրեր կան, ապա դրանք «անցեալի շուներ կը փնտռեն» եւ եթէ ազատ ու վատ պայմաններում կ'ապրին, յանցանքն իրենցն է: Խորհրդային իշխանութեան վրայ հիացող հայ բուրժուան այլ կերպ մտածել չէր կարող:

Հայ ժողովուրդն «անուղղայ ազատ է»... Անգամ մեր թշնամիների բերանից նման զազրելի ամբաստանութիւն չէինք լսած: Արդեօք, Գ. Կիւմիւշկէրտանը հետաքրքրուե՞ց, թէ ժողովուրդը լուացուելու օճառ, փոխելու սպիտակեղէն, մաքուր հագուստ հագնելու հնարաւորութիւն ունի՞: Փոխանակ «ազատութեան» պատճառները որոնելու, խղճի ամենայն հանգստութեամբ, Գ. Կիւմիւշկէրտանը զրպարտում է մի ամբողջ ժողովուրդ:

Բաւական չէ միայն սալոնական հայրենասիրութիւն խաղալ: Պէտք է նաեւ սիրել այդ հայրենիքը եւ որ գլխաւորն է ըմբռնել հայրենիքի մէջ ապրող ժողովրդի տառապանքը:

Ա. Ա.

ԾԻԾԱՂ

ՍԱԼՈՄՈՆԸ՝ ՏՂՈՒՆ

— Տղա՛ս, հիմա եթէ 10,000 փրանք տամ քեզի ի՞նչ կ'ընես:

— Կը համրեմ թէ ճի՞շդ է:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹՐԱԿԻԱՅԷՆ

ՉՔԱՒՈՐ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ ԵՒ ԻՐ ՃԻԳԵՐԸ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՔՍԱՆԹԻ. — Թրակիոյ նախկին այս ազնուական ծխախոտի վաճառաշահ քաղաքին այժմ միայն շուքը մնացած է: Տնտեսական տագնապը անճանաչելի դարձուցած է այս քաղաքը, նախկին ոգեւորութեան հետքը անգամ չէ մնացած:

Տնտեսական տագնապի բերումով, Ցունաստանի մէջ Քսանթին է որ ամէնէն աւելի ազդուած է, սկսեալ գիւղացիէն մինչեւ խանութպանները եւ հասարակ արհեստաւորները: Նոյն իսկ ծխախոտի վաճառականները որոնք 4—5 տարիներէ ի վեր անելի մատնուած են: Եւ այսօր մատի վրայ համրուած վաճառականներ միայն կրնան հաւասարակշռել իրենց սեփական գործը.

Քսանթիի հասոյթի գլխաւոր աղբիւրը եղած է միշտ ծխախոտի բերքը: Տարիներու ընթացքին գիները իջնելով, աշխատաւորներու օրավարձքերն ալ կրճատուեցան եւ տագնապը դարձաւ համատարած: Իսկ այս տարի հասած է ամենասուր սահմանի, Ցունաստանի նիւթական ընդհ. կացութիւնն ալ ծանրացած ըլլալով:

Մօտաւորապէս տասը տարի առաջ 7—8000 ծխախոտի գործաւորներ հաշուող այս բարգաւաճեալ քաղաքը այժմ հազիւ 3000 բանուորներ կրնայ համրել (որոնց 50ը հայ), որոնք հինգ տարիէ ի վեր նախկին օրավարձքերու կէսը կը ստանան (միջին հաշուով 50 դրախմի) եւ տարուան ընթացքին հազիւ 6—7 ամիս աշխատանք կրնան գտնել: Այս պայմաններուն մէջ անշուշտ չեն կրնար իրենց ապրուստը ապահովել: Բանուորներու օգնութեան սնտուկը, անգործ բանուորներու՝ ձմեռան երեք ամիսներուն (ամիսը 20 օրական հաշուելով) տրուած նպաստը այս տարի իջեցուած են օրական 10 դրախմիի, (անցեալ տարուան 30 դրախմիի փոխան): Այս չնչին գումարով անկարելի է որ ապրուի ո եւ է անհատ: Բոլոր գործարանները դատապարտուած են անօթութեան:

Նոյն վիճակի մէջ է գիւղացին, որուն միակ բերքը եւ ապրուստի միջոցը ծխախոտը ըլլալով, այժմ, իր բերքէն ստացած գումարով չի կրնար նոյն իսկ փակել դրամատան փոխառութիւնն ու տոկոսները եւ պարտական կը մնայ վաճառականներուն: Երբ այս է իրականութիւնը, եւ առեւտուրը շղթայ մըն է, վաճառականը չկարենայ գանձել իր պահանջքները գիւղացիներէ եւ գործաւորներէ, բնականօրէն ինքն ալ կը մատնուի նեղ կացութեան եւ չի կրնար կատարել իր յանձնառութիւնները.

Այս տարի թէեւ բերքի որակը շատ լաւ եղած է եւ բաղդատելով անցեալ տարուան գիներուն հետ, յուսալի է որ կրկնապատիկ արժէք ունենայ, սակայն ամառուան չոր եղանակի բերմամբ հազիւ կէս քանակը ստանալուն գիւղացին դարձեալ չպիտի կարենայ հաւասարակշռել իր նիւթականը եւ գործաւորը աւելի կարճ միջոց մը գործ պիտի կրնայ գտնել: Ուրեմն այս երկուքը նեղ կացութեան մատնուելով, վաճառական ու արհեստաւորներն ալ դատապարտուած են անելի մատնուիլ:

Տարիներ տեւող տնտեսական այս տագնապը շատ աւերներ գործած է: Վաճառականներէն շատեր սնանկացած են: Այժմ «մօրաթորիոմ»ի օրէնքը ի զօրու ըլլալով, շատ մը խանութպաններ կրնան ժամանակ մը տեւականացնել եւ պահպանել: Եթէ ջնջուի «մօրաթորիոմ»ը, ծագելիք տագնապը անկարելի է նախատեսել եւ նկարագրել. շատ մը վաճառականներ դատապարտուած են դադրեցնելու իրենց գործը:

Առեւտրականներու ծանր կացութեան կարեւորագոյն պատճառներէն մէկն ալ Ցունաստանի դրամի արժեզրկումն է: Ձեռքի ապրանքը նոյն համեմատութեամբ չի կրնար վաճառել աւելի գինով, որովհետեւ աղքատութիւն կը տիրէ ժողովուրդի ամբողջ խաւերու մէջ, եւ ինք ստիպուած է օտար դրամով գնուած ապրանքի փոխարժէքը աւելի դրախմիով վճարել: Երկրորդ պատճառ մըն է ապառիկի դրութիւնը: Պայմանաժամով գնումները խայտա վերցած են Ցունաստանի մէջ: Ահա այս է Քսանթիի տնտեսական վիճակը որ երբեք բարելաւուելու յոյս մը չի ներշնչեր:

×

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔ

Քսանթիի հայ գաղութը, որ տարիներու ընթացքին իր տիպար եւ օրինակելի համերաշխ վիճակ մը կը ներկայացնէր, այս տարի վարիչ մարմնի անհեռատես եւ կամայական ընթացքին հետեւանքով մատնուեցաւ պառակտումի: Ժողովուրդը երկու հատուածի բաժնուած է, ի վնաս գաղութի յառաջդիմութեան:

Այս տիպար գաղութը տիրող համերաշխութեան շնորհիւ կրցած է գաղթականութեան հաստատուելէն (1922) վերջ շինել սեփական եկեղեցին եւ դպրոցը եւ կ'ապահովէր պիւտճէն մինչեւ վերջերս: Դժբախտաբար ամէն բան խանգարուած է հիմա:

Ազգ. մարմինը նախ, ազգիլեան սպահանդէսին, եռագոյն դրօշի հանդէպ ունեցաւ դատապարտելի ընթացք մը, դժգոհ ձգելով հասարակութիւնը: Երկրորդ, տարեվերջի ուսուցչական կազմի ընտրութեան առթիւ, «Ազգ. պիւտճէն» առաջ քշելով, եւ առանց որ եւ է դէպ առաջարկելու արձակեց կարող եւ անձնուէր ուսուցչուհի մը, որ ծնողներէ եւ աշակերտութենէ սիրուած եւ տարիներով ազգ. վարժարանի մէջ բեղմնաւոր շրջան մը բոլորած է: Ժողովուրդէն պատուիրակութիւն մը թելադրեց դարմանել եղած սխալ կարգադրութիւնը, միշտ նկատի առնելով պիւտճէն, սակայն մարդիկը անդրդուելի մնացին, որովհետեւ այդ ուսուցչուհին... դաշնակցականի մը տիկինն է:

Իբրեւ հետեւանք, ծնողներու խնդրանքին վրայ, ուսուցչուհին կը դիմէ կառավարութեան ու ունեցած վաւերաթուղթերուն շնորհիւ կը ստանայ մանկապարտէզ բանալու արտօնագիր: Եւ այսօր Քսանթին կ'ունենայ երկրորդ տիպար մանկապարտէզ մը, գոհացուցիչ աշակերտներով:

Ծնողներէ շատեր տեսնելով որ ուսուցչական կազմին սկզբունքով վարժարանի մակարդակը իջած է, սկսած են յունական դպրոց ղրկել իրենց զաւակները: Դպրոցական թոշակներու նուազումով եւ դժգոհ հայրենակիցներու ձեռնպահութեամբ, պիւտճէին մուտքը կը սահմանափակուի ի վնաս ազգ. հաստատութիւններու գոյութեան:

Ժողովուրդին այս դժգոհութեանց ի պատասխան, գիտէ՞ք ինչ կը պատասխանէ վերին մարմինը. — «Ո՞ղջ ըլլան Մուրադեան Եղբայրները եւ Բարեգործականը» կ'ըմբռնէք խեղկատակութիւնը: Փոխանակ համերաշխութեան տեւականացման աշխատելու ու ժողովուրդը սիրաշահելու, բարերարներու անունները կ'օգտագործեն, պառակտումը աւելի խորացնելու համար:

Մուրադեան Եղբայրները գաղութին ամենամեծ բարիքը կ'ընեն տարիներէ ի վեր, ամսական երեք հազար դրախմի տրամադրելով դպրոցի պիւտճէին: Նոյնպէս Բարեգործականը անցեալ տարի 20 անգլիական տրամադրած է: Բայց գիտէ՞ն թէ իրենց օժանդակութիւնները ի՞նչ կիրքերու գոհացում, ինչպիսի երկպառակութիւններու առիթ կը ստեղծեն: Քսանթիի Ազգ. վարժարանը շնորհիւ նուիրատուութիւններու եւ ժողովուրդին լումաներու, փոխանակ շրջանին առաջին դպրոցը ըլլալու, ամէնէն տկար ուսուցչական կազմով կը քաշքշէ իր գոյութիւնը եւ չի կրնար հաւասարակշռել պիւտճէն

Բարերարները երբ եւ իցէ հետաքրքրուա՞ծ են թէ իրենց նպաստները ի՛նչ քմահաճոյքներու կը ծառայեն:

Ցաջորդով՝ Միութիւններու մասին:

ԱՆՑՈՐԴ

ԾԻԾԱՂ

Հասարակաց միզարաններ չկան Լոնտոնի մէջ: Ու Ֆրանսացին, որ սովոր է, Փարիզ եւ այլուր, ամէն քայլափոխի, տեղ մը գտնել ջուր թափելու, անտանելի վիճակի մը կը մատնուի օր մը, երբ Լոնտոն կ'այցելէ: Տե՛ղ մը, տե՛ղ մը, ի զուր սակայն, եւ պաղ քրտինքը կը հոսի մարմնէն: Ցանկարծ Ֆրանսացիի սրամտութեամբ կը վազէ դեղարան մը.

— Մէզիս մէջ ալպիւմին կը նայի՞ք:

Անօթ մը կուտան իրեն: Հրաշալի զգայնութեամբ մը կը պարպէ իր [illegible]:

— Ալպիւմին չունիք:

Այն ատեն նոյնքան հրաշալի զգայնութեամբ մը դուրս կ'ելլէ դեղարանէն:

×

— Դասախօսութեան գացի կ'ըսես. տարօրինա՛կ բան. ո՛ր դասախօսութիւնը առտուան մինչեւ ... կը տեւէ:

— Այո՛, սիրելի կինս... դասախօսը շատ գէշ կերպով կակազող մըն էր...:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՀԱ ԹԷ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ

Փոքր գաղութի մը անօրինակ ճիգը

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ) Սէն Մէժրամ բաւական մեծ գիւղ մըն է եւ կը պարծենայ իր Ս. Մէժրամ մեծ եկեղեցիով եւ Թաղային մեծ դպրոցով, որուն կողքին կառուցուեցաւ նոր դպրոց մը, աղջկանց յատուկ, որուն շաբաթ մը առաջ կատարուեցաւ բացումը բաւական աղմկալից։ Խօսուեցան կառավարութեան եւ քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներուն կողմէ, եւ շեշտուեցաւ թէ 3—4 տարի վերջ այս երկու դպրոցներն ալ անբաւարար պիտի ըլլան։

Ինչո՞ւ այս բոլորը, որովհետեւ Սէն Մէժրամի ընդարձակ եւ ամայի մէկ հողամասը հայկական սիրուն գիւղ մըն է եղած եւ անոնց 70ի մօտ պզտիկներուն նոր դպրոց կառուցանել եւ նոր պաշտօնեաներ բերել անհրաժեշտ էր։

Քիչ անդին, հայկական թաղին մէջ, բարակ ու կարմիր աղիւսէ պզտիկ սրահէն ներս, 80 պզտիկներ բերան բերնի հրճուելով հայ երգը կ'երգեն, մայրենի լեզուն կը թոթովեն, սկսելով ճանչնալ Մեսրոպեան տառերը։

Այս աշակերտներուն թիւը շուտով պիտի բարձրանայ 100—150, եթէ շէնքը ընդարձակուի եւ իսկական դպրոցի յատուկ առաւելութիւններով օժտուի։ Բայց ի՞նչպէս, երբ դժուար է ճարել դրամը։ Վաճառուն հողարի գնուած հողին եւ շէնքին 32 հազար հազիւ կարելի եղաւ վճարել, իսկ այսօր 8000 ֆրանքը պարտք է հողատիրոջ։ Թաղականութեան օժանդակ Տիկնանց Միութիւնը կազմակերպուած է, պատրաստակամ գործակցութիւնը։ Թաղականութիւնը, ընդհանուր ժողովի մը մէջ, բացատրելով դպրոցին անմխիթար վիճակը, աշակերտներու յաւելման եւ շէնքի պզտիկութեան պատճառաւ, եւ յայտնելով գիտելի անհաւասարակշռութիւնն ու պարտքի վճարման անկանոնութիւնները, կը ներկայացնէ իր հաւաքական հրաժարականը։ Ժողովականները կը մերժեն հրաժարականը, եւ առանց մոռնալու հողատիրոջ պարտքը, կ'որոշեն շէնքը ընդարձակել եւ կ'ընտրեն յանձնախումբ մը, որ անմիջապէս ժողովին մէջ կը հանգանակէ 3000 ֆրանք։

Այսօր չորրորդ շաբաթն է որ կը շարունակուի հանգանակութիւնը, որ կը մօտենայ 15000 ֆրանքի։

Յանձնախումբը, որ իրաւունք ունէր եղած շէնքը միայն ընդարձակելու, տեսնելով ժողովուրդին խանդավառութիւնն ու գոհունակութիւնը, կորոշէ 8 մեթր լայնքով եւ 14 մեթր երկայնքով բոլորովին նոր շէնք մը կառուցանել, առանց քանդելու հինին, որ պիտի գործածուի իբր ժողովասրահ։

Որոշումէն երկու օր յետոյ, Կիրակի մը, 13 Նոյեմբերին, հիմերը փորուած են արդէն ու առաջնորդը հրաւիրուած հիմնաքարերը օծելու։ Խանդավառութիւնը կը կրկնապատկուի, եւ օծուելիք քարերու կնքահայրութենէն կը գոյանայ 1830 ֆրանք։ Փոքրաւոր, եւ ազնիւ հայրենակից մը, Հաճի Մաքսուտ Կոստանեան նոր կառուցուելիք մասնաշէնքին, մանկապարտէզի այս շէնքը պզտիկ կը գտնէ, ու դեռ հիմերու աշխատանքը չլրացած, կ'առաջարկէ իր կողմէն մէկ մասն ալ մեծցնել։ Յանձնախումբը կը վարանի, բայց գործի մարդը ուրիշ դիտումով երկայնութիւնը կ'աւելցնէ 16.30ի, եւ իր նախապէս ըրած նուիրատուութեան վրայ կ'աւելցնէ 1000 ֆրանք եւս նուիրատուութիւնը շարունակելով, կը գոյանայ 2000 ֆրանք։

Որմնադիրներն ու բոլոր աշխատաւորները թաղեցի հայրենակիցներ, որոնք շաբթուան մէջ պարապ ժամերուն, իսկ կիրակիները ամբողջ օրը, կ'աշխատին անօրինակ ոգեւորութեամբ։ Եթէ «Յառաջ»ի ընկեր խմբագիրը տեսնէր, երեք խմբագրականներ պիտի նուիրէր, դաս տալու համար Փարիզի պէյէֆէնտիներուն։ Յառաջիկայ կիրակի կը գոցուի շէնքին տանիքը ու կը մնան ներսի աշխատանքները, որուն համար անձկանօք կը սպասէ գիւղին հոգեւոր հովիւը, Շաւարշ քահանայ Թէրզեան որ հակառակ շէնքին իր ամառաթոշակին, ամէն գոհութիւն կ'ընծայէ, ժողովուրդին ֆիզիքական եւ նիւթական։

Կարելի չէ անտեսել նաեւ Եղիա եւ Օննիկ Ժամկոչեանի եղբայրներու ու Կարապետ Եսայեանի ստանձնած ծանր աշխատանքները։ Անոնք իրենց քունը չեն քնանար, գրեթէ ամէն օր շէնքին պատերուն վրայ են, կ'աշխատին սրտանց ու կը բաղձան օր առաջ լրացած տեսնել այս նուիրական գործը։

Հոս չեմ ուզեր անուններու շարքը երկարել, յանձնախումբի պարտականութիւնն է բոլոր նուիրատուներու անուանացանկը հրատարակել առանձին, որպէս զի աբար աշխարհ իմանայ թէ այս գործազրկութեան տագնապի օրերուն պզտիկ գիւղի մը աշխատաւոր ժողովուրդը կրցաւ հսկայ գործ մը գլուխ հանել։

Այո՛, պէտք է գիտնան բոլոր մեծաւորները եւ չյանդգնին խաղալ այս խոնարհ խաւերու զգացումներուն հետ։

Ս. Միլտոնեան

ԲԱՆՒՈՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՇԱՍԻ ՄԷՋ

ՇԱՍ (Յառաջ)։— Այս գաւառը կ'ապրի ամփոփ միջավայրի մը մէջ։ Բոլորն ալ կ'աշխատին խոշոր երկաթագործարանին մէջ, որ ունի հետեւեալ բաժանումները. — Ա) Ձուլարան մը, ուր կ'աշխատին մօտ 150 գործաւոր։ Բ) Նիքլի բաժինը։ Գ) Պէնզինի արհեստանոցը։ Այստեղ օտարականներ չեն բանեցներ, վտանգի պատճառով։

Բուն մետաղագործարանին մէջ 80 հոգի կ'աշխատին եւ գործին դժուարութեան պատճառաւ գոհացուցիչ օրական կը ստանան, մօտ 35 ֆրանք։ Ամէնէն պարզ գործաւորին օրավարձքն է 17 ֆր. իսկ միջինին 25 ֆրանք։

Ամբողջ գործարանին մէջ 600 բանուորներ կ'աշխատին, մէջն ըլլալով կիները, որոնց տրուած են դիւրին գործեր, բայց քաղաքի մէջ աշխատող էրիկ մարդոց գործէն շատ դժուար։ Ծկիարները այս գործարանին մէջ աշխատող բանուորներու եւ բանուորուհիներու թիւը կը հասնէր 850ի բայց վերջերս գործերը նուազեցան եւ գործարանատէրը սկսաւ կրճատել։ Հարիւր յիսուն հոգի ճամբուեցան զանազան պատճառներով, իսկ մնացած 100 գործաւորները դժգոհ՝ իրենց օրականներէն, մեկնեցան իրենց երկիրները։ Աշխատանքի ժամերը շատ անկանոն են։ Բոլոր բաժանումներուն համար սահմանուած են որոշ ժամեր։ Կայ խումբ մը որ կ'աշխատի առաւօտեան ժամը 5էն մինչեւ մէկ. երկրորդ մը՝ 6էն 2. եւ ուրիշ մը՝ 1էն տասը. վերջապէս գիշերուան ժամը տասէն մինչեւ առաւօտեան 6։ Անոնք որ ցերեկը կ'աշխատին, բախտաւոր կը սեպուին, որովհետեւ անոնց կիրակին ազատ է, իսկ միւսները գրեթէ ամիսը անգամ մը կրնան կիրակի ունենալ։ Եթէ օր մը բացակայ ըլլան, միւս օրմը կը ճամբուին։ Բոլոր բանուորները միեւնոյն չափով չեն գործեր։ Կան որ շաբաթը երեք օր կ'աշխատին, ուրիշներ 5 օր եւ օրականն ժամ։ Երրորդ բաժանումի գործաւորները լման աշխատելէ զատ, յաւելուածական ժամեր ալ կը բանին։ Գործազրկութենէն առաջ այնպէս չէր։

Նշան

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ ԹԱԳՈՒՀԻ՞ ԹԷ…

«Ճումհուրիէթ», որ Թուրքիոյ գեղեցկութեան մրցումը յաջողեցուց, կրկին ձեռնարկած է նոր գեղեցկուհիի մը ընտրութեան։ Այս առթիւ, «Թէօրօզլուի» մէջ, խմբագիր Փիւրհան Ճահիտ պէյ կը գրէ.

— «Թուրք աղջիկ, քեզի հազար ոսկի պիտի տան, նկարդ թերթերուն մէջ պիտի դնեն, բայց անկէ վերջ քեզ արճառաններուն մէջ, «կազինօ»ներուն մէջ, ռեղաններուն վրայ հանելով՝ սրունքներդ, գիստերդ, իրանդ, բազուկներդ հանրութեան ցոյց պիտի տան։ Այս տեսարանին ի փառս, օղիներ, գինիներ պիտի խմուին եւ, եթէ թագուհի ըլլաս, կրկէսներու փիղերուն նման քեզ քաղաքէ քաղաք պիտի պտտցնեն, հասարակութեան պիտի ցուցադրեն եւ քու միջոցաւդ դրամ պիտի շահին։ Եթէ իրբեւ նմոյշ գիտդ, սրբութեան հանրութիւններուն ցոյց տալով առոր՛ անոր քսակը լեցնել չես ուզեր, առանց բարոյական անսրբուն մրցումներու մի մասնակցիր»։

«Ճումհուրիէթ», որ անգամ մը գտո՞ւ ինկաւ Փիւրհան Ճահիտի հետ՝ Քէրիմեան Հալիս հանըմի ընտրութեան առթիւ, փրփրած է կրկին, ու, ի պատասխան, արտատպած է Կազիմ, Ըահէթ փաշայի եւ Թ. Բիւշտի պէյի գրութիւնները՝ Քէրիմանի մասին

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 6 Դեկտ. (Յառաջ).— Դեկտեմբեր 3ին, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Նոր Վարչութեան կազմակերպած սկաուտական հանդէսը։ Բեմին ճակատը զարդարուած էին հայկական եւ սկաուտական դրօշները, մէկ մէկ սկաուտ պահակով։

Նախագահ Պ. Յ. Գուշունեան յատուկ ճառով մը, մանրամասնօրէն պարզեց իրենց տարած աշխատանքը։ Երեւան եկաւ որ Մարսէյլ իր շրջականերով ունի հարիւր յիսուն սկաուտ եւ քսանեւհինգ արենոյշ։ Ցետոյ կոչ ուղղելով հանդիսականներուն եւ ծնողներուն, յայտնեց թէ մօտ օրէն պիտի կրկնապատկուի այս թիւը, եթէ մեր նիւթական միջոցները ներեն։ Հանդէսին կը մասնակցէին Սէն Լու, Գուլվառ Օտտօ եւ քաղաքը։ Առաջին մասը ներկայացուցին Սէն Լուի սկաուտները։ Բոլորն ալ կոկիկ ու մաքուր հագուած էին։ Վարագոյրը բացուելուն տողանցք մը կատարեցին ժողովրդի ծափերու տակ։ Եղան արտասանութիւններ, սկաուտներու եւ արենոյշներու կողմէ. որոնցմէ փոքրիկն Երանուհի Բարթամեան կրկին ծափերով արտասանեց Եղիշէ Չարենցի «Իմ Հայաստանը»։ Երգեց Օր. Յ. Կարապետեան «Թող չերգէ պլպուլ Մշոյ սարերում»։ Ա. Դաւիթեան երգեց գեղջկական երգեր։ Սէն Լուի սկաուտներու կողմէ կատարուեցաւ գիշերային բանակումի տեսարան մը։ Բեմի խորէն կ'երգէր Օր. Կարապետեան «Կըռունկ մեր աշխարհէն»։ Այդ միջոցին օրուան պահակը վրանի դուռը կը խօսէր իր երկու ընկերներուն հետ։ — Լռութիւն, եղբայրներ մեր պարտականութիւնն է բռնել ամէն մէկ հայ տղայ, եւ անոր սորվեցնել այնպէս ինչպէս հայ սկաուտիզմը կը պահանջէ, քանի որ սկաուտ ենք եւ կը սիրենք մեր բոլոր եղբայրները։ Այն ատեն է որ մեր եղբայրութիւնը յայտնի կ'ըլլայ մեր ճակատաբաց պարտականութեան մէջ»։ Ցետոյ առաւօտեան զարթնումի փողը հնչեց, մայրը իր տղուն գլուխ մը տալով կը ղրկէր իր պարտականութեան գլուխը։ Փոխ-խմբապետ Պ. Կիրակոս Յարութեան սկաուտները կարգի շարելով խօսեցաւ հետեւեալը.— «Մեր պարտականութիւնն է ծառայել միշտ հաւատարիմ Աստուծոյ եւ հայրենիքին։ Մեր հայրերը երբ մեռան, իրենց զաւակներուն ըսին. «պահեցէք եւ այս ձորերը լեցուցէք, բայց մեր սերունդը կը լուծէ մեր վրէժը անպայման։ Սիրելիներ դուք էք հայ ազգին յոյսը, մեծցէք, բայց հայ մեծցէք»։

Ցետոյ տեղի ունեցան երկու բանախօսութիւններ Գուլվառ Օտտոյի խումբը իր խմբապետ Պ. Գօզանեանի եւ խմբապետուհի Օր. Քէշիշեանի առաջնորդութեամբ, տողանցք մը կատարելով, ներկայացուցին փոքրիկ պաւեշտ մը, — «Պաղ սիրտը դողդ»։ Մասնակցողները փոքրիկներ, յաջող էին։ Կէս ժամ անընդհատ խնդացուցին հանդիսականները։ Հանդէսը փակուելէ առաջ, Նիսի առաջնորդ խմբապետը շարժանկարի միջոցաւ ցոյց տուաւ Նիսի եւ Մարսէյլի բանակումները կատարուած Փարիզի սկաուտներու կողմէ։

Հակառակ երեք շաբաթ հանդէսի մասին եղած յայտարարութեան, Հոկը պարտք սեպած էր այդ օրը Սէն Լուի մէջ տօնել Ն. Հայաստանի տարեդարձը, բայց ժողովուրդի մեծագոյն մասը լեցուցած էր մեր սրահը։ Հանդէսը փակուեցաւ կէս գիշերին։ Հանդիսականները մեկնեցան ուրախ տրամադրութեամբ։ Մօտէն ծանօթ ըլլալով մեր մարզական միութեան, պարտք կը զգամ հոս յայտնելու թէ Սէն Լուի այս յաջողութեան մէջ մեծ բաժին ունի նաեւ շրջանային խմբապետ Պ. Մ. Փափազեան։

Ծովասար

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Հայրենիքի գաղափարին նուիրուած խմբագրականի մը մէջ, «Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (3 դեկտ.)։

— «Ու հոս է միակ բացատրութիւնը այն տարօրինակ երեւոյթին, թէ ինչպէս ռուսահայութիւնը, ապրելով բուն Հայաստանի մէջ, զայն երբեք իբրեւ հայրենիք չզգաց եւ երբեք իբրեւ հայրենիք չսիրեց։ Ու երբ կարօտը զգաց հայրենի հողի՝ իր մէկուկէս միլիոն հայեացքները յառեց դէպ ի սրբացած Հայոց Աշխարհը, — դէպ ի Վան, Տարօն, Կարին, Նեմրութ ու Սիփան, Եփրատ ու Տիգրիս, ուր ցեղը արիւն կը թափէր ու այս արեան ուժով կ'արարչագործէր հայ հայրենիքը, հայ ազգն ու հայ պատմութիւնը։

Այս հրաշքն է ահա, որ կը կատարուի այսօր նաեւ սահմանէն անդին։

Կը վերածնի հայրենիքը նաեւ Արարատի փէշերուն իբրեւ ոգի, իբրեւ կենդանի գաղափար, իբրեւ ցեղային հզօր ու անմարելի խոյլ։

Ու դարձեալ նոյն ինկելի հեզուկին ուժով։ Երակ բացած՝ ցեղը իր սեփական արիւնով կ'ոռոգէ հայ հողերը, հայ սիրտերն ու հայ պատմութեան էջերը՝ մոխիրներու տակէն, հակառակ բռնաւորի ճիգին, նոր ու լուսեղէն հայրենիք մը վերակերտելու համար։

Հայաստանի աքսորականներէն մէկը, — անկուսակցական Հայ մը — որ մաշած է Չէկայի զնտանները, իր պարզ եւ անպաճոյճ լեզուով այսպէս կը պատկերէր այն խմորումները, որ այժմ տեղի կ'ունենան Հայաստանի մէջ.

«Պատերը (բանտերու) ծածկուած էին զանազան հայրենասիրական գրութիւններով եւ երգերով, որովհետեւ իւրաքանչիւր աքսորեալ իր պարտքն էր համարել յետնորդին մի յիշատակ թողնել։ Ի միջի այլոց, կային եղունգներով քերուած հետեւեալ մակագրութիւնները. —

«Մենք այսօր տանջւում ենք, որ վաղը Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը այլ եւս չտանջուեն օտարների լծի տակ։ Կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը»։

«Դաշնակցականը նա է, ով որ իր կեանքը եւ արիւնը ողջակիզում է Հայաստանի ազատութեան, անկախութեան, միութեան գաղափարին եւ թող ապրե՛ն այդ գաղափարի դրօշակակիրները»։

«Թող կատաղի՛ կարմիր բօրենին, թող կոտորէ՛ եւ հալածէ Դաշնակցականներին, միեւնոյն է, նա նստած է հրաբուխի վրայ, որ մի օր պիտի ժայթքի, եւ այն ժամանակ մոխիրների միջից Փիւնիկի պէս պիտի ծնի անկախ Հայաստանը»։

«Դաշնակցականը իր զէնքերը վար չի դնի, մինչեւ որ Մեծ Լերան գագաթին չծածանի մեր նուիրական եռագոյն վառքը»։

Ու իր այս ցնցող տողերը Հայաստանի փախստականը կ'եզրափակէր այսպէս.

«Այսպէս գրում է այն սերունդը, որ օրօրոցից դաստիարակուել է լենինեան աւետարանով եւ մկրտուել է բոլշեւիկեան աւազաններում…»։

Ու այսօր, երբ կը տօնուի Դաշնակցութեան 42ամեակը, ի՞նչ աւելի մեծ ապացոյց անոր արդար գոյութեան — քան այս ցնցող փաստերը։

Նոր հայրենիք կը կերտուի Արարատի փէշերուն…»

ՑԵՂ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ԿՈՐՍՈՒԻ

Ֆրանսացի երկու ազգագիրներ, վերադառնալով Վերին Կույանի իրենց հետախուզական արշաւանքէն, հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտան ցեղախումբի մը մասին, զոր կ'անուանեն Indiens Emérillons։ Հազիւ 60 հոգի կը կազմեն հիմա այս մարդիկը, որոնք նուազած են միջազգայնական ամուսնութիւններու պատճառաւ հետզհետէ այլասերելով։ Ընդհանրապէս մերկ են, եւ չափազանց ծոյլ։ Օրը իրիկուն կ'ընեն կախօրրաններու մէջ, ուր կ'անցընեն նաեւ գիշերը։ Կը հաւատան միակ Աստուծոյ մը, զոր կը կոչեն Ուտաքալա։ Ամէն տարի, երբ կը հասնի մանիոքի հունձքի շրջանը, տեղի կ'ունենայ Մեծն Քաշիվիի տօնը։ Պարուհիները, շնորհիւ հասմիչի մը, զոր կ'անուանեն «Պայվաքնիտ», տեսակ մը յուշարար իրենց կատարելիք ծիսական շարժումներուն, գեղեցիկ պար մը կը դառնան։

Այս ցեղախումբը ունի նաեւ ինքնայատուկ արուեստ մը, — կողովագործութեան, զինագործութեան, թանդակագործութեան եւ գոյնզգոյն փետուրներով պատրաստուած զանազան զարդերու շինութեան մէջ ինքնատպութիւն ցոյց կուտան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (2)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ… ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Մի սպասէք սակայն որ փորձեմ թանկացնել իր գիծերը, անձնաւորել տպաւորութիւնս։ Ո՛չ, անիկա անկարելի է. մեր բաժանումէն ի վեր, ի զուր կը ջանամ գիծերու մէջ ամփոփել իր դէմքին, մարմինին ներդաշնութիւնը։ Ան կը խուսափի կամ կը յորդի այդ գիծերէն…։

Թերեւս երեւոյթի մը զոհը պիտի ենթադրէք զիս։ Ձեզ իսկ փորձեր վխտալ ձեզ. բայց իր շօշափելի ձեւական իրողութենէն շատ աւելի հզօր ու տպաւորիչ, մանաւանդ իր սրտայայտութիւնն էր, իր հմայքը, որ լոյսի մը նման կը ծածկէր իրմէ, կ'ողողէր զինքը։

Ալիքառ էակ մը վերջապէս. մարդկօրէն խօսելու համար, այո՛, հնաւանդ ծերունի մը…

Եթէ երբեմն ազնուազած էք նահապետական, աստուածաշնչական տեսիլներ, այն տեսնողը, պիտի ըլլայ տեսնել զինքը։ Ես վաղուց, մանկութեան օրերէս դիտցած էի սպասել իրեն, վստահ էի որ ժամանակներու խորէն, դամբաններու ետեւէն յայտնուող դէմք մը պիտի ըլլար ան, անդրմարդկային այդ էակը, որ ահա այսպէս պիտի գար նստելու, անխօս ու տխրական, պատուհանին մօտ, ճիշդ դիմացս։

Առաջին տպաւորութիւնը, զոր զգացի իր ներկայութեան, էութեանս մէջ տարածուեցաւ ամոքումի մը նման։ Արձակուրդի վերջին օրերուս աղքա՛ն յոգնած, ջղագրգիռ կը զգայի ինքզինքս։ Բօթ ու՛ Ալգիրի զարտվերջին ափերու տեսարանը դիս ծանրաբեռնած էր մաղձով, արգահատանքով։ Զզուանքը, ընդվզումը կը խմորուէին ներսիդիս։ Օրուայ ատամներուս տակ կը պայթէին բառեր, լուտանքներ։

Ալեւոր ուղեկիցիս ներկայութիւնը ապրիլի շունչին նման քշեց տարաւ թեքերուս, լեարդիս մէջ կուտակուած դառնութիւնը։ Անկէ մօտ զգացի ինքզինքս մեայսւն հարազատ խաղաղութիւն մը, որ կը բաւէր լիովին ինծի, կրնար զիս ապրեցնել խորապէս։

Ի՞նչ հակասութիւն էր սակայն ինք ու միջերկրականեան նաւազկոտ ափերուն վրայ։ Անհնար էր բացատրել իր գոյութիւնը ու շոգեկառքին վրայ… Վերջապէս ո՛ւրկէ ու… գրեթէ նոյնքան արտառոց, որքան Գէորգս սաքսայի մը յայտնութիւնը «առասպելի» մը ելեկտրականներուն տակ, կամ անապատին լռութիւնը յանկարծ ոտնակոխ՝ սատանններու խաժամուժին վերեւ…։

Ժամանակակից ոչի՛նչ, ոչի՛նչ ունէր վրան։ Գիտախոհէ բաշը կը շրջանակէր ճակատը, այտերը, ծնօտը ու ալիք ու ալիք կը հոսէր կուրծքին ի վար. դէմքը՝ ոսկեդէն մէկ մարմարը՝ խարխլած՝ արեւէն ու տէրունական շունչով կենդանացած։ Չկրցայ ընդոտշել աչքերը, որոնց նայելու ուժը չունեցայ։ Թող որ անոնք լեցուն էին անհպելի ծաւալուն ակնարկներով..

Ո՞վ, բայց ո՞վ կրնար ըլլալ ինք… Այս հարցումը անձկութեան մը նման կը բզզար ականջիս, կը տարածուէր ջիղերուս երկայնքին, թէեւ կ'ենթադրէի հասկնալ, ճանչնալ զինքը… զէթ կը սպասէի թաքուն յայտնատեսութեան մը։

Բոպիկ էր ան. սրունքները մերկ. ափին, մատներուն վրայ հետքերը կային աշխատանքի, տառապանքի. դաստակն ու կայծքարը պատառոտած էին իր մորթը. ճամբաներու փոշին կախուած էր արտեւանունքէն. իր մերկութիւնը ծածկած էր ան. հնաւանդ այն պարեգօտով, սպիտակ ու ծալծալ, զոր կը կրէին երբեմն արքաներ, մարգարէներ, որդին մարդոց ու մա՛րդն ինքն իսկ։

Նստած էինք ուրեմն դէմ դիմաց. մեր յարկաբաժինը մնացեր էր պարապ. ճամբորդներ խուսափած էին մօտենալ այդ անբացատրելի օտարականին։ Միջնորմին ետեւէն կ'իմանայինք ուրիշներուն առուլիքը, քրքիջը, բայց անիկա, գրեթէ անհաղորդ այս տօօրեայ աղմուկին, տեսակ մը վերացած՝ նիւթական այս պատկերէն, կը նայէր հեռուն, հորիզոնէն անդին. իր անզօրութիւնը մեր դրացիներուն թոհուբոհին շուրջ կը տարածուէր նոյնքան անբռնաբարելի, որքան ծովուն ու ամպերուն համայնապատկերը մեր վագոնին շուրջ…

Ցետոյ անիկա բացաւ մախաղը, զոր հաւանաբար կրած ըլլալու էր ան երկար ատեն, ուղընթացութ։

«Ահա հովիւը» ըսի իրովի։

Ու մարդերու սմեկզուկ հետաքրքրութեամբ աչքիս պոչով սկսայ դիտել զինքը. ի՞նչ կրնայ հանել անիկա ու մաւրացիկի տոպրակէն. իր ծերունիիանօթութիւնը յագեցնելու համար բաղա՞րջ ունի, նշխա՞ր թէ խեչերանք…

Բայց ինչ որ հանեց, ինչ որ տեսայ տակաւին իր պարկին մէջ, չզարմացուց զիս բնաւ. մի՞թէ՝ ան կրնար մտածել հացի կամ ջուրի մասին…։ Անցեալներու մատեաններու, պապիրոսեայ գլաններու հաւաքածոյ մը դիզուած էր մախաղին մէջ. դուրս հանեց մագաղաթեայ հատոր մը։ Չէի խաբուած։ Ճանչցայ անմիջապէս երկաթագիր այդ տառերը. ոսկեզօծ բարբառին բառերը սկսան նշուլել աչքիս առջեւ, ցոլանալ զանկէս ներս։ Ի՞նչ փոյթ թէ ի՞նչ կը կարդար անիկա։ Խունկի բոյր կը բարձրանար այդ էջերէն. խորաններու ծանրագին շղարշներու նման բաղձալի ու ձայնաւոր պատկերներ կը փռուէին մեր յափշտակութեան առջեւ…

Ան խորասոյզ թաղուեցաւ իր ընթերցումին մէջ։ Մախաղը բաց կը մնար իր գիրկը։ Կիսաբաց էջերու վրայ տեսայ նկարներ՝ աւետարանչներու, յատակագիծը՝ կաթողիկէ տաճարներու. կարծէք մասունքը ճարտարապետութեան մը՝ որ ոչ եւս է… հնամաշ պապիրոսի մը անկիւնէն կարդացի.

… Ո՛ տայր զծուխ ծխանի…

Ու գրքի մը կաշեպատ կողքին ուշադրութիւնս գրաւեց հասցէ մը, գրչագրով մը գրուած, ճիշդ նման այն գիրերուն, զորս կը կարդայի երբեմն մեր ընտանեկան կտակարանի լուսանցքներուն։ Պարզ հասցէ մը. «Շարանթոն, Փարիզ…»։

Ալ չկրցայ համբերել։

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

500 արխայական ուսանողներ ձերբակալուեցան

Ինչպէս գրած էինք, արքայականները ցոյց մը կազմակերպած էին Երեսփ. Ժողովին դէմ, պարտքերու վճարման առթիւ: Ոստիկանութիւնը արգիլած էր, բայց ուսանողները նկատի չէին առած: Սէն Միշէլէն մինչեւ Երեսփ. Ժողովին առջեւ բոլոր անցքերը բռնուած էին: Նախ 4—500 ուսանողներ, մեծ մասով արքայական, թափօր մը կազմեցին Իրաւագիտական վարժարանին առջեւ, եւ իջան դէպ ի Սէն Միշէլ, պոռալով.

— Անկցի՜ն պարտքերը: Ոչ մէկ սու Ամերիկայի: Անկցի՜ Էռիօն:

Ոստիկանները ճամբան խափանած ըլլալով, ընդհարումներ պատահեցան եւ առաջին առթիւ 40—50 հոգի ձերբակալուեցան: Սօլֆերինոյի փողոցին անկիւնը, ոստիկանական նոր շղթայ մը դիմաւորեց ուսանողները, որոնք փորձեցին հատ – հատ սողոսկիլ, անարգական բացագանչութիւններ արձակելով Մ. Նահանգներուն եւ Էռիոյի դահլիճին դէմ: Ցուցարարները քանի կը մօտենային Երեսփ. Ժողովին, ոստիկանները այնքան կը խստացնէին հետապնդումը: Իրիկուան ժամը 6.30ին բաւական բուռն հրմշտուքներ տեղի ունեցան եւ ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ խափանել ցոյցը. Զանազան ընդհարումներու ընթացքին, աւելի քան 400 ձերբակալութիւններ կատարուեցան: Կալանաւորներուն մէջ կային «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիրները: Իրիկունը ուշ ատեն նոր ցոյց մը տեղի ունեցաւ Երեսփ. Ժողովին առջեւ, եւ այս առթիւ ալ 60 հոգի ձերբակալուեցան: Անշուշտ բոլորն ալ պիտի արձակուին.

Պաղխաններու աջակցութիւն կը խնդրեն

Ռումանական կառավարութիւնը որոշեց վերսկսիլ բանակցութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան նիւթական յանձնախումբին հետ, փոխառութիւն մը ստանալու համար: Անցեալ հոկտեմբեր 6ին համաձայնութիւն մը գոյացած էր այս մասին, բայց ռումանական կառավարութիւնը անընդունելի գտաւ դրուած պայմանները, քանի որ օտար հսկիչներ կը հաստատուէր կառավարութեան գլխուն: Անկէ ի վեր Ռումանիոյ տնտեսական կացութիւնը աւելի ծանրացած ըլլալով, այժմ նոր պատուիրակութիւն մը պիտի ղրկուի, բանակցութիւնները վերսկսելու համար:

Ինչպէս գրած էինք, Պուլկարիոյ մէջ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը ինք պատուիրակութիւն մը ղրկած է, քննութիւններ կատարելու, նիւթական հսկիչներ հաստատելու եւ... փոխ տրուած դրամներուն տոկոսները ապահովելու համար:

Պուլկարիոյ Թագաւորը ճառ մը խօսելով, չեշտեց թէ տաժանելի է երկրին նիւթական եւ տնտեսական վիճակը, բայց կը յուսայ որ դարման մը պիտի գտնուի:

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավրնիւ Կոպըլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան միութեան ընդհ. ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գրադարան-ընթերցարանին մէջ, 48, րիւ Նասիոնալ: կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 48, րիւ Նասիոնալ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

Կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԳԱՂԹԸ եւ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է:

Պարահանդէս Անկէնի մէջ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

31 Յունուար Շաբաթ օր

Կը խնդրուի միութիւններէն եւ ժամանցներէն պարասէրներէն նկատի ունենալ սոյն թուականը:

«ՍԻՓԱՆ»ի ընկերա-ցամակրական ցուաքոյթը տեղի կ'ունենայ 18 դեկտեմբեր կիրակի, ժամը 4ին Միութիւնալիթէի Զրդ յարկը:

Պիտի խօսի դերասան Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Մեր մեծ դերասանուհի Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅՇի մասին

Խմբերգ, նուագ, արտասանութիւն: Զուարճալի խաղեր, հայկական եւ եւրոպական պարեր: Կը ցրուեն «Արարատ» եւ «Բիւրակն» երգչախումբերու անդամները:

Մուտքը ազատ է բոլոր համակիրներու համար:

Տախտակի համար 2 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՏՈՐ Ա.

Հիմնադրութենէն մինչեւ Օսմ. Սահմանադրութիւն (1890—1908)

Շուրջ 500 մեծադիր էջ 80 պատկերներ

Դրեց՝ Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

Գին՝ Ֆրանսա, Սուրիա, Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան 40 Ֆր.: Ուրիշ երկիրներ՝ 50 Ֆր. կամ 2 տոլար: Դիմել՝ L. Tadévossianի, դրօշակի հասցէով, 71 Ave. Kléber, Փարիզ (16):

Կը ծախուի նաեւ ցուաքի խմբագրատունը: Ապսպրանքները կանխիկ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցուհի Հեսոփէ Մխսի Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուսդալեցի Օհան Պէլօհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէշ գիւղը, հօր անուն՝ Աւետիս Պէլօհանեան, մօր անուն՝ Մարիամ: 1925ին եկած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian, Poste Restante, Valence, Drôme.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեծներ. ճիւանդութիւն եւ վարփոփ: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳԸ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ երգչուհի ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

24 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է:

Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ:

7րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (փոթաշ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ռ. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

18 Դեկտ. կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

ՓՕԹԱՇ ԵՒ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏԸ

Թարգմ. Յ. ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Մոնթէկիւ կլասի ծիծաղաշարժ գօմէտին (3 արար)

3 ժամ անընդհատ ծիծաղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան Հերթ. բեմադիր Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Օրիորդներ Մելինէ, Գետրոսեան, Պ. Պ. Անտոնեան, Գազանճեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մինծատուրեան, Նիկողոսեան, Գերցիկ, Սրապեան եւ Սանճագ:

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

(Սահմանափակ թիւով ընտիր տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Տոմսերը նախօրոք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը, ճաշարան Ֆլօրիա եւ սովորական վայրերը:

Կարի յատուկ մօթէօրներ

1 : ձիու ուժ մօթէօր եւ բլօտանա 350 ֆրանք

1 „ „ „ „ 350 ֆրանք

Աժան եւ ճաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչը՝ վճարման դիւրութիւններ:

Կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 Ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne, Paris (8)

Կ'ընդունի մինչեւ Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3.5:

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Դեկտեմբեր 23, 24 եւ 25ին, Ուրբաթ, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով:

ԳԻՒՖԷ, ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԼԷՅԼԱ ՊԵՏՐ – ԽԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

17 Դեկտ. Շաբաթ կէսօրէն ետքը ժամը 4ին

Théâtre de l'Avenue, 5 rue de Colisée

Իշխանուհի Պետր-Խան նոր է ճասած Միլանէն, ուր Scala de Milanoի մէջ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Սաբայի Թագուհին:

ԿՕՇԻԿ ՇԻՆՈՂ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՆԵՐՈՒ

ԵՒ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԵՒԱՑԼՆ

Ինչո՞ւ աւելի վճարել, երբ կարելի է աւելի աժան գնել, գեղչելով միջնորդչէքը: Գնման մէջ եղած շահը ամէնէն իրականն է:

Կը յայտնենք փոքր արհեստանոցներու տէրերուն եւ կօշկակարներու որ իրենք սուղ կը գնեն, որովհետեւ իրենց գնումները փոքրաքանակ են: Մենք մեր գործարանին մէջ ԿԸ ՇԱԽԵՆՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՓՈԹՐԱՔԱՆԱԿ, որով կրնաք օգտուիլ մեծաքանակի գինէն, ինչքան փոքր ըլլայ ձեր գնումին քանակը:

ՄԵՐ **STELLA** ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ **Trépointeը** [ՄԻՋԱԿԱՇԻ]

պատրաստուած է տեղական կաշիէ եւ մասնաւոր եղանակով:

Մասնաւոր «Trépointe ferme» ամէն մեծութեամբ, ամէն գոյնով եւ ամէնաաժան գինով, վասնզի չէք վճարեր միջնորդչէք:

ՈՒՐԵՄՆ ԳՆԵՑԷՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԵՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆԷՆ

«TREPOINTE STELLA»

14 Quai de Rive Neuve, Marseille Tél. Dragon 21 14

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...

ՓՐՈՖ. ՍԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ՃՈԽ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ 10,000 երազներու

ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը:

Կը բովանդակէ նաեւ՝ ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ:

Դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ-Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince, Paris (6): Գ. Սերիկեան, 13, rue des Dominicaines, Marseille: Լ. Ջերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille: Կամ ուղղակի հրատարակիչէն՝ Արամ Ժամկոչեան, 299, rue de Lyon, Marseille:

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ:

ԲՈԼՈՐ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐԸ, ԴԻՒՐՈՒՍՈՅՑ ՄԵԹՈՏՈՎ

ՊԱՐԳԵՒ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Ա. Մրցանակ Փարիզի փրոֆէսէօրներու 1932ի միջազգային մրցումէն

(Չորս անգամ վկայեալ)

ԿՈՒՐՍԱՑ [ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԱՍԵՐ ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Գրել՝ 88 Bould. de Port Royal Paris (5)

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մեթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ՈՍԿԵՐԻՉ - ԺԱՄԱԳՈՐԾ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

28, Րիւ տէ Տօմինիքէն — ՄԱՐՍԷՅԼ

Վաճառատանս մէջ բացառիկ եւ անհաւատալի զեղչերով կը ծախուին երաշխաւորեալ ոսկի, փլաթին, ադամանդ եւ ամէն տեսակ զոհարեղէններ: Ապարանջան, օղ, ժամացոյց, շղթայ, այլ եւ այլ զարդեղէններ: Կը ստանձնենք արագ նորոգութիւններ:

Փոն տը քրէտիներ կ'ընդունինք:

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 RUE DE BAIGNOIR, MARSEILLE

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, թարմ եւ մաքուր երշիկ (սուճուխ) եւ ապուխտ ունենալ, տունիդ եւ վաճառատունիդ համար, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես ծոխ մթերք մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած: 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille.

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով: Ահա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլօն 11 ֆրանք, երշիկին քիլօն 12 ֆրանք:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme **Métro: Tolbiac**

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կազանդի առթիւ նուէրներ: Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մետալ ֆրանս. առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ Փ. Ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գերամանիշակագոյն, լեռ-կարմրագոյն եւ ախոթէկէնեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻի բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ հներին, ստամոքսին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործածուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործողութիւն: Հակաշիճախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ ցիւնուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ ճոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քնէածական թելադրական եւ փրկուրեան մեթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս սեռերանց եւ կանանց ծննդաբերական եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սեռային հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:
Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

ԴԵՐՁԱԿ — ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, Paris (9)

Ծախ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր եւ վայելուչ, տնտեսական առաւելութիւն հաքիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.285

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

15 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2061 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԼՈՒՐԵՐՈՒ ԱՌԱՏՈՒԹԵԱՆ պատճառով, յետաձգուած է այսօրուան խմբագրականը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ԳԻՇԵՐԸ ԼՈՒՍՑՆԵԼՈՎ

Որոշեց չվճարել իր պարտքը

ԷՐԻՈՅԻ ԴԱՀԼԻՃԸ ԻՆԿԱՒ 187Ի ԴԷՄ 402 ՁԱՅՆՈՎ

Ինչպէս գրած էինք, Երեսփ. Ժողովը երեքշաբթի կէսօրէն յետոյ նիստ գումարելով, շարունակեց մինչեւ չորեքշաբթի առտու, փոթորկալի մթնոլորտի մը մէջ:

Ժողովէն առաջ, ելմտական եւ արտաքին գործերու յանձնաժողովները քննութեան ենթարկած եւ մերժած էին կառավարութեան առաջարկը, որ կը թելադրէր կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, մասնաւոր վերապահումներով: Երկու յանձնաժողովները կ'առաջարկէին յետաձգել վճարումը, եւ նոր բանակցութիւն պահանջել.

Ինչպէս Անգլիա, ֆրանսական կառավարութիւնն ալ վճարումը պիտի կատարէր իբրեւ առհաշիւ, պահանջելով վերաքննութիւն, այլապէս չպիտի կրնար վճարել այսուհետեւ: Ելմտական յանձնաժողովը այս առաջարկը մերժեց 22 ձայնով եւ 9 ձեռնպահութեամբ. իսկ արտաքին գործերու յանձնաժողովը՝ 9ի դէմ 28 ձայնով: Ետոյ երկու յանձնաժողովները խառն ժողով գումարելով, որոշեցին յետաձգում առաջարկել: Այս բանաձեւին վրայ էր որ տեղի ունեցան վիճաբանութիւնները: Պ. Էռիօ ուժգնօրէն պաշտպանեց իր տեսակէտը, պարզելով յետաձգման անպատեհութիւնները: Ընդհ. տեղեկաբերը ներկայացուց բանաձեւը, որ կը հրաւիրէ կառավարութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ միւս պարտականներուն հետ խորհրդաժողով մը հրաւիրել տալ, քննելու համար բոլոր միջազգային յանձնառութիւնները: Այս խորհրդաժողովը պիտի գործէ համախորհուրդ՝ անտեսական համագումարին, որ պաշտօն ունի ճշդելու աշխարհի դրամական վիճակը եւ վերահաստատելու վարկը:

Այս բանաձեւը ողջունուեցաւ բուռն ծափերով, այն ատեն որ Պ. Էռիօ բեմ բարձրացաւ եւ զայրանք յայտնեց որ կառավարութեան բանաձեւին քնարը չըլլար: Հարկ եղաւ կարդալ այդ բանաձեւը, որմէ յետոյ խօսք առաւ Պ. Ֆրանքլէն Պույիոն:

— Կը պահանջեմ որ ժողովը միաձայն բանաձեւ մը քուէարկէ, պատրաստուելու համար այն բիրտ ճակատամարտին որ պիտի սկսի վաղը:

— Ճակատամարտ չէ, վէճ մըն է, գիտել տուաւ ընկերվարական երեսփոխան մը:

Մասնաւորապէս յուզումնալից էր գիշերուան նիստը: Շատեր կը նախատեսէին դահլիճին անկումը, մանաւանդ որ կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր դրած էր: Ընկերվարականները եւ ուրիշ խմբակցութիւններ նախապէս որոշած էին մերժել դեկտ. 15ի վճարումը: Բայց երկու կողմերն ալ ուժգնօրէն մաքառեցան մինչեւ վերջը: Երեսփոխան մը գիտել տուաւ թէ չվճարելով պիտի խզենք անգլեւֆրանսական ճակատը եւ Ֆրանսան կզզիացման պիտի դատապարտուի:

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Էռիօ, իր դժբազոյն ճիգը թափելով: Ցայտարարեց թէ վստահութեան խնդիր պիտի դնէ:

— 480 միլիոն ֆրանքի համար կ'արժէ՞ փակել բանակցութեան դուռները: Հարիւր միլիառ պարտք ունինք Ամերիկայի, ութսուն միլիառ՝ Անգլիոյ: Պէտք է կշռել հետեւանքները: Ենթադրենք թէ իմ կառավարութիւնս տապալեցաւ: Ի՞նչ պիտի ըլլայ ելքը: Իր գործին համար մտահոգ մարդու մը անձկութեամբն որ կ'ըսեմ — զգուշացէ՛ք: Ի՞նչ պիտի ընէք: Ֆրանսան պիտի կզզիացնէք: Իտալիան որոշած է վճարել. Պելժիան չի վճարեր առարկելով իր տնտեսական դժուարութիւնները: Ֆրանսան չի կրնար այդպիսի առարկութիւններ ընել: Երբ Անգլիան վճարէ Ամերիկայի, կը կարծէ՞ք թէ անգլ. կառավարութիւնը աւելի երկար պայմանաժամ պիտի շնորհէ Ֆրանսայի: Եթէ վաղը Ամերիկան առանձին առաջարկներ ընէ Ֆրանսայի, անջատելով Անգլիայէն, ես մ'ը եւ է պատասխանատուութիւն չեմ ստանձներ: Դուք 480 միլիոն ֆրանքի համար պիտի խզէք անգլեւֆրանսական ճակատը: Աշխարհի ապառութիւնը կը պահանջէ որ այս երկու երկիրները զուգընթաց երթան:

Պ. Էռիօ կը զգար թէ դահլիճին տապալումը անխուսափելի է, բայց ուզեց ժողովին վրայ աղդել ճարտասանական տեզատարափով մը: Խռովիչ էին իր վերջին խօսքերը.

— Ես զուրթ չեմ ուզեր, ոչ իսկ համակրանք:

Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ քուէարկութեան, երկու բանաձեւերու վրայ: Առտուան ժամը 5.20 էր, երբ նախագահը հաղորդեց քուէարկութեան արդիւնքը, — 187ի դէմ 420 ձայնով կը մերժուէր կառավարութեան ընդունած բանաձեւը:

Նախարարները անմիջապէս քաշուեցան, եւ Պ. Էռիօ Էլիզէի պալատը երթալով, յանձնեց դահլիճին հրաժարականը:

Ամերիկա կ'ընդունի Անգլիոյ վճարումը

Ամերիկեան կառավարութիւնը հեռագրեց թէ կ'ընդունի Անգլիոյ այսօրուան վճարումը (95 միլիոն տոլար), առանց պայմանի կամ վերապահութեան: Որոշուեցաւ չպատասխանել Անգլիոյ վերջին ծանուցագրին, աւելի չբարդացնելու համար խնդիրը:

Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովին մէջ, անկախ երեսփոխան մը պահանջեց դատի ենթարկել նախագահ Հուվըրը, ամբաստանելով թէ դաւադրած է Հինտէնպուրկի հետ, թէ ապօրէն եւ գաղտնի համաձայնութիւններ կնքած է եւրոպական պետութեանց հետ, թէ պարտքերու վճարման յետաձգում հռչակած է, անցնելով իր իրաւասութեան սահմանները եւն.: Բանաձեւը մերժուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, սակայն իրազեկներ կը պնդեն թէ այս հարցի մասին վերջին խօսքը չէ ըսուած տակաւին:

Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին որոշումը ծանր տպաւորութիւն գործեց Ամերիկայի մէջ:

ՋԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՈՃԻՐ ՄԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԵՐԿՈՒ ԱՆԾԱՆՕԹՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՆՆԵՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԸ (ՎԱՐԴԱՆՈՎ) ԵՒ ԿԸ ՓՈՐՁԵՆ ԽԵՂԴԵԼ ԱՆՈՐ ԱՂՋԻԿԸ

ԹԱՒՐԻԶ, 30 Նոյ. (Յառաջ) — Նոյ. 28ի գիշերը ժամը 3.30ին երկու անծանօթներ կը մտնեն Յարութիւն Վարդանեանի (Վարդանով) բնակարանը: Վարդանեանի հաւատարիմ շունը անմիջապէս միջանցքէն կ'իմանայ կասկածելի մարդոց մուտքը եւ կը սկսի բոլոր ուժով հաչել: Անծանօթները փայտով կը զարնեն շան գլխուն: Խեղճ կենդանին ուշաթափ կ'իյնայ գետին, եւ այլ եւս ձայն չի հաներ: Ոճրագործները վեր կ'ելլեն եւ Վարդանեանի ննջարանի դուռը տեղէն կը հանեն: Շան հաչոցէն եւ դրան թխթխկոցէն հայր ու աղջիկ կ'արթննան, բայց չեն հասկնար թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ: Ոճրագործները դիմակներով եւ լապտեր մը բռնած, ներս կը մտնեն:

Վարդանեանը «օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն» կ'աղաղակէ: Ոճրագործները քանի մը անգամ դանակով գլխուն կը զարնեն ու գետին կը գլորեն: Այդ վայրկեանին փոքր աղջիկը, Վարդանուշ, 26 տարեկան, իր ննջարանէն օգնութեան կը հասնի: Ոճրագործները այս անգամ, աղջիկը կը բռնեն եւ պարան մը փաթթելով վզին՝ կը ձգեն խեղդելու նպատակով: Աղջիկը շատ ճարպիկօրէն եւ արդօտ լոյսէն օգտուելով, ձեռքը կը դնէ պարանին տակ: Ոճրագործները չեն տեսներ այդ եւ պարանին երկու ծայրերէն ուժգնօրէն կը քաշեն եւ կարծելով թէ աղջիկը արդէն խեղդուած է, կը ձգեն գետին եւ քանի մը անգամ ալ դանակով թեւին կը զարնեն: Միւս աղջիկը կիսախելագար վիճակի մէջ ըլլալով անցուդարձէն տեղեկութիւն չունենար:

Հայրը արեան մէջ շաղախուած կը չայծի: Ոճրագործները մօտ երեսուն տեղէ դանակով եւ երկաթի կտորով կը ծակոտեն խեղճ մարդուն մարմինը:

Իրենց գործը վերջացած համարելով, ոճրագործները տան երազը կը վառեն եւ կը սկսին դարակներն ու աղջկան պայուսակները քրքրել: Ճրագը վառուած ատեն ոճրագործներէն մէկուն դիմակը կ'իյնայ, այդ բոպէին Վարդանեանի աղջիկը կիսախեղդ վիճակի մէջ կը ճանչնայ զայն:

Երբ ոճրագործները հանգիստ կը զբաղէին իրենց թալանի գործով, աղջիկը կամացուկ վզի պարանը կ'արձակէ եւ շատ զգուշութեամբ սողալով, բաց դուռնէն կ'ելլէ միջանցքը եւ կ'աշխատի փողոցի դուռնէն փախչիլ, սակայն տեսնելով որ փողոցի դրան ետեւը քարեր շարուած են ոճրագործներուն կողմէ, կ'անցնի դէպ ի փողոց նայող փոքրիկ սենեակը: Ետոյ, պատուհանէն, քանի մը մեղր բարձրութենէ փողոց կը նետուի եւ վիրաւոր եւ արիւնլուայ Փահլաւի Պառամի անկիւնի կը վազէ, պահականներէն օգնութեան կանչելու:

Բոպէի մը գիշերուան ներմակեղէնով, աղջիկը մինչեւ անկիւն կը հասնի եւ կը վերադառնայ մէկ ժամէն, ընկերակցութեամբ ոստիկանի մը որ գինքը կ'առաջնորդէ հարեւան հայու մը տունը: Առտուն կը փոխադրուի Բժ. Ե. Մելիքեանի բնակարանը, ուր կը դարմանուի:

Իսկոյն հայկական թաղամասի ոստիկաններն ու պաշտօնեաները կը հասնին եւ լուր կուտան կեդրոնին: Ատրպատականի ոստիկանապետը, Ապահովութեան տեսուչը, ուրիշ պաշտօնեաներ դէպքի վայրը գալով, արձանագրութիւն կը կազմեն ու բնակարանը կը կնքեն:

Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, ոճրագործները գտնելու համար: Կասկած չկայ թէ երկուքն ալ պիտի բռնուին, քանի որ Վարդանեանի աղջիկը ոճրագործներէն մէկը ճանչցած է:

Ո՞Վ ԷՐ ՍՊԱՆԵԱԼԸ

Յարութիւն Վարդանեան Ագուլիսի շրջանէն է, բայց երկար տարիներ Պարսկաստան կ'ապրէր: Մօտ 65 տարեկան էր: Նախ քան համաշխարհային պատերազմը, եղած է Թաւրիզի ցարական հիւպատոսարանի հեռագրիչ եւ միաժամանակ անտեսական մասի կառավարիչ:

Թաւրիզ — Ռուսաստան միացնող հեռագրագիծը թէեւ պարսկական կառավարութեան կը պատկանէր, բայց օրական մէկ ժամ միշտ կը յատկացուէր ռուսական հիւպատոսին:

Երբ բոլշեւիկները տիրացան Ռուսաստանին, Յարութիւն Վարդանեան քաշուեցաւ իր պաշտօնէն եւ սկսաւ մասնաւոր աշխատելով ապրիլ: Միեւնոյն ատեն գրավաճառանոց մը բանալով, ֆրանսերէն, գերմաներէն եւ անգլիերէն քիչ քանակութեամբ ալ ռուսերէն ու հայերէն թերթեր եւ գիրքեր կը ծախէր: Իր պատեանին մէջ քաշուած մարդ էր: Հայ, պարսիկ, ռուս եւ եւրոպացիներ, բոլորն ալ կը ճանչնային:

⁂ Նամակս թղթատարին յանձնած ատեն իմացայ թէ ոճրագործներէն մէկը ձերբակալուած է:

Ծանր միջադէպ մը Թուրքիոյ եւ Եգիպտոսի միջեւ

Մ. ՔԷՄԱԼ ՀԱՆԵԼ ԿՈՒՏԱՅ ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՖԷՍԸ

Շաբաթներ առաջ, միջադէպ մը ծագած էր Մ. Քէմալի եւ Էնկիւրիի եգիպտական դեսպանին միջեւ: Առաջին անգամ անգլիական թերթ մը հաղորդեց լուրը, եւ լռութիւն տիրեց: Եգիպտոսի թերթերը բացին ամբողջ վարագոյրը, եւ այժմ ծանուցագիրներ կը փոխանակուին:

Դէպքը հետեւեալն է, համաձայն Թիւթէրի հեռագրին.—

Վերջերս պաշտօնական ընդունելութիւն մը տեղի կ'ունենայ Էնկիւրիի մէջ: Հիւրերէն մէկն էր Համզա պէյ, Եգիպտոսի դեսպանը, որ դրած էր երկար ֆէս մը, իբրեւ պաշտօնական տարազ: Որովհետեւ Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ արգիլուած է ֆէսը, Մ. Քէմալ կը հրամայէ որ Համզա պէյ հանէ ֆէսը: Եգիպտական դեսպանը կը մերժէ: Այս առթիւ բուռն միջադէպ մը կը ծագի, եւ դեսպանը կ'առնէ կը քալէ, խնդիրը հաղորդելով իր կառավարութեան, որ անմիջապէս բողոքագիր մը կը ղրկէ եւ ներում կը պահանջէ:

Թուրք թերթերը, որոնք մինչեւ հիմա լուռ էին, սկսած են իրենց սիրած եղանակով պատմել միջադէպը: Իբրեւ թէ դեսպանը... տաքէն նեղուելով, Մ. Քէմալէն արտօնութիւն խնդրած է ֆէսը հանելու, եւն.:

Թուրքիա իր կարգին ծանուցագիր մը ուղղեց Եգիպտոսի կառավարութեան, բացատրելով թէ արժանապատուութեան խնդիր հանելու պատճառ չկայ եւ եղածն իսկ կարելի չէ միջադէպ համարել:

Բայց եւ այնպէս, մեծ ջղագրգռութիւն կը տիրէ թէ Թուրքիոյ եւ թէ մանաւանդ Եգիպտոսի մէջ:

Թրքական պատասխանը չատ չափաւոր է, կ'ըսուի թէ Մ. Քէմալ միջադէպէն յետոյ հասկնալով իր սխալը, ներողութիւն խնդրած է, բայց դեսպանը բաւական չէ սեպած:

Վերջին լուրերու համաձայն, մեծ ջղագրգռութիւն կը տիրէ Թուրքիոյ մէջ: Խալքի խորհրդարանական խմբակցութիւնը յուզումնալից նիստ մը ունեցած է:

Դատական նախորդ գործավար Մահմուտ Էսատ պէյ բուռն ճառ մը խօսած է, մասնաւորապէս պարսաւելով այն պարագան թէ Եգիպտոսի թերթերը իրենց հրատարակութեանց մէջ խառնած են նաեւ «Մեծ Գետին անունը: Անոր բարձր անունը եւ ղեկավարութիւնը հայրենիքին եւ ազգին ոչ միայն այսօրուան, այլ գալիք սերունդներուն ալ սեփականութիւնն ենծ:

Պատասխան – ծանուցագիրը, ըսել յետոյ թէ միջադէպը արդէն ո եւ է միջադէպ չկայ, մասնաւորաբար կը շեշտէ թէ պետութիւն մը իրաւունք ունի ազգային եւ միջազգային կեանքի պատշաճութեանց համաձայն կատարել իր փրոթօքոլը:

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ եգիպտացի խաւանկիչներուն Թուրքիոյ մասին ըրած գրգռութիւնները երկար ատենէ ի վեր սկսած են: Այսպէս, դիտմամբ մրցումի հրապարակէն դուրս նետեցին Թրքական ծխախոտը եւ մաքսային մասնաւոր սակացոյցներով միլիոնաւոր ոսկիի վնաս պատճառեցին Թրքական առեւտուրին: Ի միջի այլոց դրութիւն մը հնարեցին, որով Թուրքիայէն գացած պտուղի նմոյշները նախ կը քննեն որոշ պաշտօնատան մը միջոցաւ եւ պտուղները այնքան կը սպասցնեն չոգենաւին մէջ որ անոնք փտին:

Թուրքիա նոյն իսկ չկրցաւ միւս պետութեանց նման օգտուիլ քափիթիւլասիոններէն: Ընդհանուր համոզումը այն է թէ ատենը եկած — եւ նոյնիսկ անցած է — հաշուեյարդարի ենթարկելու սիստեմատիկ գրգռութեան այն քաղաքականութիւնը որ Եգիպտոսի մէջ կը շարունակուի Թուրք առեւտուրին եւ յարաբերութեանց դէմ:

Նոր ցոյցեր պարտքերու վճարման դէմ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Երեքշաբթի իրիկուն նոր ցոյցեր տեղի ունեցան երեսփ. ժողովին շրջակաները, պարտքերու վճարման դէմ: Ժամը 4ին 700 ազգայնական եւ արքայական ուսանողներ Սէն Միշէլէն ճամբայ ելլելով, ուղղուեցան դէպի երեսփ. ժողով: Ուրիշ 500 հոգիներ թափոր մը կը յառաջանար տարբեր ուղղութեամբ: Բոլորն ալ կ'աղաղակէին Էռիօն եւ կը պոռային — «Ո՛չ մէկ սու»: Ոստիկանութիւնը բռնած էր բոլոր ճամբաները: Առաջին ընդհարումը պատահեցաւ ժամը 6ին: Ուսանողները խափանեցին անցուդարձը, խորտակելով հանրակառքերու ապակիները: Ծանր ընդհարում մը պատահեցաւ Սէն Ժէրմէնի պողոտային վրայ: Ցուցարարները հանելով ծառերու շուրջը զետեղուած երկաթները, աջ ու ձախ նետեցին: Ծանր հարուածներ փոխանակուեցան: Շատ մը ծառեր արմատախիլ եղան: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան եւ շատեր վիրաւորուեցան, ոմանք բաւական ծանր: Ուրիշ փողոցի մը մէջ, արճարանէ մը չիչեր նետուեցան ոստիկաններուն վրայ Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի վարիչ մարմնին անդամները, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան: Խռովութիւնները շարունակուեցան մինչեւ ժամը 8: Երկու հարիւր երեսունը չորս երիտասարդներ ձերբակալուելով ոստիկանատուն առաջնորդուեցան: Երեքը բանտարկուեցան, բռնութեան դիմած եւ ոստիկանութիւնը նախատած ըլլալով: Անդորրութիւնը վերահաստատուեցաւ ժամը 8.15ին: Բազմաթիւ վիրաւորներ դեղարան առաջնորդուեցան, իսկ հինգ ոստիկաններ՝ հիւանդանոց: Մէկը շատ ծանր վէրք մը ստացած էր գլուխէն:

Գիշերուան ժամը 10ին, խռովութիւնները վերսկսան: Հինգ հարիւր ուսանողներ Սէն Ժէրմէնի պողոտային վրայ թափելով, շարունակեցին ցոյցերը մինչեւ ուշ ատեն:

Ցուլաստանի Խնամատարութեան նախարարը Արեւմի գաղթակայանին մէջ

Ցունաստանի խնամատարութեան նախարար Պ. Քոճամանիս անցեալ շաբթու այցելելով Տիֆլիսի գաղթակայանը, լսած է ժողովուրդին տրտունջները:

Այս այցելութեան առթիւ «Նոր Օր» կը գրէ.—

Նախարարը ամբողջ մէկ ժամ պտտեցաւ Տիֆլիսի նեղ ճամբաները, մօտէն տեսնելու համար գաղթականներու բնակավայրերը ու անվերապահօրէն յայտնեց իր տպաւորութիւնը.

— «Տասը տարիներ անցած են եւ դեռ այսպիսի վայրերու մէջ ձգուած են մարդիկ, ասիկա քաղաքակիրթ ազգի մը գործը պէտք չէ ըլլայ»:

Նախարարը, նոյն ատեն ուզեց լսել վէճերը Տիֆլիսի յոյն սիլոգոսին, որ երկու մասի բաժնուած էր: Պ. Արամ Կայծակի առաջարկով ժողովի հաւաքավայր կ'ընդունուի «Վասպուրական Ակումբ»ի սրահը: Սիլոգոսի երկու հարիւրի մօտ անդամները կը հաւաքուին:

Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, յայտնի կ'ըլլայ որ Սիլոգոսի նախկին վարչութիւնը դիմումներ կատարած է նախկին նախարար Պ. Եասոնիտիսին, Հայերը տեղահանելու գաղթակայանէն եւ այդ ուղղութեամբ քայլեր ալ առնուած էին: Ժողովին ներկայ յոյն գաղթականները ալ հաստատել կը պախարակեն սիլոգոսի նախկին վարչութեան այդ արարքը: Պ. Արամ Կայծակ խօսք առնելով կը պարզէ հայ գաղթականներու վիճակը:

Պ. Քոճամանիս լսելէ յետոյ գաղթակայանի կարիքները, ներկաներու յայտնած զանազան կարծիքները, մասնաւորապէս Հայերու մասին ըսաւ.

— «Չեմ գիտեր թէ Սիլոգոսի վարչութիւնը, ինչ կարգադրութիւններ ըրած է Պ. Եասոնիտիսի հետ Տիֆլիսի հայ գաղթականներու մասին: Ոչ միայն ես, այլ ամբողջ յոյն ժողովուրդը կը նկատէ Հայերը մեզի համար զոհուած տարր մը որ Փոքր Ասիայէն Յունաստան ապաստանեցան: Ուրախ եմ որ համաձայն չէ նաեւ գաղթակայանի յոյն ժողովուրդը այդ տեսակ անխիղճ որոշումներու: Իմ կառավարութեանս անունով կը խօսիմ ու բնչքան ատեն որ Հայերը կ'ուզեն մնալ Յունաստան, կը վայելեն ու պէտք է որ վայելեն այն իրաւունքները ինչ որ կը վայելէք դուք: Իսկ անոնք որ կ'ուզեն մեկնիլ, դարձեալ մեր կառավարութեան աջակցութեամբ ու կարգադրութեամբ պիտի մեկնին ոչ թէ դժգոհ այլ գոհ տպաւորութեան տակ: Կը թելադրեմ ձեզի ըլլալ սիրով իրարու հետ: Կարելին պիտի ընեմ գոհ ձգելու Տիֆլիսի ժողովուրդը»:

Պ. Նախարարը խոստացաւ հետեւեալ անմիջական կարգադրութիւնները ընել. — Փողոցներու մէջ ջուրի հինգ նոր ծորակներ հաստատել, երկու մեծ արտաքնոցներ կառուցանել, ճամբաներ շինել տալ: Անոնք որ սեփական տուներ ունին կայարանէն դուրս, ըլլան հայ կամ յոյն, պիտի հարկադրուին ձգելու կայանի տուները աղքատ ժողովուրդին:

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆԵՐՍԷՆ ԵՒ ԴՈՒՐՍԷՆ

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Թրքական ճակատին վրայ վերջին օրերու ամէնէն կարեւոր դէպքն է Ֆրանքօթուրք համաձայնագրին ստորագրութիւնը Էնկիւրիի մէջ հոկտ. 27ին։

Այս համաձայնագիրը նոյեմբեր 18ին Էնկիւրիի, նոյեմբեր 20ին ալ Պէյրութի մէջ հրատարակուեցաւ։ Դեկտեմբեր 1ին Փարիզի մէջ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահին կողմէ վաւերացուեցաւ. Էնկիւրիի Ազգային Մեծ Ժողովին կողմէ եւս վաւերացուելէ վերջ գործադրելի է։

Համաձայնագիրը կը բաղկանայ երկու մասէ։ Առաջին մասը կը վերաբերի կալուածական խնդրին. երկրորդը՝ երկաթուղիի վէճին.

Կալուածական խնդիրը մասնաւորաբար կը հետաքրքրէր մեր հայրենակիցները, որոնցմէ շատեր Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են տարիներէ ի վեր եւ իրենց այդ հանգամանքով կը յուսային տէր դառնալ Թուրքիոյ մէջ իրենց «լքած» գոյքերուն։

Այս մասին պաշտօնական շրջանակներէ հաւաստիքներ ալ պակաս չէին։ Մոռցուած չէ անշուշտ որ, քանի մը տարի առաջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայ ազգային իշխանութիւնները թերթերու մէջ հրատարակուած շրջաբերականով մը կոչ կ'ուղղէին բոլոր սուրիական կամ լիբանանեան հայ քաղաքացիներուն՝ մինչեւ որոշ թուական մը մանրամասնութիւններ հաղորդել Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած կալուածներուն մասին։ Երբ այդ շրջաբերականը կը հրատարակէին — Հալէպի «Եփրատը» մասնաւոր «Յաւելուած» մը լոյս ընծայած էր այս առթիւ — ազգային իշխանութիւնները որոշ խոստումներ եւ յոյսեր ունէին անշուշտ, նման այն խոստումներուն, որոնք շռայլուած էին մեր զանազան վարիչ մարմիններուն՝ Մեծ Պատերազմի ընթացքին, մասնաւորաբար մղելու համար Հայերը որ կամաւոր արձանագրուին Դաշնակիցներուն հաշուոյն — Հայկական Լեգէոն եւն.։

Այս խոստումներէն տարուած, բազմաթիւ հայրենակիցներ փութացին լեցնել այս առթիւ հրապարակ հանուած հարցարանները. ու քիչ չէր թիւը անոնց, որոնք փայլուն հեռանկարներէ շլացած, իրենց կարողութենէն վեր ծախքերու ենթարկուեցան, պաշտպան փաստաբաններու եւ սմսարներու աջակցութեան ապաւինելով՝ յուսաւոր յոյսերով։

Մինչեւ վերջին օրերը պաշտօնական շրջանակներէ յաւաւէս հաւաստիքներ պակաս չէին։ Շատեր կը կարծէին թէ՝ այնքան յուսախաբութիւններէ եւ անիրաւութիւններէ վերջ, գոնէ կալուածական այս ոչ-ծանրակշիռ խնդրին մէջ, Հայերը գոհացում պիտի ստանան։ Սակայն իրատեսները շատոնց արդէն կռահեցուցած են ամէն յոյս օտար պաշտպանութենէ — «Ո՛չ եղբարք, ո՛չ, օտարներէն չկայ յոյս»։ Հոկտեմբեր 27ի համաձայնագիրը իրաւունք տուաւ այս վերջին դասակարգին։ Հայկական շահերը սակարկութեան առարկայ ըլլալէ վերջ բանակցութեանց ընթացքին, զոհուեցան ուրիշ շատ աւելի կարեւոր նկատումներու։ Հիասթափութիւնը կատարեալ է հիմա այս ճակատին վրայ եւս։

Եւ դեռ հրապարակի վրայ շրջող զրոյցներ աւելի անակնկալ եւ աւելի խոր հիասթափումներ վերապահած են մեզի.

Այն տպաւորութիւնը կայ թէ՝ 1932 հոկտեմբեր 27ի Էնկիւրիի Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնագիրը երկրորդ տպագրութիւնն է 1921 հոկտեմբեր 20ի Էնկիւրիի միւս տխրահռչակ համաձայնագրին, որուն հետեւանքները ծանօթ են բոլորին (Կիլիկիոյ պարպում, քէմալական իշխանութեան ճանաչում եւն.)։

Ո՛րքան ստոյգ են շրջող զրոյցները, մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ։ Էնկիւրիի նոր համաձայնագիրը գաղտնի յօդուածներ ունի՞, չի գիտցուիր։ Թրքական «Ալզաս — Լօրէնը» (Իսքէնտէրուն — Անտիոք շրջանը) այնքան անխուսափելի ձեւով պիտի կցուի՞ Թուրքիոյ, որ իր 732.000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան վրայ (Ֆրանսայի մէկուկէս անգամը) 14 միլիոն բնակիչ միայն ունի (Ֆրանսայի մէկ լուրջ պատճառ կայ ներկայիս-սահմանով։ Այսպիսի կցումի մը համար ո՛չ մէկ լուրջ պատճառ կայ ներկայիս. սակայն մօտիկ անցեալի բազմաթիւ փորձերը ցոյց տուին թէ քաղաքականութեան մէջ ամէն բան յուսալի է եւ ո՛չ մէկ արտառոց երեւոյթ անակնկալ պէտք է նկատուի։

Անդրադառնալով կալուածական խնդրին, հոկտ. 27ի համաձայնագիրը երկու գլուխէ կը բաղկանայ։ Առաջինը (յօդուած 1—3) կը վերաբերի Սուրիոյ եւ Լիբանանի թրքապատկան կալուածներուն։ Այս բաժինը մեզ չի հետաքրքրեր։ Երկրորդ գլուխը (յօդուած 4—15) կը վերաբերի Սուրիացիներու եւ Լիբանանցիներու Թուրքիոյ մէջ ունեցած գոյքերուն։

Ըստ համաձայնագրի, Թուրքիոյ մէջ իրենց գրաւուած գոյքերը պիտի կրնան վերստանալ.

ա) Անոնք, որ ըստ Էնկիւրիի 1926 մայիս 30ի համաձայնագրին, սուրիական կամ լիբանանեան հպատակութիւնը ընտրած են։

բ) Անոնք, որ 1914 հոկտեմբեր 30էն (Թուրքիոյ Մեծ Պատերազմին մասնակցութեան թուականը) Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ հաստատուած (établi) ըլլալով, Լօզանի դաշնագրին 30րդ յօդուածին համաձայն Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են։

գ) Անոնք, որ Սուրիա կամ Լիբանան ծնած են, կամ որոնց հայրը հոն ծնած է, եւ որոնք այդ երկիրները կը բնակէին Լօզանի դաշնագրին վաւերացումէն առ նուազն մէկ տարի առաջ, եթէ սակայն անոնք Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են՝ համաձայն յիշեալ դաշնագրի 30րդ յօդուածին.

դ) Անոնք, որ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընտրած են՝ Լօզանի դաշնագրին 32րդ եւ 34րդ յօդուածներուն համաձայն։

Այս չորս դասակարգին մէջ մտնող անձերը համաձայնագրի վաւերացումէն մինչեւ մէկ տարի պիտի կրնան վերադառնալ Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած այն անշարժ կալուածները, որոնք գրաւուած են կա՛մ հպատակութեան ընտրութիւն կատարելէ վերջ եւ կամ Լօզանի դաշնագրին գործադրուած ատենը։ Բայց ի կալուածներէն, պիտի ստանան նաեւ գրաւման թուականէն ի վեր անոնցմէ գանձուած վարձքերուն գումարը։

Եթէ վերադարձուելիք կալուածները հաշուեյարդարի ենթարկուած են, կամ պետութեան կողմէ գրաւուած ըլլալով անկարելի կ'ըլլայ վերադարձնել զանոնք, կալուածատէրերը պիտի ստանան անոնց փոխարժէքը, գրաւուած թուականին արժէքի հաշուով։

Զանազան յօդուածներ կը ճշդեն դատական այն եղանակները, որոնց պիտի դիմեն արժէքի նշանակման եւն.ի դէմ առարկութիւն ունեցող կալուածատէրերը։

Համաձայնագրին կցուած են ֆրանսական դեսպան կոմս տը Շամպրէօնի եւ արտաքին գործոց Թէվֆիք Րիւշտի պէյի միջեւ փոխանակուած կարգ մը նամակներ, որոնք զանազան վերապահումներ կ'ընեն համաձայնագրի որոշ կէտերու մասին կամ լուսաբանութիւններ կուտան։

Էնկիւրիի նոր համաձայնագրին մանրակրկիտ քննութիւնը ցոյց կուտայ թէ՝ կազմերը մասնաւոր խնամք տարած են անոր յօդուածներու խմբագրութեան, Թոյլ չտալու համար որ ո եւ է Հայ օգտուի անոր տրամադրութիւններէն։ Վերեւ յիշուած չորս դասակարգի մարդոց մէջ դժուար թէ կարելի ըլլայ գտնել ո եւ է Հայ։ Սուրիական կամ լիբանանեան հպատակ ըլլալը առաւելութիւն մը չի ներկայացներ այդ ուղղութեամբ։

«Լքեալ գոյքերու» մասին Ազգերու Դաշնակցութեան ձեռնարկին ձախողութենէն վերջ, ահա՛ անյաջողութեան կ'ենթարկուին նաեւ Ֆրանսայի ջանքերը՝ Էնկիւրիի վարիչներուն մօտ։ Ճիշդ է թէ քաղաքականութեան մէջ ներելի չէ մարգարէութիւն եւ գուշակութիւն ընել, սակայն քանի տարիները սահին, այնքան կը դժուարանայ «լքեալ» գոյքերը վերստանալու հարցը։ Ու մենք կը յամառինք մեր այս մասին յոռետեսութեան մէջ։

Համաձայնագրի երկրորդ խնդրին՝ երկաթուղիի վէճին մէջ ալ կարգադրութիւնը եղած է ի նպաստ Թուրքերուն։

1921ին Ֆրանքլէն — Պույեոնի ստորագրած համաձայնագրէն վերջ, քէմալական Թուրքիա այս երկրորդ կարեւոր յաղթանակն է որ կը տանի Ֆրանսական ճակատին վրայ։

ՀՐԱՆԴ — ՍԱՄՈՒԷԼ

ՆՈՐ ՁԵՒԻ "ՇԱՆԹԱԺ"Ը

Բոլշեւիկեան իշխանութեան առաջին օրերից մի չտեսնուած արտագաղթ սկսեց դէպ ի օտար երկիրները։ Եղաւ մի ժամանակ (1924 թէ 25 թիւին) որ խորհրդային իշխանութիւնը մի ստուար խումբ ռուս յայտնի մտաւորականների բռնի արտաքսեց Ռուսիայի սահմաններից։ Եթէ չեմ սխալւում 1926 թուականից է որ արտագաղթը արգիլուեցաւ եւ խորհրդային իշխանութիւնը իր ընդարձակ երկրի բոլոր սահմանները սաստիկ ամրացնելով, գաղտնի երթեւեկը դադարեց, եւ միմիայն երբեմն յանդուգն անհատներ փորձում են իրենց կեանքի գնով փախչել «խորհրդային դրախտից», որոնցից մեծամասնութիւնը դժբախտաբար սահմանագծի վրայ ընկնում է չեկիստների ծուղակը, եւ քչերին միայն յաջողւում անվտանգ փախչել եւ ազատուել։ Այս մասին բազմաթիւ փաստեր գիտենք Հայաստանից փախչողների պատմածներից։

Բոլշեւիկները շատ լաւ գիտէին, որ եթէ շարունակէին արտօնել բոլոր արտասահման մեկնողներին, շնորհիւ իրենց ստեղծած դժոխային պայմանների, տարուէ տարի երկիրը զգալապէս պիտի դատարկուէր, որով իրենք կը մատնուէին շատ ծանր կացութեան. Նոյնպէս դիւրին էր խորհրդային իշխանութեան սկզբի տարիներին նաեւ ներգաղթը, բայց արտագաղթի արգիլման հետ միասին արգիլուեցաւ նաեւ ներգաղթը։ Դէպ ի Հայաստան տեղի ունեցող մի քանի տասնեակ հազար մեր արեւմտահայ հայրենակիցների ներգաղթն ունի իր ուրոյն պատճառները, որոնց մասին կանգ չեմ առնելու։

Մեզ բոլորիս էլ յայտնի է որ վերջին մեծ վերիվայրումների պատճառով բաւական մեծ թւով հայ բնակիչների անդամների մի մասը արտասահմանի մէջ է գտնւում. իսկ միւս մասը Հայաստանում եւ կամ խորհրդային հարեւան երկիրներում։ Գիտենք թէ որքան փորձեր են կատարել դիմելով պատշաճ մարմիններին, խորհրդային երկրում եղածներին մի կերպ արտասահման բերել եւ կամ արտասահմանից վերադառնալ դէպ ի խորհրդային երկիր իրենց հարազատների մօտ եւ չեն յաջողել։

Նոյնը եւ խորհրդային երկրի բոլոր ժողովուրդների եւ արտասահմանի իրենց հարազատների մի տեղ հաւաքուելու ցաւոտ պատմութիւնը.

Խորհրդային երկիրը դարձել է մի մեծ բանտ, կամ բերդ, պատերազմական վիճակի մէջ, որտեղ ապրողների մեծ մասը ենթակայ են ամէն տեսակ հալածանքի եւ քաղցի, որոնց կարելի է փոքրիկ գումարով դրամ ուղարկել արտասահմանից եւ որոշ տեսակի մթերք եւ հագուստ.

Վերջերս էլ բոլշեւիկները Ռուսիայի եւ Կովկասի բոլոր գլխաւոր վայրերի մէջ յատուկ խանութներ մէջ իրենց հպատակ տեղական ժողովրդին ամէն տեսակ ապրանք են ծախսում միմիայն տոլարով... Որքա՜ն պէտք է պատուաւարժանութիւնից զուրկ լինի եւ սնանկացած մի կառավարութիւն, որ իրեն հպատակներին բաց թողած մթերքի արժէքի պահանջէ օտար պետութեան դրամով։ Եւ, քանի որ խորհրդային հպատակները (մեղք է նրանց «քաղաքացի» յորջորջել) իրենց հոգէառ կառավարութիւնից բազմիցս անգամ թալանուել են, ուստի միակ միջոցն է մնացել ձեռք մեկնել արտասահման գտնուող իրենց հարազատներին, մի քանի տոլար փոխադրելու «Տորգսին» կոչուած հաստատութեան հասցէին, որ կարողանան առանց տեսքի, մի քանի անհրաժեշտ բաներ գնելու։

Բոլշեւիկները մինչեւ հիմա հազար ու մի միջոցներով շատ փորձեր կատարեցին եւրոպական եւ ամերիկեան հարուստ պետութիւններից մեծաքանակ գումարներ կորզել՝ փոխառութեան անուան տակ, բայց չյաջողեցան։ Մի շարք պետութիւնների երաշխաւորութեամբ տեղական վաճառականներից կարողացան միմիայն ապրանք առնել ապառիկ, մի որոշ ժամանակամիջոցում վճարելու պայմանով։

Բոլշեւիկները անասակ գուլակների պէս դարերով ամբարած հնական թանկարժէք իրերը, որ պատկանում էին ռուս պետութեան, զանազան կազմակերպութիւնների եւ ունեւոր անհատների, սկսած կանացի զարդերից մինչեւ թանգարանի մեծարժէք նկարներն ու զանազան իրեր, շարունակում են ծախել «գիւշասէր» բարեկամներին։

Հիմա էլ բոլշեւիկները մի նոր եկամուտի աղբիւր են գտել։ Իրենց պաշտօնեաների կողմից կազմուած «Ինտուրիստ» կոչուած մարմինը խոստանում է խորհրդային իշխանութեան առաջ միջնորդել խորհրդային այն հպատակների համար, որոնք կ'ուզեն արտասահման մեկնել, պայմանով որ այդ մարմնին կանխաւ վճարեն աշխատաւորները 6000ական ֆրանք (500 ռուբլի), եւ միւս դասակարգերին պատկանողները 12.000ական ֆրանք (1000 ռուբլի)։ Իբր թէ այս մեծաքանակ գումարները պահանջւում են անցագրային ծախքի համար։ Մի՞թէ աւազակախմբերը այսպէս չեն վարւում իրենց գերիների հետ։ Նրանք գոնէ բացէ ի բաց յայտնում են որ մարդագլուխ պէտք է վճարել որպէս փրկանք այսքան գումար։

Խորհրդային իշխանութիւնը՝ անմահ Օտեանին ասելով «Մի քիչ փող է պէտք», որը օտար պետութիւններից չյաջողուելու պատճառով, սկսել է իրեն հպատակներից եւ սրանց արտասահմանի հարազատներից եւ ազգականներից կորզել։ Մի՞ թէ չանգած չէ բոլշեւիկների այս նոր ելոյթը։

Բոլշեւիկները շատ լաւ գիտեն, որ բազմաթիւ խորհրդային հպատակներ արտասահմանում ունեն ունեւոր ազգականներ, որոնց համար դժուար չէ վեց կամ տասներկու հազար վճարել, որպէս զի կարելի լինի ընդմիշտ ազատել իրենց ազգականին խորհրդային դժոխքից։ Առանձնապէս մեծ յոյս ունեն Հրեաների եւ «Մեննոնիտների» (Ռուսիայում ծնուած Գերմանացիներ) վրայ, որոնք հարուստ հարազատներ եւ ազգականներ ունեն արտասահմանում։

Ինչ խօսք որ Հայեր էլ կը գտնուին, որոնք փոխանակ շարունակ խորհրդային երկրի մէջ ապրող իրայիններին դրամ եւ մթերք ուղարկելու, միանգամից մի վեց կամ 12 հազար ֆրանք, փրկագին վճարելով եւ ճամբու ծախքն ու վիզայի դժուարին գործը յաջողելով, կատարած կը լինեն մարդկային մեծ պարտականութիւն։ Բաց ի դրամականից, վիզայի կնճռոտ հարցն է, որ Նանսէնեան անցագրի տէր մեր հայրենակիցների համար շատ դժուար է լինելու յաջողելը.

Պատերազմին Քիւրտերը իրենց մօտ գերի եղած Հայերին ազատ արձակելու համար մարդագլուխ մէկ ոսկի (թրքական) էին պահանջում. բոլշեւիկները իրենց մօտ եղած գերիների համար փրկագին են պահանջում վեց կամ 12 հազար ֆրանք։

Եթէ բոլշեւիկներին յաջողուի ենթադրենք մօտիկ ապագայում, մի տասը հազարի փրկագինը կորզել, որ մեծ մասամբ կը լինեն ոչ—աշխատաւորներից, ահաւասիկ հարիւր միլիոնի չափ մի գումար, որ ներկայ տնտեսական տագնապի ժամանակ նոյն իսկ մեծ պետութիւնների համար չօչափելի գումար է։

Պէտք է ուրախ լինել, որ եթէ ոչ գինու զօրութեամբ, գոնէ ամենակարող դրամի միջոցով մի որոշ թւով մարդկանց յաջողուելու է ազատուել բոլշեւիկեան դժոխքից.

ԲԵՆՕ

«ՀՐԱ՛ՇՔ»

— :·: —

ՊՐԻՒՍԷԼ, 10 դեկտ. — Այս օրերս տեղական թերթերը մեծ աղմուկ հանեցին տարօրինակ միջադէպի մը մասին, որ տեղի ունեցաւ Պելճիոյ Նամիւռ նահանգին Պօրէնկ գիւղին մէջ եւ ցոյց կուտայ տեղացի կաթոլիկ ժողովուրդին կրօնական մոլեռանդութիւնն ու դիւրահաւանութիւնը։

Պատմենք դէպքը։ Պօրէնկ գիւղին մէջ կաթոլիկներու յատուկ վանական դպրոց մը կայ, ուր կը գտնուի հրաշագործ քարայր մը։ Կ'ըսուի թէ այդ քարայրին մէջ Ս. Կոյսը կը յայտնուի հինգ փոքրիկ աշակերտներու։ Ամէն օր, իրիկուան ժամը 6ին, Ս. Կոյսը ճերմակ զգեստաւորուած, կապոյտ գօտիով եւ ոսկեզօծ լուսապսակով կը խօսակցի այդ տղոց հետ, որոնք կը գտնուին տեսակ մը զգայախաբութեան վիճակի մը մէջ։ Այս երեւակայական յայտնութիւնը կը բաւէ մոլորեցնելու միամիտները, որոնք գունդագունդ կը դիմեն դէպ ի հրաշագործ քարայրը, լսելու համար այդ առանձնաշնորհեալ տղոց խօսակցութիւնները։

Անցեալ հինգշաբթի, Անարատ Յղութեան օրը, տեղի պիտի ունենար Ս. Կոյսին կողմէ ծանուցուած հրաշքը, որով գիւղէն անդամալոյծ տղայ մը պիտի բժշկուէր եւ կոյրի մը աչքերը պիտի բացուէին։

Հրաշքին լուրը բերնէ բերան տարածուելով, գաւառին չորս կողմերէն 15.000է աւելի բազմութիւն մը հոն կը խուժէ, ոմանք հետիոտն, ուրիշներ կառքերով, ինքնաշարժներով եւ ամէն տեսակ փոխադրական միջոցներով։

Ժամը 6էն, հինգ փոքրիկ բանդագուշակները կը ներկայանան Ռօլքֆօրի ճամբուն վրայ, որ անանցանելի դարձած էր ժողովուրդին հոծ բազմութեան պատճառաւ, եւ աղօթքներով ու հեկեկանքներով կը սկսին յառաջանալ դէպ ի հրաշագործ քարայրը։

Ահա՛ թէ ինչ կը պատմէ ականատես մը, այդ առթիւ պատահած անցուդարձերու մասին։

Ժամը 6ը հինգ վայրկեան անցած էր, երբ փոքրիկն Ալպէր կը գոչէ. — «Ահա՛ Ս. Կոյսը, ո՛րքան գեղեցիկ է»։ — Տեսիլքը կը կրկնուի նախորդ օրուան պէս։ Աղօթքներն ու գովաբանական մաղթանքները կը սկսին ծայր տալ. ամէն մարդ յուզուած, վերացած եւ մտքի յափշտակութեան մատնուած է եւ անհամբեր կը սպասէ հրաշքին։ Աւելի լաւ տեսնելու համար, շատեր ծառերու վրայ կը մագլցին։ Չորս բժիշկներ, հաւատացեալներուն առջեւ կեցած, կը քննեն հինգ մանուկները, որոնք հիւանդական վիճակի մը մատնուած էին. անոնց այտերը կը խոցեն գնդասեղի մը ծայրով եւ ձեռքերը կը վառեն լուցկիներով, առանց սակայն առաջ բերելու որ եւ է հակազդեցութիւն։ Առաջին աղօթասացութիւնը հազիւ թէ աւարտած էր, երբ տղաք կ'ըսեն թէ Ս. Կոյսը աներեւութացած է, առանց բժշկելու անդամալոյծները եւ բանալու կոյրերուն աչքերը։ Այն ատեն բազմութեան մէջէն հիւանդներ կը սկսին լալ, ողբալ եւ բարձրաձայն աղաղակել. — «Ո՛վ Ս. Կոյս, բժշկէ մեզ»։ Բայց հակառակ ամէն կողմէ եղած աղաչանքներուն եւ արձակուած սրտառուչ կոչերուն, Ս. Կոյսը չի յայտնուիր, մեծ յուսախաբութիւն պատճառելով պարզամիտներուն։

— «Հրա՛շք, հրա՛շք», կը պոռան ամէն կողմէ, սակայն անոնց աղաղակները կը մնան «ձայն բարբառոյ յանապատի»։

Խուժանը յուսախաբ կը ցրուի, եւ այդ ժխորին ու խառնաշփոթին մէջ բազմաթիւ տղաք, կիներ, ծերեր ու հիւանդներ ոտնակոխ կ'ըլլան, տեղի տալով խառնաշփոթութիւններու եւ ոստիկանական լուրջ միջամտութեան։

Ահա՛ թէ ինչպէս կը վերջանայ հրաշքի այս խեղկատակութիւնը։ Կ'ենթադրենք թէ տեղական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, արգիլելու համար կրկնութիւնը մոլեռանդական այսպիսի ցոյցերու։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԵԱՆ

ԱԶԳ ԵՒ ԼԵԶՈՒ

— —

Երկու օր առաջ Ուսուցչապետ Կ. Աղաճանեան Musée Socialի սրահին մէջ մի չափազանց ուշագրաւ գիտական հանրամատչելի զրոյց արեց, նիւթ ունենալով «Լեզուն՝ որպէս արտայայտիչ անհատական եւ ազգային հոգեբանութեան»։

Լեզւի տեխնիկի գիտական շատ հակիրճ վերլուծումից եւ պատմաբանական քանի մը բնորոշ օրինակներից յետոյ՝ դասախօսն անցաւ պարզելու այն խորհրդաւոր կապակցութիւնը, որ կայ հոգու եւ անհատի ու ցեղի խառնուածքի միջեւ։

Մասնաւոր հաճոյք է ունկնդրել հայազգի գիտունին որի համար ըստ երեւոյթին մարդկային հոգին իր բազմազան ու բարդ շարժումներով մի բաց-գաղտնագիր, ու հարուստ դաշտ է, գիւթականօրէն մտերիմ։ Նա խօսում է խանդավառուած, որպէս սիրահար գիտութեան։

Այսպէս հոգեկան յոյզերի ու տիեզերական ռիթմի կապակցութիւնը, լեզւի եւ մարդու ներքնաշխարհի եւ ցեղային խառնուածքի փոխ-յարաբերութիւնները եւ խորհրդաւոր փոխ ազդեցութիւնները հայազգի ուսուցչապետի շրթունքներում դարձան մի կատարեալ պօէմ, որ տարաբախտաբար ժամանակի սղութեան պատճառով թերի մնաց։

Իր հակիրճ ու ճշտ խօսքերից եւս պարզ էր, որ լեզուն ազգ է, եւ երկուսը միասին տիեզերական նոյն ռիթմի շքեղ արտայայտութիւն, եւ թէ առանց լեզւի ազգ չի կարող լինել, այլ լեւանտէնների անհայրենիք մի խուժան։

Մեր այս տրտում ու անիրաւ օրերում, երբ ցեղային պայքարի մէջ անգթօրէն ոտքի տակ են գնում թոյլերը, երբ հզօրներն իրենց լեզուն եւ ազգային յատկանիշները ճգնում են պարտադրել «բարբարոս» կատարելութիւնով, լաւ է, որ ազգային լեզւի արժէքն ու աստուածային իմաստը դրւի գիտութեան գրանիտէ պատուանդանի վրայ։ Լաւ է, որպէս զի այլասերումի անարգ ճամբին օտարամոլ ու ճղճիմ Հայը չփորձէ իր ստրկամիտ թուլամորթութիւնը թշուառ սոփեստութիւններով արդարել։ Ազգային լեզուն աստուածային ծագում ունի եւ նրա տեղը չի կարող բռնել ոչ մի օտար լեզու, առանց տիեզերական առեղծուածի ռիթմը խախտելու։

Հայազգի գիտունը շնորհիւ իր ազնիւ եւ վարակիչ ձայնի, իր խօսքի եւ առողջութեան հրապուրիչ շեշտի եւ մանաւանդ վարպետի իր դաշն պարզութեան հանդարտութեան, կարողանում է գիտական ամենաչոր նիւթն իսկ գրաւիչ դարձնել եւ ունկնդիրներին յափշտակել։

Ա.

ԹԱՏՐՈՆ

“17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐ„

— · —

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը Դեկտեմբեր 4ի Կիրակի գիշերը ներկայացուց Մաքս Տրէյէրի «17 Տարեկաններ»ը, թարգմանութեամբ Լ. Նայիրիի։

Երկու խօսք խաղի մասին։

Դէպքը կ'անցնի գերմանական խաղաղ գիւղի մը կալուածին մէջ։ Ահա Շէյտոռֆներու հայեցաւ ընտանիքը. ծերունի պապ մը, նախկին զինուորական՝ հեծելազօրքի բանակէն, կալուածատէր, զուարթ եւ կատակող, որու միակ հաճոյքը կը կազմէ որսորդութիւնը։ Իր որդին, Վէրնէր, մեծ մանուկ մը արուեստագէտ հոգիով, որ անհուն սէր մը ունի դէպի նկարչութիւնը եւ երաժշտութիւնը եւ որ եղած է նոյնպէս զինուորական, բայց այժմ քաշուած աշխարհի ժխորէն ընտանեկան խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ, իր հոգիին անդորրութիւնը կը փնտռէ։ Իր կինը Աննա Մարի անսահման գուրգուրանք մը ունի ամուսինին հանդէպ գուրգուրանք մը, որ երբեմն նոյն իսկ մայրական սիրոյ մը բնոյթը կը ստանայ։ Պատանի Ֆրէտրիկը (Վէրնէրի միակ որդին) մօտակայ քաղաքի մը զինուորական վարժարանի աշակերտ է, որպէս արժանի ժառանգը Շէյտոռֆներու եւ շարունակողը անոնց զինուորական ասպարէզին։ Եւ ահա որբ ազգականուհի մը, 17 տարեկան աղջնակ մը, որ Ֆրէտրիկի խորթ մօրաքոյրն է, եւ որ նոյնպէս ընտանիքէն հեռու քաղաքի մը գիշերօթիկ վարժարանի մը մէջ կը գտնուի։

Տօնական արձակուրդի օրեր են։ Ֆրէտրիկ եւ Էրիկա տուն կուգան իրենց ծնողքի մօտ։ Ուրախութիւնը անսահման է։ Երկու երիտասարդ հոգիները, երկար բացակայութենէ մը յետոյ, կարօտագին եւ անդուլ սէր մը ունին Վէրնէրի հանդէպ, որ իրենց պէս մանուկ հոգի մը ունի եւ որ այլ է քան Աննա Մարին, որ մայր է, տնտես եւ կառավարող մայր՝ բայց ոչ ընկեր։

Միւս կողմէ Պատանի Ֆրէտրիկ կը սիրէ Էրիկան։ Իր առաջին սէրն է ան, իր «Կապոյտ Թռչունը»։ Բայց Էրիկան անտարբեր է Ֆրէտրիկին եւ ընդհակառակն անդուլ սէր մը ունի դէպի Վէրնէրը, որ հակառակ իր անհամեմատ մեծ տարիքին, ինկած էր անոր ազդեցութեան տակ։

Հօնեքի տօնի առթիւ տան մէջ մեծ ուրախութիւն է, պար, երգ, երաժշտութիւն։ Ֆրէտրիկ պարտէզին բոլոր ծաղիկները քաղած է Էրիկային նուիրելու համար, ու ահա յանկարծ տրամը...։ Ծիծաղը կը փոխուի դառն արցունքի, երբ Ֆրէտրիկ պատահմամբ ականատես կ'ըլլայ Էրիկայի եւ իր հօր գիրկընդխառնումին... Հարուածը այնքան ուժեղ է Ֆրէտրիկի համար, որ այլեւս անկարող տանելու իր հոգեկան վիշտը, անձնասպանութեան կը դիմէ, խնայած ըլլալու համար միեւնոյն ժամանակ Շէյտոռֆներու տան պատմութեան մէջ ամօթալի արարք մը, գործուած՝ հօր մը կողմէ հանդէպ իր սիրած որդւոյն։

Դերակատարներէն Ս. Թորոսեան շատ ճիշդ կրցաւ արտայայտել զուարթ եւ անփոյթ ծերունի Շէյտոռֆի տիպարը. զինուորական յատուկ այն հոգեբանութեամբ, որուն համար լաւ ճաշ մը եւ կարգին ծխամորճ մը շատ աւելի կ'արժեն քան աշխարհի բոլոր մնացած բաները։

Ն. Նիկողոսեան Վէրնէրի պատասխանատու դերին մէջ յաջողեցաւ տալ արուեստագէտ մարդը, մեծ մանուկի մը հոգեբանութեամբ։

Ա. Կոթիկեան տաղանդաւոր եւ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Անդամական արտակարգ ընդհ. ժողով

Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն արտակարգ ընդհ. ժողովի էր հրաւիրած Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները։ Երկու հարիւրէն աւելի ընկերներու խուռներամ բազմութիւն մը պատասխանած էր այդ հրաւէրին։ Ներկայ էին Բիւրոյի, Կ. Կ.ի, Փարիզի եւ արուարձաններու կոմիտէներու եւ խումբերու բոլոր ընկերները.

Ժողովը բացաւ ընկ. Գ. Բալայեան։

— «Ընկերնե՛ր, ինչպէս կը տեսնէք յախաղանց խրախուսիչ ու միխիթարական է մեր այսօրուան արտակարգ ընդհ. ժողովի պատկերը, սակայն որքան խրախուսիչ, նոյնքան տխուր է այն հանգամանքը, որ երկար ժամանակէ ի վեր նման ժողովներ առիթ չունեցան, որպէս զի այսպիսի ջերմ ընկերական մթնոլորտի մէջ խօսէինք մեր ներքին ցաւերու, մեր կուսակցական ու կազմակերպական խնդիրներու մասին։ Կ. Կ.ը հրաւիրելով այս ժողովը պարտք կը զգայ զեկուցումներ տալու քանի մը կարեւոր խնդիրներու շուրջ».

Ապա ընկ. Բալայեան յիշեց թէ, որքան սրտաշարժ բան մը կայ այս գինուորական կարգապահութեամբ եւ ընկերներու խիտ շարքերով ներկայութեան մէջ։

— «Այսօր այս ժողովին մէջ կարծես կը շնչեմ շունչը Դաշնակցութեան, շունչը դաշնակցական ապրումներու եւ դաշնակցական աւանդութեանց, շունչը մեր բոլոր հերոսներու՝ Արամներու, Զաւարեաններու, Դումաններու եւ Մուրատներու, եւ վերջապէս, շունչը մեր աննման հիմնադիրներու Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի»։

Եւ հրաւիրեց ոտքի կանգնիլ վայրկեան մը, անոնց բոլորի յիշատակը յարգելու համար։

Այնուհետեւ, ընկ. Վահան Համբարձումեան զեկուցում տուաւ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Եւրոպայի անցեալ եւ ներկայ կազմակերպական վիճակի մասին».

Ընկ. Համբարձումեան սկսաւ 1919-էն եւ ատեն-ատեն պատմական ակնարկներ ընելով հասաւ մինչեւ 1932, անցոյն խմբակի մը «շարժումը»։ Փաստերով, թիւերով եւ մէջբերումներով ցոյց տուաւ որ այս նիւթը ո՛չ գաղափարախօսութիւն ունի եւ ոչ բովանդակութիւն։ «Թուղթէ ամրոց մըն է անձնց օրկանին իւրաքանչիւր թիւր, եւ անպատճառ մը՝ իրենցպաշտպանած դատին ու անձին համար։ Անկարելի եւ անհերքելի է որ մարդիկ կանգնին հակադաշնակցական գետնի վրայ դաշնակցական խօսք ընելու համար։ Դաշնակցական խօսքն ու գործը ունի դաշնակցական ներքին խողովակ եւ ներքին յուծում։ Ուզզամիտ մարդիկ նախ պէտք է բախեն այդ դուռը։ Եւ այս շարժման տակէն բաց ի Դաշնակցութեան շունչէն, ամէն բանի հոտ կուգայ...»։

Եւ եզրակացուց, ծանրանալով իրենց «քեալլադէօզութեան» ու հակասական մտքերու ճոռոմ լաբիւրինթոսին վրայ.

— «Այս «շարժումը» դաշնակցական չէ այսօր. դաշնակցական չի կրնար ըլլալ եւ վաղը»։

Երկրորդ զեկուցաբերն էր ընկ. Կարօ Սասունի, «Դաշնակցութեան դերն ու ընելիքը գաղութներու մէջ» նիւթի մասին։

Ընկ. Սասունի անդրադառնալով մեր 700,000 տարագիր բազմութեան քաղաքական պահանջներուն, զաղթահայ միացեալ ճակատի կազմութեան եւ նոր սերունդի բաղձանքներուն մասին, ըսաւ.

— «Մեր տարագիր բազմութեան մէջ հայրենիքի ձեւակերպուած պահանջը խիստ որոշ ու մէկին տրուած է։ Մենք երէկ մեր պահանջները կ'ուղղէինք Սասունէն, Վանէն, Տարօնէն եւ Կարինէն՝ երէկուան Թուրքիային, այսօր՝ Եւրոպայէն, Եգիպտոսէն, Ամերիկայէն, Սուրիայէն եւ Պալքաններէն մեր պահանջները կ'ուղղենք այսօրուան Թուրքիային, մինչեւ որ վերջնականապէս վերատանք մեր իրաւունքները»։

Ընկ. Սասունի կանգ առաւ նաեւ մտայնութեան մը վրայ, որ հետզհետէ կը վարակէ մեր ընկերները միտքն ալ։ «Մենք Մուսոլինի մը, Կանտի մը, Լէնին մը, Հիթլէր մը կ'ուզենք» կ'ըսեն, այս կացութենէն դուրս գալու համար։ Ընկերնե՛ր, անոնք իրենց միլիոնաւոր ժողովուրդով եւ միահաղոյր հայրենիքին մէջ տակաւին չեն կրնար ընել այն, ինչ որ Դաշնակցութիւնը կրնար ընել իր յեղափոխական վճռականութեամբ։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եթէ կանոնի նման երեք հարիւր միլիոն մարդ ունենար իր ետին, փոխանակ ծոմ պահել տալու, տասն անգամ Հնդկաստանի անկախութիւնը ստեղծած կ'ըլլար։ Հայ իրականութեան մէջ ե՛ւ Կանտին ե՛ւ Մուսոլինին, ե՛ւ Լէնինը ե՛ւ Հիթլէրը Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է»։

Նախագահի եւ երկու զեկուցաբերներու խօսքերը յաճախ կ'ընդմիջուէին բուռն ծափերով.

Խօսք առին ընկերներ Զամալեան, Բժ. Նորայր, Զորմիսեան, Ամբակում, Յովհաննիսեան, Արամ, Տէր-Յակոբեան, Սաքօ Յակոբեան եւ ուրիշներ։ Ժամանակի սղութեան պատճառով շատ ընկերներ չկրցան արտայայտուիլ.

Կեդր. Կոմիտէն գոհացում տալու համար ընկերներու ջերմ խնդրանքին, որոշած է երկու ամիսը մէկ անգամ նման ժողովներ հրաւիրել։

Ժողովը վերջացաւ ժամը 6ին։ Բոլոր ընկերները բարձր եւ խանդավառ տրամադրութեամբ ցրուեցան, իրենց հետ տանելով այդ ժողովի դաշնակցական եղբայրական մթնոլորտը

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

անխոնջ աշխատակից է իր բաժանմունքին։ Յրէյարիկի դժուարին դերը կատարեց անպակասելի յաջողութեամբ, յուզումի մատնելով ներկաները։

Տիկին Լիւսի, բարի կնոջ, Աննա-Մարի, դերին մէջ դրաւ գովելի խաղարկութիւն մը։

Բայց յատկանշական էր Տիկին Լաթիֆեան Էրիկայի դժուարագոյն դերին մէջ, որ առանցքն է ամբողջ թատերախաղին։ Ան անհամեմատ հերպով յաջող էր, եղան պահեր ուր ինքզինքը գերազանցեց։

Սրահը լեփ-լեցուն էր, նոյնիսկ ոտքի վրայ մարդիկ կային։ Ասիկա ապացոյց մըն է որ Հայ ժողովրդական թատրոնը խորապէս արժանացած է ժողովրդի գնահատանքին։

Ներկաները մեկնեցան շատ լաւ տպաւորութեան տակ։

ԲԷՆ-ՀՈՒՐ

ԽԵՂԴՈՒՑԻՉ ԿԱԶԵՐՈՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴԷՄ

20,000 ՀՈԳԻ ԴԱՍ Կ'ԱՌՆԵՆ

Վերջերս ստեղծուեցաւ «Ազգային Պաշտպանութեան Կամաւորներ» անունով Միութիւն մը, որուն կ'անդամակցին Ֆրանսուհիները՝ սորվելու համար թէ ինչպէս պէտք է գործածել կազի դիմակները, ինչպէս պէտք է կռուիլ հեղձուցիչ կազերու դէմ, եւ ինչպէս պէտք է օգնել կազով շնչահեղձներուն, որպէս զի գործեն հաւանական պատերազմի մը պահուն, հեղձուցիչ կազերով յարձակման մը դէմ։

Արդէն իսկ 20 հազար Ֆրանսուհիներ անդամ արձանագրուած են այս Միութեան եւ ժամանճիւղեր հիմնուած են Ֆրանսայի 72 կարեւոր քաղաքներուն մէջ։ Ու Փարիզի մէջ կանոնաւոր դասընթացքներ բացուած են այս «կամաւորներուն» համար, յիշենք դասընթացքները, որ բացուած են Փասթէօրի հաստատութեան, Միւզէ Սօսիալի, Օթօմօպիլ Գլիւպի եւ Պանք տը Ֆրանսի մէջ։

Հակառակ այն վախին, թէ խուճապ կը ստեղծէ նման դասընթացքներու բացումը, ժողովուրդը պատրաստակամ կը հետեւի այս դասախօսութիւններուն։

Մասնագէտ դասախօսներ նախ հիմնական ծանօթութիւններ կուտան զանազան հեղձուցիչ կազերու մասին, կը բացատրեն անոնց կատարած ազդեցութիւնը մարդկային մարմինին մէջ. յետոյ կը սորվեցնեն թէ ինչ կազմութիւն ունի դիմակը, ինչպէս կը գործածուի (գլուխն անցընել եւ գլուխէն հանել՝ առանց արագելու), եւ վերջապէս ինչ ձեւով պէտք է դարմանել կազով շնչահեղձութեան գոհերը, ինչպէս կը կատարուի արուեստական շնչառութիւնը։ Բոլոր այս ծանօթութիւնները կը տրուին հինգ դասով եւ քանի մը գործնական փորձերով։

Միութիւնը, իր հիւանդապահներով պատրաստելէ յետոյ, պիտի աշխատի կազմակերպել հաւաքական ինքնապաշտպանութեան պայքարը ոչ միայն հեղձուցիչ կազերու, այլ եւ հրձիգ կազազումբերու դէմ։

Երբ փորձ հիւանդապահներու թիւը բաւական շատնայ, Փարիզի բոլոր թաղամասերուն մէջ պիտի կազմուին խմբակներ, որոնք, բժիշկի մը, սպայի մը, դեղագործի մը, եւ վկայեալ հիւանդապահներու հսկողութեան տակ, պիտի ժողովուրդին ծանօթացնեն կազերու դէմ ինքնապաշտպանութեան պայքարը։

Թերթերը կը գրեն, որ ամէն երկրի մէջ տենդագին կ'աշխատին նման բազմաթիւ Միութիւններ, անկախ Կարմիր Խաչէն։ Այսպէս միայն Գերմանիոյ մէջ կը գործեն 2800 խմբակներ, որոնց կ'անդամակցին մէկ միլիոն 200 հազար կիներ, բոլորն ալ փորձ հիւանդապահներ հեղձուցիչ կազերու դէմ պայքարի։

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները, — «Արիւնի ճամբով»։

Սիպիլի յոբելեանը Սոֆիայի մէջ

Սոֆիայէն կը գրեն մեզի.— Անցեալ կիրակի օր, Ալիանս Ֆրանսէզի սրահին մէջ տօնուեցաւ մեծանուն գրագիտուհի Տիկ. Զ. Ասատուրի (Սիպիլ) յոբելեանը, Նախաձեռնութեամբ Պուլկարահայերու միութեան եւ մասնակցութեամբ մշակութային միութիւններու։ Բացումը կատարեց միութեան նախագահը՝ Պ. Ե. Յակոբեան։ Պ. Գ. Մեսրոպ խօսեցաւ Սիպիլի հանրային գործունէութեան մասին, իսկ Պ. Ա. Սեւան վերլուծեց անոր գրականութիւնը։ Յայտագրին իրենց բաժինը բերին Տիկին Ռ. Քէրէստէճեան՝ դաշնակով, Օր. Ա. Փարատեան՝ երգով, Տիկին Մ. Քէօշեան՝ արտասանութեամբ։

«Քարա Մուրզա» երգչախումբը երգեց «Երեւան բաղ եմ տնկել», «Ռոմանս» եւայլն։ Երգեց նաեւ Պ. Կ. Փէչէեան «Անուշ» օփերայէն կտոր մը։

Ի վերջոյ կարդացուեցաւ «Զօրայի» նամակ մը՝ Սոֆիայի հայութեան կողմէ՝ ուղղուած Սիպիլի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայ երգին համար

— :•: —

75 ՀՈԳԻ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ժամանակին գրեր էի թէ Քէօթահիոյ Հայր. Միութեան նախաձեռնութեամբ, կազմուած երգչախումբը, նկատելով հայ երգի ու երաժշտութեան տարածման անհրաժեշտութիւնը, յուզեց ցրուիլ ու կազմեց Միութիւն մը, որ իր տեսակին մէջ եզակի բացում մը կատարելէ վերջ, կը պատրաստուի տալ իր տարեկան մեծ համերգը, այս անգամ 75 երկսեռ երգիչներով.

Կոմիտաս վարդապետի արժանաւոր աշակերտը, Վարդան Սարգսեան, Գրեւէլէն մասնաւոր հրաւիրուած, երկու ամիս է կը մարզէ խումբը, որուն անդամները իրենց գործերը լքելով, կը վնասուին նիւթապէս եւ շատ անգամ կը զրկուին առօրեայ սնունդէն, փորձերուն բացակայ չըլլալու համար։

Անվերապահօրէն կարելի է ըսել թէ, արդի գաղթահայ երիտասարդութիւնը հայերէն երգել չի գիտեր, եւ նոյն իսկ ամէնէն սովորական երգերուն թէ՛ եղանակները եւ թէ բառերը կ'աղճատէ։ Տաճարներ կանգնեցուցին այս փառահեղ պողոտաներուն վրայ, մատուռներ կը չինենք արուարձաններուն մէջ, սակայն չունինք ոչ երգեցիկ դպիրներ, ոչ ալ դպրապետներ։ Տօնական օրերուն երբ եկեղեցի կ'երթաս, քիչ մը խնկալու եւ աղօթելու համար, կը տեսնես տասնեակ մը պզտիկներ եւ 2—3 տիրացուներ, հայկական հին ձայնագրութեան տետրակ մը բռնած ՝Ձեն երգեր, այլ կը պոռան, այնպէս որ կը ստիպուիս ականջներդ գոցելով դուրս վազել։ Եւ յետոյ պատարագէն քահանան կամ եպիսկոպոսը կը սկսի ժողովուրդը մեղադրել թէ՝ անհաւատ դարձած է, չուզեր լսել շարականները։

Անհրաժեշտ է նախ հայ երգն ու երաժշտութիւնը ճանչցնել իր իսկական գոյնով, յետոյ, չարունակական համերգներով եւ դասախօսութիւններով սիրցնել զայն մանաւանդ նոր սերունդին։

Երբ, գաղթահայը սիրէ ու ճանչնայ իր երգը, շատ հեշտ է զայն տարածել եւ սիրցնել օտարին։

Կոմիտաս մեծ դժուարութիւններ կրեց, եւրոպական ոստաններու մէջ կազմակերպած իր համերգներուն ատեն, որովհետեւ այն օրերուն «զաղթահայ» բառը գոյութիւն չունէր հայ լրագրութեան մէջ, եւ ինքը առանձին կրնար հայ երաժշտութեան ներկայացուցիչ հանդիսանալ։ Իսկ այսօր, տասնեակ հազարներով Եւրոպայի արտին վրայ նստած, անտարբերութեամբ կը դիտենք թուլացումը հայ երգին եւ կը ձգենք որ Սարգսեաններու նման տաղանդներ խամրին առեւտրական գրասենեակներուն մէջ։

Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութիւնը իր 75 երկսեռ անդամներով յանդուգն քայլ մը կ'առնէ, այս տնտեսական տագնապի օրերուն 5—6000 ֆրանքի ծախք մը ընելով համերգին յաջողութեան համար։

Երգչախումբը պիտի երգէ քառաձայն, հնգաձայն եւ երբեմն ալ վեց ձայնով նոր երգեր, — աշխատանքի, գեղջկական, կրօնական ու ազգային, որոնց կ'ղեկին պիտի լսենք նաեւ մեր անզուգական եւ շնորհալի երգչուհին, Օր. Հայկանուշ Թորոսեանը։

Թանկագին պատեհութիւն մը՝ Մարսէյլիոյ ժողովուրդին, մանաւանդ երիտասարդութեան համար։

Ս. Միլտոնեան

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթ եւ արտագաղթ

— . —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն խմբագրականի մը մէջ (19 Նոյ.)։

— «Գաղափարապաշտ, մաքուր եւ հերոսական սերունդ մը կար, որ «Վաթան», «Վաթան» կանչելով կը մեռնէր հայրենի ջուրի, հողի, օդի ու երկնքի համար։ Այդպէս չէ հիմա. ժողովուրդը հաց եւ հանգիստ կ'ուզէ։ Իրական հայրենասիրութիւնը որ մեզ վարակած է նախնիքներու աւանդութիւններով, ժողովուրդին անհաս է. ան իրապաշտ է եւ գործնական հայրենասիրութենէ եթէ ոչ աւելի գոնէ անոր հաւասար զանգուածներուն հաց, լոյս եւ ազատութիւն պէտք է։

Սովետները այս երեքէն եւ ոչ մէկը ունին, ու չենք զարմանար, երբ համայն Ռուսիոյ ժողովուրդը կը փախչի խմբերով, ինքզինքը յանձնելով Տնեպրի եւ Արաքսի կատաղի ալիքներուն, հաշուի չառնելով կարմիր պահակազօրքի գնդակն ու սուինը։

Մենք չենք արդարացներ մասնաւորապէս հայ արտագաղթողները, անոնք նոյնքան յանցաւոր են, որքան իրենց ճնշողներն ու հալածիչները։

Քիչ մը համբերութիւն, տոկունութիւն եւ կեանքի պայմաններուն յարմարուելու ցանկութիւն՝ յանուն հայ հայրենիքի, եւ Հայաստանի կեանքը այնքան անտանելի չպիտի թուէր։ Չէ՛ որ հոն կ'ապրի հայութեան մեծագոյն կէսը, թէեւ աղի արցունքով, տառապանքով, տառամները կրճտեցնելով, սակայն միշտ լաւագոյն ապագայի յոյսով։

Այս արտագաղթողներէն շատերը ինչե՛ր չըրին խորհրդային դրախտը մտնելու համար, զարձան հօկճի, համայնավար զործակալ եւ գործիք, խոստումներ սերմանեցին Յունաստանի մէջ եւ այլուր, մեր ազգային աւանդութիւնները ոտքի տակ առին, նոյնիսկ չվախցան աւելին թափելէ, մեր կանխազգուշական միջոցները յայտարարեցին չէզոքութիւն եւ խառնակչութիւն, ու հիմա յետ կուզան գլխի կոր, տառապեալ, տաղը սը քայլելով մերկ, անօթի ու ծարաւ, նախընտրելով Եւրոպայի լերկ պողոտաները, Հայաստանի ջուրէն ու հացէն։ Անշուշտ անոնք զոհեր են, բայց ոչ այնքան միամիտ ու բարեմիտ, եւ արդարանալի արարքներով։

Ներգաղթողները, որ Հայաստանի մէկ ծայրէն կը մտնեն եւ միւսէն դուրս կուգան, նոյնիսկ կեանքերնին վտանգելու վճռականութեամբ, երկու վատ գործ կ'ընեն. նախ՝ գէշ օրինակ կը ծառայեն երկիր մտնողներուն եւ յետոյ՝ յայտնապէս վատթարագոյն քարոզչութիւն կ'ընեն գաղութներու մէջ, նոր ներգաղթողները չուարումի եւ յուսահատութեան մատնելով։

Զենք ուզեր մտնել խնդրի մանրազնին քննութեան մէջ, միայն ըսենք ու կրկնենք երեք տասնեակ անգամ, որ քանի մը հազար հոգի Հայաստան ընդունելու թմրկահարութիւնը որքան մեծ էր ու խառնակ, այնքան չնչին ու կսկծալի է անոր արդիւնքը։

Ու սովետական բոլոր գործերը այսպէս «Վիթխարի» են թուղթի վրայ, բայց իրականին մէջ գէրօ։

Ցաւալի է, բայց ճշմարտութիւն»։

Քանի մը օրէն մեր նոր բերքոնը

"ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ,,

որ պիտի կարդացուի նոյնքան եւ աւելի ջերմաքրքրութեամբ որքան վերջինը, «ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ»։

ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ»ԻՆ

■■■

. . Խմբագիր Յառաջի

ՄՈՆՓԷԼԻԷ, 12 Դեկտ. — Հայ թերթերում կարդալով Դպրոցասէրի կոչը, Մոնփելիէի հայերս որոշեցինք մենք ալ մեր կարողին մեր պարտականութիւնը կատարել, ու եղբայրական աջակցութիւն մը ընել։

Եւ հակառակ տնտեսական տագնապին, մեր հայրենակիցները, բոլորն ալ մասնակցեցան առանց բացառութեան։

Ահա ցանկը մասնակցողներուն.— Գ. Սամաթարեան 50 ֆր, Գ. Պաճարբրդեան, Բօյաճեան եղբարք 30ական ֆրանք։ Ա. Մարգարեան, Մ. Ճուհարիկեան, Ոււսանող մը. Հ. Մինասեան, Յ. Գասպարեան, X. 20ական ֆրանք։ Մ. Ք., Ա. Պետոեան, Ս. Պետոեան, Տ. Փէշէքջերեան, Գ. Գոյաճեան 10ական ֆրանք։ Յ. Յակոբեան 5 ֆրանք։ Գումար՝ 285 ֆրանք։

ԽՄԲ.— Կը խնդրուի Դպրոցասէրի վարչութենէն այս գումարը ստանալ՝ ժամապատասխան ընկալագրով։

ՅՈ՛ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

■■■■■■■■

— Ներեցէք, հայր... ըսի, շրթունքս սատեցնելով իր ձեռքերուն.. ներեցէք որ կ'ուզեմ աւելին գիտնալ... ներեցէք որ մտածումս չի լսեր, ինչ որ կ'աղաղակէ սիրտս... Ո՞վ էք դուք...

Անիկա վեր առաւ իր ակնարկը մատեանէն ու տարածեց վրաս. կարծէք կը նայէր սրբակրօն պատկերի մը. իր ակնարկը ծանր էր, անթարթ, յաւերժական. մանկութեանս օրերուն աղչաւմով դիտած էի աստուածածոր պատկերներ, որոնց աչքերը միշտ յառած կը մնային ինծ, որ կողմէն, որ անկիւնէն նայէի իրենց։ Բայց այն հին, լուռ ակնարկը, տարիներ վերջ, առաջին անգամ մըն ալ դիմացս... կը սուզուէր ոսկորներէս ներս, պիտի պարուրէր գիս ուր որ ալ ըլլայի... Ու այդ համար, մեղմ ակնարկը կարծէք կ'ըսէր ինծ.

«Ինչպէ՞ս... Դեռ չճանչցա՞ր զիս... Տակաւին պէտք կը զգաս հարցնելու...»։

Ու այդ ակնարկը, սակայն, հակառակ իր խոր յստակութեան, մըթին առեղծուածի մը նման թառեցաւ վրաս. միտքեր՝ խուճապահար սկսան փախչիլ ճակատիս ետին. բառեր՝ փուշերու նման՝ կառչեցան կոկորդիս...

Շփոթահար, խոնարհեցան կոպերս.

Բարեբախտաբար նոյն պահուն վայրաշարժ մը սուլեց։ Անիւները ճռնչեցին մեր կրունկներուն տակ։ Պատեր, գերաններ, կամարներ կը դողային, կը թնդային մեր շուրջ։ Նարժեալ, անապարանք՝ միջնորմներու ետեւէն։ Ժամանակներու փութկոտ իրարանցում մը գնացքի երկայնքին...

Ֆը՛շշ... Ֆը...շ...շ...՛շ։

Ու շոգեկառքը կանգ առաւ Մարսէյլիոյ կայարանը։

Պարկը՝ ուսընթանութ, ցուպը՝ ձեռքը, ան խայտարղէտ ամբոխէն անցաւ բողիկ, տարագիր Աստուծոյ մը երեւոյթով։ Տեղի կուտային, կը քաշուէին մարդիկ իր առջեւէն։

Իր սպիտակ վեհութիւնը կը շլացնէր անոնց աչքը. ընդհանուր իրարանցումին քովէն կը քալէր ան ինչպէս մէկը որ ժամադրութիւն մը չունի, ոչ ալ վախը՝ իր ժամը կորսնցնելու. ստուերի նման կը հետեւէի իր քայլերուն։

Զարմանք քծծնառը իրենց շրթունքին, աղջիկներ կը մրմնջէին մեր ետեւէն.

— Տեսէք, տեսէք ծերուկը ու իր մանկլաւիկը..

— Արեւելեան սուլթան մը ապահովաբար... ա՜ս մէկն ալ իր հրապիտը...

— Ոչ, ոչ... Սուրբ Պետրոս որ երկինքի զանձերը գողցած է։

— ... Ու Մօնթէ Քառլօ պիտի երթայ խաղալու...

— Ահա հրեւոյթն մը, ցուցանք մը վերջապէս... ո՞ր «սիրքոյին մէջ կը կազմէ արդեօք։

Մեր ետեւէն, տարէց ու խենդ, ֆրանսացի հայրենասէր մը բարձրաձայն կը խորհրդածէր աւելին։

— «Խե՛ղճ Ֆրանսա... ափերդ բացեր ես բոլոր խլէակներու առջեւ. քեզի կուգան անհայրենիք ժողովուրդներ ու զաւազուրկ թագաւորներ... Ահաւասիկ մէկն ալ անոնցմէ, սա ծերուկը .. Կայա՛ն ես թէ զենեն, Ֆրանսա... Ինչո՞ւ թոյլ կուտաս որ քու քաղաք գետերուդ մէջ գան լուալու իրենց աղտոտ շորերը... ու ճղնաժամի սա օրերուն, ինչ օգուտ մեզի սա տարագիր, բոպիկ արքաներէն ..»։

×

Ուղեկիցս մախաղին մէջ ամփոփեց իր մագաղաթները, շրջեցւն իր մատենագրութիւնը. բազմութեան ետեւէն վար իջանք։

Կայարանը լեցուն էր կիրակիով. ու շէնշող ազմուկին մէջ կը կորսուէին բոլոր խորհրդածութիւնները, քծծնօղները...

Դուրս ելանք Սէն Շարլի կայարանէն։

Ուղեկիցս կանգ առաւ պահ մը հօյաշէն, բազմաստիճան սանդուխին գագաթը. չկրցայ հասկնալ թէ ինչ բան կը գրաւէր զինքը. լայն պողոտայի՞ն խաժամուժը. Նօթր-Տամ տը լա Կարտի վերամբարձ արուապատկե՞րը, ծխնելոյզներու, բլուրներու վրայ մաղուող կապոյտ մշուշը..

— Ո՛ր պանդոկը մտադիր էք իջնել, հարց տուի իրեն։

Ան թեւերը բացաւ, նայեցաւ ինծ չքաւոր մարդու մը ակնարկով.

— Զե՞ս ըմբռներ, ա՛յ յիմար, —ըսել կ'ուզէր ան— որ ոչ ոսկի ունիմ, ոչ արծաթ. մախաղիս մէջ տեսար արդէն ամբողջ ունեցածս ու նաեւ չունեցածս. երկրաւոր գանձերէն չէ՛ որ անբաժին մնացեր եմ ես... ո՞ր սեղանաւորը պիտի ուզէ թղթադրամի վերածել մագաղաթներս... հետու, երիտասարդ բարեկամ, վարձու սենեակներէ, վճարովի անկողիններէ։

Այն ատեն, ներշնչուեցայ. ըմբռնեցի անմիջապէս թէ ո՞ւր կրնար հանգչիլ այս հովիւը, որ կորսնցուցած ըլլալ կը թուէր իր ոչխարները, անոնց արօտատեղիները, եւ փարախին ճամբան...

«Երթա՛նք, ըսի, Պուլվառ Օթթոյի արեւելեան զաղթակայանը...»

Ծերուկը, ձեռքը հանգչեցուց ուսիս ու միասին վար իջանք սանդուխներէն դէպի քաղաք։

Անկիւնադարձին, ոստիկան մը կասկածանքով մեզիմօտեցաւ. զինքը կանխեցի սակայն։

Ահա Արեւելքէն եկած տարագիր մը, որ հայրենակիցներ կը փնտռէ, կը հաճի՞ք մեզ ցոյց տալ անտէրունջներուն զաղթակայանը...։

— Անցէք այս ուղղութեամբ, պատասխանեց ոստիկանը. (ապահովաբար իր կիրակնօրեայ հանգիստը չէր ուզեր վրդովել անշահ աւելորդ մը քննութեամբ). շարունակեցէք մինչեւ Էքսի հրապարակը. հոն ձեզի կը մնայ այլեւս առնել թիւ 26 հանրակառքը։

Անցանք ապա ուրեմն Էքսի հրապարակը։

Ճանչցա՞ծ էք երբեք այս վայրը, մէկը Մարսէյլիայի ամենաքանուկ կեդրոններէն, սիրտը՝ աշխատաւորական թաղամասերուն։

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Փարիզ եւ շրջականեր

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավրնիւ Գոպլէն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԷ Հ. Յ. Դ. Գատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գրադարան-ընթերցարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Գատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, բիւ Նասիոնալ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ՝ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

Այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԳԱՂԹԸ եւ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է:

«ՍԻՓԱՆ»ի ընկերա-համակրական հաւաքոյթը տեղի կ'ունենայ 18 դեկտեմբեր կիրակի, ժամը 4ին Միւթիւալիթէի Չրդ. յարկը:

Պիտի խօսի գերասան Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Մեր մեծ դերասանուհի Տիկ. ՍԻՐԱՆՈՅՇի մասին

Խմբերգ, նուագ, արտասանութիւն: Զուարճալի խաղեր, հայկական եւ եւրոպական պարեր: Կը հրաւիրուին «Արարատ» եւ «Բիւրակն» երգչախումբերու անդամները: Մուտքը ազատ է բոլոր համակիրներու համար:

Մախքի համար 2 ֆրանք:

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ

Կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ

Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու

ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ:

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Կովկասեան պարեր:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԼԷՅԼԱ ՊԵՏՐ – ԽԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

17 Դեկտ. Շաբաթ կէսօրէն ետքը ժամը 4ին

Théâtre de l'Avenue, 5 rue de Colisée

Իշխանուհի Պետր-խան նոր է հասած Միլանէն, ուր Scala de Milanoի մէջ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Սաքայի Թագուհին:

ՉՐՈՅՑԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին

Կը խօսին՝ Տ. ԷԼԼԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ, Տ. ՀՌ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Պետրոս Պալըքճեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գավուքճեան եւ պարագաները իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻՑԱ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցունի Հնուէ Միսաք Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուժդալեցի Օհան Քէլոհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէշ գիւղը, հօր անունը՝ Աւետիս Քէլոհանեան, մօր անունը՝ Մարիամ: 1925ին եկած է Ֆրանսա: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian. Poste Restante. Valence. Drôme.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 Կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Saciétés Savantesի մէջ

8 Rue Danton — Metro St. Michel et Odéon

Կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ Գերմանացի ծանօթ խաղերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՀԷՐի

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տրամ երեք արար եւ ՍՄՈՒՄՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ — կատակերգ. մէկ արար — ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕԻ

Կը մասնակցին՝ Տիկ. ԱՆԱՀԻՏ, Տիկ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ՅԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տոմսերը ամէն տեղ եւ «Կավոշ»ի մօտ

Հայ «Տրամ-Օփերէթ» խումբը

Ղեկավարութեամբ Ս. ՍՈՒՐԱՊԵԱՆԻ

Մասնակցութեամբ "ՍԻՓԱՆ" ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Հայկական մեծ օփերա

ՅՈՎ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ԱՆՈՒՇ

Օփերա 4 արար 6 պատկեր

8 Յունուար Կիրակի ցերեկ ժամը ճիշդ 2.45ին

Maison de la Mutualité

ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Métro: Maubert - Mutualité

Տոմսերը այժմէն կը ծախուին սովորական տեղերը

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ՊԱՏԻ ՕՐԱՑՈՅՑ — 1933 —

Կազմուած է 4 գունագեղ նկարներէ Ա. Բաբայեան երաժշտական խմբումներ, Է. Շահին Նինա, Մ. Խաչատուրեան Հայ հովիւը, Յ. Փուշման Գաւառ:

Դիմել ուղղակի Imprimerie Arménienne, St. Lazare-Venise (Italie). Փարիզի մէջ, Հ. Սամուէլ գրատուն, 51 rue Mr. le Prince.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 278.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 16 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

16 Décembre 1932

[ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 2062 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԼԻՈՆՆԵՐՈՒ ԱՆԼՃՔԸ

Դիւրագին դէպքեր՝ մէկ օրէն միւսը:

Դէպքեր՝ որ ուրիշ անգամ մըն ալ կ՚ապացուցանեն թէ պատերազմի դաշնագիրները դատապարտուած են ամլութեան: Կամ, եթէ գործադրուին ամէն գնով, հետեւանքը աղէտ է եւ փլուզում:

Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը պոռթկաց գիշերային ժողովի մը մէջ, դիմադրելով իրատես վարչապետի մը ճարտասանական բոլոր փորձերուն:

Դեկտ. 15ի պայմանաժամէն մէկ օր առաջ, մերժեց կառավարութեան բանաձեւը: Եւ հիմա Հանրապետութեան նախագահը մարդ կը փնտռէ, ելք մը գտնելու համար ստեղծուած անելէն:

Կասկած չկայ որ, Երեսփ. Ժողովը աւելի շատ ցոյց մը կատարել ուզեց, քան քաղաքական գործ մը:

Եւ, վայրկեան չեն անոնք որ, Ֆրանսայի կցկիսացումը կը նախատեսեն, դեկտ. 14ի քուէարկութենէն յետոյ:

Արդարեւ, Պ. Էռիոյի բոլոր ճիգը կը ձգտէր մէկ նպատակի,— չյուժնուիլ Անգլիայէն:

Առաջին անգամ Անգլիան էր որ խնդրեց վճարման յետաձգում, առաջարկելով նոր քննութեան մը ենթարկել պատերազմական պարտքերու խնդիրը:

Ֆրանսան ալ հետեւեցաւ այդ ճամբուն: Ան ալ պայմանաւոր վճարում առաջարկեց: Ու մինչ Անգլիան իր չորս ծանուցագիրներուն ոգին անխախտ պահելով հանդերձ վճարեց, Ֆրանսան մնաց կէս ճամբան:

Եւ անհաւասարելի մատնուած լուրջ անելի մը, որուն հետեւանքները դժուար է նախատեսել:

Ստոյգ է մէկ բան, — Ամերիկան տարբեր դիրք պիտի բռնէ Անգլիոյ հանդէպ, որ վճարեց, եւ տարբեր՝ Ֆրանսայի եւ միւսներուն հանդէպ որ մերժեցին վճարել:

Այսպէս կամ այնպէս, ահա իր ամբողջ լայնքով եւ խորութեամբ մէջտեղ կը դրուի պատերազմական պարտքերու խնդիրը, որ անէծքի մը պէս կը հալածէ բոլոր ժողովուրդները, յաղթական թէ պարտեալ:

Միեւնոյն ատեն պիտի արծարծուի, անշուշտ, գերմանական հատուցումներու հարցը, որ թաղուեցաւ Լոզանի համաձայնութեամբ եւ որ սերտ կապ ունի պարտքերու թնճուկին հետ, հակառակ Ամերիկայի առարկութեան:

Համաձայն 1932 նոյեմբեր 25ին կազմուած հաշիւի մը, Եւրոպան Մ. Նահանգներուն կը պարտի 22 միլիառ 188 միլիոն տոլար կամ 560 միլիառ ֆրանք: (Դրամագլուխ եւ տոկոս):

Ասոր դիմաց վճարուած է միայն մէկ միլիառ 868 միլիոն տոլար (հարիւրին 8.3): Կը մնայ՝ 20 միլիառ 321 միլիոն:

Այս անըմբռնելի գումարին մէջ Անգլիան կը բռնէ առաջին տեղը, — 9840 միլիոն տոլար: Ետոյ կուգան, — Ֆրանսա՝ 6361 միլիոն, Իտալիա՝ 2381 միլիոն, Պելճիա՝ 701 միլիոն, Լեհաստան՝ 418 միլիոն, Չեխոսլովաքիա՝ 296 միլիոն, Ռումանիա՝ 120 միլիոն, Եուկոսլավիա՝ 94 միլիոն եւն.:

Դեկտ. 15ին Անգլիան պիտի վճարէր 95,550,000 տոլար (վճարեց), Ֆրանսան՝ 19,261,000 (մերժեց), Պելճիան՝ 2,125,000 (նոյնպէս), Իտալիան՝ 1,245,000 (վճարեց), Լեհաստանը՝ 4 միլիոն 427,980 (մերժեց): Ընդամէնը 11 պետութիւններ պարտաւոր էին վճարումներ կատարելու, դրամագլուխի կամ տոկոսի վրայ:

Հասարակ ընթերցողին համար գոց գիրքեր են այս թուանշանները: Եւ անհրաժեշտ չէ մտնել անոնց մանրամասնութեանց մէջ:

Միայն անոնց ահագնութիւնը աչքի առջեւ ունենալով, կրնանք ըմբռնել տագնապին ահաւոր հանգամանքը:

Եթէ Անգլիան եւ Իտալիան վճարեցին եւ միւսները մերժեցին, այդ չի նշանակեր թէ տագնապը կորսնցուցած է իր սուր հանգամանքը:

Ընդհակառակն: Ինչպէս ըսինք, Անգլիան դեկտ. 15ի վճարումը կատարած է պայմանաւոր, իսկ Իտալիան միեւնոյն առարկութիւնները պիտի ընէ յառաջիկայ պայմանաժամուն, 1933 յունիս 15: Այդպէս ալ յայտարարուեցաւ Ծերակոյտին մէջ:

Ուրեմն, ամբողջ խնդիրը բաց կը մնայ: Իսկ լուծման բանալին գտնուի Մ. Նահանգներու նոր նախագահին եւ խորհրդարանին ձեռքը:

Երկուքն ալ պաշտօնի կ՚անցնին 1933 մարտ 4ին, եւ կարելի չէ ո՛չ եւ է բարեփոխում սպասել այս փոխանցման շրջանին:

Այս կացութեան պատճառաւ էր որ Անգլիան ուզեց կարճ կապել, իսկ Պ. Էռիօ ի զուր փորձեց համոզել Երեսփ. Ժողովը:

Ամերիկան բոլորովին հակառակ չէ վերաքննութեան: Հուվըր, որ եւ է պատասխանատուութիւն չստանձնելով հանդերձ, պատրաստակամութիւն կը յայտնէր խորհրդարանին ուշադրութեան յանձնելու այդ պարագան:

Իսկ նոր նախագահը եւ խորհրդարանը անշուշտ աւելի յառաջ պիտի երթան, քանի որ ամբողջ Եւրոպան ունին իրենց դիմացը:

Բուն դժուարութիւնը՝ պատերազմական պարտքերու եւ գերմանական հատուցումներու կապակցութեան խնդիրն է:

Ամերիկան կ՚ուզէ անջատել երկու հարցերը: Բայց, իր կատարած գործերն իսկ ուրիշ բան կ՚ապացուցանեն: (Հուվըրի առաջարկած մորաթորիումը, Լոզանի համաձայնութիւն եւն.):

Եւրոպայի մէջ, նոյն իսկ յաղթականներուն համար հասունցած խնդիր է պարտքերու վերաքննութիւնը՝ մինչեւ ջնջում:

Եւ բուն ելքն ալ այդ է: Ինչ որ կը նշանակէ նաեւ վերաքննութիւն դաշնագիրներու:

Սպասա՛ծ է ժողովուրդներու համբերութիւնը:

Միլիոնաւոր զանգուածներ են որ կը պոռթկան ի դիմաց ռազմադաշտին վրայ ինկած միլիոններու (մարդ), եւ ընդդէմ անոնց ոսկորներուն վրայ դիզուած միլիոններու (դրամ):

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՏԱԼԻՆԱԽՏ

Արքաները սովորութիւն ունին իրենց անուններով կոչելու ինչ որ կը շինուի ժողովուրդին քրտինքով:

Թուրքիոյ մէջ՝ համբաւ չունէին «Համիտիէ» կոչուած գիւղերը, քաղաքները, կամուրջները, պողոտաները կամ «ճամի»ները:

Ցարական Ռուսաստանի մէջ ալ, սահման չունէին «ցար»ով կազմուած կամ ցարին անունով կոչուած բառերը, — *Ցարիկրատ, Ցարսկոէ, Ցարիցին, Ալեքսանդրապոլ, Պետրոկրատ, Պետրպաւլովսք, Եկատերինոտար* եւայլն:

Բան փոխուա՞ծ է, կարմիր յեղափոխութենէն ի վեր:

Ընդհակառակն: Բառարան մը կրնան կազմել «Լէնին»ի անունով հաստատուած քաղաքները, գիւղերը, ջրանցքները, գործարանները, օդանաւերը եւն.:

Լէնինը մեռաւ, — բայց ո՞վ մնաց Ստալինը: Իսկ եւ իսկ արեւելեան սատրապ մը:

Ջի բաւեր ամենայրածիր Ռուսաստանը, եւ հասած տեղդ Ստալին կը պոռան:

Այն ալ, առանց սպասելու որ... մեռնի:

Բոլշեւիկ վարիչները այս տեսակէտէն քար կը հանեն քաղքենի միապետներուն:

Իսկ Երեւանի կարմրուկ տիրացուներն ալ, որ իրենց կարգին կտրած են կապկութեան, ստրկամտութեան եւ լօրձնաշուրթն փառաբանութեան մրցանիշը, առիթ չեն փախցներ, օրուան իշխանաւորը պանծացնելու:

«Ալեքսանդրապոլ»ը ցարական էր: Պէտք էր փոխել: Եւ դարձուցին «Լէնինական»:

Քիւրտի – Թուրքի անուններով այնքան գիւղեր կան Հայաստանի մէջ, անձոռնի, բարբարոս, խառնածայն (Ղուրդուղուլու, Շամլուղ, Ազուդի – Վաղուդի, Համզաչիման, Ջօրան – Տէրէ, Քէօրփալուգ, Այնալու, Ջամրլու, Մահմուդջուխ, Ջինջիրլու, Իմանշալու):

Ոչինչ: Այդ բոլորը կը պահեն անվթար: Բայց, պարտք կը սեպեն «Ստալին» հոլովել ամէն տեղ:

Ահա վերջինը, — Ձորագետի ելեկտրակայանը — որ նոր բացուեցաւ — եւ ռուսերէնի եռեւեղութեամբ կը կոչուէր «Ձորագէս», վերածեր են... «Ստալին»ի:

Ի՞նչ մեղք ունէր «Ձորագետ»ը (կամ «Դեբետ»ը): Հապա Լոռի՞ն:

Կապիկնե՜ր, կապիկնե՜ր:

ՎԱՐԱԶ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոնի պարսկական դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ խռովութիւններ ծագած են հարաւային Պարսկաստանի մէջ: Կատարեալ ապահովութիւն կը տիրէ երկրին ամէն կողմը:

Ինչպէս կ՚երեւայ, շահակիցներ կ՚ուզեն պղտորել միտքերը, Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ:

ԲԱՄՊԱԿՈՎ Կ՚ՕԳՆԵՆ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ

Մ. Նահանգներու Երեսփ. Ժողովին որոշումով, Կարմիր Խաչին պիտի տրուի 329,000 հակ անվճար բամպակ, օգտագործելու համար, ի նպաստ գործազուրկներուն: Կարմիր Խաչի նախագահը յայտարարած էր թէ կրնայ օգտագործել մինչեւ երկու միլիոն հակ, քանի որ 4,238,000 ընտանիքներ զրկուած են հագուստ – կապուստէ:

Կարմիր Խաչը անկէ առաջ ալ ալիւր ստացած ըլլալով, բաժնած է 4 միլիոն 488,000 ընտանիքներու:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԷ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԵՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Հանրապետութեան նախագահը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Երէկ իրարու ետեւէ իր քով հրաւիրեց նախկին նախարարներ եւ կուսակցապետներ: Ամէնէն աւելի աչքի առջեւ ունի Էռիօն, բայց վերջինը կը մերժէ:

Երեսփ. Ժողովին բանաձեւը՝ պարտքերու յետաձգման մասին՝ ծանր տպաւորութիւն գործեց Ամերիկայի մէջ, ուր կ՚ըսուի խօսքեր կ՚ուղղուին Ֆրանսայի հասցէին: Ծերակուտական մը ըսած է թէ Գերմանիա միակը չէ որ քուրջի կտորի տեղ կը դնէ իր ստորագրած թուղթերը: Ուրիշ մը Ֆրանսայի երեսին կը զարնէ իր ապերախտութիւնը: Վախ կայ որ Ամերիկա վրէժխնդրական միջոցներու դիմէ, արգիլելով Ֆրանսայի եւ ուրիշ պարտազանց պետութեանց արժեթուղթերուն մուտքն ու վաճառումը: Իսկ աւելի հաւանական է որ Ամերիկա խտրութիւններ դնէ Ֆրանսայի հանդէպ, երբ բանակցութիւններ կատարուին պարտքերու վերաքննութեան մասին:

Չորեքշաբթի օր, Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ ելմտական նախարարը յայտարարութիւններ ըրաւ դեկտ. 15ի վճարման մասին, փափկօրէն մեղադրելով Պ. Հուվըրը: Կը կարծենք թէ, ըսաւ Պ. Չէմպըրլէյն, մեր դեկտ. 1ի ծանուցագիրը պիտի համոզէ Ամերիկայի ժողովուրդը՝ դեկտ. 15ի վճարումները ընդհատելու անհրաժեշտութեան մասին: Բայց եւ այնպէս որոշեցինք վճարել, որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան կողմէ վրիպում մը՝ համաշխարհային ցնցում յառաջ պիտի բերէր: Սակայն, վճարելով հանդերձ, յառաջիկայ բանակցութեանց մէջ պիտի պնդենք թէ անկարելի է պահել նախկին կարգադրութիւնը: Մեր վճարումը պիտի կատարուի ոսկիով: Այս գործողութիւնը անշուշտ պիտի տկարացնէ Անգլիոյ Դրամատան պահեստը եւ կը կարծեմ թէ հարկ պիտի ըլլայ բարձրացնել զեղչի սակը:

Ետոյ խօսք առաւ Պ. Չըրչիլ, որ գնահատելով տրուած որոշումը, ուժգնօրէն քննադատեց կառավարութիւնը որ ճակատ կազմած է Ֆրանսայի հետ: Եւ տրամաբանօրէն, գոհունակութիւն յայտնեց Էռիոյի դահլիճին անկման համար: Իսկ Լոյտ Ճորճ բանաւոր գտաւ Ֆրանսայի ընթացքը եւ գիտել տուաւ թէ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովն ալ այդ ընթացքը պիտի բռնէր, եթէ կառավարութիւնը հաւանէր վիճարանութեան ենթարկել խնդիրը:

Անխնայ մաքրագործում կարմիր շարքերու

Գրած էինք թէ համայնավար կուսակցութեան յառաջիկայ համագումարը պիտի կատարէ նոր զտում՝ շարքերուն մէջ:

Նոր լուրերու համաձայն, այս մաքրագործումը — երրորդը — պիտի ըլլայ շատ խիստ եւ ամենակարեւորը: Խորհրդային մամուլը լայնօրէն կը զբաղի այս հարցով: Առաջին ընդհանուր զտումը կատարուեցաւ 1921ին, տնտեսական նոր քաղաքականութեան հաստատումէն յետոյ: Այն ատեն անդամներու իբր մէկ երրորդը վտարուեցան: Երկրորդը, որ տեղի ունեցաւ 1929ին, հնգամեայ ծրագրի հաստատումէն յետոյ, այնքան խիստ չէր:

Համայնավար կուսակցութեան անդամներուն թիւն է երեք միլիոն: Խորհրդային մամուլը կ՚ըսէ խօսքեր դրի կ՚առնէ անվստահելի անդամներու, մասնաւորապէս անոնց հանդէպ որ գիւղացիներու մէջ կ՚աշխատին: Դիտել կուտայ թէ դասակարգային անբնական թշնամիներ սողոսկած են կուսակցութեան բջիջներուն մէջ, կազմալուծելու համար եւ թէ բազմաթիւ անդամներ զարձած են դաւաճաններ, գործակցելով Սպիտակ Ռուսերու կազմակերպութեանց եւ ուրիշ հակախորհրդային գործակալներու հետ, Ուկրայնայի մէջ եւ այլուր: Այս մարդոց դաւաճանութեան հետեւանքով է որ ձախողեցաւ հողագործական ծրագիրներու գործադրութիւնը: Պաշտօնաթերթ «Պրաւդան» կ՚աղդարարէ թէ մաքրագործումը պէտք է ըլլայ ամբողջական եւ անողորմ, եւ միայն «անսահմանօրէն հաւատարիմ» համայնավարները պէտք է արտօնուին պահելու իրենց անդամակցութիւնը. այնպիսիներ որոնք ամէն բանէ վեր կը դասեն կուսակցութեան շահերը:

Այս անօրինութիւնները կ՚ապացուցանեն թէ խոր դժգոհութիւն կը տիրէ կուսակցութեան ծոցին մէջ: Զտման առթիւ, հաւատարմութեան փորձեր պիտի կատարուին կարգապահական ատեաններու առջեւ:

Պարսկաստան պատասխանելով Անգլիոյ

ԱՆԻՐԱՒ ԿԸ ԳՏՆԷ ԱՆՈՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Պարսկական կառավարութիւնը պատասխանելով անգլիական վերջին ծանուցագրին, անիրաւ կը գտնէ անոր պահանջները՝ Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ: Կառավարութիւնը դժգոհ է մասնաւորապէս անոր համար որ, Անգլիա կը սպառնայ Լահէյի Դեթրագոյն Ատեանին յանձնել վէճը. մինչդեռ այդ Ատեանը իրաւունք չունի զբաղելու պարսկական կառավարութեան եւ առեւտրական ընկերութեան մը միջեւ ծագած վէճը:

Պարսկական ծանուցագիրը հետեւեալ պատճառներով կը բացատրէ մենաշնորհին ջնջումը.—

1. Մենաշնորհը ձեռք բերուած է ճնշումով. — 2. Պարսկաստանի վճարուած բաժինը արդար չէ. — 3. Կառավարութիւնը արտօնուած չէ հակակշիռ ի գործ դնելու. — 4. Պատերազմի շրջանին Պարսկաստան ստացած չէ իրեն ինկած բաժինը. — 5. Ընկերութիւնը մերժած է նկամուտի տուրք վճարել. — 6. Ընկերութիւնը տարապայման ծախքեր ըրած է արտասահմանի մէջ, ի վնաս Պարսկաստանի քարիւղի շահերուն. — 7. Քարիւղին գինը շատ սուղ է Պարսկաստանի մէջ. — 8. Ընկերութիւնը չէ յաջողած ամբողջովին շահագործել Պարսկաստանի քարիւղի հորերը եւ Պարսկաստանէն դուրս բարգաւաճ է կացութիւնը. — 9. Ընկերութիւնը անցեալ ամառ մերժեց պատուիրակ մը ղրկել, բանակցելու համար:

Այս բոլորը լիովին կ՚արդարացնեն մենաշնորհին ջնջումը եւ կառավարութիւնը պատճառ չի տեսներ ետ առնելու իր որոշումը: Ետոյ, կառավարութիւնը կը մերժէ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել ընկերութեան վնասներուն համար: Եւ անկարելի կը գտնէ բանակցութեան մտնել ընկերութեան հետ, քանի որ Անգլիա սպառնալից դիրք մը բռնած է: Պարսկաստան ցաւալի կը գտնէ որ անգլիական կառավարութիւնը կը շարունակէ քաջալերել ընկերութեան ընդդիմութիւնը, ճնշում բանեցնելով պարսկական կառավարութեան վրայ: Պարսկաստան այս ընթացքը անհամապատասխան կը գտնէ ազգ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԳԻՒՏԸ

Սօֆիայի պուլկարերէն «Պատկերազարդ Շաբաթաթերթ»ը իր վերջին թիւին (11 դեկտ.) կը խօսի նոր գիւտի մը մասին, որուն հեղինակն է պուլկարահայ երիտասարդ մը՝ Պ. Հենրիխ Անդր. Յակոբեան, որ երկու տարի առաջ աւարտած է Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը.

Պ. Հ. Յակոբեանի կատարած գիւտը օդասայլ մըն է որ շարժման մէջ կը դրուի հեծեռոյին ոտքերուն ուժովը: Մեքենային կառուցուածքը հիմնուած է լծակներու դրութեան (Արքիմետէսի սկզբունքին) վրայ: Ուժը եւ կառքին օդին մէջ մնալը կ՚ապահովուին երկու պտուտակներով, որոնք մէկ վայրկեանի մէջ 1000-2200 շրջան կը կատարեն: Այս կառքին կարողութիւնը, համաձայն տեսական հաշիւներու, 12 ձիու ուժի կը հասնի: Կառքը կոչուած է «Օդային Երկանիւ»:

Ֆրանսական տուն մը առաջարկած է գնել մեքենային յատակագիծը:

Այս առթիւ, «Պատկերազարդ Շաբաթաթերթ»ը հրատարակած է հնարիչին ու օդասայլին նկարները:

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՑԱՆԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏ

ՖԻԼԻՊԷ, 11 դեկտ. (*Յառաջ*).— Պ. Դ. Շահվերդեան Ներգաղթի կեդրոնական մարմին մը կազմած էր Սոֆիայի մէջ: Այս մարմինը հրատարակեց ցանկը այն ազգայիններուն, որոնց մեկնումը որոշուած է:

Այդ ցանկին համաձայն, Սօֆիայէն կը մեկնին 14 ընտանիք՝ 56 անձ, Պուրկազէն 11 ընտանիք՝ 190 անձ, Ռուսճուքէն՝ 10 ընտանիք՝ 38 անձ, Այթօսէն 32 ընտանիք՝ 130 անձ, Սլիվէնէն 7 ընտանիք՝ 32 անձ, Սթ. Զակորայէն 8 ընտանիք՝ 40 անձ, Ֆիլիպէէն 93 ընտանիք 402 անձ, Վառնայէն 13 ընտանիք 38 անձ: Գումար՝ 228 ընտանիք՝ 926 անձ:

ՄԻՇՏ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՅ

Տրիպոլիէն (Սուրիա) կը գրեն «Արդակ»ի —

Հանգուցեալ Վ. Վալպաբետեանի ոճրագործութեամբ դատապարտուած Հայ մը, արապանը Նիկողոս, նոյ. 30ին արաբերէն եւ հայերէն տառերով համայնավարական թռուցիկներ գրուած ատեն ձերբակալուելով բանտ առաջնորդուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ:

Ճիշդ է թէ հոս զանազան լեզուներով նոյն ուղղութեամբ թռուցիկներ յաճախակի հրապարակ կ՚ելլեն, բայց երբեք հայերէն տառերով: Այս առաջին անգամ է որ Տրիպոլսոյ մէջ հայ համայնավարներ մուտք կը գործեն կացութիւնը վրդովելու համար: Ինչպէս Սուրիոյ եւ Լիբանանի բոլոր քաղաքներուն մէջ տեղացիներու եւ Հայերու յարաբերութեանց կապը անքակտելի եւ խիստ բարեկամական է, նոյնն եւ աւելին է Տրիպոլսոյ մէջ: Որքան ալ ոճրագործ թէ դաւաճան, կաշառակեր Հայեր ուզեն տեղացի ժողովուրդին մտայնութիւնը փոխել, պիտի չյաջողին, որովհետեւ լաւ համոզուած են թէ հայ ժողովուրդը երբեք համայնավար չէ եւ չըլլար:

ԿԱՐԳԸ ՈՉԽԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵԿԱՒ

Սուրիական սահմանին վրայ թուրք գիւղացիներ գողցած են 8000 ոչխարներ, որոնք Սուրիացիներու կը պատկանին: Անոնք կ՚առարկեն որ այդ ոչխարները առանց արտօնութեան թրքական հող կը մտնէին: Ոչխարները գրաւելէ եւ հրապարակաւ ծախելէ վերջ, հովիւները բանտարկուած են:

«Մարտին» թերթը կը գրէ թէ ուրիշ հօտ մըն ալ թրքական սահմանը անցած է Ալիանի շրջանին մէջ: Թուրքերը 6000 ոչխարէ բաղկացած այս երկրորդ հօտն ալ գրաւելով հրապարակաւ ծախած են:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

25 ֆրանք յանձնած է մեզ Մ. Ս. Մ. (Պոլտի):

Կը խնդրուի ստանալ նախապէս արձանագրուած 200 ֆրանքին հետ:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29 ԹԷ՞ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

Հօկը եւ համայնավարները փարիզահայ բուրժուազիայի հետ միասին այսօր տօնում են Հայաստանի խորհրդայնացման 12րդ տարեդարձը։

Այսօրուայ հանդէսին պիտի փառաբանեն խորհրդային կարգերը, տնտեսական նուաճումները եւ հայհոյանքներ ու սպառնալիք պիտի ուղղեն հակառակորդների եւ, առաջին հերթին, Դաշնակցութեան հասցէին։

Մենք արդէն առիթն ունեցանք խօսելու խորհրդային տնտեսական «նուաճումների» մասին գիւղատնտեսութեան ասպարէզում, որ Հայաստանի ազգային տնտեսութեան հիմքն է կազմում («Յառաջ», նոյ. 16)։ Երբ մի երկրի տնտեսութեան ամէնէն կարեւոր եւ խոշորագոյն հատուածը գահավէժ անկման շրջանն է ապրում, ապա էլ ո՞ր նուաճումների մասին է խօսքը։

Մի կողմ թողնելով Հայաստանի ներկայ կացութիւնը, որի մասին մեր մամուլն օրը օրին տեղեկութիւններ է հաղորդում, սոյն յօդուածով մեր նպատակն է պատմական մէկ ճշդում կատարել։

Հայաստանի խորհրդայնացման պաշտօնական թուականը համայնավարները համարում են 1920 թ. նոյ. 29ը եւ այդ օրն էլ տօնւում է տարեդարձը։ Դաշնակցական հրապարակագրութիւնը ժխտելով այդ թուականը, Հայաստանի խորհրդայնացման օր ընդունում է դեկտեմբեր 2ը։ Ո՞րն է ճիշդ։

Նախ, ո՞րտեղից է առաջանում այս երեք օրուայ տարբերութիւնը։

Պատճառները շատ աւելի խոր են, քան թւում է առաջին հայեացքից. Որովհետեւ, խնդիրը միայն նրանում չէ, թէ երեք օր ուշ կամ շուտ է խորհրդայնացել Հայաստանը կամ թէ ո՞ր ակտն է աւելի պատմական արժէք ներկայացնում՝ Կասեանի Ցեղկոմի նոյ. 29ի դեկլարացիա՞ն Իջեւանում, թէ Լեգրանի ստորագրած դեկտ. 2ի պայմանագիրը՝ Երեւանում։

Այլ ամբողջ խնդիրը նրանումն է, թէ ինչպէս եւ ինչո՞ւ խորհրդայնացաւ Հայաստանը։

Կանգնելով նոյ. 29ի թուականի վրայ, համայնավարների նպատակն է ապացուցանել, թէ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի ունեցաւ ոչ թէ դուրսի ուժերի ճնշման տակ, այլ երկրի աշխատաւոր տարրերի ըմբոստութեան եւ իշխանութիւնը նրանց ձեռքն գրաւելու հետեւանքով։ Այս անհրաժեշտ է, որպէսզի հաստատուէին իրենց կողմից եղած բոլոր մեղադրանքները Հանրապետական կառավարութեան «բռնութիւնների ու աւերածութիւնների» մասին եւ երկրորդ, որ իբր թէ յեղափոխական աշխատաւորութիւնն ամբողջովին իրենց հետ է եղած եւ, հետեւաբար, ընդդէմ Դաշնակցութեան։ Առանց այս փաստերի, համայնավար պատմութեան համար Հայաստանի խորհրդայնացման թուականը կորցնում է իր պատմական նշանակութիւնը։

Ճի՞շդ է, արդեօք, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի է ունեցել երկրի ներքին յեղափոխական ուժերի ճնշման տակ։ Այս հարցումին պատասխանը մենք գտնում ենք Ալ. Միասնիկեանի Հայաստանի խորհուրդների առաջին համագումարում տուած զեկուցման մէջ.

— «Ասում են,՞ թէ նա (Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը, Ա. Ա.) ինչ կառավարութիւն է, որի գլխին Ռուսաստանի Կարմիր Բանակն է կանգնած, բայց ո՞վ կ'ուրանայ, որ մենք ենք նրան կանչել, որովհետեւ միմիայն մեր սեփական ուժերով խեղդել ու ազատագրուել չէինք կարող»։ (Համագումարի արձանագրութիւն, էջ 20)։

Նման մէկ հեղինակաւոր վկայութիւն արդէն ցոյց է տալիս, թէ ո՛րքան է Հայաստանը խորհրդայնացել ներքէն։

Երկրորդ, պատմականօրէն անհերքելի փաստ է, որ խորհրդային Ռուսիոյ ներկայացուցիչ Լեգրանի եւ Հանրապետական կառավարութեան միջեւ պայմանագիր ստորագրուել է դեկտ. 2ին։ Տրամաբանական հարց է առաջանում, — Եթէ երկիրը խորհրդայնացած էր եւ իշխանութիւնն էլ գտնւում էր Իջեւանի Ցեղկոմի ձեռքին, ապա ի՞նչպէս է որ խորհրդային ներկայացուցիչը բանակցութիւններ է վարում տապալուած եւ գոյութիւն չունեցող մի կառավարութեան հետ։ Այն էլ այնպիսի մէկ լուրջ բանակցութիւն, որի հետեւանքով ստորագրուած պայմանագրութեան 6րդ կէտի համաձայն ստեղծւում էր խառն կառավարութիւն՝ երկու դաշնակցականների մասնակցութեամբ եւ 8րդ կէտի համաձայն, մինչեւ Ցեղկոմի կազմուելը երկրի իշխանութիւնը յանձնւում է դաշնակցական Դրոյին։

Կամ այն է, որ հայ բոլշեւիկները պէտք է չճանաչեն Լեգրանի լիազօրութիւնն ու անվաւեր համարեն նրա կնքած համաձայնագիրը, կամ թէ ընդունեն, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի է ունեցել դեկտ. 2ին եւ Հանրապետական կառավարութիւնն ինքն է, որ հարկադրուած զիջել է իշխանութիւնը։ Բայց քանի որ առաջինն անել չեն կարող, մնում է ընդունել երկրորդը։ Տարբեր խնդիր է, թէ ի՞նչպէս կը դասաւորուէին դէպքերը, եթէ դաշնակցական կառավարութիւնը տեղի չտար եւ զէնքի դիմէր պաշտպանելու Հանրապետական կարգերը։ Այս խնդրով ներկայիս չպիտի զբաղւինք, թէեւ Փետրուար 18ին տեղի ունեցած դէպքերը բաւական լոյս են սփռում նաեւ այս հարցի վրայ...

Այսպիսով, գոնէ մեզ համար ապացուցուած է, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը — աւելի ճիշդ իշխանութեան փոխանցումը — տեղի է ունեցել 1920 թ. դեկտ. 2ին եւ, երկրորդ, որ այդ յեղաշրջումը կատարուել է ոչ թէ «աշխատաւորութեան յեղափոխական ընդվզումով», այլ դէպքերի հարկադրանքի տակ եւ ռուս բանակի գործօն միջամտութեամբ։

Բայց ռուս բանակի միջամտութիւնը չէ եղած միայն որպէս օգնութիւն հայ բոլշեւիկներին, այլ ռուս կարմիր բանակը հետապնդել է մէկ յատուկ քաղաքականութիւն, որ բխել է Մոսկուայի ընդհանուր ծրագրից։ Եւ անկախ նոյ. 29ից ու «հայ աշխատաւորութեան ընդվզումից», Մոսկուան վաղուց արդէն որոշած էր Հայաստանը խորհրդայնացնել եւ, այդպիսով, բանալ Արեւելքի դռները։

1920 թ., երբ քաղաքացիական կռիւներից բոլշեւիկները դուրս եկան յաղթական, Մոսկուայի ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացաւ դէպ ի Արեւելք։ Ըստ Լենինի, եւրոպական եւ ամերիկեան դրամատիրութեան հարուածելու համար անհրաժեշտ է զրկել նրան գաղութներից եւ Արեւելքում ունեցած գերիշխանութիւնից, որ հնարաւոր է գաղութների եւ արեւելեան ժողովուրդների ազգային - յեղափոխական պայքարի ճանապարհով։ Արեւելքում մղուած պայքարի յաջողութեան դէպքում, թուլացած դրամատիրութիւնն այլեւս չիդիմանար արեւմտեան պրոլետարիատի յեղափոխական գրոհին։ Իսկ այս ծրագիրը հնարաւոր է իրականացնել այն դէպքում, եթէ Թուրքիան յանձն առնի Արեւելքի ազգային — ազատագրական շարժման քաղաքական եւ գաղափարական ղեկավարութիւնը։

Տուեալ պայմաններում Թուրքիան աւելի գործօն դարձնելու համար, պէտք է որ նա ուժեղ եւ անկախ պետութիւն լինի եւ զերծ մնայ արեւմտեան պետութիւնների միջամտութիւններից։ Իսկ այդ միջամտութիւնները վերացնելու համար, նախ եւ առաջ անհրաժեշտ էր մէջտեղից վերցնել Հայկական Հարցը։ Այս վերջինը հնարաւոր է միայն այն դէպքում, եթէ կովկասեան Հայաստանը «կապուի ռուս իրականութեան հետ», ուրիշ խօսքով՝ խորհրդայնանայ։

Այդ ուղղութեամբ թուրք — խորհրդային բանակցութիւններ սկսւում են 1920 թ. ամառը։ Թէ ի՞նչ որոշումներ են տրւում այդ բանակցութիւնների ընթացքին, յայտնի չեն։ Բայց որպէս հետեւանք տեղի ունեցաւ նոյն տարուայ աշնանը Կարաբէքիրի բանակի արշաւանքը Հայաստանի վրայ եւ ապա խորհրդային Ռուսիոյ եւ Քեմալականների միջեւ կնքուեցին 1921 թ. մարտ 16ի Մոսկուայի եւ հոկտեմբեր 13ի Կարսի դաշնագրերը, որոնցմով Թուրքիան վերջնականապէս ազատագրւում էր Հայկական Դատի սպառնալիքից։

Այսպէս, 1920 թ. դեկտեմբեր 2ի Լեգրանի ստորագրած պայմանագրով, Ռուսաստանի քաղաքական ծրագրի առաջին մասը կարելի է իրականացած համարել։ Հայաստանը խորհրդայնացաւ, Հայկական Հարցը զոհուեց եւ Արեւելքի դռները բացուեցին Կոմինտէրնի առջեւ։ Ինչ վերաբերւում է ծրագրի երկրորդ մասին, այն է՝ Թուրքիոյ աջակցութեամբ Արեւմուտքի գերիշխանը փորել Արեւելքում, — մնաց որպէս ցնորական մէկ երազ Մոսկուայի համար։

Այդ բոլոր ազդակներից ու դաւերից միակ տուժողը եղաւ Հայաստանը։ Եւ հայ բոլշեւիկները համակերպեցան այդ կացութեան։ Մի կացութիւն, որն իր վերջնական ձեւակերպումն առաւ 1920 թ. դեկտ. 2ի Ռուսաստանի լիազօր ներկայացուցչի ստորագրած ակտով։

Այս առթիւ վերջին խօսքը տանք բոլշեւիկ պատմաբան Բօրեանին, որն իր «Հայաստան, Միջազգային Դիւանագիտութիւն եւ Խորհրդային Միութիւն» գրքի երկրորդ հատորի մէջ գրում է.

— «Եթէ հայ աշխատաւորութեան շահերը պահանջւում էին գործադրել Խորհրդ. Ռուսիոյ հետ կնքուած համաձայնագրերը, ապա Ռուսաստանի արեւելեան քաղաքականութիւնն ընդհանրապէս պահանջւում էր բաւարարել Թրքական «հրեաստորդ» դրամատիրութեան աշխարհակալական — բանադրաւոր ընազդներին, ի հաշիւ հայ ազգի՝ յանուն աշխարհակալութեան խորտակման Արեւելքում եւ, հետեւաբար, յանուն արեւմտեան պրոլետարիատի ազատագրման։ Նման պայմաններում հասարակական — քաղաքական հողի վրայ բախում տեղի ունեցաւ հայ ազգի ընդհանուր շահերի եւ միջազգային պրոլետարիատի ազատագրման միջեւ։ Հայ ազգի շահերը տեղի տուին պրոլետարիատի ազատագրման ընդհանուր շահերի առաջ։ Խնդիրն այդ ձեւով էր դրուած պատմութեան առջեւ եւ այդպէս էլ լուծում ստացաւ»։ (էջ 299)։

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

— :-: —

Այս բանաստեղծութիւնը արտադրութիւնն է ողբացեալ բանաստեղծ Յ. Թումանեանի, լեցուն՝ տոհմիկ բարքերով։

Համբարձման գիշեր է պայծառ ու աստղազարդ։ Լոռեցի խաշնարածներ արտավարերն (եայլա) են ելած ու ցիրուցան վրաններ զարկած արտօներու լանջերն ու երկայնքին։ Լուսնակ գիշեր է. սարալանջերէն ու ձորամէջերէն հովիւներու կանչեր կը լսուին՝ որոնք իրարու հրաւէրներ կ'ընեն հաւաքուելու եւ ողբալու համար վաղամեռ սէրը երկու երիտասարդ հոգիներու՝ որ պիտի վերջանայ ողբերգութեամբ։ Նախերգանք պատկերն է այս։

Ցերեկ է. հովիւ (Սարօ)մը երգը կը լսուի մերձակայ սարէն որ սէր կ'արտայայտէ։ Վրանին ներքեւ են մայր մը եւ աղջիկ մը։ Անուշն է այս աղջիկը, անհանգիստ է ան, որովհետեւ հովիւ Սարոյին երգը զինք կը խռովէ, ներս դուրս կը շարժի, արժանանալով թէ Սարոյին եւ թէ իր մօր կշտամբանքներուն։

Ահա գիւղի աղջիկները կուժերը ուսերուն՝ աղբիւրը կ'երթան։ Անուշ եւս արտօնութիւն առնելով մօրմէն՝ աղբիւր կ'երթայ աղջիկներու հետ։ Հոն Անուշ եւ Սարօ հանդիպում կ'ունենան, տրտունջ Անուշի կողմէ, իսկ չզիջողանք Սարոյին։ Ցանկարծ կը լսուի Նանիի կանչն ու վայնասունը։ Անուշ վշտացած ու զժգոհ կուժը կը վերցնէ ու տուն կը դառնայ, իսկ Սարօն կը վերադառնայ իր ոչխարներուն քով։

Համբարձման տօնին ամէն կողմէ «Ջան գիւլիւմներ» կը լսուին, երիտասարդ աղջիկներ կը հաւաքուին վիճակ հանելու, ինչ որ սովորական է։ Ներկայ են «Ծաղկայարդ աղջիկները»։ Հոն է նաեւ Անուշը, հերթով առարկաները կը հանուին «երգելով, զովելով իղձը (կարիճ) հարբերը»։ Բայց «սեւաբախտ է Անուշ, «սեւ վիճակ բաժին կ'իյնայ», իր սիրած տղի «Ջիկկարին գիւլը պէտք է դիպչի»։ Անուշ կը սկսի լալ, ընկերուհիները կը ջանան համոզել ըսելով թէ սուտ բան է, բայց Անուշ նախապաշարուած է ու չէր հաւատար իր ընկերուհիներուն, կը մնայ հաստատ իր «ըմբռնումին վրայ», մինչ խումբը կը ցրուի, վերջ տալով ուրախ ու զուարթ վիճակահանութեան զառնացած տրամադրութեամբ։

Տխուր պատկերացում մը կայ։ Մանիշակ երազին մէջ տեսած է՝ որ Սարոյի ոչխարները մութ ու սեւ ձորի մը մէջ խաղ են կանչած, իսկ Սարոյի նանը (մայրը) «աղլուխ» առած ու պար է եկած անոնց առջեւը։ Վարդիշաղ կը մեկնաբանէ երազին իմաստը «գարի գցելով» եւ կը յայտնէ թէ ահա «Սարօն սեւ ճամբէն ինկաւ (այսինքն դէպ ի մահ կ'երթայ)։ Մանիշակ յափշտակուած երազի մեկնութենէն, ցաւակցական խօսքեր կ'ընէ որ «Անուշ տուած խնայէ իր անբախտ նանին»։

Խրախճանքի օր մը ահա, — գիւղացիներ «սաւլ» — զուռնայի առջեւ կը պարեն։ Ահ հասարակ գիւղական սովորութիւն է որ խրախճանքի մը ընթացքին գիւղի երիտասարդներ իրենց արիութիւնը ցոյց պէտք է տան՝ եւ այդ տեղի կ'ունենայ գօտեմարտութեամբ (կիւլէշ)։ Ահա կը քաշէն ու կը քաշկռտեն եւ մէջտեղ կը հանեն Սարօն եւ Մօսին (Անուշի եղբայրը)։ Գօտեմարտը կը սկսի։ Հոն են գիւղի աղջիկները, կիները, մէկ խօսքով, «ողջ գիւղը»։ Գօտեմարտի պահուն Սարոյի աչքը Անուշը կը տեսնէ եւ ահա դարձուածքով մը Մօսին գետին կը նետէ։ Դժգոհութիւններ կը ծագին եւ կ'առաջարկուի «նորից բռնել». բայց Սարօ կը հեռանայ եւ հասարակութիւնը կը ցրուի։ Պատուաբեկ Մօսին կ'առանձնանայ եւ պահ մը կ'անդրադառնայ պատահարին շուրջ, կը գտնէ թէ ըլլալ է որ ժենի կամ տաքը մնայ եւ իմիկ պատուէ՝ քան թէ առնէ վերջ երեւայ կանանցը։ Այս որոշումով Անուշը կը բռնէ եւ իբրեւ Սարոյին փոխ — վրէժ՝ կը ստիպէ որ այլեւս Սարօն չպիտի սիրէ։ Սպառնութեան սպառնալիքով կ'առաջարկէ երդում ընել։ Անուշ տարտամած տեղի կուտայ, Սարոյին «չխրել» ձեւացնելով։

Մօսիի սպառնալիքէն պրծած Անուշը՝ հնարաւորութիւն կ'ունենայ Սարոյին հետ տեսնուելու եւ Անուշ ու Սարօ կը փախչին։ Երկու սիրահարներու փախուստը «ողջ գիւղը» կ'իմանայ եւ վայնասունն ու բամբասանքը կը սկսին։ Գիւղացիները կը հաւաքուին, ծերուկ հովիւ մը, որ տեսած է գիշերային փախուստը (առանց գիտնալու թէ ովքեր էին), կը պատմէ խռնուած հասարակութեան։ Այս միջոցին վրայ կը հասնին երկու գեղացիներ որոնք գացած էին փախչողները գտնելու։ Զեռնունայն են անոնք եւ կը յայտնեն թէ «հալալ է տղին այդ իղձութիւն», ահա թէ ինչպէս կը փախցնեն աղջիկը։ Անշուշտ Մօսի եւս ամբիր կ'իյնայ, Սարոյին իր բնաանձնական պատուոյն վրէժը լուծելու։

Այս բոլորէն յետոյ, օր մը Անուշ հեծեալ կիներու հետ տուն կը վերադառնայ։ Անշուշտ կ'արժանանայ հօրը լուտանքին եւ բուռն կշտամբանքին։ Բայց հոն է գիւղի երէցը (քահանան)։ Կը միջամտէ եւ կը յորդորէ Անուշը՝ որ սէրը խոստովանի, որպէսզի զիրենք պսակէ։ Միւս կողմէ զարձեալ Սարօն մնացած է առանց Անուշին և սարերն ինկած «Անդիմանն» սէրը կը բերէ զայն դարձեալ մերձակայ սարերը։ Մօսին վրայ կը հասնի եւ Սարօն կը սպաննէ։ «Ողջ գիւղը» իրար կ'անցնի, մէկը ջուր կ'աղաղակէ, ուրիշ մը կը հարցնէ թէ ո՞վ սպաննուեցաւ կամ ո՞վ էր սպաննողը, ձայներ կը լսուին որ Անուշը կը կանչեն եւ կը ստեղծուի սպանութեան մը յաջորդող շատ բնական տեսարան մը։

Վերջապէս Անուշի սիրած ու երազած «Փեփը» եարը սպաննուեցաւ եւ Անուշ մնաց առանձին։ Ահա ան դարձեալ կուժը ուսին աղբիւրը կ'երթայ, լալով ու անկապ երգեր երգելով։ Անցորդ մը կ'իմանայ, սխալմամբ կը յորդորէ եւ կը թելադրէ որ երթայ «նոր սէր ընէ»։ Անուշ իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ անցորդին։ Խելագարութիւնը կը սաստկանայ։ Իրեն այնպէս կը թուի թէ զաղաղ մը կ'անցնի, ապա հարսնիք մը առանց հարսի ու փեսայի։ Կը լսուի աներեւոյթ ձայն մը որ կը հրաւիրէ Անուշը իր եարին մօտ տանելու։ Անուշ կ'երգէ միշտ անկապ։ Նորէն կը լսուի Նանիի կանչը։ Խելագարութեան ծայրայեղ նոպայ մը եւ Անուշ ջուրը կը նետուի։ Գետին փշոցին հետ կը լսուի հովիւներու ողբը որ կ'երթայ ու կը հասնի Համբարձման աստղածորան գիշերուան մէջ։

×

Ուրեմն, այս ամբողջութենէն հանուած է երաժշտական թատերգութիւն մը զոր «Անուշ Օփերա» կ'անուանեն։ Անցեալ տարի Փարիզի մեր երաժշտագէտներէն ոմանք այս ուղղութեամբ գրեցին՝ թերութիւններու մասին շատ մը ճշմարիտ նկատողութիւններ ընելով։ Ահա մէկը.

— «Իբր կառուցուածք եթէ կ'ուզուի Անուշին «օփերա» անունը տալ, հարկ է որ ան ունենար իր բացման նուագը (ouverture), միջնարարներու նուագը, պէտք էր բեմի վրայ հանդիպէին ու երգէին Սարօն, Անուշը, Մայրը եւ Մօսին. այս վերջինը՝ իր հակառակորդի դերին մէջ մնալ, եւ կազմէին դասականօրէն ընդունուած Soprano, Alto, Ténor եւ Baryton քառեակը (Quartet)։ (Ա. Պարթեւեան, «Յառաջ», 15 Յնյ. 1931)։

Ցանկութիւնս է չի կրկնել չեշտուած ու գրուած թերութիւնները, մանաւանդ որ Գ. Պարթեւեանի չեշտած վերջին պարագան Յ. Թումանեանի բանաստեղծութեան մէջ եւս կը պակսի։

Նպատակս է խօսիլ այն աչքի զարնող ներթերու մասին՝ որոնք զանց առնուած են կամ դէշ դասաւորուած «լիպրետօն» կազմելու պահուն եւ որոնց պահպանումն ու լաւ դասաւորումը հնարաւորութիւն պիտի տար խաղացողին խաղարկութեան օգնելու, իսկ երկրորդին՝ խաղը որոշ չափով հասկնալու եւ զայն սրտով և մեկնելու։

Մինչեւ հիմա ինծի անծանօթ էր Անուշ օփերայի ամբողջութիւնը, բայց Լիոնի մէջ «Անուշ»ը բեմադրելու առթիւ հնարաւորութիւն ունեցայ լրիւ ծանօթանալու թէ լիպրետոյին եւ թէ երաժշտութեան (երգուած ու գրի առնուած, ձայնագրել դասաւորումով մը)։ Ըստ գեր. Թրաքչի, ինչ որ ինք ունի հարիւրին 90 հարազատ է, համեմատած Երաժշ. Ա. Տիգրանեանի «Անուշ»ին։ Մանաւանդ որ կը յայտարարէ թէ ներկայ եղած է և քննիչ, երբ «Անուշ»ը բեմադրուած է Կովկասի մէջ Երաժշ. Ա. Տիգրանեանի հսկողութեամբ եւ ղեկավարութեամբ։

Եւ հաւատալով Գ. Թրաքչի, հարկ կը զգամ ներկայացնել լիպրետօն եւ երաժշտութիւնը այնպէս ինչպէս որ է, չմոռնալով յիշել թէ այս գործը հրապարակ հանուած է առէջ 21 տարի առաջ (1911)։ Չմոռնալով նաեւ՝ որ եթէ ոչ լիպրետօն? գոնէ երաժշտութիւնը բերնէ բերան որոշ չափով եղած է գերան։ Ի հարկ է այս պարագաները պատճառներ չեն ենթադրելու՝ որ եթէ մէկը ակնարկ մը նետէ mélodieներուն վրայ, չի կրնար որոշ գաղափար կազմել անոնց թերութիւններուն կամ պարզութեանց մասին։

Թող ներէ Երաժշ. Ա. Տիգրանեան այս տողերը գրելու, երբ արդէն Հայաստանի կառավարութիւնը հրահանգած է վերամշակել «Անուշ»ը, որուն շատ մը թերութիւններ ունենալու պարագան անվիճելի կը դառնայ։

Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ՎԵՐ, ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ ՀԱՄԱՐ»

Նախորդ յօդուածով անհրաժեշտ կը գտնէի հայ երիտասարդութեան կազմակերպութիւնը մէկ դրօշի տակ, յանուն հայրենիքի։

Այդ մասին երկու կարծիք չկայ։ Կասկածէ դուրս է որ, երիտասարդ հայութեան կազմակերպումը, գաղթահայ պահանջներուն համար, իմ ակնարկած ձեւով հրաշքներ պիտի գործէ։

Անցեալ յօդուածով ինքնարդարացուցիչ պատճառներ ցոյց տուած էի, — Ա) Հայրենիքին անտարբերութիւնը գաղթահայութեան հանդէպ — անշուշտ մեր հասկցած ձեւով — Բ) Զանազան անուններով եւ չոզչոզուն ծրագիրներով մէջտեղ նետուած բազմաթիւ Միութեանց սահմանափակ եւ տամուկ գործունէութիւնը։

Այս բոլորը անբաւական են մեր ազգային գոյութիւնը ապահովելու. ընդհակառակն միտքերը տարտղնուած, ապակեդրոնացած կը պահեն, սահմանափակուած հորիզոնով։

Ուրեմն, պէտք չէ այդ կարգի նոր Միութիւններ կազմակերպել։ Ընդհակառակն հրապարակը պէտք է մաքրել եւ շատերը մէկ անունի վերածել։ Ուժերու եւ աշխատանքի համադրում։

Ինչպէս կը մատնանշէր «Յառաջ»ը — Հայրենակցական անուններով գործող գիւղերն ու քաղաքները պէտք է միանան նահանգէ նահանգ, փոխանակ մասնիկներու բաժնուելու։

Ի՞նչ տարբերութիւն գիւղին եւ քաղաքին միջեւ։ Ի՞նչու «մեր գիւղը, ձեր քաղաքը»։

Այս առթիւ անցեալ տարի «Յառաջ»ի Մարսէյլի Թղթակիցը մեծ համբերութեամբ կազմած էր հոս գործող Միութիւններու երեւմունքը եւ քաղաքական ցուցակը, պարզելով տխուր պատկեր մը։

Ինչո՞ւ քառասուն հազարին — տարբեր, ենթադրական — քան հազարը, մինչեւ իսկ 10—15 հազարը տալ օտարին, երբ այնքան պահանջներ ունինք.

Այո՛, շատ դժուար է, չըսելու համար անկարելի, մարդկային — մասնաւորապէս հայկական — անտարբերութիւնը քնել։ Դժուար է յաղուն ազգի, «մէկը ամէնուն, ամէնը մէկուն» գեղեցիկ սկզբունքը ներմուծել եւ ղեկել անհատական կամ անձնական եսասիրութիւնը։ Դժբախտաբար մեր ցեղին ամէնէն յոռի, ամէն յատկանիշն է այդ։ Երեք դէմ՝ երկու ունեցա՞ւ, բաւական է, ինծի ալ կրնայ հրամայել, ըլլալ նախագահ, ատենապետ եւն.։

Բայց առանց է որ մէկը ներենք այդ անտարբերութիւնները, երբ անդունդին ծայրն ենք հասեր։

Ի՞նչ ժխտութիւն կը գտնենք երեքական հողէն միութեան մը առանձնական հանգամանքին մէջ։

Ո՛հ, էհեր, էհեր կարելի է լեցնել այս հետաքրքրութեան մասին։ Չեմ ուզեր սպառել «Յառաջ»ի խմբագրին համբերութիւնը եւ բարեացակամութիւնը։

Աւելի յանձնաժողովներ կը պատճառաբանեն թէ մեր հայրենի հողին վրայ չենք, որով առաջարկուած ընդհ. կազմակերպութիւնը արմատ չի բռներ, թէ զերման երիտասարդութիւնը եթէ կը կազմակերպուի, պետութեան կը կռթնի. հող ունի եւ օժանդակ։ Նմանապէս Իտալիա, Թուրքիա եւն.

Բայց հակառակ մեր տարագրութեան, ո՞վ է մեզ կաշկանդողը։ Ո՞վ է մեզ արգիլողը մեր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, երբ կառավարութեան դէմ չենք գործեր, կարմիր — կանանչ մարզանքներ չենք կատարեր։ Ուղիղ եւ հաւատարիմ մեր կեցուածքով կրնանք հետապնդել մեր ծրագիր — նպատակները։

Եզրակացնելով, աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է հայ երիտասարդութիւնը կազմակերպել մէկ անունով եւ մէկ դրօշի տակ, յանուն գաղութներու եւ մասնաւորապէս նոր սերունդի փրկութեան։ Առով ծառայած կ'ըլլանք եւ մեր անբախտ հայրենիքին։

Գործ շատ կայ, պարարտ հող, առատ սերմնցու, ու պայմաններ՝ ձեռնտու։ Միշակն է պակաս։

1931ին հրատարակուած Ֆրանսական աշխարհագրութեան դասագիրք մը Հայերու մասին շատ անպատուաբեր ձեւով կ'արտայայտուի, չփոթելով կամ Հայ եւ Քիւրտ մէկ համարելով։ Հայաստանի բնակչութեան կէսը Քիւրտ է, կ'ըսէ։ Եւ երկու երեք պատկերներ զետեղած է իբր նմոյշ, մէկը՝ Արարատը սիրուն հովիտներով, երկուքը՝ Հայաստանի գիւղեր, գետնափոր տնակներ, բուքին եւ բոշայական տարազով, իսկ միւսը սեւ վրաններ՝ չուռնով — կառուռով։

Անդին Լառուսի մէջ իսկ վիրաւորիչ ձեւով կը ներկայանանք։

Ահա այս մասին ալ հայ երիտասարդական ընդհ. Միութիւնը պէտք է պայքարի, քանի որ «ուսումնական», տխրոգոստոր մեր գիտուններ հանդարտ սրտով կը յօրանջեն։ Պէտք է տեղացիներու հետ մերձենալ, չփման մէջ մտնել, ծանօթացնել մեր պատմութիւնը

Ի՞նչ կ'ընեն մեր ուսումնական համալսարանականները ոստաններու մէջ։ Անոնք որ, ամէն մեղքիս վրայ, յաւակնութիւնը ունին վաղուան սերունդը կազմելու։

Ծն անդր, յառա՛ջ։ Դէպ ի գո՛րծ։

Ամրակուռ կազմերով եւ ընդարձակուելով։

Կ. ՓՈԼԻԿԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԵԼԻՔ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

— · · —

«Հաքիմիէթը Միլլիէ»ի խմբագիր Ֆալիհ Րըֆքը, այս խորագրին տակ կը գրէ.—

Ամէն կողմ քաղաքական, տնտեսական եւ նիւթական տագնապէն գետին տապալած պետութիւններ կը տեսնենք։ Տագնապը դեռ եւս այնքան ուժով չէ հարուածած մեր երկիրը։ Բայց, եթէ ճիշդ ատենին միջոցներ ձեռք չառնենք, ճիշդ ատենին միջոցներ ձեռք չառնողներու վիճակին պիտի մատնուինք։ Մեր դրամը եւ պիւտճէն ամէն տեսակ զոհողութեամբ պէտք է պահպանել։ Միջոցներուն գլխաւորն է այս։ Առոր համար մեր որոշումները, իրենց իրական պտուղները կրնան տալ միայն այն ատեն, երբ ամէն ոք իրեն ինկած զոհողութեան բաժինը իւրացնէ։ Եթէ ամէն ոք ուզէ որ պետութենէն առացած իր ամսականին, վճարումին, եւ կամ որ եւ է շահուն չդպին, եթէ ամէն ոք իրեն ինկած զոհողութեան ընդդիմանայ, պետութիւնը հնարաւորութիւն չունենար իր պարտականութիւնը կատարելու,

Միայն «պետութիւնը պէտք է տայ» ըսելու չէ, այլ եւ պէտք է հարց տալ թէ «պետութիւնը կրնա՞յ տալ»։ Եթէ սակրիզողութիւնները մեր աչքի առջեւ չունենանք եւ պնդենք որ պետութիւնը անպատճառ վճարէ, զայն կը մղենք դէշ միջոցներու օրինակ՝ դրամին արժէքը իջեցնելու։ Դրամի արժեզրկման անմիջապէս կը յաջորդէ սղութիւնը։ Ո՛չ մենք կառավարութենէն կ'ուզենք հետատեւութիւն եւ կորով։

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՆՈՐ ՃԱՌԸ

Միլլիէթի հրէշանաւորները տօնեցին իրենց դպրոցին 56րդ տարեդարձը Էնկիւրիի Անգարաբալաս պանդոկին մէջ։ Այդ առթիւ Ըսմէթ փաշա ճառ մը խօսելով ըսաւ ի մէջ այլոց.

— «... Ընկերնե՛ր, Թուրքիա մէջ դարէ ի վեր անտեսուեցաւ Աշխար

շատ յառաջացաւ։ Մեր նպատակն է շահիլ՝ վերջին 150 տարիներու ընթացքին աշխարհի շահած միջոցը, ու պիտի շահինք։ Մենք՝ վարչական գործերուն պատասխանատուներս եւ գործի՝ հայրենիքին ծառայելու կոչուած մեր երիտասարդ ընկերները, Թուրքիոյ ընելիք գործերը չէք կրնար թուել, անոնք չեն համրուիր։ Այն գետնի վրայ՝ յաջողութիւնը պայման է։ Մեր՝ տարէցներու շահած յաջողութիւնները այնքան մեծ են որ գլխու պտոյտ կու տան։ Այս յաջողութիւնը մեր անձերուն համար հպարտութեան առիթ մը չէն։ Մեր ճիգն է ամէն տարի յառաջդիմել եւ դարերու տարբերութիւնը լեցնել։ Ա՛յս ալ դիւրին չէ։ Դուք եւս երիտասարդներ, ինչ գնով ալ ըլլայ, անվերջ ճիգով մը աշխատելէ եւ յառաջ նետուելէ։ Այն օրերը զորս մենք ապրեցանք՝ մեր գլուխն ունենալով Կազին, դժուարութիւններով լեցուն էին։ Բայց մեր հաւատքը ամէն տեսակ դժուարութիւն յաղթահարող ուժ մըն էր։

«ՊՏՈՒՂ ԿԵՐԷՔ»

Վերջերս արտածման նուազումին պատճառաւ, Թուրքիոյ պաշտօնական շրջանակներն ու մամուլը նոր բանաձեւ մը մէջտեղ դրած են,— Պտուղ կերէք։ Նոյն իսկ յօդուածներով, վերտառութիւններով ու կոչերով սկսած են բացատրել պտուղին օգտակարութիւնները։

Վարչապետութիւնը եւս, բոլոր հաստատութիւններուն, եւ բանակին ղրկած է շրջաբերական հրահանգ մը, որուն մէջ կ՚ըսէ.

— «Մեր արտածելի նիւթերուն երկրէն ներս սպառումը աւելցնելու, բերքը շիջեցնելու, գինը չկոտրելու, եւ յաջորդ տարուան պտուղ ապրանք չփախցնելու համար՝ բանակը, ոստիկան զինուորութիւնը, հիւանդանոցները, զինուորական եւ քաղաքային գիշերօթիկ վարժարանները իրենց պէտքերուն համար մասնաւորապէս չամիչ, կաղին, թուզ, ձիթապտուղ եւ այլ բերքերու կարեւորութիւն տալու են»։

ՈՍԿԻ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Վերջերս, Կաղզուանի եւ Արաքսի շրջակայքը ոսկիի մեծ հանք մը գտնուած ըլլալու մասին գրեցին թուրք թերթերը։ Այս լուրին վրայ Էնկիւրի իշխար է անցած ու հետազօտիչ մարմիններ է հանած երկրին զանազան կողմերը՝ նոր հանքեր գտնելու համար։ Շահագիտներու կ՚ըսեն թէ՝ Անատոլուի շատ մը տեղերը արծաթի մեծ հանքեր կան, բայց դրամի պակասէն չեն շահագործուիր։ Դրամատէր խմբակ մը պիտի ձեռնարկէ շահագործումի։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Բնակարանի տագնապը

Փարիզի Քաղաքապետութեան վերջին ժողովը զբաղեցաւ բնակարանային հարցով։ Ֆրանսուա Լաթուր ներկայացուց կատարուած աշխատանքներուն պատկերը։ 28 հազար 676ի կը հասնին այն բնակարանները, որոնք շինուած են ու դեռ կը շինուին «Աժան Բնակութիւն» անունին տակ։ Իսկ «Միջին վարձքով բնակութիւն» անունին տակ կը շինուին կամ արդէն շինուած են 20 հազար բնակարաններ։ Քանդուելի պատճառով իրենց բնակարաններէն դուրս հանուած ընտանիքներու համար կը շինուին 10 հազար 700 բնակարաններ։

Ներկայիս «Միջին վարձքով բնակութեան» յատկացուած բնակարանները կը գոհացնեն պահանջը։ Դալով «աժան բնակութեան» յատկացուած բնակարաններուն, անհրաժեշտ է վերաքննութիւն մը կատարել մշակուած ծրագրին մէջ։ Միւս կողմէ այդ կարգի բնակարաններուն շինութիւնը պէտք է դանդաղեցնել այլ եւս։ Տարեկան երեք հազար բնակարանի շինութեան բաւական է։

Այսպէս ուրեմն, Փարիզի Քաղաքապետութեան բնակարանային շինութեանց քաղաքականութիւնը կը մտնէ նոր հանգրուանի մը մէջ, թերեւս վերջին հանգրուանը։ «Միջին վարձքով բնակութեան» յատկացուած բնակարանները սուղ կը թուին վարձակալներուն, այդ պատճառով պարապ կը մնան տակաւին։ Միւս կողմէ Քաղաքապետութիւնն ալ չի կրնար աւելի աժան վարձք նշանակել, քանի որ կատարուած ծախքերը չեն գոցեր։ Այսպէս է, որ շինուած բնակարաններուն հարիւրին երեսունը, այսինքն 1559ը պարապ կը մնան։ Դալով մենակեացներուն սենեակներուն, պարապ կը մնան հարիւրին 25ը, այսինքն պատրաստ 2399 սենեակներէն 491ը։ Այս կացութիւնն ալ ծանր է արդարեւ։

Միւս կողմէ, բնակարանային շինութեանց դադրեցումով, Քաղաքապետութիւնը կը գտնուի ուրիշ բեռի մը տակ։ Եթէ շինութեանց պիւտճէէն իւրաքանչիւր հարիւր միլիոն ֆրանք գործ կը հայթայթէ 2200 բանուորի ամբողջ 15 ամիս, նոյն թիւով բանուորներու գործազրկութեան պարագային Քաղաքապետութիւնը կը ստիպուի վճարել 12 միլիոն ֆրանք նպաստ։

Երկուքին սուր մըն ալ այս,— եթէ շինուին նոր բնակարաններ, վարձակալները չեն մօտենար սուղ գտնելով, բայց եթէ քաղաքապետութիւնը աւելի աժան վարձք մը նշանակէ, կ՚ենթարկուի աւելի մեծ ծախքերու։ Կարեւոր խնդիր մըն ալ այն, որ մայրաքաղաքին շուրջ գործանոցի ձեւով փաղանգատուներու խիտ շարքին բարձրացումը երբեք չի համապատասխաներ քաղաքաշինութեան արդիական օրէնքներուն։ Այնպէս որ կը թելադրուի, նոր բնակարան շինելու պարագային, շինել ոչ թէ միայն պարիսպներէն դուրս, այլ եւ բաւական հեռու, պայմանաւ որ ստեղծուին աժան եւ արագ փոխադրութեան միջոցներ։ Այդ նոր բնակարանները օժտուած պիտի ըլլան պարտէզներով։ Վերջապէս, Փարիզ պէտք է նօսրանայ՝ ընդարձակուելով։

Մտաւորականները թշուառութեան մէջ

Տնտեսական տագնապի այս օրերուն, Փարիզ կը ներկայացնէ թշուառութեան այնպիսի պարագաներ, որոնք երեւակայութենէ վեր են։

Մասնաւորաբար թշուառ մտաւորականներու պարագան։ Ասոնց օգնութեան համար, Փարիզի ազնուական դասակարգը կազմած է Նպաստամատոյց մարմին մը, որ սա նշանաբանն ունի, — Ողջէն զի ապրի միտքը։

Այս կազմակերպութեան գլուխն է կանգնած կոմս Մարքիզէ տը Լոմոն, եւ իր շուրջն է հաւաքած կոմսեր, իշխաններ եւ հարուստներ։ Կազմակերպութեան նախագահն է իշխանուհի Ֆօսինեի - Լիւսէնժ։

Կազմակերպութիւնը անշուշտ նկատի ունի միայն Ֆրանսայի թշուառները։ Գաղափար մը տալու համար Փարիզի թշուառ մտաւորականներուն վիճակին մասին, ահա տեղեկութիւններ, որ քաղուած են նոյն կազմակերպութեան շրջանակներէն.

Անգործ մտաւորականներու օգնութեան այս մարմինը ուտելիք ու բնակարան կը հայթայթէ բժիշկներու, գիտնականներու, գրագէտներու, նկարիչներու, երաժիշտներու, որոնք կ՚ապրին ծայր աստիճան թշուառութեան մէջ։ Շատեր սու մը չունին իրենց գրպանին մէջ եւ կուգան հասարակաց ապուրը խմելու եւ գիշերելու հասարակաց ապաստանին մէջ։ Շատեր կ՚ամչնան խոստովանելու իրենց վիճակը, եւ աշխատանք կը խնդրեն, բայց երբ գործ չկայ ու քիչ մը տեղեկութիւն կը խնդրուի իրենց ապրած կեանքին մասին, կը յայտնուի որ ծանր թշուառութեան մը մատնուած են։ Երեւոյթները փրկելու համար, Նպաստամատոյց մարմինը 1 ֆրանք կը գանձէ այս թշուառներէն օրական տրուած ապուրին եւ գիշերուան իրենց բնակութեան փոխարէն։ Եւ կան որ, այդ 1 ֆրանքն ալ չունին։ Նպաստամատոյցն է, այն ատեն, որ կը վճարէ։

Նպաստամատոյցը ունի հինգ ճաշարաններ, որոնք հաստատուած են Փարիզի զանազան թաղերուն մէջ։ Շուտով պիտի բացուին նաեւ ուրիշ ճաշարաններ։ Նպաստամատոյցը ունի նաեւ հասարակաց քանի մը ապաստաններ, բայց երբեմն իր նպաստընկալները կը ղրկէ տուներու մէջ, յանձն առնելով վճարել անոնց վարձքը։

Կոմս Մարքիզէ տը Լոմոն կը պատմէ թէ իրենց նպաստընկալներէն բժիշկ մը ծառայութեան մտած էր նպարավաճառի մը մօտ եւ ձեռքի կառքով պարէն կը տանէր տուները։ Տաղանդաւոր երաժիշտ մը ստիպուեր էր նուագելու բնակարաններու բակերուն մէջ, ի խնդիր պատուհաններէն նետուած սուի մը։ Հիմա ձմեռ է եւ մարդիկ կը վարանին բանալ պատուհանները եւ երաժիշտը, տեսնելով որ օրականը չի կրնար հանել այլ եւս, յօժարեցաւ սենեակ մաքրել պանդոկներուն մէջ։

Ֆրանսական Նպաստամատոյցը, որ կ՚աշխատի դրամ, ուտելիք եւ բնակարան հայթայթել այս թշուառներուն, այլ եւ գործ գտնել անոնց, միւս կողմէ կը խորհի օժանդակել տարբեր ձեւերով, այսպէս ցուցահանդէսներ սարքելով թշուառ նկարիչներու գործերէն, եւայլն։ Որովհետեւ երբեմն օգնելու եղանակը այնքան կ՚արժէ, որքան տրուած օգնութիւնը։

Հ. Արսէն Սուքրեանի մասին

— :•: —

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը, սկսելով իր հրապարակային դասախօսութիւնները, անցեալ շաբաթ Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ անոնց բացումը կատարեց յիշատակի երեկոյթով մը, որ նուիրուած էր Հ. Արսէն Սուքրեանի։

Պէտք էր, որ աւելի բազմութիւն ըլլար, որովհետեւ այս բանախօսութիւնը չէր կատարուեր բժիշկներուն եւ Վենետիկի Միաբանութեան անդամներուն համար, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմէին ունկնդիրներուն մէջ, այլ մանաւանդ ժողովուրդին համար, անոր ծանօթացնելու նպատակով իր մէկ տաղանդաւոր զաւակը, որ Հ. Արսէն Սուքրեանն է։

Կը նախագահէր Հ. Յովհաննէս Տ. Վ. Թորոսեան։ Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահը, Տօքթ. Քօլօլեան, իր բացման ճառին մէջ յայտնեց թէ ինչո՛ւ Հայ Բժշկ. Միութիւնը երեկոյ մը կը նուիրէ կղերականի մը.— Հինէն ի վեր կապ մը կայ բժշկական եւ կղերական դասերուն միջեւ։ Եթէ բժիշկն է, որ կը զբաղի ֆիզիքական ցաւերու դարմանումով, կղերականն է, որ կ՚աշխատի հոգեկան ցաւերու ամոքումով։ Բայց Հ. Արսէն Սուքրեան մէկն է եղած նաեւ անոնցմէ, որոնք սիրած են բժշկութիւնը, յոգնած են հայ բժշկութեան պատմութեան ուսումնասիրութեան համար։ Ահա թէ ինչո՛ւ նման արժէքաւոր մտաւորականի մը յիշատակը պանծացնելու առթին յարմար նկատեցին երեկոյին նախագահութիւնը յանձնել Վենետիկեան Միաբանութեան հայրերուն։

Ցետոյ խօսեցաւ Տօքթ. Վահրամ Թորգոմեան։ Խնամուած դասախօսութիւն մըն էր, որ կարդաց Հ. Արսէն Սուքրեանի կեանքին ու գործին մասին։ Ու շատերուս համար յայտնութիւն մը եղաւ Հ. Արսէն Սուքրեանի տաղանդը։ Արդարեւ մեծ արժէք կը ներկայացնէ այս Վենետիկեանը իր կատարած բազմակողմանի ուսումնասիրութիւններով։ Ափսոս որ շատ երիտասարդ է մեռած (1832)։

Ասորական ծագում էր Սուքրեան, ու գիտէր բազմաթիւ լեզուներ, հին եւ նոր հայերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, գերմաներէն։ Թանկագին աշխատութիւն մը պիտի մնայ իր պրպտումը հայ բժշկութեան պատմութեան մասին։ Յիշենք նաեւ իր մատենագրական աշխատութիւնները, մասնաւորաբար իր մէկ գործը Խորենացիի աշխարհագրութեան մասին։

Փակման խօսքին մէջ, Նախագահը, Հ. Յովհաննէս Տ. Վ. Թորոսեան, որ աշակերտն է եղած Հ. Արսէն Սուքրեանի, հետաքրքրական տեղեկութիւններ տուաւ անոր կեանքին ու գործին մասին։

Երեկոյթէն յետոյ, բժիշկները ու հիւրերը առաջնորդուեցան Սօսիէթէ Սավանթի ներքեւի ճաշարանը, գինեձօնի մը շուրջ, եւ բաժակներ առաջարկուեցան Հայ Բժշկ. Միութեան յառաջդիմութեան համար։

Ն.

ՄԱՄՈՒԼ

Խրիմեան հայրիկ

—..—

Խրիմեանի մահուան 25ամեակին առթիւ, Աթէնքի «Նոր Օրն» ալ բացառիկ թիւ մը հրատարակած է։

Հատուած մը՝ խմբագրականէն (11 դեկտ.).

— «Խրիմեան միտքի մեծ պատրաստութիւն չունէր։ Ոչ ալ հմտութիւն։ Իր ծագումին պէս համեստ էր մտքի պաշարն ալ։ Բայց հարուստ էր հոգիով ու զգացումներով, բնազդով ու խորութիւնով։

Ան հայ ժողովուրդն էր։ Անկէ՝ անսահման սէրն ու յարգանքը իր անձին հանդէպ։

Իր ժամանակին մեծագոյն քաղաքական գործիչը եղաւ։ Ճանչցաւ Եւրոպան, գնաց Պերլին, ներկայացաւ Վեհաժողովին, աղերսագին թախանձեց, արտասուեց, արցունքներով պատկերացուց հայ ժողովուրդին անպատմելի տառապանքը ու երբ յուսախաբ վերադարձաւ, երկու բառով, իր ձախողած առաքելութեան եզրակացութիւնը տուաւ.

— Իրաւունքը արցունքով ձեռք չի բերուիր, այլ յարատեւ կռիւով ու զէնքով։ Ափսոս որ իր փորձառութեան եզրակացութիւնը չխանդավառեց ժամանակակից երիտասարդութիւնը, որ աւելի տարուած էր պահպանողական հակումներով։

Որքա՜ն տարբեր պիտի ըլլար հայ կեանքին ներկայ պատկերը, եթէ բովանդակ Հայութիւնը 1880ական թուականներուն, իբրեւ անժխտելի ճշմարտութիւն ընդունած ըլլար կեանքի փորձառութենէն բղխող Հայրիկի դասը։

Իրաւունքը արցունքով ձեռք չի բերուիր, այլ յարատեւ կռիւով ու զէնքով։ Տակաւին այսօր ալ ճշմարտութիւն է ասիկա։ Եւ սակայն, այսօր ալ հայ ժողովուրդի պահպանողական ու ստրկամիտ հոսանքները կը ժխտեն այդ ճշմարտութիւնը ու հայ ժողովուրդի ազատագրութիւնը կը յուսան ձեռք բերել անարիւն միջոցներով։

Խրիմեան իր ժամանակին հոգեւոր յեղափոխականը եղաւ։ Ճիշդ է որ զէնքի ու ռումբի մարդ չեղաւ, հեռու ապրեցաւ լեռներէն, բայց նոյնքան ճիշդ է որ Նորազարթ հայ յեղափոխութեան պլպլացող ճրագին իւղի առաջին կաթիլը տուողը ինք եղաւ։ Հայ յեղափոխութիւնը ներշնչուեցաւ իր խօսքերէն, իր յօդուածներէն։ Հայ յեղափոխականը սպառազինուեցաւ անոր անձին հըմայքէն.

Րաֆֆիին հետ միասին, հայ յեղափոխութեան սերմացանը դարձաւ իր խօսքն ու շունչը տարածելով Թրքահայաստանի մէջ։ Խրիմեան միայն զէնքին ու կռուին ջատագովը չեղաւ։ Ան չի մոռցաւ կրթութեան եւ դաստիարակութեան կատարելիք փրկութեան գործը խաւարապատ Հայաստանի մէջ։ Հայ գիրին ու գրականութեան տարածումը եղաւ իր մեծագոյն փափաքներէն մին։ Կռիւը առանց գիրի ու խօսքի օժանդակութեան, սպասուած արդիւնքը լիովին չի տար։ Մեծ Ծերունին հասկցած էր այս ճշմարտութիւնը եւ մեծ եռանդով սպասարկեց այդ ճշմարտութեան, հայ ժողովուրդին մէջ արթնցնելով գիտակցութիւնը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ

Միութեան վերջին ընդհանուր ժողովին կողմէ ընտրուած վարչութիւնը որ կը բաղկանայ հետեւեալներէն, Պ. Պ. Վ. Թէքէեան (ատենապետ), Գ. Ֆէնէրճեան (ատենադպիր), Տօքթ. Յ. Արթինեան (գանձապետ), Խ. Արապեան, Յ. Գույումճեան, Ա. Զաքրեան եւ Ա. Զօպանեան, որոշած է ներկայ եղանակին կազմակերպել ուսումնական դասախօսութեանց շարք մը, ինչպէս նաեւ զանազան բանախօսութիւններ եւ հաւաքոյթներ, որոնց նպատակն է Միութիւնը օգտակար ընծայել թէ իր անդամներուն եւ թէ ուսումնասէր երիտասարդութեան եւ ժողովուրդին։

Յառաջիկային պիտի ծանուցուին ծրագրուած բանախօսութեանց, ընկերային թէյասեղանի մը, ինչպէս նաեւ տարեկան հացկերոյթին թուականը եւ մանրամասնութիւնները։

Կը խնդրուի Ֆրանսայի եւ արտասահմանի բոլոր նախկին Կեդրոնականցիներէն յարաբերութեան մտնել Կ. Վ. Ն. Ս. Միութեան վարչութեան հետ (Գ. Ֆէնէրճեան, 46 րիւ տը գ՚էգոլ, Փարիզ 5րդ), հաղորդելով իրենց հասցէները եւ կամ, եթէ արդէն կ՚անդամակցին Միութեան, իրենց ծանօթ եւ մինչեւ հիմա Միութենէն հեռու մնացած ընկերներու հասցէները, որպէսզի իրենց ղրկուին Միութեան ծրագիր-կանոնագիրը եւ հրաւէրները։

Վարչութիւն

Զ. Ռ. Մ.Ի ԱՐՇԱՒՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Նախընթաց շաբթու, Զ. Ռ. Միութեան Ֆրանսայի գաւառի մասնաճիւղերուն հրաւէրով, դերասան Ա. Շահխաթունի եւ Կեդրոնի լիազօրը Շ. Նարդունի արշաւ մը կատարեցին դէպի Լիոն եւ Վիէն եւ 24 ժամուան մէջ երեք գեղարուեստական հանդէսներ տալով վերադարձան Փարիզ։ Այս արշաւը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց ինչպէս մեր ընկերներուն, նոյնպէս հայ գաղթական ժողովուրդին մէջ։ Լիոնի մէջ երեք նոր ընկերներ եւ Վիէնի մէջ մէկ նոր ընկեր անդամ արձանագրուեցան Զ. Ռ. Մ.ի։

Այս յաջողութենէն խանդավառուած, ծրագրուած է պարբերաբար արշաւներ կատարել դէպի գաւառ, ամէն անգամուն նոր մտաւորականներ ու արուեստագէտներ տանելու համար գաւառի մեր հանդէսներուն։ Առաջին այս առթիւ Զ. Ռ. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ արուեստագէտներ Շահխաթունիի, Տիկ. Ե. Բաղալի, Ա. Միկլինեանի, որոնք մեր հանդէսներուն յաջողութեան համար յանձն առին ամէն զոհողութիւն։

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.

Մորկըս աղա շատ ագահ մարդ մըն էր։ Ցրտին նոր կօշիկ առած ըլլալով, ըսաւ.

— Ցաս, քայլերդ խոշոր առ որ կօշիկներդ շուտ չբիննան։

— Հայրիկ, ես քեզի բան մը ըսե՞մ, ինծի շալակդ առ որով երբեք կօշիկներս չեն բիննար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (4)

ՑՈ՛ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Տեսած էք թերեւս յաղթական կամարանցքը, հրապարակին կեդրոնը, որ իր քարեղէն խորհուրդը կը բարձրացնէ տխուր, մրամածուկ շէներու դիմաց. պիչ պիչ կը նայի անփառունակ փողոցներն ի վար, կապոյտ պլուզաւոր գործաւորներու հոսանքին. ի՛նչ գործ ունի այս անք կոթողը առօրեայ հոգերով պղտորուած այս քաղաքամասին վերեւ...։

Բայց այսօր Կիրակի է. արեւը շատութ լոյսով կը լուայ քիթը կախ տուներու ճակատը. հանրակառքերը կը թաւալին, լեցուն՝ մարդկային ողկոյզներով։ Մենք կը սպասենք յաղթական կամարին տակ. անցնելի պատին կռթնած, ի՛նչ հրապուրիչ է դիտել եօթներորդ օրը մեր շուրջ. խարակի մը նման մեկուսացած կը թուինք ըլլալ մարդկային ալիքներէն. ու հեռաւոր պատերը մեզ կը զատեն, կը հեռացնեն ներկայէն. կը դիտեմ քովէս սա տարօրէն մարդը, որու ընկերացած եմ չգիտեմ ինչո՛ւ. անցեալները սա զմբեթարդին նման իմ մտածումէս, ինձմէ անդին կ՚անցի եւ սակայն անհնար է ինձ լքել զինքը։

Բայց ահա թիւ 26ը։

— «Անպարկեշտ, կ՚ըսեմ իրեն. (շուարած եմ թէ ինչպէ՞ս կոչել պէտք է զինքը). փութա՛նք, Տէր... Ահա կառք մը, ո՛ր խճողում չկայ...»

Ու կը սկսի այսպէս տենդագին թաւալում մը. դէպի քաղաքին մէկ ծայրը. կը սխրճինք փոշեծածուկ, կեղտոտ տնակներէ ներս. անկարելի կ՚ըլլայ թօթափել միօրինակ, գրեթէ անյայտ կեանքերու տեսլապատկերը։

Անհաւատի վերջապէս Պալվ.ս Օտոս։

Հարցնելու պէտք չկայ։ Անկարելի է չճանչնալ հայերի դիմագիծ[illegible] ծերը։ Կը հետեւինք անոնց քայլերուն։ Ճամբան կ՚իջնէ վար, կ՚անցնի շէնքերու ետեւէն. չիթ տարածութիւնը կը ձգուի մինչեւ դիմացի գոսարթ բլուրները։

Ու մեր աչքին ահա գաղթականոցը։

Ցեխոտ, ճահճանման պզտոտայի մը ափին պահեստական կարասան մը, որ խրած է տիղմին մէջ ու զարկեր է ալ քալելէ։ Ճշմարիտ գիւղաքեղութիւն մը։ Թիթեղապատ, թ՚ղթեղածածուկ տնակներ տասնեակներով՝ կռթներ են իրարու, վար չիյնալու համար։ Երեխեներ՝ ամանց կաղ, կամ հաշմանդամ, ամանց կուզ, կամ անդամալոյծ։ Ամենքը հիւանդ, յոգնատասւոր, պատամ տեսակներ, զուլուլաներ են հոն, կկղեր են կուշտ կուշտի, քիթ քիթի։ Թէնասեր են քաղաքին՝ որ կռնակ դարձուցեր է իրենց. իրենց ճղքոտ աչքերը վեր չեն առներ դիմացի բլուրներուն, որովհետեւ մխրճեր են իրարու քովերնուն մէջ...

Փառ մը կը զատէ մեզ հայկական ու պատուական այդ գիւղակներէն։ Չենք համարձակիր այլ եւս առաջ երթալ, անցնիլ առխասակէ խրխլած կամրջակը, որ հիւղաւանը կը փորձէ կապել աշխարհին...

Երեւակայութիւն՝ չպիտի կարենար հաւատալ այդ պարտութեան։ Ո՛ր յուսավրէպ վրձինին տակէն փախած էին սա գորշ գոյները, սա ժամը, տեղ մը, բարբառ... Անկումէ անկում, մինչեւ այս պատկերազարդ թշուառութի՛ւնը... Այս համեկերպութի՛ւնը որ տարիներէ ի վեր չիմաշիր, չվրդովուիր...

Բարի կիրակին իր ոսկեփոշին ցաներ էր սակայն թիթեղներուն ժանգին վրայ։ Դռներու առջեւ խառնուիկ մանուկներ ծաղկեր են, օդը լեցուն է իրենց զուարթ, հնչուն բոյրերով։ Մարդերու վրդանքը՝ ատանք, որ կ՚անեն այնպէս ինչպէս հինգ նկանակներու... գիրքըներդ՝ լերան քարոզէն յետոյ։ Օդը լեցուն է սովոռծի, տապակի ու ճնճղուրու բոյրերով։ Տեղ տեղ կը բարձրանար կապոյտ ծուխը բացօթեայ օճախներուն։ Կիրակի միջօրէն այսպէս մսեղ, բոյրի, ճիչերու զուարթ ծալքերով կը փորձէր պարտկել անզարժանելի, ցաւոտ եղկելութիւնը։ Բայց եւ, այդ զուարթ պահէն անդին կը տեսնէի հիւղաւանը՝ գորշ երկինքներու, անձրեւներու տակ, հովերուն դիմաց, անգործութեան իրիկուններուն, անյոյս զարթօնքներուն։ Կը տեսնէի լի օրերու, անվաղորդայն տարիներու զանազէժին վրայ։ Կը զգայի թիթեղներու փտտումը, տախտակներու ծփուրթը, մարդոց տերեւաթափը, ու արիւնը, արիւնը՝ որ կը ցամքի ու կը դալկանայ... Կիրակի միջօրէ՛, ինչպէ՞ս արեւոտ ժպտուն եարին կրնաս ծածկել ժամանակի ժանիքները որոնք կը կրծեն, առնէտներու նման, այս իրերն ու այս մարդիկ...

Կը նայիմ ծերուկ ուղեկիցիս երեսին, ընկճում. յուսախաբութիւն... եւ չղարշներ կախուած իր գանկին պատերէն, անորոշ մտածումին ստուերը մթագներ է իր դէմքը։

«Ճանչցա՞ր այս մարդիկը, տէր... ուզեցի հարցնել իրեն. այս մեծերը, որոնք մոռցեր են իրենց անցեալը, ու սա փոքրերը, որ մինչ պիտի գիտնան այդ անցեալ երկէն...»

— Ողջամ, երիցս ողջամ զքեզ, ժողովուրդ Հայոց... հանուրց հիւրօտականաց վեհագոյն...» կը հեծեծէր ան իր լռութեան խորէն։

Այդ պահուն բոպիկ տղայ մը ռսուրաց մեր քովէն, անցաւ կամրջակը ու բաց դռներուն երեսին պոռաց.

— «Յառա՛ջ»...

Մարդիկ դուրս եկան։ Թերթերը թռան ձեռքէ ձեռք...

Տեղէ մը բարձրացաւ ուրիշ ձայն մըն ալ.

— Սպասեցէք «Արշալոյս»...

Ու այդ կանչերը, ճիչերը կը թռէին, կը տիրապետէին հիւղաւանին ինչպէս աքլորին երգը՝ աղջամուղջին վերեւ։ Այդ կանչերը նման էին յեարին դրօշակին, որ կը ծածանէր տակաւին ընկղմած նաւու մը կայմին ծայրը. Ջրերէն դուրս... կը շաչէին այդ գիր, շառաչուն բառերը ժանգոտ թիթեղներուն վերեւ..., հովը կը քաշքշէ, կը ծուատէ յեարին դրօշակը ընկղմեալ կայմին ճիշդ ծայրը...

Ստուերները կը թանձրանային ուղեկիցիս ճակատին վրայ։ Ստուերները ձեւը ունէին մտածումներու, որոնք կասկածներ էին միանգամայն ու անստուգութիւններ։ Այդ ստուերները բաներ էին կարծես, ծնած՝ վրդով հոգիի մը ալիքներէն։

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ղամութեան եւ ստիպուած է Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ուշադրութեան յանձնել բրիտանական կառավարութեան առաջնայինքներն ու ճնշումը։

Մուսոլինի կը սպառնայ...

Քանի մը շաբաթ առաջ, սահմանամերձ քաղաքի մը մէջ, Եուկոսլավիոյ բնակիչները քանդեր էին հռոմէական յիշատակարաններ։

Այս դէպքը մեծ յուզում պատճառեց ամբողջ Իտալիոյ մէջ եւ բուռն ցոյցեր կատարուեցան։ Պարիի մէջ ուսանողները իտալական դրօշ պարզեցին Եուկոսլավիոյ հիւպատոսարանին վրայ. Զարայի մէջ ջարդուփշուր ըրին հիւպատոսարանին ապակիները։

Առջի օր աւելի բուռն ցոյց մը տեղի ունեցաւ Հռոմի մէջ։ Երկու երեք հազար ուսանողներ փողոցէ փողոց թափօր կազմելով, համախմբուեցան Վենեցիա հրապարակը եւ պատշգամ հրաւիրեցին Մուսոլինին, որ երեւցաւ եւ ճառ մը ուղղեց։ Ուսանողները նորէն թափօր կազմելով ուղղուեցան դէպ ի Եուկոսլավիոյ դեսպանատունը, որ պաշտպանուած էր ոստիկանութեան կողմէ։ Ցուցարարները պոռացին – կանչեցին, թշնամական խօսքեր արտասանեցին Սերպերուն դէմ եւ յետոյ ցրուեցան եղան։

Ցաջորդ օրը, չորեքշաբթի, Մուսոլինի Ծերակոյտին մէջ յուզեց այս խնդիրը եւ սպառնալից ակնարկներ ուղղեց.

— Ինչ որ տեղի ունեցաւ Եուկոսլավիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ, պէտք է նկատել ախտանշան մը որ կը չարունակէ արտայայտել, զանազան ձեւերով, բայց յարատեւօրէն, դրացի ազգին թշնամութիւնը հանդէպ Իտալիոյ։ Պատահած դէպքերուն իրական պատասխանատուները պէտք է փնտռել կարգ մը տարրերու մէջ որ կը գրգռեն դրացի պետութեան վարիչ դասերը, ատելութիւն եւ դրպարտութիւն սերմանելով Իտալիոյ դէմ։ Բայց ոչ նուազ ծանր պատասխանատուութիւններ կ'իյնան ուրիշ տարրերու, պիտի ըսեմ՝ եւրոպական տարրերու վրայ, որոնք ի զուր կը յուսան խառնել մեր պաղարիւնը, դրդռադին պայքար մը բանալով։ Պաշտօնական բողոքներուն հետ, Փաշական երիտասարդութեան ոլացքը, ամբողջ Իտալիոյ ժողովուրդին յուզումը եւ վերջապէս այս բարձր ժողովին մէջ թնդացող խօսքերը ունին իրենց խոր նշանակութիւնը որոնց վրայ Եւրոպայի ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի։ Տալմացիոյ պատմական առիւծները քանդուեցան, բայց անգամ մը քանդուելէ յետոյ, այսօր աւելի քան երբեք խորհրդանշան մը եւ սուրբ վկայական մըն են անոնք։ Միայն յետամնաց եւ անկիրթ մարդիկը կրնան հաւատալ թէ քարերէն վրէժ լուծելով կը ջնջուի պատմութիւնը։

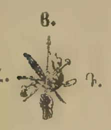

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, 32 Ավրնիւ Կոպըլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու խառն դասախօսական ժողովը վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ (49, րիւ Նասիոնալ)։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ազգին։

ՍԷՆ-ԺԷՐՕՄԻ «Վրէժ» խումբի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի ժամը 3.30ին, իրենց հաւաքավայրին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Գ. Հիւսեան։

ԹՈՒԼՎԱՐ-ՕՏՏՕ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի, ժամը 1ին, իրենց հաւաքատեղիին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ազգին։

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը այս Կիրակի իրիկուն, ժամը 6.30ին, «Օթէլ Թէրմինիւս»ի սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ստ. Միլտոնեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Պատ. Միութեան Գրադարանին մէջ, 49, րիւ Նասիոնալ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի բոլոր ընկերները այս Կիրակի ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Յան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Հրապարակային դասախօսութիւն Շավիլի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի

վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, մանկապարտէզի սրահին մէջ

Կը խօսի՝ ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Նիւթ՝ «ՆԵՐԳԱՂԹԸ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

Մուտքը ազատ է։

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131, rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Գ. Զիթունիէ, «Սրուանձտեանցի մահուան քառասնամեակը»։ Մուտքը ազատ է։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՆՈԶՈՐԻ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին, 119 ավրնիւ տ'Իթալիի մէջ։ Մէթրօ Մեզոն Պլանշ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Հ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լիոնի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, 50 rue Servient, Café Bar de la Préfectureի ներքնասրահը։ Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ։ Օրակարգ՝ հանդէսի հաշուետուութիւն եւ ընթացիկ հարցեր։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Միսաք Միրզէ. Լիոն.— «Ալիքը»ի հասցէն է. 22 Ave. Ala-ed-Dovleh. Téhéran (Perse).

ՍՏԱՑԱՆՔ

Իսի լէ Մուլինօ, Ն. Դ.— 125 ֆր.։
Ալֆորվիլ, Գ. Ց.— 100։
Ալֆորվիլ, Փ. Ո.— 100։
Ալֆորվիլ, Մ. Փ.— 140։
Նէօյի սիւր Սէն, Իշխ. Ա.— 35։
Քէմփէր, Բ. Գ.— 140։
Ժուայեէօզ. Ս. Մ.— 70։
Թարար, Գ. Ց.— 35։
Մարսէյլ, Ե. Փ.— 35։
Զինուոր, Դոհ.— 100։
Քրէդէյ, Արբ.— 150։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Լիոն, Մ. Գ.— 35։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 14էն։
Փարիզ (15) Վ. Ա.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 14էն։
Հալէպ, Ս. Ե. Միւթ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 14էն։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳԸ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ հանրածանօթ երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

24 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է։
Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ։

7ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

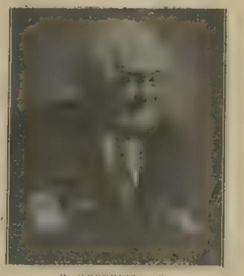

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Փաթայ)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

18 Դեկտ. Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

ՓՕԹԱՇ ԵՒ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏՐ

Թարգմ. Ց. ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Ամերիկեան ուրախ ծիծաղաշարժ զաւեշտ (3 արար)

Հ ա մ ա ն ր ն կ ա տ ծ ի ծ ա ղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան։ Հերթ. բեմադիր Ս. Թորոսեան
Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ. Օրիորդներ Մելինէ, Գէորգեան, Գ. Գ. Անտոնեան, Գազանճեան, Թորոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Մեծատուրեան, Նիկողոսեան, Գերցիկ, Սրապեան եւ Սանճագ։

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

(Սահմանափակ թիւով բեգէրվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Տոմսերը նախօրօք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը, Ճաշարան Ֆլօրիա եւ սովորական վայրերը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երիցուհի Հեսիկ Միսաք Խաչերեան, կը փնտռէ իր քեռորդին՝ Ռուպալեթի Օհան Քէլօհանեան, որ ծնած է 1903ին Այնթապի Էյնէչ գիւղը, հօր անունը՝ Աւետիս Քէլօհանեան, մօր անունը՝ Մարիամ։ 1925ին եկած է Ֆրանսա։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Père Hagop Boyadjian. Poste Restante. Valence. Drôme.

— Եղիսաբէթ Տօնիկեան կը փնտռէ իր քոյրը Կիւլիզար Փոլաթեան (Իյոլէցի, Եոզկաթ) որ տարի մը առաջ Փօնթ'Օպնա կը գտնուէր։ Իմացնել՝ Elisabeth Donikian, 15 rue Tustal. Bordeaux (Gironde).

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

18 Դեկտ. 1932 Կիրակի գիշեր ժամը 9ին

Salle des Sociétés Savantesի մէջ
8 Rue Danton — Metro St. Michel et Odéon

Կը ներկայացուի աննախընթաց պատրաստութեամբ
Գերմանացի ծանօթ թատերագիր ՄԱՔՍ ՏՐԷՀԷՐԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Տ ր ա մ ե ր ե ք ա ր ա ր
եւ

ՍՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

կատակերգ. մէկ արար — ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕԻ

ԼԵՒՈՆ ԶԱՐՈՒԹ

Կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ԱՆԱՀԻՏ, ՏԻԿ. ՔՆԱՐ, Պ. Պ. Լ. ԶԱՐՈՒԹ, ԼԱՔՔԱ, Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ, եւն.

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ.— 15, 10 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Տ ո մ ս ե ր ը ա մ է ն տ ե ղ ե ւ « Կ ա վ ռ օ շ » ի մ օ տ

ՉՐՈՒՑԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ
Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին
Կը խօսին՝ Տ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Տ. ՀՌ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ԼԷՅԼԱ ՊԵՏՐ – ԽԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ կէսօրէն ետքը ժամը 4ին
Théâtre de l'Avenue. 5 rue de Colisée

Իշխանուհին գետր-խան նոր է հասած Միլանէն, ուր Scala de Milanoի մէջ մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Սարայի Թագուհին.

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

17 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ Թիւ 2063

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԱՆԻ՜ ՀՈԳԻՈՎ ԱՂՔԱՏՆԵՐՈՒՆ

Հարսնի՛ք ունին ռամկավարները: Արեւելեան խրախճանք՝ յարակից բոլոր մանրամասնութիւններով:

Կը պակսի, միայն, «տաւուլ-զուռնա»ն:

Եթէ Վան կամ Երեւան գտնուէինք, անշուշտ այդ ալ պիտի ընէին, պար բռնելով տունէ տուն: Փողոցէ փողոց:

Բայց ոչինչ: Այդ պակասը մասնագիտօրէն կը լրացնէ իրենց Եգիպտոսի խեղկատակը:

Արդարեւ, այս միջոցին «քէյֆ» չի հաւասարիր «Արեւ»ի «քէյֆ»ին:

— Դաշնակցութիւնը ճեղքուեցաւ... Ահա կը փլի... Պար բռնեցէք, հէ՜յ տղաք: Շատը գնաց, քիչը մնաց... Հուռռա՛...

Խեղճերը այնքան կարօտ են սփոփանքի, որ աչք ու ականջ կտրած են, որպէս զի չըլլա՛յ թէ փախցնեն մէկ եւ է սեւ լուր՝ Դաշնակցութեան մասին:

Հասարակ արկած մը, աջէն կամ ձախէն արձակուած փափսուք մը բաւական է, որպէս զի խայտայ իրենց բորբոս հոգին:

Ամէնէն անճոռնի, զարշելի հէքեաթն իսկ շող կուտայ իրենց խաւարակուռ մտքին:

Իրենց չարախինդ, բժառ աչքերը կը տեսնեն միայն պատահական «ճեղք»ը: Բայց չե՛ն տեսներ ուրիշ բան:

Չեն ըմբռներ ծաւալումը յարաճուն եւ անօրինակ: Ու, անշուշտ արկածայի.

Կը տեսնեն անհատները: Չեն տեսներ բազմութիւնները:

Սօսիէթէ Սավանթի D սրահը — իրենց ջուրի ճամբան — կէս առ կէս պարապ կը մնայ, ամէն անգամ որ հրապարակային հանդէս մը կը սարքեն ռամկավարները:

Իսկ այս կիրակի՝ ասեղ ձգելու տեղ չկար, միայն եւ միայն Փարիզի Դաշնակցականներուն ընկերական ժողովին համար:

Անշուշտ «փլուզում»ն է որ կը սպառնայ...

— Հուռռա՛, շատը գնաց, քիչը մնաց... Հէ՛յ մըն ալ, հէ՛յ մըն ալ, ա՜յ տղաք...

Բայց, ուրի՛շ բան էր մեր ըսելիքը:

«Ապագայ», ռամկավարներուն կեդրոնական պաշտօնաթերթը, որ Փարիզի մէջ կը խմբագրուի, խրախճանքի մէջ է այլապէս հետաքրքրական առիթով մը:

Փարիզէն հարուստ մը պատահարար Երեւան կ՚երթայ ու կը վերադառնայ խանդավառ տպաւորութեամբ: Հայրի մէկ շաբաթ մնալով:

Ոսկը գետնէն կտրած, ռամկավար պաշտօնաթերթը կը սկսի խմբագրականներու շարք մը, ապացուցանելու համար թէ իրենց կուսակցութիւնը ամէնէն ուժիմ, ամէնէն իրատես եւ հայրենասիրական դիրքը բռնած է Երեւանի հանդէպ, տասը տարիէ ի վեր:

Բարի վայելում: Un sot trouve toujours un autre sot qui l'admire.

Մեր գործը չէ խառնուիլ որ եւ է ինքնագովութեան կամ իրեքաղովութեան:

Բայց, մենք իրաւունք ունինք հրապարակաւ բացատրութեան հրաւիրելու, երբ մարդիկ, յանուն այդ. սնափառութեան, կը խեղաթիւրեն դէպքերը եւ կը զրպարտեն ուրիշները: Մինչ մինոյն պատմութիւնը պատմելով:

Դեկտ. 14ի խմբագրականին մէջ — առաջինը — ռամկավար պաշտօնաթերթը, պարզելով վերջին տասնամեակի դէպքերը, տեղ մը կը սահեցնէ հետեւեալ նախադասութիւնը.

— «Հայ տարագիր բազմութիւններու հետ արտասահման կը փոխադրուէին նաեւ հայկական երկու քաղաքական կազմակերպութիւնները: Արեւելահայ փոքր զանգուածին հետ՝ Հայաստանէն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, իսկ արեւմտահայ խոշորագոյն զանգուածին հետ՝ Թուրքիայէն՝ Ռամկ. Ազատ. կուսակցութիւնը»:

Մեր հասկցած հայերէնով, կը նշանակէ թէ ինչ որ Դաշնակցութիւն կը կոչենք արտասահմանի մէջ, եկած է Հայաստանէն, «արեւելահայ փոքր զանգուածին հետ», իսկ ռամկավարութիւնը կը ներկայացնէ «արեւմտահայ խոշոր զանգուածը»:

Ուրիշ խօսքով, Դաշնակցութիւնը Երեւանի մէկ պարտէզէն հանուելով, թաղարի մը մէջ դրուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ արտասահման, իր փոքրաթիւ պարտիզպաններով: Առանց որ եւ է կապ ունենալու «արեւմտահայ խոշորագոյն զանգուածին հետ»: Ու ուրեմն կացութեան տէր կը մնայ «ռամկ. ազատ. կուսակցութիւնը»:

Որովհետեւ աւելի լուրջ հարց մը կայ մեր առջեւ, առ այժմ կը բաւէ ռամկավար օրամտութեան մուտքի տետրակին մէջ արձանագրել այս չքնաղ զուարճալիքը:

Եկածը կաղանդ է եւ Ծնունդ: Ինչո՞ւ զրկել մեռասաններորդ ժամու մխիթարանքէ մը...

Նոյն խմբագրականին մէջ, ռամկավար պաշտօնաթերթը պարզելով Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան հանդէպ, կը հուշակէ զայն «գործօն» թշնամութիւն:

— «Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի դրօշը գաղութահայութեան աչքին շողացնելով հետապնդեց Հայաստանի մէջ դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւն»:

Քիչ մը անդին.

— «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարները տարիներով փայփայեցին Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը խորհ. Հայաստանէն հեռացնելու իրենց ծրագիրները»:

Ինչպէս կը տեսնէք, ռամկավար պաշտօնաթերթը այնքան իռացիկ է ու վճռական, որ բառերը իրարու ետեւէ կը շարէ առանց վերապահութեան: Յօսքն իսկ չըներ ոչ 1921ի դաշնակ – ռամկավար համաձայնութեան, ոչ ալ 1931ի խօսակցութեանց, որոնք բոլորովին ուրիշ բան կ՚ըսեն:

Բայց հարկ է առանձին խօսիլ այդ մասին: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՆԱՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գ. Կիւմիւշկէրտան խորհրդային Հայաստանէն վերադառնալով, հրապարակային զեկուցում մը տուաւ իր տեսածներու եւ լսածներու մասին:

Շատ լաւ: Ամէն մէկ թարմ կապ որ արտասահմանի ֆաղքեանի եւ անտարբեր տարրերը պիտի կրնայ կապել Հայաստանի հետ՝ օգտակար կը նկատենք: Մարդիկ վարժուած են մետաֆսէ նուրբ թելերու, որ կապի մը պատրանքը տայ, բայց իրենց մէջքը չսեղմէ.

Այսքանը լաւ:

Բայց ո՞րտեղէն հանեցին սա մանանայի պատմութիւնը, յուսալքիչ ու ֆաղֆեցի:

Հայաստանի հողի փշրանքներ եւ քարի կտորներ: Մանանայ Հայաստան:

Ազգն ու հայրենիքը մանանայի տեղ դնող սա ազգասէրները փոխանակ մըտածելու որ ամբողջ հայրենիք մը տրուի այս ցիրուցան բազմութեան, կամ՝ սա 700,000էն աւելի բազմութիւնը հայրենիքին վերադարձուի, Հայաստանի հողի եւ քարի փոքրիկ ծրարներ իրենց հետ կը բերեն, հրապարակային ժողովին անուրդի դնելու:

Երկու ապազգայնացած թեւերը հոս իրար կը գտնեն: Քաղքենին եւ համայնավարը, այո՛, համաձայն են Հայաստանը մանանայի վերածելու: փշրանք: Ամբողջութիւնն ու մեծութիւնը փշրելու համար:

Բայց հայ ժողովուրդի կէսէն աւելին դուրս է իր հայրենիքէն. եւ կը բաղձայ հայրենիք ունենալ եւ ոչ թէ փշրանք:

Թուրք – թաթարական արշաւանքներէն յետոյ, երբ Անին կործանեցաւ, ու հետզհետէ հայութիւնը տարագրութեան դժնդակ ճամբան բռնեց, կորսնցուց հայրենիք վերադառնալու իր յոյսը, Հայաստանի հողէն ու քարէն փշրանքներ բերաւ օտարութեան մէջ, որպէս մանանայ, ու այդ մանանային հետ ինքն ալ հալեցաւ անհետ:

Հիմա, հայ համայնավարներն ու քաղքենի խայտաբղէտ տարրերը ներկայ Հայաստանն ու ցրուած հայութիւնը կ՚ուզեն հոն տանիլ եւ հասցնել թաթար – մոնկոլական օրերուն:

Մանանայի թշուառութիւն...

ՐԻՎԱՐԵՑ

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՎԱՐՉԱՁԵՒ? ԼԱԹԱՔԻՈՅ, ՃԷՊԷԼԸ ՏՐՈՒԶԻ ԵՒ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՄԱՐ

Արաբական թերթերը կը գրեն —

Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը պիտի կնքուի մինչեւ 6 ամիս: Սուրիա մինչեւ չորս տարի պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան, եթէ ներքին խառնակութիւններ չպատահին: Գ. Փոնսօ դաշնագրի շուրջ համաձայնութիւն գոյացնելու համար Սուրիացիներու հետ ընդունած է անգլեւիրաքեան դաշնագրի հիմերը: Միայն թէ ներկայ հովանաւորեալ երկիրները ամբողջութեամբ այդ դաշնագրին ենթակայ չեն ըլլար. Ալէվիներու երկիրը, ճէպէլը Տրիւզ եւ Լիբանան կը մնան հովանաւորութեան տակ. իսկ Ալէքսանտրէթի սանճագը մասնաւոր վարչաձեւի մը պիտի ենթարկուի:

Գ. Փոնսօ ժամեր տեւող խօսակցութիւններ ունեցաւ էմիր Շէքիպ Արսլանի եւ Իհսան պէյ Ճապրիի հետ: Խորհրդակցութեան աւարտումէն վերջ, արաբ ներկայացուցիչները շատ յոռետես էին:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Անգլիական ոսկին, որ անձախորժ եղանակով մը անկումի մը ենթարկուած էր անցեալ շաբթու, սկսած է բարձրանալ վերջերս: Առջի օր Փարիզի մէջ բացուեցաւ 84.13ի, յետոյ բարձրացաւ մինչեւ 84.525ի եւ կանգ առաւ 84.28ի վրայ: Տոլարն ալ հասաւ 25.62ի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Էռիօ մերժեց, Շօթան պիտի յաջողի՞

Հանրապետութեան նախագահը շարունակելով իր խորհրդակցութիւնները, առջի օր Գ. Էռիոյի առաջարկեց նոր դահլիճին կազմութիւնը: Գ. Էռիօ մերժեց: Ասոր վրայ, նոյն առաջարկը եղաւ Գ. Շօթանի, որ ներքին նախարար էր հրաժարեալ դահլիճին մէջ:

Ամերիկա 125 միլիոն տոլար ստացաւ Դեկտ. 15ին

ՏԱՍՆԸՄԷԿ ՊԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐԷՆ ՀԻՆԳԸ ՉՎՃԱՐԵՑԻՆ

Դեկտ. 15ին ամերիկեան կառավարութիւնը Եւրոպայի պարտականներէն ստացաւ 125 միլիոն տոլար: Անգլիա վճարեց 19,623,831 ստեռլին կամ 95 միլիոն 550,000 տոլար (2438 միլիառ ֆրանք), ձոյլ ոսկիով: Պաշտօնական զեկոյցը կ՚ըսէ թէ 19,623,831 ստեռլինի ձոյլ ոսկի ծախուեցաւ, կատարելու համար այս վճարումը: Գործողութիւնը կատարեց Մ. Նահանգներու «Ֆէտըրըլ Րիզըրվ Պէնք»ը, որ պակասը լրացուցած ըլլալով, կրնայ ուզած ատենը պահանջել որ Ամերիկա փոխադրուի Անգլիոյ դրամատան մէջ իր հաշուին վար դրուած ձոյլ ոսկին: Վճարման այս գործողութիւնը միայն գրչի շարժումով մը չկատարուեցաւ: Աւելի քան հարիւր ձոյլ ոսկի փոխադրուեցան դրամատան մասնաւոր մէկ նկուղը, եւ դրոշմուեցան ամերիկեան դրամատան անունով: Արդէն սկսած են կապոցներու վերածել եւ սնտուկներու մէջ տեղաւորել թանկագին մետաղը, Ամերիկա փոխադրելու համար:

Անգլիոյ հետ միաժամանակ վճարեցին Իտալիա (1,250,000), Չեխոսլովաքիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Ֆինլանտա: Բոլոր վճարումներուն գումարը կը հասնի 125 միլիոն տոլարի: Իսկ չվճարեցին Ֆրանսա, Պելճիա, Լեհաստան, Էսթոնիա եւ Հունգարիա, որոնց համագումար պարտքն է 25 միլիոն տոլար:

Վերջին լուրերու համաձայն, Ամերիկայի մէջ տիրող կարծիքն այն է թէ Ֆրանսան աւելի շատ ինքն իրեն վնասեց, քան Մ. Նահանգներուն: Անգլիոյ վճարումը ստանալէ յետոյ, Մ. Նահանգներու ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը պիտի շարունակէ բնականոն յարաբերութիւններ պահել թերացող պետութեանց հետ: Ու աւելցուց. — «Բան մը չենք կրնար ընել Ֆրանսայի եւ միւս պետութեանց դէմ որոնք թերացան եւ որոնց ընթացքին հետեւանքը պիտի ըլլայ աւելցնել մեր ելմտացոյցին բացը: Ռուսիա երբեք չվճարեց իր պարտքերը՝ բազմաթիւ երկիրներու, եւ սակայն բովանդակ աշխարհ կը շարունակէ գործել խորհրդային Միութեան հետ»:

Տպաւորութիւնները հակասական են ամերիկեան խորհրդարանի շրջանակներուն մէջ: Շատեր ուրախ են որ Ֆրանսան մերժեց վճարել, որովհետեւ այս ընթացքը պատճառ պիտի ըլլայ բանալու երեսփոխաններուն աչքերը: Բարեմիտներ կը խորհին առիթէն օգտուիլ, պարտքերու կրճատում առաջարկելու համար: Ուրիշներ, ընդհակառակն, կը պահանջեն անմիջապէս կրճատել Անգլիոյ պարտքը, բայց ոչ իսկ նկատի առնել Ֆրանսայի վերաքննութեան խնդրանքը, մինչեւ որ Ֆրանսա առանց այլ եւ այլի վճարէ դեկտ. 15ի գումարը:

Ռամկավար ծերակուտական մը բանաձեւ մը ներկայացուց որով կ՚առաջարկէ հինգ հազար տոլար վիզայի տուրք պահանջել այն Ամերիկացիներէն որ կ՚ուզեն Ֆրանսա եւ միւս պարտապանց երկիրները երթալ, պտոյտի համար: Ուրիշ խօսքով, պոյքոթ:

1320 հոգի ձերբակալուեցան ցոյցի մը առթիւ

Հինգշաբթի օր համայնավարները ցոյց մը կազմակերպած էին Օփերայի հրապարակը, բողոքելով պաշտօնեաներու թոշակներուն կրճատման դէմ: Ոստիկանութիւնը սկիզբէն իսկ արգիլած էր. բայց կազմակերպիչները մտիկ չըրին: Մինչ բազմութիւնը կը համախմբուէր, ոստիկանները կ՚ազդարարէին որ ցրուին: Անսաստողը կը ձերբակալուէր: Այնպէս որ, շատ չանցած 1320ի հասաւ կալանաւորներուն թիւը: «Փոփիւլէռ»ի թղթակիցը, որ ներկայ էր իր պաշտօնին բերումով, խոշտանգող ոստիկաններուն թիւը կ՚առնէր, երբ իր կարգին խաշտանգուեցաւ: Իրիկուան ժամը 6.30ին կալանաւորներուն թիւը այնքան մեծ էր որ, ոստիկանութիւնը պարպեց հանդիպած օթօպիւսները, որպէս զի կարենայ փոխադրել: Շատ քիչեր վար դրուեցան: Այս վերջիններուն մէջ կը գտնուին հինգ օտարականներ, որոնց թուղթերը անկանոն են:

Գերմանիա միշտ կը պահանջէ

Զօր. Շլայխէր, Գերմանիոյ վարչապետը, առջի օր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ որ ամէն կողմ հաղորդուեցաւ ձայնարձակով: Պարզելով կառավարութեան ծրագիրը, յայտարարեց թէ իրենց առաջին գործը պիտի ըլլայ աշխատանք ճարել: Ցայտնեց թէ նոր տուրք չպիտի հաստատուի, ինչ որ յառաջդիմութիւն մըն է նախորդ շրջաններուն վրայ: Ցետոյ պատմեց թէ հաղարաւոր նամակներ ստացած է հայրերէ եւ մայրերէ որոնք կը խնդրեն վերահաստատել պարտաւորիչ զինուորութիւնը: «Երիտասարդութեան համար չկայ լաւագոյն դպրոց քան պարտաւորիչ զինուորութիւնը եւ ես ալ միշտ համաձայն եղած եմ այդ ծրագրին»:

Անցնելով արտաքին քաղաքականութեան, վարչապետը յայտարարեց

— Զինաթափութեան խնդիրը շօշափած ատեն, միշտ ալ կրկնած եմ թէ պատրաստ ենք խաւաքարտէ զէնքերով զինելու մեր զօրագունդերը, եթէ մեր դրացիներն ալ այդպէս ընեն: Առիկա վերադիտում չի նշանակեր. բայց, աւելցուցած եմ թէ գերման ժողովուրդը թոյլ չպիտի տայ որ իր կոկորդը կտրեն առանց ինքնապաշտպանութեան: Իր բանակը պէտք է նոյն ապահովութիւնը ընծայէ ինչ որ կը վայելեն միւս պետութիւնները: Համոզուած եմ թէ մեծ քայլ մը առինք Ժընեւի համաձայնութեամբ: Զինաթափութեան հակատագիրը կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, իսկ մեր գործակցութիւնը այդ հաստատութեան հետ՝ կախում պիտի ունենայ զինաթափութեան ծրագրի բախտէն: Մենք կ՚ուզենք ազգերու շարքին մէջ ապրիլ ազատ եւ հաւասարազօր ժողովուրդի մը տեղը»:

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

Պարսկաստանէն առաջ, Անգլիա Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին հաղորդեց Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան վէճը, պահանջելով անմիջական քննութիւն: Այս առթիւ զրկած ծանուցագրին մէջ, անգլ. կառավարութիւնը գիտել կուտայ թէ վէճը կրնայ յանգիլ երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութեանց խզման. հետեւաբար պէտք է քննուի համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 15րդ յօդուածին: Ու յոյս կը յայտնէ թէ Ա. Դ. խորհուրդը պիտի կրնայ խնդիրը քննել դեկտ. 19—20ին:

Զուիցերիոյ պարսկական գիտաղանտատունն ալ հրահանգ ստացաւ դիմելու Ազգերու Դաշնակցութեան:

ԱՆՍՈՎՈՐ ԱՐԿԱԾ ՄԸ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՓՐԿԵՑ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՀԱՅԸ

Անցեալ շաբթու, երբ ինքնաշարժներ Պէյրութէն Պաղտատ կը մեկնէին առաջնորդութեամբ Մահմատ Պաղլիի որ կը վարէր առաջին կառքը: Երկրորդը կը վարէր վարիչ Աիմէտ էլ Պէյրութին եւ երրորդը Կարապետ անուն վարիչ մը:

Կարաւանը երբ անցած էր Փալմիրայէն, երրորդ ինքնաշարժին քառուղն պայթեցաւ: Առաջին երկու կառքերը լուր չունեցան եւ շարունակեցին իրենց ճամբան:

Երբ կառքը նորոգուեցաւ, Կարապետ ճամբայ ելաւ, բայց կորսնցնելով միւս ինքնաշարժներուն հետքը, կորսուեցաւ անապատին մէջ: Չորեքշաբթի իրիկուն Կարապետ կանգ առաւ: Ինքնաշարժին պենզինը լրացած էր: Ու սկսաւ սարսափելի տառապանք: Չկար ո՛չ կերակուր, ո՛չ ալ ջուր:

Հինգշաբթի առաւօտուն, ցուրտէն սառած, անօթի եւ ծարաւ, վարիչ Կարապետն ու իր երկու ճամբորդները որոշեցին քալել երբեք տարբեր ուղղութեամբ օգնութիւն փնտռելու համար:

Այսպէս, իւրաքանչիւրը կ՚երթար դէպ ի իր ճակատագիրը:

Շաբաթ օր, ուժասպառ անօթութենէ եւ ծարաւէ, Կարապետ փռուեցաւ գետին, սպասելով մահուան:

Դժբախտ վարիչը ինքզինքը կորսուած կը նկատէր, երբ շարժիչի մը ձայնը զինքը սթափեցուց: Օդանաւ մը կ՚անցնէր երկնքէն:

Կարապետ ուժերը հաւաքելով ոտքի ելաւ եւ յուսահատօրէն շարժեց իր թեւերը, առանց սակայն հաւատալու որ հազար մեղրէ աւելի բարձրութեամբ թռչող օդանաւէն զինքը պիտի կրնային տեսնել:

Օդանաւը կը շարունակէր իր ճամբան: Կարապետ, որ կքած էր վայրկեան մը ոտքի ելլել, ինկաւ դարձեալ գետին, թեւերը տարածած.

Այս պարագան զինքը փրկեց: Օդաչուն ուղղը տեսաւ արդարեւ Կարապետին մարմինը խաչաձեւ գետնին վրայ:

Օդանաւորդն ու անցորդները անմիջապէս ըմբռնեցին տեսածը եւ օդանաւը վար իջաւ: Օդանաւը կուգար Պաղտատէն: Կարապետ պատմեց իր ողիսականը: Բայց ի՞նչպէս տանիլ յաւելեալ ճամբորդ մը. օդանաւին մէջ աւելորդ տեղ չկար: Դիպուածը կարգադրեց ամէն բան:

Հեռուէն զինուորական զրահապատ ինքնաշարժներ կ՚անցնէին: Երբ տեսան որ արկած մը պատահեցաւ, անմիջապէս մօտեցան:

Զինուորականները իրենց մօտ առին Կարապետը ու օդանաւը կատարեց իր թռիչքը: Անոնք յետոյ փնտռեցին կորսուած ինքնաշարժն ու երկու ճամբորդները: Ինքնաշարժը գտնուեցաւ օդանաւի իջած տեղէն 60 քիլոմեդր հեռաւորութեան մը վրայ: Բայց ճամբորդները չկային:

Զինուորականները շարունակեցին իրենց խուզարկութիւնները իրիկունը, լուսարձակներու լոյսով: Ի զուր:

Բայց կիրակի, գտնուեցան երկու ճամբորդներուն դիակները: Դժբախտները մեռած էին անօթութենէ ու ծարաւէ:

ԾԱՆՐ ՏԱԳՆԱՊ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունաստանի Դրամատան խորհրդական Գ. Ֆիլէնոն շատ լուրջ յայտարարութիւններ ըրաւ դրամատան պահեստի (օտար դրամ) մասին: Իրականին մէջ, ըսաւ, ոչ թէ 12 միլիոն, այլ 6 միլիոն տոլար կայ, մնացեալ վեց միլիոնը ենթադրական է, եթէ արտաքին պարտքի տոկոսներուն 30 առ հարիւրը վճարուի: Մէկ ամիս յետոյ, դրամատան մէջ օտար դրամ չպիտի մնայ եւ պետութեան անմիջական պահանջները չպիտի հոգացուին: Գ. Ֆիլէնոնի այս յայտարարութիւնը խոր տպաւորութիւն թողած է քաղաքական շրջանակներուն եւ հանրային կարծիքին վրայ եւ մաս մը թերթեր կառավարութեան կը թելադրեն տոկոսներու վճարումը յետաձգել:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

ՀԱՍԱ՞Ծ Է ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ

Ա.

1929էն ի վեր Եւրոպայի ուշադրութիւնը գրաւեց «Նիւ Եորք Իվնինկ Փոսթ»ի տնտեսագէտ աշխատակից-լրաբերը, Գ. Ր. Նիքբրոքըր, իր պըտոյտներովը հին Աշխարհի մէջ ու մանաւանդ հին Աշխարհի նոր կեանք ըստեղծելու կոչուած մասին, խորհրդային Միութեան մէջ։ 1929ի մեծ մասը հոն անցընելէ ետք հրապարակ հանեց ուշագրաւ գիտողութիւններով հարուստ հատոր մը. «Խորհրդային հնգամեակին յառաջդիմութիւնը. — Կարմիր առեւտուրի սպառնալիքը»։ (Progress of the Soviet Five Year Plan. The red trade menace)։

Երկու տարի վերջ դարձեալ երկար ատեն, ու խորհրդային Միութեան մինչեւ խորերը թափանցելէ ետք՝ անցած տարուան ամառը լոյս ընծայեց նոր գիրք մը, — «Խորհրդային առեւտուրն ու համաշխարհային տագնապը. — Պայքար կարմիր առեւտուրի սպառնալիքին դէմ» (The Soviet trade and the World depression. Fighting the red trade menace)։

Ապա Եւրոպայի զանազան երկիրները ուսումնասիրելէ ետք, վերջերս մամուլին յանձնեց երրորդ գիրք մը. — «Եւրոպա պիտի կարենա՞յ ապաքինիլ» կամ «Եւրոպա պիտի կարենա՞յ ինքզինք գտնել» (Will Europe recover?)։

Ու նախընթաց իրիկուն՝ վերջարանի, «Հուսկ բանք» ձեւով ժամեր տեւող բանախօսութիւն մը տուաւ Փրակայի քաղաքային ժառանգարանի մեծ սրահին մէջ. Այս բանախօսութիւնն տեսակ մը խտացումն էր այն բոլորին զոր ըսած ու գրած է իր գիրքերուն մէջ։ Միեւնոյն ատեն անոնց այսինչ կամ այնինչ կէտերուն սրբագրութիւնը, փոփոխութիւնը ու լրացութիւնը կատարելու փորձ մը։

Իր գրքերուն — որոնք ամէն լեզուի թարգմանուեցան անմիջապէս — յաջողած հետաքրքրութեան համարժէք չափով մը՝ իր բանախօսութիւնն ալ դէպք մը դարձաւ։ Շօշափուած նիւթերուն հետ ուղղակի կապ ու շահ ունեցող ճարտարարուեստափարիչներու, կուսակցութեանց առաջնորդներու, պետական մարդերու, ուսուցիչներու, ուսանողներու բազմութիւն մը վճարովի ու սուղ այս բանախօսութեան եկած էր։ Հայիցի ոճով՝ ասեղ ձգելու տեղ իսկ չկար։

Նիքբրոքըրի մտքերուն հետեւելու ու զանոնք ներկայացնելու նպատակով գրուած այս տողերուն մէջ, պիտի հարկ ըլլայ մոցնել տարբեր թէ իր գիրքերէն եւ թէ իր բանախօսութենէն, այլապէս՝ այս թղթակցութիւնը հեռու պիտի ըլլար ամբողջութիւն մը կազմելէ։

×

Երեք գիրքերու անուններուն յարուցած գաղափարներուն իբր չորրորդ օղակ՝ կատարուած բանախօսութեան պաշտօնական վերնագիր ընտրուած էր. ազդերուն մէջ, «Եւրոպա, Ամերիկա, Ռուսիա». Աւելի նպատակայարմար պիտի ըլլար բանախօսութեան իբր նիւթ ներկայացնել հետեւեալ հարցը. «Աշխարհի դրամատիրական կարգուսարքը կը գտնուի՞ խիստապէս համայնավարական յեղափոխութեան մը առջեւ, կամ կա՞յ անմիջական վտանգ այդ կարգուսարքին համար»։

Աշխարհի մամուլին հետեւող մը այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ արդի կարգուսարքը խիստապէս իր կործանումի նախօրեակը կ'ապրի, թէ մէկ օրէն միւսը աշխարհի միւս մասերուն մէջ ալ կրնայ տեղի ունենալ այն որ խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ տեղի կ'ունենայ 1917էն մինչեւ այսօր։ Ու, ըստ երեւոյթին, այդ տպաւորութիւնը, այդ վախը կ'արդարանայ իւրաքանչիւր երկրի բազմամիլիոն անգործ զանգուածներու գոյութեամբը։ Արդարեւ, եթէ կայ տարր մը որ շահ պիտի ունենար կարգուսարքի փոփոխութենէն, ուղղակի անգործն եւ ուստի դժգոհ այդ բազմութիւնն է։ Աշխարհի գլխուն կախուած նման սպառնալիքի մը առջեւ մտավախութիւնը կ'աւելնայ անով որ գոյութիւն ունի, 15 տարիէ ի վեր, ոչ-դրամատիրական խորհրդային Միութիւնը, ձեւով մը իբր փաստ թէ այս փորձն առակ է կեանքի։

Բայց երբ մարդ ճամբորդէ Եւրոպա, Ամերիկա թէ Ռուսիա, մամուլի ստեղծած տպաւորութիւններուն հակառակ տպաւորումներ կ'ունենայ։ Նախ, ամենուրեք, դրամատիրական երկիրներուն մէջ, անգործ յետին աշխատաւորն իր նուազագոյն ապրուստն ունի, իբր արդիւնք ընկերային ապահովագրութեան կամ հոն, ուր այդ չկայ, պետական նպաստի։ Աւելին. կեանքի անհրաժեշտ իրերու գիները իջած են, յաճախ շատ աչքի զարնող չափով, եւ թէ համեմատենք այդ գիները՝ տակաւին աշխատելու բախտն ունեցող աշխատաւորներու միջին վարձատրութեան հետ։ Մինչդեռ համայնավար Միութեան մէջ, աշխատաւորներով ու աշխատաւորներու համար կազմուած այդ երկրին մէջ՝ թէեւ անգործ չկայ, բայց գործաւորը, աշխատող մարդը անհամեմատ թշուառ է, բաղդատելով դրամատիրական երկրացի իր անգործ եղբայրակիցին հետ։ Հակառակ այս իրողութիւններուն ու տպաւորութեանց ամբողջ առեղծուածը կ'աւելնայ, երբ մարդ կը տեղեկանայ թէ՝ մինչդեռ դրամատիրական երկիրներն իրարու ետեւէ դադրեցուցին կամ կը դադրեցնեն վճարումն իրենց պարտքերուն, կատարումն իրենց յանձնառութեանց, նոր ճիգերու ու թշուառութեան այդ երկիրը՝ խորհրդային Միութիւնը, մինչեւ օրս կը վճարէ՝ պայմանաժամին՝ իր ապսպրած մեքենաներն ու ապրանքները։

Կանգ առնենք նախ այս կէտին վըրայ։ Խորհրդային Միութիւնը կը վըճարէ, ու պիտի վճարէ միշտ, այնքան ատեն որ պէտք ունի նոր մեքենաներու, նոր վայրաշարժներու, նոր նիւթերու։ Այդ լայնատարած ու մեծ երկիրը կ'ուզէ հասնիլ այնպիսի վիճակի մը, ուր այլ եւս պատճառ պիտի չունենայ վախնալու որ եւ է արտաքին յարձակումէ։ Երկրին տարածութիւնը, կլիմայական, հողային պայմանները, բնական հարստութիւնը, կը լըրացնեն այդպիսի վիճակի մը հասնելու բոլոր նախապայմանները։ Ուրեմն գործի։ Նիքբրոքըր՝ որ առնուազն լաւատեսութեամբ ու գնահատանքի հակումով կը նայի համայնավարութեան գրական արդիւնքներուն՝ կ'ըսէ թէ սկսուած գործը առ նուազն յարգանքի արժանի է։ Արդարեւ, ինք առաջինն է որ երբեմն մինչեւ հեգնութիւն հասնող սրութիւնով քննադատեց գործին թերիներուն պատճառները։ Իր գրքերը լեցուն են պատկերներով այն անորոշելի վիճակին՝ որ կ'անդամալուծէ փոխադրութիւնը։ Ցաճախ գործարանին աշխատանքը կանգ կ'առնէ՝ միլիոններով դրամագլուխ կ'ամլանայ՝ որովհետեւ ամենափոքր նիւթ մը՝ օրինակ իւղ՝ մեքենաներուն համար, հակառակ ատենին ապսպրուելուն՝ ճամբան կը մնայ, չկայ։ Ո եւ է երգիծաբան՝ տաղանդաւոր երգիծաբան, սիրով պիտի ստորագրէր իր այն էջերը, ուր ան կը նկարագրէ իր ճամբորդութիւններէն մէկը՝ խորհրդային ճեպընթացով, քիչ մը դէպ ի երկրին աւելի ներսերը։ Ան է որ կը շեշտէ նաեւ ամէնէն խոցելի ուրիշ կէտ մը. — որակեալ աշխատաւորի ահաւոր պակասը այդ հսկումներուն վրայ։ Դատեցէք ամէնէն արդիական գործարանի մը կացութիւնը՝ երբ իր աշխատաւորներուն 90 առ հարիւրը անիւն ինչ է չեն գիտեր ու նոր կը տեսնեն զայն գործարանին մէջ, նոր շփում կ'ունենան անոր հետ։ — Կամ գործարաններ, մեր օրերու արհեստագիտութեան վերջին կատարելութիւններով օժտուած, ուր մեքենական ամբողջ սարքեր կը փճացուին՝ զայն գործածել չգիտցող վարպետի, վարիչի թէ գործավարի անճարակութենէն. կամ միլիոններու շահարկումին կոչուած գործարաններ՝ ուր տակաւին ոչ հաշուակալութիւն, ոչ նախահաշիւ, ոչ վիճակագրութիւն կայ, ու եթէ կայ, պարզապէս եղծուած ու կեղծըւած խեղկատակութիւն է։

Բայց այս բոլորը պիտի անցնին, ինչպէս ամէն նոր փորձերու թերիները՝ որոնք անխուսափելի են բոլոր նոր վարչաձեւերուն համար։ Իրողութիւն մը կայ ու կը մնայ. — անծայրածիր երկիր մը, ուր առաջ ճամբայ ու հաղորդակցութիւն, անիւ ու մեքենայ՝ միմիայն հոս հոն կարելի էր գտնել՝ կեդրոնին մօտ, ուր լոյս ու շարժում չկար, այլ կրաւորական, ճակատագրապաշտ ամբոխներու բուսական կեանքը, հազիւ թէ՝ տիրող դասին կամ դասերուն հրամանին տակ խոնարհելու ու բարձրանալու ձեւամբ ցոյց տուող, այս երկրին մէջ այսօր կը շինուին, հեւ հեւ, ճամբայ, երկաթուղի, ոռոգման միջոցներ, գործարաններ։ Լոյսը, ջուրի ուժին, ճերմակ ածուխի այդ անսպառ միջոցին օգտագործումով, լոյսին հետ շարժում մը հետզհետէ կը սկսի աճիլ տափաստաններուն եւ անտառներուն։ Արդ, այդ աշխատանքները տեղի կ'ունենան մեր օրերուն, քսաներորդ դարուն, ճարտարագիտութեան ամէն ճիւղերուն ամէնէն վերջին կատարելագործումները բերելով շինուող գործարաններուն։ Չէ՞ որ այդ կառուցումները, չէնք ըլլան անոնք թէ մեքենայի սարքում, կը կատարուին առաւելապէս Ամերիկայէն ու Գերմանիայէն վարձուած, առատօրէն վարձատրուած, յաճախ ալ անուն հանած ճարտարագէտներու ձեռքով։ Ամերիկեան ու Գերմանիան արհեստագիտութեան արդի ծաղկումին ամէնէն աւելի առատօրէն բաւեցնող հրապարակը չէ՞ ու չէ՞ որ այդ մեքենաները, նիւթերը, գործարաններու բազմատեսակ կազմածները, բաղադրամասերն ու վայրաշարժները, բոլորը կ'ապսպրուին Ամերիկայի, Գերմանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Ֆրանսայի, Անգլիոյ պատմական դարձած հաստատութիւններուն մօտ։ Կը կարծէ՞ք որ այդ մեծ հաստատութիւններն այնքան յիմար առեւտրականներ ըլլան՝ որ յանձնէին գէշ մեքենաներ, փճացած նիւթեր ու չգործածելիք կազմածներ։ Ու չէ՞ որ խորհրդային Միութեան նորահաստատ քաղաքներուն, նորահաստատ գործատեղիներուն մէջ, ամերիկացի ու գերման վարպետներ՝ նախարարական վարձատրութիւններով՝ վար կը դրուին որպէս զի անիւ ու մեքենայ չտեսած ամբոխներէն պատրաստեն տեղացի վարպետներու փաղանգներ։

Արդ, ժամանակը բոլոր ճիգերուն ամէնէն մեծ դաշնակիցն է. Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը՝ զոր մեծ բառով մկրտեց պատմութիւնը՝ աւելի քան 30 տարի ցնցում տուաւ Ֆրանսայի թէ աշխարհին։ Ու բոլոր փճացումներուն, բոլոր թերիներուն, բոլոր կամայական ու ակամայ վատնումներուն քովն ի վեր ու անոնց վըրայով գործը կը քալէ։ Վաղը՝ լոյսն ու վայրաշարժը, մեքենան ու ելեկտրական հոսանքը պիտի ըլլան իրենց ընելիքը։ Ասոր կը հաւատան թէ երկրին օրուան վարիչները եւ թէ այն օտարներն որ լծուած են գործին։ Անշուշտ ոչ շատ, քանի որ երկիրն անծայրածիր է ու այդ Միութեան ճամբու ու երկաթ գծի պէտքը շատ մեծ։ Հնգամեակին պիտի յաջորդեն շատ հնգամեակներ։ Ու երբ գիտել կուտաք աշխատաւորներու պետութեան վարիչներուն այս աշխատաւոր զանգըւածներու անպատում վիճակը, անոնք, առանց դարձդարձիկ ոճի, կ'ըսեն. «Այսօրուան այս զրկումը, եթէ խնայենք, վաղը կորսուած է»։ Նիքբրոքըր իր կողմէն կ'աւելցնէ թէ արդարեւ այսպիսի մեծ զրկանքներ են՝ կամուր մարտիրոսացումներ, որոնք պատրաստած են պատմութեան մեծ երեւոյթները, ու զայն կը բաղդատէ այն ինքնամատոյց զոհաբերման հետ՝ որ յատկանշական եղաւ քրիստոնէութեան առաջին դարերուն, ապա «հայդուկներուն», յոյն փալիքարիաներուն եւ հայ յեղափոխականներուն։

Բանախօսը վեր կը հանէ կէտ մը զոր իր երկրորդ գրքին մէջ արդէն ուշագրութիւն գրաւած էր։ Իր թափառումներուն մէջ, իր շփումներուն ու խօսակցութիւններուն ատեն, իր գիտողութիւններուն իբր արդիւնք հասեր է այն տպաւորութեան ու համոզումին թէ մինչեւ ծրագրուած առաջին հանգրուանին իրագործումը խորհրդային Միութեան բուն վարիչները երկու բանէ շատ կը վախնան։ Առաջին՝ պատերազմէ, երկրորդ՝ ընդհանուր պոյքոթէ մը։ Խորհրդային Միութեան դէմ մղուած, սկսուած ո եւ է պատերազմ, ըստ իրենց, պիտի նշանակէր անդառնալի կորուստը իրենց ուժերին, որովհետեւ չեն հաւատար ուրիշ երկիրներու զանգուածներուն, չեն հաւատար թէ ուրիշ երկիրներու ընչազուրկները պիտի օգնուէին անոնց կամ չկռուելու առաջին ընկերվարական «հայրենիք»ին դէմ, կամ իրականացնելու համար համաշխարհային յեղափոխութիւնը։ Իսկ աւելի շատ կը վախնան իրենց դէմ ձեռք առնուելիք ընդհանուր պոյքոթէ մը, որովհետեւ եթէ այդպիսի շարժում մը իրականանար, այլ եւս պիտի չկրնային առանց հնգամեակին անհրաժեշտ մեքենայ, կազմած կամ փոխադրական միջոցներու նիւթերն ու վայրաշարժները։ Ասիկա պիտի նշանակէր ամէնէն մեծ հարուածը, քանի որ միայն հնգամեակի ու յաջորդական հնգամեակներու իրականացումն է որ պիտի բերէ իրական համայնավարացումը Միութեան բնակչութեան։ Արդարեւ մինչեւ այժմ պարտադրուած թշուառութիւնն ու զրկանքը վաղը պիտի փոխարինուին ծաղկումով, բարօրութեամբ ու պիտի գայ երբ հետեւանք բնակչութեան իսկական յարումը բարօրութիւնն ու բարգաւաճութիւն բերող կարգուսարքին։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԵՒ Ի՞ՆՉ ՅՈՅՍՈՎ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ

Ուշի ուշով կարդալով այն բոլոր տեղեկութիւնները որոնք հաղորդըւած են մեր մամուլին, ուղղակի փախստականներու թէ մասնաւոր թղթակիցներու կողմէ, անձնապէս ոչինչ գտած եմ արտակարգ եւ տարօրինակ Հայաստանի համար։

Փախուստի առնող պատճառները չեմ գտներ արդար եւ հիմնաւոր, միշտ նկատի ունենալով, որ այդ պատճառները նոր եւ յատկապէս գաղթականներու համար չէր որ յառաջ եկան։ Ասոնք, այդ բոլոր յիշուած պատճառները Հայաստանի համար հին են, բոլշեւիկեան իշխանութեան հետ ծնած։

«Անհանդուրժելի եւ անտանելի» այդ կացութիւնը գոյութիւն ունի 1921էն ասդին, եւ այդ կացութեան մէջ կ'ապրի ու կը շնչէ տակաւին մէկ միլիոն ժողովուրդ

Մեկնող եւ անկէ փախուստ տուող գաղթահայը իրաւունք չունի իրեն համար բոլորովին նոր եւ արտակարգ կացութիւն մը պահանջելու։ Ան դեռ չմեկնած գիտէր, որ իր յոյսերը չեն կրնար իրական դառնալ հոն։ Ան գիտէր նոյնպէս, որ Հայաստանի մէջ պիտի ստիպուէր որոշ չափով կաշկանդել տալ առնել իր անձնական ազատութիւնը, տեղի տալով տիրող հոսանքի միատարր իշխանութեան։

Աշխատանքով եւ աշխատաւորին տրուած արտօնութիւններով էր, որ գաղթահայը Հայաստանի մէջ պիտի ապահովէր իր գոյութիւնը, ենթարկուելով անտարակոյս հաստատուած բոլոր կարգերուն

Դժուարութիւններու նախնական շըրջանին, մինչեւ վերջնական տեղաւորումն ու դասաւորումը կենային կըկնապատկուիլ անտարակոյս։ Այս ալ անսպասելի չէր, այլ բնական ամէն մէկ խելքը գլուխ մարդու համար։

Իրականութիւնը, սակայն, կուգայ փաստելու հակառակը։ Փախչողները ենթադրեր են աւելի նպաստաւոր պայմաններ, Հայաստան ոտք կոխած առաջին օրէն։

Ճիշդ այս պատճառով ալ, անոնց մէջ հիասթափութիւնը սկսեր է իր աւերը գործել, երբ Պաթումէն Հայաստան փոխադրուեր են եղեր «բեռնատար» գնացքներով… Երբ Հայաստանի մէջ առաջին առթիւ առաջնորդըւած են հանրակացարանները… երբ, վերջապէս, հնարաւորութիւն չեն գըտեր իրենց ուզածը գտնելու եւ գնելու պետական համագործակցական խանութներէն, վիշտ է պատճառած մեր ազգակիցներուն, որ այդ խանութները մերժեր են իրենց ապրանք տալ առանց տոմսերու։ Եւ երբ այս բոլոր նեղութիւններէն ետք կը թելադրուի ալ չդժգոհիլ ու չխօսիլ նեղմներու մասին, ինքնին պարզ է թէ ոչինչ կը մնար ընել այլ եւս, եթէ ո՛չ բռնել փախուստի ճամբան, դէպ ի անստոյգ կեանքը

Ընդունինք, որ Ջեկան եւս իր ահաւոր դէմքը ցոյց տուած է բուրժուական երկիրներէն տեղափոխուած մեր ազգակիցներուն։

Եւ բանք ու ընդունինք որ այս բոլորը իրապէս ճնշիչ են, խեղդող ու ընդվզեցուցիչ

Թող ներուի մեզ, սակայն, եթէ այս բոլորէն ետք ունինք քանի մը գիտողութիւններ

Նորութիւննե՞ր էին այս բոլորը մեր վերապրող սերունդին համար։ Նո՞ր է որ հայութիւնը իր գոյութեան պայքարի մէջ կը հանդիպի այս եւ նման դժուարութիւններու։ Նո՞ր է, որ զանազան «ընդվզեցուցիչ» պայմաններու կը դատապարտուինք, նոյն իսկ ի խնդիր օրուան հացի։

Չէ՞ որ գաղթականութիւններու կեանքը, շարունակական տեղափոխութիւններն ու գաղթը երկրէ երկիր, Մակեդոնիոյ ծխախոտի շրջաններու մէջ հայ որբերու տարապայման աշխատանքները, եւ վերջապէս նոյն իսկ դոյանդ, ագարակներու աշխատանքը ոչ նուազ «ընդվզեցնող» իրականութիւններ են։

Եթէ հարկ ըլլայ այս ուղղութեամբ մեր պատմութեան համար նիւթեր գտնել, վստահաբար կրնանք ըսել, որ մեր «Յառաջ»ը չափազանց հարուստ է եւ անմրցելի՝ իր նկարագրութիւններովը։ Բայց ի՞նչ է եղեր այդ բոլորի հանդէպ մեր դիրքը, մեր թելադրանքը։

Չեմ ժխտեր, որ եթէ «Յառաջ»ը օրը օրին փաստեր է հետաքրքիր մեր ներկայ ցաւալի իրականութենէն, բոլորովին լաւ նկարագրողի դերի մէջ մըտած եղած չէ երբեք։ Ան կռուեր է ուժգնօրէն բոլոր չարիքներուն դէմ, չէ խնայած ոչ իսկ բարեկամին ու ընկերոջ։ Դեռ աւելին ըլլալով, չարիքը խափանելու, մեղմելու նախանձախնդրութեամբ, ան ի հարկին գործնական ծրագիրներ է թելադրեր, եւ իր կողմէն նախաձեռնարկ է եղեր շօշափելի եւ փրկարար աշխատանքներու։

Այս բոլորէն յետոյ, ի՞նչ է եղեր, սակայն, վերջնական թելադրանքը, իրական դեղատոմսը, թշուառ եւ դժբախտ իրականութեան մասին։

— Բացէք դուռները, կամկար փրկիչներ Հայոց աշխարհի։

Այս ցաւոտ արտայայտութեան մէջ է որ հայ միտքը գտեր է միակ ելքը, միակ ճամբան, բոլոր դժբախտութիւնները թաղելու, բոլոր դժգոհութեան աղբիւրները ցամքեցնելու համար։

«Յառաջ»ի բանաձեւը մասնաւորապէս շատ պարզ է եղեր նման պարագաներու մէջ։

Ան խարազանած է անմիջական բոլոր մեղսակիցները, բոլոր գործօնները, որոնք պատասխանատու են այս կամ այն շրջանի գաղթահայութեան դժուարին կացութեան, Մակեդոնիոյ եւ այս երկրի ագարակներու մէջ օրական մինչեւ 16—18 ժամ արիւն-քրտինքով իրենց օրը անցնող որբերու ճակատագրին։ Բայց վերջը վերջը այս բոլորին՝ եղեր է ներգաղթի պահանջը։ Միակ ելքը.

Իսկ մինչ այդ վերջնական ելքը, բոլորը մէկ բերան համբերութեան, համակերպելու, հնազանդելու եւ տոկալու յորդոր են արտասաներ բոլոր թշուառներուն, բոլոր անտէր ու անտիրական զանգուածներուն, եւ վաճառքի հանուած որբերուն

Այս բոլորը անշուշտ հաճոյքով եւ սրտի թեթեւութեամբ չէ որ տեղի են ունեցեր։ Որպէս կը զգամ տառապանքը բոլոր անոնց որ ընդվզեցուցիչ իրականութեան դէմ, սանձելով իրենց իսկ նուիրական զայրոյթն ու վրդովումը, յաճախ իրենց իսկ սեփական յղացումներուն եւ կամքին հակառակ թելադրեր են հաշտուիլ իրականութեան հետ, որքան ալ ծանր եղած ըլլայ անոնք։

Որովհետեւ գիտեմ թէ տարբեր կերպ թելադրել՝ պիտի հաւասարէր արկածախնդրութեան, մեր ներկայ շրջապատին ու պայմաններուն մէջ։

Հոս ինչպէս եւ բոլոր նման պարագաներուն միակ մտահոգութիւնը գաղթահայ բեկորներու պահպանումն է եղեր, գուրգուրանքը հանդէպ հայ հաւաքականութեան, հայրենիքի ու ազգութեան ամենակարեւոր տարրին։

Այս բոլորէն ետք, կը հարցնեմ, — Ինչու այս ակնարկուած բոլոր կացութիւններու համար անհրաժեշտ նկատուած համբերատարութիւնը, համակերպումի, գոնէ որոշ ժամանակի մը համար չպիտի ունենայ գաղթահայը, իր երկրին մէջ, իր եղբայրներուն քով։

Պարզ խօսքով, օտարին եւ օտարութեան մէջ ամէն բանի հանդուրժող Հայը, ինչո՞ւ քիչ մըն ալ պիտի չհանդուրժէ Հայաստանի մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս հանդուրժեր է մէկ միլիոն հայութիւնը։ Անո՞ր համար արդեօք որ գաղթահայը աւելի նպաստաւոր եւ լաւ պայմաններու մէջ էր օտարութեան եւ օտար հողին վրայ։

Եւ վերջապէս ինչո՞ւ ան մէկ միլիոն հայութեան ապրած պայմաններէն դժգոհ, իրաւունք պիտի տայ իրեն փախուստի դիմելու, իբրեւ նորեկ մը, եւ հետեւաբար նուազ տառապած քան վաղուց հաստատուած եւ տեղացի Հայը։

Ի՞նչ կ'ըլլար, եթէ ամէն մէկը ընտրէր այդ ճամբան։ Ի՞նչ ելքի եւ արդիւնքի պիտի հասնէինք, եթէ հայութիւնը լքէր այսպէս իր երկիրը, չհանդուրժելով առժամեայ դժուարութեանց։

Ո՞վ էր որ պիտի արդարացնէր այդպիսի աղէտաւոր քայլ մը։ Եւ կամ ո՞վ է որ կը թելադրէ փախուստը հայ գիւղացիին, հայ քաղաքացիին ու մտաւորականին։

Այս կարգի թելադրողներն ու հրահանգիչները տակաւին ծանօթ չեն մեզի։ Եւ ճիշդ այս է պատճառը որ կը վրդովինք, երբ համեմատաբար անչափ թեւով փախստականներու խնդիրը այնքան ողբերգական ձեւով կը պարզուի մեր մամուլին մէջ։

Ուրիշ կէտ մըն ալ, փակելու համար այս մասը։

«Յառաջ»ի խմբագրականի, «օրը օրին», զանազան թղթակցութիւններու ակնարկները, մասնաւորաբար վերջին շրջանին մեր օրուան կեանքի ամենազարհուրելի ողբերգութեան արձանագրութիւնները կը կազմեն։

Ինչով ալ վերջանայ այս թշուառապատում իրականութիւնը, անկարելի է թէ կը հալին, կը հիւծին ու կը մաշին այս ժողովուրդի հազարաւոր բեկորները։ Կը փճանան անզգալաբար եւ անտիրաբար, առանց սուրի եւ արիւնի, իբրեւ զոհեր օրուան տնտեսական տագնապին, քաղաքային ու ընկերային անսահմանելաց տանջանքներու եւ յարաճուն փոթորիկներու։

Կը կորսուին ֆիզիքապէս, չդիմանալով սպառիչ տաժանքներու։ Կը կորսուին իբրեւ բարոյական արժէք, մասնաւորաբար նորեկները, մանուկներն ու պատանիները, եւ անգամ չարն ու բարին գիտակցութիւնն ունեցող երիտասարդութիւնը։

Ու տակաւին ոչ մէկ դրէչ փորձեց այս նորօրինակ կոտորածի հաշուեկշիռը կազմել։ Ոչ մէկը կրցաւ հաշուել մեր օրական զոհերու թիւը — օտար ափերուն վրայ, իբրեւ հետեւանք յիշուած չարիքներուն.

Ինչ որ ալ ըլլայ հաշուեկշիռը այս չպատրաստուած հաշուին, կասկած չկայ թէ մեր թուի համեմատութեամբ մեծ է զոհերու համեմատութիւնը։

Եթէ այս ձեւով փորձենք հաշուել բոլշեւիկեան զոհերը, ուրիշ խօսքով հայ ժողովուրդի զոհերը Հայաստանի մէջ, իբրեւ արդիւնք օրուան իշխանութեան քստմնելի եւ վայրենի քաղաքականութեան, դժուար թէ անոնց թիւը աւելի բարձր ըլլայ գաղթահայութեան տուած զոհերու թիւէն։

Ասոր փաստը Հայաստանի այսօրուան բնակչութեան թիւն է, որ յամենայն դէպս չի նուազիր եւ կ'աճի։

Այս ալ պատճառ մը չէ՞ դատապարտելու փախստականները, որոնք չհանդուրժելով Հայաստանին, կը դիմեն դէպ ի արտասահման։

Եթէ իւրաքանչիւր Հայաստան գացող անգամ մը լրջութեամբ քննէր իր ապրած պայմաններու հետ նաեւ այն պայմանները որ կան երկրին մէջ, եւ եթէ խորհէր վերջապէս որ զոհաբերութիւն պէտք է հայրենիքի բարգաւաճման համար, անտարակոյս կը հանդուրժէր, կը համակերպէր ու կը կենար, ինչպէս հանդուրժեր եւ կըցեր են իր մէկ միլիոն եղբայրները։

Ան ի վերջոյ պէտք էր կարէր իր յոյսերը արտասահմանէն, եւ մանաւանդ հայկական կազմակերպութիւններէն։

Մեր մամուլը կրնար եւ կրնայ ըստեղծել այս վիճակը։

Ասոր համար զգացումէն աւելի, մեզ պէտք է առաջնորդէ մեր առաջադրած նպատակը, ներգաղթի իրականացումը։

Եթէ ընդունինք որ իւրաքանչիւր քաղաքական գործի արդիւնաւորման համար անհրաժեշտ է զոհաբերութիւն, ապա ուրեմն գիտակցաբար պէտք է ընդունինք ներգաղթի, գործողութիւններու ընթացքին այս անխուսափելի դժուարութիւնները—արձանագրելով զանոնք ի հաշիւ մեր քաղաքական պայքարին։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արեւադարձային բուսամշակութեան նմուշներ

—..—

Թողելով Ա. Ծելկովնիկեանի մէկ կարեւոր ուսումնասիրութենէն, գրեր էինք թէ Հայաստանի կլիման ու հողը ի՛նչ հեռանկարներ կը ներկայացնեն արեւադարձային բուսամշակութեան մարզին մէջ։ Երբ գիւղատնտեսութեան հոգերը հետզհետէ կը գրաւեն քաղաքական ամէն կարգի հոսանքներու ծրագիրները, վերջապէս երբ հիմա երկիրներու քաղաքական ղեկը կը դառնայ համաձայն տնտեսական պահանջներու, պէտք է գնահատել ամէն աշխատանք, որ երկիրը կ'առաջնորդէ գիւղատնտեսութեան զարգացման մէջ։ Ռուսիա տնտեսապէս ինքնաբաւ դառնալու, օրինակի համար՝ նոյն իսկ արեւադարձային բուսական արտադրութիւններն իսկ ներսէն հայթայթելու ճիգին մէջ. շարունակ հարցարաններ կը ղրկէ իր հետաւոր «հանրապետութիւններուն», գտնելու համար հում նիւթերը զորս ստիպուած է ներածել։ Այսպէս երկրին տնտեսական կեանքին մէջ մեծ դեր կը կատարեն հասարակ խցանածառը (auercus suber). որ խցան կուտայ, բայց որ դեղ կը հայթայթէ, աղաղը (tannin), որ խաղախորդութեան մէջ կը գործածուի, եթերային բոյսերը, որ ազնիւ իւղեր կուտան անուշահոտութեանց պատրաստութեան եւ հրուշակագործութեան համար։

Տնտեսական այս ճամբուն վրայ՝ Հայաստան, կ'ըսէ Ծելկովնիկեան, անի

ամէն յարմարութիւն եւ կլիմայական բոլոր գօտիները, սկսելով Ականքի տաք հովիտէն մինչեւ Արագածի յաւիտենական ձիւնը։ Մասնաւորապէս Հայաստանի դաշտային գօտին միաժամայ արեւադարձային բոյսերու մշակութեան շատ յարմար գօտի մը կը կազմէ։ Բրինձը, ծխախոտը, ղենագերչակը, լուֆան, պամբակ եւ բամպակը հրաշալի կ'աճին այդ գօտիին մէջ։ Վերջապէս այդ գօտիին մէջ խաղողը առատ շաքար կը պարունակէ եւ բարկ գինի կու տայ, թէեւ կը պահանջէ որթատունկերը պաշտպանել ցուրտէն, ինչ որ շատ դիւրին է եւ հայ գիւղացին կը կատարէ վաղերը թաղելով հողին մէջ։

Վերջապէս Արաքսի հովիտին, Երեւանի մօտիկ Մարգարա գիւղէն մինչեւ Արազդայան, կարելի է մշակել միամեայ բոյսեր։ Սակայն կարելի է մշակել նաեւ բազմամեայ բոյսեր [illegible]

[illegible]

Ուստի, արեւադարձային կարգ մը բոյսեր ընտելացնելու առթին, պէտք է օգտուիլ Մեղրիի շրջանին յարմարութիւններէն։ Կլիմայով, Մեղրիի շրջանին մօտ, թէեւ նուազ յարմար, ուրիշ շրջաններ ալ կան, ինչպէս Ախթալայէն դէպի հիւսիս ինկած վայրերը (Սաղախլուի կայարանին շրջակայքը), Դարալագեազի գաւառին հարաւային մասը, Զանգեզուրի շրջանին որոշ մասերը, Բաղաբերդի եւ Ղափանի միջնակայքը։

Սակայն, բացի օտարերկրեայ բոյսերու ընտելացման հարցերէն, կայ ոչ նուազ կարեւոր հարց մըն ալ — ռեփական բուսական հարստութիւններու օգտագործումը։ Հայաստանի բուսականութեան մէջ կան ամէն կարգի ներկայացուցիչներ, որոնք կու տան արժէքաւոր հում նիւթեր։

Գիւղատնտեսական խանգարանը կոչուած է ճշդել բոլոր այդ բոյսերը։

Մէկիկ մէկիկ կը խօսինք, յաջորդաբար, այդ բոյսերուն մասին, [illegible]

բոնց տնտեսական մեծ հեռանկարներ կը ներկայացնեն յօգուտ մեր երկրին։

Ե՞րբ կը վերջանայ Երեւանի Ժողով. տունը

— · —

Ժողովրդային տունը, որ կը շինուի ներկայիս Երեւանի մէջ, պիտի ունենայ երկու մասեր, ծառայելու համար թէ՛ ամառնային եւ ձմեռնային թատրոնի։

Ամառնային թատրոնը պիտի ունենայ 2000 աթոռ, իսկ ձմեռնայինը՝ 1500 աթոռ։ Այդ երկու թատրոններուն պիտի ծառայէ մէկ բեմ, որ ելեկտրաշարժ մեքենայով մը պիտի կարենայ իջնել ու բարձրանալ, կամ դառնալ իր առանցքին վրայ։ Այսպէս կարելի է արագութեամբ փոխել բեմայարդարութեան ձեւերը եւ կրճատել միջնարարները։ Եթէ այլ թատրոններու մէջ մէկ ներկայացումը կը տեւէ 4 ժամ, այս նոր թատրոնին մէջ պիտի տեւէ 2 ժամ. [illegible]

[illegible]

[illegible] գլխաւորն է բնակարանի պակասը եւ անունդի հարցը։ Ճիշդ է, որ ամառուան եղանակն ալ կ'ազդէ գործալցութեան վրայ, երբ շատ բանուորներ կը նախընտրեն լծուիլ գիւղատնտեսութեան։

Հիմա, որ լրացած է գիւղատնտեսութեան եղանակը, ամէն օր բանուոր կը ներկայանայ աշխատելու համար։ Ցեռոյ քիչ թէ շատ բարելաւուած է սնունդի հարցը։ Կայ մասնաւոր ճաշարան մը, որ կու տայ օրական 900 ճաշ։ Ճաշը լաւ է եւ 2—3 տեսակ։

Ու հիմա երբ բանուորները քիչ թէ շատ կը բաւեն, աշխատանքի թերութեան միակ պատճառը կը համարուի շինութեան վէչ ղեկավարումը, մեքենական սխալ տնօրինութիւնը։ Այս ընթացքով դժուար թէ թատրոնը պատրաստ ըլլայ մէկ տարիէն։

Կարդացէք եւ Տարածեցէք

«ՅԱՌԱՋ»ը

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Գաւ. Միութեան բացման հանդէսը

— :-: —

ԿԱՐՏԱՆ, 12 դեկտ. (Յառաջ). — 1932 նոյ. 13ին, Կարտանի մէջ կազմուեցաւ Հ. Յ. Գաւառական Միութիւնը՝ ահ մը պատանիներէ։

Դաշնակցութեան խօսքին ու շունչին կարօտ տարագիր երիտասարդութիւնն ու պատանիները, հեռուներէ կը համախմբուին իր դրօշին տակ, իրենց անհատական ուխտանքն ու եռանդը խառնելով ընդհանրական աշխատանքին։ Այսօր, աւելի քան երբեք, նորահաս պատանիներն ու չափահասները պէտք ունին Դաշնակցութեան խօսքին ու պատգամին, անոր գաղափարին ու հայրենասէր ձգտումներուն։ Ու Դաշնակցութիւնն ալ փոխադարձաբար կարիք կը զգայ նոր սերունդի հոգիին ու մտածողութեան [illegible]

[illegible]

Օր. ԲՆՐՈՒՁ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ եւ ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՌՆԱՃԵԱՆ

Նշանուած

10 դեկտ. 1932 Մարսէյլ

Յեղափոխական մարգարէին՝ անմահն Քրիստափորի մեծադիր նկարը։ Հ. Յ. Դ. Կարտանի ենթակոմիտէի կողմէ բեմ բարձրացաւ ընկ. Լ. Գայաճանեան, բացման խօսքը ըսելու։ Ընկերը, նախ շեշտեց պատանեկան միութիւններու օգտակարութիւններն ու կատարած դերը հանրային ու ազգային ասպարէզի մէջ։ Ըսաւ որ, 1924էն ի վեր գոյութիւն ունի պատանեկան միութիւններու ցանց մը՝ Սուրիոյ, Յունաստանի, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու և գիւղերու մէջ։ Ցեռոյ նկարագրեց թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ պատանեկան միութիւնները [illegible]

[illegible]

ՄԱՄՈՒԼ

Հայ մամուլին դերը

—

«Հայրենիք» ծխանեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 նոյ.).

— «Մեր բոլոր կազմակերպութիւնները աւելի կամ պակաս չափով մամուլի վրայ կը կրթնին կամ մամուլէն կ'օգտուին՝ իրենց գործը առաջ տանելու համար։ Ոչ միայն քաղաքական կուսակցութիւնները, որոնց օրկաններն են մեր թերթերը մեծ մասամբ, այլեւ Բարեգործական ընկերութիւնը իր ճիւղերով, Կարմիր Խաչերը, Հայրենակցական Միութիւնները, մինչեւ իսկ եկեղեցիները մամուլի միջոցով համակիրներ կը շահին, մամուլի միջոցով տեղեակ կը պահեն հասարակութիւնը իրենց գործունէութեան մասին եւ, վերջապէս, մամուլի միջոցով կը յաջողին նիւթական եւ բարոյական օգնութիւն ապահովել իրենց բազմազան ձեռնարկներուն համար։ [illegible]

տաքար պզտիկ թիւ մը ունին, բաւականին կարեւոր գումարներ կլանած են եւ կը կլանեն ամէն տարի իրենց կուսակցութիւնէն՝ իրենց գոյութիւնը կարենալ պահելու համար։

Աւելի նպաստաւոր վիճակի մէջ եղած է Դաշնակցական մամուլը, որ ընթերցողներու եւ բաժանորդներու անհամեմատ աւելի մեծ բազմութիւն մը ունենալով՝ միշտ աւելի նուազ չափով պէտք է ունեցած իր կուսակցութեան նիւթական ուղղակի օժանդակութեան։

Այսուհանդերձ որոշ է, թէ հայկական անպաստ պայմաններու մէջ, ուր մեր թերթերու սպառումը լաւագոյն պարագային իսկ խիստ սահմանափակ է եւ հեռաւոր չափով իսկ չի կրնար համեմատուիլ մեզմէ աւելի մեծ ու քաղաքակիրթ ազգերու հետ, մեր մամուլը իր գոյութիւնը պահելու համար՝ պէտք ունի նիւթական ուղղակի թէ անուղղակի [illegible]

[illegible]

ընկեր մը։ Կան ուրիշներ ալ, որոնք այժմէն իսկ պատրաստակամութիւն յայտնած են մեր շարքերուն միանալու։ Կուսակցական կեանքը իր բնականոն ճամբուն մէջ է։

Լեւոն Գեղուցի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

"Վահագն,, եւ "Աքիլլէս,, դէմ դիմաց

— —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի օր Դեկտեմբեր 11, տեղի ունեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբին մրցումը ընդդէմ յունական Ա. խումբին։

Դաշտը լեցուն էր հետաքրքիրներու եւ մարզասէրներու հոծ բազմութեամբ։ Հոն փութացած էին քաղաքի եւ արուարձաններուն Հայերը, իրենց սրբի արանց զաւակներուն խաղն ու յաղթանակը տեսնելու եւ կազդուրուելու հոգեպէս։ Նախ քան խաղը շատերս թերահաւատ էինք։

Յոյները հպարտ են եւ կը յոխորտան։ Քաջալերուած են իրենց ցեղակից Մարսէյլի մէկ հարուստէն, որ խոստացած է երեք հազար [illegible]

[illegible] իրենց ամէն կարելին, ի գործ դնել յաղթանակը տանելու համար։

Հայ մարզիկը առանց եւ ոչ մէկը ունի։ Պիտի խաղայ միշտ զգուշութեամբ որ չվնասուի։ Սակայն եւ այնպէս մերիններն ալ արթուն են, ոգեւորուած, վասնզի Մարսէյլի թայ ֆարուստներն ալ խոստացած են 1000ական ֆրանք եւ մէկ մէկ ադամանդակուռ մետալ, եթէ յաղթուէին Յոյներէն։

Ահա մեր մարզիկները.— Երեւանեան, Պէքմէզեան, Գապրճեան, Թէքքեան, Գէորգեան, Սարաֆեան, Շէրիկեան, Պէյլէրեան, Կօլֆուճեան, Քէչէճեան եւ Տէր Մինասեան։ Բացի 3էն, միացեալները 18-20 տարեկան են։ — Իսկ Յոյներունը բոլորն ալ 25էն վեր։

Խաղը սկսելէն տասը վայրկեան վերջ, մեր տղաքներէն մէկը դուրս հանուեցաւ, եւ մինչեւ խաղին լրանալը, մերոնք 10ով, իսկ Յոյները 11 հոգիով խաղացին։

Մանրամասն չեմ որ խաղին մանրամասնութիւնները գրեմ։ Սաչափ կրնամ ըսել որ մեր տղաքը արժանացան օտար մասնագէտներու գնահատման, իրենց կանոնաւոր խաղարկութեան համար, վերջապէս «Վահագն» յաղթեց «Աքիլլէս»ի դէմ 3 նշանակէտով։

Պէտք է խոստովանիլ որ Հ. Մ. Ը. Մ.ի ներկայ վարչութիւնը, յանձին Գ. Գ. Համբարձումեանի, Գալուստեանի, Արզումանեանի, Մ. Փափազեանի, Սա. Էրզրումեանի, Լուսարարեանի եւ Գ. Դանիէլեանի, ամիսներէ ի վեր թափած ջանքերուն շնորհիւն է որ կարգ ու կանոնը մտցուց։ Այսօրուան այս անսպասելի յաղթանակն ալ անոր արդիւնքն է։ Գառնիկաշմի դաշտին վրայ կարգապահ եւ իր զօրավարին հրամանին անսասան զինուորն է, որ կը տանի յաղթանակը։

Ապրի՛ք Վահագնի սերունդ։ Ապրի՛ք հայ տղաք։ Կեցցէ՛ Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ իր վարիչ-անդամները։ Ուժ տալ Հ. Մ. Ը. Մ.ին՝ կը նշանակէ ուժ տալ նոր սերունդին եւ փրկել զայն։

Փրկենք մեր սերունդը, ուժ տալով Հ. Մ. Ը. Մ.ին,

Գ. Ս. Ռ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (5)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՅ ԱՌԱՍՊԵԼ)

«Թառա՛չ»... բայց զէպի ո՞ւր... [illegible]

[illegible]

Որո՞ւ երթալ, ո՞ր դուռը ափ առնել, կը հարցնեմ ինքնիրենս։ Կանգ առած ենք փողոցին կեդրոնը։ Կը նայիմ վեր վար։ Փակ պատուհաններէն զուռթ կը հայցեմ։ Կը փորձուիմ պոռալ ու ըսել.

— «Ի՛հ, մեզի նայեցէք... չէ՞ք տեսներ որ կը ճանչնանք ձեզ, ձեզ ամէնդ, հեռուէն, մեր աշխարհէն եկած հաւշիրակներ... չէ՞ք տեսներ որ մենք ալ քոչուորներ ենք ձեզի նման... Դուռ մը բացէք, հրաւէր մը ուղղեցէք մեզ... ահա կեցած ենք ձեր փողոցին կեդրոնը, շրջուն երգեցիկներու կը նմանինք։ Լուռ ենք թէեւ, բայց բացէք ձեր պատուհանները, բացէք ձեր ականջները։ Ահա երաժշտութիւնը, ահա նուագը, ահա սա ծերուկին երեւոյթը, որ երգ մըն է... Հէ՛յ գոներու ետեւ խռպացող Հայու մանուկներ, չէ՞ք լսեր մեզ...»։

Ու մանուկները արգարեւ ուշադրութիւն ըրին մեզի‑ՏոՆէ դուռնային մը փրթաւ դէմ դիմաց։ Տեսակ մը քրքիջ...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները, — «Սփիւռքի ճամբով»

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Իթալիի Աղբիւր Սերոբ խումբի ժողովը, այսօր, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, 32 Ավընիւ Գոպլէն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Աղբիւր Սերոբ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու խառն դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ (49, րիւ Նաւարին)։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ագգին։

ՍԷՆ-ԺԷՐՕՄԻ «Վրէժ» խումբի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, իրենց հաւաքավայրին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Պ. Հիւսեան։

ՊՈՒԼՎԱՐ-ՕՏՏՕ «Վռամեան» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի, ժամը 6ին, իրենց հաւաքատեղիին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ն. Ագգին։

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի ընկերներու դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի իրիկուն, ժամը 6.30ին, «Օթէլ Թերմինիւս»ի սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկեր Ստ. Միլտոնեան։

■■■■■■■■

ՏԷՍԻՆԻ Կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Տէսինի բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ. Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ Հ. Յ. Դ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ խումբի դասախօսութիւնը։

Փարիզի Գրական Ակումբ այս իրիկուն, ժամը 9ին, 131, rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Գ. Զիթունիէ, «Սրուանձտեանցի մահուան քառասնամեակը»։ Մուտքը ազատ է։

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.15ին Emile Zola սրահին մէջ

Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի **ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ**

Կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի **ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ**

Մասնակցութեամբ տեղական եւ Մարսէյլի կարող ուժերու

ԳԻՆԵՐԸ 7, 5, եւ 4 ՖՐԱՆՔ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ վաղը, Կիրակի գիշեր ժամը 9ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ։

Հարսանիքի տեսարանին Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼ կը պարէ Դաշնակցական պարեր։

ՁՐՈՅՑԻ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպուած Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի
Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ

Bld. Carnot, No. 1

Ընթերցանութիւն եւ զրոյց Սասունցի Դաւիթի մասին

Կը խօսին՝ Տ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Տ. ՀԲ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ եւ ուրիշներ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին — Մուտքը ազատ է

Սկաուտական հանդէս

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ։ 8 նորընծայ սկաուտներու երդման արարողութիւն, այս Կիրակի, ժամը ճիշդ 2-30ին «Հայ Ակումբ»ի սրահին մէջ, 1, Bl. Garnot։ Կը ներկայացուի «Պաշտօնս խումբալ էհ»։ Կը մասնակցի «Բիւրական» երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Գ. Սաքօ Յակոբեանի։ Մուտքը՝ ազատ է։

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

24 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է։
Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ։

7րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

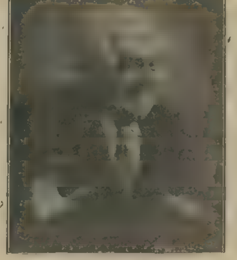

[illegible]

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Mét. Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Վաղը կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին

Առաջին անգամ ըլլալով Փարիզի մէջ կը ներկայացուի

ՓՕԹԱՇ ԵՒ ՓԵՐԼԱՄՈՒՏՐ

Թարգմ. Թ. ՂԱՐԻԲԵԱՆ

Մոնթէկիւ կլասի հռչակաւոր գործէտին (3 արար)

3 ժամ անընդհատ ծիծաղ

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. Նիկողոսեան Հերթ. բեմադիր Ս. Թորոսեան

Կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Լամպիկեան, Լուսիկ, Օրիորդներ [illegible], Պարոններ Ն. Գ. Գ. Ա. [illegible], Գալուստեան, Թորոսեան, Լամպիկեան, Կոթիկեան, Մինասեան, Նիկողոսեան, Գերցիկ, Սրապեան եւ Սանճագ։

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ՝ 3 եւ 5 ՖՐԱՆՔ

(Սահմանափակ թիւով բէկէրվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Տոմսերը նախօրօք կը ծախուին Հրանտ-Սամուէլ գրատունը,

Ճաշարան Անգորա եւ սովորական վայրերը։

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ

Վաղը գիշեր ժամը 9ին

Salle des Sociétés Savantesի մէջ

Լ Ա Ֆ Ֆ Ա

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՕՁՈՐԻ Հայր. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը վաղը, Կիրակի ժամը 2ին, 119 ավընիւ տ'Իթալի մէջ, Մէթրօ Մեզօն Պլանշ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղը ընդհ. ժողով այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ընկեր եւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է, նախաբար օրակարգ։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Dameme :-: PARIS (13)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 270.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 18 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

18 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2064

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ, 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՑՆԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռամկավարները ի զուր կը ճգնին պարտկել իրենց հոգեկան թշուառութիւնը, պարբերաբար նորոգելով քնարեր հէքեաթներ։

Քաղաքական խմբակցութիւն մը, որքան ալ քինախնդրութեամբ լեցուած ըլլայ ուրիշ կուսակցութեան մը դէմ, պարտաւոր է ճիշդ ներկայացնել դէպքերը։ Մանաւանդ երբ ամբաստանութիւններ գրի կ'առնէ։

Գիտենք. ամբոխավարութիւնն ալ քաղաքական պայքարի միջոց մըն է։ Բայց, ամէնէն ճարպիկ ձեւովն ալ, հազիւ մինչեւ կէսօր կը տեւէ։ Ոչ թէ տասը տարի անընդհատ։

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը վերջին տասը տարիներու պատմութիւնն է որ կը քրքրէ։ Ան վճիռներ կ'արձակէ առանց հա-առաջ նայելու։

Արդ, մենք իրաւունք ունինք պահանջելու, որ ապացուցանէ իր մեղադրանքները՝ Դաշնակցութեան «դաւադրական – ապստամբական գործունէութեան» մասին։

Ան պարտաւոր է ապացուցանել մեւս, աւելի զուարթ մեղադրանքը, — «Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներքէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը Հայաստանէն հեռացնելու ծրագիրները»։

«Ալագազ» այս բառերը տեղաւորած է իր խմբագրականին մէջ։ Եւ որովհետեւ պաշտօնաթերթն է Ա. Ա. կուսակցութեան կեդր. վարչութեան, ուրեմն անոր համոզումներն է որ կ'արտայայտէ։

Ո՞ւր են այդ համոզման փաստերը։

Ռամկավար պաշտօնաթերթը իր վերլուծման մէջ դուրս կը ձգէ 1921 փետր. 18ը, որ տարերային պոռթկում էր, թէեւ իրեն համար՝ «կրկին իշխանութեան հասնելու փորձ»։

Ձենք վիճիր վերջին կէտի մասին, որովհետեւ դէպքը ոչ միայն լուսաբանուած է պէտք եղածէն աւելի, այլ եւ ոսկի տառերով արձանագրուած… ռամկավարներու պատմութեան եւ մամուլին մէջ։

Եթէ իրենք մոռցած են իրենց գործօն մասնակցութիւնը (երկու վաշտով), Երեւանի մէջ ռամկավարներ եւ ուրիշ ականատեսներ կան, որ կրնան յիշեցնել։ Կա՛ն փաստացի հրատարակութիւնները՝ Պոլսոյ իրենց օրկանին՝ «Ժողովուրդի Ձայն»ին, եւ ձեռագիր կամ տպագիր վկայութիւնները՝ իրենց ընկեր – Թղթակցին, Գ. Ռուբինեանի, որ յետոյ գնդակահարուեցաւ Թիֆլիսի մէջ, ուր ղրկուած էր «մասնաւոր առաքելութեամբ»։

Ուրեմն, համաժողովրդական, համակուսակցական այդ պոռթկումէն զատ, որո՞նք են այն դէպքերը, որ պիտի ապացուցանէին Դաշնակցութեան «դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւնը»։ Անոր «Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներքէն եւ դուրսէն պայթեցնելու ծրագիրները»։

Դաշնակցութիւնը անշո՛ւշտ ծրագիրներ ունի Հայաստանի մասին։ Ունի որոշ տեսակէտ եւ քաղաքականութիւն։

Նոյնինքն ռամկավար կեդրոնին անդամները շատ բան գիտեն այդ մասին։ Գիտեն բուն իսկ աղբիւրէն։

Դաշնակցութեան համար հիմնական, կենսական խնդիր է ներկայ Հայաստանի չարն ու բարին։

Երբ ուրիշները, ռամկավարներն ալ միասին, կը ծաղրէին ժանրանկար հայրենիքը իբրեւ «ափ մը հող», Դաշնակցութիւնն էր որ ծառացաւ եւ զայն հռչակեց իբրեւ կորիզ, խարիսխ, մեկնակէտ կամ յենակէտ։

Եւ այս՝ ոչ միայն երբ Երեւան կը գտնուէր, այլ եւ երբ կորսնցուց ե՛ւ իշխանութիւնը ե՛ւ հողը։

Դաշնակցութիւնը արիւն եւ վաստակ ունի այդ հրաշքին, թանկագին կորիզին ստեղծման մէջ, եւ գոնէ… ռամկավարներու չափ հայրենասիրութիւն, զայն մոխիրի չվերածելու համար։

Արդ, ո՞ր խելագար Դաշնակցականը ծրագիրներ պիտի որոճար, «ներսէն եւ դուրսէն պայթեցնելու» համար այսօրուան միակ լուսաւոր իրականութիւնը։ Իրականութիւն մը ուր Դաշնակցութիւնը, երկրի ժողովուրդին հետ, ամէնէն տիրական դերը կատարած է, ամէնէն ճակատագրական պահերուն։ Մինչ ուրիշներ Թիֆլիսէն կ'ողջունէին երկունքը…

Ռամկավար գինին կրնայ քացախ դառնալ, բայց չի կրնար պատմութիւնը վեր ի վայր շրջել, սուտը իրականութեան վերածելով։

Ռամկավարները գիտե՞ն թէ ի՛նչ դերք բռնեց յեղափոխական Դաշնակցութիւնը, երբ, 1927—28, բռնօրէն, վայրենօրէն զինաթափ կ'ըլլար Զանգեզուրը, եւ հարիւրաւորներ լեռներն ապաստաներ էին, չզրկուելու համար իրենց պաշտպան սուրբէն՝ ատրճանակէն կամ հրացանէն։

Լսա՞ծ են Դաշնակցութեան բռնած դիրքը՝ 1929—30ին, երբ, հայկական գիւղերու բռնի համայնացման, Ստալինի մատնանշած «գեաւլխագէօզութեանց» հետեւանքով, դարձեալ սարերը կը բարձրանային ուրիշ հարիւրաւորներ եւ մանաւանդ Արագածի Սասունցիները։

Մենք պարտաւոր չենք մանրամասնութիւններ գրի առնելու, բայց իրենք պարտաւոր են մէջտեղ դնելու իրենց փաստերը, երբ հայրենասէրի յաւակնութիւններ կը սնուցանեն։

Ա՛յդ կը պահանջէ տարրական պարկեշտութիւնը ոչ միայն կուսակցութեան մը, այլ եւ սովորական անհատի մը համար։

Ծա՛նր է բառը, — ցնդաբանութիւն։ Բայց արդա՛ր։

Ի՞նչպէս կարելի է խնայել խմբակցութեան մը, որ լման տասը տարի կը լրտեսէ Դաշնակցութեան քաղաքականութիւնը, որ բուռկի մը հոտառութեամբ կը հետեւի անոր յետին քայլերուն, եւ սակայն, կը շարունակէ զառանցել։

Շ.

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն արտաքսուած խմբակ մը, իր սնունդն առնելով կասկածելի մթնոլորտէ մը, անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր, պղտոր միտումներով, կը շարունակէ այլանդակ սուտեր, խեղաթիւրումներ եւ գրգռիչ բանսարկութիւններ հրատարակել Դաշնակցութեան քաղաքականութեան եւ գործունէութեան մասին։

Ժամանակին պաշտօնական ազդով մը հաղորդած ըլլալով նոյն խմբակին հակակուսակցական արարքները, որ եւ է պատասխանի անարժան կը համարենք այդ հրատարակութիւնները։

Սակայն անոնց յերիւրանքները վերջերս անցնելով ամէն չափ ու սահման, յանգած են գռեհիկ «պրովակասիօն»ի մը, նիւթ ունենալով երկու շինծու խնդիրներ — «Գործակցութիւն *Պրոմեթէ*ի հետ» կամ «Թրքասիրական քաղաքականութիւն» եւ «զինեալ ապստամբութիւն Հայաստանի մէջ»։

Այս երկու խնդիրները յստակօրէն ձեւակերպուած ըլլալով կուսակցութեան Գերագոյն Մարմնին համար, կը յայտարարենք. —

1.— Բացարձակապէս չարամիտ խեղաթիւրում է եւ առասպել «Պրոմեթէ»ի հետ «գործակցութիւն»ը կամ «թրքասիրական քաղաքականութիւն»ը։ Առաջին օրէն իսկ, «Պրոմեթէ»ի դիմագիծը պարզ եղած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյին համար եւ հետեւաբար՝ ո՛ր եւ է պատրանք չունենալով անոնց հետապնդած քաղաքականութեան մասին, ան բռնած է այն դիրքը, որ կը համապատասխանէ Հայաստանի եւ հայ ժողովրդի շահերուն։ Իսկ Հ. Յ. Դ. 11րդ Ընդհ. Ժողովը լայնօրէն քննելով այդ շրջանի գործունէութիւնը, յայտնած է իր հաւանութիւնը։

11րդ Ընդհ. Ժողովէն յետոյ եւս, Հ. Յ. Դ. Բիւրօն հետեւած է այն քաղաքականութեան, զոր ձեւակերպած էր կուսակցութեան Համաժողովը յատուկ բանաձեւով մը եւ որուն արտայայտիչն է եղած դաշնակցական մամուլը։

2.— Նոյնքան այլանդակ յերիւրանք մըն է Հայաստանի ներկայ իշխանութեան դէմ «զինեալ ապստամբութեան» պատմութիւնը՝ հրապարակ նետուած միեւնոյն չարամիտ նպատակներով։

Հ. Յ. Դ. Բիւրօն, խորապէս գիտակից Հայաստանի իրական շահերուն, երբեք չէր կրնար ո՛ր եւ է ապստամբութեան ձեռնարկել կամ խրախուսել։

15 դեկտ. 1932 — Հ. Յ. Դ. ԲԻՒՐՕ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Շոթան ձախողեցաւ. իսկ Փօլ Պօնքո՞ւռ

Գ. Շոթան, հրաժարեալ դահլիճին ներքին նախարարը, որուն յանձնուած էր նոր դահլիճին կազմութիւնը, ուրբաթ մինչեւ իրիկուն զանազան դիմումներ եւ խորհրդակցութիւններ կատարելէ յետոյ, մերժեց կազմել նոր դահլիճը։

Հանրապետութեան նախագահը այս անգամ հրաւիրեց Գ. Փօլ Պօնքուռը (Նախկին ընկերվարական), որ փորձեր կը կատարէ։

Անգլօ-պարսիկ վէճը — Թեհրան մինչեւ ամուր

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ չորեքշաբթի օր երկար վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Մէճլիսին մէջ, Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջման առթիւ։ Արտաքին նախարարը յայտարարեց.

— Պարսկաստանի տեսակէտը սխալ մեկնուած է անգլիական եւ օտար մամուլին մէջ։ Քարիւղը կը պատկանի Պարսկաստանի եւ երբեք պատճառ չկայ որ այս երկիրը աչքերը գոցէ մենաշնորհի մը մասին որ տրուեր է ապականած վարչութեան մը կողմէ։ Պարսկաստան իր իրաւունքները կը պահանջէ եւ մտադրած է արժեցնել զանոնք ամէն պարագայի մէջ։

Շատ մը երեսփոխաններ ալ խօսք առնելով, յայտարարեցին թէ կը ցաւին Անգլիոյ բռնած ընթացքին համար եւ չեն կրնար հասկնալ թէ Անգլիա ինչո՛ւ կը միջամտէ Իրանի եւ քարիւղի ընկերութեան միջեւ ծագած վէճին։

⁂ Փարիզի պարսկական դեսպանը տեղեկացուց Ազգերու Դաշնակցութեան թէ իր կառավարութիւնը անհրաժեշտ ժամանակը չունի, մանրամասներ ղրկելու համար ծննդ., երկուշաբթի օր։ «Տէյլի Մէյլ»ի Թղթակիցը կը գրէ թէ կացութիւնը չէ խանգարուած Աբադանի մէջ, ուր կը գտնուի քարիւղի ընկերութեան կեդրոնը եւ թէ աշխատանքները կը շարունակուին սովորականին պէս։ «Հօքինս» յածանաւը, որ արեւելեան Հնդկաստանի հրամանատարին դրօշը պարզած է, խարիսխ ձգած է Պահրէյնի մէջ։ Պարսկական նոր տորմիղը, որ կը բաղկանայ Իտալիոյ մէջ շինուած վեց թնդանօթակիրներէ, չի կրնար տեղէն շարժիլ, քարիւղ չունենալով։

⁂ Խորհրդային թերթերը ուշադրութեամբ կը հետեւին անգլօ-պարսիկ վէճին զարգացման։ «Պրաւդա» գրել կուտայ թէ Անգլօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութիւնը կարեւոր օղակներէն մէկն է Անգլիոյ նուաճողական եւ զինուորական քաղաքականութեան։ Մենաշնորհին կնքահայրն եղաւ, 1903ին, Անգլիոյ ծովային նախարարութիւնը եւ անգլիական կառավարութիւնը սկիզբէն մինչեւ հիմա մօտիկ յարաբերութիւն պահեց անոր հետ։ Հետեւաբար, մենաշնորհին ջնջումը միջազգային քաղաքական նշանակութիւն ունի. մանաւանդ անոր համար որ այս միջոցին Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու յարաբերութիւնները լարուած են, իբրեւ հետեւանք պատերազմական պարտքերուն։ Իսկ «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ թէ Պարսկաստան դիրք բռնած է Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքական եւ զինուորական ուժին դէմ։ Եւ այս՝ շնորհիւ այն իրողութեան որ բրիտանական կայսրութիւնը, համաշխարհային տնտեսական տագնապի հարուածներուն տակ, այլ եւս չի կրնար խաղալ իր նախկին դերը աշխարհի մէջ։ Անկախ կատարուելիք բանակցութեանց արդիւնքէն, անգլօ-պարսիկ վէճը ծանր ճեղք մըն է Անգլիոյ գաղթային քաղաքականութեան մէջ, եւ անոր անդրադարձումները արեւելեան երկիրներու մէջ՝ անշուշտ պիտի նպաստեն խորացնելու ճաքճքումները բրիտանական կայսրութեան արդէն կազմալուծուող շէնքին մէջ։

ԱՄԵՐԻԿԱ ՍԿՍԱՒ ՄԵՂՄԱՆԱԼ

Վերջին լուրերու համաձայն, որոշ մեղմացում կը նշմարուի Մ. Նահանգներուն մէջ, Ֆրանսայի հանդէպ։ Այժմ աչքի առջեւ ունենալով Երիոյի. ժողովին վիճաբանութեանց բնագիրը, Ամերիկացիները հաւանական կը գտնեն բանակցութեանց վերսկսումը։ Ամերիկեան Ծերակոյտին առջի օրուան նիստին մէջ, պարտքերու մասին առաջին ճառը պիտի խօսէր ծերակուտական Հարիսըն, բայց յայտարարեց թէ «կարգ մը նոր պարագաներ երեւցած ըլլալով, նախընտրելի է յետաձգել վիճաբանութիւնները»։ Նոյն յայտարարութիւնն ըրին ուրիշ երկու ծերակուտականներ։ Եւ յետաձգուեցան վիճաբանութիւնները։ Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ուաշինկթընի Ֆրանսական դեսպանին հետ, ինչ որ բարենշան կը համարուի։ Թէեւ արդիւնքը գաղտնի կը պահուի, բայց կը հաւաստեն թէ տեսակցութիւնը շատ սիրալիր եղած է եւ յոյս կայ որ բանակցութիւններ վերսկսին։ Ամերիկեան կառավարութիւնը չուզեր բարդացնել կացութիւնը։

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐԺՈՒԵՑԱՒ

Գրած էինք թէ Իրաքի Ասորիները դիմած են Ազգերու Դաշնակցութեան, մասնաւոր իրաւունքներ պահանջելով։

Այս առթիւ, Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, դեկտ. 15 թուականով.—

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը որոշում մը քուէարկեց, իւրացնելով Հոգատարութեանց Յանձնաժողովին տեսակէտը, որ կ'ըսէ թէ չի կրնար ընդունիլ Ասորիներուն խնդրանքը՝ վարչական ինքնավարութիւն հաստատելու Իրաքի սահմաններուն մէջ։

Խորհուրդը միեւնոյն ատեն «գոհունակութեամբ արձանագրեց» Իրաքի կառավարութեան մտադրութիւնը՝ «Իրաքէն դուրս օտար մասնագէտ մը ընտրելու մասին, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ սահմանաւոր ժամանակաշրջանի մը համար օգնել իրենց, տեղաւորելու Իրաքի բոլոր հողազուրկ բնակիչները, մէջն ըլլալով Ասորիները, եւ գլուխ հանելու Իրաքի Ասորիներուն տեղաւորման ծրագիրը յարմար պայմաններու մէջ, եւ կարելի եղածին չափ միատարր խմբաւորումներով, պայմանաւ որ չվնասուին ներկայ բնակչութեան իրաւունքները»։

Եթէ այս միջոցները չբաւեն կատարելապէս լուծելու խնդիրը, եւ գտնուին Ասորիներ որ չեն ուզեր կամ չեն կրնար հաստատուիլ Իրաքի մէջ, Ա. Դ. խորհուրդը Իրաքի կառավարութեան կը թողու ձեռք առնել բոլոր կարելի միջոցները, դիւրացնելու համար այդ կարգի Ասորիներու այլուր տեղաւորումը։

Հինգ շոգենաւեր պիտի փոխադրեն ոսկին

Անգլիոյ դրամատունը պատրաստած ըլլալով պարտքերու համար վար դրուած ձոյլ ոսկիները, կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, զանոնք Ամերիկա փոխադրելու համար։ Բոլոր սնտուկները պիտի ապահովագրուին սովորական պայմաններով, բայց աւելի ապահով ըլլալու համար, բեռները պիտի բաժնուին անգլիական հինգ անդրատլանտեան շոգենաւերու մէջ։ Առաջինը, «Մաժէսթիք» ճամբայ կ'ելլէ չորեքշաբթի օր. երկրորդը՝ Ծնունդի թթուոմին, երրորդը՝ դեկտ. 28ին։

Պաշարման վիճակ Արժանթինի մէջ

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հաստատելու արտօնութիւն առաւ յետոյ, ձերբակալել տուաւ երկու նախկին նախագահները, Իրիկոյան եւ Ալվէար եւ ուրիշ բազմաթիւ ծանօթ անձեր։ Կ'ըսուի թէ բոլորն ալ պիտի աքսորուին։ Իրիկոյանի կուսակիցներէն մէկուն տան մէջ ռումբ մը պայթած ըլլալով, երեւան հանուեցաւ խոշոր դաւադրութիւն մը, որուն նպատակն էր սպաննել կառավարութեան բոլոր անդամները եւ շէնքեր օդը հանել, խուճապ ստեղծելու համար։

Ողողումներ հարաւային Ֆրանսայի մէջ

Գետերու յորդումին հետեւանքով, ահռելի ողողումներ պատահեցան հարաւային Ֆրանսայի մէջ։ (Լանկըտոքի շրջան)։ Մոնփէլիէէն կը հեռագրեն թէ անդադար անձրեւ կը տեղայ։ Բազմաթիւ գործարաններ ողողուած են։ Քաղաքը լոյսէ զրկուած է երկու օրէ ի վեր։ Պէզիէռի Ս. Ցակոբ եկեղեցիին կամարին մէկ մասը փլաւ ջուրերու ճնշումին տակ։ Երկու նամբորդներ որոնք ինքնաշարժ նստած էին, մութին մէջ կորսուելով, ստիպուեցան լքել իրենց կառքերը։

Ամբողջ Օտի հովիտը լիճի մը վերածուած է։ Տասնըհինգ օրէ ի վեր անդադար անձրեւ կը տեղայ։ Կարգ մը գիւղերու բնակիչները կէս առ կէս պարպուած են։ Ամբողջ այգիներ փճացած են։

Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ՑԱՆԳԻ …

Սօֆիայէն կը հեռագրեն.— *Փրոթոկէրովի խմբակէն Մակեդոնացի մը, Երիսթօ Չէկանակի, պաշտօնեայ Քըրճալըի կառավարչութեան մէջ, հինգշաբթի օր սպաննուեցաւ Միխայլովի կուսակիցներէն չորս անծանօթներու կողմէ։ որոնք միեւնոյն ատեն վիրաւորեցին զատաւոր Ռըրումովը։ Մարդասպաններէն մէկը, որ բռնուած է Խասքովոյի շրջակաները, յայտարարեց թէ սպանութիւնը կատարեց Մակեդոնական կոմիտէին հրամանով։*

ԼԻԲԱՆԱՆ Ի՛ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀՈԳԱՅ ԻՐ ԾԱԽՔԵՐԸ

Սուրիոյ մարզպանութիւնը Լիբանանի կառավարութեան վերադարձուցած է 1933ի ելմտացոյցը, առանց հաստատելու։ Ելեւմտական խորհրդականը, մուտքի բաժնին մէջ կարգ մը դիտողութիւններ արձանագրած է։

Կառավարութիւնը ելմտացոյցի բաժնին մէջ արձանագրած է 400,000 ոսկիի հասոյթ մը մաքսատունէն։ Կը յուսացուէր որ մարզպանութիւնը պիտի տրամադրէր այդ գումարը, հաւասարակշռութիւն գոյացնելու համար։ Սակայն մարզպանութիւնը չընդունիր 400,000 ոսկի տրամադրելու առաջարկը եւ կը թելադրէ առանձին նամակով մը թէ՝ հազիւ 200,000 ոսկի կրնայ տրամադրել 1933 տարուան համար։ Ու այդ 200,000 ոսկիի պակասը լրացնելու համար, մարզպանութիւնը կ'առաջարկէ աւելցնել տասանորդը եւ տուրքերը։

ԵՂԲԱՅՐ ԵՂԲՕՐ ԴԷՄ՝ ԵՒ 3,870,000 ՖՐԱՆՔ

Երկու գրագէտ եղբայրներ, Մաքս եւ Ալէքս Ֆիշըր, որոնք շատ մը գիրքեր գրած են միասին, վերջերս գժտուելով, դատարան ինկած էին։ Ալէքս Ֆիշըր դատ բացած էր իր եղբօրը եւ Ֆլամարիոն գրատան դէմ։ Առջի օր տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը, եւ Ալէքս շահեցաւ դատը, ստանալով 3,870,000 Ֆր. հատուցում։

Հայոց ազգի բոլոր գրագէտները միանալով, քանի՞ տարիէն կրնան… երազել այսպիսի գումար մը։

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

Կ'ելլէի Սէն Միշէլէն վեր։ Փարիզի կիրակի մըն էր, ուր ոչ արեւ կար, ոչ անձրեւ, ոչ հով, ոչ փոշի, ոչ ալ ոեւէ գոյն, եւ ուր լոյսերը շուտով կը վառէին, դարման մը տանելու համար անթափանցելի գորշին

Քալած ատենս կը նայէի «քաֆէ»ներէն ներս։ Հայ տղաքը ողկոյզներու պէս կախուած էին սեղաններուն շուրջ, յատկանշական «քաֆէ քրէմ»ներու առջեւ, որ յաճախ անօթութիւնը անյայտող կերպով կը ծածկէ, որ օրուան տարաժամերուն հետ գոյն կը փոխէ բաժակներուն մէջ, եւ որ վերջ ի վերջոյ կ'առնէ ճիշդ դուրսի, Փարիզի անթափանցելի եւ անյաղթելի գորշին համը եւ երանգը···

Անոնց կեանքերուն եւ մնացող յիշատակներուն մէջ միեւնոյն ցաւագին ձեւով անշուշտ իրարու կապուած եւ իրար խառնուած պիտի մնան Փարիզի գորշը, եւ անոր յատկանշական «քաֆէ»ներուն մէջ անյագ կուլ տրուած, կամ ժամերու երկայնքին վրայ չափուած դանդաղութեամբ մը կաթիլ կաթիլ խմուած անողորմ «քաֆէ քրէմ»ները···

Յանկարծ տեսայ որ պուլվարին վերէն կ'իջնէր ան, իմ երիտասարդ բանաստեղծ բարեկամս։ Տժգոյն, ակնարկը պիշ, բերանը ծռած. Ակռաները կոտրելու չափ սեղմած ըլլալու էր···

Թեւէն բռնեցի։ Զգացի որ խոյս տուած էր նոր «քաֆէ քրէմ»է մը, եւ այս անգամ թաւալգլոր կ'իջնէր Սէն Միշէլէն վար, դարձեալ վեր ելլելու ախորժը ստեղծելու համար ինքն իրեն։ Եւ այսպէս անընդհատ, մինչեւ որ հասնէր ժամը մեռնելու շատ նմանող քունին···

Գործ չունէր, եւ անօթի էր Փարիզի այս մայթերուն վրայ։ Ըսաւ թէ դիմած էր ամէն տեղ։ Եւ հիմա այլեւս չէր ալ դիմեր։ Միայն կը վախնար երթալու Սէն Միշէլին մինչեւ ամէնէն վարի ծայրը, հոն ուր Սէնը կը թաւալի հրաւիրող կշռոյթով մը···

Եւ պատմեց թէ ինչպէս երբ քիչ մը հաց գտնէր ուտելու, եւ կտոր մը թուղթ սենեակը գիշերուան համար, վերադարձին կը գտնէր որ Փարիզի անհամար ժրաջան մրջիւնները, կարծես բոլորը խօսք մէկ ըրած, հաւաքուած էին հայ բանաստեղծին այդ կտոր մը հացին վրայ, ու կը լափէին անյագութեամբ···

Ուրեմն դիմած էր մեր բոլոր ազգային հաստատութիւններուն եւ մերժած էին, որովհետեւ անիկա ոչ որբ էր, ոչ հիւանդ, ոչ մեռել, եւ ոչ ալ թշուառութեան ամենավերջին ընդունուած ձեւը՝ գործադուրկ։

Այլ անիկա մտաւորական մըն էր, բանաստեղծ մը, խենդ մը···

Եւ աւելցուցած էին, երազի մը ետեւէն նայելու տժգոյն ժպիտով մը, թէ ատեն մը —շատ կարճ— Փարիզի մէջ գոյութիւն ունեցած էր Մտաւորականներու Ֆոնտ մը, բայց ատիկայ խսպառ ջնջած էին՝ բոլոր գոյութիւն ունեցող ֆոնտերուն մէջէն իբրեւ ամէնէն անպէտը։

Եւ երեսը նայած էին բանաստեղծին իբրեւ ներկայացուցիչը անծանօթ եւ անօգուտ դասակարգի մը, որ կը համարձակէր քալել փորձել այս աշխարհին վրայէն՝ երազային հակայի մը թեւերով···

X

Անշուշտ որ անհուն թշուառութեան անունով պիտի խօսուի եւ տնտեսական տագնապի պատրուակով։ Բայց եւ այնպէս, մեր ազգին մէջ ասիկա սովորական կերպը եղած է միշտ։ Մեր մէջ մտաւորականներուն եւ արուեստագէտներուն համար անօթի մեռնիլը միշտ օրէնք եւ տաղանդի հոմանիշ եղած է։

Բոլոր ազգերուն մէջ այս բանով մեզի ամէնէն շատ կրնան մօտենալ միայն Ֆրանսացիները, որոնք դեռ վերջերս հիւանդանոցի մը անկիւնը թշուառութեան մէջ մեռցուցին իրենց ազգային փառաւոր երգչուհին՝ Մարի Տէլնան, յետոյ լալու եւ շքեղ թաղում մը ընելու համար։ Եւ անցեալ տարի տակաւին, կը տօնէին շքեղ կերպով տարեդարձը բանաստեղծ Մորիս Տէօպէլին՝ անօթութենէ անձնասպանութեան։ Եւ գիրք մըն ալ մէջտեղ կուգար. — «Maurice Deubel, Roi de la Chimerie»···

Գաղտնիք մը չէ որ մենք բոլոր ժամանակներու մէջ հաւաքուած ենք միայն թշուառութեան շուրջ, եւ բարեգործութիւնը միայն կը կազմէ մեր ազգային գործունէութեան գլխաւոր առանցքը։ Դպրոցներով դրագիրը անգամ շատ նոր երեւոյթ մըն է մեր մէջ։

Որբ, հիւանդ, մեռել, գերեզմանատունի պատի կոյր եւ հազարաւոր ուրիշներ քար մը հոս կամ հոն դնելու համար···

Բայց ես օր մը չիմ տեսեր որ մեր խանդավառութիւնը եւ ոյժերը մէջտեղ գան տնելու համար երիտասարդ, եւ իր կեանքին լիովանդակ պոռթկումին մէջ ծաղկած ստեղծագործ մտաւոր ոյժ մը։

Մեր մտաւորականները հազարումէկ չարչարանքով եւ կարծես չարչարանքէն մորթուած, կը ստեղծագործեն ու կը քալեն կեանքն ի վար։ Եւ երբ արդէն կը հասնին վերջին վարագոյրին, այնտեղ, երբեմն, կը սպասէ մահուան հետ, Յոբելինական յանձնախումբ մը···

Եւ մտաւորականի մը Յոբելեանը այլեւս կարծես դարձած է մեր մէջ չարաբաստիկ ազդարար նշան մը։ Մինչեւ հիմա շատ քիչերը ազատած են ատկէ։ Մաղթելի է որ ասկէ յետոյ Յոբելինական յանձնախումբերը գոնէ ժամծրոյթը առնեն բաւական մը հեռանալ այդ դժխեմ վարագոյրէն, ազատողներուն թիւը աւելցնելու համար···

X

Այսօր բովանդակ աշխարհը մեր ազգը կը ճանչնայ երկու բանով. — ջարդերով եւ գոհարավաճառներով։

Բայց եւ այնպէս, երբ պէտք ըլլայ մեզի իր բարձրագոյն կարողութեան մէջ ներկայացնել մեր ազգը, մենք անշուշտ ոչ որբանոցներուն որբերով է որ պիտի ներկայանանք, եւ ոչ ալ Rue Lafayetteի արկղներուն մէջ իրարու վրայ եւ իրարու մէջ փայլող եւ քնացող ադամանդներով։

Այլ մենք իրարու ետեւէ դուրս պիտի քաշենք իրենց գերեզմաններէն, իրենց լքումէն, իրենց թշուառութենէն մեր բոլոր ատեններու գրագէտները եւ արուեստագէտները։ Ան ատեն է անշուշտ որ մենք մեր վրայ պիտի կրնանք նայիլ, եւ ուրիշները նայիլ տալ մեր վրայ՝ առանց խղճահարուելու։ Մենք ան ատենը միայն պահ մը պիտի գուրգուրանք մեր մտաւոր ազնուականութեան վրայ — միակ ազնուականութեան։ Բայց յետոյ աւելի ուժգին ձեւով մը լքելու համար զայն···

X

Առնելով միայն գրականութիւնը, եթէ մեր մէջ վիպագրութիւնը միշտ վիճելի եղած է, բաց ի քանի մը շատ գեղարուեստական նմուշներէ, եւ գաւառական գրականութեան քանի մը իրական վարպետներէ, բայց մեր ազգը կը կրէ անշուշտ ամէնաբարձր բանաստեղծական ոգին եւ ձիրքը.

Եւ սկսելով Գողթան երգերէն, ժողովրդական բանաստեղծութիւնէն, մինչեւ մեր ամէնավերջին բանաստեղծները, անցնելով Սիամանթոյին հզօր եւ մրրկային դիւցազներգութիւնէն մինչեւ Ինտրայի քաղցր եւ հազուագիւտ [illegible], մենք կը հանդիպինք, մեր հրաշալի լեզուովը կերտուած եւ առաւ իսկ աւելի գեղեցիկ, համաշխարհային ամէնէն քնքոյշ եւ ամէնէն ուժեղ բանաստեղծութեան գեղեցկագոյն նմոյշներուն։

Մեր ազգին բարձրագոյն բաժը՝ իր գահազուրկ ու չճանչցուած զաւակներուն թեւերովը կառուցուած···

ՄԱՆՆԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

— :-: —

Առաջին յօդուածով ամփոփեցի «Անուշ»ի նիւթը։

Այժմ քննենք «Լիպրէտտօ»ն։

Նախերգանք՝ հարսներու աղբիւր։ Առաջ կը յաջորդէ Սարոյի երգը։ Անուշ արտօնութիւն կ'ուզէ երթալու «Սարի լանջին ալուխ քաղելու»։ Հայրը կը սաստէ Անուշը թէ «չրաքաններու հետ գործ չունիս»։ Լաւ, բայց տարօրինակ է երբ դեռ աղջիկներու երգը չլսուած, Անուշ կը խնդրէ հօրմէն «կուժը առնել եւ աղբիւրը գնալ աղջիկներու հետ»։ Անուշի խօսքը աւարտելէ յետոյ կը լսուի խմբերգը, փոխանակ նախապէս լսուելու, պատշաճ էր որ խմբերգին հետ զուգընթաց խնդրէր այդ արտօնութիւնը եւ խառնուելով իր ընկերուհիներուն, աղբիւրը երթար։

Ահա Անուշ աղբիւրի մօտն է։ Սարոն կը մտնէ։ Զոյգ սիրահարներու խօսակցութիւնը կը սկսի։ Կուգայ պահ մը որ Սարոն կը դրաւէ անձնյ կացութեան մէջ։ Արտայայտուելու ոչինչ ունի, պէտք է ըսել որ Անուշ երգը վերջացնէ։ Կը մնայ ձեռքերը իրար շփել, մանաւանդ երբ «Ասում են սարին», լայն ու տարածուն երաժշտութեամբ։

Արդեօք տեղին չէ՞ր որ այդ կտորը դրուէր տեսակցութեան սկիզբը եւ Սարոն մտնէր այն պահուն, երբ կ'ըսէ «Թէ եարը եարին տէց է մտածել»։ Անշուշտ աւելի բնական է, որովհետեւ սպառնալը ձանձրանալի դարձած է Անուշի համար, երբ Սարոն կ'ուշանայ, եւ այդ տրտունջն է որ կ'արտայայտէ երգը։ Երեւակայենք այս խօսքերը կ'ըսուին երբ արդէն Սարօ եւ Անուշ դէմ դէմի են, եւ այս անճահ զառամութեան մը պատճառ կ'ըլլայ որ Սարոն ստիպուած կարգ մը ձեռքի անտեղի շարժումներ ընէ (երբ արդէն պարզ սիրոյ մըն է) եւ խաղի բնոյթն ալ հիմնովին շրջէ։

Համբարձման տեսարանն է. աղջիկներ վիճակ կը հանեն։ Անուշին ալ վիճակ կ'ելլէ։ Երգ ու պար կը խանդավառեն։ Անուշ տարաւփէն կուլայ. ընկերուհիները կը ջանան հասկնալ. ոչ մէկ տեղատուութիւն։ Բայց պէտք է ըսած՝ որ խումբը աւարտէ իր բանլիքը, ապա հերթը իրեն գայ։ Պէտք է իր մէջ պոռթկում (եթէ խաղին բնական կողմը պէտք է վերցնել) գայ։ Ոչ մէկ արտայայտութիւն իր չհամոզուելուն։ Չէ՞ որ «Սուտ բանի քուրիկը» անպայման իր մխտական անդրադարձ արտայայտութիւնը պիտի ունենար Անուշի հոգիին մէջ եւ պիտի արտայայտէր եւ հիւսէր խմբերգին հետ, ոչ թէ քառեակ առ քառեակ, միանգամընդ միշտ շրջելով անկանոն երեւոյթը որ խարգով շատ բնական է։ Մանաւանդ երբ Անուշ չի համոզուիր եւ այդ հոգեկան ընկումն ու ընդդիմութիւնը կը շարունակէ իրեն ալ վիճակ ինկելէն մինչեւ աղջիկներու ցրուիլը։

Զանց առնուած է Հանձլուկի եւ Վարդիչարի սխալար խօսակցութիւնը, չեմ գիտեր ինչ նկատումներով։ Արդեօք չէ՞ր պատկերացներ մարդկային, մանաւանդ Լոռեցի հայ կնոջ հասկացողութիւնը դէպի երազը, կամ անյարմա՞ր էր։ Ո՛չ. քանի որ Թումանեան իր բանաստեղծութիւնը գրելու պահուն ուզած է աւանդութիւնները ճշմարտութեամբ ներկայացնել, երբ կայ ունի Սարոյի սպանութեան հետ, հոգ չէ թէ առանց այդ երազին ալ տեղի պիտի ունենար սպանութիւնը։

Թերի է նաեւ երբ Մոսի Անուշին կը սպառնայ մահուան գնով. Այս չափազանց ցնցող տեսարանին, ահու դողի կամ սարսափի որ եւ է շշուկ կամ ճիչ պէտք չէ հանէ Անուշ, կամ Անուշի աղաչանքին հետ զուգընթաց Մոսի կատաղութեան արտայայտութիւն չկրնար ընէ։ Սպառնական պէտք է ըլլան մինչեւ մէկին կամ միւսին խօսքն աւարտելը։ Ուրիշ ոչինչ։

Մոսին կը հեռանայ. Սարոն կը մտնէ եւ օրը ցորեկով Անուշը կը փախցնէ։ Ծիծաղելի է։ Ոչ թէ վրանները զարնուած եռլլայի մը, այլ կառուցուած տուներով գիւղի մը մէջ, լուռ աչքով հաւ մը իսկ կարելի չէ փախցնել։ Այդ գործողութիւնը պէտք է ըլլայ գիշերով։ Ապացոյց որ ծերուկ հովիւը կը կը յայտնէ թէ գիշերով փախաւ։

Ինչ կը վերաբերի Մոսիի բերնին մէջ դրուած «վայ լէ՛լէ՛»ներուն, անտեղի են «Նամուսը» արտատարուած ցանկալ երիտասարդի մը ափսոսալութիւնը արտայայտելու համար։

Չկայ Անուշի վերադարձը հայրենական տուն, ոչ ալ հայրը իր շատ մը ծանր կշտամբանքներով (մէկ կողմ թողունք քահանան եւ տարօրինակ պէտք է թուի տեսնել՝ որ Սարոն դարձեալ թափառական, խենդ սիրահար, միշտ ոէջէն վիրաւոր (չէ՞ որ Անուշը տարաւ, ինչ գարգ ունի այլեւս), կ'երգէ սարէ սար։ Արդեօք կը համեմատի՞։ Չէ՞ որ Անուշի փախուստը եւ տուն վերադառնալը առիթ կուտան Սարոյին՝ դարձեալ սարերը իյնալու, մինչեւ իսկ մեռնիլ կորչիլ յօժարելու. (Մեռնիմ կորչիմ անկիւման էս աշխարքից բեզարած, Ա՛խ, կը մեռնիմ ամա նա վայ թէ յանկարծ իմանայ)։ Ուրեմն Անուշը Սարոյէն զատուած է, բայց ո՞ւր գնաց։ Հանդիսատեսներուն համար այս կէտը կը մնայ մութ. Ուրեմն սկզբէն թերութիւն է կրճատել Անուշի տուն վերադառնալը։

Սարոյի երգն աւարտած է։ Մոսիին հրացանը կ'որոտայ, Սարօ գետին կը թաւալի։ Սպանութեան յաջորդող գիւղացիներու հարահրոցը ջնջուած է։ Այս պարագան իր հետ կը տանի դէպքէն վերջ տեղի ունեցած ընդհանուր շարժումը՝ որ թերեւս չթուլացնելով հանդերձ խաղին թափը, կրնար շարժում ստեղծել բեմի վրայ եւ ոյժ տալ կատարուած ոճրագործութեան։

Սպաննուած է Սարոն։ Անուշը անոր գերեզմանին վրայ կ'արտասուէ։ Անցորդը կ'անցնի եւ ծայրէ ի ծայր կ'երգէ չորս քառեակ եւ գիւղացի աղջիկը (Անուշը) անմիջապէս կը պատասխանէ երախտագիտական խօսքերով։ Այս պարագան Անուշին համարձակ աղջկան երեւոյթ կուտայ, ինչ որ բնական չէ։ Պահ մը պէտք է մտածել որ արդէն ընկճուած է ան, յուսահատ, արտնդ, ազատար, եւ սառր վրայ աւելցուցէք որ գեղացի աղջիկ է։ Հոգեբանօրէն ո՞րքան ճիշդ է, որ այսպիսի նեղկայի մը ուղղուած խօսքին անծանօթի մը կողմէ անմիջապէս պատասխանէ։ Պէտք էր կիսուէր անցորդի երգը, խաղին երեւոյթը քիչ մը փոխելու եւ Անուշը յետադայ շարունակական երգերէն գոնէ քիչ մը ազատելու համար։ Վերցուած է անհրաժեշտ ձայնը եւ Նանիի վերջին կանչը (չէ՞ որ բոռ Նանին Անուշ աղբիւրը գնաց), միշտ ուժ տալով՝ որ Անուշ միայ պատնէշին վրայ առանձին եւ ստեղծէր «միօրինակութիւն»։ Տեսիլք տեսնելէ վերջ, ջուրը կը նետուի, յետոյ կը լսուի «Աղջի անաստուածը», ապա «Վա՛ւշ վա՛ւշը» եւ խաղի թափը կոտրուած կ'իջնէ վարագոյրը։

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աւելորդ կը համարիմ բացարձակ հայկականութիւն փնտռելու Անուշի երաժշտութեան մէջ, քանի որ հայկական ըսելով, մենք առհասարակ հին կ'առնենք մեր գեղջուկ երգերը, եւ զուտ հայկականութեամբ ալ օփերա մը կարելի չէ կազմել, երբ ենթակայ նիւթը (Լիպրէտտօն) կրնայ իր մէջ շատ մը մտքեր արտայայտող անցքեր ունենալ։ Այս պարագային գերծ չէ Անուշը։ Ճիշդ է որ ան գիւղական հիմ ունի, բայց եւ այնպէս ունի դրամաթիք անցքեր, զորս կարելի է արտայայտել համապատասխան accordներով։ Գիտէք որ ըստ մեծ վարպետներու accordները կոչուած են որ եւ է միտք կամ նկարագիր արտայայտելու — վիշտ, թախիծ, խինդ, ծիծաղ, բերկրանք եւլն։ Այս տեսակէտէն «Անուշ»ի երաժշտութիւնը խեղճ է եւ ոչնչութիւն, բացի քանի մը եղանակներէ. — «Աղջի անաստուած», «Ամպի տակից», «Հովարձակ եկաւ» «Աղջի բախտաւոր», «Նամար», Սարոն եւ «Փարերգը» որ զուռնայի motif մը բնոյթն ունի (հաւանաբար վերցուած ժողովրդային motifներէ)։

Այս եղանակները գեղարուեստ են, բայց իրենց պարզութեամբ եւ յաճախակի կրկնութիւններով երգի վերջաւորութեան թանաքայի հավ կուտան։ Իսկ Անաքամը շատ հեռու կը մնայ արժէք ներկայացնելէ։ Զգացումներու արտայայտութիւնները եւ շերտաւորումները երաժշտականօրէն եւս, թերի են։ Ծանրանար մանրամասն վերլուծում ընելու բոլոր անցքերուն, որովհետեւ չարժեր։

Գոնէ վերջին վարագոյրի երաժշտութիւնը ըլլար ուժեղ, ընդունակ՝ խելագարի մը ձայնին նայուածները ցցուն եւ ուժգնօրէն արտայայտելու։ Այս ալ կը պակսի ծայրայեղ խելագարութեամբ ջուրը նետուող Անուշի շրթներուն վրայ

ԱՉԵՐՈՒԴ ԴԷՄ ՑԱՆԴԻՄԱՆ

Անմեղութիւնս ըսպիտակ, աչերս վաղուց ըզգեցած,
Եւ արծըթուն գետակին, եղեմազարդ կանաչին,
Եւ լուսնակին ու լոյսին գինովութիւնն ըզգացած՝
Աչերուդ դէմ յանդիման – աչերս վայրկեան մը վառին։

Ըզգալ խորունկն անսահմա՛ն, սարսուռն անուշ երազին,
Աչուըներուդ ծիրայրքին մէջ կալուկապ եւ անխօս.
Ըմպել ալի՛ք առ ալի՛ք պահն որ տակաւ կը քակուի,
Ինքնամանէն ծոգիիդ ու կ'ըլլայ գե՛տ մ'յորդածոս...

Այնակն ինչպէս ծովափին՝ յետոյ ծակիլ երկիւղած,
Երանութեան ջրվիժում, տեսնել դիմակս ծոն փռուած.
Ինչպէս ամրան լուսընկան՝ լըճակին վրայ ոսկեվառս...։

Ապա թողուլ որ այներդ դաշտն աչերուս դեռ անվար,
Արգասաբեր եւ յուռթի խորն աւելի՛ ակօսէն,
Մինչեւ ցիւղէն արօրին մարգարիտներ դուրս ցայտեն...։

Աղեքսանդրապոլիս
(Յունաստան)

ՎԱՐԴԳԻՍ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՈՒՐ "ԱՆ" ԿԸ ՃԱՌԷ...

ԾԱՆՕԹ. — 1. Ստորեւ Սամուէլ Ցարգամանեանի նամակը, ամբողջութեամբ, կամ գրեթէ։ Խնդրած էի մեր Միրզայէն Արաքսը անցնիլ եւ անպատճառ ձեռք բերել մէկը Վարսակ Զորբանեանի այն ճառերէն զորս սովոր էր նըրմաճ ցանելու վրայ է եղեր Հայաստան հասնելէն ի վեր։ Միրզան իր վրայ դրուած պարտականութիւնը ահա կը կատարէ ոչ միայն աթերի այլ եւ անթերի հաւատարմութեամբ։ Ստիպուած եմ, սակայն, իր նամակին ջնջել կարգ մը մասեր որոնք, իբրապէս դպրոցին պատկանելով, պիտի կրնային իմ շնորհալի «Նոր» բարեկամուհիիս՝ Տիկին Լափալիսի գըր — արդիական դիւրազգածութիւնը կոմբէլ։ Ստիպուած եմ նաեւ, քիչ մը փոխել Միրզային բարբառը որ հետզհետէ սկսած է մօտենալ մեր Գառնիկի շաճ — խայերէնին։

2. Նամակին մէջ յիշուած Մոլլա Դուրսունի գիւղը Էջմիածնի մօտ խոպան եւ քարքրոտ աւան մըն է։ Երեւանցիները իրարու կամ օտարին միամտութիւնը ծաղրելու համար հնարած են «Մոլլա Դուրսունցի», «Մոլլա Դուրսունի համալսարան» եւ նման բացատրութիւններ։

3. Միրզա Սամուէլ զիս կը պատուէ խանութեան տիտղոսով։ Մէջտի։ Չկարծէք սակայն որ բրածը բացառիկ շնորհ է, կամ կը վիրաւորէ համեստութիւնս։ Իրանի երջանիկ երկրին մէջ խան կրնան կոչուիլ վէզիրէն մինչեւ ջորեպանը, ինչպէս Թուրքիոյ մէջ Աղա կրնան կոչուիլ Մուսթաֆայէն մինչեւ այն չորցած մարդիկը որ մարդկային երկու սեռերուն միջեւ կը տատանին։ Պարսկաստանի մէջ մէկ ձի ունեն որ եօթը ծխադարման ունենցաւ, ամէնքն ալ··· խան։ Ճիշդ հակառակը Փարիզին ուր մէկ խան եօթը ձի կ'ունենայ ընդհանրապէս։

4··· Բայց լաւ է մնացածը ինքնիրենին գուշակէք։ Հակառակ պարագային այսօրուան մեր զրոյցը կրնայ փոխուիլ «Հ. Ամսօրեայ»ի յօդուածներուն՝ երկու տող, տակերնին գիծ մը եւ գրեթէ ամբողջ երեսը ծանօթութիւն։

X

Իմ ազիզ ընկեր
Միրզա Լեւոն խան Մեսրոպ

Հայաստանից այսօր եմ հասել։ Քո խնդրածը հետս եմ բերել եւ նամակատուն կը յանձնեմ, պայմանաւ որ խօսքդ յարգես եւ չհրատարակես։ Էս տեղից ինձ հետ վերցրել էր մեր «քաշլայ» վարժապետին, որ աւելի հասկացող մարդ է քան ես։ Յետոյ՝ Երեւանում ազգականներ ունի, իմ «Միրզայի» յաջողութեան համար օգտակար։

Հասնելուց իմ առաջի հոգը եղաւ գետնից մի քար վերցնել եւ նուիրել մեր Փարիզի պատգամաւորին։

— Երախտապարտ եմ, մօն շէռ, — ասաց յուզուելով։

— Ոչի՛նչ, ասացի։ Եւ քաշվելով, երկու ափ էլ հող լցրի գրպանը։

— Կը յուզէք կոր զիս, մօն վիէօ, ասաց լալով։

— Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, լաց մի լինիք, մօն փըթի, մեր պարտականութիւնն ա։ Վաղը առաւօտ ձեզ երկու քար էլ կտամ։ Դեռ մի քանիսը կը ճարուի, հող էլ կը ճարուի, հակառակ անզգամ Դաշնակների քարոզած սովատահոգութեան։ Մի՛ լայ, մի՛ լայ, մօն զուզու, արտիկ — տուփ էլ կտամ···։

Ընկաւ վզիս եւ երկուսով գլորուեցանք գետին։

Ձեզ խօսում ընտրութեան մասին, քանի որ չես ուզում որ խօսեմ։ Ինչը ես իմանում, կը փոշմանես։

Երկու օր ման գալուց յետոյ գնայ Վարսակ Զորբանեանի հետքը։ Ասում էին ճանապարհին մի տեղ մոռացել էր խելքը, ստիպուած է վերադառնալ եւ գտնել ու յետոյ կրկին՝ շարունակել ճամբան։ Որով ընտրութիւնը վերջանալէ մի ամիս յետոյ հասաւ։ (Բնական է ա'յսպէս մի խելք գտնելու համար մի ամսուայ փնտռտուք շատ չէ)։ Բայց որովհետեւ իր վրայ մեծ փող էր ծախսած Փարիզի Աղքատախնամն, Հետեւաբար պնդեց եւ քուէի դատարկ տուփին մէջ գցեց իր քուէն··· անշուշտ յաջորդ ընտրութեան համար։

Արդ ըլլի իմ ազիզ խանին, «քաշլայ» վարժապետը մի կերպ տեղեկացաւ թէ քո բարեկամը այսինչ օրը ճառ է խօսելու Էջմիածնի մօտ։ Մոլլա Դուրսունի գիւղի համալսարանում։ Մի՛ ասա, քո շան բախտը բանեց։ «Քաշլայ»ի հօրքուրը, Սուսան բաջին այդ գիւղն է ապրում, իջանք նրա մօտ։

Ճառախօսէքը սարքուած էր գիւղի եկեղեցում։ Համալսարանի շէնքը դեռ չէր աւարտած, որովհետեւ դեռ չէր սկսուած։ Իսկ եկեղեցին անաստուած «Սօցխոզ-Զորփորնեւու լիկան» վերածել է ժամուկներու եւ սարդերու ոստայնի մի գեղեցիկ «Միւզէխանայի» Բացառապէս տրամադրելի Փարիզէն եկած ճառախօսներու։

Գիտես, ուզում ես շատ վերջացնեմ եւ խօսեմ ճառի մասին որ «Ճառ խօսել ա։ «Հիմա հոն պիտի գամ», ինչպէս ասում էք ինքներդ, կէս ժամ մի հարցի շուրջ տարվիլը նման պատմութ դալուց յետոյ։ Բայց գալուց առաջ գոնէ ասեմ թէ ովքեր ներկայ էին։

Նախագահ՝ յանկապէս Փարիզից Մոլլա Դուրսունի հանդէսին բերուած, Անպէտիկ Սահնեան։ (Ի դէպ՝ լաւ էր ջաղացել։ Յօսելիս միշտ գետինն էր թամաշա անում։ Ասում են ասա քար չի փնտռում այլ··· ոտար)։

Վարսակ Զորբանեան՝ մէկ ուսը շատ ա սիրում վեր է բռնում, միւսին չի սիրում վար է գցում։ Յօսալիս աչերն չի զատում վերեւից կախուած սարդի ոստայններից եւ նրանց մէջ բռնուած ճանճերից։ Ասում էին ուխտել ա միրուքին ձեռք չտալ, չլուալ ոչ խիղճը, եւ հագուստին ճարպը չգործածել փլաւի համար, մինչեւ յաջորդ ընտրութիւն։ Յօսում ա իւրաքանչիւր բառի վերջի վանկին խփելով, ինչպէս Շիրազցի իշապաններն ամէն քայլափոխի ուժգին թակում են անտէրի վերջի մասին։ Խնդրում եմ իր ճառը կարդալիս արտասանես կ'ըղ շեշտով եւ բոլոր «ըստ» գրերն փոխես «ըսծ»ի, որ նազանին իմանայ իր հրաշալի խօսքերին՝ «խորհրդաւո՛րը··· հեմմնալի՛··· դմայլելի՛···»։

Սրանց հետ բեմի վրայ էին Գիլլախեօզվալեան, Եղիա Բարենց, Հայրապետ Վերջէրուհի, (հարցն էր ա թէ ի՞նչ ունի բանաստեղծի նմանող այս մարզակերպը) եւ Զուբան։ Այս վերջինի կօշիկներն այլակերպ մաշած, հազարումի անգամ խմբագրուած շէնքից մտած — ելած, ընդունուած — արտաքսուած լինելուց։

Իմ շուրջ, բեմի շատ մօտ, նստել էին Սուսան բաջին, «քաշլայ» վարժապետը, Սուսանի տղէն՝ հարուածային—պրոլետգրող Հինենց, ուղեկից քուրդ ջարվատար Սախօ, եօլտաչ Ալիղան Հասան եւն.։ Ամէնքի ձեռքը (բաց ի Սուսան բաջուց որ գուլպայ էր հիւսում) մատիտ եւ «թուղթ». Յայտի վերի թիւը, լուսանցքները հարուածային կարգով սեւացնելու պատրաստ։

Ահա եկել եմ ճառին։

X

ՎԱՐՍԱԿ ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ (Սեղանին առաջ հինգ վայրկեան լուռ, մի ապակի սառայն թամաշա անելուց յետոյ, յանկարծ բղաւում է) —

Ողջո՛յն ձեզ···

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻՆ (Գուլպայ հիւսելուց դադարելով, քաչալ վարժապետին ականջին) — ինչ սարկաւա՞գ ա թէ վարդապետ։ (Յետոյ երեսը գաղափաթխաչակնքելով) — Օշնա ի տէ՛ր···

Վ. ԶՈՐԲԱՆԵԱՆ — Ողջո՛յն ձեզ հրաշալի երկնքին (Սուսան բաջի՝ Օշնա ի տէ՛ր···) հողին, ջուրին, քարին, արտին — տուփին, լուրիւյին, ծաղիկին, դդումին, շողգամին, վարդին, ոսխակին ցիմէնդին, կայծին, բոյսին, ելեկտրակայանին, հանրակացարանին, կառուցումին, ճանճերուն, ձուկին, հաւին, խոզին, ողջո՛յն, ողջո՛յն···։ (Սուսան բաջին յուզուած՝ օշնա ի տէ՛ր··· օշնա ի տէր··· Ջարվատար Սախօ՝ հալա մի շուեց քաշիր, ա՛յ մարդ, խօ քոր չես···) Ողջո՛յն Մոլլա Դուրսունի

ղուած են օրօրոցի երգի նման մեղեդիներ, Թոյլ ու մեղկ։ Ներկայ օտարական մը, Անուշը աւելի շատ պատարագի մը պիտի նմանցնէ քան օփերայի մը։

Ըսեմ որ մեզի հասած Անուշը երբ եւ իցէ օփերա կարելի չէ կոչել իր այդ կազմուածքով եւ երաժշտութեամբ։ Կ'իմանամ թէ varianteներ ունի։ Օրինակ, դերասան Ա. ունի իր varianteը, համաձայն իր բեմական հասկացողութեան, դերասան Բ. ուրիշ մը եւ դերասանուհի եւ դերասան Գ. տարբեր variante մը։ Վահ մը ընդունինք թէ լաւ է, բայց երբ փոփոխութիւն կը մտցուի խաղի մը մէջ, հարկ է որ խաղի ամբողջութիւնը արտայայտող բոլոր մասնիկները պաշտպանուին, ապա թէ ոչ երբ յօնքը շինելու տեղ աչքը կը հանեն։

Ցանկալի է որ այս բոլոր varianteները հաւաքուին կամ արգիլուին հեղինակի (եթէ կ'ուզէք հեղինակներու Տիգրանեան – Պաղտասարեան) կողմէ, առնոց փոխարէն լիակատար եւ օփերայի կոչումին գոնէ արժանի ու խնամուած երաժշտութեամբ երգ մը հրապարակ հանուի ու խաղացուի հեղինակի բնագրով, որպէս զի վերջ գտնեն տեղի եւ անտեղի շատ մը յարմարումներն ու բռի բառերը հեղինակներու հասցէին։ Այլապէս, «Անուշ»ը ամէն բեմադրուելուն նոր անունով մը պիտի մկրտուի։

Ինչ կը վերաբերի այն Թղթակիցներուն, որոնք առանց ծանօթանալու նիւթին, կ'ենթադրեն թէ անօրինակ օփերա մը (անօրինակ բառը կը գործածենք չափելով մեծ վարպետներու գլուխ – գործոցներու հետ) բեմի վրայ «լաբիւրինթոս»ի կը վերածուի, չեմ ուզեր պաշտպանել խաղացողները, բայց նախ հարկ է ճշդել գործին արժէքը (մեր խօսքը Ե. Թումանեանի բանաստեղծութեան մասին չէ) եւ ըստ այնմ հիմնաւորել կարծիքները խաղարկութեան մասին։

Ահա վերոյիշեալ սահմաններու մէջ է պարփակուած մինչ ցարդ խօսուած «Անուշ»ը (չեմ կարծեր որ միւս varianteները տարբեր առաւելութիւններ ունենան երբեւ երաժշտութիւն, թերեւս տարբեր դասաւորումներ միայն ունենան, իսկ կրճատումները կը մնան նոյնը)։ Անոնք որ կ'երթան տեսնելու եւ լսելու «Անուշ»ը, պատրանքներ պէտք չէ ունենան, երբ ամբողջ երաժշտութիւնը՝ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ 15—20 վայրկեան էջերու մէջ կը պարփակուի։

Սպասենք վերամշակուած «Անուշ»ին։

Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ո՞վ է Արմսթրոնկ

ՈՐ ԳՐԵՑ Մ. ՔԷՄԱԼԻ ԿԵԱՆՔԸ

— —

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ ՓՐՓՈՒՐ ԿԸ ՏԵՂԱՅ

ԽՄԲ.— Թուրքերէն թերթերը կրակ կը տեղան Հ. Արմսթրոնկի վրայ, որուն վերջին գրքին, «Գորշ Գայլ»ի (Պօզքուրթ) վերլուծումը հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, 19 յօդուածներով։

«Աքշամ»ի մէջ Նէժմէտտին Սատըգ պէյ այդ գիրքը կարդալէ վերջ անոր մէջ կը տեսնէ թաքնուած չարամտութիւն մը «Մեծ Կազի»ին անձին հանդէպ, եւ անդրադառնալով հեղինակին քննութեան կ'ըսէ թէ, Հարօլտ Արմսթրոնկ զինադադարի ընթացքին աշխատած է Պոլիսը գրաւող անգլիական բանակին տեղեկատու ճիւղին պետ համբաւաւոր հարիւրապետ Պէնէթի հետ, «որ Թուրք ազգասէրները անտանելի դժուարութեանց ու կեղեքումներու ենթարկող դաւադիր, նենգամիտ աղտոտ դէմք մըն է, ու շատեր Պոլսոյ մէջ կը ճանչնան զինքը։

«Բերայի մէջ դեղխութիւն ու տխտաւոր զգայնութեանց անձնատուր, խաղամոլ, պարտազանց ու արկածախնդիր կեանք մը կը վարէր։ Այդ սեւ օրերուն Պոլսոյ միջավայրը զեխումի մատնելու համար փնտռած ու գտած է իրեն պէս ստորին մարդիկ որոնց մէջ Սաիտ Մօլլայի հետ մտերմանալով «Անգլիասէր Թուրքերու» միութիւնը կազմել տուած ու Սաիտ Մօլլան ալ իշխանութեան գլուխ բերել տուած է։

«Բերայի մէջ անոր վարած արկածալից կեանքին նկարագրութիւնը ուրիշ առթիւ վերապահելով, ըսենք միայն թէ ան չունի նաեւ բուն Անգլիացիներուն յէրգութիւնը։ Ան՝ զինադադարի ընթացքին Անգլիացիներն ալ ամօթահար ձգած է իր աղտոտ գործերով։ Եթէ կը զիջանինք պատասխանել իրեն, պատճառն այն է որ իր գիրքը որ մեզի համար նուիրական նիւթ մը կը շօշափէ, շատ խօսուեցաւ անգլիական մամուլին մէջ։ Այս հեղինակը Թուրքերը չի սիրեր, հինէն ի վեր թշնամի է անոնց եւ տարիներէ ի վեր գործած է Կազի փաշային դէմ։

«Իր գրքին մէջ Թուրքերը միշտ «նախնական վայրի ցեղախումբ» մը որակող այդ Անգլիացին, տեսնելով որ չպիտի կրնայ աչքերը խտխտացնող գործերը ուրանալ, այս անգամ յերիւրած է այդ գործերը ստեղծող Մեծ Կազիին անձնական կեանքին մասին լկտի ստախօսութիւններ։ Իր գրքին մէջ կ'ըսէ թէ «Հանրային կեանքին մէջ, իր պարտականութեան վրայ ամբողջ այս մեծ գործերը կատարող մարդը իր անձնական կեանքին մէջ թունաւոր է, խիստ է, խստաբարոյ է եւ կախած է իր հակառակորդները»։ Անարժան հեղինակը գրքին մէջ դրած է նաեւ Կազիին պատկերը... Բայց ի՛նչ պատկեր... Անոր քնքոյշ ու տաղանդաւոր դէմքը այնքան այլափոխած է որ անգլիական «Սընտէյ Թայմըզ» թերթը կը գրէ. «Գրքին կողքին վրայի նկարը կը բաւէ մարդուս երակներուն մէջ սառեցնելու համար արիւնը։ Եթէ Մուսթաֆա Քէմալ փաշա իսկապէս կը նմանի այս սարսափելի պատկերին, այն ատեն ոչ միայն մութին, այլ ցերեկուան լոյսին իսկ մարդ կը վախնայ անոր դէմ ելլելէ...»։

«Այդ նկարը ոչ լուսանկար մը եւ ոչ ալ ծաղրանկար մըն է։ Արեւէն Լիւիքնի եւ նման ոճրային վէպերուն կողքը ղարդարող խորհրդապատկերներուն պէս, նպատակ ունի միայն ծախել տալու գիրքը։

«Արմսթրոնկ, որ արդէն չի կրնար իր գրքին մէջ չխոստովանիլ, թէ, Կազիի փաշան աշխարհի ամէնէն մեծ մարդն է, կը ձգտի անոր անձնական կեանքը ներկայացնել երեւակայական գունեղ արկածավէպերու ձեւով, շահագործելով «չլսուած» բաներ կարդալու համար ընթերցողներուն ունեցած տրամադրութիւնը։ Կողքին սարսափազդու նկարը, գրքին արգահատելի նպատակին ապացոյցն է։ «Օպսէրվըր» անգլիական թերթն ալ կը գրէ այս առթիւ. «Այս գիրքը իրական պատմութենէ մը աւելի, կը յիշեցնէ շունչ կտրող վէպ մը ձեւով...»։

«Անգլիացի հեղինակին այս յերիւրածոյ գրքին սուտերը, պիտի հաստատենք պատմական փաստերով։ Գիրքը իր ինքնութեան մէջ ո եւ է արժէք չի ներկայացներ, որովհետեւ զինուորական յաղթանակներէն, քաղաքական ու ընկերային յեղաշրջումներէն դուրս, Կազիին անձնական կեանքին, նկարագրին, բարոյականին մասին գրածները ո եւ է վաւերական տուեալներու չեն յենուր։ Այս առթիւ անգլիական «Սընտէյ Բէֆէրի» թերթն ալ բառ առ բառ կը գրէ. «Գ. Արմսթրոնկ չարժանկարէն կապկպուած, ատաղձային պատմութեան մը գրութիւնը ընդգրկած է»։ Իսկ «Սընտէյ Թայմըզ» կը գրէ. «Գ. Արմսթրոնկ կարծես թէ ձեռքը առած փոքր միքրոֆոն մը հետապնդեր է Մուսթաֆա Քէմալ փաշան պանդոկի սենեակներուն մէջ, նոյն իսկ լսելով անոր մտաւոր խօսակցութիւնները...։ Այս գիրքը պատմաբաններուն իբր աղբիւր չի կրնար ծառայել»։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Խուսափող սերունդը

—.—

Շատ ենք գրած ֆրանսացի ու գերմանացի նոր սերունդին հոգեկան խռովքներուն մասին. քաղելով զանազան ուսումնասիրութիւններէ։ Այդ քաղուածքը անոր համար, որ նոյն այդ խռովքը կը յիշեցնէ հայ նոր սերունդին հոգեկան վիճակը։

Ահա դարձեալ ուրիշ մը, Տանիէլ-Ռօփ. La Revue des Deux Mondesի մէջ կ'ուսումնասիրէ ֆրանսական նորահաս սերունդին խռովական հոգին։ Եւ խռովքի սերունդ կ'անուանէ երիտասարդութիւնը, որ հասեր է մինչեւ 1932, որ գրաւեր է արդէն, եթէ ոչ քաղաքական, գէթ գրական հրապարակը։

Ասիկա այն սերունդն է, որ տանջուած է, տեսեր է ուրիշներուն տանջուիլը, կրեր է հազարումէկ զրկանք, քալեր է պատերազմի օրերու սարսափին մէջէն, վկան է դարձեր քաղաքական աշխարհներու փլուզումին, լսեր ու հաւաքեր է ընկերային յեղափոխական տեսակէտներ, հետզհետէ կորանցուցեր է իր վստահութիւնն ու յարգանքը քաղաքական եւ ընկերային կարգերու մասին, պակսեր է հաւատքը Ազգային գաղափարներուն հանդէպ, — ու կը վժժա՛յ հիմա իր ուղեղը։ Ու խորհեցէք, որ արագ, շատ արագ պատահեցան փոփոխութիւնները եւ նոր սերունդը չկրցաւ ամփոփուիլ, քննել ու զատել, ընդհականին տալ ինչ որ տրուեցաւ առանց իւրացնելու։

Բարոյական եւ իմացական խռովք մը, որ փոխուեցաւ անձկութեան, ստեղծեց հաշակ մը անհատականութեան մասին, ու անտարբեր ըրաւ հոգիները։ Անոնց դէմը հանգիստ սկսաւ փնտռել տարաշխարհիկ բաներ. աշխարհաքաղաքացիական տեսակէտներ, ծարաւն ունեցան հեռուներուն եւ անծանօթ երկիրներուն, ուղեցին ինքնատիպ ըլլալ ամէն գնով, կամ հոգեկան տենդ ունեցան, կրօնական դարձեր կատարեցին։

Տանիէլ - Ռօփ, պատկերացնելէ յետոյ նոր սերունդին խռովական հոգին, յանկարծ սուսեր մը կը կատարէ դէպի ետ, ըսելու համար թէ նոյն պատկերը կը ներկայացնէր նաեւ հին սերունդը, այն որ դուրս ելաւ 1870ի պատերազմէն։ Արդարեւ, 1890ին կամ 1900ին, գրական սերունդը կը ներկայացնէր երկու յատկանիշ, — բարոյական խռովք եւ զարթնելու ծարաւ մը։ Ազգային նահանջի եւ ողբերգութեան այդ սերունդը վարակուած էր հիւանդագին զգացումներով մը ամէն բանի մասին, յարգանքի պակասով մը զոյութիւն ունեցող կարգերու եւ բարոյական ըմբռնումներու մասին։

Նոյն հիւանդագին ընդվզումը ատմանթիք սերունդին մէջ։ Ընկերային տագնապութիւնը խախտեր էր, հիմէ՛ն, անոնց իմացական եւ բարոյական կեցուածքը։

Արմատախիլ մարդկութեան մը պատկերը կը ներկայացնէն, գրեթէ միշտ, սերունդները, որ հրապարակ կուգան հռչակելով։ Անգամ մը, որ տեղ ըրին իրենց, կը խաղաղի խռովքը, կը հանդչի ու կը նստի բարձրացած ալիքը։ Տեղ ընելու կռիւն հարց մըն է սերունդի հարցը, կ'եզրակացնէ Տանիէլ-Ռօփ։ Ու կ'աւելցնէ.

— Տեսէ՛ք, խռովական նոր սերունդն ալ, հիմա, 1932ին, արդէն ցոյց կու տայ խաղաղելու եւ հանդչելու նշաններ, իսկ իր ետեւը կը նշմարուի նոր սերունդ մը, — պատերազմին մէջ ծնածներն են անոնք, որ եթէ պատերազմ չըրին, տանջուեցան ճակատ տարուած պատանիներուն չափ։

Անտրէ-Ժիտն ալ կ'երգէ երկիր նահանջակալը

Անտրէ Ժիտ, որ կը սիրէ ինքնաըմբոստութիւնը, տարօրինակը, հիւանդագինը, վերջապէս ինչ որ զարմանք կը պատճառէ կամ գայթակղութիւն, — չէ՞ որ այսպէս պէտք է նկարագրել սխտանշաններ, ըստ Գեղարուեստականի ցանկին, — La Nouvelle Revue Françaiseի մէջ կը հրատարակէ Pages du journal, ուր հիմա կը գովերգէ Ռուսիան, երկիր հաւատարմութեան...

մայնավար. —

Սպանիոյ յեղափոխութիւնը, Վատիկանի պայքարը Ֆաշիզմի դէմ, Գերմանիոյ ելմտական անձկագին տագնապը եւ վերջապէս Ռուսիոյ արտակարգ ճիգերը, երեւոյթներ են որ զիս կը բաժնեն գրականութենէն։ Երկու օրուան մէջ, դեռ նոր լափեցի Նիքրպօքրի (Knickerbocker) գիրքը, որ գրուած է Հնգամեայ Ծրագրին մասին։

Կէս ժամ սողալով իջնելու համար գետնածուխի հորերուն մէջ, որ վերելակ չունին։ Կէս ժամ դուրս ելլելու համար այդ հորերէն։ Հինգ ժամ աշխատանք, մէջք ծռելով խեղդիչ մթնոլորտի մը մէջ։ Ցողնարեկ գեղջկուհիները կը լքեն իրենց գործը ու կը հեռանան, բայց նորեր կուգան խանդավառ, երիտասարդներ, որոնց հոգին կազմուած է նոր բարոյականով, միշտ ջանադիր այն յեղափոխութեան, որ ցոյց կը տրուի իրենց։ Զարտուղիր է այդ աշխատանքը, որուն կ'երթան երջանկօրէն։ Ա՛խ, որքա՜ն կը հասկնամ եւ կ'ըմբռնեմ իրենց երջանկութիւնը։

Կ'ուզէի պոռալ, բարձրաձայն պոռալ թէ որքա՛ն համակրանք ունիմ Ռուսիոյ մասին։ Ես կ'ուզէի, որ լըսէին իմ աղաղակս, եւ կ'ուզէի, որ նշանակութիւն ստանար իմ ճիչս։ Կ'ուզէի ապրիլ այնքան, որ տեսնէի այդ վիթխարի ճիգին յաջողութիւնը։ Կ'ուզէի տեսնել այդ յաջողութիւնը, զոր կը մաղթեմ հոգիիս խորէն, ու կ'ուզէի կարենալ աշխատիլ այդ յաջողութեան համար։ Տեսնել ինչ որ կրնայ տալ Պետութիւն մը, որ կրօնք չունի, ընկերութիւն մը, որ պատուար չունի։ Վասն զի յառաջդիմութեան ամենավատ թշնամիներն են ընտանիքը եւ կրօնքը։

Վէճ բանաստեղծութեան մասին

Դարձեալ վէճ բանաստեղծութեան մասին։ Ֆրանսական պարբերականները կ'ողբան նորէն, — սովորութի՛ւն դարձաւ, — թէ կը մեռնի՛ բանաստեղծութիւնը։ Ոմանք (Վալէրի եւ Տէրէմ) կը վիճին յանգին մասին, — աւելորդ մանրամասնութիւն։ Բայց կան ուրիշներ ալ (Սէպաստիէն – Շարլ Լըքօնթ եւ Էրնէսթ Փրէվօ), որ կը կռուին բանաստեղծութեան նկարագրին մասին։

Բանաստեղծութիւնը խառնուած չէ ժողովուրդին կամ հասարակութեան, ահա թէ ինչո՛ւ կը մեռնի, կ'ըսէ մէկ կողմը։ Եւ հինէն ի վեր, բանաստեղծութիւնը մերժած է կամ արհամարհած vulgum pecusը։ Ընտրեալներն են, որ բարձր պահած եւ սնուցած են քերթողական մուսան. Ո՛չ, կը պոռան հակառակ կողմէն, բանաստեղծութիւնը միշտ եւ շարունակ ապրած է ժողովուրդին հետ, հասարակութեան մէջ։ Միջին դարու ամբողջ բանաստեղծութիւնը ժողովուրդն էր, որ տուաւ։ Ցիչեցէ՛ք, կ'ըսեն, chanson de gesteները, վիպերգութիւնները, աշուղական երգերը։ ԺԶ. դարու բանաստեղծութիւնն ալ, դարձեալ, ժողովուրդն էր, որ տուաւ։ Ցիչեցէ՛ք, կ'ըսեն, Ռոնսարը։ Վերջապէս ԺԷ. դարու բանաստեղծութիւնն ալ կը մատնէր ժողովուրդին verbeը, որ կ'երթար կենդանացնելու եւ թարմացնելու մուսային քնարը։

Բայց եթէ հիմա կը փնտռէք Պեգասը, լուռնակ գիշերը, կարկաչահոս առուն, սոսափող անտառը, մելամաղձոտ լճակը, այո՛, չկան, սակայն կենդանի է ու կ'ապրի՛ բանաստեղծութիւնը։ Նոր բանաստեղծութեան Պեգասը (ձի) մեքենան է հիմա։

Ծիծաղ մը այստեղ, — ցուցափեղկերու ընթերցողները յաճախ կը շփոթեն հարցը, երբ կը խօսուի մեքենային մասին. Մեքենան կար, հինէն ի վեր։ Նոյն իսկ հիացում կ'ազդէ մեքենական հին ճարտարարուեստը։ Ինչ որ հիմա գրականութեան մէջ մեքենայ կը կոչուի՝ ելեկտրականութիւնն է, որ կ'արտադրէ մեքենաշարժը (moteur), շարժելու համար հսկայ մեքենաներ։ Այսինքն արագութիւնը, կշռոյթը։ Արագութեան ոգին է, կը կերպարանափոխէ աշխարհը, եւ տարածութեան ու կանգուածի գաղափարը, զոր արտայայտեց պահ մը ասորական եւ եգիպտական արուեստը, նորէն կը յածախէ արդի միտքը։ Վերջապէս շնորհիւ այդ արագութեան եւ ուժին, կը շինուին հսկայ փողանցատուներ, գործարաններ, ու քանի կը փոխուի աշխարհը իր դիմագիծով, բանաստեղծը կ'ընտելանայ երկրի ճարտարապետութեան, ու կ'երգէ աշխարհը, որ կայ իր հոգիին, գեղարուեստական մեքենաներու իր կեանքին եւ աշխարհի, գործարանական մեքենաներու կեանքին միջեւ։ Ասով կը յեղաշրջուի քերթողական արուեստն ալ, ելեկտրականութեան կշռոյթը, բիրտ եւ արագ շեշտը կը մտնէ նախադասութենէն ներս։ Հետեւաբար մեքենային ազդեցութիւնն է մարդկային լեզուին եւ զգայնութեան արագ եւ բիրտ կշռոյթը։ Ու եթէ ձեւը կ'ազդէ նաեւ խորքին վրայ, այն ատեն մարդն ու իր արուեստը կ'իյնան ելեկտրականութեան տիրապետութեան տակ։ Այսպէս է, որ հիմա շատեր, շփոթութեան տեղի չտալու համար, արդի դարը կ'անուանեն ոչ թէ մեքենայի, այլ ելեկտրականութեան դար։

Ելեկտրականութեան այս դարն է, որ հետզհետէ կը ստեղծէ իր արուեստը եւ իր ինքնատիպ բանաստեղծութիւնը։

Բանաստեղծութիւնը մեռաւ, այո՛, բայց հին բանաստեղծութիւնն էր, սակայն ահա կը սկսի վերածնունդ մը բանաստեղծութեան, որ երգն է կամ ծափիկը ելեկտրականութեան։

(ձայն մը որ շատ էր նման Օր. Սիլլայի ձայնին՝ մեռել ա մեռե՛լ...) իր հոյակապ, անզուգական, անկերպանցելի համալսարանին, զոր դեռ չեմ տեսած, արուեստից, գիտութեանց, խոյանքի, մարդանքի, փարհարիքի, թռիչքի, թռուցեալների, լուսոյ մե՛ծ տաճարին... (Սուսան բաջին հօնքուր հօնքուր լալով՝ Աստված ձէնդ լսի, տիրացու, մեր տանարն էլ լուս իջնի, մեռնեմ դրա գորիթանը)։

ՀԻՆԵՆՑ (Զայրացած, մօրը ականջին) — Ինչ յիմար յիմար դուրս ես տալիս։ Սա խօ տիրացու չի, սարկաւագ չի։ Փարիզից թամա եկած հոռ — հոռ ա։ Մօլլա Դուրսունի վրայ բանաստեղծութիւն ա շինել։ Ձեռ թողնում հասկանամ ինչ ա ասում։ Կարծում ես պատարագ է անո՞ւմ։ Հա՛ օշնա տէր, հա՛ օշնա տէր...։ Առանց դրան էլ լեզուն չի հասկացւում, լը՞ռի է՛...։ Թէ իմանայ իրան տիրացու ես շինել, մէկ էլ գովեստ չի գրի իր «սաֆթար»ի մէջ ինձ համար...։

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ (Քիթը սրբում է աղմուկով եւ սկսում է գույզան հիւսել) — Ինչ իմանամ, բալա՛ջա՛ն, ասում էր օխշո՛ւմ, օխշո՛ւմ, ես էլ չէ՞մ ասի՝ օշնա ի տէ՛ր, օշնա...

ՆԱԽԱԳԱՀ — Լռութի՛ւն...

ՎԱՐՍԱԿ ՋՈՐԲԱՆԵԱՆ (Ոգեւորուած, միրուքը ցնցելով) — Այո՛, եկած եմ, կ'ըսեմ, կարօտիս անյագ, անյատակ յատակը ծակ, անվերջ ու անչէջ փափաքը առնելու, սուրբ, որբաղնաւուրբ, գերասրբազնաւուրբ հայրենիքէս, քանզի, ո՜հ, կը մեկնիմ կոր վաղը ուխտը տանելցի, այո՛ կ'ըսեմ ուխտը տանելցի անդուլ, անդորրին, անխիտ թքնամ ու զիս բաժնելով, հեռացնելով, իմ պաշտելի, գիւթական, զմայլելի, գգանչելի, խորհրդաւոր, խորհրդային... (հարուածային ծափերու տեղատարափ։Անպէտիկ Սահածեան նախանձից զսնթաքում է գլխի ընկնելով որ իր տոլարները կիսուելու են։ Բայց հէնց այդ միջոցին ինչ որ փայլուն բան ըշմարելով գետնի վրայ, կամա՛ց խոնարհելով առնում, եւ ժպտելով գրպանն է խրում։ Ծափերու տարափ։ Գեյլակէօզվայետն փիլիսոփան անձրեւանոց է բաց անում։ Ծափեր։ Բարեց կապած ատրճանակին ձեռք է տալիս։ Ծափեր։ Ջուրանը մտովի նոր պլան է շինում խմբագրատունը մի անգամ եւս յարձակմամբ գրաւելու համար։ Ծափեր, ծափեր, ծափեր...)։

ՔՈՒՐԴ ՍԱԽՕ (Շուրջինեներին) — Գիժացել է՞ք..., ինչի՞ էք ծափում...

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ — Քե՛զ ինչ... անհաւատ քուրդ, քե՛զ ինչ։ Սա մեր մօլլան ա, ծափում ենք, քե՛զ ինչ...

ՔԱՋԱԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏ (Սախօին) — Որ քեզ ասում ենք էլ ե՛ս...։ Ախր չես հասկանո՞ւմ, գիտուն մարդ ա, բառարանը անգիր արած կարդում ա, ծափում ենք, քե՛զ ինչ...։

ՀԻՆԵՆՑ — Հա՛ վարժապետ, մտովքս անցնում էր, Աճառեանի բառարանից անգիր է արել ամբողջ էջեր, սա հրա՞շք է... Հանճար է, մեր մեծագոյն տաղանդն է Ջորբանեան։ (Մտովի՝ ինձանից յետոյ)։

Անաստուած «սօցխոցջորփործ»երու լիկայի կարգադրութեամբ ծափերը տեւում են 12 վայրկեան։ Հաղիւ դադրած շարունակում է՝

ՋՈՐԲԱՆԵԱՆ — Մեկնելով հոսկէ, հո՛ն պիտի հասնիմ։ Հո՛ն, ուր պաղայ ծափերը ձրի են, ափէրիթիֆները ձրի են, կերակուրները ձրի են, պնակները ձրի են, լգէլը ձրի է, Բարեգործականի ամսականը ձրի է, խելքերը ցրիւ են (յանկարծ կատաղելով) նոր – հայրուսներու սեղաններու երարգանքին մասնակից եւ սոամաքասոյլ յաճախանքով, հո՛ն, որ սակայն, աւա՜ղ, ափսո՜ս, զարհուրելի, սոսկալի, սարսափելի, սարսռազդեցիկ... (Եօլտաշ Ուզուն Հասան, Հինենցի ականջին՝ արմատական բառարանի «ս» գրին հասել ա, իմամ Ալիին մի նշխար մատաղ երբ «փ»ին հասնենք, խա՛ Ալի...) սեւախորհուրդ, սեւաթոյր, սեւահոգի Դաշնակները, որոնք այնքան անարգօրէն, անտիրաօրէն, անհաշտօրէն, անշեղօրէն... (եօլտաշ Ուզուն Հասան քուրդ Սախօին, յաւտիտոտ ձայնով՝ «օ»ին վերադարձաւ, Սախօ՛, մի մատաղ էլ դու խօստացիր, խա՛ իմամ Բզա...) ահաւոր, անասելի ախտավարակումով գաղութահայ երիտասարդութիւնը իրենց հաւեւէն քաշելով, քարշելով, քաղաքականօրէն, քաղաքացիականօրէն.

ՍՈՒՍԱՆ ԲԱՋԻ (Ուրախ՝ Քաջալ վարժապետի ականջին) — Գուլպայիս մի թաքը վերջացրել եմ։ Ասա՛, Դաշնակներին գովում ա, չէ՞...։ Մի-բուքին մատա՛ղ...։

×

Արերջան, ինչ երկարեմ, այս նախագասութիւնը տեւեց մի ամբողջ ժամ։ Մի ժամ մի նախադասութիւն, ոչ մի վերջակէտ։ Ասում են Փարիզի բոլոր վերջակէտները գրաւել է «Յառաջ»ը, դո՞րթ ա։ Աստծու սիրուն ըրան էլ տուէք մի քանիսը, մեռանք, է՜...։

Այդ մէկ ժամուայ միջոցին նախագահը մտովի ինչ որ տոլարի կիսուելու հաշիւն էր անում, Ջուրան իր պլանը վերջացրեց։ Սուսան բաջին գուլպայի միւս թաքը թամամեց։ Բարեկց մի նոր հատոր էր գրելու եթէ թուղթ ունենար։ Ղուկասի հարցը մի երեխայ ծնաւ։ Ուզուն Հասան ամբողջ Ղուրանը երկու անգամ մտովի անցաւ։ Քաջալ վարժապետը, որ էս քանի օրը մի քիչ կարմրել էր, չորս հարիւր անգամ ականջիս ասաց թէ երբ ենք դառնալու Պարսկաստան։

Մի ժամից յետոյ կէսին 12 վայրկեան ծափ, «սօցխոցջորփործ»երու լիկայի հրամանաւ։

Յետոյ Վարսակ Ջորբանեան էլի խօսաց երկու նախադասութիւն, այսինքն երկու ժամ։ Սկսեց «ա» գրից։ Եօլտաշ Հասան յուշաթափուեց, Սախօ նրան դուրս տարաւ։ Ասում են երկուքն էլ անցել են չէն. սահմանը։Ջուրանը պահեստի վեց պլան շինեց մի շաբթուայ մէջ խմբագրատուն վեց անգամ մտնելու եւ վեց անգամ վտարուելու հեռատեսութեամբ։ Բարենց անձնապան եղաւ։ Ղուկասի հարսի երեխէն բաւականին մեծացաւ, ծափ էր տալիս, վերջի ժամին չորս ոտի վրայ ման էր գալիս եւ Ջորբանեանին մատիկ տալով բղաւում էր՝ . . քա – քա – քա – քա...։

Միայն վերջաւորութեանը մի վատ բան պատահեց։ Սուսան բաջին յանկարծ գլխի ընկաւ թէ Ջորբանեան ոչ թէ գովում, այլ հայհոյում է Դաշնակներին. Մի խոժոռ նայեց ողին որ ծափ էր տալիս։ Յետոյ մի քիչ յաւել խոժոռ, յետոյ ա՛լ աւելի... ու յանկարծ, չրա՛խք... խեղճ Հինենցի վզակոթին...

— Քոռանա՛ս, չան լակոտ, բղաւում էր Սուսան բաջին, էդ կարգադուրէկ սարկաւագին հասնում ես, հա՞, ծափում ես, հա՞, լուս – հաւատոդ ուրանում ես, հա՞...։

Եւ ամէն մի «հա՞»ի հետ տուր որ կտաս...։

Ո՞վ ա ճօրաթ անում Սուսան բաջու ձեռը քաշե՞լ։ Չէ՞ որ Մօլլա Դուրսունի կոլխոզուհիների պետն ա, հարուածային կարգով, բայց ի՛նչ հարուած, խեղճ Հինե՛նց...։

Ժառահանդէսը եղաւ փլաւի չըջըւած կաթսայ։ Մեր զմանուկն չէր ճանաչում։ Սուսան բաջին խուժեց բեմ։ Անպէտիկ Սահածեան գետնին մատիկ տալով կամա՛ց դուրս պրծաւ։ Մէկ էլ տեսանք սարկաւագի միրուքը Սուսանի ձեռին։ Քաջալի հետ նետուեցինք, ազատեցինք ձեր բանաստեղծին։

Բայց բեմից վար քաշելէ առաջ, Սուսան բաջին ստով ամուր խփեց Ջորբանեանի ոտին։

— Դէ, հիմի կը գնաս քո Փարիզը, պոռում էր Սուսան բաջին, ոտիդ մի մասը կը թողնես քո սիրած հայրենիքում... տէ գնա հիմի... տիրացու քաշա՛լ...։

Իսկապէս, իմ ազիզ Լեւոնջան, յաջորդ օրն ոտի մի մաս, ստեղծուելուց մինչ հիմա անլուայ, բեմի վրայից վերցրինք եւ ուղարկեցինք անաստուած «սօցխոցջորփործ»երի լիկայի «միւզէ»ումին։ Լիկան մի թուղթ կպցրեց վրէն, գրուած «Աստուած վկայ սա մարդի ոտի մաս է»։

Նոյն օրը քաջալ վարժապետի հետ ճամբայ ընկանք Պարսկաստան։

Նամակիդ մի ուշացնի։

Քո անձնուէր

ՄԻՐԶԱ ՍԱՄՈՒԷԼ ՅՈՐԴԱՆԱՆԵԱՆ

7ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ, ԿԻՐԱԿԻ 18 Դեկտեմբեր 1932

Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (բեմադ.)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme :-: PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՆՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

20 Decembre

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2065

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Անցեալ օգոստոսին, «Պրոմեթէ»ն, «Կովկասի ժողովուրդներու ազգային պաշտպանութեան օրկանը», ուրախութեամբ կ'աւետէր թէ «շուտով պիտի ստորագրուի» Համագաշնակցութեան դաշինք մը՝ Կովկասի ժողովուրդներուն միջեւ։

— « Այս դաշինքին նախագիծը, որ կազմուած է մեթոտիկ պատրաստութեամբ եւ լուրջ քննութեամբ, արդէն իսկ ընդունուած է Կովկասի ժողովուրդներու իրաւասու օրկաններուն կողմէ. իր ստորագրութիւնը օրերու խնդիր է միայն»։ (Ցօղուածագիրը՝ Միր Եագուպ)։

«Պրոմեթէ»ի յաջորդ համարներուն մէջ հրատարակուեցան ակադեմական տեսութիւններ՝ այս մասին եւ Համագաշնակցութեան կազմական կանոնագիրը. բայց ոչ բուն դաշինքը, որ մինչեւ այսօր ալ գաղտնիք է։

Այդ առթիւ գրուած խմբագրականի մը մէջ (1 սեպտ.), գիտել կուտայինք.

— «Ինչպէս կ'երեւայ, «քաներ մը կը դառնան», որոնց մասին ստոյգ տեղեկութիւններ կը պակսին։

«Ամէն թիւրիմացութիւն հարթելու համար, ըսենք թէ ինչ որ կովկասեան ժողովուրդներ կը կոչեն, նշանակուած է թերթին վրայ, — Վրաստան, Ատրպէյճան եւ Հիւսիսային Կովկաս, որոնց միացած են, յետոյ, Ուկրայնան եւ Թուրքեստանը։

«Հայերը կը մնան անջատ։ Կովկասեան Կոմիտէին անդամները վերջին տարիներու ընթացքին բազմաթիւ փորձեր կատարած են Հայերն ալ իրենց ետեւէն քաշելու, ուղղակի կամ անուղղակի բանակցելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ։ Բայց ապարդիւն։ Դաշնակցութիւնը, այս ճակատին վրայ, ունի բացորոշ բանաձեւ մը, որ թոյլ չի տար նաւարկել պղտոր ջուրերու մէջ։

«Կը նշանակէ թէ «կովկասեան դաշինքը» պիտի ստորագրուի, դուրս ձգելով Հայերը։ Պիտի ստորագրուի, դառնալով տեսակ մը ներշումի միջոց։

« ... Հասարակ մակնանցուններու լեզուով, Դաշինքին հեղինակները եղած – չեղածը կ'ամփոփեն Կովկասի մէջ, կը ձգտին ապահովել անոր անկախութիւնը՝ ռուսական լուծէն, եւ դատ չունին Թուրքիոյ դէմ ոչ իրենց, ոչ ալ ուրիշներուն համար։

« ... Մեզի կը մնայ ըսել — քարի վայելում, անխախտ պահելով ինչպէս մեր տեսակէտը, նոյնպէս մեր գործելու ազատութիւնը.

«Կըզգիացնո՞ւմ է այս։ Բայց լաւագոյն է կըզգիանալ եւ ուրիշ ելք փնտռել, քան մխրճուիլ ջրապտոյտի մը մէջ որ երեւութապէս անվնաս կը թուի, մինչ իրականին մէջ կը սպառնայ տապանաքար մը եւս դնել մեր դատին վրայ»։ («Յառաջ», 1 սեպտ.)։

×

Ինչպէս ըսինք, մինչեւ այսօր չէ հրատարակուած դաշինքին բնագիրը։

Հրատարակութիւնն ալ մեծ յայտնութիւն մը չպիտի ըլլար, քանի որ գիտենք տիրապետող միտքը։

Միայն «Պրոմեթէ»ի տեսութիւնները՝ այդ մասին՝ բաւական են արթնցնելու ամէնէն բարեմիտն ալ։

Բայց ինչո՞ւ կը յապաղի հրատարակութիւնը, քանի որ «ստորագրութիւնը օրերու խնդիր է միայն», անցեալ օգոստոսէն ի վեր։

Կ'ուզեն գաղտնի՞ պահել։ Իսկ «Պրոմեթէ»ի հաւաքածո՞ն

Որքան կրցանք ստուգել, այլ եւս գոյութիւն չունի կովկասեան նախկին ճակատը, — այնպէս ինչպէս կ'երազէր «Պրոմեթէ»ի խմբակը։

Քանի մը թեւերու բաժնուած են Վրացիները, որոնք այնքան ջերմութեամբ յարած էին «Կովկասի անկախութեան Կոմիտէ»ին։

Թեւերէն մէկը, առաջնորդութեամբ Վրաստանի հանրապետութեան նախկին նախագահ Ժորտանիայի, կը շարունակէ մնալ հաւատարիմ՝ «Պրոմեթէ»ին։

Ուրիշ խօսքով՝ ժառանգորդը այդ խմբակին հիմնադիրներէն Ռամիշվիլիի, որ սպաննուեցաւ Փարիզի մէջ։

Միւսները բռնած են «որոնումներու» ճամբան։ Նոյնքան զօրաւոր տարրերով։

Ազէրիներն ալ բաժնուած են երկու թեւերու։ Նաեւ Լեռնականները։

Ուրեմն, «Պրոմեթէ»ն չղթայուած է ոչ թէ միացեալ, ներդաշնակ օղակներով, այլ հակամարտ հանգոյցներով։

Օրկանը կը մնայ, բայց դաշինքը դեռ ի լինելութեան է։ Եթէ ոչ վիժած։

Եւ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ առաջին օրէն իսկ (1926), երբ Ռամիշվիլիներ եւ Րէսուլզատէներ «Պրոմեթէ»ի գաւը կը սարքէին Պոլսոյ մէջ։

Եօթը տարի առաջ ալ, ինչպէս այսօր, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունեցած է մէկ տեսակէտ, մէկ բանաձեւ՝ այս դաւադրութեան հանդէպ։ Եւ անհաւասիկ արդիւնքը, — ծրագրին հեղինակները իրենք մասնուած են դառն յուսախաբութեան մը, թէեւ իրենց կողքին ունին նորագոյն պետութիւն մը (քրիստոնեայ), որ կ'օգնէ ոչ միայն բարոյապէս, այլ եւ նիւթապէս։

Կովկասի ժողովուրդները չեն կրնար փրկուիլ կռնակ տալով Թուրքիոյ։

Իսկ մասնաւորապէս Վրաստանը ի զուր իր ճակատագիրը կը բաժնէ Հայաստանէն, մոռացութեան տալով թ'ւ պատմութիւնը թ'ւ աշխարհագրութիւնը։

Ինչ որ Հայերու գլխուն եկաւ, պիտի գայ եւ Վրացիներու գլխուն, եթէ յամառին «Պրոմեթէ» խաղալ, «եօ – եօ» խաղալու պէս։

Նոր ելք, նոր բանաձեւ։ Այսպէս «Պրոմեթէ»ները կը կայծկլտան, բայց Կովկասի ժողովուրդները կը մնան չղթայուած։

Դաշնակցութիւնը տարիներով բացատրած, մանրած եւ բոլորին մատչելի դարձուցած է այդ ելքը։

Եւ կը հաւատայ թէ՝ ուշ – կանուխ միւսներն ալ պիտի յանգին նոյն ելքին։

Ուրիշ խնդիր, եթէ վճռած են ինքնասպանութեան դիմել։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՔՈՒՐ ԳՐԵԼ...

Սիրելի աշխատակից,

Կը հարցնես թէ ինչպէս պայմա՞ն է մաքուր գրել թերթին ուղղուած ո՛ր եւ է ձեռագիր.

Այո՛ եւ այո՛, սիրելի աշխատակից։

Նախ որ, խմբագիրները ստիպուած են աչքէ անցընել բոլոր ձեռագիրները։

Արդ, ձեռագիրներ կը հասնին որոնց հեղինակները իրենք դժուա՛ր թէ կարենան կարդալ... երկու օր յետոյ։

Աշխարհի ամէնէն համբերատար կամ նարպիկ գրաշարն ալ, վերջը վերջը կ'ըմբոստանայ խառն ի խուռն, չսանտրուած մազերու պէս իրար խառնուած, ճանճխոտուտիկ, ծայրատուրները կուլ տրուած, քմահաճ ձեռագիրներէն. եւ կը շարէ... իր ուզածին պէս։ Յաճախ այնպիսի գլուխ ընելով որ սրբագրիչն ալ կը խաբուի։

Սխալ շարուած բառ մը անպատճառ անիմաստ չըլլար, բայց կուտայ բոլորովին ուրիշ իմաստ.

Դուն կը գրես «բանաձեւ», — գրաշարը կը շարէ «բանակ»։

Անշուշտ սրբագրիչն ալ պատասխանատու է։

Բայց, ան ալ մարդ է եւ սխալական։ Կրնայ ապացուցանել թէ սխալ շարուած բառը... կը համապատասխանէ իմաստին։

Իսկ երբ անուն է...

ՑԱՆԿԱՔը տողաշարով կը շարուի։ Մէկ տառակէտի սխալը սրբագրելու համար, հարկ է նետել շարուած տողը եւ նորէն շարել։

Եւրոպական թերթերու մէջ մեքենագիր կուտան տողաշարին ձեռագիրները։

Մեր մէջ, գրողը ինք դրամ չստանար — կամ կը ստանայ չնչին բան մը։ Ո՞ւր կը մնայ որ... մեքենագիր օրինակ մը վարձէ։

ՎԱՐԱԶ

ՔԱՂԱՔԻ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻՆ

Տիկին Էմի Մոլիսըն, յանդուգն օդանաւորդուհին որ Լոնտոնէն Քաբեյուսոյ Հրուանդանը թռած էր, կոտրելով իր ամուսնին մրցանիշը, Լոնտոն դարձաւ կիրակի կէս օրին։ Քաբեյոյսէն ճամբայ ելած էր դեկտ. 11ին։ Հակառակ զարհուրելի դժուարութեանց որոնք պատճառ եղան քանի մը անգամ վար իջնելու Ափրիկէի մէջ եւ շաբաթ իրիկուն Պուրժէի մէջ (Փարիզ), տիկինը յաջողեցաւ Քէյփթաուն – Լոնտոն երթեւեկութիւնը կտրել 7 օրէն եօթը ժամէն եւ հինգ վայրկեանէն։ Առով կտրած կ'ըլլայ ուրիշ օդանաւորդի մը մրցանիշը, քանի որ 1930ին այդ միեւնոյն ճամբան կտրուած էր իննուկէս օրէն։

Կիրակի առտու կանուխ, ժամը 6ին, օդանաւորդուհին արթնցաւ, բաղնիք մտաւ եւ պատրաստուեցաւ ճամբան շարունակելու դէպ ի Լոնտոն։ Լրագրողներ եւ լուսանկարիչներ իրմէ առաջ արթննալով, կը հետեւէին բոլոր շարժումներուն։ Ժամը 10.20ին ճամբայ ելաւ Փարիզէն եւ Լոնտոնի կայանը հասաւ ժամը 12.05ին, դիմաւորուելով անհամար բազմութեան մը կողմէ։ Ոստիկանութիւնը չէր կրնար զսպել ժողովուրդը։ Առաջին դիմաւորողն եղաւ, անշուշտ, իր ամուսինը։

Տեսակցութեան մը ընթացքին, յայտնեց թէ օդանաւորդութիւնը արգելք չէ սիրելու իր ամուսինը եւ ընտանեկան յարկը։ «Ի հարկէ, երէ զաւակներ ունենամ — եւ ինչո՞ւ չունենամ երկու, նոյն իսկ երեք հատ — անշուշտ պիտի վարուիմ այնպէս ինչպէս բոլոր մայրիկները».

—·—

ՀԱԼԷՊԻ ազգ. վարժարանի տնօրէն Պ. Մ. Էպլիղաթեան Աղահովութեան տեսչութենէն հրաման ստացած է մեկնելու Սուրիայէն։ Առաջնորդարանը խնդրած է վերցնել արգելքը։

× Ոստիկանապետ Պ. Կ. Ծագկունի, որուն վրայ մահափորձ մը կատարուած էր վերջերս, փոխադրուեցաւ Իսքէնտէրուն, իր նախկին պաշտօնին մէջ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պ. ՓՕԼ ՊՈՆՔՈՒՌ ԿԱԶՄԵՑ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

Պ. Փօլ Պօնքուռ, որ պատերազմական նախարար էր Էռիոյի դահլիճին մէջ, յաջողեցաւ կազմել նոր դահլիճը, կիրակի օր, երկար ջանքերէ յետոյ։

Դահլիճին 29 նախարարներէն եւ խորհրդականներէն 18ը արմատական – ընկերվարականներ են։ 19ը անդամ էին նախորդ դահլիճին։ Հինգ նախարարներ եւ հինգ խորհրդականներ (փոխ – նախարար) նոր են։ Պ. Պօնքուռ վարչապետութեան հետ ստանձնած է նաեւ արտաքին նախարարութիւնը։ Պ. Փէնլըվէ կը մնայ օդանաւային նախարար։ Շօթան, որ չէր յաջողած, նոր դահլիճին մէջ ստանձնած է Ներքին նախարարութիւնը։

Նոր վարչապետին ամէնէն տաժանելի գործն եղաւ գտնել ելմտական նախարար մը, քանի որ 12 միլիառ ֆրանքի բաց մը ունի ելմտացոյցը։ Նախ առաջարկեց Պանք տը Ֆրանսի փոխ – տնօրէն Պ. Ռիսթի, բայց մերժելուն վրայ, առաջարկեց Պ. Շէռոնի, միացնելով ելմտական եւ ելմտացոյցի նախարարութիւնները։ Պ. Շէռոն, զոր «Հայր Գասպար» կը կոչեն Փարիզի մէջ, մեծ հեղինակութիւն է ելմտական գործերու մէջ եւ հինգերորդ անգամն է որ ելմտական նախարար կ'ըլլայ։ Կը կարծուի թէ նոր նախարարը բոլորովին նոր ծրագիր մը պիտի ներկայացնէ, ելեւմուտքը հաւասարակշռելու համար։

Նոր դահլիճը խորհրդարանին պիտի ներկայանայ հինգշաբթի օր։

Նոր դահլիճը, որ կը յաջորդէ Էռիոյի երրորդ նախարարութեան (1932 յունիս 14), 91րդ դահլիճն է երրորդ հանրապետութեան եւ երկրորդը՝ նոր (15րդ) խորհրդարանին։

Թուրք-պարսիկ բարեկամութեան դաշինքը

ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անատոլուի Գործակալութիւնը հրատարակեց Թուրքիոյ եւ Իրանի միջեւ վերջերս ստորագրուած ոչ – յարձակումի եւ բարեկամութեան դաշնագիրներուն պատճէնները։

Քաղաքական դաշնագիրը 8 յօդուածներէ կը բաղկանայ եւ հետեւեալ պարունակութիւնը ունի.—

Յօդ. 1.— *Կողմերէն մէկը երբ մէկ կամ քանի մը պետութեանց կողմէ զինուորական յարձակման ենթարկուի, միւս կողմը կը խոստանայ չէզոք մնալ։*

Յօդ. 2.— *Պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն ո եւ է պատճառով չյարձակիլ իրարու վրայ, եւ երրորդ պետութեանց հետ չկնքել քաղաքական, տնտեսական կամ ելմտական ո եւ է զինակցութիւն կամ համաձայնութիւն, որ ուղղուած ըլլայ միւս կողմին ցամաքային եւ կամ ծովային ապահովութեան դէմ։ Անկէ զատ, պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն չմասնակցիլ երրորդ պետութեանց կողմէ իրենցմէ մէկուն դէմ ուղղուած ո եւ է թշնամական քայլի։*

Յօդ. 3.— *Երբ մէկ կամ աւելի պետութիւններ թշնամական շարժումներու սկսին պայմանադիր կողմերէն մէկուն դէմ, եւ ուզեն միւս կողմին հողերէն զօրք փոխադրել, զէնք, ռազմամթերք, պաշար, կենդանի եւ պատերազմական այլ պիտոյք անցընել, կամ նահանջող գունդերը փոխադրել, կամ ժողովուրդը գրգռելով իրենց նպատակին ի նպաստ գործածել եւ կամ զինուորական հետախուզութիւններ կատարել,* պայմանադիր այդ կողմը ստիպուած է զէնքով պաշտպանել իր չէզոքութիւնը։

Յօդ. 4.— *Պայմանադիր կողմերէն մէկը եթէ մէկ կամ աւելի պետութեանց կողմէ թշնամական արարքներու ենթարկուի, միւս կողմը ամբողջ ուժով պիտի աշխատի, կացութիւնը լաւ վիճակի մէջ դնելու համար։ Եթէ հակառակ այդ բոլոր ջանքերուն, պատերազմ ծագի, պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն կացութիւնը միասին քննել, երկու կողմին բարձրագոյն շահերուն համապատասխան լուծման ձեւ մը գտնելու համար։*

Յօդ. 5.— Պայմանադիր կողմերը յանձն կ'առնեն չթոյլատրել առեղծուածը ապօրինի կազմակերպութիւններու, որոնք նպատակ ունին միւս կողմի երկրին հանգիստն ու անդորրութիւնը խանգարել եւ կամ կառավարութիւնը փոխել։ Նոյնպէս բնակութեան արտօնութիւն չպիտի տան այն անձերուն կամ կազմակերպութիւններուն որոնք նպատակ ունին փրոփականտով կամ ուրիշ որ եւ է միջոցով պայքարիլ միւս երկրին դէմ։

Յօդ. 6.— *Պայմանադիր կողմերը համաձայն են որ տնտեսական գործակցութեան պայմանները կարելի եղածին չափ կարճ ատենէն ճշդուին։*

Յօդ. 7.— *Այս դաշնագրին յանձնառութիւններէն դուրս, իւրաքանչիւր կողմ ամբողջովին ազատ է ամէն յարաբերութիւն պահելու միւս պետութեանց հետ*

Յօդ. 8.— *Այս դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ կարելի եղածին չափ կարճ ատենէն պիտի փոխանակուի Թէհրանի մէջ։ Վաւերացումէն անմիջապէս վերջը ի զօրու պիտի ըլլայ եւ հինգ տարի պիտի տեւէ։ Եթէ չջնջուի, դաշնագիրը ինքնին մէկ տարի եւս կ'երկարաձգուի։ Ջնջումը տեղի ունենալէն վեց ամիս յետոյ միայն զօրու է։*

Դաշնագիրը պատրաստուած է Էնգիւրիի մէջ, 1932 նոյ. 5ին, երկու օրինակ։

⁂ Բարեկամութեան դաշնագիրը չորս յօդուածէ կը բաղկանայ։ Առաջին յօդուածին մէջ կ'ըսուի թէ հաստատուածը «տեւական բարեկամութիւն» է։ Երկրորդ յօդուածը կը ճշդէ թէ երկու կողմին դիւանագիտական ներկայացուցիչները եւ հիւպատոսները փոխադարձաբար պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորեալ ազգին իրաւունքները։

Այս դաշնագիրը Էնգիւրիի մէջ պատրաստուած է 1 նոյ. 1932ին։

Ըմբոստութիւն հիթլէրեան շարքերուն մէջ

Նոր ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ հիթլէրական շարքերուն մէջ, դրամական անձկութեան պատճառով։ Քասէլի «հարուածային վաշտերը» ռոճիկ չեն ստացած ամիսներէ ի վեր։ Միւս կողմէ, վաճառականները մեծ քանակութեամբ համազգեստներ եւն. տուած են ապառիկ եւ վերջերս պահանջեցին որ գոնէ մէկ մասը վճարէ։ Քասէլի վաշտապետը ստիպուեցաւ ծախել 300 կենդինար գետնախնձոր, որ մթերուած էր ձմրան համար։ Հիթլէր իմանալով, պաշտօնանկ ըրաւ վաշտապետը։ Ասոր վրայ զինուորները ըմբոստացան։ Կ'ըսուի թէ 600 հոգի հեռացած են շարքերէն։

Հիթլէր խեղդուած է պարտքերու մէջ որոնց գումարը կը հասնի 12 միլիոն մառքի։ Կը յուսար ելք մը գտնել իշխանութեան գլուխ անցնելով, սակայն ձախողեցաւ։ Անցեալ ծոծակմրթրին կարեւոր նպաստներու կը սպասէր, բայց յուսախաբ եղաւ։

ԱՅՍՕՐ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ.

«ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ»

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՎԷՊ ՄԸ ԱՒՐԱՅ, ԱՐԿԱԾԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԱՒԵՐՈՒ

Այսօր, Դ. էջին մէջ, կը սկսինք հրատարակել մեր նոր թերթօնը, «ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ», որ իբրեւ շարժանկար կը ներկայացուի Փարիզի սինէմաներուն մէջ։

Սարսռազդեցիկ ու արկածալի պատմութիւնն է այս կախարդական կնոջ մը, որ խռովայոյզ կեանք մը ունեցած է պատերազմի շրջանին, յարաբերութիւններ մշակելով բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ եւ որ իբրեւ լրտես գնդակահարուեցաւ Փարիզի մէջ, Վէնսէնի անտառ, 1917 հոկտեմբեր 15ին։

Բազմաթիւ են այս արկածախնդիր կնոջ մասին եղած հրատարակութիւններ

Քանի մը տարի առաջ, անոր ամէնէն վաւերական պատմութիւնը գրեց իր հայրենակիցը, հոլանտացի Շարլ Հէյման։ Գիրք մը որ թէեւ կենսագրական ուսումնասիրութիւն է, բայց կը կարդացուի վէպի մը պէս։

Իսկ մեր հրատարակութիւնը (անգլերէն) ինկապէս վէպ մըն է, Մաթա Հարիի կեանքին բոլոր երեւէջներով, — կապելաներէն եւ պարասրահներէն մինչեւ քաղաքական բեմը, մինչեւ նախարարներու առանձնասենեակը։

Վէպի հանգամանք պահելու համար, հեղինակը ծածկանուններով կը յիշէ դերակատարները։ Այսպէս, Մաթա Հարին ալ, որ նմանապէս կէրծանուն է, կը կոչուի «Լիան Սօնըլ», արուեստագէտի անունով՝ «Մասա Կարաս»։

Է. ՊԵՐՆՇԹԱՅՆ ՄԵՌԱՒ

Էտուարտ Պէրնշթայն, Գերմանիոյ ընկերվարութեան վեթերանը, մեռաւ կիրակի օր, երկար հիւանդութենէ։ 83 տարեկան էր։ Ասպարէզը սկսաւ իբրեւ դրամատան պաշտօնեայ, բայց շատ չանցած մտաւ քաղաքական կեանքի մէջ։ 1872էն ի վեր անդամ էր ընկերվարական կուսակցութեան։ Առաջին անգամ երեսփոխան ընտրուեցաւ 1902ին, յետոյ 1906ին, 1920ին եւ 1928ին։ Այնուհետեւ քաշուեցաւ, տարիքի բերումով։ Մինչեւ վերջին շունչը մնաց հաւատարիմ կուսակցութեան սկզբունքներուն։ Ամբողջ վաթսուն տարի Պէրնշթայնի կեանքը խառնուած է Գերմանիոյ ընկերվարութեան կեանքին հետ։ Երիտասարդութեանը սերտ յարաբերութիւններ ունեցած էր գիտական ընկերվարութեան հիմնադիրներուն, Քարլ Մարքսի եւ Էնկէլսի հետ։ Բայց, հակառակ Պէպէլի եւ Կաուցկիի, կը քննադատէր Մարքսի վարդապետութիւնը։ Եւ այսպէս, Գերմանիոյ ընկերվարութեան ծոցին մէջ հաստատուեց վերաքննական ձգտումը։ Իր բանավէճը՝ Կաուցկիի հետ՝ մեծ ուշադրութիւն գրաւեց ընկերվարական բոլոր շրջանակներուն մէջ։

Պէրնշթայն ակադեմական տեսաբան մը չէր, այլ անզուգական պայքարող մը եւ վարիչ մը։ Ժամանակին բուռն պայքար մղած է Պիզմարքի եւ հակընկերվարական օրէնքներուն դէմ։ Նոյն իսկ այդ օրէնքներուն ջնջումէն յետոյ, Պէրնշթայն չկրցաւ Գերմանիա մտնել, որովհետեւ Վիլհէլմ Բ.ի կառավարութիւնը կը վախնար իր հմայքէն։

Հանգուցեալը գործօն դեր ունեցած է նաեւ բոլոր հայանպաստ շարժումներուն մէջ։

ԳՈՒՍԱՆ «վարդապետ», որ խայտառակ պայմաններու մէջ կարգալոյծ հռչակուած էր Պոլսոյ Կրօն. Ժողովին կողմէ, Էջմիածինէն արտօնութիւն ստացեր է քահանայագործելու Պոլսէն դուրս ո՛ր եւ է տեղ։

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ Իտալիոյ մէջ 956,357էն բարձրացաւ 1 միլիոն 38,757ի, որոնց 290,000ը միայն նպաստ կը ստանան։ Մեծագոյն թիւը, 313,583, կը պատկանի շինութեանց եւ յարակից արհեստներու։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

ՀԱՍԱ՞Ծ Է ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽՃԱՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խորհրդային Միութեան մէջ առաջնութիւն տրուեցաւ մեքենայ, վայրաշարժ, մեքենաշարժ արօր, ինքնաշարժ, բեռնաբարձ պատրաստելիք գործարաններու շինութեան. Նաեւ մեծ ձուլարաններու եւ բոլոր մետաղներու ճնշումներէն (minerai) մետաղը զատելիք հալոցներու, այսինքն առաջնութիւն այն բոլոր ձեռնարկներուն՝ որոնք նախապայման են ուրիշ ճարտարագործութեանց ստեղծումին: Երբ երկրին մէջ կարելի է շինել հիւսուածեղէնի ճիւղի մեքենաները, այլեւս այդ ճիւղն ինքնին կը զարգանայ, առանց արտաշխարհի մեքենային սպասելու.

Բոլոր այս մեծ, իրապէս արդիական եւ կատարելագործեալ միջոցներով զինուած ձեռնարկութիւնները կեդրոնացուցին Ուրալեան մեծ շղթային ետին, հանքերով հարուստ շրջանը:

Եթէ նախանիւթի մօտիկութիւնն անհաշուելի առաւելութիւններ կը ներկայացնէ, բայց Խորհրդային Միութեան մեծ ճարտարարուեստն այսպէս այս շրջանը կեդրոնացնելու շարժառիթը կը բխի ռազմագիտական նկատումներէ ու հաշիւներէ:

Եթէ չեմ սխալիր, Լէնինն է որ ըսած կ'ըլլայ —

«Աշխարհն անզօր կը մնայ մեր դէմ, եթէ կարենանք՝ արդիական պատերազմի մը պատրաստուած պաշտպանութեան միջոցներովը զինուած, քաշուիլ անդրուրալեան շրջանը, Ուրալեան շղթան մեզի վահան ընելով»:

Մեծն Պետրոսի կտակին դէմ յանդիման՝ նոր կտակ մը թերեւս:

Իրողութիւն է, սակայն, ինչպէս գրով ու խօսքով կը յայտարարէ Նիքրոքը, թէ օգտագործելով մեր օրերու արհեստագիտութեան անսահման կարելիութիւնները, մեր ճարտարարուեստի այս հսկայ ձեռնարկութեանց շատ կարեւոր մէկ մասը կրնայ շուտով վերածուիլ ռազմանիւթի ու զէնքի գործարաններու: Ինքնաշարժի ու վայրաշարժի գործարանները պիտի կրնան իսկոյն, զրահապատ ինքնաշարժներ հայթայթել, մեքենայի յատուկ եղողներն ալ թնդանօթ, եւայլն, եւայլն:

Ահա թէ ինչու, գոնէ առաջին հանգամանքը Խորհրդային Միութեան կեանքի ու մահուան խնդիրը կարելի է նկատել:

Ահա թէ ինչո՛ւ կարմիր վաճառամարտը (տըմփինկ) եկաւ իրար անցընել դուրսի աշխարհն ու փոթորկել տագնապը: Ահա թէ ինչո՛ւ, առեւտուրի պատմութեան մէջ չտեսնուած կեդրոնացումով մը՝ արտաքին առեւտուրի պաշտօնատունը՝ բնակչութեան բերնէն ամէն բան խլեց՝ ծախելու համար դուրսը, վճարելու համար իր յանձնառութիւնները: Ու պիտի շարունակէ ընել այնպէս, տակաւին ատեն մը: Ահա թէ ինչո՛ւ, հակառակ սպասուածին, չինեւճապոնեան խնդրին մէջ Խ. Միութիւնն այնքան կրաւորական մնաց:

Ինչ կը վերաբերի իր դէմ պոյքոթի մը վախին, որ չեշտուեցաւ մանաւանդ երբ շատ կը խօսուէր, կը գրուէր «Համեւրոպական միացեալ պետութիւններու» կազմութեան մը մասին, պարզ յնորք է, քանի որ Եւրոպան շատ հեռու է նման միացեալ գործունէութեան մը ճակատն ու կարելիութիւնն ունենալէ: Ոչ միայն երկիրէ երկիր վէճերն աւելի քան երբեք սուր են, այլ շահերը զուտ իւրաքանչիւր երկիր, կամ իւրաքանչիւր երկրի ճարտարարուեստ կ'ունենայ խորհրդային ապրանքներ առնալով՝ շատ ուժով ազդակներ են, բաւական՝ արգիլելու որ արդի եւրոպական ճարտարարուեստը միանայ... չծախելու պայմանով:

×

Անցնինք հին աշխարհի մնացած մասերն ու նոր աշխարհ: Ի՞նչ կը սպասէ ճամբորդին ըստ մամուլի, եւ ինչ կը գտնէ: Անշարժութեան մատնուած տնտեսութեան հասած հագահատիկ: Մաքսապատերազմի ամէնէն մեծ մարմաջ մը վարակած է ամէն մէկ երկիր, ամէնէն մեծէն մինչեւ ամէնէն պզտիկը: Հունգարիայէն մինչեւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, բոլորն ալ կը ձգտին ինքնաբաւ ըլլալու թէ՛ տնտեսապէս, թէ՛ ռազմապէս, թէ՛ քաղաքական մարզին մէջ: Ինքնաբաւութեան կամ ինքնատիրութեան (autarchie) այս մոլուցքն է որ վեր ի վայր հրկած է մարդկութեան բնականոն աշխատանքը, աշխատանքի արդիւնքներու փոխանակութիւնը: Ամէն մէկ երկրի իր կլիմային ու հողին ընծայած առաւելութիւններուն օգտագործումին միայն մասնաւորուելով, հին օրերու ազատ փոխանակութեան դարձի մը հաւանականութիւնը հեռացուած է: Նոյն այդ ինքնատիրութեան խնդութիւնն է որ մաքսերու, արտօնութեանց, վիզաներու, հարցարաններու, խնդրագիրներու, պարիսպներ քաշած է երկրէ երկիր մարդու ու ապրանքի շարժումին դէմ, մինչդեռ կեանքի միւս ու աւելի բնական ճամբաները, գիտութիւնը, արհեստագիտութիւնը, օդանաւը, անթելը, հեռախօսը, ինքնաշարժը աւելի ու աւելի կը մօտեցնեն, աւելի ու աւելի ներխուժում, մէջ ընդ մէջ շարժում ու փոխանակութիւն կը պարտադրեն: Հետեւա՞նքը — անգործներ, միլիոններով, տասնեակ միլիոններով: Եթէ իրենց ընտանիքներով հաշուենք, հարիւրաւոր միլիոններով: Ցօրանջող գործարաններ, պատրաստ ուտեստ, չարտադրող ազգաբնակչութիւն, անօթութեան արշաւներ, գործադուլ, ցոյց, թափօրներ, անոնց դէմ մեքենական հրացան կամ ջրացան, մանաւանդ գնդացիր.

Բայց ինքնատիրութիւնը ասով իսկ սնանկացած է: Ինքնաբաւութեան կամ ինքնատիրութեան վարկածը բնութեան դէմ է, դէմ կեանքի օրէնքներուն, մանաւանդ մեր «Քաղաքակրթութիւն» կոչած կեանքին օրէնքներուն:

Ու դրամատիրական կարգուսարքը, մտավախ, կը դողդղայ՝ խորհելով թէ այս անգործ ամբոխները վաղը կրնան իրականացնել Ռուսիոյ օրինակը, ու իբր դարման մէկ կողմէ կ'ապրեցնէ զանոնք, նպաստ ու հաց կուտայ, — տեսակ մը վերադարձ աշխատանքի յաւելեալ արժէքին, միւս կողմէ գնդացիր կը հանէ անօթութեան արշաւներուն կամ ուրիշ ցոյցերուն դէմ: Ու մէկ գնդացիրը բաւական կ'ըլլայ որ տասնեակ հազարներ ցրուին, անզօր:

Արդ, ասով իսկ, աւելորդ է մեր օրերու վախը, աշխարհի բոլշեւիկացումէն: Քանի որ նոր աշխարհի միւս մասերուն բանուորները, անօթիները միշտ աւելի լաւ հագուած են ու աւելի կուշտ քան Խորհրդային Միութեան իրենց բախտակիցները, որքան ատեն որ նաեւ այդ անօթութեան բանակները գնդացիր չունին, որքան ատեն որ իրենց պիտի հասցուի Ռուսաստանէն այլ բաւարար նպաստ եւ օգնութիւն, դրամատիրական կարգուսարքը կրնայ հանգիստ քնանալ.

Մանաւանդ որ, ինքնաբաւութեան ու ինքնատիրութեան սնանկութիւնն ալ կ'արագացնէ դարձը աւելի բնական պայմաններուն:

Ամերիկայի մէջ նոր ուղղութեան մը իշխանութեան անցնիլը՝ առաւելապէս մաքսային պատնէշներու վերացման խոստումովը ճամբայ գտաւ: Եւրոպայի երկիրներն ուզեն չուզեն պիտի հետեւին նոր շաւիղին. — թեթեւացում եթէ ոչ ջնջում մաքսային պատնէշներու:

Կեանքի ու տնտեսութեան օրէնքներու բերումով՝ պիտի գայ հանդարտ բարգաւաճումի, բնական աշխատանքի շրջանը:

Եթէ այսօր, Ռուսիոյ վիճակն աւելի դժնդակ է քան ուրիշ երկիրներունը, պատճառը վարչաձեւին մէջ չէ, այլ համաշխարհային տագնապին, որ ընդհանուր է բոլոր երկիրներուն, եւ Ամերիկայի, եւ Եւրոպայի, եւ Ռուսիոյ: Չէ՞ որ մեր օրերու տնտեսական բարդ դրութիւնը համայն մարդկութիւնն իրարու կը կապէ: Ռուսիոյ արդի մասնաւորապէս դժնդակ կացութեան մէջ քիչ չափով կը գործեն իրեն յատուկ պատճառները, այսինքն օտարներուն վճարելու համար պարտադիր զոհողութիւնը երկրին բնակչութեան, ու թափը որով աշխատանքը քալեցնել կ'ուզուի: Նաեւ ամէն յեղափոխութեան հետ անբաժան՝ արժէքներու անհաշիւ փճացումը:

Վստահ է, սակայն, որ թերեւս պատճառ տայ սխալմի կացողներու մտահոգութեան: Եթէ ապաւինինք տնտեսագիտական օրէնքներու մօտաւոր ճշդութեան, եթէ նկատի առնենք տնտեսական կեանքի նշանաւոր վիճակագրական տուեալները — գոնէ այն ժամանակին ընթացքին — ուրկէ ի վեր աշխարհի մէկ մասը վստահելի վիճակագրութիւն ունի, կարելի է նախատեսել նոր տնտեսական ու ընկերային տագնապ մը՝ որ պիտի գայ 1945-1950ի տարիները.

Այդ ատեն, սակայն, աւելի կնճռոտ պիտի ըլլայ տագնապը Խորհրդային Միութեան հսկայական հարստութիւնները սկսած պիտի ըլլան օգտագործուիլ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները անցած դարու վերջին կիսուն: Նիքրոքը պատճառ չի գտներ հաւատալու թէ Ռուսիոյ արդի վարչաձեւը պիտի շարունակուի: Ենթադրելով այդպէս, այդ ատենները արդէն չորրորդ կամ հինգերորդ հնգամեակ մըն ալ կորուած անցած պիտի ըլլայ: Հաշուելով նոր գիւտերն ու անոնց արդիւնքները բոլոր կողմերուն համար, միշտ Խորհրդային Միութիւնը պիտի ունենայ նոր չշահագործուող հարստութիւններու գերազանց առաւելութիւնը:

Չմոռնանք նաեւ կազմակերպութիւն մը որ նոր է տնտեսութեան պատմութեան մէջ գրագողներուն համար. այն է արտաքին առեւտուրի ամբողջապէս մէկ վարչութեան մէջ կեդրոնացումը. Կեդրոնացումի ու հետզհետէ ամբողջական կեդրոնացումի ձգտումը անծանօթ չէ արդի տնտեսութեան. Ամէն մարդ գիտէ չափել ուժը պղնձի ամերիկեան թրըսթի մը կամ Սթէնտըրտ Օյլի մը: Հաւ. ցարդ կեդրոնացումի առարկան եղած է միշտ մէկ ճիւղ, մէկ տեսակ բերք, մէկ տեսակ ապրանք, կամ շատ շատ այդ գլխաւոր տեսակին անմիջապէս կապակից քանի մը ուրիշներ. Պիտի կրնայի՞ նոր չափել այս տարողութիւնը զոր կրնայ ստանալ Խորհրդային Միութեան պէս երկիր մը բոլոր բերքերուն արտաքին փոխանակութեան գործին մէկ վարչութեան ձեռք կեդրոնացումը: Առանց վաճառամարտի, առանց թշնամական կամ քաղաքական նպատակներու մասին խորհելու, մտածենք թէ ինչ անհարկու մրցորդ մը կը դառնայ ան՝ հիմակ իսկ վախն ի վախ ապրող դրամատիրական կարգուսարքին, պարզապէս գործադրելով բանաւոր առեւտուրի օրէնքները

Մթերումի, մատուցումի, շուկայ հանելու, գնի, ապրանքէ ապրանք՝ իրարու մէջ շահ ու վնաս հաւասարակշռելու առեւտրական տարրական կիրառումներ, զայն կը դարձնեն իրական եւ ինքնակալ դիկտատոր մը՝ աշխարհի ամբողջ շուկաներուն մէջ:

Չափեցէք նաեւ նշանակութիւնն այն իրողութեան որ միշտ 150 միլիոնի հասնող — վաղը գուցէ եւս շատնալիք— սպառող զանգուածի մը տեւական շուկան պիտի ունենայ այդ միակ վարչութիւնն իրեն զօրավիգ

Ցամենայն դէպս, ոչ Նիքրոքը, ոչ ալ մենք մէկն ու մէկը մարգարէական տեսողութիւն ունի, ըսելու համար թէ այդ նախատեսուած թուականին իրապէս պիտի կործանի՞ դրամատիրական կարգուսարքը կամ այս մեր խաղաղելիք չունեցող աշխարհը:

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՒ ԶՈՀԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

Աշխարհի վրայ չկայ ժողովուրդ մը, որ դարերէ ի վեր իր սեփական հայրենիքին մէջ ազատ ու անկախ ապրելով հանդերձ, չունենայ աշխատանք՝ ամէն մարզի մէջ, չունենայ գործ՝ ամէն ճակտի վրայ — կրթականէն մինչեւ վերաշինականն ու ռազմականը — չունենայ զոհաբերութեան անհրաժեշտութիւն ու կարիք

Անշուշտ ազգէ ազգ կը տարբերին աշխատանքի եւ զոհաբերութեան չափանիշները, եւ բնական ալ չէ որ համահաւասար եւ համարժէք ըլլան անոնք, ինչպէս բնական չէ, որ նոյն ժողովուրդի ամէն մէկ անհատ միեւնոյն կարողութիւնը երեւան բերէ. Բայց անոնք կան, գոյութիւն ունին եւ ազգերը հասած չեն ու պիտի չհասնին այնպիսի մակարդակի մը, որ ալ արհամարհելի ըլլան աշխատանքն ու զոհաբերութիւնը, ֆիզիքական թէ նիւթական: Անձերը կրնան զերծ մնալ այս բնական օրէնքէն իրենց ժառանգած գանձերով կամ մարմնական թերութիւններով, բայց ազգերը, հաւաքականութիւնները, երբե՛ք

Ճիշդ է որ ամէն ժողովուրդ տարբեր շարունակ միեւնոյն արագութեամբ կամ դանդաղութեամբ չի գործեր: Կրնան գալ ժամանակներ, երբ անհրաժեշտ է հայրենիքի պաշտպանութեան կամ ժողովուրդի փրկութեան համար, բարձրացնել աշխատանքի թափը եւ զոհաբերութեան ոգին: Կրնան գալ, կրկին, շրջաններ երբ կարելի է բնականոն կերպով, առանց նեղուելու կատարել աշխատանքներ եւ քաղաքացիական պարտաւորութիւններ

Հայ ժողովուրդը, անկասկած, այսօրուան վիճակէն աւելի վատթար եւ անմխիթար կացութեան մէջ գտնուած է, բայց անցուցած է դառնութեան բաժակը: Հայ ժողովուրդը, իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին, մի՛շտ ալ աշխատած եւ զոհաբերած է, եւ մի՛շտ գերիվեր չափերով: Նոյն իսկ՝ երբ «մենք ալ թագաւորներ ունէինք»

Աշխատանքի եւ զոհաբերութեան այս նշանաբանը նոր չէ: Ընդհակառակն, ան կը բխի մեր պատմութեան ակունքէն ու դարերուն մէջէն կուգայ կը հասնի մեզի

Հայ ժողովուրդը, հայրենիքէն ներս թէ դուրս, շատ ու շատ, եւ ամէն տեղ, եւ ամէն ճակատի վրայ անելիքներ ունի: Անելիքներ՝ որոնք գործող ձեռքերուն կը սպասեն

Կ'ապրինք, դժբախտաբար, այնպիսի տխուր ու անհրապոյր շրջան մը, ուր չունինք մեր շուրջ խանդավառող բաներ, չունինք քաջալերիչ արդիւնքներ ու գործեր, որոնք խթանէին մեզ, գրգիռ ըլլային մեզի, ու մենք ալ աւելի եռանդագին եւ աւելի ինքնանուէր աշխատէինք ու գործէինք:

Բայց այս պարագան, բայց այս ճշմարտութիւնը, ո՛չ միայն պէտք չէ թուլցնէ ու վհատեցնէ մեզ, այլ ընդհակառակն, պէտք է գործի մղէ ու լծէ, եւ, ամէնքը հաւասարապէս, որովհետեւ մեր այժմու կեանքին պահանջները այնքա՜ն շատ են ու բազմազան, որ ամէնէն համեստ Հայուն աջակցութիւնն անգամ կրնայ օգտակար ու բարերար ըլլալ: Գործերը ի՝լեր մեզի կը փնտռեն, ու ճամբէն ալ քալենք մեր դէմը կ'ելլեն, ու մենք վախկոտօրէն կը խուսափինք: Կամ չափազանց համեստութիւն է այս, որ կը վախնանք թէ տակէն չենք կրնար ելլել կամ պարտականութենէ խուսափում

Մէկզի ձգենք, երբեմն երեւան եկող սա մեր վտանգաւոր համեստութիւնները կամ մեր կարողութիւններու ստորագնահատումները, քիչ մը հաւատք ու վստահութիւն ունենանք մենք մեր վրայ, ու չվախնանք պատասխանատուութենէ

Մեր շատ մը միութիւնները վարողները 3—4 հոգիներ են յաճախ, հակառակ անոր որ միութեան անդամներու թիւը երբեմն 100ը կ'անցնի: Շատեր, յաճախ, գիտակցօրէն ժողովի չեն գար, վախնալով որ գործի մը կը լծուին կամ... վարչական անդամ կ'ընտրուին

Ամօթ է, գիտակցօրէն, այսպէս վարուիլ: Մի՞թէ, կարգ մը հայրենակիցներ, ա՛յնքան ամլացան ու այլասերեցան իրենց խիղճով ու զգացումներով: Հապա ի՞նչ պիտի ընէին, երբ ստիպուած ըլլային իրենց կեանքը զոհաբերելու: Օրինակ պէտք չէ՞ առնենք անցնող սերունդէն, որոնցմէ հազարաւորներ, կամաւոր կերպով տունտեղ ձգեցին, կին ու զաւակ լքեցին, հանգիստ ու վայելք արհամարհեցին ու հրացանը բռնած՝ լեռ բարձրացան:

Ինչպէ՞ս բաղդատել ու համեմատել անոնց գերագոյն զոհողութեան հետ, սա մեր տարրական ու չնչին, ամսավճար մը տալէ խուսափելու այլանդակ օրինազանցութիւնը

Ցաւոք, այս մռայլ շրջանին է որ, ո եւ է աշխատանք իր օգուտն ու արժէքն ունի. Երբ վաղը հայ ժողովուրդի պայմանները փոխուեցան, կը փոխուին նաեւ պահանջն ու գործը:

Այս օրերուն, որ եւ է ազգային գործիչ, որ ստիպուած է ներկայ ըլլալ ժողովի մը, կամ շրջան մը այցելել բանախօսելու համար, ուրիշ բանելիք չունի, բայց միայն յիշեցնել ու թելադրել որ, ամէն մէկ անգամ կատարէ իր բարոյական եւ նիւթական պարտականութիւնները միութեան կամ կուսակցութեան հանդէպ: Աշխատանք եւ զոհաբերութիւն. ուրիշ բանելիք չունինք մենք, մեր այս շրջանին: Գաղթահայ ցիրուցան Հայերը ինչքան ալ դժնդակ ու աննախանձելի պայմաններու մէջ գտնուին, եւ ինչքան ալ ապրուստի բեռը շատ ծանր ճնշէ իրենց յոգնած ուսերուն, երբեք պէտք չէ մոռնեցնեն երբ իրենց կը դիմուի, ո եւ է ազգային նպատակի մը իրականացման համար, իրենց համեստ այլ գնահատելի օգնութիւնը խնդրելով:

Երբ բախտաւոր ժողովուրդներ իրենց հայրենիքին մէջ, կը հպատակին այս փրկարար նշանաբանին, Հայը առանց տրտնջալու պէտք է փարի անոր, եթէ դադրած է — ո՛չ թէ մտադրած է, այլ՝ վճռա՛ծ է — ապրիլ ու գործել:

Աշխատանքի եւ զոհաբերութեան շրջան է, երբեք պէտք չէ դժգոհինք: Գրաստներու պէս պիտի կրենք ազգին բեռը: Շատեր կան, որ քանի մը միութիւններու անդամագրուած են միանգամայն: Երբեմն ատոնցմէ ոմանք կը սրտնեղին:

— Եղբայր, հո՛ս տուր, հո՛ն տուր, կը բաւէ՛, պէ:

— Չի՛ բաւեր, սիրելիս, չի՛ բաւեր: Մի՛ տրտնջար ու տո՛ւր: Եւ, հաւատա՛ որ կարիքը ծո՛վ է, իսկ քու տուածդ կաթիլ մը միայն:

Թէ՛ պիտի աշխատինք, թէ՛ պիտի տանք, եթէ կ'ուզենք ապրեցնել մեր սիրած կուսակցութիւնը կամ միութիւնը: Պիտի տանք գիտակցօրէն, յօժար կերպով, միայն դժգոհելով որ, աւելին չենք կրնար ընել, աւելին չենք կրնար տալ:

Պիտի աշխատինք՝ առանց ակնկալութեան, պիտի տանք՝ առանց փոխարինութեան: Շատ անգամ մեր զոհողութիւնները պիտի կորսուին ու արդիւնքը պիտի չկարողանանք վայելել շուտով, բայց անվհատ եւ յուսալից պիտի գործենք:

Մեր կուսակցութիւնն ու ա՛լ միութիւնները, որոնց օգտակարութեան մասին համոզուած ենք, պիտի պահենք ու պահպանենք, որովհետեւ անոնք մեր այս մթին կեանքին մէջ պլպլուն ճրագներ են, որոնց բարակ ու երերուն լոյսին անգամ պէտք ունինք: Պիտի չկլանանք մեր ձէթը, որպէս զի չմարին, չմարին ու մութին մէջ չձգեն մեզ, մինչեւ որ ծագի Հայոց փառաւոր արեւը:

ՄԱԼԿԱՐԱՑԻ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Հինէն ի վեր, մարդիկ կ'իջնէին Ֆրանսայի միջնաշխարհին լեռնաշղթայէն դէպի դաշտերը, որ կը դառնան լեռան շուրջը: Մարդկային այդ ալիքները նախ պատերազմիկներ էին, որ կ'արշաւէին ու կ'աւարառէին. Ցետոյ՝ խաղաղ աշխատաւորներ: Թէեւ բնակչութեան նօսրացումը նուազեցուց հոսանքը լեռն ի վար, բայց եւ այնպէս կը շարունակուի տակաւին: Օվերնիայի եւ Լիմուզէնի շրջաններուն համար աւանդութիւն դարձած է երթալ աշխատանք փնտռել Փարիզ, Սպանիա, Հարաւ. Ամերիկա: Իսկ Սէվէնցիները, իջնելով բարձրերէն, կը ժողվեն Ստորին Լանկըտոքի դաշտը, հունձքի եւ այգեկութքի եղանակին:

Բոլոր ասոնք եղանակի գաղթեր են, որովհետեւ երբ կ'աւարտի աշխատանքը, աշխատաւորները կը վերադառնան իրենց լեռները, ուր կ'անցընեն ձմեռուան ամբողջ եղանակը եւ գարունը:

Ալպեան լեռներն ալ կատարած են նոյն դերը. Հինէն ի վեր՝ Օվերնիացիներուն եւ Լիմուզէնցիներուն նման, Սավուացիները, բոլորը, սովորութիւն ունէին ձգելու իրենց բնակավայրերը՝ դրամ վաստկելու երթալու համար Փարիզ կամ Թորինօ: Երկար տարիներէ ի վեր, Պարսելոնէթի հովտին բնակչութեան մէկ մասին համար աւանդութիւն դարձած էր երթալ հաստատուիլ Մեքսիկա, ուր մեծ յաջողութիւն գտան հիւսուածեղէնի առեւտուրին մէջ:

Այսօր տակաւին մոռցուած չէ այդ աւանդութիւնը: Մեքսիկա հաստատուած Ֆրանսացիներուն չորս-հինգերորդը Պարսելոնէթցի գաղթականներ են: Չկայ գաղթականներու կարեւոր համախմբում մը, ուր չգտնէք Պարսելոնէթցիներ: Անոնք որ կը հաստատուին Մեքսիկա, կը կանչեն ուրիշներ, եւ այսպէս շարունակ կը տեւէ գաղթային հոսանքը այս երկու երկիրներուն միջեւ, իրարմէ այնքան հեռու, — Ստորին Ալպեաններէն մինչեւ Մեքսիկա:

Միայն լեռնային այս բնակավայրերը չեն, որ կատարած են այս դերը: Նոյն դերը խաղցած են գրեթէ բոլոր շրջանները, ուր բնակչութիւնը խիտ է, այնքան որ դժուար է ապրիլ միայն երկրին արտադրութիւններով: Նոյն դերը խաղցած են նաեւ այն շրջանները, որոնց բնակչութիւնը նօսր ըլլալով հանդերձ՝ ինքզինքը օտարական կը զգայ, որովհետեւ երկրակալ ուրիշ ժողովուրդի մը քաղաքական տիրապետութեան ենթարկուած՝ անկէ կը բաժնուի իր բարքերով, իր աւանդութիւններով, իր լեզուով եւ իր կրօնքով:

Առաջին խումբին մէջ յիշենք Գերմանիան եւ Իտալիան, իսկ երկրորդ խումբին մէջ՝ Լեհաստան, Իրլանտա, Հայաստան: ԺԹ. դարուն, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ժողովուրդները այնքան արագ աճեցան ու բազմացան, որ, հակառակ տնտեսական զարգացման թափին, չկրցան ապրիլ իրենց հողերուն վրայ, այնպէս որ ստիպուեցան փնտռել աւելի հարուստ եւ բնակչութեամբ նօսր շրջաններ, ուր հաստատուեցան մաս մը իրենցմէ:

Անոնք մասնաւորաբար հաստատուեցան Անդր-Ատլանտեան վրայ: Վերջին դարակիսուն, որ պատերազմէն անմիջապէս առաջ կ'եզրանայ, մարդկային ալիքներ, հետզհետէ աւելի խտացեալ, Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն հեռացան եւ գացին դէպի Նոր Աշխարհ:

Ամէն տարի հարիւր հազարներով Գերմանացիներ անցան Ատլանտեանը: Մեծ մասը ցրուեցան Միացեալ Նահանգներու մէջ, մասնաւորաբար Միսիսիփիի վերին հովիտը, ինչպէս նաեւ մեծ լիճերուն հարաւային կողմերը:

Մարդկային գետին ալիքները համախմբուեցան այնտեղ ճիշդ Ֆրանսացիներուն պէս: Արդարեւ Միացեալ Նահանգներուն մէջ ներկայիս կը հաշուեն 12 միլիոն Գերմանացիներ:

Միացեալ Նահանգներու այս մասին մեծ քաղաքները, Սինսինաթի, Մինիափոլիս, Սէն-Փոլ ժամանակ գերմանական քաղաքներ կը նկատուէին: Կէօթէի կամ Շիլլերի լեզուն այնքան յաճախակի կը գործածուէր այնտեղ, որքան Շէյքսփիրի լեզուն:

Իտալական գաղթահոսանքին զետեղումը աւելի մօտիկ է բաղդատմամբ.— Նիւ-Եորքի մէջ, ուր հաստատուած են հարիւր հազարաւոր Իտալացիներ, հսկայ քաղաքին մէջ ստեղծելով իրենց համար փոքրիկ Իտալիա մը: Այնտեղ կը լսուի Նափոլիի, Թոսքանայի եւ ուրիշ իտալական բարբառներ: Drug-Store (դեղարան)ներու տեղ բացուեցան trattorieներ, ուր յաճախորդները կը գտնեն աւանդական խմորեղէնները եւ ձուկով ապուրը: Խանութներուն բոլոր նշանատախտակները իտալերէն են:

Սակայն 1914էն պատերազմը դադրեցուցած ըլլալով գաղթը եւ 1921էն Միացեալ-Նահանգներու կառավարութիւնը արգիլիչ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով ներգաղթին դէմ, հոսանքը կորսնցուց: Նիւ-Եորքի իտալական գաղութը չի թարմանար այլեւս երկրի արեան յարատեւ հոսանքով մը: Եւ այն Իտալացիները, որոնք իրենց ճամբորդութեան ընթացքին Նիւ-Եորքէն կ'անցնին, ցաւով կը գիտեն որ հանգիններու մայրաքաղաքին մէջ ստեղծուած իրենց փոքրիկ Իտալիան հետզհետէ կը կորսնցնէ իր ազգութիւնը: Նորահաս սերունդը սկսած է ոչ միայն խօսիլ անգլերէն, այլ եւ ամէնքը կը նախընտրեն անգլերէնը քան իտալերէնը: Վերջապէս սկսած է իւրացնել երկրին ապրելու եղանակը, ոճը եւ ժամանցի ձեւերը: Ծննդավայրն է ան որ իր վրէժը կը լուծէ բնաշխարհէն: Նոյն այս երեւոյթին հանդիպած կ'ըլլանք բոլոր գաղութներուն մէջ:

Իտալական թերակղզիէն կը մեկնէր ուրիշ հոսանք մըն ալ դէպի հարաւային Ամերիկա, մասնաւորաբար դէպի Արժանթին:

Այս գաղթականներէն մաս մը կը վերադառնար երկիր՝ երբ լմննար աշխատանքը, որուն համար եկած էին, այսպէս օրինակ հունձքը: Իսկ միւս մասը կը հաստատուէր երկրին մէջ: Այսպէս է, որ Արժանթինի մէջ գոյութիւն ունին իտալերէն խօսող գաղթականներու կարեւոր համախմբումներ:

Ուրեմն պարզապէս ժողովրդագրական օրէնքն է, որ Գերմանացիներն ու Իտալացիները մղած է հեռանալու իրենց երկրէն:

Հարցը այդպէս չէ, սակայն, Իրլանտացիներուն, Լեհերուն, Կաթոլիկներուն, Հրեաներուն եւ Հայերուն համար, որոնք, ԺԹ. դարու ընթացքին եւ Ի. դարու սկիզբը զանգուածօրէն հեռացան իրենց երկիրներէն, ազատելու համար ոչ միայն թշուառութենէն, այլեւ հալածանքներէն, կամ դէթ կարենալ պահելու համար ազգային իրենց անհատականութիւնը, որ վտանգի տակ կը գտնուէր:

Մօտաւորապէս 1848 տարուընէ սկսեալ, Իրլանտացիները զանգուածօրէն գաղթեցին դէպի Ամերիկա: Իրլանտա նօսրացաւ յօգուտ Նոր Աշխարհի, քանի որ իր բնակչութեան թիւը, ԺԹ. դարուն, 8 մի-

լիոնէն իջաւ 4 միլիոնի. տարբերութիւնը ժեխնած ըլլալով Ամերիկա։

Այս գաղթը դադրեցաւ շնորհիւ ընդհ. պատերազմին եւ Իրլանտայի ազատագրութեան։ Եւ ատկէ ի վեր Իրլանտացին կը շարունակէ միալ կարեւոր տարրերէն մին ամերիկեան ժողովուրդներու խառնուրդին մէջ։

Լեհաստան կը գտնուէր նման կացութեան մը մէջ։ Այնպէս որ, Ազատութեան արձանին շուրջը, լեհական հոսանքը խառնուեցաւ իտալական եւ իրլանտական հոսանքներուն։ Անա թէ ինչո՛ւ Նիւ-Եորքը լեհական մեծ քաղաք մըն է նոյն ատեն։

Լեհաստանի ազատագրութիւնը չդադրեցուց այս շարժումը, ճիշդ ինչպէս եղաւ Իրլանտայի համար, որովհետեւ Լեհաստան խուռն ժողովուրդ ունի, եւ ազատ երկիր ըլլալով հանդերձ՝ չի կրնար սնուցանել իր բոլոր բնակիչները։

Լեհաստան, ուրեմն ներկայիս ալ կը նկատուի ժողովուրդներու շտեմարան մը։ Միացեալ-Նահանգներուն մէջ, ուր 1924ի օրէնքով միայն դանդաղեցաւ ներգաղթը, կը հաշուեն 4,500,000 Լեհեր։

ԼԻՈՆ ԱՄԱՆՍՈՒՐ

(2)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ սիւնակներ նուիրել Եգիպտոսի հետ ծագած միջադէպին։

«Վագըթ»ի Էնկիւրիի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ.—

Այս տարի, Անգարա Փալասի մէջ, արտաքին գործավարին կողմէ տրուած հացկերոյթը քիչ մը երկար տեւած, մինչեւ կէս գիշեր։ Միեւնոյն ատեն, խալքն ալ պանդոկին մէկ սրահին մէջ պարահանդէս մը կազմակերպած էր։ Այնպէս որ համազգեստ չունեցողներն անգամ կը նեղուէին, այնքան տաք կ'ըլլէր։

Հացկերոյթէն յետոյ, Կազի փաշան արարողապետին միջոցաւ բոլոր դեսպաններուն կը հաղորդէ թէ ինչպէս ամեն տարի, այս անգամ ալ ուզողները կրնան հանել իրենց համազգեստը։ Այս միջոցին, Կազի փաշան հրաւիրեալներուն հետ սեղանէն կ'ելլէ եւ դէպ ի պանդոկին մեծ սրահը կ'երթայ։ Ճամբան կը հանդիպի Եգիպտոսի դեսպանին, եւ խորհելով որ կրնայ նեղուած ըլլալ, կ'ըսէ թէ կրնայ իր ֆէսը հանել։ Դեսպան Ապտիւլմէլիք Համզա պէյ ալ կը հանէ։

Եգիպտոսի նման բարեկամ երկրի մը ներկայացուցչին հանդէպ ցոյց տրուած այս շահագրգռութենէն կարելի՞ է բարեհաճութենէն (իլթիֆաթ), տարբեր իմաստ հանել։

Այսպէս է որ, յաջորդ օրը երբ եգիպտական դեսպանը իրեն կ'այցելէ, Թէվֆիք Րիւշտի պէյ կը յիշեցնէ բարեկամ բարեհաճութիւնը զոր Կազի փաշան նախորդ գիշերը ցուցուցած է անոր անձին մասին։ Արտաքին գործավարը շեշտած է թէ այդ բարեհաճութիւնը մասնաւոր համակրանքի արդիւնք է։ Դեսպան Ապտիւլմէլիք պէյ ալ կ'ըսէ թէ Թէվֆիք Րիւշտի պէյի այդ յայտարարութիւնը կը գոհացնէ զինքը, եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ։

Ինչպէս կը տեսնուի, մէջտեղը ցաւալի ոչինչ կայ, թէեւ դժուարութեան պատճառող բարեհաճութիւն մը կայ։ Այլապէս, եգիպտ. դեսպանը անկասկած պաշտօնապէս մեր կառավարութեան պիտի յայտնէր դէպքը, յետոյ իր կառավարութեան պիտի տեղեկագրէր։ Մինչդեռ ո՛չ մէկը ըրած է։

Երկու շաբաթ յետոյ, Անգլիոյ աշխատաւորական ընդդիմադիր կուսակցութեան օրկանը «Տէյլի Հէրալտ», կը հրատարակէ լուր մը որով ամբողջովին կը խեղաթիւրէ իրողութիւնը։ Որպէս թէ հանրապետութեան նախագահը ազդարարած է հանել ֆէսը, դեսպանը չէ ուզած եւ ատոր համար մեկնած է։ Յաջորդ օրը կառավարութիւնը թէեւ ցաւ կը յայտնէ դեսպանին եւ միջադէպը կը փակուի, բայց լուրը Եգիպտոս կ'արձագանգէ եւ գէշ տպաւորութիւն կը գործէ։

Անկէ յետոյ է որ եգիպտական կառավարութիւնը գործի կը սկսի եւ իր դեսպանէն բացատրութիւն կ'ուզէ։ Կը թուի թէ դեսպանն ալ ըսած է. «Այդ տեսակ բան մը եղաւ, բայց ատոր համար ցաւ յայտնեցաւ ինծի եւ խնդիրը փակուեցաւ»։

Ասոր վրայ, եգիպտ. կառավարութիւնը կը գրէ 21 Նոյ. թուակիր իր ծանուցագիրը որ դեկտ. 3ին Էնկիւրի հասաւ։

Ինչպէս կը տեսնուի, միջադէպին ծագումէն մինչդ 23 օր յետոյ ձեռնարկ կը կատարուի։ Այն պարագան որ ձեռնարկը այսքան ուշ եւ դեսպանին փափաքին հակառակ կատարուեցաւ, ցոյց կու տայ թէ անպատճառ խնդիր բռնեցնելու մարմաջ մը կայ գործին մէջ։

«Շատ բան չեմ ուզեր»

Քրոնիկագիր Փէյխամի Ռաֆա կը գրէ այս խորագրով.—

Այլ եւս ձեզի ձանձրացուցին կը թուին սա խօսքերը — «Ընդհանուր մակարդակը հետզհետէ կ'իջնայ։ Ժողովուրդին ընկերային, բարոյական կրթութեան նայող, անով զբաղող չկայ։ Գիտական եւ արուեստի աշխարհին կաթուած իջած է։ Համալսարանը անդամալոյծ է։ Կարդալու արժանի երկեր չկան։ Լսելու արժանի ոչ մէկ նուագահանդէս, այցելելիք ոչ մէկ պարահանդէս, ոչ մէկ «կալըրի»։ տեսնելու արժանի ոչ մէկ թատերգութիւն կը գտնենք»։

Գրեթէ մեր բոլոր գրագէտներուն գրիչներէն ցայտող կարգ մը դժգոհութիւններէն սկսած ձանձրանա՞լ։ Ես ալ, անգամ մը եւս, ձեզի միեւնոյն յանկերգը պիտի կարդամ — Այո՛, հանրութեան ընկերային, բարոյական կրթութեան նայող ու կարեւորութիւն տուող չկայ։ Այո՛, կարդալու արժանի գրքեր քիչ են։ Այո՛, լսելու արժանի նուագահանդէս, այցելելիք ցուցահանդէս, դիտելու արժանի թատերգութիւն չկայ։ Անցեալները երեսփոխան գրագէտ մը յեղափոխութեան եւ յաղթանակի տարեդարձերուն հանրութեան խանդավառութիւնը քիչ կը գտնէր, առտուան թերթերէն մէկուն մէջ գրած յօդուածով պարզապէս կը հալէր, կը մաշէր։ Միեւնոյն գրագէտը թող դայ, ու Բէօղլիւի գարեջրատուններէն մէկուն մէջ Մարիքա հանըմին դէմը հանրութեան ի՛նչքան խանդավառուիլը թող տեսնէ։

Ընդհանուր մակարդակ բառերու այսօր, ահաւա՛ս է, ահաւա՛ս. Պաշտօնական պարբերաթերթի մը մէջ փրոֆէսէօր կոչուած անձ մը ամենապարզ փիլիսոփայական տեսակէտները աղճատելով՝ սխալ թարգմանութիւններ կ'ընէ, թերթերը, արուեստէ էջ վերնագրին տակ անարժէք գործեր կը հրատարակեն, եւ ոչ մէկ գիտական արժէք ունեցող շարք մը աստղագրութիւններ արուեստի, գրականութեան, փիլիսոփայութեան, քննադատութեան եւ այլնի մասին մտքեր յօդուածներ կը մրոտեն։ ... Հարիւրաւոր էջեր կը կարդաք ու մէկ հատիկ իրական կարծիք, խօսք, սա, նա, ոչինչ կը գտնէք։ Բէօղլիւի բոլոր սինէմաները, ձեր աղջիկ մինչեւ սա տեսարանը կը պարզեն, — մերկ գիտեր, «Թանկօ»ներ, «Քանկօ»ներ, մարմնուն նայուածքներ, կատակներ, քըմայքներ...։ Ու ամէն օր արբշիռ է։ Գուլիսը կը ցնցուրճանայ։ Լա՜ւ։ Բոլորս խնդանք, զուարճանանք, խմենք, պարենք, կատակենք, հո՞րս փշենք։ Բայց, քիչ մըն ալ մարդկութեան եւ երկրին յառաջացման յատուկ խնդիրներու մասին մտածենք։ Անոնց մասին մտածել եւ գանենք զգացնել տուող գրքեր, նկարներ, նուագ. Ցետոյ, կրկին կը խմենք, կը խնդանք, կը զուարճանանք։ Ես այս գործերուն մէջ այդքան անփորձ ու վայրի մարդ մը չեմ։ Միայն արբենանք։ Հա՛յ, հա՛յ, Էյվալլա՛հ, Բայց, քիչ մը մտաւոր կեանք, քիչ մը, քիչի՛կ մը հատիկ մը չափ։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Փոքր գիւղի մը հոգերը

— :-: —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Նորակառոյց եկեղեցւոյ հիմնարկութեան առաջին օրէն շարժում մը սկսաւ գիւղիս մէջ։ Կազմուեցաւ յանձնախումբ մը եւ կրթասէր «Արարատ» միութիւնը։ Եկեղեցւոյ սրահին շինութեան աւարտման նախօրեակին իսկ, գիտակից երիտասարդներ «Արարատ» միութեան կողմէ գրաւոր եւ ի վերջոյ անձնապէս դիմումներ կատարեցին Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ վարչութեան, սրահը օր առաջ տրամադրելու համար գիւղիս պզտիկներուն իբր դասարան — մանկապարտէզ։ Թեր ու դէմ խօսակցութիւններէ յետոյ, պզտիկները ամբողջ ամառուան արձակուրդը փողոցները անցուցին։ Ի վերջոյ լուր առինք թէ սրահը տրամադրուած է Փարիզի Բարեգործականի մասնաճիւղին եւ Պ. Արամ Զարըքը գիւղս ղրկուած է իբրեւ ուսուցիչ։ «Արարատ» միութիւնը ընդառաջ գնաց ձեռնարկին եւ Բարեգործականի հինգշաբթի օրերու դասընթացքէն զատ հաստատեց, շաբթուան մնացեալ հինգ օրերուն համար մանկապարտէզ մը, երեքէն վեց տարեկան պզտիկները հոն հաւաքելով, քանի որ Բարեգործականի դասընթացքէն (հինգշաբթի) միայն ֆրանսական վարժարան յաճախողները կ'օգտուէին։ Սակայն այս կրկնակ ձեռնարկները փոխանակ երկուքին միացումով իրար լրացնելու եւ գործը առաւելագոյնելու, ահա կուգան իրար չէզոքացնել, չեմ գիտեր ինչո՞ւ։ Թերեւս հայ կեանքի քրոնիկ մէկ հիւանդութեան կրկնութիւնը, պիտի ըսենք։

Բարեգործականի Փարիզի մասնաճիւղին անդամները գիւղս կուգան քանի մը անգամ, մասնաճիւղ մը կազմելու եւ կը յաջողին իրենց ձեռնարկին մէջ։ «Արարատ» միութիւնն ալ իր աջակցութիւնը կուտայ։ Սակայն մանկապարտէզի գործը փոխանակ քաջալերուելու, կը գտնեն նոյն իսկ աւելորդ եւ տրամադրութիւն կը յայտնեն վճարել «Արարատ» միութեան գրասեղանի եւ այլ ծախքերը եւ Բարեգործականի անունով պահել միայն հինգշաբթի օրերու դասախօսութիւնները։ Բնական է Միութիւնը չուզեր փակել մանկապարտէզը եւ հոս ղրկել մանկապարտիզպանուհին եւ երեսունէ աւելի պզտիկներ, որոնք այնքան փափաքով հոն կուգային։

Ժողովուրդի սրտին այնքան մօտ այս օգտակար ձեռնարկը չքաջալերելէ զատ, Բարեգործականը կը դադրեցնէ դեկտեմբերի վերջէն սկսեալ իր դասընթացքները, ինչպէս նաեւ Պ. Արամ Զարըքի սահմանուած ամսավճարը, պատճառաբանելով թէ գիւղիս մէջ արդէն «Արարատ» միութիւնը կայ որ կը պահէ մանկապարտէզ եւ կը կազմակերպէ դասախօսութիւններ։

Արդ՝ հարց կուտանք,— Բարեգործականի մասնաճիւղը եթէ այս որոշումը կուտայ խնայողութեան նպատակով, այդ չէր կրնար ըլլալ միայն Առնուվիլի համար եւ այն ալ տարուան կիսուն։ Արդեօ՞ք կը կարծեն թէ Առնուվիլի գաղութը աւելի բարեկեցիկ եւ հարուստ է միւսներէն։ Եթէ նորակառոյց եկեղեցի մը ունինք, անոր ալ մատակարարումը յանձնուեցաւ տեղացիներուս։ Փարիզի վարչութիւնը գիւղիս մէջ քանի չափ անդամներ արձանագրելով, անոնց մէջէն հոգաբարձութիւն մը կազմեց որ պիտի ջանայ եկեղեցին ինքնապահ դարձնել, հոգալով քահանային, քարտուղարին ամսականները եւ յարակից ծախքերը։

Պ. Գ. Խաչերեան, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետը, վերջին խորհրդակցական ժողովին մէջ կ'ըսէր թէ կրօնական միութիւնը յանձնառութիւն ունի միայն ապահովել հայ առաքելական եկեղեցւոյ պաշտամունքին կիրարկումը հայ համայնքին մէջ, ձգելով ուրիշ միութիւններու կրթական գործերը, անշուշտ ակնկալելով Բարեգործականին։ Եթէ Բարեգործականն ալ ձեռնթափ կ'ըլլայ իր իսկ տուած հիմնական մէկ որոշումէն, ուրեմն նորէն աշխատաւոր, խոնարհ դասակարգն է որ իր լումաներով պիտի սատնէ իր պզտիկներուն հայեցի դաստիարակութեան հոգը։ Ցաւալի է որ՝ ամէն մէկը իր գլխուն գործելու կը ձգտի, փոխանակ զանազան միութիւնները մայր միութեան մը վերածելու։ Եւ ահա գէշ օրինակը կուտայ «մայր» միութեան համբաւը վայելող Բարեգործականը, իր պատեանին մէջ քաշուելով...

Տաճատ

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթի համար

Պուքրէշի «Արազ»ը կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 դեկտ.)։

— «Պ. Շահվերտեանի ներկայութիւնը մեր գաղութին մէջ՝ անգամ մը եւս արդիական կը դարձնէ ներգաղթի հարցը։

Չենք կարծեր որ աշխարհի երեսը գտնուի Հայո՛ւ զգացումով Հայ մը՝ որ չփափաքի Հայաստանի շէննալուն, ոչ ալ Հայ մը՝ որ դէմ ըլլայ ներգաղթին։ Հայաստանը շէննալու համար պէտք ունի իր զաւակներուն քրտինքին, անոնց որ հոն են հիմա ու կը տքնին ամէն տեսակ զրկանքներու կուրծք տալով, ու անոնց՝ որ ցրուած հազար խորթ ափերու վրայ ամէն օր կաթիլ կաթիլ կը հատնին, օտարին համար վատնելով իրենց քրտինքը։

Ամէն Հայ դէպ ի իր հայրենիքը, — Հայաստանը այսպէ՛ս կը շէննայ։

Մենք դէմ ենք սակայն այն փերեզակներուն որոնք յանձն առած են ներգաղթի գործը, եւ որոնք օրն ի բուն սուտ սուտ կ'երդնուն հայրենիքի անունով՝ առանց իրենց սրտին մէջ պուտ մը սէր ունենալու դէպ ի այդ հայրենիքը։ Բոլոր այն բախտախնդիրներուն՝ որոնց ներսը ոչ մէկ սրբութիւն կը բնակի, եւ որոնք սակայն կ'երդնուն կեղծ նշանաբաններու անունով, վստահելի ատեն դասալիք եւ ուրնելու անընդունակ։

Հայրենիքը միայն աշխատողներուն ու տքնելու համար իրեն դիմողներունն է։

Մեզ կը զզուեցնէ հետեւաբար պոռոտաբանութիւնը որով կ'աղմկեն Հայաստանի փախչողները։ Մեզ համար դասալքութիւն է հայրենի հողը լքել խորթ գտնելով անոր ռէժիմը եւ տաժանելի՝ կեանքի պայմանները հոն։ Ով որ կ'երթայ Հայաստան՝ պէտք է հոգին պատրաստած ըլլայ ամէն զրկանքի, ամէն տքնութեան, որովհետեւ վարդեր քաղելու չէ որ կը տանին զինքը։ Եթէ կրնայ աչք գոցել Լէնինի ղրկած կարգերուն ու անոնց պարտադրած լուծին, եթէ կրնայ տոկալ ու չվախնալ աշխատանքէն՝ ինչ ալ իրեն բաժին իյնայ հոն, եթէ կը նախընտրէ իր հողին վրայ զրկուիլ՝ քան թէ մուրալ օտար դուռներու առջեւ, այն ատեն միայն թող խառնուի ներգաղթի կարաւաններուն։ Ու երբ ոտք կը կոխէ հայրենի հողը՝ ա՛լ ներելի չէ զանիկա լքել։

Չգիտենք դեռ՝ Ռումանիայէն ներգաղթ պիտի ըլլա՞յ թէ ոչ։ Բայց ով որ պիտի երթայ Հայաստան՝ պէտք է այժմէն հշաէ կեանքը որ հոն իրեն կը սպասէ։ Ըմբռնէ թէ կ'երթայ աշխատանքի մասնակցելու եւ ոչ թէ վայելելու կեանքը։ Այլապէս իրեն ալ կը սպասեն այն միեւնոյն յուսախաբութիւնները՝ զոր կրեցին Յունաստանէն Հայաստան մեկնողները, որոնք յուսալից փառաբանութեամբ գնացին մտան՝ անիծելով երէկուան սրբութիւնները, բայց առաջին իսկ զրկանքին՝ փախան Հայաստանէն»։

Մ. ՌԱՖԱՅԵԼԵԱՆ ԿՏԱԿԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱ՞Ծ

12 ՄԻԼԻՈՆ ԼԻՐԷԹ ՊԱՐՏՔ...

ԽՄԲ.— Միլանէն ստացած հետեւեալ գրութիւնը, հրատարակութեան խնդրանքով.—

Միլանի Մուրատ-Ռափայէլեան նախկին Սանուց Միութիւնը իր վերջին ընդհ. ժողովին մէջ քննեց խոր ցաւով այն ճգնաժամը որուն ենթակայ է Մուրատ-Ռափայէլեան կտակը, վերջին տասնեւհինգ տարիներու ընթացքին գոյացած ծանր պարտքերու պատճառով։ Այդ պարտքերուն իրականութիւնը հաստատուած էր Միութեան վարչութեան կողմէ կատարուած քննութեամբ։ Ընդհ. ժողովը, ազգային այս կարեւոր կտակին յուսահատեցուցիչ կացութեան առջեւ պարտ կը զգայ, մղուած յարգանքի եւ երախտագիտութեան զգացումներէ հանդէպ երկու բարերարներուն եւ աշխարհի մեծ Մխիթարեաններուն, հայ մամուլի միջոցաւ խնդրել ուղղել Մխիթարեան Միաբանութեան որպէս զի հաճի հրապարակաւ բացատրութիւն տալու հետեւեալ ծանրակշիռ հարցերու մասին.—

1) Ի՞նչպէս գոյացած է սա նուազն տասներկու միլիոն լիրէթի հսկայական պարտքը Մ. Ռ. շուրջ քառասուն միլիոն գնահատուած հարստութեան վրայ։

2) Ինչո՞ւ ներքին յանձնաժողով մը չէ կազմուած պարտքին պատճառները քննելու, պատասխանատուութիւնները ճշդելու եւ դարման մը փնտռելու համար, անոր այդքան մեծ համեմատութիւններ առնելէն առաջ։

3) Ո՞ր օրինական, կամ բարոյական հիման վրայ Միաբանութեան Աբբան կտակին հանդէպ իր վայելած վարչական իրաւունքները զիջեր է Վատիկանէն նշանակուած եւ օտար անձերէ կազմուած յանձնաժողովի մը։

4) Ի՞նչպէս կը բացատրուի սա զուգադիպումը, որ պարտքերը սկիզբ կ'առնեն Վատիկանի վանքին ներքին գործերուն առաջին միջամտութենէն (1916) քիչ վերջ.

5) Ի՞նչ միջոցներ ձեռք առած է Միաբանութիւնը որպէս զի օտարներու անիրաւ եւ վնասակար միջամտութիւնը վերջ գտնէ։

6) Մ. Ռ. կտակին կիսով փճացման իրականութեան առջեւ պարտական չէ՞ր Միաբանութիւնը ազգային բարեգործական հաստատութեանց խորհուրդին, օգնութեան եւ գործակցութեան դիմելու։

7) Չէ՞ր կարծեր Միաբանութիւնը որ կտակին շուրջ տեղի ունեցած եւ ունեցող յոյժ ցաւալի դէպքերը պարտք կը դնեն իր վրայ անոր կեանքին ու մատակարարութեան մասին պարբերական մանրամասն հաշուետուութիւն մը հրատարակելու «Բազմավէպ»ի մէջ, որպէս զի միաբանները, նախկին սաները եւ հայութիւնը ամբողջ տեղեակ ըլլան իրենց այդ կարեւոր հաստատութեան կացութեան։

8) Եւ վերջապէս չէ՞ կարծեր Միաբանութիւնը որ, եթէ այդպիսի հաշուետուութիւն մը հրատարակած ըլլար վերջին տասնեւհինգ տարիներու ընթացքին, անհամար հարուածներու տակ հեծող մեր ազգին խնայուած պիտի ըլլար այս միւս հարուածը՝ որ է Մ. Ռ. կտակին կործանումի վիճակը։

Մուրատ-Ռափայէլեան
Նախկին Սանուց Միութեան
Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (6)

ՅՈ՞Ւ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

— Oh... Aram... Regarde-donc le Bonhomme Noël!

— Mais non, Diran... c'est le père Lustucru!

— Moi, je parie que c'est le marchand de sable!

Ու լակոտներու քաղցրութիւնը ժխորեցաւ. Հայու լամուկներ ամէնն ալ, աղուորիկ աղուորիկ աչքերնին պէշ պէշ մեզի յառած, փրցուցին կիսասանդ մը որ օտարի զգեստին ծերած էին...

— Հայհոյեցէք, Հայու լամուկներ, բայց դէթ հայերէն հայհոյեցէք.. կ'ըսէի ինքզինքիս. բայց դէթ Կաղանդ Պապա՛ն ալ չէք ճանչնար սա ծերուկին մէջ...

Ցաւախառն, շփոթահար նահանջեցինք քովընտի փողոց մը...

Բաց պատուհանէ մը, երգ մը թեւ առաւ, իջաւ, թափառեցաւ մեր ուղին, մեղմագին, երգեցուն ձայն մը որ կը կանչէր.

«Ծանաղարըն աթէշինտէն առատակարըմ եանըյօ՛ր...»

Ու դիմացէն ուրիշ ձայն մըն ալ, խեղդուկ աքլորի կանչին պէս, սկսաւ ճգզալ, ճգզա՛լ ու ազգալ...

«Հօյրա՛ն.. հօյրա՛ն.. փէրիշա՛ն»։

Ճղակոտոր բառեր, որոնք կը ճգնէին փրթիլ փայտէ սրտէ մը ու պատմել երեւսեկայ թոքերու յուզմունքը...

Ծերուկին ղողանջը ափը հանդչեցաւ ուսիս. իր մատներէն մարմնիս մէջ կ'անցնէր վախ մը, քրտինք մը. իր ձեռքին ծանրութիւնը կը տարածուէր մէջս տխուր մտածումի մը նման, որ կը հեծծէր...

«Վա՛յ, քեզ, մեծաքանչ զաւ լեզու... վա՛յ քեզ... զաւ հեշտ բարբառ մայրական...»։

Փախա՛նք, փախա՛նք, պատսպարեցանք քովընտի փողոց մը...

Բայց ահա դուռ մը կը բացուի. ահա աղջիկ մը որ կը նայի մեզի, կը ժպտի, գլուխով նշան կ'ընէ, կը հրաւիրէ մեզ ներս...

Պահ մը չեմ ըմբռներ. կոնց կ'առնենք տատամսոտ. կը նայիմ պատէն ի վեր. աջէս ձախս պատուհաններ կը բացուին... Աղջիկներ են, Աստուա՛ծ իմ, ուսերնին բաց, թեւերնին հոլանի... իրենց ակնարկը, թաց խնամինքի նման կը փռէր ծեռքում, աղմուուք մը կուտայ ինձ...

Ծերուկին ակնարկը կը կախուի պահ մը պատերէն, յետոյ ինծի կը յառի հարցումով մը.

«Ո՞վ են այս միջանձնուհիները...։ Ո՞ր ազգին կրակը կը պահեն վկաեան այս կոյսերը...»

— Անցնինք, Տէր իմ, կը մրմնջեմ իրեն. ասոնք ցայգաթիթեռներ են... մայթերու պարիկներ... կոյսեր են արդարեւ, որ կը հսկեն, կը խառնշտկեն հեթանոս մեհեանը մարգաց մէջ... Ողորմինք, Տէ՛ր իմ, փախինք այս փողոցներէն...»

Մեր շուրջը, անոնք կը շարունակէին իրենց փաղաքուշ հրաւէրը. կը խօսէին ծանօթ ու անծանօթ թարգմաններով. նշանացի, լաչին ակնարկներով, կամ Փրովանսի չերմիկ ձայնով մը.

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք մեզի...

— Եկէ՛ր, սիրունս, եկէ՛ր աղուորս...

— Ու դուն ալ, ճգնաւոր, դուն ալ անապատական, դուն ալ եկո՛ւր..

— Ցուրտ էք ու փոշոտ. մենք պիտի հանգչեցնենք ձեզ. գինիով ոտքերնիդ պիտի լուանք... մեր մազերով պիտի չորցնենք սրունքնիդ...

— Եկէ՛ք. Եաֆայի նարինջներ ունինք...

— ... Բանանա թուզեր...

Ալեւոր ուղեկիցս պատոց յանգերը, շրթունքները կը դողային. վրիպանքի, հիասթափութեան, զայրոյթի տենդ մը կ'ուռեցնէր իր քունքի երակները. խուճապահար, ան քայլերնիս վեր առաւ. քայլերը իրար կ'անցնէին. ան կ'ուզէր փախիլ այդ անհիւրընկալ փողոցներէն, ուր կը կարծէր մխրճիլ աղմուկի մը մէջ, ապականիլ ու խեղդուիլ մասլ զգին մը խորը։ Ոչ, ոչ, ապահովաբար իր ակը չէր այդ... Հնձաւ զարմանք փողոցներու այդ բուրգէն... Իր մտածումը կ'որոճացնէր իր մէջ հնչից ահազանգի մը նման.

«Անց յետոյ իմ, սատանա...»

. . . .

Իջանք այսպէս Գանըպիէռի ուղղութեամբ։

Այլ եւս յոգնած էինք, վհատ ու տատամսոտ. Կէս օրը անցեր էր. ժամը լուծուեր էր բոլորովին երկինքի մշուշին մէջ, որու ժապաւէնները ու հիւսկէնները կը կախուէին քաղաքին վրայ։

Փողոցներու մէջէն կը սահէր մարդկային ալիքը, աննպատակ ու անփոյթ. յորձանքին կը տարուէինք մենք ալ, գրեթէ անտեսուած, բոլորովին ուղեկորոյս...

Ալ կը զգայի որ իր ներկայութիւնը ծանր կը կշռէ ուսերուս. անխորհուրդ ու ինքնահաւան պատասխանատուութեամբ ինքզինքս տրամադրած էի այդ ծերուկին. ալ անհնար էր զատուիլ իրմէ, լքել զինքը. պատուհասի մը, ճակատագրի մէկ որոշումին նման ան կը հետեւէր քայլերուս. ու ես զինքը կը տանէի, իր ծանրութիւնը կը բաժնէի ուսիս վրայ, գիտակցութեանս մէջ, մինչեւ խղճմտանքիս խորը...։

Այն ատեն յանկարծ ներշնչում մը լուսաւորեց զիս. սեղմեցի ձեռքը. բռի.

— Երթանք, Տէր իմ, երթանք Փառօ... հոն կը կանգնի հայկական Կաթողիկէն... Ո՞ւր կրնան մեզ աւելի լաւ ընդունիլ քան մեր հայրերուն տաճարին մէջ, զոր կանգնեց է բարեպաշտ ու աստուածավախ մի ազգ... Այո՛, երթանք Փառօ...

Ի՞նչ կրնար ըսել ան, ծերունին, եթէ ոչ համակերպիլ. հետեւիլ ինծ, քալե՛լ, քալե՛լ, գտնելու համար բաց դուռ մը, հիւրընկալ դաւիթ մը. ա՛յնքան պզտիկ, աննշան անկիւն մը պէտք էր իրեն հանգչելու, համբերելու համար։

Կրկին առինք հանրակառք. — մարդկային հեղեղը կ'օրօրէր մեր կառքը. ճեղքեցինք տուներու, վաճառանոցներու, թաղերու կծկտուքն մը. Մարսէյլեան կը խուժէր մեր շուրջը, տեղի կուտար, կը թանձրանար, կը նօսրանար...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

Փարիզ եւ շրջակաները

ՍԷՆ ՄԻՇԷԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8ին, 32, Աւընիւ Գոպլէնի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անզամատետրով։

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

24 Դեկտ. Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է։

Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վիէն, Յ. Մ.— 140։
Կամէլ, Գ. Տ. Խ.— 50։
Լա Կարէն, Թամ.— 35։
Մարսէյլ, Գործ.— 881.60։
Սէն Թ'էթիէն, Գործ.— 54.40։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Վարշաւիա, Մ. Գ.— 100։
Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն։
Իսի լէ Մուլինօ, Ա. Մ.— Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ներկայով կուգամ իմ սրտագին շնորհակալութիւնս յայտնել Տոքթ. Եաղուպի որ կնոջս մահացու մէկ հիւանդութիւնը բժշկական խիստ ճարտար եւ բացառիկ գործողութեամբ մը դարմանեց եւ զայն փրկեց ստոյգ մահէ մը։

Արամ Աւետիսեան

Անիէռ, 19 դեկտ. 1932

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

"ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ,,

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Անկարելի պիտի ըլլար գրել Լիան Սօնրէլի կենսագրութիւնը։ Չկայ վկայութեան արոյ յաջորդականութիւն մը, որպէս զի այդ աշխատանքը ստանձնողը հաւաքէր ու կարգի դնէր զանոնք։ Ամէն տեղ է ան — Պաթավիա, Թանկըր, Փարիզ, Մատրիտ, Լոնտոն ու յետոյ յանկարծ կը կորսուի։ Այսքան միայն կարելի է ըսել իր մասին։ Թերեւս անխուսափելի էին այդ անհետացումները՝ նկատի ունենալով իր վարած կեանքը։

Ճորճ Լըմըրիւրիէն երեք տարբեր առիթներով տեսած էր զայն Փարիզի մէջ, բայց այդ հանդիպումները անցողակի ակնարկ մըն էին միայն անոր կենցաղին վրայ։ Այդքանն իսկ կարելի չէ ըսել ծովակալ Կոթհօրնի հետ 1917ին Լոնտոնի մէջ իր ունեցած տեսակցութիւններուն կամ Թօրինիթին Սրուէրի հիւրանոցին մէջ՝ Տիկին Տիուլէնի հետ իր ունեցած կարճատեւ ծանօթութեան մասին։

Եւ սակայն, կարելի է ուրուագծել զայն շատ տարտամ կերպով եւ տալ ընդհանուր տպաւորութիւն մը որ եթէ նկարուած ըլլար կտաւի մը վրայ, պիտի գրաւէր ուշադրութիւնը՝ զարմանք յառաջ բերելով անոր ետին ծածկուած գաղտնիքներուն մասին։

×

Ճորճ Լըմըրիւրիէն այնտեղ էր այդ իրիկունը՝ Պէրթի փողոցի այն հաստատութեան մէջ ուր Փօրէլ առաջին անգամ ըլլալով բազմութեան կը ներկայացնէր Լիան Սօնրէլը։

Փօրէլի հաստատութիւնը սկսած մըն էր այն իմաստով որ ժամադրավայրն էր ամէն գիշեր միեւնոյն մարդոց — արուեստագէտներու, գրողներու եւ Մօնմարթրի թափթփուքներուն։ Անոնք որ աղջիկ ունէին միասին կը բերէին։ Աղջիկ չունեցող կա՞ր։ Սակայն հանրային հաստատութիւն մը չէր ան, թէեւ մասնաւոր արտօնութիւն ստացած էր եւ պատասխանատու էր իշխանութիւններուն։ Ուզողը ներս կը մտնէր ու կը նստէր, եթէ ազատ սեղան գտնէր։

1910ի նոյեմբերի վերջերը, իրիկուն մը Փօրէլ ներկայ էր այդ երկար սրահին մէջ որուն տակը օթօպիւսի ձիերուն ախոռն էր։ Ձեռքը բռնած էր ապակիէ ծնծղայ մը որուն կը զարնէր ամէն անգամ որ ըսելիք մը ունէր իր յաճախորդներուն։ Երկար սրահին մէջ տարօրինակ կը հնչէր ծնծղային ձայնը եւ մարդոց մը ճեղքէն ներս թափանցող արեւի բարակ ճառագայթի մը տպաւորութիւնը կը թողուր ան։ Ուղեղիդ կը հասնէր նախ այդ ձայնը ինչպէս բարձրաձայն խօսակցութիւնը — ամէն մարդ բարձրաձայն կը խօսէր Փօրէլի ակումբին մէջ — յետոյ աստիճանաբար կը տարածուէր ան. լռութիւն կը տիրէր, խօսակցութիւնները կը դադրէին։

Խորհրդաւոր բան չկար այս բոլորին մէջ։

Այդ գիշեր Փօրէլ երեք հարուած տուաւ ծնծղային. ազմուկն ու խնդուքը մարեցան սրահին մէջ։ Փօրէլ յայտարարութիւն մը պիտի ընէր։

— Պարոննե՛ր, երեք շաբաթէ ի վեր կապելայ չունէինք։

Սպասեց կարծես որ մեկնութիւններ տային այդ մասին. ո՛չ ոք բերանը բացաւ։ Փօրէլ շարունակեց.

— Անցեալ շաբթու Մարսէյլ գացի, գիտէ՛ք.

Ներկաները սկսան խնդալ ու չկրցաւ շարունակել իր խօսքը։

Ամէն մարդ գիտէր Փօրէլի կանոնաւոր բացակայութիւններուն պատճառը։ Մարսէյլի մէջ ան ունէր սիրուհի մը որ չէր ուզեր Փարիզ գալ. իսկ ինք, գործը եւ կին մը ունէր Փարիզի մէջ ու չէր ուզեր Մարսէյլ ապրիլ։ Ամէն անգամ որ կուռ մը կը պատահէր տունը, Տիկին Փօրէլ որ կը պահէր տոմարները եւ կը վարէր ակումբին սրճարանի բաժինը, կառքին մէջ կը նետէր իր ամուսինը եւ կառ մը Լիոն տանելով կ'ըսէր «գնա՛» եւ համբոյր մըն ալ կը դնէր անոր այտերուն։ Տիկինը կը սպասէր քարափին վրայ մինչեւ որ շոգեկառքը ճամբայ ելլէր. յետոյ կը վերադառնար Պէրթ փողոցը, պայծառութիւն մը դէմքին վրայ որ նշմարելի չէր երբեք ամուսնոյն ներկայութեան։

Երբ ծիծաղները դադրեցան, Փօրէլ շարունակեց.

— Մարսէյլ գացի. Քէ տիւ Մօնտի վրայ սրճարանէ մը ներս մտայ. այնտեղ աղջիկ մը տեսայ որ կը պարէր։

Աչքերը փակեց Փօրէլ, լուռ ու մունջ կեցաւ բոպէ մը. յետոյ մատները տանելով շրթունքներուն՝ իր սեւ մօրուքին մէջէն՝ ուռելիք մը մարցուցը դուրս քաշելու ձեւով, համբոյր մը փրցուց ու նետեց, վերը, օդին մէջ։ Գիտէր այդ կեղծ շարժումներուն արժէքը. քիչ անգամ կ'ընէր այդ ձեւերը։

— Աղջիկը այդ սրճարանը բերող մարդը ինծի ըսաւ. «Ի՞նչ կուտաս, Փօրէլ». ըսի «Հայրենք». ան ըսաւ «Հայրենք»։ Աղջիկը կեցած, աչքերուն տակէն ինծի կը նայէր։ Ցետոյ, յանկարծ, չեմ գիտեր ինչու համար, «Չատ լաւ» ըսի եւ հետս միասին բերի. այստեղ է ան հիմա։

Ոչ ոք կրնար ուրանալ անոր խանութպանի անպարտութիւնը։ Իր փոքր ու մտերմական ձեւերուն մէջ, Փօրէլ մեծ մարդ մըն էր։

Իր խօսքը աւարտելէ ետք, Փօրէլ նայեցաւ նուագարանին եւ վեր բարձրացնելով մատները, նշան մը ըրաւ անոր։ Ջութակահարները սկսան նուագել արեւելեան եղանակ մը։

Անշուշտ փորձ ըրած էին անոնք նախապէս եւ Փօրէլ ու նուագարանը պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսած էին ինչպէս միշտ։ Սրահին վարի ծայրէն վարագոյրները բացուեցան։ Բեմ չէր անոնց ետին ծածկուածը այլ տեսակ մը մենախուց։ Բեմի յարմարութիւն չունէր շէզակի գեղաններու տակ փռուած այդ սրահը։

Գետինը նստած էր աղջիկ մը՝ սրունքները խաչաձեւ։ Առաջին ակնարկով Ճորճ շատ մեծ հետաքրքրութիւն մը ունեցաւ միայն։ Վարժուած էր ան Փօրէլի թատերական ցուցադրութիւններուն որոնք շատ անգամ տափակութիւններ էին։

Կրունկներէն մինչեւ մէջքը թրքական թափանցիկ անդրավարտիք մը հագած էր ան։ Մէջքէն վեր փաթթուած էր կէս – մութ, կէս – փայլուն երիզով մը զոր աճուածէ սկսած կամաց կամաց զատել իր մերկ մարմինէն։ Մետաղէ շինուած ուանցի մը կը նմանէր այդ երիզը։ Օձ մըն էր։

Թարգմ. Ֆ. Մ.

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.384

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

21 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2066

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 80 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՆԱՍՏԱ՞Ն ԹԷ ՇԱՀԱՍՏԱՆ

Զարաստարիկ հով մը, նորէն, Ս. Ղազարի գլխուն։

Մեզմէ առաջ, ամբողջ մէկ սերունդ զբաղեցաւ այս հաստատութեան կռիւներով եւ ներքին գործերով։

Մեր օրով, ամբողջ քսան տարի նոյն հարցերը քրքրուեցան Գոլոսյ մամուլին մէջ։

Եւ ահա, քանի մը տարուան լռութենէ յետոյ, նոյն չարագուշակ երեւոյթներն ու շշուկները՝ Մխիթար Աբբայի ձգած ժառանգութեան մասին։

Կարդացինք, անշուշտ, Մուրատ-Ռափայէլեան Նախկին Սաներու Միութեան բաց նամակը՝ երէկուան «Յառաջ»ի մէջ։

Միութիւնը իր վերջին ընդհ. ժողովին մէջ քննելով այն տագնապը որուն մատնուած է Մ. Ռափայէլեան կտակը, իբրեւ հետեւանք «վերջին տասնըհինգ տարիներու ընթացքին գոյացած պարտքերու», հրապարակաւ կ'ուղղէ ութ հարցումներ, որոնք չափազանց խռովիչ են։

Այդ հարցումներէն կ'իմանանք հետեւեալ ծանրակշիռ իրողութիւնները.—

1. Տասներկու միլիոն լիրէթի *պարտք մը գոյացած է, մօտ* 24 *միլիոն գնահատուած հարստութեան մը վրայ։ (Ի՞նչպէս)։*

2. *Վենետիկի Աբբահայրը կտակին հանդէպ իր վայելած վարչական իրաւունքները յանձներ է Վատիկանէն նշանակուած եւ օտար անձերէ կազմուած յանձնաժողովի մը։ (Ինչո՞ւ)։*

3. *Պարտքերը սկիզբ կ'առնեն Վատիկանի առաջին միջամտութենէն* (1916) *քիչ յետոյ։*

4. *Միաբանութիւնը կտակի մասին ո՛ր եւ է հաշուետուութիւն չէ հրատարակած վերջին տասնըհինգ տարիներու ընթացքին։*

5. *Կտակը կէս առ կէս փճացած է։ (Տես առաջին կէտը)։*

Ուրեմն, — 1. *Հսկայական հարստութիւն մը հալեր է Ս. Ղազարի մէջ եւ մենք նոր կ'իմանանք,* — 2. *Վատիկան ոչ միայն խախտած է վանքին ինքնավարութիւնը, այլ եւ հետզհետէ ամրացուցած՝ իր միջամտութիւնն ու տիրապետութիւնը, արհամարհելով ամբողջ ժողովուրդի մը հանրային կարծիքը։*

Գիտենք որ մասնաւորապէս Վենետիկի վարդապետները սովորութիւն չունին պատասխանելու հրապարակային հարցումներու։ Եթէ շատ նեղես, գրաբար լուտանքներ կը տեղան։

Կ'ուզէինք սխալած ըլլալ այս պարագային, նոյն իսկ իրենց բարիքին համար։

Որովհետեւ, «թշնամի»ն ներսէն է այս անգամ, — բուն իսկ Մ. Ռ. սաներէն։

Միութեան շրջաբերականը, խմբագրուած՝ այնքան փափկանկատութեամբ, շատ բան չըսեր տակաւին։

Բայց, մատնանշուած իրողութիւնները այնքան խօսուն են եւ ծանրակշիռ, որ վաղը պարզ հարցումները կրնան փոխուիլ հարցաքննումներու։ Կրնան բոլորովին պղտորել միտքերը, եւ Ս. Ղազարի նիւթական տագնապին վրայ աւելցնել բարոյական տագնապ մը եւս։

Օրուան այս ժամուն, ո՞վ հաճոյք պիտի զգար այդպիսի ողբերգութենէ մը։

Սեւ գի՞ծ կը պակսի հայկական հորիզոնին վրայ...

Կարճ խօսքով, Մխիթարեան Միաբանութեան եւ անոր իսկական բարեկամներուն ճիտին պարտքն է՝ հրապարակաւ պատասխանել գրուած հարցումներուն։ Լուսաբանել հանրային կարծիքը։

Եւ այդ պարտականութիւնը պէտք է կատարեն լրիւ։ Վաւերական փաստերով ու թուանշաններով։ Ոչ թէ ընդհանուր խօսքերով կամ սովորական ժխտումներով։

Վաղը, եթէ տագնապը սաստկանայ եւ յանգի «հրապարականախատ գայթակղութեան» մը, Միաբանութիւնը ո՞ւր պիտի զարնէ իր գլուխը։ Չէ՞ որ միշտ կարօտ է հանրութեան համակրանքին եւ աջակցութեան։

Արդ, հանրութիւնը լոյս կը պահանջէ, ամէն բանէ առաջ։

Լոյս՝ մատնանշուած հաշիւներու մասին։

Լոյս՝ Վատիկանի յարաճուն ոտնձգութեանց մասին։

Լոյս եւ լոյս՝ վանքին իրական կացութեան մասին։

Մենաստան մը, որ այնքան ծաւալուն եւ տեւական վաստակ ունի հայկական մշակոյթի զարգացման մէջ, չի կրնար դառնալ շահաստան, այս կամ այն յանձնաժողովին ձեռքը։

Վատիկանը, իբրեւ հոգեւոր իշխանութիւն, ինչքան ալ իրաւասութիւններ ունենայ, չի կրնար խախտել դարաւոր հաստատութեան մը կազմական կանոնագիրը։

Ուրիշ խնդիր, եթէ վանքին վարիչները իրենք տեղի – անտեղի ընդ առաջ կ'երթան, պարզապէս հաճոյք պատճառելու համար իշխանութեան մը որ կը սիրէ ձեռք երկարել մինչեւ յետին անկիւնը։

Միաբանութիւնը մինա՞կ է մնացեր։

Բայց ինչո՞ւ ինքն իր ձեռքով կը թուլցնէ կապերը՝ ժողովուրդին հետ, կ'արհամարհէ հանրային կարծիքը, լպրծուն հաճոյակատարութիւնը շփոթելով հոգեւոր՝ կանոնական կապի մը հետ։

Անատոլո՞ւ կը գտնուինք թէ Իտալիա...

Սովորական ճշմարտութիւն է, — մենք շատ անգամ իրաւունքներ կը կորսնցնենք, մեր գլխուն փորձանքներ կը բանանք եւ օտար միջամտութիւն կը հրաւիրենք կա՛մ գիտակցօրէն, կամ ապիկարութեամբ։

Վենետիկը բացառութիւն չի կազմեր այս ճամբուն վրայ։

Վկայ՝ վերջին քսան տարիներու պատմութիւնը։

Ս. Ղազարը այս վիճակին չէր հասներ, եթէ աւելի արթուն եւ աւելի կորովի չարժէր ժամանակին։

Բայց թողունք պատմութիւնը եւ կանգ առնենք այսօրուան իրականութեան վրայ, սպասելով հարցումներու պատասխանին։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՆ Է ԶԱՐՄԱՆԱԼԻՆ

Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի զեկոյցին առթիւ, Պ. Մալէզեան իր շողոմարար ոճով ներկայացնելէ յետոյ բանախօսը, ըսեր է.

— Կը գտնուինք այնպիսի ժամանակի մը մէջ ուր ազգին կէսը ստիպուած է համոզել միւս կէսը թէ՝ հայրենիք ունինք, ազատ եւ անկախ...

Մեղքը՝ պատմողին վիզը։

Իսկ ես կը զարմանամ որ Պ. Մալէզեան, նախկին փաստաբան, չի հասկնար թէ մարդիկ դժուար կ'ըմբռնեն վերացական ճշմարտութիւնները։ Մանաւանդ սա բանաստեղծական բուիչքը, — «ազատ եւ անկախ հայրենիք»։ Այն ալ բոլշեւիկեան բարին տակ։

Ի՞նչպէս կը պահանջեն որ ազգին կէսը համոզուի թէ ազատ հայրենիք ունինք, երբ Պ. Մալէզեան ինք չըմբռներ թէ այդ նոյն կէսը տեսեր է եւ բջջուան, եւ չի կրնար հանդուրժել որ 8—10,000 փրանք ամսական վճարուի վարիչ պաշտօնեայի մը։

Թոշակ մը, որուն կէսը կրնար փառաւորապէս ապահովել ձախողած փաստաբանին քաղքենի ապրուստը, իսկ միւս կէսը՝ հինգ հազար մանուկ փրկել Ցուցատանի կամ Սուրիոյ մէջ։

ՎԱՐԱԶ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ ՄԸ ՄԵՌԱՒ

ԻՐ ՔՈՅՐԸ ԵՒ ՔԵՌԱՅՐԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ

Ցաւով կ'իմանանք թէ արտաքին գործերու պաշտօնատարներէն Պ. Նշան Գալըպճեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր զաւակը, Նուպար, 28 տարեկան։

Դժբախտ երիտասարդը եւ իր քեռայրն ու քոյրը, Տէր եւ Տիկին Գամէր Պաղտատլեան ինքնաշարժով մը Փառի փլած կ'երթային շաբաթ օր, երբ կառքը ճամբէն դուրս ելլելով ծառի մը զարնուեցաւ եւ կրակ առաւ։ Նուպար գլուխէն զարնուելով անմիջապէս մեռաւ, իսկ Տէր եւ Տիկին Պաղտատլեան եւ չարժավարը վիրաւորուած ըլլալով, հիւանդանոց փոխադրուեցան։

Վիրաւորուած է հինգերորդ ուղեւորն ալ, դարձեալ Հայ։

ՍԵՒ ԾՈՎԷՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ

Էնկիւրիէէն կը հեռագրեն թէ Սեւ ծովը Միջերկրականի կապող առաջին կառախումբը Մերսին հասաւ Սամսոնէն։

ԲՈԼՈՐ ՕՏԱՐ ԴՐԱՄՆԵՐԸ՝ ՀԱՅՑԻ ՀԱՄԱՐ

Ցուցատանի նախորդ կառավարութեան օրով պատրաստուած ու խորհրդարանէն վաւերացուած օրէնքի մը համաձայն, դրամատուններու մէջ օտար դրամ ունեցողները տոլարը հաշուելով, տրախմի գինը ստանային։ Այս օրէնքը բազմաթիւ դժգոհութիւններու տեղի տուած ըլլալով, Վենիզելոսի կառավարութիւնը գործադրութեան չդրաւ։

Նոր կառավարութիւնը առաջին օրէն զբաղեցաւ այդ խնդրով եւ կազմեց յատուկ յանձնախումբ մը, որ միջին ճամբայ մը գտնէ թէ օրէնքը գործադրելու եւ թէ պետութեան վարկը պահելու մտքով։ Յանձնախումբը իր եզրակացութիւնը յանձնած է վարչապետին։ Հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, յանձնախումբը կ'առաջարկէ տոլարը հաշուել 145 տրախմի, փոխանակ 100ի եւ դրամատուններու մէջ անհատներու պատկանող բոլոր օտար դրամները յանձնել Ցուցատանի Դրամատան, հացի պահանջին գործածուելու համար։

Կ'ըսուի թէ դրամատուններու մէջ մօտաւորապէս 30 միլիոն տոլար կը գտնուի, այսինքն 1700 միլիոն տրախմի։ Եւ որովհետեւ դրամատունները բացարձակապէս կ'ընդդիմանան այս կարգադրութեան, առարկելով թէ այդքան տրախմի վճարելու ի վիճակի չեն, կառավարութիւնը կը խորհի արժեթուղթեր հրապարակ հանել, դիւրացնելու համար դրամատուններուն գործը։ Այս մասին վերջնական որոշում տրուած չէ տակաւին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հուվըր կ'առաջարկէ վերաքննել

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Երկուշաբթի օր, նախագահ Հուվըր ամերիկեան խորհրդարանին մէջ կարդաց երկար պատգամագիր մը, միջազգային կացութեան եւ մասնաւորապէս պատերազմական պարտքերու մասին։

Պ. Հուվըր նախ ընդհանուր ակնարկ մը նետեց համաշխարհային տնտեսական տագնապին վրայ, պարզելով գիներու անընդհատ եւ անսովոր անկումը, որուն հետեւանքով պարտականները չեն կրնար վճարել իրենց պարտքերը։ Իսկ պահանջատէրերը՝ մեծ հոգ ապագայի մասին, չեն կրնար ուրիշ նպատակներու յատկացնել դրամագլուխները։ Այս պարագաները աչքի առջեւ ունենալով, ամերիկեան կառավարութիւնը հաւանեցաւ մասնակցիլ համաշխարհային խորհրդաժողովի մը, որ պիտի ջանայ դարմաններ գտնել։

Յետոյ բացատրելով թէ ապառազինութեանց յարաճուն յաւելումը գլխաւոր պատճառներէն մէկն է նիւթացոյցներու անհաւասարակշռութեան, Նախագահը անցաւ պատերազմական պարտքերուն.

— Պատերազմական պարտքերու խնդիրը այսօր չի կրնար անջատուիլ համաշխարհային կացութենէն։ Ես անձնապէս կը կարծեմ թէ անոր կարեւորութիւնը չափազանցուած է, բաղդատելով ուրիշ տնտեսական ուժերու հետ։ Սակայն եւ այնպէս, դրամական չէշտուած անկումի պահերուն, կարգ մը պետութիւններ չեն կրնար վճարել, եւ, կարգ մը պարագաներու մէջ, խոշոր գումարներու փոխանցումը ծանրօրէն կ'ազդէ փոխանակութեան հրապարակին եւ ազգային դրամին վրայ։ Ինչպէս գիտէ խորհրդարանը, պարտական գլխաւոր պետութիւնները խնդրեցին յետաձգել դեկտեմբերի վճարումները եւ խորհրդակցութիւն մը կատարել, վերաքննութեան մը ձեռնարկելու համար։ Մենք մերժեցինք յետաձգումը, որովհետեւ մեր կարծիքն այն է թէ պիտի չքացնէր կնքուած համաձայնութեանց ամբողջութիւնը եւ պիտի խափանէր մինչեւ հիմա հետապնդուած ազգային քաղաքականութիւնը։ Իւրաքանչիւր ազգի հետ անջատ – անջատ նկատի առնել այդ պարտաւորութիւնները՝ պիտի ստեղծէր այնպիսի կացութիւն մը ուր պարտքերուն գիմաց պիտի դնէին գերմանական հատուցումները։ Այդպիսի քաղաքականութիւն մը ոչ միայն պիտի նշանակէր ժխտել ստորագրուած յանձնառութեանց անհատական հանգամանքը, այլ պիտի յանգէր գերմանական հատուցումներու բեռը բեռցնելու ամերիկացի հարկատուին վրայ։ Անարդար պիտի ըլլար ուրիշ զոհողութիւններ պահանջել ամերիկացի ժողովուրդէն, առանց կարգ մը փոխարինութիւններ ապահովելու։ Մեր ազգային շահը կը պահանջէ չընդունիլ այդ գործողութիւններուն որ եւ է մէկը եւ որոշում տալ միայն այն ատեն երբ այս քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրները մանրամասնօրէն կ'ուսումնասիրուին եւ կարելի եղածին չափ գոհացուցիչ լուծումի մը կը յանգին։

Թող թոյլ տան, սակայն, ըսելու, թէ բաց ի մէկ երկրէ, պարտքերու վճարման համար անհրաժեշտ տուրքերը մէկ քառորդով չեն անցնիր այն տուրքերը որ սահմանուած են զինուորական ծախքերուն։ Որովհետեւ իրենց ապառազինութեանց պահպանումը կը հարկադրէ մեզ մեծապէս աւելցնել մեր զինուորական ծախքերը, որոնք այժմ շատ աւելի են նախապատերազմեան շրջանէն։ Ամերիկեան ժողովուրդը բնականաբար կը խորհի թէ պարտքերու ջնջումէն հեռու՝ մեր զինուորական ծախքերը թեթեւցնելէ, պիտի ծառայէ տրամադրելի գումարներ ձգելու, որոնք արտասահմանի կողմէ պիտի գործածուին ուրիշ զինուորական նպատակներու։ Կրնամ ըսել նաեւ թէ Մ. Նահանգները ուրիշ որ եւ է ազգէ կրկնապատիկ աւելի զոհողութիւն ըրած են, հաւանելով մօրաթորիոմի, որուն շնորհիւ տնտեսական փլուզումէ փրկուեցան շատ մը ազգեր։ Այս բարեացակամութիւնը պէտք չէ իբրեւ չքմեղանք կամ առիթ ծառայէ նոր զոհողութիւն մը պահանջելու մեզմէ։ Ծանօթ են իմ տեսակէտներս։ Ես չեմ կրնար նախատեսել պարտքերու ջնջում։

Իբրեւ եզրակացութիւն, Պ. Հուվըր առաջարկեց մասնաւոր յանձնաժողովի մը քննութեան ենթարկել ամբողջ խնդիրը։

Փոքր Համաձայնութիւնը կ'ամրապնդուի

Փոքր Համաձայնութեան անդամակցող պետութեանց արտաքին Նախարարները դեկտ. 18ին եւ 19ին ժողով գումարեցին Պելկրատի մէջ, աւելի ամրապնդելու համար իրենց յարաբերութիւնները։ Այս առթիւ նկատի առին զինաթափութեան եւ պատերազմական պարտքերու խնդիրները եւ եկան այն եզրակացութեան թէ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները որքան սերտօրէն գործակցին, այնքան աւելի պիտի շահին ու պիտի նպաստեն Միջին Եւրոպայի խաղաղութեան։ Այս առաջադրութեամբ, որոշուեցաւ մնայուն խորհուրդ մը կազմել երեք պետութեանց արտաքին նախարարներէն։

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ զօր. Միրնով, ծովակալ Կոլչաքի յաղթականը, ինչպէս եւ նախկին գործավարներ Էյմոնս եւ Տոլմաչով ձերբակալուած եւ աքսորի դատապարտուած են, ընդդիմացած ըլլալով կառավարութեան քաղաքականութեան։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, 94 ուսանողներ ձերբակալուած են, խմբագրած, տպած եւ ցրուած ըլլալով թռուցիկներ որոնց մէջ կ'ըսուէր թէ Ռուսաստանը կը գտնուի աղէտի մը նախօրեակին, ուտեստի չգոյութեան հետեւանքով։

ԱՆԳԼԻՈ-ՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ ԿԸ ՄԵՂՄԱՆԱՅ

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին յունուար 23ի նիստին յետաձգուեցաւ անգլեւպարսիկ վէճին քննութիւնը, համախորհուրդ Անգլիոյ եւ Պարսկաստանի ներկայացուցիչներուն։

Անգլիա կարելի կը գտնէ նոր բանակցութեանց վերսկսումը. եւ նախկին ուժգնութեամբ չի պնդեր իր պահանջներուն վրայ։

Նոր ցոյցեր Իտալիոյ դէմ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ նոր ցոյցեր տեղի ունեցան երկուշաբթի օր, Իտալիոյ դէմ։ Ուսանողները բուռն ճառեր խօսեցան, բողոքելով Իտալացիներու կողմէ կատարուած հակասերբ ցոյցերուն դէմ։ Ցուցարարները յետոյ փորձեցին թափօր կազմել եւ իտալական դեսպանատան երթալ, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։

Դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ

Ռումանիոյ մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան դաշնագիրներու վերաքննութեան, աւելի ճիշդ՝ Հունգարիոյ դէմ։ Քրայովայի մէջ ահագին բազմութիւն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԷԿ ԵՐԴՈՒՄԸ

93,000 ՍՏԵՐԼԻՆ ԱՐԺԵՑ

Թուրքեւֆրանս. խառն դատարանը դեկտ. 13ին վերջացուց իր նստաշրջանը, 13 դատի մասին որոշում տալով։ Դատերէն մէկը կը պատկանէր Սաւառնակի ընկերութեան եւ 93,000 ստերլինի հետ կապ ունէր։

Ընդհ. պատերազմէն առաջ, Ճախկին Նաւատորմի ընկերութիւնը մարտանաւեր կ'ապսպրէ փրանսական Օ-կիւթին Նորման ընկերութեան, եւ իբրեւ կանխավճար՝ 93,000 ստերլին կը վճարէ։ Սաւառնակի ընկերութիւնը, որուն փոխանցուած էին հաշիւները, խառն դատարանին առջեւ դատ բացած էր փրանս. ընկերութեան դէմ, պահանջելով շինել մարտանաւերը կամ վերադարձնել կանխավճարը։

Դատավարութեան միջոցին, Սաւառնակի ընկերութիւնը չկրցաւ փաստաթուղթերով հաստատել թէ 93,000 ոսկի վճարած է։ Ասոր վրայ երդում առաջարկուեցաւ փրանսական ընկերութեան ներկայացուցչին, որ երդում ըրաւ թէ իրենք չեն առած այդ դրամը։ Դատարանն ալ Սաւառնակի ընկերութեան դէմ որոշում տուաւ։

Միւս կողմէ, Օկիւսթին Նորման ընկերութիւնը իր կարգին դատ բացած է թուրք կառավարութեան դէմ, ըսելով թէ պատերազմէն առաջ ան մարտանաւեր ապսպրած է իրեն եւ իբրեւ կանխավճար 90,000 ստերլին տուած է։ Ընկերութիւնը կ'ուզէ որ թուրք կառավարութիւնը վճարէ մնացեալ գումարը եւ առնէ մարտանաւերը։

Խառն դատարանը զբաղեցաւ նաեւ այս գործով եւ որոշեց որ Ռոզվելթի մասնագէտ Մէօթ Հանսէն քննէ թէ, նախապէս ապսպրուած մարտանաւերուն յատակագիծերը կը համապատասխանե՞ն Ռերկայ գիտական պահանջներուն։

ՀԵՐՔՈՒՄ ՄԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

Անտիոքի մամուլի գիւանը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած է.—

Ալէքսանտրէթի սանճագին մէջ կարեւոր փոփոխութեանց եւ նոյն իսկ այդ հողամասին Թուրքիոյ յանձնուելուն մասին շրջան ըրող զրոյցները անճիշդ եւ անհիմն են։

Պաշտօնապէս կը յայտարարուի թէ, երբեք խորհրդակցութեան առարկայ չէ եղած փոխել Ալէքսանտրէթի սանճագին կազմական կանոնագիրը որ կը համապատասխանէ հոգատար իշխանութեան քաղաքականութեան։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Սուրիոյ մարդպետութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած է.—

Պ. Փոնսօ Ժընեւի մէջ պարզեց Սուրիոյ 1931 եւ 1932 տարիներու քաղաքական կացութեան յեղաշրջումը, 1932ին Լիբանանի մէջ ձեռք առնուած միջոցները եւ Թուրքիոյ հետ վերջերս կնքուած գոհացուցիչ համաձայնութիւնը կալուածներու հարցին եւ Ալէքսանտրէթի, Հալէպի եւ Նիսիպինի երկաթուղիի շահագործութեան մասին։

Գալով Սուրիոյ, Պ. Փոնսօ Հոգատարութեանց Յանձնաժողովին յայտնելէ յետոյ կազմակերպչական ծրագրին գործադրութիւնը, Դամասկոսի խորհրդարանական հաստատութիւններուն աշխատութեան պայմանները եւ սուրիական կառավարութեան հետ ունեցած իր առաջին շփումներէն կրած տպաւորութիւնը, յայտնեց փրանսական կառավարութեան մտադրութիւնը՝ դաշնագրի մը կնքումով դիւրացնելու Սուրիոյ յեղաշրջումը դէպ ի անկախութիւն եւ անդամակցութիւն Ազգերու Դաշնակցութեան, համաձայն Ազգաժողովի Ուխտի 22րդ յօդուածի նախատեսութեանց եւ Հոգատարութեանց Յանձնաժողովի Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ներկայացուցած տեղեկագրին։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ոսկին 85ի բարձրացաւ առջի օր. յետոյ իջաւ 84.65ի եւ փակուեցաւ 84.95ով։ Շաբաթ օր 84.75 էր։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Նոր Թուրքիոյ տնտեսական եւ ընկերային կեանքի ուշագրաւ նորութիւններէն մէկն է համագործակցական շարժումը։

Ֆէսին ու փաթթոցին տեղ քասքէթ դնող, աղայութենէ էֆէնտիութեան բարձրացող Թուրք գիւղացին շատ նախնական տնտեսութիւնը եւս հարկ էր փոխել.

Ու ատիկա աննշան կամ դիւրին փոփոխութիւն մը չէր։ Զանգուած մը, որ դարեր շարունակ ցանիր, վարեր, ու, երկինք նայելով, «ալլահ քերիմ տիր» ըսեր է, պէտք մտնէր իրեն դրկից կամ գիւղակից անձերու հետ հաւաքական աշխատանքի մը։ Երբ նկատի առնենք որ Թուրքիոյ մէջ, մինչեւ յեղափոխութիւն, առեւտրական ընկերութիւններու թիւն անգամ համեմատաբար քիչ էր, որով եւ՝ տնտեսական գործակցութեան գաղափարն ու վարժութիւնը ընդհանրացած չէր, կարելի կ՚ըլլայ ըմբռնել թէ՝ Թուրք հասարակ ու յետադէմ գիւղացին համագործակցութեան մը քաշելը այնքան դժուար էր, որքան՝ ֆէսէն անջատելը։

Այսու հանդերձ, Էնկիւրի յաջողեցաւ սկիզբ մը դնել ու, տրուած ժամանակին համեմատութեամբ, նախատեսուածէն աւելի ընդարձակել շարժումը։

Նման շարժում մը, սակայն, անկարելի էր ընդհանրացնել ամբողջ երկրին մէջ։ Որովհետեւ, Կեդրոնական Անատոլուէն անդին, օրինակ, ժողովուրդը մինչեւ այսօր գրեթէ անընտել է կեդրոնի մտաւոր, մշակութային, ընկերային և տնտեսական կեանքին ու նորութիւններուն։ Ընդարձակ տարածութիւնները, հաղորդակցութեանց միջոցներուն չգոյութիւնը եւ բնակչութեան նուազութիւնը (ինչ որ աւելի կը նուազեցնէ շփումը) տնտեսական – ընկերային տեսակէտով որ եւ է փոփոխման արգելք եղած են Էնկիւրիէն անդին ինկած վայրերուն մէջ

Ուրեմն, համագործակցական շարժումը հարկ էր սկսիլ հոն, ուր համեմատաբար աւելի լաւ տնտեսութիւն կար։ Իսկ այդ շրջանը Եգէականն էր։ Այսինքն՝ Իզմիրը իր շրջականերով։

Շրջան մը, որ երկրին ամենաշատ արտադրողն է, ամենաշատ արտածողը եւ ամենախիտ գիւղացիութիւնը ունի, — ազատող տարրը։

Եւ որովհետեւ ստանալէ առաջ հարկ է տալ գիւղացիին՝ զայն կապելու համար այդ շարժման, Էնկիւրի ամէնէն առաջ հիմնեց վարկային համագործակցականներ՝ Երկրագործ. Դրամատան հովանաւորութեան տակ։ Անգամ մը հիմը դրուած էր անոր, երբ ծայր տուին միւսները, — արտադրողականներն ու սպառողականները։ Այս վերջինները, սակայն, առաւելապէս քաղաքներու մէջ ծնունդ առին, քանի որ առեւտրական բնոյթ ունին։ Համագործակցական շարժումը իր առաջին օրերու յաջողութիւնը կը պարտի երկու գլխաւոր պատճառներու, — ա) Սկզբնաւորութեան տարիներուն Իզմիրի կամ ընդհանրապէս Եգէականի շրջանը ապրեցաւ առատութեան եւ լաւ արտածումներու շահաբեր տարիներ։ Գիւղացիին ձեռքը դրամ հասաւ. Նոյն տարիներուն, սակայն, երկիր ցնցուած էր յետադիմականներու դէմ եղած խստութիւններէն ու ամէն հրահանգի առջեւ գլուխ կը ծռէր բնակչութիւնը։ բ) Գիւղացին, Թուրքիոյ մէջ, միշտ ալ ճանճրացած է իր վարկատուներէն, գիզուած տոկոսներէն, չվերջացող պարտքերէն։ Համագործակցականը, փոխադարձ օգնութեան այդ շարժումը կրնար հող շահիլ, եթէ, սակայն, արմատացած թերահաւատութիւնը չքանար։

Այսպէս կամ այնպէս, Իզմիրը առաջին քայլը առաւ ու պետական խողովակով շարժումը տարածուեցաւ։ Այդ տարածման մէջ գլխաւոր դեր կատարեց, նաեւ, Ծալքը։ Այդ շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերը լծուեցան աշխատանքի, քարոզչութիւն ըրին, օրինակ դարձան, նախաձեռնարկ եղան եւ, մէկ երկու տարուան ընթացքին, համագործակցականներու թիւր շատցաւ

Եւ սակայն, ինչպէս ամէն գործի, հոս եւս դժգոհութիւնը չուշացաւ։ Ան հասարակ տնտեսական հաւաքական աշխատանքի անընտել, կանոնաւորութեանց անտեղեակ, եւ չարաշահումի վարժ, Թուրք մարդը, մանաւանդ երբ որոշ դիրք ունէր այդ գործին մէջ, սկսաւ մտքը խղճել։ Սկիզբի տարիներուն, ոչ կանոնաւոր հաշիւ կրցան ընել, ոչ տոմար, ոչ ալ ելք ու մուտք։ Այնքան, որ երբ Մուսթաֆա Քէմալ, Ըսմէթ – Ֆէթհի պայքարի եւ ընտրութեանց օրերուն, Իզմիր ու շրջակաները հանդիպեցան՝ ժողովուրդին դժգոհութիւնները լսելու համար, ծալքէն թէ դուրսէն բազմաթիւ տեղեկագիրներ տրուեցան իրեն՝ գլխաւորաբար համագործակցականներուն դէմ։

Այդ հարցը եկաւ եւ Ծալքի համագումարին, որ, կարուկ հրահանգներու կարգին, բանաձեւեց շարժման աւելի զարկ տալու իր որոշումները։

Եւ որպէսզի կարելի դիւրութիւնները տուած ըլլան, համագործակցականներուն իր օժանդակութիւնը բերաւ եւ պետութիւնը։

Այսպէս, վարկային համագործակցականները, օրինակ, զերծ են՝ համաձայն իրենց մասին գծուած օրէնքին՝

1.—Գործառնութեանց տուրքերէն։

2.— Դրամագլուխի եւ պահեստի գումարներու յատուկ տուրքերէ եւ պետական ծախքերէ։

3.— Փոխառութեան, փոխատուութեան, վճարումի եւ այլ գործառնութեանց յատուկ պարտաւորեալ պաշտօնաթուղթերու եւ աղերսագրերու վրայ դրոշմաթղթէ եւ նամակադրոշմի ծախքէ։

4.— Իրենց տոմարներուն, համաձայնագրերուն, մուրհակներուն վաւերացման համար (ծերոց ժողովի կամ նոտարի կողմէ) որեւէ ծախքէ։

Նման դիւրութիւններ տրուած են, նաեւ, միւս տեսակի գործակցականներուն։

Անոնց կազմութեան համար նախատեսուած է հետեւեալ ձեւը.— Գիւղերու մէջ երեսուն հոգի, քաղաքներու մէջ վաթսուն հոգի կրնան կազմել գործակցական մը։ Բաժնեգինը, նուազագոյն, 20 ոսկի է. առաւելագոյն՝ 500։ Բաժնետէրերը, իր ունեցած բաժիններուն մէկ չորրորդը կանխիկ, մնացեալը 5 տարուան ընթացքին պիտի վճարէ։ Բոլոր անդամները (վարկայինին մէջ) իրարու երաշխաւոր են։ Ուրեմն, գործակցականի անդամները, ընդհ. [illegible] մը, իրարու կապուած են։

Աւելորդ կ'ըսել թէ այս բոլորը զգալապէս կ'ազդեն գիւղացիին տնտեսութեան, ըմբռնումներուն, արտադրութեան, նոյնիսկ կենցաղին ու ընկերային վիճակին վրայ։ Սկզբնական շրջանի բոլոր անկանոնութիւններն ու չարաշահութիւնները պատճառ մը չեն՝ Թուրքին մասին մեր ունեցած եւ յաճախ մեզ համար վնասակար ու նոյնիսկ վտանգաւոր դեր կատարող մեր նախապաշարումներէն առաջնորդուելու եւ եզրակացնելու համար թէ... չի քալեր։ Ո՛չ։ Կրնայ կաղ, կրնայ ծուռ, կրնայ ծիծաղելի ձեւերով ըլլալ, իր սկզբնաւորութեանը մէջ, բայց տեւականացումը միշտ բան մը կը փոխէ, ու մեզ կը պարտադրէ փոխելու, նաեւ, ամէն ինչ մութ տեսնելու մեր վարժութիւնը։ Լաւին՝ լաւ, ու գէշին՝ գէշ ըսելու եւ ատիկա՝ բացառապէս մեր շահէն թելադրուած — եւ իրատես ըլլալու մեր բաղձանքին համար է որ երբ, օրինակ, կրթական հարցի մասին ենք խօսած, ամբողջ խղճմտութիւնը ջանացած ենք տալ՝ իր բովանդակ մերկութեամբ։

Ահա, օրինակ, Պալըքէսիրը։ Հոն համագործակցական շարժումը նոր ծնունդ առաւ,— 1931ին։ Առաջին տարին կազմեցին 9 համագործակցականներ։ Ձմեռ դադար առաւ շարժումը։ Հարկ եղաւ սպասել եղանակին։ 1932ին ծնունդ առին 12 նոր համագործակցականներ։ Գումար՝ 21։ 1931ի համագործակցականները շահակիցներուն ըրած են 60.000 ոսկիի փոխառութիւն։ Այս տարի՝ 160.000 ոսկի։ Պալըքէսիրի (քաղաքին մէջ) կայ համագործակցական մը, գործի սկսաւ 61 անդամով եւ 7550 ոսկիով։ Այսօր ունի 35.000 ոսկի դրամագլուխ։ (Դրամագլուխ կը կոչեմ այն գումարը, զոր ցոյց կուտան բաժնեգիններու արժանագրութիւնները, որոնց քանի մը տարիներու ընթացքին պիտի վճարուին)։

Իզմիրը, իր գիւղերով, աւելի մեծ ցանց մը ունէր։

Այս շարժումը, ուրեմն, օրէ օր ծաւալելով, գիւղացին կը վերածէ սեղմ, շղթայուած կամ միակամ զանգուածի մը։ Ան, նոյնիսկ, միջամուխ կ'ըլլայ անոնց ներքին վէճերուն, կը լուծէ Թուրքիոյ մէջ այնքան յաճախադէպ արօտավայրի տարակարծութիւնները։ Եւ, ինչ որ ամենակարեւորն է, զանոնք կը փրկէ փոխատու – վաշխառուներու ճանկերէն։ Օրինակ, այդ շրջանի Քէփսուտ գիւղին մէջ փոխատուները մէկ ոսկիին մէկ ամիսը 5—10 ղրշ. տոկոս կ'առնէին։ Մէկ տարուան մէջ, ուրեմն, 100 ղրշ.ը… 120 ղրշ. պէտք է տայ։ Ատոր իբրեւ հետեւանք, հողեր, կենդանիներ վաճառքի կը հանուէին ու գիւղացին կը թշուառանար։ Այսօր, եթէ Թուրք գիւղացին ամենախեղճ վիճակի մը մատնուած է, պատճառը միայն տնտեսական տագնապը չէ, այլ՝ տոկոսաւոր պարտքերու այդ դրութիւնը, որ առնուած վեց ոսկին տարիներու ընթացքին… 600 ըրած է, ու մարդը անկարող եղած է մէջքը շտկելու։

Ուրեմն, եթէ նկատի ունենանք որ համագործակցական շարժումը նախ կ'ազատէ Թուրք գիւղացին այդ բազդրեալ ու բարդեալ պարտքերու ծանր բեռէն, կը փրկէ զայն սեփականազրկումի վտանգէն, ամբողջական տէրը կը դարձնէ իր վաստակին, որով եւ՝ նիւթապէս կը կազդուրէ զայն,— ինչ որ երկրին տնտեսութեան զարգացման մեծ ազդակ մըն է,— բարելաւելով զայն նիւթապէս, մղած կ'ըլլայ աւելի արտադրելու, եւ, այս բոլորէն անջատ, տնտեսական այս գործակցութիւնը կը ստեղծէ, նաեւ, ընկերային նոր ու նախամեծար վիճակ մը, պարզ կ'ըլլայ թէ Էնկիւրի ինչու այդքան ուժ կուտայ այդ շարժման, գործի լծելով նոյնիսկ Ծալքը։ Ու, նոյնիսկ, հրաւիրելով հայազգի փրօֆ. Տատամեանը՝ գիւղերու մէջ դասախօսելու նպատակով, մինչ ան, ինչպէս յայտնած էր «Յառաջ»ի հետ ունեցած իր մէկ տեսակցութեան ընթացքին, համաձայնած էր երթալ եւ բայց… հայերէն խօսիլ

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Ե.

Սիրելի՛ Ցասմիկ,

Որչափ ուրախ եմ որ բնտանիքի եւ տան պարտաւորութիւնները եւ անոնց միօրինակ զբաղումները բնաւ չեն սանձահարիւեր միտքդ ժամանակէդ և կորովէդ լաւագոյն մասը կեանքի այդ նուիրական տաճարին յատկացնելով հանդերձ՝ յօժար աւելի լայն շրջանակի մը գործելու բաւեն եռանդ մը կը մրրկէ քեզ, միշտ լաւագոյնը առնելու հոգեկան անզուսպ պահանջի մը զուգահեռ։ Աւելի կատարելագործուելու եւ ամէն օգտակարութիւն ալ աւելի կատարեալ եւ աւելի գեղեցիկ ընծայելու հազուադիւտ ձգտումով։

Ներկայի պահանջներու առջեւ, մանաւանդ անանք որ ո եւ է արդարացում չունին միօրինակ եւ [illegible] շրջանակէ դուրս չանելու, [illegible] գործելու մտքի ու սրտի բնածին յատկութիւնները՝ պէտք է ձգտիլ միշտ աւելի կատարելագործուած նորին հոն է որ կը ստրայ կեանքն ինքնին, քանի ալ աւելի կը վերածէ զրկանքներու եւ դժբախտութիւններու խորութիւններուն, քանի աւելի կը հրահրէ ծարաւ մը փրկուելու կապանքներէ, անձուկ կեանքի եւ հանգիստ վայելքի.

Ամէն ժամանակներու մէջ ալ եղեր են այս տենչերը, բայց ոչ ներկայ չափով.

Մարդկութիւն ե՞րբ այսքան մեծ պարհուրանքներ է ապրեր տարիներ շարունակ, ե՞րբ այսքան երկար տարիներ սարսափելի անստուգութեան մղձաւանջը չարչարեր է զինքը անընդհատ, ինչպէս այս վերջին շրջանին։ Այս բոլորը մեծապէս խթանը եղեր են աւելի ուժեղ գործունէութեան մղելու մտքերը։ Նոյնիսկ յոյլ ու ծոյլ ուղեղները ցնցուեր սթափեր են տարրական պահանջներու ստիպման առաջ, նոր կեանք մը ստեղծելու, ապրելու, չմեռնելու համար

[illegible] տիրապետութեան այս շրջանը ցէտի իրեն կը ձգէ մարդկային բոլոր անշարժ մնացած ընդունակութիւնները եւ որոնք կամաց կամաց կը սկսին յայտնել այդ չունեցին զօրութիւնը, զգալով որ անկէ բաժանուած մնալը մահուան դատապարտել է իրենց գոյութեան հարցին.

Մտքով եւ հոգիով բարձրանալու եւ կատարելագործուելու ցանկութիւնն ու սլացքը գեղեցիկ խոյալ մը, պաշտում մըն էր առաջ, իսկ այժմ ժամանակի պահանջն ալ նոյնը կը պարտադրէ, նոյն իսկ կեանքի ապահովութիւն ունեցողներուն համար։

Այս ուժեղ ձայնն է ահա որ կը կանչէ քեզ նմանները։

Սովորական մանր աշխատութիւններն ու հոգերը, եթէ նոյնիսկ բոլոր ժամանակը եւ ուժերը սպառին օրուան մէջ, չեն բաւարարեր [illegible], որքան ալ նուիրուած ըլլաս ընտանեկան բարօրութեան։

Կը հաւատամ որ, Ցասմիկս, քու բոլոր ներքին պայքարներուդ եւ խռովքներուդ կուժեան խորքը այդ մեծ թափիչն է, որովհետեւ դուն եւ նմանները չէք ուզեր գերի դառնալ միայն ձեր եսին եւ շրջապատին, կ'ուզէք ընդարձակել ձեր գործունէութիւնը, ուրիշներուն ալ բաժին հանել ձեր երջանկութիւններէն, բնազդօրէն ցանկալով միշտ աւելի մեծին ու լաւագոյնին։

Ճշմարիտ գեղեցկութիւնը հոգիներու։

X

Այս խորհրդածութիւնները մղեցին զիս շատ հեռուները, կարդալով վերջին նամակդ ուր ի միջի այլոց ցոյց կուտաս հոգւոյդ մտայլ պատկերը. մտերիմ սրտանց մը կեանքէդ. մինչ դուն, կենալով զեղուն ուրախ Թաւնիկ, քու ուժեղ թեւերդ կը ձգտին լայն հորիզոններու ըմբռնումին։

Եւ ինչ զուգադիպութիւն, նամակդ կուգար ուժգին հակազդեցութիւն մը բերելու ճիշդ այն պահուն ուր ես բոլորովին տարբեր խրազարձութիւններու թարմ տպաւորութեան ճնշումին էի ենթարկուած։

Նոյն օրերու ընթացքին Կ. Ծայլի մասնաճիւղ մը կազմուելու գործին առիթով՝ խորապէս ազդուած էի անհամներու թէ ըմբռնումներու հակոտնեայ պատկերներով, սակայն գրածներդ երկին թեթեւցուցին պահ մը մթագնած սիրտս

Քեզ նմանները կը գանգատիք որ նեղ կուգան ձեր տան պատերը, թէ նոր ուսումներու, նոր պարտականութիւններու համար կ'ազեւորէ ձեզ իր կանչով դէպի նոր հորիզոններ։ Ժամանակի պահանջի ոգին ուժեղ զանգով սթափեցուցեր է ձեզ։ Բոլոր մըն է ձերինը, արդար ու գեղեցիկ. Բայց կը հաւատաս որ շարժման ու միտքի մեր այս անհանգիստ իրականութեան մէջէն իսկ քնացողներ կան դեռ։ Մարդիկ որ չեն ուզեր նոյնիսկ հոգեկան ճիգ մը ընել դէթ մտածելու, թէ դժբախտներ կան եւ որոնց վիշտը թերեւս պիտի կարենային թեթեւցնել՝ պարզապէս իրենց ձեռքը կարկառելով։ Հիւանդ մը, թշուառ մը որ ինկեր է ճամբուն վրայ եւ ուժ չունի ոտքի ելլելու, մինչ իրենք կրնան կաթիլ մը ջուր եւ կամ պատառ մը հաց տալ զինքը կազդուրելու համար, եւ կամ բռնել ձեռքէն որ դէթ ոտքի ելլէ։

Եթէ այդպիսիները ջիղը չունին իրենցմէ դուրս տարբեր բանի մասին խորհելու, եթէ չեն ուզեր կարելի օգտակարութիւնն ունենալ, գէթ չվնասէին

Բայց ահա՛ հակառակ պատկեր մը կուգայ խանդաղատել բոլոր էութիւնդ։ Ան ալ հայուհի մըն է զոր դուն լաւ կը ճանչնաս եւ նամակիդ հետ եկաւ միեւնոյն օրերուն։ Ան իր մեծ հոգին ունի, վաղուան անստուգութեան միացած. ձմրան ցուրտ մտածումը պինդ փակեր է օտարութեան սարին, եւ իր սրտին մէջն ալ մեծ վիշտ մը անշէջ. բայց յոգնաբեկ ճակատը կը լուսաւորուի, աչքերը կը վառին, երբ գործունէութեան նոր ասպարէզ մը կը տեսնէ, օգնութեան գեղեցիկ գործ մը եւ իր սէրին յարմար։

Կ. Ծաչ եւ կամ նման բարեգործական անուն մը կը հրաշէք զինքը եւ մարդկային հոգւոյ վեհութիւնը կը տեսնես յանկարծ։ Կը ստանձնէ պարտաւորութիւնը առանց խծբծանքի, բաւական է որ գիտէ ոսպատակին մեծութիւնը։ Կը ճանչնայ անոր բոլոր դժուարութիւնները եւ ճամբու փուշերը։ Ան շատ յաճախ է անցեր այդ ճամբէն, բայց օգտակար գործ մը կատարելու գաղափարը մեծ ալիքներու նման կ'ուռէ, կը փրփրի իր կուրծքին մէջ, եւ ներուած է արդէն անոր մէջ, այլեւս ոչինչ կը կասեցնէ զինքը եւ կը զգայ որ ինք բարձրացած է իր աչքին

Ահա հայ կինը։

Ասոր է որ կը ձգտիս դուն, սիրելի՛ Ցասմիկ։ Երջանիկ չե՞ս որ նուիրումի այս մարմնացումները դեռ շատ են մեր մէջ եւ բոլորն ալ երիտասարդ հոգիներ։

Քեզ համար ուրեմն միշտ ասպարէզ կայ գործունէութեան, միայն ձեւը պէտք է գտնել սկսելու համար, միշտ առաջնորդուելով որոշ նպատակէ մը։

Այդպիսի արդէն գոյութիւն ունեցող հանրօգուտ միութիւններէն մէկուն գործակցէ, անշուշտ լաւագոյնին եւ նպատակայարմարին եւ աւելի ուժեղացուր զայն։ Առողջ միտքդ եւ գործունեայ կամքդ լաւագոյն ազդակներն են արդէն՝ կեանքը պարապաչնացընելու եռանդին. Իսկ մեծ թէ փոքր դժուարութիւններու ընծայած երջանկութիւնները միայն նուիրուածներն են որ կրնան ըմբռնել։

Եւ այլեւս գտած մտածումը մը չպիտի յանս մէջդ թէ իզուր կ'անցնին օրերս։

ԱՆԱՀԻՏ

ԱՊԱԳԱՅ ՌՈՒՍԻԱՆ

Մարսէլ Մոնթառօն, որ վերջերս Ռուսիա էր այցելած, «Մառիան» պարբերաթերթին մէջ կը հրատարակէ իր տպաւորութիւնները, որոնցմէ մաս մը թարգմանաբար կուտանք ստորեւ.

— Կը տեսնէ՞ք, կ'ըսէր ինծի երիտասարդ թարգմանը որ կ'առաջնորդէր մեր խումբը, մենք շատ հարուստ ու շատ աղքատ ենք։ Աղքատ ենք, որովհետեւ ոչ հագուստ ունինք, ոչ բաւարար խանութ, ոչ բաւարար չափով սպառողական արտադրութիւն, ոչ ալ փոխադրութեան բաւականաչափ միջոցներ։ Մենք գիտենք թէ ինչեր կը պակսին մեզի, եւ թէ ինչեր պիտի պակսին, ապահովաբար, դեռ երկար ատեն։ Մենք մոգեր չենք։ Մոգական գաւազանով կարելի չէ ընկերային նոր կարգ մը կառուցանել։ Մենք ընթացք տուինք ամէնէն կարեւորին. Մեքենայարժ արօրներն ու ելեկտրակայանները աւելի օգտակար էին քան կերպասները։ Բայց, մենք հարուստ ենք, որովհետեւ ակն ենք ապագային ու երիտասարդութեան…

Մենք կ'անցնէինք Մոսկուայի փողոցներէն։ Ու ես չէի կրնար ակնարկս հեռացնել այս եռուն եւ յաճախ ցեխոտ փողոցներէն, որ այս քաղաքին կուտան ասիական ընդարձակ գիւղի մը հսկայական երեւոյթը։ Ձեզ կարծել յայտնութիւն ընել՝ ըսելով թէ՝ այս փողոցները տգեղ են եւ նոյն իսկ բաւական գէշ աղցող. Այդ կարմիր դրօշները, Լէնինի ժանեկազարդ այս նկարները, հնգամեայ ծրագրի իրականացումները պանծացնող այս մեծ աստիճանաչափերը չեն որ պիտի կարենան զուարթացնել շէնքերու այս գորշ ճակատները, ցցապատերը եւ մարդկային ամբոխներով պաշարուած խանութները

Վասնզի հոս, ամէն կողմ պոչ կը բռնեն, — համագործակցականին առջեւ, Թրամվէյի կայանը, Կարմիր Հրապարակի դամբանին առջեւ, ճաշարանը, սինէման. Ու համակերպող եւ գէշ հագուած ամբոխի մը մշտատեւ այս սպասումը Մոսկուայի կուտայ պաշարման վիճակի մէջ եղող եւ զինուորներով ու կարգախօսներով լեցուն քաղաքի մը դիմագիծը։

— Պաշարման վիճա՛կ, կատարելապէս, — կը հաստատէ մեր [illegible] թարգմանչուհին։ Այս բառը չի նեղեր մեզ Արդարեւ, մենք դեռ եւս պատերազմի մէջ ենք. Տնտեսական պատերազմ, ընկերային պատերազմ. պատերազմ մը, որուն յաղթանակը գին չունի, որովհետեւ նպատակադրած է մարդը ազատագրել կեանքի պայքարէն։ Պիտի ուզէի՛ք որ մենք այս պատերազմը տանէինք պարելով հանրային հրապարակներուն վրայ

— Կը հասկնամ. բայց եթէ ներկան աւելի ծանր զոհողութիւններ կը պահանջէ

Պատասխան չստացայ։ Երիտասարդ աղջիկը, որուն աչքերը [illegible] էին ուրախ հպարտութեամբ մը, քաղաքին արուարձաններուն մէջ մխրճուող ինքնաշարժին ապակիներուն ետեւէն ինծի ցոյց կուտար բանւորական նոր տուներուն հսկայ ու սպիտակ զանգուածները։ Կրպակներու չէնքերու հոյակապ մէկտեղում մը՝ ցցուած հին թաղամասերու փայտեայ ու աղիւսէ խրճիթներուն միջեւ։

Ինչ շինարաններ, որոնք իրենց կռունկներու աղմուկով կը լեցնեն մթնոլորտը։ Ինքնաշարժը կը գլորէր խոռոչներու միջեւ եւ ուժեղ ցնցումներ մեզ իրար կը զարնէին։ Բայց, կարմիր դրօշները կը վէտվէտէին նոր շէնքերու ճակատներ։

— Աճապարենք, կ'ըսէր թարգմանչուհին, մինչեւ նախաճաշ շատ բաներ ունիմ ձեզի ցոյց տալիք։

Ժամը 3ն էր։

Այդ օրը մենք տեսած էինք միայն Յեղափոխութեան Թանգարանը (ամբողջ յեղափոխական շարժումը՝ Պուգաչովէն մինչեւ Լէնին, [illegible], թուագրուած, ու դրուած ցուցափեղկերու մէջ), Թրամվէյի բանուորներու ակումբը, [illegible] պալատը, կարմիր բանակի օչախը, ելեկտրակայանը։ Ցայտագիրը դեռ կը նախատեսէր այցելութիւն մը ձգախէժի գործարանի բաժինները։ [illegible] կը խօսի, այս տեղ, տղոց դարմանատուութեան, տիրող մաքրութեան, առողջութեան մասին կատարուած մեծ բարեզործութեան, ու կը շարունակէ.—

Այս վարժարանը օրական 1800 աշակերտ կ'ընդունի, երկու խումբով, որոնց 89 առ հարիւրը գործատուներու բանւորներուն տղաքն են։ [illegible] տարեկանէն սկսեալ, տղան գործատուն կ'երթայ՝ ուսումնասիրելու համար այն արհեստը զոր ընտրած է եւ կամարն որ իրեն լաւագոյնս կը յարմարի

Ոչ ոք կը թողու վարժարանը առանց ունենալու իր ճշդուած ճակատագիրը։ Մտած ատենին՝ բոլորին հաւասար բաժին մը կը սպասէ։ Ելած ատեն՝ բոլորը իրենց տեղերը ունին ընկերութեան մէջ։ Այդ տեղին կարեւորութիւնը կը փոխուի ամէն մէկ անհատի արհեստին կամ պաշտօնին արժէքին համաձայն։

Տնօրէնը, որ՝ հակառակ իր աղուոր քունքերուն՝ դեռ երիտասարդ է, տխուր իր նայուածքովը կ'ըսէ.

— Աւա՛ղ, դեռ բաւականաչափ տեղ չունինք։ Պէտք է շինել, դեռ պէտք է շինել…

Կ'անցնիմ ճաշարանէն, ուր բոլոր փոքրերուն համար տաք կերակուր կը պատրաստեն, յետոյ՝ [illegible], ուր փոքրիկներ հաւաքական շարժումներ կ'ընեն տնօրէնուհիի մը հսկողութեանը ներքեւ.

Ոչ մէկ ճոխութիւն. բայց, բաւական պատշաճ հագուած են այս կապոյտ տղաքը — մանչ ու աղջիկ խառն — որոնց ինքնագիր թերթը ինծ ցոյց կուտան պատին վրայ։ Կարծիքներ կամ նկարներ՝ դպրոցէն ներս փոքր դէպքերու մասին, հարցումներ, պատասխաններ, ծաղրանկարներ, ուր կը [illegible] սովետական ապագայ քաղաքացիներու եռանդը։

Թարգմանչուհին անխոնջօրէն կը բարձրանայ յարկերէն ի վեր ու կ'իջնէ։ Աւելի հեռուն՝ ահաւասիկ 150 տղոց համար մանկարան մը։

Ձեզ կը դիմաւորէ [illegible] լաւ հոտ մը։ Մանկատունը բաց է առաւօտեան ժամը 7էն մինչեւ երեկոյեան 5։ Իրենց աշխատանքին վերջ, մայրերը կուգան հոն՝ փնտռելու համար իրենց փոքրերը, որոնք, սպասումի այդ պահուն, խմբուած Ստալինի նկարին տակ, քառակուսի փայտերով կը կառուցանեն Տնիէփրոսթրոյի անցարգելը, — հնգամեայ ծրագրին գլուխ-գործոցը։ Որովհետեւ, իր աչքերը հազիւ բացած կեանքին վրայ, տղան իր առջեւ ունի Լէնինի անդրին ու կարմիր դրօշ մը։ Աւելի վերջ, երբ կը ներկայացնեն թշնամի դրամատէրը՝ կանանչաւուն խրտուիլակի մը երեւոյթով, գլխուն զետեղուած բարձր գդակ մը։ Երբ կարդալ սորված է, իրեն իբրեւ ճարակ, — գերագո՛յն վարժապետութիւն, — խորհրդային Ռուսիոյ ելքը ու ցարենի վերջին վիճակագրութիւնները։ Այս բոլորէն յետոյ մենք կը զարմանանք թէ սովետները չեն կասկածիր ապագայի մասին՝ այն սերունդներուն ի տես, զորս իրենք կը պատրաստեն եւ զորս կը խմորեն ուզածնուն պէս։

Դ. Մոնթառօն, ծանօթութիւններ տալէ վերջ թէ՝ խորհրդային Ռուսիոյ մէջ մեծ հոգածութիւն ցոյց կուտան ծննդաբերութեան նկատմամբ, թէ՝ օրէնքը կինը չորս ամիս ազատ կը թողու, վճարելով անոր օրավարձը, կրկին կ'անդրադառնայ տղոց ու կը գրէ.—

Երեք տարեկանին, փոքրիկը կը թողու մանկատունը՝ մտնելու համար մանկապարտէզ կամ դպրոց։ 14էն՝ աշկերտութիւնը կը սկսի։ Ու հոնտեղ է որ կ'աճի եւ անոնցմէ որ ուժեղը կը զօրահաւաքէ իր ապագայ պաշտպանները, իր լաւագոյն յենակները, — պիոներները

Տասներկուքէն տասնեւհինգ տարեկան պատանիներ։ Եւ արդէն իսկ մարդեր են՝ ծնօտներով եւ արտակարգօրէն ձգտուած նայուածքներով.

Ես զանոնք տեսայ գիշեր մը, — Մոսկուա մեր այցելութեան վերջին գիշերը։ Անմոռանալի վայրկեաններ. Գէջ լուսաւորուած թաղամասի մը փողոցին մէջ, մէկ մը դիմաւորեցի Փոքրիկ ճերմակ մեռելակառք մը, առանց վերնամասի։ Կարմիր դագաղ մը՝ բրդակներով Ու, գիշերուան մէջ, մահերգի մը սգաղղած չեչտերը. Քանի մը կարմիր զինուորներ կամ աշխատաւոր մը քանի մը ընկերներ, նաեւ՝ բարեկամներ՝ մինչեւ գերեզմանը։ Եւ յանկարծ, այս ընդարձակ սրահը, ուրկէ ներս կը մտցնեն զիս, երեք հարիւր տղաք, մանչ ու աղջիկ, կարմիր փողկապներով, ականջ տուած են ճառին իրենցմէ մէկուն, որ տասներեքամեայ պատանի մըն է, բայց խմբագրի մը նման լուրջ է։ Անոր եւեռեւ, ամպիոնին վրայ, կանանչ գորգով մը ծածկուած սեղանի մը առջեւ, ուրիշ տղաք նստած են։ Ոչ մէկ ժպիտ իրենց անմօրուս դէմքին վրայ, զորս կը տժգունեցնէ լամբին լոյսը։

Կը հարցնեմ դէպ ի թարգմանչուհին.

— Ի՞նչ կ'ըսէ երիտասարդ ճառախօսը։

— Իր ընկերները կը հրաւիրէ աշխատիլ եւ ուսանիլ։

— Իսկ այս աղջի՞կը։

— Ձեզի կը հարցնէ թէ՝ ճի՞շդ է որ անօրգ դրամատէրները կը ծծեն պզտիկ տղաքը։

Այժմ, մեծկակ երիտասարդ մը տեղ գրաւած է ատեանը։ Համրային կրթութեան գործավարութեան պաշտօնեան է. Կակուղ օձիքով շապիկ մը ունի, կիսաբաց, կաշիէ բաճկոն մը եւ մոյկեր

— Իմ սիրելի ընկերներ, դուք բախտը ունիք աշխարհ եկած ըլլալու այն շրջանին, երբ ձեր նախնիքները իրենց արիւնը կը թափէին՝ ձեզի համար լաւագոյն ապագայ մը պատրաստելու նպատակաւ։ Ջանացէք զձեզ արժանի ցոյց տալ այդ զոհողութեան ու այդ գաղափարին։ Դուք աշխարհի մեծագոյն երկրին ուղեղներն ու ջղերներն էք։ Դուք գալիք հունձքերուն կարմիր հուներն էք։ Ցաւութի՞ւն, երիտասարդ ընկերնե՛ր։ Դուք, վաղը, պիտի դառնաք այն անընկճելի ուժը, որ պիտի աւլէ համաշխարհային դրամատիրութիւնը։

Ինծ թարգմանեցին, իրարու ետեւէ, պաշտօնական պատուիրակին խօսքերը են..

Նուագախումբը կու տայ Միջազգայինը։ Ետոյ երգ մը բարձրացաւ. երգ մը որ յանգաւորուած ու ձայնաւորուած էր քայլերգի մը նման։ Ասիկա պիոնէրներուն երգն է —

Աշխատէ. աշխատէ քու մեքենայիդ,
կռթնած ծիգիդ ու քու հուժկու բազուկիդ.
Երիտասարդ պիոներ, գործատանդ շարքերէն
Դուն պէտք ես ըլլալ առաջիններէն...

Գիւղերէն վերեւ արմաւենիներու նման կ'օրօրուին կարմիր պաստառները։ Փողի ձայներ իրարու կը պատասխանեն։ Ետոյ, տղաքը բոլորը մէկ հանդիսաւորապէս կը ցցուին Լէնինի նկարին դէմ՝ որ՝ իր ձգտուած բազուկով՝ այդ երիտասարդութիւնը կը հրաւիրէ իր գործին հետեւիլ...

ԹՈՒՐՔԻԱ

Խնայողութեան շաբաթը

ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՈՎ
ՊԻՏԻ ՓՐԿԵ՛Ն ԵՐԿԻՐԸ

Դեկտ. 12ին սկսաւ «խնայողութեան շաբաթ»ը, որ հաստատուած է երեք տարիէ ի վեր, երկրին տնտեսութիւնը զարգացնելու համար։ Եւ հանդէս մը տեղի ունեցաւ Էնկիւրիի մէջ, ուր ճառեր խօսեցան վարչապետը եւ ուրիշներ։ Ըսմէթ փաշա բացատրելով խնայողութեան օգուտները, ըսաւ.

— Ընկերներ, վերջին տարիներուն, ազգ. խնայողութեան գաղափարը այլեւս ամէն ազգի համար նկատուած է իբրեւ բոլոր ցաւերուն միակ դարմանը։ Եւ ամէնէն հարուստէն մինչեւ ամէնէն աղքատ երկիրներու մէջ, ամէն տեղ բարձրաձայն կ'աղաղակեն — Ամէն առթիւ տեղական ապրանք առէք, ասկէ զատ ուրիշ միջոց չկայ։ Որպէսզի անգործները գործ գտնեն, աղքատները հաց ունենան, անհրաժեշտ է ուշադրութիւն դարձնել թէ կիներուն եւ այրերուն գործածած ապրանքները տեղակա՞ն են։ Պետական բոլոր հաստատութիւնները, ազգ. բոլոր կազմակերպութիւնները պէտք է լաւ բանան իրենց աչքը, իրարու ձեռք տան, իրար լուսաբանեն։ Ասիկա այլեւս ճարտարութիւն մը չէ, այլ անհրաժեշտութիւն մը։ Ապրելու եւ շնչելու համար առաջին պայմաններէն մէկն է։ Եթէ ամէն հայրենակից մէկ ընտանիք համոզէ որ իր ուտելիքն ու հագնելիքը տեղական նիւթերով ապահովէ, չէ՛ք կրնար երեւակայել թէ Թուրքիան մօտիկ ապագայի մէջ ի՛նչ մակարդակի պիտի հասնի

Ընկերներ, անհրաժեշտ կը սեպեմ ըսել թէ այս պարտականութիւնը մասնաւորապէս կ'իյնայ մեր կիներուն, կին հայրենակիցներուն։ Եթէ մեր աղջիկներն ու հանըմները պարտականութիւն սեպեն տեղական նիւթերով ապահովել իրենց ուտելիքն ու հագնելիքը, երկու տարի չանցած, այս երկու գետնին վրայ մենք պէտք չպիտի ունենանք չիւղ մը անգամ դուրսէն բերելու։

Անթալիոյ երեսփոխան Րաուֆ պէյ հոս գիտել տուաւ.— Փաշա, Միլլի պայքարի ատեն իրենց ուսերուն վրայ ռազմամթերք կրող մեր կիները, այս գետնին վրայ ալ լիովին պիտի կատարեն իրենց պարտականութիւնը։

Վարչապետը յետոյ շեշտեց թէ կարգ մը արտածելի ապրանքներու համար պէտք չէ սպասել որ արտասահմանէն գնորդ ներկայանայ, այլ կարելի եղածին չափ երկրին մէջ սպառելու է։ Այս կարգէն են թուզը, չամիչը, կաղինը, ձէթը եւն.։

«Տնտես. ձեռնարկներու մէջ, ամէն բանէ առաջ ապահովութիւն պէտք է։ Արդ, ներքին, արտաքին, ինչպէս նաեւ ազգ. դրամին ապահովութեան տեսակէտով, Թուրքիան առաջ գացած է։ Բոլոր տագնապները դիմագրաւելու գլխաւոր միջոցն է մեծ եռանդով աշխատիլ, վստահութիւն ունենալով մեր անձին եւ երկրին ապագային վրայ։

Նորէն կը կրկնեմ, եթէ մեր տիկինները գոնէ ապահովեն տեղական ապրանք ուտելն ու հագնիլը, մարդուս աչքը հիմակուընէ կը խաղայ, երբ կ'երեւակայէ քիչ ատենէն երկրին հասնելիք բարձր ու առաջադէմ մակարդակը»

Խօսեցաւ նաեւ Քեազըմ փաշա, ազգ. ժողովին նախագահը

— «Երեք տարի առաջ գրեթէ միակն էինք այս ճամբան բռնող։ Իսկ այսօր կը տեսնենք որ աշխարհի գրեթէ բոլոր ազգերը մեր ճամբուն կը հետեւին

Ամէն ազգ կ'ըսէ. «Միշտ եւ ամէն բանէ առաջ իմ երկրին ապրանքը»։ Անգլիոյ նման երկիր մը անգամ, որ ճանչցուած էր իբրեւ ազատ առեւտուրի կողմնակից, մաքսային պատուարներ հաստատեց, իսկ Օթթաւայի համաձայնութեամբ մաքսային միութիւն հաստատեց ամբողջ կայսրութեան մէջ։

Այսօր աշխարհի մէջ ոչ մէկ տեղ գործարանները այնքան սպառում ունին որ գիշեր ցերեկ աշխատին։ Մինչդեռ Թուրքիոյ գործարաններուն մեծ մասը 24 ժամ կ'աշխատին եւ նորէն չեն կրնար գոհացնել երկրին պահանջը։ Թուրքիա տագնապի երկիր մը չէ, այլ շինարարութեան եւ զարգացումի երկիր մը։ Մեծ ճարտարարուեստի երկիրներու մէջ ոչ ոքի միտքէն կ'անցնի նոր գործարաններ բանալ, մինչդեռ Թուրքիոյ մէջ ամէն տարի նոր նոր ծխնելոյզներ կը սկսին մխալ։ Եւ այդ բարեբար շարժումը դեռ տարիներ պիտի տեւէ, մինչեւ որ Թուրքիա դադրի հում նիւթ արտադրող երկիր մը ըլլալէ, այլ դառնայ ճարտարարուեստական բարձր երկիր մը։

Հայրենակիցներ, «տեղական ապրանք գործածէ» նշանակութիւնը, ահա այս բարձր իտէալին համար հռչակուած է։ Պէտք չէ ըսել թէ «իմ գնելիք 3-4 մեթր օտար կերպասէն ի՞նչ կ'ելլէ»։ Եթէ տեղական կերպաս առնենք, ասկէ նոր գործարան մը կ'ելլէ։

Բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ, բժիշկները կը յանձնարարեն չամիչ, թուզ, կաղին, նարինջ ուտել։ Պէտք չէ թողուլ որ մեր այս առատ բերքերը ոչինչ գինով ծախուին։ Այս բուժիչ պտուղները առատօրէն ուտելու ենք ճաշարաններու, սրճարաններու եւ մեր տուներուն մէջ։ Այս ձեւով նպաստած կ'ըլլանք թէ մեր առողջութեան եւ թէ արտադրողներուն։ Պտուղի շաբաթը մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է եւ վագոններով չամիչ, թուզ եւ կաղին կը ղրկուին երկրին բոլոր կողմերը։

Հայրենակիցներ, 1930ին դրամատուններու մէջ պահ դրուած խնայողութիւններուն գումարը մէկ միլիոն ոսկիէն քիչ մը աւելի էր։ 1931ին արդէն 38 միլիոնի ցատկած է այդ գումարը։ Շատ կարճ ատենէն, պէտք է 50 միլիոնի բարձրանայ։ Ասոր համար կը բաւէ որ ամէն թուրք տարին մէկ ոսկի խնայէ։ Վստահութիւն ունենանք ազգ. դրամատուններուն եւ անոնց յանձնենք մեր խնայողութիւնները»

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ?

Այս միջոցին Թուրքիոյ մէջ ամէնուն բերանն է անուն մը, Եունուս Էմրէ, որ կը համարուի առաջին թուրք բանաստեղծը։ Տասնըհինգ տարի առաջ, մարդ չէր գիտեր իր անունը։ Թուրք ուսումնականները մեծ արժէք չէին տար իր տաղերուն, թէեւ աւելի քան վեց հարիւր տարի անոնք արտայայտիչն եղած էին Անատոլուի ժողովուրդին տենչերուն։ Ժամանակակից էր Տանթէի, բայց հարկ եղաւ սպասել մինչեւ 1918, մինչեւ որ երեւան հանուեցան իր արժանիքները։

Որոշ տեղեկութիւններ չկան իր կեանքի մասին։ Ծանօթ է միայն որ տէրվիշ մըն էր, եւ լման քառասուն տարի իր տիրոջը ծառայեց իբրեւ փայտահատ։ Այնուհետեւ ներշնչում ունեցաւ եւ սկսաւ պերճախօս եւ իմաստուն տաղեր արտադրել, թէեւ կատարելապէս անուս էր, ինչպէս կ'ըսէ աւանդութիւնը։ Եւ անմիջապէս ժողովրդականացան իր երգերը։ Իր մահէն (1307) մէկ դար յետոյ, այդ երգերը կ'երգուէին ամեն տեղ, թէ եւրոպական եւ թէ ասիական Թուրքիոյ մէջ։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Բանախօսութիւն մը հայաջինջ սարսափներու մասին

ՓԱՐԻԶ, 12 դեկտ. (յապաղած) — Ֆրանսայի կաթոլիկ միսիոնար ընկերութիւնը (Լ'Էօվր տ'Օրիան) այս տարի երկու միլիոն Ֆր. հանգանակած ըլլալով, կ'երեւի իր գործունէութիւնը ընդլայնած է, մասնաւորապէս փրոփականտի համար։

Փարիզէն մեր քաղաքը եկան ծովային նախարարութեան բարձր պաշտօնատարներէն Գ. Թիւիլրրի, ծովային ապայ Գ. Զ. Թանգատեան, Գ. Ցակոբեան, Հ. Թորոսեան եւ Հ. Կղեմէս։

Դեկտ. 3ին, Salle de Guyanneի մէջ կազմակերպուած էր դասախօսութիւն մը «Արեւելքի Ազգերը»։ Դասախօսէր Գ. Թիւիլրրի, նախագահութեամբ Սէնթ Անտրէ մայր եկեղեցիին գերապայծառ Սօժիօրի։ Ներկայ էին նաեւ քաղաքապետարանի երեք պաշտօնեաներ։ Բոլոր Հայերը փութացած էին ներկայ ըլլալ։ Սրահը նեղ կուգար բազմութեան (Ֆրանսացի), բացումը կատարուեցաւ «Երկինքը ամպել առաւ» զոր մեներգեց Գ. Ցակոբեան։ Գ. Թիւիլրրի խօսեցաւ մէկուկէս ժամ, Արեւելքի ազգերու վրայ, մասնաւորապէս ծանրանալով Հայերու վրայ։ Միայն կարեւոր մասը կուտամ։ Վերլուծելով Մերձաւոր Արեւելքի ազգերու մշակոյթները, Հայը ներկայացուց Արեւելքի ճնշուած ազգերուն մէջ իբրեւ ամէնէն քաղաքակիրթը ու մշակոյթի բարձր մակարդակի տիրացողը։ Հայ կինը վեր դասեց վարքով ու նկարագրով շատ մը ազգերու կիներէն։ Ետոյ պատմեց թէ Տէր-Զօրի մէջ եւ այլուր, Հայերը ինչ բարբարոսութիւններու կ'ենթարկուէին Թուրքերու կողմէ, թէ ինչ աչքովը տեսած է Թուրքերը ինչպէս քարիւղով կ'այրէին իրենց զոհերը, թէ ինչպէս մտրակներու չաչիւններու տակ կիսամեռ կը ձգէին, ծերերն ու անկարները ժայռերէն վար՝ ու գետերը կը նետէին, թէ ինչպէս անմեղ մանուկները սուինահար կ'ընէին... այս բոլոր վայրագութիւնները, մոռացութեան տուաւ քաղաքակիրթ աշխարհը. ինչպէս պատերազմէն առաջ կատարուած ջարդերը։ «Եւ սակայն, հակառակ հայ ժողովուրդի մէկ երրորդը կոտորուելուն, անոնք յամառօրէն կազմակերպուեցան, մինչեւ որ իրենց հանրապետութիւնը ստեղծեցին, թէեւ երկար չտեւեց...

Պատերազմի շրջանին Հայերը մեծ թիւով զոհեր տուին համաձայնականներուն։ Ափսո՜ս որ դաշնակիցները իրենց խօսքերը դրժեցին։ Իսկապէս, այս ժողովուրդի կրած տառապանքներէն ուրիշները իրգագաթնակէտին հասած են յանուն քաղաքակրթութեան ու քրիստոնէութեան։ Մենք կ'ուզենք որ այս ժողովուրդը ազատագրուի՝ ու տէրը դառնայ իր պատմական հողերուն»։

Որոտընդոստ ծափերու մէջ վերջացուց իր դասախօսութիւնը, յետոյ Գ. Ցակոբեան երգեց «Իմ չինարի եարը», փակումը կատարեց գերապայծառ Կ'արժէր որ «Արարատ» միութիւնը ծաղկեփունջ մը նուիրէր օրուան դասախօսին, Գաղութի Հայերու երախտագիտութիւնը յայտնելով։

Ետոյ լուսաւոր նկարներ ցուցադրուեցան, մասնաւորապէս Սուրիոյ տեսարաններէն, տարագրուած Հայերու ոսկորները ցոյց տրուեցան։ Դասախօսը անձամբ հաւաքած ու մաքրած է մաս մը ոսկորներ։

** Կիրակի օր ալ Սէնթ Անտրէ մայր եկեղեցիին մէջ ձայնաւոր պատարագ տեղի ունեցաւ, հայ կաթոլիկ ծիսակատարութեամբ։ Պատարագեց Հ. Թորոսեան, երգեցողութեամբ 80 հոգինոց երգչախումբի մը որ ղեկավարեց Գ. Ցակոբեան։ Ֆրանսացի դպիրներ «Հայր մերը», «Սուրբ սուրբը» եւ մեղեդիներ երգեցին յաջողութեամբ։

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆԸ — ՈՒ՞Ր ԿԵՐԹԱՅ ԹՈՒՐՔԻԱՆ։ Գրեցին՝ Ռ. Տօնապետեան եւ Ռուբէն։ Յառաջաբան՝ Վ. Նաւասարդեանէ։ Մատենաշար «Յուսաբեր»։ Գահիրէ։ 1932։ Գին 30 սէնթ։ Կեդրոնատեղի՝ «Յուսաբեր» գրատուն, 4 Chara Kamel. B. P. 424. Le Caire (Egypte).

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

«Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձին առթիւ գրուած խմբագրականի մը մէջ (23 նոյ.).

— «Այլեւս անտարակուսելի է, որ մեր պետական քաղաքական ձախողանքի անկիւնադարձը տեղի ունեցած է Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ 1920 Ապրիլին, ստորագրուած գաղտնի դաշնակցութեան հետեւանքով

Եթէ այն ատեն տակաւին շատերու համար տարակուսելի էր յեղափոխական Մոսկուայի եւ Թուրքիոյ ջարդարար փաշաներու միջեւ դաշնակցութեան մը կարելիութիւնը, այժմ արդէն ամէն տարակոյս փարատած պիտի ըլլայ, քանի որ, բացի բազմաթիւ այլ փաստերէ, Մոսկուայի կառավարութիւնը հրատարակած է սպիտակ գիրք մը, ուր բացէ ի բաց կը խոստովանի իր զինակից Թուրքին տրուած բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնները, այնքան առատաձեռնօրէն, սկսեալ 1920 թուականէն, երբ սեփական երկրին — Ռուսաստանի մէջ, սովի հետեւանքով միլիոնաւոր մարդիկ ճանճերու նման կը կոտորուէին։

Մեր ձախողութեան անկիւնադարձը սկսաւ 1920ի հայ-թրքական պատերազմէն, որ պատրաստուեցաւ երկու զինակիցներու փոխադարձ համաձայնութեամբ՝ Պաքուի այսպէս կոչուած «Արեւելեան խորհրդաժողովի» օրերուն, նոյն տարուան օգոստոս ամսուան ընթացքին։

Մեր ձեռքին տակ ունինք բոլոր փաստերը, որոնցմով կ'ապացուցուին նաեւ հայկական բոլշեւիկ ղեկավարներու մասնակցութիւնը, Հայաստանի դէմ պատրաստուած դաւադիր պատերազմին, «հայ բանուորական եւ գիւղացիական զանգուածը Հայաստանի հանրապետական կառավարութեան, կամ իրենց բառով «Դաշնակներու բռնակալ լուծէն ազատելու» ցանկութեամբ։

Այս բոլոր դաւերէն յետոյ, նոյն դժբախտ օրերէն ի վեր, հանրային ուշադրութիւնը շփոթեցնելու յատուկ նենգ դիտաւորութեամբ, հայկական բոլշեւիկ ղեկավարները եւ անոնց վարձկաններն ու բարեկամները յաճախ կը կրկնեն, թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը առաջարկեց միջամտելու Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ, սակայն Հայաստանի կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ։

Ճշմարիտ է որ նման առաջարկ մը եղած է Մոսկուայի կողմէն նախքան պատերազմը, սակայն առաջին մերժողը եղած է Թուրքիա, յետոյ, Մոսկուայի նպատակն էր Հայաստանի կառավարութեան պատռել տալ Սեւրի դաշնագիրը, յետագային հեշտութեամբ իրագործելու համար իր նենգ ծրագիրները, որոնց ոգին կը բխէր Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի թաքուն դաշնակցութեան պայմաններէն

Ինչպէս կը տեսնուի, այս վէճը հրապարակ դրուած է պարզապէս դժբախտութեանց պատասխանատուութիւնը ուրիշներու ուսին նետելու դիտաւորութեամբ։

Դիտելի է որ, երբ հրապարակաւ կը քննուին այս խնդիրները, Հայաստանի խորհրդային իշխանաւորները աւելի մեծ ջղայնոտութիւն ցոյց կուտան քան Մոսկուան եւ Էնկիւրին. գող սիրտը գող, կ'ըսէ հայկական առածը։

Այն օրէն ի վեր կը շարունակուի մեր քաղաքական ձախող վիճակը Լեռնային Ղարաբաղը, 219 հազար հայ բնակչութեամբ, ձեւական ինքնավարութեամբ մը, կը մնայ «Ազրպէյճանի» գերիշխանութեան տակ։ Բորչալուի եւ Ախալքալաքի զուտ հայկական գաւառները նուէր տրուած են Վրաստանի։ Դէպի Պարսկաստան միակ դուռը, Նախիջեւանի գաւառը Երեւանի նահանգին արեւելեան մէկ մասով՝ նոյնպէս կը մնայ Ազրպէյճանի (իմա. Թուրքիոյ) գերիշխանութեան տակ։ Կարսի, Արտահանի եւ Սուրմալուի գաւառները տրուած են Թուրքիոյ։ Հայաստանի մնացեալ մասին մէջ ինքնավարութեան պարզ խաբկանք մը։

Այս պատկերները աչքի առջեւ ունենալով է որ հայ քաղաքացին պիտի երթայ տօնելու «Խորհրդային Հայաստանի անկախութիւնը»։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Անցեալ կիրակի կէսօրէ ետք Կավոյի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ երիտասարդ դաշնակահարուհի Օր. Ժանէթ Ճամպազի աշակերտներուն ունկնդրութիւնը, ծնողքներու եւ երաժշտասէր մտաւորականներու կոկիկ բազմութեան մը առջեւ։

Մատաղատի աշակերտներ, աղջիկ թէ մանչ, կարգով անցան ասեղնաշարին առջեւ եւ նուագեցին դասական գեղեցիկ կտորներ Ֆրանքէն, Շումանէն, Հէնտէլէն, Կրիէկէն, Շոփէնէն, ցոյց տալով թէքնիքի եւ երաժշտական հասկացողութեան իրենց յառաջդիմութիւնները, զորս մանկամարդ ուսուցչուհին կրցեր էր կարճ ժամանակամիջոցի մը ընթացքին ներշնչել իրենց։

Աշակերտներու ունկնդրութենէն վերջ հաճոյք մը եղաւ լսել Օր. Սըլամեանը, որ երգեց երկու կտորներ Մոցարտէն եւ Մասընէէն, եւ Տիկ. Գեւոնեան, որ երգեց երկու հայ գեղջկական երգեր Կոմիտաս վարդապետէն։

Օր. Ճամպազ Փարիզի հայ երաժշտական թարմ ուժերէն է եւ իր տաղանդը հետզհետէ համակրանք կը շահի։ Եւրոպական նուագահանդէս մը չէր, բայց նուագի այս ցերեկոյթը գնահատելի յաջողութիւն մը կը բերէր։

[illegible]

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»

Ստացանք Բ. հատորին 1, 2, 3 եւ 4 պրակները, — «Արիւնի ճամբով»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (7)

ՑՈ՛ ԵՐԹԱՍ... ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Իջանք Փատոսյի լայն պողոտայէն. քանի մը քայլ եւս ու անհաւատալի երեւոյթ մը յայտնուեցաւ մեր աչքին. էջմիածինը գտանք մեր դիմաց, այո, էջմիածնական կաթողիկէն՝ Փատոսի վրայ... Մեր միամիտ զաղթականի խանդավառութիւնը լայնցուցած էր մեր ակնարկը. կանգնած էինք երկիւղած, պատրաստ ծունր դնելու, համբուրելու սրբատաշ այդ քարերը. սրբատաշ, սպիտակափառ որմերուն վրայ կարծէք արեւ ծաթեր էր, անտեսանելի արեւ մը սա մառախլապատ երկինքին տակ. խնկաբոյր յիշատակներ կը բարձրանային մեր մէջէն ու Հայոց նորակերտ եկեղեցիին շուրջը կը տարածուէին լուսապսակի մը նման... Պողոտայի աղմուկին, ինքնաշարժերու փողերուն հանդէպ մենք խուլ ու մունջ, տարուած էինք լսելու Ղօղանջներ, շարականներ...

— Ահա՛, ահա՛... հոն միայն կրնանք մտնել առանց հարցնելու... երթանք, մեր յոգնած սրունքները, մեր յոգնած հոգին փռենք սա վէմին վրայ... «Ես եմ վէմը, թող ինծի կառչի ձեր կեանքը...»։

Մեր հոգին՝ խունկով ու մոմով լեցուն, մեր ափերը՝ պատրաստ՝ աղօթելու կամ համբուրելու, կանգ առինք ուրեմն Հայոց տաճարին շրջափակին առջեւ։ Անմերապահօրէն հրեցի դուռը, ինչպէս պիտի մտնէի պապենական զոնէ մը ներս։ Բայց դուռը փակ էր. կղպուած...

Ու ներսէն փակ էր Հայոց տաճարին մայր դուռը, փակ՝ թովինար դռները, փակ՝ պատուհանները, քարերը. Կոյր ու համր արձանի մը նման շէնքը ամփոփուած էր ինքն իր մէջ, բազուկները ծալած կուրծքին վրայ։ Մեր բազկատարած կրօվին ան կը հակադրէր իր մարմարեայ կուրծքը. Հայկական ոճին ժանեակները կը ծածկէին անտրոփ, անբարբառ սիրտ մը...

Անհամբերութեամբ հնչեցի զանգակը։ Թափառական ուղեկիցս թափ կուտայ դգեստին ծալքերը. հոս, այս դրան առջեւ ան կ'ուզէր թողուլ փոշին աշխարհի բոլոր քառուղիներուն որոնցմէ անցած էր ինք...

Կը հնչեմ զանգակը անգամ մըն ալ. ու անգամ մը եւս, աւելի ուժգին, ջղաձգօրէն ..

Ծերուկը ղարմացած լինելու երեւոյթն ունի. ո՞վ պիտի իրաւունքը ունենայ փակ պահելու դուռը, երբ տանուտէրն է որ կը հնչէ...

Վերջապէս շրջափակին խորէն կ'երեւի կին մը. սրտնեղ արտայայտութիւն մը, որ թէեւ լուռ, բայց մեր երեսին պոռալու ձեւ մը ունի. «Ո՞վ էք, ի՞նչ գործ ունիք հոս... կ'արժէ՞ որ ձեզի համար խանգարեմ պզանդերս, սուրճս, կամ կէս օրուան հանգիստս...»։ Իր սեղմ ակռաներուն տակ կը տեսնեմ բառերը, օտար բառերը, որ իր կոկորդին կառչեր են. ակնարկը լեցուն տարաճանակ մը, ուղղուած մեզի...

Օտարուհի մըն է անկասկած, դռնապանուհին...

Ամենափաղաքուշ ակնարկով մը կը ջանամ կոչ ընել իր կիրակնօրեայ տրամադրութեան... համոզուած եմ թէ մեր փափաքը, ծերուկ ուղեկցիս վիճակը ներկայացնելու պէտք չունի. կնոջ բարկութիւնը կը մեղմանայ զարմացումի ու հեգնանքի դգացումով մը. կ'ըսեմ իրեն.

— Ձէ՞նք կրնար այցելել Հայոց տաճարը... նախապէս մը տեսնատօրկ, որ հեռուէն կուգայ, յոգնած է, հոգեսպառ ու պէտք ունի...

— Non... impossible... կը պոռթկայ երկաթեայ ցանկապատին ետեւէն կինը... le patron... Mr. Korassan... ordre... défense absolue... et patati... et patata...

Դարձաւ անգամ մըն ալ բանալին կղպանքին մէջ. ու հեռացաւ։

Մնացինք լայն պողոտային վրայ. քալելէն յոգնած էի. ներբաններուս տակ կը զգայի երակներուս տրոփիւնը. Ծերուկը, ալ կորաքամակ, կաթնած էր ինծի. ու հոգին կը կէքէր աչքերուն խորը... կանգնած էինք երկու վռնտուած զաւակներու նման, որոնց երեսին չի բացուիր Հայրին ու Բանին դուռը. կը գիտէինք Հայոց տաճարը. երկինքի գորշ մշուշը իջած էր մինչեւ կաթողիկէն. խաչը կը մնար անտեսանելի. շողեւսի մը նման ան կը ճեղքէր տժգոյն ամպերը, կը հեռանար մեզմէ, կը հեռանար ալ աւելի, մեզ կը թողուր օտար ափի մը վրայ, զմեզ, երկու յանցապարտ էակներս...

— Փախի՛նք, ըսի, ծերուկ մարդուն... թող չտեսնեն մեզ հոս, փակ դրան առջեւ... Թող չմտածեն թէ մեր տունն անգամ չի բացուիր մեր առջեւ, փախի՛նք...

Ուղեկիցս կաղն ի կաղ փորձեց քալել, հետեւիլ ինծ. աչքերը եա գարձած, չէին կրնար բաժնուիլ այդ քարերէն յիշատակէն. իր խնդուքէն սակայն ոսկեղէնիկէարբառը կը պղպջար. աւետարանական համարներ կ'արձանագրուէին իր մաղաղաթեայ դէմքին վրայ. ան կը խօկար, ան կը վրդովուէր, անոր ծանր մտածումները կը յաճախէին զիս...

... «Վայ ձեզ դպրաց եւ Փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի փակէք զարքայութիւն երկնից առաջի մարդկան. դուք ոչ մտանէք, եւ որոց մտանենն՝ չտաք թոյլ մտանել.

... «Վայ ձեզ դպրաց եւ Փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի նման էք գերեզմանաց Բռելոց, որ արտաքոյ երեւին գեղեցիկք, եւ ի ներքոյ լի են ոսկերօք մեռելոց և ամենայն պղծութեամբ...»։

Որովհետեւ օրը կը վաղաժամէր, ես խանգարեցի իր տէրունական ընդվզումը եւ ըսի.

— «Ինչո՞ւ չերթանք տեսնելու Սրբազանը»։

Թափառականը քաշ տուաւ եռեւէս. իր բոպիկ ներբանները, ճամբու փոշիէն ու փուշերէն յետոյ, ճանչցան նաեւ պողոտաներուն սալաքարը. խճաշաղախը, կուպրը. չխնայեցի իրեն. իր անտրտունջ հլութիւնը եռեւս ձգած, առաջնորդեցի մինչեւ Սթանիսլաս Թորան փողոց, ուր կը յուսայի գտնել Առաջնորդը։

—Սրբազանը Գօմօն է, հաղորդեցին մեզի։ Հոն պիտի գտնէք զինքը. Ժողովուրդը մատուռ կը կանգնէ. գացեր է օրհնելու քարն ու ջուրը... Գացէ՛ք, գացէ՛ք,... թի մը հող ալ դուք նետեցէք շաղախին մէջ... Առէք թիւ 72ը...

×

Արդէն իրիկուան դէմ...

Ժամը՝ մտահոգ, ժամը՝ շուարուն. կիրակին պղտոր ջուր մը, որ կը յորդի պողոտաներուն վրայ. Մարսիլիան ողողուած է մարդկային տխրութեամբ... Պզտիկ, երկչոտ կաթիլներ կ'իյնան երբեմն երբեմն հանրակառքեր ապակիին...

Կը սուրանք. կը թաւալինք։ Քաղաքը կը պարպուի։ Արուարձաններ կը տարածուին դաշտին վրայ։ Տուներուն, ճղճիմ ծառերու տեսլերեւոյթը կը վերածուի սեւատուն պատկերի մը...

(Շար.) Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

մը մասնակցեցան երկու խոշոր միթինկներու։ Ծաշի մէջ ալ վիթխարի միթինկ մը գումարուեցաւ, ուր մետրապոլիտը վրէժխնդրական ճառ մը խօսեցաւ։

Անօրութիւնը ինչեր ընել կուտայ

Քանի մը օրէ ի վեր, բազմաթիւ յարձակումներ կը գործուին Պերլինի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ, ծխարեղէնի խանութներուն դէմ։ Երկուշաբթի օր կարեւոր թաղի մը մէջ 14 հոգի մտան վաճառատուն մը եւ պոռացին. — «Անօթի ենք»։ Ետոյ աւարի տուին կարագը, երշիկները եւ պահածոյ ուտելիքները։ Ուրիշ տեղ մը, քառասուն սագեր յափշտակուեցան։ Պերլինի երկու գլխաւոր թաղերուն մէջ ջարդուփշուր եղան կօշիկի մեծ վաճառատան մը ցուցափեղկերը։

⁂ Աշխատանքի միջազգային գրասենեակը տեղեկագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն ամբողջ աշխարհի գործազուրկներուն թիւն է առ նուազն 30 միլիոն. իսկ աշխատավարձի կորուստը՝ աւելի քան 100,000,000,000 զուիցերիական ֆրանք կամ 4,000,000,000 ստերլին.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՍԷՆ ՄԻՇԷԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը վաղը Հինգշաբթի, երեկոյ ժամը 8ին, 32, Ավընիւ Կոլլէնի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, տխրաղարար ընկ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Ջաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 49 Րիւ Նասիոնալ, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Շ. Եղբ.— 210։
Անիէռ, Է.— 105.
Սարսէլ, Ղ. Ն.— 35։
Փարիզ, Մ. Փ.— 75։
Փարիզ, Գ. Գ.— 140։
Փարիզ, Մ. Դ.— 35։
Շալէթ, Գ. Գ.— 85։
Շալէթ, Թ. Ժ.— 35։
Բլէռան, Եաց.— 45։
Սէն Մորիս, Գործ.— 117.10։
Անիէռ, Ա. Ա.—140։
Պէլֆոռ, Ե. Տ.— 50։
Փարիզ, (9) Ն. Հ.— 140։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Վալանս, Կ. Աֆ.— 100 ֆր.։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 16էն։
Անիէռ, Ա. Ա.— 35։ Սկսանք ղրկել Դեկտ. 18էն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Այս տեսարանը կը յիշեցնէր Սիրք Մէտրանոյի ներկայացումները բայց տարբեր էր անոնցմէ. Ձմը զգեթէ որ եւ է դեր չունէր ներկայացման մէջ։ Հագուստ մըն էր ան պարզապէս զոր իր վրայէն նետեց պարելէ առաջ։ Ձմը մերկացուց աղջիկը այն ատենէն որ ձորճ աչքերը բաց՝ սկսաւ դիտել ամբողջ օրը մերկութիւններ նկարած էր ան։

Սրահին մէջ կը տիրէր խոր լռութիւն մը երբ աղջիկը հետզհետէ կը քակէր իր ոլորուն զգեստը։ Փորէլ հասկցաւ անմիջապէս որ իր յաճախորդներուն հաճոյք պատճառող նորութիւն մը բերած էր այս անգամ.

Աղջիկը ոտքի ելաւ ու վիզին բռնելով վեր բարձրացուց կենդանին։ Ետոյ, հաւէ ծոց իր գլուխը։ Վիզը նուրբ սիւնի մը ձեւը առաւ իր ուսերէն վեր. մերկ կուրծքը կը փայլէր լոյսին տակ ու այդ դիրքին մէջ ամէն մէկ շարժումը, մարմնոյն իւրաքանչիւր խաղը հեղնանք մըն էր ուղղուած բոլոր այնսորութիւններուն դէմ որոնց կը կառչին մարդիկ։ Կը խնդար բոլորին վրայ — թէեւ մասնաւոր ուրախութիւն մը չկար իր դէմքին վրայ — ու այդ ծիծաղը կը ցնցէր ներկաները։ Աւելի վճռական գրոյժ մը կար այդ ծիծաղին մէջ։

Հով մը ունէր այդ աղջիկը որ պաշտամունքի կը հրաւիրէր դիմացինը կեցած էր ան իր վրայ կեդրոնացող կապելայի լոյսերուն տակ զոր Փորէլ պատրաստած էր իր ներկայացումներուն համար։ Ցայտնութիւն մըն էր ան. կը ցուցադրէր ոչ թէ իր կարողութիւնը կամ նոյն իսկ գեղեցկութիւնը, այլ անասելի բան մը որ կը ծնի մարդուն մէջ եւ կը քշէ զայն անմատչելիին եզերքէն։

Այսքան կարելի է ըսել բացատրելու համար այն տպաւորութիւնը զոր ան ստեղծեց 1910ի Նոյեմբերի այդ գիշերը Պէրթ փողոցի կապելային մէջ։ Գիտէ կրնէր ան այդ տպաւորութիւնը աւելի ուշ, պատերազմէն անմիջապէս առաջ, Փարիզի խուռներամ բազմութիւններուն առջեւ որ պիտի գային տեսնելու զինքը.

Ինչ որ ալ ըլլար իր հանդամանքը, ապահովաբար իր կենցաղը շրջապատող խորհրդաւորութիւնը օգտակար դեր մըն է որ կը կատարէր այդ տեսակէտէն։ Անկասկած ոչ մէկ մարդ կրցած էր հետեւիլ անոր կեանքին բոլոր անցուդարձերուն։ Կ'երեւար անգամ մը ու յետոյ յանկարծ կ'աներեւութանար.

Մարսէյլի քարափի սրճարանին մէջ անիկա երեւցաւ ձորճ Լըմըգիւրիէին եւ միւսներուն նոյեմբերի այդ գիշերը՝ Պէրթ փողոցին մէջ.

Ոգեւորութեան ծափերով դիմաւորեցին զինքը այդ առաջին ներկայացման։ Գաւաթները զարկին սեղաններուն. պոռացին, աղմկեցին եւ ոտքերը գետին զարնելով ու «bis bis» կանչելով ողջունեցին զայն, երբ վարագոյրին օղակները կը սահէին երկաթէ ձողին վրայ։

Երբ Փորէլ դուրս ելաւ յայտարարելու համար որ ներկայացումը չպիտի կրկնուէր յաջորդ գիշերէն առաջ, վար առին զինքը։ Եւ սակայն ձորճ տրամադիր չէր, միւսներուն պէս, դարձեալ տեսնելու աղջիկը։ Այնպիսի տպաւորութիւն մը ձգած էր ան իր վրայ որ չէր ուզեր անոր կրկնութիւնը. կը վախնար որ եթէ նորէն տեսնէր զայն, պիտի անհետանար այդ տպաւորութիւնը։ Սրահին անդիի ծայրը քանի մը հոգի մէկ կողմ հրելով Փորէլը, բացած էին վարագոյրը։ ձորճ կը դիտէր իր նստած տեղէն. պարապ էր բեմահարթակը։ Առաջին անգամն էր որ ձորճ կ'ըմբռնէր աղջկան աներեւութանալու կարողութիւնը։ Աղջիկը չկար. կողմն ալ այնտեղ չէր։ Ձորս կողմէն կը հարցնէին Փորէլի թէ ո՛ւր կը բնակէր պարուհին։ Փորէլ պատասխան չէր տար։

Սովորաբար ամէն գերակատար որ գոհ կը ձգէր երախաները նմանող այդ ներկաները, բազմութեան մէջ կը մտնէր ներկայացումէն յետոյ եւ կը պարէր ու կը խմէր անոնց հետ։ Փորէլի հետ իր ունեցած յաջողութիւնը աւելի մեծ պիտի ըլլար, եթէ աղջիկը մօտենար այդ մարդոց, վերցնէր անոնց առջեւէն պօքն ու փըթի վէռը. թող ապսէնթ առնէին եւ կամ պատուաիրէին զինքը շամփանեայով։

Բայց Փորէլ անոր չէր տար։ Մերժեց աղջիկը բազմութեան մէջ բերել։ Գառին կրթնցուցին զանիկա եւ սկըսան հրել իրենց մարմնին ամբողջ ծանրութիւնով։ Եւ սակայն Փորէլ չտուաւ աղջկան հասցէն

Ինչո՞ւ փոխուած էր այս մարդը։ Սկսա՞ծ էր արդեօք մոռնալ իր արհեստին ամէնէն նախնական անհրաժեշտութիւնները. աղջիկը կախարդա՞ծ էր զայն. կ'ուզէր իրե՞ն վերապահել պարուհին։

Այս զրպարտութիւններուն վրայ Տիկին Փորէլ դուրս ելաւ խոհանոցէն փչուռոյց եւ պոչը վեր բարձրացուցած կատուի մը պէս, փրկելու համար իր ամուսինը։

— Պարոննե՛ր, ան կրնայ սիրուհի մը ունենալ Մարսէյլի մէջ. բայց եթէ միւսը այստեղ գայ, աս երկար եղունգներովս կը փորեմ անոր աչքերը։

Փրկուած էր Փորէլ։ Նոյնաւ՝ կրկնապատուած իր յաճախորդներէն որոնք իրարու եւեք պօք հրամցուցին առնոր Սկսաւ պատմել Մարսէյլի սրճարանին մէջ իր ըրած գիւտին մանրամասնութիւնները։

Ձորճ մօտեցաւ Փորէլի գլխուն հաւաքուած բազմութեան. այնտեղ էին Փինէ, Կրէկուառ, Տըլէռ եւ ուրիշներ։ Շատ հետաքրքրուած էր. առաջին անգամ հեռուէն լսեց աղջկան անունը — Լիան Սոնրէլ։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.288

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Redaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

22 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2067

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՈՒԺԱՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը, շարունակելով իր հէքեաթները՝ վերջին տասը տարուան անցքերու մասին, կը բացատրէ թէ իրենց կուսակցութիւնը կանգնած էր Խ. Հայաստանի կողքին: Իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը,

«Պահելով իր «յեղափոխական»ի իրաւասութիւնը, պիտի փորձէր շարունակել արտաքին միջամտութեամբ (գործակցութեամբ վրացի մենշեւիկներու, ատրպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու) Անդրկովկասը անջատել Խ. Միութենէն եւ ստեղծել թէ՛ «անկախ» եւ թէ՛ «միացեալ» Հայաստան»:

Եւ դեռ աւելի ծանր, անքաւելի մեղք մը.

— «Այդ նոյն խարխափումն էր որ քիչ յետոյ Դաշնակցութիւնը կը մղէր վերոյիշեալ օտար կազմակերպութիւններու հետ միասին ստորագրել ծանօթ «տէքլարասիոն»ը, ուր Անդրկովկասը թրքական գերիշխանութեան տակ պիտի երթար փնտռելու իր ժողովուրդներու անկախութիւնը... եւ բախտաւորութիւնը... Այդ «տէքլարասիոն»ն էր որ Պոլսոյ մէջ երկու կուսակցութիւններու գործակցութեան համար սկսած երկարատեւ բանակցութիւններու ընթացքին կը ստիպէր Ռ. Ա. կուսակցութիւնը իրր նախապայման՝ պահանջել եւ ընդունիլ տալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ հրաժարի արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող քաղաքականութիւններէ»: («Ապագայ», 17 դեկտ.):

Ինչպէս ամէն հարցի մէջ, այստեղ ալ բոլոր բարի գործերն ու արժանիքները կը պատկանին ռամկավարներուն, իսկ Դաշնակցութեան բաժին կը մնայ միայն սխալներու եւ մեղքերու հաւաքածոյ մը:

Հարցում մը. — Վերի տողերը գրած ատեն, ռամկավար պաշտօնաթերթը աչքի առջեւ ունեցա՞ծ է տասնամեայ պատմութեան արձանագրութիւնները: Գոնէ իրենց ստորագրած փաստաթուղթերը:

Եթէ ունեցած չէ, կը նշանակէ թէ ոճիր – արկած գրելու պէս խմբագրական կը թխէ: Իսկ եթէ ունեցած է, — սուտ կը խօսի: Առ նուազն կը խեղաթիւրէ:

Արդարեւ, բոլորովին ուրի՛շ բան կ'ըսեն պատմութիւնը եւ ստորագրուած թուղթերը:

Մենք արտօնուած չենք հրատարակելու ստորագրուած թուղթերը: Որքան գիտենք, անոնց խօսքն անգամ չպիտի ըլլար:

Բայց, քանի որ ռամկավար Կեդր. վարչութիւնը յարմար կը գտնէ՛ եւ՛ բանակցութիւնները յիշել եւ՛ անոնց ոգին խեղաթիւրել, թող թոյլ տան պզտիկ անզգուշապահութիւն մը:

Նախ որ, ակնարկուած «տէքլարասիոն»ը (1921 յունիս 10), *ստորագրուած է ոչ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, այլ Հ. Հ. Պատուիրակութեան կողմէ: Դաշնակցութիւնը իր խօսքն ըսած է այդ մասին, եւ նոր ըսելիք չունի:*

Յետոյ, այդ յայտարարութիւնը եղած է այնպիսի ատեն մը, երբ ոչ Թուրքիան իր կամքը քալեցնելու վիճակին հասած էր, ոչ Դաշնակիցները իրենց վերջին խօսքն ըսած էին, ոչ ալ մ'ը եւ է հոսանք, մէջն ըլլալով ռամկավարները, վերջնապէս յուսահատած էին Եւրոպայէն: Բոլորն ալ կը յուսային մինչեւ... Լօզան (1924 օգոստոս).

Այդ յայտարարութիւնն ալ, իր կարգին, միջոց մըն էր ազդելու յետագայ բանակցութեանց վրայ: Վաւերագիր մը ուր, առաջին անգամ ըլլալով, կովկասեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչները կ'ընդունէին թէ հայ ժողովուրդը հողային պահանջներ ունի Թուրքիայէն:

Արդ, Պոլսոյ բանակցութիւնները, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ ռամկավարներուն միջեւ, կատարուած են 1921ի վերջերը, եւ յանգած՝ երեք համաձայնագիրներու, — 1921 *դեկտ.* 20, 1922 *յունուար* 6 *եւ յունուար* 18:

Այդ համաձայնագիրները կը շօշափեն այն բոլոր խնդիրները որ այսօր ալ սեղանի վրայ են, —Հայկական դատ, Խ. Հայաստան, գաղութներ եւն.:

Իսկ յատկապէս կովկասեան յայտարարութեան համար, համաձայնագիրը (1922 *յունուար* 6), *կը պարունակէ բանաձեւ մը, որ եթէ ամբողջութեամբ հրատարակուի, ամէնէն առաջ... Խ. Հայաստանի «անկաշառ բարեկամները», ռամկավարները պիտի զարմացնէ:*

Անշուշտ ռամկավար կեդր. վարչութիւնը իր ձեռքին տակ ունի համաձայնութեան պատճէնը, եւ կրնայ դարակէն հանել ու կարդալ:

Եւ կարդալով, անշուշտ պիտի անդրադառնայ թէ իրենց պաշտօնաթերթը ոչ միայն սուտ կը խօսի, այլ եւ գռեհիկ խուժանավարութեան մը կը դիմէ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան վզին փաթթելով «արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող քաղաքականութիւններ»:

Եթէ օտար միջամտութեան խնդիր կայ համաձայնութեան մէջ, — ռամկավարներն ալ ստորագրած են:

Եթէ քաղաքականութիւններ հետապնդուած են, այդ օրերուն, ռամկավարներն ալ միասին են եղած:

Արդարեւ, բուն Կովկասի վերաբերեալ համաձայնագրին մէջ (1922 *յունուար* 6), *որ կը բաղկանայ երեք յօդուածներէ, չկայ մէկ տող կամ բառ, որ ապացուցանէ թէ ռամկավարները իբրեւ նախապայման « պահանջեր եւ ընդունիլ տուեր են » հրաժարում՝ «արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող քաղաքականութիւններէ»:*

Ընդհակառակն, կայ պարբերութիւն մը, որ փառաւորապէս կ'ապացուցանէ թէ ռամկավարները պահանջեր են դաշնակից պետութիւններու «եւ ի մասնաւորի Անգլիոյ հովանաւորութիւնը»:

Եթէ իրենց սիրտը մաքուր է, թող բարի ըլլան հրատարակութեան տալու համաձայնագիրը, ամբողջութեամբ:

Իսկ եթէ պիտի խուսափին, կը նշանակէ թէ... խուժանավարութեան մէջ անգամ կէս ճամբան կը մնան: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ՝ Մերսինի Գապաելը գիւղին բնակիչները ուրիշներ են այսուհետեւ ոչ թէ արաբերէն, այլ թուրքերէն խօսիլ:

Անոնք որ արաբերէն կը խօսին, տուգանքի պիտի դատապարտուին եւ գոյացած գումարը գիւղական սնտուկին պիտի յատկացուի:

Եթէ չեմ սխալիր, մեր գաղութին մէջ ալ, տեղ մը, քանի մը տարի առաջ որոշուած էր տուգանքի դատապարտել այն Հայերը որ թուրքերէն կը խօսին:

Այսպիսի օրինակ մըն ալ կը յիշեմ յունահայ կամ պուլկարահայ գաղութէն:

Բայց այս բոլորը կաթիլ մը ջուր են, այն թրքաբարբառ յորձանքին մէջ որ վարակեր է մեր բոլոր գաղութները, Փարիզէն մինչեւ Ամերիկա:

Մտիր ո՛ր եւ է հայաշատ սրճարան կամ փողոց, եւ զսպէ բարկութիւնդ, եթէ կրնաս:

Մանաւանդ երբ կը տեսնես որ աւելի շատ երիտասարդներ են վարակեալները:

Սեռական հիւանդութեան մը պէս, թրքախօսութիւնն ալ երիտասարդական ախտ մը դարձեր է: Թէեւ տասը տարի է որ բաժնուեր ենք Թուրքիայէն:

Մերսինը սահմանակից ըլլալով արաբախօս երկիրներու, արաբերէնը տեղական լեզու կը համարուի:

Բայց ահա արաբախօս գիւղի մը բնակիչները — թուրք — Մ. Քէմալի կուսակցութեան կը դիմեն եւ կը յայտարարեն.

— Մենք այլ եւս արաբերէն չպիտի խօսինք, այլ թուրքերէն:

Եւ խօսքին գործի անցնելով, կ'որոշեն տուգանքի դատապարտել զանցառուները:

Չեմ տեսեր որ Փարիզի, Լիոնի, Մարսէյլի կամ ուրիշ գաղութներու թրքախօս Հայերն ալ դիմեն... Դաշնակցութեան, նոյն յայտարարութիւնն ընելու համար:

Բայց, գոնէ չե՞ն կրնար իրարու մէջ ուխտ ընել, յանուն ազգային արժանապատուութեան, քաղաքական գիտակցութեան եւ լեզուի զարգացման.

Մե՜նք առաջ գացեր ենք քան Թուրքեր: Նոյն իսկ ազգային արժանապատուութեան տեսակէտով.

Անո՛նք են որ չեն փոխուած թէ մենք: ՎԱՀԷ

ՎԱԹՍՈՒՆ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 13ին, 60ի մօտ հայ աշխատաւորներ, Պէյրութի զանազան թաղերէն Ազգ. Առաջնորդարան դիմելով, տեղեկացուցին իրենց ողբերգական վիճակը տիրող անգործութեան երեսէն: Յայտնի եղաւ որ օրերէ ի վեր իրենց ընտանիքները անօթի կը սպասեն եւ իրենց բոլոր ծիգերը գործ գտնելու համար՝ ապարդիւն անցած են: Անոնք յայտնեցին վերջ թէ այլ եւս քաղաքի մէջ շինարարական աշխատանքներ չեն մնացած առաջուան պէս, խնդրած են որ ազգային իշխանութիւնը դարման մը գտնէ իրենց դժբախտ վիճակին, այլապէս անօթութեան ճիրաններուն մէջ պիտի փճանան:

Առաջնորդը մէկիկ մէկիկ գրած է անոնց անունները եւ խոստացած է ազգային վարչութիւնը բացառիկ ժողովի մը հրաւիրել՝ ելք մը գտնելու համար:

ՀԱՅ ՎԱՐԺՈՒՀԻ ՄԸ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ

Պէյրութի ոստիկանական տեղեկագիրէն կ'իմանանք որ Զուրն Համուտի ազգային վարժարանի ուսուցիչներէն Օր. Վալանթին Քէշիշեան, բարկութեան նոպայի մը մէջ հարուած մը կուտայ Յովսէփ Հռոեան անուն 9 տարեկան աշակերտի մը երեսին: Յովսէփ հազիւ քանի մը ժամ ապրելէ վերջ կ'աւանդէ հոգին. իսկ վարժուհին կը ձերբակալուի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սերպեր եւ Իտալացիներ դէմ դիմաց

ՆՈՐԷՆ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ

Երեքշաբթի օր պատկառելի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Թրիէսթէի մէջ, նախագահութեամբ Ֆաշական կուսակցութեան Բ. ընդհ. քարտուղարին, Մարփիքաթիի: Հանդէսը սարքուած էր ի յիշատակ Թրիէսթէի հայրենասէր Օպէրտանի յիսնամեակին: (Օպէրտան կախուած է Աւստրիացիներուն կողմէ): Թափորը, առաջնորդութեամբ ընդհ. քարտուղարին եւ տեղական իշխանութեանց, գնաց այն բանտը ուր արգելափակուած էր Օպէրտան եւ այն վայրը ուր կախաղան բարձրացաւ: Յետոյ ուղղուեցաւ դէպ ի Ռոսինիի թատրոնը, ուր Պ. Մարփիքաթի ճառ մը խօսեցաւ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ:

Ճառախօսը չէշտեց թէ ոչ մէկ բան, ոչ իսկ վերջերս վենետիկեան առիւծներուն արձաններուն վրայ կատարուած յարձակումները (կ'ակնարկէ Սերպերու ցոյցին) չեն կրնար պղծել Ադրիականի իտալական դրօշմը: Յետոյ յիշեցուց թէ Մուսոլինին էր որ, այն ատեն զինուոր, Թրիէսթէի գրաւումէն անմիջապէս յետոյ, առաջին անգամ տօնեց, 1918 դեկտ. 20ին, Օպէրտանի յիշատակը, Թագաւորին այցելութենէն քանի մը ժամ առաջ:

Նոյն օրը, եւ միեւնոյն առիթով, Սերպերուն դէմ ցոյցեր կատարուեցան Հռոմի եւ Անքոնայի մէջ: Մայրաքաղաքին մէջ ուսանողները փորձեցին թափօր կազմել եւ ուղղուիլ դէպ ի սերպիական դեսպանատունը, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց եւ կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարեց: (Մինչեւ հիմա այս ցոյցը կը կատարուէր աւստրիական դեսպանատան դէմ):

⁂ Մեծ յուզում կը տիրէ Եուկոսլավիոյ մէջ, այս ցոյցերուն առթիւ: Երեսփոխան մը եւ երկու ծերակուտականներ որոշած են հարցապնդում ուղղել կառավարութեան: Երեքշաբթի օր քանի մը հարիւր ուսանողներ ցոյց կատարեցին Չեխոսլովաքիոյ դեսպանատան առջեւ, փառաբանելով Փոքր Համաձայնութիւնը եւ նախատելով Իտալիան: Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ, վիրաւորելով քանի մը ուսանողներ:

Փոքր համաձայնութեան որոշումները

Թերթերը կը գրեն թէ՝ Փոքր Համաձայնութեան վերջին խորհրդաժողովը յանգած է հետեւեալ եզրակացութեանց. — Ռումանիա, Չեխոսլովաքիա եւ Եուկոսլավիա չպիտի վճարեն իրենց պատերազմական պարտքերը, եթէ չստանան Հունգարիայէն եւ Պուլկարիայէն: Զինաթափութեան առթիւ, միացեալ ճակատ պիտի կազմեն, որպէս զի երբ Գերմանիան հաւասարութեան իրաւունք ստանայ, նախկին թշնամիները չկարենան վերազինուիլ: Երեք պետութիւնները բոլորովին համաձայն են ամէն գնով ընդդիմանալու դաշնագիրներու վերաքննութեան: Իտալիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը չպիտի նորոգուի, եթէ Հռոմ պահանջէ աւելցնել նոր յօդուած մը, որուն համաձայն Ռումանիան չէզոք պիտի մնայ, երբ վէճ մը ծագի Իտալիոյ եւ երրորդ պետութեան մը միջեւ:

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Նախագահ Հուվըր միջոցներ կը խորհի յանձնաժողով մը կազմելու, պարտքերու վերաքննութեան համար, բայց յոյս չկայ որ յաջողի: Իր պատգամագիրը մեծ տպաւորութիւն չգործեց Եւրոպայի մէջ, որովհետեւ իր օրերը համրուած են, իսկ բուն նախագահը, Րուզվէլթ, շուզեր ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել: Իրազեկներ կը հաւատան թէ Պ. Րուզվէլթ հակառակ է յանձնաժողովի մը կազմութեան եւ կ'ուզէ որ անջատ բանակցութիւններ կատարուին իւրաքանչիւր կառավարութեան հետ, որպէս զի միւս պետութիւնները ճակատ չկազմեն Մ. Նահանգներուն դէմ. Միւս կողմէ, նոր նախագահին տեսակէտով, պատերազմական պարտքերու խնդիրը կապ չունի տնտեսական խորհրդաժողովին կամ զինաթափութեան հարցին հետ: Պ. Րուզվէլթ ջախջախիչ մեծամասնութիւն շահած ըլլալով նոր խորհրդարանին մէջ, կ'ուզէ պահել իր ազատութիւնը, փոխանակ կաշկանդուելու Պ. Հուվըրի կողմէ, որ երեք ամիս միայն պաշտօն ունի: Եթէ նոր նախագահը յամառի այս տեսակէտին մէջ, Պ. Հուվըրի ծրագրած յանձնաժողովը չպիտի կրնայ դրական գործ կատարել: Ինչ ծրագիր ալ պատրաստուի, կրնայ ջուրը իյնալ մարտ 4ին, երբ պաշտօնի կ'անցնին նոր նախագահն ու խորհրդարանը:

Մէկ խօսքով, յոյս չկայ իրական բարեփոխման. մանաւանդ որ, եթէ բանակցութիւնները սկսին 1933 մարտ 4էն յետոյ, հազիւ կրնան վերջանալ մինչեւ յունիս, երբ հասած կ'ըլլայ պարտքերու վճարման նոր պայմանաժամը:

Օդանաւ մը ինկաւ տանիքին վրայ

ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ԱՄԽԱՑԱՆ, ՔՍԱՆ ՀՈԳԻ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ

Օդանաւի զարհուրելի արկած մը պատահեցաւ երեքշաբթի օր, Փարիզի շրջակաները, Անթոնիի մէջ (Փորթ տ'Օրլէանէն 15 վայրկեան հեռու):

Ցանոթ կը պատահի որ օդանաւեր շատ ցածէն սաւառնելով բազմամբոխ թաղերու վերեւ, կ'ենթարկուին ծանր արկածներու, փորձանք դառնալով նաեւ բնակիչներու գլխուն: Այս տեսակէտէն, Փարիզի հարաւային շրջանը ամէնէն աւելի վտանգուած է քանի մը տարիէ ի վեր, գտնուելով երեք կայաններու ճամբուն վրայ (Օրլի, Վիլլաքուպլէ եւ Իսի – լէ – Մուլինօ):

Միայն Սոյի շրջանին մէջ, երկու տարուան մէջ չորրորդ արկածն էր որ պատահեցաւ երեքշաբթի օր:

Զինուորական օդանաւերու տորմիղի մը ճամբայ ելած էր Վիլլաքուպլէէն դէպ ի Լիոն: Օդանաւերէն մէկուն վարիչն էր յիսնապետ Տէպէօրի, որ առտուան ժամը 10.30ին կը թռէր Անթոնիի վերեւ, հազիւ 300 մեդր բարձրութեան վրայ: Յանկարծ օդանաւը խանգարուելով իջաւ եւ գնաց ինկաւ տունի մը վրայ, թեւերը ջախջախուած, դեկը դէպ ի երկինք ուղղուած, շարժանիւը ճաշարանին մէջ տակն: Վարիչը վայրկենապէս այծխացած, մեռած էր: Քսան վայրկեան յետոյ, պէնզինը դուրս ժայթքելով, բռնկեցաւ եւ բոցերուն մէջ վառեցաւ պառաւ մը, 70 տարեկան: Հրկիզումէն առաջ, բազմութիւն մը խռնուած էր տունին բոլորտիքը, եւ երբ պէնզինը բռնկեցաւ, ահռելի խուճապ մը ծագեցաւ: Քսան հոգի, որ օգնութեան հասեր էին, վիրաւորուեցան: Հազիւ կարելի եղաւ փրկել քանի մը մանուկներ, որոնք ողջ ողջ պիտի այրէին: Պառաւը իր երկու թոռնիկները ազատել յետոյ, նորէն տուն մտած էր, դրամն ալ փրկելու համար, երբ տեղի ունեցաւ պայթումը:

ԱՄԲՈՂՋ ԱՐԺԱՆԹԻՆ ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց ամբողջ երկրին մէջ, երեսուն օրուան համար: Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարել ամէն կողմ: Բռնուած են բազմաթիւ փաստաթուղթեր՝ ծրագրուած դաւադրութեան մասին: Միայն մայրաքաղաքին մէջ ձերբակալուած են 184 անձեր:

Համաձայնութիւն Օսմ. պարտքերու մասին

ՀԱՐԻՒՐԻՆ 7ՈՒԿԷՍ ՏՈԿՈՍՈՎ. 895,435,000 ՖՐԱՆՔ

Փարիզի եւ Էնկիւրիի լուրերը կը հաստատեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է Օսմ. պարտքերու մասին:

Ընդունուած պայմաններու համաձայն, վճարումը թրքական դրամով պիտի ըլլայ: Դրամագլուխը 895 միլիոն 435,000 փրանք է, տոկոսը՝ հարիւրին 7ուկէս: Բաժնեթուղթերը 10 տարի չպիտի վերածուին (*քոնվէրսիօն – թահվիլ*): Վճարումները պիտի կատարուին փրանք-փրանքով կամ Վարչական խորհուրդին յառաջիկային ցուցնելիք երկրորդ կայուն դրամով մը:

Արեւելեան երկաթուղիներու բնկերութեան պարտաթուղթերը պիտի շարունակուին շրջաբերութեան մէջ մնալ:

Թրքական բաժնեթուղթերուն իրրեւ երաշխաւորութիւն՝ մաքսային հասոյթները ցոյց տրուած են: Տարեվճարները 1 յունիս 1933 թուականէն սկսեալ պիտի վճարուին:

Յառաջիկային պիտի ճշդուին թէ ներկայ բաժնեթուղթերը ի՞նչ համեմատութեամբ պիտի փոխուին նոր բաժնեթուղթերով:

Միւս պետութեանց բաժիններուն վրայ բաժնետէրերուն ունեցած իրաւունքները ամբողջովին վերապահուած են:

Թուրքիա անմիջապէս պիտի փակէ թրքական դրամով պահուած այն գումարները որոնք կը գտնուին Պոլսոյ Հանրային Պարտքերու Վարչական Խորհուրդին ձեռքը:

Վերջնական պայմանագրին բնագիրը, Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին կողմէ վաւերացուելէն պէս, բաժնետէրերուն պիտի յանձնուի, ընդունուելու համար: Բաժնետէրերը այդ ժամանակ պիտի տեղեկանան պայմանագրին պարունակութեան:

ԱՆՀՆԱԶԱՆԴ ՈՐԲԻ ՄԸ ՊԱՏՃԱՌԱՒ 200 ՀՈՑՐ ՈՐԲԵՐ ԱՆՕԹԻ ԿԸ ՄՆԱՆ

«Աշխատանք»ի մէջ կը կարդանք —

Ղազիրի կոլլէճին մէջ, ուր մօտաւորապէս 200 հայ կոյր որբեր կը պատսպարուին եւ սայլերէ ի վեր կը վայելեն Զուիցերիական Բարեգործ. Ընկերութեան մը պաշտպանութիւնը, ծանր անկարգութիւն մը պատահած է վերջերս: Կոյր մը, անկարգութեան մը պատճառաւ, որբանոցի տնօրէնութեան կողմէ հրաման կը ստանայ հեռանալու հաստատութենէն: Սակայն տրուած հրամանը ոչ միայն չի գործադրուիր, այլ անկարգապահ որբը 10 օսմ. ոսկի կը պահանջէ տնօրէնէն, այլապէս սպառնալով «բռնի միջոցներու» դիմել:

Քրիստոնեայ տնօրէնը մեղք կը համարէ կառավարութեան միջոցներով անոր հեռացումը եւ նեղուած կը փակէ որբանոցը, 150է աւելի կոյրերը երեսի վրայ ձգելով: Չորս օր այսպէս իրենց վիճակին ձգուելէ վերջ կոյրերը, տնօրէն Մր. Վէյզըր կ'որոշէ դիմում կատարել Ազգ. Առաջնորդարան: Առաջնորդը խնդիրը կը ներկայացնէ ներքին տնօրէնութեան եւ կը խնդրէ որ անկարգապահ կոյրը հեռացուի Ղազիրէն: Ներքին տնօրէնն ալ անմիջապէս պէտք եղած հրահանգը կը գրկէ Ղազիրի կառավարութեան:

ՔՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ 15 դեկտ. 1932ի վիճակահանութեան մէջ 50,000ական փրանք շահեցան հետեւեալ երեք թիւերը.— 361,615 (1886ի շրջաբերութիւն), 456,014 (1903), 170,889 (1911):

ԻԲՐԵՒ ԴԱՒԱՃԱՆ տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ. գերման զինուոր մը, որ 1915 ապրիլին ֆրանսական հրամանատարին յայտնած էր թէ Գերմանացիները յարձակում պիտի կատարեն հեղձուցիչ կազով. 1920ին անգամ մը բռնուած, բայց ազատ արձակուած էր, մինչեւ որ նոր փաստեր գտան:

ՓԱՍՏԵՐ ԵՒ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը, որուն հեղինակն է վստահելի ընկեր մը, կ'արտատպենք «Յուսաբեր»էն, յապաւելով միայն վերջաբանը:

Զուգեցինք երկու մասի բաժնել, որպէս զի ընթերցողները, եւ մանաւանդ մեր հակառակորդները կարենան կարդալ մէկ շունչով եւ... խորհրդածել.—

Հայկական բարենորոգութեանց խնդրոյն շրջանին է, Կ. Պոլսոյ Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովոյ յուզումնալից նիստերէն մէկը: Մթնոլորտը ջղագրգիռ՝ ժողովէն ներս եւ դուրս: Հակառակ անոր որ հակադաշնակցական մոլուցքը իր թափը կորսնցուցած է, հնչակեան, ռամկավար, կղերական եւ այլք՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ իրենց կազմած լռելեայն, անգիր Դաշնակցութիւնը ի զօրու կը պահեն, մինչդեռ Թուրքը՝ ոչ թէ մատնց ատանքէն, այլ հայելիի հաւատարիմ ցոլացումով կը դիտէ, կը լրտեսէ մեզ, պատեհ առիթին տալու համար «շնորհաց հարուածը»:

Աջակողմը՝ հնչակեան, ռամկավար, ազա, կղերական՝ խղոր հարուած մը տալու պատրաստուած է ձախակողմի խմբակցութեան՝ իմա՛ Դաշնակցութեան: Անիկա կը պահանջէ Ազգ. Երեսփ. Ժողովէն արտաքսումը Պէշիկթաշի երեսփոխան Միհրդատ Հայկազնի՝ որ իբրեւ նոյն թաղեցի պաշտօն բացած է տեղւոյն Աճարոնեան Ակումբին անդամներուն եւ ժողովուրդին մէկ մասին հետ Թաղին Մախիթար Յարութիւն Մկրտիչեանի դէմ:

Աջակողմը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը պարտադրէ իր կամքը եւ Միհրդատ Հայկազն ժողովասրահը կը թողու հալածուած գնդակին ծափերովը, յաղթականի բացագանչութիւններովը աջակողմին:

Այդ օրը Ազգ. Երեսփ. Ժողովը՝ իր աջակողմով՝ հնչակեան, ռամկավար, ազա եւ կղերական՝ հովանաւորեց հակադաշնակցական Յարութիւն Մկրտիչեանը՝ հնչակեանի, բայց միանգամայն... գաղտնի ոստիկանական ազգային՝ միւսէճճէլ եւ մուգայյէտ՝ Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին:

Յարութիւն Մկրտիչեան հայկական տարագրութեանց շրջանին երեսէն վար առաւ հնչակեան քօղը եւ եղաւ յայտնի պաշտօնեան Թուրք ոստիկանութեան Բարձրագոյն ասող ոստիկանութեան ի վարձ իր բարւոք ծառայութեան. արդարեւ ան էր որ մի առ մի կենսագրած էր Պոլսոյ եւ գաւառի բոլոր յայտնի դէմքերը, օգտագործելով Հայերէն բոլոր հրատարակութիւնները՝ թերթ, հանդէսներ, դասագրքեր եւ... Տարեցոյցեր.

Անիկա նախ քան տարագրութիւններ իբրեւ հնչակեան կը մասնակցէր կուսակցական ժողովներու, թաղին հանրային գործերուն, եւ անշուշտ իր դիտածները, լսածները, տեսած որոշումները կը տեղեկագրէր Թուրք ոստիկանութեան, որովհետեւ անիկա հնչակեան եղած էր ոչ թէ հնչակեան ըլլալու համար, այլ լաւագոյնս կատարելու համար ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին մէջ իր ունեցած պաշտօնը:

ԱՄ ՄԷԿ.

×

Ազգ. Երեսփ. Ժողովոյ գրեթէ մշտնջենական ատենապետն էր Հմայեակ Արամեանց, հնչակեան գործիչ, եւ հռետոր, եւ հրապարակագիր, իսկ ընդհ. պատերազմին յայտնի եղաւ թէ ի՞նչ... էր նաեւ:

Հայկական սարսափներուն իր ընկերները կախաղան բարձրացան, կամ ջարդուեցան առանձին առանձին, կամ զանգուածաբար, իսկ ինք՝ որ ձերբակալուած էր Թալէաթի դէմ մահափորձով ամբաստանուածներուն հետ, ոչ միայն բանտէն արձակուեցաւ, այլ մնաց Պոլիս, եղաւ տնօրէն Կէտիկ փաշայի Ազգ. վարժարանին, փոխարինելով իր ընկերը՝ որ աքսորուած էր Այաշ եւ ջարդուած:

Այս մարդը՝ իբրեւ միւսէճճէլ եւ մուգայյէտ ոստիկան՝ իր մէկ պաշտօնակցին երկրորդ ձերբակալութեանը ոստիկանատուն հրաւիրուեցաւ, հաստատելու համար անոր ինքնութիւնը:

Հմայեակ Արամեանց նախ քան իր ձերբակալութիւնը արդէն Թուրք ոստիկանութեան պաշտօնեայ է՞ր թէ ոչ, չէ հաստատուած, բայց տարագրութեանց ընթացքին չորս տարի եղած է ոստիկաններէն քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին: Եթէ ոչ մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, ստուգապէս անկից յետոյ իր կուսակցութիւնը մատնած եւ իր ամբողջ անցեալը...

Այս մարդը՝ 1908-1914 վայելեց անընդհատաբար քուէն ռամկավար, ազա եւ կղերական եւ հնչակեան խմբակցութեան, իբրեւ հնչակեան:

ԱՄ ԵՐԿՈՒ.

×

Սամուէլ Թումաճեան, հնչակեան, հնչակեաններու կողմէ մէկուսացուեան թեկնածու իր կուսակցութեան կողմէ Սըվազէն Տօքթ. Տաղաւարեանի դէմ:

Հնչակեաններու Քոնսթանցայի քոնկրէսէն ընտրուած հնչակեան կեդրոնական վարչութեան անդամ, մասնակցած է միջկուսակցական խորհրդակցական ժողովներու, անդամակցած է ապահովութեան խորհուրդին:

Հնչակեան պետերու ձերբակալութեանց ատեն ազատ թողուած է մինչդեռ ինք անծանօթ մը չէր Թուրք կառավարութեան, մանաւանդ որ անոր հետ խօսակցութիւններ ունեցած էր իբրեւ հնչակեան կուսակցութեան կեդր. վարչութեան ներկայացուցիչ, կամ պատուիրակ այս կամ այն խնդրոյ շուրջ խօսակցելու համար:

Թէեւ Կ. Պոլսոյ տարագիրներուն առաջին կարաւանին հետ Չանկըրը քըշուեցաւ, բայց արտօնուեցաւ Պոլիս դառնալու, մինչդեռ իր հնչակեան աքսորակից ընկերները խումբ խումբ տարուեցան դէպի անծանօթ սպանդանոցներ:

Պատերազմին ամբողջ տեւողութեան մնաց Պոլիս, մնալով սիրելին Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին պետ Բէշար պէյի: Ասոր ալ իբրեւ կառավարիչ Պոլսոյ փոխադրուելէն վերջ մնաց մարդը Թուրք ոստիկանութեան:

Զինադադարի շրջանին մնաց Պոլիս, ամբան եւ անհարեկ: Չեմ գիտեր թէ՝ զինադադարի այդ շրջանին շարունակե՞ց մնալ... հնչակեան: Հրանդ Գալիկեան եւ Ժիրայր Միրզախանեան որ այժմ Հայաստան են, այս մասին իրենց եղած հարցման մը պատիւ պատասխաններ տուած են: Սամուէլ Թումաճեան՝ կիւրինի այս անպիտան գաւակը՝ քէմալական յաջողութիւններէն տարիներ վերջ հրապարակ եկաւ Սուրիա՝ ուր Լիբանան թերթը հիմնեց, այս նպատակին տրամադրելով... դրամ զոր չունէր: Սուրիոյ մէջ թերթ հիմնելն է՞ր միայն իր միսիոնը, թէ ան ուրիշ պաշտօն ալ ունէր: Հաւանականը՝ երկրորդն է: Լիբանանով սկսած գործը շարունակեց գրքոյկով մը՝ հրատարակուած իր անունով իսկ, եւ որուն մէջ կը ջանայ հաստատել Թուրք կառավարութեան այն թէզը թէ՝ Թուրքերը անպարտ են հայկական ջարդերուն համար, եւ այդ ջարդերուն պատասխանատուն ենք մենք՝ Հայերս:

Ա. Նիկոլ ենկիւրիի կեղծ անունն է: «Սուրիա եւ մենք» գրքոյկը ենկիւրիի երկասիրութիւնն է: Այս գրքոյկը արտատպուած է Պոլիս: Ենկիւրի զայն կը ցրուէ իր միջոցներով, ինչպէս որ ան անցեալ տարի ենկիւրիէն իր միջոցներով ցրուած էր Սամուէլ Թումաճեանի վերոգրեալ գրքոյկը: Այդ գիրքը ես տեսեր էի ուղղակի Թուրքէ մը՝ որ զայն բաշխած էր նաեւ ուրիշ Հայերու:

Մութ կը մնայ թէ՝ Ա. Նիկոլ կեղծ անունին տակ պահուած ենկիւրիի «Սուրիա եւ մենք» ջարդահրաւէրը անձնապէս որո՞ւ գործն է:

Բայց մութ մնացած այս կէտը արգելք մը չէ որ պարզ չտեսնենք թէ՝ ի՛նչ տիպար է ինքը Սամուէլ Թումաճանը՝ նախկին անդամ հնչակեան կուսակցութեան կեդր. վարչութեան, եւ իբրեւ այդ՝ անդամ միջկուսակցական խորհրդակցական ժողովներու, եւ անդամ ապահովութեան խորհուրդի:

ԱՄ ԵՐԵՔ.

Հայկական բարենորոգմանց շրջանին է. Ակնունի Եգիպտոս եկաւ, եռեւէն հասաւ Ազմի պէյ: Այդ օրերուն Գահիրէ կ'ապրէր Արշաւիր Նասեան եւ կը պաշտօնավարէր Գալուստեան վարժարանի մէջ իբրեւ... ուսուցիչ: «Եգիպտոսի հին հնչակեաններէն մէկը կասկած կը յայտնէ իրենց երիտասարդ ընկերոջ նկատմամբ: Քննութիւն կը բանան իր դրամական աղբիւրներուն մասին եւ կը հաստատեն թէ՝ Թուրք կառավարութեան գրկած չէքերը դրամատունէն գանձելով կ'ապրի երիտասարդ հնչակեանը, բայց չեն կրնար անոր արտաքսումը, կամ չէզոքացումը որոշել տալ, այլ, ընդհակառակն, իբրեւ Եգիպտոսի պատգամաւոր կը մասնակցի Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Քոնսթանցայի քոնկրէսին:

Կ'ուզեմ հոս շեշտել որ շակերտներու մէջ առնուածները ճիշդ ու ճիշդ բառերն են հնչակեանի մը: Ազմի պէյ՝ Թուրքիոյ ընդհ. ապահովութեան տնօրէնը, Պոլիս դարձաւ, Արշաւիր Նասեանը՝ իր գործակալը՝ հնչակեաններու քոնկրէսին ղրկէլ վերջ

Ազմի պէյ ներկայ էր այդ քոնկրէսին իր... հնչակեան հաւատարիմ պաշտօնեայով:

Արշաւիր Նասեան Քոնսթանցայէն Պոլիս վերադարձին հաստատուեցաւ Պապը Ալիի պողոտային վրայ պանդոկի մը մէջ սենեակ մը վարձելով եւ ապրեցաւ... այլեւս իբրեւ ոչ — հնչակեան, այլ իբրեւ յայտնի ոստիկան:

Մնացեալը գիտէք

ԱՄ ՉՈՐՍ

×

Զինադադարին ձեռքերնիս հասաւ, ի մէջի այլոց, հայկական տարագրութեանց շրջանին Թուրքի մը կողմէ Մուխպիրը Սատըգ ստորագրութեամբ ոստիկանութեան ուղղուած ժուռնալ մը՝ ուր Հայ մը կ'ամբաստանուէր իբրեւ Էշխասը մուզիրրէտէն: Բէշար պէյ այս ժուռնալը մակագրած է «պէ-բայը թաhգիգաթ Սէրգիս Ֆիրուզ էֆէնտիէ»: Ինչ որ կը նշանակէ թէ Կ. Պոլսոյ ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղը Սարգիս Ֆիրուզ անունով հայ պաշտօնական ոստիկան մը ունի:

Հազիւ քանի մը շաբաթ անցեր էր, Կիլիկիոյ ազգային վերին մարմիններուն կողմէ իբրեւ պատգամաւոր սոյն մարմնոյն՝ Պոլիս եկաւ Սարգիս Ֆիրուզ Տիկին Զապէլ Եսայեանի հետ: Սարգիս Ֆիրուզ իբրեւ հնչակեան յաջողեր էր մտնել Ատանայի ազգային վերին մարմիններուն մէջ

Իրաւունք ունիմ հաստատ եւ անհերքելի փաստ ընդունիլ թէ՝ Սարգիս Ֆիրուզն ալ՝ ընդհանուր պատերազմի ընթացքին Թուրք ոստիկան՝ պատերազմը դադրածին պէս, իբրեւ Թուրք գործակալ ղրկուեցաւ Ատանա եւ, որպէսզի կարենայ լաւագոյնս կատարել իր պաշտօնը դարձաւ մտաւ հնչակեան շարքերուն մէջ եւ իբրեւ հնչակեան ներկայացուցիչ մտաւ Կիլիկիոյ ազգային վերին մարմիններուն մէջ. եղաւ բանագնաց Կիլիկիոյ համար եւ իր միջոցաւ Թուրք կառավարութիւնը ներկայ եղաւ Կիլիկիոյ ազգային մարմիններուն խորհրդակցութեանց, ինչպէս նաեւ անիկա՝ Թուրք կառավարութիւնը, տեղեակ եղաւ մանրամասնօրէն Կիլիկիոյ պատգամաւորութեան կատարած բանակցութեանց:

Զինադադարի շրջանին Պոլիս հրատարակուող հնչակեան «Երկիր» թերթի խմբագիրներուն՝ Հրանդ Գալիկեանի եւ Ժիրայր Միրզախանեանի լուր ղրկեցինք իրենց աշխատակից Տիգրան Զաւէնի հետ թէ՝ «իրենց ընկերը՝ Սարգիս Ֆիրուզ՝ որ իբրեւ Կիլիկիոյ պատգամաւորութեան անդամ Պոլիս է Տիկ. Զապէլ Եսայեանի հետ, Թուրք ոստիկանութեան քաղաքական բաժնին հայկական ճիւղին Միւլէճճէլ վէ Մուգայյէտ պաշտօնեան է:

Պատասխանը առինք, «մենք չենք խառնուիր, Սապահիյլիին գրեցինք»:

Սարգիս Ֆիրուզ քէմալական յաջողութիւններէն վերջ անցեր է Սուրիա եւ եղեր է Անթալիա թերթին Թուրքերէն բաժնին խմբագիրը:

ԱՄ ՀԻՆԳ (*):

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

(*) «Յուս.»— Ինչպէս յայտնի է, Յարութիւն Մկրտիչեան, Հմայեակ Արամեանց եւ Արշաւիր Նասեան շանատակ եղան Դաշնակցութեան ձեռքով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԼԻՍՋՕՐՆԵՐԸ ԵԿԱՆ ՈՒ ԳԱՑԻՆ

Պատասխանելով Հօկի Ռումանիոյ Կեդր. վարչութեան հրաւէրին, Պ. Դանուշ Շահվէրտեան եւ իր քարտուղարը՝ Գարտաշեան, Պուքրէշ եկան, Ռումանիայէն ալ ներգաղթ մը կազմակերպելու համար

«Քաղաքացի» Դ. Շահվէրտեան, ինչպէս կը սիրէն կոչել իր խնկարկուները եւ Գարտաշեան Պուքրէշ հասան դեկտ. 9ին:

Թէեւ Ռումանիա ոչ մէկ յարաբերութիւն ունի խորհրդային կառավարութեան հետ, այսուհանդերձ շնորհիւ պատկան իշխանութեանց մօտ եղած բարեխօսութիւններուն, կարելի եղած էր թոյլատրութիւն ստանալ:

Հոս ալ, ինչպէս Պուլկարիա, գաղտնի եւ յայտնի ոստիկաններ քայլ առ քայլ հետեւեցան «քաղաքացիներուն»: Անոնց ամէն մէկ շարժումը յայտնի էր ոստիկանութեան եւ իւրաքանչիւր այցելուի անունը արձանագրուած

Ինչ որ ալ ըլլար, համայնավար մըն էր եկողը եւ ապահովութեան տեսչութիւնը աչալուրջ հսկեց, որպէսզի լիազօրները իրենց գլխէն վեր բաներով չզբաղին... քանի որ «Շահվէրտեան Ազգերու Դաշնակցութեան Գաղթականական օֆիսի մասնաւոր լիազօրն է», ինչպէս գրեցին ուրմէն թերթերը.

Շահվէրտեանի այցելութիւնը որոշ աշխուժութիւն ստեղծեց Հօկի շրջանակին մէջ: Իրարանցում, այցելութիւններ, թռուցիկներ, դասախօսութիւն, դրամ, տաղծ, գամ, թէյասեղան, հացկերոյթ ու ներգաղթ...

— Օ՛, Հայաստանէն մարդ եկած է.

Ուրբաթ ժամը 4—7 միութիւններու ներկայացուցիչները բարի գալուստ մաղթելու կ'երթան:

Իրիկուան համար սարքուած է դասախօսութիւն մտերիմներու շրջանակին մէջ եւ միայն Հօկի անդամներու համար: Քանի մը տեղեկութիւններ կուտայ Հայաստանի մասին եւ կը հայհոյէ իրենց տանջող մղձաւանջին՝ Դաշնակցութեան դէմ:

Շաբաթ օր, հիւրը կ'երթայ Քոնսթանցա, մէջտ իր խնկարկուներու եւ ոստիկաններու շքախումբով:

Քոնսթանցայի Հօկերը, խոստմեր են կեդր. վարչութեան եւ չեն ուզեր յանձնել 40.000 (քառասուն հազար) լէյի գումարը, առարկելով որ կեդր. վարչութիւնը զանոնք պիտի գործածէ Պուքրէշի մասնաճիւղի պարտքերը գոցելու...

Շահվէրտեան կ'երթայ հաշտեցնելու յոյսով ու բռնակամաբար փողերը վերցնելու համար:

Քոնսթանցայի մէջ ալ միութիւններու ներկայացուցիչները բարի գալուստ մաղթելու կը ներկայանան, որ տեղի կուտայ փոքրիկ բայց շատ ինքնատիպ միջադէպի մը: Ներկայացող մարմիններու կարգին կը գտնուէին նաեւ Հնչակեան եւ Ռամկավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները Իրենք գիրենք կը ներկայացնեն ու երբ անունը կուտան իրենց ներկայացուցած մարմիններուն, մեր հերոսը կը յայտէ՝

— Ի՞նչ է գա— կուսակցութիւննե՞ր, ես էդպէս բան չեմ ճանաչում— մենք իբրեւ «օպօզիցաս» կը ճանչնենք միայն Դաշնակցութիւնը ու նրանց դէմ է մեր պայքարը...

Այս դէպքը քիչ մը փոքր ցաւ պատճառած ըլլալու է մեր Քոնսթանցայի ազգարիկններուն: Բայց վնաս չունի. այսքան արհամարհանքին եւ անիրաւութեան քով ասիկա բան մը չէ.

Վերջապէս, ներգաղթի լիազօրը, դրամը գանձելով, կը դառնայ Պուքրէշ:

Կիրակի է: Շահվէրտեան պիտի խօսի. նիւթն է «Խորհրդային Հայաստան եւ գաղութները»: Ժողովարդը կըդիմէ սրահ, մասնաւորաբար վարձուած այս դասախօսութեան համար: Բազմութիւնը շատ է: Եկած են բոլորը լսելու հայրենիքի բաներին խօսքերը: Ահա եւ լիազօրը, նոյն ինքն քաղաքացի Շահվէրտեան «ես արինից չեմ վախենում» քաջանանօթ հերթնակը:

Կը սկսի, կամաց, թեթեւ, արտանդած կարծես որ գինքը առիպած են ճառ խօսելու հասարակութեան առջեւ:

Պ. Դասախօսը դարձաւ, դարձաւ եւ եկաւ գտաւ Դաշնակցութիւնը: Իրար խառնեց Դրօշակն ու Մայիս 28, «Մեր հայրենիքը»:— Հանրապետութեան օրով Հայաստանի մէջ մէկ հատ լօքոմօթիւ կար, իսկ հիմա Երեւանից օրական 3 գնացք են մեկնում. Եռագոյնը խորհրդարանին կողմէ ընդունուած չէր, այլ կուսակցութիւնն էր պարտադրած զայն ժողովրդին: Դրականութիւն չկար, դպրոց չկար ու շարք մը հակասական ու պատմական անճշդութիւններ, որոնք հաւաքուած հասարակութեան մէջ դժգոհանքի եւ զանգատի տեղի տուին.

— Անդրանիկ նիւթին անցէք, կը պոռացկոտէին յանկարծ սրահին մէկ անկիւնէն:

Հրմշտուք ու աղմուկ: Հասարակութիւնը իրար կը խառնուի: Մթնոլորտը էլեկտրականացած է ու անխուսափելի է բախումը, սակայն շնորհիւ միջամտութիւններու եւ ոստիկաններու, կարելի կ'ըլլայ մեղմացնել բողոքող ուսանողը ու կը վերահաստատուի տեսակ մը անդորրութիւն:

Պ. Շահվէրտեան կը գիտէր անտարբեր ու զով, իրեն համար այլեւս այնքան հանելի այս տեսարանը ու կը չըըոթար իր ուսերով միասին.

Կը վերսկսի, այլեւս չերկնցնեք ու կը դադրեցնէ հայհոյանքները: Կ'անցնի բուն նիւթին ու Հայաստանի արգիւնաբերութիւնը, ճարտարարուեստը, մշակոյթը, հնգամեայ պլան. եւն. տեղեկութիւններ որոնք յաւէլ գեղեցիկ եւ մանրամասն գրուած են մեր գաղթահայ թերթերուն մէջ:

— Ա՛ռ այժմ Ռումանիայէն ներգաղթ պիտի չըլլայ. դուք Ռումանահայերդ հարուստներ էք, Ցուպահայերուն հետ համեմատելով: Պէտք է նախ եւ առաջ զանոնք տանինք հայրենիք, բայց մինչ այդ մեզի տուէք դրամ ու նորէն դրամ, որպէսզի չէնքեր շինենք, բնակարանի սով կայ Հայաստանի մէջ:

Վերջացուց իր դասախօսութիւնը ու եռեւի զանէն անհետացաւ, մէջտ ոստիկաններու ընկերակցութեամբ.

Նոյն օրը տեղի ունեցաւ թէյասեղան մը ի պատիւ երկու քաղաքացիներուն: Այդ առթիւ ներկայ հիւրերէն կը հաւաքուի կոկիկ գումար մը որ ուղղակի պիտի ուղարկուի հայրենիք, բնակարաններ կառուցանելու համար: Գոնէ այդպէս կը հաւատեն դրամը հաւաքողները: Դեկտ. 13ին «քաղաքացիները» վերադարձան Պուլկարիա, վերջացնելու համար պուլկարահայ ներգաղթի գործը

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

« La Chason d'une nuit »

— —

(Films Osso)

Անցեալ երեքշաբթի առաւօտ, Moulin - Rougeի շքեղ սրահին մէջ խռնուած հրաւիրեալները, հաճոյանքի առիթը ունեցան անվերապահօրէն ծափահարելու «Osso»ի առաջին անգամ ներկայացուցած նոր ժապաւէնը, որ երկրորդն է «Meilleur Liste»ի շարքին.

Հաճոյանքի արդարեւ իր ներկայացուցած գեղարուեստական արժէքով—խնամուած ամենափոքր մանրամասնութիւններուն մէջ իսկ դերակատարներուն խելացի ընտրութեամբ եւ անոնց ներկայացուցած կարողութիւններով, նիւթին հաճելի, գրաւիչ եւ մտացի, նուրբ բանաստեղծական տրամադրութիւններէն սկսած մինչեւ գուարթ զաւեշտի մը սիրուն հեգնոտ քմծիծաղը

Անշուշտ խաղին յաջողութեան գըլխաւոր եւ յանկուցիչ հրապոյրը կը կազմէր հերոսը, երգիչ մը, որուն քարուզական տիրապետող ձայնին թովիչ զօրութիւնը, շնորհը անմիջապէս ստեղծեցին սրահին մէջ գերազանցօրէն հաճելի մթնոլորտ մը, ուրկէ հանդիսատես հասարակութիւնը դժկամակութեամբ բաժնուեցաւ

Jean Kiepuraի ձայնը, խաղը, մարմնական ներդաշնակ կազմը, տպաւորիչ եւ արտայայտիչ դէմքը — գլխաւոր տարրերը չարժանկարի արուեստին—այդ մթնոլորտի ստեղծումին անփոխարինելի ազդակներն էին:

H. G. Clouzot գիտցած էր Von Cube եւ Josephi Scenarioն ֆրանսերէնի վերածել գնահատելի ճարտարութեամբ եւ ճաշակով:

Ծանօթ եւ սիրուած դէմքերու տողանցք մը հաճելի միջադէպերու ընթացքին ցուցադրեց P Brasseurի Charlotte Lysesի, Clara Tambourի, Magda Schneiderի Ch. Lamyի, Lucien Barouxի րումներուն մէջ վերայիշեալները դըրին չափ եւ ըմբռնումի այնպիսի նրբութիւններ, որոնց առջեւ սրահը յաճախ ցնցուեցաւ հաւանութեան ծափերով

Anatak Litvak կրցած էր հեղինակներուն սիրուն «Մէկ գիշերուան երգը» ընդլայնել կտաւին վրայ՝ խոտական լիճերու զմայլելի հորիզոններուն, հետապնդերներուն, վերջալոյսներուն, համայնապատկերներուն միջտ յանկուցիչ տողանցումով, անթերի եւ վայելուչ ճաշակով մը միջանկելով ծիծաղելի կացութիւններ, բաղադրելով երազը կտաւին, հոգեկան վերացման բոպէ՝ արտառոց ու ծիծաղելի զաւեշտի մը պահուն:

Նիւթը զուարթ թիւրիմացութեան մը շուրջը կը դառնայ: Բախտախնդիր մը ճամբորդութեան միջոցին կը ծանօթանայ նշանաւոր երգիչի մը՝ որ կ'առէ ցոյցերը եւ աղմուկը, որ կ'ուզէ անճանաչելի անցնիլ:

Իր հասած քաղաքը ան կը ճանչցուի արդէն անունէն:

Առաջին թիւրիմացութիւնը կ'ըստեղծուի քաղաքապետին կողմէ, որ կը կարծէ հիւրընկալել եւ մեծարել իսկական երգիչը՝ երբ իր դիմացը ունի անոր բաղդախնդիր ընկերը:

Երգիչը կը քաջալերէ այդ սխալը, ինքզինքը ներկայացնելով իբրեւ երգիչին քարտուղարը:

Եւ զուարճալի թիւրիմացութիւններու շարքը կ'երկարի, հետզհետէ բարդուելով, մանաւանդ երբ քաղաքապետին աղջիկը կը սիրահարի կեղծ երգիչին:

Ինչպէս ըսի, J. Kiepura իր արտակարգ հնչականութեամբ եւ ծաւալով օժտուած ձայնով գերազանցօրէն գեղարուեստական արժանիք մը դրոշմած է ժապաւէնին վրայ, պատկերներու եւ երաժշտութեան կրկնակ հաճելի տարրերով: Շատերու համար այդ անունը յայտնութիւն մը եղաւ:

Վերջերս ցուցադրուած բազմաթիւ միջակութիւններու եւ անճաշակ արտադրութիւններուն մէջէն «La Chanson d'une nuit»ն կը բարձրանայ երփներանգ ու ներդաշնակ, հաճոյանքի կատարելութիւններով, կրելով ստեղծագործող վայելուչ եւ սուրբ ճաշակի մը վաւերական կնիքը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ՝ ԻՐԵՆՑ ԱԿՆՈՑՈՎ

ՈՂՋՄՏՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՐԱԿԱՆԸ

Թուրք թերթ մը, վերջին օրերը, յեղափոխութեան, կրօնքի, ընկերութեան, ընտանիքի, կեանքի մասին հարցումներ կ'ընէ ու պատասխանները կը հրատարակէ:

Պատասխանողներուն մէջեւ կան այնպիսիներ, որոնք 20րդ դարու կեանքը չեն ուզեր ապրիլ, կը սպասեն դատի ու դատաստանի նստիլ իրենց հօրը հետ, կեանքէն ու ապագայէն կը վախնան, եւ վերջապէս կան ալ որ այսօրուան երիտասարդութիւնը հիւանդ կը գտնեն:

Այս վերջիններէն մին կը գրէ — «Տնտեսական տագնապին դէմ, ինքզինքս ուժեղ եւ կարող կը զգամ».

Բայց, քիչ մը վարը — «Կը նայինք թէ կեանքէն կը վախնամ, թէ չեմ վախնար: Այո՛, կը վախնամ»:

Տող մը եւս — «Երիտասարդութիւնը հիւանդ կը գտնեմ ու կը վախնամ».

Ու աւելի վարը — «Վստահ եմ որ այսօրուան հիւանդ երիտասարդութիւնը վաղը պիտի ստեղծէ եւ ապրեցնէ: Այսօրուան երիտասարդութեան երակներուն մէջ՝ յեղափոխութեան ոգեւորիչ եւ մղիչ արիւնը կը պակսի»...

Օհօ՛, ուրեմն վաղը ծնցնելիք եւ ապրեցնելիք արիւնը ...չկայ եղեր:

×

ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Եուսուֆ Զիայի մէկ տոմսէն.—

«Մեր լեզուին մէջ՝ «ժամանակը ոսկի է» առած մը կայ: Մինչդեռ, մեր օրերուն՝ ժամանակը կեղծ դրամի չափ ալ արժէք չունի: Օրինա՞կ կ'ուզէք,— Մեր ժամացոյցները մէջտեղն են,— Պոլսոյ մէջ տեսա՞ք երկու ժամացոյց որոնք միեւնոյն ժամը ցոյց տան: Եւ սակայն, ասոր՝ ամէնէն ծիծաղելի՞ք բսեմ, լալի՞ք ըսեմ՝ ամէն պարագայի ամէնէն տարօրինակը համալսարանի դրանը վրայ կը տեսնեմ.— զոյգ դըղեակին զոյգ ժամացոյցին նայեցէք. անոնց միջեւ միշտ երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց, նոյնիսկ երբեմն եօթը վայրկեան տարբերութիւն մը կը տեսնէք: Մեր համալսարանի գուրգ դըռնէն սկսող այս այլափոխութիւնը արդեօք որ եւ է մէկուն ուշադրութիւնը չէ՞ գրաւած... մէկ բոպէ իսկ պարապ ժամանակ չունեցող գիտութեան մարդիկը, ըստ մեր գիտցածին, դրամին կարեւորութիւն չեն տար, բայց ժամանակին կարեւորութիւն կուտան»:

ԹՈՒՐՔ ԹԱՏՐՈՆԸ

Ֆէլէք Պիւրհանէտտին պէյ Միլլիէթի մէջ ըսելէ վերջ թէ գիշեր մը «Տարիւլպէտայի»ի թատրոնը գացած ու դիտած է, երկարօրէն կուտայ իր տպաւորութիւնները եւ ի միջի այլոց կ'ըսէ.

— «Քանթօնի աղջիկներ կան, 8-10 հատ: Անոնց մէկ կողմերը մերկ են, միւս կողմերը ծածկուած... քանի որ պիւսթէն նեղ էր, այդ աղջիկներէն չորսը հանէին դուրս, մնացեալ չորսը թող լաւ հագուեցնէին եւ կարծեմ աղջիկն ալ անօթի փորով կը խաղան, որովհետեւ խեղճերուն փորերը մէջքերուն փակեր են... եա՛ մութին մէջ, կարծեցի որ անոնց մէջքերուն ճերմակ պաստառ փաթթած են, մինչդեռ անոնք ալ մերկ են եղեր... «ախճէմայի ասող», «ախճէմայի ասող», խօսքերէն չհասկը բան չհասկցայ: Աստուած սրհնէ «Տարիւլպէտայի»ն... այդ գիշեր այդ ալ հասկցայ... «ասող» բառին՝ հինգ ոտքով սանդուղ մը ունեցող խաւաքարտէ աստղի մը մէջ խոցի պէս ուռած աղջիկ մըն է...: Քիչ մը շատ ճնկած չորս անձեր ըսածին ամէնէն մօտիկ օթեակներէն մէկը նա-

ակը՝ իրենց պեխերը կ'ոլորեն կը կենան…

Բեմին վրայ՝

— Ատողը պէտի ելլէ. ատողը պէտք ելլէ— լուր կուտան, բայց ատողը չելլեր. Օթեակի չորսէն մէկը յանկարծ պոռաց.

— Հասկնանք ամմա, ադա պէյ, ատողը ե՞րբ պիտի ելլէ…

— Էֆէնտիմ, այս գիշեր ամպոտ է… չըմեմ ատող պիտի չելլէ…

Աղջիկները զայրացած.

— Ի՞նչ, մենք ատողը տեսնելու համար այս օթեակը եկանք…

Վասֆի պէյ (դերասան).

— Մխալ, էֆէնտիմ, սխալ, հոս Թէֆէրջալի (Փըթիչան) է…

Հա՜ա… պիտի մոռնայի. Մէջտեղը պատկ մը կար, միշտ կուլար, միշտ լաջուն դուրս կը հանէր… ատոր անոր վրայ կը թքնէր… անտատակութիւն ընէր… ժողովուրդին մէջ կը մտնէր… հրլէջներու սանդուղին վրայ կը բարձրանար… ևո—ևո կը խաղար… ժողովուրդն ալ կը ծափահարէր ան որ տեսայ, ներսս «ճը՞զ» ըրաւ. Ուրեմն, ես ալ երբ փոքր էի, դերասան էի ու լուր չունէի…

Ամէնէն աւելի խօշին գացող տեսիլը Վասֆի Բիզային եւ Գէտիա համրմին անկողնի տեսիլն էր… Գէտիհա համբոյրի յոյն աղջկան գերը կատարելապէս կը կատարէ. Ան ինչ կոտրուուք, ինչ Ցիլվէ… Վասֆի Բիզան ալ ծունկերէն կապուած ճերմակ վարտիքով անոր չափ փայլուն ընդդիմութիւն մը ցոյց կուտար. Հակառակ ատոր կինը բռնուած է… բաւ ընկերոջս՝ Վասֆի Բիզա՝ Ֆրանսացիներուն sexe-appeal ըսած տկարութիւնը ունի եղեր… ես չէի հասկցած…

Գերասանի մը հարցուցի,

— Եղբայր, սա Գարսիկի արտաքինը լաւ էր. բայց, ակնոց ինչո՞ւ դրեր, ակնոցով Գարսիկ տեսա՞ծ ես.

— Իրաւունք ունիս… բայց, խաղին փայլը աչքերս կը հլացնէ… բռնիչկը յանձնարարեց…

— Աման, ըսի, քեզի բան մըն ալ հարցնեմ. Այս խաղը զբօսնեցուցիչ բան մըն է, բայց մէկ քանի տեղերը չհասկցայ… կեցած տեղերնիդ, երբ ոտքէ կապ չկայ, սա Թէնիսի երգն ու Թէնիսի խաղը ո՞ւրկէ հանեցիք…

— Հա. ատիկա գիս ալ հետաքրքրեց. Ետքայ իմացայ որ հեղինակ ու թղթակալարող, որոնք երկու եղբայրներ են, ունին երրորդ եղբայր մը որ Թէնիսի սիրահար է… Ան իր եղբայրներէն խնդրեր է որ նոր պատկերախաղին մէջ անպատճառ Թէնիսի տեսարան մըն ալ դնեն, եւ անոնք ալ դրեր են…, բաւ ու … հետաքրքրութեան գոհացում տուեր.

ՏՕՐԻՆԿԱՆ

ՅՏԱՑՈՆ

ԲԵՐԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ. գրեց՝ Տօքթ. Գ. Կ. Խապայեան. (փրօֆէսօր Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի առողջապահութեան վարժարանի). Տպ. «Ազդակ», Պէյրութ 1932. Պատկերազարդ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Միասնիկեան Գրադարան

Արդէն տասը տարին բոլորեց Միասնիկեան համրային գրադարանը, որ ներկայիս ունի աւելի քան 800,000 հատոր գիրք. Գրադարանէն օգտուած են մօտ մէկ միլիոն ընթերցողներ, 900,000ը հայերէն լեզուով. Բաւական ճոխ է հայկական բաժինը, որ ունի 30,000 հատոր. Ճոխ են նաեւ կովկասագիտական եւ մերձաւոր Արեւելքի գրականութեան բաժինները. Գրադարանն ունի նաեւ հազուագիւտ գիրքերու մթերք մը,— Առաջին անգամ տպուած (1512) հայերէն գիրքը, առաջին անգամ տպուած վրացերէն գիրքը, եւայլն.

Սկսած են հիմնել ժամանակակից շէնք մը, ուր պիտի տեղաւորուի այս համրային գրադարանը.

Նոյեմբերի վերջերը, Երեւանի այս համրային գրադարանին հիմնադրութեան տասնամեակին առթիւ տեղի ունեցաւ հանդէս մը.

Այս առթիւ կառավարութիւնը 20,000 հատոր գիրք նուիրեց գրադարանին.

Գրադարանին տնօրէնն է Ս. Մարկոսեան.

Նոյեմբեր 25ին Երեւանի Մարքսիզմի եւ Լէնինիզմի կաճառին մէջ տեղի ունեցաւ յիշատակի երեկոյ մը, նուիրուած փրոֆ. Լէոյի.

Երեկոյթը բացաւ Ս. Մարկոսեան, որ ներկաներէ հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել Լէոյի յիշատակը.

Ետքայ խօսեցաւ Դր. Սիմոնեան, որ ներկայացուց Լէոյի կեանքն ու գործը եւ այս առթիւ յայտնեց թէ Լէօ խոշորյակյան կապիտալի մէջ փորձեր է կատարած վերլուծելու տնտեսական կեանքը մեր պատմութեան մէջ.

Իսկ Ս. Ցակոբեան ներկայացուց Լէոյի գործին գրական գեղարուեստական բաժինը.

Հայկ. Հանրագիտարան

Որոշուած է կազմել հայկական հանրագիտարան մը, որ պիտի բաղկանայ 12-15 հատորներէ, իւրաքանչիւր հատոր 70 տպագրական տետրակէ. Հանրագիտարանին բովանդակութեան առնուազն կէսը պիտի յատկացուի հայ ընկերային կեանքի եւ մտքի պատմութեան. Խմբագրութեան ժամանակ, պատմութեան ընկերային եւ մշակութային հարցերը պիտի բացատրուին համաձայն Մարքս—Լէնինեան տեսաբանութեան.

Գործը պիտի կոչուի «Հայկական խորհրդային Հանրագիտարան», որուն խմբագրութեան մէջ կը մտնեն Ա. Խանջեան, Գ. Մկրտիչեան, Զ. Աշրաֆեան, Դ. Սիմոնեան, Հ. Գիւլէքէօխվեան, Ա. Ադոյեան, Ն. Ստեփանեան, Տ. Մուշեղեան, Կ. Ղազարեան, Ա. Յովհաննէսեան, Ց. Ցովհաննէսեան, Ա. Մելիքեան, Ս. Կասեան, Եուզբաշեան, Գ. Քալանթարեան, Ն. Դարաղեան, Ղեւոնդեան, Լ. Աբրահամեան, Ա. Գուլոյեան, Ա. Եղիազարեան, Զ. Եսայեան, Տէր—Աստուածատրեան. Գլխաւոր խմբագիր նշանակուած է Դ. Սիմոնեան.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Աշուղ-Ղարիբ»ը Տէսինի մէջ

ՏԷՍԻՆ, 18 դեկտ. (Յառաջ)— Դեկտ. 17ին, Շաբաթ իրիկուն Հ. Ց. Դ. Տան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Աշուղ — Ղարիբ»ի ներկայացումը, ղեկավարութեամբ դերասանուհի Տիկին Ե. Բագալի եւ մասնակցութեամբ Մարսէյլի ու Լիոնի կարգ մը սիրողներուն. Երաժշտական բաժինը կը ղեկավարէր ընկ. Ա. Գ. Ժելզոնեան.

Կը ցաւինք ըսելու թէ «Աշուղ — Ղարիբ»ի խաղարկութիւնն ալ անցաւ անյաջող, եթէ չհաշուենք երկու խաղացողներու որոշ յաջողութիւնը — Տիկ. Բագալ (Սանամ) եւ Գ. Այէմեան (Գիծ —Մանուկ) դերերու մէջ.

Խաղին անյաջողութեան բուն պատճառը դարձեալ դերերու անյարմար բաշխումն էր. Եւ այս անգամ աւելցած էր նաեւ նիւթին կրճատումը. Իսկ յարգելի դերասանուհին, ամենամեծ սխալը գործած էր, Ղարիբի մօրը, քրոջ եւ Սանամի ծառային գերերը կեդրոնացնելով մէկ անձի վրայ (այն ալ առաջին անգամ բեմ ելած եւ ամօթխած Տիկին մը). Իսկ տարազը բոլորովին անբնական.

Լաւ է որ յետագային այս վրիպումները չկրկնուին, փոխան փայլուն յաջողութիւններու:

Վ. Նեռւնի

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՍԱԼՆՈՑ ՋՈՐԻ (ՊԻԹԼԻՍ) ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

Սալնոյ Ձորի հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղը ունեցաւ իր այս տարեվերջի անդամական ընդհանուր ժողովը. Նախկին վարչութիւնը իր շրջանը լրացած նկատելով, տուաւ իր հրաժարականը եւ իր մէկ տարուան բարոյական եւ նիւթական գործունէութեան զեկուցումը. Ետքայ տեղի ունեցաւ նոր վարչութեան մը ընտրութիւնը, հետեւեալ հայրենակիցներէ՝ Գ. Գ. Գ. Դաւիթեան (ատենապետ), Ա. Ցակոբեան (ատենադպիր), Ա. Գետիկեան (գանձապահ), խորհրդականներ՝ Ս. Ղազարեան եւ Մ. Տէր Գրիգորեանը. Սալնոյ Ձորի Հայրենակցական միութիւնը կոչ կ'ընէ բոլոր շրջանի հայրենակիցներուն որ կը գտնուին Փարիզ եւ արուարձանները, արձանագրուիլ մեր միութեան, բերելով իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը.

Հայրենակիցներ, Սալնոյ Ձորի հայրենակցական միութիւնը մէկ տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի Փարիզի մէջ. Դեռ շատ մը հայրենակիցներ կան որ իրենք զիրենք հեռու կը պահեն եւ չեն ուզեր մասնակցիլ միութեանս աշխատանքին.

Ձափազանց համեստ է մեր նպատակը եւ յստակ պիտի ըլլայ մեր գործունէութիւնը. Ցանուցիր մեր անթիւ հեբրս նահատակներուն եւ կորուստի մատնուած մեր ներկայ սերունդին, պէտք է կարճ կապել սին վէճերը, որոնց հետեւանքով մենք այսքան ետ էինք մնացեր.

Պէտք է բոլորս ձեռք ձեռքի տալով անդամակցինք միութեան. Արդէն ունինք մեր ծրագիր — կանոնագիրը որ ըսած է ներկայ պայմաններու պահանջներէն.

Ց. Գ.— Միութեան հասցէն է Mr. Hagopian, 17 rue de Paris, GENTILLY, (Seine).

Վարչութիւն

ՍՈՒՐԻՈՅ ԽՆԴԻՐԸ ՄԻՇՏ ԱՆՈՐՈՇ

Պէյրութի ժամուլի տեսչութիւնը դեկտ. 13ին իր մօտ հրաւիրեց լրագրողները, բացատրութիւններ տալու համար Սուրիոյ կացութեան մասին.

Լրագրողները հետեւեալ հարցումները ուղղեցին եւ ստացան համապատասխան բացատրութիւնները.

— Մօ՞տ է Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի կնքումը.

— Չեմ կրնար ժամանակը որոշել, սակայն կը տեսնեմ որ այդ կախում ունի Սուրիական կառավարութեան եւ ժողովուրդին ցոյց տալիք ընթացքէն. Անշուշտ դուք գիտէք որ Ֆրանսա մեծ պատասխանատուութիւններ ունի, մանաւանդ երբ հոգատարութիւնը դաշնագրի փխուի.

— Կրնա՞նք հասկնալ թէ որքա՞ն կը տեւէ հոգատարութեան վերացումը դաշնագրի կնքումէն վերջ.

— Այս հարցումին չեմ կրնար պատասխանել, սակայն Սուրիան երբ անտեսապէս ի վիճակի ըլլայ եւ կարենայ ինքնապաշտպանութեան միջոցները ապահովել, ի հարկէ ինքնավար եւ անկախ կը դառնայ.

— Սուրիական դաշնագիրը Իրաքի դաշնագրին պէ՞տ պիտի ըլլայ.

— Իր գլխաւոր գիծերով Իրաքի դաշնագրին պիտի նմանի, իսկ մասնաւոր գիծերուն մէջ կը տարբերի.

— Կնքուելիք դաշնագիրը Սուրիոյ ներկայ սահմանները պիտի պահէ՞.

— Հաւանական է որ ներկայ սահմանները մնան.

— Սուրիական Միութեան գաղափարը պաշտպանողներ կան. անոնք կ'ուզեն որ Ալէվիներու երկիրն ու Ճէպէլ Տրիւզը միանան Սուրիոյ, արդեօք Գ. Փօնսօ կը մտածէ՞ անոնց միացումը.

— Չեմ գիտեր թէ Գ. Փօնսօ այդ մասին ի՞նչ կը մտածէ, սակայն կարելի չէ թուիր այդ պարագան, մանաւանդ այդ երկու երկիրները ունին իրենց առանձին կառավարութիւնը.

— Իսկ ի՞նչ պիտի ըլլայ Լիբանանը.

— Մարզպանը միայն Սուրիոյ մասին խօսեցաւ. Լիբանան ունի իր սահմանադրութիւնը, սակայն կարելի է փոփոխութիւններ ըլլան.

— Մարզպանը Հոգատարութեանց յանձնաժողովին հետ որոշուած կայացո՞ւց դաշնագրի հիմունքներու շուրջ.

— Չեմ կարծեր.

— Սուրիոյ եւ Լիբանանի կացութեանց միջեւ կապ մը կա՞յ.

— Ոչ.

— Ի՞նչ կը մտածէք թուրք թերթերու Լիբանանի եւ Սուրիոյ մասին գրածներուն շուրջ.

— Բացարձակապէս անհիմն են այդ գրութիւնները.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Լիբանանի ներկայ անբնականկացութեանմասին. պիտի շարունակուի՞ այսպէս.

— Շատ դժուար է այս հարցումին պատասխանել. Հազիւ Մարզպանը կրնայ գիտնալ թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս կացութիւնը.

— Մարզպանը վերադարձին Լիբանանի մէջ ո եւ է փոփոխութիւն պիտի մտցնէ՞.

— Հաւանական է.

Մօտ մէկ ժամ տեւող այս տեսակցութենէ վերջ, լրագրողները դուրս ելան, առանց որոշ գաղափար մը կազմելու դաշնագրի եւ Սուրիոյ ու Լիբանանի ներկայ կացութեան շուրջ.

ՄԱՄՈՒԼ

Երկու պատկեր

— —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 դեկտ.).

— «Ռուս տարագրութիւնը արտասահմանի մէջ քանի մը պարբերականներ կը հրատարակէ. ասոնց մէջ ամէնէն տեւականը, ամէնէն ճոխն ու ազդեցիկը եղաւ Փարիզ հրատարակուող «Սովրեմեննիա Զապիսկի» (Ժամանակակից Ցիշատակներ) պարբերականը, խմբագրութեամբ չորս ականաւոր ռուսական յեղափոխականներու. Պարբերականի խմբագրութիւնը կուսակցական կազմ ունէր, սակայն կուսակցական բնոյթ չունէր ինքը ձեռնարկը. «Ժամանակակից Ցիշատակներ»ը օթեւանը դարձած էր ռուս յառաջդէմ մտքի ամէնէն ընտիր ներկայացուցիչներու,— գրական, իմաստասիրական, ընկերաբանական, քաղաքական եւայլն. Պարբերականը — բազմաբովանդակ ու ծաւալուն գործ մը — լոյս կը տեսնէր իւրաքանչիւր երեք ամիսը անգամ մը՝ ճշմարիտ բերկրանք բերելով իր ընթերցողներուն. Ռուս տարագրութիւնը, որ առաւել ղանգուած մըն է, իր ամբողջութեանը մէջ, թիւով շուրջ մէկ միլիոն, հազիւ կարողացաւ այս ձեռնարկը պահել, եռամսագրի ձեւով.

Անցեալ նոյ. 30ին, Փարիզի մէջ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ տօնուած է պարբերականի յոբելեանը. Միլիոն նկատելով 50 թիւերու հրատարակութիւնը, ռուս յառաջդէմ ընտրանին, առանց ուղղութեանց եւ դաւանանքներու խտրութեան, որոշած է խանդավառ ցոյցով տօնակատարել այս մեծ յաղթանակը. Աւելի քան 300 ծանօթ անուններ — «այլ ռուս տարագրութեան»— գլխաւորութեամբ եւրոպական համբաւի տիրացած հանրահռչակ գէմքերու, նոյ. 30ին խմբուած եւ մեծարած են ռուս … պարբերականը.

Այժմ դառնանք գէպի տուն.

Հեռաւոր Ամերիկայի մէջ կը տօնակատարուի «Հայրենիք» ամսագրի 10-ամեակը. Պարբերական մը, որուն ետին կեցած է ոչ թէ ռուսական հսկան, այլ բազմիցս անգամ բազում ձեւերով ծուատուած հինաւուրց դարուն

Մեր տարագրութեան տակ ունինք 120 հատոր գիրք,— 120 վառ ջահեր, … լոյս տալու համար կրակ առած են հայ մտքի ու հոգիի անշէջ հնոցներէն

Անդուլ ճգնութեամբ, աւելի քան 320 գրիչներ, 120 ամիս շարունակ տոգնած ու երկնած են այս 120 հատոր գիրքերը, անոնց մէջ ամփոփելով ինչ որ ցեղը ունի վսեմ ու քանքարաւոր տարագրութեան մէջ.

Ճշմարիտ հրաշագործութիւն, որուն ընդունակ չեղաւ անգամ երկրի իշխանութիւնը, որ կուռած ունի հայրենիքի մէջ եւ միջոցներ ունի իր տրամադրութեան տակ.

«Հայրենիք»ը եղաւ չքեղ մէկ գործը Հ. Ց. Դաշնակցութեան, սակայն երբեք խասօրէն կուսակցական ձեռնարկ չդարձաւ. «Հայրենիք»ի հայրենանուէր օթեւանին տակ տեղ գտան ցեղին բոլոր հայրենապաշտ ու շնորհալի գրիչները, ցեղային ամբողջ հարստութիւն մը կուտակելով 120 թիւերու հատորներու մէջ

Մեր պատմութեան մէջ մեր երբեք «Հայրենիք» չունեցանք,— … այն … որ գլխաւորութեամբ Հ. Ց. Դաշնակցութեան գործել … տարագիր հայութիւնը

Գահ մը ինթադրեցէք, սակայն, թէ հետեւողութեամբ ռուս ընտրանիի, մենք ալ կ'ուզենք տօնակատարել մեր ցեղի այս փայլուն յաղթանակը, երկու ջերմ բառ ըսելու համար Հ. Ց. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէին՝ որ ձեռնամուխ եղաւ այս գործին, եւ «Հայրենիք»ի խմբագրութեան՝ որ գլուխ հանեց այս հսկայ աշխատանքը.

Կը խորհի՞ք սակայն, որ … ջերմ ու խանդավառ բերկրանքով հաւաքոյթներ պիտի խմբուէին բոլոր հանրութ ակումբներու շուրջ, առանց ուղղութեանց եւ դաւանանքներու խտրութեան, ինչպէս եղաւ Փարիզի մէջ, մեծարանքի իրենց բաժինը բերելու համար գործի մը, որ միայն անուանապէս եղաւ դաշնակցական, մինչ իր էութեամբ, իր բովանդակ 120 հատորներով համաժողոված մնաց ցեղի եւ հայրենիքի պատմութեան.

ԾԻԾԱՂ

— Տօքթէօր, ոտքերս կը ցաւին եւ չեմ կրնար հանգիստ քալել.

— Տիկին, օթօ մը առէ՛ք

— Բայց կը վախնամ որ արկածի մը հանդիպելով, բոլորովին տունէն մնայուն կը դատապարտուիմ.

— Հոգ մի ընէք, տիկին, այն ժամանակ ես կուգամ կը գտնեմ ձեզ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (8)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ… ՏԷՐՆ ՄԵՐ

(ՄԵՐՕՐԵԱՑ ԱՌԱՍՊԵԼ)

Հայ ժանկլաւիկ մը կը գուշակէ թէ ի՞նչ կը փնտռենք կ'առաջնորդէ զմեզ.

Այնքան ամուլ ու յուսախաբ որոնումներէ վերջ, պիտի կարենա՞մ արդեօք պատսպարան մը գտնել սա ծերունիին. կը դանդաղի, կը շորորայ, քայլերը քարէ կ'երթան մուրացկանի մը վախը, կասկածը, համակերպութիւնը առուծուած են իր դէմքը, բոլոր յոյսերը մարած, ան կը դիմէ անորոշին եւ դառնապատութեան. կը դիմէ հանդարտօրէն, մոռացումի յատին կայանը, ուր կը սպասէին ամենայն ինչ… Այդպէս էր իր երեւոյթը եւ կը մեղքնայի զինքը. Իրմէ կը ծածկէի ակնարկներս

Կը հետեւինք մանուկին. Անձրեւի պզտիկ կաթիլները կ'աճապարեն, կը յամենան, կը պատրաստուին ցնծատօնի մը.

— «Ահա՛ մեր տեղը… Ահա մեր մատուռը», կ'ըսէ տղան.

Կեցած էինք արգարեւ լայն, չփութ գետնի մը վրայ. Թէեւ կիրակի, թէեւ կէսօրէ երեկոյ, թէեւ անձրեւի կաթիլներ, բայց բազմութիւն մը լծուած էր գործի. գիմացնիս տեսանք անմիջապէս շէնքը, նորակերտ տունը. միայարկ, ընդարձակ սրահ մը ապահովարար. չորս պատեր՝ կարմիր տանիքի մը տակ…

Բայց ահա Սրբազանը, գիմացնիս, ծառին ներքեւ.

Կը մօտենանք. կ'ողջունենք զինքը. կը ծանօթանանք իր խօսակիցներուն…

Մարսիլիոյ Առաջնորդը, իր խօսակիցները պէտք չեն տեսներ հարցափորձելու, գիտնալու թէ ո՞վ է սա անծանօթ հիւրը. լռելեայն յայտնատեսութեամբ կը բացատրեն թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէս ան կրնայ հետեւիլ ինծ, մինչեւ այստեղ…

Ու Սրբազանը խանդավառութեան բառերով ու շարժումներով կը ներկայացնէ գործը, աշխատանքը, սա գատող մարդիկ… իր ձայնը սրտէն կուգայ. տաք է ու կը տաքցնէ զմեզ ալ

— «Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք… կ'ըսէ ան մեզ… Ահա չորս շաբաթ, ամէն կիրակի հոս կուգամ… Գիտէ՞ք ինչու… պարզապէս թարմանալու, եռանդիս ու հաւատքիս մէջ վերածնելու համար…

Ի՞նչպէս կարելի է չհիանալ սա Գոմոնցիներուն վրայ… Չորս շաբաթ առաջ ոչինչ կար հոս, սա հողին վրայ. հողն անգամ մնացեր էր երեսի վրայ… Գոմոնցիները որոշեցին ու գնեցին մէկ ըրին… գնել ու գործի սկսիլ, գործի սկսիլ ու գրեթէ վերջացնելը չորս շաբթուան խնդիր եղաւ… չորս շաբա՛թ… խօսք չէ… Ու ահա գործը. ահա շէնքը՝ կանգուն. ահա Գոմոնի մատուռը, դպրոցը, Տունը… Գալ կիրակի պիտի օծենք ու պիտի վերջանայ…»:

Ու Սրբազանը խրախուսանքի խօսքեր կը սփռէ աջին ձախին… քարէ կուտայ մեզ շէնքէն ներս… աշխատաւորներ սիմանի խաւը կ'անցնին ու կը ծեփեն գետնամածը… դուռը եւ պատուհանները բաց են տակաւին…

Սրբազանը կը խօսի…

«… Ու ո՞վ կանգնեց այս շէնքը, գիտէ՞ք. Ինքը, ինքը, Գոմոնցի՛Ն… ժողովուրդը

«Դո՛ւրս նայեցէք անգամ մը… տեսէք սա բազմութիւնը… ամիսէ մը ի վեր, ամէն օր, բայց մանաւանդ կիրակիները, այս այսպէս է… ամէնքը կը վազեն. տարէց ու երիտասարդ, մինչեւ իսկ տղաներ նուիրուեր են գործի. հոգւով մարմնով… Տեսնելիք, չմոռցուելիք բան է… Ի՞նչպէս չհիանալ, չհաւատալ այս ժողովուրդին…

«Գրնայի՞ք երեւակայել. դուրսէն գործաւոր մը իսկ չեն առած. Ամէնը իրենց գործն է. Հիմերը իրենք փորեցին. կռնակովնին քարը բերին. պատե՞րը՝ իրենց գործն է. տանի՞քը՝ իրենց գործն է… Լատտակերտին վրայ, տեսնելիք բան էր պզտիկ տղոց աշխատանքը. մրջիւնի պէս… քար, կղմինտր, ցեխ կը փոխադրէին… Վերջապէս, ի՞նչպէս հասկցնեմ ձեզ, ամէնուն քրտինքով մկրտուած են այս պատերը… Ու այս ամէնը չորս շաբթէն… կարելի՞ է չհաւատալ այս մարդոց, այս հայերուն ու այս զաւակներուն…»:

Սրբազանի խանդավառութիւնը անսպառ էր ու վարակիչ. Բայց իրիկունը կը մօտենար երկինքէն վար. օդը կը բուրէր ցեխ եւ անձրեւ… Մեր շուրջը շրջանակ մը կար թաղականներու, խօսք ունեցող մարդերու.

Այն ատեն ծանեցայ եւ Սրբազանին ականջին փսփսացի.

— «Կարելի չէ՞ արդեօք ծերունի ուղեկիցս հոս վար դնել… մախաղը լեցուն է Ե. դարով… կրնայ մատուռին երէց ըլլալ… Տաղերգեն ալ՝ վարժապետ… ի՞նչ կ'ըսէք»

Սրբազանը դարձաւ Գոմոնցիներուն.

— Ի՞նչ կ'ըսէք, բարեկամներ… Մեր մատուռին քահանա՞յ, դպրոցին ուսուցի՞չ… Բայց ահաւասիկ, ահաւասի՛կ Մարդը…

Աչքերը, հոգիները դարձան ալեզարդ ծերունիին… Ու մեկ կը դողդղար անիկա.

Անձրեւին խոնաւութեամբ մազերը իրար փակած էին. երկար թեզանիքը իր ոսկորներուն ձեւն առած էր. դրթութեան շարժում մը ունեցանք ամէնքս ալ անոր հանդէպ.

Տարէց մը այն ատեն առաջարկեց.

— «Սրբազան… պիւտճէնիս նեղ է առ այժմ… Այս շէնքը շինուեցած, առ այժմ կանուխ է Տէրտէրի մասին մտածել… բայց կարծեմ իրիկուն Տիրոջ կրնանք վար դնել զինքը… Տնակ մը, որ ցերեկը հսկէ, գիշերը պահպանէ մեր շէնքը…»:

Այս առաջարկը կը գոհացնէ ամէնքը. մերժում մըն էր ու համաձայնութիւն մը միանգամայն. կը հաշտեցնէր իրենց հաշիւները իրենց խղճմտանքին հետ. ինչպէս կարելի էր բաց երկինքին տակ թողուլ սա ծերութիւնը, երբ իրիկունը կը ծանրանար ու կը խնդրէր աշխարհը. անձրեւին տակ դողդղացող սա էակին մէջ մեզմէ ամէն ոք կը մըսէր ու կը թրջէր…

Անիկա ձայն չհանեց. քալեց շէնքին կողմը. հովը կը ծփացնէր իր սպիտակ քղանցքները. ան իրիկուան մթնշաղին մէջ երեւոյթը ունէր դրօշակի մը որ կ'երթայ բարձրանալու գրուած բերդի մը բարձունքին…

Ես հետեւեցայ իրեն.

Կանգ առինք դրան առջեւ.

Մարդիկ, աշխատաւորներ քաշուած էին այլ եւս. Գոմոնի անաւարտ շէնքին առջեւ մնացեր էինք առանձին. Ես ու իմ անանուն ու անպատմելի ուղեկիցս…

Ըսի իրեն. «Ի՞նչպէս պիտի անցընես գիշերներդ այս չորս պատերուն միջեւ… Հովը մինչեւ լոյս պիտի կաղկանձէ սա բաց դռնէն ներս… Ցուրտը ջղջիկի թեւերով պիտի թեւածէ գլխուդ վերեւ… ոչ լոյս ունիս… ոչ կրակ…»:

Հակառակ մութին, կրցայ տեսնել թէ իր աչքերը լեցուեցան երկինքով. դէմքը ճառագայթեց ներքին ջերմութեամբ. ան վեր կը նայէր, հեռուն կը նայէր, կը նայէր յաւիտին եւ խաւարին իրականութենէն անդին… Ան ըսել կ'ուզէր ինծ…

«Ի՞նչ փոյթ քեզ եւ ինծ ցուրտը եւ մութը… չէ՞ որ կէս գիշերուան խաւարն անգամ կրնայ լոյս տալ ինծ… Չէ՞ որ աստղերուն բիւրեղեայ ջերմութիւնն անգամ բաւական է տաքցնելու ոսկորներս…»:

Այն ատեն, բաժանումի բոպէն հնչեց մեր միջեւ.

Տարօրէն զգայնութիւն մը կը սուլէր ականջիս մէջ. լեզուս դատն էր խղճահարութեան ու տարակոյսներու պայքարէն…

Բայց դերագոյն սառւլութիւն մը գիս կ'ամոքէր, կը սփոփէր…

«Տէ՛ր, ըսի հրաժեշտի պահուն, Տէր, ահա ուրեմն տակաւին ճրագներ մեր դիմացը, մեր շուրջը, դաշտին վրայ… Մարդիկ, մանուկներ ու երախաներ… Մարդկային այդ բնանկարին վերեւ այս մատուռը կը կանգնի օրհնաբեր ծառի մը նման… Ահա ուրեմն վերջին, գերագոյն ապաւէնը, զոր կը փնտռէինք առաւօտէն ի վեր…

Ու հիմակ, Տէր, անդարձ սա մեկնողիս ըսէ, կ'աղաչեմ, ըսէ՛… ո՞վ ես դուն…»:

Լռութեան խոր հեւքին նման, արտիս բաբախումին չափ յստակ ու ուժգին, լսեցի իր ձայնը, իր անտարակուսելի պատասխանը.

— Ոգին եմ ես…

Այն ատեն ճանչցայ, ըմբռնեցի զինքը.

Խաւարը թանձր էր մեր շուրջը. օտար երկինքը կաթիլ առ կաթիլ, կը մաղուէր մեր գլխուն…

Բայց ես տեսած էի զինքը, Ոգին, Ցեղին Ոգին. Ա՛ն որ ընկերացած էր ինծ, իմ մտածումներուս, քայլերուս…

Ալ կը բաժնուիմ. կը քալեմ փողոցներէն մինակ. կը վերադառնամ քաղաք.

Բայց այնտեղ, այն չորս պատերուն վրայ, զոր Գոմոնի ժողովուրդը բարձրացուց չորս շաբաթէն, կը հսկէ հիմակ Անիկա…

Արթուն աչքը Անոր, որ ինքզինքը կոչեց՝ ՈԳԻՆ.

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

(Վերջ)

Փարիզ եւ գաւառներ

Յ.

Հ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐ. Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ *խորհրդակցութեան մը համար ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼԻ եւ ՊՈՒԱ-ԲՈԼՈՆԻԻ Կոմիտէներէն մէկ-մէկ ներկայացուցիչ, վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին,* 32, Ave. des Gobelins, *սրճարանի վերնայարկը:*

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» Կոմիտէի ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131, Fbg. du Temple: *Կարեւոր օրակարգ:*

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, ատենադարար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան *եւ* Ռոստոմ *խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 49 Բիւ Նասիոնալ, Պատմնեկան Միութեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ուրեմն Ֆրանսուհի մըն էր ան. շատ զարմացայ: Ո՛չ միայն անոր տարազն ու ներկայացումը, այլ անոր դէմքին արտայայտութիւնը ենթադրել տուած էին ինծի թէ աղջիկը արեւելեան արիւն կը կրէր իր երակներուն մէջ:

— Աղտոտ, փոքր սրճարան մըն էր, կը պատմէր Փորէլ երբ ձորճ մտածեցաւ. Սիրուհիս բսաւ ինծի. «Գնա Լառօքի սրճարանը, բայց երկար չմնաս այնտեղ»: Գացի. աղտոտ տեղ մըն էր. զետինը ծածկուած էր աւազով ու կը կրճտար ոտքերուդ տակ. ծովերուն վրայ աշխատող մարդիկ կային այնտեղ. օղեր ունէին իրենց ականջներէն կախուած. սեւամորթներ, դեղին մարդիկ, ամէն տեսակէն ալ կար. բոլորը կը թքնէին սախտակամածին վրայ եւ իրենց ոտքերով կը սրբէին. քաղաքավար մարդ քիչ կար: Սրճարանը նուագախումբ չունէր. մարդ մը նստած էր միայն դաշնակին առջեւ, սրահին մէկ անկիւնը: Միախոռ կը ծամէր ու կը նուագէր միաժամանակ: Դրան մէջէն երեւցաւ Լիան Սոնրէլը. յայտարարութիւն չկար: Անիկա նստաւ աւազին վրայ և սկսաւ իր մարմինին վրայէն քակել օձը, ինչպէս տեսաք քիչ առաջ: Քանի մը հոգի դարձան ու նայեցան: Դաշնակահարը կը նուագէր եւ կը թքնէր միշտ. իր թուքը աղջկան գլխուն վրայ կ'անցնէր: Մերկ էր աղջիկը, մօրէ մերկ. ոտքի ելաւ եւ համբուրեց օձուն, ինչպէս քիչ առաջ: Քանի մը հոգի եւս սկսան դիտել: Տեսած էին այդ տեսակ բաներ՝ Արեւելքի մէջ: Լիան ո՛չ միայն գեղեցիկ էր, այլ եւ բան մըն ալ աւելի: Բարձերուն վրայ գտնուած դէմքերուն չէր նմաներ անորը, դիտէք, եւ յետոյ...

Բայց այդ մարդիկը աւելի գեղեցիկ կիներ տեսած էին Փորթ Սայիտի, Քոլոմպոյի կամ Շանկայի մէջ: Դարձան, նայեցան ու յետոյ անդին դարձուցին իրենց աչքերը: Միայն մէկ հոգի անցաւ սրահին մէջտեղէն եւ եկաւ աղջկան մօտ. գիտէք, տեսած էք անտեսանելին... Բայց ան ալ չէր հասկնար... Նայեցաւ աղջկան երեսին եւ սեղմեց անոր ստինքներուն ծայրերը:

Փորէլ ընդհատեց իր խօսքերը եւ յետոյ շարունակեց.

— Աստուած իմ, տեսած էի կայծակը որ կ'իյնայ ծառի մը վրայ. ծառը պատառ պատառ կ'ըլլայ ու կը մնանի աչքիդ առջեւ. այս մարդն ալ մնաց: Աղջիկը որ բռնած էր օձուն վիզէն, անոր գլուխովը ուժգին հարուած մը տուաւ մարդուն բերնին. արիւն եկաւ օձին բերնէն ու մարդուն շրթունքներէն: Ա՛լ հոն չէր աղջիկը. դուռը գոցուեցաւ ուժգնօրէն. ամէն մարդ եռեւ դարձաւ:

Դաշնակահարէն զատ մարդ չէր մնացած: Դաշնակահարը սկսաւ նուագել քիչ մը աւելի բարձր ու երգել. իսկ մարդը այնտեղ էր բերանը արիւնով լեցուն:

Փորէլ կեցաւ եւ իր շուրջը նայեցաւ: Առաջին անգամն էր որ լսեցին անոր անհրեւութացումներուն մասին: Փորէլ խմեց գարեջուրը՝ գաւաթին վրայէն սրահին մէջ պտտցնելով իր նայուածքը: Տեսաւ իր շուրջիններուն հետաքրքրութիւնը. աւելին կ'ուզէին լսել ու շարունակեց.

— Մտաւ կանչեցի Պ. Լառօքը եւ ըսի. «Դուռն գործի մարդ մը կ'երեւաս»: Հասկցաւ միտքս ու գիս տարաւ ներքը սենեակ մը. հոն էր աղջիկը՝ Լիան Սոնրէլը: Վանդակի մէջ դրուած բան մըն էր կարծես. ոտքերը գետնին զարկաւ, բայց յանկարծ հանդարտեցաւ ու եկաւ մօտիկ ընել: Հարցուցի Լառօքին թէ ո՛ւրկէ գտած էր զայն: Ըսաւ որ Փոնտիշէրիէն եկող նաւէ մը դուրս ելած էր ան: Աղջիկը գլխու նշանով մը հաստատեց: Երրորդ կարգով ճամբորդած էր: Զաւակ մը ունէր ու կը բնակէր Մարսէյլի վարնոց թաղերը՝ սենեակի մը մէջ: Ամէն անգամ որ Լառօքի տեղեկութիւնները ճիշդ էին, աղջիկը գլխու նշան մը կ'ընէր. երբ սխալ բաներ ըսէր ան, կը քաշէր անոր թեւէն: Կարծես համր էր, թէեւ ես իմացայ իր բառերը այդ մարդուն հետ՝ սրճարանին մէջ. եւ ի՛նչ ձայն... Բայց երբ հարցուցինք թէ ի՛նչ կ'ընէր Փոնտիշէրիի մէջ, պատասխան չըրաւ: Երբ հարցուցինք զաւակին մասին, փակեց շրթունքներն ու աչքերը եւ իր դէմքը ա՛լ գոց դուռ մըն էր կարծես: Ցետոյ հարցուցի Լառօքին թէ որքան կ'ուզէր. ըսաւ «Հայքանն». ըսի «Հայքանն». գլուխը թօթուեց ան եւ ըսաւ «Հայքանն»: Ցետոյ տեսայ որ աղջիկը աչքերը բացած ինծի կը նայէր: Ձեզ կրնամ նկարագրել: Այնպէս մը զգացի որ կարծես թէ գումարը արժէք չունէր ինծի համար եւ ըսի. — Շատ լաւ: Դուրս եկայ ու վերադարձայ սիրուհիիս մօտ:

×

Փորէլի կապելան յաճախորդ հրաւիրելու համար մասնաւոր նշանագիր մը չունէր: Սեւ դուռ մը կար մոխրագոյն պատի մը մէջ: Կը հրէիր դուռը ու կը մտնէիր: Աւելի գրաւիչ չէր անոր ներսը: Մութ ճամբայ մը՝ շէնքին տակ, կ'երկարէր վար, դէպ ի արտուին բակը: Կապի լապտեր մը անդիի ծայրէն աղօտ կերպով կը լուսաւորէր խորտուբորտ քարերով ծածկուած այդ ճամբան: Ա՛լ կը գտնէիր ուղղութիւնդ. այդքան: Ձեզի տեսներ աղբոտ Ջրակոյտերը: Բակին միւս կողմը խարխուլ, փայտաշէն եւ սանդուղի մը աստիճանները յիշեցնող շէնք մը, որ կ'առաջնորդէր քեզ արտաքին վրայ հաստատուած Փորէլի կապելան, ներդաշնակ էր ընդհանուր շրջապատին: Այդ շրջապատին աններդաշնակ չէր նաեւ ախոռին կենդանիներուն բայց ոչ վտառտող հոտը:

Անշուշտ սրճարանը յաճախողները չէին հետաքրքրուեր անգամ միբրերի բաց ի, Թերեւս Կրէկուառէն որ կը նկարէր զանոնք: Այնպէս որ առողջութիւն անգամ չէին ըներ անոնց ներկայութեան: Փորէլի կապելան նոյնացած էր իրենց մտքին մէջ, այդ աղբահոտ մթնոլորտին հետ. յատկանշական էր նաեւ աղմուկը այդ շէնքին: Երբ մերը կը զարնէին իրենց ոտքերը, անտառին մօտ, արտաքին քարերուն, անոնց հանած ձայնը կ'ամբողջացնէր պատկերը: Վտանգաւոր է այդ բանը բոլորը այն վայրերուն համար որոնք իրենց հետ դրոշմ մը ունին: Տրլէն որ կը նար յանդեր շինել, քիչ մը կրակ էր ու քիչ մըն ալ խենդ, երբ մը եկած էր այդ ձայնին վրայ: Գիտէ թէ եթէ երբ կը սկսի ոտքերը զարնել գիշերը, ի՛նչ կանոնաւոր ներդաշնակ հարուածներ կ'իջեցնէ:

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.316

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	-
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 23 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
23 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2063 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ինչպէս երեւցաւ մեր յաջորդական խմբագրականներէն, Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը կը շարունակէ ջուր ծեծել, վերլուծելով անցեալ տասնամեակի անցուդարձը։

Իր նպատակն է եղած՝ ապացուցանել թէ Ռ. Ա. կուսակցութիւնը սկիզբէն իսկ գտաւ ճիտակ ճամբան, կանգնելով Խ. Հայաստանի կողքին։ Իսկ Դաշնակցութիւնը ոչ միայն խարխափումէ խարխափում գլորեցաւ, այլ եւ.—

1) «Միացեալ եւ անկախ Հայաստանի դրօշը գաղութահայութեան աչքին պլպլացնելով, հետապնդեց Հայաստանի մէջ դաւադրական – ապստամբական գործունէութիւն»։

2) «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարները տարիներով փայփայեցին Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու եւ գաղութահայութիւնը խորհրդային Հայաստանէն հեռացնելու իրենց ծրագիրները»։ («Ապագայ», 14 դեկտ.)։

3) «Պահելով իր «յեղափոխական»ի խրատուութիւնը, պիտի փորձէր շարունակել արտաքին միջամտութեամբ (գործակցութեամբ վրացի մենշեւիկներու, ատրպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու) անդրկովկասը անջատել Խ. Միութենէն եւ ստեղծել թէ «անկախ» եւ թէ «միացեալ Հայաստան»։ («Ապագայ», 17 դեկտ.)։

Մենք ալ, մեր կարգին վերլուծելով այս ահաւոր մեղադրանքները եւ ուրիշ զաղտատուքներ, ուզեցինք հաստատել թէ ռամկավար պաշտօնաթերթը սուտ կը խօսի եւ խուժանավարութեան մարզանքներ կը կատարէ։

Հիմա կարգը իրենցն է, մէջտեղ դնելու փաստերը։

Մանաւանդ որ, տասը տարի է անցեր, եւ ամէն միջոց ունին ստուգումներ կատարելու։

Եթէ միայն բարի ըլլան նոյնութեամբ հրատարակութեան տալու Պոլսոյ համաձայնութիւնը (1921 դեկտ. 20, 1922 յունուար 6 եւ յունուար 18), ամէն ինչ կը պարզուի։ Ե՛ւ մեր անքաւելի մեղքը, ե՛ւ իրենց անմեղունակ սարքինութիւնը։

Սպասելով այդ «ժէսթ»ին, հարցը քննենք ուրի՛շ ուղղութեամբ մը։

×

Անշուշտ կսկծալի է որ, տասը տարի վերջն ալ, կը գտնուինք միեւնոյն չարաբաստիկ հարցականին առջեւ, — կարելի պիտի ըլլա՞յ, վերջապէս, գոնէ հիմնական հարցերու մասին, գործակցութիւն հաստատել երկու գլխաւոր հոսանքներու միջեւ։

Ջկա՞յ գետին մը, ուր ձեռք ձեռքի տան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ ռամկավարները, քիչ մը պայծառութիւն, քիչ մը կենդանութիւն յառաջ բերելու համար գաղութներու մէջ։

Ամբողջ աշխարհ չէզոքութեան, բարեկամութեան, գործակցութեան, ոչ – յարձակման դաշինքներ կը կնքէ, թէ ներքին ապահովութեան եւ խաղաղութեան համար։

Իսկ մենք որ, իբրեւ արմատախիլ խլեակ, իբրեւ պարտուած եւ ուժասպառ մնացորդ, հարիւր անգամ աւելի կարօտ ենք խաղաղութեան եւ գործակցութեան, մենք ինչո՞ւ չենք յաջողիր գտնել միացման գիծ մը...

Դեկտ. 9ին, ուրիշ ռամկավար պաշտօնաթերթի մը, «Պայքար»ի մէկ խմբագրականին առթիւ, յիշեցինք թէ՝ 1931 օգոստոսէն ի վեր 6—8 ամիս խօսակցութիւններ, բանակցութիւններ կատարուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ ռամկավար կեդր. վարչութեան միջեւ։ Բոլոր այն հարցերու մասին որ միտք ու սիրտ կը տանջեն տասը տարիէ ի վեր։

Ըսինք, նաեւ, թէ բանաձեւեր մշակուած են բոլորի մասին։ Անշուշտ փոխադարձ համաձայնութեամբ։

Արդի՞ւնքը, — նորէն ռամկավարներուն կ'իյնայ պատասխանել։

Մինչ այդ, կարելի՞ էր հարցնել թէ ի՛նչ բանի կը ծառայեն Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթին յիմարապատումները։

Այդ հէքեաթներո՞վ է որ պիտի պայծառանայ մթնոլորտը։

Այդ ցնդաբանութիւննե՞րն են որ պիտի բերեն «միտքերու համերաշխութիւն ու խաղաղութիւն», որպէս զի կարելի ըլլայ խորհիլ «ծրագրի եւ գործի մասին», համաձայն «Պայքար»ի պահանջին։

Եթէ մեր թերթերն ալ մեղք ունին, խօսինք նա՛եւ այդ մասին։

Բայց, բանակցութիւններէն անմիջապէս յետոյ, ռամկավար կեդր. վարչութեան պաշտօնաթերթին բռնած ընթացքը՝ կրնայ չէզոքացնել շատ մը վրիպումներ, եթէ կան։

Կը բաւէ մէկ ժամ յատկացնել թղթատելու «Ապագայ»ի վերջին վեց ամիսներու հաւաքածոն։ Եւ պիտի տեսնէք որ, ռամկավար կեդր. վարչութիւնը ոչ միայն խուսափած է պայծառութենէ, պատասխանատուութեան գիտակցութենէ, այլ եւ կարելին փորձած է, միտքեր պղտորելու, հին վէրքեր քրքրելու, եւ կանխակալ կարծիքները արմատացնելու համար։

Այդ բոլորը կ'ապացուցանեն թէ՝ ռամկավարները ուխտեր են մատ մատի չզարնել, ելք մը գտնելու համար տիրող անելին։

Եւ ընդհակառակն, չինարար գործ կը սեպեն գրուանի տակ պահել ճրագը։ Հայրենասիրութեան դաս տալ ուրիշներուն, իրական մեղքեր պարտկելու ծածկամտութեամբ։

Եւ այս բոլորին տրամաբանական արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ, մինչ ուրիշները կը գործեն, համաձայն իրենց հայեցողութեան, ռամկավարներուն «իմաստութիւնը» վերջ ի վերջոյ կը յանգի — բան մը չընելու երանաւէտ անգործութեան։

Անգործութիւն մը որ կը խանգարուի միայն ուրիշներուն «մեղքերը» փնտռելու կամ մեղքեր հնարելու անպարտութեամբ։

Երանի՛ թէ սխալած ըլլայինք։

Ծ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՀՈՍ, ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՀՈՆ

Այսօր, ուրբաթ, կը բացուի Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչին «բարենպատակ վաճառքը» (պազառ)։

Վաճառքը պիտի շարունակուի շաբաթ եւ կիրակի եւս, հանելի անակնկալներով։

Սովորութիւն եղած է, ամէն անգամ, յիշեցնել այս կարգի ձեռնարկները, որպէս զի ուշադրութենէ չվրիպին։

Արդ, ժողովուրդ մը որ հարիւր տարի հիւանդանոց պահեց ու կը պահէ Պոլսոյ մէջ, ինչպէս յարգորի պէ՞տք ունի, աջակցելու համար Կ. Խաչին։

Հիւանդներ կան, մանաւանդ երլիտասարդներ — թոքախտաւորնե՛ր — որոնք ուրիշ ապաւէն չունին բայց միայն Կ. Խաչը։

Մանուկներ կան ցիրուցան, լքուած՝ ազգային իշխանութեանց կողմէ եւ դատապարտուած՝ օտարացման։

Հայերէն կ'ուզեն սորվիլ, եւ Կարմիր Խաչն է որ կա՛մ վարժուհին պիտի հոգայ, կամ ծաղկոցի մը ծախքը։

Եւ կան բազմաթիւ թշուառներ, որոնք ամէն դուռ կը զարնեն, բայց ամէնէն աւելի Կ. Խաչին վրայ կը ծանրանան։

Ի՞նչպէս հասնիլ այս բոլորին, առանց անդամավճարի, նուէրի, հանդէսի կամ «բարենպատակ վաճառքի»։

Մանաւանդ որ, տօնական օրեր են, եւ ինչպէս բախտաւորները, թշուառներն ալ անակնկալներու կը սպասեն։

Բազմազա՛ն են պահանջները։ Բայց աչինչ։

Կաթիլ մը հոս, կաթիլ մը հոն,— առուակներ կը կազմուին։

Եւ գործնական է ու մատչելի՝ «բարենպատակ վաճառքը»։

Ոչ միայն Կ. Խաչին, այլ եւ ձեր տօնական հոգերը պիտի թեթեւնան, քանի որ պիտի կրնաք ամէնէն սիրուն կաղանդչէքները գտնել՝ բաղդատաբար աւելի աժան։

ՎԱՀԷ

ՄԵՂՄԱՑՈՒՄՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Գերմանիոյ վարչապետը, Զօր. Շլայխէր, երեք – չորս շաբաթ արձակուրդ տալով խորհրդարանին, կը շարունակէ վարչական եղանակով կարգադրել շարք մը խնդիրներ։

Այսպէս, հրամանագրով մը մեղմացուց անցեալ յունիսին եւ օգոստոսին հրատարակուած բացառիկ օրէնքները՝ խռովարարներու դէմ։ Ջնջուած են արտակարգ ատեանները, որոնք պիտի դատէին ահաբեկչական գործերը։ Մահապատժի փոխարէն, բանտարկութեան պատիժ պիտի սահմանուի անոնց որ կը դաւադրեն պետութեան, հանրապետութեան ղեկավարներուն կամ վարչաձեւին դէմ։ Պիտի պատժուին նաեւ անոնք որ «քաղաքական յարձակումներ» կ'ընեն բանակին դէմ։ Կը վերահաստատուի ժողովներու եւ ցոյցերու ազատութիւնը, պայմանաւ որ ոստիկանութիւնը շարունակէ իր հսկողութիւնը։ Գալով մամուլի ազատութեան, դադարման պիտի դատապարտուին միայն այն թերթերը որոնք իրենց հրատարակութիւններով կը վտանգեն պետութեան ապահովութիւնը կամ կը դաւաճանեն երկրին շահերուն։

Միւս կողմէ, բնդհ. ներում պիտի շնորհուի։ Շաբաթ օր 15,000 բանտարկեալներ պիտի արձակուին, Ծնունդի առթիւ։

ՆՈՐԷՆ ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ...

Երեքշաբթի իրիկուն Ֆիլիպէի մէջ Մակեդոնացի Հատիվակի (Միխայլովի խմբակէն) սպաննեց Կոցեւը, որ կը պատկանէր հակառակորդ խմբակին։ Մարդասպանը ձերբակալուեցաւ։

⁂ Երկուշաբթի գիշեր անծանօթներ 14 ռումբ նետեցին սերբիական Զայչար քաղաքի զօրանոցին վրայ։ Ռումբերէն 12ը պայթեցան առանց վնաս պատճառելու։ Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ռումբերը Մակեդոնական յեղափոխականներու՝ կը պատկանէին։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Բուզվէլթ բաժնուեցաւ Հուվըրէն

Կ'ՈՒԶԷ ԱՌԱՆՁԻՆ ԼՈՒԾԵԼ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահը վերջնապէս մերժեց Պ. Հուվըրի գործակցութեան առաջարկը։ Հեռագիր մը ուղղելով Հուվըրի, յայտնեց թէ ինք արդէն առանձին ծրագիր մը պատրաստած է պարտքերու հարցի մասին եւ ընտրած՝ իր մասնագէտները, որոնց պիտի յանձնէ զայն, երբ իշխանութեան գլուխ անցնի յառաջիկայ մարտին։ Մասնագէտներէն մէկն է Նըրկ, որ կազմեց գերմանական հատուցումներու ծրագիրը, իսկ միւսը՝ մեծահարուստ Ամերիկացի մը, որ միլիոններ շինած է սակարանին մէջ, պատերազմի ընթացքին եւ անդամ է տնտեսական բարձրագոյն խորհուրդին։

Պ. Բուզվէլթ նախ կը մերժէ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմելու առաջարկը. յետոյ՝ կը մերժէ գործակցիլ Հուվըրի՝ այդ յանձնաժողովին անդամները նշանակելու համար. երրորդ՝ որոշած է առ այժմ ո՛ր եւ է բան չընել, պարտքերու մասին որ եւ է անմիջական ձեռնարկ յապաղեցնելու կամ խափանելու համար։ Յետոյ, համաձայն չէ այն տեսակէտին թէ պարտքերու խնդիրը կապ ունի զինաթափութեան կամ համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովին հետ։ Իրեն համար՝ պարտքերու խնդիրը բոլորովին անջատ է միւս բոլոր միջազգային խնդիրներէն եւ պէտք է լուծուի դիւանագիտական բանակցութիւններով

Այս պատասխանին վրայ, հաւանական է որ Հուվըր եւս կենայ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմելու ծրագրէն, կամ շարունակէ իր անհատական քաղաքականութիւնը։

Նոր դահլիճին ծրագիրը

Փօլ Պոնքուրի դահլիճը երէկ խորհրդարանին առջեւ կարդաց իր ծրագիրը, որ ամէն բանէ առաջ կը յիշէ պարտքերու խնդիրը, յայտնելով թէ կառավարութիւնը նոր բանակցութիւններ պիտի կատարէ այս մասին։ Ծրագիրը մասնաւորապէս կը ծանրանայ զինաթափութեան հարցին վրայ։ Կառավարութիւնը կարելին պիտի փորձէ, որպէս զի խորհրդաժողովը չձախողի։ Գալով երկրի ելմտական վիճակին, յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ շուտով պիտի ներկայացնէ, առաջարկելով վերակազմել գործադրիչ իշխանութեան նպաստներու դրութիւնը, համաձայն տագնապին ծաւալման եւ գործաւորներու պէտքերուն։ Պիտի առաջարկէ, նաեւ, հաւաքական պայմանագիր հաստատել գործատէրերու եւ պաշտօնեաներու միջեւ։

Իտալիա եւ Հուկոսլաւիա դէմ դիմաց

Չորեքշաբթի օր հարցապնդումներ եղան Իտալական Ծերակոյտին մէջ, Հակասերբ ցոյցերու եւ Մուսոլինիի ճառին առթիւ։ Արտաքին նախարարը խօսք առնելով, յայտարարեց.

— Մուսոլինիի ճառը զէնքակ տպաւորութիւն գործեց մեր վրայ։ Եուկոսլավիա կ'ուզէ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակել Իտալիոյ հետ, բայց մեր երկրին մէջ հաստատուած իտալացի փոքրամասնութիւնները, որոնք մեր կառավարութեան պաշտպանութիւնը կը վայելեն, պէտք է յարգեն մեր օրէնքները։ Ինչ կը վերաբերի Թրօքի միջադէպին, սրճարանի պարզ վէճ մըն է որ Եուկոսլաւ մը եւ Իտալացի վիրաւորուեր են։ Ճիշդ է որ Իտալացին մեռաւ քիչ յետոյ, բայց բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ այդ մահը հետեւանք է ֆութպոլի մրցումի մը առթիւ տրուած հարուածի մը եւ թէ վիրաւորը կը տառապէր աղեթափութենէ։ Ինչ կը վերաբերի Թրօկիրի վենետիկեան առիւծներուն խաթարման, ցաւալի է, բայց այդպիսի դէպքեր կատարուած են նաեւ Իտալիոյ մէջ, եուկոսլաւ յիշատակարաններու դէմ։ Պէտք է յայտարարեմ թէ Իտալիոյ Ծերակոյտին մէջ եղած արտայայտութիւնները աննախընթաց են միջազգային յարաբերութեանց պատմութեան մէջ։ Ներկայ ժամանակներու մէջ, աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է գլուխը սառն, ջիղերը հանդարտ եւ աչքերը բաց պահել։ Իտալիոյ մէջ պատրուակներ փնտռուեցան դիտակցօրէն առելութիւն յարուցանելու համար Եուկոսլավիոյ դէմ։ Այդպիսի գրգռումներու հանդէպ մենք պիտի պահենք մեր հանդարտութիւնը, բայց եւ վճռական պիտի ըլլանք մեր երկրին նուիրական շահերը պաշտպանելու համար։

Նախարարէն յետոյ ծերակուտականներն ալ խօսք առնելով, դատապարտեցին Իտալիոյ ընթացքը։ Դիտել տուին թէ Ֆաշական կառավարութիւնը պատրուակներ կը փնտռէ, Տալմացիան գրաւելու համար։ Յիշեցին թէ Թիրոլի եւ Իսթրիոյ մէջ հարիւրաւոր գերմանական եւ սերբական յիշատակարաններ քանդուած են Ֆաշականներուն կողմէ։ Ծրուաթ ծերակուտական մը չեշտեց թէ Իտալիոյ ծրագիրը շատ պարզ է, — Եուկոսլավիոյ վրայ ձգել ամբողջ մեղքը, ծածկելու համար իր իսկ պատրաստութիւնները Եուկոսլավիոյ դէմ։

Նախկին Խտիվը ինչո՞ւ կը պտտի

Գահիրէէն կը հեռագրեն թէ Եգիպտոսի, Պաղեստինի եւ Սուրիոյ մամուլին մէջ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է նախկին Խտիվ Աբպաս Հիլմիի այցելութիւնը այդ երկիրներուն մէջ։ Կ'ըսուի թէ Աբպաս Հիլմի կապ ունի հրէական սեղանաւորական խմբակի մը հետ եւ հողեր պիտի գնէ Պաղեստինի մէջ։ Ուրիշներ ալ կը կարծեն թէ նախկին Խտիվը կ'ուզէ միջնորդել եւ հաշտութիւն հաստատել Արաբներուն եւ Հրեաներուն միջեւ։

«Թայմզ» տարբեր մեծ արժէք ընծայելու այս զրոյցներուն, ուշագրաւ կը գտնէ Աբպաս Հիլմիի այցելութիւնը, մանաւանդ որ գեռ վերջերս գացած էր այդ միեւնոյն երկիրները։

Անգլեւպարսիկ վէճը

Պարսկաստանի արտաքին նախարարը հեռագիր մը ուղղելով Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին, կը յայտնէ թէ իր կառավարութիւնը քարիւղի մենաշնորհը ջնջած ատեն երբեք միտք չունէր վէճ մը առեղծելու Անգլիոյ հետ եւ թէ սկիզբէն ի վեր իրենք տրամադիր են արդար համաձայնութեան մը գալու Անգլեւպարսիկ ընկերութեան հետ։ Հեռագիրը կ'աւելցնէ թէ Պարսկաստան մասնաւոր պատուիրակներ պիտի ղրկէ Ժընեւ, եւ երբեք չպիտի առնէ ո՛ր եւ է քայլ որ կրնայ ծանրացնել կարծեցեալ վէճը։

Ինչպէս գրած էինք, Անգլիան ալ տրամադիր է խուսափողութեան մը գալու։ Խնդիրը պիտի քննուի յառաջիկայ յունուարին։

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԽԱՅՏԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լոնտոնի ոստիկանութիւնը առջի օր ձերբակալեց 49 երիտասարդներ եւ վեց կիներ, ինչպէս եւ անոնց ապաստանած տան տէրը։ Երիտասարդները, որոնք բոլորն ալ 17—25 տարեկան են, մեծ մասով կնոջ տարազ հագած էին, «զայթակղելի ցուցադրութիւններով» եւ հոլանի։ Ոստիկանութիւնը երկար ատենէ ի վեր կը հետապնդէր այս չնաշխարհիկ խումբը, որ բայն դրած էր բարեհամբաւ թաղի մը մէջ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՎԱՃԱՌՔԸ ԱՅՍՕՐ, ՎԱՂԸ եւ ԿԻՐԱԿԻ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՏԵՍՆԵԼ ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ

ՆՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 21 թուակիրով.— Երկրաշարժի ուժգին ցնցում մը զգացուեցաւ այս առտու Սելանիկի եւ Խալքիտիքէի մէջ։

⁂ Ցնցումներ զգացուեցան նաեւ Մ. Նահանգներու կարգ մը մասերուն եւ Ռումանիայի մէջ։

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀ ՄԸ

Անգլիական հիւանդանոցի մը տնտեսականներէ յետոյ, առջի օր մեռաւ Տոքթ. Ժոզէ Հարէ, որ իր կեանքը նուիրած էր Ք. ճառագայթներու կատարելագործման։ 58 տարեկան էր։ 1930ին, անդրմանիշակագոյն ճառագայթներու զօրծողութիւններէն վնասուած ըլլալով, աջ ձեռքին մատները կտրեցին։ Երկու տարի վերջը, հարկ եղաւ հանել աջ անութին ջղաձիգը։ Վերջապէս, 1932 յուլիս 3ին, ամբողջ թեւը կտրեցին, կեանքը փրկելու համար։ Նախագահ Տումէրի ուշադրութեան յանձնուած ըլլալով իր անձնուիրութիւնը, Պատուոյ Լեգէոնի աստիճան ստացաւ. Հակառակ իր տաժանելի զոյութեան, մարտիրոսի մը համբերութեամբ կը տոկար եւ միշտ նոր գիւտերու մասին կը մտածէր։ Բարեկամները կը յորդորէին որ քիչ մը հանգիստ առնէ։

— «Հանգի՞ստ, դեռ այնքան բաներ ունիմ»։

Իր մահը խոր սուգի մատնած է ոչ միայն գիտնականները, այլ եւ փարիզի հիւանդանոցները, ուր այնքան անձնուիրութեամբ կը գործէր տարիներէ ի վեր։

ՀԻՆԳ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ԿԱՅՏԵՑԱՆ

Պուքրէշէն կը գրեն թէ Չէրնաուցի (Պուքովինա) մէջ հինգ բժիշկներ կաշառութեան պատճառաւ բռնուեցան, երբ կը դարմանէին աղջիկ մը։ Շուն մը խածած էր այս մանկամարդուհին, որ մեռաւ չարաչար տառապելով։

Հինգ բժիշկները հիւանդանոց փոխադրուեցան։

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՍԿՍԱՒ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Ուքրանիոյ շրջանի հացահատիկի մթերման վարիչներէն 17 հոգի արտաքսուեցան համայնավար կուսակցութենէն, համաձայն վերջերս որոշուած զտման օրէնքին։ Անոնց անուններ հրատարակուեցան սեւ ցանկի մը մէջ։ Ամբաստանուած են կը խափէին կուսակցութիւնը եւ կը ձախողեցնէին հացամթերման ծրագիրները։

Խորհրդային մամուլը այս առթիւ կը գրէ թէ եղածը պարզ սկզբնաւորութիւն մըն է, եւ թէ վերստուգիչ յանձնաժողովները շարմաղէ պիտի անցընեն բոլոր շարքերը, որովհետեւ «կուսակցական անդամատետրը ունեցող թշնամի մը աւելի վտանգաւոր է քան կուլակ մը»։ Կարգ մը տնօրէններ ոչ միայն արտաքսուած, այլ եւ ձերբակալուած են, իբրեւ դասակարգային թշնամիներ։

Մաքրագործումը սկսած է նաեւ ճարտարագործական կեդրոններուն մէջ։ Խորհրդային թերթերը կը գրեն թէ ուտեստի գողութեամբ եւ ուրիշ յանցանքներով ամբաստանուած պաշտօնեաներէն շատերը կուսակցութեան անդամներն են որոնք չարաչար կը գործածեն իրենց առանձնաշնորհները, իրենց անձնական շահերուն համար։

ԹՈՒՐՔԵՒԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊԸ.— Ապտիւլ Մէլիք Համզա, Էնգիւրիի եգիպտական դեսպանը, յայտարարեց թէ փեսի միջադէպէն ի վեր (29 նոյեմ.) ինք ո՛ր եւ է յայտարարութիւն չէ ըրած մամուլին եւ թէ սուտ են թուրք մամուլին կողմէ իրեն վերագրուած խօսքերը։

1

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

«Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրեւայ առթիւ գրած յօդուածիս մէջ, («Յառաջ» Հոկտեմբեր 18), Դաշնակցականներիս բաժանել էի չորս սերունդների եւ մի ակնարկ էի նետել առաջին երեք սերունդների գործունէութեան ժամանակաշրջանի վրայ, խոստանալով առանձին յօդուածով խօսել չորրորդ սերնդի մասին, որ Թրքահայաստանի մեծ եղեռնի եւ Ռուսահայաստանի խորհրդայնացման պատճառով ցնցւելով օտար հորիզոնների տակ, մտել է շարքերն ու շարունակում են մտնել Հ. Յ. Դ. Դրօշակի տակ։

Այսօր պիտի խօսիմ յատկապէս այդ սերնդի ներկայ անելիքների մասին։

Շնորհիւ ստեղծուած քաղաքական դժնդակ պայմանների մէջ եւ թէ մեզ վիճակակից մեր ցրւած տարագիր ժողովուրդներին վիճակուած է առժամապէս գաղութներում մնալ կրաւորական դերի մէջ եւ միեւնոյն ժամանակ աչալուրջ հետեւել մեզ հետաքրքրող քաղաքական բոլոր անցուդարձերին եւ լրջօրէն պատրաստուել վաղուայ Մեծ Գործի համար։

Արդ, ի՞նչ պարտականութիւն ունին գաղթահայ այն երիտասարդները, որոնք հաւաքուելով Հ. Յ. Դ. դրօշակի շուրջը, կ'ուզեն գործօն մասնակցութիւն ունենալ մեր ազատագրական պայքարին մէջ։

Մինչեւ Ռուսիայում կամ Թուրքիայում յեղափոխական շարժում եւ կամ պատերազմ սկսուելը, մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է լրջօրէն աշխատեն երկու ուղղութեամբ։

Մէկ կողմից պէտք է հնար եղածին չափ հետեւեն զինուութեան այս կամ այն ճիւղին, մանաւանդ մեքենական եւ քիմիական ճիւղերին, վասն զի այս դարը մեքենայի եւ քիմիայի դարն է։ Վաղուան մեր ազատագրական պայքարի համար հասարակ զինք բանողներից աւելի մեզ պէտք են լինելու ամէն տեսակ մասնագէտներ, որպէս զի մեր սեփական մասնագէտներով թէ մեր հայրենիքի թշնամիների դէմ կարողանանք պայքարել, թէ մեր աւերակ հայրենի քաղաքներն ու գիւղերը վերաշինել եւ թէ պետական մեքենան արագօրէն կարգի գնել։

Դժուար է գուշակել վաղուայ մեր պայքարի միջոցներն ու ձեւերը, քանի որ չենք կարող հաստատապէս ասել, թէ ե՞րբ, ո՞րտեղից, ի՞նչ շարժումներից է սկսուելու, ի՞նչ տեսակ շարժում է լինելու, ո՞րքան է տեւելու, այդ շարժման ընթացքին ի՞նչ տեսակ նորանոր խնդիրներ են մէջտեղ գալու եւ մինչեւ վերջնական յաղթանակը ի՞նչ տեսակ փոթորիկների միջից ենք անցնելու։

Նախատեսել այս բոլորը ո՛չ մի մահկանացու չի կարող, ինչպէս որ ոչ ոք չկարողացաւ գէթ մօտաւորապէս գուշակել այն բոլոր տակնուվրայութիւնները, որոնց տեղի տուեց վերջին մեծ պատերազմը։ Միայն թէ բոլորիս համար էլ պարզ է, որ մինչեւ մեր ազգային անկախութիւն ձեռք բերելը, դեռ եւս շա՜տ երկար ու տառապալից ճամբայ ունենք կտրելու, որի համար մեր հայրենասէր երիտասարդութիւնը հէնց այժմուանից պէտք է լրջօրէն պատրաստուի

Օգտուելով ներկայ ժամանակաւոր խաղաղ դրութիւնից մեր երիտասարդներից նրանք, որոնք հնարաւորութիւն ունեն, պէտք է աշխատեն միջնակարգ եւ բարձրագոյն կրթութիւն ստանալ, զանազան արհեստներ եւ լեզուներ սովորել, իսկ նրանք որ լծուած են չարքաշ աշխատանքի, պարտաւոր են իրենց ազատ ժամերը նուիրել ինքնազարգացման եւ ոչ թէ սրճարանների մէջ վատնել թուղթ խաղալով, տափակ, անճոռնի զրոյցներով և բամբասանքներով, ինչ որ վայել չէ գաղափարական մարդկանց։

Օրինակի համար, Փրանսայում մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է կանոնաւոր հետեւեն «Յառաջ»ին, որտեղ օրը օրին արձանագրւում են գաղութների, խորհրդային Հայաստանի եւ Թուրքիայի բոլոր անցուդարձը։ Չպէտք է բաւականանալ միայն վերջին հեռագրական լուրերը աչքէ անցկացնելով եւ կամ վէպերն ու բանաստեղծութիւնները միայն կարդալով, ինչպէս ոմանց սովորութիւնն է, այլ ընդհակառակն, գլխաւոր ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնել խմբագրականների, յօդուածների եւ գաղութներից ու հայրենիքից ստացուած թղթակցութիւնների վրայ, որպէս զի կարենանք իրազեկ լինել մ'ն բոլոր կարեւոր խնդիրներին, որոնց շուրջն է պտտւում մեր ազգային անիւը։

Մեր կուսակցական օրկանները աշխարհիս չորս կողմերից օրուայ դէպքերի մասին լուրեր արձանագրող թերթեր չեն միայն. այլ եւ մեր ազգային, մշակութային, քաղաքական ու տնտեսական կարեւոր խնդիրները քննելու եւ լուծելու աշխատանոցներ են, որոնց մասին ոչ միայն պէտք է իրազեկ լինել, այլ եւ ուժերը ներածին չափ այդ աշխատանքներին մասնակցել

Բաց ի տեղական «Յառաջ» օրաթերթից մեր երիտասարդ ընկերների ու համակիրների սեպուհ պարտականութիւնն է հետեւիլ մեր կուսակցական կեդրոնական օրկան «Դրօշակ»ին եւ մեր ներկայ՝ իրականութեան մէջ լոյս տեսնող ամէնէն արժէքաւոր եւ բովանդակալից «Հայրենիք» ամսագրին, որ ունի գրական, ընկերային եւ քաղաքական հարուստ բաժիններ։

«Հայրենիք»ի խմբագրութիւնը այս տասը տարուայ ընթացքին լոյս է ընծայել 120 ամսագիրք, որոնց մէջ, ի միջի այլոց, հրատարակուել են եւ շարունակւում են հրատարակուել շատ հետաքրքրական եւ թանկագին յուշեր մեր ազատագրական շարժման հետ առնչութիւն ունեցող կարեւոր դէպքերի ու դէմքերի նկարագրութիւններով։

Պէտք է աշխատել նոյնպէս հետեւիլ «Հայրենիք» եւ «Յուսաբեր» օրաթերթերին, որոնց աշխատակցում են նոյնպէս մեր լաւագոյն մտաւորականները։

Լոյս տեսնող գրքերից առաջին հերթին պէտք է կարդալ այն գիրքերը, որոնց մէջ շօշափւում են մեր ազատագրական շարժման հետ կապ ունեցող խնդիրները. օրինակ, ընկերներ՝ Ս. Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը», Զարեւանդի «Միացեալ եւ Անկախ Թուրանիա», Ալ. Խատիսեանի «Հայաստանի Հանրապետութեան ծագումն ու զարգացումը», Օն. Մխիթարեանի «Վանի Հերոսամարտը», Միք. Վարանդեանի վերջերս լոյս տեսած զոյգ գրքեր «Մուրատ» եւ «Հ. Յ. Դ. Պատմութիւնը», ինչպէս նաեւ այն բոլոր գրքերը, որ լոյս են տեսնում Հ. Յ. Դ. մարմինների հրատարակութեամբ։

Շատերը նիւթական ի վիճակի չեն դրամով ձեռք բերել բոլոր մեզ հետաքրքրող թերթերն ու գրքերը, բայց, ինչպէս ասում են՝ — փնտռողը կը գտնէ։ Կարելի է օգտուել գրադարաններից եւ ընկերներից։

Բաց ի կարդալուց եւ ուսումնասիրելուց, մեր երիտասարդները պէտք է աշխատեն գրիչ շարժել սովորել, աշխատակցելով մեր թերթին։ Լաւ կը լինէր որ իւրաքանչիւր երիտասարդ ունենար իր յուշատետրը, որտեղ արձանագրէր ամփոփ կերպով իր առօրեայ անցուդարձը եւ տպաւորութիւնները։ Ապագային այս յուշատետրերը կարող են արժէքաւոր դեր կատարել թէ իրենց հեղինակներին եւ թէ հանրութեան։

Պէտք է աշխատել թղթակցութիւններ եւ յօդուածներ գրել մեր ազգային, քաղաքական եւ ընկերային հարցերի մասին, չբաւականանալով միայն այն հանդէսների եւ ներկայացումների նկարագրութեամբ, կամ թէ անպատճառ վէպ, պատմուածք եւ բանաստեղծութիւն գրելու մարմաջով տարուել, ինչ որ մեր գաղթահայ կեանքում համաճարակի բնոյթ է ստացել։

Ներկայ քաղաքակրթական դարում մեր հայրենիքի շահը պահանջում է մեր բոլորից, զինուել գիտական սպառազինով եւ անվերջ պայքարել։

Շնորհիւ մեր երկրի աշխարհագրական եւ քաղաքական աննպաստ պայմանների եւ թուով գերազանց հակառակորդ պետութիւնների եւ ազգերի, մեր հայրենիքի շահը պահանջում է, որ մենք մեր հակառակորդներից գերազանցենք մեր որակով, այլապէս մեր ազատագրութեան պայքարի ընթացքում շատ մեծ ձախորդութիւնների կ'ենթարկուենք։

Եթէ մեր ժողովուրդը մինչեւ հիմա կարողացել է իր գոյութիւնը պահել եւ իր ազգային պայքարը շարունակել, այդ պէտք է վերագրել մեր մի շարք դրական յատկութիւնների եւ քաղաքակրթութեան մակարդակի

Մեզանից քանակով աւելի մի շարք ազգեր են եկել եւ անհետ կորել են, որովհետեւ զուրկ են եղել դրական յատկութիւններից.

Մեր հայրենիքի շահը պահանջում է որ իւրաքանչիւր գիտակից հայ երիտասարդ անվերջ զինուի քաղաքակրթական բոլոր բարիքներով։ Որքան որակով բարձր շատ հայրենակիցներ ունենանք, այնքան աւելի շատ կը շահուի թէ մեր բազմիցս տակնուվրայ եղած հայրենիքը եւ թէ մեր տառապած ժողովուրդը։ Մեր ամէնէն մեծ թշնամին տգիտութիւնն է, խաւարն է

Բաւական չէ լինել հայրենասէր եւ քաջ, պէտք է ունենալ նաեւ լուսաւոր միտք։ Թիւրքն էլ հայրենասէր է եւ քաջ. բայց շնորհիւ իր տգիտութեան մեզ շատ լաւ ծանօթ է նրա ներկայ աննախանձելի վիճակը։

Եթէ շարքային զինուորները հմուտ չեն զինավարժութեան, գիտակից եւ պարտաճանաչ իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնները կատարելու մէջ — հրամանատարը որքան էլ տաղանդաւոր լինի՝ ծանր խոչընդոտներ կը հանդիպի իր գործունէութեան ընթացքին։

Թէ զօրքը եւ թէ զանգուածը որքան լաւ կազմակերպուած լինեն եւ գիտակից ու պարտաճանաչ, այնքան աւելի դիւրին կը լինի իրենց առաջադրուած նպատակին հասնելը։

Մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները իրենց ուժերը ներածին չափով պէտք է մասնակցին հանրային եւ քաղաքական պայքարին։ Երէկ մեր հայրենիքում մեր թշնամիները բարբարոսաբար կոտորում էին մեր ժողովուրդին եւ առեւանգում մեր քոյրերին. այսօր քաղաքակիրթ ազգերը քաղաքավարի ձեւերով մեր մատաղ սերունդն են ձուլում իրենց մէջ եւ մեր երիտասարդ – երիտասարդուհիներին իրենց հետ կապում՝ օրէնքով եւ խաչ ու խաչվառով, ամուսնական կապերով։

Երէկուայ բարբարոս թշնամիների դէմ մենք ստիպուած էինք զէնքով ու զրահով պայքարել. այսօրուայ մեզ հիւրընկալողների դէմ իրենց պէս պարտաւոր ենք քաղաքակիրթ միջոցներով մրցիլ։ Վասն զի ինչպէս երէկուայ սպանութիւններն ու առեւանգումները մեզ համար ազգային կորուստ էին, նոյնպէս էլ այսօրուայ օտարների մէջ ձուլումները ազգային կորուստ են։ Այս է պատճառը, որ այսօրուայ գաղթահայութեան նշանաբանն է — Հայը հայ պահել։

Օտար երկնքի տակ ապաստանած մեր վտարանդի զանգուածները հազարին վէճ չունեն տեղացիների հետ։ Մեր միակ վէճը մեր մատաղ սերունդին հրապուրիչ միջոցներով մեզնից խլելն է, որ երկու գլխգում է՝ շատ քիչ բացառութեամբ մենք ենք կորցնում։ Մեր այս ձեւի պայքարը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու նպատակով, մեր երիտասարդները պէտք է ուժ տան մեր ազգային – քաղաքական եւ մշակութային այն բոլոր ձեռնարկներին, որոնց նշանաբանն է Հայը հայ պահել, լինի դպրոց, ծաղկոց, մատուռ, եկեղեցի, թատրոն, ակումբ, Կարմիր Խաչ, մարզական, սկաուտական, հայրենակցական, Տիկնանց, Օրիորդաց, Երիտասարդաց, Կրթասիրաց, Թատերասիրաց, Սպայից, երաժշտական, երգեցիկ եւ Հայրենանուէր եւն.։

Ահաւասիկ գաղթահայ մեր երիտասարդների վրայ դրուած այսօրուայ գլխաւոր պարտականութիւններից մէկը եւս։ Իսկ վաղն էլ անշուշտ աւելի լուրջ եւ ծանր պարտականութիւններ են դրուելու, ոչ միայն Հայը հայ պահելու նշանաբանով, այլ եւ Հայը անկախ հայրենիք ունենալու մեր հին եւ գլխաւոր նշանաբանով։

Ինչպէս որ պետութիւնները զէնքի ընդունակ բոլոր երիտասարդներին մարզում, պատրաստում են գալիք պատերազմների համար, նոյնպէս էլ մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները պէտք է մարզուեն, պատրաստուեն իրենց ուժերի ներած չափով — թէ այսօր գաղութներում եւ թէ վաղը մեր հայրենիքում — մասնակցելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան պայքարին։

Պէտք է իմանան մեր երիտասարդ ընկերներն ու համակիրները թէ ի՞նչ է արուել մինչեւ հիմա, ի՞նչ ուղիներով են ընթացել մեր ազատագրական պայքարը, ո՞րտեղ եւ ինչո՞ւ ենք յաղթել կամ պարտուել։ Մինչեւ այժմ տեղի ունեցած բոլոր դէպքերի պատմութիւնը ուսումնասիրելով է որ մեր ներկայ Չորրորդ սերունդը, հին Երեք սերունդների հետ ձեռք ձեռքի տուած եւ «Մեր Հայրենիք»ը երգելով վաղը պէտք է գործօն մասնակցութիւն ունենայ մեր ազատագրական պայքարի մէջ

ԲԵՆՕ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Շատեր կը մոռնան որ ամէն մէկ գանկ չի կրնար միաժամանակ գլուխ մը ըլլալ։

⁂ Կինը չի ձգտիր պահել այրը. ան կը ձգտի, աւելի շատ, պահել անոր սէրը.

⁂ Շատերու համար, հանրային կեանքը կը նշանակէ միայն մէկ բան, իրենց «եսը»ին պաշտօնը։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Իր հիմնուած օրէն երբեք համակիր չեմ եղած հայ կիներու ղեկավարած այս կազմակերպութեան։

Բնազդական կասկած մըն էր իմս, որ ահա կ'արդարանայ։

Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչը հիմնըուած է, կարծէք մասնաւոր դիտումով ապացուցանելու համար հայ մարդուն անճարակութիւնը եւ ապիկարութիւնը։ Ցոյց տալու, մեր աչքին խրելու սա ճշմարտութիւնը թէ հոն ուր միայն՝ այրերս, անկարելիութիւններ կը տեսնենք եւ կը ձախողինք, իրենք՝ հայ կիները, կը յաջողին, գրեթէ առանց ծիգի, սանկ, մատի թեթեւ հարուածով։

Ահա թէ ինչու անկարելի էր իրենց Կարմիր Խաչը, տեսակ մը հսկի ոլորուն մէջ ամէն հայ մարդ ստիպուած է ինքզինքը տեսնել... անճարակ ու ձախաւեր կեցուածքով։

Հեռուէն հեռու հետեւած եմ Ֆ. Կ. Խաչի անդամուհիներուն գործելակերպին։ Անգամ մը ներկայ էի զաւշահանդէսի մը, իրենց կողմէ սարքուած, ուրկէ երկու հարիւր ֆրանք հասոյթ ունեցան։ Կարծեցի թէ «հօնկուր-հօնկուր» պիտի լան։ Զարմանք, այնպէս գոհ էին ձեռք բերուած նիւթական ձգճիմ արդիւնքէն, որուն համար շաբաթներով աշխատեր էին, «տիւրփիւլ-դէներ» պատրաստեր, կողովներով բռներ, «տոմսակներ ծախե՜ր»....

Արդիւնք, երկու հարիւր ֆրանք...

Մենք, այրերս վերջնականօրէն պիտի յուսահատէինք եւ այդ երկու հարիւր ֆրանքն ալ պիտի տանէինք անկիւնի սրճարանը, անով մեր յուսահատութիւնը խեղդելու դաբեղուրի ծովի մը մէջ։

Տեսեր եմ աւելի համեստ գումարներու առջեւ իրենց ճառագայթող ժպիտը։

Պատահած մը թէյ, մէջը չորս կտոր շաքար, լիմոնի շերտ մը... 75 սանթիմ, հազիւ կէսը զուտ շահ։

Ի՞նչ կրնային ընել այս փշրանքներով եւ կոպեկներով գաղթահայ կարիքներու ծովին դիմաց։ Ապահովաբար ոչինչ կամ ասոր մօտ բան մը։ Կը կարծէ՞ք։

Ա.— Դպրոցներ Կրընոպլի, Ալֆորվիլի, Վիէնի եւ Տէսինի մէջ։

Բ.— Բժշկական օգնութիւն, Իսի լէ Մուլինոյի հոծ հայութեան մէջ՝ կաթ, դեղ, բասիօ, բժիշկ եւն.։

Գ.— Թոքախտաւորներու օգնութիւն, դրամով, ուտելիքով, հագուստով, մանաւանդ այս ամէնէն աւելի թանկագին բանով մը՝ քրոջ մը անկեղծ գուրգուրանքը եւ լուսաւոր ժպիտը «ալլիշեներու» անկիւնը կամ ցուրտ սենեակի մը մէջ պառկող երեսին լքուածներու։

Դ.— Պաշտպանութիւն խրախանեբու, անտէր, հիւանդ, որբ։

— Անցեալ տարի 120,000 Ֆր. հազիւ կրցանք ծախսել այս գործերուն համար, ինչ ընենք մեր միջոցները համեստ են։ Վեց հարիւր անդամուհի ունինք, երբ ամիսը հինգ ֆր. ի վճարում կ'ընեն...։

— Բաւական հեռու էք 120 հազարէն, մնացեա՞լը...

— Ֆրանսայի մէջ 14 մասնաճիւղ ունինք, տարին գոնէ մէկ «հանդէս» կուտայ իւրաքանչիւրը, կ'աշխատինք այդ ձեռնարկներով դրամ շահիլ։

— Եթէ բոլոր ձեռնարկներն ալ 75 սանթիմնոց թէյո՞վ է, կը հեգնեմ։

— Այո՛, կ'ըսէ Կարմիր Խաչուհին շատ լրջօրէն, 75 սանթիմներով կը կազմուի մեր պիւտճէն, վախնամ չըհասնեցաք 75 սանթիմին։ Այս շաբթու երեք օր «պազար» սարքեր ենք, պըտուղ եւ կաղանդի նուէր կը ծախենք հրապարակի գիներէն աժան։ Ձեզմէ, այրերէդ չենք դիջանիր նպաստ եւ նըւէր խնդրելու։ Ընդհակառակն շահ մըն ալ ձեր գրպանը կը դնենք, միայն թէ մեզմէ գնեցէք։ Գոնէ ա՛ս ըրէք։

— Այսինքն՝ դուրսը երեք Ֆրանք ծախուած առնուածը երկուքով պիտի ծախէք եւ նորէն շա՞հ պիտի ընէք։

— Ճիշդ այդպէս։ Կը ճշդէ Օ. Խաչիկը, հասկցնելով որ այրերէ կազմուած եւ ղեկավարուած Հայրենակցականները, Կրթասիրացները, Բարեգործականները իրենց բրածին կէսն ալ չեն ըներ, հակառակ 3 ֆրանքնոց սանձը 6ի ծախելնուն։ Ո՞ւր մնաց 2ի ծախելը։

Հետաքրքրական չէ՞ երեքօրեան մէջ գոնէ մէկ անգամ այցելել տեսնելու համար այս հրաշքը որ կը մօտենայ եօթը ձուկով եօթը հազար մարդ կըշտացնելու հրաշքին։ Երեքի առնուածը երկուքով ծախել եւ դրամ շահի՜լ։

Իրողութիւն մը կայ սակայն, զոր կարելի չէ ուրանալ։ Սորվուած ենք գոնէ մեր մէջ, կամաց ձայնով խօստովանիլ։ Իրենց պահած դպրոցները եւ իրենց խնամքով կառավարած նպաստի գործը անհամեմատ լաւ է մերիններէն, հակառակ որ յաճախ խոշոր եւ հմբուստ միութիւններու տուած ենք մեր կռնակը, իսկ իրենք՝ 75 սանթիմնոց թէյասեղաններու։

Ո՞ւր է գաղտնիքը։

Լ. Մ.

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱ ՏՂՈՑ...

Ցուրտի գեղագոյն վայրկեաններ կան, տարապայմանօրէն տխուր ու խորախորհուրդ, երբ բանականութիւնը տեղի կուտայ զգացումի յարաճուն մակընթացութեան առջեւ, ամբողջ էութիւնդ կ'ալեկոծի։ Կը բռնկի։ Անզօր կատաղութեամբ մը կ'րմբոստանայ։

Ու երբ ուզես մտածումներդ թուղթին յանձնել, կամ բարեկամի մը մըտերմիկ շունչին, բառերը կը կորսնցնեն իրենց սովորական իմաստը։ Կը դառնան դատարկ ու անմէջ։ Եւ կը զգաս անզօրութիւնը անոնց։

Ամէն երեկոյ, երբ կ'անցնիմ լուսացնցուղ սա մայթերէն, մասլիկումի ու հոգեկան բեկումի այս տարօրինակ տպաւորութիւնը կ'ունենամ։

Սա մայթերը քաղաքին... անփառկանութիւնը, քաղքին մեղկութեամբ, անանուն ու անտարբեր, ինչո՞ւ չըսել նաեւ գիւլյին քրքիջով առաջացող սա ծովածաւալ բազմութեան։ Կամ խանութներու ու գլխաւոր սրճարաններուն ցուցափեղկերուն առջեւ, բանաստեղծ ժպիտը չըթներուն, դեգերող սա ինքնամոռաց կիներուն...

Եւ ճակատագիր... պարտադրուած սեփականութիւնը նաեւ, Հայու սեւ ու թախծոտ աչքերով, գլխարաց, յաճախ բոկոտն սա տղոց՝ գաղթաշխարհի սերունդին։

Ո՜վ չէ տեսած զանոնք։ Լրագիրներու տրցակ մը թեւերուն տակ։

Ո՜վ չէ լսած կանչը անոնց։ Ցանախ ըմբոստ ու աղերսական։ Radical! Soleil!!

Ազդակք անոնց, մարդկային արդարութեան երեսին նետուած անէծքն ու անարգանքն է աղիողորմ։

Ու եղբայրացած են բոլորը բոլորը... մեծ ու պզտիկ։ Հինգէն մինչեւ տասը տարեկանը։ Ցաւապանքի խորախորհուրդ եղբայրակցութիւնը Եւրոպայի սրտին վրայ։

Ու կորեցէք, անցէք սա բազմութիւնները, պիտի հանդիպիք անոնց։ Վարանոտ շեշտ մը քայլերուն մէջ, կ'ուզեն թերթ մը, թերթ մը հրամցնել անցորդներուն, ապառնական նայուածքին տակ իրենց տեղացի մրցակիցներուն։ Եւ այսպէս շարունակ։ Երեկոյէն մինչեւ կէս գիշեր։ Եւ բաւ թէ ի՞նչ կը շահին։ Ոչինչ, գրեթէ ոչինչ

Հարցուցէք անգամ մը դուք ձեզի։ Սատմօղալ պայքարը այս տղոց համար միջո՞ց մըն է թէ նպատակ։ Եւ ապահովաբար նպատակ։ Երբ գիտենք թէ հիմա, շատեր կ'ապրին ուտելու համար, իսկ շատեր ալ կ'ուտեն ապրելու համար։

Հոգիս կը կսկծայ... Արդեօք վերջնապէս պիտի խորտակուի՞ թաքուն թովչքը անոնց Հայու հոգիներու...

Ո՞վ կրնար երեւակայել, որ պուրակներու այս վայրի տարրակները, յաւիտենական անբաժանելիները, մեր սանիքներու տաքուկ գիւերուն, այնքան վաղաժամօրէն պիտի նետուէին, կեանքի տաղտուկի յաւիտենական յորձանքին մէջ։

Ո՞վ կրնար երեւակայել, որ օր մը այս ազնիւ թռչունները պիտի հրաժարէին, հայրենի երդիքներու արեւոտ խաղաղութենէն, եւ ուղեմոլոր, փոթորիկի թռչուններ պիտի դառնային, անսահման, բայց դաւադիր ու լպրծուն տարածութիւններու վրայ։

Պատկերազարդ ողբերգութիւնը գաղթաշխարհի սերունդին։

Զուր չէ որ իմաստակը, դարեր առաջ կը գրէր։ «Զաւակները ձերը չեն, այլ ժամանակինն»։

Եւ ժամանակը այս տղոց համար եղաւ անընական, հիւանդագին, ընկճող ու տխրաւոր։

Եւ վաղը ապահովաբար, արտաքին պայմաններու կամ շրջապատի անմիջական ազդեցութեանը տակ, այդպէս ալ անկատար պիտի կազմուի իրենց ներքին մարդը։ Նկարագիրը։ Վաղուան հայ մարդը։

Որքան մեծ պիտի ըլլար ճիգը, համառարած հետաքրքրութիւնը, համբերել սա տղոց, երբ ուսուցանէինք անոնց, փոթորկալի կեանքը անցնող սերունդներուն։

Եւ երբ գիտակից դարձնենք զանոնք ըմբռնելու, գիտակցութիւնն իրենց տառապանքին։ Ու վիշտին, ցաւին ու լացին, պիտի ծնէր եւ ուռճանար վաղուան արի ու ընդվզող հայ մարդը։

×

Ու այսպէս, ամէն երեկոյ, երբ կ'անցնիմ լուսացնցուղ սա մայթերէն, լիահագագ կանչը սա տղոց հոգին կը փոթորկէ։ Փոթորիկ մը, որ չի բացատրուիր, այլ միայն կը զգացուի.

Եւ ես կ'ուզեմ փախչիլ, փախչիլ սա մայթերէն, կանչէն արձագանգն անկանչիս, դէպի անզօրութիւնը գիշերուն...

Հ. ՏԷՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Մարսէյլ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բոյսեր, որ ձգախէժ կուտան

Ձգախէժ (Каучук) հայթայթելու հարցը մէկն է այն կարեւոր հարցերէն, որոնք կը զբաղեցնեն ճարտարագործական բոլոր երկիրները, մանաւանդ ինքնաշարժներու շինութեան համար։

Հայաստան ձգախէժի հարցը լուծելու համար երկու ճամբայ ունի.

Նախ օգտուիլ երկրի վայրի բոյսերէն։

Երկու բոյսեր, ճարճատուկ (chondrille) և գոգի (Խորհ. Հայաստանի մէջ գուգի գրուած է, ապահովաբար արպագրական սխալ, ուրիշ անունով սիբլի, scorsonère) ծանօթ են իբրեւ ձգախէժ արտադրող բոյսեր։

Ճարճատուկը տարածուած է մէկին Ասիոյ լայնածաւալ անապատներուն վրայ։ Գիտական կազմակերպութիւնները վերջին մէկ տարուան մէջ ճարճատուկի շահագործման յատկացուցին 13 միլիոն րուբլի։ Երբ միջատները վերաւորեն այս բոյսը, կը ծորի մեծ քանակութեամբ խէժ, որ կը կարծրանայ օդին մէջ։ Այդ խէժը 25 առ հարիւր համեմատութեամբ ձգախէժ կը վերածուի։

Գիւղատնտեսական եւ բուսաբանական թանգարաններու կողմէ արշաւախումբ մը Հայաստանի մէջ եւս վերջերս երեւան հանեց ճարճատուկի բուսաշատեր, մանաւանդ Ախտալայի մէջ եւ Սեւանի լճին Գոմէի ափը։ Այժմ ծանօթ են ճարճատուկի երկու տեսակներ, (chondrilla juncea եւ chondrilla paucifera)։

Գոգին, ինչպէս ձգախէժի արդիւնաբերութեան մասնագէտներէն Աջիլ կը յայտնէ, լաւորակ ձգախէժ կուտայ եւ կը գտնուի Միջին Ասիոյ մէջ, Գոգի կը գտնուի նաեւ Հայաստանի մէջ, ուր ծանօթ է նաեւ «Մարի ծամոն» անունով։ Մանաւանդ Սուխոյ Ֆանտանի եւ Արդաքեանդի շրջաններուն մէջ, ուր այնքան տարածուած է, կը կոչուի «Թոյլի ծամոն» հայ գիւղացին անկէ կը շինէ յայտնի ծամոնը, բերնի ձիւթը։

Ձգախէժի արդիւնաբերութեան ճամբան է գվայուլայի մշակութիւնը։

Միացեալ Նահանգները, չունենալով արեւադարձային կլիմային ընտանի ձգախէժաբեր բոյսեր, իրենց ձգախէժի պահանջը կը լրացնեն Մեքսիկեան գվայուլա բոյսին մշակութեամբ։

Թէեւ շատ խիժային կաթ չի տար այս կուսախոտը, որ կը կոչուի գվայուլա (parthénium argentatum), սակայն Ամերիկացիները այնպիսի մեթոդով մը կը մշակեն հիմա, որ 25 առ հարիւր համեմատութեամբ ձգախէժ կ'արտադրէ. Գվայուլան ազնուացնելու իրենց այդ մեթոդը գաղտնի կը պահեն Ամերիկացիները։

Կարելի՞ է գվայուլա մշակել Հայաստանի մէջ։ Ճիշդ է թէ ցուրտի դիմանար, սակայն Ադրբէջանի մէջ փորձեր կը կատարուին գվայուլայի մշակութեան համար։ Ու եթէ կարելի չէ մշակել Երեւանի դաշտին մէջ, իր մշակութիւնը մեծ յոյսեր կը ներշնչէ Մեղրիի շրջանին մէջ։ Այս բոյսը չորասէր (xérophile) է, կը մշակուի առանց ոռոգման։ Յաջողութեան մեծ յոյսերով այժմ փորձեր կը կատարուին Ղարաբաղի Թարթառի շրջանին մէջ

Գովական Դիլիջանը

Դիլիջանը, համանուն շրջանի կեդրոնական այդ քաղաքը, նշանաւոր մնալու եւ հոյակ վայելելու բազմաթիւ պատճառներ ունի։ Բանաստեղծները երգեր են Դիլիջանի սաղարթախիտ անտառը, հիւծախտաւորները գովեր են բուժիչ օդը։

Ամառը Արարատեան դաշտէն հուր գետին հովանն Դիլիջան կը փոխին հազարաւոր մարդիկ, հանգստանալու, բժշկուելու, կամ վայելելու

գավառական Դիլիջանի բնութիւնը:

Եկողներէն ոչ ոք բնակարան կը բերէ միասին, որովհետեւ անթիւ սենեակներ կան Դիլիջանի մէջ:

Աշնան, երբ կը մեկնին հիւրերը, Դիլիջանի ուսուցչութիւնը կը շարունակէ ապրիլ սենեակէ զրկուած, աստանդական.

Ահա փաստեր: Դիլիջանի ուսուցիչներէն Աճէմեան, Յովհաննէսեան, Քոչարեան եւ Կարապետեան սենեակ չունին բնակելու: 500 դիմում են կատարեր, 150 անգամ կռուեր, ու երբ նորէն սենեակ չեն գտեր, արշաւեր են մանկապարտէզին վրայ: Ուսուցիչ Կարապետեան հիմա կը բնակի սենեակի մը մէջ, որ քիչ մը մեծ է անշուշտ լուցկիի տուփէն: Իսկ Հայոց լեզուի դասատուն ո՞ւր կը բնակի, ո՞վ գիտէ:

Երբ այս տխուր կացութիւնը կը պարզեն առ որ անկ է, կը պատասխանուի.

— Վարժապետ են, մի կերպ կուլ կը գնան (Լուրի. Հայաստան, 22 Նոյեմբեր):

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Ռուսական «Ֆեդերացիա» հրատարակչական ընկերութիւնը որոշեց պատրաստել գրական մատենաշար մը 40-50 հատորներէ բաղկացած, «Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու գրականութիւնը» խորագրին տակ: Առաջին առթիւ լոյս պիտի տեսնեն ուկրայնական, ռուսական, վրացական, հայկական, թրքական, թաթարական, հրէական ժողովածուները, ինչպէս նաեւ Միջին Ասիոյ գրողներուն գործերը: Խմբագրական կազմին անդամները ներկայիս կ'աշխատին յիշեալ ժողովուրդներու երկիրներուն մէջ, նիւթ հաւաքելով ու դասաւորելով

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ս. Հ. Միութեան Ե. տարեդարձը

ՎԻՐԻԼՕ ՍԻՒՌ ՊՈՒՏՈՅ, 18 դեկտ. — Սթանոզի Հայր. միութեան համադէպը տեղի ունեցաւ Usine Favot-ի սրահին մէջ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամանակէն առաջ կոկիկ բազմութիւն մը լեցուած էր սրահը մեր հայրենակիցներով:

Բեմին աջ եւ ձախ կողմը կը ծածանէին Ֆրանսական դրօշը եւ տարագիր եռագոյնը, իսկ բեմին ճակատը կը ծածանէր Միութեանս նարնջագոյնը եւ կանաչ դրօշը:

Հանդէսը բացուեցաւ նախագահութեամբ Գ. Կ. Վարդէրեանի: Վարագոյրը բացուեցաւ խումբ մը փոքրիկներով եւ երգուեցաւ խմբերգ «Մեր հայրենիք»ը: Նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել նահատակներու յիշատակը: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Գ. Մ. Գասպարեանը որ բացատրեց օրուան նշանակութիւնը, շեշտելով թէ Հայր. Միութեան գոյութիւնը անհրաժեշտ է օտար ափերու վրայ, փրկելու համար նորահաս սերունդը: Այս առթիւ կազմակերպուած է գիշերային դասընթացք մը, նորահաս սերունդը վարժեցնելու համար մեր մայրենի լեզուին եւ հայրենի աւանդութեանց:

Յետոյ տեղի ունեցան խմբերգներ որոնց կը մասնակցէին Գ. Գ. Ա. Ջօպանեան, եւ Մարտիրոս Կէօրեան, ընկերակցութեամբ ջութակի: Բարեկարգութեան կը հսկէր Գ. Ա. Թուլեան: Երգուեցան «Բարով եկար սիրուն կռունկ», «Երկիր չունիմ». Արտասանութիւններ եղան Պարոններու եւ օրիորդներու կողմէ.— Յ. Փարսադեան (Երբ որ եար մը ունենամ), Ն. Գույբեան (Յաղթութիւն ձեզ), Հ. Փափազեան (Գութը), Շ. Փափազեան (Որբը), Ս. Վարդէրեան (Նոր տարին), Մ. Կէօրեան (Հայը չի ձուլուիր): Յետոյ ներկայացուեցաւ «Կօշկակարին անյարմար աշակերտները» (Մ. Գասպարեան): Հանդէսը փակուեցաւ «Բամ Փորոտանով»:

Հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ

Միեւնոյն ատեն գաղութիս մէջ կազմակերպուած է Սթանոզի Հայր. Միութեան Փութպոլի խումբ մը 6 նոյեմբերին: Առաջին մրցումը տեղի պիտի ունենայ դեկտ. 25ին, կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 2ին Էքիբ տը Վիբիէօյի դէմ

Ղեկ. Մասնաճիւղը

Ցիրուցան Հայեր

ԻՒՉԷՍ, 16 դեկտ. (Յառաջ).—Իւչէսէն տասը քիլոմէթր հեռու, Remoulien շոգեկառքի կայարանին երկայնքին ի վար, բլրակի մը վրայ, անտառներու այգիներու շրջանակին մէջ, փռուած է ընդարձակ ու երկյարկանի շէնք մը, Panary, հեռուէն նշմարողը երբեք չի կրնար երեւակայել թէ հոն կայ հայկական օջախ մը:

Գործի բերումով, պատահաբար կ'անցնիմ այդ շրջանակէն: Հետաքրքրութեամբ կ'ուզեմ հասկնալ շէնքին ներքին կեանքը:

Վարանումով մը, կը մտնեմ ներս, ակնարկ մը կը նետեմ չուրջս: Անձայն ու հանդարտ է: Ոչ մէկ կենդանի շարժում: Լռութիւնը կը խանգարեն միայն բակին մէջ խմբուած հաւերն ու աքաղաղները եւ հինգէն տասը տարեկան երկսեռ մանուկներու խումբ մը:

Սրտայոյզ տեսարան մը կը բացուի աչքիս առջեւ: Պահ մը յետոյ մանուկները կը բոլորուին չուրջս: Առողջ, կայտառ, ժպտուն են բոլորն ալ: Անոնց գեղեցիկ սեւ աչքերը, վարդակարմիր այտերը կը մատնեն որ հայ են: Մանուկներէն մէկը համարձակ եւ մաքուր հայերէնով մը կը պոռայ.

— Հայ է, Հայ:

Հոգիս կը փոթորկի, ի տես այդ պատանի բարեկամիս: Ահա ուրեմն ցեղին կենդանի վկաները, հայրենիքէն մղոններ հեռու, օտար երկնքի տակ, լերան մը գլուխը...

Ակնթարթի մը մէջ հետաքրքիր ու մանկական անմեղ ակնարկներու տարափին տակ պահ մը կը մնամ շլացած ու անխօս:

Ուրիշ տղայ մը կը հարցնէ.

— Պարոն, դուք «Arménien» էք:

Վարանոտ այո մը դուրս կուգայ բերնէս: Արտասովոր փափուկ մը կը սկսի անոնց մէջ, նոյն պատանին աւելի ոգեւորուած իմ Հայ ըլլալու հանգամանքէն, կը հարցնէ.

— Պարոն, դուք եկաք մեզի հայերէ՞ն սորվեցնելու:

Բնազդական «ոչ» մը դուրս կուգայ բերնէս, լուռ են բոլորը: Կը զգամ որ իմ ժխտական պատասխանս վիրաւորեց անոնց զգայուն սիրտերը: Կը փութամ փոխել խօսակցութեանս նիւթը.

— Ո՞ւր են ձեր ծնողքը:

Հազիւ խօսքը վերջացած, ահա դռնէն ներս կը մտնէ, 35ամեայ միջահասակ կին մը: Մինակ կը մնամ, հոն բոլորը կը հաւաքուին կնոջ բոլորտիքը:

Կը ծանօթնամ տիկնոջ եւ տեղեկութիւններ կը քաղեմ:

Սկիզբները, 15—20 հայ ընտանիքներ, Էսկիշէհիրի շրջանէն, քանի մը տարիէ ի վեր կ'աշխատին Ֆրանսացի ագարակի մը քով: Շնորհիւ իրենց աշխատասիրութեան ու խաղաղ կեանքին, կը վայելեն փաթրոնին եւ գիւղացիներուն համակրանքը:

Այր եւ կին լծուած են այգեմշակութեան, գոհացուցիչ օրավարձով: Անկէ դուրս, ունին անասնապահական սեփական գործեր, հաւ, աքաղաղ, նապաստակ, խոզ որոնցմէ կը ստանան գոհացուցիչ եկամուտ մը: Թէեւ անջատուած ազգային կեանքէ, բայց ոգին կենդանի է միշտ: Առողջ մանուկներ եւ պատանիներու խումբ մը կը վխտայ այգիներու երկայնքին ի վար: Կը խօսին հայերէն, կ'երգեն հայերէն: Մեր գաւառացի ու աւանդապահ հայրենակիցները փափաքած են որ իրենց զաւակները մեծնան հայ, դաստիարակուին ազգային կրթութեամբ: Այդ գաղափարը հաւաքաբար տեղեկացուցած են Ֆրանսացի կալուածատիրոջ, որ բարեացակամ մարդ մըն է: Պատրաստակամութիւն յայտնած է, իրենց փափաքին գոհացում տալու համար, տրամադրել մանկապարտէզի ուսուցիչի բնակարանի համար շէնք մը, նաեւ, ամսական որոշ եւ տեւական գումար մը:

Մէկ երկու ազգանուէր երիտասարդներու ջանքերով, ձեռնարկը կը յաջողի: Մանկապարտէզին բացումը կը կատարուի պաշտօնապէս, եւ դպրոցը կը շարունակուի քանի մը ամիսներ: Լաւ շրջանէ մը յետոյ, վարժուհին կը մեկնի պարագաներու ստիպումով:

Կուգայ երկրորդ մը եւ հազիւ քանի մը ամիս մնալով, կը մեկնի առարկելով թէ լերան գլուխն է:

Ահա այսպէսով կը վերջանայ եռանդով սկսուած ձեռնարկ մը:

Եւ սակայն, մեր աշխատաւոր հայրենակիցները չեն յուսահատած: Կ'աշխատին պահել լեզուն եւ աւանդութիւնները, միշտ կը հետաքրքրուին ազգային անցուդարձերով եւ հայ մամուլով, իսկ կրօնական ծէսերն ու մկրտութիւնները, կատարելու համար կը հրաւիրեն Վալանսի հոգեւոր հովիւը: Դժբախտաբար մինչեւ հիմա ազգային որ եւ է մարմին կամ անհատ կամ թերթ չեն հետաքրքրուած, բացի «Յառաջ»էն որ քանիցս արձագանգը եղած է անոնց կեանքին.

Ներսէս Մանուկեան

Փրոֆ. Տոստանց Պուլկարիոյ մէջ

ՖԻԼԻՊԷ, (Յառաջ) — Մեր գաղութն ալ բախտն ունեցաւ լսելու սփիւռքահայ փրոֆէսորին մէկ դասախօսութիւնը: Դասախօսութենէն առաջ, Գ. Գ. Մրճիկեան ներկայ հասարակութեան ներկայացուց յարգելի փրոֆէսորը

Համագործակցութիւնը, ըստ փրոֆէսորը շատ դարեր առաջ գոյութիւն է ունեցեր հայ ժողովուրդի մէջ, որոնք շնորհիւ այդ համագործակցութեան, հայրենի հողէն հեռու, օտար աշխարհի մէջ կրցեր են տնտեսական բարձր դիրքեր ձեռք ձգել:

Համագործակցութիւնը նոյնպէս գոյութիւն է ունեցեր հայ գաղթօջախի խոնարհ յարկի տակ, ուր մեր ցեղին ազնիւ զարմուհիները իրարու օգնելով կը հայթայթէին իրենց պիտոյքները

Պուլկարիոյ մէջ, Ֆիլիպէ, երեսուն տարի առաջ, ամէն քայլափոխի կը հանդիպէիր հայ վաճառականներու, բայց այժմ ոչ, պատճառն այն է որ Հրեաները, հաստատուելով այդ քաղաքին մէջ եւ կազմելով համագործակցութիւն, գրեթէ գրաւեր են հրապարակը: Այժմ, Հայերը զգալով իրենց սխալը Գ. Հալաճեանի ջանքերուն շնորհիւ, կազմեր են համագործակցական ընկերութիւն մը, որ կարճ ժամանակի մէջ բաւական յաջողութիւն է գտեր: Համագործակցութիւնը միայն տնտեսական հողի վրայ չէ կարելի դնել, այլեւ մտային ու հոգեկան: Այսպէս անհատները համագործակցական գետնի վրայ կը կազմակերպեն դասախօսութիւններ, թատերական ներկայացումներ, գրական առուլիսներ, այնպէս որ մէկ ցեղի պատկանող անհատներ, մէկզմէկու աւելի կը մօտենան եւ կ'ամրանայ հայրենիքի սէրը: Ինծի պատահեցաւ նոյն բանը, Պուլկարիոյ մէջ ներկայ գտնուեցայ հանդէսի մը, ուր Հայուհի մը արտասանեց մեր թէ ռուսահայ եւ թէ թրքահայ բանաստեղծներէն, որոնք այնքան ազդեցին իմ վրաս, որ ես որոշեցի իմ կեանքիս վերջին օրերը անցնել իմ ազգի մէջ, ըլլալ անոր օգտակար: Ես ալ Հայ եմ, դաստիարակուած ֆրանսական, բայց կեանքի դառն ալիքները զիս քշեր էին բուն հայրենիքէս հեռու օտար աշխարհ:

Աշխատեցէք միանալ իրարու եւ կազմել համագործակցականներ:

Յարգելի փրոֆէսորը իր դասախօսութիւնը աւարտեց բուռն ծափերու մէջ.

ՎԱՆԷ ՍԱՆԻԱ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆութպոլ

ՓՐԻՎԱ.—Ուրախ եմ հաղորդելու Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Ֆութպոլի խումբին տարած յաղթանակը U. S. Privadois-ի դէմ.

Թէեւ օտար մթնոլորտի մը մէջ կը գտնուէինք եւ ներկաները կը փափաքէին մեր պարտութիւնը տեսնել, հայ տղաքը կրցան յաղթական ելլել շնորհիւ այն կամքին ու կորովին, որ Հայունն է:

Խաղը սկսաւ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1.50ին, 18 դեկտ. Փրիվա հակառակորդին դաշտին վրայ: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 0ի դէմ 0ով, իսկ երկրորդ կիսախաղին 20 վայրկեան անցած՝ հակառակորդին բերդը երկու անգամ ծակած էինք արդէն, որմէ վերջ յաջողեցան մէկ նշանակէտ մը շահիլ: Խաղին վերջաւորութեան մօտեցած էր՝ երբ յարձակողականով մը յաջողեցանք երրորդ նշանակէտը շահիլ, որով խաղը վերջացաւ 3ի դէմ 0ով:

Յոյս ունինք նոր յաջողութիւններ շահիլ:

Գ. Գօյանեան

Առաջ խումբը

ՍԷՎՐԱՆ.— Գիւղիս Առաջս Ֆութպոլի խումբը նոր յաջողութիւն մը եւս ձեռք բերաւ յաղթելով C. A. Bourget-ի (2) խումբին, 1ի դէմ 0ով:

Առաջս միութիւնը, Ֆութպոլի նոր եղանակէն ի վեր կանոնաւոր մրցումներ ունեցաւ եւ հետաքրքրութիւն յառաջ բերաւ Սէվրանի մէջ իր նորահաս Ֆութպոլիստներով

Դաշտին վրայ ներկաներուն կէսէն աւելին Ֆրանսացիներ են, որոնք սիրով կուգան քաջալերել մեր տղաքը:

Որքան ուրախ պիտի ըլլային այս երիտասարդները՝ երբ տեսնէին թէ գիւղիս հայութիւնը կը հետաքրքրուի իրենցմով, մէկուկէս ժամուան յոգնութեան փոխարէն քանի մը քաջալերական խօսքեր բաւ պիտի համարէին իրենց

Ներկաները անգիտակցաբար օգնած պիտի ըլլան նաեւ իրենց Ֆիզիքականին, հեռու մնալով սրճարաններու եւ սենեակներու ապականած օդէն:

Ժիրայր Լօբէն

ՄԱՄՈՒԼ

«Ի՞նչ պէտք է ընենք»

Սոֆիայի «Ազատ խօսք»ը իր կարգին վերլուծելով ռամկավար «Պայքար»ի վերջին մէկ խմբագրականը, որ այս խորագիրը ունէր, դիտել կուտայ (13 դեկտ.).

— «Մեզի համար կարեւորը այն է թէ մենք ի՛նչ պիտի ընենք, եթէ երբեք նոր պատեհութիւններ ներկայանան այս կամ այն ձեւով: Դարձեալ առանց ծրագրի ու անպատրա՞ստ պիտի դիմագրաւենք դէպքերը եւ աննպաստ ու անխորհուրդ կերպո՞վ պիտի գործենք, թէ՞ կազմ ու պատրաստ պիտի գտնուինք ո եւ է պատահականութեան հանդէպ.

Այս հարցումը, ինչպէս կը տեսնէք շատ ուշացած է: Ան պիտի տրուէր եւ անոր պիտի պատասխանուէր շատ առաջ, 1914ին, 1917ին, 1920ի աշնան կամ, գոնէ, 1922ին... Բայց, լաւ է ուշ քան երբեք: Լաւ է որ գէթ հիմա, հայ կուսակցութեան մը ոչ անկարեւոր մէկ օրգանը, սթափումի նշաններ ցոյց կուտայ եւ հրապարակ կը դնէ մեր կեանքի մեծագոյն հարցումը՝

— Ի՞նչ պիտի ընենք:

Մեծ այս հարցումին պատասխանը Դաշնակցութիւնը տուած է ոչ միայն իր գերագոյն ժողովներու որոշումներով, այլեւ իր քաղաքական, հանրային ու զուտ ներքին կազմակերպական գործով: Ու ոչինչ կայ ծածուկ եւ ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ Դաշնակցութեան գործն ու ծառայումը ներկայ ծանր կացութեան եւ վաղուան անակնկալներուն հանդէպ: Ու նաեւ Դաշնակցութիւնը պատրաստ եղած է ու պատրաստ է հիմա ալ, որեւէ հայրենանուէր կազմակերպութեան հետ գլուխ գլխի քննութեան ենթարկելու մեր կեանքի բոլոր հարցերը, պատասխանելու ի՞նչ պէտք է ընենք հարցումին եւ միացեալ ուժերով կամ «կազմ ու պատրաստ» դիմագրաւելու դէպքերուն ու պատահականութիւններուն:

«Ծրագրի ու գործի մասին խորհելու համար, կ'ըսէ ռամկավար «Պայքար», առաջին ու ամէնէն էական պայմանն է մտքերու հանդարտութիւն ու խաղաղութիւն»: «Այսօր, կ'աւելցնէ ռամկավար թերթը, դժուար է գտնել հայ գաղութ մը, անկիւն մը, ուր եկեղեցիի, դպրոցի, թաղականի ու տերացուի խնդիր ու պայքար չըլլայ»:

Ու, կարգ մը սովորական ու անհամ մեղադրանքներու իր տուրքը տալէ յետոյ, ռամկավար «Պայքար» կ'եզրակացնէ՝

«Չերիք այս ընդհարումներ, թող հանդարտին եւ խաղաղին միտքերը, որպէսզի կարենանք մեր գլխուն ճարը խորհիլ»:

Այս դեղահասնները, որ վերջին թիւով կը հրամցուին ռամկավար թերթին կողմէ, իրապէս Դաշնակցութեանն եղած են, տարիներ շարունակ ու ամէն առիթով առաջարկուելով հայ հիւանդ կեանքին ու մանաւանդ օրապէս ռամկավարներուն, որոնք առանց անոնց համն ու ազդեցութիւնը գէթ անգամ մը փորձելու, հօ մզած են զանոնք, առնուազն «հաշիշ» համարելով...

Սակայն, մենք համոզուած ենք այդ «հաշիշ»ի բուժիչ զօրութեան: Մենք խորապէս հաւատացած ենք, որ ան ոչ միայն պիտի չթմրեցնէ հայ կեանքը, այլեւ ընդհակառակն, նոր կազդոյր պիտի տայ մեր ժողովուրդի հիւանդ օրգանիզմին, սթափումի, իրատեսութեան, նոյնիսկ համերաշխ գործակցութեան պիտի մղէ հայրենասէր մտքերը: Մենք անկեղծօրէն հաւատացած ենք նաեւ որ, այս ընդհանուր ջղագրգռութեան հանդարտեցումի եւ մտքերէ աւելի կիրքերու այս անհամար փոթորկալից գաղափարի պահուն, ոչ միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ «մեր գլխուն ճարը խորհիլ», այլեւ իրապէս փրկել այս ժողովուրդը եւ ներքին իրերակերութենէն, եւ արտաքին հալածումէն զատել, եւ ընդհանուր ազատ՝ Հայաստանէն մինչեւ ամենահեռաւոր գաղութը»:

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

⁂ Երանի անոնց որ չեն վախնար իրենց անձէն

⁂ Մուհամմէտ չէ կրցեր ճանչնալ կիները: Ի՞նչպէս կրնար ճանչնալ խեղճը, երբ ընդամէնը... չորս կին ունէր:

⁂ Մարդիկ նպատակներ ունին կեանքի մէջ. կիները՝ փափաքներ:

⁂ Երբ այր կը սիրէ, չի կրնար մտածել: Կինը կրնայ մտածել միայն երբ կը սիրէ: Ու կինը կրնայ մտածել միայն այն ատեն երբ կորսնցուցած է իր ... խելքը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ախոռէն բարձրացող այդ աղաղանջանին վրայ կը զարկէին խօսակցութիւնները միաձայն: Եւ հետեւելով ձիուն սմբակներուն ձայնին, բոլորը մէկ կը սկսէին զարնել իրենց ոտքերը ու միանուագ կ'երգէին Տըլէաի անչափ ռոմանսը. —

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!
La vie est brève,
La nuit est longue
Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Ու այսպէս կը շարունակէին սուր ձայներ հանելով. երբեմն արագ, երբեմն դանդաղ՝ համաձայն իրենց սմբակաւոր առաջնորդին: Զաւեշտական էր տեսարանը այն իմաստով որ միութիւն մը ստեղծուած էր բարկացած կենդանիին ու այդ մարդոց մտքին միջեւ. Երգը որուն մէջ տեղ ունէին երբեմն չափազանց լպիրշ տողեր, կը վերջանար իւրաքանչիւր տունէ ետք միեւնոյն յանկերգով.

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Շատ համեստ կերպով զարդարուած էր կապելան: Քանի մը նկարներ միայն կը տեսնուէին այնտեղ զորս արուեստագէտները տուած էին Փորէլին, իբրեւ վճարում իրենց առկախ մնացած հաշիւներուն:

Երբեմն, ինչպէս Միջինքին, «Ռէվէյյօն»ին կամ Նոր Տարիի նախօրեակին, կապելան զարդարուած կ'ըլլար ձգախէժէ շինուած օդապարիկներով կամ թուղթէ դրօշակներով: Ընդհանրապէս, սակայն, անիկա չեղակի գերաններուն տակ երկարող սրահ էր միայն, առանց ուրախ — զուարթ վայր մը ըլլալու յաւակնութեան: Հաճելի մթնոլորտը կը ստեղծէին միայն իր սովորական յաճախորդները:

Փորէլի կապելան յանպատրաստից բան մըն էր, չէք կրնար տեսնել Փարիզի մէջ անոր նմանը: Մարդ չէր գիտնար նախապէս թէ ինչ պիտի հրամցուէր իրեն: Գիշերներ շարունակ Փորէլ ներկայացում չէր ունենար երբեք: Չէին փնտռեր անոնք Պա-Թա-Քլանի աղջիկներուն երգերը, որոնք առաջուընէ ցուցադրուած պիտի ըլլային արդէն պատերուն վրայ:

Որքան ատեն որ անպակաս էր այդ ընկերական ոգին իրենց մէջ, չէին գանգատեր երբ ներկայացում չկար: Փորէլ չէր կրցած ճարել հրապուրիչ մէկը: Ան գիտէր որ եթէ առաջին հանդիպած աղջիկը ներս բերէր, յաճախորդները սուլելով դուրս պիտի հանէին զայն եւ ինք ստիպուած պիտի ըլլար վճարել աղջկան մէկ շաբաթականը, պարապ տեղը:

Անբախտ դերասանուհի մը եկած էր օր մը իր առաջին ներկայացումը տալու. ոտքի ելլելով ընդհատեր էին անոր երգը եւ սկսած էին երգել իրենց դժոխային յանկերգը՝

Sacré de nom!
Prrrom! pom! pom!

Ամէնէն քաջ սիրտ ունեցող դերասանուհին անգամ չպիտի համարձակէր շարունակել իր երգը այդ յանկերգէն յետոյ:

Ամէն մարդ միասին կը բերէր իր աղջիկը: Տաղտկալ կարելի չէր, պէտք էր պարել: Սրահը տրամադրուած էր իրենց այդ բանին համար:

Պատերուն տակ շարուած էին սեղաններ որոնց չուրջը նստած՝ կը ճառէին արուեստի յախուռն ծրագիրներու մասին եւ թեթեւամիտ քննադատութիւններ կ'ընէին

Ապագայապաշտ արուեստը նորութիւն էր այդ օրերուն: Ըստ ոճներ կային որ կեանքին վրայ պէտք է նայիլ բոլոր անկիւններէն. ոտքի տակ կ'առնուէին ընդունուած ու նուիրագործուած սովորութիւնները: Նոր շարժում մը սկսած էր: Խումբ մը նկարիչներ կային այնտեղ որոնք եռանկիւնաչափներ կը կոչուէին. այս տեսակ շարժումներ չէին կրնար ճանչցուիլ առանց մասնաւոր պիտակի մը: Փինէ մէկն էր այդ խումբէն:

Կապելային այդ շրջանի յաճախորդներուն ամէնէն ողջամիտը Ժորժ Լըմօրիէն էր. հարազատ Ֆրանսացի մը չըլլալո՞ւն հետեւանք էր առիկա արդեօք: Կըրնոլէն եկած էր, ուսումը առած էր Իրլանտայի մէջ ուր կը բնակէր իր ծնողքը: Կասկածութիւնը որով ան կառչած էր Գեղեցիկին մասին իր ունեցած համոզումներուն՝ կը հաւասարէր այն այլանդակութիւններուն զորս կը տեսնէր իր չուրջը:

Շատ ալ դիւրին չէ հասկնալ թէ ինչու համար Ժորժն էր որ ամէնէն աւելի պիտի տարուէր Լիան Սոնրէլի հրապոյրներէն:

Կը թուի թէ այդ աղջիկը աւելի խորհրդանշանը պէտք է ըլլար եռանկիւնաչափներուն քան Ժորժին: Պարծանք մըն էր անոնց համար ըսել որ իրենք պէտք չունէին հելլենական արուեստէն մնացած գիծերու, ձեւի կամ գոյներու ներդաշնակութեան:

— Գեղեցկութիւնը, կը պոռային անոնք Պէրթ փողոցի սեղաններուն վրայ, գոյութիւն ունի մարդոց մտքին մէջ. աւանդութիւն չկայ. պէտք է բարեշրջուի Արուեստը. ինչպէս տնտեսական բարեշրջման մէջ է Գիտութիւնը:

Սեղանին վրայ ելած եւ հացի երկար գաւազան մը օդին մէջ շարժելով, Փինէ կը պոռար իր սուկալի ձայնով,

— Այնչափ տակնուվրայ ըրաւ ծանրութեան օրէնքները, ե՛ս, Փինէ, պիտի քանդեմ Զեւսի բոլոր նախապաշարումները:

Եւ սակայն Լիան Սոնրէլ տգեղ աղջիկ մը չէր: Փարիզի մէջ իրենց մարմինը ցուցադրող բոլոր կիներուն մէջ (եւ պէտք է ընդունիլ որ Փարիզ ճաշակ ունի) չկար հաւանաբար մէկը որ ունենար Լիան Սոնրէլի շնորհն ու գեղեցկութիւնը. Նուրբ էր ան ու մանաւանդ ճկուն: Կարելի չէր դիտել անոր գեղեցիկ թեւերն ու չզգալ անոնց մէջ գրկուելու տենչանքը: Թերեւս այդ էր, այդ գրգռութիւնն էր պատճառը որ անխուսափելիօրէն իրեն կը հետեւէին աչքերով:

Փորէլ կիներու արտաքին երեւոյթին մասին նշմարիտ Ֆրանսացիի պէս կ'արտայայտուէր, երբ կ'ըսէր թէ Լիան Սոնրէլի դէմքը մարդ հաճոյքով չէ որ կը գտնէ իր բարձին վրայ:

Այդպէս են Ֆրանսացիները կեղծիք չեն գներ այս տեսակ խնդիրներու մէջ: Աշխարհի մէջ անոնք տեղ մը յատկացուցած են կիներուն ու չեն վարանիր յայտնելու թէ ուր է այդ տեղը կամ երբ յարմարագոյն ժամը զանոնք հոն գտնելու:

Խելացի մարդ էր Փորէլ ու չափաւորութիւն դրած էր իր խօսքերուն մէջ. կատակ կարելի չէր ունենալ իր սրութեան մասին, չէր բաւականացեր այդքանով ու աւելցուցեր էր.

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ.

Հ. Յ. Դ. ԵԻՐ. Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ խորհրդակցութեան մը համար ժողովի կը հրաւիրէ ՓԱՐԻԶԻ, ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ, ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՄԱՐՍԷԼԻ եւ ԳՈՒԱ-ԲՈԼՈՆԻԻ կոմիտէներէն մէկ-մէկ ներկայացուցիչ, այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 32, Ave. des Gobelins. արձարանի վերնայարկը։

ՊԷԼՎԻԼԻ «Ռոստոմ» կոմիտէի ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 131. Fbg du Temple։ Կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» Ակումբին մէջ, St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine. Croix Rouge։ Կարեւոր օրակարգ։ Նոր շրջաբերականներ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսերով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, սովորաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու ընկերները, այս Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Բացակաները խիստ նկատողութեան կ'առնուին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 49 բիւ Նաաիլեալ, Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ զուտ ընկերական հանդիպում–թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ 26 դեկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 33 Պուլվար Լոնշան, Սալոն Լոնշանի մէջ։

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ։

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր եւ դեկտ. 24 եւ 25ին, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, ժամը 2–7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով։

ՊԻՒՖԷ. ԺԱՄԸ 5–7, ՊԱՐԵՐ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՔԱԽՏԱՒՈՐ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ

Այս Կիրակի երեկոյ ժամը կէս միջեւ առաւօտ

Brébant Marseillaisի սրահներուն մէջ

Կը նախագահէ՝ Գր. ԵՊՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ, զուգերգ,

հարսնառի պարեր եւ անակնկալներ։

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՊՈՒՍՏԱՔԵԱՆ

եւ

ԸՆԿ. ԱՐԱՄ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆ

Ամուսնացած

Ս. Մարկրիթ (Մարսէյլ) Դեկտ. 18

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՏՕՆԱԾԱՌ

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի. Սէն Լուի Սկաուտական տօնածառի հանդէսը տեղի կ'ունենայ այս շաբաթ երեկոյ, ժամը 7.30ին դպրոցի սրահը։

Պաշտօնական տողանցք ժամը 7ին։

Մուտքը ազատ է։

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՑԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

Վաղը, Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին — 25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է։

Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 24 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

24 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2009 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԾՈՒԽՆ ՈՒ ՇԻՏԱԿԸ

Յօդուածաշարքի մը մէջ, որուն վերջինը լոյս կը տեսնէ այսօր, մեր աշխատակիցը, Ս. Թաթուլ, գրի առած է կարգ մը վիճելի դիտողութիւններ:

Ուզեցինք լայնօրէն տեղ տալ իր մտածումներուն, որպէս զի անգամ մըն ալ պարզուի այն ուղեգիծը որուն կը հետեւի դաշնակցական մամուլը, ներգաղթի եւ մանաւանդ փախուստի դէպքերուն առթիւ:

Իր վեց յօդուածներուն հանգոյցն է վերջինը: Յուսացումը՝ իր տեսակէտին եւ մանաւանդ այն «մեղք»ին որ կ'իյնայ դաշնակցական մամուլին վրայ:

Կրկին եւ կրկին չեշտելով ներգաղթին արժէքը՝ իբրեւ քաղաքական պահանջ, մեր աշխատակիցը կը ձգտի հակասութեան մէջ բռնել մեզ:

Կը կարծէ թէ՝ «փախստականներու մասին եղած իրարանցումը» կը վնասէ ներգաղթին: Նոյն իսկ Դաշնակցութեան ԺԱ. Ընդհ. Ժողովի բանաձեւին:

— «Հոս, այս գետնին վրայ է ահա, որ իմ համոզումով կը մոլորին մեր կարգ մը օրկաններ, իրենց պատասխանատու ղեկավարներով:

Հոս է, այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ, որ յաճախ սովորական դարձած երեւոյթներու գերագնահատութեամբ կը մոռցուին ուրիշ իրողութիւններ եւ պահանջներ»:

Արտատպենք նաեւ իր եզրակացութեանց վերջին կէտը (Զ.).

— «Զգաստացնել փախուստի դէպքերը, ինչ որ ալ ըլլան անոնց տուն տուող պատճառները»:

Կը կարծենք թէ մեր աշխատակիցը, իր վերլուծումներովն իսկ, յանգած է չփոթ եզրակացութեան մը:

Շփոթ՝ անոր համար որ, մինչ կ'ընդունի Հայաստանի չարն ու բարին պարզելու անհրաժեշտութիւնը, վարանումներ ունի, երբ հարցը փախուստի մասին է:

Նախ ճշդենք իր մէկ թիւրիմացութիւնը, — մեզի ծանօթ չէ ո՛ր եւ է «իրարանցում», վերջին փախուստներու առթիւ:

Այո՛, յունահայ ներգաղթէն անմիջապէս յետոյ, աջէն ձախէն լուրեր, նամակներ սկսան տեղալ, եւ մեր թերթերը արձանագրեցին զանոնք:

Յաճախ լոյս տեսան սովորական անցքեր ալ:

Իր վերջին ամիսներու ընթացքին, ամէնէն աւելի ՅԱՌԱՋն էր որ հրատարակեց օրը օրին հասած տեղեկութիւններ՝ որբերու փախուստի մասին: (Զափազանց բծախնդիր ընկերներ դիտել տուին թէ փախստական խումբերն անգամ կը թուագրենք, — 5րդ կարաւան, 8րդ, 9րդ եւն.):

Բայց, այս բոլորին մէջ, մեր ընկերը ո՞ւր տեսաւ «իրարանցում»:

Ս. Թաթուլի մէկ ոտքը ՅԱՌԱՋի խմբագրատունն է: Ընկերը միշտ առիթ ունի տեսնելու թէ ինչպէս անխնայ գրաքննութեան կ'ենթարկուին Հայաստանի կացութեան մասին հասած գրութիւնները: Թէ ի՛նչպէս կը ջնջուին ցնցող բառերն ու բացատրութիւնները, ձգելով միայն փաստերը:

Եւ յետոյ, ամէն անգամ որ փախուստի դէպք մը պատահեր է, մեր մամուլը անխնայ ձաղկած է: Երբեմն խորապէս խոցոտելով փախստականներուն սիրտը:

Երեւի իր աչքէն վրիպած են, օրինակ, «Յուսաբեր»ն ու «Նոր Օր»ը:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ փախուստի դէպքերը «քաջալերելու» խնդիր ալ չկայ:

Բայց, այս բոլորը մանրամասնութիւններ են:

Բուն խնդիրը այս է, — Հայաստանի կացութեան մասին հասած դժնդակ տեղեկութիւնները պէտք հրատարակուի՞ն թէ ոչ:

Փախուստի դէպքերը արձագանգ պէտք գտնե՞ն, թէ լռութեան պէտք դատապարտուին, համաձայն ռամկավարներու քաղաքականութեան:

Ս. Թաթուլ չի կրնար խուսափողական պատասխան տալ այս հարցումին:

Իր յօդուածաշարքն ալ այդպիսի եզրակացութեան չի յանգիր:

Ընդհակառակն, միշտ կը չեշտէ բացասական երեւոյթները արձանագրելու, վերլուծելու, Խ. իշխանութեան բարբարոսութեանց դէմ պայքարելու անհրաժեշտութիւնը:

Ինքն ալ այդ գործն է կատարած լման չորս տարի, մնայուն բաժնի մը տակ, — «Մեր հայրենիքէն ներս եւ դուրս»:

Արդ, եթէ այս է մեր ուղեգիծը — եւ ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ — այն ատեն, ուզենք-չուզենք, պիտի կատարենք մեր պարտքը, առանց սարսելու զանգուածին տրամադրութիւններէն: Առանց հետաքրքրուելու թէ ի՛նչ կ'ըսէ փողոցէն անցնող մարդը:

Մենք կը հաւատանք թէ՝ ոչ մէկ դաշնակցական խմբագիր միտքէն կ'անցնի կեր հայթայթել զանգուածի ամբոխային տրամաբանութեան:

Բայց, երբ վրդովիչ դէպքեր տեղի կ'ունենան, երբ քանի մը ամսուան ընթացքին հարիւրի մօտ երիտասարդներ իրենց կեանքը վտանգելով կը փախչին, երբ ուրիշ հարիւրաւորներ բանտ կ'իյնան, բռնուած կամ փախուստի ճամբուն վրայ բռնուած ըլլալով, երբ տարիներով նոյն երեւոյթները կը կրկնուին միեւնոյն ձեւերով, — մենք պարտաւոր ե՞նք արձանագրել եւ վերլուծել: Անհուշտ առուգելով փաստերը:

Մանաւանդ որ, Դաշնակցութենէն եւ դաշնակցական մամուլէն դուրս, միւսները քար կտրած են: Քարը կը ճաթի, մատնանշուած բարբարոսութեանց առթիւ, բայց անոնք ոչ իսկ լսել կ'ուզեն: Եւ եթէ պատմես ու գրես, քեզ կը հռչակեն «Թշնամի հայրենեաց»:

Թէ այս տարրական պարտականութիւնը կը վնասէ ներգաղթին, — քիչ մը չափազանց… փափկանկատութիւն է: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼՍԷ ԵՐԳԴ, ՊԱՆԴՈՒԽՏ

Այսօր, շաբաթ, եւ վաղը, կիրակի, ցնծութեան է Մարսէյլի համար:

Հազիւ մէկ տարուան գոյութենէ եւ տքնաջան աշխատանքներէ յետոյ, Երաժշտական Միութիւնը կուտայ իր տարեկան մեծ համերգը, ղեկավարութեամբ երիտասարդ երաժշտագէտ Վարդան Սարգսեանի:

Կամիտասի այս տաղանդաւոր աշակերտը առաջին անգամ չէ որ Մարսէյլ կը հանդիպի, հայկական երգը վերակենդանացնելու համար:

Բայց, առաջին անգամն է որ այսքան եռանդուն փարելով գործին, կը հիմնաւորէ սքանչելի ձեռնարկ մը:

Առաջին այցելութեան, գրեթէ յուսահատած էր, թէկնածու եւ… ձայն փնտռելով:

Մէկ տարի յետոյ, երեւան կուգայ որ Մարսէյլը ե՛ւ երգող ունի ե՛ւ ձայն:

Ի՛նչպէս եւան այն երթանասուն երգիչներն ու երգչուհիները, որ այս իրիկուն պիտի թնդացնեն Սալոն Մասիլիայի սրահը:

ՅԱՌԱՋի թղթակիցները պարբերաբար նկարագրած են թէ ի՛նչպէս, օրուան տաժանքէն յետոյ, այդ երիտասարդներն ու օրիորդները միջոց գտած են հետեւելու նաեւ երգի ու երաժշտութեան:

Արդա՞ր է որ, Երաժշտական Միութեան եւ անոր երգչախումբին նիգը պսակուի հոծ բազմութեան մը յորդառատ:

Դէպ ի երգը, դէպ ի հայկական երգը, լսելու համար ձեր եղբայրները, որ այնքան կարօտ են կազդոյրի եւ ներշնչման:

Ահա երթանասուն արական եւ իգական ձայներ՝ բեմին վրայ, ցնծութեան կամ ցասումի ելեւէջներով:

Ահա Օր. Թորոսեանը, սոփրանօ՝ հայրենի կանչի մը օրօրումներով:

Գնա՛ եւ լսէ երգդ, պանդո՛ւխտ:

Ուրիշները երգելով մեռան:

Դուն որ կ'ապրիս, ինչո՞ւ չապրիս քու հարազատ երգերովդ: Բաղձէ բաղձ: Եւ մանաւանդ ա՛յս պզտիկներուն վրայ… ՎԱՀԷ

ԹԱՒՐԻԶԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾՆԵՐԸ ԲՌՆՈՒԱԾ

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի դեկտ. 10 թուականով. —

Վարդանեանի սպանիչները ձերբակալուեցան: Մէկը իր ծախկին ծառան է, Նախիջեւանի Ալիբաստ գիւղէն, երկու տարի առաջ եկած միւսը՝ Սեպտեմբեր, հինգ ամիս առաջ եկած:

ՄԻԼԻՈՆՆԵՐ՝ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Առջի օր գրած էինք թէ 30 միլիոն գործազուրկներ կան ամբողջ աշխարհի մէջ, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան Աշխատանքի Գրասենեակի տեղեկագրին, որ յունուար 10ին պիտի ներկայացուի մասնաւոր խորհրդաժողովի մը, աշխատանքի ժամերը կրճատելու համար:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր կառավարութիւններն ալ ահագին գումարներ ծախսած են, գործազուրկներուն օգնելու համար: Պելճիա ծախսած է 22 միլիոն ֆրանս. ֆրանք՝ 1930ին, իսկ 260,150,000 ֆր.՝ 1931ին: Գերմանիա՝ 6906 միլիոն ֆրանք՝ 1928ին, 17,838 միլիոն՝ 1931ին: Անգլիա՝ 4377 միլիոն 500,000 ֆրանք՝ (51,500,000 ստերլին) 1924ին, 10 միլիառ 800,000,000 ֆրանք (120 միլիոն ստերլին) 1932ին: Իտալիա՝ 44 միլիոն 278,000 ֆրանք 1924ին, 151,436,000 ֆրանք՝ 1930ին: Հոլանտայի մէջ ալ ծախսերը քառապատկուած են վերջին եօթը տարիներու ընթացքին: Զուիցերիոյ մէջ 1925ին ծախսուած էր 12 միլիոն 818,000 ֆրանս. ֆրանք, իսկ 1931ին՝ 186 միլիոն 487,000 ֆրանք:

ՉԱՐՕ ԱՂԱ, ծանօթ հարիւրամեան, Նիւթական անձկութեան մատնուած ըլլալով, վերահաստատուեցաւ իր պաշտօնին մէջ, իբրեւ բարապանապետ Պոլսոյ քաղաքապետութեան:

Ֆ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՎԱՃԱՌՔԸ՝ ԱՅՍՕՐ ԵՒ ՎԱՂԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ՝ ԱՅՍՕՐ ԵՒ ՎԱՂԸ

(ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՆԱՒԹԱՄՈՒՂԸ ԿԸ ՇԻՆՈՒԻ ԱՐԱԳՕՐԷՆ

ՎԵՑ ՀԱԶԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐ ԱՅՍ ՏԱՐԻ — ՔՍԱՆ ՀԱԶԱՐ՝ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԱՐԻ

«Թայմզ»ի մասնաւոր թղթակիցը երկար թղթակցութեամբ մը կը պարզէ Մուսուլի նաւթամուղի (փայփ — լայն) շինութեանց վիճակը: Մօտ 1200 մղոն երկայնութեան մը վրայ պիտի հաստատուին քարիւղատար խողովակներ, Քէրքուքէն մինչեւ Միջերկրական: Մայր գիծը պիտի հասնի մինչեւ Հայֆա, իսկ ճիւղ մը պիտի երկարի դէպ ի Տրիպոլիս:

Ծրագրին գործադրութիւնը կը ներկայացնէ բազմապիսի դժուարութիւններ, որովհետեւ ճամբուն մեծ մասը անապատ է եւ ժայռ: Խողովակները, որոնց իւրաքանչիւրը երբ մէկ թոն կը կշռէ, կը փոխադրուին ինքնաշարժներով, դէպ ի որոշուած վայրը: Երկրաչափները ճամբայ մը շինած ատեն, կը հետեւին ամէնէն գիւրին հետքերուն, կարելի եղածին չափ խուսափելով արգելքներէ: Նաւթամուղի շինութիւնը այդպիսի դիւրութիւն չի տար: Ճամբան պէտք է յառաջ երթայ ուղիղ գծով: Հետեւաբար, ինքնաշարժները ստիպուած են լեռ ու ձոր կտրել, ժայռերու եւ աւազուտքներու մէջէն անցնիլ, հետեւելով գծուած քարտէսին: Իւրաքանչիւր տասը եարտային ստիպուած են կենալ եւ խողովակ մը ձգել եւ երբ բեռը հատնի, պէտք է վերադառնան միեւնոյն ճամբով, ուրիշ մը բերելու համար: Իւրաքանչիւր ճամբորդութեան ատեն բնականաբար հեռաւորութիւնն ալ կ'աւելնայ: Երբ խողովակները կը հասնին, խումբ խումբ բանուորներ անմիջապէս կը փորեն գետինը, զանոնք զետեղելու համար: Կը փորեն ժայռեր, կը փորեն փխրուն քարակոյտեր: Յաճախ կը պայթեցնեն ուժանակներով: Բանուորները հաց կ'ուզեն, ջուր կ'ուզեն. կառքերը՝ քարիւղ եւ նորոգութեան յատուկ նիւթեր: Այս բոլորը՝ անապատին մէջ:

Իբր 120,000 թոն ծանրութեամբ խողովակներ պիտի տեղափոխուին ու զետեղուին այս պայմաններուն մէջ: Յետոյ, անհրաժեշտ է հազար մղոն երկայնութեամբ հեռախօսի թելեր հաստատել, հետեւելով ճամբուն:

Այժմ 6000 բանուորներ կ'աշխատին: Յառաջիկայ տարուան կիսուն բանուորներու թիւը պիտի հասնի 20,000ի: Ծախք նախատեսուած է տասը միլիոն ստերլին:

Աշխատանքները միաժամանակ յառաջ կը տարուին չորս կէտերէ, — Քէրքուքէն, Ֆաթայէն (Տիգրիսի վրայ), օգտուելով երկաթուղիէն, Մաֆրաքէն (Անդրյորդանան), նաեւ Հայֆայի գծին եւ Տրիպոլիսէն Միջերկրականի վրայ):

Հուվըր յուսախաբեցաւ, միեւնոյն մնալով

Ինչպէս գրեցինք, Գ. Րուզվէլթ, Մ. Նահանգներու նոր նախագահը, մերժեց ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել պատերազմական պարտքերու կարգադրութեան համար:

Այս վճռական պատասխանին վրայ, Գ. Հուվըր մէկդի դրաւ մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմելու ծրագիրը: Յետոյ, հրատարակութեան տուաւ Րուզվէլթի հետ փոխանակուած նամակները: Րուզվէլթ իր առաջին նամակին մէջ կը յայտնէ թէ զինաթափութեան, պարտքերու եւ տնտեսական խորհրդաժողովի խնդիրները անջատ հարցեր են, թէեւ իրարու հետ կապուած՝ վերջնական լուծման մը պարագային. Զինաթափութեան մասին նոր նախագահը հաւանութիւն կը յայտնէ Հուվըրի քաղաքականութեան, բայց կը կարծէ թէ բաւական ժամանակ պիտի անցնի, մինչեւ որ գործնական ելքի մը յանգի: Պարտքերու մասին, Րուզվէլթ կ'ըսէ թէ եթէ ո՛ր եւ է երկիր կ'ուզէ բանակցիլ, պէտք է պատեհութիւն ընծայել: Բայց պէտք է իւրաքանչիւր պարագայ առանձին քննել եւ յանձնառութեան տակ չդնել նոր իշխանութիւնը:

Գալով համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովին, Րուզվէլթի կարծիքով այդ խնդիրը պէտք չէ ընկղմել զինաթափութեան եւ պարտքերու մասին կատարուած խօսակցութիւններով: Եւ մերժելով ո՛ր եւ է յանձնառութիւն, կ'առաջարկէ մարտ 4ին յետաձգել պատուիրակներու ընտրութիւնը, երբ ինք իշխանութեան գլուխ կ'անցնի:

Մէկ խօսքով, նոր նախագահը կը մերժէ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ո՛ր եւ է հարցի մասին, եւ կ'ուզէ որ պրպտումներ կատարուին, նիւթեր հաւաքուին:

Փող Պոնքուր վստահութիւն շահեցաւ

Երեսփ. Ժողովը հինգշաբթի օր լսելով նոր դահլիճին յայտարարութիւնը, վստահութիւն յայտնեց 215ի դէմ 365 ձայնով:

Երէկ հաղորդած էինք այդ յայտարարութեան գլխաւոր գիծերը: Պարտքերու մասին, յայտարարութիւնը լուռ է, բայց անհրաժեշտ կը գտնէ ծայրայեղ խոհեմութիւն՝ նոր բանակցութեանց առթիւ, նկատի ունենալով Երեսփ. Ժողովին վերջին բանաձեւը (12 դեկտ.): Գործազրկութեան մասին, կառավարութիւնը պիտի շարունակէ նախորդին քաղաքականութիւնը, միեւնոյն ատեն ուսումնասիրելով նոր միջոցներ եւ աշխատանքի լաւագոյն բաշխում կատարելով: Այս առթիւ անհրաժեշտ կը գտնէ միջազգային ծրագիր մը: Պիտի ներկայացնէ օրինագիծ մը, հողագործութիւնը, եւ մասնաւորապէս ցորենի հրապարակը պաշտպանելու համար: Ամէն ջանք պիտի թափէ հաւասարակշռելու ելմտացոյցը, մէկ ամսուան համար առժամեայ ելմտացոյց մը պահանջելով: Զինաթափութեան հարցին առթիւ, լսելայն ընդունելով Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, դիտել կուտայ թէ պիտի հսկեն որ այդ իրաւունքը չյանգի վերազինման մը, «անհամապատասխան՝ թէ՛ խորհրդաժողովի նպատակին եւ թէ դաշնագիրներուն»:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԳԱՆՁԵՐԸ

Անգլ. թերթ մը կը գրէ թէ պարսկական կառավարութիւնը որոշած է Լոնտոնի կամ Փարիզի մէջ ծախել կարգ մը արքունի հարստութիւններ: Մէկը՝ նոր գահն է, զարդարուած՝ 40,000 թանկագին քարերով, որոնց արժէքը վեց միլիոն ստերլին գնահատեր էին ֆրանսացի եւ հոլանտացի մասնագէտներ: Միւսը՝ 60 սանթիմեդր տրամագծով երկրագունդ մըն է, որուն վրայ իւրաքանչիւր երկիր նշանակուած է տարբեր քարերով:

Լուրը պաշտօնական չըլլալով, պէտք վերապահութեամբ ընդունիլ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՂԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 9ին Սուրիոյ վարչապետ Հագգը պէյ Ազմ հասած է Անտիոք եւ ընդունուած մեծ պատիւներով: Սանճագի կառավարիչն ու մարզպանութեան պատուիրակը դիմաւորած են վարչապետը:

Հետեւեալ օրը, Հագգը պէյ Ազմ այցելած է Աղեքսանտրէթ: Ժողովուրդը քաղաքէն դուրս մեծ պատրաստութեամբ ընդունած է եւ մեծ պատիւներ ընծայած. Դպրոցական աշակերտներ, ոստիկաններ, ժանտարմաներ պատուի կեցած են: Քաղաքի մուտքին առջեւ Քաղդէացիներու պատր. փոխանորդը ֆրանսերէն ճառ մը խօսած եւ բարի գալուստ մաղթած է, շահեկան դիտողութիւններ պատմելով Աղեքսանտրէթի հին պատմութենէն: Պատր. փոխանորդը բաւէլէ վերջ զանազան ժողովուրդներու տիրապետութեան շրջանը Աղեքսանտրէթի վրայ, յիշած է նաեւ Հայոց էեւոնի թագաւորի գլուխումն ու Հայերու երկարատեւ տիրապետութիւնը: Թրքական տիրապետութեան խամրեցնող շրջանը յիշելով, ցոյց տուած է Թուրքերու յետամնացութիւնը:

Պատր. փոխանորդը, անհամաչափ, հրաւիրած է ուշադրութիւնը սուրիական պետական մեծ մարդուն եւ խնդրած որ անհետ չքացուի այս պատմական մեծ քաղաքը որ Սուրիոյ ամենազօրաւոր դուռը պիտի ըլլայ:

Վարչապետին ի պատիւ եղած ցոյցերուն իրենց լայն մասնակցութիւնը բերած են նաեւ Հայերը:

Դեկտ. 11ին վարչապետը վերադարձած է Հալէպ:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, դեկտեմբերի կիսուն գործազուրկներու թիւն էր 5,601,000, ինչ որ կը նշանակէ յաւելում 249 հազարի: Անցեալ տարի դեկտեմբերի առաջին կիսուն գործազուրկները աւելցած էին 290,000, ընդհանուր թիւը բարձրացնելով 5,349,000ի: Իսկ ամենաբարձր թիւը կը ներկայացնէր մարտի տեղեկագիրը, — 6,129,000:

Կառավարութիւնը 500 միլիոն մարքի (25 միլիոն ստերլին) գումար մը դրաւ աշխատանքի յիազօրին տրամադրութեան տակ, անմիջապէս գործ ճարելու համար գործազուրկներուն:

9000 ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ ՄԷԿ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԷՋ

Սպանիոյ կրթական նախարարը զեկուցում տալով խորհրդարանին մէջ, յայտնեց թէ 7000 նոր դպրոցներ բացուեցան անցեալ տարի, իսկ 2580 ալ՝ այս տարի:

Այժմ հաստատութիւնները պարտաւոր են գետին մը տրամադրել իւրաքանչիւր դպրոցի համար եւ հոգալ ծախքին 25 առ հարիւրը: Աղքատ քաղաքապետութիւնները կրնան 5 առ հարիւրը միայն հոգալ, իսկ հարուստները մինչեւ 60 առ 100 օգնած են: Միեւնոյն ատեն մասնաւոր դասընթացքներ բացուած են ուսուցիչներու համար: Վերջին հրաւէրին 15 հազար հոգի պատասխանած էին, բայց միայն 5000 հոգի ընտրուեցան: Մինչ Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի մէջ ուսուցիչներու թոշակները կը զեղչեն, Սպանիոյ մէջ թէ ուսուցիչները կ'աւելցնեն եւ թէ անոնց թոշակները:

Հանրապետական իշխանութիւնը միեւնոյն ատեն բացած է գիւղական գրադարաններ, որոնց թիւը այժմ կը հասնի 1143ի, 146,000 հատոր գիրքով: Հաստատուած են, դարձեալ, շրջուն թատրոններ եւ թանգարաններ: Կառավարութիւնը չափազանց գտնելով համալսարաններու թիւը, որոշած է ջնջել առ նուազն երկուքը, եւ անոնց տեղ հաստատել միջնակարգ վարժարաններ:

---

228 ՆՈՐ ՕԴԱՆԱՒԵՐ պիտի շինէ Ամերիկա, վեց ամիսէն, 300 միլիոն տոլար տրամադրելով: Այժմ 1277 օդանաւ ունի:

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

(ԱԿԱՆԱՏԵՍԻ ՄԸ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ)

ՓԱՐԻԶ.—Ուղարկում եմ ձեր Հայաստանէն եղողյրած մէկ մտաւորականի՝ Հ. Մ.-ի գրածը երկրում տիրող այլանդակութիւնների մասին.

Մենք նրան չենք գիտ եւ գրի չառանք որպէսզի մեր հակառակորդները չասեն թէ շինծու է, այլ թողինք իրեն ականատեսին իր ձեռքով գրելու եւ պատմելու այն ամէնը ինչ որ իր աչքով տեսել է ու զգացել: Մեր յարգելի թղթակցը խոստացել է պարբերաբար գրի առնել եւ մամուլի սեփականութիւնը դարձնել, այն բոլորը որ լուսաբանում է խորհրդային Հայաստանի կեանքը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Խորհրդային երկիրների մասին գրքերը, բնականաբար սկսում է կոլխոզներից, սովխոզներից, մեքենա — տրակտորային կայաններից, «սոցիալիստական շինարարութիւնից», վերջապէս առց. մրցումից եւ հարուածայնութիւնից, որովհետեւ խորհրդային իշխանութեան գործունէութեան առանցքը կազմում են այս ձեռնարկները:

Ներկայիս սակաւաթիւ գիւղեր են մնացել Խորհրդային Միութեան մէջ, որտեղ կոլխոզ չլինի, իսկ կոլխոզ չեղած գիւղերում՝ լինում է սովխոզ:

Բոլշեւիկները ի լուր աշխարհի իրենց մամուլում կամաւոր են յայտարարել կոլխոզ կազմակերպելու նախաձեռնութիւնը: Եւ սակայն՝ վա՜յ այն գիւղացուն, որ անհատ կը մնայ, առաջին հերթին նրան կը պատժեն ազատով եւ բանտով. իսկ եթէ անհատ գիւղացին չի գիջում միանալու կոլխոզին, նա դատապարտւում է աքսորի:

Կոլխոզը, իր առաջին իսկ կազմակերպման օրից խլում է գիւղացիներից՝ գիւղին մօտիկ գտնուած հողերը. իսկ գիւղացիներին քշում դէպի լեռներ, ըմբոստներին հալածում է ամէն տեսակ միջոցներով: Աներաժեշտ սրտնով է բացատրւում թէ ինչո՞ւ բոլշեւիկները կոլխոզ կազմելու գործում, որոշ յաջողութիւն են ունեցել:

1930 թւին բոլշեւիկները յաջողութիւն չունեցան, որովհետեւ իրենց զէնքը ուղղեցին ընդհանուր գիւղացիութեան դէմ, իսկ այժմ նրանք նոյն զէնքը գործածում են, սակայն աւելի խորամանկ, աւելի քողարկուած եւ որ զլխաւորն է, առանձին-առանձին ոչնչացնում են կոլխոզնիկներին:

Իրապէս կոլխոզնիկ գիւղացին աւելի վատթար կացութեան մէջ է քան միջնադարեան ճորտը: Նրա ձեռքից «կամաւոր» կերպով խլուած է իր հողը, անասունը եւ որպէս զի նա կարողանայ քարշ տալ իր թշուառ գոյութիւնը՝ պէտք է անյապաղ կատարէ կոլխոզի «նախագահ»ի եւ կոմբջիջի քարտուղարի բոլոր հրամանները: Նա չգիտէ թէ ինչ բան է ժամը. Նրա ժամը արեւածագը եւ արեւամուտն է: Նա առաւօտեան դեռ արեւը չծագած պէտք է մեկնի դաշտ՝ աշխատելու մինչեւ արեւամուտը, որից յետոյ պէտք է մեկնի գիւղ, սակայն իրաւունք չունի իր տունը գնալու, որովհետեւ կոոպերատիւը ապրանք է ստացել պէտք է ժողով լինի՝ որոշելու թէ ինչպէս բաժանեն ստացուած ապրանքը: Ի հարկէ ժողովի ինքնակոչ տէրը ու տիրականն է կոմբջիջի քարտուղարը, որի խօսքը օրէնք է եւ որոշում: Նա պաշտօնապէս յայտարարում է «ընկերներին» որ ստացուած է մեծ քանակութեամբ ապրանք, բոլորից բաժին կը հասնի, ժողովից չգնաք: Բայց սպասեցէք, առաջին հերթին ապրանքը տրւում է հարուածային կոլխոզնիկներին, որոնք «բանդիտներ»ի (աւազակ) դէմ գնում են կռուելու: Ստացուած է երեք զոյգ կօշիկ. կոմբջիջը որոշել է մէկ զոյգը իրեն տալ (քարտուղարին), մէկ զոյգը կոլխոզի նախագահին, իսկ մէկ զոյգն էլ կոմսոմոլի քարտուղարին:

— Ո՞վ է դէմ, կը հարցնէ կոմբջիջի քարտուղարը:

Ո՞վ կը համարձակի ասելու, որ ես դէմ եմ: Ի հարկէ ոչ ոք:

Ստացուած է շաքար, որ պիտի տրուի բոլորին, անխտիր, իւրաքանչիւրը պիտի ստանայ 100 դրամ. իսկ հարուածայինները՝ մէկ քիլօ:

— Ո՞վ է դէմ, նորից հարցնում է կոմբջիջի քարտուղարը

Լռութիւն:

— Բոլորդ համաձա՞յն էք:

Նորից լռութիւն...

— Ընկերներ, չնայած որ մեր շաքարի նորման մէկ տարով ուշացել էր, սակայն արանից յետոյ այլ եւս չի ուշանայ, բոլորդ ժամանակին կը ստանաք ձեր բաժին շաքարը:

— Իսկ կտո՞րը (կերպասեղէն), մեր երեխները մերկ են, դողդղալով հնչում է մի մեռելային ձայն.

— Կտոր չկայ, բայց շուտով կը ստանանք, պատասխանում է կոմբջիջը.

— Ո՞ւր էք փախչում, ժողովը դեռ վերջացած չէ: Սպասեցէք, մոռացայ ասել, կոոպերատիւների անդամավճարը աւելացած է 30 առ հարիւրով, պէտք է փող վճարէք եւ ապա շաքար ստանաք

— Փող չկայ, պատասխանում է մի ձայն դրսից:

—Բանտարկեցէք, այդ ո՞ր հակայեղափոխականն էր, որ գիւղացիութեան մէջ կուլակային պրովակացիա է մղում, ասում է կուսբջիջի քարտուղարը փրփուրը բերնին: Ես փողի անուն չտուեցի, ես միայն տոկոս ասացի, փող չենք վերցնում, պետութեան հարկաւոր է՝ հաւ, ձու, իւղ, բուրդ, բամպակ, որպէս զի մենք «սոցիալիզմ» կառուցանենք: Փող պետութիւնը շատ ունի: Դէ՜հ, գնացէք ժողովը վերջացաւ:

— Կատարածու, յայտարարիր անհատ գիւղացիներին, որ վաղը նրանցից ոչ ոք աշխատանքի չգնա, ժողով կայ, շաքար պիտի տանք անհատներին, հրամայում է կուսբջիջի քարտուղարը:

Հրամանը իսկոյն կատարւում է: Առաւօտեան վաղ կոլխոզնիկները գնում են դաշտ, իսկ անհատները գալիս են դպրոցի շէնքը ժողովի, խանգարելով դպրոցի պարապմունքները

Դարձի վրայ է կուսբջիջի քարտուղարը, մօտ երկու ժամ լենինիզմից, ստալինիզմից, սոցիալիզմից ճառելուց յետոյ, նորից յայտարարում է.

— Ընկերներ, գիտեմ, որ մէկ տարի է շաքար չէք ստացել, բայց կեցցէ՜ ընկեր Ստալինը, մեր կոոպերատիւը շաքարով, կտորով լցուել է, հարուածայիններին մենք բաւարարեցինք, մնացիք դուք, ձեզ էլ կը բաւարարենք միայն մի պայմանով՝ որ մտնէք կոլխոզի մէջ, թէ չէ ոչ շաքար կը ստանաք, ոչ կտոր եւ ոչ էլ հող: Վաղ թէ ուշ, պիտի գրուէք, այժմ գրուեցէք. համաձա՞յն էք:

— Ընկեր քարտուղար, ես աշնան կը գրուեմ, այժմ ոչ, դողդղալով — ասում է մի գիւղացի:

— Դու գրուես էլ մենք չենք ընդունի, մենք գիտենք թէ դու ո՞վ ես, դու կուլակ ես եւ մի քանի գիւղացիներ էլ սակել ես քու ազդեցութեան տակ: Քեզ եւ քեզ նմանների համար կոլխոզում տեղ չկայ: Հինգ կուլակներ կան մեր գիւղում, ընկերներ, մնացածները պէտք է գրուեն, իսկ ովքեր չեն գրուել, կարող են չգրուել. ընկեր Ստալինը ասել է, որ կոլխոզը կամաւոր է, սակայն՝ չգրուողներից հողը կ՚առնենք եւ մթերումների պլանը կ՚աւելացնենք: Ով չի մտնում կոլխոզ, թող մատ բարձրացնէ.

Տիրում է լռութիւն:

— Ուրեմն, բացի «կուլակներից» բոլորդ համաձայն էք: Շատ լաւ, ապագրիա (տեղեկագիր) ուղարկենք ընկեր Խանջեանին, որ մեր գիւղը համատարած է, ասում է կուսբջիջի քարտուղարը

— Իսկ շաքա՞րը, կտո՞րը... հարցնում է գիւղացիներից մէկը:

— Շաքար ու կտոր կը ստանաք այն ժամանակ, երբ երեք ամիս կոլխոզնիկի ստաժ կ՚ունենաք: Զգնաք, սպասեցէք, մեր գիւղին հնգամեայ պլանն է եկել— 500 փութ պանիր, 1500 ոչխար, 2000 փութ ցորեն, 2500 փութ գարի, 5000 փութ խոտ եւ կոոպերատիւի անդամավճարի յաւելում 5000 ռուբլի: Այս պլանը մենք պէտք է կատարենք, եւ գերակատարենք, սակայն սա այս տարուայ պլանը ամբողջովին չէ, այլ առաջին կւարտալն է, երկրորդ կւարտալը (քառորդ) գալոց ամառն է, իսկ երրորդ կւարտալը աշնանը, ասում է կուսբջիջի քարտուղար

— Ամբողջ գիւղը եթէ վերցնենք 1500 ոչխար չի ունենայ, մենք ինչպէս երեք անգամ 1500 ոչխար տանք, — ասում է մի գիւղացի:

— Բանտարկեցէ՛ք այդ կուլակ, դաշնակ, բանդիտ հակայեղափոխական պրովակատորին:

Եւ իսկոյն բանտարկում են խեղճ գիւղացուն, որ պիտի յանձնուի Չեկային, որպէս այդպիսին:

Խորհրդային գիւղում այսպէս են վարւում գիւղացիներին հետ բոլշեւիկները: Այսպէս են նրանք կազմակերպում իրենց «կամաւոր» կոլխոզները. Եւ միայն այս է խորհրդային սարկացած գիւղացու ամբողջ կեանքը: Ո՛չ...: Մաքէ խորհրդային տեսէ գիւղ եւ ի՞նչ կը տեսնենք,— գիւղացին այնքան է սարսափած կոմունիստ լրտեսների բանութիւններից, որ ամէն անծանօթի լրտես է ընդունում: Նա փողոցում քայլելիս պէտք է համր լինի, նոյնիսկ վախենում է իր սեփական ստուերից, որ նոյնպէս կարող է մատնել իրեն. Խորհրդային գիւղում պատերն անգամ ականջ ունեն, իսկ նրա երախաները մերկ են բառին բուն նշանակութեամբ: Կիսաքաղց եւ վտիտ ու դժգոյն մարմնով սողում են գետնի վրայ: Երախան տեսնում է, որ իր հայրը չի կարող տաքացնել իր մարմինը, եւ անգիտակցաբար նոզվում է իր հօրը եւ պաշտում գարնանային արեւը, որից միայն կը տաքանայ իր թըշուառ մարմինը:

Գիւղացու շալվարը կէսը սպիտակ կէսը սեւ կտորից է, որովհետեւ բաս նորմայի մէկ մեզր կտոր է հասնում մի տարուայ ընթացքում:

Մտէք գիւղացու տուն, նա հաւաքում է իր պանիրը, հացը, բուրդը հաւկիթը եւ իր իսկ ձեռքով մեկնում, դայլայլում կոոպերատիւներին հետեւապէս իր քրտինքի արդիւնքը յանձնում իր բռնաւորին, այլապէս բռնաւորը պատրաստ է կտրելու իր գլուխը

Մտէք գիւղացու ախոռը, կը տեսնէք որ նա անասունների հետ լուռ մրմնջում է աղօթք.

— Աստուած, ես մեր հոգին առ, ես մեզ ազատիր էս զլուխ կրակից:

Դարձեալ մտէք մութ նկուղներ եւ կը տեսնէք որ երկուսից երեք գիւղացի փախչում են իրար ականջի — Աստուծով կ՚ազատուենք այս կրակից....:

Մտէք խեղճ գիւղացու տուն, նա վաղուց է շաքարի համը մոռացել, որովհետեւ այժմ նա որպէս դեղ էգործածւում:

Ապա խոյսէք գիւղացու հագուստներին որոնք կեղտի մէջ փտել են, իսկ միջատները բոլշեւիկների այդ հաւատարիմ դաշնակիցները միասին ծծում են սարկացած գիւղացու արիւնը:

Հարց էք տալիս, ինչո՞ւ հագուստները չէք լւանում:

— Մի՞թէ դուք երկրի տնտեսութեան հետ ծանօթ չէք: Սապոն չկայ, ընկեր, պատասխանում է թշուառ գիւղացին:

Մտէք գիւղի դպրոցը, այնտեղ կը տեսնէք ձեզ ծանօթ գիւղի կուսբջիջի քարտուղարին, որ պահանջում է, որպէսզի աշակերտները պարտաւորուեն իրենց ծնողներին կոլխոզ մտցնել, իսկ եթէ նրանք չկարողանան իրենց ծնողներին համոզել, պարտաւոր են նրանցից բաժանուել, որովհետեւ այդպիսի ծնողները դասակարգային թշնամիներ են, որոնց պէտք է անխնայ ոչնչացնել: Բայց ծնողներից բաժանուելուց առաջ, աշակերտները պէտք է լսեն թէ իրենց ծնողները ինչ են ասում, խորհրդային պետութեան եւ կոլխոզի մասին, որոնց մասին նոքա պարտաւոր են տեղեկացնելու: Այն աշակերտները, որոնք իրենց ծնողներից տեղեկութիւն չեն յայտնի, դպրոցում չեն կարող սովորել եւ հետեւապէս կը հեռացուեն

— Ձեր ծնողներից Աստծուն հաւատացող կայ, եւ փաստերով կ՚ապացուցանեմ, որ մենք, բոլշեւիկներս աւելի զօրաւոր ենք քան թէ ձեր ծնողների պաշտած Աստուածը, հապա ասէք, «Աստուած, մեզ հաց տուր» Երեխաները կրկնում են: Այժմ ասէք, «ընկեր Ստալին, մեզ հաց տուր»: Մանուկները կրկնում են...

Այս խօսքերը ասելուն պէս, երդիքից կուսբջիջի արբանեակ կոմսոմոլները հաց են թափում վերեւից երախաների գլխին: Եւ երկրի իշխանաւորը հպարտացած «քանչելի «յաղթանակով» բացականչում է.

— «Մենք այսպէս կ՚ապացուցանենք Աստուծոյ չլինելը»:

Անկարելի է մէկ-մէկ թւել այն բարբարոսութիւնները, որոնք կատարւում են ուռ եւ նրա հարեւան ժողովուրդի գլխին կարմիր վամպիրները:

Ամէն օր բոլշեւիկեան սանձարձակութեանը զոհութեան նոխազ կը դառնան բազմաթիւ անմեղ գիւղացիներ, բանւորներ եւ մտաւորականներ:

Ո՞ւր են Սեւանի Մաքրա գիւղի Յովհաննէս Պարոնեանը, Շաղաթայի Սողոմոնը, Անդեղուկօթցի Ալեքսանը, բժիշկ Հէքիմեանը, Բաշքէնդցի Սարգիսը, Գեօղալդարայի ամբողջ երիտասարդութիւնը, Նախիջեւանի շրջանի բազմաթիւ գիւղացիները: Սրանք բոլորը անմեղ մարդիկ էին որ զոհ գնացին կառագած չեկիստների բարբարոսութեան: Այս բոլորից յետոյ իրաւունք չունի՞նք ասելու, որ միջնադարեան ճորտը աւելի լաւ վիճակի մէջ էր քան թուասատանի ներկայ գիւղացին, լինի նա կոլխոզնիկ կամ ոչ-կոլխոզնիկ միեւնոյն է, քանի որ բոլշեւիկները հաւասարապէս յափշտակում են նրանց ճակատի քրտինքը եւ բռնաբարում նրանց բոլոր իրաւունքները:

Միթէ կարո՞ղ է խաղաղութիւն տեսնել մի երկիր — նոյնիսկ ամբողջ աշխարհը— եթէ տակաւին 150 միլիոն ժողովուրդ մնում է մի բուռն աւազակների երկաթեայ կրունկի տակ:

Ցույցերը դրողը ունեցել է մեծագոյն դժբախտութիւնը ապրելու այդ մղձաւանջի տակ եւ ազատուելու միակ միջոցը համարել է փախուստը:

Թող փորձեն բոլշեւիկները հերքել այս փաստերը: Նրանք կը պապանձուեն ինչպէս ուրիշ հանգամանքներում:

Հ. Մ.

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՎՃԻՌԸ

— · —

Մեր այս շարքին առաջին մասով յիշեցինք թէ Դաշնակցութիւնը իր վերջին երկու ընդհանուր ժողովներու մէջ, առանձին կարեւորութեամբ քննած է Ներգաղթի հարցը:

ԺԱ. ընդհանուր ժողովին (1929) այս խնդրին քննութիւնը եւ հանուած վճիռը աւելի կարեւոր են, նկատի ունենալով անցեալի փորձերն ու քայլերը— եւ Խորհրդ. իշխանութեան դիրքը

Այդ շրջանին էր, որ արտագաղթի հոսանք մը ծայր էր առեր Հայաստանէն դէպի դրացի երկիրները եւ Խորհ. Միութեան միւս մասերը: Այս շարժումին մէջ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը ոչ միայն չէր խորհեր հակամիջոցներու մասին, այլեւ ուղղակի եւ անուղղակի դարկ կուտար շարժումի ծաւալման: Մասնաւորաբար ջանք չէր խնայուէր նոսրացնելու արեւմտահայ զանգուածը, իբրեւ անբարեյոյս տարր «հակայեղափոխական» իշխանութեան համար:

Այս ուղղութեամբ քայլերը, եւ ռազմական դարձած փախուստի դէպքերն ու ներքին ցնցումները, մասնաւորաբար Չեկայի աճաբեկումները արտասահմանի մէջ ստեղծեր էին կացութիւն մը, նման այս օրերուն:

Մէկ կողմէ կը կրկնուէր բարձրաձայն Ներգաղթի պահանջը, իսկ միւս կողմէն կը ստեղծուէր թշնամական տրամադրութիւն մը Հայաստանի դէմ:

Շահագործումներ շատ եղան մասնաւորաբար այս գետնին վրայ: Դաշնակցութեան դէմ ուղղուեցան ոչ միայն համայնավարութեան եւ անոնց արտասահմանեան բարեկամ կազմակերպութիւններու զէնքերը, այլ եւ բոլոր մութ ուժերը, որոնք ամէն գնով դէմ էին Հայաստանի ուժեղացման:

Դաշնակցութեան ներգաղթի պահանջը փորձեցին ներկայացնել իբրեւ «կեղծիք», «խաբէութիւն», միամիտ ու հաւատացող բազմութիւններու դէմ

Որովհետեւ — կը տրամաբանէին այդ ատենուան հերոսները — եթէ Դաշնակցութիւնը իրապէս յետին հաշիւներով չէ որ ներգաղթի պահանջը կը դնէ, ապա ուրեմն պէտք չէ շարունակէ «թշնամական» դիրքի մէջ մնալ Հայաստանի հանդէպ:

Որքան ալ խախուտ եւ անարժէք էին այս կարգի առարկութիւնները, ճշմարտութիւն մը կար, որու վրայ պէտք է որ սեւեռէինք մեր ուշադրութիւնը:

Դաշնակցութենէն դուրս հայ անկուսակցական տարրը, հակառակ Դաշնակցութեան բոլոր պաշտօնական եւ անպաշտօն յայտարարութիւններուն, չուզեց կամ չկրցաւ գնահատել մեր ըմբռնումներուն կեցուածքը: Տիրող մըտայնութիւնը Դաշնակցութիւնը նկատեց թշնամի խորհրդային իշխանութեան, եւ ապա Հայաստանին:

Հազար փորձ ու բացատրութիւն, զատել Հայաստանն ու իր իշխանութիւնը, ընդդիմադրութիւնն ու թշնամութիւնը անցան ապարդիւն:

Եթէ այս քարացած տրամաբանութեան մէջ կարեւոր բաժին մը պէտք է տալ մեր վատոգի հակառակորդ հոսանքներու տեւական աշխատանքներուն, բաժին մըն ալ պէտք է հանել մեր մամուլին, ուրիշ խօսքով մեզի: Փաստավանիքը, որ մեր պայքարը չէրեւ միօրինակ եւ ներդաշնակ: Ցանախ տեսնուեցան մասնաւորաբար ժամանակի, միջավայրի եւ յուզապահ պահանջին ու տրամադրութիւնները.

Այս վրիպումը եթէ թոյլատրուած էր երէկ, այսօր այլ եւս անհնար է կրկնել, որովհետեւ տարբերութիւնը որ կը բաժնէ անցեալը ներկայէն — իր մէջ կ՚ամփոփէ տասը տարուան կեանք մը:

Ըլլալով քաղաքական կուսակցութիւն, մենք պարտական ենք գիտել որքան այսօր—իր լաւ ու գէշ գոյներուն մէջ, նոյնքան եւ աւելի վաղը, իր հաւանականութիւններովը.

Եւ վերջապէս պարտաւոր ենք տարբերել անկազմակերպ զանգուածէն, միշտ նկատի ունենալով մեր ձեւակերպողի եւ ղեկավարի դերը:

Որովհետեւ եթէ այս տեղ եւս դեր կատարելու ըլլայ ժողովրդական զանգուածը, կրնանք անվարան ըսել թէ որ եւ է իրական աշխատանք հնարաւոր չէ կատարել.

Անկազմակերպ զանգուածին համար որուն ծրագրի տեւական գնահատութիւնը տարբեր բան է, իսկ գործնականը բոլորովին ուրիշ բան:

Օրինակ — եթէ ան ջերմօրէն կողմնակից է Ներգաղթի պահանջին, եւ խանդավառ ու զոհաբերող, միեւնոյն վերաբերմունքը, տրամադրութիւնը չի կրնար պահել, այդ պահանջին գծուար եւ տխուր այս կամ այն դարձուածքի պատահարին: Ձախողութիւնը իր անմիջական արտայայտութիւններովը կը խափանէ զանգուածներու պայծառատեսութիւնը, տեղի տալով անոր մէջ բոլորովին հակառակ տրամադրութիւններ:

Կուսակցութիւններու դերը այս պարագաներուն է մասնաւորաբար որ կը գնահատուի

Այս պարագաներուն է, որ կուսակցականը գիտակից իր հաւատային պատասխանատուութեան ձայնին, կուրծք պէտք է տայ երերուն տրամադրութիւններ եւն.

Այս նկատումներով ալ մեր գիրքն ու վերաբերմունքը ներգաղթի հարցի մասին — ինչպէս եւ գնահատութիւնը այդ խնդրի զանազան գործնական կողմերու մասին — չի կրնար եւ պէտք չէ անտեսէ հետեւեալ կէտերու պարզ ու վճռական տրամադրութիւնները:

ա) «Շարունակել տարագիրները Հայաստան համախմբելու ջանքերը իբրեւ հիմնական քաղաքականութիւն:

բ) Անդուլ պայքար մղել Խորհրդային իշխանութեան բացասական քաղաքականութեան դէմ ներգաղթի եւ արտագաղթի քաղաքականութեան մէջ:

գ) Ամէն կերպով հակազդել արտասահմանեան այն հոսանքներուն, որոնք խորհրդային իշխանութեան ապիկարութեան հետեւանքով առժամապէս աննախանձելի պայմաններուն մէջ ինկած գաղթականներու յուսախաբութիւնները կամ արտաքին վտանգները երկիւղը միջոց կը դարձնեն տարագիր հայ ժողովուրդի ուշադրութիւնը Հայաստանէն դէպ ի ուրիշ կողմ դարձնելու»:

Արդ, փախստականներու մասին եղած խրախուսումը չէ՞ հակասեր այս բանաձեւին:

Հոս այս գետնի վրայ է աւա, որ խմ համոզումով կը մոլորին մեր կարգ մը օրգանները, իրենց պատասխանատու ղեկավարներովը:

Հոս է այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ որ յաճախ սովորական դարձած երեւոյթներու գերագնահատութեամբ կը մոցուին ուրիշ իրողութիւններ եւ պահանջներ:

Վրիպումն ու տատանումը այս ուղղութեամբ՝ կը հարուածեն ոչ միայն ներգաղթի մեր ընդհանուր քաղաքականութիւնը, այլ եւ մեր կուսակցութեան վարկն ու հմայքը:

Եզրակացնենք.—

ա) Ներգաղթը ինչպէս երէկ, աւելի քան այսօր կը ներկայանայ իբրեւ կարեւոր քաղաքական պահանջ մը, բովանդակ հայ ժողովուրդին:

բ) Ներգաղթը կը ներկայանայ նաեւ իբրեւ կարեւոր միջոց մը դաղթահայութեան ինքնապաշտպանութեան ծանր պայքարին:

գ) Գաղթահայութեան բոլոր օրգանները, եւ մասնաւորաբար Դաշնակցութիւնը պայքարելով խորհ. իշխանութեան արտագաղթի եւ ներգաղթի դէմ ցոյց տուած բացասական քաղաքականութեան դէմ, պէտք է լայնօրէն օգտագործեն այս ուղղութեամբ յառաջ եկած ամէնէն աննշան յաջողութիւնները:

դ) Գնահատելով ներգաղթի մասնակի ձեռնարկները, պէտք է շարունակել Հայաստանի իրական եւ անաչառ ծանօթացման աշխատանքը, առաջնորդ ունենալով միշտ Հայաստանի եւ Ներգաղթի շահերը:

ե) Մղել գաղթահայութիւնը կատարելու իր պարտքը նիւթապէս եւ բարոյապէս Ներգաղթի գործնական աշխատանքներու մէջ, ստեղծելով այդ գործունէութեան համապատասխան պայմաններ:

զ) Զգաղջեցնել փախուստի դէպքերը, ինչ ալ որ ըլլան անոնց տուն տըւող պատճառները:

Եւ վերջապէս այս բոլորէն զատ կարեւորն ու հիմնականը այն է, որ մենք իրապէս գնահատենք այն ինչ որ կ՚ուզենք ու կը պահանջենք: Այս գիտակցութիւնը կը խնայէ մեզ ոչ միայն ծայրայեղութիւններէ եւ անզգոյշ շարժումներէ, այլ եւ բոլորովին անխոհեմ եւ վնասակար քայլերէ:

Դաշնակցութիւնը իր պարզ ու վճռական որոշումներով տուեր է մեզի հնարաւորութիւն քալելու շիտակ եւ առանց տատանումի, եթէ կարողանանք թօթվել օրուան ազդեցութիւններն ու դաշն տրամադրութիւնները.

Ս. ԹԱԳՈՒՀԻ

ԽՄԲ.—Պիտի արտայայտուինք այս յօդուածաշարքի մասին:

Երկաթուղիներու Ելեկտրացումը Իտալիոյ մէջ

— :-: —

ՄԻԼԱՆ, 19 դեկտ.— Պատերազմին հետեւանքով, վակոնները ու շոգեկառքերը մաշած, երկաթուղիները լքուած՝ առանց անհրաժեշտ նորոգութիւններու, անկարգապահութիւնը համատարած, պետութիւնը գտապարտուած տարեկան 25—30 միլիոն լիրէթ վճարելու, իբրեւ հատուցում վնասուած ու գողցուած ապրանքներու,— աՀա Իտալիոյ պետական երկաթուղիներու վիճակը 1922ին.

Այս խառնակ եւ բնականաբար վնասակար վիճակին վերջ դնելու համար, պէտք էր դիմել կտրուկ միջոցներու. Անյուսալի գիւղին գործ չէր 250 հազարնոց պաշտօնեաներու բանակին մէջ վերահաստատել կարգապահութիւնը, եւ հանդարտ մաքով լծուիլ աշխատանքի, նոր ծրագիրներ մշակելու ու իրագործելու ու սաւառնակներու գործածութեան արագ աճումը սոփալական դարձուցած էին: Աւելորդ չէ յիշել որ երկաթուղիները երկրի մը երակները կը նկատուին, եւ հակառակ փոխադրութեան միջոցներու զանազանութեան, կը մնան միակ կատարելագործուած ու աժան միջոցը երկար ճամբորդութիւններու, եւ ծանր ու մեծաքանակ ապրանքներու տեղափոխութեան համար:

Իտալիոյ նոր իշխանութիւնը լծուեցաւ աշխատանքի լրջութեամբ ու բոլորին ծանօթ վճռականութեամբ: Առժամապէս երկաթուղիներու մատակարարութիւնը յանձնեց լայն իրաւասութիւններով լիազօրի մը, որ երկու տարուան ընթացքին մաքրագործեց մթնոլորտը, պաշտօնեաներուն թիւը իջեցուց 150 հազարի, վերահաստատեց կարգապահութիւնը եւ յարգել տուաւ ժամացոյցները.

Այս գործը կատարող լիազօրը, եթէ չեմ սխալիր վերաբոյժ մըն էր: Տարօրինակ զուգադիպութիւն՝ ներկայիս ութ տարիէ ի վեր, բոլորովին առողջացած այս մատակարարութիւնը կը գտնուի նախարարի մը ձեռքը, որմէ պատերազմի հերոս մըն է, եւ ծանօթ է նաեւ իբր արհեստագէտ մարդ:

Քանի մը թիւերով ներկայացնենք այժմ կատարուած գործը:

16518 քիլոմեթր երկայնութիւն ունեցող երկաթուղիները ամբողջապէս նորոգուած, 339 քիլոմեթր նոր գիծեր գետեղուած, պետութեան կողմէ վճարուած վնասուց հատուցումը իջած տարեկան երկու միլիոն լիրէթի, ներկայիս քաղաքապահ զօրքի հսկողութեան վակոններուն մեծ մասը նորոգուած, իսկ շոգեմեքենաները փոխանակուած, նոր ու աւելի արագ մեքենաներով: Եթէ պետութիւնը մտահոգուած չըլլար երկրին տնտեսական վիճակովը, կարող էր գոհանալ կատարուած գործով:

Իտալիան իր երկաթուղիներուն համար հանքածուխը կը ներածէ արտասահմանէն, Անգլիայէն, Գերմանիայէն եւ Ռուսիայէն: Միլիոններ են որ ամէն տարի կը հեռանան երկրէն:

Այս գումարին մեծագոյն մասը երկրին մէջ պահելու նպատակով, պետութիւնը ձեռնարկեց երկաթուղիներու ելեկտրականացման, ջրաելեկտրական կայաններու միջոցաւ: Ութ տարուան ընթացքին ելեկտրականացած գիծերը կը հասնին 4050 քիլոմեթրի, ինչ որ տարեկան 6 հարիւր հազար թոնօ հանքածուխի պակաս ներածում բանել է, որ դրամի վերածելով կը ներկայացնէ 90 միլիոն լիրէթի պակասելի գումար մը: Այսօր Իտալիոյ ելեկտրականացած երկաթուղիներու ընդհանուր երկայնութիւնը կը հասնի 6300 քիլոմեթրի:

Աշխատանքը դեռ չէ աւարտած, եւ

ապագայ 4 տարուան ընթացքին կատարուելիք ելեկտրականացումներու համար պետութիւնը 1200 միլիոն լիրէթ յատկացուցած է։ Երբ այս ծրագիրը իրականանայ, Իտալիոյ պետական երկաթուղիներու ցանցին հարիւրին 41ը ելեկտրականացած պիտի ըլլայ։

Կատարուած խնայողութեան անմիջական օգուտը զգաց ժողովուրդը, երբ հաստատուեցան ամառնային ժողովրդական կառախումբերը, որոնք հարիւրին 75 զեղչով, կարելիութիւն կուտան բոլոր քաղաքացիներուն ճամբորդելու Իտալիոյ մէջ, ճանչնալու իրենց երկիրը, ինչ որ բնոյ է սիրելու իրենց հայրենիքը։ Այս կառախումբերով, Միլանէն Վենետիկ եւ վերադարձի համար կը վճարուի 18 լիրէթ, մինչդեռ ոչ ժողովրդական կառախումբերով, միեւնոյն ճամբորդութիւնը կ'արժէ 108 լիրէթ։

Միլանի հայ գաղութին անդամներն յաճախ օգտուած են այս կառախումբերէն, որոնց մէջ տիրող կարգապահութիւնը ու ճամբորդներու ատրախ արամադրութիւնը խանդավառած է զիրենք

Ահա թէ ինչպէս իրականութիւնը «Նիւթայ վէոյի ժողովուրդը», ինչպէս խոստացաւ Մուսոլինին իր Նափոլի ճառով)

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

Գրիւսէլի Հայ Տիկնանց Միութիւնը

ԳՐԻՒՍԷԼ.— Գրիւսէլի Հ. Տիկնանց Միութիւնը հիմնուած է 1922ին. Իր կազմութեան առաջին տարիները, անցական կարիքներէ զատ, իր նպատակներուն մեծ մասը յատկացուցած է արտասահմանի ազգային բարեսիրական նպատակներու, սակայն վերջին տարիներուն՝ գաղութին յարաճուն պէտքերը օրէ օր զգալի ըլլալով, սահմանուած է ամբողջութեամբ նուիրուիլ տեղական կարօտութիւններու ամոքման։ Այս նպատակով, 1931-1932 ապրիլի վերջը յատկացուցած է 20.558,80 ֆր. պ.ի գումար մը։ Իսկ 1924 յուլիսէն մինչեւ 1932 ապրիլի վերջ, եղած է՝

Մուտք՝ պարահանդէսներէ, անդամավճարներէ եւ բացառիկ նուէրներէ՝ 161.493,50 ֆրանք ալ.։

Ելք՝ Նպաստ որբերու, ուսանողներու, ներգաղթի, Հայաստանի աղէտեալներու համար (1925), 147.985 ֆր.

Ներկայիս որդեգիր ուսանողներու եւ կարօտ ընտանիքներու յատկացուած գումարը ամսական կը յանգի 400 ֆրանքի. Այդ Միութեան պիտանիէն անդաւաճար ըլլալով, գոհացում տալու համար գաղութիս բազմատեսակ կարիքներուն, Տիկնանց վարչութիւնը Դեկտ. 11ին կազմակերպեց թէյասեղան — երեկոյթ մը, որ տեղի ունեցաւ Residence Palaceին մէջ, մասնակցութեամբ Գրիւսէլի եւ Անվէրսի հայրենակիցներուն։ Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս երեկոյթը փայլուն յաջողութիւն մը ունեցաւ թէ նիւթական եւ թէ բարոյական տեսակէտով։

Այս առթիւ կ'արժէ մասնանշել պարագայ մը՝ որ պատուաբեր է հայ տիկիններուն համար։ Այսպէս, թէ Գրիւսէլի եւ թէ Անվէրսի մէջ գրեթէ միշտ հայ տիկիններն են որ գործօն ու ապրօգուտ դեր մը ստանձնած են ազգային բարեսիրական ձեռնարկներու մէջ

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԲԱԺՆԵՑՈՒՑԱԿԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՊԱՍՏԵՑ

Թուրքիոյ արտածման օֆիսը հրատարակած է վիճակագրութիւն մը, որ ցոյց կուտայ Թուրքիոյ արտածումներու քանակն ու արժէքը։ Այս վիճակագրութիւնը պատրաստուած է բատուգելու համար թէ բաժնեցուցակի (քոնթէնժան) դրութիւնը նպաստա՞ծ է արտածման թէ ոչ։ Ծանօթ է որ, Ֆրանսայէն սկսած այս դրութիւնը կիրարկուեցաւ շատ մը երկիրներու մէջ։ Ու բաժնեցուցակը, ամէն երկրի մէջ ալ, ներածումը նուազեցնելէ զատ, արտածումն ալ նուազեցուց։

Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ տեղեկագիրը, ճիշդ հակառակն է պատահած։ Պէտք է յիշել որ երբ նոր տնտեսական գործավարը գործի գլուխ անցաւ, բաժնեցուցակի խստութիւնը նուազեցուց եւ որդեգրեց բարթռ (ապրանքի փոխանակում ուրիշ երկիրներու հետ) դրութիւնը

Թուրքիոյ մէջ բաժնեցուցակը սկըսաւ 1931 նոյ. 16ին։ Վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ 1932ի առաջին 9 ամիսներուն եւ 1931ի առաջին 9 ամիսներուն Թուրքիոյ ըրած արտածումները դէմ առ դէմ։ Այսպէս —

ԱՐՏԱԾՄԱՆ ՔԱՆԱԿ

Ամիս	1932, քիլօ	1931, քիլօ
Յունուար	60,463,051	43,360,428
Փետրուար	53,667,064	41,298,968
Մարտ	59,808,210	50,658,157
Ապրիլ	46,314,794	38,655,717
Մայիս	53,899,794	50,747,008
Յունիս	38,602,675	44,314,978
Յուլիս	34,732,504	51,577,688
Օգոստոս	44,073,354	46,233,419
Սեպտեմբեր	77,568,044	60,945,599
Գումար	469,129,550	427,790,572

Ուրեմն, արտածման ի նպաստ, ինը ամսուան մէջ, տարբերութիւնն է 41 միլիոն 338,978 քիլօ։

Աւելցնենք, սակայն, քիլօ կամ քանակի այս յաւելումը չէ բերած արժէքի յաւելում մը, որովհետեւ ապրանքներուն գինները ինկած են։ Այնպէս որ աւելի քիլօ արտածուած է, բայց պակաս դրամ ներածուած է։

Համաձայն նոյն վիճակագրութեան, սակայն, ներածումը ցցալապէս նուազած է։ Այսպէս ինը ամիսներու ընթացքին (1931) 101,165,359 ոսկիի արժէքով 346,435,779 քիլօ ապրանք ներածուած է։ Իսկ բաժնեցուցակէն վերջ, ինը ամսուան ընթացքին (1932) 64,826,720 ոսկիի արժէքով 273,600,683 քիլօ ապրանք։ Ուրեմն, բաղդատմամբ նախորդ տարուան ինը ամիսներուն, այս տարի 36,338,639 ոսկիի պակաս ապրանք ներածուած է։

Վիճակագրութիւնը չըսեր թէ ո՛ր տեսակի ապրանքներէն ինչքան պակաս ներածուած է, ստուգելու համար որ տեղական ապրանք գործածուած է, թէ, տագնապի հետեւանքով, սպառումը քիչ եղած է։

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՍՈՅԹԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

Պոլսոյ 1931ի եկամուտի պիւտճէն 11,512,073 ոսկի նախատեսուած էր։ Պակսած է 863,013 ոսկի։ Դպրոցական եկամուտը 150,613 ոսկի աւելի ըլլալով, պիւտճէի մուտքը հասած է 10 միլիոն 799,673 ոսկիի։ Կուսակալութեան բաժնի եկամուտը կազմող 4 միլիոն 139,299 ոսկիին տեղ, գանձուած է 3,750,120 ոսկի։ Բաց մնացած է 389 հազար 170 ոսկի։ Քաղաքապետութեան հասոյթն ալ 6,499,770ի տեղ 5 միլիոն 503,932 ոսկի եղած է։ Ասկէ ալ՝ 995,837 ոսկիի բաց մը

Յանձնաժողովը իր տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ. — «Իր ջանքերուն մէջ լիակատար յաջողութիւն ունեցող հաշուակալութիւն մը պէտք է գանձման 95 առ հարիւր տոկոս մը ապահոված ըլլայ։ Ստիպողական պատճառներով, մեր եկամուտին տեւական նուազումին դիմաց, գանձումը կարելի դիրքերը պէտք չէր անտեսել եւ ջանք թափելու էր. մինչդեռ, կ'երեւի որ շուրջ 700,000 ոսկի չէ գանձուած, ինչ որ լաւ նիշ մը չէ հաշուակալութեան դիւանին համար»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Տօնածառ

ՎԻԷՆ, 21 Դեկտ. (Յառաջ).— Վիէնի երկու շրջաններու, Փօնթէվէկ եւ Հասրէզէնի դպրոցական մարմիններու կողմէ կազմակերպուած էր տօնածառի հանդէս որուն նախ գեղարուեստական բաժինը ամբողջութեամբ կը պատկանէր երկու շրջաններուն դպրոցներու խառն աշակերտութեան։ Սեփական սրահի չգոյութեան պատճառով. քիչ մը կանուխ տեղի ունեցաւ, փոխանակ ճիշդ Ծնունդին հանդիպելու։

Դեկտ. 18ին Կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2.30ին Վիէնի Սէրքըլ Կաթոլիկ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդէսը։ Ժամանակէն խուռն եւ երկսեռ բազմութիւն մը սրահի ամբողջ նստարանները գրաւած էին։

Օրուան նախագահը՝ Գ. Յ. Մկրեան հանդէսը բացուած յայտարարելով, հրաւիրեց ջութակահար՝ Գ. Լ. Գօյաճեանը որ իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էր հանդէսին։ Յաջողապէս նուագեց «Բամ Փորոտանը», որ հանդիսականներուն կողմէ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։

Յետոյ Գ. Մկրեան ոգեւորուած խուռն բազմութեան ներկայութենէն, քանի մը գեղեցիկ խօսքեր ուղղեց ծնողքներուն եւ բոլոր հասարակութեան։ Շեշտեց թէ ներկայ ժամանակի ամէնէն կարեւոր պահանջն է Հայերու համար գիտելիք եւ դաստիարակութիւն։ Նոր սերունդը կրթել, դաստիարակել բարոյապէս, նկարագրի բարձր յատկութիւններով։ Օրինակներ տանիլ ազգերու կենցաղէն, մասնաւորապէս ընդօրինակել անոնց լաւագոյն կողմերը. եւ հաւաքաբար լծուիլ ազգային կրթական գործին զարգացման, որ միակ նեցուկն է նորահաս սերունդի ազգապահպանման։ Հայրենակիցնե՛ր, միութիւն, համերաշխութիւն անհրաժեշտ են ամէն ժամանակէ աւելի, նորահաս սերունդին գէշ օրինակ չհանդիսանալու համար։ Նուիրական պարտականութիւն է մեզ համար, մեր յաջորդներուն ձգել լաւ տպաւորութիւններ եւ լաւ յիշատակներ։ Մեր նախնիքները մեզի ձգած են գեղեցիկ աւանդներ, զանոնք լաւագոյն կերպով փոխանցենք մեր նորահաս սերունդին, որ վաղը մեր երախտանելը մեզ չանիծեն։

Յետոյ բեմը բացուեցաւ պարզելով գեղեցիկ տօնածառը։ Երեք փոքրիկ հրեշտակներ, իրենց յարմար ճերմակ հագուստներով (Մ. Գարոնեան, Մ. Ղուկոյեան, եւ Ա. Մկրեան) իրենց թեւերն երկարած էին դէպի տօնածառը, իսկ փոքրիկներու խումբը թնդացուց տարեմուտի մանկական երգ մը։ Զափէն աւելի գեղեցիկ էր տեսարանը։ Յետոյ Օր. Վ. Նալպանտեան մաքուր հնչումով մը արտասանեց «Մաղթանք հանդիսականներուն»ը։ Խումբ մը փոքրիկներ արտասանեցին «Բարի եկայք»ը։ Տրամախօսեցին՝ Մ. Նաճարեան եւ Ա. Անտոնեան «Բակեղը»։ Զուգերգեցին՝ Բ. Զաքարեան եւ Ա. Նաճարեան «Մայրն ու աշխատաւորը»։ Միեւնոյն ժամանակ խումբը կ'երգէր ու կը գովաբանէր աշխատաւորութիւնը։ Արտասանեցին՝ Ա. Մկրեան «Գէպէնը», Մ. Ասլանեան «Անդրանիկ աղջիկը», Գէյլէրեան «Կաղանդը եկաւ»։ Խումբ մը փոքրիկներ յաջողապէս ներկայացուցին մանկական «օփերէթ» մը։ Որմէ վերջ կրկին արտասանեցին՝ Մ. Ասլանեան «Կաղանդ չէքը», Շ. Ճղիկեան «Մեր օրերը», Կ. Սարգիսեան «Տօնածառին»։ Եւ խումբը միասին կ'երգէր «Ինչ բարի է, իրաւ որ»։ Տրամախօսեցին՝ Գեղամ Գարոնեան եւ Կիւլպէնկ Զարզարեան «Կարկանդակը»։ Մեներգեց՝ Փ. Թերզեան «Կաթնավաճառուհին» յարմար տարազով, որմէ վերջ միեւնոյն նիւթի շուրջ խումբը կ'երգէր միշտ։

Գեղարուեստական բաժինին առաջին մասը լրացած ըլլալով, աճուրդի դրուեցաւ տօնածառը, որուն կնքահայր եղաւ Գ. Կ. Վարդապետեան, միանուագ վճարելով 60 ֆրանք։ Եւ գրեթէ բոլոր ներկաներու մասնակցութեամբ, քիչ ժամանակուան մէջ գոյացաւ 398 ֆրանք, եւ շահեցաւ՝ Գ. Կ. Անտոնեան, գումարը բարձրացնելով 418 ֆրանքի։ Տօնածառին հետ միասին աճուրդի դրուած էր նաեւ ուխտ մը թելանուշ։

Աճուրդէն վերջ, սկսաւ երկրորդ մասը։ Տրամախօսեցին՝ Ա. Մարգարեան եւ Հ. Շահպազեան «Ճամբորդները»։ Գ. Թէրզեան եւ Լ. Մուրատեան՝ «Հարստանալու ճամբան»։ Արտասանեց՝ Ա. Գալայճեան «Հայրենիքը»։ Խումբ մը փոքրիկներու կողմէ՝ ներկայացուեցաւ Յ. Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասներէն» արար մը։ Նոյնպէս խումբ մը փոքրիկ օրիորդներու կողմէ եղան՝ հայկական գեղեցիկ երեք պարեր, շատ յարմար հագուստներով։ Պարերն էին, «Ուրախ տղայ, սպիտակ աղջիկ», «Վանայ քաղաքը» եւ «Մածուն բերեմ տըհէլէ», բոլորն ալ նոր Վիէնի հայութեան համար։ Պարերուն համար կարելի է ըսել հանդէսի ամենագեղեցիկ մասը կը կազմէին։ Ինչպէս ըսի, գեղարուեստական բաժինը ամբողջութեամբ կը պատկանէր երկու շրջաններու աշակերտութեան, բոլորն ալ կատարեցին առանց թերութեան եւ ծափահարուեցան հանդիսականներու կողմէ։ Պարերուն կը մասնակցէին նուագով՝ Գ. Լ. Գօյաճեան (ջութակ) եւ իրենց ուսուցչուհին՝ Օր. Բ. Գարակէօզեան, (մանտոլինով)։ Գեղեցիկ փանթէզի մը արտասանեց՝ Գ. Վահրամ (Ն. Գէշիշեան) ծիծաղ պատճառելով հանդիսականներուն։ Ամէնէն վերջ, կաղանդ պապան բեմ եկաւ յարմար հագուստով, եւ իր նուէրները բաժնեց 64 փոքրիկներուն, որոնք բոլորն ալ հաւաքուած էին բեմին վրայ, մեղուի նման։ Հանդէսը լրացած ըլլալով, նախագահ Գ. Մկրեան շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ ժամը 6ին ժողովուրդը մեկնեցաւ, շատ ուրախ տրամադրութեամբ։

Անշուշտ հանդէսի յաջողութիւնը կը պարտինք ուսուցչուհի Օր. Բ. Գարակէօզեանի։ Իսկապէս գնահատելի են իր թափած ճիգերը։ Աւելի քան մէկ-մէկ ու կէս ամսուան աշխատանքով մարզեց ու վարժեցուց փոքրիկները, սորվեցուց պարեր, տրամախօսութիւններ, արտասանութիւններ եւ զանազան խաղեր ու խմբերգներ, որոնք բոլորն ալ լաւ կերպով վարժուած էին, եւ գրեթէ բոլորն ալ նորութիւններ էին մեզի համար։

** Դպրոցները կանոնաւոր կերպով կը շարունակեն իրենց դասընթացքները։ Կ. Թաշի մասնաճիւղը եւ Կլէմէրէկի Հայ Միութիւնը միշտ կանգնած են դպրոցներու կողքին եւ իրենց ձեռքէն եկածը չեն խնայեր։ Կլէմէրէկի Հայ. Միութիւնը որ Հասրէզէնի շրջանին դպրոցի հիմնադիրն եղած է երեք տարի առաջ, մինչեւ այսօր ալ միշտ նեցուկ հանդիսացած է եւ գրեթէ միակն է Վիէնի Հայ. Միութիւններուն մէջ եւ կը գործակցի կրթական գործին վրայ, ինչպէս Արաբկիրի Հայ. Միութիւնը Լիոնի մէջ։

** Հանդէսի միջոցին, Գ. Յ. Մկրեան յայտարարեց որ Սեբաստացի երիտասարդ մը կը գտնուի Վիէնի բանտին մէջ քանի մը օրէ ի վեր, որ Ֆրանսայէն արտաքսման դատապարտուած է։ Այս առթիւ ժողովուրդը սրահէն մեկնելու առեն Կ. Թաշը գանձանակ մը դրաւ դրան վրայ։ Մեր հայրենակիցները իրենց լումաներով գոյացուցին՝ 75 ֆրանք 35 սանդիմ, յանձնուելու համար յիշեալ երիտասարդին որ բանտէն պիտի արձակուի ամսոյս 25ին։

Գալ — Աղբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

Երկրորդ տասնամեակը

Աթէնքի «Նոր Օրը» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 դեկտ.).

— «Պայքարի երկրորդ տասնամեակի սեմին վրայ կեցած ենք։ Տասը տարի անցաւ այն օրէն ի վեր, երբ հարկադրուեցանք Արեւելքը ձգել, Արեւմուտքի մէջ հաստատուելու համար։ Տառապանքի, յուսալքումի, անիմաստ վէճերու, վարանումի տասը երկար տարիներ, զօրաւոր մշակոյթ ունեցող երկիրներու եւ ազգերու մէջ։

Հայաստանը բոլորիս համար ովասիս մը եղաւ գաղութահայ անապատին մէջ։ Մեր յուսախաբութեան պահերուն սիրտ առինք ու խանդավառուեցանք անոր գոյութիւնով։ Եւ սակայն պզտիկ մխիթարութիւն մը չէր հայրենազուրկ բազմութիւններուն համար։

Ինչո՞ւ այսպէս անցաւ տարագրութեան առաջին տասնամեակը. Որովհետեւ այդպէս ցանկացին համայնավարներն ու ռամկավարները ուրկէ՞ այդ ցանկութիւնը։ Դաշնակցութիւնը քայքայելու մոլեգին տենդէն։

Յաջողեցա՞ն։ Ոչ, 1922ին Դաշնակցութիւնը հազիւ կրնար երեւալ, շարքերը նօսրացած էին, ընդհանուր հիասթափութիւն կար, Հայաստանի աղէտին հետեւանքով, կազմակերպական մեքենան խանգարուած էր։ Ռամկավար-պոլշեւիկ պլօքին ճիւաղը միացուց ցանուցիր Դաշնակցականները, պարզ այն պատճառով, որ պլօքը չէր յաջողած Դաշնակցութեան տեղը բռնել մեր կեանքին մէջ։ Ու սկսաւ միաբանութեան աշխատանքը. Դաշնակցութեան դերը վերջացած չէր։ Ուրեմն նոր գործ ու ճիգ։

1923ին, ամբողջ Յունաստանի մէջ 72 արձանագրուած ընկերներ ունէինք։ Այսօր արդէն կեդրոնական կոմիտէութիւն կայ, այսինքն ուժը տասնապատկուած է։

Ի՞նչ կը նշանակէ սակայն, թէ Դաշնակցութիւնը աւելի զօրացած է վերջին տասնամեակին, դարձած զանգուածային կազմակերպութիւն. Այսինքն, կազմուած օրէն ի վեր, առաջին անգամն է որ Դաշնակցութիւնը այսքան լաւ խմբուած, կազմակերպուած վիճակ ունեցաւ

Ուրեմն, համայնավար-ռամկավար պլօքին հոչակած ճիւաղը հակառակ արդիւնք տուաւ։ Հիմակ երկրորդ տասնամեակին կ'անցնինք

Դժբախտաբար, պատճառներ չկան յուսալից ըլլալու։ Ընդհակառակն աւելի բուռն ու ճակատագրական ընդհարումներու հաւանականութիւններ կան։ Ռամկավարները կը յամառին սխալ ճամբուն մէջ, կը յամառին արհամարհել տարագիր հայութեան ցաւերն ու կարիքները։ Իսկ համայնավարները միշտ իրենց գիրին մէջ են։ Մենք խօսք չունինք անոնց մասին

Կը տեւէ՞ այս վիճակը, պիտի տեւէ, հաւանաբար երկրորդ տասնամեակին ալ։ Ու զարմանալ պատասխանատուները պիտի ըլլան ռամկավարները, որոնք գաղութներու կազմակերպութեան վաւերական թշնամիները եղան։

Մեզի կը մնայ երկրորդ տասնամեակին աւելի լաւ կազմակերպուիլ, յամառօրէն հետապնդելու հայկական դատը եւ արժեցնելու ներկայ հնարաւոր, մեր շաւղաւորուած ժողովուրդին իրաւունքները. Դաշնակցութիւնը երբեք չպիտի ձգէ այս ճամբէն, մինչեւ որ հայութիւնը իր ամբողջական հայրենիքին տէրը չդառնայ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԴԱՍ ՄԸ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ.—Բոլորին ուշադրութեան և դատաստանին կ'ուզեմ յանձնել տեղւոյս խաղացուած Հօկին Հայրենադարձ խաղը։

Թշուառականները ուզեցին խանգարել Միութեան սարքած ներկայացումը, պահանջելով սրահին ճակատը ծածանող մեր ազգային դրօշակը վար առնել։

Բայց, Ֆրանսացիները լաւ դաս մը տուին։ Ֆրանսացիներէն միայն խիզախ կրակ տղայ մը, որ Հօկնի էր, միւս օրն իսկ Միութենէս արտաքսուեցաւ, ապացուցուելով որ լրտես եւ դաւաճան է մեր Միութեան։

Մեր հայրենակցական շէնքը հողի վրայ հիմնուած, ազգօգուտ եւ հայ ժողովուրդին նուիրուած Միութիւն մըն է, որ կը դատապարտէ նման ու յանդուգն մարմնի մը բոլոր խաղերը։

Հ. Հայրապետեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆութպոլի Ա. Խումբը, վաղը Կիրակի, ժամը 2.30ին կը մրցի C. A. Bourgetի զօրաւոր խումբին դէմ. Route de Flandre Le Courneuve (Թրամվէյ 52 կամ Փօրթ տը լա Վիլլէթէն եւ կամ Փօռէօքն, իջնել Meules Norton)։

Մարզասէր հասարակութիւնը կը հրաւիրուի քաջալերելու իր հայրենակիցները։

Յանձնախումբ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊՈՒԼԱՑԻՆ ՄԷՋ

— Բայց եթէ գիտնայի՛ք... Օ՜հ, անշուշտ, եւ սակայն...

Ճորճ հասկցեր էր այդ խօսքերուն իմաստը, միւսներէն առաջ.

Փինէ որ իր զօրաւոր ձայնէն զատ ունէր նաեւ ուժեղ անհատականութիւն մը, ինչպէս նաեւ արմատական գաղափարներ Արուեստի մասին, մօտեցաւ աղջկան, յաջորդ գիշերն իսկ։

Անցաւ սրահին մէջէն ծանօթ յանկերգը շրթունքներուն վրայ, շարեց ինքզինքը եւ զգուշութեամբ խոնարհութիւն մը ըրաւ անոր. իր կարմիր Մօնմարթրեան մօրուքը փռուեցաւ իր կուրծքին վրայ։

— Օրիո՛րդ, պոռաց ան, ես նկարիչ մըն եմ. կը քարոզեմ արուեստը ուղղակի ապրիլ ան։ Պիտի նկարեմ ձեզ յատուկ ճշմարտութեան ցոյց պիտի տամ ձեզի թէ դուք ինչպէս կը քանդէք մարդոց հոգիները

Այսքան միայն ըսաւ. Աղջիկը գնաց Փինէի աշխատանոցը՝ Գէքըրէլ փողոցին մէջ։ Բայց, երբ երեք անգամ առնոր աղջիկը նստելէ ետք տեսաւ իր նկարը, այնպիսի ապշակ մը իջեցուց անոր քթին բերնին որ կարծես բան մը պակսեցաւ Փինէի անհատականութենէն։

Եռանկիւնաչափներէն զատ ամէն մարդու համար այլանդակ էր այդ նկարը. տժգոյն էր մորթը եւ արիւն չկար անոր տակ. անկողիններու ծածկոցին նմանող բան մըն էր ան. Հարիւրներով այդ տեսակ նկարներ կը տեսնէք արդիական արուեստի ցուցահանդէսներուն մէջ։

Ո՞ր անկիւնէն դիտած էր աղջիկը, այդքան արտառոց կերպով նկարելու համար։ Եթէ իր կազմը յարմար ըլլար անճարտարական մարզանքներու, կրնայինք ենթադրել որ թերեւս ան բարձրացած էր վառարանին քարին վրայ, կռնակը տուած էր պատին եւ այդ դիրքին մէջ նկարած էր զայն։

Ձեր աչքերէն խոյս կուտար Լիան Սոնրէլի գեղեցիկ մարմինը, այդ կտաւին վրայ։ Ծուռումուռ հետանկար մըն էր ան։ Ու ոչ ոք պիտի տեսնէր աղջիկը այդ ձեւին մէջ, առանց մագլցելու բարձր դիրքի մը վրայ։ Եւ սակայն իմաստ մը կար այդ նկարին մէջ։ Անիկա աւելի կը քանդէր կինը ձեր աչքին առջեւ, քան թէ կը նուաստացնէր իտէալը։

Անհնար էր, այդ նկարը տեսնելէ ետք, տակաւին խանդավառուիլ այդ աղջիկով

Բայց տարօրինակոյս անիկա տեսիլքն էր աղջկան. ճշմարտութիւն մը կար անոր մէջ։ Փինէ իր տեսողութեան անսխալ թափանցումով ջախջախած էր անոր գեղեցկութիւնը։ Նկարը այլանդակօրէն նման չէր աղջկան եւ սակայն դիւային պատկերացումն էր անոր։

Բաւական չէր սակայն։ Լիան Սոնրէլ թքաւ անոր երեսին։ Թերեւս այդ սովորութիւնը առած էր Մարսէյլի սրճարաններէն։

— Արուեստագէտի ամ՞ղ դրած ես ինքզինքդ, ճշգդ աղջիկ. աղտոտ մարդ, խայտառակ...

Ո՜րքան ուրախ էր Փինէ այդ ընդունելութեան համար։ Գահեց կտաւը, վախնալով որ աղջիկը զայրացած գուցէ յարձակէր անոր վրայ. տարաւ զայն իր աշխատանոցը եւ ցոյց տուաւ ամէնուն։ Ճորճ տեսաւ այդ նկարը եւ նրբամիտ ակնարկութիւն մը ըրաւ.

— Չես կրնար մարդկային բնութիւնը իջեցնել քու մակարդակիդ. դուն մարդկային ցեղը չես. մարդ մըն ես պարզապէս. Ճշմարտութիւնը միայն մէկ անձի սեփականութիւնը չէ։

Հաւանաբար այդ վայրկեանէն նոյն էր որ Ճորճի մէջ արթնցաւ աւելի խորունկ հետաքրքրութիւն մը դէպի Լիան Սոնրէլը։ Երկու շաբաթէ ի վեր Գէքր փողոցն էր ան։ Այդ տասնըհինգ օրուան ընթացքին Փորէլի կապելյան լեցուն էր ամէն գիշեր։ Կիները կ'ատէին այդ աղջիկը

Նշանակալից էր այդ պարագան։ Կը վախնային որ Լիան Սոնրէլ իրենց ձեռքէն պիտի խլէր այն շնորհները որոնց իրաւունք ունէին միայն իրենք։ Բուռն փափաք մը զգացին զայն մէջտեղէն վերցնելու. Անիկա կ'արթնցնէր մարդոց գերագոյն տենչանքները եւ հրապուրելու այն ինքնուրոյն կարողութիւնը որ սեփական էր իրեն, պարտութեան կը մատնէր բնութեան անհասանելի խորհուրդները։

Այո՛, անիկա երախայ մը բերած էր հետը Արեւելքէն։ Փորէլ խօսած էր իրենց այդ մասին։ Իր խորհրդաւոր կեանքին մէկ որոշ շրջանին մէջ, ան ալ ուրիշներուն պէս, տեղի տուած էր բնութեան պահանջներուն։ Բայց այդ պարագան ալ բաւական չէր եղած փոխելու այդ կիներուն կարծիքը իր մասին։ Կրնար զաւակ մը ունեցած ըլլալ. թերեւս ունէր երկվեցեակ մը զոր ի վիճակի էր տակաւին պահելու Մօնմարթրի այն աղտոտ թաղերուն մէջ ուր կ'ապրէր. չէին հետաքրքրուեր ատով ու, առանց վարանումի, կը դատէին զայն ինչպէս որ էր։

Հոգ չէ թէ հոմանուհիներ էին այդ կիները առանց բացառութեան. ամուսնացած կին չկար իրենց մէջ։ Այդ աղջիկը սպառնալիք մըն էր սեռերու հոգեբանական այն վիճակին դէմ որով կիները իրենց ետեւէն կը տանին այրերը։

Իսկապէս նշանակալից էր այդ կիներուն ատելութիւնը։

Կոկորդալիր խնդացին անոնք, երբ իմացան թէ Փինէ նկարած էր զայն. իրենցմէ քանի մը հոգի ծափահարեցին նոյնիսկ, երբ տեսան նկարը։

— Ահաւասի՛կ, ան է, ըսին ու խնդացին անդթօրէն։

Տարբեր ժամանակաշրջանի մը անոնք պիտի կրնային բոլորուիլ կառափնատին շուրջը եւ դիտել Փինէն՝ դահիճը որ կտրելով աղջկան գլուխը, պիտի նետէր կողովին մէջ, անոնց աչքերուն առջեւ.

— Ահա այն կնիկը որուն թելը կը քակուի...

Թերեւս այս բառերով ակնարկեցին օրուընը, ո՜վ գիտէ. ամէն պարագայի մէջ իրենց տեսակէտն էր ատիկա։ Կասկած չկայ որ Ճորճ բան մը աւելի տեսած պիտի ըլլար։ Իր օժանդակ կինը, թէեւ իր առաջին աշխատութիւններէն մէկը, ցոյց կուտար ներշնչուելու բնածին կարողութիւն մը։ Որ եւ է զգացումի մը տպաւորութեան տակ չէր նկարած զայն. իրեն յատուկ տեսակէտներ ունէր ճշմարտութեան մասին։ Գեղեցիկ չէր Լիան Սոնրէլ այդ նկարին մէջ։ Ահաւասիկ անոր խոշոր բերանը որուն վրայ կը տեսնես նուրբ հեգնանք մը, բայց անձնատուր՝ կեանքի ատուրին ախորժակներուն

Թարգմ. Ֆ. Մ.

(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի *ճոխագոյն սրահներուն մէջ* Place de la République

Ճոխ յայտագիր — Պարի եւ Ծպտեալներու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր Գ. ԽԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Ծպտեալները պարտաւոր են ներկայացնել չափօրները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

Յ. Հ. Դ.

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր, շաբաթ իրիկուն ժամը 9.30ին, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» ակումբին մէջ, St. Martin d'Hérés, Chemin de la Plaine. Croix Rouge, կարեւոր օրակարգ: Նոր շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացականները նկատի կ'առնուին:

ԼԻՈՆԻ Մարմինը, ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի, Քրիստափոր, Ջաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու ընկերները, վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքատեղին: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացականները խիստ նկատողութեան կ'առնուին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գատանեկան Միութեան վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Գուլվար Օտտօի մասնաճիւղի բոլոր ընկերները այս երկուշաբթի առաւօտ ժամը 10ին իրենց հաւաքատեղին մէջ:

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ ղուտ ընկերական հանդիպում–թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ 26 դեկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 33 Գուլվար Լոնշան, Սալոն Լոնշանի մէջ:

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ:

Ընտանեկան խնջոյք - պարահանդէս

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտեան մէկը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տան մէջ

ԸՆՏԻՐ ՃԱՇԿԱՆՔ — ՊԱՐԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Նոյն օրը տեղի պիտի ունենայ տան բացման հանդէսի առթիւ ծախուած տոմսերու պարգեւաբաշխութիւնը:

Մանրամասնութիւնները մասնաւոր յայտագրով տեղւոյն վրայ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՆՊԱՍՏ ԹՈՔԱԽՏԱՒՈՐ ԵՒ ՀԻՒԱՆԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ

Վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտ

Brebant Marseillaisի սրահներուն մէջ

Կը նախագահէ՝ Դր. ԵՊՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, նուագ, զուգերգ, հարսնառի պարեր եւ անակնկալներ:

Տօնական օրերու ձեր գնումները վերապահեցէ՛ք

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԻՆ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր եւ դեկտ. 24 եւ 25ին, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը, ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, երախաներու խաղալիքներ, նուէրցու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով:

ՊԻՒՖԷ. ԺԱՄԸ 5—7, ՊԱՐԵՐ

8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ | 8րդ եւ 9րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը, 6bis, Rue Campagne Première, Métro: Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

24 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 8·30ԻՆ

եւ 25 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

կը ներկայացուի Շիրվանզադէի յայտնի տրամ 4 արար

ՆԱՄՈՒՍ

Կը մասնակցին Տիկիններ՝ Լաթիֆեան, Լուսիկ, Պաղտասարեան, Պետրոսեան, Փառանձեմ: *Օրիորդներ՝* Պետրոսեան, Մելինէ: Պ. Պ. Գազանճեան, Թուլոսեան, Լաթիֆեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Պաղտասարեան, Սանթագ, Սրապեան եւյլն.:

Բեմի կառավարիչ՝ Ն. ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ   *Բեմադիր՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆ*

Տոմսերը կը ծախուին

Գրատուն՝ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ եւ Ճաշարան՝ ՖԼՕՐԻԱ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ 3, 5 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ եկեղեցւոյ տօնախմբութեան առթիւ Թաղ. Խորհուրդը որոշած է աղքատներու ցանկութեամբ, մատաղ մը կատարել վաղը, Կիրակի, եկեղեցիին պարտէզին մէջ: Փարիզի հոգեւոր հովիւն ալ հրաւիրուած է պատարագելու եւ օրհնելու մատաղը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

98 R. Rivoli, Մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. առանց եւ կանանց մորթ, արեան, ժններ, հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12,2—8, կիրակի 9—12:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

70 ՀՈԳԻՆՈՑ ԽԱՌՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Ղեկավարութեամբ համբաւաւոր երաժշտագէտ Պ. Վ. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ
եւ մասնակցութեամբ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԵՐԳԵՐԷՆ

Տեղի կ'ունենայ Սալօն Մասիլիայի մէջ

Այսօր Շաբաթ գիշեր ժամը 9.30ին   **25 Դեկտ. Կիրակի ցերեկ ժամը 3.30ին**

ՄՈՒՏՔ 10, 15, 20 ՖՐԱՆՔ

Փութացէք այժմէն ապահովել ձեր տոմսերը որոնց թիւը սահմանափակ է: Կը ծախուին միութեան երկսեռ անդամներուն մօտ:

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ այցելել Նոր տարւոյ եւ Ցօներու առթիւ

Հանրածանօթ Պոլսեցի ժամագործ-ոսկերիչ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆԻ

MAISON E. CHARLES) *Հիմնուած* 1869

29 rue Mathis.   Métro Crimée

Tél. Nord 56-97   Tram. 50 եւ 52, Autobus AJ եւ AV

Կը գտնուին ամէն քսակի մատչելի, գրպանի, թեւի, շղթինէի, պատի եւ զարթուցիչ ժամացոյցներ, գոհարեղէններ եւ տնական սպասներ, 100ին 10էն մինչեւ 20 իրական զեղչ եւ Նոր տարւոյ առթիւ սիրուն նուէրներ:

Խղճամիտ *նորոգութիւն ժամացոյցներու:* Չափաւոր գիներով *նորոգութիւն, շինութիւն եւ փոխանակութիւն գոհարեղէններու:*

Կը գնենք *ոսկի, արծաթ եւ թանկագին քարեր:*

Կիրակի օրերը *եւս բաց է վաճառատունը:*

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 RUE DE BAIGNOIR, MARSEILLE

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, թարմ եւ մաքուր երշիկ (*սուճուխ*) եւ ապուխտ ունենալ, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես ճոխ մթերք մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած: 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille.

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով: Անա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլօն 14 ֆրանք, երշիկին քիլօն 12 ֆրանք:

Նոր Տարիի առթիւ նուէր մը

ՄԻ ՄՏԱԾԷՔ ԹԷ ԻՆՉ ՆՈՒԷՐ ՊԻՏԻ ՏԱՔ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ուղղակի դիմեցէք **Յ. ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ**

26, rue Lesage, Paris (19)   **Métro: Belleville**

Tél. Ménil. 61-85

Ուր պիտի գտնէք ամէն տեսակի *հայերէն, յունարէն եւ թրքերէն* նոր ստացուած փլաքներ:

ԲՈՒՐԴԵՐ

Կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար:

Միշտ պատրաստ ունինք *50000* քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ *2/28, 3/28, 2,32, 2/36, 2,40* եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*): Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու գիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trevise *Թանսիմանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ:*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կրնան օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN„

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի Նուէր-կտրօններ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉ

Maison ALBERT

17, Rue Damesme   **Métro: Tolbiac**

ԿԱՆԱՆՑ, ԱՐԱՆՑ ԵՒ ՏՂԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ

Հայերու համար մասնաւոր զեղչ եւ կազանգի առթիւ նուէրներ: Խնամուած եւ մաքուր աշխատանք:

ԿՕՇԻԿ ՇԻՆՈՂ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ԵՒ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԽԱՅԼԸ

Ինչո՞ւ աւելի վճարել, երբ կարելի է աւելի աժան գնել, գեղչելով միջնորդները: Գնման մէջ եղած շահը ամէնէն իրականն է:

Կը յայտնենք փոքր արհեստանոցներու տէրերուն եւ կօշկակարներու որ իրենք սուղ կը գնեն, որովհետեւ իրենց գնումները փոքրաքանակ են: Մենք մեր գործարանին մէջ ԿԸ ԾԱԽԵՆՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ, որով կրնաք օգտուիլ մեծաքանակի գինէն, ինչքան փոքր ըլլայ ձեր գնումին քանակը:

ՄԵՐ STELLA ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ Trépointeը [ՄԻՋԱԿԱՐ]

պատրաստուած է տեղական կաշիէ եւ մասնաւոր եղանակով:

Մասնաւոր «Trépointe ferme» ամէն մեծութեամբ, ամէն գոյնով եւ ամէնաաժան գինով, վասնզի չէք վճարեր միջնորդներ:

ՈՒՐԵՄՆ ԳՆԵՑԷՔ ՈՒՂՂԱԿԻ ՄԵՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆԷՆ

«TREPOINTE STELLA»

14 Quai de Rive Neuve, Marseille   Tel. Dragon 21—44

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris.   Métro Pigalle   Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Տօքթ. Լ. ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌ

(Հայերէն կը խօսի)

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

ՌԺԻԵԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ

I.— 41, Rue des Ecoles, Les Lilas (Seine). Métro: Porte des Lilas. Tél. Villette 08-23: Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14-17:

II.— 28, Avenue Marceau, Courbevoie (Seine): Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 10-12:

Կ'այցելէ եւ կ'ընդունի հիւանդներ ժամադրութեամբ:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ   Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ Եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Հրաւէր բոլոր փափկանաշակներուն

Ճաշարան ԳԱՌԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ գիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն:

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Photo - Belsunce

1, Rue Tapis Vert, 1, ՌԻՒ ԹԱՓԻ ՎԵՐ

ԿԱՂԱՆԴԻ ԱՌԹԻՒ ՀԱՐԻՒՐԻՆ 15 ԶԵՂՉ

Միակ Հայ լուսանկարչատունը որ գեղարուեստական Հայ հաստատութեան գոհացում կրնայ տալ իր ամէնավերջին կատարելագործուած ելեկտրական լոյսերով:

Քարթ տ'իտանթիթէ՝ 5 ֆրանք, Անգործներու՝ 4 ֆրանք:

Քարթ Փոսթալ՝ 12 հատը եւ մէկ նկար մեծցուած՝ 25 ֆրանք:

ԿԱՂԱՆԴԻ առթիւ կը պատրաստենք մասնաւոր փրիմներ:

Մէկ անգամ յաճախեցէք եւ գոհ պիտի մնաք.

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.20

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 25 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

25 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2070

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԱԿԱ՞Ն ԹԷ...

Վերջին խօսակցութիւն մը եւս՝ Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթին հետ, որ կը սիրէ անուշ-կապել, երբ հարցերը կը գտնէ չկատակ։

Իբրեւ պատասխան մեր երեք խմբագրականներուն, ուր այնքան հիմնական խնդիրներ շօշափեր եւ յստակութեան պահանջեր էինք, «Ապագայ» շատ է գրի առնել նոր խմբագրական մը, երէկ իսկ, շարախ ... «Յաւելուածական»։

Թող ասէ ինք որ կոչենք՝ «խուսափողական»։

Որովհետեւ, ռամկավար պաշտօնաթերթը ամէն բանի մասին կը խօսի այդ խմբագրականին մէջ, բայց կը խուսափի իր իսկ յարուցած հարցերուն պատասխանէն։

Եւ որովհետեւ հաւատաքննութիւնն ալ մաս կը կազմէ ռամկավար սազմագիտութեան, մէջտեղ կը դնէ նոր խնդիր մը, — ինչո՞ւ չենք հերքած Գ. Լ. Կիւմիւշկէրտանի զեկոյցները։

— «Բայց դաշնակցական թերթերու լեզուն կ'այրի, եթէ ամենաանաչառ ականատեսի մը խանդավառիչ վկայութիւնը իրենց ընթերցողներուն ներկայացնեն. մինչ իրենց էջերը լայնօրէն կը բացուին «սեփական թղթակից»ներու եւ օտարներու հաւաքուած գուժական լուրերու առջեւ։ Մենք կ'ողջունենք Հայաստանի մասին արտասահման հասած դրական տեղեկութիւններով եւ լայնօրէն տեղ կուտանք անոնց, իսկ անոնք կ'ոգեւորուին ժխտականներով»։ («Ապագայ», 24 դեկտ.)։

Պատասխան. — ԵԱՌԱՁի ներկայացուցիչը Գ. Կիւմիւշկէրտանին ուղեր է զեկուցման բնագիրը, եւ ան յայտներ է թէ «Ապագայ»ին տուած է։

Արդ, ԵԱՌԱՁը, իբրեւ օրաթերթ, չէր կրնար երկու շաբաթ սպասել, որպէս զի ռամկավար օրկանը լրացնէ եւ ինք արտատպէ։

Եթէ Գ. Կիւմիւշկէրտան կ'ուզէր հասարակութեան լայն խաւերուն ծանօթացնել իր տպաւորութիւնները, պէտք է արդար ըլլար բոլոր թերթերուն հանդէպ։

Մենք չե՞նք պիտի ուզէինք մեր ընթերցողներուն հաղորդել խիկարէս «խանդավառիչ» վկայութիւններ, հակառակ մեր «ժխտական» տրամադրութեան, որ, դժբախտաբար, կը բխի ոչ թէ թուացեալ տպաւորութիւններէ, այլ տասը տարուան դաժան իրականութենէն։

~~Ռամկավար պաշտօնաթերթը ի՞նչ (ոչ թէ ի՞նչ տեղ...)~~ կը փորձէ դասաւոր կանգնիլ այս հարցին մէջ, երբ մէջտեղ է ԵԱՌԱՁի հաւաքածոն, իր «Հայաստան»ի բաժինով։ Սեւով ու ճերմակով։

Բայց քանի որ այդ յաւակնութիւնն ունեցեր է, հարցնենք, մեր կարգին.

— Ռամկավար թերթերու լեզուն կ'այրի՞, եթէ, պատահաբար, արձանագրեն նաեւ Հայաստանէն հասած սեւ լուրերը, — ձերբակալութիւն, աքսոր, փախուստ, ասիական բռնութիւններ եւ անասելի թշուառութիւն։

Թաւրիզը մեր կուսակցական կայուածը չէ։ Ոչ ալ Դաշնակցականներ են փախստականները։

Եւ անոնք, փախստականները, որբ կամ գաղթական, ռամկավար թերթերուն ալ կը գրկեն իրենց ականատեսի վկայութիւնները։ Բայց, ռամկավարները ուխտած են միայն լաւը տեսնել եւ անտեսել, լռութեան դատապարտել անպարտկելի չարիքները։

Այդպէ՛ս կը թելադրէ իրենց «հայրենասիրութիւնը», որ քիչ մը շատ կը նմանի Թուրք թերթերու հոգեբանութեան, — Ամա՛ն, Թագաւորը չպարկանայ... Ժողովուրդը չլուգուի...

X

Այս բոլորը՝ իբրեւ փակագիծ, թէեւ սերտ կապ ունին յարուցուած հարցերուն հետ։

Արդ, ո՞ւր է «Ապագայ»ի պատասխանը այդ հարցերու մասին։ Տեղ մը կը կարդանք.

— «Մեր խմբագրական յօդուածաշարքին մէջ ըսէ Ռ. Ա. կուսակցութեան եւ ըսէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ներկայի մասին չէինք խօսած, այլ քանի մը գիծերով բացատրած էինք երկու կուսակցութիւններու որդեգրած ուղիներու հակադրութիւնները «Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին տարիներուն մէջ» մասնաւորապէս»։

Այս նախադասութենէն կը հետեւի՞ թէ՝ ռամկավար պաշտօնաթերթը ակամա՛յ խուժանավարութիւն կատարած է, Հ. Յ. Դաշնակցութեան վերագրելով, —

1. «Դաւադրական — ապստամբական գործունէութիւն» Հայաստանի մէջ։

2. Հայաստանի խորհր. իշխանութիւնը «ներսէն ու դուրսէն պայթեցնելու» ծրագիր։ («Ապագայ», 14 դեկտ.)

3. Ձեռնարկ՝ արտաքին միջամտութեան, «գործակցութեամբ Վրացի մենշեւիկներու, ատրպէյճանցի մուսավաթականներու, Թուրքերու եւ ուրիշներու»։

4. Համաձայնութիւն՝ վերոյիշեալ օտար կազմակերպութեանց հետ, որով «Անդրկովկասը Թրքական գերիշխանութեան տակ պիտի երթար փնտռելու իր ժողովուրդներու անկախութիւնը եւ... բախտաւորութիւնը»։

5. Հրաժարում՝ «արտաքին միջամտութիւններու հետապնդող բախտախնդրութիւններէ», ռամկավարներու ստիպումով։ («Ապագայ», 17 դեկտ.)։

«Յաւելուածական»ը չի յուսաբաներ այս կէտերը։ Եւ մանաւանդ, բոլորովին մութին մէջ կը ձգէ 1922 յունուար 6ի Պոլսոյ համաձայնութիւնը, որուն ամբողջական հրատարակութիւնը պահանջեր էինք, իբրեւ բանալին ամբողջ հանգոյցին։

Եթէ կը խուսափին բնագրէն, թող գոնէ բարի ըլլան պատասխանելու թէ՝ այդ համաձայնութեան մէջ կը գտնուի՞, իբրեւ նախապայման, կովկասեան դաշնագրի, պահանջել «դաշնակից բոլոր պետութիւններու եւ ի մասնաւորի Անգլիոյ հովանաւորութիւնը»։

«Յաւելուածական» մը եւս պարտ էք, եղբա՛յր «Ապագայ»։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

2000, 300 ԵՒ 100

—o—

Երկու շաբաթ առաջ, հայ դերասաններ Փարիզի մէջ ներկայացուցին «Նասրէտտին Հօճա»ն

Իւսպենսկիի կը պատմեն թէ, խոսլերէնէ հայերէնի թարգմանուած խաղ մըն է այս եւ բուն անունը՝ «Ծուարած վաճառական»։

Տարիներ առաջ, հանգուցեալ Մանուկեան տեսնելով որ խաղը չի բանուիր, անունը կը վերածէ «Նասրէտտին Հօճա»յի։ Լեզուն ալ՝ [illegible]։

Այդ «գիւտ»ն է որ Ամերիկայէն փոխադրած են Փարիզ։

Ու մինչ բուն հայկական ներկայացումները ճամբանքով բազմութիւն կ'ունենան, «Նասրէտտին Հօճա»ն ինքզինքը ծափահարել կուտայ... երկու հազար ունկնդիրներու։

Այսպէ՛ս են մեր բարքերը։

Նոյնքան «ռէքլամ» զատ հայկական թատրոնի մը համար՝ հազիւ քանի մը հարիւր հոգի կը հաւաքէ։

Բայց «Նասրէտտին Հօճա»ն եւ «Արշին Մալ Ալան»ը տաւն – տեղ եղած են մեր սիրտերուն մէջ, եւ կը քշեն կը տանին հազարներով։ Իրար հրմշտկել տալով եւ աթոռներ կոտրտելով։

Անցեալ կիրակի, երկու հայկական ներկայացում կար միեւնոյն ժամուն։ (Տգեղ մրցակցութիւն մը որուն պատասխանատուն... կը փնտռուի)։

Ժողովրդական թատրոնը «ասեղ ձգելու տեղ չկար», ինչպէս կ'ըսեն.

Բայց, մի՛ հրճուիք։ Սրահը այնքան փոքր է որ, թխելով – սեղմելով 250—300 հոգի հազիւ կ'առնէ։

Միւս ներկայացման — հազարներ սրահ մը — ներկայ են եղեր... հարիւր հոգի։

(Վէճ մըն ալ այս մասին, — մէկը կը հաշուէ՝ 50, ուրիշ մը՝ 150։ Թո՛ղ ըլլայ 100 կամ 300)։

Եզրակացութի՞ւնը. — հայկական թատրոն երթալ՝ կը նշանակէ ազգասիրական, բարեգործական տուրք, իսկ «Նասրէտտին Հօճա»ները բաշալերել՝ հայրենիացական պարտականութիւն

Սրէ անխուս եմ, առնէն փորձեցէք, միեւնոյն օրը «Նասրէտտին Հօճա» եւ, օրինակ, «Հին Աստուածներ» կամ «Նամուս» ներկայացնելով հաւասար մեծութեամբ սրահներու մէջ։

ՎԱՐԱԶ

ՈՍԿԻ ՓԻՏԻ ՇԻՆԵՐ ԴԱՏԱՐԱՆ ԻՆԿԱՒ

Ուրբաթ օր, Փարիզի պատժական ատեանին առջեւ սկսաւ դատավարութիւնը լեհ Տունիֆովսկիի, որ երկար ատենէ ի վեր կը զբաղեցնէ գիտական աշխարհը եւ... ոստիկանութիւնը։

Այս մարդը, որ ինքզինքը փրոֆէսէօր կը կոչէ, լուր հանած էր թէ կրնայ ոսկի շինել։ Ըլլալով զատակը վաճառական գիտնականի մը, շատեր հաւատացած եւ մեծագումար դրամ տրամադրած էին։ Այսպէս, կրցած էր մինչեւ մէկուկէս միլիոն փրանքի դրամագլուխ մը ապահովել։ Կոմս Սոպանոֆի իր տրամադրութեան տակ դրած էր 540,000 փրանք։ Հոլանտացի վան Հէօզ՝ կէս միլիոն, ելեկտրա – քիմիական տարրալուծարաններ հաստատելու համար։ Ուրիշ կոմս մը յանձնած էր 350.000 փրանք նարդ։ Վերջապէս սեղանաւորական ընկերութիւն մը փոխ տուած էր 75.000 փր.։

Տունիֆովսկի ատեն մը փակուեցաւ քիմիական աշխատանոցի մը մէջ, որպէս զի ապացուցանէ իր .. ոսկեղէն փորձերը. Քանի մը անգամ պայմանաժամ տուին Յետոյ կասկածները աճեցան եւ վերջապէս բանտարկուեցաւ, իբրեւ խաբեբայ։

Ուրբաթ օրուան դատավարութեան ընթացքին, ընդհ. դատախազը յայտարարեց թէ ամբողջ եղածը խաբեբայութիւն է. Թէ Տունիֆովսկի լման երկու տարի չըլլալիք բաներ խոստացեր եւ մէկուկէս միլիոն փրանք շորթեր է։ Վկաներէն մէկը յայտարարեց թէ «գիտնականը» այնքան ագէտ է որ, նոյն իսկ պատկառելի քննութիւն չի կրնար տալ։

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ ալ, շաբաթ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիա օդային ուժերն ալ կը զօրացնէ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Ազգ. Մեծ Ժողովի անդամներէն խումբ մը առաջարկած է օդանաւային նախարարութիւն հաստատել Թուրքիոյ մէջ Կառավարութիւնը նկատի առած է այս առաջարկը եւ օրինագիծ մը կը պատրաստէ։ Ներկայիս օդանաւային վարչութիւնը կապուած է ազգ. պաշտպանութեան գործակալութեան։

Անգլօ-պարսիկ վէճը պիտի լուծուի

Պարսկական կառավարութիւնը պաշտօնապէս նշանակեց գաւառական նախարարը եւ Փարիզի նախորդ դեսպան Հիւսէյին խանը, որոնք Ժընեւ պիտի երթան, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ պաշտպանելու համար անգլօ-պարսիկ վէճը։

Երկու կողմէն ալ տրամադրութիւնները մեղմացած են եւ յոյս կայ որ համաձայնութիւն գոյանայ յունուար 23ին։ Մինչ այս մինչ այն, բանակցութիւնները կը շարունակուին պարսկական կառավարութեան եւ քարիւղի ընկերութեան միջեւ։ Հաւանական է որ իրաւախոհութիւն գոյանայ հետեւեալ պայմաններով. — 1. Պարսկաստանի բաժինը հարիւրին 16էն բարձրացնել 24ի. — 2. Պարսիկներ գնել քարիւղի ընկերութեան բարձր պաշտօնէութեան մէջ. — 3. Քարիւղի ընկերութիւնը պէտք է համակերպի պարսկական օրէնքներուն եւ վճարէ ճկամուտի տուրքը եւ ուրիշ հարկեր։

Հացալը գնծա եւ կ'ազատիս

Գրած էինք թէ խորհրդային իշխանութիւնը որոշած է փրկանքով անցագիր տալ անոնց որ կ'ուզեն արտասահման տեղափոխուիլ։ Վերջին լուրերու համաձայն, այս գործը յանձնուած է «Ինտուրիստ»ին (պետական կազմակերպութիւն մը որ օտարներու երթեւեկով կը զբաղի)։

Ինտուրիստի արտասահմանի ճիւղերուն հաղորդուած է թէ անցագրեր չի վերաբերիր բանտարկեալներուն եւ աքսորականներուն։ Անոնց համար առանձին պայմաններ կան եւ իւրաքանչիւր պարագայ զատ – զատ պիտի քննուի։ Իսկ ազատ քաղաքացիները կրնան դուրս ելլել վճարելով 500 ոսկի ռուբլի (50 անգլիական) ընչազուրկներուն համար, հազար ռուբլի՝ ունեւորներուն։ Դեկտ. 13ին «Իզվեստիա» հրատարակեց Ինտուրիստի պաշտօնական ազդը, որ կ'ամփոփէ վերոյիշեալ ձեւակերպութիւնները եւ կ'ըսէ թէ նշանակուած փրկանքը (500 կամ հազար ռուբլի) «անցագրի գինն է»։

Նոր կրճատում պարէնի

Մոսկուայէն եւ Լենինկրատէն եկող լուրերը կը հաստատեն թէ պարէնի [illegible]։ [illegible]

Ռումանիա եւ Եուկոսլաւիա համաձայնեցան

Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարները որոշեցին վաւերացնել 1929ին մշակուած բոլոր պայմանագիրները, որոնք 26 հատ են եւ կը լուծեն երկու երկիրներուն միջեւ եղած վէճերը։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս համաձայնութեան, ճիշդ այն պահուն երբ լարուած են Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ յարաբերութիւնները։

Միատեսակ կազ՝ Վիեննայի մէջ

Ուրբաթ օր մեծ խուճապ յառաջ եկաւ Վիեննայի Թղթատարական ճնայագութեան սնտուկի պաշտօնատան մէջ Ցանկարծ թանձր ծուխ մը լեցուց սրահը Բազմութիւնը խուճապի մատնուած, սկսաւ փախչիլ Կարելի չէր շնչել.

Անմիջապէս օգնութեան հասան հրշէջները, մասնաւոր դիմակներով։ Կը կարծուէր թէ քաղաքական ցոյց մըն է եղածը. բայց ոստիկանութիւնը հաստատեց որ գողութեան փորձ մըն էր, ամերիկեան աւազակներու մեթոտով Զարագործները որոշեր էին յափշտակել սեղաններու վրայ դիզուած թղթադրամները, օգտուելով խուճապէն Միայն թէ սխալ հաշիւ մը ըրած էին։ Նոր կառուցւածքի մը շնորհիւ, բոլոր գրասեղաններուն վրայ հաստատուած են ելեկտրական կոճակներ որոնց վրայ կոխելով շէնքին բոլոր դուռները անմիջապէս կը փակուին։ Այնպէս որ, չարագործները գերի բռնուեցան շէնքին մէջ։ Եթէ ձեռնարկը յաջողէր, պիտի կրնային 15 միլիոն շիլին թռցնել, որ պատրաստուած էր աշխատողներու օրերու աշխատավարձի համար։

Հինգ միլիառի նոր զանձատում

Ֆրանսայի ելմտական նախարարը անցեալ օր զեկոյց մը տալով Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, յայտնեց թէ ի հարկին արտօնութիւն պիտի խնդրէ հինգ միլիառ ֆրանքի գանձատոմս շրջաբերութեան հանելու, ելմտացոյցը հաւասարակշռելու համար։ Վերջին երեք տարեշրջաններու բացը է 17 միլիառ, որուն 3067 միլիոնը կը ներկայացնէ 1932ի ինը ամիսներու նուազումը Իսկ երկաթուղիներու բացը է 9—10 միլիառ։ Անմիջական պէտքերու համար, անցեալ մայիսէն ի վեր 9 միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն կնքուած է։

Մահը կը սուրայ փողոցներուն մէջ

Ուրբաթ օր, Վերսայլի մէջ, ինքնաշարժ մը զարկաւ տապալեց մայր մը եւ երեք զաւակները, — 7 եւ 5 տարեկան եւ 16 ամսուան։ Երախաներէն երկուքը մեռան, (մէկը՝ մօրը գիրկն էր), իսկ մայրը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ։ Իբրեւ պատճառ ցոյց կը տրուի փողոցի լոյսին անբաւականութիւնը։ Ինքնաշարժը կը սուրար 15 քիլոմեթր արագութեամբ։

ՀԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՑ ԱՐԾԱԹ ԴՐԱՄՆԵՐԸ

1928ին օրէնք մը քուէարկուեցաւ, որով 5, 10 եւ 20 փրանքնոց արծաթ դրամներ պիտի կոխուէին, թղթադրամները շրջաբերութենէ դադրեցնելով 1932 դեկտ. 31ին.

Վերջին տեղեկութիւններու համաձայն, այս գործողութիւնը յետաձգուած է 1934 դեկտեմբերին։

ՆԵՐԳԱՂԹ ԵՒ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

— —

Բարեգործականի վերջին զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

[illegible]

Նոյն հինգերորդ կարաւանը Պէյրութէն կը մեկնի, Սիլանիկի եւ Պուրկասի գիծով, դեկտ. 27ին։ Ծովեզերեայ եւ պարենաւորումի ծախքերուն համար Միութիւնը տրամադրեց 600 ոսկի գումար մը, առ այդ պէտք եղած կարգադրութիւնները ընելով Ժընեւի [illegible] վերդեանի հետ համախորհուրդ։

Մարսէյլէն մեկնող գաղթականները իրենց հետ Հայաստան կը տանին, իր վերջին կամքին համաձայն, մեծ հայրենասէրին՝ Միհրան Ջերազի աճիւնը, որ պիտի ամփոփուի Նուպարաշէնի մէջ։

[illegible] 11 795 [illegible] մը եւս ընել այն հայրենադարձ ձեռնարկին համար, զոր կառավարութիւնը յաջողապէս վարել նախանձախնդրութեամբ համար ամէն հաւաստիքներ տուած է։

Վերջին 2—3 ամսուան միջոցին Նուպարաշէնի համար Երեւան փոխադրուած [illegible] 25.760 [illegible]

❋ Նոյնպէս Երեւանի կառավարութեան [illegible] Հանդ Մէկրոպեան [illegible] Հ. Բ. Ը. Միութեան [illegible]

ԻՐԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԻՒՂԵՐԻՆ ՎՐԱՅ

[illegible] Միութիւն մէջ քուէարկեց 1933 տարեշրջանի սահմանեալ պիւտճէն, որուն մէջ կրթական ձեռնարկներու համար նախատեսուած է 4200 անգլ. ոսկիի գումար մը։ Այդ առթիւ դարձեալ խորհրդակցութիւններ եղած են եւ նոր գեղչեր Փարիզի եւ Նիւ Եորքի բարձր պաշտօնէութեան թռչակներուն վրայ։

Միութեանս յառաջիկայ կրթական գործունէութեան մասին ամէն ինչէ վեր տեղի ունեցած ուսումնասիրութեանց հիման վրայ, պատրաստուած է կրթական ծրագիր մը որ պիտի բարկուի Կեդր. Վարչութեան նկատողութեան, յառաջիկայ տարուընէ սկսեալ գործադրութեան դնելու համար այն մշակութային կարեւոր առաջադրութիւնները որ պիտի կազմեն Հ. Բ. Ը. Միութեան քաղաքական [illegible] ծուննէութեան առանցքը։

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու օրուան մէջ՝ երրորդ եղբայրասպանութիւնը՝ Մակեդոնական կազմակերպութեան երկու թեւերուն միջեւ.

Կը յուշուի թէ Փլոթուկէլովի խմբակը, որ մինչեւ հիմա կառավարական դիրք բռնած էր իր կարգին յարձակողականի սկսած է.

Առջի օր գրեցինք թէ սպաննուած է Կոցեւ, երիտասարդ մտաւորական մը։ Հինգշաբթի օր, Սոփիայի մէջ սպաննուեցաւ ուրիշ մը, վաճառական Միտակով, որ կը պատկանէր Միխայլովի խմբակին։ Իսկ ուրբաթ առտու սպաննուեցաւ Սոփիայի գիւղական բանտին մատակարարը Տուկով։

ՖՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ազգ. դրամատունը կանոնագիր մը հրատարակեց որուն համաձայն ամէն ճամբորդ որ իրեն հետ կը բերէ աւելի քան 20.000 լէվայի գումար մը, պուլկարական թղթադրամով, պարտաւոր է հասած օրն իսկ յայտնել թէ ի՛նչ բանի պիտի գործածէ։

ԼԵՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Ա.

Լէօի անակնկալ մահն ինձ խորապէս յուզեց։

Գիտէի իր կեանքի վերջին տարում տարիների գիժախոհութիւններն ու մոռացումի արժանի դրուագները.

Գիտէի, եւ այլ եւս խոպառ անտարբեր էի դէպ իր գոյութիւնն անգամ.

Զարմանալի է մարդը. ահա վրայ հասաւ մահը, ճակատագրական անէացումի անդարձ վայրկեանը, երբ նա չկայ այլ եւս, եւ նրան էլ երբեք տեսնելու չեմ, ու զգացածս ցաւն այնքան մեծ է, որ ահա գրիչ ձեռք առայ, արդարութեան ու արժանիքի խօսքն ասելու իր մասին։

Ո՛չ. չեմ հնազանդւում հինաւուրց առածի իմաստութեան, թէ՝ «Մեռածի մասին կամ լաւ՝ կամ ոչինչ»։

Գրած եմ այս տողերը մի հզօր անդրադարձումով դէպ ի իր մօտաւոր անցեալը, երբ տակաւին նզովածին պատերազմը չէր եկել ապականելու ու պղծելու աշխարհն ախտավարակ, դարշահոտ մթնոլորտով եւ երբ հանրային գործիչը իր հոգու ու խղճմտանքի անկեղծ մղումին միայն հնազանդ՝ հարկադրուած չէր իր եսն ու մտածումները սքօղել անճանաչելի դառնալու համար, որպէս զի մի կտոր հաց ուտի։

Սրտի եւ հասարակական պարտք կ'ուզեմ կատարել այս տողերով։ Լէօի հետ մի քանի տասնեակ տարիների անխառն ու մտերմական յուշերով եմ կապւած, որոնք չեն կարող ջնջել անգամ իր կեանքի վերջի այնպէս անողորմօրէն նշաւակող վրիպումներով, ուր ինքն աւելի անգութ եղաւ դէպ իր անձը, քան ամենաոխերիմ թշնամին։ Եւ յետոյ ինչ հզօր, ինչ գեղեցիկ է մահը, որ գիտէ ջնջել ու գծւած իրականութիւնից չարթել մեր խեղճ էութիւնը, եւ բարձրացնել նրան վե՛ր, վե՛ր, մինչեւ յաւիտենականն ու անմահը։

Աւա՜ղ, ամէն մի մարդկային էակ, որ մի խորհրդաւոր եւ իրանից դուրս տարօրինակութեամբ աշխարհ եկած՝ լուռ ու հնազանդ ուխտաւորի պէս ներկում է աստուածացումի, ու միշտ արեան սայթաքումներ ունի, խղճմտանքի ինչ մութ չարչարանքներ, ինչ անկումներ, բայց եւ ինչ դիւթական ճիգեր խոյանք, ինչ բաղխումներ գեղեցիկի, արդարի ու ճշմարտութեան յաղթանակի համար իր այն կարճատեւ ու հեւքոտ վազքի ընթացքին, որ թշուառօրէն կեանք է կոչւում։

Եւ ահա հասնում է մահը, որի դրութիւնը մեծ յաւերժութիւնն է եւ իմաստուն ու գեղեցկութիւնը պաշտօն ու դաժան գիտութիւնը, որ ժպտում է նիւթի փխրուն կատարումներից ծառս եկած մեր խեղճութեան վրայ եւ հարկադրում է մեզ, իրերի, երեւոյթների խորքին սեւեռել մեր հայեացքը։

Օ՜, երբեք պէտք չէ անգթօրէն դատել մեռածը, մանաւանդ Լէօի պէս բազմակողմանի, բեղուն կեանք անցրած մէկը։ Ինչպէս մոռանալ իր փառաւոր անցեալը. ի՞նչպէս նկատի չառնել իր վերջին տարիների ծանր ողբերգութիւնը։ Ո՜վ կ'ասի երբեք իր ներհուն ու մութ չարչարանքները այն պահուն, երբ իրար յաջորդող հիասթափումների տակ ընկճւած իր ձեռութիւնը հարկադրուած էր դիտել ու հանդուրժել իր պաշտած ազգային իտէալների կործանումը, իր պաշտած աստւածների մահը։

Ո՜վ կ'ասի երբեք իր կրած ամենօրեայ դառնութիւնները, եւ իր ծածուկ, անզօր ցասումը։ Լէօի պէս մէկը մի՞թէ հնարաւոր էր, որ առանց տառապանքի ընդունէր իր սեփական կործանումը եւ անկումը։ Ո՛չ, այդ անհնարին է. Վկայ՝ իր կէս դարի խօսքն ու գործը։

Արդար լինենք. վառն ցի յօշոտւած, կաշկանդւած խղճմտանքը դատաստանից դուրս է... Այս դժնդակ, այս նզովք աշխարհում ամէն մի մարդկային էակ սիրելուց աւելի կարեկցութեան է արժանի։

Ես դրում եմ իմ գիտցած, գաղափարական, եռակեան Լէօի մասին. Մնացածը ինձ համար լոկ հողմավար մութ է ու մշուշ, որ ոչ անուն ունի, եւ ոչ իմաստ։

×

Լէօի մասին գրելիս՝ անհնար է աչքաթող անել մեր դժբաղդ, որ հայկական քաղաքակրթութեան ու մշակոյթի առաջին ու հզօր կուանն եղաւ միշտ եւ պիտի լինի այսուհետեւ։

Որչափ եւ մեր պատմութիւնը — բոլորն էլ եկեղեցական դասից — ծագնեն լոկ հայ ազնւականութեան ու կղերի ներքոդն անել անցեալում, անուրանալի է, որ հայ դժբաղդ ազդեցութիւնն ու կատարած դերը մեր մշակոյթի ու քաղաքակրթական մարդեցում հսկայական է։ Ղազար Փարպեցու ծագումն ու իր փառաւոր գործը դրա լաւագոյն փաստն է։ Զգիտեմ, մեր՝ ոսկեդարի պէտքի աստղերը՝ Եղնիկ, Կորիւն, Դաւիթ, Խորենացի, Եղիշէ եւայլն... զաւակները չէ՞ն արդեօք մեր ժողովրդի խոնարհ խաւերի, այն համր ու անանուն զանգւածի, որի հոգին չգիտես ինչ չքեղ կարելիութիւնների ծով է, յաւիտենական խորհուրդներով յաւերժապէս ալեկոծ։ Հայ շինականի, արհեստաւորի, մշակի զաւակներ չէ՞ին Վռամշապուհ արքայի, Սահ. Մեսրոպի ժողոված «Ժամկոչնոց ընտրեալը, ուշեղը եւ թարգմանիչ, փափկաձայն եւ երկաբոյրոշ», որոնց համար այնքան հայրենասէր խանդավառութիւն ունի Մ. Խորենացին։

Երբեք չպիտի դադրիմ գոչելուց, որ հայ ժողովուրդը հակառակ իր այսօրեայ նիւան, անօգնական վիճակին եւ իր վերելքի վեհագոյն ճիգի ձախողանքին, ոչ մի ազգի քաղաքակրթութեան առջեւ բերանարաց մնալու պէտք չունի։ Դարերն այնպէս են յղկել, մշակել ու ազնւացրել իր հոգին, որ նա դարձել է նիւթական անտառներում կախւած մի դիւթական տաւիղ, որ ամենաթեթեւ հովից իսկ թրթռում եւ մելօդիներ է հւագում։

Հազար հինգ հարիւր տարի առաջ լուսաւորութեան իր ոսկեդարը կերտող ցեղը կարող է բնաւ չյուսահատել իր ապագայից, անգամ ծանրագոյն ողբերգութիւնների ու փորձութիւնների օրերին. կը բաւէ, որ նա իր սեփական արժէքների յստակ ու խոր գիտակցութիւնն ունենայ։ Այս վերյուշը նրա համար, որպէս զի քէմալական Թուրքիոյ ներկայ ձղադգիր ու տարամերժ ասպիններին առջեւ զարմանք ու հիացք ունեցող Հայը երբեք չմոռանայ, որ Թուրքը իրենից տասնեւհինգ դար յետ է եւ հեռաւոր պէս հազար հինգ հարիւր տեղաց վար։ Թող վազի, տենենք, ե՞րբ կը հասնի մեզ։ Եւ երանի՛ թէ հասնի, այն ժամանակ գուցէ մարդ դառնայ։

×

Դառնանք Լէօին։

Հայ գիւղի ծնունդ է նա, եկեղեցու ամէնէն խոնարհ սպասաւորի՝ ժամկոչի զաւակ։

Մեր աշխարհում ժամկոչները համայնքի ամէնէն չքաւոր դասին են պատկանում, իրենց ապրուստը հայթայթելով ծխականների բարեպաշտ նւէրներից։ Տիպը հանրածանօթ է. բարեմիտ, համեստակատար, ամէնքի առջեւ խոնարհ, բազմապիտոյ դրունքներ, ալեխառն մազ ու միրուքով մի ծերունի, որ միշտ հինցած հողաթափեր, եւ ննջեցեալներից մնացած հնամաշ զգեստներ ունի հագին։ Ամէնքի սիրելին է եւ ամենաանհրաժեշտ մարդը համայնքի։ Տիրացուի, տէրտէրի չափ բան գիտէ ժամասացութիւնից, բայց ցոյց չի տայ. միայն իր քթի տակ, ինքն իր համար կը մրմռայ դասերից լսւող ընթերցանութեան ու սաղմոսերգութեան պահուն։ Գիտէ բուրվառը ժամանակին կրակ դնել, եկեղեցու մէջ խնկի անուշահոտութիւնը տարածել. սիրում է սրբազան հասա մարխանները, սաղմոս, չարական տողաւորել գրականին եւ սեղանի վրայ, ջահակալներ, սուրբերի առջեւ ժամերը վառ պահել, ապա զանգակների թելերը ժամանակին քաշքշել, միշտ աղօթքի մրմունջը շրթունքներին։ Ժամհարները սովորաբար անզբաղէս են։

Ահա մօտաւորապէս եւ Լէօի հայրը, Շուշեցի ծերունի Գրիգորը, ահա եւ այն միջավայրը, ուր փոքրիկ Առաքելը յաճախ ընկերանում է իր հօրը, եւ հաւանաբար օգնում նրան։ Այս չքաւոր, ծեր, անզբաղէս ժամկոչը սակայն իր ցեղային, հզօր ու անպարփակ կիրքն ունի յոյսի ու գրի համար։ Եւ նա մտմտում է ու վճռում, որ իր որդին ոչ թէ ժամհար, այլ ուսումով մարդ պիտի դարձնի։ Ո՞ր տեղից լուսաւորեց այդ տենդն իր մէջ. եկեղեցու յոյսն ու խորհրդաւոր գրքե՞րը, ունէ՞ն նրան, թէ իրեն համար մութ, անմերձենալի մնացած սաղմոսերգութիւնները։ Ինչ իմանաս։ Լէօի հայրը եթէ միակ լինէր ուսման այդ բոցակէզ ծարաւով, դժւար չէր առեղծւածը բացատրել իր միջավայրի ու պարագաներ յարուցած ներշնչումներով։ Բայց քանի քանիսը մեր ականաւոր գրագէտներից ու արւեստագէտներից մեր ժողովրդի խոնարհ խաւերից եկան։ Խօսքի, մտքի, ձեւի ու գեղի որքան վարպետներ ունենք հայ ժողովրդի ծոցից ծնւած որ սոսկ անհատական ճիգերով ու բնածին ընդունակութիւններով հայկական արւեստի տակ իրենց արդար տեղը գրաւեցին։ Այվազեան ու Թումանեան, Երիցեան ու Սրւանձտեան, Պռօշեան, Զարդարեան ու Թլկատինցի եւ քանի ուրիշները... Հապա՛ Րաֆֆի՞ն — հայ գրի իշխանը... Այս ցեղի հոգին մի հնոց է, որտեղից գունագեղ բոցեր են ժայթքում ջերմ, բարեբար խուրձերով։

Հայ ժողովրդին կարելի չէ զարմացնել ոչ Դիկկենսների խոնարհ ծագումով եւ ոչ ամերիկեան «փայտաշէն խրճիթից Սպիտակ Տունը» բարձրացող նախագահներով։

Ազատի՛ր հայ ցեղը ասիական արիւնռուշտ զարհուրանքից, եւ տես թէ հայ շինականի, բանւորի, արհեստաւորի, հայ ժամկոչի ու գիրի զաւակները մեր սեւաչեայ կրակ-պատանիները գիտութեան, արւեստի մարզերում ինչ հրաշքներ կը կատարեն։

Ա՜հ, Թիւրք, ո՞ւմ էր պէտք, որ դու աշխարհ գայիր..

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՍՈՒԽԱԿՆԵՐԸ
(ՀԷՔԵԱԹ)

ԽՄԲ. — Յառաջիկայ շաբաթ լոյս կը տեսնէ Շ. Նարդունիի գիրքը, իբրեւ առաջինը ՅԱՌԱՋի մատենաշարին, ՄԵՂԵԴՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴՆԵ՛Ր, (հէքեաթ եւ բանաստեղծութիւն)։ Նմոյշ մը տալու համար, հէքեաթ մը ահա։

— Մա՜յր, մա՜յր, ի՞նչ անուշ կ'երգէ սոխակը.

— Այո՛, նոան հատիկս, անո՜ւշ կ'երգէ սոխակը

— Ի՞նչ կ'երգէ։

— Մութ մի՛ ըներ, զաւա՛կս, դի՛ր գլուխդ բարձին վրայ եւ քնացիր։ Երբ մեծնաս, կը հասկնաս։

— Ինչո՞ւ չի քնանար, ինչո՞ւ միայն գիշերը կ'երգէ։

— Քնացի՛ր, անմե՛ղս, քնացի՛ր։ Նայէ՛, մո՞ւթ կը հոտի վերմակիդ տակ։ Ներս առ գլուխդ, որպէսզի քաղցր ջերմութիւնը օրօրէ միտքդ եւ քնանաս, ազատ երազնե՜ր տեսնես։

×

Մեր գիւղին պարտէզներուն մէջ բնաւանիք մը սոխակներ կան, որոնք, մայիսի գիշերները, անընդհա՜տ կ'երգեն, շատ քաղցր կ'երգեն։ Անոնց երգը այնքա՜ն անուշ է, որ նուաղում կը պատճառէ մութ ընդերքներուն։ Եւ մեր գիւղացիները կը հաւատան թէ սոխակները այդպէսով կը հմայեն ու կը կախարդեն գիւղին պատանիները, որոնք, թափանցելէ յետոյ մեղեդիին իմաստը, կը փոխակերպուին սոխակներու։ Ահա թէ ինչու մայրերը, գարնանային գիշերները, կը հսկեն իրենց քնացող զաւակներուն վրայ, որպէսզի չարթննան անոնք, մութ չընեն սոխակներուն ու չկախարդուին։ Վա՜յ այն մօրը, որ խոր քունի մէջ կ'իյնայ, վասնզի իր տղան, քաղցրախօս սոխակին ձայնէն արթննալով, պարտէզ պիտի իջնէ, թռչուններուն մեղեդիին ունկնդրելով՝ պիտի կախարդուի եւ սոխակ պիտի դառնայ նոյն գիշերը։

Մայրերը կը վախնան նոյնիսկ պատմութիւնն ընելու այն պատանիներուն, որոնք, հայրենի արջունքի հասած, գիշեր մը սոխակի փոխակերպուեցան։

×

Մամիկս ինծի պատմեց, սակայն։

Գանդուր կը կոչուէր տղան, եւ աղջիկը՝ Ամպեր։ Զաւակներն էին երկու դրկից տուներու։ Փարթամ թթենի մը կը բաժնէր անոնց տուները, որոնց ետեւ կը տարածուէին ջուրի պէս [illegible] պարտէզները։

Գիշեր մը սոխակները կ'երգէին, բո՜ւյգր, բո՜ւյգր, չո՜ւ ու քաղցր

Գանդուր արթնցաւ եւ անմիջապէս ելաւ անկողնէն։ Գիշերազգեստով իջաւ պարտէզ։ Այնտեղ էր Ամպեր, ժամ մը առաջ արթնցեր՝ հասկնալու էր եկեր սոխակին երգը։

— Գանդո՛ւր, կը հասկնա՞ս թռչունին երգը։

Տղան գլխով պատասխանեց թէ չէր հասկնար։

— Եկուր մութ ընենք։

Գանդուր ձեռքը տարաւ Ամպերին, եւ ցանկապատին վրայէն իր կողմն անցուց զայն։ Քանի մը ճիւղեր, որոնց դպեր էր Ամպեր, բուռ մը ոսկի թափեցին գետինը եւ կրակի պէս այրեցին մթագոյն մարգագետինը.

Նախ շատ էին սոխակները։ Կարծես թէ բոլոր ծառերն ալ սրինգ չէին էին իրենց ճիւղերը, որոնք կը սուլէին, ջուրի ձայներ կը հանէին, յետոյ տաւիղի թելերու պէս կը թոթուային ամէնը մէկ։

Գանդուր եւ Ամպեր նստան քով քովի, եւ իրենց ձեռքերը դրին մէկզմէկու ուսի վրայ։ Ցետոյ իրենց գլուխը բարձրացուցին ծառերուն եւ մութ ըրին։

Ո՜ւր էր գիշերը։ Վարդերը բացուեր էին հնոցի պէս։ Լուսինը աղջկան մը պէս կը լողար ոսկեթոյր երկինքին մէջ։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — (Պահ մը մտիկ ընելէ յետոյ) Ի՞նչ անուշ է երգը, ափսո՜ս որ չենք հասկնար։

ԱՄՊԵՐ. — Պէտք է հասկնանք։ Մտիկ ընենք ուշադրութեամբ։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — Բաւարարենք...

ԱՄՊԵՐ. — Լռէ՛, կատակ մի ըներ։

Մտիկ կ'ընեն, լուռ եւ երկիւղած։ Հեռուէն եւ ձայները կը հասնին։ Պահ մը յետոյ երկու սոխակներ մնացին, միւսները լռեցին։ Մէկը կարծես կ'երգէր ջուխտակի վրայ։ Զա՜յն է, որ կը բարձրանա՜յ, կը բարձրանա՜յ, յետոյ երկար սարսուռներ կը յօրինէ եւ, յանկարծակի լացի մը պէս, ձայնի այդ բարձրութիւնը կը փշրուի, կը թափի, կը տարուղի։ Այն ատեն միւս ձայնը, լացող ու ափերուներուն մէջ փշրուող երգի խաղերուն հետ յարդարանք մը կատարելէ յետոյ, կ'առատանայ ծառէ ծառ, կը նետուի վեր, դէպի երկինք, եւ կը կարկաչէ աղբիւրի մը պէս մէջերին մէջ..

ԱՄՊԵՐ. — Ի՞նչ անիմանալի մեղեդի...։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — Կարծես թէ ես հիմա կը հասկնամ

ԱՄՊԵՐ. — Ըսէ՛, ինծի ալ ըսէ....

ԳԱՆԴՈՒՐ. — Կը թուի թէ գիշերուան քաղցրութեան մասին կը խօսին։

ԱՄՊԵՐ. — Թարգմանէ՛ ինծի։

ԳԱՆԴՈՒՐ — Ապասէ. (Ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէ պահ մը։ Ցետոյ կը սկսի թարգմանել, ականջը տուած թռչունին երգին եւ շրթունքները դրած՝ Ամպերի տաք ճակտին մօտիկ։)

Խաղաղութի՜ւն խաղաղութի՜ւն
խաղաղութի՜ւն...։
Քա՜ղցր է գիշերը վարդի, ռեհանի եւ անանուխի հոտերով։
Ո՜վ գարուն, երբեք չպիտի քնանամ՝ երգելու համար քու գիշերներդ։
Վասնզի անոնց ծոցին մէջ՝ ես կը գինովնամ ամէն վայրկեան։
Խաղաղութի՜ւն խաղաղութի՜ւն
խաղաղութի՜ւն...։

ԱՄՊԵՐ. — Ի՞նչ զգայուն են այս թռչունները։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — (Կը թարգմանէ)։

Քնացող երկինքը իր սնդուսէ պատմուճանին բացուածքէն ցոյց կուտայ աղուոր ստինք մը։
Աստուծոյ լոյսը փոշիի է վերածուեր, որպէսզի ոչ ոք տեսնէ ստինքը։
Սակայն փոշին ձիւնի նման խանգչեցա՞ւ գիւղին վրայ.
Եւ երկրին վրայ եղողները կըրնան տեսնել ստինքը, եթէ չըքնանան։

ԱՄՊԵՐ. — Հէքեաթի կը նմանի. իմ մամիկս երբեմն նման հէքեաթ մը գիտէր։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — (Կը դադրի, տաք է ձայնը։ Կը շարունակէ թարգմանել)

Սակայն քու ստինքդ, ո՜վ իմ սիրականս, — ի՜նչ փոքր են, պզտիկ են, — աւելի գեղեցիկ կ'երեւին։
Անոնք թաւշեայ քակնքերու պէս են, եւ նաշիհով լեցուն։
Իսկ քու այտերդ արքայական ոսկեդրամներու կը նմանին, քանի զանոնք կը համբուրեմ.
Երբ կը վազես մարգագետնին վրայ, ձերդ կրունկներդ տեսնելով՝ կ'ըսեմ.—
Ահա երկու կաքաւներ, որ կը փախչին՝ ցածէն թռչելով։

ԱՄՊԵՐ. — Գանդո՛ւր, կ'ուզեմ լա՛լ, բարձրաձա՛յն լալ.

ԳԱՆԴՈՒՐ. — Ինչո՞ւ։

ԱՄՊԵՐ — Որովհետեւ այս երգը շատ քաղցր է։

ԳԱՆԴՈՒՐ — (Փինով, ձայնը տարտամ պէս ապագ ու անոյշ, կը շարունակէ թարգմանել)։

Մօտեցի՛ր, ո՜վ իմ սիրականս,
մօտեցի՛ր, կտուց կտուցի տանք։
Թափահարէ՛ թեւերդ, սարսուռ հեծեծէ՛։
Տե՛ս, սիրոյ դողը ի՜նչպէս երաշտացուց իմ ձայնս։
Պահը անո՜ւշ է, հեշտանքով ու կիրքով լեցուն։

ԱՄՊԵՐ. — Գանդո՛ւր, այնպէս ըրէ ինծի, ինչպէս թռչունը կ'ընէ։

(Կը համբուրուին)։

(Սոխակը կ'երգէ)։

ԱՄՊԵՐ. — Հիմա կարծես թէ ես ալ կը հասկնամ։ (Կը թարգմանէ, շրթունքը դարձուցած Գանդուրի շրթունքին։ Եւ անոնք, այսպէս, կը նմանին թռչուններու, որոնք բանը մը ունին իրարու խօսելիք)։

Սէրն անո՜ւշ է, բայց իմ սիրականս աւելի անուշ է։
Ես անոր մօտն եմ ամէ՜ն գիշեր, ամէ՜ն գիշեր։
Գիշերն անուշ է, բայց աւելի անուշ է այն գիշերը, երբ ես կը խօսիմ սիրականիս հետ։
Խաղաղութի՜ւն խաղաղութի՜ւն
խաղաղութի՜ւն...։

ԳԱՆԴՈՒՐ. — (Փոխաստացի պէս կը թարգմանէ շարունակելով)։

Դուն ռեհանի տերե՞ւ ես ծամբ.
Գիշերը ռեհանի հոտո՞վ է լեցուեր,
Այսքան անուշահոտութիւն երբեք չեմ առեր,
Ահա թէ ինչո՞ւ գինով եմ դարձեր։

ԱՄՊԵՐ. — (Կը թարգմանէ)

Ես սիրոյ աղբիւր դարձայ,
Կը հոսիմ, կ'երգեմ գիշերն ի բուն։
Մօտեցո՛ւր շրթներդ ու խմէ՛,

«ՀԻՆԻ ԵՒ ՆՈՐԻ ՀԱՐՑԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»

Ահա մի հարց, որ վերջերս այնքան տաք կերպով զբաղեցնում է արտասահմանեան հայ մտաւորականութիւնը. Հարցը ինքնին նորութիւն չէ։ Երբ մի սերունդ հասունանում է, կամայ թէ ակամայ, նա իր տեղը պէտք է զիջի հասնող, մատաղ սերունդին, ու այդ փոխանցման շրջանին է ահա, որ սկսւում է մի տեսակ պայքար երկու սերունդների միջեւ։ Հինը, միշտ պահպանողական, սիրում է մնալ հաւատարիմ հին աւանդներին, հին հասկացողութիւններին ու սովորութիւններին։ Նա, կարծես Փիլիփպայէս չի կարողանում ընդունել որ եւ է փոփոխութիւն, որ կարող է աններդաշնակութիւն մտցնել իր արդէն կազմաւորւած, ձուլւած ու կազմակերպւած էութեան մէջ։ Նորը ընդհակառակն, տակաւին հալւած ու չլիկացած վիճակի մէջ, իրեն ապրած դարին յատուկ գաղափարներով ու զգացողութիւններով լցւած, նոր ու տարբեր հոգեբանութեամբ առաջ է նետւում եւ սակայն դէմ է տալիս հինի պարիսպներին։ Իր զգացողական աշխարհը տարբեր է, տարբեր են տեսակէտները իր, հինի հասուն ու գեղեցիկ էութիւնը այլեւս չի բաւարարում իրեն, չի ոգեւորում, չի ապրեցնում, եւ չի ներշնչում ապագայի դէպ չդրւած ինչ որ ճշմարտութեան լոյսեր։ Կեանքը իր յարատեւ վազքով ապագայի ետեւից չհասնել երբեք եւ սա միշտ հետամտելով մեզանից չարանձակում է իր յուսատու ճառագայթներով փայլել, միշտ նորանոր յաղթանակներ խոստանալով մեր անվերջ ձգտող մտքին։

Ու նորերը հաւատում են, որ դեռ կան շատ նորանոր բաներ, չհասկացւած գաղտնիքներ, չլուծուած հանելուկներ, չգրաււած գեղեցկութիւններ ու ճշմարտութիւններ, որոնց պէտք է հասնել... զգալ... ըմբռնել

Եւ այս է յառաջդիմութեան ճամբան։

Ծերերի ծառերի նման, թափում են հիները հասուն եւ հիւթալի պտուղներն իրենց կռացած ճիւղերից, ոմանք թեւատարած, հովանի են դառնում հասնող սերունդին, գուրգուրում փայփայում են նրան, իրենց ամուր բունը հաստատուն յենարան դարձնելով, ոմանք էլ մնում են դժգոհ։

Ու դարը փշրւում է դարին մէջ, շրջանները իրար են յաջորդում, միշտ նոր տարրեր աւելացնելով հինի թողած հարստութիւնների վրայ։

Հարցը նորութիւն չէ, այլ կրկնութիւն։

20րդ դարը այն շրջաններից է, ուր ընկումը շատ խիստ եւ կտրուկ կատարւեց։ Պատերազմը մէկէն դարձրեց ամէն ինչ, փոփոխութիւնը կատարւեց գլխապտոյտ առաջացնող արագութեամբ, մէկէն ամէն ինչ մթագնեց ու պղտորւեց ու դեռ երկար ժամանակ էր պէտք մշուշը ցրելու համար։ Նոր սերունդի համար ստեղծւեց չափազանց դժւարին կացութիւն. իրերի եւ երեւոյթների ստորիճանական զարգացման փոխարէն, առաջեւ դրւեց մի անջրպետ, որի վրայ նոր սերունդը պէտք է իր շէնքը կառուցանէր։ Հայրերը մնացին եւ պապերը ու բառերը դէմ դիմաց մնացին։ Այժմ դարը սակայն սկսել է կազմաւորել, իրեն բնորոշող կերպարանքը առնել եւ իրեն յատուկ մշակոյթը ստեղծել։ Եւ այդ մշակոյթը դեռ շատ նոր բան ունի մեզ ասելու։ Այսպէս էր, որ 20րդ դարը բերաւ նորութիւններ եւ կեանքին ու կենցաղին, եւ տարազներին ու ճաշակին, եւ ըմբռնումին ու հասկացողութիւններին, եւ մշակոյթին ու արւեստին, այսինքն ճարտարապետութեան, երաժշտութեան, նկարչութեան, արձանագործութեան եւ գրականութեան։

Դեռ մինչեւ հիմա ընդհանուր մշակութային ասպարէզում կատարւած որ եւ է նորութիւն, արձագանգում էր մեզ մօտ 15—20 տարի յետոյ միայն։ Այսինքն մինչ ուրիշ ազգերի մօտ նոր մի շարժում հնութիւն էր դառնում արդէն, մեր արւեստի եւ գրականութեան մէջ նորանոր էին ծլում ցանած սերմերը։ Այսպէս չեղաւ սակայն 20րդ դարում։ Զանազան քաղաքական դէպքեր եւ մեզանից անկախ հանգամանքներ, մեզ նախ նետեցին ընդհանուր հուր ու բոցի մէջ եւ յետագայում շաղ ուին քաղաքակրթութեան մեծ կեդրոնները։ Ստեղծւեցան միատեսակ զգացողութիւններ եւ մտածելակերպեր մեր, եւ մեզ հետ կողք-կողքի ապրող ու զարգացող քաղաքակրթւած ուրիշ ազգերի միջեւ։ Ժամանակակից հայ արւեստագէտը իրեն դարի հարազատ զաւակը լինելուց բացի, ոգեւորւում է, ազդւում է, ենթարկւում է իր շուրջ կատարւող նորութիւններին, այս նոր կեանքի տեմպին ու ռիթմին եւ մենք ուզենք թէ չուզենք, ստեղծւում է արդի տարրերով շաղախւած արւեստ, որ ունի իր դարին յատուկ հասկացողութիւններ, զգացողութիւններ, ըմբռնումներ ու ճաշակ։

Զարմանալի պէտք է լինէր, եթէ 20րդ դարը նոր բան բերէր։ — Պատերազմը մէկ ամբողջ դար քայլեց։ Մեր աչքերի առջեւ ամէն ինչ փոխւեց, — երբեմնի գեղեցկութեան գաղափարները չքացան, մթագնեց հաւատը, մշշապատւեց յոյսը, խախտւեցին օրէնքները եւ հոգեբանութիւնը երերաց։ Ցետ պատերազմեան քաոսի մէջ ձեւերը նոր կերպարանք առացան եւ պարզ էր որ կեանքի նոր դիտարաններից նայելով գրական réalismeը նոյնպէս պէտք է կերպարանափոխուէր։ Պէտք է պարզուէր որ իրապաշտ դպրոցը մարդկութեան մի իրական կէսի չհասցրեց, նա մնաց միշտ մեր էութեան սահմանափակ մի ձեւը միայն, որ թշնամական դիրք է բռնել բոլոր մտաւոր եւ հոգեկան թռիչքների հանդէպ։ Réalismeի հիմքերը սկսան փլիլ։ Սրա փոխարէն ուժեղացաւ երեւակայութիւնը. — երեւակայութեամբ տեսնել զգալ այն ինչ որ չի տեսնւում իրականութեան մէջ։ Երեւակայութիւնն է, որ մեզ թոյլ է տալիս մտածել այն բանի մասին, որ կարող է պատահել։ «Եւ դա քիչ չէ քիչ — շատ թափանցելու համար սարսափելի արգիլւածի ծալքերի մէջ»։ Չէ՞ որ ոչ մարդկութեան համար արգիլւած, զարհուրելի անգթութեամբ արգիլւած մի բան կայ։ «Մարդս աւելի խարուած լինել չի կարող, քան է այսօր, — գտնուել բացարձակ գաղտնիքի մէջ»։ Առեղծւած է կեանքը եւ տեղեկերքը մարդու համար. Ցուեալ պայմաններում, ի՞նչն է մնում ուրեմն աւելի իրական, քան ինքը երեւակայութիւնը։ Ո՞րն է այն կէտը, ուր նա խարում է մեզ եւ ուր սկսում է գիտակցութեան ճշմարիտ յաղթանակը։ Հզօրացնելով երեւակայութիւնը սուրբութեան, դա նշանակում է զօրանալ, յափշտակել իր ներքին

Ոլորտն դեռ բերնիդ մէջ թափիմ ու կարկաչեմ·

ԺԱՆԳՈՒՐ.— (Կը թարգմանէ)

կը մեռնիմ յօժար, չեմ ուզեր ապրիլ առանց սիրոյ···

ԱՄՓԵՐ.—(Իրարու բերնէ գողնալով երգը)

Գարնան ջուրերուն կը յանձնեմ մարմինս, եթէ սիրել արգիլեն···

ԺԱՆԳՈՒՐ.— (Նոյնպէս)

Վասնզի կեանքն առանց սիրոյ անվերջ տառապանք է···

ԱՄՓԵՐ.— (Նոյնպէս)

Մինչ սէրը քաղցր է, անուշ ինչպէս երազը:

ԺԱՆԳՈՒՐ.—(Ալ չի թարգմաներ) Ամփեր, խուազում կը գգամ: Անձանօթ ուժ մը բաներ կ'ըսէ, եւ երգելու կը մղէ «Վախնամ առխակ ղառնամ···»:

ԱՄՓԵՐ Միտոսին, միտոսին, միտոսին

ՄՈՆԱԿԸ.— (Այս անգամ պատանիի ձայնով. աւելի մօտէն, աւելի մարդկային)

Օրհնութիւն թող թափի բոլոր այն սիրահարներուն վրայ, Որոնք ինքի կուգան, ո՛վ խաղաղ գիշեր, մոգակա՛ն գիշեր, անմառելի՛ գիշեր: Օրհնութի՛ւն, օրհնութի՛ւն, օրհնութի՛ւն···:

×

Ու այլ եւս չվերադարձա՛ն անոնք, կ'ըսէ մամիկս, որովհետեւ առխակ դարձան

Եւ անոնք, ինչպէս նաեւ բոլոր պատանի սիրահարները, որոնք առխակի փոխակերպուեցան մայիսեան գիշերներուն մէջ, կուգան ու կ'երգեն մեր պարտէզներուն խորը, երբ մայրերը քնանան: Բայց ըր տաղերով կը կախարդեն պատանիները, աղջիկ ու մանչ, որոնք արբունքի մօտեցած են:

Մեր գիւղին մէջ այսպէ՛ս կը շատնային առխակները:

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Մարխ, Էնկէլս, Լէնին

ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Քարլ Մարքսի կենսագիրները, երբ խօսք կ'ըլլայ անոր գրական ըմբռնումներու մասին, կ'ըսեն թէ Շէյքսփիրի պաշտող մըն էր անիկա. Գոզ գիտէր, կը գրեն՝ ընկերվարական ուսմունքի այս ստեղծիչին կեանքին հետեւողներէն ոմանք՝ ամբողջ էջեր Շէյքսփիրեան գործերէն:

Էնկէլսի համար կ'ըսեն թէ իր ամէնէն դժնդակ տարիներուն ուշադիր հետեւող մը եղած է Կէօթէի ստեղծագործութիւններուն:

Անոնց յաջորդը եւ ռուսական յեղափոխութեան ստեղծիչը՝ Վլատիմիր Իլիչ Լէնին, մաքուր բանաստեղծութենէն չէր հեռանար.եթէ նոյն իսկ անիկա... պալատական ծագում ունենար: Իր կեանքի անբաժանելի ընկերուհին՝ Քրուփսքայան իր յիշատակներուն մէջ կ'ըսէ.— «Սիպիր հասկցայ, որ Լէնին ինձմէ ոչ նուազ կարդացած էր Դասականները: Ու ոչ միայն զանոնք կարդացած էր, այլ եւ՝ կրկին կարդացած: Օրինակ՝ Թուրկենեւը: Ես ինծ հետ Սիպիր տարի Պուշկինը, Լէրմոնտովը, Նեքրասովը: Վլատիմիր Իլիչ զանոնք շարեց իր մահիճին շուրջ՝ Հէկէլին հետ, եւ զանոնք կրկին ու կրկին կարդաց: Կը յիշեմ, որ Սիպիր կը գտնուէր նաեւ Ֆաուստը՝ գերմաներէն լեզուով, եւ Հայնէին բանաստեղծութիւնները: «Նոր արուեստը Իլիչին կը թուէր օտար, անհասկնալի: Անգամ մը մեզ Կրեմլին համերգի հրաւիրեցին (յեղափոխութենէն վերջ): Մեզ տարին առաջին կարգերը: Դերասանուհի Կանովսքայան կ'արտասանէր Մայաքովսքիէն ու կը նայէր ուղիղ Իլիչին,մինչ ան քիչ մը շուարած էր, տատամսած, եւ թեթեւցած շունչ մը առաւ, երբ դերասանուհին փոխարինեց դերասան մը, որ կարդաց Չեխովի «Զարմաչար գործածուածները»:

Կը թուի, որ համայնավարութեան այս առաջնորդներուն սէրը դէպի դասականները, աւանդականները, յաւիտենականներն ու քարոզչական ձգտումէ ձերծ բանաստեղծութիւնները մեծ դաս մըն է իրենց նուազ նշանաւոր հետեւորդներուն համար: Այսինքն, հերիք է որ իրենց գլուխները սեղմուած չըլլայ աղանդաւոր մոլեռանդութեան արգանովը. այսինքն՝ ըլլալով հանդերձ կուսակցականներ՝ չզադրին ըլլալէ մարդիկ: Մեր մէջ, օրինակ, եթէ համարձակիս հանդէսի մը կամ հաւաքոյթի մը Ահարոնեան, Րաֆֆի, Վարուժան կամ Թլկատինցի կարդալ, հում հում կ'ուտեն քեզ··· Ու կը սկսին. «Այս դրամատիրական կարգերու գինակիցները քաղաքական այս գործակալները, պարժուածներու հովանաւորիչները, աշխատաւորութեան սպանիչները» եւլն.: Այս է ընորոշումը, զոր մեր համայնավարները եւ համայնավարամիտները կաղապարածեւած են՝ մեր նախկին գրողներու մասին: Ու մարդ անկարող է անոնց մէջ ստեղծել ամենափոքրիկ հաճոյք մը կամ գնահատանքը՝ դէպի զուտ արուեստը:

ՄԻՏՔԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ՄԻՆՉ ԻՐԱԿԱՆ

Les Etudes պարբերականին մէջ Փ. տը Փարվիյէզ վերլուծման է ենթարկեր հարցարան մը, որուն արձագանգը տուինք այստեղ. — Ի՞նչպէս կը գրեն: Տը Փարվիյէզ կը քննադատէ գրագէտները խօսեցնելու այդ սովորութիւնը, եւ աւելի հետաքրքրական կը համարի գրագէտները խօսեցնել իրենք իրենց մասին:

Այս առթիւ գիտել կուտայ թէ շատ գրագէտներ ունայնութիւն կը հետապնդեն աշխատելով ծածկել իրականութիւնը.

— Ունայնութիւնը, ձեւամոլութիւնը, վերջապէս ինչ որ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ գրողին վրայ, կը մատնեն արուեստագէտին տկարացումը:

Գրողը պարտաւոր է ծառայել միայն ու միայն իրականին: Կը գտանէ արուեստին՝ երբ զայն գործիք կը դարձնէ իր ձեւամոլութեան: Տաղանդը կը նուազի՝ երբ ցուցադրութեան կը դնէ ինքզինք.

Երբ գրողը կը հրաժարի ձեւամոլիկ ցանկութիւններէ եւ կը ներկայացնէ իրականութիւնը, կը յաղթէ փորձութեան, որ կ'աշխատի իր եսը դարձնել կեդրոն տիեզերքի:

ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՎԷՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

Գրական մրցանակները, ամէն տարեվերջի այս եղանակին, կենդանութիւն կուտան Ֆրանսական թերթերուն եւ պարբերականներուն:

Այս տարի յարուցուած վէճերուն մէջ, հետաքրքրական է կարդալ Լիւսիէն Տէքավի խօսքը

Կոնքուրի Ակադեմիային այս անդամը, բանալով էջերը տը Կոնքուրի օրագիրը, կը կարդայ սա հատուածը.

— Կը կրկնեմ, հիմա (եր ծերութեան օրերուն) գիրքին չէ ինծի վէպ կարդալ, նոյն իսկ լաւագոյն վէպը: Եւ մեծ ճիգ մը պէտք է ինծի՝ աւարտելու համար որ եւ է վէպ: Այո՛, հիմա տեսակ մը սարսափ կը զգամ երեւակայութեամբ ստեղծուած գործերէն: Հիմա պատմական գործե՛ր միայն կը սիրեմ կարդալ, կամ յուշագրութիւններ: Նոյն իսկ կը կարծեմ թէ ամէնէն իրապաշտ վէպն իսկ ձեւավեղծած է իրականութիւնը:

Լիւսիէն Տէքավ յետոյ կը յիշէ կատակը Կոնքուրի, որ կ'ըսէ.

— Իմ դերագոյն փափաքս է, որ մրցանակը տրուի երիտասարդութեան, ինքնատիպ տաղանդներուն, միտքի եւ ձեւի ամէնէն յանդուգն եւ նոր փորձերուն

Արդ, կ'ըսէ Տէքավ, Ակադեմիայի անդամները ծիրացած մարդիկ կ'ըլլան միշտ, որոնց համար դժուար է կարդալ նոյն իսկ արժէքաւոր վէպ մը: Ի՞նչպէս կ'ուզէք, որ անոնք կարդան թեկնածուներու բոլոր վէպերը, երիտասարդութեան տաք երեւակայութեամբ բաբախուն գործերը, երբ, ինչպէս կը խոստովանի Կոնքուր, մարդիկ իրենց այդ ճերմակ տարիքին, ոչ կրնան ամփոփուիլ երկար ընթերցումի մը մէջ, ոչ ալ ախորժիլ երեւակայութենէն:

Կրնաք ուրեմն ըմբռնել թերութիւնները, որ տեղի կ'ունենան գրական մրցանակներու բաշխումին առթեն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԵՂԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ձմեռը, որ «հիւծախտաւորներուն նշանաւոր է», ինչպէս կ'ըսէր Ժան Ռիշփէն, հեղինակի մը թելադրեր է որ պրպտէ թէ, հին ատեն, մարդիկ ի՛նչ կը գործածէին, ցուրտին ու անձրեւին, դարմանելու համար իրենց թոքերուն բորբոքումը.

Փլաթինա (1481), կը գրէ ան, շաքար կը յանձնարարէր անոնց, որ թոքերու հիւանդութիւն ունին, որովհետեւ շաքարը ոչ միայն կը կակուղցնէ կուրծքը, այլեւ կը բանայ ձայնը, կը մեղմէ հազը եւ հոգբուխը: Եթէ կը ցաւի ձեր կոկորդը, գուլպայ մը փաթթեցէք ձեր վզին Եթէ գուլպան չագգեց, կը գրէ Լէմըրի, որ անդամ է Բժշկական Կաճառին, առէք մարդկային կղկղանք, չորցուցէք եւ փչեցէք կոկորդէն ներս: Շնչահեղձութեան լաւագոյն դարմանն է այն հեղուկը, որ պատրաստուած է շամիչի, թուզի, արմաւի, մատուտակի, ինչպէս նաեւ գինիով եւ քոսախոտի ջուրով լուացուած աղուէսի թոքի խառնածոյով:

Հիւծախտի լաւ դեղ էր խղունջին ջուրը, որուն մէջ կ'աւելցնէին չոր ծխախոտի ութ տերեւ եւ խոզի թարմ արիւն: Թոքատապի դէմ կը գործածուէր ցուլին կամ եզներուն մէկ կողէն առնուած արեան փոշին:

Ցրտախածին (engelure) դէմ ալ կը գործածուէր մանանեխ:

ՁԱՅՆԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Տաղանդաւոր դերասան Պետրոս Ադամեան կը տրտնջար, որ նկարիչը, քանդակագործը, բանաստեղծը կ'ապրին յետ մահու շնորհիւ իրենց ստեղծագործութիւններուն. Դերասանն է միայն, կ'ըսէր, որ կը կորսուի՝ երբ մեռնի.

Գիտութիւնը անմահութիւն տուաւ նաեւ դերասաններուն: Անոնց ձայնն ալ այսուհետեւ պիտի տեւէ դարերու ընթացքին

Ֆրանսական ձայնագրական ընկերութիւն մը ձեռնարկած է disque-ի վրայ առնել երկրին քաղաքական եւ մտաւորական մեծագոյն դէմքերու ձայները: Եւ արդէն սկսած են ծախել ձայները Լէոն Տօտէի, Անտրէ Թարտիէօյի, Փօլ Պոնքուրի, եւ ուրիշներ:

Եւ աւելի յանդուգն փորձով մը, նոյն ընկերութիւնը փորձած է, երկար ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, վերահաստատել ձայնը անոնց, որ լռած են յաւիտենապէս: Շնորհիւ մատենագրական վկայութիւններու, ճշդուած են ձայները Շէյքսփիրի, Տանթոնի, Ռոպէսփիէրի, Պէթհովէնի եւ այսօր disque-եր կան, որ պատրանքը կուտան թէ ձեզի կը խօսի Համլէթի հեղինակը, կամ Ֆրանսական յեղափոխութեան դաժան մէկ ներկայացուցիչը:

ՓԵԹՐԱՐՔ ԵՒՍ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Ծանօթ է Մոլիէրի թշնամութիւնը բժիշկներուն մասին: Հեղինակ մը երեւան կը հանէ վաւերաթուղթ մը, որ կը հաստատէ Փեթրարքի պայքարը բժիշկներուն դէմ

1352ին ժանտախտ ծագեցաւ Ավինեոնի մէջ եւ Պապը հիւանդ էր: Փեթրարք կը թելադրէր պապը փոխադրել Հռոմ: Բժիշկները կը հակառակէին: Այն ատեն բանաստեղծը գրեց հետեւեալ նամակը·

— Կը դողամ, տէ՛ր, իմանալով որ տենդ ունիք: Աւելի եւս կը դողամ, իմանալով որ բժիշկները չըջապատած են ձեզ: Անոնք հարուստներն հետապնդող ժանտախտը կը կազմեն: Ձեր թշնամիները համարեցէք բոլորբժիշկները եւ յիշեցէք հին խօսքը, որ կ'ըսէ· —Turba medicorum perii.

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Բնակարանային տագնապ

Գրած էինք թէ Փարիզի Քաղաքապետական Ժողովին մէջ վիճաբանութեան դրուած էր հարցը թէ պէ՞տք է շարունակել բնակարաններու շինութիւնը: Ոմանք կ'առաջարկէին եթէ ոչ դադրեցնել, գէթ դանդաղեցնել շինութիւնները, նկատի ունենալով որ տնտեսական տագնապը կը շարունակուի եւ շինուած բնակարաններն ալ պարապ կը մնան:

Անցեալ օր վերջական վիճաբանութիւնները, երբ Քոնթնօ պահանջեց շարունակել շինութիւնները նոյն թափով: Ու յիշեցուց, որ բնակարան կը պահանջեն 15 հազար ֆրանսացի ընտանիքներ, որ չորս զաւակ ունին, եւ 8 հազար ընտանիքներ, որ երեք զաւակ ունին. Մինչեւ այժմ Աժան Բնակարաններու Շինութեան պաշտօնատունը կրց ու բնակարան հայթայթել յիսուն հազար երախաներու, որոնց 35 հազարը տակաւին 16 տարեկան չկան: Շնորհիւ կատարուած շինութիւններուն, հազարաւոր ծնողքներ ազատեցան խցիկներէն եւ յոյսէ զրկուած, ապառողջ դիւղակներէ: Նոյն պաշտօնատունը շինեց նաեւ մանկատուներ, ստանձնելու համար հոգածութիւնը այն երախաներուն, որոնց ծնողքը ստիպուած են աշխատելու իրենց գործատեղիներուն մէջ: Նոյնպէս հիմնուած է ժամանոր բժշկամանկավարժական տուն մը, ուր կը խնամուին յետամնաց ու պակասաւոր երախաները: Շինուած են նաեւ լուացարաններ եւ լոգարաններ: Այսպիսով կատարուած է նաեւ ոչ միայն ընկերային, այլ եւ առողջապահական գործ մը:

Քոնթնօ վերջացուց պահանջելով բնակարաններ շինել ոչ միայն Փարիզի մէջ, այլ եւ մայրաքաղաքին գինուորական նախկին գօտիին վրայ:

ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԵՆ

ԱՅՍ ՇԱԲԹՈՒ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՜Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՜Ր
(Հէքեաթ եւ Բանաստեղծութիւն)
ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Մատենաշար ՑԱՌԱՋ, Թիւ 1

ԱՐԵ՜Ւ, ԱՐԵ՜Ւ...
(Հիւծախտաւորի մը կեանքէն)
ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
Մատենաշար ՑԱՌԱՋ, Թիւ 2

Օր. ԵՒԳԻՆԷ ՏԱՄԼԱՄԱԵԱՆ
եւ
ՀԱՅԿԱԶՆ ԱԲԵԼԵԱՆ
Նշանուած

Փարիզ 18 դեկտ. 1932

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ

Հ. Ը. Փ. Օ. հիմնադիր անդամները առաջին հաւաքոյթի մը մէջ, Ընկերութիւնը կազմուած հռչակելով, ընտրեցին Վարչական Խորհուրդը հետեւեալ անձերէ.—

Գ. Պ. Ռուբէն Բէրբէրեան՝ նախագահ, Արամ Ինճիճեան՝ դեր նախագահ, Միշէլ Վ.արանդի՝ ատենադպիր, Հրանտ Սամուէլ՝ դեր ատենադպիր, Օթօն Հէքիմեան՝ գանձապահ, Միշէլ Ջանշեան՝ դեր գանձապահ, Ռուբէն Թադէոսեան՝ հաշուապահ, Ցովհ. Նէս Ճատինեան, Տօքթ. Լ. Գրիգորեան, Արշակ Ջամալեան, կաթէն Քրասոյենքեան անդամներ

Վարչական Խորհուրդն իր առաջին նիստին մէջ, նկատելով որ հիմնադիրներու ժողովը արդէն ճշդած է Ընկերակցութեան կանոնագրութիւնը, որոշեց Ընկերակցութեան կազմութիւնը հաղորդել պատկան նախարարութեան եւ անմիջապէս ձեռնարկել անդամագրութեան:

Կանոնագրութիւնը տպագրութեան տրուած է եւ մօտ օրէն տրամադրելի պիտի ըլլայ փափաքողներուն:

Ինչպէս ծանօթ է ընթերցողներուն, այս Ընկերակցութիւնը կ'ապահովէ իր անդամակիցներու մահուան պարագային, անոր նախապէս որոշ տուած անձին վճարել որոշ գումար մը, 4-5 հազար ֆրանք, յուղարկաւորութեան եւ այլ անմիջական ծախքերու համար:

Աւելի տեղեկութեան համար դիմել՝

Գ. Գ. Ա. Ինճիճեանի, 15, rue Jean Goujon, Paris (8), Մ. Վարանդիի, 60, rue de Provence, Paris (9), Հրանտ Սամուէլի, 61, rue Mr. le Prince, Paris (6):

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Չափազանց արդարութիւնը շատ անգամ մեծ անիրաւութիւն է:

× Իր գործելիք մեղքին զաղտնի մնալուն վստահ անձը կինով մը պարտուած կը համարի:

× Ամէն յանցանք հասարակ չէ, բայց, ամէն հասարակ բան յանցանք է:

× Խիղճը կը խօսի, շահը կ'աղաղակէ:

× Երեսունը թեւակոխած ամէն կին ճիչ մը կը մոռնայ թիւ համբոյր:

ԱՒԵԼՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՄԸՆ ԱԼ...

ցարեգլուխի առթիւ, կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն՝

Փակել իրենց առկախ հաշիւները

ԱՅՍ ՊԱՐԱԳԱՆ ԿԸ ՑԻՇԵՑՆԵՆՔ յատկապէս անոնց որ մամնաւոր նամակներ ստացած են մէկէ աւելի անգամներ:

Ահա լաւագոյն առիթը —ցարեգլուխ— ո՛ր եւ է նոր յետաձգումէ խուսափելու:

1933 յունուարէն այլեւս թերթ չպիտի ստանան անոնք որ առկախ հաշիւներ ունին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Մարդիկ իրենց դժբախտութեան պատճառը միշտ ուրիշին կը վերագրեն, իսկ յաջողութեան պատճառը իրենց.

× Աշխարհի վրայ չորս բաներ կան որ չեն կրնար գաղտնի մնալ. — Գիտութիւնը, խենդութիւնը, հայտատութիւնը եւ աղքատութիւնը:

× Ապագան գուշակելու համար, միշտ անցեալին վրայ խորհրդածելու է:

× Մարդիկ իրենց համար չարչարանք կը ստեղծեն, ուրիշներու երջանկութեան նախանձելով.

× Երբ բարեկամդ քեզ հանդէպ չափազանց կեղծ յարգանքներով կը խօսի, վստահ եղիր որ քեզ ծուղակ մը կը պատրաստէ.

× Բանտ մը չվախցողը աւելի անկարող է քան թէ ամէն բանէ վախցողը:

× Մարդոց երջանկութիւնը երազ է. միայն երազը կը մոռցուի, բայց երջանիկ օրերը կը յիշուին:

եսից, իր էութեան խորքից, այն ինչ որ ճշմարիտ է:

Ասպարէզ նետուեցին ներաշխարհի եւ ինքնարուխ ստեղծագործութեան հարցերը: — Մեր առաջին եսից բաց է, տարիների ընթացքում դատափարակութեան շնորհիւ կազմուած մեր անհասից բաց ի, կայ, գոյութիւն ունի մի ներքին ես, մի ներաշխարհ որ թաքնուած է մեր մէջ, որ մտածութեան է մատնուած: Իսկական ստեղծագործ պէտք է մոռանայ իր շինծու եսը, պէտք է լսէ միայն իր ներքին ձայնին, եւ ստեղծագործէ ինքնաբուխ կերպով: Սկսան պարհոււթիւնների ակադեմիկ տրամադրութիւնների հանդէպ, որ սովոր էր արուեստի գործին մօտենալ իր սահմանած օրէնքներով, իր չափ ու կշռով

Այս բոլորը եկան արգիլելու réaliste Գրողին հնարել մի հերոս, իր ցանկացած ու կանխապէս որոշած բնաւորութիւնը տալ նրան, իր ուզած դէպքերից ու պատահարներից անցնել եւ բացատրել տուեալ հոգեբանութիւնը: Չէ՞ որ դէպքերը փոխելով կը փոխուեն եւ հոգեբանութիւնները: Կարեւորը ուրեմն հոգեբանութիւնը չէ, այլ հոգին

ինքը, այլ այն որ մարդու իսկական էութիւնն է եւ որ անփոփոխ է, ինչքան էլ դէպքերը փոխուեն: Ամէն անհատի մէջ, խորքում, շատ խորքում, շինուած հոգեբանութեան ծալքերի տակ, առաջին ու կարծեցեալ գոյութեան տակ, կայ մի թաքուն բան: Մի բան որ սակայն միշտ անփոփոխ մնացած ու չտեսնելու է մատնուած եւ որ սակայն մեր իսկական էութիւնն է կազմում: Ահա սրա վրայ է որ պէտք է անդրադառնալ ներկայ արուեստագէտը,— մեր «Թաքթաքուր եսի», մեր բուն իսկ հոգու վրայ: Իսկ ի՞նչ կայ աւելի դիւրին քան պատմութիւն շինելը: Եւ սակայն պատմութիւնը կեղծիք է մտցնում գեղարուեստական երկի մէջ, որովհետեւ հեղինակը հնարում է այն, մեզ իր ցանկացածը ներկայացնելու համար: Ու ահա լցւում են էջեր, երբեմն հատորներ եւ ընթերցողը արդէն մոռանալով գեղարուեստը, կարդում է միայն իմանալու համար թէ ինչո՞վ է վերջանալու վերջապէս պատմութիւնը: Այստեղ է որ հոգեբանութիւնը անմիջապէս կապւում է դէպքերի հետ, — պէտք է ստեղծել դէպքեր, որպէս զի իմացուի թէ նկարագրած անձերը այս կամ այն դէպքում ինչպէս վարուեցին: Եթէ լաւ վարուեցին ուրեմն բարի են, ազնիւ են, եթէ վատ վարուեցին ուրեմն չար են, ստոր են: Աւելի անմիջ չէ՞ տալ հոգին, մարդու իսկական էութիւնը պարզ, այնպէս ինչպէս որ կայ, ընտանիքի մէջ, բնութեան դէմ, տիեզերքի առաջ, անըմբռնելի խորհուրդների հանդէպ, իր ներքին, թաքուն աշխարհի անպատմելի ու անտեսանելի զգացմունքներով, իր խառնուածքով, իր ներքին ռիթմով, իր, ամէնքի աչքից խուսափող, հոգու հազար ու մի ծալքերով, մի խօսքով իր բնածին գոյութեամբ, իր իսկական էութեամբ:

Մեքենայի հզօր տիրապետութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ XX դարի ստեղծագործ մտքերի վրայ: Մեքենան միանգամայն փոխեց մեր կեանքի ռիթմը, մեր տեսողութեան ձեւը, արհեստի աւելացաւ նոր «պէրսպէկտիւը», վերից վարը դիտելու «պէրսպէկտիւը»: Ստեղծուեց արագութիւն, տարածութիւնների կրճատում, մարդը դարձաւ մեքենայի գերին, en série աշխատող ստրուկ:

Լեզուն մեքենայի անմիջական ազդեցութիւնը կրեց իր վրայ. առաջացաւ արագահոս, պատկերների եւ մտքերի ռիթմիկ ու թաւալգլոր յաջորդականութեամբ լեցուն լեզու, աւելորդ բառերից ազատագրուած նախադասութիւն, կարճ, կտրուկ, բովանդակալից, — խտացրած ոճ: Նոյնը եւ տարածուեց ձեւի վրայ, որ ճարտարապետական կառուցուածք ստացաւ եւ դարձաւ ինքնին մի նպատակ:

Ֆրանսական արդի գրականութիւնը իր մէջ կրում է այս կամ այն չափով արդիական բոլոր գաղափարները, կան գրողներ, որ բացարձակապէս նոր ձեւով են մօտենում արուեստին:— Յիշենք մի քանի ծայրայեղների, — Philippe Soupault, Desnos, Vitrac եւ ուրիշներ:

Եւրոպայի մէջ ապրող եւ անուող հայ նոր գրողները մեծապէս ազդուել են իրենց շրջապատող մթնոլորտից (ու նաեւ նրանք եւս իրենց հերթին յետ պատերազմեան XX դարի զաւակներ են) եւ այսօր քիչ չէ թիւը այն գրողների, որ շաղախուած նոր տարրերով, գալիս են իրենց տուրքը տալու հայ մշակոյթին. Այսպէս ոմանք պատկերների եւ մտքերի թաւալգլոր յաջորդականութեամբ, արագագրօ լեզու ստեղծեցին (Շաւարշ Նարդունի, Նշան Պէշիկթաշլեան), ուրիշները ձեւի ճարտարապետական կառուցուածք մշակեցին կամ ոճի պատկերաւոր ու բովանդակալից խտացում տուին (Վիգէն Գլակ, Օհան Կարօ) Մի քանիսը ներքնաշխարհը պրպտելու դուրս եկան եւ ոմանց վրայ մեքենայի ռիթմիկ ազդեցութիւնը տարածուեց (Ն. Սարաֆեան): Ու դեռ կան ուրիշներ,—Շահնուր, Որբունի, Եղիշէ Այվազեան եւայլն: Ամենացայտուն ներկայացուցիչը սակայն Կոստան Զարեանն է, որ իր մէջ հաւաքել է թուած գրեթէ բոլոր տարրերը: Եւ այսօր Կ. Զարեանի ազդեցութիւնը նկատելի է նոյն իսկ հին գրողների վրայ:

Այս բոլորից յետոյ, երբ սեղանի վրայ դրւում է հինի եւ նորի հարցը, անհրաժեշտ է ի նկատի ունենալ մի հանգամանք, որ հինը 50—60 տարուայ պատմութիւն ունի իր ետին, ուր ժամանակը լայնօրէն թոյլատրել է նրան ստեղծելու կատարելութիւններ ու մնայուն գեղեցկութիւններ, մինչ նորը 10 տարուայ կեանք է ապրել միայն: Իր դարն իսկ դեռ լիովին չի կազմուել եւ իր վերջնական կերպարանքը չի ստացել: Այս հոսուն շրջանի մէջ արդէն իսկ շատ բան է կատարուած: Նորերը հասակ նետեցին երկու դարագլուխների շէմքի վրայ, ուր խորտակւում էր մի աշխարհ, ուր տեղի էր ունենում փլուզում հոգեկան բոլոր արժէքների եւ ուր ծնւում էր սակայն մի ուրիշ աշխարհ եւ ստեղծւում էին նոր արժէքներ:

Այս բոլորից յետոյ, ամէն առթիւ, հինի ու նորի մասին խօսելիս բացարձակ յայտարարել, որ «նորը գոյութիւն չունի, այլ ինչ որ կայ դա հինի շարունակութիւնն է միայն», սա իսկապէս որ զարմանալի է: Պէտք չէ ժխտել այն ինչ որ կայ եւ ինչո՞ւ ժխտել:

Նորերը հաւատում են գալիքին, ինչ որ չգրուած գիրքեր են տեսնում իրենց առջեւ եւ դեռ չբարձրացած պատնէշներ են երազում...

Վա՛յ այն ազգին, որ նորեր չունի:

ԼԱՍ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

⁂ Կին մը որ երբեք չէ համբուրուած այր մարդէ մը, անգրագէտ մըն է՝ սիրոյ եւ կեանքի մէջ:

Ընկերական թէյասեղան

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ սարքած է Նոր Տարիի առթիւ զուտ ընկերական հանդիպում-թէյասեղան մը որ տեղի պիտի ունենայ վաղը երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8·30ին, 33 Պուլվար Լոնշան, Սալոն Լոնշանի մէջ։

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

ԲԱՐԵՆՊԱՍՏԱԿ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՔԸ

Նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

Այսօր կիրակի ժամը 2—7

9bis rue Vineuse, Métro: Passy Trocadéro, Aut. BP. BO.

Հոն պիտի գտնէք կանացի եւ տղամարդու արդուզարդի առարկաներ, հրախաղերու խաղալիքներ, նուէրներու իրեր, նպարեղէն, ամէն տեսակ թաց եւ չոր պտուղներ, խմորեղէններ, եւն., ընթացիկ գիներով.

ՊԻՒՖԷ. ԺԱՄԸ 5-7. ՊԱՐԵՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահը. 6bis, Rue Campagne Première, Métro: Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՑԵՐԵԿ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

կը ներկայացուի Շիրվանզադէի յայտնի դրամ 4 արար

ՆԱՄՈՒՍ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐ 3, 5 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՕՓԵՐԱ

«Հայ_տրամ_Օփերէթ» խումբը ղեկավարութեամբ դերասան

Ս. ՍՈՒՐԱԲԵԱՆԻ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ՑՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ 50 ՀՈԳԻ ԲԵՄԻ ՎՐԱՅ

ԱՆՈՒՇ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ՍՍ. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆԻ 15 ՀՈԳԻՆՈՑ ՕՐՔԷՍԹՐԸ

Օփերա 4 արար, 6 պատկեր

8 Յունուար Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

Maison de la Mutualitéի մեծ սրահին մէջ

24 Rue St. Victor (5), Métro: Maubert-Mutualité

15 հոգինոց օրքեսթրը՝ ղեկավարութեամբ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Գ. Արարիս ՏԷՐ եւ ՏԻԿԻՆ ՍՈՒՐԱԲԵԱՆ կը պարեն կովկասեան լեռնական պարեր։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ՝ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵՐԸ

Տէր եւ Տիկին Արմենակ Խրիմեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Խրիմեան եւ Զաւակը, Գ. Լեւոն Խրիմեան, Գ. Հայկազն Խրիմեան։ Այրի Տիկին Նիզ Մութաֆեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Զարմիկ Խրիմեան եւ Զաւակը։ Տէր եւ Տիկին Գարբճեան եւ Զաւակունք, Գ. Գրիգոր Վարդեան եւ Զաւակունք ինչպէս նաեւ իր պարագաները խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, մեծ մօր, տալոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՍՐԲՈՒՀԻ ԽՐԻՄԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 23 Դեկտ. Ուրբաթ առաւօտ, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, Երկուշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, իր բնակարանին մէջ՝ 98, rue de la Dhuys, Noisy-le-Sec, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Նուազի լը-Սէքի գերեզմանատունը։

Հաղորդ. միջոց.— Place République էն առնել հանրակառք թիւ 95 B եւ իջնել թէյմինիւս։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահագդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՌԱՄԿԱՎԱՐ - ԱԶԱՏԱԿԱՆ Կուսակցութեան տարեկան երեկոյթը այսօր, Կիրակի երեկոյ ժամը 8·45ին Սօսիէթէ Սավանթի մէջ։ Մէթրօ՝ Օտէօն։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին եւ բանախօսութիւն։ Մուտք՝ 5, 10 եւ 20 ֆրանք։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր ախտ, գարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեզի, հիւանդութիւն եւ վարիսի՝ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

Գուշակուհի

ՏԻԿ. ՄԱՐԻԱ ՁԷՆԻ

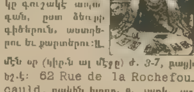

կը բացատրէ անցեալը, կ'առաջնորդէ ներկային մէջ, կը գուշակէ ապագան, ըստ ձեռքի գիծերուն, աստղերու եւ քարտերու։ Ամէն օր (կիրակի ալ մէջը) ժ. 3-7, բացի երկ.է։ 62 Rue de la Rochefoucauld, բակին խորը, բ. յարկ. աջ կողմ, Métro Pigalle.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

27 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2071 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԿԶԲՈ՞ՒՆՔ ԹԷ ՎԱՃԱՌԱՄԱՐՏ

Անկեղծօրէն խոստովանելով, բան չհասկցանք այն ազդարարութենէն որ հրատարակուած է այսօր, Գ. էջ, Բարեգործականի Փարիզի մասնաժողովին ստորագրութեամբ։

Յայտարարութիւնը կ'ըսէ.—

1. Մասնաժողովը արդէն բացած է 8 դասընթացքներ, 350 աշակերտներով, եւ յառաջիկային պիտի բազմապատկէ, կարելիութեան սահմանին մէջ։

2. Մասնաժողովը չի կրնար ընթացք տալ այն խնդրանքներուն որ կ'ըլլան «զանազան մանկապարտէզներ հովանաւորող մարմիններէ կամ նորաբաց դպրոցներու հոգաբարձութիւններէ»։

Եւ, դաս մըն ալ տալով անոնց, կը թելադրէ որ գործի ձեռնարկելէ առաջ հաշիւ ընեն, չափեն իրենց ուժերը։

Ինչպէս ըսինք, բան չհասկցանք այս քիչ մը... միապետական ազդարարութենէն։

Բարեգործականի Կեդր. վարչութիւնը տակաւին անցեալ օր, պաշտօնական զեկոյցով մը, կը յայտնէր թէ 1933ի համար կազմած է 4200 անգլ. ոսկիի ատժամեայ նախահաշիւ մը, եւ ունի կրթական կարեւոր առաջադրութիւններ։

Անշուշտ ընդհանուր ծրագիր մըն է այս, եւ կապ չունի Փարիզի մասնաժողովին հետ։

Բայց, այդ զեկոյցէն, ինչպէս եւ նախորդներէն չի՞ հետեւիր թէ Բարեգործականը, իր բոլոր ճիւղերով, ուժ պիտի տայ կրթական գործին։

Արդ, Փարիզի մասնաժողովը ի՞նչպէս ինքն իրեն թոյլ կուտայ խուսափիլ ո՛ր եւ է աջակցութենէ, եւ ընդհակառակն յանդիմանել, վհատեցնել ուրիշ միութիւններ որ ճար – ճարակ ըրած եւ մէկ – մէկ ծաղկոց բացած են։

Մասնաժողովը ինք դասընթացքնե՞ր բացած է։ Բարի։

Արդէն 350 աշակերտներ հայերէն, պատմութիւն եւ աշխարհագրութի՞ւն կը սորվին։ Հազա՜ր բարի։

Բայց, ի՞նչ յաւակնութիւն է այդ, — Ես կ'ընեմ արդէն, դուն մի ըներ։ Կամ եթէ կ'ընես, հաշիւդ գիտցիր, ինձմէ օգնութիւն մի' ուզեր։

Սկզբունքի խնդի՞ր է այս, թէ վաճառամարտ (տըմփինկ)։

Մասնաժողովը չէ՞ գիտեր թէ տակաւին տասն անգամ 350 մանուկներ կան, որ կարօտ կը քաշեն հայերէնի եւ պատմութեան։ Առ նուազն։

Աւելի... առեւտրական հաշիւ մը։

Որքան գիտենք, Մասնաժողովը միօրեայ (հինգշաբթի) դասընթացքներ բացած է զանազան արուարձաններու մէջ, 200 ֆր.ի վարձելով ուսուցիչ մը կամ վարժուհի մը։

Միջին հաշուով, դասընթացքներուն կը յաճախեն 25 – 30 – 50 աշակերտներ։

Ամէն դասընթացքի բացման առթիւ, պայման կը դրուի որ Բարեգործականի մասնաճիւղ մը կազմուի։

Արդ, մենք թաղեր գիտենք ուր 150 — 200 մանուկներ պատրաստ են դպրոց յաճախելու։ Օրինակ՝ Փորթ տ'Իթալիի շրջանը։

Խումբ մը արացա հայրենակիցներ ձեռք ձեռքի տալով, յաջողեր են չէնք մը վարձել եւ ծաղկոց մը բանալ։ Անշուշտ հաշիւն ալ ըրած են, կէս ճամբան չմնալու համար։

Եթէ Բարեգործականը այս թաղին մէջ դասընթացք մը բանար 25 — 30 աշակերտի համար, պիտի վճարէ՞ր դասատուին ամսականը, — 150 — 200 կամ 300 ֆրանք։

Հիմա ինչո՞ւ դժուար կուգայ գոնէ երկու հարիւր ֆրանք յատկացնել արդէն հաստատուած մանկապարտէզի մը։

Իր ծրագրի՞ն կը վնասէ, թէ Փորթ տ'Իթալիի բնակիչները «հայ առաքելական» չեն։

Առնենք Առնուվիլի պարագան։

Բարեգործականը միօրեայ դասընթացք մը ունէր այստեղ։ Գիւղին «Արարատ» Միութիւնը տրամադրելի գտնելով ժամուն յարակից սրահը, կը հաստատէ շաբաթական հինգ օրուան դասընթացք։

Բարեգործականը, փոխանակ քաջալերելու, միանալու եւ իր ուսուցչին ամսականը (200 ֆրանք) այս ձեռնարկին յատկացնելու իբրեւ եղբայրական աջակցութիւն, տարուան կիսուն կը փակէ իր դասընթացքը եւ կը քաշուի հրապարակէն։ Ճիշդ խանութ փակելու պէս։

Ի՞նչ խորախորհուրդ գաղտնիք է այս որ չենք հասկնար։

Փարիզի մասնաժողովը անշուշտ ունի նախահաշիւ մը, տեղական պահանջներու համար։

Ամբողջ խնդիրը՝ այդ գումարին արդար և գործնական բաշխման մէջ է։

Եւ այստեղ է որ կ'անճրկի։ Աւելի ճիշդ՝ կը դժկամակի։

Մենք յաճախ թելադրած ենք որ Բարեգործականը առանձնէ կրթական գործին հոգատարութիւնը։

Առանց այդ յանձնառութիւնն ստանձնելու, ան գնահատելի օժանդակութիւն կ'ընծայէ բազմաթիւ դպրոցներու։ Գիտենք։

Եւ կ'ուզենք հաւատալ թէ աւելի կանոնաւոր, նպատակայարմար ձեւի մը պիտի վերածէ այդ գործը։ Իբրեւ երկրորդ հիմնական աշխատանք՝ ներգաղթին հետ զուգընթաց։

Երբ այսքան պարզ է խնդիրը, ի՞նչպէս գրի կ'առնուի եւ հրատարակութեան կը տրուի այն յայտարարութիւնը որու մասին խօսեցանք արդէն։

Գոնէ Փարիզի մասնաժողովը ինքն իրեն թոյլ չպիտի տար ամիրայական դիրք բռնել այնքան խանդավառութեամբ բացուած կրթարաններու հանդէպ։

Որովհետեւ, եթէ Աքուէր Ալպոնի երեւելիները չեն գիտեր, Փարիզի մասնաժողովին անդամները շատ լաւ գիտեն թէ ի՛նչ կը նշանակէ ծաղկոց մը բանալ Փարիզի մէջ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՍԷՐ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Պապը որոշեր է «Սուրբ տարի» հռչակել 1933ը, — 19րդ դարադարձ Քրիստոսի մահուան։

Անշուշտ մենք ալ պիտի մասնակցինք այս համաշխարհային ազատութեան, իբրեւ առաջին քրիստոնեաները։

Առանց սպասելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կոնդակին, որ կրնայ ուշանալ կամ... կարմրիլ, կ'առաջարկեմ.—

1) «Սուրբ Տարին» սկսիլ ոչ թէ 1933 ապրիլ 2էն, ինչպէս տնօրինած է Պապը, այլ 1933 յունուար 1էն։

2) Իբրեւ նախատօնակ եւ քաւութիւն, չիրատարակել ո՛ր եւ է նոր թերթ։

3) Եղած թերթերուն խմբագրութիւնը յանձնել Էջմիածինէն, Երուսաղէմէն, Անթիլիասէն, Վենետիկէն, Վիեննայէն, Զմմառէն, Պարտէն եւ Պալլը Հաուզէն ընտրուելիք խմբագիրներու։

4) Իբրեւ թերթօն՝ արտատպել Աստուածաշունչին զանազան գիրքերը, — Ծննդոց, Ելից, Մարգարէից, Սաղմոսաց, Երգ Երգոց, Գործք Առաքելոց, Յայտնութիւն Յովհաննու եւն.։ Կարելի է օգտուիլ նաեւ «Վարք Սրբոց»էն եւ «Յայսմաւուրք»էն։

5) Զանազան հանդիսութեանց առթիւ, ճառերու բնաբան առնել միշտ Աստուածաշունչէն։ Նոյնպէս արտասանութեան կտորները։

6) Մէկ տարի անգործութեան դատապարտել բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները ու ազգային Միութիւնները։ Բաց ի առմկավարներէն, որոնք ի ծնէ եւ դաստիարակութեամբ նախասահմանուած ըլլալով «բան մը չընելու» քաղաքականութեան, վտանգ չեն սպառնար խաղաղութեան։

7) Հայկական բոլոր ժողովները վերածել շաբաթական ժամերգութեանց եւ հսկումներու, «ծանօթ եւ անծանօթ» նշանակելով իւրաքանչիւր քաղաքի եկեղեցին։

8) Եղած-չեղած հկամուտները դրկել Էջմիածին եւ Երեւան, գաղութներուն համար բաւական համարելով «քաֆէ – քրէմ»ի մը գինը։

.. Տասը տարի հռաչեցինք ու երգեցինք «ի սէր ազգութեան»։

Բայց, ո՛չ իսկ ծաղկոցի մը շուրջը կրցանք համաձայնիլ։

Մէկ տարի ալ «ի սէր Յիսուսի Քրիստոսի» հոլովենք։

Թերեւս Տէրը կ'ողորմի եւ ... կը փրկուինք։

ՎԱՐԱԶ

1933Ը՝ ՍՈՒՐԲ ՏԱՐԻ

Պապին կարգադրութեամբ, 1933ը «Սուրբ Տարի» պիտի հռչակուի, ըլլալով 19րդ դարադարձը Քրիստոսի մահուան։ (Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Քրիստոս մեռաւ 33 տարեկանին)։ Վատիկան որոշած է մասնաւոր հանդիսութիւն տալ այս դէպքին, մանաւանդ հիմա որ աշխարհը խռովայոյզ վիճակ ունի։ Ամբողջ 1933ի ընթացքին պայքար պիտի մղուի եկեղեցութեան, անբարոյականութեան եւ հականքոնութեան դէմ (մեղքեր որոնցմէ զրկուած են, անո՛ղ, վարդապետներն ու եպիսկոպոսները...)։ Այնեմն, ամբողջ տարին աւելի մեծ չափով աղօթքներ եւ քաւութեան արարողութիւններ պիտի կատարուին։

Եւ որովհետեւ այս բոլորը մեծ պատրաստութիւններ կը պահանջեն, սուրբ տարին պիտի սկսի 1933 ապրիլ 2ին եւ պիտի վերջանայ 1934 ապրիլ 2ին։

Այս առթիւ Պապին խօսած ճառը ձայնասփռուած յուղեցաւ աշխարհի բոլոր մասերէն։

ԲԱԺՆԵԳԻՆԴ ՎՃԱՐԵԼՈՎ

ՈՉ ԴՈՒՆ ԿԸ ՇԱՀԻՍ, ՈՉ ԱԼ ԹԵՐԹԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

35 կարմիրներու դատը Պոլսոյ մէջ

ԾԱՆՐ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԵՒ ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ

Դեկտ. 20ին վերջացաւ 35 համայնավարներու դատը, Պոլսոյ Եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Բոլորն ալ Թուրք են, բաց ի Տիկին Վիլյաէն (Գերմանուհի)։ Դատապարտուեցան 17 հոգի, 4էն մինչեւ 7 տարի բանտարկութեան։ Դատապարտեալներէն երկուքը կիներ են, մէկը՝ մայր Տոքթ. Իսմայիլ պէյի։ Կան եւ պաշտօնեաներ.

Նկատի ունենալով որ համայնավարները կրնան ցոյցեր կատարել, հարկ եղած միջոցները ձեռք առնուած էին դատական պաշտօնատան թէ՛ ներսը թէ՛ դուրսը, ցուցարարները անմիջապէս ձերբակալելու համար։ Եղեռնադատ ատեանին ներքնայարկին վրայ բացուող դուռները գոցուած էին եւ ոստիկանական ջոկատներու կողմէ հսկողութեան տակ առնուած։

Երբ վճիռը հաղորդուեցաւ, դատապարտուած համայնավարները սկսան ցոյցեր ընել։ Անպարտ արձակուածներն ալ պոռացին. — Կեցցէ՛ Թուրք հանրապետութիւնը։

Ասոր վրայ, դատապարտուած համայնավարները ալ աւելի սաստկացուցին աղմուկն ու ցոյցերը։ Դատարանը լռութեան հրաւէր ուղղեց, բայց անոնք շարունակեցին աղմկել։ Ընդհ. դատախազին պահանջին վրայ, տեղեկագիր պատրաստուեցաւ ցուցարարներուն դէմ։

Արգելարան տարուած միջոցին ալ դատապարտեալները փորձեցին ցոյցեր ընել։ Նոյնպէս սանդուղէն վար իջած ատեն եւ ճամբան կը պոռային։ Պահ մը նոյն իսկ փորձեցին հաւաքուած բազմութեան խառնուելով փախչիլ եւ պայքարեցան ոստիկան – զինուորներուն հետ։ Բայց չյաջողեցան, որովհետեւ ընդհ. դատախազութիւնը նախապէս ամէն միջոց ձեռք առած էր։ Այս ցոյցերուն համար ալ տեղեկագիր մը պատրաստուեցաւ եւ որոշուեցաւ 10 հոգիի դէմ նոր հետապնդում կատարել։ Բանտի կանոնագրին համաձայն ալ պատիժի պիտի ենթարկուին ցուցարար դատապարտեալները։

Տիկին Վիլյա, միջազգային ոստիկանութեան ծանօթ համայնավար քարոզիչ մըն է։ Երկու անգամ Թուրքիա գացած է։ Գերմանիոյ մէջ ուսում առած Թուրք երիտասարդի մը հետ ամուսնացած է, իբրեւ պարուհի պտտած է Անատոլու եւ ուզած է համայնավարական քարոզութիւն ընել։

Համաձայնութիւն Օսմ. պարտքերու մասին

Արդէն հրատարակած էինք Օսմ. Հանրային Պարտքերու մասին գոյացած համաձայնութեան ամփոփումը։ Իր կարեւորութեան համար, կը ներկայացնենք նաեւ Վարչական Խորհուրդին այս առթիւ հրատարակած զեկոյցը.—

1.— Սկզբունքի համաձայնութեան մը յանգեցան բանակցութիւնները որոնք Փարիզի մէջ կը կատարուէին թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչներուն եւ զանազան երկիրներու բաժնետէրերու պատուիրակներուն միջեւ։ Համաձայնագիրը փարաֆէ եղաւ դեկտ. 14ին, բայց կարելի է հիմակուընէ նկատի ունենալ որ Թուրքիա պիտի վերսկսի վճարել Օսմ. պարտքէն իրեն ինկած բաժինը։

2.— Համաձայնագրին համեմատ, Թուրքիոյ ընդհանուր բաժինը պիտի ըլլայ մօտ 895,435,000 Փրանս. ֆրանք, որուն համար զուտ թրքական նոր արժեթուղթեր հրապարակ պիտի հանուին ի փոխարէն Օսմ. ներկայ արժեթուղթերուն։ Բացառութիւն կը կազմեն թրքական արժեթուղթերը (Լօ Թիւրք) որոնք պիտի շարունակեն շրջաբերիլ իրենց ներկայ ձեւով։

Նոր արժեթուղթերը հարիւրին 7ուկէս տոկոսով են, տասը տարի չպիտի կրնան փոխանակուիլ եւ պիտի վճարուին ֆրանս. ֆրանքով կամ երկրորդ կայուն դրամով մը զոր ազատօրէն պիտի որոշէ խորհուրդը, երբ պէտք տեսնէ։

Նոր արժեթուղթերուն եւ թրքական թուղթերուն (Լօ) տարեվճարը, որ երաշխաւորուած է Պոլսոյ, Ղալաթիոյ եւ Հայտար Փաշայի մաքսային հասոյթներովը, 670,550 թրք. ոսկի է եւ պիտի տրուի 1 յունիս 1933էն սկսեալ։ Առաջին կտրօնը պիտի վճարուի 25 նոյ. 1933ին։

Ներկայ արժեթուղթերուն նոր արժեթուղթերով փոխանակումը տեղի պիտի ունենայ համաձայն այն առաջարկներուն որոնք յառաջիկային պիտի ներդուին, 13 յունիս 1928ի պայմանագրութեան տուած իրաւունքներու հիման վրայ։ Բաժնետէրերուն միւս պետութիւններէն ունեցած իրաւունքները կը մնան վերապահուած։

3.— Այս համաձայնագիրը գործադրելու համար, թուրք կառավարութիւնը անյապաղ պիտի սկսի օտար դրամի վերածել այն գումարները որոնք թրքական ոսկիով Պոլիս պահուած են խորհուրդին կողմէ։

Բանակցողները ներկայիս կը խմբագրեն վերջնական պայմանագրութիւնը, որուն պարունակութեան յետագային պիտի տեղեկանան բաժնետէրերը։ Այդ պայմանագրութիւնը 1933ի սկիզբը պիտի ներկայացուի Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին, վաւերացուելու համար։

Այս վաւերացումէն յետոյ, պայմանագրութիւնը պիտի ներկայացուի բաժնետէրերուն, ընդունուելու համար։

Մակեդոնական ռումբ մը՝ Սերպիոյ դէմ

Պելկրատէն կը հեռագրեն.— Մակեդոնական կազմակերպութեան ահաբեկչական գործունէութիւնը կը շարունակուի վրդովիչ կանոնաւորութեամբ։ Կէվկէլիէն կը հեռագրեն թէ դեկտ. 24ի գիշերը մարդ մը, որ յաջողած էր անցնիլ սահմանը, ռումբ մը դրաւ երկաթուղիի գծին վրայ։ Ռումբը անմիջապէս պայթեցաւ, բայց մեծ վնաս չպատճառեց։ Պահակները անմիջապէս օգնութեան հասնելով, գտան ահաբեկչին դիակը։ Անծանօթը փախչիլ փորձած ատեն, ռումբէն զարնուած եւ ինկած էր։ «Կոմիթաճի»ի համազգեստ հագած էր եւ զինուած՝ երկու հրացաններով եւ ատրճանակներով։ Վրան գտնուեցան նաեւ ուրիշ քանի մը ռումբեր, որոնք չէին պայթած, ինչպէս եւ դժոխային մեքենայ մը։ Քննութիւնները կը շարունակուին, երեւան հանելու համար մեղսակիցները։

Գ. Կիւլպէնկեանի կաղանդչէքը Բերիման հանըմին

«Վոզքըս» կը գրէ.— Թուրքիայի Տէր եւ Տիկին Կիւլպէնկեանները, որոնք շատ ուրախացած էին Թուրք գեղեցկուհիին առաջին հանդիսանալուն վրայ եւ Եւրոպայի մէջ շատ մը հաջկերոյթներ տուին ի պատիւ մեր գեղեցկուհիին, իբրեւ կաղանդչէք շատ արժէքաւոր նուէր մը ղրկած են գեղեցկութեան թագուհի Բէրիման հանըմին։

Ճիւմհուրիյէթ»ն ալ կը գրէ այս առթիւ.— Անցեալ տարի աշխարհի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՎԵՐՋԻՆ ՇԱԲԱԹՆ Է ՓԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՌԿԱԽ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ ՍԽԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Ամերիկայի հոգեւոր հովիւներէն Յովսէփ եպսկ. Կարապետեան Էջմիածինէն դարձին Սելանիկ հանդիպելով, յաջողած է համերաշխութիւն գոյացնել գաղութին մէջ։ Որոշուած է անմիջապէս ձեռնարկել Թեմ. խորհուրդի նոր ընտրութեան, մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներուն։ Այս առթիւ երկու թերթերու խմբագիրներուն միջեւ բացուած դատերն ալ ետ առնուած են փոխադարձաբար։

ԱՆԳԼԻՈ-ՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԸ

ԹԻՄՈՒՐԹԱՇ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

Նոր լուրերու համաձայն, անգլիո-պարսիկ վէճը պիտի կարգադրուի առանց Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեան։ Բանակցութիւնները կը շարունակուին Թէհրանի մէջ։

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ, պալատական նախարար Թիմուրթաշ հրաժարական տուած է։ Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, պաշտօնանկ եղած է Շահին կողմէ, անգլիո-պարսիկ վէճին առթիւ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՃՈՒՄԸ

106,000,000Ը

ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

163,000,000Ի

Համաձայն խորհրդային Միութեան առեւտրական սենեակի տեղեկագրին, Ռուսիոյ ժողովուրդը, որ 106,432,300 էր 1897ին, բարձրացած է 163 միլիոն 166,000ի։ Աճումը զգալի է Խ. Միութեան բոլոր շրջաններուն մէջ։ Իբրեւ հետեւանք ճարտարարուեստի զարգացման, քաղաքներու բնակչութիւնն ալ զգալապէս աւելցած է 1926էն ի վեր։ Այժմ 148 քաղաքներ կան աւելի քան 20,000 բնակիչներով, 66 հատ՝ 40—100,000 բնակիչներով։ Այս վերջիններուն մէջ են խորհրդային երկու նոր քաղաքները, Մակնիտորսկ եւ Ստալինսկ, որոնք շինուեցան համաձայն հնգամեայ ծրագրին եւ որոնց բնակչութիւնը աճեցաւ արագօրէն։ Մակնիտորսկ քաղաքը, որ շինուած էր 50,000 բնակիչներու համար, այժմ ունի 250,000. իսկ Ստալինսկ, որ 80,000 հոգի պիտի ունենար, այժմ կը համրէ 200,000 բնակիչ։

Այս անօրինակ աճման առջեւ, բնակարանի պայմանները շատ գէշ են, մաքրութեան եւ առողջապահական տեսակէտով։

ՄԻՇՏ ՆՈՐ ՏՈՒՐՔ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ գործավարներու՝ խորհուրդը որոշեց տուրք մը հաստատել ճաշացուցակներու վրայ, բոլոր ճաշարաններուն եւ պանդոկներուն մէջ։ Տուրքին համեմատութիւնն է 5 առ 100 ճաշարաններուն մէջ, իսկ 1 առ 100 պանդոկներու եւ կահաւորուած տուներու մէջ։

ԼԻՆՏՊԷՐԿԻ ԽՆԴԻՐԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

Նիւ Եորքի ոստիկանապետը անստորագիր նամակ մը ստացաւ։ Անծանօթը կը յայտնէ թէ պատրաստ է կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդելու Լինտպէրկի երախային առեւանգութեան եւ սպանութեան մասին, կարգ մը պայմաններով։ Նիւ Եորքի ոստիկանութիւնը մեծ կարեւորութիւն կուտայ այս նամակին։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահական ընտրութեանց վերջնական տեղեկագրէն կ'երեւայ որ մասնակցած են 39,734,351 ընտրողներ։ Գ. Ռուզվէլթ առած է 22,813,786 քուէ, Հուվըր՝ 15,759,266, Գ. Թոմաս (ընկերվարական) 881,951, Ֆոսթըր (համայնավար) 102,785 քուէ։

ԼԵՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Բ.

Եւ այսպէս Շուշեցի ժամկոչ Գրիգորը իր օրապահիկը չարքաշօրէն ճարելու հոգսին համահաւասար իր մինուճար Առաքելի կրթութեան հոգսն ունի։ Մ՚ըր, ի՞նչպէս եղած չեղածը մի քաղաքային խղճուկ դպրոց, որ տեղից հազիւ գրագէտ են դուրս գալիս։ Եւ ծերունի ժամկոչը բերանի հացը խնայելով՝ զաւակին այս դպրոցն է ուղարկում։ Մի քանի տարի յետոյ, ուշիմ ու ջանասէր Առաքելը փայլուն կերպով աւարտելով դպրոցը, տանում է իր հետ տարրականից քիչ բարձր կրթութիւն։ Նա պատանի է արդէն եւ հազի մի փոքր հայերէն ու նոյնքան էլ ռուսերէն գիտէ։

Այս է բոլորը։ Մնացածը, որ ամբողջ յետագայ իր գրական-հասարակական գործունէութեան կրթական աղաղն է, տարիների ընթացքում նա ձեռք է բերել մի միայն շնորհիւ մոլեգին ընթերցասիրութեան, իր բնական ուշիմութեան, իր արտաքոյ կարգի ջանասիրութեան, իր անհուն սիրուն դէպի գիրն ու դպրութիւնը, եւ մանաւանդ իր աշխեցուցիչ յիշողութեան, որ նա Թարմ պահեց մինչեւ իր առաջացած տարիքը։ Իր անհատական յատկութիւններով նա կարող է լաւ օրինակ լինել շատ հայ գրագէտների։ Ցայտնի է ընդհանրապէս, որ հայ գրչի մարդու ընթերցասիրութեան եւ ուսանելու կարողը շատ Թոյլ է։ «Հեղգ առ ուսումն եւ փոյթ առ ի վարդապետելը» յատուկ է հայ գրագէտներից շատ շատերին. եւ այս պատճառով իրենց ստեղծագործական Թափը սահմանափակ, եռանդը՝ կարճատեւ են, երկերը քանակով ու որակով աղաղուն։

Հայ գրական անդաստանի մէջ աշխեցուցիչ բացառութիւն է Լէօի ընթերցասիրութիւնը։ Աշխատանքի կորովն եւ ունակութիւնը, ուսանելու անսպառ տենդը, մի կատարեալ կիրք. որ իր իմացական կեանքի բոլոր օրերն ու ժամերն է բռնել։ Նա ոչ միայն կարդում է, ինչ կարողանում է ճարել, այլ եւ իր յետին խնայողութիւնները ծախսելով նորանոր ընտիր հատորներ է ձեռք բերում. գրավաճառների լաւագոյն յաճախորդն եղաւ միշտ։ Եւ Լէօի գրադարանը տակաւին ո՛չ մի հայ գրագէտ ունեցաւ. ինքնազարգացումի իր յամառ ու տոկուն աշխատանքների մէջ նա ղեկավար ու առաջնորդ չունի, բացի իր հոգու բուռն յափշտակութիւնը. մնացած իր ցեղի հրաշագործ կրակին եւ իր անհուն սիրուն դէպի հայ գիրն ու հայ ժողովուրդը։

Իր գրական առաջին փորձերը նա սկսեց Շուշիում, ուր նախ Հայոց Հողեւոր տեսչութեան, ապա պատա-հեռագրատան փոքրիկ պաշտօնեայ էր։ Գաւառական կեանքը յուզող խնդիրների մասին իր Թղթակցութիւնները «Մշակ»ում ընդհանուր ուշադրութիւն են գրաւում։ Գրելու տենդոտ ու ուժեղ մի ձեւ ունի, որ խելն է եւ որ շրջափած ամենասովորական նիւթը դարձնում է ուշագրաւ։ Նա յիշում եմ այդ ժամանակներից իր «Եօթ օր Ղարաբաղի լեռներում» ճամբորդական յօդուածաշարքը, կարծեմ «Մուրճ» ամսագրում լոյս տեսած, որ մինակ բաւական էր մի գրական անուն ստեղծելու։ Քիչ անգամ մի գրագէտ այդքան փառաւոր մուտք կ՚ունենայ գրական անդաստանը։ Լէօն ամբողջապէս այնտեղ էր, այդ յօդուածների մէջ իր մերով դէպի հայրենի բնութիւնը, դէպի հայ հողը, դէպի հայ ժողովուրդը, որ իր վիթխարի լեռների ստոյլ ու խոհուն պատկերն է։

Առաջին իսկ գրութիւններից երեւում էր, որ երիտասարդ գրագէտը գաւառական կորած մի անկիւնը միայն չի կարող։ Իր անհանգստութիւնը լայն է ու խորը. Ձգտում է դէպի հայ մտաւոր կեդրոնը, Թիֆլիս։

**

Հասարակական շարժումների լայն ծիանքով օրօրւում է ողջ կովկասահայ երիտասարդութիւնը ուԹսունական Թւականների հէնց սկզբից։ Բալկանեան պատերազմը (ռուս-Թիւրքական 1877 Թ.) եւ Բերլինի Կոնգրէսի 61րդ ամուլ յօդուածը խոստացել էին հայ առաջաւոր երիտասարդութեան մտածումները։ Քաղաքական ու յեղափոխական գաղափարներ ամէնքի շրթունքին են. ասած ու գրածից աւելի՝ լռութեան մէջ նոր գործունէութիւն, նոր նպատակներ և ծրագրեր են յղացւում։ Սէր դէպի լուսաւորութիւն ու ժողովուրդը, դէպ ազատութիւն յորձանուտ ալիքներով Ռուսիայից իջնում է դէպ հայկական իրականութիւնը, ու մեր ձախակողմեան տարրերը դրանցով զինւած մութի մէջ աւելի յանդուգն, աւելի կորովի երազներ են հիւսում։

Րաֆֆին արդէն գրում է իր խանդավառիչ վէպերը. եւ Արծրունին լոյս է ընծայում Թիւրքահայ ազատագրութեան շարժումը ծայր է տալիս, կերպարանաւորւում։ Արծրունու ազատամտութիւնը սակ պատւանդան է յեղափոխական գաղափարների. բուն ղեկավարն ու վարիչը Րաֆֆին է իր վէպերով եւ Դամառ-Քաթիպան՝ իր բանաստեղծութիւններով։

Մի Թիւրիմացութիւն, որ բաւական երկար դիմացաւ շնորհիւ լիբերալիզմի առեղծած հանրային մտածումների շփոթին, վերագրեց Արծրունուն ազգային յեղափոխական միտումներ։ Կովկասահայ երիտասարդութեան մէջ շատերն այդ պատրանքով տարւել են։ «Մշակի» խմբակիրը սակայն ոչ յեղափոխական խառնւածքն ունէր, ոչ համոզումները եւ ոչ որ եւ է կամեցողութիւն։ Նա ամենասովորական ազգային լիբերալ էր, չափազանց սահմանափակ գաղափարական հորիզոնով, որտեղից նա յաճախ ծուռ էր տեսնում ազգային իրականութիւնը, քանի որ անծանօԹ էր հայ անցեալին, նրա պատմութեան։ Հայկական խնդրում Արծրունու բռնած դիրքը շատ էլ չէր տարբերւում իր հակառակորդ Արզար Յովհաննիսեանից որ իր «Արձագանգով» ժոտաւորապէս նոյն ձեւով Հայկական Դատի գաղափարի եռանդուն ջատագովն էր. բայց երբեք յեղափոխական որ եւ է շարժման։ Եւ եԹէ Արծրունի իր «Մշակով» Մակարի մահից յետոյ պէտք է Իրիմեանի կաԹողիկոսական Թեկնածութիւնը պաշտպան էր Արզար Յովհաննիսեանն էլ նրանից առաջ, Գէորգ Դ.ի մահից յետոյ, Ներսէս Վարժապետեանի Թեկնածութիւնն էր դրել ու պաշտպանել արտասովոր եռանդով։

Ո՛չ, հայկական հարցում Գ. Արծրունին շատ հեռու չէր պահպանողական Ա. Յովհաննիսեանից։

Հակառակ դրան, առաջաւոր, յեղափոխական երիտասարդութեան ամբողջ համակրանքն ու սէրը գնում է Արծրունուն։ Բոլոր նրանք, որ վերելքի աչնի ու գաղափարական տենդ ունին, եւ հայկական ազատագրութեան խանդալին են փարած, նրանց համար Արծրունին կը Թուայ անմրցելի մի ախոյեան, պաշտամունքի առարկայ դարձած կուռք. «Մշակի» հիմնադրութ՚ւնից (1872) մինչեւ իր մահը (1892)։ Երկու տասնեակ տարի նա պատգամախօս քուրմ է, մի յանդուգն վերանորոգիչ՝ որ եկած է ցնցելու եւ հիմն ի վեր դարձնելու հանրային մտածողութեան մաշած շէնքը։

Նա ունի մի շարք աչքի ընկնող յատկութիւններ, որոնց փայլը քննադատութեան տեղ չի Թողնում։

Հայկական բարձր դասից, եւրոպական բարձր կրԹութեամբ ու գաւառիօրակութեամբ, ա՛յդ ի ինչ արիստոկրատը, որ դեմոկրատիկ խիստ շեշտւած գաղափարներ ու ձգտումներ ունի, իր անհատական ու հանրային կեանքում հաւասարապէս շիտակ է ու առաքինի. բարոյական սկզբունքներից ու իր մէջ տեղ առած գաղափարական քաղաքականութիւնից մազի չափ չի շեղել ոչ մի պարագայում. Անզիջող ու յամառ, մաքրակենցաղ ու բուռն, նա հմայում է երիտասարդութեան մանաւանդ իր հզօր եւ ուժեղ ու ոչ ոքի առջեւ չխոնարհւող իր անհատականութեամբ։ Իր մարտնչող խառնւածքի պէս, իր գրիչը անողորմ է ու սուր, իր ոճը վայրագօրէն գրաւիչ, հարուկ, խօսքը սրամիտ ու խայԹող. նա մշտապէս պայքարի մէջ է ամէնքի դէմ եւ իր բանակիւներէն երկու անդրից ծրագրեց․ մանաւանդ «Մեխացի» տատրապրութեամբ ծախէր։

Գաղափարի «Փէյլիօտոնների» մէջ։ Եւ այս բոլորը միացած իր հիմնած Թերթի անունը՝ «Մշակ»,Արծրունուն տալիս են համաժողովրդական, փառաւոր լուսապսակ։ Ի՞նչ փոյԹ Թէ նա հայերէն շատ ուշ է սովորել և առանց վարպետի, որ նա անծանօԹ է ազգային իրականութեան, հայ պատմութեան, հայ անցեալին, որ իր ազատամիտ գաղափարների տարողութիւնն էլ շատ մեծ չէ. ի՜նչ փոյԹ, «Մշակ» եւ Արծրունի ախրում են մտաւորականութեան սրտին եւ հոգուն։

Գր. Արծրունու այս խաչոր ժողովրդականութեան գաղտնիքը փնտռելու չէ միայն եւրոպական իմաստով փառահեղութեան ու յղկուած իր անհատականութեան եւ իր շիտակ խառնւածքին, իր առաքինի կենցաղին մէջ, ուր բարոյական ոչ մի խաչում չկայ, այլ մանաւանդ՝ հայկական հարցի յարուցած ընդհանուր խանդավառութեան մէջ, որ անդիմադրելի հմայքով, սիրով, պաշտամունքով էր շրջապատում այն ընտրեալին, որու անունը հեռաւոր կամ մօտաւոր ձեւով կապւում էր Թրքահայ ազատագրութեան նուիրական գործը։

Գր. Արծրունին ամենաերջանիկ հայ գործիչն է որ առանց յետագայ ազգային Թշուառութիւնների եւ հիասԹափութիւնների կսկիծն ապրելու իր կեանքի մինչեւ վերջին վայրկեանը՝ 1892 Թ. դեկտեմբեր, մնաց հայ գիտակից դասի լաւագոյն երիտասարդութեան մաքի եւ հոգու ղեկավար։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ
«Դաշնակցութեան Օրը» Ռուսճուքի մէջ

ՌՈՒՍՃՈՒՔ (Ռաւսց). — Պուլկարահայ գաղութը, այս տարի, աւելի խանդավառութեամբ եւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան տօնեց «Դաշնակցութեան Օրը»։

Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ երեկոյթ մը, դպրոցին մէջ։ Փեսայութեան ազատամրութեան մասին գեղեցիկ բանախօսութիւն մը ըրաւ ընկ. Ց. Տէվլէճեան։ Երեկոյթը տեւեց մինչեւ ժամը 4։

Յաջորդ օրը կէսօրին դպրոցի ընդարձակ սրահին մէջ, տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օրը» խուռն բազմութեան մը ներկայութեան։ Ռուսճուքի ընտիր երիտասարդութիւնը ներկայ էր տօնակատարութեան։

Հանդէսը բացուեցաւ «Ցնարդ Նուագախումբի կողմէ նուագուած աղգ. քայլերգով։

«Դաշնակցութեան Օրուայ նուիրուած արտասանութիւն մը ըրաւ ընկ. Սիմոն։ Ընկ. Ց. Մուրատեան մեներգեց «Հայրենիք, հայրենիք», Օր. Թ. Սարգիսեան զգայուն շեշտերով արտասանեց Նաւերով «Հայերս կերթուանք»։

Հանդէսին կը նախագահէր ընկ. Թ. Հէքիմեան, որ ըսաւ Թէ՝ «Հակառակ անոր որ Դաշնակցութիւնը կը հալածեն ու կը բամբասեն, մեր կուսակցութիւնը քաջութիւնն ունի ներկայանալու հայ ժողովուրդին, եւ պարզելու իր տեսակէտները որոնք կը վերաբերին մեր կուսակցութեան քաղաքական ուղղութեան։ Իսկ բոլոր անոնք՝ որ անդադար կը քննադատեն Դաշնակցութիւնն ու անոր ընդգրկած ուղղութիւնը, ի՞նչու հրապարակ չեն գար պարզելու իրենց ծրագիրներն ու տեսակէտները, եԹէ ունին։

Ապա բեմ հրաւիրեց ընկ. Օ. Զարմուհին, որ իր բանախօսութիւնը վերջացուց Սիամանթոյի մէկ խմանութեամբ, «Դաշնակցութիւնն է, Դաշնակցութիւնն է, Դաշնակցութիւնն է, իր անունն է պայքար, եւ վախճանը յաղթանա՞կ»։

Ընկ. Ց. Տէվլէճեան, որ Սոֆիայէն հրաւիրուած էր, խօսեցաւ փառաւորից եւ հետաքրքրական ճառ մը օրուան խնդիրներու շուրջ։

Ընկ. Ց. Տէվլէճեանի բանախօսութիւնը լաւ տպաւորութիւն Թողուց ներկաներուն վրայ։

Թղթակից

ՍԻՆԱԼ

Թատերական «ԲԵնադատը» — Քաւ իր, աւելի լաւ է որ անձնասպանութիւնը փոխանակ Թոյնի, հրացանի պայթիւնով մը ըլլայ։

Թատրոնի տնօրէնը — Ինչո՞ւ։

ՔննադատԲ — Որպէսզի հասարակութիւնը աւելի ... ցնցուի։

**

— Տղաս, ի՞նչ ըրիր քեզի տուած մէկ Ֆրանքս.
— Հայրիկ, աղքատի մը տուի...
— Շատ գոհ մնացի, բարի զաւակս։
— ...որ շուքով ու չաքարբեղէն կը ծախէր։

ՋՐՈՅՑ ԳԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԲԱՌՈՒՍ ՀԵՏ
«ՆՈՐ» ՓԱԿՈՒԱԾ «ՀԻՆ» ՎԷՃ ՄԸ

ՍԻՐԵԼԻ ՄԻՐԶԱ ՍԱՄՈՒԷԼ. — Անցեալ կիրակի չկրցայ նամակիդ «չխոգրութեանը» հրատարակել։ Դուշխած ըլլալու եա պատճառը... տեղի չգոյութիւն։

ՑԱՌԱՋԻ խմբագիրը, ինչպէս տեսար, մեզ իլէցուցած էր ԹերԹին նըկուղը՝ ԹերԹօնի սիւնակներուն առաջնքը։ Բախտաւոր եա որ իր երեսը չես տեսած, Միրզա՛։ «Թարաշ մարդ է, «Թա՛րաշ»։

Ամբողջ ուժովս մերժեցի նամակդ ՑԱՌԱՋԻ նկուղը իջեցնել։ Անօգուտ։

— Վերը շատ կը տարածուիս կոր, պոռաց երեսիս։ Ամբողջ կիրակին Միրզա՞ն մակի պիտի ընենք։ Պոլսու տարիք։ Տեղ չէր մնար կոր Օհան-Կարօի «հայերէնի ինչպէս գրութիւնն՚ը» յօդուածներուն, էսոր «Եկգարանիզնս եւ Եզովբոս» քաղցրոտականին, Բալուեանի «Էփիտէնր սոխ քաղցրելու մեԹոտներու վրայէն»։ Տեղ չկայ նոյն իսկ Բենոյի «Լիրիկական բանաստեղծութիւնները կամ Սասունի «Գաղտնիք հակիրճ գրելու արուեստին»ը եւ կամ Խանդկարեանի «Մարքսի ուսոմական եւ տնտեսագիտ դէկլարացիաների իդէօլոգիան» գնահելու։

Ի գուր բողոքեցի՝

— Միրզային մէջ բառը ծախու կ՚առնէ աշխարհի բոլոր Ազգաժողովները, Մարքսերը, մարսաւորները, Եզովբոսները, սոխի մեքենաները, Թէքէլիանի ոսկէյանները, Բենոյի լիրիքան, Մերուժան Գարասմեանի Մարքսան...։

— Ինչ կ՚ուզես ըսէ՛ (երկու «ստով»)։ Կ՚առնես Միրզադ։ Կ՚իջնես նըկուղ։ Լալ եւ կրճտել ատամանց։ Ինկացցես եւ գլուխ մի տեսցես։ (Ընդհանրապէս գրաբար կը բարկանայ մեր խմբագիրը)։

Արդ, անցեալ կիրակի նամակդ իջեցուցի ԹերԹին նկուղը, ծայրը ծայրին տեղաւորեցի, դուռը ամուր մը փակեցի։ Դեռաբխաաբար նամակիդ պոչը՝ Ց. Գ.ը, դուրսը մնաց եւ փրԹաւ։

Սոխպուած ահա կ՚արտադրեմ.

«Ց. Գ. — Հայաստանից վերադարձին տոնացայ «հին» եւ «նորի» հարցի շուրջ ձեր վիճաբանական Ժողովների նկարագրականն։ Բա՛ս, յիմարանա՛ս, էդքան բան եա գրել, ո՞նց մոռացել եա ամենաէրեջի ժողովի մասին գրել։ Մեզ էդի՛ էր հարկաւոր.

Ի վերջոյ, ի՞նչ են եղել ձեր եզրակացութիւնները։ Շուտով գրիր նոր գրող լինելու պայմաննոր ո՞րն են, յաջորդ պոստով հասցրու։ Եա ու Միրզա Ղուկասի տղաքն հարսն ու ջերջի Գօղասն ու չիրէջի Սողոմոնն ու տիրացու Ցարութի խնամին՝ Սուրմաբաշին որոշել ենք «նոր գրող» դառնալ։ Էլի սուտ եմ, պայմաններն չուռ հասցրու։ Կարեւոր ա։ ՆՈՑՆ»։

Եւ կը պատասխանեմ.

×

Հինգ տարուան բանավէճերը յանգեցան վերջին մենամարտի մը Օր. Սիլլայի եւ Փայլակեանի միջեւ։ Այդ աճաւոր կռիւին մէջ, որուն անզոր հանդիսատեսները եղանք բաժնըշորս ժամ արիւնհոսը, ջարդուփշուր եղան հին ու նոր գրական եւ գիտական շատ մը սկզբունքներ, վարդապետութիւններ, քիԹեր, ակռաներ, աչքեր։ Փետտուեցան մազեր, անջատուեցան մարմնոյ որոշ մասեր, օդը եղան տեսանելի եւ անտեսանելի հազուանները։ Ծուէններ քանդուեցան գրական բազմաթիւ դպրոցներու պատերը, գուռները եւ պատուհանները։

Կռիւի դաշտէն խնամով հաւաքեցի կարգ մը սկզբունքներ որոնք հրաշքով անվնաս մնացած կէն։ Առանց շուրջ այլ եւս տարակարծուԹիւն չկայ, որով վերջնականօրէն կը կազմեն քու փնտռած պայմանները։

Հաստատուած է որ՝

ԱՌԱՋԻՆ. — Պէտք չէ ըսել «նոր գրող», այլ՝ ադրիոնական գիր — արդինական եւ Ցիեար — ադրիոնական գրող։ Հոս ի՞նչպէս պիտի որոշէք այս բաժանումները։ Շատ դիւրին՝ ԹԷ հետեւեք մեր օրինակին։ Մեր սրտաբին մէջ գետեղեցինք կշիռ մը, հասոտանի, վրան նէտրին տիւասունքը, տակը կողով մը եւ մէկիկ մէկիկ կըշռեցանք.

Օրքի, 150 քիլօ, գիր — արդիական Նախադաս, 60 քիլօ, արդիական։ Կոքա Օվան, 20 քիլօ նեհար — արդիական։ Գէնոն Սերոբ, փետուր ծանրութիւն, գուրս Ենտոսած։ ՈՆպէտիկ Իւ Սահակեան, փորձի համար գլուխը գառ կշռեցինք, 100 գրամ, մարմինը գամ՝ 100 քիլօ, գէթ — արդիական։

Օր. Սիլլա, գլուխած նոյն ձեւով, գլուխը 100 գրամ, մարմինը 100 գրամ, նիւԹը — արդիական։ Փայլակեան, նոյն ձեւով պիտի կշռէինք մարմինը, Զինուոտոն գացած էր, Թէ օրեան ճաշ ընելու, իսկ գլուխը շատոնց է որ տեսնող չէ եղած։ Իպալճեան Ենեմեան (մեր գրականութեան երբեմնի Իպալճեան ԳաԹօլիք Թաղուհին, որ վերջերս կարմրուկ հանեց եւ ուղեղը ջրոտեցաւ), նուաւ կողովին մէջ, ծանրաչափ ասեղը գերոյէն նետուեցաւ 500 քիլոյի, դարձաւ 20ի, բարձրացաւ 450 քիլոյի, տատանեցաւ, դողդղաց, սարսռաց (ասեղը) եւ նժարը յանկարծ խորտակուեցաւ։ Փորձերը յետաձգուեցան.

ԵՐԿՐՈՐԴ. — Արդիական կրնան ըլլալ մեր գրողները առանց տարիքի խտրութեան։ Կրնաք հոգ «երիտասարդ» անուանել 70նոց չիրէջի Սողոմոնը։ Միայն պէտք չ, նոր գրականութիւն մշակելու պատրուակով չփորձէ Թամա կնիկ... առնել։

ԵՐՐՈՐԴ. — Արդիական գրող դառնալու համար պէտք է գործածել կարճ նախադասութիւններ։ Իւրաքանչիւրը երեք բառ։ Աւելի արդիական երկու բառ վերջակէտ։ Աւելի՝ աւելի՝ մէկ բառ վերջակէտ։ Ամենաաւե՛լի՝ կէս բառ վերջակէտ, դարձեալ կէս բառ վերջակէտ։ Մէկ խօսքով, Միրզաջան, գրականութիւն մը որ նման ըլլայ ծեծ կերած եւ լացող երեխայի խօսքերուն. «Շա — քար — եմ — ու — զում — շա — շա — շա — քա՛ր»։

ՉՈՐՐՈՐԴ. — Ձեր գրուածքին մէջէն պէտք է շարունակ մեքենայի ձայներ լսուին, տեղի — անտեղի։ Օրինակ՝ «Բարիլուս, սամամէր, չրա՛իք, ճէյՖղ ո՛նց ա, Ջրո՛ւ — Ջրուն, Ջրո՛ւ — Ջրուն»։ Ամեն ուրարին վրէդ, չրի — չրի, ենքամէր։ Մարդիս փորն ա ցաւում, վը՛դ... վրդ, վը՛դ... վրդ»։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. — Երբեք չկիշատակել հինցած, հակառակերն բառեր, պատկերներ, զգացումներ։ Իսպառ փարել մասնաւորապէս բառամԹիք հէք, սիրել բայը, վերջալոյսը, օրհորդ Արշալոյսը եւն.։

Օրինակ՝ արդիական մը պիտի սապէս գրել. «Այնինչ վերջալոյսի շոգիքը վարդի ԹերԹեր կը Թափէին Կասպից ծովի մոնչող ալիքներուն վրայ, որոնցմէ դուրս կը բերուին տաղտուկմահները, և իրենց խավերը, օրիորդ Արշալոյս մեղմիւ մրմնջաց Միրզա Սամուէլի ականջին. «Սիրո՛ւմ եմ դեզ...», եւ Միրզան իր կարգին պիտի մրմնջէր, երբ քոյր պորտեղեն Բէլ — Հօւէյնի հէզ ուռնուր պազով խանդաբեկ սիրահար գոյլին մնայնիլի հոմանիքութիւնը»։

Այս տողերը արդիական գրիչ մը պիտի Թափէին սա ձեւով.

«Ժամը 18։ Հրդե՛հ — խանդոյ վար։ Կասպից ծով. Ալիքներ։ Շոա՛փ։ Շըռոա՛փ Շո՛ռ Ա՛փ։ Ծով եւ աղտա — մահի։ Աղտա — մահի եւ խավեար։ Կը մրմնջէ Աբօ Միրզաի վզաթկին վերեւէն. «Ինչ որ սուր ցնու աղխեներուս մէջ։ Բե՞զ համար։ Զա՞հրումա՞ր...»։ Միրզաի խօսքը, ՝՝ե՞ր, ՝կուրուած Զոաց ջրհան մերեռան, մերեռադէտ Բէլ — Հօւէյնի մեչկինեան պարտէզէն՝ զը՛ռո... հա՛... զը՛ռո։ Փորի խիԹր վերջացած։ Երկուտուեր»։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ. — Պէտք չէ կրկնել հինէրու գործածած եւ մաշեցուցած ձեւերը, նոյն իսկ ամենահասարակ արտայայտութեանց մէջ։

Օրինակ՝ պէտք չէ ըսել. «Հոգը — բերանը գրաւ» այլ «Հոգը քեԹը գրաւած», որովհետեւ ուտելու հինցած ձեւ է բերնով ուտելը։ Պէտք չէ ըսել. «Հուրախութենէն խնդաց եւ ցաւէն լացաւ»։ Նոյն իսկ հինցած հեւքօ մը պիտի կրնար այդպէս գրել։ Մօտէրն մը պէտք է ըսէ «ուրախութենէն մազերը փրցուց եւ ցաւէն քահ — քահ խնդաց»։ Կը կարծե՞ք որ Օր. Սիլլա պիտի ներէր ինքզինքին գրել. «Ռազբրս արագացներով հեռացաւ»։ Որքա՞ն գռեհիկ։ Սարկաւագներն անգամ ոտքով կը քալեն։ Ընդհակառակն, պիտի ըսէք. «Գլուխս վար՝ քալեցի, ոտքերս վեր՝ օդին, չուացեցաւ»։

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ — Միրզաջա՛ն, հոս չէ Թէ գրութիւններուն ոճը, նիւԹը եւ կառուցուածքը Ղաղէց Աժիրալի կամ Գասպարեանի օրէնքը չխցնեն։ Կը բաւէ որ ամէն տեղ, ամէն վայրկեան խօսիս ձուլէրենիզմէն եւ կրկնես. «Մենք՝ արդիականներս...»։ Կրկնես օրը հազար անգամ, մինչեւ որ չուրջիններուդ «վրանցեն» տանիս եւ ըմբռնեն, կամայ — ակամայ Թէ արդիականներուն ամենամեծերէն տաղանդութեան ես։

Սա՛ սիրելի Սամ, հօԹնաբանեալ պայմանները «նոր գրող» դառնալու։ Ցանկը եթ հաւաքիս բարեկամներդ եւ կը կարդաս։ Ընդհանուրը մտադրեալ կցրն նմանագրուած է։ Ազերեն համաղղէկ եւ նուագում ընելու համար հաւանաբար «նոր» գրքեր ԹղԹավ եւ զանոնք յարտածեն, նոյն իսկ շնամած, ունենէնք բացինեբուն եւ մուխանենուն մեջեւ դուրս տար։ Անծանօթ մարդոց, կիներու, նորածիններու, նոյն իսկ բոլորու եւ քաղաքներու անունները սպրդեցէք իբրեւ վկայութիւն։ «Նեկոլէնի կ՚ըսէ որ... Թամաքեր վնասած է որ... ՓամՖէթիկանեն յայտնեց որ...»։ Եւ յաղթութիւնդ անվրիպելի է։

Նոյն իսկ եԹէ չյաջողիս ուրիշները արդիականացնել, վստահ եղիր նորէն չահուոր եա Մարդիկ բերանաբաց կայնած պիտի նային եւ հիացումով բարու փափան։

— Ո՛նց գիտուն մարդ ա դառել չարնորդին, էնպէս բաներ ա ասում, մարդ գիժ լինում ա, գիժ՛ւու՛մ... էնպէս մեծամեծ մարդկանց հետ նիստ ու կաց է արել, Ջիլօ — քարար ա կերել, առևս մեր ծակ — գլուխ Ցարդանմին աչքն չինի...։ Ո՛նց մեծ մարդ ա դառել չառնորդին...

Գիտե՞ս, Միրզա, քու ուզածդ ալ այդ է արդէն, եւ ոչ աւելին։ Ասկէ անդին փառաւորութիւն չես ունեցած, ինչպէս հոս, մեզմէ շատերը։

ԼԵՒՈՆ ՄՇՍՐԵԹ

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԷՆ
ԳԷՈՐԳ Ե՞ՐԲ ԴԱՐՁԱՒ «ՉԱՎՈՒՇ»
ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ե՞ՐԲ ԿՈՉՈՒԵՑԱՒ «ՓԱՇԱ»

Գէյրութի «Ազդակին» մէջ հանգուցեալ Անդրանիկի կենսագրութեան, ուր կ՚ըսէ Թէ «Անդրանիկ փաշայութեան տիտղոսին հասած էր, եւ որպէս անոր լաւ դինակից Գէորգ՝ բաւ աստիճանի, 1901ին Ս. Առաքելոց վանքի կռուին, Թիւրքի մը կողմէ տրւածին անգամ առաջաւ «Չաւուշ» անունը»։

Բոլորովին սխալ է։ Նախ քան Առաքելոց վանքի կռիւը, արդէն Գէորգի Չաւուշ անունը շրջան կ՚ընէր։ Ի՞նչպէս եղաւ այս։

1894ի Սասնոյ մեծ ապստամբութեան առնեն, Գէորգի եւ իր ընկերներու ամբողջ բոլորովին սպառած ըլլալով, Տալւորիկի շրջանը քարայրի մը մէջ կը ծրարուէին Քիւրտերու եւ զինուորներու կողմէ եւ կը տարուին բնդհանուր հրամանատարութեան։ Ծանապարհին, Թէ՛ Քիւրտերը եւ Թէ՛ զօրքերը միշտ կը ծեծեն Մուրատը (Փարսեան), իբրեւ ստահակներու այդ երկրին մէջ։ Գէորգ տեսնելով Մուրատի վիճակը, չի կրնար հանդուրժել եւ դառնալով իր ընկերներուն կ՚ըսէ.

— «Տղե՛ք, կը տեսնէք, հասնողը միշտ Մուրատին է կը զարնէ, այսպէսով մինչեւ որ բանակին հասնինք, ծեծի տակ պիտի մեռնի։ Լաւ է այս անգամ, ո՛վ որ Մուրատին զարկաւ, մենք ալ յարձակինք անոնց վրայ, որպէսզի մեզ ալ ծեծեն և Մուրատ քիչ մը շունչ առնէ։ Անխղճութիւն է, որ Մուրատ մինակը ծեծուի եւ մենք այդ ծեծէն հաւասար բաժին չունենանք»։

Նոյն վայրկեանին, Սասօ անուն ասկեար մը, որ Քիւրտ էր, կը յարձակի Մուրատի վրայ եւ կը սկսի հայհոյանքով ապտակել։ Գէորգ տեսնելով, անմիջապէս Սասօյի վրայ կը յարձակի եւ բռունցքով, անոր քիԹը կը ջարդէ։ Միեւնոյն ժամանակ կը գոռայ.

— «Տղե՛րք, զարկէք, մեռնելէն առաջ, ուրիշ տեղ չկայ, շատ շատ պիտի մեռնինք»։

Տղաքը ամէնքն ալ յարձակում կը գործեն, բայց Մուրատէն աւելի ծեծ կ՚ուտեն։

Եւ այնուհետեւ ծեծը կը դառնայ հաւասար։

Երբ կը հասնին հրամանատարին, Սասօն իր վիրաւոր քիԹը ցոյց տալով կը բողոքէ Գէորգի դէմ, եւ հրամանատարին կ՚ըսէ. — «Բացի իր դաւաճաններն, հրամայեց որ միւսներն ալ դարձնեն»։ Հրամանատարը դառնալով Գէորգին՝ կը հարցնէ. — «Անունդ ի՞նչ է»։

Անունս «Գէորգ է», կը պատասխանէ։ Հրամանատարը կ՚ըսէ.

— «Գէորգ Չաւո՛ւշ, այդպէս չէ՞, դուն առանց չաւուշն ես, այս էֆէնտին ալ ձեր զօմանտանն է» (մատնանշելով Մուրատը)։

Ահա՛, այս տեղն է, որ Գէորգ առաջին անգամ կը ստանայ «Չաւուշ» անունը, Թուրք զինուորականի մը բերնէն։

Այս պատմութեան իրազեկներն են Փօլոս Ցոփհանճեա, Ալիաանճու Սողօ եւ ուրիշներ, որոնք 1894ին փորձի...

նալ քարայրին մէջ կը ձերբակալուին Գէորգի հետ. Անոնց պատմելովն էր, որ 1897էն սկսեալ բերնէ բերան կը շրջէր Գէորգ «Չաւուշ» անունը։

Գալով Առաքելոց վանքի կռուին մէջ Քիւրտի մը կողմէ Գէորգի «Չաւուշ» անուանուելուն, այդ Քիւրտը, վերեւ յիշուած եւ քիթէն վիրաւորուած ծանօթ Սատօն էր, որ այդ Թուականէն 3—4 տարի առաջ, ոստիկանութենէն հեռացուած էր։ Այդ օրը երբ վանքի կռիւը կը սկսի, ինքն ալ կ'երթայ հոն, աւար մը փախցնելու, եւ երբ վանքի պարիսպներուն վրայէն Գէորգի ձայնը կը լսէ, անմիջապէս կը պատասխանէ. — «Գէորգ Չաւուշ, դո՞ւն ես»։

Վերջը մենք տեսանք թէ, այս Սատօն ինչպիսի հաւատարմութեամբ կապուած էր Գէորգին, ու մինչեւ ներքին դաշտի՝ քիւրտ աղաներուն մօտ թղթատարութիւն կ'ընէր եւ Գէորգի կողմէ յարաբերութիւն կը մշակէր

Ինչ կը վերաբերի Անդրանիկի «փաշայութեան», Սասնոյ մէջ մէկ հատ «փաշա» կար, այն էր՝ Փէտայիներու խմբապետ Աղբիւր Սերոբ. Երբ Խալիլ աղան դաւաճանօրէն կտրեց Սերոբ փաշայի գլուխը, Թուրքերը այդ փաշայութիւնը փոխանցեցին Խալիլին եւ իբրեւ արժանի վարձատրութիւն, Սուլթանն ալ իր կարգին պատուանշան մը նուիրեց։ Իսկ Խալիլի գործակից Հիւսնի Էֆէնտին ալ արժանացաւ «պէյ»ի տիտղոսին եւ պաշտօնով ալ եղաւ սէր – գօմիսէր.

Սերոբի մահէն վերջ, խումբը մնաց առանց խմբապետի։ Փէտայիները կը յանկային որ Հրայր գայ ու անցնի խումբին գլուխը, իսկ ոմանք ալ կ'ըսէին. — Քանի որ Հրայր չուզեր գալ, թող Համբարձում ստանձնէ այդ պաշտօնը։ Ուրիշներ ալ կ'ուզէին որ Գէորգ՝ ինքը ստանձնէ։ Բայց Գէորգ իր եւ միւսներուն թեկնածութիւններէն առաջ, անպատճառ կ'ուզէր որ Անդրանիկ ըլլայ խմբապետ։ Թէեւ Անդրանիկ իր հիւանդութեամբ այդ ատեն կատարեալ բեռ մըն էր խումբին վրայ, եւ միեւնոյն ատեն իր ռազմական փորձառութիւններով աւելի պակաս էր քան Գէորգն ու Համբարձումը, սակայն Գէորգ առանց նկատի առնելու այդ բոլորը, յանձն առած էր գործի հետ միասին Անդրանիկի կեանքի ապահովութիւնը եւս, եւ զայն կ'ընտրէր խմբապետ։ Որովհետեւ բաց ի ընդհանուր գործի սէրէն որով Անդրանիկ ու Գէորգ իրարու հետ կապուած էին, ունէին նաեւ առանձին սէր մը։

Այդ Թուականին Սասուն կային Փէտայիներու կարգին երեք գլխաւոր դէմքեր, — Գէորգ, Համբարձում եւ Ցարութիւն։ Ասոնց իւրաքանչիւրը ունէր իրեն առանձին յատկութիւնները։ Համբարձում՝ լաւ ժողովրդականութիւն վայելող ու կազմակերպիչ էր։ Ցարութիւն կռուի մէջ հազար մարդու արժէք կը ներկայացնէր։ Իսկ Գէորգ, Սասնոյ ամէն ծակ ու ծուկին ծանօթ, կռուի մէջ ամէնէն փորձառու, Քիւրտերը սարսափեցնող եւ անոնց հետ բարեկամութիւն հաստատող մարդ էր. մանաւանդ անոր անունին առջեւ ամէնը կը խոնարհէին։ Ահա այս պայմաններու տակ էր որ Անդրանիկ միշտ մնաց նշանակալի խմբապետ մինչեւ 1902 Թուականը, երբ Հրայր Ախլաթէն եկաւ Սասուն։

Գուցէ ընթերցողին պարզ չլինի թէ ինչ էր այն առանձին սէրը Անդրանիկի եւ Գէորգի մէջ։ Մի քանի խօսքով պարզենք այս կէտը։

1897ին Աղբիւր Սերոբ Ախլաթէն եկաւ Սասուն եւ կարճ ժամանակ մը մնալէ յետոյ, վերադարձաւ Ախլաթ։ Անդրանիկ տասնեակով մը մնաց Սասուն եւ գործեց Գէորգի հետ. իսկ տարի մը վերջ Գուրգէն, Սերոբ եւ միւսները երբ Սասուն իրարու միացան, այդ ատեն Սերոբի կողմէ պաղ վերաբերմունք կար դէպ ի Անդրանիկը, որուն պատճառը մութ էր։ Միայն Գուրգէնի սպանութենէն 10—15 օր վերջ, Սերոբ, բոլոր ընկերներու ներկայութեամբ Անդրանիկին կ'ըսէ. — «Քու տեղ տասնապետ նշանակուած է Սեդրակ» Անդրանիկ, կ'ուզէ հասկընալ թէ ինչ է իր պակասութիւնը, բայց Սերոբ բարկանալով կ'ըսէ. — «Եթէ որ եւ է առարկութիւն ընես, քեզ Վան կ'ուղարկեմ»։

Այս կարգադրութիւնը Գէորգի վրայ խորթ տպաւորութիւն կը թողու, որով կ'ուզէ հասկնալ թէ ինչ է Անդրանիկի մեղքը։ Բայց Սերոբի զինուորները միաձայնութեամբ Գէորգի առաջարկը կ'ընդհատեն եւ կ'ըսեն. — «Մեր խմբապետին որոշումը որոշում է, ոչ ոք իրաւունք ունի հարց տալու»։ Գէորգ տեսնելով որ այդտեղ Անդրանիկ ոչ մէկ ապացուցուած մեղք չունի, նեղուելով Սերոբին կ'ըսէ. — «Անդրանիկ, փոխանակ Վան երթալու, թող Սասուն մնայ, եթէ ձեր մօտ տեղ չունի, Սասուն անոր տեղ կայ»։ Սերոբ՝ Գէորգի այդ յանդգնութեան վրայ կը բարկանայ ու կ'ըսէ. — «Եթէ Անդրանիկէն չես բաժնուիր, քեզ ալ անոր հետ Վան կ'ուղարկեմ»։

Գէորգ այդ տեղէն վեց ընկերներով կը բաժնուի Սերոբէն։ Իրեն հետ էր եւ Անդրանիկ։ Ասոնք 15 օր կը մնան բաժնուած ու կը բողոքեն Հրայրին։ Սերոբն ալ իր կարգին կը տեղեկացնէ. Հրայր եւ Սուլուղցի Սերոբ կ'երթան ու մեծ դժուարութեամբ կը միացնեն։ Այդպիսով կը փակուի Անդրանիկը Վան ղրկելու կամ տասնապետութենէ վար առնելու խնդիրը։ Մինչեւ այդ Գէորգ մեծ սէր ունէր Հրայրի հանդէպ եւ կ'ենթարկուէր անոր հրահանգներուն։ Իսկ ասկէ վերջն էր որ պատահեցաւ Գէորգի հօրեղբօր աղետալի մահը։

Ինչպէս ըսինք, Թուրքերն ու Քիւրտերը, Սերոբի փաշայութիւնը փոխանցեցին Բշարէ Խալիլ աղային։

Արդ, Գէորգն է որ կը պատմէ. —

«Մենք մեր ուժերը ամփոփեցինք ու վրէժխնդրութեամբ լեցուած սկսանք հետապնդել Խալիլը։ Եւ երբ յաջողեցանք Խալիլի գլուխը կտրել, կուրծքին կախուած պատուանշանը զոր Սուլթանը նուիրած էր, իմ ձեռքով կախեցի Անդրանիկի կուրծքին եւ ըսի.

— Մեր Սերոբի փաշայութիւնը, Թուրքերը յանձնեցին Խալիլին, իսկ մենք ետ առնելով կը յանձնենք քեզ, այս օրուընէ դուն մեր փաշան ես։

Ահա թէ ե՞րբ, ինչ միջոցներով եւ առաջին անգամ որո՞ւ բերնով որ Անդրանիկ կը ստանայ «փաշա» տիտղոսը։

Միւսները Անդրանիկէն պակա՞ս էին. Անշուշտ ոչ։ Որովհետեւ Համբարձում, Գէորգ եւ Ցարութիւն, աւելի մեծ փորձառութիւններ էին ստացած, շնորհիւ Թուրք զօրամասերու հետ իրենց ունեցած շարունակական բաղխումներուն, սակայն Սերոբի խստութիւնները՝ հանդէպ Անդրանիկի ու Գէորգի, պատճառ էին դարձած փոխադարձ սէր մը ստեղծելու այդ երկուքին միջեւ։ Եւ Գէորգ միշտ կը ձգտէր մղում տալ Անդրանիկի յառաջդիմութեան։

ՄՈՒՐԱՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կը վախնան օդային յարձակումէ

Հազիւ քիչ մը շունչ առեր էին..

Թուրք թերթերն ու պետական շրջանակները վերջերս մեծ մտահոգութեան մը մատնուած են, — օդային վտանգը։ Օդանաւային ընկերութեան Ն. համաժողովը, գումարուած Էնկիւրիի մէջ, առիթ մը եղաւ որ ժողովուրդին միտքը կանխապատրաստեն։ Յօդուածագիրներ բացէ ի բաց կը խոստովանին թէ Թուրքիա վտանգուած է, քանի որ օդային զօրաւոր տորմիղ չունի։ Ազգային Տամէր պէյ, որ զինուորական նիւթերու շուրջ կը գրէ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ (14 դեկտեմբեր) ստորագրած է յօդուած մը, որմէ կը քաղենք մաս մը։ Տրուած բացատրութիւններէն ընթերցողը կ'ըմբռնէ արդէն որ յօդուածագիրը Թուրքիան նկատի ունի իր բերած օրինակներուն մէջ։

«Նկատի ունենանք պետութիւն մը, որ ցամաքի եւ ծովու կ'իշխէ, նկատի ունենանք ուրիշ պետութիւն մըն ալ որ զօրաւոր բանակ ունի բայց ծովային եւ օդային ուժերը տկար է։ Իրարու հետ պատերազմող այս երկու պետութեանց միջեւ ցամաքային առճակատութիւն չկայ, միայն ծով կայ։ Նախապէս՝ ծովուն իշխող կողմը թշնամիին հողին վրայ մեծ բանակ մը հանելով անոր բանակին հետ կռուելու ստիպուած էր եւ Չանաքքալէի մէջ եղածին նման, անոր պարտութիւնը աւելի հաւանական էր։ Հիմա, ծովուն իշխող կողմը հարիւր հազարնոց բանակով մը յարձակելու տեղ, իր ծովային եւ օդային տորմիղներով թշնամի ցամաքին պիտի մերձենայ աչքով ու գիտակով իսկ չտեսնուելիք չափով, քանի մը հարիւր օդանաւ պիտի թռցնէ եւ որովհետեւ նախապէս պիտի չգիտցնէ թէ այս յարձակումը երկրին ո՛ր կողմը պիտի ըլլայ, ճնշումի ձեւով ըլլալիք եւ կրկնուող իր այս յարձակումներով երկիրը տակն ու վրայ պիտի ընէ։ Ցամաքին՝ օդանաւով պաշտպանութիւնը քիչ շատ դեր կը խաղայ, բայց վճռական միջոց մը չէ ան։ Օդին մէջ օդային զէնքերով պէտք է կռուիլ։ Այս երկու պետութիւններէն մէկը, օդին ու ծովուն մէջ տկար ըլլալուն, չի կրնար դիմադրել եւ շատ չուշով, ձեռքերն ու ոտքերը կապուած՝ կը պարտուի։ Ցամաքի վրայ ուժեղ պետութիւնը եթէ ծովու վրայ ուժեղ չէ, բայց օդին մէջ ուժեղ է, թշնամի օդային ուժին կը դիմադրէ իր օդային ուժովը։ Բայց, օդային զէնքերով ուժով պետութեան հետ կռուիլ ընելը վտանգաւոր է։ Որովհետեւ, օդային զէնքին դէմ ամենալաւ պաշտպանութիւնը յարձակումն է, այսինքն՝ փոխադարձել գիտնալը։ Թող որ շատ կ'այրէ, շատ կը քանդէ, շատ կը սպաննէ՝ պատերազմը կը շահի։ Ահա ծովով իրարմէ զատուած եւ հեռաւոր երկիրներու հետ պատերազմի մը պարագային մինչեւ հոն երթալու համար է որ նոր շինուած օդանաւերը օր օրի կը մեծնան եւ կը զօրանան։

«... Եւրոպայի քաղաքներէն շատերը, բայց մանաւանդ մեր քաղաքները օդային յարձակումներուն դէմ բոլորովին անպաշտպան են։ Ի հարկին՝ ապաստանելիք եւ պահուըտելիք մառաններ չկան։ Մեր քաղաքներուն մէջ տուները իրար կցուած են եւ խիտ են։ Կարգ կարգ տուներով խճողուած նեղ փողոցներ՝ ռումբերու համար ամենայարմար վայրեր են։ Ըսմէթ փաշայի ըսածին նման՝ որպէս զի մեր ժողովուրդը պատրաստուի օդային պատերազմին, քաղաքներուն մէջ, նոր շէնքերու առաջին յարկերուն տակ պէթօնէ մառաններ շինելը պարտադիր պէտք է ընենք՝ օրէնքով մը։ Անոնց տանիքները եւս պէթօնէ եւ միջին չափի ռումբերու դիմանալու չափ զօրաւոր պէտք է ըլլան։ Տուներուն շուրջ — բոլորը պարտէզ շինելու է։ Ժողովուրդը սորվելու է որ կազի դէմ դիմակներ առնէ։ Անոնց գործածութեան կերպերը եւ կազերը ժողովուրդին ծանօթացնելու է։ Ատեն ատեն ալ օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան փորձեր ընելու է։ Ռումբը եթէ ջուրի խողովակը պայթեցնէ, քաղաքը առանց ջուրի պիտի մնայ։ Միջոցներ ձեռք առնելու է»։

Ցեղափոխութեան շարժանկար

Գրուեցաւ թէ, Ռուսիայէն Թուրքիա եկած է շարժանկարի մասնագէտ մը՝ Զարհի։ Յիշեալը յայտարարած է.

— «Թուրք եւ ռուս յեղափոխութիւնները ցոյց տալու կոչուած միացեալ շարժանկարին սէնարիօն գրեթէ պատրաստ է։ Միայն, անոր պարունակելիք դէպքերուն շղթայաւորումը չէ լրացած։ Շարժանկարը՝ նախ Անատոլուէն Պոլիս գալով, հոն՝ թշնամիին գրաւումը տեսնելէ վերջ իր մէջ ազգային արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած եւ կրկին Անատոլու անցնող հերոսի մը շուրջ պիտի ըլլայ։ Այս մարդը պիտի մարմնացնէ Թուրք յեղափոխութեան ոգին։ Հոս ես շատ լաւ դիմաւորուեցայ։ Եւրոպական որ եւ է երկրէ աւելի շահագրգռուեցի Թուրքիայով։ Այս շարժանկարին շնորհիւ, Թուրքիան աւելի մօտէն ու աւելի խոր հասկնալու պարագային կոչուած եմ։ Սա ալ աւելցնեմ, որ ձեզ եւ ձեր յեղափոխութիւնը հասկնալէ վերջ ձեզ չսիրել, խորապէս գնահատող զգացումներ չունենալ անկարելի է։ Ձեր բոլոր նոր հաստատութիւնները տեսայ։ Ասոնք ինծի ցոյց կուտան թէ Թուրքիա դէպի ուր կը քալէ։ Երբ եկայ, ինծի համար անորոշ պարագաներ կային։ Նոյնիսկ, ձեր երկրի մասին կարգ մը սխալ մտածումներ ունէի։ Իմ կարճ բնակութեանս ընթացքին այս անորոշութիւնը պայծառ հաւատումներու եւ մտածումներս ի նպաստ ձեզի փոխուեցան։ Ռուսին՝ Թուրքը հասկնալը, օրինակ Փիէր Լոթիին, Քլօտ Ֆարէրին՝ Թուրքը հասկնալուն նման չէ։ Ասոնք Թուրքիան առասպելի երկիր մը, էքզօթի մը նման տեսնել եւ ցոյց տալ ուզեցին, կրնամ ըսել որ Եւրոպայի ոչ մէկ ազգը ձեզ՝ մեզի չափ կրնայ հասկնալ։ Ո՛վ գիտէ, այս ժապաւէնը Թերեւս աւելի շօշափելի ձեւով ցոյց կրնայ տալ երկու ազգերու հոգեկան մերձեցումը»։

Մասնագէտ Զարհի՝ գրագէտ Րէշատ Նուրիի հետ գնաց Մուտանիա, Պրուսա, Պալըքէսիր, Իզմիր եւ Էսկիշէհիր։ Այցելեց նաեւ Աֆիոն, Տումլուփընար եւ Սաքարիա՝ կռուի վայրերը։ Անկէ՝ Էնկիւրի։ Անոր կողմէ պատրաստուելիք սէնարիօն պիտի յանձնուի յանձնախումբի մը՝ առ ի քննութիւն։ Յանձնախումբին մաս կը կազմեն Եագուպ Գատրի, Րէշատ Նուրի եւ ուրիշներ։ Զարհի յետոյ պիտի մեկնի Մոսկուա եւ միասին պիտի բերէ հարկ եղած մեքենաներն ու դերասանները։ Պատերազմական վայրերը, զինուորական շարժումները, ժողովրդային զանգուածները ցոյց տուող մասերը Թուրքիոյ մէջ պիտի դարձուին։ Պիտի մասնակցին նաեւ Թուրք դերասաններ. ժապաւէնը ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ Թուրքերէն պիտի ըլլայ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Պէտք է խաչակել

— :·: —

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ — Քղիի Հայրենակցական Միութիւնն, որու նշանաբանն է՝ ըլլալ միշտ հայ ժողովուրդին հետ եւ գործել միշտ անոր համար, իր համեստ ուժերով Սէնթ Էթիէնի Թատերասէր հայ ժողովուրդին, հրամցուց խնամքով պատրաստուած ներկայացում մը։

Նկատի ունենալով, որ դերակատարները համեստ աշխատաւորներէ էին եւ իրենց քունէն քանի մը ժամ յատկացնելով փորձերուն՝ քով քովի եկեր էին, եւ նկատի ունենալով որ առաջին անգամն էր բեմ կ'ելլէին, պէտք է խոստովանիլ որ ներկայացումը սպասուածէն աւելի յաջող անցաւ։

Հանդիսականներն ուրախ եւ գոհ տպաւորութիւններով հեռացան։ Լաւ էր, շատ լաւ էր, կ'ըսէին եւ խրախուսական ու համակրանքի խօսքերով իրենց գոհունակութիւնը կը յայտնէին.

Ներկայացման յաջող խաղարկութենէն աւելի, իմ համակրանքս կ'երթայ Քղեցիներու օրինակելի եւ գովելի համագործակցութեան, կարգապահութեան եւ ժողովրդանուէր խանդավառութեան։

Քղիի Հայրենակցական Միութիւնն ամէն ճիգ ու ջանք եւ զոհողութիւն յանձն էր առեր, որքան որ կարելի է, ներկայացումն յաջող անցնի եւ հանդիսականները գոհ մնան։

Թէեւ ցանկալի է, որ մանրմունր միութիւններու փոխարէն, ըլլար Սէնթ Էթիէնի հայութեան մէջ համագործակցական մէկ միութիւն՝ չէզոք հողի վրայ հիմնուած, բայց քանի որ առայժմ, դժբախտաբար, կարելի չէ, պէտք է ուժ տալ եւ քաջալերել բոլոր այն միութիւնները, որոնք հայ ժողովուրդի լուսաւորման ու յառաջդիմութեան կը ծառայեն։

Հանդէսի բացման խօսքին հետ պէտք է նշել, թէ «մարդիկ միայն հացով չեն ապրիր» այլեւ ուսում եւ դաստիարակութիւն պահանջելով։

Ներկայացման առաջին խաղն ընտանեկան կեանքէ առնուած իրական պատկեր մըն էր, երկրորդը խիստ ծիծաղաշարժ կատակերգութիւն մը։

Դերակատարներէն յաջող էին տիկիններ՝ Վ. Սեդրակեան եւ Ս. Թոռունեան, եւ պարոններ Ա. Մովսէսեան, Մ. Թոռունեան եւ Ա. Էքմալեան։

Քղիին ձօնուած ուղերձ մը յաջողութեամբ եւ յուզիչ կերպով արտասանեց տիկին Անթառամ Թոռունեան։

Հանդիսականներու մեծամասնութիւնը Դաշնակցականներ էին իրենց ընտանիքով։ Կային նաեւ Հնչակեաններ եւ Ռամկավարներ, որոնք թէ լաւ եւ ուրախ ժամանց ունեցան եւ թէ իրենց ներկայութեամբ խրախուսեցին եւ քաջալերեցին՝ չէզոք հողի վրայ հիմնուած եւ հայ ժողովուրդին նուիրուած Քղիի Հայրենակցական Միութիւնը

Ինչպէս ամէն ատեն, այս անգամ ալ հայ աշխատաւոր ժողովրդի համար եւ անոր օգտին, տրուած ներկայացումին Հօկճիներն իրենց բացակայութեամբ կը փայլէին։

Մարդիկը Չին ու Մաչինի պրոլետարիատը փրկելու համար հանդիսականութիւններով, ճառամարտութիւններով եւ քամիին տալիք խօսքերով տարուած՝ ժամանակ չունին իրենց հայրենակիցներուն բարօրութեան մասին մտածելու։

Հայկական առածը կ'ըսէ. — «Ո՛չ մեր ժամն եկուր, ո՛չ ալ քու խունկն ու մոմը կ'ուզենք»։

Այդպէս պիտի ըսէինք, բայց թշուառականները, իրենց սուտ եւ սադայելական հրճուանքին համար անտեղի միջադէպ մը ստեղծելով, ուզեցին ներկայացումը խանգարել եւ Քղիի Հայրենակցականը վարկաբեկել։ Ի պատիւ Քղեցիներու եւ իրենց Միութեան նախագահ Համբարձումի աչալրջութեան՝ անոնց խաղը չյաջողեցաւ եւ հանդիսականները չզգացին։

Ներկայացումէն յետոյ, երբ իմացուեցաւ Հօկճիներու խայտառակ խաղը, հանդիսականները մեկնեցան իրենց զզուանքը յայտնելով Հօկճիներուն։

Արգոս

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.-եան Փարիզի մասնաժողովը պատիւ ունի ծանուցանելու թէ՝ տեղւոյս մէջ արդէն բացած է 8 հայերէնի, ազգ. պատմութեան եւ աշխարհագրութեան դասընթացքներ, շուրջ 350 աշակերտով, որոնք կը ղեկավարուին եւ կը մատակարարուին իր ծախքերով։ Յառաջիկային կարելիութեան սահմանին մէջ պիտի բազմապատկէ սոյն դասախօսութիւնները։

Մասնաժողովս ոչ մէկ հետեւանք կրնայ տալ այն կրթական խնդրանքներուն որոնք կ'ըլլան զանազան մանկապարտէզներ հովանաւորող մարմիններէ կամ նորաբաց դպրոցներու հոգաբարձութիւններէ, եւ ջերմագին կը խնդրէ որ գործի ձեռնարկելէ առաջ, անոր յաջողութեան կարելիութիւնները լրջօրէն նկատի առնուին։

Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի Մասնաժողով

ԽՄԲ. — Պիտի խօսինք այս մասին։

ԾԻԾԱՂ

— Կը ցաւիմ որ քննութիւններուդ մէջ անյաջող եղած ես, քեզ խոստացած էի ինքնաշարժ մը նուիրել եթէ յաջողէիր։

— Հօրեղբայր, այդ մասին հոգ մի ընէք, ինքնաշարժ վարելու համար յաջող քննութիւն անցուցի վերջերս։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

Ի· ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԷԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Ազնուականութիւն մը կայ իր աչքերուն մէջ, բայց ինքնշնորհք պակաս։ Եւ սակայն կը տեսնես ձեւի կատարելութիւն մը իր մարմնին նուրբ գիծերուն մէջ, երբ ան օձը տարած իր Աթուինքներուն՝ կը համբուրէ զայն եւ թոյլ կուտայ որ սողունը լզէ իր այտերը։ Այդ կատարելութիւնը, կը մըտածէ Ճօրճ, կարելի էր օգտագործել արտայայտելու համար այն գերագոյն տենչանքը զոր ան կ'արթնցնէր մարդոց հոգիներուն մէջ։

Այդ երկու շաբթուան ընթացքին, քանիներ աշխատեցան սեփականացնել այդ աղջիկը Փորէլի կապելային մէջ։ Թերեւս հակառակ ալ չէր ինք այդ բանին. չէ՞ որ աղքատ էր։ Մարդ չէր գիտեր թէ որքան վճարած էր Փորէլ անոր համար։

Բայց Փինէի հետ ունեցած իր փորձառութենէն յետոյ, իր շուրջիններէն բարձր մնալու գիտակցութիւնով, ան հեռու կը կենար այդ խառնիճաղանճ բազմութենէն որ հոն՝ Պէրթ փողոցի կապելային մէջ էր ամէն գիշեր։

Արդարեւ առաջին շաբաթը, Փորէլ իր տանը ձեղնայարկին մէջ սենեակ մը տուած էր անոր. Բայց յետոյ աղջիկը քաշուած էր Մոնմարթրի մէկ անկիւնը ու քանի մը շաբաթներ անծանօթ մնացած էր իր հասցէն։

Անհետանալը յատկանշական բան մըն էր անոր համար. կը փախչէր, կը կորսուէր։ Հաւանաբար ինք ալ անծանօթ էր իր այդ կարողութեան։

Ճօրճն էր որ պիտի գտնէր անոր հետքը։ Քիթը հոտ առած էր եւ անոր ետեւէն ղրկած էր զինքը։ Շատ հաւանական է որ պատճառը Փինէի նկարը ըլլար։ Կասկած չունէր, այդ նկարը տեսնելէն ետք, որ այդ տղան մեծատարր մղում մը զգացած էր նկարելու համար այդ աղջիկը համաձայն իր տեսողութեան։ Ինչպէս ամէն արուեստագէտ, Ճօրճ չէր կրնար հանդուրժել որ ուրիշ մը կատարած ըլլար այն բանը զոր ինք կրնար ընել։

1911ի նոր տարուան սկիզբը գիշեր մըն էր։ Կոզանդին երեկոյթը Լիան առաջին անգամ ըլլալով մտեր էր կապելային բազմութեան մէջ։ Ամէն մարդ բարեկենդանի հագուստ հագած էր. ցնծութեան մէջ էր սրահը։

Գոյնզգոյն խառնիխուռնջ մը սրունքներու, թեւերու, դիմակներու եւ դէմքերու, նետուած էր սրահին մէջ. Բատերմական հագուստներու տողանց մը. եթէ կ'ուզէք Այդ խառնիճաղանճին մէջ հազիւ թէ կարելի էր զանազանել կիները այրերէն։ Լիան կը պարէր ամէնուն հետ։ Այդ ժխորին ու հրմշտուքին մէջ էր նաեւ Ճօրճ՝ փաթթըւած Լիան Սմէրէլին։ Հեռուն էր միայն Փինէն։

Ճօրճ հարցուցեր էր աղջկան թէ ինչ կ'ուզէր խմել։ «Շամփանեա», պատասխանեց ան, առանց վարանումի եւ առանց նկատի առնելու անոր գրպանին վիճակը։

Փորէլի կապելային մէջ շրջանառուած ավանդութիւն մըն էր որ անգամ մը որ շամփանեայով պատուասիրէիր աղջիկ մը, ա՛լ իրաւունք մը կ'ունենայիր անոր վրայ ու ո՛չ մէկ պարկեշտ մարդ վէճի նիւթ կրնար ընել այդ իրաւունքը

Որքա՜ն խնդացեր էր Փինէ անոնց սեղանին առջեւէն անցած ատեն։ Չափէն աւելի լայն տափակներով սարդ մը հագած էր ան եւ իր յաղթանդամ մարմինը կը թաւալէր սրահին մէկ ծայրէն միւսը։

Ճօրճ շամփանեա հրամցուց աղջըկան, բայց ի՞նչպէս պիտի վճարէր հաշիւը։ Աղջիկը պարեց իրեն հետ։ Աժամենց, ամէն օրուան հագուստ մը հագած էր եւ այնքան ալ ուշադրութեան արժանի երեւոյթ մը չունէր այդ բազմութեան մէջ։ Գիտէ՞ք. ամէն կին գիտէ այդ բանը, երբ լաւ հագուած չէ։

Քանի մը պար դառնալէ յետոյ, աղջիկը բաժնուեցաւ։ Ճօրճ փնտռեց զայն բազմութեան մէջ, բայց չգտաւ. գացեր էր, ո՞ւր, Փորէլն ալ չէր գիտեր. ինչպէ՞ս գիտնար. կրնա՞ր այդ թոհուբոհին մէջ, հետեւիլ ամէն մէկուն շարժումին։ Բայց ո՞ւր կը բնակէր աղջիկը։ Փորէլ անոր հասցէն ալ չունէր. այդ ի՜նչ տարօրինակ պայմանադրութիւն էր...

— Կը կարծէ՞ք որ կրնամ նորէն զայն բերել, երբ պուլվարներէն յափշտակեն զայն։

Յաջորդ գիշերը Լիան ներկայացում չունէր, սակայն Փորէլ տուաւ անոր ընթրիքը խոհանոցին մէջ։ Պայմաններէն մէկն էր այդ ճաշը։ Լռութեամբ սկսաւ ուտել իր կերակուրը։ Ամէն անգամ որ Տիկին Փորէլի աչքը կը հեռանար անոր վրայէն, ուտելիքէն քանի մը պատառ կը նետէր իր գիրկը՝ թուղթէ տոպրակի մը մէջ, «Թափարթըմանը» տանելու համար։ Այդպէս կը կոչէր ան՝ Պլանշի փողոցի ձեղնայարկերէն մէկուն մէջ գտնուող իր սենեակը։

Ճօրճ տեղեակ էր պայմանադրութեան այդ յօդուածին։ Թաց գիշեր մըն էր. անձրեւ եկած էր ամբողջ օրը։ Ջուրը գետի պէս կը վազէր տանիքներուն խողովակներէն։ Թիթեղէ տանիքով ծածկուած մասնաւոր տեղ մը կար բակին մէջ ուր կը հաւաքէին ձիերուն աղբը, յետոյ ծախելու համար։ Ճօրճ սպասեց այնտեղ մինչեւ գալը։ Աղջիկը իր ճամբան կը փնտռէր ջրակոյտերուն մէջէն ու անձրեւին տակ, երբ տղան դուրս եկաւ իր ապաստանէն։ Հովանոց մը ունէր ձեռքը զոր առած էր իր դռնապանէն, իբրեւ նախապատրաստութիւն։ Բացաւ զայն. աղջիկը ետին դարձաւ։

— Պիտի թրջիք, եթէ տուն երթաք այս անձրեւին, ըսաւ ան։

— Այն ատեն փոխ տուէք ինծի ձեր հովանոցը. կը վերադարձնեմ վաղը գիշեր։

Ճօրճ խնդաց։

— Ուղղակի ե՞ս թրջիմ։

— Եթէ կ'ուզէք

Սակարկութեան սկսաւ։

— Գիտեմ ինչ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ Ճօրճ։ Ես չեմ ուզեր հասկնալ թէ ուր կ'ապրիք դուք։ Սակայն եւ այնպէս չպիտի ուզէի թափ-թաց ըլլալ որ եւ է մէկուն համար։

Միասին կ'երթանք իմ աշխատանոցս այս հովանոցին տակ. յետոյ դուք կ'առնէք հովանոցը եւ կ'երթաք ուր որ կ'ուզէք։

— Իմ տունէս չէ՞ք գար։

— Ոչ։

— Ուրիշներն ալ փորձած են առաջ, ոմանք...

— Ես ձեր տունէն չեմ գար։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

...դեղեցկութեան Թագուհի ընտրուելէ յետոյ, Քէրիման Հալիս հանըմ Փարիզի մէջ ծանօթացաւ Անգլիօ-պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան բաժնետէրերէն եւ աշխարհի ծանօթ հարուստներէն միլիառատէր Գալուստ էֆ. Կիւլպէնկեանի հետ։ Կիւլպէնկեան էֆ. մեր նախկին հայրենակիցներէն մէկն է։ Շատ գոհ մնացած ըլլալով ընտրութեան արդիւնքէն, ուզած էր իր ապարանքին մէջ հացկերոյթ մը տալ Քէրիման հանըմի եւ հօրը. բայց Թագուհին եւ հայրը չէին կրցած հրաւէրին պատասխանել եւ նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած էին։

Երէկ Տիկ. Կիւլպէնկեանէն նամակ մը եկաւ Քէրիման հանըմի։ Տիկինը կը յայտնէ թէ նոր տարուան առթիւ գոհարեղէն մը կը նուիրէ իրեն եւ կը խնդրէ որ ընդունի։ Քէրիման հանըմ նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած է։

Մեր քննութեանց համաձայն, գոհարեղէնը տասը հազար ոսկի կ'արժէ եւ շինուած է Փարիզի ոսկերիչներուն կողմէ։

1933ը ճակատագրական տարի՝ Գերմանիոյ համար

Գողպատեայ Սաղաւարտակիրներու նախագահը կոչ մը ուղղեց չարքերուն, նոր տարուան առթիւ։ Կոչը կ'ըսէ.

— 1933ի տարեմուտին, խօսք ուղղելով Գողպատեայ Սաղաւարտակիրներու իւրաքանչիւր ընկերոջ, կ'ըսեմ. — Ամուր կեցէք երկաթի պէս, որովհետեւ կը մտնենք վճռական տարին։ Հիմա է որ պէտք պիտի ունենանք Գերմանիոյ ազգային բոլոր ուժերուն։ Ան որ կը կարծէ թէ Գողպատեայ Սաղաւարտին կարծր, խոհուն եւ գերազանց նկարագիրը ոչինչ ունի վիպաշունչ, թող չվարանի եւ երթայ միանայ ուրիշ աւելի խայտաբղէտ դրօշներու։ Բայց թող հիմակուընէ երթայ, թող երթայ դեռ ճակատամարտը չսկսած։ Պայքարի պահուն, հարկ է պաշտպանել իր դիրքը եւ կռուիլ մինչեւ յաղթանակ։ 1933ը վճռական տարին է։ Ի սէր Գողպատեայ Սաղաւարտի պատիւին, հարկ է ապացուցանել թէ մենք ոչ միայն 14 տարի խօսած ենք ներքին եւ արտաքին փրկութեան համար, այլ եւ գիտենք դժնդակ աշխատանքով մը շահիլ այդ փրկութիւնը։

Ոսկի ոսկրին հազար տարին

«Ճակատ» կը գրէ (18 դեկտ.) — Առջի օրուընէ ի վեր սկսած ազգ. դրամանիշի նոր անկումը երէկ եւս շարունակուեցաւ։ Այս անկումը կը վերագրուի՝ երկու օրէ ի վեր եղած խնդրանքներու շատութեան եւ օտար դրամներու սակաւութեան։

Երէկ, օտար դրամները կը ներկայացնէին հետեւեալ գիները. — Տոլար 205, թուղթ ստերլին 670, ոսկեդրամ ստերլին 1000, բրք. ոսկի 910 եւ Նափոլէոն 800 սթանտ։

⁂ Վարչապետ Պ. Ցալտարիս յայտարարեց, թէ որոշուած է անողոք կերպով ճզմել ազատ շուկան եւ նոն գործող շահադէտները, — ճզմել՝ եթէ նոյն իսկ զանոնք տրուին։ Կառավարութիւնը չի կրնար հանդուրժել կարգ մը մարդոց ընթացքին ազատ շուկային մէջ, քանի որ անոնք կը գործեն ուղղակի երկրին շահերուն դէմ։

Բացուած է բաժանորդագրութիւնը «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» Ամսագրի

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1 — ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵՑԷՔ, ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ, ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐԵՑԷՔ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳԻՐ, Տարեկան Բաժնեգին 5 տոլար

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳԻՐ եւ ՕՐԱԹԵՐԹը միասին 10 տոլար

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» Ամսագիրը հայ իրականութեան ամենափայլուն հանդէսն է, ժամադրավայրը մեր լաւագոյն եւ կարողագոյն գրողներուն։

Իր գրական եւ քաղաքական բաժինները անմնախընթաց են հայ կեանքի մէջ։

Իր կանոնաւոր հրատարակութիւնը եւ տեւական կեանքը երեւոյթ մըն է անցեալ ու ներկայ մեր նման ձեռնարկներու կողքին։

Իր ծաւալը կը գլէ կ'անցնի նախընթաց փորձերունը։

Իր գրական բաժինը մանաւանդ արժանացած է ամենաջերմ գնահատութեան։

Մեր քաղաքական – ընկերային կեանքին նուիրուած էջերը հարուստ ամբարանոց մըն են ներկայի եւ ապագայի համար։

«Հայրենիք» Ամսագիրը վստահելի եւ ստոյգ մատեան մըն է, մշտապէս ներդաշն վրայ բազմոց բարեկամ մը, սեւէ ատեն նոյն եւ հարազատ արտայայտութիւնն ունեցող ընկեր մը

Նոր տարեշրջանի բաժանորդագրութեան ներկայ քէմփէյնին առթիւ «Հայրենիք» Ամսագրին իրենց՝ բաժանորդագրութիւնները նորոգողներիին նուէր պիտի ստանան՝

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ ՄԸ

որ պիտի պարունակէ Ներքին. Հայաստանի եւ արտասահմանի մեր լաւագոյն գրողներու ամէնէն ընտիր, կարճ, համով հոտով պատմուածքները, որոնք պիտի ըլլան ընթերցանութեան ճշմարիտ խնճոյք մը եւ պիտի ունենան տեւական արժէք մեր գրադարաններուն մէջ։

ԱՄՍԱԳՐԻ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

Այս ժողովածուէն զատ, Ամսագիրը պիտի հրատարակէ վերջին տասը տարուան ընթացքին «Հայրենիք» Ամսագրին մէջ երեւցած նիւթերու ցանկը, այբուբենական կարգով, հեղինակներու անուններով եւ թէ նիւթերու մասնաւոր դասաւորումով։ Նիւթերու ցանկն ալ արժէքաւոր գործ մըն է, որ կը դիւրացնէ ընթերցողներու կատարելիք աշխատանքը եւ պրպտումները։

Հ. Յ. Դ. ԴԻՒԱՆԻ ԹՂԹԵՐԸ

«Հայրենիք» Ամսագիրը յառաջիկայ տարեշրջանին պիտի հրատարակէ բացի իր սովորական աշխատակիցներու գրութիւններէն, մեր ժամանակակից պատմութիւնը լուսաբանող նոր փաստաթուղթեր, քաղուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ծրնեւի դիւանատունէն։ Անոնք կը ներկայացնեն մեծ շահագրգռութիւն։

ԱՄՍԱԳՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ԹԻՒ

Դարձեալ յառաջիկայ տարուան ընթացքին Ամսագիրը պիտի հրատարակէ բացառիկ թիւ մը, մեր սովորական եւ լաւագոյն գրողներուն աշխատակցութեամբ իր տասնամեակին առթիւ։

Հայրենակից բաժանորդներ,

Գահ մը կ'անդրադառնա՞ք թէ ո՛րչափ չնչին բաժնեգինի մը փոխարէն ձեզի կը տրուի այս հոյակապ ամսագիրը։ Ամերիկեան նման հանդէսներն անգամ աւելի սուղ են։

Ձեր եւ մեր գրական, ընկերային եւ քաղաքական փոխադարձ շահերը կը պահանջեն որ ոչ միայն վերանորոգէք ձեր բաժանորդագրութիւնները, այլ եւ ջանաք յանձնարարել ձեր բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, որ բաժանորդագրուին, նուէրն եւ տարածեն զայն։

Այս տպաւորիչ յաջողութիւնը մեր բարոյական իրաւունքն է։

Հարիւր եօթանասուն եւ վեց էջերէ բաղկացած այս պատկառելի հանդէսը կը մատուցուի ընթերցող հասարակութեան միմիայն տարեկան ՀԻՆԳ ՏՈԼԱՐԻ փոխարէն։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԻՔ

ՕՏԱՑԱՆՔ

Տէօրին, Ս. Ք.— 5.
Քան, Վ. Գ.— 35.
Մարսէյլ, Խ. Ն.— 70.
Գոնսթ, Գ. Գ.— 150.
Սէն Ժէրմէն ան Լէյ, Տիկ. Ե. Տ. Օ.— 60 ֆրանք.
Գրան, Զաք.— 70.
Գոլոմպ, Փաթ.— 35.
Պէքոն, R.— 70.
Մարսէյլ, Գարծ.— 1031.60.
Փիէռֆիօ, Վար.— 30.
Մարսէյլ, Յ. Եէն.— 100.
Մարսէյլ, Յ. Պէլ.— 30.
Թուլուզ, Խաչ.— 35.
Մարսէյլ, Գ. Փ. 10.

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Սէն Կրասիէնի եւ Արնուվիլի Հայ Կաթողիկէ Որբանոց տնօրէնութիւնը երախտագէտ շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ դրամական նուէրները Օր. Էլիզ Իսկէնտէրի յուղարկաւորութեան առթիւ։

200 ֆր. Արնուվիլի Հայ Կաթողիկէ գաղութէն, 100 ֆր. Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հէքիմեանէ, 50 ֆր. Տիկին Բիզարէ, 75 ֆր. Տէր եւ Տիկին Գարիյեռնէ։

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

28 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2072

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՆԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՏԵՆԷ ՄԸ Ի ՎԵՐ...

Ուշագրաւ երեւոյթներ՝ ատենէ մը ի վեր։

Երեւոյթներ՝ որ կը սպառնան դառնալ փոխանցիկ։ Ինչպէս «կրիփ»ը՝ այս ամպամած պողոտաներուն վրայ։

Պոլսոյ մէջ, քանի մը Թշուառականներ, սկսեր են աւելի համարձակութեամբ արծարծել նոր նշանաբանը մը, — պէտք եղածին պէս «Թուրք» եղած չենք տակաւին։ «Հին մտայնութիւնը կը յարունակուի»։

Հասարակ լրտես մը, Տոքթ. Գասապեան, իրարու ետեւէ նամակներ կը հասցնէ Թուրք Թերթերուն, ապացուցանելու համար թէ Հայերը պէտք եղածին պէս իւրացուցած չեն Թրքութեան գաղափարները, որպէս զի կարենան վայելել անոր շնորհած իրաւունքները։

Ուրիշ մը, Արթաքի Ճէպէլի, որ «գիտական ուսումնասիրութիւններ կը կատարէ եղեր», բոլոր չարիքներուն աղբիւրը կը համարէ... Պատրիարքարանին գոյութիւնը, — «ազգային սապատ մը մեր օրկանիզմին վրայ»։

— «Ուրեմն Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքութիւնը «լիքիտէ»՞ պիտի ընենք։ Այո, աւելորդ օրկան մըն է ան»։ (11 դեկտ.)։

Այս անզուգական չոյրթը, որ մէկ օրէն միւսը «մեծ մարդ», գիտնակա՞ն դարձաւ Թուրք լեզուական համաժողովին մէջ, նոր գիւտ մը ըրած է վերջին պահուն։

— Ո՛չ միայն Հայերը, այլ եւ Յոյները Թուրքերէն սերած են։ Պիտի ապացուցանե՛մ, պէյ էֆէնտի... (Կարդալ քիչ անդին)։

Չխօսինք միւս անորակելի սրիկաներու մասին որոնք ոտքի տակ առնելով ամէն սրբութիւն, օրը օրին նիւթ կը հասցնեն Թուրք Թերթերուն, ծաղրելով, անարգելով, դրգռելով եւ մատնանշելով։

Այս բոլորը պիտի ծառայեն, անշուշտ, քէմալականութեան սիրտը շահելու եւ «անքոյթ նաւահանգիստ» հասցնելու Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին մնացորդը, որ իր շուքէն անգամ կը սարսափի։

Երեւի այս «ազգասիրական» մտածումն ունեցած են նաեւ Տէր եւ Տիկին Գ. Կիւլպէնկեան, Թանկագին գոհարեղէն մը ղրկելով Ճէրիման Հալիս հանըմին, իբրեւ կաղանդչէք։ Նուէր մը՝ զոր «Ճիւմհուրիյէթ» կը գնահատէ տասը հազար ոսկի։

Տասը հազար ոսկի Թէ նոյնքան ֆրանք, — խնդիրը այդ չէ։ Այլ՝ երեւոյթը։

Փա՛ռք Թանրիին, ո՛ր եւ է բանի պէտք չունին Յունաստանի, Սուրիոյ, Միջագետքի հայ գաղթականներն ու որբերը։ Ամէնքն ալ երջանիկ են։ Եւ մեր ազգին փառք ու պարծանք հարուստները կրնան գեղեցկութեան Թագուհիներ հիւրասիրել, կաղանդչէքներ ղրկել, սիրտ շինել եւ... դատ շահիլ։

Գրե՞նք խառնուիլ։ Դրամն ալ իրենցն է, կամքն ալ։

Ապո՜ւր են կերած բոլոր անոնք որ մեղադրեցին Գ. Գ. Կիւլպէնկեանը, երբ հրաժարեցաւ Բարեգործականի Նախագահութենէն, տագնապալի պահու մը։

Ահա թէ ի՛նչ խորախորհուրդ, դիւանագիտակա՞ն գործերով կը զբաղի ան, հիմա որ ազատ են գլուխն ու ձեռքերը։

Ի՞նչ պիտի շահէիք, եթէ այդ կաղանդչէքին տեղ, տասը հազար ոսկիի կամ ֆրանքի պտուղ բաժնուէր հայ չքաւորներուն։ Կամ Թուղթ-դրիչ, կօշիկ եւ գուլպայ գնուէր գաղթակայաններու բոպիկ աշակերտներուն։ Կամ դարման գտնուէր խումբ մը հիւծախտաւոր երիտասարդներու։

Մինչդեռ, ահա Թուրք Թերթերը խոշոր գիրերով կ՚աւետեն «նախկին հայրենակից Կիւլպէնկեան էֆէնտիի» կաղանդչէքը։ Եւ անշուշտ, այսուհետեւ քաղցր աչքերով կը նային սիրելի հայ «վաթանտաշ»ներուն։

Մենք պատահաբար յիշեցինք այս քանի մը ցիրուցան լուրերը, իբրեւ յատկանշական երեւոյթ։

Կան, տակաւին, այլապէս շահեկան տեղեկութիւններ ու պատմութիւններ, որոնք մէկ բան կ՚ապացուցանեն, — Տ ե ղ ա տ ո ւ ո ւ թ ի ւ ն ։

Արդարեւ, տասը տարուան պանդխտութիւնը, «Եւրոպան ճանչցած ըլլալու» գիտակցութիւնը, քաղաքական հորիզոնի անստուգութիւնը, տնտեսական յարաճուն տագնապը հետզհետէ բեկում յառաջ կը բերեն։

Ու շատեր կան որ կը հարցնեն, — «Կարելի չէ՞ լեզու գտնել»։

Կը ճանչնանք նոյն իսկ փոքր մարդիկ, որ կը կարծեն թէ Թուրքիա չգործադրեց հայ փախստականները «պէյաննամէ»ներով ներս առնելու հրամանագիրը, որովհետեւ... արտասահմանի հայերէն Թերթերը կը շարունակեն Թշնամական հրատարակութիւններ ընել Թուրքիոյ դէմ։

Որպէս զի չիյնենք ակադեմական բանավէճի մը մէջ, որ պիտի դառնար «պարապ վախտի խաղալիք», կ՚ուզէինք լսել բացորոշ առաջարկներն ու պատճառաբանութիւնները բոլոր անոնց, որ խակապէս կը հաւատան «լեզու գտնելու» հեռանկարի մը։

Անոնք պարտաւոր են ապացուցանել ո՛ր եւ է յոյս կամ հաւանականութիւն։

Այլապէս տարագիր բազմութեանց արիւնը մտած պիտի ըլլան բարոյապէս, եղծելով անոնց դիմադրական ոգին ու կորովը եւ բաշխական հոգեբանութիւն մը ներարկելով։

Անշուշտ խօսքը հասարակ Թշուառականներու մասին չէ։

Ո՛վ որ դեղագիր մը գտեր է «ազգ փրկելու» յաւակնութեամբ, պարտաւոր է հրապարակ իջնել։ Ոչ թէ փսփսալ կամ հաշիշ ներարկել դառնացած եւ դիւրահաւան անցորդներու։

Յիշեցնե՛նք անդադար, — կը գտնուինք մեր պատմութեան ամենէն ճակատագրական մէկ շրջանին մէջ, եւ պարտաւոր ենք տասը հաշուել, ո՛ր եւ է քայլ առած ատեն։

Ոչ ցնորական շռայլաբանութիւն, ոչ ալ անպատուաբեր նահանջ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԴԱՄ ԵՒԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Փէքինէն կը հեռագրեն թէ տեղւոյն համալսարանին տեսուչը արգիլած է այսուհետեւ ուսանողներուն նստիլ կողք կողքի ուսանողուհիներուն հետ, մէկ դասարանի մէջ։ Ոչ միայն արգիլած է, այլ եւ համալսարանը երկուքի բաժնելով, աղջկանց բաժնին դրան առջեւ պահակ կեցուցած է զինուոր մը։

Այս ամէնը՝ վերջ տալու համար ծանօթ գայթակղութիւններու։

Սակայն յօժար չեն Եւաները եւ Ադամները։

Ուսանողները բուռն ցոյցեր կատարեցին, նոյն իսկ փորձեցին յարձակիլ պահակներուն վրայ, որոնք կը պաշտպանէին աղջկանց բաժնին դուռները։

Միւս կողմէ ուսանողուհիները բողոք բողոքի վրայ կը տեղան, ընդդէմ տեսուչին, որ կը զրկէ զիրենք վայելելու այրերուն բարեկամութիւնը համալսարանական դրախտին մէջ։

Որքան գիտենք, այս երրորդ փորձն է, որ կը կատարուի։ Առաջին անգամ Եհովան էր, որ հրեղէն սուրով հրեշտակ մը դրաւ դրախտին դրան առջեւ։ Ու երբ ասիկա օգուտ չըրաւ, միքրոպ մը դրաւ պահապան։

Երբ Եհովային հրեղէն սուրը չկրցաւ պաշտպանել, ոչ ալ միքրոպը, Փէքինի տեսուչին արգի՞լքը պիտի բաժնէ Ադամը Եւայէն։

ԱՐԱՋ

ՏՈՒՐՔ ՏՈՒՐՔԻ ՎՐԱՅ

Թուրքիոյ Ներքին գործավարը օրինագիծ մը կը պատրաստէ, որով կարգ մը փոփոխութիւններ եւ յաւելումներ կ՚ըլլան քաղաքապետական տուրքերու օրէնքին մէջ։ Այս օրինագիծով քաղաքապետութեանց հասոյթի նոր աղբիւրներ կ՚ապահովուին։

Օրինագիծը մասնաւորաբար կը շահագրգռէ հարստութեան տէրերը եւ կը հաստատէ 30 տեսակ նոր տուրքեր, որոնք Եւրոպայի մէջ կը գործադրուին արդէն։ Առանց կարգին, կը խորհուի տուրքի ենթարկել պողոտաներու այն մասերը ուր օթօպիւսներ կը կենան, պողոտաներէն անցնող օդային կազի խողովակները, ելեկտրական թելերը, ակկարի տափերը եւ հանրակառքի կայանները։

ՎԱՂՈՒԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԴԷՄ

Պերլինի մէջ յանձնախումբ մը կազմուած է, որ այժմէն միջոցներ կը փորձէ, քաղաքային բնակչութիւնը օդային յարձակումներու դէմ պաշտպանելու համար։ Յանձնախումբին նախագահն է Պերլինի ոստիկանութեան վերատեսուչը։ Իբրեւ պաշտպանողական միջոց մը, մօտերս Պերլինի հասարակութեան պիտի ներկայացուի ծրագիր մը նկուղներու համար շինուած փակաձուր պատուհաններու, որ կրնան դիմանալ կազերու եւ ռումբերու պայթման ազդեցութեան։ Կը խորհուի նաեւ պաշտպանութեան կազմած մը տրամադրել իւրաքանչիւր բնակարանի։ Պերլինի «Պաշտպանութեան եւ Օգնութեան» կազմակերպութիւնը 25.000 կամաւորներ ունի արդէն։

⁂ Զօր. Կրէօնէր, Գերմանիոյ նախկին պատերազմական նախարարը, յօդուածի մը մէջ կը պարզէ թէ վաղուան պատերազմին մէջ վճռական պայքարը պիտի մղուի օդին մէջ։ Զօրավարը այլ եւս չի հաւատար ցամաքային բանակներու վճռական դերին եւ կ՚ըսէ թէ արհեստագիտութիւնը եւ թիւը արժէք ունին այսուհետեւ։ Եւ ինքն ալ սարսափելով հեռանկարէն, աներաժեշտ կը գտնէ զինաթափութիւնը, այլապէս նոր պատերազմը պիտի ոչնչացնէ արեւմուտքի քաղաքակրթութիւնը։

ԿՐՆԱ՞Ս Ո՛Ր ԵՒ Է ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ՍՏԱՆԱԼ ՈՉ ԹԷ ՄԷԿ ՏԱՐԻ, ԱՅԼ ՄԷԿ ՇԱԲԱԹ ՉՎՃԱՐԵԼՈՎ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պաթումի վարչութիւնը Հայաստանի յանձնուած?

Պոլսոյ թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնը կը քաղեն «Խ. Հայաստան»էն զոր դեռ չենք ստացած.—

Խորհր. Հայաստանի ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին փափաքին վրայ եւ Մոսկուայի կառավարութեան կարգադրութեամբ, Պաթումի նաւահանգիստի վարչութիւնը, ինչպէս նաեւ Սոֆթորկֆլոթի (սովիէթական առեւտրական տորմիղ) սպասարկութիւնը յանձնուած է Հայաստանի կառավարութեան։

⁂ Աւելի առաջ կարգ մը բողոքներ եղած էին թէ, ներգաղթի առթիւ, գաղթականներու եւ անոնց գոյքերու փոխադրութիւնը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի վերաշինութեան անհրաժեշտ շինուածանիւթերու առաքումը յապաղումներու կ՚ենթարկուի։ Կը թուի թէ այս անպատեհութիւնը բառնալու համար է որ վերոյիշեալ կարգադրութիւնը եղած է։

Ելմտացոյցին բացը՝ 16,550 միլիոն ֆրանք

ՆՈՐ ԳԱՆՁԱՏՈՄՍԵՐ ՊԻՏԻ ՀԱՆՈՒԻՆ

Երէկ Երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել ելմտական նախարարին ներկայացուցած օրինագիծը, որ կը պահանջէ առժամեայ նախահաշիւ մը քուէարկել եւ նոր գանձատոմսեր շրջաբերութեան հանել։

Առջի օր ելմտական նախարարը ընդարձակ զեկուցում մը տուած էր Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, որ իր հաւանութիւնը յայտնեց։ Նախորդ ելմտական նախարարը 1931ի ելմտացոյցին բացը կը հաշուէր 12,100 միլիոն։ Այժմ այդ գումարը բարձրացած է 16,550 միլիոն ֆրանքի, որուն դիմաց մաս մը գումար ճարուած ըլլալով, բուն բացը կը մնայ 11,800 միլիոն։ Կառավարութիւնը կ՚առաջարկէ հինգ միլիառի նոր գանձատոմս հանել, 7 միլիառէն 12 միլիառի բարձրացնելով արտօնուած գումարը։

Մակեդոնական եղբայրասպանութիւնը

Երկուշաբթի կէսօրին Սոֆիայի Թաղապետական պարտէզին մօտ Միխայլովի կուսակիցներէն Տանչօ Տիմիթրով ատրճանակի վեց հարուածներով սպաննեց Կէօրկի Սթաթիեւը, որ կը պատկանէր հակառակորդ խմբակին։ Մարդասպանը ձերբակալուած ըլլալով, յայտարարեց թէ սպանութիւնը կատարած է Միխայլովի հրամանով։

Ինչպէս կ՚երեւայ, անընդհատ պիտի շարունակուի եղբայրասպանութեանց այս քստմնելի շարքը։ Փրաթոկէրովի խմբակին օրկանը իր վերջին թիւին մէջ կը յանձնարարէ իր անդամներուն՝ հետեւիլ ակն ընդ ական քաղաքականութեան, մէկ զոհին տեղ թշնամի մը փռելով։

Նոյն օրը, Սոֆիայի մէկ փողոցին մէջ, տեղակալ մը սպաննեց դէր-տեղակալ մը, որ յիշեալ յօդուածը կարդալէ յետոյ, խոշտանգած էր իր եղբայրը։

Հաշիշի խնդիրը ալ Հայերու գլխուն փաթթուեցաւ

Ամիսներէ ի վեր, Ռումանիոյ մէջ հրատարակութիւններ կ՚ըլլան գաղտնի հաշիշի պատրաստութեան մասին, որու մէջ դժբախտաբար Հայերու անուններ ալ խառնուած են։ «Թուռնալ»ի Թղթակիցը այս առթիւ կը գրէ Պուքրէշէն (26 դեկտ.)—

Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումով, 45 պայմանագիր երկիրներու մէջ արգիլուած ըլլալով Թմրեցուցիչներու յատուկ տունկերու մշակութիւնը, Ասիոյ մէջ մնացած մասնագէտները փորձած են ուրիշ երկինքի տակ մշակել զանոնք։ Այսպէս է որ մասնագէտ Հայեր փորձեցին Պուլկարիա ներմուծել իրենց չարաշուք արհեստը։ Բայց շուտով ձերբակալուեցան եւ խստօրէն պատժուեցան։

Վերջերս ռումանական ոստիկանութիւնը Քոնսթանցայի մօտ, Սօուդ Ալի Չէյի մէջ երեւան հանեց «Քանապիս Էնտիքա» ցանուած արտ մը։ Այս բոյսէն կը շինուի հաշիշը)։ Ոչ պակաս քան հարիւր հէքթար ցանուած է այս բոյսէն եւ ամենավերջին դրութեամբ մեքենաներ հաստատուած են, հաշիշ հանելու համար։ «Քանապիս Էնտիքա»ն շատ կը նմանի կանեփի. այնպէս որ սկիզբները մարդ չկասկածեցաւ այս ընդարձակ մշակութենէն։ Երբ մասնագէտները սկսան փճացնել արտի տունկերը եւ պահել էգերը, որոնցմէ կը պատրաստուի հաշիշը, կասկած ծնաւ քանի մը գրագիրներու մտքին մէջ։ Անմիջապէս տեղեկութիւն տրուեցաւ կառավարութեան, որ երեւան հանեց հաշիշի գործարանը եւ ձերբակալեց վարիչը, Միհրան անուն Հայ մը։ Այս մշակութեան տարեկան արտադրութիւնը պիտի ըլլար 10,000 քիլօ, որ մաքսանենգութեամբ պիտի փոխադրուէր Աղեքսանդրիա եւ այնտեղ պիտի բաժնուէր Թմրեցուցիչներու միջազգային մեծ վաճառորդներուն։

Ձերբակալուած Հայը յաջողեցաւ փախչիլ, շնորհիւ բազմաթիւ մեղսակցութեանց։ Ան այժմ միայն արտին տէրը պիտի դատուի։

Թուրքիան ալ միջոցներ ձեռք կ՚առնէ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ՝ գործավարներու խորհուրդը ժողով գումարեց Մ. Քէմալի նախագահութեամբ, միջոցներ խորհելու համար Թմրեցուցիչ դեղերու պատրաստութեան եւ գործածութեան դէմ։ Ժողովը որոշեց Ազգ. Մեծ Ժողովին քննութեան յանձնել հետեւեալ միջոցները. — 1. Կարգադրել 1912ի, 1925ի եւ 1931ի միջազգային պայմանագրութեանց յարելու խնդիրը։ — 2. Արգիլել Պոլսոյ երեք մասնաւոր գործարաններուն վերաբացումը եւ խստօրէն խափանել Թմրեցուցիչներու գաղտնի պատրաստութիւնը։ Թմրեցուցիչներու միջազգային գործարան մը միակ միջոցն է միայն բժշկական եւ գիտական պահանջները գոհացնելու համար։ Մինչեւ որ կարելի ըլլայ հաստատել այդ միջազգային գործարանը, Թուրքիա պիտի ապահովէ գիտական եւ բժշկական պահանջներու համար պէտք եղած Թմրեցուցիչներու շինութիւնը, գործարան մը հիմնելով երկրին ներսը, պետութեան հսկողութեամբ եւ իբրեւ մենաշնորհ։ — 3. Հում ափիոնի արտաքին առեւտուրը իբրեւ մենաշնորհ յանձնել առեւտրական կեդրոնական գրասենեակի մը։ — 4. Սահմանափակել ափիոնի արտադրութիւնը եւ հսկողութեան տակ առնել խաշխաշի մշակութիւնը, թոյլ չտալով որ գիտական եւ բժշկական նպատակներու համար պէտք եղած քանակութենէն աւելի ցանուի։ — 5. Թուրքիոյ մէջ արգիլել ցանքը հնդկական կանեփին որմէ կը շինուի հաշիշը։ — 6. Դատարան յանձնել գաղտնի արտադրութեան եւ մաքսանենգութեան գործերը, բացառիկ պատիժներ սահմանելով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Խենդի քաւ, խելօքի հաւտաց

« ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԹՐՔՈՒԹԻՒՆԸ »

«Ճիւմհուրիյէթ» կը հրատարակէ հանրածանօթ շոշորթի մը, Արթաքի Ճէպէլիի մէկ նամակը, Եռնուս Նատի պէյի կողմէ Գլոտ Ֆարէրի տրուած պատասխան յօդուածաշարքին առթիւ։ Այս յօդուածներէն մէկուն մէջ, «Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետը դիտել կուտար թէ Թուրքերը հազարաւոր տարիներէ ի վեր Անատոլուի մէջ ապրած են, նոյն իսկ տարբեր կրօններու հետեւանքով ուրիշ ազգ կարծուած Հայերը եւ Յոյները կասկած չկայ որ ծագումով Թուրք են։ Պ. Արթաքի Ճէպէլի այս տեսակէտը կը հաստատէ իր հետեւեալ նամակով.

Շատ յարգելի Եռնուս Նատի պէյ էֆէնտի,

Երէկուան «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ կարդացի Հիթիթներու մասին ձեր շատ շահեկան յօդուածը։ Մինչեւ երէկուան չափ մօտ ընկատուելիք ատեն մը, երբ թուրք պատմութիւն կը կարդայինք կարգ մը առասպելներ որոնք հակառակութեան համար գրուած են։ Այս պատճառով, այս նիւթին շուրջ որքան ալ գրուի քիչ է։

«Յօդուածին մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւնս գրաւած է այն գաղափարը թէ Թուրքերն ու Հայերը — մինչեւ իսկ Յոյները — ցեղակից են։ Նոյնութեամբ կ՚ընդունիմ ասիկա։

«Այո, ոչ մէկ կասկած կը վերցնէ այն իրողութիւնը թէ Հայերը քրիստոնէացած Թուրքեր են։ Այս նիւթին շուրջ ձեզի կը ղրկեմ գրութիւն մը որ թերթի սիւնակներու մէջ տեղաւորելու չափ համառօտուած է։ Եթէ յարմար տեսնէք, կրնաք հրատարակել։ Այս յօդուածը մէկ էջն է այն ուսումնասիրութեան զոր գրած եմ թուրք լեզուի բանասիրութեան մասին։

«Էֆէնտիս աւելի զբաղեցնելէ զգուշանալով, այս առթիւ յարգանքներս կը յայտնեմ։

Արթին Ճէպէլի»

⁂ «Ճիւմհուրիյէթ» յաջորդ թիւով կը խոստանայ հրատարակել գրութիւնը։

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԷՄ

Դեկտ. 26ի առտուն ուժանակով լեցուած ռումբ մը գտնուեցաւ Գահիրէի երկրաչափական վարժարանի պարտէզին մէջ, ուր պիտի այցելէր Ֆուատ թագաւորը։ Դաւը երեւան հանուած ըլլալով, թագաւորը կրցաւ նախագահել վարժարանին բացման արարողութեան։

Քանի մը շաբաթ առաջ ալ, դժոխային մեքենայ մը պայթած էր բրիտանական մարզպանի պաշտօնատան պարտէզին մէջ։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ այս ահաբեկչական արարքները կը վերագրեն «Վաֆտ» կուսակցութեան։

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ ՊԻՏԻ ԳԱՅ

Արտասահմանի կաթող. պատուիրակներուն Երեւան գտնուած միջոցին, ի պատիւ անոնց ներկայացուած են *Պէպօ*, *Խաթաբալա*, *Եկամտաւոր պաշտօնը* եւ *Մեծապատիւ Մուրացկանները*։

Մայիսին, Պետ. Թատրոնէն խումբ մը, գլխաւորութեամբ Տիկ. Օլիայի, Եւրոպա պիտի գայ եւ յետոյ Ամերիկա պիտի երթայ, հայկական ներկայացումներ տալու համար։

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ դեկտեմբերի երրորդ շաբթուան ընթացքին, մաքսանենգութեան 25 դէպք պատահած է հարաւային սահմանին վրայ։ Տեղի ունեցած ընդհարումներու ընթացքին, 58 մաքսանենգներ բռնուած են, մէկը վիրաւոր, մէկն ալ մեռեալ։

Մաքսանենգներէն գրաւուած են 500 քիլոյէն աւելի շաքար, 1000 քիլոյի չափ քարիւղ, 260 քիլօ մետաքսեղէն եւ բրդեղէն եւ 72 կենդանի։

ԼԷՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

Գ.

Ահա՛ իր իսկ վկայութեամբ Լէօի երկու ուսուցիչները — Գր. Արծրունի եւ Րաֆֆի։ Եւ իր «Մելիքի Աղջիկով» Րաֆֆիի ազդեցութեան յեղափոխական ու գեղարուեստական հարկը տալով, նա մնում է ամբողջովին Գր. Արծրունու թեւի տակ, իւրացնելով եւ նրա զարգացած լիբերալիզմը եւ հրապարակախօսական, մարտական եղանակները, որ այնպէս բնորոշ ու աւանդական էին դարձել «Մշակ»ում, անգամ նրա հիմնադրի մահից վերջը.

Լէօն էլ իր ուսուցչի նման յեղափոխական խառնուածքից իսպառ զուրկ էր եւ նրա պէս մի ժամանակ, իր երիտասարդական շրջանում, յեղափոխական ձգտումների ու հակումների պատրանք էր տածել մինչեւ իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրների շրջանում։

Այս պատրանքին երեւի հաւատաց նաեւ ինքը, Լէօն, երբ Քր. Միքայէլեանի խնդրանքին անսալով, Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրգան «Դրօշակ»ի մէջ մի օր կրակ ու բոց, շանթ ու ռումբ տեղացող մի յօդուած զետեղեց, կարծեմ միակը, որ դուրս է եկել նրա գրչի տակից։ Այդ այն ժամանակներին էր, երբ Քր. Միքայէլեան շարունակում էր դեռ հաւատ ունենալ դէպի Լէօի յեղափոխական խառնուածքը, եւ նոյն իսկ լրջօրէն խորհում էր նրան Ժընեւ հրաւիրել, իբրեւ խմբագիր «Դրօշակ»ի.

Ո՛չ, Լէօն յեղափոխական գրիչ չէր և չէր կարող դառնալ, ինչպէս և իր ուսուցիչը՝ Գր. Արծրունի։ Ու բնաւ տարօրինակ չեմ գտնում, որ մի օր յեղափոխութիւնը պանծացնող Լէօն վերջ ի վերջոյ նահանջելով հանգիստ է առնում ժողովրդական կուսակցութեան, այսինքն չափաւոր լիբերալիզմի ծոցում։ Դա իր բնական տեղն էր սկզբից ի վեր, որ փնտռում էր եւ շատ ուշ գտաւ.

Ընդհանրապէս մարդկանց գաղափարական ու քաղաքական արմատական կերպարանափոխութիւններին հանրային ասպարէզում, ես չեմ հաւատում։ Դրանք ո՛չ այլ ինչ են, եթէ ոչ ինքզինքը պահելու ճիգեր։ Մարդկային էութեան խորքերում հանգչող մի կերպարանք կայ, որ տակաւ առ տակաւ է երեւան գալիս կեանքի ճնշումի տակ, յաճախ ոչ միայն իր շրջապատի, հապա եւ իր իսկ զարմանքը շարժելով։ Իւրաքանչիւր մարդկային էակ ինքն իր համար ամենօրեայ յայտնութիւն է, եւ նրա կեանքը մշտատեւ ներհուն չարչարանք ու պայքար է ներքին ու արտաքին գործօնների հակոտնեայ, իրար ժխտող գաղափարների, պայմանների միջեւ, մինչեւ որ տաժանելի երկւութիւնը դադարի եւ անհատը կերպարանաւորուի միաձոյլ արձանի պէս։ Բախտաւոր են նրանք, որոնց այդ լինելութեան երկունքը լուծւում է իմացական կեանքի շեմքում, վաղ երիտասարդական շրջանում եւ որոնց բախտի անիւը թաւալւում է անվեհեր մի անգամ բռնած ճամբով դէպ ի կատարելութիւն.

Որպէս գրագէտ ու գործիչ, Լէօն այդ երջանիկներից չեղաւ։ Իր ընկերային ձգտումները, ինչպէս եւ իր գրական «ժանրը» եղան յարափոփոխ, շնորհիւ իր անհաստատ խառնուածքի եւ հայ իրականութեան տարամերժ պայմանների։

***

Լէօն արդէն անուն հանած գրագէտ էր, երբ 1895 թւի նոյեմբերին, հրաւիրուեց «Մշակ»ի խմբագրութեան քարտուղար։

Հաւատացած եմ, որ դա իր կեանքի ամենաերջանիկ օրն էր։

Գր. Արծրունին արդէն երեք տարուց ի վեր վախճանած էր. (1892 թ. դեկտ.)։ Նրան յաջորդող խմբագիրը՝ Ալեքսանդր Քալանթար, մի պարկեշտ մարդ՝ բայց անգոյն եւ անջիղ, ոչ միայն իր նախորդի կարողութիւնը չունէր, այլ եւ կարելի է ասել բացարձակապէս զուրկ էր հրապարակախօսական կարողութիւնից, եւ հանրային կեանքի երեւոյթների այն սուր գիտակցութիւնից, որ Արծրունու մեծագոյն արժանիքը եւ հմայքն էր կազմում։ Ա. Քալանթար միայն պատուական գիտնական է, ուրիշ ոչինչ։ Իր ընտրութիւնը իբր «Մշակ»ի խմբագիր նա պարտական է այնպիսի պարագաների, որոնք հեռաւոր առնչութիւն իսկ չունին գրականութեան հետ։ Ալեքսանդր Գ. ցարի գահակալութեամբ ամբողջ Ռուսիայում ծայր տուած վայրագ ռէակցիան տակաւին շարունակւում էր օր աւուր տեւող ուժգնութեամբ, երբ «Մշակ»ի խմբագրապետութիւնը թափուր մնաց։ Գրաքննական խստութիւնները ծայր աստիճանի էին հասել մանաւորապէս ծայրագաւառներում. Ազատ խօսքը իսպառ խեղդուած էր, ու ազգային փոքրամասնութիւնների վրայ ռուսացումի դաժան քաղաքականութիւնն էր ծանրացած։ Մասնաւոր հալածանքի էին ենթակայ մանաւանդ ոչ-ռուս մշակոյթը, լեզուն ու եկեղեցին։ Գրաքննութիւնն աւելի եւ աւելի սեղմում ու կատարելապէս անհնարին դարձնում էր նորերի հրատարակութիւնը։ «Մշակ»ի դիրքն եւս կառավարութեան աչքին խախտուած էր համարւում։ Եւ ահա խափանումի վտանգը նախատեսելով, Արծրունու ժառանգները խորհեցան կառավարական շրջաններին հաճելի մէկը խմբագիր հրաւիրել. Ա. Քալանթար տուեալ պայմաններում ճիշդ օրուայ մարդն էր։ Պետական պաշտօնեայ, միաժամանակ իր մեղմ, քաղցրաբարոյ, պզուչաւոր բնաւորութեամբ, մանաւանդ իր քաղաքական բարեյուսութեամբ, կարող էր գոհացնել ամենախստապահանջ գրաքննիչին։ Պաշտօնապէս «Մշակ»ի դիրքն ամրացաւ Ա. Քալանթարի օրօք, բայց բարոյապէս թերթը սաստկօրէն տուժեց։ Արծրունու տեղը միանգամայն բաց մնաց, նրա շիտակ, անզիջող, խարազանող յօդուածների տեղ երեւան եկան նոր խմբագրի անջիղ, ճապաղ, անհրապոյր գրութիւնները։

Ընթերցողների հիասթափութիւնը կատարեալ է,

Ու ահա այս ցաւալի վիճակը կիսով չափ դարմանելու համար հրաւիրուեց Լէօն։ Այս փաստն ինքնին նրա ձեռք բերած ժողովրդականութեան եւ իր գրական հռչակի լաւագոյն ապացոյցն էր։ Հեշտ չէր «Մշակ»ի շեմքից ներս ոտք կոխել։ Գր. Արծրունու գործակից եղած իր վարիչները, Յ. Մալումեան, Յ. Տէր Մարկոսեան եւ Հ. Առաքելեան չափազանց նախանձախնդիր էին թերթի աւանդութիւններին եւ վարկին, որպէս զի աննշան մէկը իրենց աշխատակից հրաւիրէին

Կարելի է ասել, որ Լէօի մուտքը Արծրունու թերթի խմբագրութեան մէջ՝ Կովկասում համահայկական երեւոյթ եղաւ եւ ամէն կողմից ողջունուեց։

Եւ մի օր, 1895 թւի նոյեմբերին Թիֆլիսում յայտնուեց Ղարաբաղի լեռներից իջած մի կատարեալ կոլոս։ Բարձրահասակ էր նա, թիկնաւէտ եւ առնական, բայց գաւառական ձախլիկ շարժուձեւերով, որ նրան տալիս էր չգիտես ինչ մի առանձին դրաւչութիւն։ Աւելացրէք դրան իր մեղմ ու հրապուրիչ ձայնը, մտացի, համակրելի դէմքը, մանաւանդ՝ իր անհունօրէն խոհուն, տրտում ու բարի աչքերը հարուստ ճակատի տակ եւ կ'ունենաք Լէօի պատկերը։ Ու այնուհետեւ ամէն օր կարելի էր հանդիպել նրան որոշ ժամին «Մշակ»ի խմբագրատան փողոցում, թեթեւօրէն կորացած, մի հաստ գաւազան ձեռքին, հանդարտ ու խոշոր քայլերով անցնելիս, առանց աջ ու ձախ նայելու, որպէս խորունկ մտածումով բռնուած մէկը։ Եւ իր այս դիրքն ու կեցուածքը ոչինչ ունէր արհեստական կամ ի ցոյց մարդկան։ Բնակարանից խմբագրատուն, ապա կէսօրին դէպ տուն իր խոկումների, իր մտքերի, իր գաղափարների որոճալու, դասաւորելու ժամն էր, ու նա անցնում էր միանգամայն անուշադիր դէպ իր շրջապատը, թաւ յօնքերի տակից խելացի ու խորունկ աչքերը գետին յառած, մինչեւ որ մի ծանօթ առջեւը փակէր եւ նրան ուշքի բերէր։

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲՈՒԺԷ՞ ԲՈՐՈՏԻՆ ՎԷՐՔԵՐԸ

Ճափոնի կայսրուհին վերջերս 250 հազար եէն նուիրեց, բորոտութեան դէմ պայքար մղելու համար։ Միեւնոյն առթիւ բանաստեղծութիւն մը ծօնեց բորոտներուն։ Այս բանաստեղծութեամբ, որ բարձրաձայն կը կարդացուի բոլոր ուրկանոցներուն մէջ, կայսրուհին իր խոր կսկիծը կը յայտնէ բորոտներու կրած տառապանքներուն համար եւ կ'ըսէ.

— «Խորապէս կը ցաւիմ որ չեմ կրնար անձամբ այցելել ձեզի։ Թող այս ոտանաւորը իմ սփոփանքս ըլլայ ձեզի»։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

«ՐԱՖՖԻ»Ն ԲԱՑԱՒ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՍՐԱՀԸ

ՅԱՌԱՋի ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ թէ Պուքրէշի «Րաֆֆի» մշակութային միութիւնը ձեռնարկած էր սեփական հաւաքատեղիի մը շինութեան, քանի որ անդամներու թիւը օրէ օր կը շատնար եւ համակիրներու ստուար բազմութիւն մը կը շրջապատէր այս Միութիւնը։

Արդարեւ այս բաղձալի ձեռնարկը իրականացաւ. 2—3 ամսուան տենդագին աշխատանքէ յետոյ, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Միութեան բոլոր անդամները եւ ընկերները, ոմանք իրենց դրամով, ուրիշներ ուղղակի աշխատելով։

«Քարէն հաց հանեցինք», ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը։ Առանց սանտիմ գործի սկսան ու շնորհիւ Միութեան անդամներու — մեծ մասամբ աշխատաւորներ — բացառիկ զոհաբերութեան կարելի եղաւ գլուխ հանել այս դժուարին գործը։

Մօտ 200,000 լէյ արժեց շինութիւնը։ Սրահը ունի 17 մեթր երկայնք եւ 8 մեթր լայնք, օժտուած է յարակից սենեակներով ու բեմով մը։ Շինուած է արդիական ոճով եւ ներս մտնողին վրայ հաճելի տպաւորութիւն մը կը գործէ։

Կիրակի, 18 դեկտ. ժամը 4ին, կատարուեցաւ հանդիսաւոր բացումը։ Արտասովոր բազմութիւն մը կար։ Երբ ուրիշ անգամներ «Րաֆֆի»ն այսպիսի հաւաքոյթներ կազմակերպէր, ժողովուրդը կուգար ու բերնէ բերան կը լեցնէր սրահը, իսկ այս անգամ չտեսնուած բազմութիւն մը կար։ Բոլոր յարակից սենեակները լեցուելէ յետոյ, բազմութեան մէկ մասը մնացած էր դուրսը ու մագլցած պատուհաններն ի վեր, մտիկ կ'ընէր ճառախօսները, որոնք բարեբախտաբար պոռալով կը խօսէին ու կարելի կ'ըլլար որ դուրսը մնացածներն ալ լսէին։

Հանդէսի նախագահն էր ընկ. Յ. Ճ. Սիրունի որ ընկ. Գ. Քէշտանեանի հետ ձեռք ձեռքի այս գործին հոգին ու մարմինը կազմեցին ու ամենամեծ աշխատողները եղան անոր յաջողութեան.

Նախագահը բացաւ հանդէսը համառօտ ճառով մը։ Ըսաւ թէ այս Միութիւնը կազմուած է ասկէ մէկուկէս տարի առաջ 5—6 երիտասարդներու նախաձեռնութեամբ, ղեկավար ունենալով ընկ. Գ. Քէշտանեան եւ կարճ ժամանակի մէջ հող գտաւ գաղութի կեանքին մէջ ու շուտով դարձաւ ամենածաւալուն եւ ժողովրդական Միութիւնը։ Յետոյ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց բոլոր անոնց որ իրենց գնահատելի օժանդակութիւնը բերին այս գործին։

Օրուան առթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ եւ ուղերձներ կարդացուեցան։ Շնորհաւորած էին Հ. Յ. Դ. Քոնսթանցայի կոմիտէն, Արաքս Կրթ. Միութիւնը ու բոլոր համակիր կազմակերպութիւնները։ Յետոյ խօսք առին տեղւոյս միութիւններու ներկայացուցիչները, շնորհաւորելով ու պատշաճ մաղթանքներ ընելով։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ռումանիոյ շրջանին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Ս. Սարունի, ուսուցչական մարմնի կողմէ ընկ. Յ. Պապիկեան։

Ընկ. Դրօ որ հանդէսին ներկայ էր, խօսք առաւ ու իրեն յատուկ տաք շունչով ու ոգեւորիչ խօսքերով վերլուծեց, մինչ ներկայ հասարակութիւնը դղրդագին կը ծափահարէր։ Խօսք առաւ նաեւ ընկ. Հրաչ Քանիկեան, որ մասնաւորապէս ծանրացաւ Շահվերդեաններու տարած անխոնջ քարոզութեանց վրայ եւ իր ուրախութիւնը յայտնեց որ Պուքրէշի պէս հայաշատ կեդրոնի մը մէջ ստեղծուեցաւ վերջապէս ներկայանալի սրահ մը.

Հանդէսին գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին մայրաքաղաքին լաւագոյն ուժերը. Գ. Տաւիտեան երգեց ժողովրդին ամենասիրելի երգը, «Հայաստանը», Տիկին Արծրունի նուագեց դաշնակի վրայ, Օր. Ս. Սվաճեան պարեց կովկասեան պարեր։ Անսպասելի յայտնութիւն մը եղան մեզ Պուքրէշի Հայերուս համար Օր. Սօնա Չերչեանի արտասանութիւնները։ Օրիորդը ունի առոյգ ձայն եւ արտասանելու ինքնատիպ եւ նոր ոճ մը. բառերը կ'արտասանէ յստակօրէն եւ գիտէ զանոնք չխառնել։ Անվերապահօրէն կարելի է ըսել թէ ան իր հետ բերաւ նոր բան մը։ Օր. Չերչեան վերջերս հասաւ Պուքրէշ Փրոֆ. Տոստեանցի հետ Պուլկարիայէն, ուր ընկերացած էր անոր եւ միասին այցելած Պուլկարիոյ հայաշատ քաղաքները։ Ալեւոր փրոֆէսօրը իր գիտութեամբ եւ օրիորդը իր արտասանութեամբ խանդավառած էին ժողովուրդը. Օրիորդը աւարտած է Սոֆիայի conservatoire-ը։ Պիտի մնայ ամիս մը եւս, մասնակցելու համար քանի մը ներկայացումներու եւ անկէ յետոյ մտադրութիւն ունի այցելելու Ֆրանսայի հայաշատ վայրերը, սկսելով Փարիզէն։

Հանդէսի վերջաւորութեան ներկայ հասարակութիւնը իր քաջալերանքի բաժինը բերաւ։ Ամէն մարդ սրտաբուխ նուէրներ ըրաւ։ Հաւաքուեցաւ 40,000 լէյի գումար մը, գորգեր, նկարներ եւայլ անհրաժեշտ պիտոյքներ։

Նոյն օրը գիշերը ժամը 10ին տեղի ունեցաւ ընտանեկան պարահանդէս մը, ընտիր նուագախումբի մը ընկերակցութեամբ։ Ներկաները մինչեւ առաւօտ զուարճացան ու մեկնեցան լաւագոյն տպաւորութիւններով։

Րաֆֆիի վարչութիւնը որոշած է դասախօսութիւններ սարքել եւ ներկայացումներու շարք մը տալ, սիրողներու օժանդակութեամբ։

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ. — Տքնաջան կ'աշխատին այս տղաքն ալ, միակ մտահոգութիւն ունենալով համախմբել մայրաքաղաքիս ամէն կողմ ցրուած հայ ուսանողութիւնը, որոնց թիւը արդէն բաւական շատցած է, մանաւանդ գաւառի ուսանողներու գալուստով։ Ուսանողներու մեծ թիւ մը կը կազմեն նաեւ տեղացի Հայերը, բայց անոնք մեծ մասով դուրս կը մնան Միութեան շարքերէն։ Բնականաբար այս ուղղութեամբ մեծ աշխատանք թափուեցաւ, բայց մինչեւ այսօր դեռ գոհացուցիչ արդիւնք չէ ստացուած. փորձուեցաւ կազմակերպել դասախօսութիւններու շարք մը, բայց անյաջող։ Յայտնի եղաւ որ հայ ուսանողները եւ ընդհանրապէս բոլորը կը սիրեն զբաղիլ աւելի շատ պարահանդէսներով ու թէյասեղաններով եւ երբ այդ ուսանողական վարչութիւնը տուաւ շարք մը այսպիսի երեկոյթներ, իբրեւ միջոց զանոնք իրար կապելու։ Գոնէ այսպէս կը յայտարարեն իրենք ուսանողները։ Ի՛նչ հրաշալի չքմեղանք։ Վերջերս վարչութիւնը հրաժարեցաւ իր գործունէութեան շրջանը լրացած ըլլալով։ Ընտրուեցաւ նոր մը, որուն մէջ կը գտնուին կարող ու փորձառու ուժեր ինչպէս Սրապիոնեան Երուանդ՝ նախագահ, Զիվիտեան Յակոբ՝ քարտուղար, Օր. Թովմասեան եւն.։ Կը յուսացուի որ նորընտիր վարչութիւնը ջանք չպիտի խնայէ աւելի մեծցնելու Միութեան անդամներու թիւը ու կազմակերպել, յատկապէս ուսանողութեան համար դասախօսութեանց շարք մը, նուիրուած մասնաւորապէս հայ կեանքին։

Կը մտածուի նաեւ հայերէն չգիտցող ուսանողներուն համար հայերէն լեզուի մասնաւոր դասընթացք մը բանալ։

ԵԶՆԻԿ

ԾԻԾԱՂ

Փոքրիկն Աղաւնի իր մօրը՝

— Մայրի՛կ։

— Ի՞նչ է աղջիկս։

— Բոլոր հրեշտակներն ալ կը թռչի՞ն

— Այո՛, աղջիկս։

— Ուրեմն, ինչո՞ւ մեր սպասուհին չի թռչիր։

— Ինչո՞ւ թռչի աղջիկս...

— Բա՜ն... հայրիկս միշտ անոր «հրեշտակս» կ'ըսէ...

— Եա՜... ես կը թռցնեմ հիմայ զայն։

**

— Տէր եւ Տիկին X հո՞ս են։

— Ո՛չ, պարոն, հոս չեն։

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս ժամուս հոս չեն ըլլար։

— Ինչո՞ւ կը պնդէք, կ'ուզէք որ իրե՞նք գան ըսելու որ հոս չեն։

*

— Օրիորդ, ծննդավայրիս հեռացայ սիրտս ձեզ բերելու համար։

— Շատ ազնիւ էք, պարոն, բայց չէր արժեր որ ատանկ պզտիկ բանի մը համար անհանգիստ ըլլայիք։

*

— Կեանքիս մէջ շատ մը իւղաներկ պատկերներ շինած եւ ծախած եմ, բայց միշտ աղքատ մնացած եմ։

— Բարեկամ, փոխանակ իւղաներկ շինելու միայն իւղը ծախէիք, հիմա հարստացած պիտի ըլլայիք։

**

— Ձեր հագած հագուստներէն շատ հաւնեցայ, եթէ կարելի է ձեր դերձակին հասցէն տուէք.

— Պայմանաւ որ իմս իրեն չտաք։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ, ՈՐ ԿԸ ԳԱՂԹԵՆ

Ներկայիս նուաղած է գաղթային հոսանքը, որ Լեհերը կ'առաջնորդէր, մինչեւ վերջին տարիները, դէպի Ամերիկա։ Հիմա Լեհերը կ'ուղղուին ուրիշ երկիր մը, դէպի Ֆրանսա։

Աւանդական կապերը, որ երկար դարերէ ի վեր իրարու կը միացնեն Ֆրանսան ու Լեհաստանը, նպաստեցին գաղթային այս հոսանքին՝ շարժելու համար իր ուղղութիւնը դէպի Ֆրանսա։ Նոյն ատեն, պատերազմէն յետոյ երբ վիրաւոր Ֆրանսան աշխատող ձեռքեր կը խնդրէր արտասահմանէն, անշուշտ Լեհերը պիտի գաղթէին Ֆրանսա։

Պատերազմէն առաջ, հազիւ 15 հազար հոգի կը հաշուէին Լեհերը, որ հաստատուած էին Ֆրանսա։ Պատերազմէն անմիջապէս յետոյ, Սպիտակ Արծիւին հանրապետութիւնը Ֆրանսա ղրկեց մինչեւ 70 հազար Լեհեր։ Գաղթային հոսանքին ակը կը գտնուի Փոզնանիոյ եւ Փոքր Լեհաստանի մէջ, Փոզնան, Ցեսթոխովա, ուրկէ կ'ուղղուի, անցնելով Թուլէն եւ Փարիզէն, Ֆրանսայի այն շրջանները, որոնք կը գտնուին Լուարի հիւսիսը

Ոմանք կ'երթան հիւսիս եւ Փա-դը-Քալէի ածխահանքերը, ուր անոնց թիւը կը հասնի ներկայիս 100 հազարի։ Ուրիշներ ալ կ'երթան Լորէնի, հիւսիսի եւ Փարիզի գործարանները։ Եւ կան, որ կ'երթան աշխատելու երկրագործութեան մէջ։

Նախապէս մեկուսացած էին, ֆրանսական արդիւնաբերական շրջանակներու մէջ կորսուած, իսկ ներկայիս կը կազմեն հոծ գաղութներ

Մասնաւորաբար ածխահանքային կեդրոններու, ինչպէս նաեւ քանի մը երկրագործական շրջաններու մէջ գոյութիւն ունին լեհական իրական գիւղեր։

Անոնց տուները կահաւորուած են շատ պարզուկ ձեւով մը,— պատուոյ աթոռ մը, Ցեստոխովայի կոյսին պատկերը զոր կը պաշտեն բոլոր կաթոլիկ Լեհերը, պատերէն կախուած են գորշ կամ ճերմակ կտաւներ, որոնց վրայ նախշուն ասեղնագործութիւններ կ'արձանագրեն բարոյական կամ հայրենասիրական խօսքեր։

Իրիկունները, բոլոր այս տուները կը թրթռան երգերով եւ չարականներով։ Կիրակի օրերը բոլորը կը փութան իրենց մատուռը, ուր կը պատարագէ լեհ քահանան։ Դեռատիները հագած կ'ըլլան իրենց աւանդական զգեստները,— շրջազգեստ եւ լանջազգեստ համակ կարմիր կամ կանանչ, փաթթուած նախշուն ժապաւէններու մէջ։

Լեհական այս գաղութներուն մէջ ֆրանսական դպրոցները հաստատած են դասարան մը, որ ունի լեհ ուսուցիչ։

Ուրիշ իրական փոքրիկ Լեհաստաններ են ասոնք, որ ստեղծուած են ֆրանսական հողին վրայ։

Ֆրանսական հողին միւս անկիւնը կը գտնէք փոքրիկ Իտալիա մը, որ հաստատուած է Կարոնի հովտին մէջ, Լօ-Կարոն, Թարն-Կարոն, Վերին Կարոն, Ժէր նահանգներուն բնակչութեան նուազման պատճառով կարելի չըլլալով շահագործել շրջանին հողերը, հարկ տեսնուեցաւ օտար հողագործներ հրաւիրել։ Եւ առաջին անգամ եկան Իտալացիները, որոնք իրենց երկրին կլիման գտան այստեղ։ Տասնեակ հազարներով Իտալացիներ նախընտրաբար հաստատուեցան այդ ամայի շրջաններուն մէջ, ուր հիմա գոյութիւն ունին գիւղեր գրեթէ բոլորովին Իտալացիներէ բաղկացած։

*

ԺԹ. դարուն վերջերը եւ Ի. դարուն սկիզբը, մեծ գաղթերու օջախ դարձան Օսմանեան կայսրութեան զանազան երկիրները, ճիշդ այն պատճառներով որ Լեհերը եւ Իրլանտացիները դուրս կը հանէին իրենց երկրէն։

Արդարեւ, մէկ կողմէ կրօնական հալածանքը, միւս կողմէ երկրին աղքատութիւնը ստիպեցին որ Հայերը, Սուրիացիները, Միջագետքցիները, Ալպանացիները բռնեն նոյն ճամբան, որուն կը հետեւէին, Փիւնիկեցիներէն սկսեալ, բոլոր Արեւելքցիները՝ ի խնդիր շահագործելու Արեւմտեան շուկաները, հոն ուր մարը կը մտնէ արեւը։

Հայոց գաղթին հետքերը կը գտնենք Միջերկրականի աւազանին եզերքը. Կեդր. Եւրոպայի հաղորդակցութեան մեծ ճամբաներուն վրայ, Դանուբի հովտին մէջ, անցնելով Կ. Պոլսէն, Պալքաններէն մինչեւ Աւստրիա, Զուիցերիա եւ Ֆրանսա, ուր, մասնաւորաբար Փարիզ եւ Մարսիլիոյ մէջ, հաստատուած են հայկական կարեւոր գաղութներ։ Յետոյ Հայոց գաղութին գիծը կը հասնի Եւրոպայի ծայրամասը ու կը վերջանայ Ամերիկայի մէջ։

Սուրիացիներն ալ նախ հետեւեցան Հայոց գաղթի ճամբուն։ Սակայն, հասնելէ յետոյ եւրոպական ցամաքամասին ծայրը, երկուքի ճղեցին իրենց ճամբան։ Մէկ մասը անցաւ Հայոց ճամբով, Ամերիկա։ Աւելի խոշոր մասը շեղեցաւ դէպի հարաւ եւ Մարսէյլէն անցաւ Ափրիկէ։

Արեւմտեան Ափրիկէի ֆրանսական ու անգլիական գաղութներուն, ինչպէս Լիբերիոյ եւ Մարոքի մէջ, Սուրիացիները իրենց մենաշնորհը դարձուցած են մանր առեւտուրը։

Ալպանացիներն ալ իրենց աչքը դարձուցած են Եւրոպայի եւ Ամերիկայի կողմը։ Եւ այնպիսի զանգուածային ձեւով կը գաղթեն, որ ներկայիս արտասահմանի մէջ աւելի շատ Ալպանացի կայ, քան բուն իսկ Ալպանիոյ թագաւորութեան մէջ։

Իսկ Միջագետքի քրիստոնեայ Քաղդէացիները սկսած են, նախապատերազմեան շրջանէն ի վեր, քալել Սուրիացիներուն ճամբով, — նախ դէպի Կեդր. Եւրոպա, Ֆրանսա, յետոյ դէպի հիւսիս. Ամերիկա կամ մինչեւ Պրազիլիա։

Այս գաղթը կը շարունակուի մինչեւ այսօր։ Սակայն մեծ մասն անոնց, որ կուգան Իրաքի թագաւորութենէն, կանգ կ'առնեն Ֆրանսական Սուրիոյ մէջ, ուր ինչպէս ֆրանսացի մարզպանին վերջին տեղեկագիրները կը հաղորդեն, Քաղդէացիներու ներխուժում մը տեղի կ'ունենայ կարծես։

ԼԵՒՈՆ ԱՓՂԱՆՍՈՒՐ

(Յ)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուղթի վրայ ճաշիկներ

Տագնապէն ու անոր ստեղծած դժուարութիւններէն ազատելու համար, Թուրքիոյ մէջ ամէն կը խօսին իրենց դրամին արժէքը իջեցնել։ Սաատէտտին Էնվէր, Միլլիյէթի մէջ յօդուածաշարք մը ունի՝ «Մեր ապրանքներուն արժողութեան եւ փոխանակութեան գիները» խորագրով։ Ստորեւ, թարգմանաբար կուտանք իր այդ յօդուածներէն յատկանշական մաս մը. —

Մենք ստիպուած ենք իջեցնել մեր ապրանքներուն արժէքները եւ ջնջենք սղութեան պատճառները։ Որովհետեւ, աշխարհի վաճառականի գինները շատ ինկած են։ Անոնք որոնք հրապարակին քանակով ու որակով տէր են՝ աժան ապրանք կը վաճառեն։ Օրինակ. — Այսօր, Պիրէի մէջ ռուսական հանքածուխը 18 շիլին է (այսինքն մօտ 360 ղրշ.), եւ վեց մասնավճարով կը վաճառուի։ Յունաստան մօտ մէկ միլիոն թօնէն աւելի ածուխ կը սպառէ։ Տագնապին պատճառաւ այս քանակը 40 առ հարիւր իջած նկատենք իսկ, Յունաստան Զոնկուլտագի համար լաւ յաճախորդ մըն է։ Ռուսական ածուխը Պոլսոյ նաւահանգիստը 21—22 շիլին է։ Հոս հոն տարեկան 40—50 հազար թօնի գնորդ կայ։ 60-70 միլիոն թօն արտադրող Ռուսիոյ համար անարժէք այս քանակները մեզի համար արհամարհելի չեն։ Եթէ Զոնկուլտագ յանձնելու պայմանաւ մենք ի վիճակի ըլլանք մեր ածուխը 11 շիլինի ծախել Հունգարիոյ տարեկան 450,000 թօն սպառումին համար Զեխոսլովաքիոյ առեւտրին հետ ալ պիտի կարենանք մրցիլ։ Նոյն իսկ, շատ մեծ քանակութեամբ ածուխ սպառող Իտալիոյ կրնանք այդ գինով ածուխ ծախել մինչ դեռ, վերջին մէկ տարուան ընթացքին անգլիական ածուխի 30 առ հարիւր անկումը՝ նո՛յն համեմատութեամբ սուղցուց մեր ածուխը։ Ճիշդ է որ աշխարհի տագնապը Թուրքիոյ մէջ եւս կարգ մը ապրանքներու, բայց մանաւանդ ծխախոտներու գինները իջեցուցած է. բայց, այս անկումը ընդհանուր չըլլալով, այդ տեսակ ապրանքներ արտադրողները վնասի ենթարկուած են։ Օրինակ, մինչ Հաւանայի մէջ հացին գինը 20 ղր.-էն աւելի էր,

այսօր կէսէն աւելի իջած է ։ Մինչդեռ 1 թօն ածուխի հաւասար եղող բանուորին օրավարձը եւ այլ ծախքերու համար այդ տարբերութիւնը չկայ ։ Իր մէկ քիլօ ծխախոտ ապրանքը ծախող թուրք գիւղացին՝ իր երկրին մէջ՝ անոնց կիսուն չափ չի կրնար իր պէտքերը հոգալ ։ Ո՛ր կողմէն ալ նայինք, կը տեսնուի որ արտածման կարելիութեանը համար, մեր արտադրութիւնները աժան ապրանք ընելու աշխատելու ենք ։ Որովհետեւ, մնասով ապրանք չենք կրնար ծախել ։ Առեւտրական նոր ծեքծեքումներով՝ վաճառամարտ երկրին հարստութիւնը ձեւով մը սպառելէն զատ բան մը չըլլալու համոզումը կուտայ ։ Արդէն, զայն կիրարկող երկիրներն ալ անոր հասցուցած վնասը՝ ուրիշ ձեւով գոցելու ետեւէ են. բայց, չէ ճշդուած թէ այդ չափն ու վնասը ի վերջոյ ի՞նչ ելք կ՚ունենան ։ Մեր ազգային հարստութիւնն ու տնտեսական կարգուսարքը եւ կազմակերպութիւնը թոյլ չեն տար առեւտրական այդ նոր ձեւը կիրարկելու փորձերը ընել ։ Այդ պարագային, մեր վաճառումը ապահովելու եւ չատցնելու համար, արտադրումի ծախքերու իջեցնելու նպատակով ի՞նչ ընելու ենք ։ Երկրին մէջ շրջաբերութեան մէջ եղած մեր դրամը՝ մեր ընդհանուր հարստութեան եւ մեր տնտեսական զարգացման արդիւք ըլլալու աստիճան քիչ է ։ Հետեւաբար, — մեր դրամը աւելցնելու ենք ։ Թուրքիոյ հարստութիւնը կրնայ այսօր շրջաբերութեան մէջ եղած թղթադրամին 2—3 անգամով աւելիին ապահովութիւն մը ըլլալ ։ Որով, կարելի է մեր դրամին արժէքը իջեցնել... ։ Եթէ թղթադրամի արտածումով երկրէն ներս կեանքը չի փոխուիր եւ կամ դուրս եկած դրամին փոխարէն, նիւթերու գինները հարիւրին 10—15 համեմատութեամբ կը բարձրանան, անդին մնացող հարիւրին 85ը երկրին ի նպաստ է ։ Չէ՞ որ մեր կեանքի եւ նիւթի ապրանքներու գինները այդ համեմատութեամբ աժանցած կ՚ըլլան. Ահա ասոր[?], որ ներքին կեանքին վրայ ազդեցութիւն չըներլով, դուրսը ինկած եւ անդլիական ճարտարարուեստին եւ արտածման օժանդակած է ։ Եւ որովհետեւ, կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առնելով ապահոված է արտածման եւ ներածման հաւասարակշռութիւնը, աւելի ներածումէն ալ վախնալիք պատճառ մը չունինք... Եթէ դուրսի ապրանքը երկիր սուղ մտնէ, երկրին ճարտարարուեստին ծառայած կ՚ըլլայ ։ Մինչեւ հոս լա՛ւ... Բայց, դրամին անկումը կը բարձրացնէ զանազան նիւթերու գինները ։ Երբ դրամը չատնայ եւ գինները բարձրանան, անվստահութիւն եւ խռովութիւն կը ծնի... ։ Երբ խնդիրը այդ ձեւը առնէ, ոչ թէ օգուտ, այլ վնաս յառաջ կուգայ ։ Նոյն ատեն, մեր այն դուրսի պարտքերը, զոր քամպիոյով տալու ստիպուած ենք, ասոնց վրայ բարդուելով, արդիւնքը այն կ՚ըլլայ որ ոչ մէկ օգուտ ձեռք կը ձգուի ։ Որով, կը մնայ ոչ թէ դրամի անկման ձեռնարկել, այլ՝ ապրանքները սուղ արժեցնող կամ արտադրութիւնները սուղի ապրանք ընող ազդակները մէկիկ մէկիկ վերցնել ։

Տնտես. գործավարութիւնը՝ երկրին ճարտարարուեստը յառաջացնելու համար պայքարի ձեռնարկած է, այս խնդիրը այդ ձեռնարկին ամէնէն կարեւոր ու ամէնէն դժուարին կողմն է ։ Այս դժուարութեան մեծութեան առջեւ՝ ախտերը եւ կամքերը ամուր բռնելով յաղթել պէտք է ։ Որովհետեւ, այդ յաղթութիւնը Թուրք ազգին ոչ միայն ներկային այլ եւ ապագային պիտի պատկանի ։

Պարեկոյթ ազգ. տարազով

Վերջերս, Էնկիւրիի մէջ, ի նպաստ Թուրք որբախնամ ընկերութեան, Անգարա Փալաս պանդոկի սրահներուն մէջ ազգային տարազով պարահանդէս մը տրուեցաւ ։ Ներկայ էին վարչապետ Ըսմէթ եւ Քեազիմ փաշաները, երեսփոխաններ, գործավարներ եւ դեսպաններ ։ Երկրին զանազան տեղերէն շքեղ տարազներ բերել տրուած էին ։ Թանգարանէն ալ զգեստներ առնուած եւ զանազան տիպիններու տրամադրուած էին ։ 200էն աւելի ազգային տարազներ հագած թրքուհիներ՝ պարահանդէսին արտակարգ բնոյթ մը տուած էին ։ Ըսմէթ փաշայի կինը կարմիր գոյն շատ արժէքաւոր զգեստ մը հագած էր ։ Քեազիմ փաշայի աղջիկը Գալըքէսիրէն բերել տուած էր զգեստ մը ։ Խորհրդային դեսպան Սուրիցի կինը հագած էր Էնկիւրիի տարազ մը եւ վիճակահանութեան առթիւ մեծ ջանք կը թափէր ։ Այրերը եւս ազգային տարազ հագեր էին ։ Գրագէտ Նէչիբէթ Հալքը, երեսփոխան Ահմէտ Սիւբէյա, եւն. կարճ վարտիքներ հագած էին եւ զէյպէքի տարազ ունէին ։ Օրքեսթր զէյպէքի եղանակը նուագեց եւ անմիջապէս շրջանակ մը կազմուեցաւ եւ մեծ ոգեւորութիւն ստեղծուեցաւ ։

Խրիմեանի մահուան 25 ամեակը Թիֆլիսի մէջ

ԹԻՖԼԻՍ, 19 դեկտ. — (Յառաջ). — Երէկ, կիրակի, հոս տօնուեցաւ Խրիմեան Հայրիկի, մահուան քսանհինգամեակը ։ Առաւօտ, պատարագէն յետոյ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ՝ Թաղ. խորհուրդի կարգադրութեամբ ։ Իսկ կէս օրէ վերջ, «Թրաքիոջի Եունաքծի[?]» սրահին մէջ Վասպուրականցիներու Հայրենակց. Միութիւնը հանդէս մը կազմակերպած էր ։

Հանդէսին նախագահը՝ Եր. եպ. Փէրատմեան, բացումը կատարելով, խօսեցաւ Հայրիկի դերին, նկարագրին ու մտահոգութիւններու մասին ։ Մանրամասնօրէն բացատրեց թէ ի՛նչ կորովի ընդդիմութիւն ցոյց տուած է ռուսական ոտնձգութիւններու առթիւ ։ Գթութեան Տաչի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներէն կազմուած երկսեռ երգչախումբը, ընկ. Գ. Փափազեանի ղեկավարութեամբ, երգեց «Տէր կեցո դու զՀայս»ը ։ Գ. Զաւէն Փափազեան յուզիչ առոգանութեամբ մը արտասանեց «Իմ Իսրայէլս»ը ։ Մխիթ. վարժարանի տնօրէն Հ. Հ. Ոսկեան ըրաւ Հայրիկին կենսագրականը՝ պատկերալից լեզուով մը, բնորոշեց անոր նկարագրին գլխաւոր գիծերը, ձգտումները եւ կռիւները, որոնք ամբողջ ժողովուրդին էին միանգամայն ։ Գ. Տիգրան Գարտիպալեան յաջող կերպով երգեց «Հայրիկ, հայրիկ»ը, ու եղած պահանջին վրայ՝ «Հով արէք»ը, իսկ ընկ. Օննիկ Քէչեան «Հայրիկին» ուղղուած իր յաջող արտասանութեամբ ոգեւորեց բազմութիւնը եւ բուռն ծափերու իբրեւ պատասխան Ա. Ահարոնեանէ ալ կտոր մը արտասանեց ։ Գ. Զ. Փափազեան ջութակի ընկերակցութեամբ գծեց Հայրիկը ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակը վերջերս հրատարակութեան տուաւ վիճակագրութիւնը ներկայ տարուան երրորդ եռամսեակի գործազուրկներուն, որ արձանագրուած են բոլոր երկիրներուն մէջ ։ Այդ վիճակագրութիւնը ցոյց կուտայ որ, բաղդատելով 1931ի նոյն եռամսեակի գործազուրկներու թիւին հետ, շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն գործազուրկները այս տարի ։

Կարգ մը երկիրներու մէջ տագնապը ծանրացած է, եւ կարգ մը ուրիշ երկիրներու մէջ ալ, ընդհակառակն, մեղմացած, ինչ որ մասամբ կը հաստատէ եւրոպացի տնտեսագէտներու կարծիքները ։

Ահա տագնապը թիւերով ։—

Գերմանիա սեպտեմբերին՝ 5 միլիոն 260,000, անցեալ յունիսին 5,670,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 4 միլիոն 214,000 ։

Անգլիա սեպտեմբերին՝ 2,946,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 2 միլիոն 810,000 ։

Իտալիա սեպտեմբերին՝ 964,000, անցեալ մայիսին 1,000,000, անցեալ տարի օգոստոսին 660,000.

Չեխոսլովաքիա սեպտեմբերին 460 հազար, անցեալ յունիսին 482,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 215,000 ։

Բելճիքա սեպտեմբերին 342,000, անցեալ ապրիլին 350,000, անցեալ տարի յուլիսին 168,000 ։

Ֆրանսա սեպտեմբերին 298,000, անցեալ յունիսին 374,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 54,000 ։

Աւստրիա սեպտեմբերին 270,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 196,000 ։

Լեհաստան սեպտեմբերին 218,000, անցեալ ապրիլին 360,000, անցեալ տարի օգոստոսին 255,000 ։

Հոլանտա սեպտեմբերին 160,000, անցեալ մայիսին 140,000, անցեալ տարի սեպտեմբերին 70,000 ։

Տանըմարքա սեպտեմբերին 95,000, անցեալ յունիսին 80,000 ։

Իրլանտա սեպտեմբերին 76,000, անցեալ յունիսին 36,000. անցեալ տարի սեպտեմբերին 21,000.

Շուէտ սեպտեմբերին 75,000, անցեալ մայիսին 80,000, անցեալ տարի օգոստոսին 46,000 ։

Քննելով այս թիւերը, կը տեսնենք որ ներկայ տարուան գործազուրկներու թիւը շատ բարձր է անցեալ տարուան գործազուրկներու թիւէն ։ Արտահանդերձ կարգ մը երկիրներու մէջ նուազած է անոնց թիւը ։ Անցեալ յունիսէն ի վեր Գերմանիոյ մէջ նուազած է 400,000, Իտալիոյ մէջ 60,000, Չեխոսլովաքիոյ մէջ 20,000, Բելճիքայի մէջ 8,000, Ֆրանսայի մէջ 76,000, Լեհաստանի մէջ 138,000, Շուէտի մէջ 5,000 ։ Կը կարծուի որ ներկայ տարուան վերջին եռամսեակի գործազուրկներու թիւը աւելի եւս նուազած է, մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ, ուր այժմ 260,000 հոգի կը հաշուեն գործազուրկները ։

Ընդհակառակն, կան կարգ մը երկիրներ, ուր հետզհետէ կ՚աճի գործազուրկներու թիւը ։ Օրինակ, Հոլանտա, Տանըմարքա, Իրլանտա, Անգլիա ։ Գէշը է դիտել, որ տագնապը այնքան ալ ազդած չէ Հոլանտայի եւ Տանըմարքայի վրայ, նկատելով որ գործազրկութիւնը այդ երկիրներուն մէջ սկսած է 1930ի վերջերը, եւ երբեք առաջ ։ Ընդհակառակն, Ֆրանսա, որ քանիցս գործազրկութեան տագնապներ ունեցաւ, ժամանակ մը արձանագրեց մինչեւ 374,000 գործազուրկներ ։ Բնակչութեան թիւին հետ համեմատութեան դրուած պարագային, տագնապը աւելի ծանր կը ճնշէ Իրլանտայի, Բելճիքայի եւ Աւստրիոյ վրայ ։ Արդարեւ, Աւստրիա, որ հազիւ 9 միլիոն բնակիչ ունի, ստիպուած է նպաստ տալու իր գործազուրկներուն, որոնց թիւը շատ ալ քիչ չէ Ֆրանսայի գործազուրկներու թիւէն, մինչ Ֆրանսա ունի 42 միլիոն բնակիչ ։ Գալով Բելճիքացիներուն, ըլլալով հարուստ ժողովուրդ մը, համեմատաբար նուազ կը նեղուին տագնապէն ։

Ահա ցուցակ մը, որ կը ներկայացնէ իւրաքանչիւր երկրի մէջ գործազուրկներուն թիւը բնակչութեան հետ համեմատութեան դրուած ։

Գերմանիա 1 գործազուրկ 11 բնակիչի վրայ, Անգլիա 16, Բելճիքա 23, Չեխոսլովաքիա 30, Աւստրիա 33, Զուիցերիա 38, Իտալիա 40, Հոլանտա 50, Լեհաստան 130, Ֆրանսա 150 ։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Տօնածառ

ՎԷՆՍԷՆ, 26 Դեկտ.— Դպրոցասէրի Վէնսէնի եւ Շրջանի մանկապարտէզին վարչութեան կողմէ կազմակերպուած տօնածառի հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի ժամը 2.30ին, մանկապարտէզին սրահին մէջ ։ Ներկայ էին 14 աշակերտներու ծնողքները, եւ հետաքրքրասէր արուարձաններէն եկած համակիրներ ։

Հանդէսը բացուեցաւ աշակերտներու մէկ երգով ։ Յետոյ իւրաքանչիւրը մէջընդմէջ մեներգ եւ մանկական արտասանութիւններ ըրին ։ Անշուշտ սոյն յաջողութիւնը կը պարտինք «Դպրոցասէր»ի շրջանաւարտուհիներէն Օր. Մաքրուհի Զամանեանի թափած ճիգերուն ։ Օրիորդը միայն երեք ամսուան ընթացքին շաբաթական հազիւ մէկ մէկ ժամ աշխատանքով վարժեցուցած է փոքրիկները ։ Վարչութիւնը՝ սոյն Մանկոցը ծաղկեցնելու կոչ ուղղեց բոլոր ներկաներուն, իբրեւ մասնիկ մը ազգապահպանման գործին ։ Ներկաներէն, Գ. Եղիա Յակոբեան, շնորհաւորելով Վարչութիւնը, իր կարգին յորդորեց, միշտ վառ պահել պլպլացող կանթեղը ։ Յետոյ մանկապարտէզին նուիրեց տասը ֆրանք ։ Ներկաներն ալ մասնակցեցան եւ գոյացաւ կարեւոր գումար մը ։

Ուսուցչուհիին «Գրիճնիկօ» երգէն վերջ, հանդիսականները ցրին բաժնուեցան գոհ տրամադրութեամբ ։

Այս առթիւ մասնաւոր երախտագիտութիւն՝ Դպրոցասէրի կեդր. վարչութեան որ այս կերպով հանդիսաւորութիւնը վայելել տուաւ Վէնսէնի եւ շրջանի ժողովուրդին ։ Խորին շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր հանդիսականներուն, որոնք նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս, քաջալերեցին նոր սերունդի փրկութեան նուիրուած ջանքերը ։

Հանդէսին վերջաւորութեան վարչութիւնը ներկաներուն ուշադրութեան յանձնեց Դպրոցասէրին ծանօթ կոչը, եւ յորդորեց որ հրապարակ հանուած վիճակահանութեան տոմսերը գնեն եւ անգամագրուին, 53 տարուան հնոցը տագնապէ ազատելու համար ։

Գր. Հատուեան

ՄԱՄՈՒԼ

Թուրքիա եւ Յունաստան

Աքշամի «Նոր Օրը» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ Թուրքեւհելլէն յարաբերութեանց մասին (21 դեկտ.).

— «Հէլլէնօ-Թուրք բարեկամութեան մասին գրեթէ չխօսուիր այլեւս Աթէնքի մէջ ։ Ցալտարիսի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը ընդհանուր գիծերուն մէջ թէեւ տարբեր չէ Գ. Վենիզէլոսի քաղաքականութենէն, սակայն որոշապէս յայտնի է որ ժողովրդականները այն անվերապահ ու ծայրայեղօրէն ջերմ վերաբերումը չունին Էնկիւրիի հանդէպ, ինչ որ ունեցան Ազատականները ։

Գ. Վենիզէլոս Յունաստանի դուռերը լայնօրէն բացած էր Թուրքիոյ առջեւ ։ Կնքուած առեւտրական դաշինքով, Յունաստան ամբողջովին յանձնուած էր Թուրքերու քմահաճոյքին ։ Վերջին տարուայ վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Յունաստան մեծ գումարներ յատկացուցած է Թուրքիայէն գնումներ ընելու համար, փոխարէն ոչինչ ստանալով։ Ցալտարիսի կառավարութիւնը գործի գլուխ անցնելուն, անմիջապէս նկատի առաւ այս մեծ տարբերութիւնը, Թուրք կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելով անոր վրայ ։

Թուրքեւհելլէն առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը ի վնաս Յունաստանի այնքան մեծ նշանակութիւն չունի բաղդատմամբ այս միւս համաձայնութեան, որ կը վերաբերի ծովային սպառազինութեան ։ Մինչեւ 1928 Յունաստան նաւային գերակշռութիւն ունէր Թուրքիոյ վրայ ։ Գ. Վենիզէլոս Էնկիւրիի մէջ ստորագրած համաձայնութիւնով գերակշռութիւնը փոխանցեց Թուրքերուն եւ այսօր փաստ է որ Յունաստան նաւային տեսակէտով կը գտնուի ստորադաս վիճակին մէջ ։

Ներկայ կառավարութիւնը բնականաբար չկրնար գիծ քաշել Էնկիւրիի համաձայնութիւններուն վրայ, մինչեւ անոնց պայմանաժամին լրացումը (1935) ։ Սակայն չի ալ կրնար չմտահոգուիլ Յունաստանի ապահովութիւնով, որ բախտին ձգուած է ։ Կառավարութեան այս մտահոգութիւններէն անտեղեակ չէ Էնկիւրին, որովհետեւ անոնք յայտնուած են հրապարակաւ, այն օրերուն, երբ ժողովրդական կուսակցութիւնը ընդդիմադիր էր եւ խորհրդարանին մէջ իր քննադատութեան խօսքը ըրաւ Հելլէնօթուրք բարեկամութեան մասին ։

Գ. Վենիզէլոսի թրքասիրական բարեկամութիւնը իր ազդեցութիւնը ունեցաւ նաեւ Յունաստանի ներքին կեանքին վրայ ։ Թուրքերը բազմաթիւ առիթներով միջամտեցին Յունաստանի ներքին խնդիրներուն ։ Օրինակ, անցեալ օգոստոսին, Փոքր Ասիոյ պարտութեան տասնամեակին առթիւ, ծանօթ զինուորական գրող Գ. Մոսկոփիթի յօդուածաշարք մը սկսաւ հրատարակել Աթինայիքա Նէա օրաթերթին մէջ, կծու ակնարկութիւններով ։ Թրքական դեսպանին միջամտութեամբ յօդուածներու հրատարակութիւնը ընդհատուեցաւ, թէեւ կառավարական շրջանակները լաւ չի տպաւորուեցան դեսպանին միջամտութենէն» ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Դիւրութեան համար, Մարսէյլի մեր ընդհ. գործակալ Պ. Գ. Տէրիկեանի յանձնած ենք առկախ հաշիւներու գանձումը ։

Կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն, ամէն հաշիւ փակել մինչեւ 1932 Դեկտեմբեր 31 ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԷՍԻՆ.— Տարօն - Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Տէսինի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ 18 Դեկտ. Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հայրենակից Գ. Սմբատ Յակոբեանի բնակարանին մէջ ։ Ժողովին նախագահն էր Գէորգ Կարապետեան, քարտուղար՝ Սարգիս Աղասեան ։

Ժողովը ընտրեց իր նոր վարչութիւնը հետեւեալ կազմով.— Գ. Գ. Գէորգ Կարապետեան՝ ատենապետ, Ռուբէն Կէնճոյեան՝ քարտուղար, Գէորգ Խաչատեան՝ գանձապահ. խորհրդականներ՝ Գ. Գ. Սմբատ Յակոբեան եւ Յարութիւն Գէորգեան ։

Կը խնդրուի բոլոր մեր քոյր մասնաճիւղերէն եւ հայրենակիցներէն նամակները եւ բոլոր թղթակցութիւնները ուղղել հետեւեալ հասցէին՝ K. Garabedian, 16, rue Coli, Décines (Isère) ։

(Կնիք)

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐԸ» տարեցոյցը, Ա. տարի ։ 1933 ։ Տպ. Լիոն ։ Գին՝ 10 ֆրանք ։ Ամբողջ հասոյթը պիտի յատկացուի ազգապահպանման գործին ։

ԱՐՓԻ, հայ ընտանիքին պարբերականը (պատկերազարդ) ։ Ա. տարի, Թիւ 18 ։ Դեկտեմբեր 1 ։ Տարեկան բաժնեգին՝ 2 տոլար ։

1933ին «Արփի»ն պիտի հրատարակուի մեծցած ծաւալով, 16ի փոխան 24 էջ, եւ ամիսը մէկ անգամ ։

Հասցէ — 78 Glanville, Ave. Allston, Mass. (U. S. A.). Կը գտնուի նաեւ «Յառաջ»ի մօտ ։

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԻ, ամսագիր Ա. տարի Թիւ 3 ։ Հիմնադիր տնօրէն՝ Տիկին Սիրան Սեզա ։ Գին 4 ֆրանք ։ Տարեկան բաժնեգին 50 ֆրանք ։ Հասցէ — Mme Siran Seza, B. P. No. 722, Beyrouth (Liban)— Փարիզի մէջ՝ գրատուն Հրանդ Սամուէլ ։

ՍԻՈՆ, ամսագիր կրօնական, գրական, բանասիրական ։ Թիւ 12, դեկտեմբեր 1932 ։ Պաշտօնական հրատարակութիւն Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան ։

ԲԱԶՄԱՎԷՊ, հանդիսարան բանասիրական, գրական, գիտական, բարոյական ։ Թիւ 12. դեկտեմբեր 1932 ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Աղջիկը ընդոստեց ։ Դուրս հանեց ձեռքը եւ անցուց անոր թեւին ու այդպէս քալեցին. հովանոցին տակ անոնք մօտեցան իրարու ։ Չխօսեցան երբեք ։ Անձրեւին կաթիլները միօրինակ ձայն մը կը հանէին հովանոցին վրայ ։ Երբ մօտեցան Ժօրժի տանը որ նկարները այդ երիտասարդին Լըփիք փողոցին մէջ էր՝ Մուլէն Ռուժի մօտերը, աղջիկը դուրս հանեց գլուխը հովանոցին տակէն ։

— Տակաւին կանուխ է, ըսաւ Ժօրժ ։

— Տակաւին թաց է, պատասխանեց աղջիկը ։

Ժօրժ բացատրեց որ եթէ անիկա վեր գար՝ իր աշխատանոցը, անձրեւը կրնար շուտով դադրիլ ։

— Ուրեմն ա՞յդ էր ձեր դաւադրութիւնը, հարցուց Լիան ։

— Այսինքն, այո՛, երէկ գիշեր դուք անհետացաք. ձեզմէ պիտի խնդրէի որ պէտքի գայիք իմ նկարներս տեսնելու ։

— Իսկ ձեր նկարները որ եւ է կերպով կը նմանի՞ն Փինէի այլանդակութիւններուն ։

— Ո՛չ, փառք Աստուծոյ ։

Թերեւս իր հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար էր որ ուզեց տեսնել որ չամփանիա հրամցուցած էր իրեն եւ պարի ատեն հազիւ թէ գրկած էր զինքը ։ Եւ կամ թերեւս, չէր հետաքրքրուեր անգամ այդ նկարներով ու պարզապէս, անոնց շնորհիւ հասկնալ կ՚ուզէր անոր նկարագիրը ։ Աչքին ծայրովը նայեցաւ անոր եւ առանց բառ մը արտասանելու, հետեւեցաւ անոր քայլերուն, սանդուղներէն վեր ։ Բարձրացան երեք յարկ՝ լերկ տախտակամածներուն վրայէն ։ Առաջին անգամը չէ որ աղջկան մը քայլերուն ձայնը կը լսէր ան իր տանը մէջ ։ Ուրիշներ ալ եկած էին հոն ։ Բայց զգաց որ տարբերութիւն մը կար ։ Աւելի աթեւական[?] էր ու յստակ՝ Լիան Սոնբէլի քայլերուն ձայնը ։ Ան ոտքերը կը դնէր սանդուղին մասներուն վրայ այնպէս մը որ կարծես իրաւունք մը ունէր քալելու անոնց վրայէն ։ Երբ Ժօրժ բացաւ իր ձեղնայարկի սենեակին դուռը, աղջիկը մտաւ ներս, լուսաւոր երանգներն դէպի այդ մութ սենեակը, առանց այն կեղծ վարանումին զոր ընդհանրապէս ցոյց կուտան փողոցի սրունիկները ։

Ժօրժ վառեց կազին կտուցը ։ Կրակ կար տաքուկին վառարանին մէջ ու տաք էր սենեակը ։ Աղջիկը նստաւ բազմոցի մը վրայ, պատուհանին տակը, անհանդարտ շարժումներ ընելով եւ սակայն երեւութապէս գոհ այս անսպասելի հանդիպումին համար ։

Սկսաւ խուզարկու նայուածք մը պտտցնել սենեակին չորս կողմը ։ Փինէի աշխատանոցին չէր նմաներ ան ։ Յայտնի էր թէ անիկա սենեակն էր մէկու մը որ կապուած էր իր գործին ու կ՚ապրէր անոր հետ ։ Փինէն — ըսեր էր ան անցեալ օր — պարապ մէկն էր, խայտառակին մէկը...

Ծխախոտ ու երբեմն ալ գինիի հոտեր ընելով, աղջիկը կը դիտէր Ժօրժը որ կը պատրաստուէր սուրճ եփելու ։

— Կը կարծէ՞ք որ այստեղ պիտի մնամ, ըսաւ ան յանկարծ ։

— Մինչեւ որ նկարներս տեսնէք ։

— Ա՛հ...

Տարօրինակ էր այդ բացագանչութիւնը ։ Միթէ ող մը չէր, բայց զուարթ շեշտ մը կար անոր մէջ ։ Հազզը[?] լըրութիւն պիտի վերադարձնէր աղջկան. իսկապէս անկարելի էր հասկնալ այդ բառին իմաստը ։

Ժօրժ բաժակ մը սուրճ տուաւ աղջկան եւ դարակներէն գիրքերը վար առնելու պէս, սկսաւ մէկիկ մէկիկ դուրս քաշել իր կտաւները, որոնք կուտակուած էին պատերուն տակ ։ Գանգատեցաւ լոյսէն ինչպէս ամէն արուեստագէտ ։ Արուեստագէտները կը նմանին երկրագործներուն որոնք միշտ դժգոհ են օդէն ։ Երբ Աստուած լոյսը ստեղծեց, այնպէս մը ընելու էր որ ան միշտ յարմար ըլլար իր նկարները ցուցադրող արուեստագէտին ։

Կտաւները դրաւ պատկերակալին վրայ. վար առաւ, զետեղեց պատկերակալը ու այնպէս քանի մը անգամ ։ Աղջիկը նայեցաւ նկարներուն ու կրկնեց զարմանալ իր անհասկնալի բացագանչութիւնը.

— Ա՛հ...

Ի՞նչ ըսել կ՚ուզէր. տղան երբեք չհասկցաւ ։ Չէր կրցած հասկնալ այդ աղջիկը ։ Բացարձակ խմացակռութիւնով[?] օժտուած մէ՞կն էր ան, թէ, ընդհակառակն, ունէր խորամանկութիւնը ազուէսին որ կը փորձէ դուրս գալ թակարդէն կամ գիշատիչ գազաններուն որոնք նեղ ճամբաներէն կը վազեն դէպի անտառը՝ իրենց որսին ետեւէն ։ Ժօրժ ցոյց տուաւ իր նկարներուն ամբողջ հաւաքածոն ։ Աղջիկը որ մինչեւ վերջ իր ծանօթ բացագանչութենէն զատ, բառ չէր արտասանած, նայեցաւ անոր երեսին ու ըսաւ.

— Պիտի նկարես զիս. չէ՞ ։

Լիան նստած էր պատուհանին տակ՝ բազմոցին վրայ. Ժօրժ նայուածք մը նետեց անոր աչքերուն եւ պատասխանեց.

— Այո՛ ։

Աղջիկը ոտքի ելաւ.

— Հիմա պիտի նկարես, այնպէս չէ՞ ։

— Ո՛չ հիմա. լոյս չկայ ։

— Բայց նախ պիտի գծես, ածուխով, մատիտով չէ՞ս գծեր ։

— Ուրիշները կ՚ընեն, ես չեմ ըներ ։ Ուրեմն նախ գծէ, այո՞ ։

— Անշո՛ւշտ ։

Լիան հանեց գլխարկը ու նետեց բազմոցին վրայ. հանեց նաեւ վերարկուն ։ Տղուն առջեւը կեցած ու հանդարտօրէն դիտելով անոր աչքերը, սկսաւ մէկիկ մէկիկ հանել իր հագուստները ։

— Բայց ո՞վ ըսաւ որ ձեզ մերկ պիտի նկարեմ ։

Զարմացաւ աղջիկը ։

— Զի՛ս պիտի նկարես, անշուշտ...

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի շոյակապ սրահներուն մէջ Place de la République

Ճոխ յայտագիր — Պարի եւ ծպտեալներու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր Գ. ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆի

ԾԱՆՕԹ.— Ծպտեալները պարտաւոր են ներկայացնել ափոռները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

Ով է Թիմուրթաշ

Հեռագիրները կը հաստատեն Պարսկաստանի պալատական նախարար Թիմուրթաշի հրաժարումը կամ պաշտօնանկութիւնը, որ մեծ տպաւորութիւն գործած է:

Գ. Թիմուրթաշ Շահին ամէնէն մտերիմ եւ ազդեցիկ խորհրդականն էր տասը տարիէ ի վեր եւ իրական վարիչը երկրին քաղաքականութեան: Սերած մեծահարուստ գերդաստանէ մը, զինուորական կրթութիւնը ստացած էր Ռուսաստանի մէջ: Համոզումով հակառակ էր անգլիական քաղաքականութեան: Զինուորական ասպարէզին մէջ մտերմացաւ Շահին հետ որ իրեն յանձնեց նոյն իսկ իր զաւկին կրթութիւնը: Նուրբ դիւանագէտ է եւ քաջածանօթ՝ եւրոպական գլխաւոր լեզուներու: Յաճախ կ'երթեւեկէր Մոսկուա, Պերլին, Լոնտոն եւ Փարիզ:

ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ

Սահմանէն դուրս հանուեցաւ ռումանացի պարուհի մը, Օր. Ալիս Պատեան, որ տուն–տեղ եղած էր Փարիզի ամենաակետական մէկ թաղին մէջ: Լաւ կը հագուէր, ձեռք–ձեռք հագուստ ապսպրած էր, մեծ մասը ապառիկ: Անցագիրն ալ կանոնաւոր էր, բայց աշխատելու իրաւունք չունէր. մինչդեռ պարմանաւորուած էր մօտերս բեմ ելլելու: Ոստիկանները արթնցուցին քնացած պահուն, եւ սահմանէն դուրս հանեցին վարչական եղանակով:

Տիկինը բողոքած է այս բացառիկ խստութեան դէմ:

ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ ԲԱՆՏ՝ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ ԳՈՂՆԱԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Գրած էինք թէ ոստիկանութիւնը ձերբակալած է Լեհտեան անուն Հայ մը, որ ամբաստանուած էր թէ 1931 յուլիս 27ին Ժոռժ Պիզէ փողոցի յունական եկեղեցիէն գողցած է թանկագին աւետարան մը, արծաթ սկիհ մը եւ հաղորդութեան յատուկ դգալ մը:

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ առջի օր, եւ ամբաստանեալը դատապարտուեցաւ երեք ամիս բանտարկութեան:

Մանրամասնութիւնները՝ վաղուան թիւով:

ԿԵՂԾ ՖՐԱՆՔ ՔՇԱԾ ԷՐ

Մինւնոյն օրը, հինգ տարի բերդարգելութեան դատապարտուեցաւ Ֆրանսացի մը, Ֆրանսուա Պուտրօ, որ տասը փրանքնոցներ քշած էր: Իր մեղսակիցները, որոնք չեն գտնուած, վերջերս վիրաւորած էին իր կինը եւ իր սպառնացին իրեն, որպէս զի լռութիւն պահէ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ սկսաւ կրճատել ղեկավար պաշտօնեաները: «Իզվեստիա» կը գրէ թէ Ուկրայնայի մէջ կրճատումները եղած են 38 առ. հարիւր: Միայն Խարքովի մէջ արձակուած են 461 պաշտօնատարներ, իսկ 777 հոգի՝ Ուկրայնայի կեդրոնական վարչութիւններէն:

Յ. Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արխումեան խումբերը այս Ուրբաթ երեկոյ՝ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի ճաշարանը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարւոյ առթիւ

նախաձեռնութեամբ՝

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ եւ ծովանաւորութեամբ՝ ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Ընկ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆի ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille

Կը Նախագահէ՝ ընկ. ԱՍՎԱԶԵԱՆ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ԿԱՐԵՒՈՐ

16 էջնոց գիրքի փոնման (փայլուն թուղթ, տպագրութիւն, կազմ, եւ փոստի ծախք միասին) կը պատրաստենք 175 փրանքի: Կը գրկենք նմոյշ եւ մանրամասնութիւն: Երաշխաւորութիւն յանձնարարութեան տառաջիօրէն գործադրութեան: Դիմել՝ Տպարան ՆՈՐ ՕՐ, 20, A. Voulis, Athènes, Grèce.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ Նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ ամսոյս 30ի ուրբաթ իրիկուան ժամը 8.30ին, «Ֆլօրիա» ճաշարանը, 61, Rue Mr. le Prince, մեթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ:

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերջինեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին.—

Association des Anciens Elèves du Collège Berberian.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ _ ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Նախագահութեամբ՝ Գ. Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

8 Յունուար Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 14էն մինչեւ կէս գիշեր Շան զ'Էլիզէի սրահներուն մէջ

79, Ave. des Champs Elysées (Paris 8)

Métro: Champs Elysées

Գեղարուեստական բաժին: Եւրոպական պարեր:

Նուագախումբ ղեկավարութեամբ Գ. **PIZZORO**ի

Մուտք՝ 25 ֆրանք

Դպրոցական նպաստ Կապանքի առթիւ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՈՂՄԷ

Այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin**ի սրահին մէջ

114, Grand' Rue - Chaville

կը ներկայացուի՝ «ՁԱՎԱԼԼԸՆ»

Հայկ. երգեր եւ պարեր. նուագ.մանկական արտասանութիւններ եւլն.:

(Մեներգ Օր. Ի. ՏՕՅԵԱՆԻ կողմէ)

Մուտք՝ 3 ֆրանք

Հաղորդակցութեան միջոց.— Port St. Cloudէն առնել 1 Թիւ ծանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie.

ՏՕՆԱԾԱՌ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊՈԼՍԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
7 ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9Է՛Ն ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Rond-Point du Prodo, Château des Fleursի սրահներուն մէջ

Գեղարուեստական բաժին, նուագահանդէս, «Թոմպոլա»:

Պար եւ տղայոց նուէրներու բաշխում:

ՄՈՒՏՔ.— Անդամներու՝ ձրի: — Ոչ-անդամներու՝ 10 ֆրանք: — Մինչեւ 10 տարեկան տղոց մուտքը ազատ է:— Ոչ Պոլսեցիներ կրնան մասնակցիլ:

ԾԱՆՕԹ.— Միութեանս տարեկան պարահանդէսը 1933 փետրուար 25ին: բոլոր Միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.28

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 29 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932
29 Decembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ Թիւ 2075 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՇԱՀՆ ՈՒ ՎՆԱՍԸ 1932ԻՆ

Ո՛րքան պիտի ուզէինք չեղիլ աւանդական սովորութենէն, — Տարեկան Տեսութիւն։

Եւ սակայն, «խորհուրդ մարդկան», կամք... պանդխտութեան։

Տասը տարին լրացաւ։ Իսկ մէկ տարիէն միւսը՝ այնքան բախտորոշ, յաճախ կսկծալի երեւոյթներ կը պարզուին որ, բնազդաբար կը մղուիս մէկ տարին բաղդատել միւսին հետ։ Գնահատել շահն ու վնասը։ Սեւն ու ճերմակը.

Ահաւասիկ արեւմտեան Եւրոպան. ցամաքամաս մը ուր 70—80 հազար «մնացորդաց» կը հաշուենք։

Ի՞նչ նշանակելի փոփոխութիւններ տեղի ունեցան Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրներու հայկական գաղութներուն մէջ։ Յառա՞ջ կ'երթանք թէ ետ։ Ազգային ոգին կը ծիւրի՞ թէ կը զարգանայ։ Տեղատուութի՞ւնն աւելի ուշագրաւ է թէ մակընթացութիւնը։

Փորձենք խտացնել, գրի առնելով միայն գլխաւոր գիծերը։

×

Անգլիա։ Կայուն համրանք մը ունինք՝ Մանչեսթըրի եւ Լոնտոնի մէջ։ Երկուքն ալ իրարու հետ մրցումի ելած՝ «բան մը չընելու» քաղաքականութեամբ

Ներողութի՛ւն։ Բանե՛ր մը կ'ընեն երկու գաղութներն ալ, անհատապէս կամ հաւաքաբար։

Բայց, տարուէ տարի աւելի պակաս։ Հետզհետէ մոռացութեան տալով իրենք զիրենք։

Երկուքն ալ եկեղեցիներ ունին։ Հոգեւոր հովիւ, Հոգաբարձութիւն, Տիկնանց եւն.։ Եւ իրենց ամբողջ գործունէութիւնը ամփոփուած է այդ նեղ, չափազանց նեղ շրջանակին մէջ։

Անշուշտ մէկ պատճառը այն է որ, չունին բազմութիւն։ Գաղթականութիւն։ Բանւորութիւն։ Այնպէս ինչպէս մեր գաղութը։

Եղած — չեղածը՝ հին, առեւտրական գաղթականութեան մնացորդն է, երկու քաղաքներուն մէջ ալ։ Աւելի նօսրացած՝ տնտեսական տագնապին հետեւանքով։

Քանի մը տարի առաջ, երիտասարդական շարժումի կայծեր կը պլպլային Լոնտոնի մէջ։ Այսօր հետք չէ մնացած այդ բոլորէն։ Եւ տարին քանի մը անգամ հազիւ «ազգային — եկեղեցական» լուրեր շրջան կ'ընեն թերթէ թերթ։

Մէկ խօսքով, եղածը ինքն իր մէջ կը հալի, արդէն օտարացած ըլլալով ինչ որ կար իբրեւ նոր սերունդ։

Պելժիա։ Դարձեալ ամփոփուած երկու քաղաքի մէջ, — Պրիւսէլ եւ Անվերս։

Քիչ մը աւելի մխիթարական՝ բաղդատելով Անգլիոյ հետ։ Բայց ետ գացած՝ ուրիշ տարիներու վրայ։

Այսօր ալ, եղած — չեղած շարժումը կը վարեն Տիկնանց Միութիւնները՝ երկու քաղաքներուն մէջ։ Պարբերական հանդէսներ, երեկոյթներ սարքելով, ի նպաստ համահայկական եւ տեղական պէտքերու։

Պրիւսէլն ունի ազգ. վարչութիւն մը, առօրեայ խնդիրներու կարգադրութեան համար։ Իսկ Անվերսը՝ Երիտ. Միութիւն մը, բաւական աշխոյժ.

Գերմանիա։ Կեդրոնը՝ Պերլին, 400ի համրանքով մը։

Քանի մը տարի առաջ, աւելի աչքերեւ էին կենդանութեան նշանները։ 1931ին եւ մանաւանդ անցնող տարուան ընթացքին, աչքի կը զարնէ նահանջ մը։ Յոգնութի՞ւն թէ թմրութիւն։

Պակաս չեն աւանդական հանդէսները, ապրիլեան սգահանդէսէն մինչեւ Մշակոյթի Օրը։ (Անգլիոյ եւ Պելժիոյ մէջ, շատո՜նց մոռացութեան տուած են երկուքն ալ, մանաւանդ առաջինը)։

Եթէ չենք սխալիր, կը շարունակուի նաեւ հայերէնի դասընթացքը՝ երախաները գերմանացումէ փրկելու համար։

Հունգարիա, Չեխոսլովաքիա, Աւստրիա։ Միայն առանձնակներ՝ առաջին երկու երկիրներուն մէջ։ Առեւտրական, պաշտօնեայ կամ արհեստաւոր։ Հունգարիոյ մէջ՝ շատոնց լռած են՝ ազգային շարժումի տեսակէտով։ Չեխոսլովաքիոյ մէջ՝ ափ մը մտաւորականներ այլ եւս տարր չեն գտներ հանրային կեանք ստեղծելու։ Աւստրիոյ գաղութը (Վիեննա 2—300), որ թմրած էր տարիներէ ի վեր, 1931ի ընթացքին ունեցաւ Երիտ. Միութիւն մը։ Մնացեալը՝ Մխիթարեանց վանքն է։

Իտալիա։ Վենետիկէն դուրս, որ իր առանձին դերն ունի, Միլանը կը ներկայանայ իբրեւ բազմահայ եւ մտաւորական կեդրոն։ (Ամբողջ Իտալիան կը հաշուէ 1200 — 1500 պանդուխտ)։

Անկեղծօրէն խոստովանելով, աւելի տեղեկութիւն չունինք քան ինչ որ կը հաղորդուի տարեկան ժողովներով, — Ազգ. Մարմին կամ Ուս. Միութիւն։

Տարուան ընթացքին փակուած ըլլալով Մխիթարեանց Ուսանողարանը, կռուան մը եւս պակսեցաւ։ Թէեւ, Միլանի համրանքն ու քարոյական ուժը ո՛ր եւ է իրաւունք չեն տար նահանջելու։

Զուիցերիոյ համար ոգեւորութեան աղբիւր մըն էր «Հայաստան»ը։ Դպրոց մը եւ պատսպարան մը, ուր ատեն մը մինչեւ հարիւր պատանիներ շող կը ցանէին։

Նիւթական աղբիւրները ցամքած ըլլալով, հաստատութիւնը կէս ճամբան մնաց, եւ կը դիմէ դէպ ի հաշուեյարդար։

Որքան գիտենք, սաներու երբեմնի քանակին մէկ չորրորդն իսկ չէ մնացած։

Ինչ կը վերաբերի բուն գաղութին, կծկուած է ինքն իր վրայ, Ժընեւի, Ցիւրիխի եւ Լօզանի մէջ։

Ի՞նչ կը հետեւի այս ընդհանուր ակնարկէն։

Նահանջ եւ խաւարում՝ մէկ տարիէն միւսը։ Հետզհետէ աւելի ակներեւ։ Ուրեմն եւ վրդովիչ։

Եւ հիմա դառնանք մեր տունը, — Ֆրանսա։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԻՒՐԻՄԱՑՈՒԹԻ՞ՒՆ

Իրազեկ մը կը պատմէ.

— Անցեալ սեպտեմբերին ՅԱՌԱՋի այս էջին վրայ ճար մը գլորած էիք Պ. Գ. Կիւլպէնկեանի դէմ, Թուրքիոյ (յետոյ աշխարհի) գեղեցկութեան թագուհին ճաշի հրաւիրած ըլլալուն համար։

Եղած դիտողութիւնը տեղին էր մանաւանդ անոր համար որ, Քէրիման հանըմի հայրը, ընկարագրելով Պ. Կիւլպէնկեանի հրամցուցած սճանչելի՜ «փաթլըճան տոլմա»ն եւ «փիլաւ»ը, կ'աւելցնէր.

— «Բայց չէք գիտեր ի՛նչպէս զարմացայ եւ հաճոյացի բարկութենէս, եւ գլխուն բան մը զարնելս եկաւ, երբ, Օսմանցի մէջ, Պոլսեցի մեծահարուստ մը հարցուց ինծի, մեր բարեկամի ձեռքը տեսնելով.—«Դուք հայե՞ր էք...»։ Բերնին չափը առաւ»։

Բայց, լուսաբանութիւն մը։

Պ. Կիւլպէնկեան, որ շատ կ'առնուի, այն ատեն վշտացաւ եւ ըսեր թէ՝ ինք չէ որ ճաշի հրաւիրած էր «Տիւնեա կիւզէլի»ն, այլ Պ. Մանիս տը Վալէֆ, գեղեցկութեան մրցումներու կազմակերպիչը։ Թէ երկուքն ալ Օթէլ Ռից կը բնակին, եւ Պ. տը Վալէֆ սեղան սարքած ըլլալով, զինքն ալ հրաւիրած էր։ (Անշուշտ «փաթլըճան տոլմա»ն եւ «փիլաւ»ն ալ ան պատրաստած էր, իբրեւ մասնագէտ արեւելեան համադամներու...)։

⁂

Սիրելի ընթերցող, այս «ճշդում»ը բան մը կը փոխէ՞ իրականութենէն։

Ինքնագիրն թէ կը փոխէ, քանի որ «պատահմունք» է եղեր։

Իսկ սա վերջին Ռօրսի՞նը, — Քէրիման հանըմը տասը հազար ոսկինոց (կամ փրանքնոց) զահարեղէնով մը կաղնգելու փութկոտութի՞նը։

Ա՞յս ալ Պ. Մոռիս տը Վալէֆը յղացաւ։

Այստե՞ղ ալ թիւրիմացութեան մէջ ենք։

Եւ ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ, այս «թիւրիմացութիւնները» միշտ միեւնոյն ձեւով տեղի կ'ունենան, — մոռնալով որ այնքան հայկական թշուառութիւններ տասը հազարնոցներու կը սպասեն...

ՎԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Սուրիոյ Երեսփ. ժողովի վերջին մէկ նիստին մէջ, ազգայնական երեսփոխան Զէքի պէյ Խաթիպ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ երկրին փափաքները չիրականացնող դաշնագիր մը երբեք պիտի չկրնան ընդունիլ։

Անկէ վերջ, Պ. Լաթիֆ Ղանիմէ կարդաց Պ. Շապանիի մէկ նամակը, որով կը պահանջէ կառավարութենէն Պ. Փօնսոյի մեկնումէն առաջ տեղի ունեցող բանակցութիւնները դաշնագրին շուրջ։ Պ. Շապանին ոտքի ելլելով, հարցուց կառավարութեան թէ՝ հաստատ կը մնա՞յ Միութեան տեսակէտին վրայ։

Կառավարութեան կողմէ Մազհար Ռըսլան փաշա պատասխանեց.

— Դաշնագրի շուրջ բանակցութիւնները տեղի պիտի ունենան Պ. Փօնսոյի վերադարձէն վերջ. երբ այդ բանակցութիւնները լրանան կը յայտնենք ժողովին։ Կառավարութիւնը հաստատ կը մնայ իր յայտարարութեան վրայ։

Համաձայն Դամասկոսի թերթերու գրածներուն, Երեսփ. ժողովը կարդացած է դիւանի անդամներէն Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեանի մէկ նամակը, որով երկուքուկէս ամիս արձակուրդ կը խնդրէր Ֆրանսա երթալու համար։ Ժողովը միաձայնութեամբ համաձայնութիւն յայտնած է։

ԱՐԻՒՆՈՏ ԳԻՐՔԸ ԱՐԱԲ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԷՋ

Դամասկոսի «Էլ Քապաս» ազգայնական թերթը սկսած է նոյնութեամբ հրատարակել «Սուրիա եւ Մեծ» արիւնոտ գիրքին ամբողջական թարգմանութիւնը։

Աչքը լոյս բոլոր «Ա. Նիկոլ»եաններուն։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Արտօնութիւն տրուեցաւ միլիառ ֆրանքի գանձատոմս շրջաբերութեան հանելու

Երեսփ. ժողովը իր առջի օրուան նիստին մէջ, լսելէ յետոյ կառավարութեան բացատրութիւնները, քուէարկեց մէկ ամսուան առժամեայ նիւթացոյցը եւ արտօնութիւն տուաւ հինգ միլիառ ֆրանքի նոր գանձատոմսեր շրջաբերութեան հանելու։

Կառավարութիւնը բաւական դժուարութիւն քաշեց, այս յաջողութիւնը ստանալէ առաջ։ Ելմտական նախարարը պարզապէս վստահութեան խնդիր դրաւ։ Երեսփոխան մը առաջարկեց արտօնել միայն երկու — երեք միլիառ։ Նախարարը յայտարարեց թէ հինգ միլիառէն հարիւր սու պակաս չի կրնար ընդունիլ։ Քուէարկուեցաւ նաեւ օրինագիծ մը, որով երկաթուղիներու վարչութիւնը 1300 միլիոն ֆր.ի պարտաթուղթ պիտի հանէ, իրենց բացը գոցելու համար։ Իրականին մէջ երկաթուղիներու համար պահանջուած էր երկու միլիառ, իբրեւ առաջին արտօնութիւն՝ վեց միլիառի վրայ. բայց կառավարութիւնը կրճատելով իջեցուց մէկ միլիառ 300 միլիոնի։

Այս առթիւ ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ նոր պաշտօնեաներ չպիտի առնուին, եւ աւելորդ պաշտօնները պիտի ջնջուին։

Գիշերուան նիստին մէջ, Երեսփ. ժողովը 300 միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկեց, ցորենի հրապարակը ամուր պահելու համար։

Պարտքերու խնդիրը յետաձգուեցաւ

Իբրեւ հետեւանք Մ. Նահանգներու նոր նախագահին բռնած դիրքին, պատերազմական պարտքերու խնդիրը կը մնայ առկախ, մինչեւ 1933 մարտ 4, երբ իշխանութեան գլուխ կ'անցնի Պ. Րուզվէլթ։

Ուաշինկթընի ֆրանսական դեսպանը երեքշաբթի օր ներկայանալով Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին, յայտնեց թէ Ֆրանսա հարկադրուած է յետաձգել բանակցութիւնները։ Իսկ նախարարը մամուլին ուղղուած յայտարարութեամբ մը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա պարտաւոր է վճարել դեկտ. 15ի պարտքը, ո՛ր եւ է նոր բանակցութեան ձեռնարկելէ առաջ։

⁂ Ամերիկայի փրոֆէսոր մը կ'առաջարկէ որ Եւրոպան Ամերիկայի յանձնէ իր գեղարուեստական գանձերը — նկար, արձան, ձեռագիր կամ հազուագիւտ գիրք — իբրեւ հատուցում պատերազմական պարտքերու... «Այս գանձերուն մեծ մասը արդիւնք են աշխարհակալութեանց կամ բանագրաւումներու», կ'ըսէ փրոֆէսորը։

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, հետզհետէ կը շեշտուի նոր շարժում մը, «Ամերիկեան ապրանք գնէ»։ Այս շարժումը կը ծաւալի մանաւանդ մեծ քաղաքներու մէջ, եւ ուղղուած է եւրոպական, մասնաւորապէս ֆրանսական արտադրութեանց դէմ։ Նիւ Եորքի, Շիքակոյի, Ուաշինկթընի, Սէնթ Լուիի եւ Լոս Անճէլըսի մեծ վաճառատուները մեծ դժուարութիւններ կը քաշեն, ծախելու համար ֆրանսական արտադրութիւնները, որովհետեւ կիները որոշած են միայն ամերիկեան ապրանք առնել։ Օտար անուշահոտութեանց գիները իջած են, բայց նորէն չեն ծախուիր։

Պուլկարիոյ դահլիճը հրաժարեցաւ

Երեք օրուան բանակցութիւններէ յետոյ, Մուշանովի դահլիճը հրաժարեցաւ, համաձայնութիւն գոյացած չըլլալով։ Կը կարծուի թէ նորէն Պ. Մուշանովի պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը. թէեւ հողագործականները թեկնածու են իշխանութեան։

Նոր պայմանաժամ՝ առեւտրականներուն

Երեսփ. ժողովը առջի օր օրինագիծ մը քուէարկեց, որով մինչեւ 1933 ապրիլ, պայմանաժամ կուտայ այն առեւտրական վարձակալներուն որոնք իրենց վարձած շէնքերէն արտաքսուելու ենթակայ են, համաձայն 1932 յուլիս 12ի օրէնքին

Պարսկաստանի գոհարեղէնները չպիտի ծախուին

Փարիզի պարսկական դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ ծախու հանուած են Պարսկաստանի գահուն երկու թանկագին գոհարեղէնները։ Ինչպէս կը յիշուի, մենք ալ վերապահութեամբ հաղորդած էինք այս լուրը։

Ամէն օր արիւն Սոֆիայի մէջ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն դեկտ. 27 թուականով.— Տեղակալ Սիմէոնով առջի օր իր տունը հեւր ընդունեց չաս մը բարեկամներ, որոնց մէկ մասը ուսանողներ։ Այս երիտասարդները աղմուկ հանած ըլլալով, դրացիներէն փաստաբան Տիմիթրով գանգատեցաւ։ Առոր վրայ վէճ մը ծագեցաւ եւ Պ. Տիմիթրով քանի մը ատրճանակ պարպեց օդին մէջ։ Պ. Սիմէոնով պատասխանեց, թուրը քաշելով և գլուխէն ծանրապէս վիրաւորելով Պ. Տիմիթրովը։ Աստիկաններ պահականոց առաջնորդեցին Պ. Սիմէոնովը եւ յետոյ արձակեցին, պայման դնելով որ յաջորդ օրը ներկայանայ։ Երէկ, տեղակալը զինուորական ատեանին կ'երթար, երբ ճամբուն վրայ հանդիպեցաւ փոխ-տեղակալ Տիմիթրովի, որ եղբայրն է վիրաւոր փաստաբանին։ Վէճ մը ծագեցաւ երկուքին միջեւ եւ փոխ-տեղակալը ատրճանակը քաշելով, գետին փռեց Սիմէոնովը։ Ոստիկանութիւնը կատարուեցաւ խորհրդարանին առջեւ։

Այս դէպքն ալ կապ ունի մակեդոնական վէճերուն հետ։

Լրտեսական ցանց մը՝ Ռումանիոյ մէջ

Պուքրէշի թերթերը կը գրեն թէ լրտեսական լայն կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած է Պեսարապիոյ մէջ։ Գործին քննութիւնը յանձնուած է Գ. զօրաբանակի զինուորական ատեանին։ Արդէն իսկ շարք մը ձերբակալութիւններ կատարուած են։

Վերջերս ռումանական սահմանապահ զօրքը սպաննած էր խորհրդային սուրհանդակ մը, որ կը փորձէր անցնիլ Տնիէսթէր գետը, բեռնաւորուած՝ կարեւոր փաստաթուղթերով։ Այս թուղթերէն կ'երեւար որ խորհրդային հսկողութիւն մը հաստատուած է Պեսարապիոյ մէջ, իբրեւ վարիչ լրտեսական կարեւոր կեդրոն մը։ Այս մարդը, Տիմիթր Սփորին, սպաննած էր քանի մը ռումէն պահակներ, կռնակէն դաշունահարելով եւ մարմինները գետը նետելով։ Ոստիկանութիւնը կատարելէ յետոյ, անցնելով գետը, խորհրդային իշխանութեանց կը յանձնէր իր հաւաքած տեղեկութիւնները։

Այս յայտնութեան վրայ, երեւան հանուեցան ուրիշ մարդիկ որ կը գործէին ի հաշիւ խորհրդային իշխանութեանց։ Առնեք իրենց տեղեկութիւնները

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ԴՐԱՄԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թրքական կառավարութիւնը, իբրեւ յաւելուած թուրք դրամի պաշտպանման օրէնքին, օրինագիծ մը ներկայացուց Ազգ. ժողովին։ Օրինագիծը կ'առաջարկէ 3էն 6 տարուան բանտարկել կառավարութեան տրուած իրաւասութեան տեւողութիւնը։ Պատճառաբանեալ տեղեկագրին մէջ այսպէս կ'ըսուի.—

Հակառակ համաշխարհային տագնապին, մեր դրամին համար գործնական կայունութիւն մը ապահովուած է։ Ոսկեդրամի վրայ հիմնուած թղթադրամներուն կարեւոր մէկ մասը, իբրեւ հետեւանք ընդհ. տագնապին, քիչ շատ ելեւէջներ կրեց։ Այս պատճառաւ, շատ մը երկիրներու մէջ մեր ձեռք առած միջոցներուն նման եւ նոյն իսկ աւելի ծանր միջոցներ ձեռք առին։

ՀԱԼԷՊ ԲԱԺՆՈՒԻԼ Կ'ՈՒԶԷ ԴԱՄԱՍԿՈՍԷՆ

Հալէպի մէջ նոր շարժում մը ծնունդ առած է, որով կը պահանջուի Հալէպի բաժանումը Դամասկոսէն։ Քաղաքին մէջ սկսած են ստորագրել հանրագրութիւններ, որոնք պիտի ուղղուին մարզպանութեան։

«Էլ Թէգատտում» թերթը այս առթիւ կը գրէ.—

«Բաժնուիլ ուզողները այս անգամ հին դէմքերը չեն։ Այն ատեն բաժանում պահանջողները դաւաճան անուանեցին. մինչդեռ հիմա նոր շարժման ղեկավարները անոնք են որ ժամանակին միութեան ջատագովներն էին եւ դաւաճան կ'անուանէին բաժանումի կողմնակիցները»։

«Էլ Ահրար» հաղորդելէ վերջ այս լուրը, կ'ըսէ.—

«Էլ Թէգատտումի գրածներէն կը հասկցուի որ այս անգամ բաժանում պահանջողները ազգայնականներն են, մինչդեռ ճիշդ չէ այդ տեսակէտը։ Բաժանում պահանջողները երկրագործներն են ընդհանրապէս, որոնք երկար ատենէ ի վեր օգնութիւն կը խնդրէին կառավարութենէն։ Ջեռնարկին յաջողութեան համար, հանրագրութիւնները պատրաստողները Իպրահիմ Հանանոյի անունով կը ներկայանան։ Սակայն Հանանօն տեղեկանալուն պէս կը պատռէ հանրագրութիւնները։ Այս չի ցուցներ ի հարկէ որ Հանանօ եւ իր ընկերները ներկայ կառավարութենէն գոհ են։ Ընդհակառակը, անոնք կը սպասեն Պ. Փօնսոյի վերադարձին, կառավարութեան դէմ նոր շարժումներ ստեղծելու համար»։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԱՐԳԻԼԵՑ ԱՆԱՏՕԼՈՒԻ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՅՈՒՇԵՐՈՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Աթէնքի մէջ կարգ մը թերթեր սկսած էին իբրեւ թերթօն հրատարակել յուշերը այն անձերուն, որոնք գերի ինկան 1921—22 Անատոլուի պատերազմին։ Արտաքին նախարար Ռալիս կանչեց թերթերու տնօրէնները եւ յայտարարեց թէ այս տեսակ հրատարակութիւնները անհաշտ են Թուրքիոյ եւ Յունաստանի անկեղծ բարեկամութեան։

Նախարարին այս բացատրութիւններուն վրայ, կառավարութեան համակիր թերթ մը յայտարարեց թէ չպիտի շարունակէ թերթօնին հրատարակութիւնը։ Միւս երկու ընդդիմադիր թերթերն ալ վերջ պիտի տան իրենց հրատարակութեանց։

Թերթերը կը գրեն թէ Պ. Վենիզելոսն է որ նամակով մը թելադրեց կառավարութեան հարկ եղածը ընել, դադրեցնելու համար այդ հրատարակութիւնը, որ կրնայ խանգարել երկու երկիրներու անկեղծ յարաբերութիւնները։

Միւս կողմէ, Թուրքիոյ առեւտր. կցորդ Հալիտ Միտհաթ պէյ նամակով մը յայտնեց թէ այդ հրատարակութիւնները բացարձակապէս մտացածին են եւ կրնան վնասել երկու երկիրներու բարեկամական զգացումներուն։

ԼԷՕ
(ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԲԱԽԱՆԵԱՆ)

(Դ. եւ վերջին մաս)

Խմբագրատանն եւ գրասեղանի առջեւ գրիչ բռնելուց յետոյ, նա անտարբեր էր անգամ դէպի ի շրջապատի անցուդարձն ու անխուսափելի ժխորը ներսմուտք արող գրաշարների: Միեւնոյն տքնութեամբ հարուստ աշխատանք նա կատարում էր իր բնակարանում հայրենի կերակրի սեղանից վերկացած, մանաւանդ գիշերները, հեռաւոր վաղուց հետէ իր տեսողութեան նուազումին, որին բնաւ ուշք չդարձնելով:

Թերթի մէջ նա որեւէ յատուկ բաժին չունի, եւ ոչ էլ հետեւում է գրական որեւէ սեռի. բոլոր բաժինները նրա առջեւ բաց են եւ բոլոր սեռերը հաւասարապէս մատչելի. նա եւ՛ հրապարակախօս է, եւ բանակռիւ վարող, եւ քննադատ, եւ՛ պատմաբան, կենսագիր, գրախօսականներ, լուրեր կազմող եւ վիպագիր:

Սա արդէն չափազանց է եւ ցաւով գինօրէն պիտի անդրադառնայ իր տաղանդի զարգացման յետագայ փուլերի վրայ: Լէօն «Մշակ»ի սանդուղն է եւ նրա զոհը միաժամանակ, որեւէ գրական տաղանդ ու ձիրք, որքան եւ նա բազմակողմանի լինի ու խոշոր, չի կարող դիմանալ այդպիսի անողորմ աշխատանքի: Լէօն այդ զգում էր, բայց լծուած էր եւ յետոյ ... ապրուստի դաժան հարկը կար, մի կտոր հացի հոգսը: Ընթերցող հասարակութեան փոյթը չէր. նրան յարգում էին սիրով եւ նրա վրայ նայում որպէս Արծրունու մեծ աւանդութիւնների պահապանի: Միւնոյն աշխարհից էր գալիս նա, մեծ կիրք եւ մեծ կամք դարբնող յեռներից, ուր մարդը երբեք թերի, անկատար չէ, եւ՛ չարիք եւ՛ բարիք գործելիս, անշեղ է ու յամառ:

Եկած էր Լէօն բերելով իր ծննդավայրի խոհուն մտայնը, իր կուռ ու կոփածոյ մարմնակազմի պէս անտաշ գաղափարներ, գործելու, աշխատելու անհատնում եռանդ, եւ առաքինի, անբասիր կենցաղ: Կրքոտ, անհերքող Ղարաբաղցին նրա մէջ երեւան էր գալիս մանաւանդ իր բանակռիւների պահուն եւ վա՜յ իր հակառակորդին, Լէօն երբեք պայքարից չի եկել առանց իր ընդդիմադիրին ջախջախելու: Եւ մի առարկայական հակադրութեամբ, որքան բուռն է իր հրապարակախօսական ոճը, եւ անգութ իր գրչի սրունմները, նոյնքան բարի է, դիւրազգած իր մասնաւոր կեանքում, իր անձնական յարաբերութիւնների մէջ, ուր մեծամտութեան ու փառասիրութեան հետք չկայ:

⁂

Լէօն «Մշակ»ում մնաց տասնմէկ տարի (1895–1906), եւ համեմատաբար այդ կարճ ժամանակաշրջանում նա լիապէս ինքզինքը գտաւ եւ վերջնականապէս հակուեց դէպի պատմութիւնը, որի համար բուն իսկ նա ի բնէ կոչուած էր:

Այն հեշտութիւնը, որով նա լքեց գեղարուեստական գրականութիւնը, լաւագոյն ապացոյցն է, որ վէպը իր կեանքում յակ դրպուած է, հակառակ իր «Մելիքի աղջիկը» գրուածքի յաջողութեան. Նրանից յետոյ նա սկսեց «Մշակ»ում մի այլ խոշոր վէպ («Հոգի մարդը»?) որ եւ ամենայն հանգամանքով կիսատ ձգեց, վասն զի պատմագրութեան տենդը բռնել էր նրան եւ դադար չէր տալիս: Եւ արդէն այդ շրջանում իր գրեթէ բոլոր երկերը բաց ի Ռուսահայ Գրականութիւնից, ինչպէս Ս. Մեսրոպ, Յովսէփ կաթողիկոս Արղութեան, Ստեփաննոս Նազարեան երկու հատոր, Գրիգոր Արծրունի, երեք հատոր, Հայկական Տպագրութիւն, երկու հատոր, գրեթէ բոլորն էլ աւել կամ պակաս վերաբերում են պատմական այս կամ այն շրջանի ուսումնասիրութեան: Ձեմ կարծում սխալուեմ, թէ ասեմ, որ այս հատորների վրայ կատարած աշխատանքներն էին, որոնք նրա պատմաբանական ճաշակը մշակեցին ու զարգացրին, ու նրա առջեւ դրին հայ հայրենիքի անցեալի անհամար տեսիլները:

Նա ձեռնարկեց Հայոց Պատմութեան «Մշակը» թողնելուց յետոյ: Իր ծրագիրը որին ի մօտոյ ծանօթ էի, շատ լայն էր, .. նա ընդգրկում էր ամբողջ հայ պատմութիւնը սկզբից մինչեւ մեր օրերը: Եւ իր ոչ մի երկը նրան այնքան չէր խանդավառել ու յափշտակել որքան իր պատմութիւնը: Այս հսկայ աշխատութեան մէջ իրեն ոչ պակաս օժանդակեցին իր մի շարք անձնական յատկութիւնները, իր անսահման սէրը դէպի իր հայրենիքն ու իր յիշատակարանները, մատենադարանները, հին փոշոտ ձեռագրեր, արխիւներ պրպտելու իր եռանդն ու հետաքրքրութիւնը, մանաւանդ, ինչպէս տեսանք, իր աշխատասիրութիւնը եւ արտակարգ կարգի վառ յիշողութիւնը: Նրա գլխում կարծես փորագրւում էր ամենը՝ ինչ միանգամ իր աչքի տակից անցած է: Երբ 1908 թուին, իր քառահինգամեայ յոբելեանից յետոյ ծանր վիրաբուժական գործողութեան համար արտասահման անցաւ, իրեն ընկերացայ մինչեւ Փարիզ: Այստեղ նա ինձ առաջնորդեց Ֆրանսիական Մեծ Յեղափոխութեան արտակարգ կարգի ծանօթութեամբ: Չը կար մի աչքի ընկնող հրապարակ, փողոց, յիշատակարան, արձան, որի առջեւ կանգնած, նա անմիջապէս խօսօր մանրամասներով պատմութիւնը չանէր: Նա առանց տեսնելու Փարիզը, գիտէր իր մատների պէս, շնորհիւ ընթերցանութեան եւ իր զարմանալի յիշողութեան:

Ինչ որ պակասում էր նրան ականաւոր պատմաբան դառնալու, դա սիստեմատիկ ու հիմնական կրթութեան պակասն էր, որ նա ճգնում էր լրացնել ինքնակրթութեամբ, անդուլ աշխատանքով: Հնարաւո՞ր էր այդ... Այս հարցի պատասխանը Հայոց Պատմութեան իր մեծածաւալ հատորն է, որ լոյս տեսաւ մեծ պատերազմին, ընդհանուր շփոթի ու խռովքի մէջ եւ այդ պատճառով միայն մնաց գրեթէ անուշադիր: Սովետական կուռները վրայ հասնելով՝ Լէօի այդ գործը յայտարարուեց «անարխոնիզմ»... եւ իր ամբողջ կէս դարու ազգային գրականութիւնը՝ «Թիւրիմացութիւն»:

Ինչ եւ Ռրա գրչին վերագրուի իր կեանքին վերջին բոլշեւիկեան բաժինի տակ՝ Լէօն Հայոց աշխարհի մտքի անդաստանում արդար, ջանասէր ու բարի մշակն եղաւ, որի անունը երախտագիտօրէն պիտի յիշեն սերունդները:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՄԱՐԴԸ ՄԱՐԴՈՒՆ ԴԷՄ

Սրտեր կան, որոնցմով մարդ կարող է ադամանդը կարել.

✕ Ծեր մարդն է, կ'ըսեն...: Բայց մի՞թէ այդքան հպարտագի՞ն են լաւ մարդիկը.

✕ Յաճախ, հանրային կարծիքը ամէնէն ամուր շղթան է ամուսնութեան

✕ Երբ գաղափարապաշտը կը հարկադրուի գրպանը խառնելու, կը դառնայ, անմիջապէս, իրապաշտ մը

✕ Երբ յուսահատը օժանդակութիւն կը փնտռէ, շուրջը միայն յուսահատներ կը գտնէ:

✕ Աղքատութիւնը կարելի պիտի ըլլար անհետացնել, եթէ հարուստները կարենային անոր վերացումով ալ աւելի ... հարստանալ:

✕ Դժոխք՝ ա՞յս աշխարհէն վերջ... Ի՞նչ հզօր երեւակայութիւն:

✕ Այո՛, այո՛, կա՛յ նաեւ պատասխան մը — բայց միայն ամուսիններու միջեւ:

✕ Քիչեր են որ տաղանդով կը ծնին — բայց, միթէ շա՞տ է թիւը անոնց, որոնք տաղանդով կը կարդան:

✕ Ոչ ոք կ'ուզէ մեռնիլ: Այսուհանդերձ, ամէն ոք կ'աշխատի իր ժամանակը սպաննել:

✕ Հանրային կարծի՞ք: Մենք անոր կը զոհենք ամէն բան՝ փրկելու համար մեր պատիւը: Երբեմն, նոյնիսկ, անոր կը զոհենք եւ մեր պատիւը:

✕ Իրարու ոչինչ կուտանք այնքան շռայլութեամբ, որքան մեր ձեռքերը — բայց՝ պա՜րապ...:

✕ Եթէ հարկ ըլլար դրամ ղրկել երկինք՝ փոխանակ աղօթքի, այս աշխարհի մէջ պիտի ըլլային միայն աստուածներ:

⁂ Ամուսնութիւնը, յաճախ, երկու սրտերու բաժանումն է:

⁂ Օրէնքներ կան, զորս հարկ է նետել ամբաստանեալի աթոռին վրայ.

⁂ Ո՞րն է մեծագոյն ճոխութիւնը,— ոչի՛նչ ունենալը:

⁂ Մարդոց մեծ մասը յուղարկաւորութեան կ'երթան ո՛չ թէ մեռելներուն, այլ ողջերուն համար:

⁂ Հպարտութիւնը ճիշդ ա՛յնքան տեղ կը գրաւէ, որքան կը զիջի յիմարութիւնը:

⁂ Արդիական արուեստ կարելի է ունենալ այնքան, որքան գոյութիւն ունի արդիական բնութիւն:

Էմմանուէլ Վէրթհայմէր

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ
ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՑՆՈՐՔԸ

Դեկտեմբերի սկիզբը, Էնկիւրիի մէջ տեղի ունեցաւ Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատան ընդհ. ժողովը: Նիստին ներկայ էր Ա'ւ Ըամէթ փաշան: Դրամատան ընդհ. տնօրէն Շիւքրի պէյ յայտնեց թէ՝ ներկաները կը ներկայացնեն 17 միլիոն ոսկիի բաժնեթուղթ, որով մեծամասնութիւն գոյացած է: Նախագահ ընտրուեցաւ Ազգ. Ժողովի նախագահ Քեազիմ փաշա: Կարդացուեցաւ ընդհ. տեղեկագիրը, որու համաձայն վերջին տարուան ընթացքին դրամատան գործառնութիւններուն ընդհ. գումարն է եղած 205.489.979 ոսկի 72 դրշ., մինչ նախկին տարին եղած էր 34.494.309 ոսկի 14 դրշ. աւելի, այսինքն՝ 239 միլիոն 978.288 ոսկի 86 դրշ.: Գալով շահ ու վնասի հաշիւներուն, նախկին տարին անոնց գումարն էր 7.333.455 ոսկի. իսկ վերջին տարին շահ ու վնասի գումարը եղած է 6.613.071 ոսկի, այսինքն՝ 720.838 ոսկի 36 դրշ. պակաս: Համաձայն նոյն տեղեկագրին, պայմանաժամը անցած պահանջներուն 38 առ հարիւրը գանձուած է, ինչ որ կ'ընէ 13.291.810:

Նախորդ տարի դրամատան դրամագլուխն էր 26.232.600 ոսկի. Բաժնեգիններու նոր գանձումներով, այս տարի դրամագլուխը հասած է 26 միլիոն 748.500 ոսկիի: Ինչպէս կ'երեւի, մեծ գումար մը չէ ասիկա: Ուշադրութեան արժանի է հետեւեալ պարագան: Դրամատան տեղեկագրին համաձայն, պայմանաժամը լրացած պահանջներուն 38 առ հարիւրը — որ գանձուած է — 13.291.810 ոսկի է: Ուրեմն, 62 առ հարիւրը կը մնայ, ինչ որ մօտաւորապէս 23—25 միլիոն ոսկի կ'ընէ: Եւ երբ նկատի առնենք որ այս պահանջները գանձելու մեծ դժուարութիւններ կան եւ գիւղացին ի վիճակի չէ վճարելու, պարզ կ'ըլլայ որ դրամատունը չափազանց նեղ կացութեան մատնուած է. Ու որովհետեւ իր դրամագլուխը բաղկացած է գրեթէ (*) ամբողջովին, ուրիշ այժմ գործածութեան դրուած կամ գործառնութիւններուն յատկացուած գումարները, որոնց գումարը, ինչպէս բաւ..., այս տարի հասած է 205.489.979 ոսկիի, իր [illegible] դրուած կամ իր միջոցաւ փոխանցուող գումարներն են:

Դրամատան անհոգած դրամայլութիւն այս տագնապը կը բացատրուի առնով որ, Կեդրոնէն տրուած խիստ հրահանգի մը համաձայն, վերջերս մասնաճիւղերը սկսած են պարտատէրներուն ունեցածը չունեցածը ծախել ծախծխել ու գանձել իրենց պահանջները: Ուրեմն Բէօյուքին գրկուած Թղթակցութիւն մը «Ճիմհուրիյէթ»ի՝ որոշապէս կ'ըսէր թէ՝ առանց աջ ու ձախ նայելու, դրամատան պաշտօնեաները կը ծախեն ու կը գանձեն: Թղթակիցը կ'աւելցնէր որ Թրակիոյ մէջ, ուր ճահճոտեղի ցանքը կայ եւ քիչ շատ դրամ կը ստանայ գիւղացին, մասամբ դիւրին է գանձումը. բայց նոյն խստութիւնը կը կիրարկուի միւս կուսակալութիւններուն մէջ ալ, պարտատէրին բանը բուրդ է: Երկրագործական Դրամատան այս խստութիւնը եւ գիւղացիին ու մամուլին դժգոհութիւնը նոր չէ: Տարիներ շարունակ այդ գանգատները կ'ըլլան, բայց, դրամատունը կը շարունակէ նեղել, «փրցուցածը վաստակ» նկատելով: Ընթերցողը երբ նկատի ունենայ որ դրամատան ընդհ. ժողովին ներկայ եղած է վարչապետը, ու նախագահած է Քեազիմ փաշան, կ'ըմբռնէ, արդէն, որ կառավարութիւնը կողմնակից է Դրամատան ի գործ դրած միջոցներուն, որովհետեւ ուրիշ ելք չկայ:

Տարեկան տեղեկագիրը լուռ կ'անցնի կարեւոր կէտի մը վրայէն: Երբ կը թուէ եղած գանձումը եւ շահ ու վնասի գումարները, չի յիշեր թէ հաշուեփակի առթիւ պահանջներէն որ եւ է մաս անգանձելի նկատուա՞ծ է, եւ եթէ այո՝ ո՞րքանը: Որովհետեւ, երբ եղած գանձումներուն մեծ մասը գանձուած է պարտատիրոջ կահ կարասին, արօրը, եզը կամ արտը աճուրդի հանելով, կը նշանակէ որ չգանձուածին գոնէ փոքր մասը յուսատու չէ...:

Այս պարագան յանկարծ կը հաստատէ նաեւ ժողովին տուած մէկ որոշումը, որու համաձայն «հողագործին եղած վարկերուն տոկոսն ու անկէ գանձուած յանձնառուչէքը կ'իջեցուի 9 եւ 10 առ հարիւրի»:

Սակի այս զեղչը նորութիւն մը չէ, ոչ ալ դիւրութիւն տալու փափաքի մը արդիւնքը: Արար աշխարհ տարի մը առաջ նուազեցուց սակը: Նոյն իսկ անպաշտօն ու անհատական դրամատուները: Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատունը, որ, իբրեւ թէ, հողագործին օգնելու նպատակն ունի, շատո՜նց բրած ըլլալու էր այդ զեղչը: Այո՛, բայց ի վիճակի չէր, քանի որ բացուած վարկերը տարիներով չէր կրնար գանձել, եւ, ամէն անգամ որ տոկոսը կը բարդուէր մայր գումարին վրայ, մէկ կողմէ գանձելը աւելի անկարելի կը դառնար, եւ, միւս կողմէ, սակի զեղչուած պարագային, դրամատան համար այդ գործառնութիւնը շահ մը ըլլալէ կը դադրէր: Ու խնդիրը ոտացած էր «վար թքնեմ մօրուքս, վեր թքնեմ պեխս» վիճակը...

Եւ ահա, շնո՛րհ բրաւ ժողովը... «իջեցնելով» սակը, մինչ որ եւ է երկրի մէջ, իբրեւ պետական օժանդակութիւն, 9 տոկոսը վաշխառութիւն կը նկատուի այսօր:

Իրականին մէջ, արդէն, Թուրքիոյ Երկրագործական Դրամատունը ազդեցիկ անձերու համար շահագործումի հիմնարկութիւն մըն է: Այդ հաստատութիւնն էր որ ասկէ առաջ կոպտօրէն պանդղան ձեւեր կիրարկեց: Փոխանակ դրամով վարկ բանալու, ծրարներով կտաւ տուաւ գիւղացիին՝ «գնա ծախէ եւ դրամովը արտդ ցանէ» ըսելով, մինչ գիւղացին՝ օրինակ՝ տասնի հաշուով առած կտաւը երբ շուկայ կը հանէր, 6—8ի հազիւ կրնար ծախել: Բարդեցէք առոր վրայ անխնայ դրուած տոկոսն ալ ու կրնաք եզրակացնել թէ պարտատէրը իր պարտքին հազիւ կէսը առած է իբրեւ դրամ: Իսկ այդ կերպով դիզուած պահանջ մը, որ եւ է դրամատան համար, միշտ անապահով դրամագլուխ մըն է..

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(*) Գրեթէ բոլ, որովհետեւ պահանջներու գումարին մէջ մտած է տարիներու տոկոսը: Վ. Ի.

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՍՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— «Ցանոն» վերջին Թիւին մէջ հրատարակուած է ուսումնասիրութիւն մը՝ Անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկ. մենաշնորհին ջնջման առթիւ, որ մեծ յուզում պատճառեց Լոնտոնի մէջ:

Անգլեւպարսիկ վէճին կարեւորութիւնը, կը թուի թէ, կը կայանայ աւելի տնտեսական, զինուորական եւ դիւանագիտական բարդ ու ծանրակշիռ հարցերու մէջ, որ պիտի դրուին Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին վրայ, քան խնդրոյ առարկայ նիւթական շահերու արժէքին մէջ: Արդարեւ, այդ հսկայ ձեռնարկը, որ կը սնուցանէ բրիտանական կայսրութեան զրահաւորները, ջահանաւերը, սուզանաւերը եւ օդանաւերը, իր նիւթական արժէքովը չէ միայն, որ կարեւորութիւն կը ստանայ՝ Իր էութեամբ, իր դիրքով, զոր կը գրաւէ Հնդկաստանի ճամբուն վրայ, իր կազմական կանոնագրով, որ զինք կը դարձնէ բրիտանական ծովային նախարարութեան պաշտօնական մէկ կցորդութիւնը, Անկլօ-Փըրժըն Օյլ Քըմփընին դարձած է մէկը կայսրութեան սիւներէն, կարեւոր տարր մը անոր ապահովութեան եւ բազկցութեան:

20 Մայիս 1914ին, Բրիտանիոյ ծովային նախարարութիւնը, իր նաւատորմին պարենաւորման անկախութիւնը ապահովելու մտահոգութեամբ, առանձնաց վերահսկողութիւնը այդ ընկերութեան վրայ, որ հիմնուած էր 1909ին՝ շահագործելու նպատակով այն մենաշնորհները, զորս 8 տարի առաջ ստացած էր Ուիլիըմ Նոքս տ'Արսի, փոխարէն պարսիկ կառավարութեան վճարելով հարիւր հազար ֆրանք եւ խոստանալով իր արտադրութեան զուտ հասոյթին 16 առ հարիւրը: Այսպէսով բրիտանական ծովային նախարարութիւնը իր տրամադրութեան տակ կ'ունենար աշխարհիս ամէնէն ընդարձակ քարիւղաբեր շրջանին մենաշնորհը: Այդ շրջանը, որ կը պարփակէր Պարսկաստանի — բացի հիւսիսային հինգ նահանգներէն — բոլոր քարիւղաբեր հողերը, աւելի մեծ էր քան Ֆրանսա եւ Գերմանիա միացեալ: Բրիտանական կառավարութեան երկու ներկայացուցիչները, — մէկը կը նշանակէր ծովային նախարարութիւնը, իսկ միւսը գանձային նախարարութիւնը, — իրաւունք ունէին վեթօ դնելու ընկերութեան այն բոլոր գործերուն վրայ, որոնք «կրնային փոխել զինուորական, նաւային կամ արտաքին քաղաքականութեան»: Երեսուն տարի պայմանաժամով՝ հայթայթման մասնաւոր պայմանագրութեամբ մը, կայսերական ծովային նախարարութիւնը կը դառնար նաեւ նորահաստատ ձեռնարկին գլխաւոր յաճախորդը, նոյն ատեն գլխաւոր բաժնեկիցը:

Այս կարգադրութիւնը որ գործն է օրուան ծովային նախարարին՝ Չըրչիլի նախաձեռնութեան, խիստ քննադատութիւններ յարոյց: Մասնաւորաբար Թայմզ մտահոգ կը թուէր այն խոր փոփոխութեան մասին, որ կրնար ծագիլ Անգլիոյ քաղաքականութեան մէջ, երբ նաւատորմին պարենաւորումը կախում ունենայ երկրէ մը, որուն շուրջ իրարու կը բախէին օտար զանազան ազդեցութիւններ: Եւ կը յիշեցնէր թէ Լորտ Քըրզընի խնդրանքով էր որ, անգլեւռուս համաձայնութեան մէջ (1907), Պարսկաստանի ներսը, անգլիական ազդեցութեան գօտիին սահմանները կրճատուած էին, դժուար ըլլալով պաշտպանել այդքան ընդարձակ հողամաս մը: Արդ, անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը իր մէջ կ'առնէր նաեւ չէզոք գօտին, որ կը գտնուէր անգլիական եւ ռուսական գօտիներուն միջեւ: Ծովային նախարարութեան կնքած համաձայնագրով, ուրեմն, կ'ընդարձակուէր գօտին, զոր հարկ պիտի ըլլար պաշտպանել: Եւ այդ պաշտպանութիւնը կը դառնար կենսական հարց մը կայսրութեան ապահովութեան համար: «Կայսերական ծովային նախարարութեան քարիւղի հորերը, կ'եզրակացնէր Թայմզ, տեւական փորձութիւն մը պիտի դառնան մեր թշնամիներուն համար, դժուարութեանց շրջաններուն»:

Խորհրդարանին առջեւ, 17 յունիս 1914ին, Մակտոնըլտ շնորհաւորելով հանդերձ Չըրչիլը, որ կ'ուզէր «խորտակել» թրըստներու մենաշնորհը, կը հաստատէր թէ համաձայնագրին արժէքը աւելի քաղաքական է քան տնտեսական: «Մի՛ որ կարդաց Թայմզի յօդուածները, կ'ըսէր, պէտք է համակուի զգուշութեամբ ամէն բանի մասին, որ կրնայ պատահիլ»: Ուստի կը հարցնէր թէ ռուս կառավարութիւնը տեղեա՞կ է, անոր հաճութիւնը ստացուա՞ծ է: Մաքտոնըլտ իրաւամբ կը վախնար, որ մի գուցէ առիթ կը տրուի Ռուսիոյ՝ ձեռք առնելու հակազդեցութեան այնպիսի միջոցներ, որ կրնան նպաստել յառաջխաղացման Պարսկաստանի մէջ, վտանգելով Հնդկաստանի պաշտպանութեան գործը, «կապուած ըլլալով Պարսկաստանի, իբրեւ անկախ պատուար — պետութիւն, պաշտպանութեան հետ»:

Մաքտոնըլտ, համոզուած ըլլալով որ նման մենաշնորհները ի վերջոյ «հողային իրաւատացութեանց» (acquisitions territoriales) կրնան փոխուիլ, կը վախնար որ ծովային նախարարութեան որոշումը կը խանգարէ Պարսից ծոցին շուրջ դժուարութեամբ հաստատուած եւրոպական ազդեցութեանց հաւասարակշռութիւնը, այդպէսով օր մըն ալ Անգլիան դնելով շատ դժուարին կացութեան մը մէջ: «Ահա, կ'ըսէր Լոյտ Ճորճ, պատանդներ կուտանք Թուրքիոյ, Ռուսիոյ, Պարսկաստանի, պատանդներ զորս դժուար պիտի կրնանք ազատագրել ապագային»:

Պատերազմը պայթեցաւ վեց շաբաթ յետոյ:

Ու եթէ այդ պատերազմը լաւութեան կը դատապարտէր Ռուսիոյ ըմբոստութիւնը, միւս կողմէ կը չքանար այն ապահովութիւնը, զոր Լոնտոնի դահլիճը կը կարծէր թէ ստացած է Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ կողմէ՝ կնքելով, պատերազմէն քանի մը շաբաթ առաջ, համաձայնագիր մը Միջագետքի քարիւղի շահագործման մասին մէկ կողմէ անգլեւպարսիկ քարիւղի ընկերութեան, միւս կողմէ Տէօյչէ Պանքի եւ հոլանտական ընկերութեան միջեւ: Անգլիա այսպէսով կը ստիպուէր կազմակերպել դժնդակ եւ ծանրարժէք արշաւախումբ մը, վտանգելով նոյն իսկ արեւմտեան ճակատի կենսական նշանակութիւն ունեցող գործողութիւնները: Զօրավար Տըլամէն ցամաք հանելով իր փոքրիկ բանակը Պարսից ծոցէն, պարզապէս պաշտպանելու համար Աբադանի քարիւղի հորերը, կը ստիպուէր հետզհետէ պահանջել աւելի ուժեր, որոնք պիտի քալէին մինչեւ Մուսուլ կամ պիտի յառաջանային մինչեւ Պաքու (Dunsterforce):

Այս տարածուած ճակատին վրայ, որ երբեք չէր համեմատեր իր իրական ուժերուն հետ, Անգլիոյ պատիւը կը պահանջէր, որ կատարէր բոլոր ծախքերը Եփրատ եւ յանդուգն ժէսթը, զոր ցոյց տուաւ Պարսից Շահը, այսօր կուգայ հաստատել եւ չափել խնդրին ծանրութիւնը:

1919ին, անգլիական բանակը կը տիրապետէր Կասպից ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց քարիւղաբեր հսկայ տարածքի մը վրայ. Երաշխաւորելու համար Հնդկաստանի պաշտպանութիւնը Պարսկաստան, Ատրպէյճան, Վրաստան իրականին մէջ կը կազմէին բրիտանական հովանաւորութեան ենթակայ երկիրներ Անգլիացի սպայ մը, Oil Controller, կը հսկէր Պաքուէն Պաթում քարիւղի գծին վրայ: Իր մէկ մասնաճիւղին միջոցով (North Persian Oil), Անգլեւպարսիկ Քարիւղի ընկերութիւնը իր ձեռքը դրած էր այն հսկայ մենաշնորհներուն վրայ, որոնք կը գտնուէին ռուսական ազդեցութեան նախկին գօտիին մէջ: Միւս կողմէ Պարսկաստան եւս, 9 օգոստ 1919ի համաձայնագրով մը, կ'ընդունէր «ծառայութիւնը անգլիացի փորձագէտներու, որոնք անհրաժեշտ էին պարսկական վարչական զանազան գրասենեակներու մէջ»: Մասնաւորաբար, անգլիական կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէր իրաւունքը «պարսիկ կառավարութեան ծախքով՝ հայթայթելու սպայ, ռազմանիւթ եւ անհրաժեշտ ամէն իր, կազմելու համար կարգապահ ուժ մը, որ պիտի ապահովէ խաղաղութիւնը երկրին մէջ եւ սահմաններուն վրայ»:

Սակայն այդ Թուականէն ասդին Անգլիա կը նահանջէ շարունակ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐԻՒՂԻ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

Ամէնէն նշանաւոր մասնագէտներու կարծիքին համաձայն, Ռուսիա իր տրամադրութեան տակ ունի քարիւղի ամենամեծ պահեստը Աշխարհի պահեստէն — որ կը հասնի 7696 միլիոն թոնի — Ռուսիա ունի շուրջ 2882 միլ. թոն, 37,5%ը: Մնացեալ պահեստը բաժնուած է գլխաւորաբար Հարաւ. Ամերիկայի (1230 միլիոն թոն — 16%), Միացեալ Նահանգները (930 միլ. թոն — 12%), Պարսկաստան — Միջագետքի (765 միլիոն թոն — 10%) միջեւ:

Ռուսական պահեստին նշանակութիւնը աւելի մեծ կը դառնայ, եթէ նկատի ունենանք այն տարածութիւնը որ կը գրաւէ ան: Հիւս. Ամերիկեան նահանգներուն մէջ, արտադրիչ շրջանը, ամերիկեան երկրաբանական հաստատութեանց համաձայն, շուրջ 860,000 հեքթար է: Ռուսիոյ մէջ, տարածութիւնը որ յատկացուած է քարիւղին, միայն 10,000 հեքթար է: Մինչեւ այժմ, Ռուսիոյ մէջ, քարիւղի ամենածանօթ ակերն են — Պաքու եւ Կրոզնի, ուր բնութիւնը իրապէս առատօրէն ողողած է հողը՝ քարիւղով: Այս վայրերէն մաս մը տեղեր՝ շահագործման սկիզբը՝ տուած են մինչեւ 150,000 թոն քարիւղ՝ մէկ հեքթարէն, մինչ Ամերիկայի մէջ առոր կէսն ալ չի ստացուիր: Այսպէս, Քալիֆորնիոյ մէջ, տեղ տեղ, հեքթարէն առած են 4000 թոն, իսկ Թեքսասի մէջ մինչեւ 7500 թոն:

Ռումանիոյ մէջ, Մօրէնիի շուրջ եղած քարիւղի ակերը, որոնք երկրին ամբողջ արտադրութեան 33%ը կուտան, չեն կրցած 21000 թոնէն աւելի տալ մէկ հեքթարէն:

Ուրեմն, Ռուսիոյ քարիւղի արտադրութիւնը կ'աճի շատ նպաստաւոր պայմաններու մէջ: Մինչեւ 1937 ռուսական քարիւղի արտադրութիւնը պիտի աւելնայ 250–300%: 1912ին 12 միլիոն թոն էր արտադրութիւնը: 1930ին շուրջ 19 միլիոն, իսկ 1931ին՝ 27,6 միլիոն թոն: Գէնզինի պատրաստութիւնը պատերազմէն առաջ 2,7% էր: 1930ին՝ 12%: 1913ին արտադրութեան միայն 60%ը կ'աշխատուէր, 1931ին՝ 84%ը: Խողովակներու ցանցը, Ռուսիոյ մէջ, 1150էն բարձրացած է 2630 քիլոմէթրի, որոնցմէ միայն Գաթում-Պաքուն եւ Կրոզնիի — Թուափսէն ունին 1450 քիլոմէթր երկարութիւն:

Այս մեծաքանակ արտադրութեան տեղաւորումի հարցը իր լուծումը կը գտնէ ներքին սպառման աւելնալովը, հողագործութեան մեքենականացումին արագ ընթացքովը,— թրաքթէօրներու եւ ինքնաշարժերու շատնալը:

Բայց, ոչ միայն ներքին սպառման այլ եւ արտածման համար քարիւղը մեծ նշանակութիւն ունի: Հետեւեալ թիւերէն կը պարզուի թէ՝ Ռուսիա ի՞նչ քանակութեամբ քարիւղ արտածած է վերջին երեք տարիներուն —

1000 թօնով	1929	1930	1931
Անգլիա	803	973	1001
Իտալիա	571	826	972
Ֆրանսա	376	556	866
Գերմանիա	482	504	499

Ս. Մ.

Գրական նոր ուսումնասիրութիւններ Երեւանի մէջ

— · —

Բարեգործականի վերջին թերթը կու տայ հետեւեալ տեղեկութիւնները՝ Մելգոնեան վարկի գործածութեան մասին.—

Լայն ծաւալ տրուած է ուսումնասիրութիւններու եւ հրատարակութիւններու։ Հայերէն լեզուի, գրականութեան եւ պատմութեան վերաբերեալ նիւթեր բաժնուած են գիտնականներու միջեւ. հետզհետէ ստացուող ձեռագիրները կ'ենթարկուին Ինստիտուտներու քննութեան եւ գնահատման, եւ վերջնական խմբագրութենէն վերջ կարգով կը յանձնուին տպագրութեան.

1932 տարուան ընթացքին, Մելգոնեան Ֆոնտի Յանձնաժողովը իր տրամադրութեան տակ ունեցած է 715 մա…

Յանձնաժողովը սերտ գործակցութիւն եւ կապ հաստատած է Կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտին հետ, եւ յանձն առած է Ինստիտուտին կատարած հայագիտական ուսումնասիրութիւններուն աջակցիլ եւ լրացած աշխատութիւնները հրատարակել Մելգոնեան Ֆոնտով.

1932ի ընթացքին դժբախտաբար կարելի չէ եղած աւարտել գրադարանի շէնքին այն մասը որուն կառուցման ձեռնարկուած էր երկու տարի առաջ, սակայն ամէն միջոց ձեռք առնուած է յառաջիկայ գարնան սկսելու եւ ամրան վերջացնելու համար շէնքը (Մելգոնեան Ֆոնտի պահեստը օգտագործելով).

Գրադարանին այս մասը կը պարունակէ գրապահեստը, հինգ յարկ, ուր կարելի է զետեղել աւելի քան կէս միլիոն գիրք, ընդարձակ ընթերցարանը, գիտական-աշխատաւորներու՝ առանձին սենեակները, եւն.։

Այս շէնքին միւս մասին կառուցումը յետաձգուած է առայժմ, մինչեւ…

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Լա Միթրայի մէջ

— · —

ԼԱ ՄԻԹՐԱ, 24 դեկտ. (Յառաջ) — Կրնամ ըսել թէ մեր գաղութին մէջ չկայ այր մարդ որ գործ չունենայ, բացի այն նորեկներէն որոնք մօտ 6—10 ամիսներ հազիւ հաստատուած են հոս եւ որոնց թիւը 3ը չանցնիր։ Սակայն եւ այնպէս կան շատ մը աշխատաւորներ որ հազիւ օրուան հացը ճարելու միջոցներ գտած են, 8 ժամ աշխատանքի փոխարէն Հայերու հարիւրին 95ը կ'աշխատին նաւաշինարաններն մէջ, շաբաթը 48 ժամ։ Գործաւորը մէկ ժամի համար կը ստանայ 2.90—3.90, որով օրական 8 ժամի համար 23—26 Ֆր.։ Մատի վրայ կը համրուին անոնք որ ժամը 4 Ֆր. կը ստանան։

Բանուորները կը վախնան որ հոս ալ գործադրուի 100էն 10ի օրէնքը։

Կան նաեւ աստղձագործարանի բանուորները, որոնք 8 ժամուան աշխատանքի համար կ'առնեն 23—28 Ֆր.։ Բացառութիւն են այն վարպետ գործաւորները որոնց օրականը 28—32Ֆր. է.

Գաղութին մէջ ունինք չորս հայ նպարավաճառ, նոր կամ հին գործերու տեսակի կօշկակարներ։ Կան նաեւ երկու վարպետ սափրիչներ, մէկ մսավաճառ։ Ոմանք սկսան գեղջեր ընել հայ յաճախորդներուն։

Գալով գաղութիս բարոյական կեանքին, դժբախտաբար պակաս չեն անհամ երեւոյթներ։

Քանի մը անհատներ կը փորձեն պառակտում սերմանել առաջնորդութեամբ Յակոբ Զէքէմեանի, բայց զայրոյթը արթուն է։ Յոյս կայ որ վերակազմուի Լսարանական միութիւնը

Թաղ. թղթակից

ՏՐԱՄՍԷՆ անդադար կ'իյնայ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

Անդրէասի եւ շրջանի Հայր. Միութիւնը արդիւնաւոր շրջան մը բոլորեց այս տարի, բաղդատելով անցեալ տարիներու հետ։

Վարչութիւնը հրատարակած է 1933ի պատի Օրացոյցը, մաքուր տպագրութեամբ եւ գեղազարդ, մատենագրականներու, հերոսներու եւ բարերարներու նկարներով։ Կ'արժէ ունենալ տունի՝ համար, այս օրացոյցը, իբրեւ յիշատակ։ Օրացոյցը կը կազմէ 12 ամիսներու էջերը։ Մնացեալը յատկացուած է Միութեան անցեալ եւ ներկայ շրջանի գործունէութեան։ Այս օրացոյցով, միութեան նպատակը եղած է սերտ կապ հաստատել իր անդամներուն եւ հայրենակիցներու մի…

ՎԵՐՋԻՆ ՇԱԲԱԹՆ Է

ՓԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԱՐԿՂԻ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ւր կը բաժնեն…

— · —

Վերջերս խարբերդի Սուրսուրի գիւղի վերաշինաց միութեան Փութաքէքի (Մ. Նահանգներ) մասնաճիւղը, որ 4000 տոլար դրամ ունի, կ'որոշէ ծրիաբար մէկ-մէկ թղթ ածուխ բաժնել քաղաքին բոլոր Սուրսուրցիներուն, չքաւոր թէ ունեւոր, թէ անդամներուն եւ թէ ոչ-անդամներուն։ Բացառութիւն կը համարուին միայն ամուրիները։

«Հայրենիք» խմբագրական մը նուիրելով այս հարցին, դիտել կու տայ (8 դեկտ.)։

— «Ըստ երեւոյթին, այդ Միութեան վարիչները կը խորհին, թէ իրաւունք ունին իրենց մօտ պահ դրուած գումարին հետ վարուելու իրենց ուզած ձեւով։ Իրականին մէջ սակայն այդպէս չէ։ Որովհետեւ Հայրենակցական Միութեանց դրամները խումբ մը անհատներու սեփականութիւնը չեն, այլ կը պատկանին ամբողջ ազգին եւ եթէ այս կամ այն պատճառով չեն գործածուիր իրենց բուն նպատակին համար, պէտք է գործածուին այնպիսի կերպով մը, որ մօտ ըլլայ այդ նպատակին եւ ծառայէ ընդհանուր ազգային շահերու։

Որքան ալ ծանր ըլլայ ներկայ տնտեսական տագնապի ճնշումը, Հայրենակցականները պէտք չէ գայթակղին ու ձեռք տան իրենց գանձին՝ ոչ միայն իրենց մէջ բաժնելու, այլեւ նոյնիսկ աղքատներուն օգնութիւն ընելու համար։

Որքան աւելի նեղ են ժամանակները, այնքան աւելի պէտք է խնայել հնկողութիւնը հանրային գումարներուն վրայ, որպէսզի բաւ կարելոյն առաջքն առնուի զանազան անհատներու կամ խումբերու փորձութեանց եւ գայթակղութեանց։

Պէտք չէ թոյլ տրուի, օրինակ, որ Հայրենակցականներու վարիչները իրենց անձնական գործին մէջ շահագործեն Հայրենակցականներու գումարները. Պէտք չէ թոյլ տրուի նոյնպէս, որ Հայրենակցականներու մօտ եղած տասնեակ հազարաւոր տոլարները երկար տարիներով անգործածելի մնան պանքաներու մէջ, առանց մայր հայրենիքին եւ ազգին օ եւ է օգուտ բերելու։

Եթէ Հայրենակցականի մը սկզբնական նպատակը ներկայիս ու թերեւս դեռ երկար ատեն անիրագործելի է՝ հին գիւղը, աւանը կամ քաղաքը Թուրքին ձեռքը գտնուելուն հետեւանքով, պէտք է գէթ Խորհրդային Հայաստանի մէջ շինարարական ձեռնարկի մը յատկացնել այդ դրամները։ Իսկ եթէ այս կամ այն պատճառով Հայրենակցականի մը վարիչները չեն ուզեր ընել այդ, պէտք է գէթ արտասահմանի մէջ գործածեն իրենց գումարները ամբողջ ազգին համար օգտակար եղանակով մը՝ օրինակ նպաստելով հայ որբերու հայեցի դաստիարակութեան, հայկական ճեմարաններու պահպանման կամ հայ րեկորները արտասահմանի մէջ հայ պահելու գործին.

Ցաւալի է, որ Հայրենակցական Միութիւնները բաղձալի չափով մը տեղեակ չեն պահեր մեր ամբողջ հասարակութիւնը իրենց ներքին անցուդարձերու մասին։ Մինչդեռ անոնք՝ կոչուած ըլլալով ծառայելու ազգին ու մայր հայրենիքին, պարտաւոր են հայ մամուլի միջոցով լայնօրէն եւ պարբերաբար ծանօթութիւններ տալ հանրութեան՝ իրենց գոյքի, իրենց գանձի վիճակին, իրենց տրամադրութիւններու եւ ծրագրերու մասին։

Այսպիսի ընթացք մը մեծապէս պիտի օգնէ ոչ միայն Հայրենակցականներուն՝ իրենց զանազան ձեռնարկները աւելի արդիւնաւոր ընելու համար, այլեւ հնարաւորութիւն պիտի տայ ամբողջ հասարակութեան բարոյական հսկողութիւն բանեցնելու անոնց վրայ եւ մղելու զանոնք շարունակ ազգային շահերու համապատասխան ուղղութեամբ մը»։

ԴԻՄԱԼ

Նոր սպասուհին

—Աղջիկս, տարիքդ պզտիկ կ'երեւի, բայց ուրիշ տեղ ալ աշխատած ես եւ…

Բանտին Քահանան

— Քեզի ինչո՞ւ համար հոս բերին.

— Ահ, տէր հայր, մտացութեան արդիւնք, մոռցեր էի որ մտած տունիս քովը պահականոց կար։

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

ՏԱՐԵԳԻՐՔ

Փ. ՍԱՄԱՍԱՐ

կը հաղորդէին Թղթատար աղաւնիներու միջոցաւ, որոնք Օտեսա կ'երթային։ Այս միջոցով բազմաթիւ զինուորական փաստաթուղթեր եւ ուրիշ գաղտնի տեղեկութիւններ ղրկուած էին Ռուսաստան։ Ոստիկանութիւնը յառաջ տանելով քննութիւնները, խուզարկութիւն կատարեց ամայի տան մը մէջ, որ երբեմն Թաքստոց կը ծառայէր։

Այստեղ բռնուեցան Սփորիսի եղբայրը եւ Ռուս մը, որոնք պահուած էին հին փուռի մը մէջ։ Ասոնք սուրհանդակներ էին, որոնք գետը անցնելով, տեղեկութիւններ կը տանէին։ Ձերբակալուեցաւ նաեւ կին մը, ինչպէս եւ ռումանական բանակէն յիսնապետ մը, որ իմանալէս Թղթատարի պաշտօն կը կատարէր։

Թերթերը կ'ըսեն Թէ լրտեսական ամենակարեւոր գործն է այս։ Փաստաթուղթերէն մէկուն վրայ նշանակուած էին Պեսարապիոյ բոլոր խմբագիրներուն անունները։

ՀԱՅ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Մարսէյլէն կը հեռագրեն թէ հայ բանուոր մը, Կիւլիամեան Վահան, որ կը բնակէր Սէնթ-Ան փողոցը, փորձեց անձնասպան ըլլալ, 52 մեդր բարձրութեամբ կամուրջէ մը ծով նետուելով, հին Նաւահանգիստին մէջ։ Կարելի եղաւ փրկել երիտասարդը եւ փոխադրել Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցը, ուր շատ ծանր գտան իր վիճակը։

ՄԻՆՉԵՒ ՀՐԱԲՈՒԽԻՆ ԲԵՐԱՆԸ.— Իտալացի փրոֆէսէօր Քիրնէր յաջողեցաւ մտնել Սթրոմպոլի հրաբուխին խառնարանը։ Գիտնականը անկիզելի նիւթէ շինուած հագուստ մը հագնելով եւ նոյնքան անկիզելի պարանի մը կապուելով, սահեցաւ մինչեւ բոցավառ լաւան։ Հեղձամահ չըլլալու համար, [illegible] առած էր «օքսիժէն»ի կազմած մը։

ՆՈՐ ՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ.— Աթէնքէն կը հեռագրեն դեկտ. 27 թուականով.— Երկրաշարժի բուռն ցնցումներ զգացուեցան այսօր, Սելանիկի եւ ամբողջ շրջանին մէջ։

800 ԶՈՀ՝ ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՌԹԻՒ.— Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ՝ Ծնունդի տօնին առթիւ, 311 հոգի մեռան եւ 500 հոգի վիրաւորուեցան, ինքնաշարժի արկածներու հետեւանքով։ Միայն 11 հոգի կռանքի խեղդուած են, իսկ 8 հոգի՝ երկաթուղիի արկածներու զոհ գացած։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ. Մուրատ եւ Արդութեան խումբերը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի ճաշարանը։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Ընտանեկան խնջոյք Նոր Տարւոյ առթիւ

նախաձեռնութեամբ
Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ
եւ հովանաւորութեամբ՝ ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԻՆ
Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
Ընկ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆի ճաշարանը, 40 rue Pierre Corneille
Կը նախագահէ՝ ընկ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ. Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ

Դպրոցական հանդէս Կաղանդի առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՇԱՎԻԼԻ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՈՂՄԷ
Այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին **Salle Patin**ի սրահին մէջ
114, Grand' Rue - Chaville
կը ներկայացուի՝ «ԶԱՎԱԼԼԸՆ»
Հայկ. երգեր եւ պարեր, նուագ. մանկական արտասանութիւններ եւլն.:
Մանկաց Օր. Ի. ՏԱՑԵԱՆի կողմէ
Մուտք՝ 3 ֆրանք
Հաղորդակցութեան միջոց.— Port St. Cloudէն առնել / Թիւ ծանրակառքը եւ իջնել Ancienne Mairie:

Ընտանեկան խնջոյք

Իզմիրցիներու «Իրերօգնութեան Միութեան» տարեկան ընտանեկան խնջոյքը 8 Յունուար կէս օրէ վերջ ժամը 2էն մինչեւ 10. 13 rue Passet, Լեօն Ճիլանեանի ճաշարանին վերնայարկի սրահը. Ճոխ պիւֆէ, Հայկական պարեր եւ անակնկալներ, զուտ հայկական միջավայր։ Կը նախագահէ պ. Յ. Գազազեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ տիկին Արմենակ Խրիմեան, Տէր եւ տիկին Վահրամ Խրիմեան, Գ. Գ. Լեւոն եւ Հայկազն Խրիմեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄՐՐՈՒՇԻ ԽՐԻՄԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ ամսոյս 30ի ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, «Փլօրիտա» ճաշարանը, 61, Rue Mr. le Prince, մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ։

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերյիշեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին.—

Association des Anciens Elèves du Collège Berberian.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.28

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	[illegible] ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 30 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

30 Decembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2074

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԸ՝ 1932ԻՆ

Իբրեւ իրական գաղութ՝ արեւմտեան Եւրոպայի մէջ՝ ունինք Ֆրանսան: Համրանքը՝ աւելի քան վաթսուն հազար:

Քանի մը տարի առաջ, աւելի որոշ թիւեր ունէինք: 1927ի գործազրկութենէն յետոյ, անդադար տեղափոխութիւններ կը կատարուին: Միւս կողմէ, ոչ մէկ ազգային մարմին հետաքրքրուած է մարդահամարով: Կամ եթէ փորձեր եղած են, կէս ճամբան մնացած են:

Այսպէս կամ այնպէս, վաթսուն հազարէն պակաս չէ ֆրանսահայ գաղութին համրանքը:

Ի՞նչ երեւոյթներ աչքի կը զարնեն այս գաղութին մէջ, 1932ի ընթացքին.

Ամէն բանէ առաջ՝ տնտեսական տագնապը, որ վրդովիչ համեմատութիւններ առաւ:

Մեր հոգեկան տառապանքին մէջ, այստեղ, քանի մը տարի առաջ ունէինք տնտեսական կազմուածի մխիթարութիւնը:

Ցնցում մը տեղի ունեցաւ 1926ի վերջերը, տեւելով մինչեւ 1927ի առաջին վեցամսեակ: Եւ շատ մը երազներ փլան:

Մանաւանդ անելի տառապեցան անոնք որ, վստահ՝ իրենց բազուկին եւ ճակտի քրտինքին, ո՛ր եւ է բան չէին նախատեսած սեւ օրուան համար: Կը կարծէին թէ ո՛ր եւ է ատեն կրնան վաստկիլ եւ ուտել:

Ծանր դաս մը եղաւ այս փորձառութիւնը, եւ մարդիկ սկսան ամփոփուիլ: Թէեւ ուշ էր:

Կարճատեւ բարելաւումէ մը յետոյ, տագնապը վերսկսաւ նոր թափով մը, 1931ի աշնան:

Անգլիական դրամին անկումը ազդեց բոլոր հրապարակներուն, ինչպէս հարեւան Ֆրանսայի վրայ: Մաքսային պատնէշները փակեցին ազատ ներածումը, եւ շատ մը ճարտարարուեստներ սահմանափակուեցան: Բանուորները կ՚արձակուէին հարիւր հազարներով: Կառավարութիւնը արգիլեց հարիւրին տասնէն աւելի օտար բանուոր գործածել:

Եւ հայ բանուորը — ինչպէս ռուսը — ըլլալով գաղթականներուն գաղթականը, քանի որ չունի պաշտպան պետութիւն եւ հետեւաբար փոխադարձ պայմանագիր, դարձաւ «լքեալ գոյք»:

Գործատէրը միշտ շահ ունի հայ բանուորէն, որ աւելի գգոյշ է եւ ժրաջան: Ինչպէս եւ նուազ պահանջկոտ:

Ցետոյ, կան տաժանելի գործեր որոնցմէ խոյս կուտայ տեղացին:

Բայց, ամէն բան գործատէրին կամքէն կախուած չէ: Կա՛յ հարիւրին 10ի օրէնքը: Կան ոստիկանական միջամտութիւնները՝ անկանոն թուղթերու համար: Եւ ուրիշ դժուարութիւններ:

Բարեբախտաբար, գործազրկութեան նպաստէն հաւասարապէս կ՚օգտուին օտարներն ալ:

Եթէ ամբողջ Ֆրանսայի մէջ հինգ հազար գործազուրկ Հայեր հաշուենք, անոնց մեծագոյն մասը շաբաթական նպաստի մը սփոփանքն ունի: Շատ քիչ տեղերու մէջ Հայերը — եւ Ռուսերը — զրկուած են այս նպաստէն, կա՛մ վարչական անհասկացողութեանց, կա՛մ մեր ապիկարութեան եւ կամ տեղական վարկի անբաւականութեան հետեւանքով:

Միւս կողմէ, վարժուած ըլլալով տեղափոխութեանց, հայ աշխատաւորները խումբ – խումբ կ՚անցնին քաղաքէ քաղաք, նոր գործ գտնելու:

Բայց, տագնապը կ՚երկարաձգուի:

Կարելի է ըսել թէ Ֆրանսան երբեք այսքան ծանր կացութեան մը մատնուած չէր:

Թէեւ, այս անտանելի կացութեան մէջ ալ, նորէն ամէնէն բախտաւորն է, համեմատելով հարեւան երկիրներու հետ, — Անգլիա, Գերմանիա, Պելժիա, Իտալիա եւն.:

×

Այս պայմաններուն մէջ է որ, ահաւասիկ մէկուկէս տարիէ ի վեր, կը շնչէ ու կը գործէ Ֆրանսահայ գաղութը:

Միշտ ձեռքը բաց՝ ո՛ր եւ է հանրային պահանջի առջեւ, ան այսօր քաշուած է իր պատեանին մէջ:

Միայն ՅԱՌԱՋի միջոցաւ, երեք անգամ մօտ հարիւր հազարական ֆրանք վճարեց այս գաղութը, Շիրակի եւ Ֆիլիպէի շարժերուն, Անատոլուի բեկորներուն եւն. համար:

Իսկ այսօր, փորձեցէք ո՛ր եւ է հանգանակութիւն Կ. Խաչի, Դպրոցասէրի, Բարեգործականի կամ Ներգաղթի համար, — եւ կէս ճամբան կը մնաք:

Սիրտե՞րն են որ ցամքած են, թէ միջոցները սպառած:

Աւելի շատ՝ վերջինը:

Բնազդական վախ մը վարակած է բոլորը: Ամէնէն բախտաւորն ալ կը մտածէ, տասը ֆրանք տրամադրած ատեն: Տեղի տուած է նախկին ինքնավստահութիւնը. — «Նորէն կը վաստկիմ, նորէն կուտամ»: Եւ ընդհանրապէս կծկուած են անոնք որ միշտ ալ միջոց ունէին վճարելու, ունենալով տուն – տեղ, սեփական գործ եւ հաստատուն եկամուտ:

Վկայ՝ Փարիզի ժամուն եւ «ազնուական» դասուն հետ կապուած հաստատութիւնները, — Տիկնանց, Աղքատախնամ, Բարեգործական եւն.:

Նորէն աշխատաւոր բազմութիւններն են որ հոսուն կը պահեն եկամուտի աղբիւրները: Կը հասնին բազմազան պէտքերու, աւելի կամ պակաս շօշափելի գումարներով:

Եւ այս է պատճառը, եթէ Բարեգործականն ալ փողոց իջած է, անդամավճար հաւաքելու: Մինչդեռ, առաջ կը գոհանար իր հարուստ անդամներով եւ վերէն կը նայէր բուն ժողովուրդին:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ՏԷՐ ՉԵՍ ԸԼԼԱՐ...

Մե՞ղք է երբեմն արձանագրել պատկերներ՝ Փարիզի ամենօրեայ կեանքէն:

Դրուագներ՝ պատկերազարդ խայտառակութեանց:

Առջի օր, տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը պատուախնդի՞ր ամուսնի մը, որ ապահարզան կը պահանջէր:

— Կինս գլխ կը խաբէ. հետեւաբար եւ բնականաբար...

Երեւան եկաւ որ, մեղսաւոններուդ ժամուն ընդվզած մարդուկը ինք մատնանշած, հարբած է անհաւատարմութեան ճամբան, բաչալերական նամակներ ալ գրելով իր... աշխատակցին:

Արդարեւ, դատաւորը ոչ միայն բերանացի խոստովանութեամբ, այլ եւ գրաւոր փաստերով հաստատեց թէ.—

1. Ամուսինը տեղեակ էր ամէն բանի:

2. Կնոջը յանձնած էր թուղթ մը ուր կ՚ըսէր. — «Կատարեալ ազատութիւն կուտամ կնոջս, թէ իր վարք ու բարքին եւ թէ իր ապագայ արարքներուն համար: Հետեւաբար, ընդունելի չեն պոռնկութեան, յանցանքի կամ ուրիշ ո՛ր եւ է մեղադրանք որ կրնայ յարուցուիլ անոր դէմ՝ ամուսնալուծման համար»:

3. Ամուսինը նամակ մը գրած է իր կնոջ տարփածուին, ուր կ՚ըսէ. — «Մնացիր կնոջս հետ: Ցտեսութիւն, սիրելիս, եւ յաջողութիւն»:

Դատաւորը այս փաստերուն վրայ աւելցուց «նկատելով» մը եւս.

— «Նկատելով որ այս հոգեկան վիճակը վկայութիւն անտարբերութիւն մը կը ներկայացնէ իր կնոջ հանդէպ»...

Ուրեմն, «հետեւաբար եւ բնականաբար», մեր Պաղտասար աղբարը կորսնցուց ամէն իրաւունք:

Կորսնցուց կինը, դատը եւ երեք զաւակները

Կորսնցուց, նաեւ, վաստակին մէկ մասը.

Որովհետեւ, դատական վճռով, պիտի հոգայ իր վարձու կամ ծախու հանած կնոջ ապրուստը:

Չէ՞ որ յաջողութիւն մաղթած էր իր իսկ նշանակած... փոխանորդին:

Այսպէ՞ս է Փարիզը:

ՎԱՐԱԶ

ԸՆՀԱՐՈՒՄ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Թուրք թերթերը կը պատմեն թէ, Բալըքի գայմագամութիւնը յաջողած է մաքսանենգներու մեծ խումբ մը ձեռք անցընել:

Շաբաթ մը առաջ լուր կ՚առնուի թէ մաքսանենգներու խումբ մը սահմանը անցընելով դէպի Տիարպէքիր պիտի ուղղուի:

Այս լուրին վրայ, ոստիկան զօրքի ջոկատ մը դարանակալ կը սպասէ Կիւլպահիրի դիրքերուն վրայ: Քանի մը օր այսպէս սպասելէ յետոյ, գիշեր մը, մութին մէջ կը նշմարեն որ ձիաւորներու խումբ մը կուգայ: Ձիերը ոտնաձայն չէին հաներ, իրենց ոտքերը թաղիքով պատատուած ըլլալով: Այն պահուն, երբ մաքսանենգ խումբը կիրճէն պիտի անցնէր, ոստիկան զօրքի կող մէ «կեցէք» հրամանը կը տրուի: Մաքսանենգները անմիջապէս ձիերէն վար իջնելով գետին կը պառկին եւ կը սկսին կրակել ոստիկան զօրքին վրայ: Փոխադարձութիւնը չուշանար եւ գիշերուան մութին մէջ, բուռն բախում մը տեղի կ՚ունենայ:

Մօտ ժամ մը կը տեւէ բախումը, որու ընթացքին մաքսանենգներէն երեքը կը մեռնին, իսկ երկուքը կը վիրաւորուին: Թէեւ միւսները կը փորձեն փախչիլ, բայց ոստիկան զինուորները կը հետապնդեն զանոնք եւ կը ձերբակալեն փախչողներէն 4 հոգի եւս, մէկը ծանրապէս վիրաւոր վիճակի մէջ: Մաքսանենգներէն 8ը կը յաջողին փախչիլ իրենց ձիերով: Բախումի ընթացքին սպաննուած են նաեւ երկու ձիեր, իսկ ձեռք անցուած են 8ը, իրենց բեռներով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԱՐԻՒՆ՝ ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

ՄԷԿ ՍՊԱՆԵԱԼ, ՀԻՆԳ ՎԻՐԱՒՈՐ

Ինչպէս կը տեսնէք, օր չանցնիր առանց մակեդոնական դէպքի մը:

Երէկ՝ հազիւ նկարագրած նոր սպանութիւն մը՝ Պուլկարիոյ խորհրդարանին առջեւ, իրիկունը կը հասնէր աւելի ծանր դէպքի մը լուրը:

Չորեքշաբթի օր, Երեսփ. Ժողովին նախագահը Թագաւորին ներկայացած էր, նոր դահլիճին կազմութեան մասին խորհրդակցելու համար: Խուռն բազմութիւն մը կը սպասէր դուրսը, լուր առնելու համար: Եւ ահա երկու մակեդոնացի ահաբեկիչներ, որոնցմէ մէկ հագուած եւ հրացաններով զինուած, կրակ տեղացին «Մակեդոնիա» թերթի խմբագրին, Գ. Սիմէոն Եվթիմովի վրայ եւ ծանրապէս վիրաւորեցին զայն: (Ահաբեկիչները Փրոթոկէրովի խմբակին կը պատկանին, իսկ զոհը՝ Միխայլովի):

Ոստիկանները սկսան հետապնդել յարձակողները: Գնդակներ արձակուեցան փոխադարձաբար: Յարձակողներէն մէկը անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Միւսը, բազմութեան մէջէն ճամբայ բանալով, կրցաւ քանի մը հարիւր մետր անցնիլ, միշտ կրակ տեղալով եւ ռումբ մը նետելով հետապնդող ոստիկաններուն դէմ: Բարեբախտաբար ռումբը չպայթեցաւ: Վերջապէս, ինքն ալ վերջին վիրաւորուելով ձերբակալուեցաւ.

Հետեւա՞նքը այս դէպքին, — Ոստիկան մը սպաննուած, ահաբեկիչներէն մէկը, «Մակեդոնիա» թերթին խմբագիրը եւ երկու անցորդներ՝ վիրաւորուած: Ծանրապէս վիրաւորուեցաւ նաեւ պատերազմական նախարարութեան մէկ պաշտօնեան: Գնդակ մը պատուհանը ճեղքելով հանդիպած էր պաշտօնեային.

Գերմանիա՝ Լեհաստանի դէմ կը պահանջէ

Առջի օր, Գերմանիոյ անթել հեռագրի գործիքները լման կէս ժամ բանեցան, քաղաքէ քաղաք փոխանցելով ճառ մը, որ կը պահանջէ վերաքննել արեւելեան սահմանները եւ ջնջել Վիսթուլայի նրբանցքը (Տանցիկ): Ճառը նախ կը ներկայացնէր հատուածներ՝ օտար քաղաքագէտներու եւ հրապարակագիրներու կարծիքներէն, որոնք բոլորն ալ անհրաժեշտ կը գտնէին վերաքննութիւնը գերմանեւլեհ սահմանագլուխին, ի նպաստ Գերմանիոյ: Ունկնդիրները յետոյ լսեցին կարճ թատերախաղ մը որուն մէջ գիւղացի մը, բանուոր մը եւ մասնագէտ մը, իբրեւ խորհրդանշան, կը բողոքէին լեհական նրբանցքին դէմ (Տանցիկ) եւ կ՚եզրակացնէին թէ Գերմանիա պէտք է պահանջէ բարեփոխել անպատուաբեր եւ անհանդուրժելի կարգադրութիւն մը:

Այս քարոզութիւնը սկզբնաւորութիւնն է ընդհանուր պայքարի մը, որ պիտի մղուի ի նպաստ գերմանեւլեհ սահմանագծի վերաքննութեան. Գերմանական մամուլն ալ, իր կարգին, ուժգնօրէն կ՚արծարծէ այս խնդիրը.

Նոր խստութիւններ

ՍՈՎ ԵՒ ԲԾԱՒՈՐ ԺԱՆՏԱՏԵՆԴ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ Նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ երէկ. Գործադիր Կոմիտէին կողմէ, որ ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ դաս մը քաղաքացիներու համար:

Համաձայն այդ հրամանագրին, բոլոր անոնք որ արտադրական աշխատանքի մը կապուած չեն, պէտք է վտարուին մեծ քաղաքներէն, — Մոսկուա Լէնինկրատ եւ Խարքով: Կը թուի թէ այս հրամանագրով կ՚ուզեն մեծ կեդրոններէն հեռացնել «լիշէնցիներ»ը — անոնք որ զրկուած են քաղաքացիական իրաւունքներէ՝ իրենց ընկերային ծագման պատճառով: Այսինքն, նախկին առեւտրականները եւ կուլակները (ունեւոր գիւղացի): Հրամանագիրը բացառութիւն կը համարէ հիւանդները եւ անոնք որ կարողութիւն չունին աշխատելու:

⁂ Խ. Միութեան բոլոր գաւառներէն Մոսկուա հասած տեղեկութիւնները կը ծանուցանեն թէ սովը կը տարածուի քիչ մը ամէն կողմ, անհամբերութեամբ մղելով բազմութիւնները: Արդէն իսկ խռովութիւններ ծագած են Քուպանի, Ուկրայնայի եւ Ուրալի շրջաններուն մէջ: Սովին հետ միասին, բծաւոր ժանտատենդն ալ կը ճարակի, մանաւանդ որ գիւղացիները օճառ չունին եւ աղտոտութեան դատապարտուած են: Համաճարակը մանաւորապէս կը սպառնայ մեծ քաղաքներուն, եւ իշխանութիւնները կը կրկնապատկեն իրենց ջանքերը, պայքարելու համար: Ցճառի տեղ կ՚առաջարկուի գործածել ճարպոտ կաւ մը որ մանաւորապէս կը գտնուի Ղրիմի մէջ: Խորհրդային թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս գիւտին, բայց ժողովուրդը ականջ չի կախեր: Քաղաքական բիւրօն մանաւորապէս մտահոգ է սովի ծաւալումէն: Լիագումար նիստի մը մէջ, պարենաւորման գործավար Միկոյեան յուսահատ յայտարարութիւններ ըրաւ Մ. Նահանգներուն հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Շեշտեց թէ երկար պայմանաժամով հինգ միլիոն թօն ցորեն գնելու ձեռնարկը ո՛ր եւ է գրական արդիւնք չէ տուած մինչեւ հիմա: Քաղաքական Բիւրօն որոշեց որ Միկոյեան իր կարելին ի գործ դնէ, ամէն բանէ առաջ ապահովելու համար ուտելիքը մեծ քաղաքներուն, ծանր ճարտարագործութեանց բանուորներուն, պետական պաշտօնեաներուն եւ բանակին: Բայց, Ճիւրոյին մէջ իսկ հաւատացող չկայ որ հայթայթի գործավարը կարենայ գլուխ հանել այս անհնարին պարտականութիւնը: Այս պատճառով ալ, այժմէն կը խորհին միջոցներ ձեռք առնել հաւանական ըմբոստութեանց դէմ:

Ներքին անցագիրը կը վերահաստատուի

Մոսկուայի պաշտօնական գործակալութիւնը կը հեռագրէ դեկտ. 28 թուականով.— Կառավարական հրամանագիր մը կը հրամայէ անցագրի միօրինակ ձեւ մը հաստատել ամբողջ Խ. Միութեան մէջ, որպէս զի կարելի ըլլայ աւելի ճշգրիտ մարդահամար մը կատարել քաղաքներու բնակչութեան, ինչպէս եւ նոր ձեռնարկներու մէջ աշխատող բանուորներու: Համաձայն այդ հրամանագրին, Խ. Միութեան բոլոր քաղաքացիները, սկսելով 16 տարեկանէն, որ հաստատուն բնակութիւն ունին քաղաքներու եւ շրջաններու մէջ, փոխադրութեանց բանուորները, հողագործական տնտեսութեանց եւ նոր ձեռնարկներու աշխատաւորները պարտաւոր են անցագիր ունենալ, իբրեւ միակ վաւերագիրը ինքնութեան: Այս գործին համար, կեդրոնական վարչութիւն մը հաստատուած է Քաղաքական Բաժնի պաշտօնատան մէջ (Չեկա): Վարչութեան նախագահն է՝ Պրոկոֆիեւ:

Մամուլը խօսելով այս հրամանագրին վրայ, կը բացատրէ թէ անոր նպա–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ ՄՈՒՇԷՆ ԵՒ ՊԻԹԼԻՍԷՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Մուշէն ու Պիթլիսէն 60ի չափ գաղթականներ հասած են Տիարպէքիր, ծիրական խեղճ վիճակի մէջ: Պատրիարքարանէն 150 ոսկիի նպաստ ղրկուած ըլլալով, հոգեւոր հովիւ Սիոն քահանայի կողմէ բաժնուած է անոնց:

ՄՈՒՇԻ ՄԷՋ ՏՂԱՔ ԿԸ ՄԵՌՆԻՆ

Մուշէն կը գրեն Սօն Փոստային (22 դեկտ.) — Հարսանիքի պատճառաւ տղոց մահերը շատցած են: Օրական անմուազն երեք տղայ կը մեռնի: Մինչեւ այժմ մեռնող տղոց թիւը 200ը անցաւ: Մեր կուսակալութեան առողջապահական տնօրէնը առաջքը առնելու համար գիշեր ցերեկ կ՚աշխատի: Բայց, Մուշի մէջ իրմէ զատ բժիշկ չկայ: Դարմանատուն կամ հիւանդանոց ալ չգտնուելուն, շատ դժուար է պայքարիլ համաճարակին դէմ:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ԿԸ ԳՆԷ ԱՆԳԼԻԱՅԷՆ

Լոնտոնի պարսկական դեսպանատունը կը հաստատէ թէ Պարսկաստան 30 զինուորական օդանաւ ապսպրած է բրիտանական գործարանի մը: Այս օդանաւերէն 18ը արդէն յանձնուած են եւ փորձի ենթարկուած: Միւս 32ը, որոնք մեծ մասով ռմբակոծման յատուկ օդանաւեր են, յառեւմեան անգլիական բանակի օդաճանապարհով, շուտով պիտի ղրկուին Պարսկաստան:

Միւս կողմէ, պարսկական կառավարութիւնը Լոնտոն ղրկած է զինուորական պատուիրակութիւն մը, որ պիտի գնէ, ուրիշ կարգ մը օդանաւեր, զրահապատ ինքնաշարժներ եւ զինուորական անթել հեռագրի կազմածներ:

Պարսկական կառավարութիւնը կէս միլիոն ոսկիի գնումներ պիտի կատարէ անգլիական գաւառական գործարաններէ:

ԻՍԿ ՄՈՍԿՈՒԱ՝ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՆԱՒԵՐ

Խորհրդային կառավարութիւնը 13 նաւեր գնեց գերմանական Լոյտէն, 54.000 թօն տարողութեամբ: Գերմանական ընկերութիւնը երեք տարի վարկ բացաւ Մոսկուայի, փոխարժէքը վճարելու համար.

ԹԻՄՈՒՐԹԱՇԻ ՅԱՋՈՐԴԸ

Թէհրանէն կը հեռագրեն թէ հաւանական է որ Թիմուրթաշի տեղ պալատական նախարար նշանակուի Ֆարուղի խան, արտաքին նախարարը:

Պ. Թիմուրթաշ կը մեղադրուի ոչ միայն անգլիապարսիկ վէճին, այլ եւ ռուսեւպարսկական առեւտրական դաշնագրին եւ ազգ. դրամատան գործերուն առթիւ:

ԿՐԻՔԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ ԱՆԳԼԻՈՅ Ե ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԱԽԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ 45000 հոգի կրիփէ պառկած են 35 նահանգներու մէջ: Միայն Նիւ Եորքը 10.000 հիւանդ կը հաշուէ:

Համաճարակը վարակած է նաեւ Անգլիոյ շատ մը քաղաքները, մանաւորապէս գաւառներու մէջ: Փորթսմութի մէջ թղթատարական հաղորդակցութիւնները մեծապէս խանգարուած են, պաշտօնեաներէն շատերը հիւանդացած ըլլալով: Անցեալ շաբթու 30 հոգի մեռան Պըրմինկհէմի մէջ: Հիւանդ պառկած են օթոպիւսներու եւ թրամուէյներու ընկերութեան 600 պաշտօնեաները, երկիր ոստիկաններ եւ 300 ցրուիչներ: Հիւանդութիւնը յաճախ թոքատապի կը յանգի:

Փարիզի մէջ ալ վախեր կան, մանաւանդ որ օդը ամպամած է եւ խոնաւ: Ազգային խնամատարութեան նախագահը յայտարարեց թէ քաղաքին առողջապահական վիճակը լաւ է, բայց պէտք է զգուշանալ:

ՍՏՐԿԱՑՄԱՆ ՆՈՐ ՕՂԱԿՆԵՐ

Ընթերցող հասարակութիւնը ծանօթացաւ ՅԱՌԱՋի շաբաթ օրուայ թիւի մէջ տպուած զարհուրելի նկարագրութեանը. Հայաստանից վերջերս փախած մտաւորականը պարզ ոճով ու կենդանի օրինակներով պատմում է այն քստմնելի պայմանները, որոնց մէջ ապրում է խորհրդային գիւղացին։ Եւ այդ պատմութիւնը միանգամայն համապատասխանում է արդէն մանեան մեր մամուլի կողմից եղած բնորոշումներին. Այո՛, իրաւունք ունէին աջ ընդդիմադիր հոսանքի պարագլուխներ Բուխարին (Կոմինտերնի նախագահ), Րիկով (խորհրդ. կառավարութեան պետ) եւ Տոմսկի (արհմիութիւնների վարիչ), համարելով Ստալինեան գիւղացիական քաղաքականութիւնը որպէս զինուորա-աւատական կարգերի վերահաստատում։

Խորհրդային կառավարութեան եւ կոմկուսի կեդր. կոմիտէի դեկտեմբերի չորսի որոշումը գալիս է հաստատելու, որ ստրկացման նոյն օղակներով շղթայւում է նաեւ խորհրդային բանուորը։ («Խ. Հ.», դեկտ. 6)։

Մոլոտովի եւ Ստալինի ստորագրութիւնը կրող նոր օրէնքը վերջնական լիկուիդացիայի է ենթարկում բանուորների պաշտպանութեան գործը։ Այսուհետեւ բանուորի անունը ստանալը պայմանաւորուած է աշխատանքի նոր կարգապահութեամբ։

Նոր օրէնքով, բանուորական կոոպերատիվ խանութները եւ օժանդակ անտեսութիւնները յանձնւում են գործարանային վարչութիւններին։ Դրա հետ մէկտեղ ընդլայնւում են գործարանային վարչութիւնների իրաւունքները, որոնք եւ հսկելու են բանուորների պարէնաւորման ամբողջ գործին։ Միայն վարչութիւններին է վերապահւում գնման գրքոյկների բաշխման իրաւունքը, որ կատարելու է համաձայն ռաճիկացուցակների ու հաշւեգրքոյկների։ Գրքոյկները լինելու են անւանական ու համարակալուած։ Մէկ գործարանից միւսը փոխադրւող բանուորը պարտաւոր է յանձնել գրքոյկը նախկին գործարանի վարչութեանը՝ ստանալով համապատասխան վկայական։ Գործարանից աշխատաւորը հեռացնելու դէպքում զրկւում է թէ մթերքի եւ ապրանքի ստանալուց եւ աւելի գործարանի բնակարանից օգտւելու իրաւունքից։ Բռնկման հաստատուած սկզբունքը չի կիրառուելու եւ ամէն մի գործաւոր պարենաւորուելու է համապատասխան կատարած աշխատանքի։ Բաց ի այդ, գործարանային նախահաշուի սահմաններում նիւթական օգնութիւն է ցոյց տալու բանկոօպներ կոոպերատիւ անտեսութեանը։ Օրինազանցները պատասխանատուութեան են ենթարկւելու որպէս քրէական յանցաւորներ։

Առ այժմ այդ օրէնքը տարածւում է Խորհրդ. Միութեան սահմաններում գործող 259 ձեռնարկների վրայ։ Իսկ արդիւնաբերական, գիւղատնտեսական եւ փոխադրական այն ձեռնարկների համար, որոնք չունին փակ բանուորական կոոպերատիվներ, կազմուած է յատուկ յանձնաժողով՝ մշակելու բանուորական մատակարարման նոր ձեւեր.

Առաջին հայեացքից թւում է, թէ այս օրէնքը ձգտում է միայն բանուորական պարէնաւորումը նոր հիմունքներով կազմակերպելու։ Սակայն, նոր որոշման լուրջ ուսումնասիրութիւնը բոլորովին տարբեր նպատակներ է գծագրում։ Եւ դժուար է այդ ըմբռնել, առանց ծանօթանալու խորհրդային արդիւնաբերութեան զարգացման հետ առնչութիւն ունեցող մի շարք խնդիրների։

Առաջին հնգամեակը, եթէ չասենք, որ լիակատար անյաջողութեան մատնեց, բայց եւ այնպէս սպասուած արդիւնքը չունեցաւ։ Բոլշեւիկներն ամէն միջոց գործադրեցին յաջողութեամբ պսակելու առաջին հնգամեակը։ Հնգամեակի քաղաքականութիւնը խորտակեց գիւղական անտեսութիւնը, որի հետեւանքով տեղի ունեցաւ մթերքների սոսկալի նուազում։ Միւս կողմից էլ, չնայած երկրի ճարտարուեստացման, սպառման ապրանքի սով։ Դրան զուգընթաց, առեւտրի մենատիրութիւնը պետութեան ձեռքը կեդրոնացրեց երկրի պարէնաւորումը։ Գնալով խորհրդային դրամի արժէքն ընկաւ, որով, առանց այն էլ, չուկայում ոչինչ չէր կարելի ճարել։ Ժողովրդի անբաւարար մատակարարումը առեղծեց կեանքի դժուարին պայմաններ։

Բայց եւ այնպէս, չնայած այդ բոլորին, իշխանութիւնը որոշած էր անպայման գլուխ բերել հնգամեակը։ Իսկ դա հնարաւոր էր միայն ժողովրդի անհուն զոհաբերութեան գնով։ Սակայն, այդ զոհաբերութիւնը լինելու էր ոչ թէ ինքնաբուխ, այլ հարկադրաբար։ Գիւղացին արդէն զոհաբերութեան բոլոր սահմանները անցել էր։ Իշխանութիւնը դրա չափ պարզ միջոցը գտաւ։ Գիւղում հաստատեց «աւատական» կարգեր՝ գիւղացիներին կապելով համատարած թալանի։

Նոյն հեշտութեամբ չլուծւեց բանուորութեան խնդիրը։ Գործաւորը, բաց ի իր բազուկներից, ոչինչ ունէր տալու հնգամեակին։ Իսկ այդ բազուկների արդիւնաւոր աշխատեցնելն իրենից է կախուած։ Իսկ լաւ աշխատելու համար անհրաժեշտ են սննդի պայմաններ ու բաւարար սնունդ, որոնցից զուրկ է եղած խորհրդային բանուորը։ Գործաւորներին զոհաբերութեան մղելու գիտումով սկսեց ուժեղ պրոպականտ եւ յայտարարւեց «սոցմրցութիւն», աշխատանքի հարուածային գրութիւն ու մրցանակաբաշխում։ Ի հարկէ, բանուորի կեանքի պայմանները դրանով չբարելաւեցին։ Եւ սկսեց չարիքը։

Նախ, բանուորներն իրենց աշխատանքի համեմատ գոյց ունեցին անբաւարար վարձատրութիւն, որով ընկաւ աշխատանքի որակը եւ գործիքների աշխատունակութիւնը նուազողին չափերի հասաւ. Երկրորդ, տեղի ունեցաւ բանուորական ուժի մի չտեսնուած «հոսունութիւն»։ Գործաւորներն անվերջ մէկ ձեռնարկից միւսն էին փոխադրւում՝ փնտռելով աւելի նպաստաւոր պայմաններ։ Հնացողներին փոխարինող նորերը, մինչեւ գործին ծանօթանալն ու գործիքներին վարժւելն, բաւական ժամանակ էր պէտք։ Փորձառութիւն ձեռք բերելուց յետոյ էլ, նորից սկսւում էր հոսունութիւնը։ Մինչ այժմ գործադրուած որ եւ է միջոց անզօր եղաւ վերացնելու այս վտանգաւոր երեւոյթը.

Այս չարիքի առաջն առնելու երկու միջոց կար, — կա՛մ բարելաւել գործաւորի աշխատանքի ու կեանքի պայմանները եւ կամ ստեղծել այնպիսի մի դրութիւն, որ գործաւորը հարկադրուած լինի մնալ իր տեղում։ Առաջինն իրականացնել հնարաւոր էր միայն խորհրդային տնտեսական ներկայ քաղաքականութեան փոփոխմամբ։ Մէկ բան, որ հակառակ է խորհրդային ամբողջ սիստեմի խորտակման եւ ներկայ ղեկավարութեան փոխարինման։

Մնում էր երկրորդ ձեւը։ Եւ դեկտ. 4ի օրէնքը բանուորին գործարանին մնայուն կերպով կապելու խնդիրն է լուծում։ Սա էլ լուծւում է շատ պարզ ձեւով. — Համաձայն օրէնքի տրամադրութեան, պարէնաւորման բոլոր միջոցները կեդրոնանում են գործարանային վարչութիւնների ձեռքը։ Այդ նոյն վարչութիւններն էլ բաշխում են գնման գրքոյկներ։ Այլ եւս բանուորը զրկւում է իր դասակարգային արտօնութիւնից՝ կոոպերատիվի գրքոյկից եւ հնարաւորութիւն չի ունենալու ազատօրէն շարժւելու-աշխատելու նոր գործարանի կոոպերատիվից օգտւելու։ Այլ եւս կոոպ. բոլոր խանութները գործ. վարչութեան են ենթակայ։ Իսկ վարչութիւնն էլ յայտարարում է՝ մթերք ու ապրանք կը ստանայ նա, ով կ'աշխատի իր գործարանում եւ շատ կը ստանայ նա, ով շատ կ'աշխատի. իսկ եթէ չի ուզում աշխատել, կարող է բնաանիքն առնել ու հեռանալ իրենց չէնքից։ Այս դէպքում, գնման գրքոյկը եա կ'առնեն եւ ոչ մի վկայական էլ չեն տայ, որով ուրիշ գործարան փոխադրւող բանուորը կը մնայ բնակարանից ու մթերքներից խաղա զրկւելու հեռանկարի առջեւ։ Որովհետեւ, մինչեւ չներկայացնի գրքոյկը յանձնելու վկայական, աշխատանքի չի ընդունւի եւ նորը չի ստանայ։

Իսկ բանկոօպների կոոպերատիվ տնտեսութիւններին նախահաշուի սահմաններում օգնելու որոշումը, նորանոր նիւթական զոհողութիւնների դուռ է բաց անում։ Ամէն ամիս պէտք է բանուորի ռոճիկից որոշ տոկոս պահեն այսինչ ճաշարանի կամ մթերանոցի շէնքը կառուցանելու, բանջարանոցները մշակելու, ճագարաբուծութիւնը լաւ կազմակերպելու եւայլն։ Բանուորը, եթէ չի ուզում բնաանիքով միասին քաղցած մնալ, ստիպուած է համակերպել։ Կուշտ ուտելու համար պէտք է սոցմրցմանն էլ մասնակցի, հարուածային կարգով էլ աշխատի ու ենթարկւի բոլոր տեսակի քմահաճոյքների։ Ոչ բողոքելու տեղ ունի եւ ոչ էլ հեռանալու ճար։

Խորհրդային բանուորի առաջ նոր օրէնքով խնդիրն այսպէս է դրւում, — եթէ ուտել է ուզում, ապա պէտք է համաձայն լինի ամէն ձեւի շահագործման։

ԱՇՈՏ — ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԴՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ. — Կը հրատարակենք այնպէս ինչպէս հաղորդուած է մեզի. վերապահելով մեր տեսակէտները։ *

Գրական Ակումբի 5րդ տարուան երրորդ եւ չորրորդ գրական երեկոները նուիրուած էին արտասահմանեան նոր գրականութեան. Զեկուցանողն էր Գ. Ա. Խոնդկարեան. Ծանօթ մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցան տաք վիճաբանութիւններ. Նկատի առնելով նիւթին այժմէականութիւնն ու հետաքրքրականութիւնը, բացատրաբար այս անգամ, պիտի տանք մանրամասն խօսողներուն կարծիքները։

Անմիջապէս ըսենք թէ, «Հինի եւ «Նորի» մասին առաջին անգամ չէ որ տեղի կ'ունենայ գրական վէճ։ Հայ նորագոյն գրականութիւնը գուցէ արտադրած չէ այնքան էջ՝ որքան տրւաւ իր մասին կատարուած վիճաբանութիւններ քիչ մը ամէն թերթի եւ ամէն հանդէսներու մէջ։ Նորագոյնին մասին արտայայտուեցան՝ Գ. Մխիթարեան յօդուածաշարքով մը «Ազդարարի մէջ. Ս. Վրացեան, Մկրտիչ Պարսամեան, Ն. Տէտէկէյ «Հայրենիք» ամսագրի մէջ. Դարձեալ նորերու մասին այլազան յօդուածներ՝ «Ցառաջ», «Երեւանեան» եւ «Հայրենիք» օրաթերթերու մէջ. առանց նկատի առնելու նախնկէս այն բազմաթիւ գրական վիճաբանութիւններ որոնք տեղի ունեցան Ցարդգօդի, Գրական Ակումբի նախընթաց տարիներու եւ «Մենքի» հրատարակութեան պատիւն ունեցանց ընթացքին։ Ցարդ այս բոլոր վէճերը չյանգեցան որոշ եզրակացութեան մը։ Կարծիքները բաժնուած են երկու հակադիր կողմերու. խմբակ մը կը պնդէ թէ չկայ ոչ մէկ նորութիւն, թէ, ներկայ երիտասարդ գրականութիւնը տեսակ մը համատարած շըռնտեղ է, ու բանի չեղեր ազատները, պիտի եղթան եւ դրաղին գիտկներու բնջուածով. Իսկ միւս կողմէն նորերը, գլխաւորութեամբ Շ. Նարդունիի, կը պնդեն ու կը պաշտպանեն թէ, վաղուց ադաւնին վերապարժեր է տապանը՝ կանաչ ճիւղ մը կաուցին.

Գրական Ակումբի վերջին երկու երեկոները նշանակելի էին մասնաւորապէս սա տեսակէտէն որ խօսողներն ժենայ այն թիւ մը ընդունելով ու բազմաթիւ փաստեր բերելու ապացուցանելու համար, — թէ՝ գոյութիւն ունի երիտասարդ նոր գրականութիւն մը, ոչ կազմակերպուած վերջնական խանդավառութով, բայց հաստատ՝ ձեւի, ոճի, արտայայտման իմաստիվ եւ նորագոյն տարրերով։

Նախ զեկոյցը

Ա. Խոնդկարեան. — Ի՞նչ կ'ուզենք հասկնալ «Հին» եւ «Նոր» բառերով Հին եւ նոր սերունդի՞, գրականութեան մասին գոյութիւն ունեցող հին եւ նոր ըմբռնողութեա՞ն, թէ՝ հին ու նոր ցեղային կենդանական գրականութեան մասին է խօսքը։ Մեր մէջ այս երեք տարբեր հասկացողութիւնները իրարմէ չեն բաժնուիր։ Ընդհանրապէս, մարդիկ աղաւնելով «Հիներ» եւ «Նորեր» ընդհանուր ու անորոշ վարկածին, կը չփոթեն վերցուելու երեք, բոլոր չութեան տարբեր երեւոյթները. Որպէս փայլուն օրինակ այս խառնաշփոթութեան, առա ձեզի «Հայրենիք» ամսագրի վերջին թիւին մէջ տպագրուած Մկրտիչ Պարսամեանի յօդուածը. Հոդ, հեղինակը կ'արտայայտուի հասարակապէս Ե՛ւ հին ու նոր սերունդներու, Ե՛ւ հին ու նոր գրականութեան եւ հին ու նոր գրական ըմբռնողութիւններուն մասին, վերջնականապէս խճճելով այն հիմնական հարցը, թէ կա՞յ արդեօք «Հին» ու «Նոր» հայ գրականութեան մէջ, եւ եթէ կայ՝ ապա որո՞նք են այդ երկու տարբեր ուղղութիւններուն բնորոշ յատկանիշները։ Իմ կարծիքովս, հինի եւ նորի հարցին մէջ պէտք է նախ եւ առաջ իրարմէ զանազանել ընկերային շարժումը գրական շարժումէն։ Գերմանիոյ մէջ կայ հիթլէրականութիւն, որպէս «նորեր»ու ընկերային — քաղաքական շարժում եւ կայ նաեւ գրական նոր շարժում։ Առանք միեւնոյն բանը չեն եւ մէկզմէկ չեն ծածկեր. Այդ պատճառով, որ եւ է ազգի մէջ կարող է այդ շարժումներէն մէկը գոյութիւն ունենալ, իսկ միւսը՝ ոչ. Նոյն այդ պատճառով, երբ մենք կը դնենք հինի ու նորի հարցը, որպէս նախադրյալ, պէտք է շատ որոշ կերպով յայտարարենք, թէ՝ խօսքը կը վերաբերի գրականութեան։ Բայց մեր մէջ կը շփոթեն եւ այն, թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ «նորը» գրականութեան մէջ, սովորական արտայայտութիւն ձեւին տակ։ Կը պատահի որ, հայ գրողներու որոշ խմբակ մը իւրացնէ արտասահմանի մէջ ձեւ ու կերպարանք ստացած գրական «նոր գպրոցի» մը դաւանանքը եւ աշխատի զայն տարբեր քարոզել հայ մամուլին մէջ. Այսպէսով առաջ կուգայ նաեւ մեր մէջ գրականութիւն մը (գրական հրապարակագրութիւն) «նորի» մասին. Սակայն այդքանը բաւական չէ, որ մենք իրաւունք ունենանք ըսելու, թէ մեր մէջ ալ գոյութիւն ունի «նոր գրականութիւն», թէ մեր մէջ ալ կան նոյնպէս «նոր գրագէտներ». Գրական նոր ուղղութիւն իբրացնելը եւ իրեն գրական նոր դպրոցի կողմնակից յայտարարելը ուրիշ բան է, իսկ այդ նոր ոգիով գեղարուեստական երկեր ստեղծել արտադրելը՝ ուրիշ։ Պէտք չէ շփոթել նաեւ այս երկու հասկացողութիւնները մէկզմէկու հետ, ինչպէս տրեա կ'ընեն «նորեր»ու մասին յօդուած գրող մեր բոլոր հեղինակները ու մանաւանդ՝ իրենք զիրենք «նոր» համարող «Մենք»ականները։ Արդ, կա՞յ այդպիսի նոր գրականութիւն մը մեր մէջ, եւ որո՞նք են անոր յատկանշական կողմերը. Այս գնահատանքը նախ քան իր վերջնական պատասխանը տալը, կանց կ'առնէ այն պատասխաններուն վրայ որոնք տրուած են մեր մամուլին մէջ իրենք զիրենք «Նոր» կամ «Նորեր»ու կողմնակից համարող յօդուածագիրներուն կողմէ։ Որպէս ընդունելի այս պատասխաններու, Գ. Խոնդկարեան մատնանիշ կ'ընէ այն պարագան, որ դրեթէ բոլոր յօդուածագիրները կը խուսափին եզրակացութիւն — թանձրացումներէ, որոշ սահմանումէ։ Կը խուսափին օրինակներէ, մանաւանդ անուններու (գրական երկի թէ հեղինակի) յիշատակութիւններէն։ Թարմ օրինակ՝ Պարսամեանի յօդուածը։ Հոդ չկայ մէկ հատիկ ցուցմունք թէ հայ գրականութեան ո՞ր երկը կամ ո՞ր գրողը կը պատկանի «նորեր»ու կարգին։ Պատմաբար պարզ կը դառնէ թէ, բաւական է այդպէս փորձ մը՝ որպէս ակնյայտնի երեւան կուգայ հայ գրականութեան մէջ հինի եւ նորի բաժանման անհեթեթութիւնը)։

Զեկուցողը կը տրուած պատասխանները նաեւ ուրիշ կողմէ մըն ալ։ Անոնց մէջ չկայ ընդհանուր կարծիք մը թէ, որո՞նք են նոր գրականութեան յատկանշական կողմերը։ Վերցնենք, օրինակ՝ «Մենք»ը, որ շատերուն կողմէ գնահատուեցաւ որպէս «նորեր»ու օրկան (ինչպէս նախկին առաջին թիւին առաջին էջին վրայ տպագրուած յայտարարին մէջ նոր ստեղծուող գրագէտները կը խոստովանին թէ անկարող են առաջադրել ընդհանուր հանգանակ մը, որ առ այժմ «պիտի փնտռեն» միայն իրենց մէջ «իւրաքանչիւրին մօտ նոյն ժողովուրդի զաւակներուն յատուկ հասարակաց գիծեր, ներշնչումներ ու մտահոգութիւններ», որպէս զի յետոյ «Ժամանակի բերացքին» (ընդգծումը «Մենք»ինն է) «որոնեն ու կերպարանք տան ընդհանուր հանգանակի մը»։

Բաւ է «Մենքի» «Նորեր»ը ոչ միայն չունին «ընդհանուր հանգանակ», այլ եւ դեռ չեն գտեր («կը փնտռեն») «հասարակական գիծեր, ներշնչումներ ու մտահոգութիւններ»։ Արեւն ինչի՞ն շուրջն են միացած Եւ շարունակութեան մէջ այդ «Նորեր»ը ցոյց կուտան որ այդ «Միութեան» հիմքին մէջ չկայ մէկ հատիկ տեսակէտ, որ ընդհանուր ըլլայ իրենց համար։ (Դատախօսը հոս մէջբերումներ կ'ընէ «Մենք»էն բազմաթիւ գիրար հակասող վարկածներու, օրինակ «Եւրոպայի եւ Արեւմուտքի» հարցը, իրենց բռնազբօսիկ եւ ծիծաղելի կեցուածքը հին գրական ժառանգութեան, ազգային տարրի ու ցեղա արուեստի եւ նոյն իսկ դէպ ի հին գրագէտները ունեցած վերաբերմունքներուն մասին, տեղ մը զանոնք հեղկահերու կը նմանցնեն ու տեղ մըն ալ կը պաշտպանեն Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանն ու Բ. Զարդարեանը եւն.)։

Եզրակացնելով պիտի ըսեմ թէ, մեր մէջ ապացուցուած չէ նոր գրականութեան փաստը։ Աչք մը պտտցնելով արտասահմանի մէջ երիտասարդ գրողներու կողմէ լոյս ընծայուած գրական երկերու վրայ, հոդ չեմ գտներ որ եւ է չեշտուած տարբերութիւն իրենց եւ հին գրողներու արտադրութեանց միջեւ։ Ոչ բառ ձեւի եւ ոչ ալ, մանաւանդ, բառ բովանդակութեան։ Եթէ ձեւի կողմէ կան քանի մը նորութիւններ, (Վ. Զարեանի ոճը, Շ. Շահնուրի արագաշարժ պատմելու ձեւը) բաւական չեն որպէս զի առանց վերապահութեան գրական նոր երեւոյթի մը կամ նոր դպրոցի մը գոյութիւնը։

ՀԱՅԿԱՇԷՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԳԼԵՒՊԱՐՍԻԿ ՎԷՃԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՐԵՍՆԵՐԸ

'Բ եւ վերջին մաս,

Ռուսիա վերադարձեց Պարսկաստանին Թաւրիզ–Ջուլֆա եւ Փահլաւի–Ռեշտի գծերը։ Պարսկաստան ընդհանրապէս տեղւոյն վրայ զգալ կուտայ Անգլիայի գոյութիւնը ընդդէմ Ռուսիոյ ու Պաթումը։ Պարսկաստան ջնջեց 1919ի դաշնագիրը։ Ոչ միայն անվաւեր հռչակուեցաւ North Persian Oilի մենաշնորհը, այլ եւ քանիցս պարսիկ կառավարութիւնը սկզբունքով նկատել տուաւ որ Անգլօպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը պարզ պարագան, — խոստովանուի այդ թէ ոչ, — կը բաւէ մերժելու համար ամէն խնդրանք, զոր ամերիկեան մեծ ընկերութիւն մը կը ներկայացնէր՝ ստանալու համար քարիւղաբեր հողերու մենաշնորհ, ինչպէս ցոյց կուտայ թղթակցութիւնը, որ կատարուած է ամերիկեան եւ պարսկական կառավարութիւններուն միջեւ։ Նոյն անվստահութիւնը պատճառ դարձաւ, որ մերժուի նաեւ South Persian Riflesի խնդրանքը, եւ նոյն անվստահութիւնը, վերջերս, ներշնչէ Շահը, որ ընդդիմութիւն ցոյց տայ անգլիական օդային գիծերուն համար կայանք մը հաստատելու մասին պարսկական ծովեզերքին վրայ, այնպէս որ Հնդկաստանի օդային ճամբան հարկ եղաւ տեղափոխել Արաբիոյ ծովեզերքը։ Երբ 10 մայիս 1927ին պարսիկ կառավարութիւնը որոշեց ջնջել քափիթիւլասիոնները եւ հաստատել մաքսային անկախութեան սկզբունքը, զոր ընդունեց Բրիտանիոյ դաշինքը 10 մայիս 1928ի դաշնագրով, միակ նշանակէտն էր Անգլիան։ Ի զուր, սակայն, Անգլիա մենաշնորհներու հարցին մէջ տեղի տուաւ պարսիկ ազգայնական շարժման, քաշեց իր ուժերը Տաւրոս Հայկէն, կրճատեց Պաշիրի իր բանակը, լքեց շէյխ Խազալ Խանը, որ բրիտանական կառավարութեան եւ Անգլօ–պարսիկ Քարիւղի ընկերութեան հետ կնքած էր պաշտպանութեան դաշնագիր մը, թէեւ բանտարկուած կը մնայ Թէհրանի մէջ այն փորձէն ի վեր զոր կատարեցին իր ցեղախումբերը պահելու համար իրենց անկախութիւնը հանդէպ կեդրոնական կառավարութեան։

Անգլօպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհին ջնջումը տրամաբանական շարունակութիւնն է այս յաջորդական նահանջներուն։ Կարելի չէ դալն համարել պարզ հետեւանք մը վէճերու, որոնք երմաական հանգամանք ունին եւ կապուած են պարսիկ կառավարութեան պահանջին հետ։ Ճիշդ է թէ համաշխարհային տնտեսական տագնապը քարիւղի գիներուն վրայ, անգլիական ոսկին անկումը, արտադրութիւնը սահմանափակելու նպատակով քարիւղի ընկերուն հետ կատարուած բանակցութիւնները) ստուարացուց Շահին հակառակութիւնը, բայց առանց անմիջական պատճառներ են, որ խորը ծածկուելով հանգամանք ունին, քան այն խորունկ պատճառները, որ մղեցին Շահը ուզելու հեռացնել իր ծրագիրը՝ մերժել բրիտանական ծովային նախարարութեան իրաւունքները պարսկական ծովեզերքին վրայ, ինչպէս կըցաւ հեռացնել անգլօ–հնդկական ուժերը եւ Անգլիոյ կապուած պարսիկ զինեալ տարրերը, ու մերժել կայանք օդային ճամբուն, որ կ'ապահովէ Հնդկաստանի եւ Անգլիոյ արագ հաղորդակցութիւնը։

Այսպիսով Ա. Գէլարդի Հենտերսը շպատենաց ժնանկը վերսկսատել, տեւական կերպով, կացութիւնը, որ կապուած է պարսիկ ազգայնական շարժման զարթօնքին, Թուրքիոյ ատենական քաղաքականութեան եւ անգլօամերիկեան որոշ մրցակցութիւններու հետ, առանց յիշելու գերմանական յաւակնութիւնները։ Պարսկաստան հետեւեցաւ Թուրքիոյ եւ Աֆղանիստանի օրինակին։ Պարսկաստան իր Մուսթաֆա Քէմալը կը համարէ Րիզա Խանը։ Դժգոհութիւնը, զոր պատճառեց 1919ի անգլօպարսիկ դաշնագիրը, ստուար տախտակի գնէ կատարեց պարսիկ նախկին խաղախին, ձեռք ձգելու համար իշխանութիւնը 1921ի սկիզբը

Րիզա Խան, անձնաւորելով պարսիկ ազգայնական շարժումը եւ երկար ատեն զսպուած իր ցանկութիւնները կրցաւ հիմնել զինուորական դիկտատուրա մը եւ պահել զահը, զոր յափշտակած էր։

Ինչ որ կը վերաբերի խորհրդային Ռուսիոյ, այս վերջինը գիտցաւ անոր ակարութեան մէջ գտնել միջոցը նոր ազդեցութեան մը տիրանալու Պարսկաստանի մէջ։

Կայսրութեան փլուզումին օրերուն, Ռուսիա չէր կրնար խորհիլ հին վարչաձեւին շահած առանձնաշնորհներուն պաշտպանութեան մասին, ուստի լաւագոյն համարեց զոհացում տալ պարսկական ցանկութիւններուն՝ ինքնաբերաբար հրաժարելով քափիթիւլասիոններէն եւ Պարսկաստանի Թուրքին իր առնելիքները, մենաշնորհները եւ բոլոր տեսակի սեփականութիւնները. Այս ձեւով Ռուսիա համակրանք կը շահէր Պարսկաստանի մէջ, մինչ միւս կողմէ թշնամութիւն մը կ'արթնցնէր Անգլիոյ դէմ՝ դրդելով Պարսիկները պահանջել նման իրաւունքներ, որպէս զի, ապագային, առգամ գտնէ պետքինը Խորհրդային կառավարութիւնը կը մերժէ թէ մղած է Շահը ջնջել Անգլօպարսիկ Քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը հարաւային Պարսկաստանի մէջ, մինչդեռ ան ծածկեր թէ իր վէբօն զրաւ երբ սառակ… անդէպ ութ… նախկին զամեքէն քարիւղաբեր հողեր կը պահէին North Persian Oilի կամ Standardի Այսուհանդերձ խորհրդային Ռուսիոյ մամուլին ձեկնութիւնները բաւական որոշ ցոյց կուտան թէ ի՛նչ համակրանքով ողջունուեցաւ մենաշնորհին ջնջման լուրը Մոսկուայի մէջ։ Անշուշտ, խորհրդային Ռուսիա չի խորհիր անցնիլ բրիտանական ծովային նախարարութեան տեղը Պարսկաստանի … հարցին մէջ, ոչ երմաական եւ գիտական անհրաժեշտ միջոց … եւ զինուորական ուժերը. Այժմ իրեն կը բաւէ զնցուիլ, զոր կը … Ծովին … Սակայն եւ այնպէս կը մտածէ թէ այս ժէսթը կրնայ մղել բրիտանական կառավարութիւնը գնահատելու ստուել կամ նըւազ բարեկացական … արժէքը, եւ … տնտեսական եւ երմաական որոշ համաձայնութիւններու մասին։

«Քաղաքական դէպք մըն է այս, որ աշխարհի կարեւորութիւն ունի», կը գրէին Իզվեստիա եւ Պրավդա։

Ըստ խորհրդային մամուլին, անգլօպարսիկ վէճը պիտի արձագանգ ամբողջ Արեւելքի մէջ, խրախուսելով ժողովուրդները բրիտանական խորհրդած կայսրութեան վէճը կարեւոր է անոր համար, որ Պարսից ծոցը մեծ նշանակութիւն ունի Բրիտանիոյ կայսրութեան համար, մանաւանդ հիմա երբ երկրին ներքին կը խախտեն քաղաքական եւ տնտեսական կապերը։

Այսուհանդերձ, թերեւս վէճը եղէ ուսանօամբ անգլօպարսկական հարցի մը շրջանակէն եւ ստանայ միջազգային հանգամանք Մասնաւորապէս այն հետաքրքրութեան համար, որ ցոյց կուտայ Ամերիկա։ Արդարեւ Ուաշինկթընի կառավարութիւնը, իր հողերուն քարիւղի պաշարը չսպառելու մտահոգութեամբ կը փնտռէ, երկրին գլխաւոր տիրանալ քարիւղի արտաքին ակերու, ի գին ամէն միջոցի։ Զէ՞ որ նման մրցակցութեամբ Ամերիկա կրցաւ Անգլօպարսիկ քարիւղի ընկերութենէն փրցնել մաս մը բաժին Միջագետքի քարիւղի հորերուն մէջ. Ամերիկա կը հաստատէ, երբ նկատի ունենանք որ Ամերիկայի երմաական խորհրդականները կ'աշխատին Պարսկաստանի մէջ եւ վերջերս Ամերիկայի մեծ դրամատէրերը մասնաւոր տրամադրութիւն ցոյց տուին Պարսկաստանի տնտեսական վերականգնումին մասին ծրագիրներ կը հաղորդեն նաեւ որ ամերիկեան շրջանակները հետաքրքրութեամբ կը հետեւին Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ Անգլիոյ դիմումին։ Պէտք է յիշել նաեւ որ Ամերիկացիները 1920ին բանակցութիւն վարեցին ստանալու համար Պարսկաստանի հիւսիսային քարիւղաբեր գօտին շահագործումը։ Կամ իրագործումը առեւտրական դիւանագիտութեան հին երազին, — շինել երկաթուղի մը Կասպեան ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց։

Ծանր եւ բարդ հարց մըն է այս։ Իր Մակտոնըլտի կը փնտռէ գտնել այն մտահոգութեամբ, զոր յայտնած էր 1914ին. Արդարեւ 9 դեկտ. 1932ին, Իրան թերթին մէջ յօդուածագիր մը կը գրէր — «Պարսիկ կառավարութիւնը որոշեց տիրանալ այն իրաւունքներուն, որոնք խլուած էին իրմէ։ Պարսիկ կառավարութիւնը, քաջատեղեակ ըլլալով միջազգային կացութեան, գիտէ թէ այդ կացութիւնը թոյլ չի տար Անգլիոյ, որ հրդեհ մը վառէ, որովհետեւ այդ հրդեհը կրնայ բոցավառել նաեւ ամբողջ աշխարհը»։

Արդէն իսկ այժմ բրիտանական դիւանագիտութիւնն ու Գաղթօփ Տերութեան բաժինը դրաւ այնպիսի դժուարութեան մը առջեւ, որ աւելի ծանր է քան Աֆղանիստանի Թագաւորին տապալման գործը.

ԱՆՐԻ ԹՈՒԼԵՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Վարդի իւղի արտադրութիւնը

Վարդի իւղը Թուրքիոյ կարեւոր արտադրութիւններէն մէկն է: Պուլկարիա իր բնագաւառութեան մէջ կ'ըսէ թէ ամենալաւ վարդերը Փոքր Ասիայէն բերուած են եւ թէ «վարդը առաջին անգամ Անատոլուի մէջ բուսած է»: Թուրքիոյ մէջ, վարդի իւղի գործին սկսած է 1897ին: 1910ին Թուրքիոյ վարդի իւղի բերքը 60,000 մսխալ, այսինքն՝ 2886 քիլօ եղած է: Արժէքը՝ 7000 ոսկի: Ընդհ. պատերազմէն առաջ, մէկ ունցիա վարդաջուր 20 ոսկի չափ կը ծախէր: Այդ պատճառով Իզմիրի եւ Պրուսայի կուսակալութիւններուն մէջ շատ մը վարդաստաններ ծաղկեցուցած էին 1906ին՝ Թուրքիոյ վարդի իւղին մսխալը առեւտրում 16 դրշ. էր. 1907ին՝ 21—22, 1909ին՝ 40, 1912ին 80—85, 1913ին՝ 55-60.

Պատերազմէն վերջ արտադրումը շատ նուազեցաւ: Վերջին տարիները միայն Սպարթայի եւ Պուրտուրի մէջ այդ գործով կը զբաղին: Արտադրումը հետեւեալը եղած է, ըստ վիճակագրութեան մը.—

Տարի	Ոսկի	Քիլօ
1931	35,937	101
1930	65,039	159
1929	65,015	279
1928	50,623	114
1927	50,774	178
1926	113,946	354

Գլխաւոր գնորդները են Ֆրանսա եւ Անգլիա: Իսկ գլխաւոր մրցակիցը՝ Պուլկարիան, որ տարեկան միջին հաշուով 1400 քիլօ իւղ կը հանէ: Թուրքերը կը խորհին բաժանի միջոցաւ արտածել:

Հողագործին վիճակը

Ուգուլ Քէօփրիւլի կը գրէ «Ճումհուրիյէթ»ի (17 դեկտ.). —

Երկրագործ. Դրամատունը անդադար կը գանձէ իր պահանջները: Հանգիստ գործողութենէ ազատ մնացած հողագործ հողուտախտ է: Դրամատունը վերջերս գաւառակի կեդրոնը եւս գանձումի սկսած եւ դիմած է եկամտական վարչութեան՝ տուրքատու երկրագործներէ իր գանձումները կալուածային օրէնքի համաձայն ընելու համար: Օսմ. Դրամատունը այս տարի երկար պայմանաժամներով վարկեր կը բանայ գիւղացիներուն: Զորօրինակ, կալի շրջանին վճարելու պայմանաւ, 20,000 ոսկի առած են դրամատունէն: Օսմ. Դրամատունը Թրակիոյ միւս գաւառակներուն եւ նահանգներուն մէջ ալ շատ լայն վարկ բացած է հողագործներուն: Ըստ ածին համաձայն, Թոսուոթոյի եւ Գիրք Քիլիսէի գրեթէ բոլոր գիւղերուն՝ անոնց ուզածին չափ դրամ տուած է:

Ուշադրութեան արժանի է այն պարագան որ Օսմ. Դրամատունը՝ վաճառականէն աւելի հողագործական գետնի վրայ կը գործէ այժմ: Բայց, Երկրագործ. Դրամատան ալ գիտողի գիրքին մէջ մնալը նոյնքան արժանի է ուշադրութեան: Այս դրամատունը յառաջ եկած է գիւղացիներու դրամով. Ուրեմն, գիւղացիին՝ դրամատունը եղող Երկրագործ. Դրամատան չգործելը այդ դրամատան համար բարոյական մեծ վնաս մըն է: Ուզողի Քէօփրիւլի, [illegible] հողագործական այլազրին մէջ Երկրագործ. Դրամատունը քանի գիւղացի մեռնի, ենթէը գինալը շատ հետաքրքրական է. Իսկ մանողներն ալ իրենց հին պարտքերը վճարողներն են. Արդեօք դեռ չէ՞ եկած [illegible] Երկրագործ. Դրամատան յայց տալու իր իրական ճամբան:

ՆՈՐ ԴԱՍԱՆԱՆՔ ՄԸ

Նոր դասանանքի մը հիմը դրած է Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի մասնաժողովը, անշուշտ հետեւողութեամբ կեդրոնին:

— Եթէ կ'ուզէք որ ձեր թաղին մէջ հայերէնի դասընթացք մը կամ մանկապարտէզ մը բացուի, պէտք է արձանագրուիք Միութեան, ամսական հինգ ֆրանքով, կամ մասնաճիւղ մը կազմէք: Այլապէս իրաւունք չունիք օգտուելու:

Անհասկնալի, հայ ժողովուրդ, առիթն է օգտուելու: Ամէն տեղ Բարեգործականի մասնաճիւղ կազմելով դպրոց բացէք, հասած է փրկութեան ժամը:

Եղբա՛յր, ու «Յառաջ»ը բնաւ մեզի միջոց չի տար բան մը ընելու: Ուրկէ՞ խմացաւ, ինչպէս լսեց. ճիշդ ու ճիշդ բառերն ալ գտած է մարգարէի մը պէս. «Սկզբո՞ւնք թէ վաճառամարտ»: Մենք երեք անձով չորս պատի մէջ, «Յառաջ»ի խմբագրատունէն շատ հեռու տունի մը մէջ նստած, նոր դասանանքի երկու առաջնեալներուն հետ կը խօսէինք: Տակաւին մենք գործի չանցած, «Յառաջ»ը արդէն յայտարարեց: Զարմացանք մնացինք: Եւ քանի որ «Յառաջ»ը մէջտեղ դրաւ խնդիրը, պարտք կը սեպեմ մանրամասնութիւնը ծանօթացնել ամբողջ հանրութեան:

Քանի մը անգամ գրեցինք Փարթ տ'Իթալիի և շրջանի նորաբաց մանկապարտէզի մասին: Սկզբնական շրջանին նեղութեան մէջ էինք, որովհետեւ մեծ թիւով աշակերտներ չէինք կրնար ընդունիլ: Որպէսզի գործը գլուխ ելլէ եւ կարենանք աւելի մեծ թիւով փոքրիկներ ընդունիլ, դիմեցինք Հ. Բ. Ը. Մ. Փարիզի մասնաժողովին, նկատի ունենալով Բարեգործականի շնորհալից գեկոյցները որ կը տպուին տարին 12 ամիս, ըսելով.— «Բացինք, կը բանանք, պիտի բանանք»:

Ուրեմն, դիմելով խնդրեցինք նիւթապէս օժանդակել մեզ, սկզբնական շրջանէն: Ամիսներ անցան մեր թղթակցութիւնները: Օր մըն ալ երկու լիազօր պատուիրակներ ներկայացան մեզի եւ ամբողջ հինգ ժամուան խօսակցութիւնը անցաւ ապարդիւն:

Լիազօր պատուիրակները բացէ ի բաց մեզի հետ առակցութեան մտնելով, պայման կը դնէին թէ եթէ Բարեգործականի մասնաճիւղ կազմենք, կրնանք ձեզի վճարել ամիսը 150—200 ֆրանք. եթէ ոչ, բան մը չենք կրնար ընել:

Մինչդեռ կիներէ բաղկացած Դպրոցասէրը առանց պայմանի ու առակցութեան խաղիս մանկապարտէզին տրամադրած է երկու վարժուհիներ, բոլորովին ձրի: Նոյնիսկ վարժուհիները իրենց կէս օրուան ճաշը միասին կը բերեն: Այլեւս եզրակացութիւնը կը ձգեմ ընթերցողին:

Ժողովրդական առածը կ'ըսէ.— «Եղունգ ունիս գլուխդ քերէ»: Նախ դուք ձեր գաւառը աօրվեցէք, գիտակցութիւնը ունեցէք ձեր կոչումին, վերջը դաս տալու ելէք այն կրթական միութիւններուն որոնք ամէն դժուարութեան կը տոկան, հինգ մանուկ աւելի փրկելու համար:

Մենք ձեզի դիմեցինք ոչ թէ մեր հաշիւին մէջ սխալած եւ կէս ճամբան մնացած ըլլալով, այլ 80 աշակերտի տեղ 100 եւ կամ աւելին փրկելու համար: Երկրորդ, մենք այն կարծիքն ունինք թէ Բարեգործականը տէրն է իր շռայլած խոստումներուն: Մեր միտքէն չէր անցներ թէ առեւտրական համաձայնութեան մը հետ է մեր գործը եւ առակցութիւն պիտի կատարուի:

Տ. ԳԱՀՎԷՃԵԱՆ

Անվէրսի Հայ Տիկնանց Միութիւնը

ԳՐԻՒՍԷԼ.— Քանիցս առիթը ունեցանք «Յառաջ»ի մէջ արձագանգ ըլլալու Անվէրսի Հայ Տիկնանց Միութեան բարւոք գործունէութեան:

Միութիւնը, հակառակ անտեսական տագնապին հետեւանքով իր պիւտճէին տխրական վիճակին, չէ դադրած իր նպաստները յատկացնելու տեղական բազմատեսակ կարիքներուն:

Ասկէ զատ, Միութիւնը գիտակից իր կոչումին, կը շարունակէ միշտ հայերէն լեզուի դասախօսութիւնները Օր. Մ. Գովանճեանի հսկողութեան տակ: Դասախօսութիւնները ձրի են եւ հրապարակային, աշակերտներուն թիւը օրէ օր աւելնալու վրայ է:

Դեկտ. 18ին, Միութիւնը Վան Հէլլըմոնի սրահներուն մէջ, կազմակերպեց ցերեկոյթ-պարահանդէս մը, որ թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ բարոյական տեսակէտով մեծ յաջողութիւն մը ունեցաւ:

Ցերեկոյթը ունեցաւ նաեւ գեղարուեստական բաժին մը, որ իր նրբութեամբ եւ այլազանութեամբ ջերմապէս գնահատուեցաւ սարքողներէն (?): Տեղական մամուլը գնահատական տողեր նուիրեց հանդէսին, վեր հանելով գործին նուիրականութիւնը եւ պարահանդէսին անթերի կազմակերպութիւնը:

Շնորհաւորութեան արժանի են մասնաւորապէս անձնուէր ու եռանդուն ջանքերը Միութեան ատենապետուհի՝ Տիկ. Իփէքճեանի, գանձապահուհի՝ Տիկ. Վրոյրի, եւ ատենադպրուհի՝ Օր. Մ. Գովանճեանի:

Յաջողութիւն ու յարատեւութիւն կը մաղթենք Միութեան անդամուհիներուն: Ուրախալի է տեսնել թէ Գրիւսէլի եւ Անվէրսի գաղութին մէջ գրեթէ միշտ հայ տիկիններն են որ լծուած են ազգօգուտ աշխատանքի, ինչ որ պատուաբեր է թէ իրենց սեռին եւ թէ իրենց պատկանած համայնքին:

Հ. ՏԷՐՈՍԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէննա բնկ. Խաչիկ Զաքոյեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Պ. Յովսէփ Քալայճեանի, Անթիլիաս:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Թ ա ց ր ո ն

ՎԻԷՆ. 26 Դեկտ. (Յատուկ).— Վիէնի մէջ ալ Կիրակի օր ներկայացուեցաւ «Ալլուդ Ղարիպ» օպերէթը, ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի Տիկ. Բագալի: Հազիւ 80 հոգի կար սրահին մէջ: Ոմանք կ'առարկէին թէ, անյարմար օր է, որովհետեւ Լէոպէնի շրջանին մէջ, Մնաւորի առթիւ տօնածառ սարքուած էր միեւնոյն ժամուն, գործարանատիրոջ (Պ. Փասկալ) կողմէ, եւ այդ շրջանի բոլոր հայերը — որ Փասկալի գործարանը կ'աշխատին — այնտեղ գացած էին, իրենց երախաներուն համար նուէրներ առնելու համար, բայց ո՞ւր էին մեր հարիւրաւոր երիտասարդները: Պատասխան.— Սինէմա, պարահանդէս, եւ կամ «պլօթ»ին գլուխը կը գտնուէին: Ինչպէս անցեալին մէջ չէր քաջալերուած դերասան թրուպը, նոյնպէս այս անգամ չքաջալերուեցաւ մեր երգչուհին: Հին ախտ է.— գիտակցութիւնը չունինք քաջալերելու մեր արուեստագէտները, բայց, շաբաթական հարիւրաւոր ֆրանքներ կը ծախսենք սինեմայի, պարի եւ «պլօթ»ի համար:

Տիկին Բագալին կը մասնակցէին սիրող ուժեր, Լէոնէն եւ Տէրենէն: Հակառակ բեմին անյարմարութեան (ոչ «ռէնքօր» ունի եւ ոչ ալ կանոնաւոր վարագոյր մը), խաղը անցաւ յաջող: Ներկաները գոհ սրտով բաժնուեցան սրահէն: Երաժշտական բաժինը կը վարէր յայտնի ջութակահար ընկեր Ռէտոփս Մելքոնեան, Լիոնէն.

Նալլին Գարահիսարի Արիւնոտ Դաշտի «Արծիւ» Միութեան մասնաճիւղը հրաւէր ուղղած էր երեք քաղաքական կազմակերպութեան ներու եւ 12 դրեւազան միութեանց, հանգանակութիւն կատարելու համար ի նպաստ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան: Բոլորն ալ սիրով պատասխանած էին: Խորհրդակցական ժողով մը գումարուելով, ընտրուեցաւ վեց հոգինոց յանձնախումբ մը: Միեւնոյն ատեն ազահանդէս մը պիտի սարքուի:

Հանգանակիչ յանձնախումբը, Դեկտեմբեր 25ին Կիրակի օր, Փոնթէվէֆի շրջանին մէջ կատարեց հանգանակութիւնը, եւ հաւաքեց աւելի քան 400 ֆրանք: Հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի նաեւ Էսարէգէնի շրջանին մէջ:

Գալ-Ադրիէն

Ծ Ի Ծ Ա Ղ

— Պարոն, հաճեցէք հարիւր ֆրանք փոխ տալ ինծի:

— Բայց ես ձեզ չեմ ճանչնար:

— Ճիշդ այդ պատճառաւ էր որ դիմեցի ձեզի: Զիս ճանչցողները չեն ուզեր այդ շնորհը ընել ինծի:

*

— Մարիամ, այս ի՞նչ խայտառակութիւն է, կարասիներուն վրայ այնչափ փոշի կայ որ, անունդ կրնամ գրել:

— Ա՛հ, տիկին, ի՞նչ աղուոր բան է կարդալ գրել գիտնալը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՑԱՒԸ

Պէյրութի «Ազդակ»ը իրաւամբ կը գանգատի խմբագրականի մը մէջ (21 դեկտ.).

—«Անուրանալի է անշուշտ որ մեր թերթերը եւրոպական հանդէսներու եւ օրաթերթերու ոչ ճոխութիւնը ունին եւ ոչ ալ խնամքը. հայ թերթը իւրաքանչիւր գաղութի մէջ լոյս կը տեսնէ բացառիկ ճիգերով եւ զոհողութիւններով:

Շատ հազուագիւտ են ինքնապահ թերթերը: Մէկ կողմէ ձրի ընթերցանութեան վատթար սովորութիւնը, իսկ միւս կողմէ մամուլի հանդէպ տիրող անտարբերութիւնը մեր ժողովուրդի մեծ մասին մէջ, կը վտանգեն ոչ միայն հայ թերթերու զարգացումն ու ճոխացումը, այլ ուղղակի կը վտանգեն անոր գոյութեան եւ պահպանման:

Նիւթական ու բարոյական բոլոր մասնաւոր եւ անհատական զոհողութիւնները բաւական չեն ապահովելու թերթի մը հրատարակութեան մեծածախս գործը: Եթէ իւրաքանչիւր ընթերցող գոնէ իր կարդացած թերթին փոխարժէքը ճիշդ օրին վճարէ եւ չաշխատի նոր ընթերցողներ գտնելու համար, դժուարութեանց կը հանդիպի թերթերու հրատարակութեան սաժանելի գործը:

Դժբախտաբար, հայ թերթերու ընթերցողներուն մէջ կը գտնուին մարդիկ, որոնք ամիսներ շարունակ կը կարդան թերթը ծայրէ ի ծայր, կը գտնեն պէտքը թերթին, օրին կը լրացնեն պակաս թիւերը, սակայն, հակառակ կրկնակի ազդարարութեանց, կը դանդաղին երբ կարգը կու գայ վճարումի:

Չեն խորհիր անգամ մը թէ՝ օրը օրին իրենց կարդացած թերթերը ահագին ծախքերով կը հրատարակուին, աշխատաւորներէն սկսած մինչեւ մելանն ու թուղթը կանխիկ վճարումով կը հայթայթուին, եթէ ընթերցողներն ալ կանխիկ չվճարեն, կամ մէկ օրէն միւսը երկարաձգեն իրենց վճարման ժամանակը, հրատարակիչները կը մատնուին անհամար դժուարութիւններու:

Եւ որո՞ւն ծանօթ չէ որ հայ թերթերու հրատարակիչները դրամատէրներ չեն: Ամենաբախտաւորներն են անոնք, որոնք կրցած են ինքնապահ դարձնել իրենց թերթերը, առանց բեռ ըլլալու ուրիշներուն վրայ:

Կան ուրիշներ, ալ որոնք անհամբերութեամբ կը սպասեն թերթին, ծայրէ ծայր կը կարդան, կը գնահատեն ու քննադատեն, սակայն առանց փոխհատուցման: Դժբախտաբար անհամար թիւ մը չեն ներկայացներ ձրի թերթ կարդալու այս զզուելի ախտէն վարակուածները մեր մէջ: Այս յոռի սովորութենէն տառապողները, մակաբոյծի պէս կը սպասեն մեր այս կամ այն բաժանորդին և յաճախ անոնցմէ առաջ ձեռք կ'անցընեն թերթը: Թերթի մակաբոյծներ, որքա՛ն զզուելի են անոնք: Մանաւանդ, երբ անոնք ի վիճակի են քանի մը թերթերու բաժանորդ ըլլալու եւ հաճոյքի համար կը վատնեն տասնեակներով բաժակներ»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Մատենաշար Յառաջ»ի Բ. հատորը,

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

(ՎԷՊ)

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ

ԳԻՆ 10 ՖՐԱՆՔ

Քանի մը օրէն՝ Թիւ 1ը, — «ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր», Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻ

Դիմել խմբագրութեան:

ԾԻԾԱՂ

Թուրք դրամատուն մը ուզելով իր գործառնութիւնները աւելի կանոնաւորել եւ եւրոպական դրամատան մը վիճակին հասցնել, Ֆրանսայէն դրամատան առաջնակարգ պաշտօնեայ մը հրաւիրած եւ տէր-տնօրէն կարգած էր:

Ֆրանսացին քանի մը օր յետոյ դրամատնականները պտոյտի կ'ելլէ, մօտէն քննել եւ ուսումնասիրելու համար: Այդ միջոցին կը տեսնէ որ բաւական պաշտօնեաներ իրենց գործէն կը բացակային: Ներկաներէն մէկուն կը հարցնէ պատճառը:

— Սա դիմացի սենեակն են, կը պատասխանէ.

Ֆրանսացին հոն երթալով կը տեսնէ որ գետին ծռած կը նստին ու կ'ելլեն:

— Ինչ զարմանալի բան, գործի ժամանակ մարմնամարզ չեմ հասկնար:

Պատասխան չեն տար.

— Ինչո՞ւ չէք պատասխաներ:

— Պարոն, մեր աղօթելու ժամանակն ըլլալով, մեր պարտականութիւնը կը կատարենք հանդէպ Ալլահին:

— Բայց այդ պարտականութիւնը կիրակի օր պէտք է կատարէք, երբ դրամատունը գոց է:

— Մենք քրիստոնեայ չենք, այլ մահմետական:

— Աշխարհի վրայ տեսնուած բան չէ գործի ժամանակ աղօթել եւ յաճախորդները սպասցնել:

Պաշտօնեաներէն մէկը, որ բաւական ֆրանսերէն գիտէր.

— Պարոն տնօրէն, մահմետականութենէ միայն այս մնաց մեր ձեռքը. գիրերը փոխուեցան, աղօթքն ալ որ չըլլայ, պէտք է քրիստոնեայ դառնայ.

ԿՐՆԱ՞Ս ՈՐ ԵՒ Է ՕՏԱՐ ԹԵՐԹ ՍՏԱՆԱԼ ՈՉ ԹԷ ՄԷԿ ՏԱՐԻ, ԱՅԼ ՄԷԿ ՇԱԲԱԹ ՉՎՃԱՐԵԼՈՎ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

1. ՓՈՐԷԼԻ ԿԱՊԵԼԱՅԻՆ ՄԷՋ

Այդ վայրկեանին էր որ առաջին անգամ ըլլալով, երբ աղջիկը կը նայէր իրեն, Ճօրճ անոր աչքին վրայ տեսաւ տարօրինակ նշան մը. նոր կը տեսնէր աղջիկը [illegible]:

2. ԼԸՓԻՒՔ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ

Լիան Սոնրէյ արագ կարծիք մը կազմած ըլլալու էր արդէն Ճօրճի մասին, երբ տեսաւ անոր նկարները այդ գիրքի: Արուեստէ հասկցողի մը կարծիքը չէր ան սպասողաբար:

Արուեստագիտական չէր ան. թէեւ կարելի է արուեստագէտ ըլլալ կեանքի մասին. իսկ ան ունէր այդ կարողութիւնը: Բայց ինչ որ ալ եղած ըլլար իր կարծիքը կամ նպատակը երբ կը հանէր իր հագուստները տղուն դիմացը, յայտնի էր որ ան որոշած էր պատեհութիւն չտալ Ճօրճին իր միտքը փոխելու:

— Գեղեցիկ է ձեր նկարչութիւնը, ըսաւ Լիան:

Իմաստէ զուրկ էին այդ բառերը գոնէ իբրեւ քննադատութիւն: Բայց անկասկած նշանակութիւն մը ունէին անոնք, եթէ ան հասկցնել կ'ուզէր բան մը որ մտքին մէջ ունէր: Փինէի հետ ունեցած փորձառութենէն յետոյ, կարելի էր ենթադրել որ աղջիկը չպիտի ուզէր այլ եւս որ եւ է գործ ունենալ այս արուեստագէտներուն հետ: Եւ սակայն տարօրինակ էր այն պատրաստակամութիւնը զոր ցոյց տուաւ նկարուելու համար:

Անկասկած Ճօրճի մէջ տեսած էր բան մը որ մղած էր զինքը շնորհելու իր յանկարծական բարեկամութիւնը անոր: Ճօրճ տարբեր անկիւնէ մը կը նկարէր. բայց այդ չէր միակ պատճառը:

Ճօրճի La Charmeuse de Serpent (օձահմայ կինը) աշխատութիւնն էր որ պիտի սահեցնէր այդ կապը անոնց միջեւ: Ճօրճ չէր կրնար երեւակայել այդ աղջիկը ուրիշ դերի մը մէջ. այդպէս ճանչցուած էր ան Փորէլի կապելային մէջ: Կենդանի շունչ մը կար անոր մէջ, կրակուտ արտայայտութիւն մը իր դէմքին վրայ. արեւ կար անոր արիւնին մէջ:

Այդ դիրքին մէջ նստեցուց զայն, թեւերը վեր, գլուխը քիչ մը ետեւ ծռած. տուաւ անոր ուսնոց մը որ պիտի կատարէր օձին դերը: Աղջիկը մօտեցուց զայն իր կիսաբաց շրթունքներուն որոնք զգացին անոր գգուանքը:

Հազիւ երեք վայրկեան կեցած էր այդպէս, երբ ըսաւ յանկարծ.

— Ինծի գեղեցիկ պիտի նկարես, այո՞. գեղեցիկ քու նկարներուդ պէս:

Ճօրճ լրջութեամբ առաւ այդ խօսքը. Փինէ խնդալէն պիտի մարէր, եթէ իր տեղը ըլլար: Ածուխին կտորը արտորացուց թուղթին վրայ քանի մը վայրկեան եւ յետոյ ըսաւ.

— Վստա՞հ ես որ գեղեցիկ ես...

— Մարմինս, այո՛, անշուշտ...

Լիան խայթուեցաւ սրտէն, սպասելով անոր պատասխանին: Ճօրճ կը գծէր միշտ՝ խորասուզուած ինչպէս արուեստագէտ մը որ գիտէ հեռանալ նիւթական նկատումներէն ու կը տեսնէ միայն ճշմարտութիւնը որ կանգնած էր իր աչքերուն առջեւ: Պատասխան չտուաւ:

— Չէ՞ս կարծեր որ մարմինս գեղեցիկ է:

— Այո՛, հարկաւ:

— Ուրեմն նկարն ալ գեղեցիկ պիտի ըլլա՛յ:

— Հաւանաբա՛ր:

— Հաւանաբա՞ր...

— Այո՛, որովհետեւ գեղեցկութիւնը միայն գիծերու եւ ձեւի հարց չէ:

Իր խօսելու ձեւէն յայտնի էր որ կ'ուզէր շարունակել տակաւին: Գծեց քանի մը վայրկեան եւս: Անսահմանելի ձայն մը կը հանէր ածուխին կտորը այդ լռութեան մէջ.

— Փորէլի տղաքը՝ Փինէն եւ միւսները, գտած են ճշմարտութիւն մը:

Քանի մը գիծ եւս քաշեց ու յետոյ շարունակեց.

— Գեղեցիկին արմատը մարդուն մտքին մէջ է: Գիտե՞ս ի՞նչ:

Լիան շարժեց գլուխը եւ մտիկ ըրաւ.

— Հողը որուն մէջ պիտի սաւառնի այդ արմատը, ճշմարտութիւնն է: Ամէն բան որ կը ձգտի միայն գեղեցիկին, առանց ճշմարտութեան, ցեխ է, ցեխ:

— Չեմ սխալիր, ըսաւ Լիան:

— Այսինքն...

— Իտէալիստ մըն ես:

Ե՞րբ զգացեր էր այդ բանը:

— Ամօ՞թ է:

Աղջիկը խնդաց:

— Ո՛հ, Աստուած իմ:

Ճօրճ բարձրացուց աչքերը, անսպասելի լոյս մը տեսնելու համար անոր մտքին մէջ: Սուր հեգնանք մը կար անոր ձայնին մէջ: Ճաթած յախճապակիի մը պէս հնչեց անոր ծիծաղը: Ոչ մէկ ատեն գեղեցիկ չէր եղած Լիանի ձայնը:

— Չե՞ս հաւատար այդ տեսակ անիմաստ բաներու, հարցուց Ճօրճ:

— Ո՛չ, երբե՛ք... յոգնեցա՛յ:

Լիան նստաւ վառարանին մօտիկը: Ճօրճ շալ մը նետեց անոր ուսերուն վրայ: Զարմացաւ աղջիկը, որովհետեւ տաք էր սենեակը: Ճօրճ բացատրեց որ ամէն կին բծախնդիր է իր հանգստութեան մասին:

— Ճանչցած եմ կիներ որոնք անօթի մնացած են, որովհետեւ հաճոյք չեն գտած ուտելուն մէջ:

— Շատ կիներ նկարա՞ծ ես:

Ճօրճ հարցուց թէ նայա՞ծ էր իր բոլոր կտաւները:

— Այո՛, նայեցայ. շատ մը կիներ... ու տակաւին իտէալի՞ստ ես...

— Ինչո՞ւ չէ:

Աղջիկը փաթթուեցաւ շալին մէջ, թօթուեց իր ուսերը եւ թեթեւ ժպիտ մը դրաւ շրթունքներուն վրայ:

— Անկարելի է, ըսաւ ան, այրերը բոլորն ալ իրարու կը նմանին. կիները նոյնպէս. գիտե՛մ: Միայն սկիզբն է որ կը լսես թռչունին երգը, կը զգաս ծաղիկներուն հոտը, կը դիտես երկինքը ու կը տեսնես բարի Աստուածը որ ստեղծեր է ամէն բան. ի՛նչ գեղեցիկ է, կը գոչես. այո՛. ես ալ արցունք ունեցած եմ իմ աչքերուս մէջ:

Ճօրճ հարցուց թէ կ'ուզէ՞ր նկարուիլ դարձեալ: Լիան թօթուեց գլուխը ու կնճիռ մը դրաւ իր շրթունքներուն վրայ: Նկարը չէր զինքը հետաքրքրեր. երբեք հետաքրքրուած չէր անով: Հիմա աւելի կը հետաքրքրուէր Ճօրճով, ինքն իրմով: Իր նայուածքը ուղղուած էր հեռո՛ւն, դէպ ի անցեալը:

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

տակն է ճօսրացնել քաղաքներու եւ մաքրագործել ընկերային անհարազատ տարրերը։ (Տես Ա. էջի լուրը)։

Հինգ միլիառի փոխարէն երեք միլիառ

Գրած էինք թէ Երեսփ. ժողովը արտօնած է որ կառավարութիւնը հինգ միլիառ փրանքի նոր գանձատոմսեր շրջաբերութեան հանէ։

Ծերակոյտին նիւմտական յանձնաժողովը իր կարգին քննելով այս օրինագիծը, 9ի դէմ 13 ձայնով երեք միլիառ փրանքի զեղչեց պահանջուած գումարը։ Ծերակոյտը երէկ բուռն վիճաբանութիւններ ունեցաւ այս առթիւ։ Եթէ չվաւերացնէ հինգ միլիառի պահանջը, դահլիճը պիտի հրաժարի։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՀՌՈՄԻ փրանսական դեսպան նշանակուեցաւ Պ. տը Ժուվնէլ, Սուրիոյ նախկին մարդպանը, որ պիտի ջանայ բարւոքել փրանքօ-իտալական յարաբերութիւնները։

400 ՊԱՐՍԻԿ ծովային սպաներ եւ նաւաստիներ Իտալիա պիտի երթան կատարելագործելու իրենց կրթութիւնը։ Նախապէս Անգլիա դիմած էին, բայց ընդունելի չէր տրուած։

Ինչպէս կը յիշուի, Պարսկաստան վերջերս վեց թնդանօթանաւեր շինել տուաւ Իտալիոյ մէջ։

Փարիզ եւ շրջակաները

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վ.ուժեան, Մջօ. Մուրատ եւ Արդուխեան խումբերը այս երեկոյ, ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Ուր. երեկոյ ժամը 8.30ին ընկեր Քէնտիրեանի ճաշարանը։ Կարեւորիկ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Պաշտօնով Ամերիկա հրաւիրուած եւ մեկնելու ստիպուած ըլլալով, չկրցայ անձամբ հրաժեշտ առնել բարեկամներէս։ Հրապարակաւ կատարելով այդ պարտականութիւնը, կը խնդրեմ այլեւս նամակներ չղրկել Պէյրութի հասցէիս։

Աղօթարար
Ցուսիկ քհնյ. Նախնիքեան

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

(Բարեգործականի Գրասենեակէն)

Համաձայն մեր վերջին զեկոյցին, կարգադրած ըլլալով փնտռտուքի բաժանմունքին մը, կը խնդրենք մեր հայրենակիցներէն եւ գլխաւորաբար Հայրենակցական Միութիւններէն եւ Ազգ. վարչութիւններէն, որ հաճին Միութեանս Ընդհ. Տնօրէնութեան կամ ուղղակի փնտռողներուն հասցէին հաղորդել այն ամէն տեղեկութիւնները զոր ունին կամ կրնան քաղել հետեւեալ փնտռուած անձերու մասին։

1.— Տիկին Եւմա Վարժապետեան, 20, rue de Bézon, Courbevoie (Seine) կը փնտռէ իր զաւակը Յովհաննէս Վարժապետեան, Թիթեղագործ, Զորումցի (Անգարայի կուսակալութիւն), որ թողն է Արժ. Կարապետ քահանայի 18 տարեկանին, Շամմարի մէջ արար Մութլաք պէյի քով մնացած է։

2.— Կարապետ Մաճարեան, Սոֆիա փողոց, 20 Խասքովօ (Պուլկարիա) կը փնտռէ Սրապիոն Մաճարեանը, 24 տարեկան, Կեսարացի, որ 1927ին Ամերիկացիներու միջոցաւ Պէյրութէն Ֆրանսա բերուած է եւ տարի մը վերջ Լիոնի կողմերը գանուած է։

3.— Հայկ Աւրեամանեան, Գաֆրացի, որուն հասցէն է Բրոսոյանի (Ցուծասան), կը փնտռէ մայրը Կիւլիֆաթ, եղբայրներն ու քոյրերը, որ 1915ի տարագրութեան ընթացքին Գաֆրայէն հանուած են ու մինչեւ Մալաթիա հասած։ Հոն, մայրը եւ իր երկու աղջիկները՝ Կիւլխաթեր եւ Վերժին ու փոքրիկ տղեկը Սարգիս առեւանգուած են քիւրտ պէյի մը կողմէ եւ տարուած Մալաթիոյ շրջակայ գիւղերը, իսկ Հրանտ ու Հաճի Խաչէր անուն երկու տղաքը մնացած են Մալաթիոյ Թրքական որբանոցը։ Տեղեկութիւն առնուած է որ այս վերջին երկուքը գինապաշտարին կը գտնուէին Մալաթիոյ մէջ, Թուրքերու քով։

4.— Ցակոբիկ Գ. Հաճի Մանուկեան Գրուսայի Սէօլէզ գիւղէն, 10 rue St Roche Saint Etienne (Loire)—France, կը փնտռէ իր քոյրը Վարդուհի Հաճի Մանուկեանը, որ 1916ին, երբ 12 տարեկան էր, Թէօ-իւլ-Այնի մէջ Արաբներու քով սպասաւոր գացած է։ Հօրը անունն է Գերմանիկ, մօրը անունը՝ Գայծառ, որ 1916ին մեռած են Թէօ-իւլ-Այնի մէջ։

5.— Նշան Փիլոսեան, Ամասիացի, 7 rue Montprison, St. Etienne (Loire). France, կը փնտռէ իր մօրաքրոջ զաւակը Գրիգոր Ղազարեանը, որուն հօր անունն է Ղազար եւ մօր անունը Սոֆիկ եւ որ 1918ին կը գտնուէր Տէր Զօրէն 3 օր հեռու, Սեւնի գիւղը Շէյխ Սախոի տան մէջ։

6.— Պէկկիզար Փիլոսեան, 7 rue Montprison, St. Etienne (Loire). France, կը փնտռէ Ամասիացի Նիկողոս Լրլըրումցեանը, որուն հօր անունն է Նշան եւ մօր անունը՝ Մարիամ, եւ որ տարագրութեան ատեն կը գտնուէր Էրզիլէթ գիւղը։ Վերադարձողներ կը հաւաստեն թէ ողջ է։

7.— Աբրահամ Աստուրեան, 86 rue Rebeval, Paris (19). կը փնտռէ Մարիամ, Սաւգուլ եւ Մելիք Քէմալեանները, որոնց հօր անունն է Պօղոս եւ մօր անունը՝ Պէյազ։ Ծնած են Մշոյ Արատնք գիւղը։ Կ'րսուի թէ մէկ երկու տարի առաջ Թուրքիայէն Սուրիա գաղթած են։

8.— Գրիգոր Գույումճեան, La Roche Taille, par St. Uze, (Drôme) France, կը փնտռէ իր զաւակը Եղիա Գույումճեանը, որ Իզմիրի աղէտին անհետացած է 21 տարեկանին։

9.— Գեր. Հ. Հմայեակ Վարդ. Կէտիկեան, Ս. Ղազար, Վենետիկ, կը փնտռէ Միհրան Կէտիկեանը, որդի Գրիգոր Կէտիկեանի, Տրապիզոնցի, ծնած 1908ին, որ 1921ին կը գտնուէր Կ. Պոլիս, Եաշ Գուլէի որբանոցը եւ 1924ին Ցունաստան, Սէրէսի մօտ, Մարաշիս անուամբ ծխախոտ մշակողի մը քով կ'աշխատէր։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ
ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԷՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Տիկիններ՝ Խ. Պետրոսեան, Ս. Նշանեան Ն. Առաքելեան։ Պարոններ՝ Ց. Սարգսեան, Մ. Պետրոսեան, Ս. Փապուճեանին Միութեանս սրահի նորոգութեան եւ բեմի կառուցման համար իրենց տուած փոխառութեան համար։

Խորին շնորհակալութիւններս Պ. Բարթող Փափազեանի, Պ. Ալ. Քիրէճեանի, Պ. Ց. Սիմոնեանի, Պ. Ս. Մարգարեանի, Պ. Զ. Գոչեանի, Պ. Մ. Ցակոբեանի եւ միւսներուն, որոնք ձրի աշխատելով դիւրացուցին սրահին շինութիւնը։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Դ. Փաշայեանի եւ Պ. Տաքէսի որ կէս օրավարձի աշխատութեամբ օգնեցին մեզ.

Շնորհակալութիւն նոյնպէս Պ. Ցովհաննէս Փափազեանին որ 100 ֆրանք նուիրելով՝ կնքահայր եղաւ մեր նորակառոյց բեմին

✕ Միութեանս կը նուիրեն 50 ֆր. Տէր եւ Տիկին Ց. Մութաֆեանները իրենց դուստր Բերուզ Մութաֆեանի ծննդեան առթիւ։ Նոյնպէս 50 ֆր. Տէր եւ Տիկին Ուստայեան, իրենց դուստր Ալիս — Արաքսիի ծննդեան առթիւ։ Շնորհակալութիւններ։

(Կճիք)

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԷՆ

Վարչութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ փարիզահայ հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ եւ իր նուիրատուութիւններով ապահովեց Ընկերութեանս 27 նոյեմբերի պարահանդէսին յաջողութիւնը

Այս առթիւ հաւատարիմ թարգմանը կ'ըլլանք մեր բազմաթիւ նպաստընկալներուն երախտագիտական զգացումներուն։

Ապահով ենք թէ գաղութիս մեր հայրենակիցները միշտ միեւնոյն համակրանքը եւ քաջալերութիւնը ցոյց պիտի տան հանդէպ ընկերութեանս՝ թոյլատրելու համար անոր ի գլուխ հանել իր դժուարին գործը։

Վարչութիւն

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ նախկին Սանուց Միութեան ճաշկերոյթը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, «Ֆլօրիտա» ճաշարանը, 61, Rue Mr. le Prince, մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն-Միշէլ։

Օր. Մաննիկ Պէրպէրեանի սիրայօժար մասնակցութիւնը առիթ համարելով կը հրաւիրուին բոլոր սաները եւ համակիրները. կը խնդրուի վերայիշեալ հասցէին երկտողով մը իմացնել յանձնախումբին —

Association des Anciens Elèves du Collège Berberian.

ՏՕՆԱԾԱՌ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց երկսեռ Միութեան կողմէ։ Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ. Միութեան սրահին մէջ. 8 Avenue de Paris. Վէնսէն։ Գեղարուեստական բաժին մինչեւ կէս գիշեր։ Նուէրներու բաշխում հայ մանուկներու։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր։ Մուտքը ազատ է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Հայ Մայրերու Օրօրուան առթիւ. եկեղեցական եւ աշխարհական ու հեղինակաւոր անձնաւորութիւններու գնահատական նամակները, հայ կազմակերպութիւններու կարծիքները եւ Թելադրութիւնները, հայ մամուլին կարծիքները եւ Թելադրութիւնները, գրական բաժին՝ ծանօթ ժտաւորականներու կողմէ, «Հայ Մայրերու Միութեան» խօսքը հայ մայրերուն, եւ ընդարձակ ծանօթութիւններ հայ գաղութներու մասին, եւյլն. եւյլն.: գինն է 10 ֆրանք ամէն տեղի համար: Միակ կեդրոնատեղին է՝ 75, Ave. Berthelot, Lyon (Rhône) France:

Ազնիւ հայ ընթերցողներ, հաճեցէք հատ մը ապահովել մեր տարեցոյցէն, քաջալերելու համար Միութեանս ազգանուէր ջանքերը:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 31 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

31 Decembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2073

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՐԽԱՓՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՃԻԳԵՐ

Մէկուկէս տարուան տնտեսական յարատեւ տագնապը անշուշտ խորապէս պիտի ազդէր նաեւ ֆրանսահայ գաղութի հանրային կեանքին վրայ։ Ինչպէս ազդած է, երեք տարիէ ի վեր, Ամերիկայի մէջ։

Արդարեւ, զգալապէս պակսած է նախկին ոգեւորութիւնը։ Բոլոր ճակատներուն վրայ։

Կանգ չէ առած որ եւ է չարժում։

Բայց, չենք տեսներ նախկին ծաւալն ու խորութիւնը։

Չեն երեւար նախկին ճոխութիւնն ու կենդանութիւնը։

Սկսելով Փարիզէն, ցնցումին հազիւ կը տոկան ամէնէն ամուր եւ բախտաւոր հաստատութիւնները, — Բարեգործական, Տիկնանց, Կարմիր Խաչ, Աղքատախնամ, Եկեղեցի, Դպրոցասէր։ Եւ կոչերը կը դիզուին կոչերու վրայ։

Այնպիսի վիճակ մը յառաջ եկած է որ, միեւնոյն փողոցին, յաճախ միեւնոյն խանութին մէջ իրարու կը հանդիպին զանազան հաստատութեանց հաւաքիչները, անդամավճար հաւաքելու կամ տոմսակ ծախելու համար։

Եւ միխիթարական է, նորէն, որ բոլորն ալ կը դիմանան։ Կը տառապին, կը պրծնեղին, սակայն ձեռնթափ չեն ըլլար։

Այս տեսակէտէն՝ խրատական է Դպրոցասէրին ճիգը՝ փրկելու համար յիսնամեայ հաստատութիւն մը։

Այս հաստատութեան եկամուտը եղած է, 1930 – 31 տարեշրջանին, 552,541 ֆրանք։ Մուտքի նուազումը՝ 291,880 ֆրանք։

1931 – 32 տարեշրջանին կրճատեր էին 100,000 ֆրանք, բայց նորէն բաց ունէին 175,000 ֆրանք, հաշուելով յոբելեանի հասոյթն ալ (60,000 ֆրանք)։

Տիկնանց Կարմիր Խաչը եւ Աղքատախնամը քանի մը տարի առաջ 60 — 120,000 ֆրանք հասոյթ կ'ապահովէին տարեկան պարահանդէսներով։

Ահա երեք տարի է որ կ'անճրկին պարահանդէս կազմակերպել մինչեւ իսկ, եւ կը գոհանան երեկոյթներով, մինչեւ կէս գիշեր։ Եկամուտն ալ՝ ոչ իսկ տասը հազարի կը յանգի։

Աւելորդ է խօսիլ Հայր. Միութիւններու մասին, որոնք լաւագոյն օրերուն ալ, չեն ունեցած հիմնական ծրագիր, եւ փառք տըւած են, երբ կրցեր եղեր է հոգալ ընթացիկ ծախքերը։

Պատկերը աւելի մռայլ է, անշուշտ, գաւառներու մէջ, — Տէսին, Լիոն, Վալանս, Վիէն, Սէն Շամոն, Սէնթ Էթիէն, Փոն տը Շէրիւի, Մարսէյլ, Նիս։

Ամէն տեղալ՝ եղածն է որ կը պահեն։ Տեղ – տեղ՝ եղածն ալ վրայ տալին։

Մարսէյլ քաղաքը երրորդ տարին է որ դպրոց չունի։

Մինչեւ 1930ի ամառը, գոնէ 300 մանուկներ հայկական կրթութիւն կը ստանային։ Կորսնցնելով վարձու շէնքը, եւ մինչեւ չգտնելով գնելու նոր շէնք մը, բրինձի փոխարէն տունին ձաւարն ալ վրայ տուին։ Ինչպէս եւ եկեղեցին, որուն դիմաց, իբրեւ սըրբուր հեգնութիւն, իր շուքը փռած է ամուլ չքեղութիւն մը, — Փրատոյի նորակառոյց կաթողիկէն։ (Փակ մնալու պայմանով...)։

Բայց, կարուրիչ երեւոյթ մը։ — Մինչ կեդրոնները կ'անճրկին, կամ եղածն ալ կը կորսնցնեն բիւզանդական վէճերով, խոնարհ կայանները, «ծայրամասերը» զարմանալի կենսունակութիւն մը կը ցուցնեն։

Այսպէս է՛ր, Մարսէյլի մէկ արուարձանը, Պոմոն, դպրոց եւ եկեղեցի շինեց ընդամէնը երկու ամիսէն, բոլոր յարմարութիւններով։ Շէնք մը, որ կրնայ ծառայել իբրեւ առաջնորդարան, եւ տեղաւորել 30 աշակերտ։

Ուրիշ արուարձան մը, Սէն Ժէռոմ, որ ծաղկոց մը ունէր եւ 80 աշակերտ, որոշեց նոր շէնք մը շինել, 100 — 150 աշակերտի համար։ Եւ այս՝ տանց վհատելու հինէն մնացած 8000 ֆրանքի պարտքին առջեւ։ Ընդհակառակն, նոր ձեռնարկը դուռ բացաւ նոր հանգանակութեան մը եւ չորրորդ շաբթուն արդէն գոյացած էր 15,000 ֆրանք։

Միեւնոյն եռանդը՝ միւս արուարձաններուն եւ գիւղերուն մէջ, եղածը պահելու կամ նոր բան մը աւելցնելու համար։ (Կարտան, Սէն Լու, Լէնթ Մարկրիթ, Քան Օտտօ, Սէնթ Անթուան, Քամփանեը Ֆրէ. եւն.)։

Եւ նոյն պատկերը՝ ուրիշ քաղաքներու մէջ։

Տէսինը վերահաստատեց հայերէնի դասընթացքը։ Լիոնի մէջ Արաբկիրի Հայր. Միութիւնը կը պահէ իր դպրոցը — միակը։ Քանի մը քաղաքներ՝ Ռ. Մ.-ին կը պարտին իրենց հայերէնի դասընթացքը։ Կրընոպլ, Վիէն, Սէն Շամոն, Սէնթ Էթիէն — բոլորն ալ խոնարհ համբաններ — թեւ առած են Ֆրանսահայ Կ. Խաչով։ Նիսն ալ վառ կը պահէ իր ճրագը։

Նոյն սխրանքն ունինք նաեւ Փարիզի մէջ։

Երկու ծայրամասեր, Առնուվիլ լէ Կոնէս եւ Փորթ տ'Իթալի, ունեցան իրենց մանկապարտէզները։ Պանեօ – Քաշան (հարաւային շրջան), ամէն ժամանակէ աւելի եռանդով փարած է իր ծաղկոցին։ Ուրիշ երեք արուարձաններ, Ալֆորվիլ, Վէնսէն եւ Իսի լէ Մուլինօ, կը ձգտին վառ պահել ազգային ոգին։ (Ալֆորվիլը կրնար դպրոց մը պահել, եւ սակայն...)։

Կը նշանակէ թ՝ հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն, աշխատաւոր զանգուածներն ու երիտասարդական կազմակերպութիւնները կեցած են լուսաւոր հեռաքերու վրայ։ Աւելի կամ պակաս, բայց յարատեւելու առաջադրութեամբ։

Անցնող տարինեւ մանաւանդ 1932ը, իրենց բազմազան տագնապներով, տեսակ'ը նոր զուրգուրանք ներշնչած են։

Քանի կ'երկարաձգուի պանդխտութիւնը, այնքան կարօտը կը զգանք «մենք մեզի»

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԲԱՑՑ ԱՓՍՈ՛Ս ՈՐ ԵՐԱԶ ԷՐ

Անցեալ օր, ՅԱՌԱՋը պոլսական թերթէ մը վերապահութեամբ արտատպած էր լուր մը.

— Պաթումի նաւահանգստի վարչութիւնը եւ առեւտրական նաւատորմին տնօրէնութիւնը յանձնուած է Հայաստանի կառավարութեան։ Կամօքն՝ Մոսկուայի։

Պոլսական թերթը կը յիշէր թէ՝ լուրը քաղած է «Խ. Հայաստան»էն։

ՅԱՌԱՋը, տակաւին ստացած չըլլալով «Խ. Հայաստան»ի այդ համարը, հարցական մըն ալ կցած էր այս չափազանց... վիպաշունչ լուրին։

Ցետոյ լսեցի որ, պոլսական ուրիշ երկու թերթեր ալ թեւ տալով իրենց երեւակայութեան, արտատպեր են միեւնոյն պատմութիւնը, «ողջացեալ եւ յաւելեալ» մանրամասնութիւններով։

Նոյն իսկ թերթ մը լուրին աղբիւրը Անգլիա փոխադրած և վերագրած է ... «Մանչէսթըր Կարտիըն»ի։

Ի՞նչ է եղածը։

Հայաստանի տրուած է Պաթումի նաւահանգստին եւ առեւտրական նաւատորմին ոչ թէ վարչութիւնը, այլ ... «շէֆ»ութիւնը։

Բոլշեւիկեան գիւտ մըն է այս ալ, «շէֆ»ութիւն։ Իմաստը՝ բարոյական հովանաւորութիւն, աւելի սերտացնելու համար կապերը՝ շրջանէ շրջան եւ կազմակերպութենէ կազմակերպութիւն։ Կարելի է թարգմանել՝ «կնքահայրութիւն»։

Ուրեմն, երազ մըն ալ ցնդեցաւ, Պաթումի նախնախլուռներուն մէջ։

Ի՞նչ բանկագին դրամագլուխ Երեւանի թերթերուն համար, սինակ – սինակ «պատմա – մատերիալիստական» թխելու արտասահմանի «բուրժուա – նացիոնալիստական տենդենցներին» դէմ...

ՎԱՐԱԶ

ԿԸ ՓՈԽԵՆ ՈՒ ԿԸ ՓՈԽԵՆ

Թուրքիոյ ելմտական գործավարութիւնը նոր օրինագիծ մը կը պատրաստէ, յետնեալ տուրքերը հաշուեյարդարի ենթարկելու մասին։ Օրինագիծը դիւրութիւններ պիտի տայ այն հարկատուներուն որոնք պարտք ունին պետութեան։

× Ելմտացոյցի յանձնաժողովը աւարտեց շահատուրքի օրինագիծին քննութիւնը։ Դեղագործներու դիմումին վրայ, յանձնաժողովը ջնջած է տեղական բանելու պարտաւորութիւնը եւ տեղը դրած է որոշ տուրք մը վճարելու դրութիւնը։

Արտակարգ ցանկէն դուրս հանուած են բժիշկները-միայն փաստաբանները եւ իրաւագէտ խորհրդականները թողուած են։ 10,000էն նուազ բնակիչ ունեցող գիւղաքաղաքներու (*գաւառայ*) բժիշկները տուրքէ զերծ են։

Ցայտագիր տալու կամ չտալու տարազութիւնն ալ ջնջուած է։ Պարտաւորիչ կերպով յայտագրի ենթակայ են այն հաստատութիւնները որոնց խառն հասոյթը 2000 ոսկիէն աւելի է։ Աւելի քիչ հասոյթ ունեցողներուն տուրքը պիտի ճշդուի բաղդատական հիմերու վրայ։

Յանձնաժողովին որոշումով, նոր օրէնքը 1 յունիս 1933 թուականէն սկսեալ ի զօրու պիտի ըլլայ։

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ՎԿԱՅՈՒԱԾ ԵՆ

Չինական կառավարութիւնը հրամանագրով մը կ'արգիլէ պետական պաշտօնի կոչել այն ուսանողները որոնք իրենց ուսումը առած են խորհրդային համալսարաններու մէջ։ Այս որոշումը տրուած է անոր համար որ, համայնավարական վարդապետութեամբ կրթուած ուսանողները Չինաստան վերադառնալով անմիջապէս պետական ծառայութեան մէջ կը մտնէին։

Մեծ դժուարութիւններ պիտի պատճառէ որոշման գործադրութիւնը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հայ երիտասարդ մը վիրաւորուած
ԵՒ ՀԱՅ ԳՈՀԱՐԱՎԱՃԱՌ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

ՖԻԼԻՊԷ, 26 դեկտ. (Յառաջ) — Շաբաթ օր, պուլկար մեռեալի մը թաղման առթիւ, համայնավարները ցոյց մը ըրին հրապարակը։ Ոստիկանները միջամտեցին ու բաղխումի միջոցին, Սէօլէօզցի հայ երիտասարդ մը, Սրապ, ոստիկանի մը սուրէն վիրաւորուեցաւ կռնակէն ու հիւանդանոց փոխադրուեցաւ։ Ինքը ներգաղթի ցանկին մէջ արձանագրուած էր ու քանի մը օրէն պիտի մեկնէր Հայաստան։

Այս առտու, ժամը 9ին, իր վաճառատան մէջ սպաննուած գտնուեցաւ գոհարավաճառ Գ. Վարդան Պալըքեան։ Առաւօտ կուգայ խանութ, այնտեղ կը թողու իր աշխիկը ու յետոյ կ'երթայ կը բանայ իր միւս խանութը ու հոն կը սպաննուի։ Ցայտնի չէ թէ գէպքը ինչպէս տեղի ունեցած է ու ո՛վ սպաննած է զայն։ Ստոյգ է միայն որ սափորով հարուածած են գլխուն։ Իր խանութը կը գտնուի հրապարակին վրայ, բայց սպաննութեան ու սպանիչին փախուստէն վերջ է որ գինքը գտեր են մեռած։ Չեն դպած ոչ իր գրպանի դրամին ոչ ալ խանութի ապրանքներուն։

Պուլկարիոյ նախարարական տագնապը

ՍՕՖԻԱ, 26 դեկտ. (Յառաջ) — Քանի մը ամիս առաջ, բաւական երկար բանակցութիւններէ վերջ, հանրային շինութեանց նախարար Գ. Եօրտանով իր տեղը տուաւ իր կուսակիցներէն Գ. Վ. Տիմովի։ Դատական նախարար Գ. Վըրպէնով (ազգ. ազատական) խիստ հարցապնդման մը ենթարկուեցաւ ու ստիպուեցաւ հրաժարիլ։ Այս առթիւն օգտուելով, Հողագործական կուսակցութեան նախարարները պահանջեցին նաեւ երկաթուղիներու նախարարութիւնը, աւելցնելով որ իրենք կը թողուն կրթական նախարարութիւնը, քանի որ այդ պաշտօնին համար յարմար մարդ չունին։ Վարչապետն ու իր ընկերները մերժեցին։ Առ հասարակ, աջ տարրերը համաձայն չեն երկաթուղիներու նախարարութիւնը —երկրին ցանցը— յանձնելու հողագործականներուն, մինչ այդ վերջինները կ'ըսեն թէ իրենք եւս պետական սկզբունքով կուսակցութիւն մըն են։ Հողագործականները Սօպրանիէի մէջ ունին 79 երեսփոխան (268ի գէմ) իսկ կառավարական պլօքը ընդամէնը 157 երեսփոխան կը համրէ։ «Առով կ'ըսեն անոնք, մենք մեծամասնութեան մէջ մեծամասնութիւն ենք ու ըստ այնմ աթոռ պէտք է տրուի մեզի»։ Երէկ, կիրակի, խնդիրը մնացած էր անլոյծ։ Գիշերը բոլոր նախարարները կ'երթան ազգային թատրոն, ուր կը ներկայացուէր «Իսէյալ Այրը»։ Այդ խաղին մէջ, վարչապետը երեսփոխանի մը գեղեցիկ բանախօսութենէն տպաւորուած, անոր կ'առաջարկէ նախարարական աթոռ մը, բայց, երեսփոխանը կը մերժէ։ Այն առեն, վարչապետին առաջարկը բերող անձը կ'ըսէ. — «Առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ մէկը որ կը մերժէ նախարար ըլլալ»։

Բեմին վրայ երբ այս յայտարարութիւնը եղաւ, հանդիսատես ժողովուրդը, նախարարական օթեակներուն դարձած, ուժգնօրէն ծափահարեց...

ՅԱՌԱՋ — Ինչպէս գրեցինք, դահլիճը հրաժարած է արդէն եւ կացութիւնը աւելի ծանրացած։ Նոր դահլիճը պիտի կազմէ Գ. Մուշանով։

Երեք հարիւր հոգի ձերբակալուած Սոֆիայի մէջ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ դեկտ. 28ի գէպքին առթիւ (տես երէկուան «Յառաջ»ը), մեծ յուզում կը տիրէ քաղաքին մէջ։ Կառավարութիւնը կորովի միջոցներ ձեռք առաւ։ Նախընթաց գիշերուան ընթացքին ձերբակալուեցան երեք հարիւր Մակեդոնացիներ, երկու խմբակցութիւններէն ալ։ Հաւանական է որ ուրիշ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ ալ կատարուին։

«Մակեդոնիա» թերթին խմբագիր Էֆթիմովի պահակներէն մէկը, որ վիրաւորուած էր առջի օրուան դէպքին մէջ, մեռաւ իր ստացած վէրքերուն հետեւանքով։

Մեռակոյեան ալ արտաքսեց
ՀԻՆԳ ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔԻ ԳԱՆՁԱՏՈՄՍ ՀԱՆԵԼ

Հինգշաբթի օր Մերակոյեան ալ, 6ի դէմ 242 ձայնով արտօնեց որ կառավարութիւնը հինգ միլիառ ֆրանքի գանձատոմս հանէ, անմիջական ծախքերու համար։ Ելմտական նախարարը արդէն վստահութեան խնդիր դրած ըլլալով Երեսփ. Ժողովին մէջ, կը մերժէր ընդունիլ ո՛ր եւ է կրճատում՝ իր պահանջած գումարէն։

350 միլիոն փոխ Աւստրիոյ

Կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր յարոյց նաեւ օտար փոխառութեան մը առթիւ։ Աւստրիա հարիւր միլիոն շիլինի (350 միլիոն ֆրանք) փոխառութիւն մը պիտի կնքէ, համաձայն Ժընեւի պայմանագրութեան։ Ֆրանսա կ'ուզէ երաշխաւոր ըլլալ։ Բուռն վիճաբանութիւններ ծագեցան այս առթիւ, եւ 188ի դէմ 352 ձայնով ընդունուեցաւ կառավարութեան առաջարկը։ Նախորդ վարչապետ Գ. Էռիօ ջերմապէս պաշտպանեց առաջարկը, դիտել տալով թէ՝ կամ պէտք է օգնութեան հասնիլ Աւստրիոյ դժբախտ ժողովուրդին, եւ կամ թողուլ որ ան ձուլուի Գերմանիոյ մէջ (անշլուս)։ Ազգայնական երեսփոխաններ հակառակեցան, բայց ելմտական նախարարը եւ վարչապետ Գ. Փոլ Պօնքուռ ուժգնօրէն պաշտպանեցին օրինագիծը։ «Մեր գանձը չպիտի պարպենք, դրամ չպիտի տանք, այլ պարզ երաշխաւորութիւն մը որ թերեւս անհրաժեշտ ալ չպիտի ըլլայ»։

Ոսկեհանքեր ալ մեկդի դրաւ ոսկին

Վերջապէս հաստատուեցաւ թէ՝ Հարաւ. Ափրիկէի կառավարութիւնն ալ ջնջած է ոսկեդրամի դրութիւնը։ Այսինքն, պարտաւոր չէ ոսկեդրամով կատարելու իր վճարումները։

Ոսկեհանքի երկիրն է Հարաւ. Ափրիկէն, եւ սակայն, տնտեսական պայմանները ահա զայն ալ կը դնեն Անգլիոյ վիճակին մէջ։

Այս կարգադրութիւնը պիտի ազդէ մանաւանդ Անգլիոյ քաղաքականութեան վրայ։

Անգլօ-պարսիկ վէճը

Ֆօրուղի խան, Պարսկաստանի արտաքին նախարարը, ունկնդրութեան ընդունելով անգլիական պատուիրակութեան մը ներկայացուցիչը, Անգլիոյ վրայ ձգեց անգլօ-պարսիկ վէճին պատասխանատուութիւնը։ Դիտել տուաւ թէ անգլիական կառավարութեան միջամտութիւնը արգելք եղաւ բարեկամաբար վերջացնելու քարիւղի ընկերութեան մենաշնորհը։ Թէ Պարսկաստան միշտ պատ–

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ այս տարուան հրաշտը ոչ միայն բոյսերու վնաս պատճառեց, այլ կենդանիներու եւ մարդոց ալ։ Դեկտեմբերը լրանալու վրայ է եւ դեռ զօրաւոր անձրեւ չտեղաց Լիբանանի սահմաններուն մէջ։ Այս պատճառով ալ, Պէյրութի մէջ թէ Լիբանանի միւս շրջաններուն մէջ հիւանդութիւններ սկսած են բազմանալ. մանաւանդ «տանկ» հիւանդութիւնը վերջերս անհամեմատօրէն աւելցած է Պէյրութի մէջ։

Ժանտատենդի դէպքերն ալ սկսած են շատնալ։ Քաղաքապետութեան հիւանդանոցներուն մէջ հինգ վարակեալներ կը գտնուին ներկայիս։ Ալմաս գիւղին մէջ, մէկ օրուան միջոցին երեք վարակման դէպքեր պատահած են։

Սուրի շրջաններուն մէջ ծաղկախտը սկսած է աւերներ գործել։ Խարուն գիւղին մէջ երկու վարակեալներ մեռած են։ Առողջապահութեան Տեսչութիւնը մասնաւոր բժիշկներ ղրկած է, գիւղացիները պատուաստելու համար։

× Տիրող անօրինակ չորութեան հետեւանքով, հիւանդութիւնները սկսած են բազմանալ նաեւ Հալէպի մէջ։ Վերջերս ժանտատենդի դէպքերը անհամեմատ շատցած են. վարակեալները եւ մեռնողները մեծ թիւ մը կը կազմեն։ Նմանապէս վերջերս ծաղկախտի քանի մը դէպքեր պատահած են։

Բժիշկները կը թելադրեն անպայման պատուաստուիլ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ ՄԷՋ

Արաբկիրէն վերջերս Պոլիս հասած բնտանիք մը կը պատմէ թէ Արաբկիր քաղաքին մէջ կը գտնուին 4—500 Հայեր, որոնց մեծամասնութիւնը արհեստաւորներ եւ գործաւորներ կը բաղկանայ։ Առօրեայ ապրուստը ապահովելու համար, տեղացիները լաւ կ'ապրին։ Միայն թէ զրկուած են եկեղեցիէ եւ քահանայէ, եւ այս պատճառով մկրտութիւններ եւ կրօնական պսակներ չեն կատարուիր։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՎԵՐՆԱ՞Յ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ այսուհետեւ արեւելեան երաժշտութիւն չպիտի ունկնդրուի թուրք տղոց, այլ միայն արեւմտեանը։

Ալաթուրքա ըմբշամարտութիւնն ալ արգիլելու առաջարկ եղած է։ Ինչպէս յայտնի է, ըմբիշները իւղ կը քսեն իրենց մարմնին վրայ եւ այնպէս կը գօտեմարտին։

ՄՈՒՐԱԼՈՒ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆ

Հունգարական թերթերը կը գրեն թէ կոմսուհի Ցիրաքի ստոիկանական տեսչութենէն արտօնութիւն խնդրած է ... մուրալու։

Տակաւին ութ տարի առաջ, կոմսուհին Աւստրիոյ ազնուապետական դասուն երեւելի դէմքերէն մէկն էր, եւ այսօր մուրալու վիճակին հասած է, իբրեւ հետեւանք մեծ հարստութեան փլուզման։

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԽՍՏՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

Պերլինի մէջ կարգ մը օտար համայնավարներ, մանաւանդ չեխ եւ աւստրիացի, ոստիկանութենէն ազդարարութիւն ստացան թէ պիտի արտաքսուին, իբրեւ հետեւանք իրենց խռովարարական գործունէութեան։ Միեւնոյն առեն, ոստիկանութիւնը եռ առաւ գերման գրագէտի մը, Օթթօ Լէման Ռուսպուլտի անցագիրը։ Այս գրագէտը ծանօթ է պատերազմին դէմ հրատարակած գիրքերով եւ խօսած ճառերով։

ՎԱՏԻԿԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՆԱՅ

Պապին որոշումով, այն օտարականները որ Վատիկան կ'[illegible] տարր են [illegible] տալ, սկս[illegible] 1933 յունուար [illegible] Վատիկանի [illegible] մական հա[illegible] պիտի պա[illegible] րեն, իբրեւ [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ ԵՒ ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ճակատագրական դէպք մը 61րդ յօդուածի օրերէն

ԽՄԲ․ — Այս գրութիւնը մեզի ղրկած է վաղեմի գործիչ մը, Ազատի, (հին հնչակեան), որ իր ժամանակին գործօն դեր կատարած է Զէյթունի կռիւներուն մէջ եւ այժմ քաշուած Փարիզի մէկ արուարձանը :

Կը հրատարակենք իր պատասխանատուութեամբ, իբրեւ նիւթ պատմութեան համար : Անշուշտ Պ․ Ազատի ունի ուրիշ կարեւոր յուշեր ալ, որոնք պիտի ծառայեն լուսաբանելու համար մեր պատմութեան ճակատագրական մէկ շրջանը :

ՅԱՌԱՋի դեկտ․ 25ի թիւին մէջ կարդացի ազգային ուսուցիչ Մինաս Չերազի աճիւնին փոխադրութեան լուրը դէպ ի Երեւան, Նուպարաշէն գիւղին մէջ թաղուելու համար :

Անշուշտ ոչ ոք իրաւունք ունի մեռնողի մը փափաքին հակառակ ընթանալու, թաղուելու համար այնտեղ ուր ցանկացած է, բաց ի այդ գիւղի անուանատէրէն կամ անոր ժառանգորդներէն : Բուն հարցը այդ չէ :

Ըսել կ'ուզեմ թէ՝ Նուպար փաշա Նուպար, Եգիպտոսի պետական հայազգի մեծանուն մարդը՝ իր կենդանութեան օրերուն՝ ոչ միայն չուզեց տեսնել Չերազն իր ներկայութեան, այլ եւ մերժեց անոր մուտքը իր տան սեմերէն ներս, ամբաստանելով զայն որպէս ազգային աղէտներու ապիկար եւ դաւող հեղինակներէն մէկը :

Զէյթունէն դարձիս, տարի մը վերջ, 1897ին, Փարիզ կը գտնուէի Նուպար փաշայի մօտ իր նահապետական օրերուն : Ժամանակակիցներ կը յիշեն թէ որքան խոր գուրգուրանք եւ համակրութիւն մեզ անբաժանելի բրած էին իրարմէ : Ուստի բազմաթիւ էին Հայեր որ բարեխօսութեամբ կը դիմէին, Նուպար փաշային օգնուելու համար : Անոնց մէկն էր նաեւ Պ․ Մինաս Չերազ, որ հօրս բարեկամն էր եղած եւ իմ տնօրէնս, 1888էն մինչեւ 1889, Կեդրոնականի ուսանող եղած ատենս : Իբրեւ երախտագէտ աշակերտ, պարտաւոր էի ձեռնտու ըլլալու իրեն : Նոր փոխադրուած Լոնտոնէն Փարիզ՝ կը հրատարակէր իր L'Arménie ֆրանսերէն թերթը : Գացած էր այցելութեան Նուպար փաշային որ պարզապէս մերժած էր զինքը ընդունիլ : Նուպար որ կ'ընդունէր ամենապարզ Հայն իսկ, եւ իր անուշ խօսուածքով ու ազնուական շարժուձեւերով կը դիւթէր զինքը տեսնողները, դուռը գոցած էր Չերազին առջեւ :

Պ․ Չերազ փութացած էր զիս գտնել : Պատմեց եղելութիւնը եւ խնդրեց որ բարեխօսեմ : Յաջորդ օրը, ընթրիքէն առաջ նկատեցի որ փաշային գրպանաղանին վրայ զետեղուած էր՝ նշմարուելու համար՝ Չերազի այցետոմսը :

Առիթէն օգտուեցայ եւ խնդրեցի գիտնալ թէ՝ «Պարոն Չերազը եկա՞ծ է» :

— Այո, ըսաւ, եւ մերժեցի զինքը ընդունիլ :

— Ձեր վսեմութիւնը գիտնալու է սակայն թէ՝ Հայերուն սիրելի դարձած անձնաւորութիւն մըն է անիկա :

— Երանի՜ թէ ծնած չըլլար, յարեց զայրօրէն, եւ եթէ անոր անունը կրկնես, պիտի մերժեմ քեզ ալ ընդունիլ :

Ապշած եւ տխուր կը նայէի իրեն․ չէի գիտեր ինչ ըսել : Գաղտնիք մը կար որուն անծանօթ էի եւ կը փափաքէի թափանցել, բայց այլ եւս չէի համարձակեր : Բարեբախտաբար, քանի մը վայրկեան վերջ յուզումը զսպած, քաղցրացած, բարի մարդը ինքնաբերաբար սկսաւ պատմել խնդիրը, որ ազգային յոյժ կարեւոր գաղտնիք մըն էր :

— « Զաւակս, ըսաւ, ուրեմն մտիկ ըրէ որ պատմեմ :

« 1878 Թուականին, Պերլինի վեհաժողովի ատենները, Փարիզ կը գտնուէի : Ներսէս պատրիարք Վարժապետեանի ուղարկած չորս պատուիրակները եկած էին զիս տեսնելու, խորհուրդ եւ նպաստ խնդրելու համար : Ես իրենց թելադրեցի որ պատուիրակութիւնը ինծ յանձնէին եւ ես բոլոր ծախքերն ալ ուրիշ իսկ ընելու յանձնառու կ'ըլլայի : Ես իրենց ըսի թէ Սան - Ստեֆանոյի 16րդ յօդուածը կրնար գործադրուիլ, Հայաստանի ինքնավարութեան մասին, մինչեւ այն ատեն որ ռուսական զինուորները կը հաճէր անոր եւ ռուսական բանակը գրաւած կը մնար Կարինն ու Սեբաստիան : Բայց Աւստրիա, Գերմանիա, միացած Անգլիա՝ [illegible] ռուսերը [illegible] սանք : Այժմ եթէ այդ [illegible] իրենք իսկ [illegible] ծանր բարե[illegible] ման ինչ պի[illegible] ուզեցէք ինծ, եւ կիրարկել [illegible] ծրագիրս [illegible]

քընաֆիլտ եւ Սոլզպըրի, Պիզմարք եւ նոյն իսկ ռուսական պատուիրակները բարեկամներս են : Գործ ունեցած եմ անոնց հետ․ լաւ կը ճանչնան զիս ու կը սիրեն եւ ես կրնամ ընդունիլ տալ իմ չափաւոր ծրագիրս՝ Հայաստանի վեց նահանգներուն մէջ Դատարանական Բարեկարգութիւն․ այսինքն դատաստանական հաւասարութիւն Հայերուն եւ Իսլամներուն մէջ : Եւ ես իսկ յանձնառու կ'ըլլամ ներմուծել այդ բարեկարգութիւնները : Անիկա բոլոր մեր պահանջներուն գոհացում կուտայ եւ քանի մը տասնեակ տարիներ յետոյ մենք կը հարստանանք, կը խաղաղանանք ու կը զօրանանք եւ հետզհետէ պտուղը կը հասունանայ եւ կը սպասենք քաղաքական յարմար առիթներուն քաղելու զայն :

« Հայ պատուիրակները համոզուեցան, հաճեցան եւ մեկնեցան Պերլին, ուրտեղէն պիտի հեռագրէին անյապաղ որ ես ալ ճամբայ ելլէի : Սպասեցի հինգ օր, ութ օր : Երկու շաբաթ վերջ նամակ մը ստացայ փոխանակ հեռագրի : Ստորագրողն էր Մինաս Չերազ, քարտուղար հայ պատուիրակութեան : Պարունակութիւնը լակոնական էր եւ այս : — «Ազգը չի ճանչնար ձեզ իրեն ներկայացուցիչ եւ մենք ենք անոր պատուիրակները Պերլինի վեհաժողովին» :

« Տղա՛ս, սառած ջուր թափեցաւ վրաս : Ահա այն օրէն ծնունդ առին մեր ազգին ներկայ աղէտները : Բայց ես ի՞նչ ընեմ, ազգը ինքն էր որ անձնասպան ըլլալ ուզեց, Ներսէս պատրիարքի եւ Չերազի պարանով» :

Պատուական ծերունին յուզուած էր արցունքոտ․ չորս հինգ վայրկեան լռեց : Նոյն միջոցին ներս եկաւ Տիկինը․ խօսակցութիւնը լսած էր քովի սենեակէն : Միջամտեց եւ մխիթարեց չմեղադրելու պատուիրակութեան նախագահը, Խրիմեան Հայրիկը․

— « Ան բարի մարդ էր, ան շատ կ'ուզէր որ փաշան երթար Պերլին, բայց միւսները, մանաւանդ Չերազը, պատանի մը տղան (24 տարեկան էր այն ատեն) չուզեց» :

Չէր ներեր Չերազին ու Ներսէս պատրիարքին :

— « Տղաս, շարունակեց քիչ վերջ, այդ 61րդ յօդուածը մեզի բերաւ ոչ թէ բարեկարգութիւն, այլ մեզ դարձուց պատրուակ մը մեծ պետութիւններու ճանկերուն մէջ, Օսմ․ կայսրութիւնը ի հաճոյս կողոպտելու համար : Եւ որովհետեւ Թուրքերն այլ եւս անկարող են «ձին ծեծելու, փալանը կը ծեծեն», այսինքն մեզ կը ծեծեն» :

Այս առածին վրայ միջանկեալ պատմեց հետեւեալ շահեկան դէպքն ալ :

— « 1889ին Փարիզ էի․ Ճէյմս Պրայս եւ Ժան Պուրսալի եկած էին զիս տեսնելու : Ճէյմս Պրայս յայտնեց թէ միտք ունէին Anglo - Armenian Commitee մը կազմելու, Պերլինի 61 յօդուածը գործադրել տալու համար եւ կը փափաքէին որ իրենց օգնեմ : Ես իրենց անորոշ պատասխան մը տուի եւ Ճէյմս Պրայսը հրաւիրեցի ճաշի, յաջորդ օրուան համար : Զգուշացայ գաղափարս յայտնել Ժան Պուրսալիի առջեւ որ իբր Հայ, մի գուցէ զգացումով շարժէր եւ սխալ թարգմանէր մտածումներս : Յաջորդ օրը Ճէյմս Պրայսին ըսի․

— « Երէկ ինծի գաղափար մը յայտնեցիք Անգլօ-հայկական Կոմիտէ մը կազմելու, 61րդ յօդուածը գործադրել տալու համար : Ես ամբողջ հարազատութիւնս կը տրամադրեմ, դուք միայն ինծի անկեղծօրէն ըսէք՝ եթէ Թուրքերը մերժեն այդ յօդուածի կիրարկումը, ձեր պետութիւնը մեր ազգին համար պատերազմ կը հրատարակէ՞ :

Ըսաւ՝ «Ո՛չ» : Ուրեմն, ըսի իրեն, ես ալ ձեզի որեւէ կերպով չեմ կրնար նըպաստել, վասն զի մեղք է մեր ազգին, զայն ջարդել կուտաք» :

***

Յաջորդ օրը Պ․ Չերազ կը սպասէր ինծի որոշուած ժամադրավայրը : Առանց յայտնելու փաշային պատմածները, ըսի իրեն․

—«Դուք Նուպար փաշային որ եւ է վիրաւորական նամակ գրա՞ծ էք» : Կմկմաց քիչ մը, վարանեցաւ եւ ըսաւ «Ո՛չ» :

Սակայն կամաց կամաց երբ յայտնեցի թէ Պերլինէն նամակ մը գրած է [illegible] ինքը անկասկած, թէ կարելի չէր որ Նուպար փաշան սուտ խօսէր, պարտաւորուեցաւ խոստովանիլ իրականութիւնը :

— « Պ․ Չերազ, ըսի, դուք պատուիրակութեան ոչ նախագահն էիք եւ ոչ փոխ - նախագահը․ ի՞նչ էր պատճառը որ անոնք չստորագրեցին եւ դուք գրեցիք այդ տեսակ յախուռն եւ ամբարտաւան նամակ մը» :

—«Ազատի, պատասխանեց, աշակերտս եղած էք եւ կ'ուզեմ խոստովանիլ ձեզ ամբողջ իրողութիւնը :

« Նուպար փաշային առաջարկներուն համամիտ էինք եւ Պատրիարքարան տեղեկագրեցինք եւ հեռագրեցինք ծածկագրով : Ներսէս պատրիարք մեզ հրահանգ ղրկեց թէ կը մերժէր ճանչնալ Նուպար փաշայի ներկայացուցչութիւնը : Բայց ինքը ուղղակի գրած չէր անոր եւ կը հրամայէր մեզ իմացնել : Մինչեւ հիմա զգուշացած էի յայտնելու մեր ժողովին մէջ եղած խօսակցութիւնը այդ մասին : Խրիմեան Հայրիկ՝ որ մեր նախագահն էր, Պատրիարքին համամիտ չէր եւ ըսաւ․ «Էլի դա մի մեծատուն մարդ է, ես նորա հետ գէշ մարդ չեմ ուզեր լինել, դուք գրեցէք եւ ստորագրեցէք : Փոխ-նախագահ Նարպէյ սրբազան ըսաւ «Հայրի՛կ, եթէ դուն չես ստորագրեր, ես ալ չեմ ստորագրեր» եւ առաջարկեցին խորհրդական Պ․ Ստեփան Փափազեանին, ան ալ պատասխանեց․ «Հայրի՛կ, դուք նախագահ եւ նախկին պատրիարք եւ դուք Նար - Պէյ Սրբազան, արքեպիսկոպոս չէք ուզեր պատասխանատուութիւն ստանձնել այսպիսի ծանր խնդրի մը մէջ, ինչո՞ւ կ'ուզէք որ ես վարժապետս կոտր ստորագրեմ» :

« Այն ատեն Հայրիկ դարձաւ ինծի եւ ըսաւ․

— « Տղաս, Մինաս, դուն գրէ, դուն պատրիարքին սիրելի մարդն ես, դուն գրէ, քեզ բան մը ըսող չի լինիր» :

« Եւ ես ալ գրեցի ու ստորագրեցի» :

— Պարոն Չերազ, ըսի, վստահ եղէք որ այս գաղտնիքը ուրիշին չպիտի ըսեմ, բայց խնդրանք մը եւս ունիմ․ արդեօք գիտէ՞ք թէ ինչու Ներսէս պատրիարք մերժեց նշանակել Նուպարը ազգին ներկայացուցիչ : Կը կարծէ՞ք թէ այդ մասին որ եւ է դեր ունեցած է Սուլթան Համիտի խորամանկ դիւանագիտութիւնը, որ վախնալով Նուպար փաշայի կարողութենէն, ճնշում բանեցուցած ըլլայ պատրիարքին վրայ իր անուղղակի միջոցներով :

— « Չեմ գիտեր եւ չեմ կարծեր, ըսաւ, եւ սակայն ուրիշ պարագայ մըն ալ կայ զոր պէտք է բացատրեմ :

« Երբ Պերլին հասանք, երրորդ օրն իսկ հրաւէր ստացանք ճաշելու Գահաժառանգ Ֆրիտրիխ իշխանի(*) պալատը : Իշխանուհին նոյն իսկ Հայրիկին աջը համբուրեց եւ սիրալիր հացկերոյթէ մը վերջ մեզ շատ յոյսեր ներշնչեցին եւ վերջին պահուն իշխանը յայտարարեց թէ պալատին դռները բաց են միշտ մեր առջեւ եւ որ եւ է նեղութեան պարագային կրնանք դիմել իրեն :

« Անմիջապէս Պատրիարքարան տեղեկագրեցինք․ եւ ի՜նչ ծանր մեղք, Նուպար փաշայի ծրագիրը այլ եւս անբաւական նկատեցինք եւ իրեն ալ պէտքը չզգացինք : Դժբախտաբար, երկու օր վերջ Թուրք պատուիրակներն էին որ հացկերոյթի գացած էին նոյն պալատը եւ հաւանական է որ այն գիշերն իսկ ապագայ դաշնակցութեան հիմերը դրած եւ մեծ արտօնութիւններ ստացած էին Գերմանացիները եւ մենք լուր չունէինք բնաւ եւ մեր յոյսերով օրօրուեցանք : Երկու շաբաթ վերջ երբ յուսախաբութիւններ նշմարեցինք, իշխանական պալատը դիմեցինք : Նոյն թարգմանները որ մեզ ժպիտով ներս առաջնորդած էին, կոպտօրէն մեզ վռնտեցին դրան առջեւէն եւ նոյն իսկ խեղճ Հայրիկին աքացի մը զարկին» :

Ահա այս է Պերլինի վեհաժողովին գացող հայ պատուիրակներու հակիրճ պատմութիւնը : Պատուիրակներէն մէկը միայն, որ տղայ մըն ալ չէր, Խորէն արք․ Նար - Պէյ, շատ մը նշմարած ըլլալու էր գործուած սխալը եւ հաւանական է որ ինքն եղած է Ներսէս պատրիարքի գինիին մէջ ջուր խառնողը, որ հաշտուեցաւ Սուլթանին հետ : Անշուշտ մութ կէտեր դեռ շատ կան, բայց առ այժմ ճշդել դժուար է : Ճիշդ որոշ է եւ ապացուցուած է Նար - Պէյ Սրբազանին հոգին վըրայ : Վասնզի յուզուած ըլլալու էր․ Ֆրիտրիխ իշխանի հացկերոյթէն յետոյ Հայրիկին ստացած աքացին վըրայ է որ քերթած է իր յաւաղոյն երգը․

— « Ո՛հ, եղբարք, ո՛չ, օտարներէն չկայ յոյս» :

**

— Պ․ Չերազ, ըսի, խորապէս կը ցաւիմ որ եւ է ծառայութիւն չկարենալ մատուցանելուս համար․ անկարելի է որ կարենամ Նուպար փաշան տեսնել : Ղարաբաղցիի առատաձեռնութիւնն ու հայրենասիրութիւնը ունի, բայց ժառանգած է նաեւ անոր աններող յամառութիւնը :

Քիչ վերջ կատակելով ըսի․

— Սպասելու էք անոր մահուան․ իր որդին Պօղոս փաշան մօր կողմէ Անեցի է ձեզ պէս, անոր հետ կարելի է յարմարիք :

… Հեգնութիւն մըն է մահէն վերջ, Չերազը կցել Նուպար անունին : Հեգնութիւն մը հանդէպ Նուպար փաշայի բուռն հայրենասիրութեան եւ անխարդախ հեռատեսութեան :

Եթէ այսօր ինծմէ կախուած ըլլար, կը թաղէի Մինաս Չերազի աճիւնը, իբր ուսուցիչ, Էջմիածինի, Գէորգեան Ճեմարանի մէկ անկիւնը, եթէ ոչ, կը փոխէի Նուպարաշէնի անունը եւ կ'անուանէի զայն «Պօղոսաշէն» : Վասն զի չեմ կարծեր թէ՝ երկինքի մէջն ալ Նուպար փաշան ներէ Մինաս Չերազին :

ԱԶԱՏԻ

(*) Վիլհէլմ Բ․ կայսեր հայրը եւ փեսան Անգլիոյ Վիքթորիա թագուհիին․

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

(Բ․ եւ վերջին մաս)

Արտասահմանեան հայ գրականութիւնը զարգացման այն տեսակ աստիճանի մը վրայ է կանգնած, որ հազիւ կրնայ գրական սովորական երկեր արտադրել : Միայն «հրաշք - տղաները» են (վունդերքինդ), որ ոտքի ելլելուն պէս կը սկսին նաեւ «չարլսթոն» պարել : Արտասահմանի հայ գրականութիւնը այդ տեսակ «հրաշք - տղաներ» չունի եւ այդ պատճառով ալ մեր մէջ որակեալ գրականութեան խնդիրը կը պատկանի ապագայի հրաշքութեան : (Խմբագրութիւն) :

Հրանդ Բալուեան․ — Ամէն անոնք որ դէմ կ'արտայայտուին մեր սերունդին, իրենց առաջին եւ հիմնական քննադատութիւնը կեդրոնացուցած են այն կէտին շուրջ թէ՝ նորերը միատեսակ մտածելակերպ չունին, իրենց գաղափարներուն եւ պահանջներուն մէջ իրարու հակոտնեայ են, հետեւաբար չունին որոշ գեղագիտութենէ մը առաջնորդուած գրական տեսակէտը :

Ասոնք ճիշդ է, բայց ոչ բաւական՝ ժխտելու հայ նորագոյն գրականութեան մը գոյութիւնը : Չգիտեմ թէ մեր նախորդ սերունդները ունեցա՞ծ են իրենց բոլորին կողմէ ընդունուած գրական տեսակէտ - համադաւանք : Անտեղի է պահանջել այն՝ ինչ որ հայ գրականութիւնը, հայ միջավայրը չի կրնար տալ : Մեծ մշակոյթի մը տիրացած ժողովուրդներն են որ կրնան արուեստի նորութիւն - դպրոցներ բանեցնել, քանի որ գեղագիտական նորութիւն մը իրեն ենթահող պիտի ունենայ նոյնքան հասունցած, խաւ առ խաւ իրարու վրայ դիզուած մշակութային ամուր հիմք մը : Արդ, մեր սերունդին տղաքը շատ լաւ զգացին թէ, գրական նոր շարժում մը ստեղծելու փորձի մը պարագային, որպէս նախնական աշխատանք, նախ պէտք էր մէ՛կ դրօշի, մէ՛կ գիծի, մէ՛կ խորհրդի տակ ամփոփուիլ, ճաշակի եւ մտածողութեան մօտաւոր միատեսակութիւն մը մշակելով կարենալ գրական հանգանակ մը ընդգծելու համար : Այդ նպատակով կազմուեցաւ Ցարդգող գրական խմբակցութիւնը : Նոյն նպատակով «Զուարթնոց» եւ «Մենք» հանդէսները : Այս սկզբնական եւ շատ էական աշխատանքը կը պահանջէր աներեւակայելի ճիգ եւ զոհողութիւն, քանի որ մեր սերունդին տղաքը ցրուած են այլազան միջավայրերու եւ նոյնքան այլազան մշակոյթ ունեցող երկիրներու մէջ : Ահա սա տարբերական խմորն է որ չի շաղախուիր : Ցեղային զգացումը շատ բարձր է բոլորին մէջ, մէկզմէկու գիծը չեն գիտեր եւ արդիւնքը մէկ[illegible] է : Քաղաքական բռնակալ ազդեցութիւններն ալ մեծ դեր են կատարած, երկու հայ անհատ համագործակցական աշխատանքի մը համար չէին կրնար իրարու մօտ գալ, կասկածը համատարած էր եւ մեր մէջ աճեցաւ անհատականը, ամէն մարդ ինքն իր մէջ, ներաշխարհայինը :

Հարցին մօտենանք տարբեր կողմէ մըն ալ : Գրականութեան մէջ կը ծընին նոր շարժումներ՝ երբ գոյութիւն ունին նոր ներշնչման եւ նոր յոյզերու աղբիւրներ : Աւելի ընդհանրացնելով՝ երբ նոր քաղաքակրթութեան արդիւնքը կայ մէջտեղը : Ցարդ եթէ նորերը չյաջողեցան իրարու մօտ գալով գրական համեստ նոր շարժում մը ստեղծել, միւս կողմէ, անհատական աշխատանքներով արտադրեցին գործ մը որ բոլորովին նոր է մեր գրականութեան մէջ թէ իր ձեւով եւ թէ իր բովանդակութեամբ : Կը չեշտեմ, ո՛չ համագործակցական աշխատութեամբ, բայց անգիտակցաբար իրենց տուած նոր տարրերը կարելի է հետզհետէ իրարու մօտ բերել եւ ձեւով մը բնորոշել այս սերունդին գրական ինքնուրոյն նկարագիրը : Կատարուած աշխատանքը մեծ չէ տակաւին քանակով, բայց որակով՝ խիստ ուշագրաւ :

Ինչպէս գիտէք, տարիներ առաջ Իտալիոյ մէջ ծնունդ առած ապագայապաշտութիւնը հակազդեցութիւն մը կը բերէր նախապատերազմեան արուեստին դէմ : Անիկա դէմ էր արուեստին կաղցութեան եւ քմայքներուն : Կը նախըզգար թէ ապագան մեքենային է, հետեւաբար արհամարհելով ծառ ու ծաղիկ, վերջալոյս եւ լուսին թափթփուկներ, երգեց օդանաւը, անդրատլանտեան հսկայ շոգենաւերը, աթոռները, ընդհանուր արագութիւնը եւ մէկ բառով՝ մեքենան :

Մեր սերունդը սկիզբ առաւ 1922ին : Այդ թուականը զարգացման մըն էր, քանի որ այդ օրերուն կը ձեւաւորուէր մեքենային գեղագիտութիւնը, որ կ'առնէր նոր արուեստ մը : Անհատականը տեղի կուտար հաւաքական յուզումին առջեւ : Ահագին անջրպետ կը բացուէր նախապատերազմեան եւ յետպատերազմեան արուեստներուն միջեւ : Արուեստներու մէջ յեղաշրջման կ'ենթարկուէին ընդունուած հին ձեւերը : Արագութիւն, նոր ռիթմ, նոր ոճ, ահա մեր սերունդին առջեւ ինքնաբերաբար դրուած երեւոյթները :

Եթէ Հայաստանի մէջ երիտասարդ գրողները սկսան ճիգով երգել հաւաքական աշխատանքը, թրաքթօրը, եւ մեքենան, հոս արտասահմանի մէջ մեր տղաքը դարու ոգին տուին ինքնաբուխ արուեստով եւ յուզումով :

Ահա մեր սերունդին ամէնէն տաղանդաւոր երիտասարդներէն մին, Նիկողոս Սարաֆեանը : Իր «Անջրպետի մը գրաւումը» անուն գրքոյկով երգեց մեքենային նորաստեղծ կշռոյթը : Իր «Ղուկաս Այգաբացին» եւ «Յարբախէն հեռուէն» մէջ Կիրակոս : Մեքենային դարուն անուղեղ, գլխակորոյս, կամքէ զուրկ մարդիկը : Նոյն երեւոյթը Զ․ Որբունիի «Փորձերի» հերոսին մօտ : Միւս կողմէ Շ․ Նարդունին եւ Ն․ Պէշիկթաշլեանը իրենց ոճի արագութեամբը, մանաւանդ վերջինին մօտ : Երբ կը կարդանք էջ մը Պէշիկթաշլեանէն, անկախ պատմելու իր արագութենէն, արդէն ոճը ձեզի հովի պէս կը քշէ առաջ : Վերջապէս Շ․ Շահնուրը իր վէպի նոր յատակագիծովը : Կարդացէք այն գլուխը երբ Փիէռ Նէնէթին հետ կը մեկնին գաւառ : Ամբողջ երկաթուղիին կշռոյթը կը լսուի իր տողերուն մէջէն : Փնտռեցէք այս տարրերը մեր հին գրողներուն մօտ : Շատեր կան ինքնատիպ, արտայայտիչը իրենց դարուն, ինչպէս շատեր կան նոր, արտայայտիչը՝ մեր օրերու ոգին :

Տիգ․ Լաս․ — Զուր է ձեր «շալմաղալը» նորերու հանդէպ : Զգեցէք չանց քաշենք, տակաւին հազիւ 4—5 տարի է որ տեղաւորուած սկսեր ենք գործ արտադրել ու ատիկա համեմատութեան կը դնէք ձեր աշխատութեան հետ, երբ բոլորդ 40ամեայ կամ 50ամեայ յոբելեանները կը տօնէք․․․ Այո՛, նոր ենք մեր ըմբռնողութեամբ, մեր ճաշակով եւ հասկացողութեամբ :

Խականը․ Նախ իրապաշտութեան տարրերը խորտակուած ենք մեր հոգւոյն մէջ : Մենք յուսախաբ սերունդ մըն ենք եւ չենք հաւատար ձեր նախկին ճշմարտութիւններուն : Իրապաշտութիւնը մեզ չհասցուց կեանքի իրական կէտի մը, այլ ընդհակառակն մնաց մեր հիւթեան սահմանափակ մէկ ձեւը միայն : Ասոր փոխարէն աճեցաւ եւ ուժեղցաւ մեր մէջ երեւակայականը : Երեւակայութեամբ տեսնել եւ զգալ այն՝ ինչ որ չի տեսնուիր իրականութեան մէջ : (Իր տեսութիւնները արդէն հրատարակուած են «Յառաջ»ի մէջ) :

Ռ․ Բերբերեան․ — Գրականութեան մէջ տեսաբանելէ առաջ, պէտք է գործ արտադրել կամ երկուքը միաժամանակ : Օտար միջավայրերու մէջ այդպէս կ'ընթանայ արուեստը : Իսկ մեր մէջ շատ աղմուկ՝ յանուն ոչինչի : Ինչքան լաւ պիտի ըլլար, եթէ մեր նորերը manifesteներէ աւելի գործ արտադրէին :

Ս․ Վրացեան․ — Որպէսզի գիր հայ նորագոյն արժէքաւոր գրականութիւն մը ունենանք՝ անպայման պէտք է միջավայր ունենալ : Դուք հայ հոգէ եւ հայ ջուրէ կտրուած բոյսեր էք որ օտար արուեստական թաղարներու մէջ կը շնչէք :

Հին միջավայրն է որ կը վերակոչէք (Համաստեղ, Նարդունի, եւն․) : Նոր գրականութեան մէջ նոր գաղափարախօսութիւն չկայ : Ինչ որ կ'արտօ[illegible] հնութեան է․ — Պահել այն՝ ինչ որ կայ, հետեւաբար դուք նորերդ շատ աւելի պահպանողական էք քան ձեր նախորդ սերունդները : Այդ պատճառաւ ալ մեր նորերը կապած իրենց գործերն՝ հայ լեզուին, շատ լաւ ուսումնասիրած եւ շատ լաւ իւրացուցած են զայն : Մեր նոր գրողները բոլորն ալ լաւ գրել գիտեն, լաւ ոճ ունին : Բայց ձեւի նորութիւն՝ բնաւ չկայ : Շահնուրի մէջ ձեւի ոչ մէկ նորութիւն, «Մ[illegible] մը Արկածներուն» մէջ տարբեր variationը :

Նորերը ինչ որ նորութիւն կ'ըսեն, արդէն վաղուց է որ եւրոպական արուեստներու մէջ վերջացած արձագանգն է որ այժմ կը հասնի իրենց : Հայ իրականութեան մէջ կը սկսինք այն ատեն՝ երբ ուրիշները վերջացուցած են : Ալ աւելի ցաւալին․ կ'առնենք այն՝ ինչ որ թերի է, փրփուրներով կը սնանինք : Նորերդ հասուն արտադրող հեղինակներ չէք կարդար, մակերեսն է որ կը շօշափէք քան թէ խորքը : Ինչքան լաւ պիտի ըլլար, եթէ քիչ մըն ալ հայ կեանքի եւ հայ մատենագրութեան, պատմութեան ուսումնասիրութեամբը պարապէիք :

Բացագանչութիւն մը․ — Դուք նորերդ մերժած իրապաշտութիւնը հայկական ո՞ր միջավայրէն եւ ո՞ր հասարակ գիրքերէն առիք բերիք մեր մէջ․․․ :

Հրաչ Զարդարեան․ — Այս «հին» եւ «նոր»ի վէճին կարծես թէ կը մօտենանք ոչ առարկայօրէն : Ըսենք թէ եթէ նորերը մեր գրականութիւնը տարած են քայլ մը առաջ՝ ատիկա կը պարտին հիներուն, քանի որ մշակոյթը ոստումներ չի կրնար կատարել, եւ յառաջդիմութիւնը կը կատարուի օղակ առ օղակ : Նշանակելի պարագայ մը․ մեր նախորդ սերունդը հնարաւորութիւնը եւ միջոցները ունէր իր կատարած աշխատանքէն աւելին կատարել, բայց չըրաւ․ քանի որ մակերեսային մրցումներ մըն էր եւ իրենց մէջ բարձրութիւններ չկային, բոլորն ալ իրարու կը նմանէին : Խօսքս իրապաշտ շարժման մասին է : Բաշալեան, Զօհրապ, Արփիարեան մնացած են հոն՝ ուր ոչ էին : Գիտի ընդգծեմ տարբերութիւնը որ կայ վիպագրութեան մարզին մէջ հին եւ մեր սերունդին միջեւ : Առնենք իրենց գլուխգործոց «Կարմիր ժամուց» կամ «Անկէ Այրինյանը» : Ահաւոր հետեւողականութիւն մը այս երկու գործերուն միջեւ, կարդացէք սկիզբէն քանի մը թերթ ու արդէն կը նախզգաք թէ վերջաւորութիւնը ո՛ւր պիտի յանգի : Այդ քան խեղճուկ է [illegible] : Նոյնը Զօհրապի մօտ : Ինչ այս դրութիւնը չէք գտներ մեզմէ մէկ երիտասարդ վիպագիրին մօտ : Ցեղոյ իրենց [illegible] հերոսներուն հոգեբանութիւնը : Կարծեցեալ հոգեբանութիւն բռնած տեղը գոյութիւն չունի իրենց մօտ, [illegible] փոփոխութիւններ [illegible] : Գաղափարականութիւն ինչքան որ կ'ուզէք եւ մանկական ձեւով, մեծ ծիծաղելիութեամբ : [illegible] գլուխ գործոցներ, բայց ունին ալ [illegible] խնդրութիւններ :

Կը սիրեմ այն որոնք որոնք [illegible] անդրադարձութիւններով [illegible] կուտան ձեզի : Աւելի հաւալի ձեւով մը, առնենք [illegible] «Ս[illegible] յամպոջ» եւ «Մ[illegible] : [illegible] սաջինը երրեք նպորոնող, իսկ երկ[illegible] բորդը առոր բաղադրին հակառակ[illegible] այսինքն՝ հաւասալի : Մեր նախորդ սերունդին վէպերն իսկ իսկապէս [illegible] տիճանի մը վրա հաւատալի չէ, [illegible] դժալլելի յատկութիւնը չունի, [illegible] ընդհակառակն եր նոր գրողները [illegible] անգղալ գիտեն բենց գործը մեզի [illegible] տալի դարձնել :

Նորերուն ալ յառաջխաղացումը շատ աւելի արժէքաւոր է քան թէ [illegible] ներուն ամբողջ իրապաշտ շարժումը [illegible]

Օհան — Կար․ — Մեր նորագոյն գրականութեան մէջ կը տեսնեմ ճշմա[illegible] բիային հետաքրքրական : Մեր նախորդ սերունդը լաւ ոգերով կ'արտայայտէր (Վարուժան, Սիամանթօ) : Նոր երրուն մէջ knour կայ քան թէ լաւ[illegible] եւ ատիկա շատ աւելի արժէքաւոր է, քանի որ հեզանքը աւելի կը յուզէ քան թէ լացը

Կ․ Սասունի․ — (Մեր երիտասարդ գրողները բժնելով որոշ խմբ[illegible] ման իւրացնելիքին կուտայ [illegible]

խական արժէքը, բոլորին մօտ ընդունելով ինքնատպութեան երակ մը։ Առաջին գիծին վրայ կը շարէ Կ. Զարեան, Պէշիկթաշլեան, Շ. Շահնուր, Շ. Նարդունի, Որբունի եւն.), որոնք ձեւի եւ լեզուի արդիութեան ինքնայատուկ նկարագիր մը կը բերեն մեր գրականութեան մէջ։

Առանձին եւ մեծ խմբաւորում մը կը ներկայացնեն Օշական եւ Համաստեղ. իրենց նմանող բազմաթիւ երիտասարդ գրողներով, որոնք հայկական գրականութեան անմիջական շարունակողներն են, արուեստի եւ հոգեբանութեան խորութեամբ։

Միջին խմբաւորում մը կարելի է նկատել Ն. Սարաֆեան, Ե. Այվազեան, Տիկին Լաա, Օ. Կարօ, Ռ. Զարդարեան, որոնք նոր զգացողութեան տարր մը կ'աւելցնեն կեանքի առօրեական ապրումներուն վրայ։ Այս համադրութեամբ, այս տասը տարուան գրական արտայայտութիւնները, իրենց վաւերական արժէքով անպայման նոր գրականութեան մը յատկանիշերն ունին։

ՀԱՅԿԱԶԵՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

—.—

Լոյսի շող մը մեր ծոցիներուն,
կաթիլ մը ջուր յագեցնելու համար
մեր ծարաւը.
ու մենք պատրաստ ենք տալ թէ՛ արցունք թէ՛ արիւն:

Շաբաթ երեկոյ եւ Կիրակի ցերեկին «Սալոն Մասիլիան» կը հեւար ու կը քրտնէր հոծ բազմութեան մը տակ։ Մարսիլիահայ գաղութը ոտքի էր կանգնած ու անօրինակ եռանդով մը, առանց յարանուանական խտրութեան, կուսակցական կամ ոչ, հին ու նորը իրար կը հրմշտկէին մուտքի դրան առջեւ, լուռ ու կարգապահ։

Սրահը 75 հոգինոց երգչախումբի մը համար շատ պզտիկ էր, սակայն վեհութիւնն ու շքեղութիւնը ներկաներուն կը պարտադրէր չխօսիլ ու մեղմ խօսիլ իրարու հետ։ Բոլոր հանդիսականները բնազդօրէն թէ գիտակցաբար զգացեր էին թէ երաժշտանոցին մէջ լուռ ու կարգապահ պէտք է ըլլալ։

Միութիւնը հրաւիրած ըլլալով Ֆրանսական թերթերու թղթակիցներն ու քանի մը գեղարուեստասէր անձեր, պատուոյ տեղ տուած էր անոնց, որոնք բոլոր հանդիսականներուն չափ հետաքրքիր՝ յայտագիրը բռնած անհամբեր կը սպասէին բացումին:

Ցանկարծ երգիչները կը սկսին ներս գալ:

Նախ օրիորդները, ճերմակ համազգեստներով, ձայնի, ու յետոյ կարելի եղածին չափ հասակի կարգով կը շարուին քովէ քով, լուռ ու անշարժ։ Յետոյ պարոնները սեւ համազգեստներով, նոյն ձեւով եւ նոյն կարգապահութեամբ։ Այս գործողութիւնը կը տեւէ մօտ հինգ վայրկեան, ստեղծելով հաճելի ու հետաքրքրաշարժ տեսարան մը։

Հիմա 75 երգիչներու կուրծքերը կ'ելեւէջեն։ Կ'ուզեն վայրկեան մը առաջ երգել ու կը սպասեն ղեկավարին, որ, խումբը ճեղքելով հրապարակ կուգայ, պաշտօնական ու համեստաձեւ, կը խոնարհի ժողովուրդին առջեւ (ծափեր)։

Վ. Սարգսեանի շարժումներուն եւ արտայայտութիւններուն մէջ կը տեսնես քնքոյշ մեղմութիւն մը, եւ երբեք չես կրնար երեւակայել թէ այդ պարզ արտաքինով ներկայացող հոգին, քիչ յետոյ պիտի դառնայ կախարդ մը, պիտի գրաւէ ամբողջ սրահը, մագնիսացնելով երգողներն ու ունկնդրողները հաւասարապէս։

Նախ՝ «Ցաղ մայրենի լեզուի» քաղցրաքաղցր հնչիւններով, փառաբանութիւն եւ մաղթանք։ «Կեաց միշտ լեզու հայկական, կեաց ծաղկալից, ծաղկաւէտ»։ Մարդ կը հրճուի ու փառք կուտայ որ լեզու մը ունի այսպէս համակ սիրաշարժ։

Յետոյ, սրբազան երգեր «Այսօր կանգնեցար», «Աղօթք տէրունական» եւ «Ալելուիա»: Սրահը կը վերածուի ուխտատեղիի։

Երգիչները շատ մօտ են ժողովուրդին։ Սակայն ձայները կուգան հեռուէն, մեղմ եւ խորհրդաւոր, իսկ ունկնդիրները գլխիկոր, երկիւղած, կարծես կ'աղօթեն։

Վայրկեան մը վերջ ներկաները միտքով կը փոխադրուին հայրենի դաշտը, ուր հայ մշակներն ու գեղջկուհիներ կ'երգեն Գութաներգն ու քաղհաներգը, կալերգը ու սայլերգը։

Միութեան երգչուհիներէն մին Շուշանիկ Աճէմեան առանձին կ'երգէ.

Ծարալ գոմէշ նազ կ'անէ
Պոչը պտտէ թօզ կ'անէ.

Իսկ անակնկալ մը գլուխները յանկարծ վեր բարձրացնել կուտայ։ Փոխան գեղջուկ երկրագործի, խումբի մէջէն զօրաւոր ձայն մը կը բարձրանայ ու կ'երգէ.

«Հօլ արա եզօ ջան աղբէր
Թօլ արա եզօ ջան աղբէր»։

Այս ձայնը առանց կորսնցնելու իր ուժգնութիւնը, անուշ էր եւ հաճելի։ Երգողը Կ. Պօտէճեան, դեռ պզտիկ է ու անհամարձակ, սակայն կրնայ լաւագոյն երգիչ մը ըլլալ, եթէ Վ. Սարգսեանի շունչը անպակաս ըլլայ։ Այս երգը ներդաշնակ մեներգներուն կը յաջորդէ խմբերգը, նոյնքան գեղեցիկ եւ հրճուեցնող՝

Դէ սիբուն եւ
Դէ ծիրան եւ
Դէ դոկան եւ, եւ, եւ.
Եւ ահա ծաղկերգը.—

Հինգ էծ ունիմ ծուլ էծերով,
կաթ կը կթեմ պղինձներով,
Եէր կը չափեմ կալի չափով,
Եղ կը ծամեմ լուխ տկով։

Ի՜նչ գեղեցիկ կենդանի պատկեր: Հայ գեղջուկ պառաւը որքան պարզութեամբ գովքը կ'ընէ իր հարստութեան եւ իր գործունէութեան։

Իսկ «Լուսնակն անուշ»ը ժողովուրդին զարմանքը հասցուց իր գագաթնակէտին ու խնդալից ծափերով կրկնուեցաւ։ Հակիր նորէն մենակ պզտիկ տղան է, Կ. Պօտէճեանը՝

Լուսնակն անուշ հովն անուշ,
Շինականին քունն անուշ:

Ու խումբը անմիջապէս քառաձայն՝

Շախկըր շուխկըր քամարս
Պօյով սօյով իմ եարս
Աբի աղբէր եար անեմ
Զար փշնամուն քար անեմ:

Միութիւնը երբեք դադար չտուաւ հանդիսականներուն։ Միայն խումբին մուտքն ու ելքը քանի մը վայրկեան կը խլէր։ Մեներգները երկու անգամ ընդմիջուած էին յայտագրին մէջ մեներգներով ու դաշնակով։

Եւ ահա բեմին վրայ էր Հ. Թորոսեան, յատկապէս հրաւիրուած Փարիզէն։

Նախ երգեց Ninina berceuse քորսիկեան ժողովրդական օրօրը, յետոյ Aobo ռումանական սիրերգը եւ Նափոլիի ժողովրդական պարերգը։

Հանդիսականները բան չէին հասկընար այս երգերու լեզուէն, բայց Օր. Թորոսեան իր ձայնին թրթռացումով եւ աչքերու արտայայտութեամբ այնքան կ'ազդէր որ, բնազդօրէն ձեռքերը իրար կը զարնուէին այնքան ուժգին որքան հայկական երգերու միջոցին։

Մեր անմահ երգչուհին սրահը թրթռացուց նաեւ Սրուանձտեանցի «Սիրուհիս քեզ համարծով», Կոմիտասի «Ես սարէն կուգայինով» եւ մանաւանդ Վ. Սարգսեանի «Հօ՜յ նար» ժողովրդական պարերգով։

«Հօ՜յ նար, հօյ նար հօյ նար» կանչին հետ, հանդիսատեսները կարծես կ'ուզէին պարել, մանաւանդ երբ մեղմ ու զուարթաղէմ կ'երգէր՝

Ջուն էկեր էն սարերում hoյ լէ լէ
Հալէր կաթէր ձորերում hoյ լէ լէ
Գըլգըլէր մէջ կըծերում, hoյ լէ լէ
Եղնէր hարոց ուսերուս hoյ լէ լէ
Թափուէր շամամ ծիծերում hoյ լէ լէ
Մայիամ կ'եղնէր խոցերում hoյ լէ լէ
Նարըմ նարըմ hoյ նարըմ:

Շարունակական ծափերով Սարգսեանը կ'ուզեն տեսնել բեմին վրայ ու կրկին ու կրկին ծափահարել:

Հանդիսատեսները, սիրելի Վահէ (Յառաջ), Մարսիլիահայ գաղութէն 1200 հայրենակիցներ իրենց հոգիները լուացին հայ երգով, իսկ Երաժշտ. Միութեան բոլոր անդամներուն հետ միասին գաղութիս երգի ու երաժշտութեան սիրահար բոլոր հայրենակիցները բարի ճանապարհ մաղթելով, ըսին՝

— Ձեր ձայնը դալար, ձեր երգին գուրպան։

Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Էրզրումէն բարեւ

—.—

«Հաքիմիէթը Միլլիէ»ի խմբագիր Ֆալիհ Րըֆքը այս խորագրին տակ կը գրէ.—

Սեղանիս երկաթ թղթակալին վրայ կը կարդամ.— «Թուրք ճիգով ու թուրք գիտութեամբ գլուխ հանուած Էնկիւրի – Կեսարիա երկաթուղիին բացման յիշատակ 29 մայիս 1927»։

— Այսքան հին յիշատակ մը գրասեղանիս վրայ ի՞նչ գործ ունի.— ըսելը կուգայ մարդուս,— Ուրեմն, օրեր կային երբ թուրք ազգը նոյնիսկ Կեսարիա չէր կրնար երթալ շոգեկառքով։

Եթէ Օսմ. կայսրութիւնը չապաքինելու միջոցները փնտռէր, առաջին գծերը գեթ 1827ին պիտի սկսէին շինուիլ Անատոլուի հողերուն վրայ։ 1927ին ոչ թէ Կեսարիա–Էնկիւրի գծին բացման խրախճանքը, այլ՝ Սարայ պրունու–Հայտար փաշա առկախ կամուրջին վրայէն Դանուբ – Պասրա, Դանուբ–Սուէզ ճեպընթացներուն ինչպէս անցնիլը գիտելու համար գլուխնիս իսկ բարձրացնելու պէտք պիտի չունենայինք։

1927էն ի վեր հինգ տարի է անցած։ Հին չէ։ Մենք զայն հինցուցինք։ Որովհետեւ, 1932 դեկտեմբեր 15ին Էնկիւրիէն Սամսոն առաջին շոգեկառքը զրկելնուս իմաց, 16ի ուրբաթ իրիկունը Սամսոնէն Սըվազ հանդիպելով Էնկիւրի եկող եւ կուրծքը եղեւիններով ծածկուած Թուրք վայրաշարժը դիմաւորեցինք։ Քանի մը ամիսէն, երբ Սամսոնէն Մերսին երթանք զանք, այս թուականն ալ պիտի հինայ։ Միջոցը նեղ է։ Դարձեալ մենք պիտի տեսնենք որ թուրք գիծերը պիտի շինուին Կեսարիոյ երկաթներէն։

Օսմանեան կայսրութիւնը մեռաւ գնաց՝ միջին ու ներքին Անատոլու չորս հատ փայտէ անիւ չնեբուածած։ Երկաթուղիներու դրամական ու շինութեան բեռը՝ տասը տարի վէնք կըրած միակ սերունդի մը ուսերուն վըրայ ծանր է անշուշտ։ Բայց, քանդուող ու կորսուող հայրենիքէ մը բեռէն աւելի ծանր չէ։ Մենք ստիպուած ենք արմատը Անատոլու եղող թուրք տանը (երկրին) ազատագրումի գործերը բոլորը մէկ ընել՝ ամենակարճ ժամանակին՝ մարդկային ճիգին գերագոյն չափը ի գործ դնելով։ Մենք չենք կրնար մեր տղոց թողուլ այս հոգը այնպէս ինչպէս մեզ թողուցին մեր հայրերը։ Որովհետեւ, այս հայրենիքին ազատագրիչ կոչուող ամենամեծ փառքը մենք խլացուցած ենք։ Աստնկ փառքերու պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները՝ չափէն չափ դժուար է պահելը։

Այդ պատճառաւ, Ազգ. ժողովը ատենը մէկ կը հարցնէ կառավարութեան.— «Ինչ քանի՞ ամիս պիտի կենանք Սըվազի կայարանը»։ Կուրծքը եղեւիններով ծածկուած վայրաշարժին գետ ո՞րքան պիտի սպասէ Կարինը։

Անատոլուի քաղաքներն ու աւաններն գիծ ու թեւ կ'երազեն։ Անոնց համար, հնաւորութիւնը՝ Օսմ. կայսրութեան ատեն, ըմբռնում մը իսկ չէր։ Հիմայ, մէկ օրուան տագնապ մըն է։ Երկրի մը մէջ, որեւէ երազի մը կառչիլ դիւրին է։ Բայց, զայն իրականացնելու կիրքը բարախօսում կուտայ սրտերուն։ Խօլաչներու՝ այս ձեւ ատացման ատեն, ինչ ալ ընենք քիչ կուգայ։ Եղածը անմիջապէս սպառմութեան կ'անցնի։ Ոչ ոք կ'ուզէ գլուխը դարձնել եւ 1927ին նայիլ։ Աչքերը 1932էն անդին ուղղուած են։ Երբ պաշտօնեան վերջին կայարանին անունը կը պոռայ, ճամբորդները հարցնել կ'ուզեն — «Լաւ, ասկէ վերջ ո՞ւրիշ երկրի մը հողերը ծայր կուտան»։

Անատոլուէն քիչ առնէն պէտք է դառնայ այս դարու երկիր մը ուր թուրք սուրհանդակները եւ ճամբորդները գծին ձգած տեղէն թեւ կ'առնեն։ Զորս ոտքերն ու երկու անիւները մեզ ոչ միայն մեր դարուն չեն կրնար հասցնել, այլեւ անոր եղանակին ոտք յարմարցնելու իսկ հնարաւորութիւն չեն տար։ Ներկայ դարուն, ճամբայ եղող մը իրիկուան կամ երկիր մը անդին եւ կամ կլիմայ մը անդին հասած կ'ըլլայ։ Այլեւս մէկ քաղաք անդին հասնելու յառաջացման չափը չէ մնացած։

Կ'ողջունենք Սամսոն – Էնկիւրի շոգեկառքը։ Ասիկա մեզի համար տօն մը ըլլալէ աւելի, մեր պարտականութիւնը ինչ ձեւով ու ինչ չափով կատարելնիս ցոյց տուող վերհաշուութեան դէպք մըն է։ Թուրքիան ամբողջովին նորոգելու, կառուցանելու եւ կապելու նման դիւրին գլուխ չելլելիք գործին յատուկ եւ ամէն օր ալ աւելի բոցավառուող մեր խօշալին բաց աչքը այժմ Երզնկայի, Վանի եւ Էրզրումի կը նայի։ Ամենախուլ քաղաքին գիծ, ամենայետին ծովեզերեայ քաղաքին նաւահանգիստ, ամենայետին գիւղին ճամբայ, եւ վերջապէս Թուրքիոյ ամբողջ օգին թռիչք տալու օրը մինչեւ՝ այդ աչքը անքթիթ ու բաց պիտի մնայ։

Ողջո՜յն Միջերկրականին։ Ասիկա այժմէն իսկ տրուած բան մըն է։ Թուրքիոյ բոլոր գիւղերուն ու քաղաքներուն «բարե՛ւ Էրզրում» ձայնէն թնդալիք օրուան կը սպասենք։

ՄԱՄՈՒԼ

Խուժանավարները

—..—

«Նոր Երկիր», փարիզի ծին ծնչակեաններու շաբաթաթերթը, կը գրէ այս՝ խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 դեկտ.).

— «Հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները քանդելը իրենց ամէնէն շահաբեր պարտականութիւնը համարող Սեւագրէքեան Ուխտին եպերելի դպիրները, դրպարտութեան ու ցնութեան զէնքերով զինուած, նո՛ր թափով մը ասպարէզ իջած են՝ փրփրերախ վայրահաչութիւններով ռմբակոծելու համար գաղութահայութեան ամրակուռ բերդերը։

Մոսկուայի վարձկաններուն կողմէն արտասահմանի մէջ հրատարակուած բոլոր թերթերու իւրաքանչիւր թիւին մէջ, կաթիլ առ կաթիլ, ազգասպանութեան ու եղբայրատեցութեան թոյնը կը ներարկուի հայ պատուական աշխատաւորութեան երակներուն մէջ։ Իմփէրիալիստական պետութիւններու «լաքէներ» կը ներկայացուին այն՝ հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները, որոնք Ցեղին ազատագրութեան սրբազան դատին համար Լէօնիտասի սպարտական կտրիճները յիշեցնող անձնուրացներու լեգէոններ արտադրեցին, որոնց կառափնատներու բարձունքէն կամ սուլթանական ու ցարական զնտաններու խորերէն իրենց արձակած պատգամներով Ազատութեան եւ Անկախութեան անշէջ հուրն բոցավառեցին բիւր բիւրաւոր հայ հոգիներու մէջ.

Հայ ժողովուրդի գոյութեան դէմ արտաքին թշնամիէն աւելի վտանգաւոր են ներքին թշնամիները, որոնք ծառին արմատը կրծող որդերու նման կ'աշխատին հայ աշխատաւորութեան սրտէն պոկել՝ ազգային խօշալին համար անոր ունեցած հաւատքն ու յոյսը, որ դարեւէ ի վեր ընդունակ դարձուցած էին զինք սրբազան մարտնչումներու եւ հոյակապ խոյանքներու։

Ռ. Հայաստանի ստեղծման համար պուտ մը արիւն չթափած, սանթիմ մը չդրած, այլ անոր անունն ու հմայքը շահագործող այս խուժանավարները շարունակ պատերազմի վտանգը կը պտտցնեն հայ աշխատաւորութեան աչքերուն առջեւ, պատերազմ, զոր մեծ պետութիւնները եւ անոնց կառքին լծուած Հնչակ-Դաշնակ լաքէները կը դաւադրեն եղեր Ռ. Միութեան եւ անոր մէկ մասը կազմող Խորհրդ. Հայաստանի դէմ.

Խ. Միութիւնը բարեկամական կամ ոչ-յարձակողական դաշնագիրներ ստորագրած է բոլոր կապիտալիստ եւ իմփէրիալիստ պետութիւններու հետ — Թուրքիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Լեհաստանի, Ճափոնի, եւն.— Խ. Միութիւնը խաղաղութեան ժամանակ 3 միլիոն եւ պատերազմի ժամանակ 20 միլիոն զօրք կրնայ հանել ռազմադաշտ։ Արդ՝ հայ թմբկահարները կրնա՞ն ըսել թէ ո՞ր պետութիւնն է, որ կը դաւադրէ յարձակիլ Խ. Միութեան եւ անոր անբաժան մասնիկը եղող Խ. Հայաստանի վըրայ։ Ռումանիա՞ն, Պարսկաստա՞նը թէ Չինաստանը, քանի որ Անգլիան բոլոր կապիտալիստական պետութիւններու հետ պաշտօն համարած է դաշնագիրներ կնքել կոմունիստական Մոսկուային։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Տէսինի մէջ

—.—

ՏԷՍԻՆ, 27 դեկտ. (Յառաջ) — Աւելի տարի մը առաջ Հ. Յ. Դ. Տան շինութեան յանձնախումբի կողմէ հրապարակ հանուած վիճակահանութեան առթիւ, Հ. Յ. Դ. կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, դեկտ. 25ին կիրակի երեկոյեան տեղի ունեցաւ ընտանեկան խնջոյք–պարահանդէս մը, Հ. Յ. Դ. Ժողովրդային Տան մէջ։

Ճիշդ ժամանակին ներկայ էր պարահէր հասարակութենէն բաղկացեալ բազմութիւն մը, որ մինչեւ կէս գիշեր պարեց եւ ուրախացաւ Ֆրանս. ճազի մը առաջնորդութեամբ։ Դադարի մը ընթացքին, կարգադիր յանձնախումբի կողմէն խօսելով հու մը առօրեի գրուեցաւ ի նպաստ բեմին կահաւորման։ Գոյացաւ կլորիկ գումար մը։ Շնորհը եղաւ Պ. Կարապետ Պոյաճեան (Սեբաստացի)։

Պարահանդէսի վերջաւորութեան՝ ներկաներէն ընտրուեցան 4—5 հոգի, որոնք կոմիտէի ներկայացուցիչի հետ սկսան քաշել պարգեւաբաշխութեան տոմսերը, որ տեւեց մօտաւորապէս 3 ժամ։

Որ եւ է քաղաքի մէջ յիշեալ տոմսերէն ունեցողները կրնան դիմել Տէսինեան հասցէին,—B. der Boghossian, 14 rue Nansen, Décines (Isère), յայտնելով իրենց թիւերը, ստանալու համար շահուած իրերը։ (Թղթատարի ծախքը իրենց հաշւոյն)։

✕ Յունուար 8ին Սեբաստիոյ նահանգի Ուսումնասիրաց միութիւնը կը ներկայացնէ «Անդրանիկ» թատերգութիւնը, որու հասոյթը պիտի յատկացուի ընկ. Վարդավառ Պուլաքպեանին, որ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի ժրաջան եւ գործունեայ անդամներէն էր, սակայն երեք տարիէ ի վեր Լիոնի հիւանդանոցը ինկած էր ոտքի ցաւի պատճառաւ։ Բըժիշկները անկարելի գտնելով դարմանել ցաւը, քանի մը ամիս առաջ կը կարեն ոտքը, տեղը արուեստական ոտք մը դնելով։ Անշուշտ հասարակութիւնը այդ օրը հոծ բազմութեամբ մը պիտի փութայ դէպի թատերասրահ, քաջալերելու սոյն գովելի ձեռնարկը։

Վենոնի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՄԱԹԱ ՀԱՐԻ

2. ԼԸՓԻՔ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ

Ճորճ նայեցաւ աղջկան։ Ուրեմն կարելի էր այդքան մօտը ըլլալ մէկու մը եւ այդքան քիչ ճանչնալ զայն։ Աղջկան բիբերուն աղօտ լոյսին մէջ ծածկուած էր պատմութիւնը անոր կեանքին որուն մասին ոչինչ գիտէր ինք։ Լաօսի սրճարանին առաջ, խորհրդաւոր էր անոր գոյութիւնը, ինչպէս պատմեր էր Փօրէլ։

Խորհրդաւոր էր ինչպէս ներքին կենցաղը արքայազուններուն որոնց կը հանդիպինք փողոցներուն մէջ, երբ կ'երթան ներկայ ըլլալու պաշտօնական հանդիսութեանց։

Կը տեսնես զանոնք, կը տեսնես անոնց ժպիտը, կը լսես իրենց կամ իրենց վերագրուած խօսքերը եւ սակայն գիտես որ անոնք պարզապէս մարմնացումն են գաղափարի մը զոր կոչուած են ներկայացնելու զանազան առիթներու մէջ։ Իրականին մէջ անոնք այնպէս չեն ինչպէս կ'երեւան մեր աչքերուն եւ չեն խորհիր կամ վարուիր արքայավայել կերպով։ Զգայուն արտայայտութիւնն են անոնք նիւթին, քիչ մը աւելի բարդ ու դիւրազգած քան շունը որ պոչը ոտքերուն մէջէն առած, կը փախչի անոնց ձիերուն առջեւէն։

Ճորճ գիտէր որ պարունի մըն էր այդ աղջիկը, թերեւս առանց քաղաքական ու քիչ մը համարձակ։ Բայց սառուելն էր ան միայն անցեալին, շուք մը վարագոյրին վրայ։ Աղբիւրը ուրկէ կը ծնէր այդ սառուելը՝ անծանօթ էր իրեն. իսկ ինքը՝ Ճորճ անծանօթ էր աղջկան։

Աղօտ ու անորոշ գաղափար մը ունեցած էր ան թերեւս իր մասին, երբ կը յիշէր թռչուններուն երգը կամ արցունքը իր աչքերուն՝ Աստուծոյ տեսիլքին առջեւ. բայց ի՞նչ տեսած էր Արարիչէն, հարցուց Ճորճ։

Լիան թօթուեց իր ուսերը շալին տակէն եւ ըսաւ.

— Վանքն էր. կոչում ունէի այդ բանին։

Ապշած երեւոյթ մը առաւ Ճորճ։ Աղջիկը գլուխը երերցուց քանի մը րոպէ։ Նկարիչը զգաց որ եթէ շարունակէր հարցուփորձել, պիտի խրտչեցնէր զայն։

Այդ թեթեւ խառնուածութիւնը ինքնաբուխ չէր։ Ի՞նչ տեսած էր Արարիչէն, հարցուցեր էր Ճորճ եւ ստացեր էր այդ պատասխանը։

Ճորճի մէջ կար ապահովաբար հետաքրքրութեան այն զգացումը զոր այրերը կ'ունենան, բացայայտօրէն անբարոյական կնոջ մը սայթաքման պատճառներուն մասին։ Իսկ Լիան Սոնքէլ անկասկած ունէր այն դասանութիւնը որ նշմարելի է այդ դասակարգի կիներուն մօտ, երբ կը սկսին հետաքրքրուիլ իրենց անցեալով։ Համոյակատարութիւնը տեսակ մը պատմուճան է կարծես անոնց համար ու որ եւ է հարցաքննութիւն իրենց պատմութեան մասին, կը մերկացնէ զիրենք և իրենց ամօթխածութիւնը թոյլ չի տար դիտելու կուսական մերկութիւնը իրենց մարմիններուն։

Ասիկա պիտի ըլլար պատճառը Լիանի լռութեան, եթէ այդ աղջիկը առեւտուրի թանկագին առարկայ մը եղած ըլլար։ Բայց շա՜տ հեռու էր այդ ասպարէզէն։ Եթէ արհեստ էր իր փնտռածը, պէտք եղածէն աւելի յաճախորդ կար Փօրէլի կապելային մէջ։

Ճորճ հասկցաւ սակայն որ այդպէս չէր։ Անծանօթ էր ան աղջկան յոյզերուն, բայց կը զգար որ ամօթխածութիւնը կամ զգայական զզուումը չէին որ փակած էին անոր շրթունքները։ Երիտասարդական գաղափարապաշտութեան դէմ անոր ունեցած թշնամանքին տակ, ծածկուած էր ներքին պայքար մը։ Տարտամ կերպով կը զգար որ տեւական, բուռն առեղծուածութիւն մը կար անոր մէջ։ Որքան ալ երիտասարդ եղած ըլլար առենին, որքան ալ յառաջացած ըլլար իր տարիքը հիմա, տակաւին այդ զգացումը, այդ բոցը կը տեսնուէր անոր աչքին մէջ։

— Կը կարծես որ ես Ֆրանսուհի՞ եմ, ըսաւ յանկարծ։

— Հապա՞։

— Ես Ֆրանսուհի եմ եւ Հոլանտուհի։ Վան Տէր Զէլն էր իմ մայրս. ճավացի էր. Պաթավիա ծնած եմ։

Այդքանով գոհացաւ քանի մը րոպէ ու յետոյ շարունակեց։ Կարճ նախադասութիւններով զորս յանկարծ կ'ընդհատէր, ամէն անգամ որ իր նայուածքը կը հանդիպէր ուրիշ նայուածքի, կը գիտէր զայն ու կը գոհանար, ան սկսաւ շարունակել կիսկատար պատմութիւն մը։ Ճորճ կը զգար որ աղջիկը արագ արագ կը դարձնէր էջերը այդ պատմութեան, որպէս զի ինք չտեսնէր ամէն ինչ։ Յատկանշական է այդ վերապահութիւնը անոր մէջ։ Ճիշդ այն պահուն որ կը թուի թէ կը յայտնուի ան, շօշափելի կերպով կը մարմնաւորուի Ճորճի մտքին առջեւ, աճապարեկ կ'անյայտանայ յանկարծ։ Լաւ եւ հանդարտօրէն մըտիկ ընելով էր միայն որ Ճորճ պիտի կրնար հետեւիլ անոր կեանքին տարօրինակ դրուագներուն։ Այդ գիրքին մէջ պիտի գիտէր թռչունը անտառին մէջ։ Քաջալերող բառ մը հոս, հետաքրքրութիւն ցոյց տուող բառ մը հոն, այդքան։ Բնութեան շշուկն էր այդ՝ պուրակին մէջ։ Չէր համարձակեր խանգարել զայն, բարձրացնելով իր ձայնը։

Ծնած Պաթավիա եւ վանք մտած տասնըհինգ տարեկանին. օ՜հ։ Բայց սխալմամբ այնտեղ տարուած չէ, մի՛ մոռնաք։

«Կոչում ունէի կրօնական կեանքի համար» — իր բառերն էին ասոնք։

Կասկածել այդ մասին՝ պիտի նշանակէր խրտչեցնել աղջիկը որ անտառին անգործութեան մէջ՝ ճիւղի մը վրայ նստած ու փետուրները յարդարող թռչունին նման անդիմադրելի զարդ մը կուտար իր կեանքին։ Սակայն տղան աւելի հետաքրքիր էր այդ վայրկեանին քան խոհեմ։ Աղջիկը ինքզինքը կը խաբէ, մտածեց ան. վիպականութիւն կը դնէ իր արտայայտուելու ձեւին մէջ։ Այդ փաղփողուն ցուցադրութիւնը իր մարմնին՝ Փօրէլի կապելային մէջ ու այստեղ, իր աշխատանոցին մէջ — առանց ուզած ըլլալու տակաւին անոր ամբողջական նուիրումը—, աղջկան դաւանանքը թէ իր մարմինը իր էութիւնն իսկ էր, այս բոլորը չէին տար պատկերացումը մտքի մը որ երբ եւ իցէ գիտցած ըլլար խանդավառուիլ ու յափշտակուիլ Աստուծոյ նուիրումով։

— Այն օրերուն այդպէս կը խորհէի, ըսաւ Ճորճ. անշուշտ, կը հասկնաս հիմա որ երիտասարդական մարմաջներ էին ասոնք։

Թարգմ. Ժ. Մ.

(Շարունակելի)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

28 Յունուար Շաբաթ գիշեր, Hôtel Moderneի հոյակապ սրահներուն մէջ Place de la République

Ձրի յայտագիր — Պարի եւ ծաղկեփնջերու մրցումներ — Երկու մեծ նուագախումբ — Ղեկավարութեամբ Պարի Փրոֆէսէօր Գ. ԽԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

ԾԱՆՕԹ.— Զոյգերը պարտաւոր են ներկայացնել ,սփորները մրցումին կարենալ մասնակցելու համար:

պատ է ուղղակի բանակցութիւններ կատարելու ընկերութեան հետ: Մանչեսթրսթեր չհյտեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար եա առնել մենաշնորհի ընթացման որոշումը, իբրեւ նախապայման բանակցութեանց: Եւ, Թէհրանը յարմարագոյն վայրը կը նկատէ բանակցութեանց: «Մեր կառավարութիւնը իրաւունք ունէր չեղեալ երեսուն տարի առաջ եղած տիմար գործառնութիւն մը որուն պայմանները միակողմանի են եւ անհպատ՝ Պարսկաստանի շահերուն»:

Այսօր Թէհրանէն ճամբայ կ'ելլէ այն պատուիրակութիւնը որ պիտի պաշտպանէ Պարսկաստանի տեսակէտը, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին առջեւ:

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՓ

ՈՍՏԱՅՆՔ

Մարսէյլ, Գործ.— 881.60:
Լիոն, Գործ.— 300:
Քուրպըվուա, Զ. Խ.— 140:
Ժընեւ, Տիկին Գ.— 95:
Պէքոն, Սօս. Բ.— 70:
Անիէռ, Ժ. Ղ.— 35:
Իսի-լէ-Մուլինօ, Ս. Մ.— 200:
Ռոմէնվիլ, Ա. Է.— 100:
Քլամառ, Նիկ.— 70:
Վիէն, Տ.— 5:
Լիոն, Տ. Տ.— 70:
Անկիէն, Տ. Զ.— 35:
Անկիէն, Մ. Պ.— 100:
Քլամառ, Ժ. Ա.— 35:
Սէն Թ'Օպան, Զաւ.— 70:
Քանտիա, Յ. Մ.— 100:
Վիթրի, Յ. Ա.— 140:
Ռընամ, Վ. Խ.— 105:
Նիս, Յ. Տ. Օ.— 30:
Շավիլ, Գ. Գ.— 70:
Փարիզ (15), Ե. Մ.— 60:
Վէրսէյլ, Հ. Բ.— 140:
Անիէռ, Տիկ. Զ.— 70:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN